

altıncı türkiye şehircilik kongresi

6-7-8 kasım 2006, izmir
deü kaynaklar yerleşkesi
mimarlık fakültesi konferans salonu

Planlama, siyaset siyasalar, plan

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ

6. TÜRKİYE ŞEHİRCİLİK KONGRESİ

**“PLANLAMA, SİYASET,
SİYASALAR”**

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ, MİMARLIK FAKÜLTESİ,
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ

İZMİR, 2006

**8 Kasım Dünya Şehircilik Günü
6. Türkiye Şehircilik Kongresi
“PLANLAMA, SİYASET, SİYASALAR”
Bildiriler Kitabı**

**ISBN 978-9944-89403-6
basım tarihi: Kasım 2007**

iletişim

Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi
hatay sokak No: 24/17 kocatepe-ankara
tel: 0312 417 87 70 faks: 0312 417 90 55
e-posta: spo@spo.org.tr
internet: <http://www.spo.org.tr>

sayfa düzeni - tasarım:

PLAR

yüksel caddesi no:35/12 yenişehir-ankara
tel: 0312 432 01 83 faks: 0312 432 54 22
e-mail: plar@ttnet.net.tr

baskı:

BRC

Büyük Sanayi 1. Cadde Sütçü Kemal İşhanı
Elif Sokak No. 7/243 İskitler/Ankara
tel: 0 312 384 44 54

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARI

TOLGA ÇİLİNGİR

TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı..... 11

Prof. Dr. HÜLYA KOÇ

DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı 13

BUĞRA GÖKÇE

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu Başkanı..... 15

MEHMET SOĞANCI

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı..... 17

Prof. Dr. ÇETİN TÜRKÇÜ

DEÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı..... 21

HASAN TOPAL

İzmir Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı..... 23

OĞUZ KAĞAN KÖKSAL

İzmir Valisi..... 25

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ

PLANLAMA, SİYASET VE SİYASALAR

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YÖNETİM KURULU 31

ÇERÇEVE SUNUŞ

SİYASET İLE KENT PLANLAMASININ İLİŞKİSİ YENİDEN TANIMLANIYOR

PROF. DR. İLHAN TEKELİ..... 37

TEMATİK SUNUŞ

THE ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT POLICY AND LOCAL
MOBILISATION IN ADDRESSING ÜRBAN PROBLEMS: CHOOSING
BETWEEN POLICY AND PLANNING PRIORITIES

CHRIS PICKVANCE..... 55

SİYASET OTURUMU

A-POLİTİK TOPLUMSALA KARŞI POLİTİK TOPLUM: POLİTİKANIN
İMKÂNI

Doç. Dr. NİLGÜN TOKER..... 77

PLANLAMA AYGITINDAN PLANLAMA ALANINA: PLANLAMA - SİYASET
İLİŞKİSİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Doç. Dr. TARIK ŞENGÜL..... 83

PLANLAMA VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE: KİMİN İÇİN SİYASET, KİMİN
İÇİN PLANLAMA?

Doç. Dr. ÇAĞATAY KESKİNOK..... 97

PLANLAMA OTURUMU

YAŞANAN DEĞİŞİM SÜRECİNDE PLANLAMA DA YENİDEN YAPILANMAK
VE YENİ MÜCADELE YÖNTEMLERİ BULMAK ZORUNDA
Doç. Dr. SEMAHAT ÖZDEMİR..... 103

DÖNÜŞÜM ALANLARI: PARÇACI İMAR, STRATEJİK İSKÂN
Prof. Dr. BİRGÜLAYMAN GÜLER..... 107

RADİKAL PLANLAMA
Ar. Gör. Dr. MURAT CEMAL YALÇINTAN 113

BİRİNCİ OTURUM

"POLİTİKA, PLANLAMA"

Tarışmacı: Prof. Dr. SEZAI GÖKSU

KAPİTALİST YENİDEN YAPILAN(DIR)MA SÜREÇLERİNDE PLANLAMA-
SİYASET-MEKÂN İLİŞKİLERİNİ İZMİR VE BÖLGESİNDE ARAMAK
Ar. Gör. ULAŞ Ş. KILIÇKAYA 125

PLANLAMA POLİTİKALARI VE POLİTİK ANALİZ İLİŞKİLERİNİN
MÜZAKERECİ AKILCILIK EKSENİNDE ELE ALINMASI
Yrd. Doç. Dr. ERKAN POLAT 133

YENİ KALKINMA PARADİGMALARI ARAYIŞINDA SİYASİ GÜCÜN DEĞİŞEN
ÖNEMİ: KARABÜK DEMİR-ÇELİK FABRİKASI ANALİZİ
Ar. Gör. MEHMET AKİF SAĞ, Ar. Gör. NESLİHAN SAĞ 143

KÜRESELLEŞMİŞ DÜNYADA PLANLAMA, DEVLET VE HÜKÜMET
ÜZERİNE: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Doç. Dr. LEVİN ÖZGEN 161

İKİNCİ OTURUM

"KONUT, KENTSEL DÖNÜŞÜM, SOYLULAŞTIRMA"

Tarışmacı: Doç. Dr. ZEYNEP ENLİL

İDEOLOJİK BİR ARAÇ HALİNE GELEN KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMININ
PLANLAMA PARADİGMALARI İLE İLİŞKİSİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ:
ANKARA ÖRNEĞİ
S. ZAFER ŞAHİN 177

SOYLULAŞTIRMA VE KONUT SORUNU: KENTE DAİR İYİMSER
BEKLENTİLERİN KARŞILANAMAMASI
Ar. Gör. BESİME ŞEN 183

KENT, PLANLAMA VE KONUT, İSTANBUL'DA ENFORMEL YERLEŞME
DENEYİMLERİ: GÜZELTEPE MAHALLESİ ÖRNEĞİ
Öğr. Gör. Dr. ŞÜKRÜ ASLAN 197

TÜRKİYE'DE KENTSEL ALANLARIN KORUNMASINDA ROLLERİN
DAĞILIMINA YÖNELİK POLİTİKALAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL 209

ÜÇÜNCÜ OTURUM

“SOSYAL POLİTİKA, SOSYAL GRUPLAR, PLANLAMA”

Tarışmacı: Yrd. Doç. Dr. HAYAT ÜNVERDİ

DEMOKRASİ, KENT VE YURTTAŞLIK BAĞINDAKİ KRİZİN SOSYOLOJİK
BOYUTLARI, KOLEKTİF KARAR ALMA SÜRECİ VE MERKEZİN
ÇÖZÜLMESİ ÜZERİNE İKİ ALAN ARAŞTIRMASI
ENGİN ÖNEN 223

“KIYISAL KENTLEŞME” VE ULUSLARARASI GÖÇLERDE YENİ BOYUTLAR:
MUĞLA KIYILARININ AVRUPALI SAKİNLERİ
Doç. Dr. HATİCE KURTULUŞ, Doç. Dr. ASUMAN TÜRKÜN..... 227

PLANLAMANIN YEREL KADIN HAREKETİ VE KADIN POLİTİKALARI
YOLUYLA AÇILIMI
YILDIZ TOKMAN, DENİZ ALTAY 237

PLANLAMADA YERSEÇİMİ KARARLARININ POLİTİK İÇERİĞİ VE
POLİTİKALARA YANSIMASI
Yrd. Doç. Dr. AHMET MELİH ÖKSÜZ, Öğr. Gör. Dr. DİLEK ŞEN BEYAZLI,
Öğr. Gör. Dr. YELDA AYDIN TÜRK..... 255

DÖRDÜNCÜ OTURUM

“YÖNETİM, YÖNETİŞİM”

Tarışmacı: Doç. Dr. FATMA ÜNSAL

PLANLAMANIN ETKİNLİĞİNİ ARTIRMA AÇISINDAN İLETİŞİMSEL
PLANLAMA
Ar. Gör. Dr. F. NEVAL GENÇ, Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA DEMİRCİ 275

TÜRKİYE’DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KURMA VE KENTSEL ALAN
YÖNETİMİ SİYASETİ VE SİYASALARI
Doç. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR, Ar. Gör. PINAR SAVAŞ YAVUZÇEHRE,
Ar. Gör. MISRA CİĞEROĞLU 295

TÜRKİYE’DE YENİ İLLERİN KURULMASININ KENTLEŞME VE SİYASET
İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ
GÖKÇEN KILINÇ, Prof. Dr. NURAN ZEREN GÜLERSOY 321

PLANLAMA VE SİYASET KAVRAMLARI EKSENİNDE BÖLGE KALKINMA
AJANSLARI
Ar. Gör. P. EBRU SİNAN..... 339

BEŞİNCİ OTURUM

"MEKANSAL PLANLAMA DENEYİM VE ÖRNEKLERİ"

Tartışmacı: Prof. Dr. ZEKAI GÖRGÜLÜ

ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAMADA YETKİ VE SİYASİ SORUMLULUK:

BAŞKENTİN FİZİKSEL PLANLAMA PRATIĞİNDE GELDİĞİ SON NOKTA

Yrd. Doç. Dr. NİHAN ÖZDEMİR SÖNMEZ 359

DIYARBAKIR NAZIM PLAN ÇALIŞMASI: AKTÖR MERKEZLİ BİR
DEĞERLENDİRME

Gökhan BİLGİHAN, Gökhan H. ERKAN, Hatice KURŞUNCU, H. Tarık ŞENGÜL 373

YEREL KALKINMA SAĞLAMADA TOPLUMSAL KATILIM İLE TARİHİ VE
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİNİN SİYASET
VE PLANLAMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: MUDURNU-
BEYPAZARI-GÜDÜL ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMALI BİR
ÇALIŞMA

Ar. Gör HİLAL ERKUŞ ÖZTÜRK, ERSİN YASİN ÖZTÜRK 389

TOPLUMSAL FAYDANIN KAMU YARARI İLE KARŞILAŞTIRILMALI
SORGULANMASI VE BU BAĞLAMDA VALİDEBAĞ KONUSU'NUN
DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ SÜRECİN İRDELENMESİ

HALE EREZ KÜLEKÇİ, OZAN KÜLEKÇİ, SERKAN KORKMAZ BAYRAM, EVREN
ALDOĞAN 403

ÖĞRENCİ PANELİ 419

Panel Yöneticisi: TOLGA ÇİLINGİR

Tartışmacılar:

Sercan ALTON, Gizem AKSÜMER (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)

Seda BAŞ, Serap CEZAOĞLU (Erciyes Üniversitesi)

Bedrihan BAYKAN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Halime GÖZLÜKAYA, Merve GÖKÇEOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Hidayet KANDEMİR, Selcen ÖZDEMİR (Gazi Üniversitesi)

Oktay KÖSE (Selçuk Üniversitesi)

Ezgi ORHAN, Başak ZEKA (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Melike SARIM (İstanbul Teknik Üniversitesi)

Serdar SİMSAR (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Seyithan TEKİN (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Gülnur VURUŞKAN (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü)

FORUM 451

Forum Yöneticisi: BÜLENT TANIK

Tartışmacılar:

Osman GÜRÜN (Muğla Belediye Başkanı)

Osman KAVALA (İşadamı)

Perihan KİPER (Öğr. Gör. Dr.)

Oğuz OYAN (İzmir Milletvekili)

Erdem SAKER (Bursa Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı)

Remzi SÖNMEZ (Şehir Plancısı)

İlhan TEKELİ (Prof. Dr.)

Hasan TOPAL (İzmir Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı)

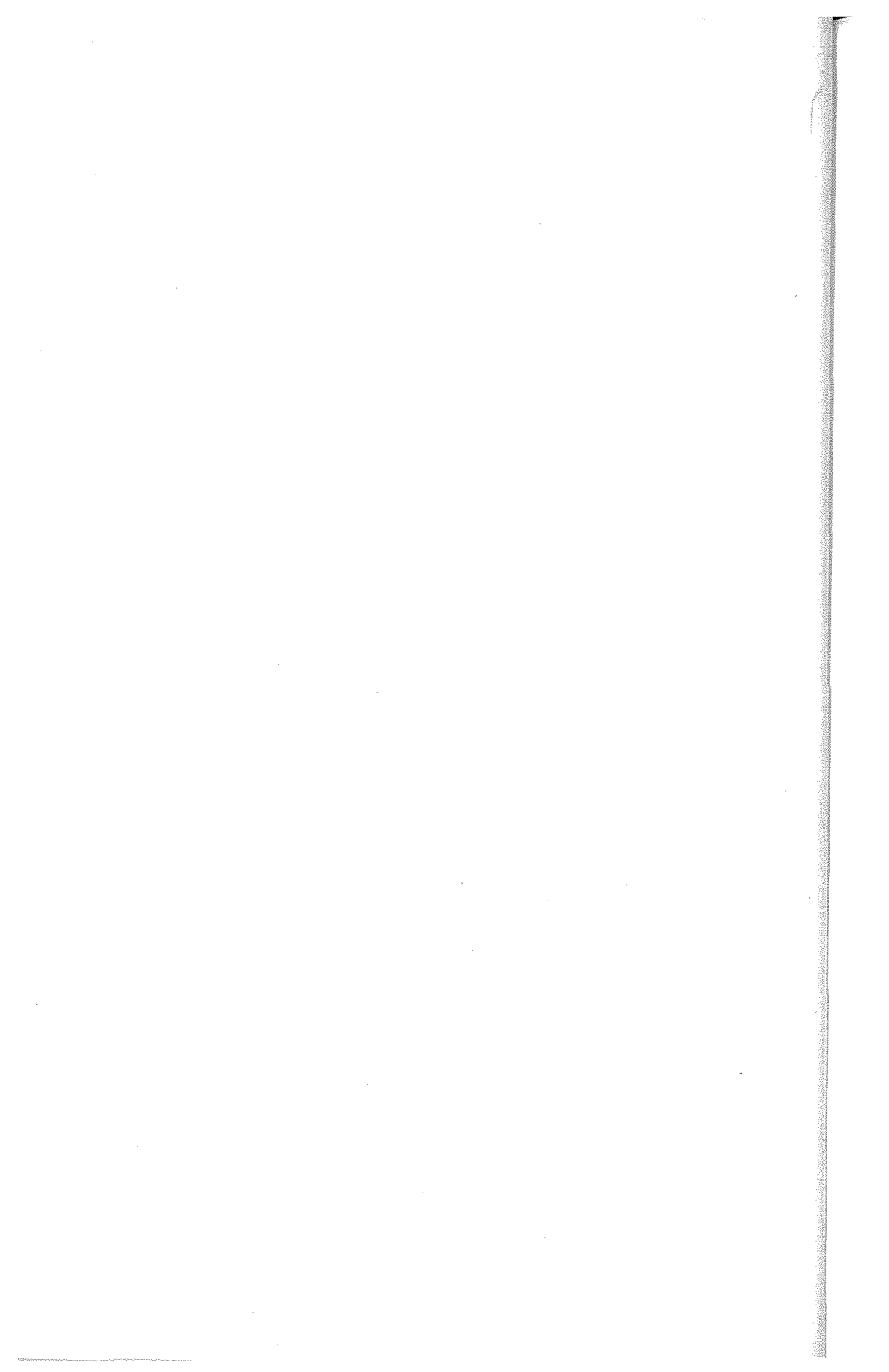
Muzaffer TUNÇAĞ (Konak Belediye Başkanı)

Enis YETER (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı)

DEĞERLENDİRME VE KAPANIŞ 503

BUĞRA GÖKÇE

AÇILIŞ KONUŞMALARI

TOLGA ÇİLİNGİR

TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı

Prof. Dr. HÜLYA KOÇ

DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

BUĞRA GÖKÇE

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu Başkanı

MEHMET SOĞANCI

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Prof. Dr. ÇETİN TÜRKÇÜ

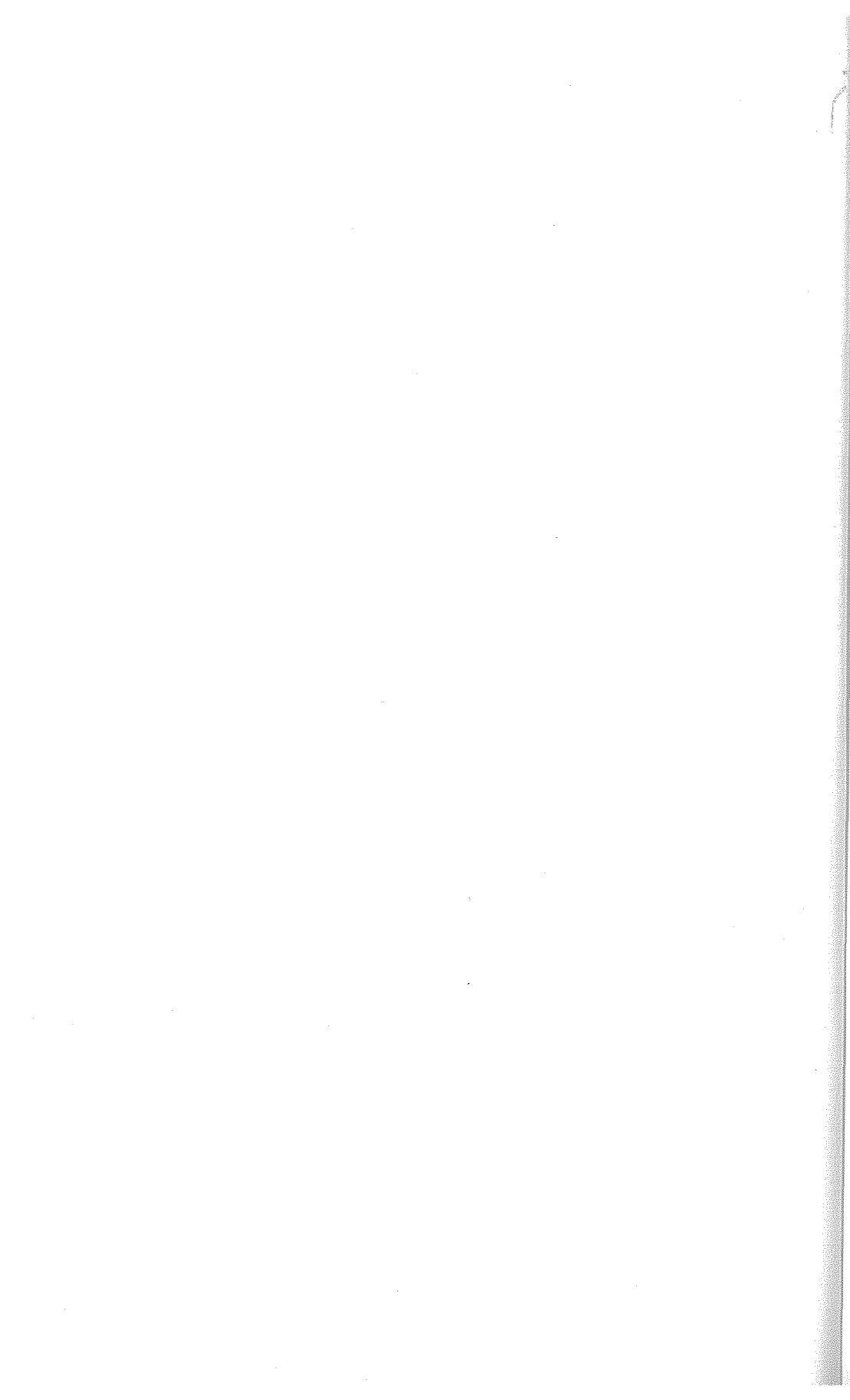
DEÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı

HASAN TOPAL

İzmir Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı

OĞUZ KAĞAN KÖKSAL

İzmir Valisi

TOLGA ÇİLİNGİR

TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Valim, Sayın Bakan, sayın başkanlar, değerli konuklar, sevgili öğrenciler; “Planlama, Siyaset, Siyalar” başlıklı 6. Türkiye Şehircilik Kongresine ve duyarlılıkların, hoşgörünün, demokrasinin, aydınlığın kenti İzmir’e hoş geldiniz.

Düzenleme Kurulunun 2006’daki bu önemli buluşmanın ana temasını ve yer seçimini belirlemesinin ardından, bu kongrenin kurulun ilkesel kararları doğrultusunda bir salonda, Bilim Kurulunun seçiciliğinde oluşturulacak bir bildiri listesiyle gerçekleştirilmesine karar verilmişti. Özellikle Mayıs ve Haziran aylarından bu tarafa gitgide yoğunlaşan bir tempoda Yürütme Kurulu üyelerinin Ankara ve İzmir’de yaptığı bir dizi toplantı sonucunda oluşan format, Dokuz Eylül Üniversitesi bünyesinde oluşturulan çalışma komisyonlarının performansı ve son aşamada kongre gönüllülerinin, planlama öğrencilerinin katılımıyla nihayet büyük bir heyecan ve coşku içinde bu kongrenin açılışını gerçekleştiriyoruz.

Planlamanın yerel ve ülkesel bazda içine girdiği krizde biz şehir plancılarının nasıl bir tavır alması gerektiği, yeni süreçlere, yeni şablonlara, yen dayatmalara karşı tepkimizi ne biçimde geliştirmemiz, ne gibi açılımlar sunan ve formüller geliştiren yaklaşımlara gereksinim duyduğumuzu bir biçimde yaşıyoruz, bu sıkıntıların içindeyiz. Kentlerin olduğu kadar rantların da dönüştürülmek istendiği bir dönemde, kıyıların, hazine arazilerinin birtakım özelleştirilmiş, ayrıcalıklar sağlanmış ve pazarlanmış bir biçimde paketlenip sunulmak istendiği bir dönemde, siyasetin mekânsal kurguya müdahalesinin yoğun olarak yaşandığı, bu yüzden yerel ve merkezi siyaset arasında ortaya çıkan gerginliklerin lobicilik alanına kaydığı bir dönemde, yatırımlara ve gelişmelere rehber olması gereken üst ölçekli planlama çalışmalarının formalite gereği hayata geçtiği, alt ve üst ölçek ilişkilerinin gidişata ayak uydurma kaygısıyla kurulduğu, ülkesel yatırım hayallerinin devletin planlama örgütünden umut kesilerek bölgesel kalkınma örgütlerine devredildiği bir dönemde, koruma-kullanma dengesi söyleminin dengelerinin kaydığı, sürdürülebilirlik söyleminin ölçütlerinin ve nesnesinin duruma göre tarif edildiği bir dönemde, ekonomik beklentileri karşılamak adına yasalarında gereğinde değiştirilebilir olduğu bir dönemde, açıkça, utanmadan bunun deklere edildiği bir dönemde “Planlama, Siyaset ve Siyalar” başlıklı bir kongre düzenliyor olmak son derecede anlamlıdır.

Meslektaşlarımızın bir tarafta siyasi baskılar, diğer tarafta uygulanan ekonomik ve siyasi politikaların kısıcında iş yapabilmek ve mesleklerini sürdürebilmek kaygılarını taşıdığını biliyoruz. Bir tarafta kent ve bölge planlama disiplininin boşaltılmaya çalışılan içeriğine karşı mücadele

Açılış Konuşmaları

verirken, diğer yanda elde kalan etki ve yetki alanlarının doğru biçimde varlığını sürdürmeye gayret ediyoruz. Bu mücadele, eskisinden çok daha güçlü olması gereken bir mücadele. Meslektaşlarımızı ve bu mesleği elde etme yolunda öğrenimlerini sürdüren öğrenci arkadaşlarımızı bekleyen bu zorlu mücadele için birlik içinde aynı hedeflere ve eşzamanlı biçimde adımlar atmamız gerekiyor. Meslek örgütlülüğümüzün içerisinde toplanmaya ve dayanışmaya gereksinimimiz var.

Değerli konuklar; 6. Türkiye Şehircilik Kongresinin bu zorlu dönemde meslek alanımıza ve meslektaşlarımıza yönelik yeni umutlar ve yeni dayanışma yolları getirmesini diliyorum. TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulumuz adına, bu organizasyonun gerçekleşmesine katkıda bulunanlara da bir teşekkür borcumuz bulunuyor. Başta bu süreçte maddi ve manevi her konuda yolumuzu açan ve hiçbir destekten kaçınmayan Genel Merkez Yönetim Kuruluna, Genel Merkez ve İzmir Şubemizde görev yapan meslektaş ve Oda çalışanlarına, akademik kadrosunun hemen hemen tamamını çalışma komisyonlarımızın hizmetine açan Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanlığına ve akademik ve teknik kadrosuna, içinde bulunduğumuz kongre salonundaki olanakları sunan Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanlığına, kongre etkinliklerinin düzenlenmesinde destekte bulunan İzmir Büyükşehir Belediyesi, Karşıyaka Belediyesi, Konak Belediyesi ve Buca Belediyesi başkanlıklarına, İzmir Demir-Çelik Sanayii AŞ'ye, yazılım firması Netcad'a, ulaşım sponsoru İzmir Havayolları İz-Air'e, iletişim sponsoru Odak SMS'e, yiyecek sponsoru Mavi Yeşil'e, içecek sponsoru Doğadan'a, 3 gün boyunca kongrenin Internet'ten canlı olarak yayınlanmasına olanak sağlayan Radyo KSK çalışanlarına teşekkür ederiz. Ayrıca kongrenin bütün bant çözümlerini gerçekleştirdikten sonra bir kitapta sunulmasını kabul eden Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği Yönetim Kuruluna şükranlarımızı sunarız. Bu kongrenin en az hatayla gerçekleşmesi için gayret eden Düzenleme Kurulu, Bilim Kurulu ve Yürütme Kurulu üyelerine ve son olarak dinamizmleriyle organizasyona renk ve hareket katan bütün kongre gönüllülerine teşekkür ederiz, yürekten kutlarız.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. HÜLYA KOÇ

DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

Sayın Valim, Sayın Konak Belediye Başkanı, Sayın Dekanım, Sayın Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği Genel Başkanı, Sayın Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı, değerli konuklar, değerli meslektaşlarım, sevgili öğrenciler, basınımızın değerli mensupları; 6. Türkiye Şehircilik Kongresine hoş geldiniz.

Ev sahipliğini yaptığımız bu yılki kongrenin teması, Düzenleme Kurulu tarafından “Planlama, Siyaset ve Siyasalar” olarak belirlendi. Bu önemli konunun tartışılacağı kongreye akademik ve meslek çevrelerinden büyük ilgi gösterilmiş olmasından kıvanç duyuyoruz. Öncelikle kongrede tartışılacak konulara değerli katkılarını yapmak üzere davetimizi kabul ederek bizi onurlandıran, az önce çerçeve sunumunu izlediğiniz Sayın Prof. Dr. İlhan Tekeli’ye teşekkür ederim. Ayrıca az sonra sunumlarını izleyeceğimiz University of Cape Town Öğretim Üyesi Jeremy Seekings ile University of Kent Öğretim Üyesi Chris Pickvance’a teşekkür ediyorum. Kongrenin birinci gününde yer alan Siyaset Oturumuyla Planlama Oturumunda yer alan çağrılı bildiri sahiplerine de teşekkürlerimi sunuyorum.

Kongre çağrısına çok sayıda bildiri başvurusu yapılmıştır. Paralel oturumlar olmaksızın tüm izleyici kitlesi tarafından izlenebilmesi öngörüldüğünden, hemen hemen hepsi de oldukça nitelikli olan bu başvurulardan öngörülen süre içerisinde sunulabilecek 20 bildiriye belirlemek için Bilim Kurulu oldukça zorlanmıştır. Kendilerine kongremize gösterilen ilgiye ve tüm başvuru sahiplerine teşekkürlerimi sunuyorum. Bilim Kurulu ve Yürütme Kurulunun yaptığı çalışmalar sonunda, konunun “Politika ve Planlama”, “Konut, Kentsel Dönüşüm ve Soylulaştırma”, “Sosyal Politika, Sosyal Gruplar ve Planlama”, “Yönetim ve Yönetişim” ve “Mekânsal Planlama Deneyim ve Örnekleri” oturum başlıkları altında ele alınmasına karar verilmiştir. Kongrenin ikinci günü ve üçüncü günü sabahında bu oturumları izleyeceğiz. Kongremizin üçüncü gününde ayrıca öğrenci paneliyle çok sayıda değerli katılımcının yer aldığı FORUMU da izleyebileceğiz.

Temel sorunun planlama ve siyaset ilişkisi üzerine odaklandığı bu toplantı, diğer bazı sorulara da cevap bulmayı umut ediyor. Bu sorular, “Toplumsal alan ile siyasal alanın örtüşmesi ne ölçüde sağlanabilir? Toplumun çoğulcu yapısı gözetilerek toplumsalın yeniden inşası mümkün müdür? Çoğulcu ve siyasal alanın örtüşmüş bir toplumsalın mekânsal örgütlenme modeli ve temsil şeması ne olabilir? Planlamanın siyasetle ilişkisinin cereyan ettiği bugünkü belirsizlik ortamında, planlama kendi başına normatif bir tutum geliştirebilir mi? Yeni kalkınma paradigmalarının siyasal alan ile planlama mekanizması arasında var olan ilişki biçimini dönüştürme becerisi var

Açılış Konuşmaları

mıdır? Planlamanın yaşamakta olduğu paradigma kırılmasına uygun yeni bir yaklaşım ve dili nasıl kurulabilir?” şeklinde özetlenebilir. Ayrıca toplantının akademik ve mesleki deneyimlerin paylaşılması yoluyla yeni sorular formüle ederek yeni yanıtlar bulma yollarını göstermesidir dileğim.

Bu kongrenin gerçekleştirilmesinde destek sağlayan sponsorlarımıza çok teşekkür ediyorum. Kongrenin düzenlenmesinde ilgi ve yardımlarını esirgemeyen Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Emin Alıcı'ya, Mimarlık Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Çetin Türkçü'ye, Dekan Yardımcımız Sayın Prof. Dr. Atilla Obay'a, Fakülte Sekreter Vekilimiz Sayın Hakan Kılıç'a teşekkürlerimi sunuyorum. Kongrenin Yürütme Kurulu üyelerine, Bölümümüz araştırma görevlilerine, Fakültemizin değerli idari ve teknik personeline ve hizmetlilerine ve gönüllü çalışarak katkı koyan öğrencilerimize teşekkürlerimizi sunuyor ve kongrenin tüm katılımcılar için yararlı ve başarılı geçmesini diliyorum.

BUĞRA GÖKÇE

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu Başkanı

Herkese merhabalar.

Sayın Vali, Sayın Bakan, sayın belediye başkanları, Sayın Birlik Başkanım, Sayın Dekan, çok sevgili hocalar, değerli meslektaşlarım, basınımızın değerli emekçileri, çok sevgili konuklar; hepiniz hoş geldiniz.

Bugün burada bizleri yalnız bırakmayarak böylesi önemli bir etkinliği bizlerle birlikte paylaşan tüm konukları, tüm meslektaşları, tüm arkadaşları can-ı gönülden kutluyor ve teşekkür ediyorum.

Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu ve şehir plancıları adına herkesi saygıyla selamladıktan sonra, bu kolokyumun, 6. Şehircilik Kongresinin temasıyla ilgili birkaç önemli söz söylemek isterim.

6 Kasım Dünya Şehircilik Günü münasebetiyle ülkemizde 30 yıldır kolokyumlar düzenleniyor ve 5 yılda bir kongre niteliğinde düzenlenen bu kolokyumları her yıl bir üniversitenin ev sahipliğiyle bir başka kentte Şehir Plancıları Odasının bünyesinde yapıyoruz. Kentlerimizi ve kentsel yaşamımızı ilgilendiren kentsel sorunların derinlemesine tartışıldığı böylesi büyük etkinliklerin kentsel sorunlarımızın çözümüne yönelik en önemli ve nitelikli arayışlardan birisi olduğu ve bilimsel anlamda da çok ciddi bir katkı ve şölen olduğunu düşünüyoruz. Bu kongreye varlığıyla anlam katan tüm katılımcı ve konuklara bu anlamda teşekkür borçluyuz.

Kentlerimizde ve yerleşmelerimizde her geçen gün derinleşen sorunlara ilişkin her yıl bir başka temayla toplanan Dünya Şehircilik Günü kolokyumlarımızın bu yıl İzmir’de “Planlama, Siyaset ve Siyasalar” başlığıyla toplanmış olmasının ülkemizde yaşanan güncel bazı sorunlarla çok anlamlı biçimde örtüştüğünü ve belki de bazı sorunlara çok sağlıklı bir biçimde işaret etme şansı taşıdığını düşünüyoruz. Bunları şöyle özetleyebiliriz: Son günlerde kentlerimizde, kentsel-kırsal alan demeden yerleşmelerimizin tümünde bir dizi sorunla yüz yüzeyiz. Bunların önemli bir kısmını güncel anlamda sel baskınlarından, deprem tehlikesinden, ülke gündeminden hiç düşmeyen afete ilişkin risklerden, noktasal ve pazarlama amaçlı büyük projelerden, yeni sorunlar yaratan, belki bir başka sorunu çözmek için yola çıkıp bir başka sorun yaratan noktasal ve pazarlama amaçlı büyük projelerden, sosyal, ekonomik boyutları ve kent bütünü içeriğinden tamamen kopartılan ve dönüşümden çok tasfiye amaçlı taşıdığı düşünülen rantsal bölüşüm projelerinden bir kavşaktan diğerine ötelenen, çok büyük maliyetlerle ötelenen, kamu kaynaklarını tüketen

katlı kavşak projelerine biçimde sıralayabiliriz. Tüm bunlar, hem merkezi, hem yerel düzeyde birtakım şeyleri siyaset ve siyasa alanında yanlış yaptığımızı ya da siyaset alanından planlama alanına yanlış taşıdığımızı gösteriyor.

Bu yaklaşım, planlamayı da bir rant dağıtım aracı haline indirgemekte ve gerçek çözümden uzaklaştırmakta. Bu haliyle siyaset alanının planlamanın içerisine girişi, müdahale biçimi ve kentlerimizde uygulanan projelerde böylesi bir kavramsal hata olduğunu ve bunların sonuçlarının da aşama aşama çok ağır bir biçimde kentlerimizde hissedildiğini söylemek mümkün. Bu konjonktürde planlamanın her zamankinden çok daha büyük, çok daha anlamlı bir önem taşıdığını ve çok daha büyük bir kararlılıkla savunulması gerektiğini söylemek mümkün, hatta bu kesinlikle gerekli. Bu sadece plancılara değil, tüm bilim adamlarına, kamuoyuna da düşen büyük bir görev olarak görülmeli.

Bu konjonktürde bu yılki kongrenin, ülkenin ve planlamanın karşılaştığı bu sorunların çözümü anlamında büyük bir şans olarak görülmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu kongrenin içeriğinde sunulacak bir sürü akademik katkının ve sonucunda ulaşılabilecek noktanın gerçek çözüm önerilerini tarif etmesi anlamında bilim alanına ve meslek alanına büyük katkılar yapacağını düşünüyoruz. Tüm bu nedenlerle bu büyük etkinliğin hayata geçmesi için çok büyük bir gayret sarf eden Odamızın İzmir Şubesi Yönetim Kuruluna Yönetim Kurulu Başkanı şahsında, Odamız çalışanlarına, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ve Şehir ve Bölge Planlama Bölümüne içten teşekkürlerimi ve bizimle bu ana kadar birlikte olan Sayın İzmir Valimiz Oğuz Kağan Köksal'a en derin saygılarımızı sunmayı bir borç biliyorum.

Hepinize bu vesileyle tekrar hoş geldiniz diyorum. Kongrenin başarılı geçmesini yürekten temenni ediyorum ve dünya şehircilik günlerinin aydınlık, güneşli, güzel günler görebileceğimiz günler olabilmesi umuduyla hepinizi ve şehircilik günlerini yürekten kutluyorum.

MEHMET SOĞANCI

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Valim, Sayın Belediye Başkanım, Sayın Dekanım, sevgili bilim insanları, sevgili öğrenci arkadaşlarım, örgütümüzün çeşitli kademelerinde görev yapan mesai arkadaşlarım; hepinizi Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu adına sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Bugün burada aranızda olmaktan çok büyük bir onur duyduğumu da öncelikle ifade ediyorum.

Kongrenin ülkenin talihsiz günlerinde gerçekleşmiş olması da kongreye ayrı bir önem kazandırıyor. Türkiye'nin şehirlerinin bir kısmı bir sel felaketi altında, onlarca yurttaşımız canından oldu, onların yakınlarına da başsağlığı diliyorum. Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği, yaşanan sel felaketi ve şehircilikle ilgili şu anda bölgede yaptığı çalışmayı Perşembe günü saat 10.00'da kamuoyuyla Diyarbakır'da paylaşacak, bunu da şimdiden buradan ifade edeyim. Meslekle ilgili, şehircilikle ilgili olan 11 odamızın Yönetim Kurulu üyeleri, TMMOB Yönetim Kurulu üeleriyle birlikte topluca Perşembe günü saat 10.00'da kamuoyuyla ne olup bittiğini paylaşmaya çalışacaklar. Bu kongrenin, Şehircilik Kongresinin şehirlerin doğal afetlerce teslim alındığı bir günde yapıyor olması da önemli, bunun da altını çizmek istedim.

Birkaç altıyı paylaşmak istiyorum: Birincisi, Sevgili Hocamız İlhan Tekeli'nin de aktörü olduğu çok eski bir tarih, 15-16 Nisan 1968. Tarih, bizim örgütümüz açısından önemlidir, ilk sonuç bildirgesinin yayımlandığı TMMOB Genel Kuruludur, 15 inci Genel Kurulumuz. Şehir plancısı arkadaşlarımız için ve öğrenci arkadaşlarımız için önemli bir tarihtir, İlhan Tekeli Hocam dönemin aktörlerindendir, Odamızın kurulduğu Genel Kuruldur ve hakikaten TMMOB'nin tarihine baktığımız zaman da şehircilikle ilgili belki de ilk resmi lafızlar o kongrenin sonuç bildirgesinde yayınlanmıştır. Özellikle burada yoğun öğrenci arkadaşım varken, gerekçeyi dönemin mimarları, mühendisleri ve şehir plancıları, o toplu hareket eden arkadaşlarımız, Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği şu paragrafı yazmış: "TMMOB Genel Kurulu, Türkiye'nin gelişmesini, teknik ve bilimsel kadroların gelişmelerine yakından bağlı saymaktadır. Dolayısıyla bu gelişmeyi, ihtisaslaşmayı ve etkinliği sağlayacak tedbirlerin bir an evvel alınmasını istemektedir. Teknik bilimsel hamle ve görüşlerin yönetimi aydınlatacak en önemli kaynaklardan biri olarak kabul edilmesini ve bütün teknik, bilimsel çalışmalar, ihtisaslaşmayla derinleşirken, ihtisas olanları arasındaki bağlantılar dolayısıyla da çeşitli ihtisas alanları arasındaki en geniş bir işbirliğini gerektireceği kanaatindedir. TMMOB'nin gelecekte ister mevcut yapısıyla, ister yeni bir hüviyet altında yeni bir etkinlik kazanacağına inancımı ifade eder. Genel Kurulumuz, -'o zaman öyle isim vermişler' - Türk Şehir ve Bölge Plancıları Odasının kurulmasını kararlaştırarak, ülkemizin

sanayileşme ve şehirleşme meselelerinin çözümünü sağlayacak temel unsurlardan birisini, teknik kadronun gelişme ve teşkilatlanmasını başlatmıştır.”

O Genel Kurulun Sonuç Bildirgesini elinde tutan arkadaşlar bilirler; şehircilikle ilgili isterseniz iki paragrafı size aktarayım. Çok paragraf yazılmış, özellikle İstanbul'a ilişkin çok sözler var, ama şu iki paragrafta belki bir anlam var: “Ülkemizde yalnız şehirleşme nedeniyle önümüzdeki 20 yıl içinde 400 milyar TL'lik bir arsa değer artışı olacağı bilimsel olarak hesaplanmıştır. Bu birikmiş emeğin ve kamu hizmetlerinin yarattığı bir değer artışıdır ve bu değerın kamuya döndürülmesi zorunludur. Memleketimizde kıt olan devlete ve özel kesime ait kaynakların en uygun şekilde kullanılmasının sağlanması, temel sorunlarımızdan biridir. Bu nedenle çeşitli sektör hizmetleri arasında ortaya çıkan toprak-devlet-vatandaş ilişkilerinin anayasanın temel ilkelerine ve Türkiye gerçeklerine uygun olarak düzenlenmesi gerekir.”

68'den sesleniyorlar bize: “Şehirselsel ve kırsal alanlarda arsa ve arazi spekülasyonlarının şehirleşmeyi ve tarım arazisinden yararlanmayı zedeleyici, sanayileşmeyi yavaşlatıcı, devlet kaynaklarının etkisini azaltıcı etkilerin ortadan kaldırılması için tedbirler geliştirilmelidir.” Öneriyorlar; “Arsa Ofisinin bu gayeleri başaracak bir yapıya sahip olarak kurulması, devletin arazi kullanma kararlarında etkili hale getirilmesi zorunludur.”

68'de 15. Genel Kuruldan sonra 30 yıl geçür aradan, 21 Mayıs 1998 TMMOB için önemlidir, TMMOB Demokrasi Kurultayının gerçekleştiği gündür. O günkü örgüt içindeki arkadaşlarımız, Türkiye'de devletten laikliğe, Cumhuriyete, sanayiye, çevreye, tarıma, şehre, ormana, velhasıl bizim meslek alanlarımızla ilgili her ne varsa, onunla ilgili görüşleri oluşturup kamuyla paylaştıkları bir gündür. Orada da bir iki paragraf alırsak, şehirciliğe dair şunlar söylenmiş: “Kent korumacılığında kavramsal çerçeve, uygulamada sorun çözücü olmalı, koruma alanları siyasal iktidarlardan özerk bir yapıya kavuşturulmalıdır. Kentleşme ve çevre ilişkisinin doğru kurulması ve kent korumacılığı, bölgesel planlama ve nazım plan kararlarında sosyal içerikli bir bakışla olanaklı. Çünkü kentin sosyolojik gözlemine dayandırılmayan plan süreçleri başarısız olacaktır. Planlama süreçleri, kent ve demokrasi meclislerinde denetlenebilir olmalıdır. Metropollerimizin çoğu için acil planlama yapılmalıdır. Ekolojik onarım paketli bu planlamalar ile bu kentlerin soluk alması sağlanabilecektir. Yerel yönetimlerde tekil kişi belediyeciliğine son verilip, emeğe dayalı kadroların siyasal baskılardan arınmış kolektif üretimleri temel alınmalıdır. Halkın merkezi ve yerel yönetimlerin tüm icraatlarına ilişkin doğrudan, kaynağından bilgi edinme hakkı ve yolları açık tutulmalıdır. Metropol acil gelişme aksları, kıyılar, göl ve nehir kenarları, önemli tarihi ve doğal SİT alanları ve çevresindeki belediyeler, öncelikle birliklerini kurmaya zorlanmalı, imar ve gelişme planları ise ilgili üst kurulların onayından geçerek işlerlik kazanmalı, bu bölgelerdeki yasadışı uygulamalarda yaptırımıcı ceza yasalarında değişiklik yapılmalıdır. Metropollerimiz için bölgesel ve acil durum planları yapılmalıdır.” Devam ediyor metin.

Biz 15 gün önce, 14 Ekimde Sıhhiye'de bir miting yaptık, TMMOB olarak. 15 bine yakın mühendis, mimar, şehir plancısı arkadaşımız geldi. Dördümüz salonlarda söylenenleri bir kere de alanda topluca söylemekti ve yasamızın bize verdiği görev çerçevesinde yerel ve merkezi iktidarları Türkiye'nin gerçeklerine doğru uyarı görevimizi yapmaktı. O mitingi 20 konu başlığında yazdığımız basın açıklamasında, kente ilişkin olarak da yazdık, mitinge davet yazılarında. Oradan da

iki paragrafı alırsam, şöyle demişiz: “Yüksek deprem riskini taşıyan ülkemiz kentlerinin planlı gelişmelerine paralel olarak kent bütününde hazırlanacak eylem planlarının ve sakınım planlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bunun için kamu yönetimlerinin sivil toplum örgütleri, demokratik kitle örgütleri ve meslek örgütlerinin bu alandaki katkı ve görüşlerine kulak vermeleri gerekir. Yerel kentsel yenileme projelerinin sağlıklı ve riskli yaşam çevrelerinin dönüştürülmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmesini kayda değer buluyoruz. Ancak kentsel dönüşümün hazırlıkları süren yeni yasal düzenlemede olduğu gibi, kentlerimizde yeni rant kapılarını aralayacak bir içerikte karşımıza getirilmesine karşıyız. Bu projeler nedeniyle yerlerinden edilen ve yeni toplumsal yaralar açan uygulamaları kesinlikle istemiyoruz. Kentsel dönüşümü salt bir fiziksel düzenleme projesi gibi öngören, sonuçları itibariyle uygulama bölgelerinde yaşayanları tasfiye eden bir sürecin toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gerçekleriyle çelişen bir biçimde ele alınmasını doğru bulmuyoruz.

Bir başka sorun alanı, hazine arazilerinin satışının getirdiği sıkıntılardır. Tarımsal amaçlı satışlar dışında kullanılacak arazilerin sırf belediyelere kaynak yaratılacak diye kentsel üst ölçekli planlama kabullerine ters düşebilecek, kent makroformunun plan dışı gelişimine yol açacak bir gelişmeye yol açması söz konusu olacaktır. Bu durum, kent planlamanın gereksinimlerini sürdürülebilir bir kaynak kullanımıyla karşılayan, dengeli ve eşdeğer bir hizmet sunan eylem alanını tehdit eder” demişiz.

Sevgili arkadaşlar, değerli katılımcılar; Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği, yıllardır Şehir Plancıları Odamızla birlikte konuyla ilgili sözünü söylemektedir. Bu alıntılar çoğaltmamız çok mümkün. Ben bu alıntıları, bu hatırlatmaları, şüphesiz burada uzmanların ve bilim insanlarının yanında, sadece çalışmalara bir katkı olsun diye yaptım. Biz bunları söylüyoruz, ülkemizi yönetme iddiasında olanların ne yaptıklarının, ne yapmaya çalıştıklarının yorumunu size bırakıyorum.

Yolumuz uzun, biz sözümüzü söylemeye devam edeceğiz. Hepimize kolay gelsin.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. ÇETİN TÜRKÇÜ

DEÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı

Sayın Valim, Sayın Bakan, değerli oda başkanları, belediye başkanları, değerli katılımcılar, konuklar, basının değerli mensupları, değerli öğretim elemanları ve sevgili öğrenciler; ben de 6. Türkiye Şehircilik Kongresine katılmış olmanızdan dolayı sizlere hoş geldiniz demek istiyorum.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi olarak, böyle güzel bir günü fakültemizde yapmış olduktan da gurur duyduğumuzu belirtmek istiyorum. Fakültemizin bu kongre salonu 5-6 ay önce teslim alındı ve bugün artık donanımlarıyla hizmete girdi. Bunun bir tecrübesini yaşamak, bizim için ayrı bir heyecan oldu. Ben de gördüğümüz gibi, bir sayfalık bir konuşma hazırlamıştım, ama sayın konuşmacıların, daha önceki konuşmacıların yaptıklarından sonra, bunun birçoğunu atlamak durumunda kalacağım.

Özellikle Sayın İlhan Tekeli'ye ve yaptığı konuşmaya teşekkür etmek istiyorum; benim kafamda dolaşan, burada söylemeyi hedeflediğim birçok noktayı çok özet bir şekilde ortaya koydu. Ben şunu sormak istiyorum: Türkiye, 50-60 yıldır bir sanayileşme süreci içinde, kentleşti, gece-kondular etrafımızı sardı. Biz acaba bu planlama etkinliklerinden, mimarlık etkinliklerinden ne derece memnunuz? Bunu kendimize sormamız gerekir diye düşünüyorum. Sayın Tekeli'nin söylediği bir üçgen çok hoşuma gitti, her zaman üçgenin gücünden hoşlanırım. Bir köşesi bilim, bir köşesi ahlak ve bir köşesi estetik olan bir planlama sürecinden bahsetti Sayın Tekeli. Hakikaten bütün alanlarda böyle üçgenleri kurmak çok önemlidir diye düşünüyorum. Bilim, biz ancak bilimi gerçeği şeklinde uyguladığımız zaman doğruya varabiliriz. Ahlak, hepimizin bir meslek etiği nedeniyle üzerinde durmamız gereken diğer önemli bir konu. Estetik, zaten fakültemizin bölümlerinin temel uğraş alanı; hem planlamak, hem tasarlamak bu arada estetiği unutmamak.

Biz bu değerleri düşündüğümüz zaman, yine Oda Başkanımız az önce belirtti, şu anda felaketlerden konuşuluyor, kentlerin su altında kalmasından, köylerin, mahallelerin su altında kalmasından bahsediliyor, depremde yıkılan bölgelerden bahsediliyor. Bunlar yapılırken, buralara muhakkak kaçak yapılar olduğu gibi, acaba planlı yapılaşma olmadı mı buralarda? Yani buralara belediyelerin izinleriyle imar planları yapılmadı mı, buralara imar planları verildikten sonra bunları biz mimarlar, biz şehirciler planlamadık mı ve bunları onaylamadık mı? Bu konuda bu üçgenin bilim yanı ve etik yanının ne derece önemli olduğunu da ben sizlere bir kez daha hatırlatmak istiyorum. Çünkü ülkemizde imar planları yapılırken, yeşil alanlar konut alanına dönüştürülürken, kıyıları, korunacak bölgeler, tarihi bölgeler birçok tahribata uğrarken, eğer politikacılar, eğer belediye

Açılış Konuşmaları

başkanları, daha çok bilimi, etiği ve güzelliği bırakıp da seçimleri düşündükleri zaman; yine meslek sahipleri olan bizlerin, yani şehircilerin ve mimarların bunları yaparken bu üçgeni göz ardı edip de kendi maddi çıkarlarını, işini düşündüğü zaman, sanıyorum ki Türkiye’de daha çok çarpık kentleşmeden, kötü yapılaşmadan, kalitesiz mimarlıktan bahsedeceğiz diye düşünüyorum.

Dolayısıyla bu konuda konuşulacak çok şey var. Bugün bunlardan sadece bir tanesi, yani bu işin siyasal boyutu ele alınacak, tabii o da çok önemli bir boyuttur. Ben katılımcıların listesine baktığım zaman, birçok bilim dalından gelen hocaların, belediye başkanlarının, politikacıları, bürokratların, belediye başkanlıklarında çalışan plancıların, serbest mimar ve plancıların bu kongrede yer aldıklarını gördüm. Bu nedenle de buradan ümit ediyorum ki olumlu sonuçlar alınacaktır. Ben bu sonuçların ülkemiz ve bilim adına hayırlı olmasını diliyorum ve bu kongreyi hazırlayan bütün katılımcılara, bildirileriyle katılanlara, toplantıyı düzenleyenlere, buraya destek verenlere gönülden teşekkür ediyorum ve başarılı bir kongre diliyorum.

HASAN TOPAL

İzmir Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı

Sayın Valim, Sayın Bakan, Sayın Dekan, sayın belediye başkanları, Sayın Birlik Başkanı ve Şehir Plancıları Odasının Değerli Başkanı, sevgili hocalar, sevgili konuklar; İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanı Aziz Kocaoğlu adına hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Ülkemizde birçok alanda olduğu gibi, sağlıklı, güvenliği bir geleceğin ve nitelikli, kaliteli yaşam çevrelerinin oluşmasına yönelik, akıldan ve bilimden yana planlamaya çok ihtiyaç duyulan bir dönemde Şehircilik Kongresinin İzmir’de düzenleniyor olmasını çok anlamlı buluyoruz. İçinde bulunduğumuz günlerde kentleşme-planlama alanında, özellikle kentimizde çok sıcak tartışmalar yaşanmakta ve değerlendirmeler yapılmakta. Bu tartışma ve değerlendirmelerin eksinini ise İzmir Büyükşehir Belediyesinin ekim ayında meclis kararına bağlamış olduğu ve yeni sınırlarını kapsayan alanı içeren 1/25 000 ölçekli nazım imar planı oluşturmakta. İşte böylesi bir ortamda Şehircilik Kongresi, kentteki bu tartışmalara ve süreçlere çok önemli açılımlar getirecek, gündemi belirleyecek, plan-siyasa ilişkilerini irdeleyerek kentliyi ve toplumu bilgilendirecektir ve bu kongrede ortaya konulacak açılımlardan kentimize çok önemli şeyler kalacaktır.

Bu duygularla değerli katılımcılara ve kongreye başarılar diliyorum, düzenleyenlere ve emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

ÖĞUZ KAĞAN KÖKSAL

İzmir Valisi

Sayın Bakanım, değerli hocalarım, TMMOB'nin değerli temsilcileri, başkanları, çok sevgili öğrenci kardeşlerim; sözlerime başlarken hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Değerli konuklar; gerçekten çok önemli bir konuyu tartışıyorsunuz veya bundan sonra tartışmaya devam edeceksiniz. Çünkü Türkiye'ye baktığımızda, az önce bu toplantıların, bu kongrelerin sahafatını ekranda da gösterdiler, her seferinde değişik değişik konular ele alınarak buraya gelinmiş. Ancak ülkemize baktığımızda, özellikle 25-30 yıl, biraz daha geriye gittiğimizde, gördüğümüz olay şu: Kırsaldan kentlere doğru bir akım var ve her geçen gün kentlerin nüfusları artmakta. Bir taraftan bu akın, diğer taraftan nüfus artış hızına baktığımız zaman, o da o artışı beslemek suretiyle kentlerimizin nüfusları süratli bir şekilde artmakta. Bu artarken, o andaki yöneticiler, yerel yöneticiler, -özellikle yerel yöneticileri kastetmek istiyorum- hatta birazcık daha artışa da imkân sağlayarak "aman sizler de gelin" diye çağırmaya başladılar. Hatta nüfus sayımlarında otobüslerle adam taşıyarak kentlerin nüfuslarını arttırma gayreti içerisinde oldular. Bu nüfus artışını teşvik edecek her şey yapıldı. Peki, bu gelen insanlar nereye oturacak? Bunların birtakım talepleri var, birtakım istekleri var veya bunlar geldiklerinde, şehirlerdeki yapı -sosyolojik yapı, kentsel yapı, bunlar bozuluyor- ilk başta düşünülmedi. Pek çok belediye başkanımız, pek çok idarecimiz, şehirlerimizi anlatırken de, ki onu biz de söylüyoruz, "ben Türkiye'nin üçüncü büyük şehrinin valisiyim" veya "dördüncü büyük şehrinin valisiyim" der gibi. Birazcık da üstüne basarak bunu anlatıyoruz, ama bu büyüklük, bahsettiğimiz büyüklük, nüfus büyüklüğü, acaba diğer başka büyüklükleri getirdi mi veya başka ihtiyaçlara çözüm getirdi mi, onu çok tartışmamışız.

Böyle bir yığılma ve sonra karşımıza çok korkunç olaylar çıkıyor. Bir bakıyorsunuz, başta asayiş sorunu, hiç gündemimizde olmayan birtakım suç isimleri, suç unsurları, suç çeşitleri bu kalabalıkla ortaya çıkmaya başlıyor. Şehirlerin etrafında varoşlar, gettolaşmalar, her ne isimle adlandırılırsa adlandırılırsın, değişik gruplaşmalar... Oralardaki insanlar, eğitim düzeyi düşük ve pek çoğu işsiz, iş bulamayan, iş arama imkânı bulamayan, vasıfsız insanların oturduğu ve âdeta şehirlerin etrafı, patlamaya hazır dinamit lokumu veya mayın tarlası haline geldiği yerlerle karşı karşıya geliyoruz. Belki o noktadan sonra kentsel dönüşüm projeleri adı altında birtakım projeler süratle gündeme getiriliyor. Bu çok başarılı mı; bana göre, henüz çok başarılı değil, bu konuda alacağımız çok yol var. Belki bu toplantılarla bu kentsel dönüşüm nedir, neler yapılmalıdır, planlamanın, özellikle kent planlamanın önemi ve kent planı, siyaset veya siyasa, bunun tartışılmasının önemli olduğu noktaya geldik.

Bazı konuşmacılarımız, siyasetin planlama üzerindeki olumsuzluklarından bahsettiler. Evet, planı yaparsınız, siyasetçi o plana müdahale ederse, yaparken müdahale ederse, yapıldıktan sonra uygularken olumsuz müdahale ederse, doğru, o zaman siyasetle plan arasında bir olumsuz etkileşim meydana gelir. Ama ben bir noktada da madalyonun öbür yüzünü de söylemek istiyorum: Peki, plan hazırlandı, gerçekten muhteşem bir plan olduğunu varsaydığımızda, bu planı uygulayacak insanların arkasında eğer siyaset, ona destek adına varsa, işte o zaman siyasetle plan ilişkisi çok daha iyi ve plan başarılı olur. Aslında bizim belki birazcık daha bu iki ilişki arasındaki tartışmamız gereken konulardan birisi, siyasetin veya siyasetçinin hazırlanan, bu mükemmel olduğunu varsaydığımız planların arkasında durmasıdır, ona destek olmasıdır. Bunu sağlayabilecek mekanizmayı kurduğumuz zaman, işte siyaset ve planı birbiriyle hasım değil, birbiriyle hısım haline getiririz. İşte o noktadan sonradır ki şehirleşmenin gelişmesini, şehirlerin daha yaşanılır hale gelmesine... Az önce Hocam çok güzel çerçeveler çizdi, aslında benim aklımdaki birtakım sorulara da cevap verdi, söyleyeceklerimi de söylemiş oldu, ama çok güzel bir çerçeve çizdi. O çerçevenin içerisinde şehirlerden ne bekliyoruz, gelecekte nasıl şehirler görmek istiyoruz? Aslında yeni ortaya çıkan vizyon, bir şehrin vizyonu nedir, ne olmak istiyor? Belki o vizyonu çizerken aslında siyasete ihtiyaç var. O şehir, acaba nasıl bir şehir olmalı; o şehir, turizm şehri mi olmalı, sanayi şehri mi olmalı veya o şehir, tarım kenti mi olmalı? Zaman zaman bunları da karıştırıyoruz. Bir bakıyorsunuz, hiç sanayile alakası olmayan, hatta sanayii mümkün olduğunda o şehre sokmama çaresi aramız gereken, işte tabiat güzelliği, doğa güzelliği, tarihi zenginlikler ve sanayile uyuşma yapmayacak noktalarda, oradaki planı ortaya koyan otorite, oraya bir de organize sanayi bölgesi koyuyor. Bir bakıyorsunuz, aslında onu oraya hiç koymamak lazım. İşte bu, aslında siyasetin gelecekte şehirlere çizeceği vizyonu iyi ortaya koyarak çıkartabilirsek, başarıya ulaşacağız diye düşünüyorum.

Bakıyorsunuz, planlamada bir merkezi planlama var, Planlama Teşkilatının çatısı altında bir merkezi planlama, ilk önce planlamaya oradan başlanarak, hatta dünyanın çok büyük yol aldığı noktada “planlamaya ihtiyaç var mıdır, yok mudur?” tartışması içerisinde bir planlama çalışmasına başlıyorsunuz. Onun içerisinde zaten sosyal planlamalar, şehir planlama gibi çeşitli altyapılarla çalışma yürütülüyor. Sonra “bu planlar masa başında yapılıyor, yerele tam etki etmiyor” gibi bir çalışmayla biraz daha aşağı inip, yerel yönetimlere verilen planlama yetkileri, onların çalışmaları belli bir süre de öyle gitmiş. Yerel ve genelin otorite tartışmasında herkes elindeki yetki erkini verip vermemek noktasında. İşte öyle bir noktaya gelmiş ki, “hiç olmazsa yerelin yaptığı planı tasdik etme yetkisi bari bende bulunsun, elimdeki erki yeri geldiği zaman -‘siyasi erkter oradaki erk’ - bu yerel üzerinde otorite olarak kullanayım” noktasından hareketle yapılan tartışma. Ama bu tartışma iki grup arasında sürüp giderken, iki grubun da farkında olmadığı bir üçüncü grup yavaş yavaş filizlenmiş, kendiliğinden ortaya çıkmış. O filizlenen şey nedir; yereldeki sivil toplum kuruluşları veya sivil toplum kuruluşları adı altında oradaki yaşayan insanların kendi düşünceleri veya kendi otoriteleri.

Öyle bir noktaya gelmiş ki, sonradan farkına varılmış, “evet, doğru, o yörede yaşayan insanların da birtakım fikirleri, birtakım yaptırımları, sessiz çoğunluk olmasına rağmen birtakım güçleri de var.” Şimdi zamanımızda belki de planlamada bana göre en büyük avantajlardan birisini

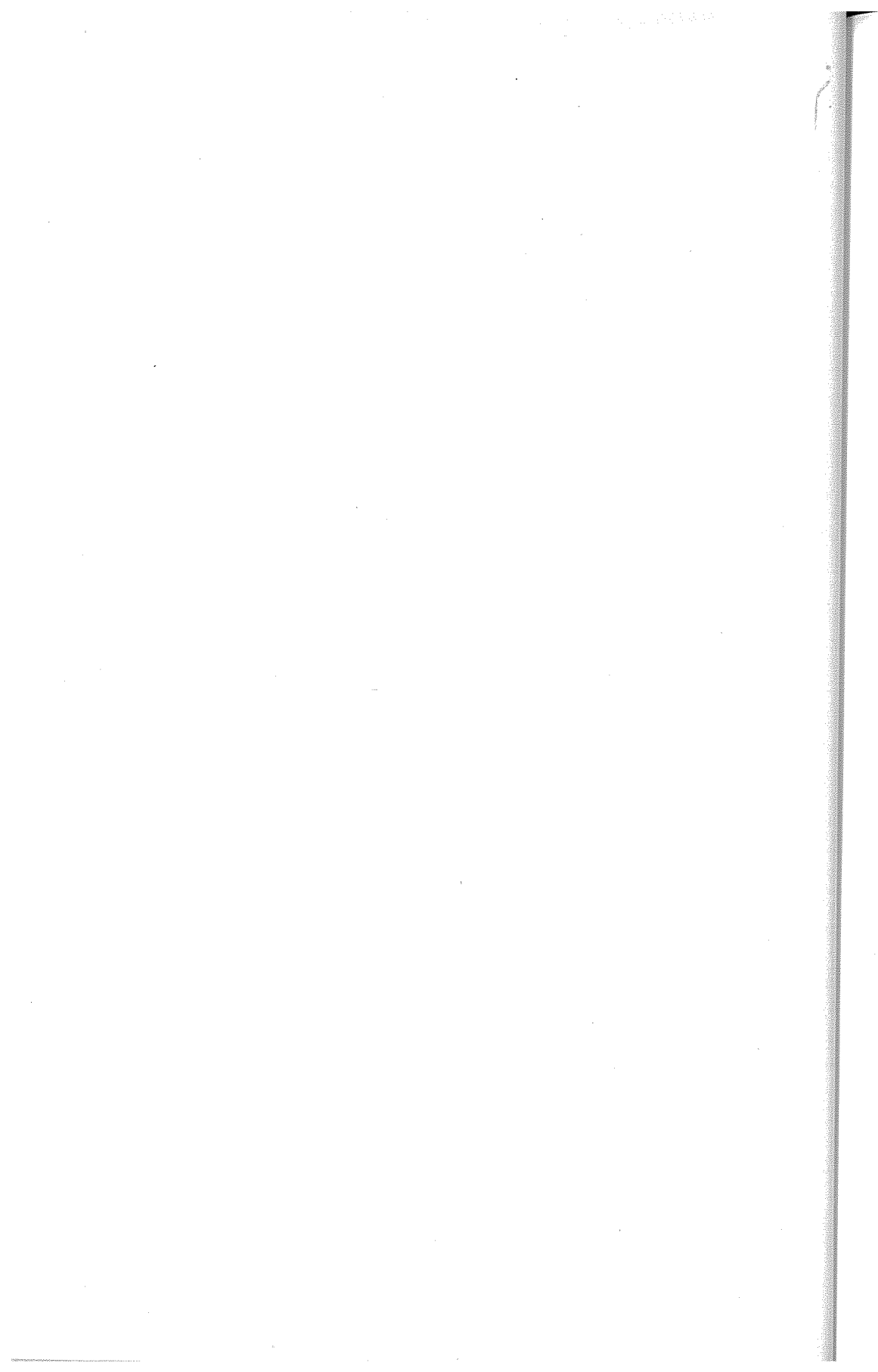
öğrenmeye başlamışız. Nedir o; yerelin sesi, oradaki yaşayan insanların, oradaki sivil toplum kuruluşlarının gücü ve sesi. Artık yavaş yavaş gerek genel idare olsun, gerekse yerel idare olsun, o gücün karşısında belki önce direnme hareketleri ufak tefek görülmüş, ama sonradan bakmışlar ki, sayı öyle görüldüğü gibi değil, aysbergin altı daha büyük. O halde, onlarla savaşmak veya karşı koymak yerine, onların fikirlerini alabilmek, hatta işbirliğini sağlayabilmek noktasına doğru, iyi yöneticiler o noktaya doğru kaymaya başlamışlar. Belki de şu anda planlama adına önemli olarak düşünebileceğimiz noktalardan bana göre birisi bu. Bu üçgen, Hocamın söylediği o üçgenin dışında böyle bir üçgen; genel idare, yerel idare ve oradaki yaşayan insanları temsil eden sivil toplum kuruluşları. Böyle bir üçgeni sağlayabilirsek, tahmin ediyorum ki gelecekte planın gücü, planlamanın gücü artacak ve siyasetin planlama üzerindeki olumlu etkisi azalacak. Olumsuz etkiyi hiçbir şekilde tasvip etmediğimiz için, onu burada tartışmaya bile gerek görmüyorum. Eğer olumsuz bir etki yaratılmak isteniyorsa, o etik de değildir, kurallara uygun da değildir. Netice itibarıyla baktığımızda, bugün başarılı bile olsa, o olumsuz etkiyi yapan, belli bir süre sonra o yaptığı etkinin cezasını mutlaka çekmektedir. O bakımdan, olumlu etkisiyle bu üçgen birleştirilirse, ülkemiz adına söyleysek, gelecekteki bu büyük şehirlerimizden başlayarak iyi bir gelişimi, iyi bir şehirleşmeyi ve insanların içinde rahat, huzur içerisinde yaşayabileceği, eğitim seviyesi düzgün, yeşil alanların ayrıldığı ve her şeyin ötesinde, insanların barışık yaşadığı; nereden gelirse gelsin, hangi yöreden taşınırsa taşınırsın, oluşmuş bir kent kültürü içerisinde harmanlanmış insanların yaşadığı şehirleri görebileceğimizi umut ediyorum.

O günlerin yakın olması temennimi burada bir kere daha ifade ederken, bu konuda emeği geçen herkese huzurlarınızda teşekkür ederken, bu kongrenin başarılı geçmesini diliyor, siz katılımcılara saygılarımı, sevgilerimi arz ediyorum efendim.

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ

PLANLAMA, SİYASET VE SİYASALAR

TMMOB ŞEHİR PLANLILARI ODASI YÖNETİM KURULU

PLANLAMA, SİYASET VE SİYASALAR

1970'lerin sonlarında yaşanan kriz, kapitalist üretim biçiminin yeniden yapılandırılması sürecinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeniden yapılandırma sürecini değişen/farklılaşan nitelikleri etrafında dönemselleştirmek ve hakim örgütlenme stratejilerini tanımlamak mümkündür.

1980-1990 arası alt dönem, yeni liberal yapılanmanın ulus devlet şemsiyesi altında palazlanması sürecini içerirken, 1990 sonrası alt dönemi ise; yeniden yapılanma karşısında ulus devletin de bir engel olarak görülmeye başlandığı ve örgütlenme düzeyinin bir üst seviye olan uluslararası/küresel ölçüğe taşındığı dönem olarak ele almak gerekmektedir. İlkinde ulusal ikincisinde küresel düzeylerde örgütlenen bu yeni yapılanmanın temel amaçları, sermayenin önündeki her türlü engelin ortadan kaldırılması ve dolaşım hızının artırılması ile pek çok faaliyet alanın sermaye için yeni ve alternatif yatırım kanalları haline getirilmesidir. Her ne kadar bu eğilimin bu denli net ifade edilmesi engellenmeye çalışılsa ve başka söylemlere eklenerek meşrulaştırılsa da, yapılan incelemeler ile yeni dönemin bu yapısal özellikleri taşıdığına ilişkin yeterince kanıt ortaya konmuştur.

Bu yeni dönemin örgütlenmesi ve aktörlerin rol dağılımlarının yenilenmesi açılarından da önemli yanları bulunmaktadır. Bir yandan gerek merkezi gerekse de yerel düzeyde devlet örgütlenmesi yeniden tarif edilirken diğer yandan da sivil toplum alanında yeni aktörler yaratılmakta ve aktörler arasında roller yeniden dağıtılmaktadır. Bir başka deyişle, piyasanın denetim ve dağıtım alanındaki konumunun tam merkezileştirilmesi sürecinin bir halkasını devletin piyasaya müdahalesini en aza indirmeyi amaçlayan “devletin küçültülmesi” uygulamaları ile hizmetlerin etkin ve verimli şekilde sunulması gerekçesinden hareketle yerel yönetimlere güç aktarılması oluştururken diğer halkasını da sivil toplum alanında katılım, yerel topluluk gibi kavramların yüceltilmesi ile sivil toplum örgütlerinin aktifleştirilmesi uygulamaları oluşturmaktadır.

Elbette tüm bu dönüşüm stratejilerini haklı gösterecek gerekçelerin, olayların ya da durumların örneklerini toplumsal yaşamda bulmak mümkündür. Ancak üretilen yanıtın yapılan eleştirilere ne ölçüde karşılık oluşturduğu ise tartışmalıdır. İçeriği ve sonuçları düşünülmeden yapılan ve bir ölçüde de kulağa hoş gelen bu değişimlerin ve dönüşümlerin, problemleri çözmekten çok daha da ağırlaştırmak gibi sonuçlarının da olabildiğini gözden kaçırmamak gerekir. Kullanım değerinden değişim değerine, bölüşüm siyasetinden kimlik siyasetine doğru yaşanan bu kaymanın olumlu bir sonuca varıp varmadığı, büyüyen ekonomiye rağmen artan işsizlik, zenginlik ile yoksulluk arasındaki uçurumun ulaştığı devasa boyut, toplumsal sınıflar ile farklı toplumsal gruplar arası yabancılaşma ve düşmanlığın giderek tırmanması gibi sonuçlar üzerinden anlaşılabilir.

Her yıllık bildirgelerde olduğu gibi bu yıl da tüm bu tespit ve değerlendirmeleri yapmamızın bir nedeni yaşanan sürece tanıklık eden aktörler olarak tarihsel ve sınıfsal konumumuzun gereğini bir ölçüde de olsa yerine getirmekte bir diğer nedeni de bugün kentlerimizde ve meslek alanımızda ortaya çıkan yeni durumları ve olguları daha doğru kavrayabilmektedir. Bir başka deyişle, sermayenin yeniden üretiminin hem odağı hem de alanı olan kentsel mekan ve onun düzenleme aracı olan planlama üzerindeki etkiler ve baskılar ile sözünü ettiğimiz bu yeniden yapılanma döneminin birbirinden bağımsız ele alınamayacağı gerçeğidir.

Kentlerimiz ve mesleğimiz özellikle son 3-4 yıllık süreçte daha da şiddetli olmak üzere bir dönüşüm ve yeniden biçimlendirilme sürecinin içine sokulmakta ve bu yolla da çeşitli etki ve baskılara maruz bırakılmaktadır. Bu sürecin ilginç bir yanı, değişime ve dönüşüme tabi tutulmaya çalışılan alanların bir kısmının bizim de yıllardır değişmesini savunduğumuz alanlar olması ve değişimin gerekçelendirilmesinde bizim de olumlu anlamlar yüklediğimiz kimi kavramların kullanılmasıdır. Örneğin, mevcut imar planlama pratiğimizin nitelikli kentsel çevreler yaratmakta yetersiz kaldığı için değişmesi gerektiğini, bu pratik içinde varolan planlama araçları ile yeni kentsel sorunları çözenin olanaklı olmadığını, bu nedenle yeni planlama araçlarının oluşturulması gerektiğini bizler de kabul ediyor ve tartışıyoruz. Kültür ve Turizm, Çevre, Orman gibi alanlar ile Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim Sistemimizi tarifleyen yasaların eksiklik ve yetersizliklerinden ve dolayısıyla değişmeleri gerektiğinden bizler de yakınıyoruz. İhtiyaç duyulan değişimleri tarif ederken bizler de, çevre-ekoloji, insan hakları-kentli hakları, katılım, yaşanabilirlik gibi kimi kavramlara referans veriyoruz. Türkiye’de geride bıraktığımız son 3-4 yıllık süre içinde siyasal alan, yukarıda bazıları belirtilen ve bizim de müdahale edilmesi gerektiğini söylediğimiz alanların tümüne ve hatta fazlasına bizim de kullandığımız kavramları kullanarak müdahale etmiştir.

Son 4 yıl içinde çıkan Odamız Bültenlerinde kısa bir inceleme yaptığımızda, bu süre içinde kentleri ve planlamayı ilgilendiren konularda 30 civarında yasal düzenleme yapıldığını görüyoruz. Bunların tamamı kanun düzeyindeki yasal metinlerde olmuş olup bir kısmı yeni bir yasa oluşturulması bir kısmı da mevcut yasada değişiklik yapılması biçiminde olmuştur. Bunların bir bölümü; Kamu Yönetimi Kanunu, Büyükşehir Belediyesi, Belediye ve İl Özel İdareleri Kanunları ile Kalkınma Ajansları Kanunu gibi devletin yeniden yapılandırılmasına ilişkin müdahaleleri içeren düzenlemelerdir. Bir diğer bölümü ise, Çevre, Orman, Turizm, Kültür ve Tabiat Varlıkları gibi alanlardaki kanunlarda değişiklik yapan düzenlemeler olmuştur. Ayrıca yine son 4 yılda gerçekleşen yasal düzenlemelerden bir bölümü ise kentsel dönüşüm, yıpranan kent dokularının yenilenmesi, Kuzey Ankara kent girişi dönüşümü gibi kentsel alanda doğrudan müdahale yapmaya dönük düzenlemelerdir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi bunların büyük bölümü bizim de yıllardır vurguladığımız yasal düzenlemelerdir. Ancak bu düzenlemelerin gerçekleşme biçimi, içerikleri ve ardındaki niyet ile bizim bunları ele alma ve tartışma biçimimiz ile değişmelerini söylerkenki niyetlerimiz arasında çok ciddi ve önemli farklılıklar olduğunu burada bir kez daha vurgulamak durumundayız.

Plancılar olarak bizler, mevcut imar planlama pratiğine yönelik eleştirileri meslek pratiğimizi geliştirmenin unsurları olarak yapmakta ve yeni bir planlama sistemi kurma talebimizi ise daha kapsamlı ve etkili bir planlama pratiği gerçekleştirmek için dillendirmekteyiz. Oysa son dönem-

de bu alana yapılan müdahalelerin amacının ise planlama pratiğinin içeriğinin boşaltılması ve planlamanın etkinlik alanının daraltılması olduğuna da üzülerek tanıklık etmekteyiz.

Plancılar olarak bizler, kamu yönetimi ve yerel yönetim sistemlerinin değişmesini; kamu hizmetlerinin daha adil, daha yaygın, daha etkin ve daha ucuz bir biçimde tüm toplum kesimlerine sunulmasını sağlamak, kamuyu bireylerin çıkar amaçlı eylemleri karşısında toplumu ve onun çıkarlarını koruma refleksi ile yaygın denetim yapan ve gerekirse müdahale eden bir yapıya kavuşturmak adına talep etmekteyiz. Oysa bu alana yapılan müdahalelerin amacı devleti olabildiğince küçültülerek müdahale etme gücü ve yetkisi elinden alınmış bir hakeme dönüştürmek, devletin elindeki pek çok hizmet alanını ve mülkü özel kesime devretmek ve kamuyu gerektiğinde bazı bireyler için toplumu dahi ezen bir yapıya kavuşturmak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Plancıları olarak bizler, kentsel dönüşüm konularını tartışırken ve bu bağlamda yeni planlama araçları önerirken, sosyal adalet perspektifinden ayrılmadan kentsel sorunları çözmeyi ve kent mekanını yeniden düzenlemeyi hedeflemekte, toplumun yoksul ve donanımsız kesimlerinin yaşadığı kentsel ortamları daha sağlıklı ve nitelikli hale getirmeyi istemekteyiz. Oysa bu alana yapılan müdahaleler ise; bazen bizimle aynı kavramları kullanarak ve aynı meşru temellerden hareket ediliyormuş izlenimi yaratılarak kentsel dönüşümü toplumsal faydadan çok kişisel çıkarları ön plana çıkaracak uygulamaların zeminini oluşturmak, varsıl ve donanımlı toplumsal kesimlerin kent içi konut talebini karşılamak için yoksulları yaşadıkları yerlerden sürmenin aracını sağlamak gibi sonuçlar yaratmaktadır.

Geride bıraktığımız 3-4 yıl içinde tüm bu söylediklerimizin içinde bulunduğumuz bir paranoyanın sonucu olmadığını gösteren çok sayıda gelişme ve olayla karşılaştık. Bunların önemli bir bölümü de yukarıda sözünü ettiğimiz yasal düzenlemelerin doğrudan sonuçları olarak karşımıza çıktılar. Odamız bültenlerinde geriye doğru hızlı bir inceleme yapıldığında bunların çoğunu görmek olanağına sahip olmaktayız. Hazine arazilerinin, 2B statüsündeki orman alanlarının, kent merkezindeki okulların ve yine kent içindeki kamu kurum ve kuruluşların arazilerinin satılması sürekli olarak gündemde kaldı. Başta İstanbul olmak üzere özellikle büyük kentlerimizde çoğu zaman kentsel dönüşüm projeleri adı altında bazı imar ve rant operasyonları düzenlendi ya da düzenlenme girişimleri oldu. İstanbul'da Galatıpport, Haydarpaşa Limanı, Sevda Tepesi ve Dubai Kuleleri, Ankara'da Havagazı Fabrikasının yıkımı, Atatürk Orman Çiftliği, Ulus Tarihi Kent Merkezi, İzmir'de Çeşme Yarımadası, Kuşadası Limanı bunun en çarpıcı örneklerdir.

Bu örnekler bize son dönemde Türkiye'de siyasetin kentleri ve planlamayı nasıl algıladığını net bir biçimde göstermektedir. Kentler, kaynak yaratmak ve yaratılan kaynakların belirli toplumsal gruplara dağıtılmasını sağlamanın aracı olarak ele alınmaktadır. Bir başka deyişle, küçültülmüş, kaynaklarının çoğu elinden alınmış ve ekonominin belirli alanlarına müdahale etme gücü kalmayan devleti yönetenler, kaynak yaratmak ve iktidarlarını korumanın maddi temellerini sağlamak için kentlere yönelmiş durumdadır. Bu yönelmede önceliklerden farklı yöntemler de söz konusudur. Tekil karar örnekleri düzeyinde müdahaleler yerini siyasalar üretmek ve siyasaları dönüştürerek müdahale etmeye bırakmış gibi görünmektedir. Bu yaklaşım altında kentler adeta parçalara ayrılmış durumdadır. Kentlerin kaynak yaratma potansiyeli yüksek parçaları sürekli ilgi görmekte ve bu parçalarda belirli aktörlerin projelerinin hayata geçirilmesi için olanaklar

seferber edilmektedir. Bu süreçte bir yandan kentlerin kaynak yaratma potansiyeli olmayan ancak kaynağa ihtiyaç duyan kesimleri kaderlerine terk edilirken diğer yandan da rant yaratmak için yapılan müdahale ve projelerin kentin bütününe yüklediği maliyete de yoksul kesimler katlanmaktadır. Son günlerde ülke kentlerinin hemen hepsinde sel olayları yaşanmaktadır. Bu durumu basitçe yoğun yağışa bağlayıp geçiştirenler, kentlerde parça parça yürütülen rant operasyonlarının ve yeni kentsel dönüşüm projelerinin getirdiği altyapı yükünü başkalarının ödediği gerçeğini gizlemektedirler.

Yukarıdaki örneklerde ayrıca, siyasetin planlamayı da nasıl algıladığının ipuçları bulunmaktadır. Kentlerde yürütülen oyunların karşısında önemli bir engel olarak görülmekte olan planlamayı tümüyle reddetmek olanağı olmadığından planlamaya yeni bir biçim ve içerik verilmek istendiği görülmektedir. Bu biçim ve içerik, planlamayı da, devletin planlama alanındaki stratejilerini de öncekinden farklı bir yapıya kavuşturmayı amaçlamaktadır. Oyun teorisinde bir oyuncunun stratejisi, herhangi bir oyun ya da konumda her bir olası durum için yapılacak eylem için kapsamlı bir eylem planının olmasıdır. Ancak burada unutulmaması gereken tüm stratejilerin bir amacı gerçekleştirilmeye dönük olarak oluşturulduğudur. 1980 öncesinde yeni-liberal politikaların gündeme gelmesinden önceki dönemde de devletin planlama alanında stratejileri olmuştur ve bu stratejilerin nihai hedefi kamu yararını sağlamaktır. Günümüzde ise stratejilerin kendisi bütünden ayrı düşünülerek birer amaç haline gelmiş ve bu stratejilerin yan yana gelmesi ile bütünün bir başka deyişle de planın oluşacağı fikri oluşmuştur. Bu fikrin kendisini eleştirmek kadar önemli bir husus da söz konusu stratejilerin neye hizmet ettikleri ve amaçlarının nasıl ve hangi koşullarda oluşturulduğu sorularının da sorulmasıdır. Ancak o zaman planlamaya verilmek istenen yeni biçimi ve içeriği tam olarak kavrama şansını yakalarız.

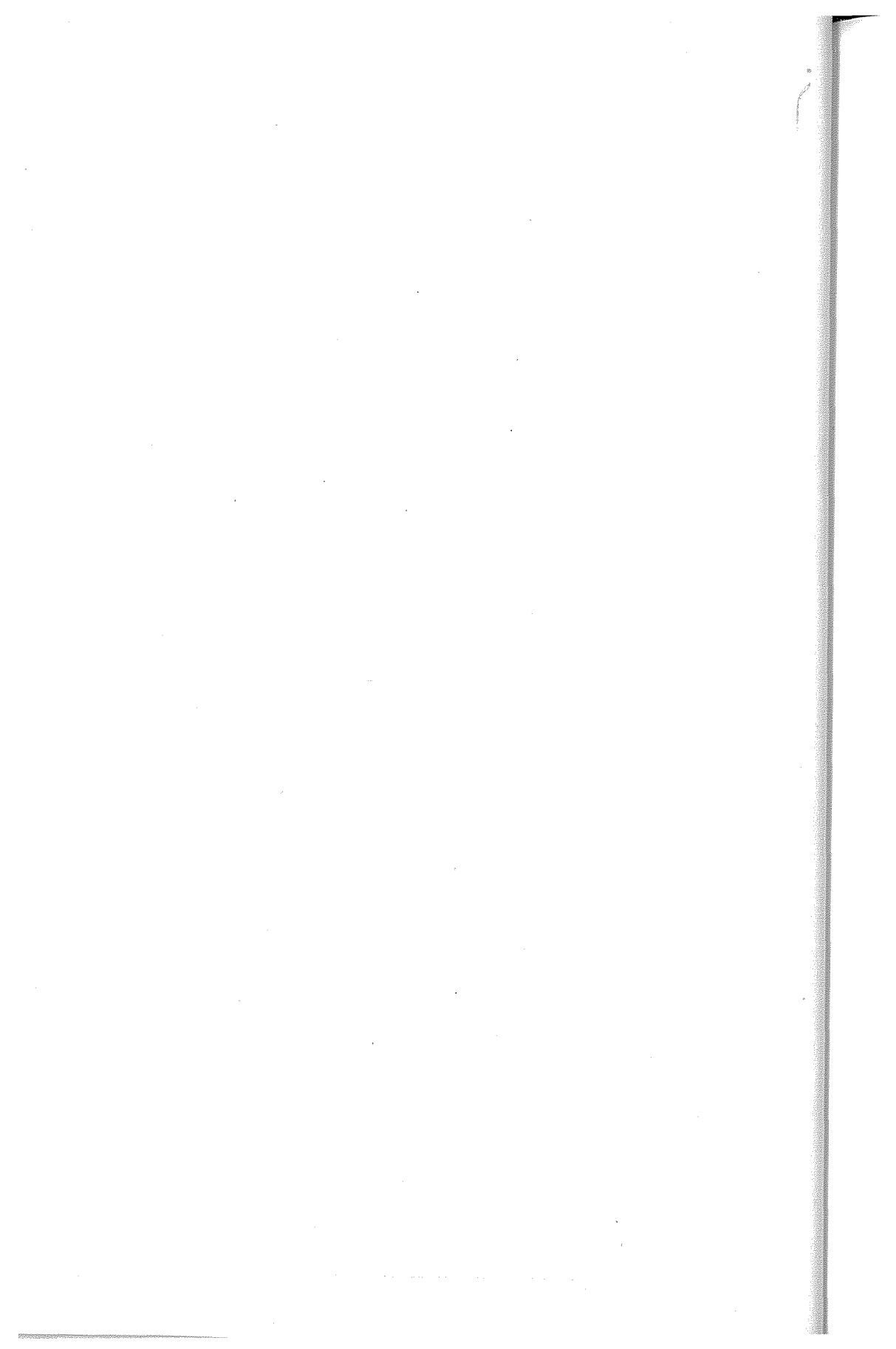
Bu yıl İzmir'de düzenlemekte olduğumuz Türkiye Şehircilik Kongresinin amacı da bu genel çerçeve içinde yaşanan dönüşümü daha net anlamaya dönük katkılar sağlamak ve verili koşullar altında şehir plancılarının alacağı konum, izleyeceği strateji ve bu stratejinin amaçlarına ilişkin ipuçları ortaya koymaktır. Planlamanın kendini sürekli olarak yeniden tanımlaması onun geri dönüşlü doğasının en tabii sonucudur. Ancak bağlamdan ve amaçtan bağımsız bu tür yeniden tanımlama çabaları en sonunda uygulamaları meşrulaştırıcı bir pozisyon yaratmaktadır. Dolayısıyla bazen "ısrar etme" dönüşme eğilimine nazaran "toplumsal yararı sağlama" açısından daha ilerici bir tutum olabilir. Hem toplumsal hem de meslek camiasına karşı sorumluluklarını düşünmeyi hiç bırakmayan TMMOB Şehir Plancıları Odası, daha iyi bir toplum ve daha iyi bir mesleki pratik için verdiği ilerici mücadelesini sürdürecektir.

Kamuoyunun bilgisine önemle ve saygıyla sunarız.

ÇERÇEVE SUNUŞ

**SİYASET İLE KENT PLANLAMASININ İLİŞKİSİ YENİDEN
TANIMLANIYOR**

PROF. DR. İLHAN TEKELİ

SIYASET VE PLANLAMA İLİŞKİSİ YENİDEN TANIMLANIRKEN

Prof. Dr. İLHAN TEKELİ

I. Giriş

Bu yıl Dünya Şehircilik Günü kendisine konu olarak siyaset planlama ilişkisini seçmiş, meslektaşlarım bu yıl da benden bu konuda bir başlangıç konuşması yapmamı istediler. Böyle bir konuşmayı hazırlamak için düşünmeye başladığımda ilk yaptığım saptama bu konuşmanın ideal bir siyaset planlama ilişkisi nasıl olur diye bir sorudan başlamasının yanlış olacağı biçiminde oldu. Bunun yerine siyaset kent planlaması ilişkisinin nasıl değişmekte olduğu ya da sürekli olarak nasıl yeniden tanımlandığı üzerinde durmamın daha yararlı olacağı kanısına vardım.

Ben bu değişmeyi kendi yaşamım içinde bile gözlemledim. Bu konuda Türkiye pratiğinde üç ayrı dönemin yaşandığı söylenebilir. Birinci dönemi 1960 öncesi diye tanımlayabilirim. Bu dönem kent planlaması büyük ölçüde mimarlık tasarımı hünelerinin bir uzantısı olarak algılanıyordu. Çok büyük kentlerin planları bile müelliflerinin isimleriyle anılıyordu. Jansen Planı, Prost Planı, Yücel- Uybadun Planı gibi. Kent planları üstün tasarım becerisi bulunan planlılarca tasarlanan bir şeydi. Bu üstün tasarımcı tarafından tasarlanmış adeta bir nesne bütünlüğü bulunan kentin bir müellifi ve bu müellifin dokunulmaması gereken telif hakları vardı. Böyle bir kent planlaması anlayışı beraberinde özel bir siyaset planlama ilişkisi modeli de getiriyordu. Siyasetçi böyle bir planın müellifini seçebilirdi, hatta ondan kendi ideolojik çerçevesini yüceltecek bir tasarım yapmasını isteyebilirdi. Ama bu plan bir kere seçilip uygulamaya konuldu mu, artık siyasal müdahaleye kapalı kalmalıydı. Bu noktadan sonra yapılacak siyasi müdahaleler mükemmel olanı ancak bozacaktı. Bu tarihten sonra siyasetçinin yapması gereken bu planın tasarımlarını gerçekleştirmektir. Siyasetçinin tüm imar uygulamalarının meşruiyetini ancak bu belge belirleyecektir. Şimdi bu modelin gerçekçi olmadığını, çok kompleks bir kentin adeta bir nesne gibi planlanamayacağını biliyoruz. Ama bu modeldeki siyasetçi planı ilişkisi hakkındaki beklentilerin günümüzde tamamen ortadan kalktığı söylenemez, mantığı bu dönemden kaynaklanan bazı beklentiler halen sürmektedir. Bu halde planıcının meşruiyetini tasarım becerisinden alan açık bir iktidar talebi vardır. Bu iktidar kentlileri ve belli bir ölçüde de siyasetçileri dışlayan bir boyut kazanabilmektedir.

İkinci dönemin 1960 yıllar sonrası ortaya çıktığı söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye çok hızlı cereyan eden bir kentleşmeyi yaşamaya başlamıştır. Tasarım ağırlıklı planlama ve buna bağlı bir modernist meşruiyet çerçevesinin kenti yönlendirmekte ve yönetmekte artık yetersiz kalmasının açıkça gözlenmeye başlaması yeni yaklaşımların aranmasına neden olmuştur. Kentler zayıf bir kapital birikim süreci içinde, emrivaki çözümlerle hızla büyüyordu. Bu kapital sınırlamaları ve büyüme hızı içinde kentin bir nesne gibi tasarlanamayacağı açık hale gelmişti. Yeni yaklaşım artık kente kendi kuramı olan ve ona göre büyüyen bir sosyal fenomen olarak bakmaya başladı. Bu fenomenin nasıl bir gelişme göstereceği ancak çok yönlü bilimsel araştırmalarla ele alınarak kestirilebilirdi. Bu halde planlama bir tasarım becerisi olmaktan çıkarak büyük ölçüde birbilimsel faaliyet haline dönüşüyordu. Böyle kestirimlere dayanan bir planlama faaliyetinin bu fenomenin kuramlarını kullandığı için ortaya çıkacak gelişmenin buna uygun olacağı ve kenti emrivakilerden kurtararak yönetilebilir hale getireceği var sayılıyordu. Böyle bir yaklaşım ise siyasetle planlama arasında birinci modele göre bir ölçüde farklı bir ilişkiyi öngörüyordu. Siyasetçi plan yapmak için bir üstün tasarımcı seçmeyecek kentin gelişmesini kestirebilecek bir planlama ekibi oluşturacaktır. Bu planlama ekibi, kent plancısı, ekonomisti, sosyoloğu, kantitatif modelcileriyle disiplinler arası bir takım olacaktır. Siyasetçi ise kent için belli hedefler ortaya koyabilecek, önemli projeler önerebilecekti. Ama bu bağımsız değişkenler belirlendikten sonra onun müdahale alanı tüketilmiş bulunacaktı. Siyasetçiye bırakılan bağımsız değişkenler alanı dışındaki tüm bağımlı değişkenleri kent fenomeninin iç bağımlılıklarına dayanarak planlama ekibi kararlaştırılacaktı. Bu süreç sonunda ortaya çıkacak olan, toplumun eğilimlerini hesaba katan, iç tutarlılığı bulunan bir kent öngörüsüydü. Bu noktadan sonra planın siyasetçiyle ilişkisi bir önceki modelle benzer olarak kurulacaktır. Artık siyasetçi bu plan karşısında keyfi olarak davranamayacaktır. Yapacağı imar hareketlerinin meşruiyet kaynağını bu plan oluşturacaktır. Bunun dışındaki davranışları planı yozlaştırma anlamını kazanacaktır. Bu planın da kendine göre bir iktidar talebi vardır. Bunun kaynağını artık müellifinin tasarım yeteneği değil, kentin iç bağımlılıkları olan bir fenomen olması ve bu iç bağımlılıkları deşifre eden bilimsel analizler oluşturuyordu.

Oysa dünyanın yaşamakta olduğu büyük dönüşüm içinde çok farklı bir planlama yaklaşımı geliyor. Bu gelişmenin gerisinde sanayi döneminin kentlerinin belli bir gecikmeyle bilgi toplumunun kentlerine geçişi bulunuyor. Örneğin metropol kentlerin yerini kentsel bölgeler alıyor. Toplum bilimlerinde eleştirel gerçekçiliğin getirdiği yaklaşımlar içinde kenti kestirimci anlayışlar içinde kavramak önemli ölçüde dayanaklarını yitiriyor. Tabii bu kentin biçimlenişinde kestirimci bilginin belirleyiciliği karşısında elde edilen özgürleşmenin üstün tasarımcının iktidarına yeni bir kapı açacağı yanılgısına yol açmamalıdır. Eleştirel gerçekçiliğin çerçevesi içinde ortaya çıkacak yeni kent gerçekliği öznellerarası bir uzlaşmanın sonucu olacaktır. Böyle bir uzlaşmadan söz edilmeye başlandığındakentin tasarlanmasına ilişkin iktidarın bölüşülmesi talebi dile getiriliyor demektir. Bu uzlaşma yerine tasarımcı ya da başka bir kişinin tercihleri konulamaz. Bu durumda kent olgusunun kavramlaştırılması ve ona müdahale biçimi yeni bir içerik kazanmaktadır. Artık kenti tasarlama konusu olan bir nesne, gelişme biçimi önceden kestirilebilir bir fenomen olmanın ötesine geçmiştir. Kent gün geçtikçe daha çok sayıda aktörün karşılıklı etkileşimiyle

biçimlenen bir oluşum haline gelmektedir. Artık bu oluşuma müdahale ise önceden ve dıştan yapılan belirlemeler yerine sürecin parçası olan aktörler tarafından karşılıklı öğrenme süreci içinde yapılan müdahaleler biçimini almaktadır. Bu düzeye ulaşmış bir toplumun sürdürülebilir gelişmesi için katılımcı siyaset ve yönetim anlayışına ulaşılmış olması gerekir. Bu durumda ise kent düzeyinde siyaset ve planlama ilişkisini hiyerarşik bir düzen içinde değil, kentin oluşum sürecinde etkili olan yatay ilişkiler olarak düşünmek doğru olur.

Birbirini izleyen bir sıra içinde tanımladığımız üç farklı planlama anlayışı ve siyaset planlama ilişkisi üç saf modeldir. Böyle saf modeller üzerinden yapılan betimlemeler siyaset planlama ilişkisinin nasıl bir nitelik değiştirmesi geçirdiğini ortaya koymak bakımında çok yararlı, değişimin nedenlerine ilişkin görüşümüze berraklık sağlıyor. Ama kent planlamasına ilişkin faaliyetlerin değişik ölçekleri ve sektörleri ele alındığında daha karmaşık bir durumla karşılaşılıyor. Örneğin bir komşuluk ünitesini, bir organize sanayi bölgesini, bir kentsel yenileme projesini ele aldığımızda tasarlanacak bir nesneyle karşı karşıya bulunduğumuzu düşünmemiz doğru/yeterli olabilir. Buna karşılık kentin trafik sorunlarını çözmek kent içi ulaşımın planlamak istiyorsanız kestirimci bir bilimsel araştırma mantığı ön plana geçecektir. Oysa kentin tüm biçimlenmesiyle ya da kent içinde bir bölgenin canlandırılmasıyla ilgileniyorsanız sorunu üçüncü model içinde ele almanız uygun olacaktır. Günümüzün kent planlama pratiği bu saf modellerin birinden çok, değişik modellerin karmaşık bir aradılığıyla yönlendirilmektedir.

II. Günümüzde Siyaset Planlama İlişkisi Birey Merkezli Olarak Düşünülmek Durumundadır

Siyaset bir topluma referansla anlam kazanıyor. Toplumda birlikte yaşamı olanaklı kılan kuralları koyuyor, kurumları geliştiriyor. Sistem içindeki paylaşımı düzenliyor. Bu kuralların işlemlerini sağlayacak bir zor gücünü harekete geçiriyor. Tüm bunlar da uzun erimde bir büyüme çizgisi seçme anlamına geliyor. Bu işlevin görülmesinde tek bir biçim, tek bir olanak yok. Değişik biçimler halinde ortaya çıkabilir. Bu nedenle tarihte ve günümüzde topluma ilişkin değişik siyasal ideolojiler geliştirilmiş bulunuyor. Bunların bir kısmında birey tamamen geri plana itilerek totaliter siyasal rejimler oluşturulmuştur. Bu halde çok merkezleşmiş bir siyasal gücün, belli bir siyasal ideoloji ya da siyasal tasarım doğrultusunda tüm toplumsal düzeni ve bunun uzantısında bireyin özel alanını dabüyük ölçüde belirlemesi söz konusu olmaktadır. Bu total toplumsal tasarım karşısında birey yok olmuştur. Kararlarda tüm öncelikler toplum için konulan amaçlara verilecektir. Birey kendi başına amacı olmayandır. O ancak toplum için var olandır.

Böyle totaliter bir siyasal ideoloji varsa yaşamın tüm alanlarını denetlemeye yönelmişse kent yaşamını bu total tasarım içinde belirlemiş olacaktır. Yani böyle bir ideolojinin kent planlaması bir kent tasarımı olacaktır. Ama buradaki tasarımcının durumu birinci modeldeki kent tasarımcısından farklıdır. O bu tasarlama pozisyonunu üstün tasarlama yeteneğinden çok o siyasal ideolojiyi içselleştirmiş bulunmasından almaktadır. Gerçekte burada tasarımcıda olan bir üstünlüğün kabul edilmesi söz konusu değildir. Üstün olan ideoloji ve onu uygulayan diktatördür. O toplumun bireylerinin toplam ideolojiyi içselleştirmiş olması onun kentsel tasarımını da benimsemiş olması

demektir. Gerçekte böyle bir toplumda diktatörün seçmeleri toplum seçmeleriyle özdeşleşmiştir. Diktatörün refah fonksiyonu toplumun da refah fonksiyonu olmaktadır. Onun hedeflerinin en çoğa çıkararak araçsal bir rasyonellik toplum bakımından da rasyonel olacaktır.

Günümüzün demokratik toplumlarında artık böyle bir siyaset anlayışı geçerli değil. Bireyi merkeze alan bir siyaset ön görülüyor. Günümüzün insan hakları anlayışı içinde toplumdaki bireyin tercihlerine dayandırılmayan bir siyasal rejiminin meşruluğunun savunulması olanaksız hale gelmiş bulunuyor. Böyle toplumun temel yapı taşı olarak birey alındığında, toplum düzeyi de bireyin tercihleri üzerinden tanımlanmaya başlıyor. Böyle bir ontolojik kabul altındatoplum adına iddia taşıyabilen teknik akıl anlamında araçsal rasyonelliği gerçekleştiren bir planlama ya da herhangi bir eylem nasıl temellendirilebilir ? Bu kolay değildir. Bu ancak kamu yararı kavramının oluşturulması sonrasında olanaklı hale gelebilecektir. Kamu yararının ne olduğu, nasıl belirlenebileceği konusuna girmeyeceğim. Eğer modernitenin bilim anlayışına sahipseniz ve toplum için yapılacak planlamaya araçsal rasyonelliğin kalıpları içinde kalan bir anlayışla yaklaşıyorsanız, toplumdaki bireylerin tercihlerini toplumsal tercihe dönüştürmek arayışı içine girmeniz gerekir. Eğer bunu gerçekleştirebilirseniz, bilime dayanan araçsal akıl size siyasal tartışma dışı bir eylem programı verecektir.

Bu halde bireysel tercihlere dayandırılmış toplumsal iyinin varlığının nasıl tanımlanacağı en kritik sorun haline gelmektedir. Bu durumda toplumsal iyi plancıya dıştan verilecektir. Bu ona dıştan adeta bir veri olarak gelecektir. Plancının rolü bundan sonra başlamaktadır. Bir teknisyen rolüdür. Bu toplumsal iyiye ulaşmak için bilgisini ve tekniklerini kullanacaktır. Hangi teknikleri nasıl kullanacağı bu yazıda bizi ilgilendirmiyor. Asıl kritik olan planlama eylemlerinin dayandırılacağı toplumsal iyinin nasıl bir veri haline getirileceğidir. Pratikte bu konuda çok değişik yaklaşımların bir arada yaşadığı gözlenmektedir. Bir ampirist bunun saptanması yolunu soru kağıdı uygulamalarında görebilir, bir hukukçu ise bunu kamu yararı kavramının geliştirmesiyle çözmeye çalışabilir, ama asıl çözüm siyasal olacaktır. Eğer temsili demokrasinin krizi görmezden geliniyorsa, siyasal süreçler içinde oylamalar yardımıyla saptanması yoluna gidilebilecektir. Toplumsal iyinin belirlenmesinde bireylerin tercihlerini birbirine yaklaştırıcı, tek düzeleştirici başka tür taktiklerin kullanılmasından da yararlanılabileceği söylenebilir. Örneğin bireyin özgürlük seçmeleri yerine standartlaştırılmış çıkar seçmeleri konulabilir. Ya da kent planlamasında bireyin yaşam çevresi talepleri bir kitle tüketimi imajı altında standartlaştırılabilir.

Toplumun tümü için geçerli bir toplumsal iyinin tanımlanabilirliğinin kabul ettiğinizde siyaset ve planlama arasında kendiliğinden bir işbölümü ortaya çıkmaktadır. Siyasetin meşru alanı toplumsal iyinin tanımlanması iken, plancının meşruiyet alanı teknik aklın çalıştırılması olmaktadır. İki tarafın birbirinin alanlarına müdahalesi meşruiyet sınırlarını aşmak demek olacaktır. Yani bu bağlamda Türkiye’de geçerli olan seçilmiş atanmıştan üstündür söylemi böyle bir meşruiyet sınırlarını aşma talebi olarak yorumlamak gerekir.

Bu tartışmaya bireyden yola çıkarak başladık. Toplumsal iyinin tanımlanmasından sonra bireyin ne durumda olduğuna bakalım. Bu bireyin başlangıçta, sadece toplumsal iyinin tanımlanmasında bir rolü vardır. Ama bundan sonra tümüyle devreden çıkmıştır. Artık toplumsal eylemin doğrusunu

plancı ya da teknik akıl sağlayacaktır. Artık o bir toplumsal aktör değildir. Siyasetçi ve plancının bir işbölümü içinde yönettiği bir yönetilendir.

Temsili demokrasinin sorgulanmadığı dönemlerde böyle bir birey oluşmuştur denilebilir. Bir yandan temsili demokrasinin aşınması, öte yandan bireyin siyasal iktidarı katılımcılık yoluyla paylaşımatalepleri yeni bir birey toplum ve siyaset ilişkisinin gelişmesine neden olmaya başlamıştır. Dünyanın yaşamakta olduğuküreselleşme içinde ulus devletlerin sınırlarının fikir, mal, kapital vb. akımları denetleme niteliğini kaybetmesi ve sadece hünersiz emek akımları engelleme düzeyinde etkili olabilmesi, bir ülkede yaşayanlarının kaderinin o ülke dışında alınan kararlarla belirlenir hale gelmesine neden olmuştur. Bu durumda da temsilin mantıksal dayanakları çökmüştür. Ayrıca birey artık yaşam doyumunu salt tüketici olmakla sağlayamamaktadır. O bir siyasetçi olmadan kamusal özne olabilmek, yaşam projesini daha geniş bir alanda gerçekleştirmek istemektedir. Bu onun onurlu yaşam hakkının ayrılmaz bir parçası olarak ortaya çıkıyor.

Artık demokrasinin bireyin onurlu yaşam hakkıyla tutarlı ideal modeli katılımcı demokrasi haline geliyor. Çeşitliliğe, insanların yaşam projelerini hayata geçirmelerine, onurlu yaşam hakkını gerçekleştirmesine olanak veriyor. Böyle bir demokraside her birey aktif bir yurttaş olarak yer alıyor, sistem çok aktörlü hale geliyor, artık siyasal güç seçim yoluyla belirli kadrolara devredilmiyor, siyasal güç aktif yurttaşlar tarafından bölüşülüyor, yönetim anlayışının yerini yönetim alıyor. Yani yöneten yönetilen ayrımı kavramlaştırması anlamını yitiriyor. İktidar ve güç belirli kurallarla belli kişilere devredilen önceden belirlenmiş bir yetkiler topluluğu olmaktan çıkıyor, kamusal alanda oluşturulan oydaşmalarla oluşur hale geliyordu.

Böyle bir yönetim sisteminde toplumun gelişmesi ancak evrilerek olacaktır. Böyle oluşarak gelişmesini gerçekleştiren bir sistem güzergah bağımlı bir gelişme gösterecektir. Burada karşımıza bir sorun çıkmaktadır. Planlamayı eğer araçsal rasyonelliği gerçekleştiren bir teknik akıl faaliyeti olarak gören biri varsa bu oluşum içinde plancının bir işlevi olmadığını söyleyecektir. Ama rasyonel karar verme kuramının eleştirilerini biliyorsa, bu kuramın amaçların değişmesi, amaçların çatışması ve çok yönlü sonuçların tek boyutlu bir göstergeye dönüştürülmüş yarar değerlerinin hesaplanmasındaki zorluklarını biliyorsa zaten olanaksız olan bir şeyin yokluğundan rahatsız olmayacaktır.

Yönetim sisteminin kuramsal düzeyde sorunlarla dolu araçsal rasyonelliğinin yerini yönetim sisteminde iletişimsel bir rasyonellik almaktadır. İletişimsel rasyonellikte artık araçsal rasyonelliğin amaçları ve araçları ayrı, ayrı ele almasının yarattığı sorunlar kalmayacaktır, kamu oyunda etkileşimle karşılıklı öğrenme süreçleri sonucunda oydaşmayla araçların ve amaçların birlikte gerçekleştiği bir süreç yer almaktadır.

Bu noktadaböyle bir süreç içinde kent planlama bilgileriyle donatılmış bir plancının işlevinin ne olacağı sorulabilir. Onun etkileşme platformunda karşılıklı öğrenme süreci içinde öğrenme sürecini etkileme yoluyla oydaşmanın ulaşacağı sonucu değiştireceği söylenebilir. Eğer topluma ilişkin bilgisine eleştirel gerçekçilik içinde yaklaşıyorsa işi daha da kolaylaşacaktır. Siyasetçinin de benzer bir rolü olacaktır. Sorunları gündeme getirecek, kamu alanında etkili bir karşılıklı öğrenme sürecinin kolaylaştırılmasında belli işlevleri olacaktır. Bu süreç içinde siyasetçinin ve

plancının işbirliğinin yaratacağı etkinin daha yüksek olacağı söylenebilir. Ama tüm bu farklılıklar ona diğer yurttaşlarına karşı ayrıcalıklı bir duruma getirmesiz sürecin eşit aktörleridir.

III. Temsili Demokrasi Ve Katılımcı Demokrasininbirlikte Varoluşu Ne Tür Bir Kent Planlaması Pratiğinin Gelişmesine Neden Oluyor

Günümüzde yeni demokrasi kuramları arayışları içinde katılımcı ve çeşitliliğe açık demokrasi biçimleri bir ideal olarak yer almasına, temsili demokrasinin yetersizlikleri sürekli olarak sergilenmesine karşın, katılımcı demokrasi temsili demokrasinin tam olarak yerine geçemiyor. Kanımca bunun nedeni katılımcı demokrasi pratiklerinin içerdiği anarşist öğelerde yatmaktadır. Bu demokrasi pratiği sistemin sürdürülebilirliğini garanti altına alamıyor. Bu nedenle de temsili demokrasi ve katılımcı demokrasi pratikleri bir arada yan yana varlıklarını koruyorlar. Bir toplumda bu iki demokrasi pratiği yan yana yer alırken meşruiyet anlayışlarıyla, güç oluşturma ve yöntemleriyle birbirlerini de sınırlıyorlar. Örneğin temsili demokrasi pratiği içinde seçimleri kazanmış mecliste çoğunluğu elde etmiş bir kişi, meclisteki oy çokluğuna dayanarak toplumun diğer kesimlerini ve onların tercihlerini dışlayamıyor. Toplumda kendi düşüncesine destek sağlamaya oydaşma oluşturmaya çalışıyor. Seçimlerin sağladığı siyasal güçle yetinmiyor. Onu oydaşmanın yarattığı siyasal güçle desteklemeye çalışıyor. Öte yandan sistemin tümünün sürdürülebilirliği üzerine kurulmuş bulunan, kırmızı çizgileri olan temsili demokrasi sistemleri içindeki katılımcı pratiklerin bu sürdürülebilirliğitehlikeye düşürecek yaklaşımlarına sınır koyuyor. İki farklı demokrasi anlayışı birlikte, bir yandan sistemin sürdürülebilirliğini sağlarken öte yandan demokrasinin kalitesini temsili demokrasi pratiklerinin ötesine taşıyorlar.

Gerçekte günümüzde fiziki planlamada da benzer bir durumun yaşandığı söylenebilir. Bireyin mülkiyet hakları kullanmasının, her türlü katılımcı pratiklere açık olmanın kentın tümü bakımından ortaya çıkarılabileceği sonuçlar bilinebiliyor. Aynen temsili demokrasiyle katılımcı pratiklerin bir aradalığının yarattığı oluşumlara açık olunduğu gibi, kentlerde de belli bir araçsal rasyonelliğe göre oluşmuş bir planla, katılımcı, müzakereci pratiklerin birlikte ortaya çıkaracağı bir oluşuma razı olunmaktadır.

Kent planlamasında bireysel kararların ve küçük grupların katılımcı pratiklerin sorunlar yaratabileceği bu nedenle araçsal rasyonelite içinde ele alınması gereken üç alanın olduğu düşünülebilir. Bu üç alanı kısaca adlandırmak istersek meşruiyeti bilimsel bilgiye dayanan kararlar olarak adlandırabiliriz.

Bunlardan birincisi sistemin varlığını sürdürmesi için gerekli düzenlerdir. Örneğin imar düzeninin olmadığı herkesin arsasını istediği gibi kullanabilmesi bir toprak üzerindeki mülkiyet hakkının özgürce kullanılması anlamından çok o ana kadar yapılmış tüm yatırımların değersizleştirilmesi anlamını taşır. Bir apartmanın önüne yeterli mesafe bırakmadan yapılan bir başka apartman daha önceki apartmanı yaşanmaz hale getirebilir. Yani bir kentte arsa mülkiyetinden bir düzene bağlı olmadan yararlanmanın saldırgan özellikleri görmezden gelinemez.

İkincisi kentın altyapı sistemleridir. Kentsel altyapıların hem büyük ölçüde yatırımı gerektirmesi, hem kentte yaşayanlarının kararlarını belirleyici bir tür bağımsız değişken olarak oynadığı rol,

gerektirdiği teknik yeterlilik koşulları, bunların bilimsel kestirimlere ve teknik akıla dayanarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Üçüncü olarak mülk sahiplerinin ya da yerel grupların katılımcı da olsa kısa erimli güdülerine terk edilemeyecek doğal ve tarihi miraslardır. Bunların gelecek nesillere aktarılması o yerelliğin yalnız kendi hemşerilerine karşı değil, insanlığın tümüne karşı bir sorumluluğudur. Bu alanı belki de bir tür kutsallar/tabular alanı olarak da düşünebiliriz.

Bu tartışma bizi günümüzde kent planlaması pratiği içinde üç farklı meşruiyet anlayışından kaynaklanacak kararların bir arada bulunması gerektiği sonucuna götürür. Bunların birincisi temsili demokrasinin varolan süreçleri içinde oluşan siyasal gücün karar alanlarıdır. Aslında var olan yasalara bakarsanız kent planlamayla ilgili tüm kararların verilmesinde tek yetkili budur. Oysa bu gerçekte var olandan çok daha büyük bir karar alanının varlığı sanısını ya da illüzyonunu yaratmaktadır. Temsili demokrasi kanalları içinde yerel iktidara gelen güç sahipleri yetki alanlarını bu kadar geniş olarak görerek, bu karar alanlarını meşruiyetini farklı temellerden alankatılımcılarla paylaşmazlarsa, yönetmeye çalıştıkları topluluğun aktif olan aktörleriyle ciddi gerilimler yaşayacaklardır.

İkinci meşruiyet alanı kaynağını bilimsel bilgidен almaktadır. Bu alandaki kararlar ya doğrudan bilimsel bilgiye dayanmakta ya da bilimsel kestirimlere dayandırılan araçsal rasyonellik iddiası taşıyan tartışma dışı çözümlerdir. Temsili demokrasinin siyasetçisi bu alandaki yetkilerini sadece amaçlar ve stratejik kararlar konusunda kullanacak, gerisini teknokratlarına bırakacaktır. Bu noktanın ötesine geçen bir müdahale siyasetçinin aklının ucundan bile geçmemelidir. Bunun adı siyasi yetkinin kullanılması değil keyfi müdahale olur.

Üçüncü meşruiyet kaynağını katılımcı süreçler, kamu alanında oluşturulacak oyaşmalar sağlayacaktır. Günümüzde temsili bir demokrasiden gücünü almış olan siyasetçi belli alanlardaki kararları yerelliğin yurttaşlarıyla bölüşmek durumundadır. Aslında onun meşruiyetinin kaynağını da o katılımcıların oyları yani genele ilişkin tercihleri belirlemiştir. Günümüzde seçildiği yerelliğin kamu alanında oyaşma olmadan adeta onlardan bağımsız yerel bir derebeyi gibi kullanmayı günümüzün demokrasisi hazmedemez. İşte bu nedenle günümüz temsili demokrasilerinde geri çağırma hakları kurumsallaşmıştır.

Bir yandan kentsel yapıda ve kentsel yapılaşma süreçlerinde yaşanan değişimler, öte yandan çok aktörlü çok değişik meşruiyetlere duyarlı bir yönetim sistemi içinde kentlerin oluşumunu yönlendirmek için değişik düzeylerdeki kararlardan ve planlardan oluşan oldukça karmaşık bir mekanizmadan yararlanılmaktadır.

Bu mekanizmayı günümüz planlama pratiklerine bakarak şöyle sıralayabiliriz.

- 1) Kentin Geleceğine İlişkin Vizyon.
- 2) Kentin Stratejik Gelişme Planı.
- 3) Kent stratejik planının uygulanması ve değiştirilmesi için müzakere süreçleri.
- 4) Kentin eski bölümlerine ilişkin dönüşüm süreçleri ve planları.
- 5) Kentin yeni bölümleri için uygulama planları ya da kentsel tasarım projeleri.
- 6) Uygulamayı denetim mekanizmaları.

Günümüzde kentlerin gelişmesinin, o kentte yaşayanların tercihleriyle uyumlu ve girişimcilerin iş fırsatlarını değerlendirmesine olanak verecek biçimde kalmasını bu tür bir kararlar mozaiği içinde sağlamaya çalıştığımız söylenebilir. Şimdi de bu mozağin her düzeydeki karar ya da saptamalarının meşruiyet temellerinin nelere dayandırılabilceği üzerinde duralım.

Vizyon uzun erimli bir zaman perspektifi içinde kentin edinmesi istenilen işlevler, yaşam kaliteleri hatta görsel/ fiziksel niteliklerine işaret eden bir ifadedir. Bu ifade toplumda bulunan tüm aktörlerin bölüştüğü bir özlem haline gelebilmelidir ki, bu aktörlerin faaliyetlerinin bu vizyonun oluşmasına katkı yapabilsin. Dolayısıyla orta erimli bir programı gerçekleştirmek için toplumun belli sayıda üyesi tarafından temsili demokrasi mekanizmalarınca seçilmiş bir siyasetçinin meşruiyet temeli vizyonu belirlemek için yetersiz kalır. O toplum tarafından benimsenecek bir vizyon arayışının başlatıcısı olabilir. Böyle bir vizyon üzerinde oydaşmanın sağlanmasında bir kolaylaştırıcı işlevinin ötesinde bir işlev edinmeye çalışmamalıdır. Eğer böyle bir vizyon geliştirilmesini sağlayabilirse tüm diğer kararları için güçlü bir dayanak oluşturmuş olacaktır.

Bir kez vizyon üzerinde oydaşma sağlandı mı, bu yolla oldukça kararlı ve önemli bir yönlendirici elde edilmiş olacaktır. Ama vizyon da değişmez değildir. Dünya'da yaşanan değişimler, bu kentin dış ilişkilerinde ortaya çıkan önemli değişimler, o kentin gelişmesinde ortaya çıkan başarıların ya da başarısızlıkların birikmesi vizyonda da değişimler doğurabilecektir.

Kararlar mozaığının ikinci düzeyinde kentin stratejik planının yapılması yer alıyor. Kente bir tasarım nesnesi olarak değil yönlendirilebilecek bir oluşum olarak bakıldığında. Stratejik planı bu oluşumunun belkemiğini tanımlamak diye düşünebiliriz. Strateji vizyonun gerçekleşmesine olanak verecek temel kararları saptayacak ve onların kentin mekanında nasıl bir omurga oluşturabileceğini ortaya koyacaktır. Önemli ölçüde bilimsel analize ve bilimsel kestirimlere dayanacaktır. Ama aynı zamanda da temsili demokrasinin siyasal aktörlerinin stratejik önemdeki kararlarını içerecektir. Bu kararların seçimde önerilen programlarla meşruiyet çerçevelerinin kurulduğu da söylenebilir. Bu ana yönlendirici planın, böyle bir işlevini yerine getirebilmesi için topluma empoze edilen bir plan olması beklenemez, toplumda özellikle ilgili STK'ların teknik düzeydeki katılımına açık olması gerekir. Yani bu planın meşruiyeti üç farklı meşruiyet kaynağına da dayanmasını gerekecektir.

Stratejik planın uygulamaya nasıl geçeceğini ve bu konudaki meşruiyet sorunlarını da ayrıca düşünmemiz gerekir. Bu konudaki en önemli yanılgı stratejik plana geçmiş dönemlerin master planları gibi yaklaşmaktır. Stratejik plan çok daha esnek bir plandır. Kentin zaman içindeki fırsatları kaçırmaması için uygulamakonusundaki kesinleşmiş kararları son noktaya kadar geciktirebilen bir plandır. Bu planın esnekliği ve kent oluşumunun belkemiği olması nasıl sağlanacaktır? Bu soruyu yanıtlamak için iki farklı konu üzerinde durmak gerekir. Bunlardan biri kente ilişkin standartlar ve performans kriterlerinin belirlenmesidir. Bunlar stratejik planın belkemiğinin etrafındaki oluşumun hangi sınırlamalar içinde gerçekleşmesi gerektiğini belirleyecektir. Bir başka deyişle her stratejik planın böyle bir tamamlayıcısı olacaktır. Bu standartların ve göstergelerin meşruiyet temeli önemli ölçüde bilimsel bilgiden gelmektedir. Bunun üzerinde diğer iki meşruiyet kaynağının getirebileceği çok fazla bir şey yoktur.

Stratejik plan yaşama geçerken bu kentte uygulama yapmak isteyen değişik aktörlerin, STK'ların müzakeresine sürekli açık kalacaktır. Aslında bu müzakere süreci stratejik planın kendisinden beklenenleri yerine getirebilmesinde ve başarılı olabilmesinde en kritik aşamadır. Stratejik plan müzakere sürecine kapalı tutulamaz o zaman gelişmemiş bir nazım plan haline gelir. Müzakere sürecinde uygulamada etkili olabilecek bir güçlü aktörle ilişki içine girilmektedir. Bu müzakerenin hakça bir çözüme bağlanması o kent için çok önemli bir fırsatın değerlendirilmesi olabileceği gibi, o toplumun özenle korunması gereken bir değer kaybı anlamında gelebilecektir. Bu nedenle müzakerenin kimin tarafından hangi ilkeler çerçevesinde yürütüleceği, hangi tür bir müzakerenin meşru, hangi tür bir müzakerenin ahlak dışı olacağı üzerinde açık seçik fikirler geliştirilmesi gerekmektedir. Kısaca her kentsel stratejinin uygulanması için üzerinde uzlaşmış bir müzakere ahlakına ihtiyaç duyulacaktır. Bu konu aşağıdaki bölümlerde ayrıca ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bu ahlak kamu alanında tartışılarak üzerinde bir odaya sağlanmadan siyasetçinin müzakere edebilirliğinin koşulları oluşamaz.

Kentin karar mozaığının dördüncü ögesi kentin eski bölgelerine ilişkin dönüşüm ve yenileme süreçlerinin başlatılması ya da planlanmasıdır. Bu düzeydeki bir müdahalenin başlatılması için tabii ki stratejik planla ilişkisinin bulunması yoksa müzakere edilerek ilişkisinin yeniden kurulması gerekir. Bundan sonra söz konusu olan artık bu kent parçasının nasıl ele alınacağıdır. Bunun çok değişik biçimleri söz konusu olabilir. Bazı hallerde bu orada yaşayanların katılımıyla bir sağlıklaştırma, olabileceği gibi, piyasa süreçleri içinde yenileme, hatta bazı hallerde yıkılarak tamamen yeniden yapılması söz konusu olabilecektir. Bu son halde bir kent parçasının tasarımcısı tarafından tasarlanacaktır. Hangi tür ve hangi derinlikte bir yenilenme söz konusu olursa olsun gözden kaçırılmaması gereken orada yaşayanların varlığıdır, günümüz demokrasisinde onları dışlayan, onların olurlarını aramayan ele alışı meşru olarak kabul etme olanağı yoktur.

Plan mozaığının beşinci ögesi olan yeni kent parçaları tabii ki dayanaklarını önce stratejik planlardaki müzakere süreçlerinde bulacaklardır. Ama bir kent parçası olarak tasarlanacaklardır. Bunlar konut alanları, sanayi bölgeleri iş bölgeleri vb. olabilir. Önemli bir kısmının kullanıcıları başlangıçta belli olmayabilir. O halde katılımcı bir meşruiyet dayanağı bulunmayabilecektir. Meşruiyeti büyük ölçüde temsili demokrasi içinde oluşmuş siyasal otoritenin kararına ve bu karar üzerinde STK'ların kamu oyunda ifade edilmiş itirazlarının bulunup bulunmayışına bağlı olacaktır.

Bir yerde plan varsa tabii ki bunun uygulanıp uygulanmama sorunu da olacaktır. Günümüzün burada sözü edilen plan mozaığının uygulanma sorunu ile şumullü rasyonel planlama anlayışının 1960'lı yıllardaki nazım plan uygulama planı ayırımına dayanan paradigmasının uygulama sorunu çok farklıdır. Geçmişteki paradigmada kent mekanının her noktası önceden tasarlanmış/betimlenmiştir. Tek, tek binalar olarak bunların gerçekleştirilmesi ve gerçekleştirilirken denetlenmesi söz konusudur. Oysa günümüzün daha esnek planlaması içinde daha başlangıçta bu düzeyde bir belirlenmişlik yoktur. Ayrıca kent pazarlık edemeyecek güçsüz bireylerin bina düzeyinde plan kararına uyumuyla değil tersini kent parçalarını gerçekleştirebilecek güçlü bireylerin mü-

zakerelerine açık olarak parçalar halinde oluşturulacaktır. Burada bir oluşum söz konusudur. O zaman uygulamadan ne anlaşıldığına açıklık kazandırmak gerekir. Bir olanak belkemiğın uygulanması üzerinde durmaktır. İkincisi ise ortaya çıkan oluşumun başarı göstergelerinin istenilen düzeyde kalması olarak ele alınabilir. Tabii tasarım konusu olan kent parçalarında daha disiplinli bir uygulama söz konusu olacaktır. Bu parçaya ilişkin yönetim birimleri bunlardan sorumlu olmalıdır. Bu denetimlerde katılımcı pratiklerde geliştirilebilir. Bu parçaların uygulamasının disiplinli olup olmayışı stratejik plan açısından hayati bir öneme sahip değildir. Ama alt parçalar açısından önemlidir. Bireylerin tek, tek tüm tasarımı anlamsız hale getirecek uygulamalarının engellenmesi kent parçalarının piyasa değerlerinin ve o küçük topluluk içinde bireylerin bir diğerine saygısını koruması bakımından anlamlıdır. Tabii bu topluluğun kendi oydaşmasıyla daha esnek bir uygulamaya gitmesi de düşünülebilir.

IV. Bu Tür Bir Kent Planlamasının Uygulanmasında Aşılması Gereken Sorun Alanları

Günümüzde kent planlama pratiği içinde oluşmuş bulunan bu planlar ve kararlar mozaikini ve farklı türdeki meşruiyet kaynaklarını gördük. Ama söz konusu mozaikın daha az gerilmeli işlenmesini ve etkili olmasını sağlamak için bazı sorun alanları üzerinde daha ayrıntılı olarak durmakta yarar var.

• Gelişmekte Olduğunu Gördüğümüz Yönetişim Mekanizması Karmaşık Sistemleri Yönlendirmek Bakımından Ne Kadar Yeterlidir?

Günümüzde kent planlamasının planlamaya çalıştığı sistemin karmaşık bir sistem olarak kavranmasının gerekli olduğunu biliyoruz. Bu gereklilik iki nedenden kaynaklanıyor. Bunlardan birincisi bizim kenti kavramakta kullandığımız modellerin artık doğrusal ve toplamsal ilişkiler üzerinden kurulmayıp, doğrusal olmayan ve değişkenleri arasında karşılıklı etkileşimler (interaction) bulunan ilişkiler kullanılarak kuruluyor olmasıdır. İkincisi ise günümüzde kent olgusunun karmaşıklık düzeyinin sürekli olarak artmakta olmasıdır. Denilebilir ki kent zaten karmaşık bir olgudur. Kenti sosyo-mekansal bir oluşum olarak kavramlaştırdığımız zaman doğrusal olmayan ilişkilerin hakim olduğukarmaşık bir sistem olduğunu kabul etmiş bulunuyoruz. Tabii bu doğrudur. Ama günümüzün gittikçe karmaşıklaşan sosyal ilişkileri yüzünden bu ilişkilerin düğüm noktalarında bulunan kentler de karmaşıklık düzeylerini daha da yükseltmektedir.

Hem analiz tekniklerimizdeki ilerlemeler, hem de kent olgusundaki gelişmeler kentlerin planlanmasında karmaşık sistemlerle uğraşıldığının farkında olunmasını gerektiriyor. Böyle bir gereklilik kabul edilince de karşımıza mutlaka yüzleşmemiz gereken bir soru çıkıyor. O da bu bildiride önerilmiş olan planlama prosedürünün kentin karmaşık olma gerçekliği ile ne kadar uyum içinde olduğudur ?

Bu soruyu yanıtlayabilmek için önce kentin karmaşıklığının özelliklerinin planlama bakımından ne tür planlama avantajları sağlayabileceğine de açıklık kazandırmak gerekir. kent sistemleri nitelikleri gereği açıklırlar ve olumsal bir nedensellik içindeevrimsel bir gelişme göstermektedirler.

Bu gelişme çizgisinin uzun erimde nereye varacağı kestirilemez olsa da, kısa erimde müdahale edilebilir bir gelişmedir. Bu gelişme içinde sistemin performansının çok yükseğe çıkaracak ya da düşürebilecek çatal noktalarından (bifurcation point) geçilmektedir.

Kentin büyümesinin doğrusal toplamsal bir süreç olarak kavramsallaştırılmasının terk edilerek yukarıda özellikleri sıralanan bir büyüme süreciyle kavramsallaştırılması halinde yapılacak müdahalenin nitelikleri ya da planlamadan beklenenler de değişmektedir. Eğer kentin büyümesi doğrusal toplamsal bir süreç olarak görülürse planlama kritik olma özelliğini kaybedecektir. Yeni eklenenler üzerindeki başarı ya da başarısız bir planlamanın kentin toplam performansı üzerine katkısı/zararı sınırlı kalacaktır. Oysa karmaşık bir sistemde eğer gelişme güzergahında çatal noktalar bulunuyorsa. Planlamadakibir başarı ya da başarısızlığın nihai sonuçları çok farklı olacaktır. Yani sistemin kötü planlamaya tahammülü yoktur. Sürekli olarak uyanık kalmayı, sistemçatal noktalarında doğru kanallara yönlendirmeyi gerektirir.

Ayrıntıya girmeye gerek yok, bu yazıda betimlenen; belirlemeleri ancak stratejik düzeyde kalan, müzakereye sürekli açık bulunan, değişkenler arası etkileşme kanallarını kapamayan çok aktörlü bir planlama geçmişteki planlama seçeneklerine göre karmaşıklıkla başa çıkabilecek bir çerçeveye sahip olacaktır.

• *Günümüzde Temsili Demokrasi Mekanizmalarıyla Elde Edilen Yetkilerin Kente Müdahale Edebilme Meşruyetinin SınırlarıNasıl Yorumlanabilir?*

Türkiye’de kentlerin yönetiminden sorumlu belediyeler temelde temsili demokrasi mantığıyla oluşturulmaktadır. Temsili demokrasinin de başkanlık sistemi denilen türü benimsemiştir.

Yani kentlerimizde güçlü belediye başkanları bulunmaktadır. Bu belediye başkanları kentte hemen, hemen her şeye karar vermektedir. Kentte çöpçülerin giyecekleri elbiselerinin kumaşından, meydanlara dikilecek heykellerin konusuna, plastik niteliklerine, alınacak otobüslerin özelliklerine, kente dökülen kaldırımın dokusuna, binaların kat sayısına kadar her şeye karar vermektedir. Temsili demokrasi süreçleri içinde bir başkanın seçimle başkanlık koltuğunu elde etmiş olması bu kadar geniş bir alanda karar vermesini meşru kılar mı?

Seçilmiş belediye başkanlarının pek büyük bir kısmı bu konuda kendilerinin tüm kararları vermesini demokrasinin gereği sanmaktadırlar. Bu konuda hiçbir kuşku yoktur.

Günümüzde bir başkanın kentlinin yaşamını doğrudan etkileyenkararlardatüm toplumu dışlayan tutumunu seçimle gelmiş olsa dahi demokrasi kavramıyla bağdaştırmak olanağı bulunamaz. Yönetim mekanizmalarının oluşması temsili demokrasinin süreçleriyle oluşsa veyasalar seçilen kişilere çok güçlü yetkiler verse bile, bu yetkilerinkeyfi bir biçimde kullanılmasının meşru olduğu iddia edilemez. Olsa, olsa durumun kanuna uygun olduğu iddia edilebilir. Eğer bir kanun devleti değil de hukuk devleti olma iddiasını taşıyorsanız böyle bir şeyi söyleyemezsiniz. Günümüzde demokrasi farklılıklara olanak veren rejim olmasıyla tanımlanıyor. Demokrasi idealini bölüşülmeyen bir başkanlık iktidarı değil,katılımcılık oluşturuyor. Demokrasi ancak katılımcı olduğunda savunulabilir bir şey. Günümüzde bir yerehiçte temsili demokrasinin süreçleriyleelde edilen bir siyasi güç ancak katılımcı pratiklerle birlikte kullanıldığında meşru olarak görülebilir.

Şimdi daha spesifik bir soru soralım. Seçim başkanlığa seçtiği kişilere tüm karar yetkilerini devretmeye dayanan bir süreç midir ? Bu soruya hemen evet dersek acaba bir hata yapmış olmayız ? Pratik felsefe bizim yaşamımızda bir birine indirgenemeyen üç alan bulunduğunu kabul ediyor. Bu alanlar bilim, ahlak ve estetik alanlarıdır. Bilim alanındaki yargılar doğru-yanlış ekseninde, ahlak alanındaki yargılar iyi-kötü ekseninde, estetik alanındaki yargılar güzel-güzel olmayan ekseninde verilir. Siyaset süreçleriyle seçilen bir kişiye toplum her üç alanda da karar verme yetkisini devretmekte midir ya da etmeli midir ?Bilim alanında yargıların siyasal süreçlerle verilemeyeceğini biliyoruz. Siyasal otorite böyle bir iddiada bulunuyorsa, ancak komik olabilir. O yargıların meşruiyetinin kurulması yolu başkadır. Kanımca seçim yoluyla devredilen yargı yetkileri sadece iyi-kötü eksenindeki ahlak yargıları konusundadır. Siyasetçi toplum adına iyi kötünün neler olduğuna kara verecektir. Siyasetçinin seçim kanalıyla güzel- güzel olmayan yargılarını verme yetkisini edindiğini söyleyebilir miyiz? Kanımca siyasetçinin sadece ahlak alanındaki yargılarla kalmayıp bilim ve estetik alanında ki yargıları da kendisi vermeye kalkarsa meşruiyet alanını aşmış olacaktır.

Yani bir yetki gaspı yapmış olacaktır. Temsili demokrasi süreci konusunda geliştirdiğimiz bu yorum büyük ölçüde katılımcı siyasal süreçler için de geçerli olacaktır.

• **Müzakere Süreci Nasıl Ahlaki Kalabilir?**

Müzakere süreci iyi yürütüldüğü halde stratejik planı geliştiren bir nitelik kazanırken, kötü yürütülmesi halinde ise tüm stratejik planlama çabalarını anlamsız hale getireceği söylenebilir. Tartışmayı önce müzakerenin kim ya da kimler tarafından başlatılabileceği ve kararın muhatabının kim olacağından başlatalım. Her stratejik plan gerçekleştirilmek istenilen kaynağını ya da girişimcisini bekleyen büyük projeler topluluğu olarak da okunabilir. Stratejik planını hazırlamış olan bir kentin sorumlu siyasal aktörleri bu plan üzerinden arayışlara girebilirler, finansman kuruluşlarına öneriler götürebilirler, önemli girişimcilere ortaklık önerebilirler. Ama bunun dışındaki girişimciler de bu stratejik planı bilerek ve o kentin getirdiği fırsatları değerlendirerek kendileri de öneriler getirebilecektir.

Bu müzakerenin karar yetkilerine sahip tarafı temsili siyaset kanallarıyla oluşmuş belediye başkanı ya da belediye meclisi gibi mekanizmalardır. Burada en kritik soru bir kimsenin böyle bir sorumluluk makamına seçilmiş olmasının yapılan müzakereler de onu her şeye karar veren tam bir yetkili hale getirip getirmeyeceğidir. Bu soru açıkça sorulup tartışılmalıdır. Türkiye’de siyasetçilerin de her şeye karar verme yetkisinin kendilerinde bulunduğu yanılgısı oldukça yaygındır. Eğer bir siyasetçi kendisini böyle bir yetkiyle donatılmış sayarsa, o toplumda üzerinde odaya sağlanmış vizyonun, hazırlanmış stratejik planın hiçbir anlamı kalmaz. Tüm planlama gösterisi bir iki yüzünlüğe indirgenmiş olur. Dolayısıyla temsili karar noktalarına, yani müzakere pozisyonuna gelmiş olan bir siyasetçi bu yetkilerin kullanılmasının en önemli koşulunun bu siyasetçinin kente ilişkin vizyonu ve stratejik planı ve gerisindeki değerleri içine sindirmiş olması koşulunu unutmaması gerekiyor. Söz konusu yetkilerin kullanılmasının meşruiyeti sadece seçilmiş olmaya değil aynı zamanda da bu içselleştirme koşulunu yerine getirmesine bağlıdır.

Müzakere sürecinin ikinci bir önemli özelliği kent mekanında oluşan rantın dağılımı konusunda bir müdahale olmasıdır. Çıkar bölüşümü bakımından önemli sonuçlar doğurabileceği için yüksek derecede dedikoduya açıktır. Ve kolayca ahlak dışı bir alan olarak gelişme tehlikesi taşımaktadır. Bu nedenle müzakerelerin saydam ve hakça olması koşulu da hiçbir zaman gözardı edilmemelidir.

Müzakere sürecinin bu nitelikleri üzerinde uzlaşmak kolaydır. Ama müzakerecilik ahlakı konusunda çözümlenmesi gereken daha zor bir konu siyasetçinin önderlik işlevi üzerinde durulduğunda ortaya çıkmaktadır. Bir siyasal önder böyle bir müzakere sürecinde daha önce üzerinde uzlaşmış olan çerçeveleri aşan atılımları yapmalı mıdır? Eğer böyle bir role girmesi de bekleniyorsa, bu rolünü meşruiyet sınırları içinde nasıl gerçekleştirebilecektir. Buradaki zorluk kamu alanının temsili demokratik süreçler içinde kullanılma biçimiyle, katılımcı süreçler tarafından kullanılma biçimindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Eğer temsili demokrasinin ve katılımcı demokrasinin birlikte işlediği bir sistem olmayıp sadece katılımcı bir demokrasi olsaydı. Bu yeni atılım üzerinde doğrudan oйдаşma sağlamak kolay olurdu. Ama bu müzakere pozisyonunu elde etmiş olan siyasetçi temsili demokrasi pratiğinin etkilediği çatışmalı bir kamu alanında siyaset yapmaktadır. Bu halde oйдаşma yaratılmasının çok zor olacağı bir kamu alanı söz konusudur. İşte bu noktada lider olan kişinin kendi halkla ilişkileri içinde kamu alanındaki çatışmayı aşabilme yolunu bulabilmesi gerekir. İşte lideri diğer kişilerden farklılaştıran özelliği de budur. Onu aşabildiğinde liderliğini göstermiş olacaktır. Bunu ben yaptım oldu tutumuyla hiçbir şekilde karıştırmamak ve tabii ki saydamlık dışı kalmanın bir gerekçesi olarak görmemek gerekir.

• *Katılım Nasıl Bir Yaşam Doyumunun Kaçınılmaz Bir Ögesi Haline Getirilebilir.*

Bu konuşmam sırasında üzerinde durduğumuz siyaset planlama ilişkisi üzerinde daha derinden düşündüğümüzde günümüzde gelinecek noktanın akılcı bir planlamadan bir demokrasi projesi olarak planlamaya geçişin yaşanmakta olduğu sonucuna varırız. Yani planlamanın kendisi demokrasinin gerçekleşmesinin platformlarından biri haline gelmektedir. Bunun olabilmesi için demokratik niteliği önde olan bir katılımcı planlanmanın hem kavramsal hem de prosedürel olarak kurulabilmesi gerekiyor. Bunun gerçekleşebilmesinin bir ön koşulu var, o da toplumdaki bireylerin katılımı istemeleri, bir angarya değil yaşam doyumlarının gerekli bir ögesi olarak görmeleridir.

Türkiye pratiğindeki deneyimlerimiz çoğu kez katılımcı süreçleri yönetemediğimizi ve ortaya çıkan sonuçların beklentileri karşılamadığını gösteriyor. Bu nedenle katılım konusu üzerinde daha ayrıntılı olarak durmak gerekiyor. Beklentilerin gerçekleşmemekte olmasının iki nedeni olduğu söylenebilir. Yanılığardan biri insanlara katılım fırsatı verildiğinde hemen büyük bir istekle katılacakları ve spontan olarak en başarılı çözüme ulaşacaklarının var sayılmasıdır. Katılım kültürünün gelişmediği, siyasal süreçlerin kayırmacı pratiklerle katılımcılığın gelişmesini zorlaştırdığı bir ortamda böyle bir beklenti gerçekçi değildir. Böyle bir ortamda insanların yaşam kalitelerinin sağlanması açısından kritik öneme sahip kent planlaması gibi bir alanda katılımın özenle geliştirilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir. Yanılığardan ikincisi katılımcılığın sadece

çıklarlar üzerinde durularak araçsal açıdan tanıtılmaya çalışılmasıdır. Oysa katılımcılık insanın onurlu yaşam hakkı paralelinde kendi yaşam projesini gerçekleştirmesinin ayrılmaz bir parçası olarak görmek gerekir. Bu halde katılım bir bireyin yaşam doyumunu sağlayabilmesi için bir gerekliliktir. Kendisi fiilen katılmasa bile, kararların kendi katılımına açık olduğunu bilmesi onun yaşamına onurluluk sıfatını kazandıracaktır. Bir kişinin katılımı kendi yaşam doyumunun bir parçası olarak görmesi, katılımın kendisine kapanmasını bir aşağılama olarak algılaması, ancak onun aktif bir yurttaş olarak yetişmiş olmasına bağlıdır.

• **Yurttaşlık Üzerinde Daha Çok Düşünmemiz Gerekıyor**

Türkiye'nin içinden geçtiği siyasal kriz dolayısıyla yurttaşlığın nasıl tanımlanacağı konusundaki tartışmalar, uzun süredir Türkiye'nin siyasal gündeminde yer alıyor. Burada bir yurttaşlık konusunu bu bağlamda değil kentsel yaşam kalitesini geliştirmek bağlamında ele alacağız.

Önce ülke düzeyinde ve kent düzeyinde iki farklı yurttaşlık sorunun bulunduğu farkına varmamız gerekiyor. Geçmişte ulus devletler dünyasında yurttaşların tek bir kimliği olduğu diğer tüm kimliklerini belirlediği varsayılıyordu. Tüm dünya ülkeleri bu temelde ötekileştirilebiliyordu. Oysa küreselleşen dünyada insanlar çok kimlikli ve çok bağlılıklılı hale geliyor. Türkiye'nin üyesi olma çalıştığı AB de çok kademeli bir yönetim sisteminden söz ediliyor. Bu aynı zamanda çok kimliklilik çok yurttaşlık anlamına geliyor. Avrupa Birliğinde bir birey bir yerelliğin, bir bölgenin, bir ülkenin ve Avrupa Birliğinin aynı anda yurttaşı oluyor. Tabii her düzeyde yurttaşlığın gerçekleştirdiği işlevler de farklılaşıyor.

Hangi düzeyde olursa olsun yurttaşlık anlayışları bir birarada yaşam projesi olarak ya da yaşam kültürü olarak görülebilir. Birarada yaşam tek başına yeterli bir tanımlama değildir. Bu ulus devletler dünyasında öngörüldüğü gibi tek düzeleşmiş yurttaşların birarada yaşaması mıdır? Yoksa farklılıklar içinde bir arada yaşama mıdır? Günümüz dünyasında beklenen ikincisidir. Bir yurttaşlık projesinin içinde belirlenen o toplumda yaşayanların haklarının ve sorumluluklarının ne olacağıdır. Yurttaşlık projeleri bireylerin hak ve sorumlulukları arasında bir eşitlik öngörürler. Bu hukuk karşısında bir eşitlik. Ama biliyoruz ki kapitalist toplumlarda ekonomik bakımdan büyük oranlarda eşitsizlikler vardır. İşte yurttaşlık projelerinin hukuk karşısındaki eşitlik iddiası eşitlerle eşitsizleri aynı toplum içinde tutabilmeye olanak sağlamaktadır. Bunu olanaklı kılan da bireyler için yaşam doyumunun sadece maddi çıkar hesaplarına değil, toplum içinde oluşan başka değerlerin varlığıdır. Yurttaşlık projelerinin sağladığı eşitlik anlayışı bireylerin onurlu yaşam haklarını gerçekleştirmesine olanak sağladıkça ekonomik eşitlerle eşitsizlerin bir arada yaşama kültürü geliştirmesine olanak sağlamaktadır. Yani günümüz de yurttaşlık çoğulcu bir projedir. Ama bu çoğulculuk çıkar grupları çoğulculuğuna indirgenemez.

Yurttaşlık projelerinin eşitlik iddiası taşımak koşulunu gördükten sonra bu projelerin temel içeriğini oluşturan haklar konusu üzerinde duralım. Hak bir yerde bulunan bireylere dağıtılan bir şey değildir. Bir toplumda bir kişinin hakkından söz edildiğinde kendi isteklerini gerçekleştirmek için başvuracağı yollardan hangisinin meşru olarak kabul edildiği belirlenmiş olmaktadır. Bu toplum tarafından uzlaşmayla üretilmiştir. Bu hakkın kullanılabilmesi ise bu hakkı üreten toplumun bireylerinin sorumluluklarını yerine getirmesine bağlıdır. Hakkın ve sorumlulukların

toplumda öznellerarası oydışmalarla üretildiğinin açıklık kazanması bizim sorunsalımız bakımından çok önemlidir.

Bir düşünce temrini olarak ürettiği hakların sayısı çok ve az olan iki toplumu karşılaştırdığımızda daha çok hak üretilmiş bir toplumda yaşamının insanlar tarafından tercih edileceği söylenebilir. Çünkü o toplum o kişiye kendi yaşam projesini gerçekleştirirken kullanabileceği çok daha zengin olanaklar yani meşru yollar sunmakta, yaşam doyumunu artırmaktadır. Aynı zamanda da ona sorumluluklar yükleyerek onu topluma gömülü hale getirmektedir.

Yurttaşlık bir ortak yaşam projesi olarak kavranmaya başladığında bunun diyalog olarak yorumlanması da gerekir. Kent yaşamı diyalogsuz olamaz. Bunu değişik ölçeklerde değişik biçimde kurmak gerekecektir.

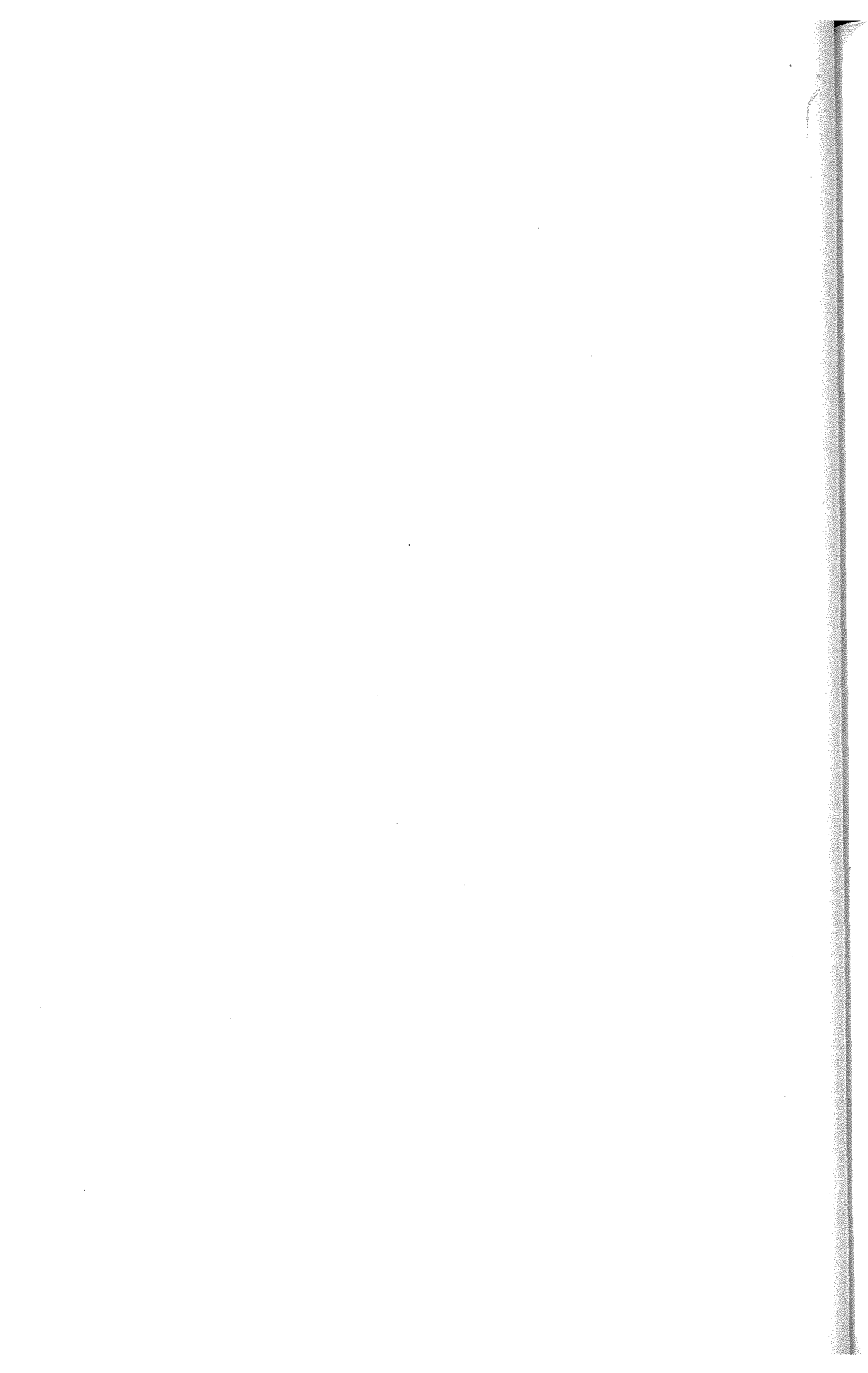
İşte bu noktada ülke düzeyinde ve kent ya da yerellik düzeyinde yurttaşlık haklarını farklılaştırmanın önemi ortaya çıkıyor. Ülke düzeyindeki yurttaşlık hakları tabii ki kentler de yaşayanlar için de geçerlidir. Ama bir kentte yaşayanlar daha geniş bir haklar dizgesi üzerinde uzlaşabilirler. Bunda mantıksal bir engel yoktur. Kentlerin ek haklar üretebileceğinin kabulü, kentlerin yaşam kalitelerinden farklılıklar ve üstünlükler yaratmasının yolunun ne olduğunun aydınlanmasına yol açacaktır. Eğer planlamayı bir demokrasi projesi olarak görüyorsak ve bireylerin özgürlüklerini gerçekleştirmesinin bir yolu olarak anlıyorsak, bu uygun bir kentsel haklar dizgesi geliştirmekle, yani yeni bir yurttaşlık anlayışıyla olanaklı hale gelecektir. Kent planlamasının bir demokrasi projesi olarak algılandığı durumlarda yeni bir yurttaşlık anlayışı ve kentsel haklar dizgesi geliştirmenin gereği çok açık hale gelmektedir. Ama ne kent plancılarının ne de siyasetçilerin bu olanağı yeterince kavrayabildiğini ve değerlendirebildiklerini söylemek çok zordur.

V. Sonsözler

Dünya Şehircilik Gününde yapmaya söz verdiğim planlama siyaset ilişkisine ilişkin konuşmanın sonuna gelmiş bulunuyorum. Burada ne nihai bir yeni planlama yaklaşımı ne de nihai bir demokrasi ahlakı öneriliyor. Bu üç günlük toplantıdaki konuşmalarımızda tartışabileceğimiz ve yeni düşünceler geliştirebileceğimiz bir tartışma alanı oluşturmaya çalıştım. Bu toplantıda bu alana yeni kavramlar getirilmesini, yeni ilişkiler kurulmasını, kısacası planlama düşüncemizin belki ondan da önemlisi demokrasi projemizin zenginleştirilmesini bekliyorum. Her iki alandaki zenginleştirmenin planlama ve demokrasinin özdeşliğinin değişik boyutlarına açıklık kazandıracağını düşünüyorum.

TEMATİK SUNUŞ

**THE ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT POLICY AND
LOCAL MOBILISATION IN ADDRESSING URBAN PROBLEMS:
CHOOSING BETWEEN POLICY AND PLANNING PRIORITIES**
CHRIS PICKVANCE

THE ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT POLICY AND LOCAL MOBILISATION IN ADDRESSING URBAN PROBLEMS: CHOOSING BETWEEN POLICY AND PLANNING PRIORITIES

Paper for the Turkish Planning Association Annual Conference, Izmir, 6-7 November 2006

CHRIS PICKVANCE

*(School of Social Policy, Sociology and Social Research, University of Kent,
Canterbury, Kent CT2 7NF)
C.G.Pickvance@kent.ac.uk*

I. Where Do Problems Come From?: Governmental Perspectives

The simplest view of state policy is that as problems come to the state's attention so it adjusts its policies to address them. Policy evolves, therefore, as the state becomes more aware of deprivations. This view, which Marcuse (1986) labelled the 'benevolent state', sees the state as well-intentioned and as engaged in a continuous learning and policy adjustment process. Conventional histories of government policy, e.g. planning policy or social policy, frequently adopt this perspective (Ward, 1994).

While knowledge is obviously a factor in the development of policy, this view ignores the role of other key factors in bringing issues to the state's attention and influencing state responses: economic interests, political mobilization, party ideology, internal conflicts within government, and resources.

Party ideology will guide government predispositions to act but this can be challenged by mobilisation around issues. Cultural ideologies about obligations to the poor will also be influential. Economic interests are influential at both national and local government level. Electoral considerations affect how governments balance out these influences. So the development of policy is as much about changing economic, political and social forces, as about growing awareness of problems.

In this section we will look at the question of where problems come from since policy is usually presented as a response to a problem. The preference of government is to select carefully those

issues which they define as problems and seek to address via policies, in order to avoid raising expectations that cannot be met. (In contrast they prefer to exclude issues which are too large to address (often called 'questions') from the political agenda.) However this is a preference and sustained mobilisation can force new issues onto the agenda despite these preferences.

In this section I will argue that intra-governmental processes affect the way external mobilization of interests and groups affects problem definition and policy emergence. The actors involved include external groups ranging from international agencies with their own ideas about what priorities a government should have, to national or local pressure groups of all sorts, to groups of civil servants whose ministries are organised around certain problem definitions. There is nothing natural or inevitable about which problems governments address.

International influences

A major source of problem definitions is the international process of policy transfer.

This is partly a matter of constraint. For example, neo-liberal policies promoted by international agencies may be imposed on governments as part of wider 'agreements'. In eastern Europe the housing problem was defined by international agencies not as the use value of housing (shortage, waiting lists, poor condition) but as the fact that too much housing was in public ownership and that mortgage institutions were undeveloped. Struyk, a USAID advisor, therefore recommended privatization, higher public sector rents and the expansion of mortgage lenders. Despite the existence of 6.3 million households on waiting lists in Russia in 1998, he argues that the housing shortage is a 'mirage' and that 'compared with inhabitants of countries that have similar per capita incomes, Eastern Europeans are well-housed' (Struyk, 2000, x). He fears that 'it may be the case that policy-makers are assuming a responsibility to provide a unit to every family – the Holy Grail of socialist housing policy' (2000, 61). The fact that 70-90% levels of owner-occupation had been achieved by the late 1990s without mortgage institutions does not deter him from his view of what the problem is and what policy is needed.

In other cases policy transfers are a matter of choice. UK civil servants regularly visit the US and bring back urban policy ideas. Indeed the whole of UK inner city policy is based on the 1960s US policies of the War on Poverty (Atkinson and Moon, 1994). On the other hand, borrowing from the EU is rare. Professional conferences are a major means by which new ideas circulate internationally.

Domestic influences

Prevailing domestic ideas about state intervention in the economy are also critical. These are of course not formed by each country in isolation, but distinctive differences between countries can persist over considerable periods, as Esping-Andersen's (1999) notion of types of 'welfare regime' shows.

In the 19th century the debate in the UK was between 'laissez-faire' and state intervention. In the economic sphere, state intervention was resisted much longer than in the social sphere but

even in the latter it took decades before the resistance by propertied men to greater spending was overcome. (Only after 1918 did adults of both genders irrespective of property gain the vote.)

The dividing line between what should remain the preserve of the market (though markets are always subject to some regulation) and what is the responsibility of the state has remained an object of conflict. An infamous book by Banfield (1970) denied that most urban problems were problems. Instead he argued that markets, if left to themselves, would reach solutions and that government attempts to 'intervene' generally made things worse. In fact, land and housing markets provide scarce evidence that market solutions work. This is partly because capital investment takes time to come on stream, and buildings are long-lived, and partly because what are 'solutions' in an economic sense, e.g. people living in overcrowded conditions to be able to afford their housing, is not acceptable socially. Few writers would take Banfield's view today, though the rise of neo-liberalism has shifted the balance of opinion in his direction.

Since the 1970s the idea that the state could achieve full employment and provide an adequate welfare state has been under attack, initially on the grounds that state spending was inflationary and later on the grounds that nation states were unable to counter global economic processes. In fact neither of these arguments is convincing. Both views construct aspects of the prevailing situation into overwhelming forces, in order to justify particular policy stances. We now live in a period of low inflation which has occurred despite little relative reduction in state spending. And many claims about global economic forces turn out to be special pleading: the argument that international competition for top managers requires enormous salaries is countered by evidence of their limited propensity to move internationally, and the mobility of corporate headquarters is far less than corporate threats to move suggest. There is therefore a distinction between the actual effects of international economic forces and the claimed effects. It is also evident that these forces are exaggerated when blame is being passed but minimised when a government wants to take credit for an economic improvement.

It should be noted that ideologies belong to the realm of discourse and have a strong symbolic component. They should not be taken as a guide to state action. Governments that proclaim a belief in market forces also make extensive interventions in labour markets (employment creation, work conditions), housing markets (housing benefits), consumer product markets (labelling), etc. Other forces - tradition, morality, electoral calculation - are also in play.

Ideas do not have influence in the abstract but are appealed to by competing groups. Hence it is the power of these groups which determines what effect ideas have. In the UK, urban policy has long been synonymous with inner city policy due to the strong mobilization of local councils and MPs in inner city areas. On the other hand, similar levels of deprivation can be found in seaside resorts but these are ignored because they do not fit the image of 'urban policy'. (Recently, in fact, MPs representing seaside resorts have formed a lobby to press for policy changes.) Coalitions of actors will have a greater influence than single groups and governments will look for problem definitions and policies that enable them to buy off the largest number of claims made on them.

THE ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT POLICY AND LOCAL MOBILISATION IN ADDRESSING URBAN PROBLEMS: CHOOSING BETWEEN POLICY AND PLANNING PRIORITIES

There are also organizational aspects in the continuity and change of problems. In central government, the fact that ministries are focussed on certain problem definitions works in two ways. It produces a force in favour of maintaining existing problem definitions, and discouraging new problem definitions which might cross-cut ministries. The UK New Labour government was conscious of this and made much of its commitment to 'joined-up government' in which all the ministries relevant to an issue worked together. In practice this has proved difficult to achieve. However, the organization of government also produces opposition from forces within government which lose out from prevailing problem definitions, e.g. because resources are diverted away from them. Hence central government should not be seen as a set of ministries working together in a coordinated and harmonious way. A more accurate picture would stress the lack of coordination, the divisions and potential conflicts between ministries. This means there are points of tension on which external forces which want to change problem definitions can direct their efforts:

- there will be divisions within ministries about how much should be spent on different programmes
- sections of ministries who are losing from current policies are potential allies for external groups which want to redirect resources in a way that would benefit them.
- Such groupings within ministries may even give informal support to external groups which press for policy changes which benefit them. They may even encourage 'friendly' external groups in order to reduce the influence out-compete 'unfriendly' external groups, whose demands they do not sympathise with.

Parallel arguments apply at local government level.

Whether external groups can take advantage of these points of tension depends on the openness of the government structure. Initially, research distinguished between 'closed' and 'open' state structures, but subsequently it has been argued that openness can vary in the same state structure between fields of activity (Kitschelt, 1986; Rucht, 1996). Some policy areas are more closed; others are more open. This is in line with the idea of lack of state coordination put forward above.

In an era of 'governance', i.e. where state functions are carried out by a multiplicity of bodies, the situation sketched above is more complex. However while 'governance' has some value as a descriptive term¹, it is compatible with radically different views of the effect of governance on the performance of state functions, namely:

- that central government can only secure its objectives by working in cooperation with other agencies.
- that because it works with other agencies central government responsibility for securing its objectives is limited.

---

¹ The main problem is that, while a multiplicity of agencies may be involved in delivering a policy, their relative influence over it shaping may be very different. At local government level, it is usually found that local governments maintain dominant positions in governance structures simply because they possess the most resources.

The difference between these is considerable.

From the point of view of outside groups trying to bring about change, 'governance' should create new opportunities since more agencies are involved. However, there is a countervailing loss, in that agencies have very different levels of power and the ability of any agency to influence policy is less than when there are more of them.

II. Where Do Problems Come From?: 'Action From Below': The Role Of Social Movement Organizations

Before we examine collective efforts to bring new problem definitions into the policy arena we need to examine the various ways in which people respond to what they experience as problems, or deprivations.

The idea that people do or should take steps in response to problems has an immediate appeal, especially if these problems are regarded as unjust. In fact this is a misleading starting point. It is more useful to ask whether people take such steps and if so in what form.

Five types of response can be identified²:

- Collective action in which a group comes together and makes demands on an authority. These demands can range from moderate to radical and involve various types of action from peaceful campaigning to civil disobedience. It may be organised by a social movement organization³ or more informally.
- Self-help which involves those affected joining together and finding a solution of their own. They are collective but do not involve making demands on authorities so may not become public to a local issue,
- Proactive household responses.
  1. The most common proactive responses include complaining to local service providers, local councillors or local media, or exit from particular services, e.g. switching to a private

---

² These are ideal types: in practice intermediate types will be found too.

³ The term urban movement organization is used to refer to groups that seek to address the urban inequalities listed above. They do not refer to all movements which are located within or undertake actions within cities.

Collective action and social movement organizations are not synonyms. On the one hand, collective action can occur without a continuing organization. On the other hand social movement organizations can undertake a variety of forms of action.

The definition of social movements and social movement organizations (the concrete organizations which make up the movement) has been the subject of voluminous debate. I am unhappy with definitions that restrict social movements to those fighting for 'modernization' or leftist goals. I prefer to leave the content open and to define them by their use of methods which depart from those of conventional pressure groups and party politics. It follows that for me the term social movement ranges from groups that are trying to change the social or political agenda to those which are trying to gain advantage for groups within the existing agenda. What they share is the use of unconventional means at least some of the time.

school, or to a non-local state school, or using non-local shopping centres⁴. (There is an increasing amount of research on how households respond to poor quality local schools, e.g. by driving their children to distant schools (Butler, 2003)

2. The most exceptional is 'exit' in the form of moving out of the area altogether: this response presumably improves the individual's situation but leaves the collective situation unchanged⁵. Research on residential mobility shows that housing and its relation to household size is the most important driver, and that place comes second for those with a reasonable level of choice. Local taxation and public services play only a minor role contrary to the Tiebout hypothesis, though this may be because of the lesser range of such differences in the UK than in the US (Dowding et al. 1994; John et al. 1995).

- Adaptive household responses. These are forms of 'coping' behaviour, such as attempts by households to shield themselves from the local 'environment' by installing increased home security measures, by changing behavioural patterns to reduce 'risk', or by washing clothes more often as a response to pollution. (There may be a collective aspect in some of these responses since they may become public knowledge and then establish a new local norm, but they are best distinguished from collective responses.)

- 'Inaction', when people adopt none of the above forms of collective or individual action. For Hirschman, failure to adopt exit and voice options is a symptom of 'loyalty'. However an alternative view is that inaction does not indicate satisfaction, but results from resignation or fatalism (Pickvance, 2001). Daily survival will be an all-demanding struggle for the most deprived groups. However that is not to say that deprivations do not have effects. Depression and illness may be internalised responses hidden in the term 'inaction'.

If most people affected by a deprivation most of the time take no collective action in response, collective action is a highly specific response that requires an explanation that goes well beyond the underlying conditions. There are many explanations of what influences its emergence and development.

Rational choice theories argue that collective action only develops when it is regarded as likely to be more efficacious than individual action and inaction (or resignation), i.e. when the balance of relative costs and benefits favours it⁶. This is often taken as an axiom. While it is easy to impute costs and benefits, this is insufficient. Only empirical research can establish what people regard as

---

⁴ The term 'voice' was introduced by Hirschman (1970) to cover all forms of individual and collective political action.

⁵ An interesting question is whether large scale exit draws attention to some phenomenon (e.g. a high crime rate) which is then addressed as a problem.

⁶ Olson (1965) is notorious for his argument that collective interests do not necessarily lead to collective action, since actors pursuing their economic interest will choose to be 'free riders' who enjoy the benefits without becoming involved in collective action. Paradoxically this assumes that some people are not motivated by economic calculation (or else obtain selective benefits from participation) since otherwise collective action would never take place and give free riders the choice of opting out.

costs and benefits, and this is complex since people's values may vary greatly, e.g. participation in a campaign may be a cost for some but a benefit for others. This suggests that a useful model would have to take into account the mix of values that motivate participation in social movement organizations. For example, whereas for participants who want to see immediate results the idea of comparing costs and benefits may be relevant, for those whose participation is strongly ideologically motivated, such comparisons are likely to be completely irrelevant.

The conventional sociological approach to mobilization uses the idea of social construction (Klandermans, 1992; Hannigan, 1995). However it concentrates on the issues raised by social movements, rather than their connection with objective deprivations. This connection is of critical interest to urban scholars since mobilisation around urban deprivations or problems is the key issue.

Essentially, social constructionists argue that deprivations do not 'speak for themselves' and that public awareness of them is the result of action by 'claims-makers' such as pressure groups and social movement organizations, whose role is to define a deprivation as a problem requiring action and to mobilise public attention around it. Since there is a very large number of objective deprivations, but only a small set of them become perceived as problems, the key question for social construction theorists is how this selective process occurs. The following account assumes that an organization will be part of the mobilization process. Another possibility is that organization will, at most, be informal and that the focus is on 'protest events'.

The first step is in many ways the most complex. In most cases there is no pre-existing organised group which then decides on a demand, so the constitution of a social movement organization and the formulation of a grievance or demand are simultaneous and mutually influencing processes. The formulation of the grievance is likely to shape the membership of the organization, and will mean that those who do not share the grievance chosen will not become involved. There may even be rival groups advancing different grievances. This is why the formulation of grievances and demands can be seen as a process by which group identity emerges. It is at this stage that it will become clear whether the group making demands is made up of those affected or is in effect a lobby acting on behalf of those without a voice but not including them in its membership (and even excluding them – as in the case of a Hungarian homelessness lobby – see Pickvance (1996).)

A key point about social construction is that claims makers are people with organizational skills who act on behalf of those who are experiencing the inequality but are not necessarily members of the category. This raises the question of whether the social construction process will lead to a way of presenting the issue which departs from the way the people directly concerned would want to present it⁷.

---

⁷ Piven and Cloward's (1977) study of poor people's movements is famous for arguing that bureaucratic organizations led by non-poor people were unlikely to help poor people since they would not make use of the main power of the poor, their ability to disrupt organizational procedures.

THE ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT POLICY AND LOCAL MOBILISATION IN ADDRESSING URBAN PROBLEMS: CHOOSING BETWEEN POLICY AND PLANNING PRIORITIES

In practice it is unlikely that unanimity will exist among the category of people concerned. Those who join groups are likely to be atypical.

The process by which meanings are assigned to inequalities or other deprivations situations is known as 'framing' (Klandermans, 1992). It involves the inculcation of new understandings and perceptions among the social category affected. Three types of framing are distinguished:

- diagnostic (defining a situation as a problem or object of grievance, and defining who is responsible)
- prognostic (defining a desired objective, and the aims or demands needed to achieve that objective) and
- motivational (framing which motivates involvement and produces incentives to participate) (Snow and Benford, 1988).

Various forms of grievance are possible. Asserting a right is a strong form of demand and draws on philosophical ideas and possibly legal entitlements; it suggests less room for compromise. Pressing for a change of policy is a weaker demand and is more vulnerable to negotiation and partial satisfaction. Asking for something not to be done (e.g. a building not to be built) may be easier than demanding something involving high spending (e.g. installing filters in a factory chimney).

As well as a choice of grievances and demands, a choice of methods from the prevailing 'action repertoire' is made. Illegal or confrontational action will be acceptable to some supporters but anathema to others. A moderate form of action means being 'reasonable' and not adopting challenging behaviour. Forms of action and demands thus affect who an organization mobilises and for how long. Radical demands and forms of action will probably mean a more narrowly supported but more dedicated organization; moderate demands will lead to wider support but possibly with more 'paper supporters'.

The motivation of participants also affects the level of mobilization. Motivation can vary from the ideological to the instrumental. For instrumental supporters, immediate results are crucial. This will put pressure on the organization to adopt 'reasonable' demands. For ideologically-motivated supporters, on the other hand, mobilisation can be sustained over longer periods in the absence of immediate results, so the organization can stick to radical demands without losing support. The mix of supporters of the two types is a frequent source of conflict in social movement organizations, and can lead to fission. For example in squatter organizations it is common to find a division between those in desperate need of housing and those who are politically committed to squatting (Péchu, 2006).

The next step in the social construction of an issue is to influence public perceptions beyond the group affected, by organizing events and creating alliances. The aim is to sensitise what is sometimes called a 'conscience constituency', i.e. those who sympathise with, but are not themselves directly affected by, the issue. The assumption is that the wider the extent of public support the more likely the adversary (e.g. government) is to respond favourably. Péchu's (2006) study of mobilization around homelessness in Paris shows how the prevailing favourable climate of opinion towards the 'socially excluded' was helpful to the success of the groups she studied.

Simply organizing an event or a collective action does not guarantee public interest. The mass media has its own agenda regarding what is 'newsworthy' and the issue and case for action may have to be tailored to fit the media's news values (Hannigan, 1995). In this way, some modification of the aims and demands of the groups may occur. Likewise, if wider support is sought by making links with other organizations (and political parties) a 'price' will also have to be paid. It is because this price is often judged too high that social movement organizations are wary of political parties and prefer independence. Existing organizations are rarely able to take on board demands advanced by new organizations.

Effects

It is intrinsically difficult to identify the effects of social movement organizations since they are intermixed with many other simultaneous conditions and processes such as the economic situation, party ideology, electoral considerations, intra-governmental conflicts, media influence, etc. Certainly one cannot argue that policy changes which follow social movement action are solely due to it. The context in which they operate is crucial, including the government structure and tensions within it, as mentioned earlier. SMOs may have provided a key input but that is likely to have combined with other pre-existing pressures

A key question is whether the effect of protest organizations is to improve the urban situation of the poor groups. It would be very reassuring to say that the mobilization of people into social movements generally is about increasing equality and justice, and that non-mobilization leads to the perpetuation of injustice.

In practice, there are a number of reasons why this may not be the case:

1. Mobilization by the privileged. There is nothing to prevent privileged groups organizing to maintain their privileged position. The first point to make is that the most privileged groups, e.g. large businesses, generally rely on behind the scenes influence rather than publicly visible mobilization. The latter is the weapon of the weak not the strong. They can often rely on shared values, i.e. the idea that urban growth which benefits business is by definition of general benefit to the city (see Logan and Molotch's (1987) concept of 'value-free growth'; and Jonas and Wilson, 1999).

However wealthy residents may lack such influence and may need to mobilise publicly to pursue their interests. Since mobilization is a response to perceived deprivation, the fact that a group is not objectively deprived does not make it less likely to act collectively. Privileged groups are likely to perceive as deprivations situations which would be considered advantageous by lower income groups. Indeed they may be highly sensitive to threats to their established advantages, e.g. environmental threats. They have more to protect in terms of house values, and are also likely to possess more of the resources which are of key importance, such as finance, contacts with influentials, and media links which have a favourable effect on outcomes according to the 'resource mobilization' theory of social movements.

2. Mobilization by the deprived. Urban movements, like social movements in general, can enable groups which are disadvantaged by existing social, economic and political structures

THE ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT POLICY AND LOCAL MOBILISATION IN ADDRESSING URBAN PROBLEMS: CHOOSING BETWEEN POLICY AND PLANNING PRIORITIES

to redress at least in part their disadvantage. Examples include homeless people's movements (Bailey (1973), Pruijt (2003), Péchu (2006), or organizations of poor residents against urban renewal which is likely to lead to their eviction or displacement.

But in general the most deprived groups are a) the least likely to mobilise since they are the least likely to have the resources needed for successful mobilization, and in order to obtain resources they may have to moderate their demands, and b) less likely to be successful because of their existing disadvantages, the nature of their demands, and the calculus of political gain in responding to them. Calls for major shifts of resources, e.g. in central or local government funding, will be hotly contested. The electoral advantage of conceding to the demands of deprived groups is low since they are less likely to vote and more affluent groups are likely to mobilize against them. This is not to say that successful action by poor groups is not possible but that it requires a combination of favourable circumstances probably including external actors who can provide key linkages to resources and media⁸.

3. Lastly, the 'political opportunity structure' within which groups act has a key influence on their chances of success. This refers to the configuration of governmental and party organizations and media, and their openness to protest demands. It is likely to be more receptive towards demands made by larger and more influential groups which are likely to be less radical and more privileged.

For all these reasons mobilization does not automatically benefit those who are most deprived. One conclusion that has been drawn from this is that, to avoid bias in the way mobilisation and behind-the-scenes influence operates, a totally different approach is needed. The Chief Strategic Planner of London in the late 1960s put the view that since 'vocal groups' are unrepresentative of those whom they claim to represent, authorities should undertake surveys to get a more accurate picture of residents' needs (Eversley, 1973). Eversley did not have in mind to survey businesses, but was keen to give a voice to those whose interests were being ignored by vocal groups. This is an understandable but idealistic position. His view was that professional planners had a responsibility to look beyond expressed political views and stand up to politicians and vocal groups. In practice it would be very difficult to rely on a survey on its own. But on a small scale, e.g. a neighbourhood, a survey could be a valuable tool in countering the opinions of organised groups.

Participation

This refers to the various ways in which local governments especially accommodate public involvement. They can be seen as responses to past mobilization. In the UK they were introduced in 1968 following a widespread movement against urban renewal which was perceived as 'the planners' trying to impose an alien way of living in an arrogant.

---

⁸ See Ho Kwok-leung's (2000) study of a deprived housing area in Hong Kong where the relative influence of professional social workers and radicals accounted for variations over time in the aims and activities of the group.

The key point is that they refer to a wide range of opportunities. As Arnstein (1971) pointed out, public participation is an umbrella term which can mean anything from citizens being manipulated, to citizens being consulted, to citizens taking full responsibility for running public services (See also Burns et al 1994). (The last can happen in the US but is probably unknown in Europe where there is a strong tradition of trusting professionals working for government.) The very ambiguity of the term public participation gives it an appeal for all parties. However this ambiguity does not matter as long as it is clear what level of participation is being discussed.

Participation is supplementary to representative democracy and is always seen as an attack on the performance of existing local councillors. It is always resisted more or less, and can change shape (e.g. move to a weaker level) as the balance of forces surrounding it changes.

Its social effects are not, however, straightforward.

- Firstly, in providing greater opportunities for public involvement, it can encourage the 'usual suspects' (the articulate middle class) to participate most actively. If this is to be avoided special measures will be needed to widen participation.
- Secondly, it will not stop behind the scenes influence processes by big business. In other words different segments of the 'public' have different channels of influence
- Thirdly, it can also have the effect of restoring the legitimacy of planning authorities after these have been challenged by mobilization. This is especially likely if, as in most cases, participation leaves the final decision-making power in the hands of the authorities.

Key resources in this selective policy towards external groups are the ability of government to decide who it listens to, invites for 'participation' in which conditions are set, or even offers funding to.

III. Action From Above: The Role Of Central Government Grants

The political visibility of collective action makes it an appealing form of action and an interesting subject of study. However there is another form of resource distribution which is of vastly more significance in financial terms yet which attracts minimal public attention or political controversy, in the UK at least. This is the allocation of central funding to territorial units of government. In the UK in 2006/7 this is expected to be £64 billion (see Table 1), i.e. £1000 per head of the population. Clearly central grants of this type deserve to be a major object of public debate.

Central grants in the UK are provided as follows:

- 1) the revenues from non-domestic rates (levied on business) are centrally accumulated and then distributed to local governments according to the adult population
- 2) revenue support grant is distributed based on complex measures of local need. (These two sources of grant are 'untied', but numerous performance standards are applied to municipalities.)
- 3) Specific grants are given for specific types of spending, e.g. police

THE ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT POLICY AND LOCAL MOBILISATION IN ADDRESSING URBAN PROBLEMS: CHOOSING BETWEEN POLICY AND PLANNING PRIORITIES

The effect is that there is:

- 1) a general subsidy element, since central government shares some of the cost of providing services locally,
- 2) an attempt to equalize the resources or ability to pay of each authority
- 3) a needs-based element that recognises that service needs vary by area, e.g. the proportion of old people, or children, or the level of tourism all vary and create different demands for spending,

The welfarist rationale for central grants is that where people live should not affect the public services they receive, nor should the cost of such services vary (i.e. in the form of differing tax levels) according to where they live.

To explore some of the issues here I will discuss the system for distributing local government in the UK, and then look briefly at the Turkish system.

The starting point for any discussion of equity in the allocation of funding between areas is the concept of need and specifically areal need, i.e. need aggregated at the area level. It is quite clear that, for most public services, an equal allocation of central grant to areas on the basis of their total population or adult population would be inequitable. The need of an area for education, social services or social housing depends on the numbers in specific sub-groups in that area. In practice this is only the start of a complex debate about how need should be measured. Three approaches can be distinguished:

- Subjective (or 'felt' or expressed') need (as stated by household members). The risk here is that people either give utopian responses or else adjust their requests to what they know is available.
- Expert or professional judgements (as expressed by specialists in the field) which are likely to reflect existing provision, or to seek to expand it. Clearly, here one is dealing with producer ideologies.
- Arithmetic need: assume that existing provision meets needs, so the cost per capita is taken as a measure of need.

The debate between these is very sharp. In practice the convenience of the last approach often prevails.

This leads to the idea of territorial justice. This term was introduced in the UK by Davies (1968) to capture the degree of match between need⁹ and provision of social services between areas. The term is somewhat misleading since it refers to relative levels of meeting areal need rather than absolute levels. Thus, territorial justice is compatible with provision being at an equally high level relative to area need in all areas, or at an equally low level. This ambiguity gives the concept an

---

⁹ For a useful discussion of the various ways of measuring need see Bramley (1986) and Keating and Midwinter (1994)

appeal both to reformers wanting to achieve greater and more equal government grants relative to need, and to governments seeking to impose cutbacks, or slower growth in spending.

For Davies, need in any subfield had extensive and intensive dimensions (how many people, and what degree or types of need did they have) and both needed to be estimated. His idea was embodied in a stream of work on the need for and costs of social service provision in the UK which has been incorporated by government in its estimates of need for social service spending (<http://www.pssru.ac.uk/publications.htm>)

However the translation from a quantitative measure of 'need for a service of a sub-group' to an estimate of the cost of this service, and then to the share that should be met by central government is a complex calculation. The first problem is that the cost of service provision varies between areas¹⁰. The question is therefore whether this is a reflection of differences in the services provided (where some discretion existed), management (in)efficiency, differences in labour costs, (dis)economies of scale, or what. Attempts to establish this involved grouping local councils into similar types to eliminate variations, e.g. 'big cities', 'small towns'.

The second problem was that cost measures are not direct measures of the services provided. They show how much was spent on 'inputs' in the form of staff, goods, services, and equipment, but they do not show how efficiently these items were combined into the services being produced, or how well these services were targeted on need groups. Direct, or 'output', measures of services include the number of school classes, or hospital treatments ('hospital episodes') provided. But unless output measures have a qualitative dimension (was the class successful, was the treatment appropriate) they are weak. A third type of measure of services focuses on 'outcomes', e.g. exam results, successful treatment. But the very concept of outcome measure is problematic because of the interaction of factors other than the service in bringing about the outcome (parental support obviously influences exam results, and lifestyle influences health). Also there is the practical question of when to measure outcomes, since effects occur at different speeds¹¹. Hence again there is a major debate about measurement of services.

The third and most fundamental problem of cost measures is that they assume that the services being provided actually meet the needs of those who receive them and that there are no excluded groups. Given the effect of inertia, and professional and other producer interests, this is a risky assumption to make. All methods used by government assume that existing spending on services does meet need (the calculation is size of need group X unit cost of meeting the group's needs), so the only question is how to adjust spending for changes in the volume of need.

The last problem concerns the central grants used to provide local governments with funds to help them meet local needs. Local government's other main source of income is its share of non-domestic (i.e. business) rate payments - see row 2 in Table 1. The aim of this is to give all councils the same ability to pay for services.

---

¹⁰ The fact that different services were being provided to meet the same need in different areas was not of itself a basic problem, but it added to the complexity.

¹¹ For a further discussion of service measures see Pickvance (2003).

THE ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT POLICY AND LOCAL MOBILISATION IN ADDRESSING URBAN PROBLEMS: CHOOSING BETWEEN POLICY AND PLANNING PRIORITIES

Table 1. Financing of local authority expenditure, England (£ million)

	2005-6 estimated outturn	2006-7 plans
Revenue support grant	26,726 (43.5%)	3,443 (5.4%)
Non-domestic rate payments	18,000 (29.3%)	17,500 (27.4%)
Dedicated schools grant	Nil	26,546 (41.6%)
Other specific and special grants	16,734 (27.2%)	16,366 (25.6%)
Total (England)	61,461	63,855

Source: HM Treasury, Public Expenditure Statistical Analysis 2006, Table 5.1 (www.hm-treasury.gov.uk)

N.B. This table does not show 'own revenues' such as local taxes, such as the property-based council tax, and charges, e.g. for parking.

This table shows that, apart from non-domestic rate payments (29.3/27.4%) which are distributed according to the adult population, all the other sources of local government finance are distributed according to some measure of need. The 'revenue support grant' is needs-based and an extremely complex set of formulae is used to measure needs in different spheres (education, social services, roads, etc) area by area in order that a) similar levels of service can be provided across local governments and b) the cost to households of this spending is equalized (Bennett, 1982; <http://www.local.communities.gov.uk/finance/0506/lgfrs/index.htm> - see Section 3 and Annex D). The formulae represent 'objective' ways of distributing grant, but this objectivity is somewhat spurious. There is great scope for 'subjective' or political elements to enter since, before the final formulae are chosen, different formulae are trialled, using different variables to measure need, and giving them different weights, to ensure that the area effects of the chosen formulae are politically acceptable (Keating and Midwinter, 1994).

But whether needs-based equalizing grants translate into equitable service provision is debatable. Four points need to be taken into account:

- As Keating and Midwinter (1994) point out that the degree of equalization aimed at via central grants in the UK has never been complete, though it has been greater than in France.
- According to Boyne et al. (2001), empirical evidence for local government in England shows that 'the relationship between needs and spending was very strongly positive in the 1980s and 1990s' (2001, 32) However the study a) uses data on spending which, as explained above, is an input measure of service provision, rather than a direct measure and b) aggregates councils into 38 counties and thus cannot comment on differences between need and provision below county level. (Typically there are ten district councils per county). A strong correlation between needs and services at the county level is therefore compatible with considerable divergence at the sub-county level. Boyne et al.'s finding is encouraging from the point of view of equalization, but remains open to these criticisms.
- The role of local councils' discretion in how they spend their income. As Table 1 shows, in 2005/6 'revenue support grant' which is mainly needs-based, accounted for under half of local government income. The paradox is that although it is calculated according to need it

is given as an untied general grant and councils can choose to spend it in ways other than the way government intends, for example, according to what they see as local priorities, though central government provides some 'guidance' and sets performance standards¹². Indeed this is part of the rationale for local government, that local councils know best what local needs are and should be allowed to direct their spending accordingly. By contrast specific grants (27.2% in the same year) are tied to particular spending areas, e.g. spending on police, though again there may be more or less choice about how moneys are allocated made within the area, depending on central controls.) The result is that spending in fields where central government does not impose directives or which are unpopular politically (e.g. services to old people, social work staff, or flood defence) tends to be reduced and spending on more 'popular' items increased (e.g. employment-related activities, sports amenities). Hence even if councils are provided with grant income to ensure a given level of equalization in service provision they may choose not to use it for that purpose. (Claims by local government representatives that they are completely under central control are designed to conceal the areas of discretion that exist.)

Table 1 illustrates a government response to this possibility. The introduction of 'dedicated schools grant' (by which schools receive funding direct from central government) is in effect a centralization of grants for schools to ensure that grant intended for education is used for education and not diverted to other purposes. (How it is used within schools in another question.) As a result Table 1 shows specific grants rising to 67.2% in 2006/7.

- Lastly there is a lot of scope for intra-local government urban inequities in service provision. British local governments have a typical size of 100, 000 which makes them the largest in Europe and maximizes the scope for inequitable intra-authority distribution of services¹³.

In brief, although welfare-oriented governments seek to direct central grants in line with measures of need, and probably do so to a considerable extent, the actual use of the spending in meeting need is hard to establish. Empirical studies are suggestive of an equalizing effect but have their limitations. The sheer technical complexity of the calculations of revenue support grant means that debates about it are closed to the public and are restricted to a 'policy network' of specialists. Given that £26 billion is involved, this is surprising. Thus the paradox is that while mobilisation is the key process in 'bottom-up' pressure to reduce urban inequalities, debates about the much larger amount involved in equalization efforts by local government is shielded from mobilisation or any extra-governmental input.

¹² Revenue support grant is designed to cover part, e.g. 75%, of service costs; councils are expected to fund the balance from non-domestic rate income.

¹³ A further factor working in this direction is that in-services where the council enables rather than provides, and is therefore dependent on private sector, charitable and other non-profit 'partners', the location of the services run by these organizations is beyond the control of the local government. This sets limits to the possible intra-area equity that can be achieved.

THE ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT POLICY AND LOCAL MOBILISATION IN ADDRESSING URBAN PROBLEMS: CHOOSING BETWEEN POLICY AND PLANNING PRIORITIES

This is not to say that central grants are not a good way of addressing urban inequality but that they can be highly complex and the results will depend on the precise way in which they are allocated.

The Turkish case

As we have seen local government income is made up partly of transfers from central government (e.g. grants or shared revenues) and partly of 'own revenues' (e.g. taxes whose revenues are retained locally).

In Turkey, about half of municipal revenues are central transfers (Neyapti, 2005)¹⁴.

These transfers are calculated in two ways. They are a) partly population- based (i.e. municipalities with larger populations get larger transfers) and b) partly 'origin-based' or 'derivation-based' (metropolitan municipalities, only, receive an extra transfer, up to a limit of 5% of all the national taxes collected at the headquarters of the province in which they are located, so the more in taxes they contribute the larger the transfers they receive (Neyapti, 2005)). The former is an attempt to equalize resources by giving the same per capita to each place, while the latter goes against this principle.

In 1995, the distribution of sources of municipal revenues is shown in Table 2.

Table 2. Municipal revenues in Turkey, 1995

Revenue type	Revenues as % of total revenue of		
	metropolitan municipalities	metropolitan district municipalities	non-metropolitan municipalities
Revenue sharing (population base)	14	37	42
Revenue sharing (derivation base)	37	0 (n.a.)	0 (n.a.)
Taxes	3	20	10
Non-tax revenues	46	43	47
Total	100	100	100
Observation number	10	22	52

Source: Sagbas and Satruc (2004)

This shows that the derivation-based revenues were over 21/2 times as large as the revenue based ones for metropolitan authorities. In other words, this source of funding was the dominant one in the state transfers they received.

¹⁴ I would like to thank Tarik Sengul for the Turkish references.

Neyapti summarizes the situation as follows:

In Turkey, revenue sharing method, supplying about half of municipal revenues, is simple, since it is mainly based on the population criteria. Nevertheless, it is argued that this method is neither equality-enhancing (due to the derivation principle) nor transparent (due to mostly discretionary deduction practice) as it may seem. Grants, on the other hand, are relatively insignificant and rather discretionary as well.' (2005, p.5)

Sagbas says explicitly that 'fiscal equalization has never been an explicit feature of the intergovernmental transfer system in Turkey, although significant inter-regional disparities do exist' (2001, p 127)

Neyapti pursues the question of equity between provinces by constructing measures of educational need, social need and 'macro-economic status'. This shows major variations in the latter two but less variation in the first. He concludes that there is a strong argument for needs-based distribution of central transfers. Aware of the controversial nature of such a policy, he suggests that there should be an independent 'Fiscal Equalization Board'.

VI. Conclusion

The argument of the paper has been:

- that urban problem and policy definition is open to forces external to government and internal to government, and that tensions and divisions within (central and local) governance structures provide advantages to external groups.
- that mobilization by urban movement organizations has to be looked at critically, distinguishing between those mobilizations which advance the interest of privileged groups, and those which help poorer groups.
- that government action, through area grants to local governments, can potentially distribute very large sums based on area needs.

Mobilisation and government action are not of course unconnected. Mobilization in one period influences the issues over which government action takes place in the next, even if the policy network which discusses equalization seems hermetic.

VI. Bibliography

- Arnstein, S.R. 1971 A ladder of citizen participation *Journal of the Royal Town Planning Institute*, May, 176-182
- Atkinson, R and Moon G 1994 *Urban Policy in Britain* London: Macmillan
- Bailey, R. 1973 *The Squatters*. Harmondsworth: Penguin
- Banfield, E. 1970 *The Unheavenly City* Boston: Little, Brown
- Bennett, R.J. 1982 *Central Grants to Local Governments* Cambridge: Cambridge UP

THE ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT POLICY AND LOCAL MOBILISATION IN ADDRESSING URBAN PROBLEMS: CHOOSING BETWEEN POLICY AND PLANNING PRIORITIES

- Boyne, G., Powell, M. and Ashworth, R. 2001 Spatial equity and public services: an empirical analysis of local government finance in England, *Public Management Review*, 3, 19-34
- Bramley, G. 1986 Defining Equal Standards in Local Public Services *Urban Studies*, 23, 391 - 412
- Burns, D., Hambleton, R. and Hoggett, P. 1994 *The Politics of Decentralization*. London: Macmillan
- Butler, T. with Robson, G. 2003 *London Calling: the middle classes and the remaking of Inner London*. Oxford: Berg
- Davies, B.P. 1968 *Social Needs and Resources in Social Services*. Oxford: Oxford UP
- Dowding, K., John, P. and Biggs, S. 1994 Tiebout: a survey of the empirical literature, *Urban Studies*, 31, 769-798.
- Esping-Andersen, G 1999 *Social Foundations of Post-Industrial Economics* Oxford: Oxford UP
- Eversley, D. 1973 *The Planner in Society* London: Faber and Faber
- Hannigan, J.A. 1995, *Environmental Sociology: a social constructionist perspective* London: Routledge
- Hill, M. 2005 *The Public Policy Process*, Fourth edition London: Pearson Longman
- Hirschman, A.O. 1970 *Exit, voice and loyalty*, Cambridge: Harvard UP
- Ho Kwok-leung, D. 2000 *Polite Politics: a sociological analysis of urban protest in Hong Kong* Aldershot: Ashgate
- John, P., Dowding, K. and Biggs, S. 1995 Residential mobility in London, *British Journal of Political Science*, 25, 379-398
- Jonas, A.E.G. and Wilson, D (eds) 1999 *The Urban Growth machine: critical perspectives, two decades later* Albany: State University of New York Press
- Keating, M. and Midwinter, A. 1994 The politics of central-local grants in Britain and France, *Environment and Planning C: Government and Policy*, 12, 177-194
- Kitschelt, H. 1986 Political opportunity structures and political protest: anti-nuclear movements in four democracies, *British Journal of Political Science*, 16, 57-85
- Klandermans, B. 1992 The social construction of protest, in A.D. Morris and C.M. Mueller (eds.) *Frontiers in Social Movement Theory* New Haven: Yale UP
- Logan, J. and Molotch, H 1987 *Urban Fortunes: the political economy of place* Berkeley: University of California Press
- Marcuse, P 1986. "Housing Policy and the Myth of the Benevolent State (1978), in R. Bratt, C. Hartman, and A. Meyerson, (eds) *Critical Perspectives on Housing*, Philadelphia: Temple University Press
- Neyaptiyi, B. 2005 Equalization as fiscal decentralization, *Turkish Economic Association Discussion Papers* 2005/11 www.tek.org.tr

- Olson, M. 1965 *The Logic of Collective Action*, Cambridge: Harvard UP
- Péchu, C. 2006 *Le droit au logement, genèse et sociologie d'une mobilisation*. Paris: Dalloz
- Pickvance, C.G. 1996 Environmental and housing movements in cities after socialism: the cases of Budapest and Moscow, in G. Andrusz, M. Harloe and I. Szelenyi (eds) *Cities after Socialism*, Oxford: Blackwell
- Pickvance, C.G. 2001 Inaction, individual action and collective action as responses to housing dissatisfaction: a comparative study of Budapest and Moscow' *Research in Social Movements, Conflict and Change*, 23, 179-206.
- Pickvance, C.G. 2003 The impact of social policy, in J. Baldock, N.P. Manning and S.A. Vickersatff (eds) *Social Policy* (Second edition). Oxford: Oxford University Press
- Piven, F.F. and Cloward, R.A. 1977 *Poor People's Movements* New York: Pantheon
- Pruijt, H. 2003 Opportunities for sustained squatting in New York City and Amsterdam, *International Journal of Urban and Regional Research*, 27, 133-157
- Rucht, D. 1996 The impact of national contexts on social movement structures: a cross-movement and cross-national perspective in D. McAdam, J.D. McCarthy and M.N. Zald (eds) *Comparative Perspectives on Social Movements* Cambridge : Cambridge UP
- Sagbas, I. and Saruc, N.T. 2004 Intergovernmental transfers and the flypaper effect in Turkey, *Turkish Studies*, 5 (2), 79-92
- Snow, D.A and Benford, R.D. 1988 Ideology, frame resonance and participant mobilization in B. Klandermans (ed) *From Structure to Action*, Greenwich: JAI Press
- Struyk, R. 2000 *Homeownership and housing finance policy in the former Soviet bloc: costly populism* Washington DC: The Urban Institute
- Ward, S.V. 1994 *Planning and urban change* London: Paul Chapman

SIYASET OTURUMU

**A-POLİTİK TOPLUMSALA KARŞI POLİTİK TOPLUM:
POLİTİKANIN İMKÂNI**

Doç. Dr. NİLGÜN TOKER

**PLANLAMA AYGITINDAN PLANLAMA ALANINA: SİYASET
PLANLAMA İLİŞKİSİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK**

Doç. Dr. TARIK ŞENGÜL

**PLANLAMA VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE: KİMİN İÇİN
SİYASET, KİMİN İÇİN PLANLAMA?**

Doç. Dr. ÇAĞATAY KESKİNOK

A-POLİTİK TOPLUMSALA KARŞI POLİTİK TOPLUM: POLİTİKANIN İMKÂNI

Doç. Dr. NİLGÜN TOKER

(Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü)

Siyaset felsefesi açısından planlama nedir diye sorarak başlamak istiyorum ki, bunun siyasetle ilişkisini kurayım ya da siyaset konuşmaya öyle başlayayım.

Planlama, kavram içeriği olarak iki alanı birden işaret ediyor: Birincisi gelecekle ilintili bir alan, yani insansal yaşamın geleceğine ilişkin bir düzenleme ya da beklenti ya da ön varsayım. Ama ikincisi, İlhan Beyin de söylediği gibi, kaynakların dağıtım ve paylaşımıyla ilintili bir etkinlik olduğuna göre, adaletle ilgili de bir alan. Eğer planlama, hem adaletle ilgiliyse, hem de kavramı gereği gelecekle ilintiliyse, zorunlu olarak ve özgü gereği siyasidir, yani siyasettir. Şunu söylemeye çalışıyorum: Planlamanın siyasetle ilişkisinden öte bir şey var, planlama siyasal bir etkinlik. Bu siyasal etkinliği aynı zamanda teknik ve esas itibarıyla de bilgiye dayalı bir etkinlik olarak düşündüğümüzde, aslında sanıyorum siyasi bir etkinlik olarak planlamanın kendisini dayandırdığı siyasetin ne olduğuna ilişkin bir tartışma var, yani siyasetten ne anlıyoruz? Özellikle de şehir plancıları için, kenti planlamaktan, şehre ilişkin bir tasarım ortaya koymaktan bahsediyorsak, mesele aslında doğrudan kent kavramıyla da ilintili ve İlhan Tekeli yıllardır bunu bir şekilde hepimize öğretmeye çalıştı. Kent ve politika neredeyse bir arada ve birlikte doğdukları için, aslında planlama baştan itibaren politik bir etkinlik, ama ne tür bir kent tasarımı ve ne tür bir politik tasarım olarak şehir plancıları kendilerini ortaya koyuyorlar?

Aslında tam bu nedenle, planlama nedeniyle, siyaset nedir'i tartışmak istiyorum. Ancak "siyaset nedir"den önce, şöyle bir tespitle başlamak istiyorum. Bugün belki plancıların da kendi deneyi içinde buldukları bir yığın sorunlardan biri, aslında dünyada genel olarak, ama Türkiye'de de özel olarak bir siyasal kriz ya da siyasetin krizinden bahsediyor olmamız. Ya da başka ifadeyle siyasetin çöküşünden, yok oluşundan -biraz benim sevdiğim ifadeyle söyleyeyim- siyasetin tutulmasından bahsediyoruz. Siyaset dediğimiz etkinliğin ortadan kalkmaya ya da bir başka formda devam etmeye başlamasının yarattığı bir sorun bu, belki plancıların da içinde yaşadıkları bir sorun.

Siyaset, aslında kökensel kavramı gereği, kentle de ilişkilendirdiğimizde, toplumun kendi biraradallığını kurma iradesi olarak tanımladığımız bir etkinlik. Bugün bu irade bakımından bir sorun var ve bu nedenle siyasetin çöküşü ya da krizinden bahsediyoruz. Hemen baştan tespitle

başlayayım: Bugün siyaset, toplumun kendi birlikte iyi yaşam kurma iradesinden başka bir şey. Buradaki konuşmaların çoğunda hissedilen ise, aslında bir düzenleme, idare etme etkinliği; bugün değil, modernizmin başından beri belki biraz böyle, ama giderek gelinen sonuçları itibariyle siyasetin çöküşünden bahsediyoruz. Bu, şu demektir: Aslında eğer ortada siyaset yoksa, kendi iyi yaşamını kurma iradesine sahip bir toplum da yoktur. Eğer toplum bu iradeye sahip olsaydı, yani toplum bir ortak ya da kendi yaşamını kurma iradesini sürdürebilir bir kabiliyete sahip olsaydı, siyasetin varlığından çok kolay olarak bahsedebilirdik. Şu anda öntümüzdeki sorun, -plancılar için ne kadar can yakıcı olarak hissediliyor bilmiyorum- siyaset üzerine düşünenler için çok can yakıcı olarak hissedilen bir şey.

Toplumun iradesizleşmesi ya da iradesizleştirilmesine tekabül eden, toplumun aslında her türlü müşterek bağlarını kaybetmesiyle de sonuçlanan bir siyasetin çöküşü süreci var; siyasal olmanın çöküşü ve siyasalın krizi. Siyasalın krizi, hemen bir başka krize işaret eder; artık toplumun nasıl yaşayacağına ilişkin kararların hangi mekanizmalarla alınacağı gibi bir sorun, iyi yaşamın ne olduğu ve daha üstünde, siyasetin merkezi sorunu, adaletin ne olduğuna ilişkin kararın nasıl alınacağına ilişkin mekanizmaların ne olacağı sorunu. Bu, aslında -Sayın İlhan Tekeli'nin bitirdiği yerden başlamak istiyorum- yurttaşlık krizine işaret eder. Eğer toplum, kendi yaşamını kurma iradesini kaybettiyse ve topluma ilişkin her türlü düzenlemeler bir idare etkinliğine devredildiyse ya da onlar tarafından ele geçirildiyse, ortada kendi yaşamını belirleme ve kurma yönünde otonom karara sahip birey yoktur, yani yurttaş yoktur. Aslında siyasetin krizi demek, yurttaşın krizi demektir. Eğer yurttaşın krizi varsa, plancıların eylemlerini seyredenlerin olmadığı ve bu seyredenlerin yargısının olmadığı anlamına geliyor. Dünya ölçeğinde, ama belki esas özel olarak da Türkiye'de planlama - düzenleme etkinliği, aslında yetkisini başka bir yerden alan bir etkinlik.

Ben, bir düzenleme etkinliğinin özü gereği otoriter, ama son tahlilde de totaliter, çok istiyorsanız, çok ağır gelecekte de despotik karakterde olduğunu söyleyerek başlamak istiyorum. O yüzden de siyasetten ne anladığımızın, aslında siyaseti düşünme paradigmalarımızın nerede temellendirilmesi gerektiğine bağlı olduğunu söylemek istiyorum. Aktüel dünyada siyaseti düşünme paradigmasını iki temel olgu belirliyor. Birincisi, iki dünya savaşı deneyimi, yani totalitarizm deneyimlerinin yol açtığı bir kriz. Ama daha aktüel de bir başka paradigmamız var: kimlik. Siyaset, bugün bir yandan "totaliter olmayan bir politik organizasyonun imkânı nedir"i soruyor -siyaset felsefesi açısından söylüyorum, ama sanıyorum başka alanlarda da böyledir-. Diğer yandan da artık toplumun, yurttaş dediğimiz toplumsal aktörün ya da politik aktörün tek biçimli kavranılamayacağı, kimliklerin de bu yurttaş kavramının içine sokulması gerektiği şeklinde bir paradigma var. Kimliklerden hoşlanmıyor olabiliriz, ama kimlikleri hesaba katmadan siyaseti düşünebileceğimiz bir aktüel koşulda değiliz.

Homojen, herkesin birbiriyle bir genel irade altında, ortak yüksek değerlere bağlı olduğu bir toplum istiyor olabiliriz ve ilk başta çok büyük ülkü gibi görünebilir, ama modernizmin bu büyük ülküsünün totalitarizme yol açtığını biliyoruz. O halde siyaseti düşünmenin bugün iki temel karakteri var. Heterojen toplumu düşünmek zorundayız, ama bu heterojen toplumda siyasetin nasıl mümkün olacağı yönünde de bir sorunuz var. O yüzden siyasetin bu 2 paradigmayı muhatap alarak "temel kavramları nedir"i anlamaya çalışacağım.

—Burada başlık siyaset ama ben siyaset kelimesini; bir, alışkanlığım olmadığı çok kullanamıyorum, ikincisi de siyaset kelimesinin Arapça kökeninden rahatsız olduğum için kullanamıyorum. Affınıza sığınarak bundan sonra “politika” desem, bir mahzuru yoktur herhalde diye düşünüyorum. Yani politika kelimesini sevmemin nedeni de “Polis”le ve kentle otantik bağını söylemesi, yoksa İngilizce özentisinden dolayı değil.—

Politika, yaşamı birlikte kurma iradesidir. O halde aslında politika, insansal yaşamın çok özel bir formunu kurma etkinliği. Yani herhangi bir şekilde yaşamak değil, bir biçimde yaşama etkinliği ve sanıyorum bunun etkisi kentin kurulma etkisiyle aynı etki. Çünkü kent ya da toplum - modern anlamda ona toplum diyebiliriz-, herhangi bir şekilde yaşanılan yer değildir, bir biçimde yaşanılan yerdir, bir biçimde yaşama formudur, yaşamının kurulduğu yerdir. Bu “bir biçimde yaşamak” tanımına filozoflar, “insansal yaşam” diyorlar, ayırt edici anlamda. Doğadan ayrılmış ve artık doğal bir varlık olmaktan çıkmış, kendisini ayırt edici anlamda insan kalmış olan varlığım, kendine ait özel bir yaşam kurma iradesi. Bu kendine ait özel bir yaşam kurma iradesinin temelinde de özgürlük kavramı var. Aslında politika, temel kavram itibarıyla insansal özgürlüğün kendisini gerçekleştirme edimi, yani kendi yaşamını kurma iradesi. Toplumun kurucu itkisini böyle tanımladığımızda, toplum baştan itibaren aslında bir müşterek yaşamı kurma iradesi ve isteği olarak tanımlanır ya da bir müşterek yaşam ideali olarak tanımlanmak zorundadır.

Eğer toplum, bir müşterek yaşam, bir biraradalık formu ise, artık bu toplumsallık formu, toplumda yaşayan her bir insanın; kendi tikel ilgisine kapalı bir yaşam organizasyonu içerisinde olmayacağı, aynı zamanda ve daha çok diğerleriyle paylaşacağı, daha doğrusu herkesin birbiriyle paylaşacağı bir birlikte yaşamın, yani bir ortak yaşamın öznesi olacağı anlamına gelir. Buna biz yurttaş diyoruz. O halde toplumda yaşayan insanların ikili karakterini birden içeren bir yer. Bir yandan kente özel ilgileri var, ama diğer yandan genelleşebilir, paylaşılabilir, diğerine geçirilebilir bir ilgisi olmaksızın da toplumsal özne olunmuyor. Yurttaş olmaksızın da toplumsal özne olunmuyor. Sanıyorum bugün toplum olmanın önündeki en büyük kriz bu, yani toplum, her türlü müşterek bağını kaybetmiş durumda.

Biz genellikle toplumun müşterek alanı dediğimiz zaman aslında bir müşterek birarada yaşam formunu değil, sadece yaşanılan yeri anlıyoruz. Hatta sanıyorum kent de öyle anlaşılıyor ki, kent plancıları, yaşanılan mekânları organize ediyor, bir yaşam biçimini ayırt edici anlamda tanımlamaya belki de çalışmıyorlar, söz meclisten dışarı.

Eğer politikanın varlığı için, toplumun müşterek alanının varlığı önkoşulsa, toplumun bütün üyelerinin o müşterek alana katılma ve müşterek alanda söz söyleme konusunda kabiliyet ve yetki bakımından da eşit olmaları gerekiyor. Bir toplumsal yaşam, bir kamusal ortak alanı önkoşul olarak gerektiriyor ve kamusalıktan kastımız da toplumsal bireylerin bir genelleşebilir ilgiye sahip olma kabiliyetlerini gerektiriyor, yani kendi tikel ilgilerinden çıkma, yurttaş olma vasfını gerektiriyor. O halde politikanın varlığı, zorunlu olarak kamusal alanın varlığına bağlı, hatta bir toplum olmanın varlığı da bir ortak alanın varlığına bağlı. Eğer bu ortak alan çökerse, doğal olarak da politika dediğimiz şey ortadan kalkar.

Bu ortak alan niye çöktü, bugün politikanın krizi derken neyi tartışmak zorundayız ve bu yeniden imar edilebilir mi ya da yeniden yapılabilir mi gibi bir sorumuz var. Ben önce “niye çöktü”

sorusunu, toplumun üyelerinin ikili karakterinin diğer yanına, özel alana bakarak açıklamaya çalışacağım. Ya da modernizm ne yaptı da bugün gelinen durumda kamusal alanın çöküşü, dolayısıyla politikanın çöküşü, dolayısıyla da yurttaşın yok oluşundan söz ediyoruz ve bütün bunlar yok olduğunda da, aslında iradesizleşmiş toplum olmaktan söz ediyoruz. Bu büyük kayıp ve bu kaybın gerisini anlamak önemlidir.

Klasik olarak politika felsefesi söz konusu olduğunda, az önce açıklanan niteliklerinden dolayı toplumu özel alan ve kamusal alan olarak ikiye ayırır. Toplum, aynı zamanda bireylerin kendi öznel-özel ilgilerinin gerçekleştirildiği yapılanmaların bulunduğu bir alandır, ama bu alanlardan çıkıp genelleşebilir ve paylaşılabılır bir ilgi alanın oluşturulduğu bir ortak alanın da bulunduğu alandır. Bu özel ilgiler, biliyoruz ki ihtiyaçlar, çıkarlar vs'dir. Özel ve kamusal alan ayrımı tanımlaması, her politik tasavvurda geçerli olsa bile, politikanın kamusal alana dayalı bir tasavvur olduğu, eski bir politik tasarımdır. Oysa modernizm politikayı, insanın temel ihtiyaçlarının en yüksek düzeyde tatminine ilişkin bir düzenleme etkinliği olarak tanımladığında, 16. yüzyılın sonundan itibaren 17. yüzyılda modernizm, toplumu, insanların kendi tikel ihtiyaçlarının güvenli tatmin ortamı olarak tanımladığında, politikayı da bu güvenli ortamı yaratma etkinliği olarak tanımladı. Filozoflardan bahsetmeden olmaz, bu kuramın en büyük filozofu Hobbes'tir.

Genel olarak modernizmin bu tanımlaması; (burada çok fazla tasarım kelimesi kullanıldığı için, buna referans etmek zorundayım) modernizm denilen dönemin aslında dünyaya ilişkin yeni tasarımla doğmuş olmasından kaynaklanıyordu. Buna Dekart'ın verdiği cevapla bakarsak; dış dünyanın kendisinin bir nesnel dünya değildir, ancak bizim tasarımlarımızın bir konusu olmak bakımından varolur, yani dış dünya, biz onu öyle kurduğumuz için vardır, bizden bağımsız bir dış dünya yoktur. Ama biz kurduğumuz için de; biz biliriz ve biz yaparız.

Modern öznenin doğuşuna (büyük özne) çok şey de borçlu olduğumuz kesin. Modern özne, kendisini; dış dünyayı tasarlamak, bu yolla bilmek ve bilgi aracılığıyla tasarıma uygun olarak dış dünyayı yeniden üretecek güç, akıl ve iradede tanımadı ve bu Dekart tarafından da böyle tanımlandı. Bu tanımlamaya göre modern toplum tasarımı da şöyle doğdu: modern öznenin kendi tasarımına uygun olarak yaşamasına izin verecek ya da sağlayacak düzenlemeyi yapma etkinliği. Daha bu anda, 17. yüzyılda, politika anlam değiştirdi ve düzenleyici bir etkinlik haline geldi. Toplum anlam değiştirdi, bir ortak alan tasavvuru olarak değil, tikel ilgilerin güvenli tatmin ortamı olarak tanımlanmaya başlandı. Ama burada kamusal alan yoktu. Artık modern politika, toplumsal olan ve toplumsal olanın düzenlenmesi etkinliği arasında, yine çok aşına olduğumuz terimlerle sivil toplum ve devlet arasında bir diyalektikte tanımlanmaya başlandı. Bu diyalektik, toplumun müşterekliği diye bir kavram ortadan kalktığı için, modernizmin başlangıcı itibarıyla, özel alanın politikayı kuşatması demektir. Modern politika, özel alanın kamusal alanı kuşatması nedeniyle, politikanın orijinal anlamını da ortadan kaldırmıştır.

Burada bir kırılma, aydınlanma kırılması var. Aydınlanma tam da bu krize bir yanıt aramıştı ve yeniden müşterek alanın tesisi ve cumhuriyeti idaresi de o arayıştan doğmuştu. Ama modernizmin temel paradigmasının politikayı ve sosyal bu tarzdan tasavvur etmesinin sonucunun totalitarizm deneyimleri ve özellikle de faşizm deneyimi olduğunu biliyoruz. Modern öznenin kendi tasarımına uygun olarak dünya kurma iddiasının gerisinde Dekart'a göre; bilebilme, yani

bilen özne yer alır. Bilgiye dayalı toplum anlayışı, nasıl yaşanacağına ilişkin bir bilgiye önceden sahip olduğu iddiasıdır. Planlamayla ilişkili olarak biraz kafa karıştıran şey de budur. Bilgi, pratik yaşamın önüne ve hatta merkezine yerleştirdiğinde, modern politik etkinlik ya da her tür düzenleme etkinliği de, bilgiye sahip olanlar ve bilgiyi uygulayanlar, yani mühendisler ve teorik akıl ehilleri arasında bir etkinlik haline dönüştürülebilir. Zaten bu, sosyolojinin büyük keşfidir. Toplum mühendisliği, yani politika da bir şekilde toplumu düzenleme ve bir uygulama etkinliği haline gelmiştir.

Bu politika kavrayışının totalitarizme yol açmasıyla, artık siyaset de yeniden, en azından bir soru sormaya başladı (biz de sormak zorundayız). Toplumun kendi iradesini yeniden kazanması, nasıl yaşamak istediğine kendisinin karar verebilmesi için, geri çevrilebilir olan bir şey var mı, şimdi siyaseti yeniden nasıl tanımlamak zorundayız ya da siyaseti yeniden tanımlamak zorunda mıyız (Sayın İlhan Tekeli de, öyle bitirdi konuşmasını ve bence öyle bitmesi çok anlamlıydı)? Bunu, aslında tam da kendi irademizi kazanmanın yolları için, biraz da bir tür demokrasi kavramını kayıtsız şartsız herkesin kabul ettiği bir önermeymiş gibi düşünüyoruz. Evet, yeniden bir demokratik politik pratik nedir ya da demokrasi nedir?

“Demokrasi için nasıl bir siyaset?” sorusunu sorarak ya da ona biraz yanıt arayarak bitiriyorum ve hemen başta bir şeye itiraz etmek istiyorum. Demokrasi bir rejimse eğer ya da rejim olursa, bir normatif, yani kural koyucu düzenlemeler sistemi haline gelir ki bu da modern politik paradigmadan çıkamayacağımız anlamına gelir. O yüzden demokrasiyi bizzat politik pratiğin kendisi haline getirmek zorundayız, politikanın kendisi demokrasi olmak zorunda. Biraz teorik ifadelerle söylersek; demokrasiyi rejim yönelimli bir kavram olmaksızın, pratiğin kendisi, pratik etkinliğin kendisi olarak tanımlamak zorundayız. Böyle tanımladığımız anda da klasik siyaset tanımını, yani kökensel siyaset tanımını bize geri çağırarak bir kavram olduğunu düşünüyorum. Demokrasi, siyasi pratiğin kendisi ise, merkezinde adalet olan ve dolayısıyla merkezinde müşterek alanın yaratılması olan bir etkinliktir. Ama şimdi tikel ilgilerin bu kadar yükseltildiği ve dünya ölçeğinde bireylerin bu kadar atomize olduğu bir zamanda, artık insanların bir total cumhuriyet öznesi olmaksızın, yurttaşlığı aynı zamanda kendi kimlikleri içerisinde tanımlamaya çalıştıkları bir zamanda, bu müşterek bağın tesisi nasıl mümkün olacak? İlhan Bey de söyledi, müzakere süreçlerini tespit etmek gerekiyor ama nedir bu müzakere süreçleri? Müzakere süreçlerinin olabilmesi için, insanların birbirleriyle karşılaştıkları bir alanın olması da gerekir.

Ancak önümüzde ikinci bir paradigmatik gerçek var. Artık toplumsal yaşam, eyleyenler ve seyredenler arasındaki diyalektikte gelişen bir yaşam durumunda. Biz, yurttaşlar derken daha çok, birtakım eylemleri seyreden insanlardan bahsediyoruz. O halde, şimdi yeni bir müzakere sürecinin imkânını aslına bizzat seyretme pratiğinin kendisinde aramak zorundayız. Çünkü bu kadar büyük bir atomizasyon ve çoğalma, artma hali içerisinde insanları, seyretme pozisyonundan aktör pozisyona çıkarmak, ütöpik bile değil, artık irreal, irrasyonel bir şeydir. O halde, seyretme pratiğinin kendisini acaba bir eylem etkinliği olarak düşünebilir miyiz? Başka türlü müzakere alanları üzerinde, konuşma eylemi ve konuşulan ortak alan üzerinde düşünebileceğimizi sanmıyorum. O halde, seyretme pratiğini gerçekten bir yurttaş pratiği, bir müzakere alanı, müzakere ilişkisi, ideolojik bir etkinlik olarak tasavvur etmek mümkün müdür diye sormak gerekiyor.

Seyretme etkinliği, eğer seyredilen şey üzerinde yargı verme, onu değerlendirme ve bu yargı ve değerler arasında da bir karşılaşma imkânı taşırsa, pratik bir etkinliğe dönüşebilir. O halde, eyleyenlerin ve seyredenlerin taleplerinin birbirinden tümüyle ayrı olduğu bir dönemde, başka bir deyişle eyleyenlerin taleplerinin aslında seyredenlerin taleplerinin olmadığı bir zamanda, seyredenlerin o talepler üzerinde düşünmesinin talepleri değiştirebileceği kanısındayım. Ama bu yargılar arasında da bir dolayımın tesis edilmesi lazım, Onun dışında, mutlaka ve mutlaka bu seyredenler arasında bir karşılaşmanın olması, karşılaşabilmeleri lazım. Gerçekten bir mekânsal karşılaşmadan bahsediyorum, herhalde bu işi şehir planlamacıları yapacak. Bu mekânsal karşılaşmanın alanlarını yaratmaktan başka, şu anda toplumun yeniden kendini onarabilmesi için bir çare düşünemiyorum.

Bugün 6 Kasım, aynı zamanda YÖK'ün kuruluşu ve biz bir akademi çatısı altında siyaset, özgürlük tartışıyoruz ve sanıyorum planlama kavramının eğer bilgiye ve tahakküme dayandığında taşıyabileceği bütün totaliter riskleri, özgürlüğün merkezî bir kontrolü anlamına gelecek YÖK'ün de taşıdığını biliyoruzdur diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

PLANLAMA AYGITINDAN PLANLAMA ALANINA: SİYASET PLANLAMA İLİŞKİSİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Doç. Dr. TARIK ŞENGÜL

(ODTÜ, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü)

I. Giriş

Bu makale siyasal alan ile planlama alanı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan mevcut yaklaşımların büyük ölçüde yetersiz kaldığı düşüncesinden yola çıkarak, iki konuda tartışmaya katkıda bulunmayı hedefliyor. Birincisi mevcut yaklaşımların söz konusu ilişkiyi açıklamakta yetersiz kalma nedenlerini tartışarak bazı sorun alanlarına işaret etmeyi hedefliyor. İkinci ve daha ağırlıklı olarak da, mevcut yaklaşımların yetersizliklerini aşan alternatif bir yaklaşımın geliştirilmesine katkıda bulunmaya çalışıyor.

Yapacağım tartışma giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşuyor. Girişi izleyen ikinci bölümde siyaset planlama ilişkisinin kavranmasında ortaya çıkan yetersizlikleri üzerinde duruluyor. Bu çerçevede, söz konusu ilişkiyi anlamamızın önünde dikkate değer engeller oluşturan ve mevcut yaklaşımların hemen tümüne sinmiş bulunan siyasal/teknik, somut/soyut, yerel/yerel-üstü, yapı/özne gibi ikililikler üzerine bir tartışma yürütülüp ve bu ikililiklerin siyaset planlama ilişkisini anlamaya yönelik yarattığı engeller somut örneklerle tartışılıyor. Üçüncü bölüm alternatif bir yaklaşım önerisini geliştiriyor. İlişkisel gerçekçilik olarak adlandıracağımız bu yaklaşım ilk bölümde tartıştığımız ikililikleri aşan bir bakış açısını geliştirirken, ana hatları itibarıyla, Gramsci'nin hegemonya yaklaşımını ve bu yaklaşımın yetersizliklerini giderebileceğini düşündüğümüz Bourdieu'nun toplumsal pratik ve alan yaklaşımının seçici bir kullanımı üzerine inşa edilmektedir. Dördüncü bölüm, yer sınırlılığı nedeniyle ayrıntılı biçimde olmasa da, söz konusu yaklaşımın Türkiye örneğinde nasıl kullanılabileceğini somut örneklerle tartışıyor. Sonuç bölümü genel bir değerlendirmeyi içermektedir.

II. Siyaset Planlama İlişkisini İkililikler Üzerinden Kavramanın Yetersizlikleri

Çok temel bir belirlemeyle başlayabiliriz; toplumsal ilişkilerimizi çoğu durumda kartezyen ikililikler olarak kavryoruz. Bu tür bir yaklaşım toplumsal analizlerde önemli kolaylıklar sağla-

makla birlikte, oluşturulan ikililiklerin kendisi çoğu durumda analiz ettiğimiz ilişkileri anlama ve açıklama uğraşımın önünde temel bir engel haline gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, değerler/olgular, iradecilik/belirlenimcilik, genel/özel, evrensel/kısmi, maddi/düşünsel, kuramsal/görgül ve makro/mikro türü ayrımlar günümüzde toplumsal süreçlerin çalışılmasının araçları olmaktan çıkmış, çözülmesi gereken sorunlar haline gelmiştir.

Bu türden ikililikler üzerine kurulan yaklaşımların yarattığı sorunları söz konusu ikililiklerin her biri üzerinden tartışabiliriz. Ancak bu tür bir tartışmanın kendisi başbaşa bir makaleyi kapsayacağından, burada söz konusu ikililiklerden değerler(values)/facts (olgular) ve yapı/özne ikililikleri planlama ve iktidar alanları arasındaki ilişkiyi merkeze alarak tartışacağız¹.

Nesnel olgular ve değerler arasındaki ikililiğe yönelik olarak kolayca verilebilecek bir örnek tam da planlama siyaset alanları arasındaki ilişkinin kendisidir. Genel varsayım planlamanın bilimsel/teknik bir süreç, siyasetin ise bir güç ilişkilerini dayanan değerler alanı olduğudur. Bu çerçevede, güç ilişkilerinin teknik bir süreç olarak kavranan planlama alanını nasıl etkilediği temel soru olarak karşımıza çıkmaktadır. İki alan arasında bir ilişki söz konusudur. Ancak söz konusu ilişki dışsal bir ilişkidir ve her iki alanında kendine özgü mantıkları vardır. Sorun bu mantıkların nasıl uyumlandırılacağıdır. Bu sorunun yanıtı bir çokları için siyasal alanın değerleri oluşturduğu ve bu değerler ve tercihler içinde planlama alanının ve plancının en iyi teknik çözümleri ürettiği öngörüsüdür. Bu tür bir bakış açısı bugün gerek siyasal alanın gerekse planlama alanının baskın görüşüdür. Ancak biraz dikkatli bir bakış bu yaklaşımın yetersizliklerini ortaya koymak için yeterlidir.

Planlama sürecinin en kilit aktörlerinden biri olan plancılar gerçekten tüm değerlerden arınmış ve siyasal alanda tanımlanan değerler çerçevesinde hareket eden teknisyenler olarak görüldüğünde, bir çok plancının niçin bugün kentsel dönüşüm, kamu arazilerinin satışı ya da geniş ölçekli alışveriş merkezlerine niçin direnç gösterdiklerini açıklamak imkansız hale gelmektedir. Kuşkusuz çoğu durumda plancılar bu tür dirençleri teknik süreç ve nedenleri öne çıkararak direnmektedir. Ancak tam da bu durum söz konusu teknik süreçlerin kendisinin siyasal bir içeriği bulunduğunu göstermektedir. Bu tür direnişlere aracı olarak kullanılmadığı durumda bile söz konusu teknik süreçler güç ilişkilerinde baskın olanın aracı olduğu ölçüde siyasal bir niteliğe sahiptir. Diğer bir anlatımla, çöküntü alanlarını içinde yaşayanlarla birlikte temizleyip, yerlerine lüks konut alanlarını ve yeni orta sınıfı yerleştiren sürece teknik gerekçeler göstererek karşı çıkan plancı hakim ilişki ve kesimlere karşı çıkarak, bu projeleri hiç sorgulamadan uygulanması için elinden geleni yapan plancı da güçlü kesimlerin önünü açarak siyasi bir tutum takınmış olmaktadır. Dolayısıyla, planlama alanında plancılar ne tutum takınırlarsa takınırlar siyasal bir rolü de üstlenmiş olmaktadır.

¹ Bu çalışmada iktidar alanı ile siyasal alanı eşanlamlı olarak kullanacağız. Aslında, iktidar alanı siyasal alanı da kapsayan daha geniş bir tabana işaret etmektedir. Ancak çalışmamızda bu farklılığı vurgulamadan iki terimi eşanlamlı olarak kullandık. Benzer biçimde kentsel gelişme ve planlama alanlarını da yer yer birlikte yer yer de ayrı kullandık.

Bu örneğin tam tersi de doğrudur. Bir çok durumda, siyasal alanın aktörleri teknik alana girip, plancılara bırakıldığı varsayılan kararların bir çoğunu kendileri alarak, plancıları bu kararları çizime döken teknisyenlere indirgemektedir. Bugün Ankara, İstanbul gibi kentlerde alınan kent bütününe etkileyecek büyüklükteki kararların bir çoğu, siyasal alanda alınmakta ve plancıdan alınan bu kararları plan dökümanı haline getirmeleri istenmektedir. Bu örnek göstermektedir ki, teknik bir etkinliğe indirgenen planlama süreci derinden bir biçimde siyasal bir süreçtir. Kuşkusuz bu tür durumları olması gerekenden bir sapma olarak görebiliriz. Ancak bu tür bir değerlendirmeye gerçek yaşamda planlama alanıyla iktidar alanı arasındaki ilişkinin gerçeklikte nasıl çalıştığını anlamamıza her hangi bir katkıda bulunmamaktadır.

Benzer bir sorun alanı ve yetersizlik planlama süreçlerinde yapılarla aktörlerin ilişkisine yönelik olarak da karşımıza çıkmaktadır. Planlama siyaset ilişkisine yönelik tartışmalara bakıldığında, yapılan değerlendirmelerin nadiren yapı-özne ilişkisini belli bir bütünlük içinde ve aralarındaki diyalektik ilişkiyi koparmadan analiz ettiğini görüyoruz. Çoğu durumda, süreçlerin açıklanmasında yapılan vurgu ya özne ya da yapılar üzerinde oluyor. Örneğin büyük kentlerde son dönemde gerçekleştirilen bir dizi projenin tartışmasına ilişkin yapılan değerlendirmelerde, tartışmanın açıklayıcı unsuru radikal çevrelerde ulus-ötesi sermayenin ihtiyaçları, liberal çevrelerde ise dünya kenti olmanın gereksinimleri olarak öne çıkartılmaktadır. Bu açıklamaların ortak noktaları bir yandan sürecin işlevi ile açıklanması yani işlevselcilik olurken, diğer yandan da söz konusu sürecin aktörlerden bağımsızmışçasına değerlendirilmesidir.

Öte yandan, yine bu konuya ilişkin bazı değerlendirmelerde, bu türden yapısal unsurların neredeyse tümüyle dışarıda bırakıldığı ve Dubai kuleleri örneğinde olduğu gibi, belediye başkanları, girişimciler ya da başbakanının kendisine yönelen ve somut aktörler arasındaki bağlantıları ve çıkar ortaklıklarını içeren açıklamaların yapıldığı görülmektedir. Ya da Ankara örneğinde olduğu gibi, kentin karşı karşıya kaldığı su sorunu belediye başkanının kişiliğinde yapılan yetersizlik tartışmalarına dönüştürülmektedir. Bu tür bir anlayışta ise söz konusu süreçte önemli rolü olan, kamu bürokrasinin tahribi, uzun süredir planlamaya karşı takınılan düşmanca tutum ve piyasanın anlık taleplerine yanıt arayan neo-liberal belediyeçilik anlayışı gibi yapısal boyutların hemen hiç ele alınmadığını sürecin neredeyse tümüyle aktör düzeyinde açıklandığını görüyoruz.

Kentlerde yaşanan sosyo-mekansal dönüşüme ilişkin yapılan bu tartışmalarda, aktörlerin ve bu aktörlerin içinde yer aldığı yapıların nadiren birlikte ve eklemlenmiş biçimde değerlendirildiğini görüyoruz. Bu türden bir ikililiği aşmanın zorunluluğuna işaret eden kesimler açısından bile, bu türden bir ikililiğin aşılabildiğini söyleyebilmek oldukça zor görünüyor. Kapitalist birikim süreçleri, mekânsal yeniden yapılanma, mekânın metalaşması, değişim değeri, kullanım değeri gibi bir dizi soyut kavram ile başlayan tartışmalar somut durumlara yöneldiğinde birden bire kentsel dönüşüm, ikiz kuleler, alteçitler, belediye başkanlarının keyfiligi, kayırmacılık ve benzeri değerlendirmelere dönüşürken nadiren başlangıçta kullanılan soyut kavramlara eklemlenerek kullanılıyor. Böylece aynı değerlendirmeğin içinde soyut yapıların dünyası ile somut aktörlerin eylemlerinden oluşan iki ayrı dünya ve aralarında da derin bir boşluk oluşmaya başlıyor.

Bu çalışma tamda bu boşluk üzerine eğilmeyi ve söz konusu boşluğu doldurup soyutla somut yapı ile özne arasında eklemlemeyi sağlayacak ve bir çerçevenin geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedefliyor. Bu tür bir değerlendirmeyi yapmakla birlikte, hemen belirtilmesi gereken nokta söz konusu yetersizlikler ve boşluğun giderilmesine yönelik çabaların hiçte yeni olmadığıdır. En azından marksist yaklaşım çerçevesinde, bir dizi başka çaba yanında, Gramsci'nin hegemonya yaklaşımı bu tür bir kaygının ürünüdür. Yapı ve aktör ve soyut somut ikileminin ötesine geçen bir çerçevenin oluşturulması ve bir kavramsal dilin ortaya çıkartılması yönündeki çabaları Gramsci'yi başta hegemonya kavramı olmak üzere, tarihsel blok, cephe savaşı, pasif devrim ve benzeri türden bir dizi kavrama götürürken, yapılmaya çalışılan sermaye birikimi, hakim sınıflar, hakim ideoloji ve benzeri kavramlar ile somut yaşam içinde ortaya çıkan özgün uygulamalar ve bu uygulamalarda rol oynayan aktörler arasında bir köprü kurmaktır. Kanımca söz konusu yaklaşım bugüne kadar ki benzer çabalar arasında en ümit verici olanı ve açılımları ile kentsel süreçleri de anlamamıza olanak sağlayacak bir içeriğe sahip yaklaşım olma özelliğini taşıyanıdır.

Bununla birlikte, söz konusu derinleşmenin yukarıda sözünü ettiğim türden bir boşluğu bütünüyle doldurabilecek olgunluğa erişebildiğini söyleyebilmekte mümkün değildir. Tam da bu nedenle, yeni yaklaşımlar, kavramlar ve dile ihtiyaç duyduğumuz açıktır. Bununla birlikte söz konusu açılımın eklektik bir kuram geliştirme anlayışına düşmeden ve kuramsal deformasyona yol açmadan gerçekleştirilmesi gerekir. Bu çerçevede tüm güçlüklerine karşın, Gramsci çerçevenin Bourdieu'nun toplumsal pratikler yaklaşımı ile belli bir benzeşliğinin bulunduğunu ve bu çerçevede de hegemonya yaklaşımının kavramsal zenginleştirilmesi ve derinleşmesinde bu türden bir eklemleme çabasının denemeye değeridir.

III. Alternatif Bir Bakış Açısı: İlişkisel Gerçekçi Yaklaşım

Planlama alanının siyasal alan ile olan ilişkisini kavramada yeterli bir yaklaşımın iki kriteri sağlaması gerekir. Birincisi, dualist yaklaşımların tersine iki süreç arasında dışsal olmayan bir ilişkiselliğin olduğunu göstermesidir. Ancak bunu yaparken, indirgemeci yaklaşımların tersine, her iki alanın özgünlüklerini yok etmeden bu ilişkiselliği kurmak zorundadır. İlk bakışta iki kriterin birlikte sağlanması imkansız görünmektedir. Böyle düşünmek için yeterli neden vardır ve kanımca bu zorluğun kendisi dualist yaklaşımları çekici kılan önemli nedenlerden biridir. Bununla birlikte, aşağıda ana hatlarını vermeyi amaçladığımız ilişkiseli gerçekçi yaklaşım bu zorlu görevi yerine getirmeye en yetkin aday görünmektedir.

Bu tür bir yaklaşımın başlangıç noktasında şu tür bir önerme vardır; belli bir tarihsel kesitte bir toplum aynı anda bir yandan büyük bir iktidar alanı ve aynı zamanda bu alan içinde oluşan çok sayıda alt alandan oluşmaktadır. Genel iktidar alanı özünde iktidar alanı tüm alt alanlardaki eylemlerin sentezinin bir ürünü olarak karşımıza çıktığı ölçüde, bir yandan alt alanlardan bağımsız tanımlanamayağı gibi (ki tersi de doğrudur), alt alanlara da indirgemeyecek bir mevcudiyete sahiptir. Aynı zamanda alt alanlarda genel iktidar alanı içinde oluşmakla birlikte, alt alanların

kendine özgü gerçeklikleri, diğer bir anlatımla görece özerklikleri mevcuttur. Bütün parçaların toplamından fazla bir ontolojik gerçekliğe karşı gelmektedir. Ancak parçaların her biri de bu gerçeklik içinde belli bir özerklik alanına sahiptir.

Bütünün parçalarından fazlası anlamına gelmesi genel iktidar alanını en önemli mücadele alanı olarak öne çıkmasını açıklayan ana nedendir. Tam da bu nedenle, genel iktidar alanı Gramsci'nin öngördüğü anlamda, sınıf ilişkilerinin kurulduğu ana eksen ve hegemonya mücadelelerinin merkezi alanıdır. Ancak biraz dikkatli bir bakış bu alanın kendi içinde çok sayıda alt alanı kapsadığını göstermektedir. Biraz daha yakın bir bakış ise söz konusu alt alanların genel alan içinde belli bir özgünlük alanlarının bulunduğunu göstermektedir. Kimi alanların sınırı daha kalın görünürken, kimi alanlar daha belirsiz sınırlara sahiptir. Her bir alan zaman içinde belli bir ortaya çıkış hikayesine sahiptir. Alanın bir yandan genel iktidar alanı ile, diğer yandan diğer alt alanlarla olan ilişkisi çerçevesinde bir gelişim tarihi vardır. Bu alanda oluşan ilişkilerin niteliği, yine genel iktidar alanından ve diğer alt alanlardan görece özerk kurallar koyabilme yetisi görece özerkliğini, diğer bir anlatımla sınırlarının kalınlığını ve geçirimsizlik düzeyini belirlemektedir. Bu çerçevede, her alanın belli bir tarihsel gelişim izlencesi vardır ve her alanın özerklik düzeyi bu izlencenin kendisinden bağımsız anlaşılabilir. Örneğin sanat alanının tarihsel gelişimi içinde genel iktidar alanından ne derece özerk olduğu bizatihi bu alanın gelişiminin somut incelemesinden çıkarılabilir. Benzer biçimde medya alanının genel iktidar ilişkilerinden ne derece özerk olduğu belli bir toplumsal formasyonda bu alanın nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği analiz edilerek anlaşılabilir. Aşağıda tartışacağımız gibi, planlama alanının genel iktidar alanı içinde nasıl bir gelişim izlencesine sahip olduğu analiz edilip, ne derece kendi kurallarını koyabildiği ve görece özerkliğini kurabildiği araştırılarak içinde bulunduğu durum ve iktidar alanıyla ilişkisi anlaşılabilir.

Hemen belirtmek gerekir ki, söz konusu alt alanların iktidar alanı karşısındaki özerklikleri, her bir alanın kendi gelişim çizgisi içinde farklı düzeylerde de olsa, görecedir. Diğer bir anlatımla, genel iktidar alanında tanımlanan sınıf ilişkilerinden bağımsız bir alt alandan söz etmek mümkün değildir ve her bir alanda bu ilişkilerin ifadelerini görmek mümkündür. Ancak bu ilişkiler her alanda o alanın özgünlükleri çerçevesinde farklı nitelikler kazanmakta ve şekillenmektedir. Bu soyut tespitlere belli bir somutluk kazandırmak gerekirse, belli bir toplumda neo-liberal hegemonya projesinin hakim hale gelişi genel iktidar alanındaki şekillenmesi kadar alt alanlara ne derece girebildiği ile ölçülebilir. Bu çerçevede, hegemonya projesinin ana hatları her ne kadar genel iktidar alanında kuruluyor görünse de, hegemonyanın kurulması ancak alt alanların en azından önemli bir bölümüne sirayet edebilmesi ve bu alanlarda da hegemonik hale gelmesiyle mümkündür. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu ilişkinin kuruluş biçimi ve hegemonik projenin bu alanlara sirayet etme düzeyi, söz konusu alanın çizgilerinin ne derece kalın olduğu ve bu çerçevede ne derece bu projeye direnebildiği ile ölçülebilir. Bazı alanlar söz konusu girişe dikkate değer ölçüde direnebilirken (ki bu direneme kapasitesi önceden sahip olunan kapasite ve özerklik düzeyi ile yakından ilişkilidir), bazı alanlar çok daha kolay biçimde

söz konusu projenin hakim hale gelmesine olanak sağlamaktadır. Neo-liberal projenin medya alanına çok daha kolay girişine karşılık, söz konusu projenin örneğin hukuk alanına girişi çok daha fazla direnişle karşılaşmıştır. Söz konusu projenin her alana giriş stratejisi de, bir yandan alanın özgünlükleri ve görece özerklik düzeyine, diğer yandan da söz konusu alanın hegemonik proje açısından ne derece önemli olduğu ile yakından ilişkilidir. Örneğin ne liberal projenin eğitim alanına girişi, bir yandan özel eğitim kuruluşlarının önü açılarak, diğer yandan da kamuya ait kurumların dönüşümü, biraz daha ağır biçimde de olsa, sağlanarak gerçekleştirilmiştir. Oysa hukuk alanındaki dönüşümde bu türden bir ikili yapılanma yerine söz konusu alanda mevcut yapıların dönüştürülmesi temel strateji olarak öne çıkmaktadır.

İktidar alanı ile alt alanların ilişkisini değerlendirdikten sonra, bir miktar alt alanların özellikleri üzerinde kısaca durmak gerekmektedir. Toplumsal yaşam içinde değişim bir yandan alanların kendi içindeki güç ilişkilerinin ve alanın kurallarının değişimi anlamına gelirken bir yandan da toplumsal gelişmenin bir ifadesi olarak toplumsal alanların çeşitlenmesi ve karmaşıklaşması anlamına gelir. Daha önce var olmayan bazı alanlar, daha önce olmayan yeni aktörlerin ortaya çıkması ile, içinde geliştikleri alandan belli ölçülerde özerkleşerek, yeni alanlar oluştururlar.

Bu çerçevede belli bir alan bir yandan kendi sınırları içinde kendine özgü kuralları ve oyunu ile diğer alanlardan farklılaşırken bu alan içinde tanımlanan pozisyonlardan oluşur. Söz konusu pozisyonlar, çoğulculuğun varsaydığına tersine, birbirine göre farklı etki gücüne ve belli bir hiyerarşik yapılanmaya dayanır. Bu çerçevede ilişkisel yaklaşım tek tek aktörler ya da alanın kuralları ile ilgilenen yaklaşımların tersine, alanı ve aktörlerin alan içindeki konumunu bir bütün olarak ve birbirile ilişkili biçimde ele aldığı ölçüde, bir yandan tekil ve atomist anlayışların için olduğu sorunları aşarken, aynı zamanda alanın bir yandan daha geniş iktidar alanı ile olan ilişkisini bir yandan da alanın kendi evrimini tarihsel bir perspektife oturtup, soyut değerlendirmelerin ötesine geçme olanağını sağlar.

Alt alanların özerkliğinden kastedilen ise her alanın kendine özgü bir oyunu ve bu oyunun kendine özgü kuralları ile diğer alanlardan farklılaşabilmesidir. Alana diğer alanlardan sarkma ve müdahalelerin düzeyi alanın sınırlarının kalınlığı yani kendi oyun kurallarının ne derece alanın kendi mantığını yansıttığı ile tanımlanır. Her alanın iktidar alanı ile olan bağımlılık/özerklik ilişkisi belli bir tarihsellik içinde oluşur ve zaman içinde gerek iktidar alanındaki değişimler gerekse de söz konusu alanın kendi içindeki değişen güç ilişkilerinden kaynaklanan biçimde değişime uğrar.

Her alanı özgün kılan en önemli unsur alanda oynanan oyunun kurallarıysa da, alanın içinde oynanan oyun efektif aktörlerin kuralları gözeterek, ellerindeki sermayeyi çoğaltma çabası tüm toplumsal alanlar için geçerli bir durumdur. Elde tutulan kaynağın niteliği ve büyüklüğü alanda doldurulan pozisyon ve bu pozisyonun iktidar alanı içindeki konumu ile yakından ilişkilidir. Bu çerçevede aktörlerin biriktirdiği dört farklı sermaye biçiminden söz edilebilir. Birincisi para, taşınmaz gibi maddi değerleri içeren ekonomik sermayedir. İkincisi aktörlerin formel eğitim ve

diğer alanlarda edindikleri bilgi ve deneyimleri içeren kültürel ya da bilgi sermayesidir. Üçüncüsü aktörlerin arasında oluşan ağlar, dayanışma ilişkileri ve işbirliğini içeren sosyal sermayedir. Son olarak, tüm bu sermaye biçimlerinin meşru formu haline gelen sembolik sermayedir. Her aktör sözünü ettiğimiz sermaye türlerinin belli bir kompozisyonundan oluşan sermaye stokunu elinde tutar ve toplumsal yaşamın farklı alanlarında bu alanlardaki oyunlara girip yatırımlar yaparak elindeki stoku artırmaya çalışır. Söz konusu süreç aktörlerin sermaye stoklarını artırmaya çalıştıkları basit bir oyun olarak algılanmamalıdır. Oyunda izlenen strateji aktörlerin ellerinde tuttukları sermayenin türleri ve kompozisyonuna göre stratejiler izlemeye yöneltirken, aynı zamanda farklı sermayelerin birbirlerine çevrilme olanağı da vardır. Dolayısıyla aktörler değişen durumlar karşısında farklı stratejiler izleyerek ellerindeki sermaye stokunu değerlendirmeye çalışırlar. Ancak söz konusu süreç tüm aktörlerin eşit koşullarda olduğu ve kazanma ve kaybetmenin izlenen strateji ile belirlendiği çoğulcu bir duruma işaret etmez. Elde tutulan sermaye aktörlerin kendi özelliklerinden çok, alandaki konumları ile yakından ilişkilidir. Diğer bir anlatımla, alanda farklı konumlanmış aktörler arasında çoğu durumda hiyerarşik ve eşitsiz bir ilişki vardır ve aktörlerin oyundaki rolleri ve ellerinde tuttukları sermaye türleri ve hacmi konumlandıkları pozisyon ile yakından ilgilidir.

Belli bir alandaki mücadele alanda yer alan aktörlerin oyundaki konumların göre aldıkları pozisyonlar etrafında gelişir. Alanda oynanan oyunda kazananlar mevcut oyunu ve oyunun kurallarını savunmaya çalışırken, oyunda kaybedenler ve özellikle oyuna yeni girenler oyunu ve kurallarını yeniden tanımlamaya çalışırlar. Bu çerçevede üç tür pozisyondan söz edilebilir. Birinci grup mevcut oyundan kazanıyor olmaları nedeniyle oyunu ve oyundaki pozisyonları muhafaza etmeye yönelik pozisyon alanlardır. İkinci grup oyunu ve oyunun kurallarını benimsemekle birlikte, daha iyi pozisyonda olanların yerini alarak, kendi durumlarını iyileştirmeye çalışırlar. Üçüncü gruptakiler ise alana genellikle yeni giren ve oyundaki hakim gruplardan beklentileri olmayanlardan oluşur ve oyuna meydan okuyarak mücadele eder.

Aktörlerin alandaki oyuna yönelik aldıkları pozisyon bir yandan oyun ve tutulan konumlarla yakından ilgili olmakla birlikte, bir yandan da genel iktidar alanındaki oyun ve hegemonik projelere de oldukça duyarlıdır. İktidar alanında hakim ilişkilerin stabilize olduğu dönemlerde, alt alanlardaki aktörlerin hakim konumda olanları genellikle, kendi oynadıkları oyunda iktidar alanındaki oyunun söylem ve stratejilerini yakından izlerler. Bu tür bir benzeşme alt alanlarda hakim konumdakilerin kendi hegemonyalarını kurabilmelerini kolaylaştırır. Öte yandan, iktidar alanında yeni bir hegemonya projesinin kurulduğu dönemlerde, alt alanlarda da oyunun kuralları, pozisyonlar ve izlenen stratejiler de, söz konusu alt alanın özerklik derecesine bağlı olarak, yeniden gözden geçirilmeye başlar. Çoğu durumda, alana yeni giren aktörler iktidar alanında tanımlanan yeni hegemonik projenin alt ağına taşıyıcısı haline gelirken, alt alanın daha önceki etkin aktörleri daha önceki döneme ait oyunu savunan muhafazakarlar konumuna itilirler. Bu çerçevede alt alandaki mücadele önceki hegemonik projeye bağlılık gösteren aktörlerle yeni

projeyi alana empoze etmeye çalışan yeni aktörler arasındaki mücadeleye dönüşür. Kuşkusuz, eski projeye bağlılık gösterenlerin bir kısmı, yeni tanımlanan çerçevede konumlarını koruyabilmek için, hızla yeni projenin savunucusu haline gelebilirler.

Aktörlerin konumları ve alan içinde aldıkları tavırlar ve izledikleri stratejiler açısından bakıldığında, öngörülen aktör tanımı rasyonel seçim kuramının varsaydığı soyutve rasyonel hesaplar yapabilen aktör tanımından oldukça farklıdır. Habitus kavramı aktörlerin belli durumlar karşısında takındıkları tutum ve izledikleri stratejileri anlamaya yönelik olarak kullanılmaktadır. Kavram aileden başlayarak aktörlerin toplumsallaşma süreçleri içinde edindikleri yatkınlıkları ve davranış biçimlerini kapsamaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında habitus aktörlerin belli durumlarla karşı karşıya kaldıklarında, geçmişteki deneyimleri çerçevesinde ürettikleri ve çoğu durumda anlık ve yarı bilinçli davranışları içermektedir. Bu tür bir vurgu, aktörlerin davranışlarını tümüyle keyfi ya da tümüyle çıkarlarıyla örtüşen bir içerikten çıkartıp, belli bir tarihsel/kültürel etkilenme/etkileşim çerçevesine oturtmaktadır.

IV. Başkent Ankara'nın Erken Yıllarındaki Planlama Deneyimi: Alan Yaklaşımının Uygulanmasına Bir Örnek

Alan yaklaşımının uygulanmasında her alanın kendi tarihsel gelişiminin dikkate alınması ve bu çerçevede verili bir anda ve mekanda bu alanın gerek iktidar alanı ile ilişkisinin gerekse de alanın içindeki pozisyonların ve bu pozisyonları işgal eden aktörlerin tespiti gerekmektedir. Bu çerçevede burada değerlendireceğimiz örnek Ankara'nın başkent oluşundan sonra yaşadığı planlama deneyimidir. Bilindiği gibi, Ankara'nın başkent oluşu ile birlikte kent hızlı bir gelişme sürecine girmiş, bu gelişme önce kısmi planlama çabaları daha sonra da, tüm kentin planının hazırlanması ike yönlendirilmeye ve modern bir başkent yaratılmaya çalışılmıştır. 1920'li yılların sonunda uluslararası bir yarışma ile Jansen Planı elde edilmiş ve Kemalist rejimin sağladığı görece özerk koşullarda Jansen kentin gelişimini yönlendirmesi beklenen planını hazırlamış ve süreçte kent için danışmanlık görevini de yerine getirmiştir. Jansen'in işine Atatürk'ün ölümü sonrasında son verilmiştir.

İzleyen bölümde önce bu dönemin iktidar alanını ve bu alandaki hegemonya projesini kısaca değerlendireceğiz. Daha sonra bu proje çerçevesinde Ankara kentinin ve planlama deneyiminin yerini tartışıp, ortaya çıkan planlama alanının ve bu alandaki pozisyonların ve aktörlerin değerlendirmesini yapacağız.

İktidar Alanı ve Hegemonya Mücadelesi

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki iktidar alanına baktığımızda, iktidar alanını şekillendiren ana eksenini ulus devlet oluşumu sürecinin oluşturduğunu ve iktidar alanındaki efektif aktörlerin bu eksen etrafında pozisyon aldıklarını görüyoruz. Bu çalışmanın ana konusu olmaması nedeniyle, iktidar alanındaki pozisyonların ve aktörlerin ayrıntılı bir değerlendirmesini yapmayacağız.

Bununla birlikte, bizim açımızdan söz konusu alanda iki temel hegemonya projesinin yer aldığını söylemek yerinde olacaktır. Birincisi, Osmanlı mirasından radikal bir kopuşu hedefleyen ve bu yönde ağırlığı olan Kemalist projedir. İkinci proje ise yeni yapılanmayı belli ölçülerde kabul etmekle birlikte, Osmanlı mirası ile belli bir diyalogu öngören projedir. Birinci proje iktidar alanına girerken, iktidar alanındaki ilişkileri yeniden yapılandırmayı ve oyunun kurallarını yeniden tanımlamayı hedefleyen dönüşümcü kesimler tarafından savunulmaktadır. Kurtuluş Savaşı içinde yeni mevziler kazanan bu kesim Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ağırlığını daha da artırmış ve giderek artan biçimde, Osmanlı mirasını sahiplenen kesimlerinin elindeki mevzileri ele geçirmeye başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra, adım adım yapılan değişikliklerle, Kemalist ulus devlet projesi hegemonik olmasa da hakim hale gelmiştir. Osmanlı düzeniyle belli bir sürekliliği sürdürmeye çalışan projenin aktörleri ise sürekli mevzi yitirmekle birlikte, başta Millet Meclisi olmak üzere önemli bazı mevzilerde varlıklarını en azından erken yıllarda korumuşlardır.

Söz konusu iki projenin iktidar alanındaki mücadelelerinin önemli bir çatışma alanı başkentlik sorunudur. Birinci proje için Osmanlı'dan kopuş öngören ulus devlet projesinin en önemi stratejilerinden biri İstanbul'un yerine Ankara'nın başkent ilan edilmesidir. Buna karşılık radikal bir kopuşa karşı çıkan ikinci proje için, İstanbul'un başkentlik statüsünün devam etmesi kendi ağırlıklarının ve pozisyonlarının korunabilmesi açısından da yaşamsaldır. Bu çerçeveden bakıldığında, Ankara kentinin avantajı Kurtuluş Savaşı sürecinde mücadelenin merkezi olarak işlev görmüş olmasıdır. En önemli olumsuzluk ise kentin içinde bulunduğu olumsuz mekansal koşullardır. Öte yandan İstanbul için tersi bir durum söz konusudur. Kentin uzun süreli başkentlik işlevinin getirdiği gelişmişliğe karşın, Kurtuluş Savaşı'nda büyük ölçüde dışarda kalması kente karşı kuşkucu tutumu güçlendirmiştir.

Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesi radikallerin muhafazakarlara karşı yürüttükleri mücadelede en ciddi darbelerden biri haline gelmiş ve muhafazakarları iktidar alanında biraz daha marjinalleştirmiştir. Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesi her ne kadar Ankara'yı öne çıkartmışsa da, bu kararla birlikte Ankara'nın inşası, ulus devlet inşası süreci içinde ve bu sürecin en stratejik öğelerinden biri olarak, kendi başına bir proje haline gelmiştir. İzleyen yıllarda kentin planlanması önemli bir mücadele alanına dönüşmüştür. Ankara'nın başkentlik öyküsü içinde kentin planlanması başlıbaşına bir oyun alanı haline geldiği ölçüde, alan yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilebilecek bir deneyim haline gelmiştir. Bu çerçevede bu yazının kalan kısmında bu deneyim değerlendirilecektir.

Ankara'nın Planlama Deneyimi ve Planlama Alanının İnşası

Ankara kenti başkent olarak ilan edilene kadar ki süreçte iktidar alanında konuya ilişkin mücadelenin ana ekseninde Ankara-İstanbul ikilemi varken, Ankara'nın başkent olmasından sonra kentte taşınan mücadelenin bu kez merkezine eski kent-yeni kent çelişkisi yerleşmiştir. Kentin

planlama deneyiminin merkezine kentin bu çerçevede eski kent ekseninde mi, yoksa eski kentten kopan bir anlayışla yeni bir alanda mı gelişeceği sorusu yerleşmiştir. Kentin ne tür bir gelişme perspektifine sahip olacağı kentsel gelişme alanının temel sorusu haline gelirken, bu gelişmeyi kimlerin yönlendireceği ve yaratılan kaynakları kimlerin kontrol edeceği sorusu da kentsel gelişkinin merkezine gelmiştir. Bu çerçevede kentin planlanması bu mücadelede yeni mücadele ve paylaşım aracı olarak belirginleşmeye başlamış ve genel iktidar oyunuyla yakından ilişkili, ancak kendi kuralları da yavaş yavaş belirlenen bir alt alan doğmaya başlamıştır.

Kentin gelişiminde eski kentin mi yoksa yeni bir nüvenin mi merkez alınacağı tartışması kuşkusuz iktidar alanındaki iki farklı projenin kentsel alandaki mücadelesine işaret etmektedir. Eski kent yeni kent tartışmasında tarafların mücadelesi kendi ellerindeki sembolik sermayeyi çoğaltmaya yönelik değerlendirilebilir. Kemalist rejimin Osmanlı'dan kopuş öngören projesiyle tutarlılık gösteren yeni kent projesinin ağırlık kazanması söz konusu projeyi biraz daha hegemonik hale getirecektir. Oysa Osmanlı geleneği ile belli bir diyalog arayanlar içinse eski kent etrafında gelişme, Kemalist projeye belli bir ket vurduğu ölçüde, karşı bir projenin toparlanmasına olanak sağlayacaktır.

Ancak verilen mücadelenin sadece sembolik sermayeye yönelik olduğunu söylemek yanıltıcıdır. Mücadelenin önemli bir eksenini ise hızlı kentsel gelişmeden doğan rant kimlerin el koyacağıdır. Kente yeni gelen orta sınıfın önemli bir bölümü mevcut kent dışında arazi satın almıştır. Öte yandan eski kent ve etrafındaki arsaları elinde tutanlar açısından da kentin bu eski kent etrafında gelişmesi önemlidir. Dolayısıyla, kentin gelişim perspektifi ekonomik sermayenin nasıl dağıtılacağı açısından da önemlidir. Eski kent etrafındaki gelişme farklı aktörlere, yeni kent çerçevesine gelişme farklı aktörlere ekonomik sermayelerini artırma açısından avantaj sağlayacaktır.

Eski kent-yeni kent tercihi kültürel ve sosyal sermayelerin korunması ve artırılması açısından da oldukça önemlidir. Eski kentin geleneksel yaşamıyla baştan beri barışmayan kentin yeni orta sınıfı için kendi yaşam biçimine uygun bir kentin yaratılması önemlidir. Anadolu'dan gelen geleneksel kesimler için eski kente yerleşmek sorun olmamıştır. Öte yandan, özellikle eğitilmiş kesim için eski kentin gerek sosyal gerekse mekansal yapısı yetersiz kalmaktadır. Benzer biçimde yerleşik nüfus bu kesimin yaşam biçimini kabullenmekte zorlanmaktadır. Bu nedenle, kentin yeni orta sınıfı için kendi yaşam biçimini, toplumsal ilişki ağlarına uygun bir yaşam mekanının inşa edilmesi mevcut kent çerçevesinde oldukça güçtür.

Bu çerçevede bir yandan siyasal ideolojik tercihleri diğer yandan yaşam biçimiyle büyük ölçüde yeni orta sınıftan oluşan rejimin tercihini, dışarda kalan diğer seçkinlerin muhalefetine karşın, yeni kent yönünde kullanmış olması şaşırtıcı değildir.

Kentsel gelişme ve planlama alanının aktörlerini ve pozisyonları tanımlamak tartışmayı daha somut bir düzleme taşımamıza yardımcı olacaktır. Ancak bu tespitin yapılması iktidar alanı ile kentsel gelişme ve planlama alanının iktidar alanı karşısındaki özerklik derecesininin yapılmasıyla yakından ilişkilidir. Bu yüzden özerklik sorununu kısaca tartışmak gereklidir. Kuşkusuz

Ankara deneyimi öncesinde belli bir planlama deneyimi vardır. Ancak bunlar daha çok belli somut sorunlara yönelik olarak gösterilen çabalarla sınırlı kalmış, kapsamlı planlama deneyimleri niteliği kazanmamıştır. Ankara deneyimi bu çerçevede en kapsamlı deneyim olarak zaman içinde belirginleşmiştir. Bu nedenle, kentsel gelişme ve planlama alanının iktidar alanından ayrı bir alan olarak tanımlanmasına yönelik süreçte Ankara deneyiminin önemli bir yeri vardır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi, Ankara kentinin başkentlik süreci ve hemen arkasından kentin bir başkent olarak inşası süreci ulus devlet inşası projesinin kurucu bir parçasıdır. Bu çerçevede iktidar alanında kurulan ulus devlet projesinin bu derece parçası olan Ankara'nın inşası projesi ne derece iktidar alanından görece özerk bir proje olarak görülebilir sorusunun yanıtlanması gerekir. Kentin gelişimine ilişkin ilk ve kapsamlı tartışmaların mekanın, yerel yönetim birimleri değil de, Millet Meclisi olduğu düşünüldüğünde, kentsel gelişme ve planlama alanının iktidar alanından dikkate değer bir özerkliğinin, en azından 1920'li yılların ilk yarısında, bulunmadığı açıktır². Kente yapılan ilk müdahalelerde doğrudan siyasal iktidarın insiyatifinde gelişmiştir. Kentte ilk planlama uygulaması için çağrılan ve kentin gelişme ekseninin tespitine yaptığı sınırlı uygulamayla önemli etkide bulunan Löhler Planı'nda doğrudan iktidar alanından gelen müdahale ve yönlendirmeyle şekillenmiştir. Bu çerçevede iktidar alanı ile planlama alanı arasındaki sınır ve ikincisinin birincisinden özerkliği oldukça zayıftır. Bu nedenle, planlama alanının ana aktörlerine baktığımızda önemli bir bölümünün iktidar alanının ana aktörleri olduğu görülecektir. Diğer bir anlatımla, iktidar alanının aktörleri planlama alanında da ana oyuncular olarak ya sürekli bulunmuş ya da zaman zaman alana girip etkide bulunmuşlardır. Kuşkusuz planlama alanında konumlanan aktörlerin tümü genle iktidar alanından gelmemektedir. Bunun yanında iktidar alanında etkin olmayan ancak planlama alanında yer alan aktörlerden de söz edilebilir.

İktidar alanından görece özerk bir kentsel gelişme alanının var olmamasının en önemli göstergelerinden ve belki de sonuçlarından biri başkentlik sonrası kente ilişkin kapsamlı bir vizyonun olmamasıdır. Kentin hızlı gelişimi ve başkentlik işlevinin getirdiği yükler ve mekan ihtiyaçları, kentin hangi yönde gelişmesi gerektiğine yönelik tartışmalara karşın, kısmi önlemlerle çözülmeye çalışılmıştır. En acil ihtiyaç kentin yeni orta sınıfının konut ve yaşam alanı ihtiyacıdır. Bu çerçevede Löhler'e hızla bir plan hazırlanmış ve bu plan daha kentin daha sonraki gelişmesinde yeni şehir yönündeki tercihlerinde belirginleşmesinin aracı olmuştur. Ancak, söz konusu plan kentin bütününe hizmet eden bir plan değildir ve kent plansız bir ortamda gelişmeye başlamıştır. Bu durum kuşkusuz her şeyden önce kendisini ulus devlet inşası ile özdeşleştirmiş ve onun özgün bir parçası haline gelmiş bulunan Ankara için giderek sorun haline gelmeye başlamıştır. Kemalist rejimin 1920'li yılların sonlarına doğru kentin planlanması gerektiği ve bununda uluslararası bir

² Millet Meclisinde yapılan tartışmaların ana eksenini kentin eski kent etrafında mı yoksa yeni bir alanda mı geliştirilmesi gerektiği farklı görüşler tarafından derinlemesine tartışılmış ve bu tartışmalar meclis tutanaklarına kapsamlı olarak yansımıştır.

proje ile elde edilmesine yönelik kararı giderek gelişigüzelleşen ve ulus devlet inşa projesinin en önemli ayağı haline gelen başkent inşasına ket vuran olumsuzlukları ortadan kaldırmayı hedefleyen bir girişimdir.

Buraya kadar yaptığımız tartışmada iktidar alanı ile kentsel gelişme alanı arasındaki ilişkiye yoğunlaştık, planlama sürecinin bu ilişki içindeki yeri konusunda sınırlı değerlendirmede bulduk. Planlama deneyimi açısından, yukarıda da belirttiğimiz gibi, ilk yıllar daha çok pragmatist bir müdahale anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Löhler Planı daha çok orta sınıfın konut ihtiyacına yönelik olarak yaptırılmıştır. Bununla birlikte bu plan kentsel gelişme tercihlerini göstermesi açısından önemli bir yere sahip olmuştur. 1920'li yılların sonunda düzenlenen uluslararası yarışma kente bütünlüklü bir bakışın da ortaya çıktığının göstergesidir. Dönemin yaygın görüşü olan bir uzman/sanatçı plancının tüm kenti şekillendirmesi inancının Kemalist rejim tarafından da paylaşıldığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, plancı kültürel ve sembolik sermayesi yüksek bir uzman olarak kentin geleceğini belirleme otoritesine sahip hale gelmektedir.

Jansen bu tür bir sermaye ile kentin planını üstlendiğinde, Kemalist rejimin ilk yaptığı uygulamalardan birisi dar bir çevre dışında dış etkilerden yalıtma girişimidir. Kemalist rejimin belirlediği bu İmar Heyeti dışında Jansen'in çalışmasına hiç bir kurumun müdahale etmemesi öngörülmüştür. Dışarda bırakılanlar arasında Ankara Şehremaneti' de vardır. Kentsel hizmetlerden sorumlu tutulan bir kurumun kentin planlanması gibi yaşamsal bir konuda dışarda tutulması ve Kemalist rejimin dar bir kadrosu ile çalışması plancının özerkliği açısından ilginç bir durum yaratmıştır. Bir yandan, yerel otorite de dahil olmak üzere plancı kentsel aktörler karşısında geniş bir özerklik elde etmiş görünmektedir. Ancak bu özerklik iktidar alanının en etkin pozisyonlarından sağlanan paternalist bir otonomidir. Kuşkusuz plancı açısından bu tür bir özerkliğin en önemli avantajı yerel baskılarla karşı karşıya kalmamasıdır. Süreçten çok geniş bir kesimin dışlanmış olması, plancının toplumsal destek bulması bir yana, baştan itibaren plancıya karşı tutumları güçlendirmiştir.

Bu tür bir ortam içinde plan dökümanının kendisi plancının aldığı konumu göstermesi açısından aydınlatıcıdır. Birincisi, plancı kentin yenişehir aksında geliştirilmesi düşüncesini verili olmuş ve planını bu çerçevede şekillendirmiştir. Bununla birlikte, görece özerk konumu içinde, plancı eski kente de tümüyle duyarsız kalmamıştır. Özellikle yeni gelişme alanlarında merkezi iş alanı yaratmayarak mevcut kent merkezini kullanılmasını hedeflemiş ve en azından iki kenti bir arada tutabilecek bir odak yaratmayı hedeflemiştir. Plancının olabildiğince kapsayıcı olma düşüncesinin bir başka göstergesi Amele Mahallesidir. Bu düşüncenin plancının kendisinden kaynaklandığı açıktır. Bu tür bir mahalle ile, daha sonra baraka ve gecekondulara yığılacak olan kesimleri kentle bütünleştirmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede Jansen'in kent vizyonu iktidar alanının öngördüğü kent vizyonundan toplumsal kesimleri içerme anlamında daha kapsayıcıdır.

Plancı için yaratılan bu görece özerk alan iki açıdan sınırlamayla karşı karşıyadır. Birincisi mali olarak süreç iktidar alanından aktarılabilecek kaynaklara bağımlıdır. Özellikle Büyük Dünya Buharını'nın patlaması mali kaynakları sınırladığı ölçüde plancının öngörülerinin gerçekleştirilmesi

de zorlaşmaya başlamıştır. İkincisi ise plana ve plancıya yaygın bir muhalefetin varlığıdır. Bu tür bir muhalefet sadece ekonomik sermaye kaygısı güden kesimlerden gelmemektedir. Dışarda bırakılan siyasal ve yönetsel kadrolar da, daha önce de belirttiğimiz gibi, karşı bir tutum içindedir. Niçin Türk mimarlar yerine bir yabancı plancının yetkilendirildiğinden, planın gecikmesine kadar bir çok konuda sürekli eleştiriler üretilmiştir. Bu eleştiriler karşısında, plancıyı koruyan paternalist himayenin varlığı plancıyuzun süre korumakla birlikte, Atatürk'ün siyasal alandan çekilmesiyle birlikte, söz konusu korumada büyük ölçüde ortadan kalkmış ve plancının işine kısa bir süre sonra son verilmiştir. Kuşkusuz plancının güçlü ancak dar bir sosyal sermaye ile çalışması bu sonu hazırlayan önemli nedenlerden biridir.

V. Sonuç

Türkiye'de planlama alanının oluşumunda Ankara deneyiminin ve Jansen Planı'nın özel bir yeri vardır. Modern anlamda planlama alanının ortaya çıkışında önemli bir aşama olan Ankara deneyiminin dikkatli bir incelemesi söz konusu sürecin ve planlama alanının yukarıdan aşağıya inşa edildiği bir ortamda, alanın iktidar alanından özerkliğinin oldukça sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu çerçevede plancıya sağlanan paternalist özerklik plancıyı yerel baskılar karşısında korurken, planlama alanının iktidar alanından özerkliğini oldukça kırılgan hale getirmiştir.

Bununla birlikte, plancının kenti şekillendiren teknisyen/sanatçı konumu elinde tuttuğu kültürel (bilgisel) sermayeyi sembolik bir sermayeye dönüştürmesine yardım etmiş ve bu statüde plancıya dikkate değer bir özerklik alanı yaratmıştır. Ancak bu tür bir özerklik tanımlamasının kurumsallaşmanın önünü açan bir yapılanmaya işaret etmediği açıktır. Plancının kişiliğinde tanımlanan özerklik kişilerin performansı ile ölçülür hale gelmektedir. Plancı etrafında tanımlanan özerkliğin özellikle 1960'lı yıllardan başlayarak planlamanın bir takım ve büro ile özdeşleştirilmeye başlaması ile dikkate değer bir değişime uğramaya başlamıştır. Ancak bugün bile planlama eyleminin belli bir plancının ismi ile özdeşleşmesi söz konusu geleneğin hala varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Bir diğer özellik söz konusu sürecin yerelle olan ilişkisidir. Merkez yerel geriliminin Jansen Planı sürecinden beri var olduğu ve merkezin korporatizmine karşılık yerelin klientalist ilişkileri temsil ettiği bir ilişki biçiminin 1920'li yıllarda kadar gittiğini görmekteyiz. Bu çerçevede Şehremaneti'nin plan sürecinin dışında tutulması plancıyı yerel baskılardan yalıtırsa, bu yalıtımın kendisi toplumsal tabanı da içerdiği ölçüde, plancıyı ve planı toplumsal taban ilişkisinin kurulmasına olanak vermemiştir. Bu ilişkinin kesik olduğu bir durumda, plancı kendi değerleri çerçevesinde, Amele Mahallesi örneğinde olduğu gibi, söz konusu kesime hitab etmeye çalışmıştır.

Bu çalışmada alan yaklaşımının siyaset planlama alanı ilişkisine nasıl uygulabileceğini göstermeye çalıştık. Bu analizin daha sonraki dönemleri de kapsayacak biçimde geliştirilmesi gerekir. Her alanın iktidar alanı ve diğer alanlarla ilişki içinde şekillendiğini kabul edersek, ancak bu türden tarihsel ve ilişkisel bir analiz biçimiyle iktidar alanı ve planlama alanı ilişkisini anlayıp, açıklayabiliriz.

PLANLAMA VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE: KİMİN İÇİN SİYASET, KİMİN İÇİN PLANLAMA?

Doç. Dr. H. ÇAĞATAY KESKİNOK

(Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Sorun nerede?

Planlama ve siyaset arasındaki ilişkinin birbirlerine dışsal iki şey arasındaki bir ilişki olarak ortaya konulmasından kaynaklanan ikilemleri çözmeye çalışmak gibi bir sorunla karşı karşıyayız. Ancak, sorunun kendi içinde çözümü olanaklı görünmüyor. Burada daha çok, planlama ve siyaset ilişkisinin bir karşıtlık ilişkisi olarak konulması probleminin nereden kaynaklandığı sorusu üzerinde düşünmek gerekiyor. Hemen belirtmeliyiz ki, sivil toplum, politik toplum, yani devlet; yapı, eylem, planlama, siyaset, vb bütün bu yapı ve ilişkileri, toplumsal kategorileri dikotomik hale getirme, parçalama, birbirlerinden koparma burjuva toplum biliminin temel eğilimi ve özelliğidir. Kurumsal bir yapısı olsa da, planlamaya, siyasetin alanından bağımsız bir rol atfedilmesinin, yani özerk bir alan olarak planlama düşüncesinin yarattığı sorunlarla karşı karşıyayız.

Düşünce dünyamıza sızan sivil toplumculuk ve post modernizm, sivil toplumu tüm toplumsal dayanışmanın, güzelliğin ve demokrasinin yeri olarak ilan ederken devleti de tüm kötülüklerin ve günahların kaynağı olarak aforoz ediyor. Bütün bunlar, neo-liberalizmin iktisadi yapıyı ve de tüm toplumu kuralsızlaştırma (deregulation) ve özelleştirme siyasalarına oldukça uygun bir zemin sunuyor, planlama karşıtı ideolojinin değirmenine su taşıyor. Sivil toplumcu kültürcü ve post-modernist yaklaşımların devlet ile sivil toplum arasında karşıtlık ilişkisinin yerini, neo-liberalizmde devlet ile iktisadi yapı yani piyasa arasındaki karşıtlık ilişkisi alıyor. Kuşkusuz, sivil toplum-politik toplum yani devlet ayırımı bu biçimde bir ilişki olarak ortaya konulmaya başlandığında, devletten topluma her türlü müdahale ve düzenleme günahlar olarak ilan ediliyor. Oysa, tarihsel olarak sivil toplumun alanından bağımsız bir politik toplum bulunmamaktadır. Tersine, kapitalist devlet, burjuva sivil toplumunun içinde biçimlenmiş ve oluşmuştur. Daha sonra bu kapitalist devlet burjuva sivil toplumunu yukarıdan aşağıya doğru biçimlendirmiş ve geliştirmiştir. Yani, tarihsel olarak ilişki, sivil toplumdan devlete, devletten tekrar sivil topluma doğru gerçekleşmiştir. Burada tarihin sahnesi sivil toplum olurken devlet sivil toplum içindeki ilişkilerin gücü ve yoğunlaşmasıdır.

Tam da bu noktada, planlama ve siyaset arasındaki ilişkinin bir karşıtlık ilişkisi olarak ortaya konulmasının, dile getirdiğimiz devlet ile sivil toplum arasındaki tarihsel ilişkiyi çarpıtan sivil toplumcu ideolojiden kaynaklandığı savını ortaya atabiliriz.

“Mekan Bilimi” ve şeyleştirme sorunu

Mekansal bir biçimden yani kentten ve bu mekansal biçimin düzenlemesinden söz ediyorsak karşımıza kaçınılmaz olarak mekanın nasıl tanımlanacağı gibi bir sorun çıkıyor. Diğer yandan planlama anlayışımızı hâlâ Chicago Okulu toplumbiliminin kent kuramları yönlendiriyor. Klasik Kentsel Düşünce Okulu, Chicago Okulu’ndan başlayarak mekana siyasetin alanından bağımsız bir bilim nesnesi olarak yaklaşmıştır. Bu klasik düşünce okulu Genel Denge Kuramına dayanmaktadır. Yani sistemin nihai bir bütünlük ve denge durumunda olduğu savı. Burada sistemi nihai denge durumunda işlevsel ilişkiler tutmaktadır. En iyi durumda siyaset genel ve sonsal bir denge durumuna koşullanmış kentsel sistemin işlevsel bir ögesi durumuna gelmektedir. Burada karşımıza şu temel bilgi kuramsal sorunlar çıkmaktadır. Öncelikle şeyleştirme sorunu ile karşı karşıyayız. Yani toplumsal ilişkilerin, toplumun, insanların ürettiği şeyler arasındaki ilişkiler olarak açıklanması, kentteki toplumsal ilişkilerin mekansal biçimler arasındaki ilişkiler olarak ortaya konulması; bilim nesnesi olarak, siyasi anlamda yansız, siyasetin etkilerinden yalıtılmış bir ‘mekan’ anlayışı yani mekan fetişizmi. Bütün toplumsal ilişkilerin ve güçlerin ‘mekânsal biçimler’ ve ‘mekânsal ilişkiler’ olarak şeyleştirildiği bir çerçeve sunulmaktadır bizlere. Bütün bunlar da bizleri sonunda kentteki tüm toplumsal ilişkileri ‘mekânsal ilişkiler’ olarak görmeye ve bir ‘mekan bilimi’ üretmeye itiyor. Oysa üzerinde konuştuğumuz mekânın kendisi politik bir kavramdır. Zaten iktidar dediğimiz şey de sonuçta bir mekânı yönetme, bir mekândaki ilişkileri yönlendirme ve denetleme ve bir mekan üretme gücü değil midir?

Tümüyle siyasi belirlenmelerden kopuk, yansız bir bilim nesnesi saptama, koyma yanlışlıklarımız da bizleri planlama ve siyaset arasındaki ilişkiyi dikotomik bir ilişki haline getirmeye doğru sürüklüyor. Özetle, planlama ve siyaset arasındaki ilişkinin dışsal bir ilişki olarak ortaya konulmasının ardında mekanın düzenlenmesi konusunun yansız ve siyasetin alanından bağımsız olduğu yaklaşımı vardır. Sorun planlamaya siyasetin alanından korunaklı bir alan yaratmak düşüncesi olunca planlama ve tasarım toplumsal hedeflerden uzaklaşıyor. Bilim nesnesi olarak mekan anlayışı, plancılık ideolojisinin, yani meslek adamlarının ideolojisinin bir yüceltme ideolojisine dönüşmesine de önemli bir altyapı sunuyor. Bu düşünce bizleri planlama ve tasarımımızın önüne toplumsal hedefler koymaktan da alıkoyuyor. Bu biçimde bir mekân fetişizminin bizleri yanlış noktalara sürüklediğini ileri sürebiliriz. Bir mekân bilimi oluşturulabileceği düşüncesini reddediyoruz. Çünkü, mekanın kendisi politik mücadelenin konusudur; politikanın içindedir ve içinde olmak zorundadır da. Mekanın düzenlenmesi konusu, planlama ve tasarım siyasetin alanından bağımsız değildir. Burada, planlama ve tasarımın yöneldiği mekanın saf bilim nesnesi olamayacağını ileri sürüyoruz. Stratejik düşünce olarak planlama ve tasarım siyasetin alanı ile içiçedir, siyasi bir öngörü ile ilişkilidir.

İster modernizm olarak isterse başka adlarla reddedilsin, ‘işlevselci kapsamlı planlama’ nın sorunu, tam da bu noktada kaynaklanıyor. David Harvey burjuva kent kuramı olarak adlandırdığı

mekan bilimine dayanan işlevselci kapsamlı planlamanın varsaydığı denge durumunun -Chicago Okulu toplumbiliminin dayandığı denge kuramıyla ilişkili olarak- piyasanın, yani sermayenin dinamikleriyle uyuşmadığını, krizin esas olarak buradan kaynaklandığını söylemektedir. Siyasetin alanından yalıtılmış bir planlama çerçevesinin nasıl oluşturulacağı sorusundan hareket etmek anlamlı gözüküyor. Sorun daha çok siyasetin temel kategorilerinin planlama ve tasarım sürecinde nasıl içselleştireceğimiz ya da bu kavramları nasıl geliştireceğimizle ilişkilidir. Bu anlamda en somut konulardan söz edebiliriz: Özelleşme, özelleştirme, kamusal alanın parçalanışı, vb.

Planlama ve toplumsal hedefler

Modernist planlamaya getirilen eleştiriler planlamada müzakereci yaklaşımı öne çıkardı. Planlama sürecinde şüphesiz katılım önemlidir. Ancak bütün bunlar, bizleri planlamanın önüne toplumsal hedefler koymaktan alıkoymamalıdır. Biliyoruz ki, planlamanın, piyasa sisteminde ya da planlı bir ekonomide, yani sosyalist bir ekonomideki sonuçları ve işlevleri farklı olacaktır. Ancak şunu da biliyoruz, piyasa sisteminin dayandığı değer yasası, kendi başına bir düzenleme olanağı sunmuyor. Planlama esas olarak kamusal bir değer ve yarar üretmek, kullanım değerleri üretmek demektir. Bu piyasa ekonomilerinde de böyledir planlı ekonomilerde de. Çünkü, değer yasasının düzenleyici bir yanı bulunmamaktadır. Bunu ancak planlama ve siyaset yerine getirebilir. Dolayısıyla planlamanın dayanmak zorunda olduğu kamusal değer üretme, kamusal yarar üretme, kullanım değeri üretme gibi şeylerden piyasa sistemi hem vaz geçemiyor hem de bunlar piyasanın ve kapitalist üretimin alanını kısıtladıkça uzun erimde bunlarla da yapamıyor. Bu nedenle her ikisi arasında çelişme ve çatışma uzun erimde bir şekilde kaçınılmaz olarak ortaya çıkıyor. O nedenle, bu sorunlarla her zaman baş etmek durumundayız. Bütün bu sorunlar, temelde özel mülkiyet ve bireysel tasarruf ile kamusal değer üretilmesi; gelişmenin sonuçlarının özel tasarrufu ile gelişmenin sonuçlarının kamusal tasarrufu; özel mülkiyet ve bireysel tasarrufa ait varlıklar ile kamusal bir değer olarak topluma mal edilen korunacak varlıklar arasındaki çelişme ve gerilimlerden kaynaklanmaktadır.

Siyasetin alanı ve içselleştirme sorunu

Sorun, siyasetin genel kategorilerinin mekânın planlaması ve tasarımında ne şekilde içselleştirildikleri, ne şekilde mesleki ideolojilere, ilkelere, kurallara dönüştürüldükleridir. Bir başka deyişle, siyasetin temel kavram ve kategorilerinin planlama ve tasarımında ilkeler ve kurallar olarak nasıl içselleştirildikleridir. Toplumsal sorunları, planlama süreci ile ilişkilendirebilecek kategoriler ve kavramsal çerçeve üretmeye gereksinmemiz olduğu açıktır. Bugün tasarım içeriğinden yoksun hale getirilmiş bir planlama ile planlama süreçlerinden, toplumsal ve kamusal yarardan kopuk bir tasarım anlayışı ile karşı karşıyayız. Akademik çevrelerde, ilgi alanı planlamanın kapsamının ne olması gerektiğinden planlama sürecinin nasıl olması gerektiğine kaymıştır. Kamu yararı vb kavramların yerini katılım, esneklik, proje demokrasisi gibi kavramların aldığı bu çerçevede planlamanın toplumsal hedefleri konusu buharlaşmaktadır. Bütün bunlar olurken neo-liberalizm devlet iktidarının olanaklarını sonuna kadar kullanarak, yukarıdan aşağıya iktisadi ve toplum-

sal ilişkileri, devlet ile toplum arasındaki ilişkiyi yeniden düzenliyor. Toplumsal hedeflerin planlamanın alanından kovulduğu, bölgelemeye ilişkin kuralların terk edildiği, devletin kentsel rantların bölüşülmesinde yeni roller üstlendiği ve çevre koruma konularında sınırlamaların ortadan kaldırıldığı bir düzensizleştirme ile karşı karşıyayız. Kısmi ve parçacı bir planlama anlayışı giderek planlama anlayışımıza daha fazla nüfuz etmektedir. Dönemin şehirciliği, toplumsal ve mekansal bağlam yaratma probleminin dikkate alınmadığı, toplumsal ve mekansal bölünmeyi ve sürdürülemez bir kentsel saçılmayı özendiren, kendi içine kapalı, kamusallığın yaratılmasına katkıda bulunmayan kentsel çevrelerin üretilmesinden öteye geçemiyor. Bu yeni anlayış, üretim mekanlarını önemsizleştirirken, alışveriş merkezleri vb tüketim mekanlarını yüceltiyor.

Kamusallığın ve toplumsallaşmanın mekanlarını yaratma kaygılarından özelleşmiş mekanların birbirlerine nasıl ekleneceğine yönelik bir planlama anlayışı daha fazla egemen olmaya başlamıştır şehirciliğimizde. Buradaki temel düşüncemiz kentsel çevreye biçim verme sanatı olarak tasarım ne kadar toplumsal içeriğinden koparılamaz ise biçim vermenin süreç ve siyasaları ve tekniği de bu biçim vermeden koparılamaz. Siyasi tutumu içselleştirme biçimleri olarak karşıt iki yaklaşımdan söz etmeliyiz: Bir yanda, toplumsal eşitsizliğin sonuçları olarak kamusallığın parçalanışını, toplumsal ve mekansal bölünmüşlüğü özendiren, kamusallığın mekanlarının özelleşmesi ve özelleştirilmesini içselleştiren bir şehircilik anlayışı diğer yanda toplumsallaşmanın mekanlarının yaratılması ve kamusallığın geliştirilmesi.

Bugün üzerinde düşünmemiz ve tartışmamız ve stratejiler geliştirmemiz gereken somut sorun alanları, özelleştirme ve özelleşme uygulamalarıdır. Bu, kamusallığın parçalanışı, kamusal yararın terk edilmesi, kamusal alanın yok oluşu gibi bazı sonuçlar doğuruyor şehirciliğimiz açısından. Bu gelişmenin planlama ve tasarım alanımızda nasıl içselleştirildiği üzerine tartışma yürütebiliriz. İki tür içselleştirme biçiminden söz edebiliriz: Birincisi, sözü edilen gelişmeyi olumlayarak içselleştirme. Bu yaklaşım, kamusal yararlar ve kamu yararı yerine özel yararların öne çıkarılmasını beraberinde getiriyor. Diğer ise gelişmenin olumsuzlanması yoluyla dolaylı olarak yapılmaktadır. Burada toplumsal belirlenme düşüncesinin vurgulanması ya da abartılması yoluyla bir içselleştirme süreci anlatılmak istenmektedir. Yani bir tür indirgemecilik. Bu genellikle, iktisadi gereklilik adına kullanım değerlerine karşı değişim değerlerinin öne çıkarılması şeklinde olmaktadır.

Sonuç

Dile getirilen “gelişmenin -bir başka deyişle eğilimlerin- içselleştirilmesini reddedişin’ kendi alanımızdaki temel kavramları neler olmalıdır?” Şunları sıralayabiliriz: Toplumsal-mekânsal bir bağlamın yaratılması, kullanım değerlerinin öne çıkarılması, özelleşmeye karşı kamusallığın öne çıkarılması, toplumsallaşmanın mekanlarının yaratılması gibi. Kamusallığı ve kamusal alanı geliştirmeye yönelik bir siyasi tutum ile uyumlu bir planlama ve tasarım çerçevesi tabii ki olanaklıdır. Ancak bu olmadığı zaman da, dile getirdiğimiz anlamdaki mesleki çerçevelerimiz, ileriye dönük tasarımlar olarak, devletin alanını etkilemeye, dönüştürmeye yönelik projeler olarak önemli katkılar yapacaktır. Ancak bu, daha önce sözünü ettiğimiz gibi, sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkinin karşılıklı ilişkisi içinde konulması durumunda olanaklı gözükmüyor. Bu şekilde konulduğu andan itibaren, her türlü müdahale her türlü öneri anlamını yitiriyor.

PLANLAMA OTURUMU

**YAŞANAN DEĞİŞİM SÜRECİNDE PLANLAMA DA YENİDEN
YAPILANMAK VE YENİ MÜCADELE YÖNTEMLERİ BULMAK
ZORUNDA**

Doç. Dr. SEMAHAT ÖZDEMİR

DÖNÜŞÜM ALANLARI: PARÇACI İMAR, STRATEJİK İSKÂN

Prof. Dr. BİRGÜL AYMAN GÜLER

RADİKAL PLANLAMA

Ar. Gör. Dr. MURAT CEMAL YALÇINTAN

YAŞANAN DEĞİŞİM SÜRECİNDE PLANLAMA DA YENİDEN YAPILANMAK VE YENİ MÜCADELE YÖNTEMLERİ BULMAK ZORUNDA

Doç. Dr. SEMAHAT ÖZDEMİR

(İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Ülkemizde yaşanmakta olan, dünyada yaşanmakta olan değişimin bir parçası. Dünya değişiyor, daha önce yaşanan değişim dönemlerinden oldukça hızlı değişiyor, bunu hepimiz biliyoruz. Her geçen gün daha büyük miktarlarda para, daha hızlı bir biçimde daha kârlı coğrafyalara akıyor. Uluslararası sermayenin, bu akış hızını kolaylaştıran neoliberal politikaları dayatmadığı ülkelerde ise kimi kez terör, kimi kez nükleer tehdit gerekçesiyle askeri savaşlar yapılıyor ve binlerce insan ölüyor, dünya da bilgi çağında bunu seyrediyor. Daha çok üretim, daha çok tüketim yapılıyor, ülkelerin milli gelirleri artıyor, ama hâlâ milyonlarca insan açlıkla karşı karşıya ve milyonlarca insan suya hasret, milyonlarca işçi kölelik ücretiyle çalışıyor ve en gelişmiş ülkelerde de yine milyonlarca işsiz ortaya çıkıyor.

Savaşlara, teröre, açlık ve yoksulluğa tanık olan dünyamızın yaşanabilirliği ise giderek tehlike altına giriyor. Her geçen daha büyük risklerle karşılaşyoruz, doğal afetlerle karşılaşyoruz. Küresel ısınma, çölleşme, seller, tayfunlar, depremler, hortumlar, yine binlerce insan ölüyor, birçok canlının nesli tükeniyor.

Sermaye birikim ve dolaşım ve uluslararasılaşma hızının artmakta olduğu bu dönemde, Ülkemizde yaşananlar da, daha önceki on yıllarda yaşadıklarımızdan çok farklı. 2000 li yıllarda;

- ekonomimiz daha fazla liberalleşiyor,
- ülke ekonomisine yabancı sermaye girişi artıyor,
- mal ve hizmet üretimi özelleşiyor,
- enerji sektörü daha fazla dışa bağımlı hale geliyor,
- gayri safi milli hâsılamız artıyor, ama işsizlik azalmıyor,
- kişi başına milli gelir artıyor, ama gelir grupları arasındaki uçurum kapanmıyor,
- uluslararası sermaye veya güçlü ulusal sermayenin, sanayi, ticaret, turizm, konut, madencilik sektörlerinde yatırım yaparken tek ölçüsü var, Ülke fiziki mekânındaki en kârlı alanlara yerleşiyor ve gerekli imar izinlerini alabilmek için kimi kez uluslararası, kimi kez ulusal,

kimi kez de yerel düzeyde siyasi baskı oluşturuyor. Bu baskılar sonucunda da tarım alanları, ormanlar, kıyılar, yaylalar yapılaşıyor, doğal ve kültürel değerler yok olup gidiyor.

- bir yandan kamu arazileri özelleştiriliyor, bir yandan yabancılara toprak satışı gündeme geliyor,
- tarım sektörü çözülüyor, köylü tarımsal üretimden vazgeçiyor, açığa çıkan işgücü yine büyük kentlere gidiyor, göçüyor ve işsiz.
- Cargill gibi, Eurogold gibi firmalar, bu ülkenin en üst düzeydeki mahkeme kararlarına, hatta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarına rağmen, üretimlerine devam etme telaşı içindeler ve bu nedenle de ABD Devlet Başkanı, bizim Başbakanımızı “yardımcı olun” diye arıyor.

Böyle bir ortamda planlama mümkün mü? Soru bu. Bu sorunun cevabını ancak şöyle verebiliyorum, kendi ülkemiz özelinde: eğer geçtiğimiz hafta, meteoroloji günlerce önce uyardığı halde biz selde 42 yurttaşımızı kaybettiysek, ve eğer yine geçtiğimiz hafta, daha geriye gitmeye gerek yok, 15 tane lösemili çocuğumuzu uygun ilik bulunduğu halde, sırf hastane yatağı yok diye kaybettiysek, kentlerimizde hâlâ bunca yoksulluk yaşıyorsa, bunca altyapısızlık varsa ve hepimiz biliyorsak ki, yakın gelecekte ülkenin bağımsızlığını bile tehlikeye düşürecek bir deprem riski kapıda ve hiçbir şey yapılmıyor radikal anlamda ve insanlar kentlerde birbirinden korkarak yaşıyorsa, planlama mümkün olmak zorunda.

Bütün bu sorunların çözümü, tüm yurttaşlar için sağlıklı barınma alanlarının, çalışma alanlarının, dinlenme alanlarının, ulaşım sisteminin yaratılabilmesi için, doğal ve kültürel değerlerinin korunabilmesi için, planlama ciddi bir yeniden yapılanma geçirmek durumunda. Bunlardan vazgeçemeyiz, bizim varoluş gerekçemiz bu. Bunun olabilmesi için de planlama, toplumsal hedeflerin gerçekleşmesini engelleyen güçlere ve siyasi baskılara karşı yeni mücadele yöntemlerini bulmak zorundadır. Daha somut ifade edilirse;

- planlama artık söylemiyle eylemi arasındaki farkı görmeli ve ortadan kaldırmamızın yollarını aramalıdır. Bu söylem, 60-70’li yıllarda başkaydı, bugün başka. Ama bugünün planlama pratiği, ne 60-70’li yılların baş tacı edilen geniş kapsamlı rasyonel planlama pratiği, ne bugün hâlâ içini nasıl dolduracağımızı çok iyi bilemediğimiz stratejik planlama yaklaşımı; bugün planlama pratiği adı altında bu ülkede çok eksik ve yanlış işler yapılıyor. Dolayısıyla bununla planlama camiası olarak yüzleşmeliyiz ve bu yüzleşme sonucu, planlamada yeniden yapılanmayı hep birlikte, ancak yine biz başarabiliriz.
- tüm planlama okullarımızda planlamanın kademeli yapısı, öğrencilerimize ilk öğrettiğimiz bilgilerden birisi iken, pratikte ne ulusal fiziki politiklardan, ne de kurumsallaşmış bölge ve alt bölge planlamasından söz etmek mümkün. Bir sürü yeni yasal düzenlemeler yapılıyor, bir sürü yeni yöntemler, deneyimlenmeye çalışılıyor, ama bugün pekala bir büyükşehir belediyesinin nazım planı, o büyükşehir belediyesinin içinde yer aldığı il planından bağımsız ve ondan önce, üstelik farklı planlama grupları tarafından yapılabiliyor. Bunca sel felaketi yaşandıktan sonra, ki defalarca bunun altı birçok akademisyen tarafından çizildi, biz hâlâ aynı havza içinde yer alan fiziki mekânı bir arada değerlendirmeyi, bir arada analiz etmeyi

ve bu havza bütünlüğüne dönük koruma-kullanma dengesini sağlayacak kararları üretme etkinliğini, işbirliğini, deneyimini ve kurumsallaşmasını sağlayamadık. Dolayısıyla bunu mutlaka sağlamamız gerekiyor ve havza bütünlükleri içinde, metropoliten alan bütünlükleri içinde yer alan bu yerleşimler, bu bütünlük içinde planlanmak ve yönetilmek durumunda.

• planlamanın en temel özelliklerinden birisinin disiplinlerarası bir eylem alanı olduğu ise yine öğrencilerimize öğrettiğimiz en temel bilgilerden birisidir. Bizim planlama pratiğimizde ise hâlâ birçok yerleşimin planı, “imar planlama işi” olarak ihaleye çıkarılıyor ve yetkili karneye sahip bir plancı tarafından tek başına Ankara’daki ya da bir başka kentteki bürosunda hazırlanıyor ve plan onanıyor ve planıcının işi bitiyor. Dinamizm, katılım, geleceğe dönük esneklik, bunların hiçbiri yok. Dolayısıyla eğer biz, daha dinamik, kentteki çoksesliliğe, yerleşim alanlarındaki çoksesliliğe, yaşamın dinamizmine yanıt veren, onlarla uyum sağlayan planlar üretmek istiyorsak ve daha yaşanılabilir çevreler yaratmak istiyorsak, gerçekten artık diğer disiplinlerle kol kola girmemiz gerektiğini; çok iyi anlamak ve bunu pratiğe aktarmak zorundayız diye düşünüyorum. Artık yer bilimcisi, toprak bilimci, çevre mühendisi, enerji mühendisi, mimar, inşaat mühendisi, sosyolog ve ekonomistlerin bir arada ve yerinde ve sürekli olarak çalışabilecekleri havza ve metropoliten alan planlama birimleri oluşturulmalıdır ve bu coğrafyalar bütünlük içinde yönetilmelidir.

• eğer biz farklı bir planlama pratiği deneyimlemek istiyorsak, eskisinden daha başarılı, insanlar için daha sağlıklı yaşam çevreleri yaratabilmeye dönük planlar üretmek istiyorsak, daha katılımcı planlar üretmek istiyorsak, daha çok toplumsal grubun ve farklı gereksinimlerin sesini duymak ve bunları planda yansıtmak istiyorsak, planlama alanına ilişkin çok sistematik, kalıcı, güncel, şeffaf, herkes için ulaşılabilir bilgiler üretmek durumundayız. Dolayısıyla bu bilgilerin üretilebileceği planlama birimleri olmak durumunda ve bu planlama birimlerinde söz konusu disiplinlerarası kadro yer almak durumunda. Planlama işini tamamlayıp bırakıp giden değil, orada yaşayan, orada çalışan, orada sürekli bilgi üreten, onu güncel kılan, onu farklı toplumsal gruplara ve temsilcilerine sunabilen ve bu farklı grupları hem o coğrafya hakkında, hem planlama süreci hakkında bilgilendiren bir planlama birimi olması gerekmektedir. Üretilen bu bilgiye dayanarak oluşturulacak vizyon ve hedeflerin bu katılım süreci içinde gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu hedefleri gerçekleştirmeye dönük politikaların ise politika yapımcılarla, o politikaları uygulayıcılarla, defalarca onlarla tartışarak ve güncel bilgileri onlara aktararak birlikte üretilmesi gerekmektedir.

Özetle şunu söylüyorum: kendi yerelleri hakkında bilgi sahibi kılınan farklı toplumsal gruplarca benimsenmiş ortak toplumsal hedeflerin hayata geçirilmesini engellemeye çalışan ulusal, uluslararası, sermayenin merkezi veya yerel siyasi baskısına karşı, halkın siyasi gücü örgütlenmelidir. İzmir’in Kordon yolu örneğinin benzerleri birçok coğrafyada yaşanmaktadır artık ve yerel halk örgütlenerek kendi yerellerine zarar vereceğini düşündükleri yatırımları önleme çabası içine girmekte ve başarılar kazanabilmektedirler. Usul usul bu tür tepkiler ve onların somut sonuçlarını yaşıyoruz. Bugün İzmir, Kordon’dan bir otoyol geçirmediyse, İzmir halkı geçirmemiştir bunu. Bunu siyasi irade gördü, İzmir’deki yerel halk buna karşı bir tepki oluşturdu. Dolayısıyla bu tepkinin oluşabilmesi için, o yerel halkın bilgi sahibi kılınması ve gündemden haberdar edilmesi

gereklidir. Bu bilginin açık olması, şeffaf, güncel ve paylaşılabılır olması gereklidir. Sorunun bilgisine sahip yerel halk ile, uluslararası, ulusal, yerel sermayenin gerek ulusal, gerekse de yerel düzeyde siyasetçi aracılığıyla oluşturduğu baskı gücüne karşı, örgütlü ve yine yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlü karşı siyasi güç oluşturulması gereklidir.

• Bir başka yapabileceğimiz şey, yine Ege’de deneyimledik, birçok başka kriz anlarında da gündeme geldi, ama bunların artık sadece kriz anlarında değil, kalıcı pratikler haline gelmesi gerektiğini düşünüyorum. Doğal ve kültürel değerlerin, çevresel değerlerin özellikle risk altına girdiği durumlarda, karşı güç olarak uluslararası sivil toplum örgütleriyle plancılar olarak dayanışmayı bilmemiz, becerbilmemiz gerekir diye düşünüyorum.

. Bir diğer yapabileceğimiz, yapmamız gereken müdahale, karşı koyuş, yargı yolu. Tabii ki benimsediğimiz planlama ilkeleri ile çatışan bazı yargı kararları olabilir, ama hâlâ Türkiye’de bu olumsuz gidişata karşı yargı, göreceli sağlamlığını ve toplumsal yarara ve ulusal yarara dair değerlerini koruyor. Dolayısıyla evet, dava açmaya devam etmemiz lazım. Dava açmanın yanı sıra, sadece plan ve ruhsat iptali değil, cumhuriyet savcılıklarına suç duyurularında da bulunulması gerekiyor ve gerekirse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gitmek gerekiyor, tıpkı Bergamalıların gittiği gibi.

• Tabii bütün bunları başarabilmek için bizim değişmemiz gerekiyor diye düşünüyorum. Plancılar olarak, plancı kimliğinin daha farklı, daha donanımlı, anılan farklı toplumsal gruplar arasındaki iletişimi sağlayabilen, bu iletişim ortamını bizzat oluşturabilen plancılara gereksinim var. Plancıların yerel sivil toplum örgütlenmesinde öncü rolü oynayabileceğini ve gerekirse yerel siyaset yapıcılar içinde yer alabileceğini düşünüyorum. Tabii bunların başarabilecek niteliklere sahip plancıların yetiştirilebilmesi için, bizlerin de eğitim planlarımızı gözden geçirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

• Tüm bunların yanı sıra, yapmamız gereken bir başka çok önemli iş ise, bunca toz duman içinde ve herşey çok hızla değişirken, çok kapsamlı, karşılaştırmalı, güncel, hızlı araştırmalar yapmamız gerekmekte. Üniversitelerimizin birbirleri ve meslek odamızla birlikte ve belki farklı meslek örgütlenmeleriyle birlikte güncel araştırmalar yapması, bu değişim sürecinde hayati öneme sahiptir. Tabii tüm bunlar; sadece planlama camiasından baktığım zaman, “yaşanmakta olan gidişata karşı neler yapabiliriz”in yanıtları ve “nasıl daha etkili, daha anlamlı bir planlama eylemi gerçekleştirebiliriz”in olası yanıtları. Ama aslolan, gerek kendi ulusal yararlarımızı, gerekse de içinde yaşadığımız dünyanın yararını daha insanca gözetecek siyasileri iktidar yapabilme mücadelesinde bir arada olmaktır diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

DÖNÜŞÜM ALANLARI: PARÇACI İMAR, STRATEJİK İSKÂN

Prof. Dr. BİRGÜL AYMAN GÜLER

(Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi - Yönetim Bilimi Bölümü)

Dünya Şehircilik Gününü kutluyorum.

20 dakikalık konuşmanın içerisinde daha önceden hazırladığım genel çerçeveyi dikkatlerinize sunmak istedim. Ama doğrusu dinlediğimiz çok değerli bildirimlerde, üzerinde durulması gereken, tartışma açılması gereken çok boyut var. Hazırladığım genel sunuşu sunmaya çalışacağım, ama yine de bazı konulardaki belki farklı düşünceleri dikkatlerinize sunmaktan kendimi alamayacağım. Bildirim kısım kısım betimlemelerden oluşacak, ama kısım kısım da benim kavram çağrılarım olacak.

Türkiye’de çok uzun sürelerden bu yana tartıştığımız üzere, içinde bulunduğumuz dönemin en temel özellikleri, 24 Ocak kararlarıyla açılan günden bu yana değişmedi. 24 Ocak 1980, o kararları hayata geçirmek üzere yürüyen 12 Eylül darbesi, onun ardından gelen 5 yıl üst üste Dünya Bankasının yapısal uyarılama kredileri ve IMF niyet mektuplarının ısrarları. Bir büyük birinci dalga yaşadık, iktisadi ve mali sistemimiz liberalize oldu. Daha önceden devlet tekelinde olan pek çok iktisadi alan özel sektöre açıldı. Örneğin gübre ve tohum, doğrudan doğruya ve yalnızca devletin tekelinde ticareti yapılabilen şeyler iken, deregülasyon kararlarıyla, 1984 yılından itibaren alana özel sektör girdi. Türkiye ekonomisi, devletin yetkileri azaltılarak deregüle edildi. Deregülasyonu aynı anda ihracata dönük sanayileşme adı altında, -günümüzde biliyoruz ki, ihracata yönelik sanayileşme, daha büyük dışa bağımlı, ithalata bağımlı sanayileşmedir- sözde ihracata dönük sanayileşmeyle sistem liberalize edildi.

“Yerli ile yabancı arasındaki farkı ortadan kaldırmak”, liberalizasyonun başka anlamı yoktur. Devletin elindeki mülkler ve devletin elindeki işletme yetkileri özel sektöre aktarılarak privatize edildi. Deregülasyon, liberalizasyon, privatizasyon, birinci kuşak reformları, piyasa karşısında devlet geri çekildi, Çağatay Keskinok’un terimleriyle sivil toplum adına devlet alanı daraltıldı. İkili düşünürseniz, bu böyle. Piyasa için devletin alanında muazzam bir daralma yaşandı.

İkinci büyük reformlar dalgası 1990’lı yıllarda karşımıza çıktı. Bu da siyasi, idari liberalizasyon adını verebileceğimiz bir dalgadır. Burada çok iyi bildiğimizi sandığım 3 temel araç, hayatımızı değiştirmeye girişti. Bunlardan birisi, Kamu Yönetimi Temel Kanunuydu, yapıyı değiştiriyordu,

muhalefetin direnişiyle geri püskürtüldü. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanunuydu ikincisi, yasalaştı. Şimdi “harcama yetkililiği” adı altında en küçük birimler, yerleşmiş yetkiler kullanarak güçlendirildiler. Bu taşımaya sözcükler önemli, “güçlendirilmiş yerel birimler”, kamu kurumları parçalandı. Üçüncüsü, Personel Kanun Tasarısı hazırlandı, denendi, geçirilemedi. Mali yapıyı yerelleştiren Mali Kontrol Kanununun ardından, eğer Personel Kanunu çıkarsa, personel itibarıyla de yapıyı yerelleştirecek ve sürecinin sonuna varacaktı. Esnek istihdam, sözleşmeliliğe dayalı istihdam, harcama yetkisine sahip amirin adam istihdam etme yetkisine sahip olacağı idare sistemi yaratılacaktı.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu kabul ettirilemedi, muhalefet kazandı. Ancak Kamu Yönetimi Temel Kanunu parça parça yürürlüğe sokuldu. Özellikle yerel yönetimler parçasında muazzam başarılar elde etti reformcular. İl Özel İdare Kanunu çıktı, 5302; Belediye Kanunu çıktı, 5393; Büyükşehir Belediye Kanunu çıktı, 5216; Mahalli İdare Birlikleri Kanunu çıktı, 5355 ve bölgelerde Türkiye’nin tanımadığı bir kalkınma ajansları sistemi kuruldu.

Türkiye’de hiç dokunulmayan, yasaları ve en temel hükümlerine hiç kimsenin rüzgarını değdirmemiş iki birim, iki alan kaldı: Birisi mülki idare sistemidir. İl İdaresi Kanunu, valilik ve kaymakamlıklar, 5442 sayılı Yasa, devletin omurgasıdır. İkincisi köylerdir, memleketin en küçük toprak parçası, Türkiye’deki toprak rantının tarım toprağından kent toprağına dönüşme bakımından en büyük ambarı. Bu iki alana ilişkin kanunlarda hiçbir değişiklik yapılmadı, ama yapılan bütün ya da parça değişiklikler, asıl etkilerini değıştirdikleri kurumlarda değil, bunların üzerinde icra ettiler. İl Özel İdaresi Kanunu, il özel idarelerini güçlendirirken, valilik, kaymakamlık sistemini eritti, köylerdeki köy muhtarlığı ve kaymakamlık üzerine kurulmuş olan yapının tüm iktidarı, hiç kuşkunuz olmasın, çok güçlü bir şekilde il meclislerinin tekeline geçti.

18, hatta 17. yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan tarım topraklarındaki toprak rantının sanayi sermayesine devri sürecinde Türkiye, 1950’li yıllarda büyük bir atılım yaşamıştı, ikinci büyük atılımı önümüzdeki günlerdedir. Ben şu açıdan biraz şaşkıyım, bu toplantıda izlediğim kadarıyla şehir plancıları, hiç rant teorisinden bahsetmediler. Topraktaki mutlak rant, yeniden tarihteki fonksiyonlarını belki 21. Yüzyıla özel boyutlarıyla oynamaya hazırlanıyor. İl Özel İdare ve Belediye Gelirleri Kanunu Tasarısı Mecliste. Şimdiye kadar belediye sınırları içinde başka gelir sistemi, kırsal alanlarda başka gelir sistemi vardı. Yeni tasarıyla beraber kentlerdeki gelir sistemi doğrudan doğruya özel idareler üzerinden kırsal alanlar için de geçerli hale getiriliyor. Yani kentlerin yönetimi olan belediyelerin kentsel gelir tabanı, iktisadi olarak belediye sınırları dışındaki yerlerde de inşa edilecek, bundan hiç kuşkunuz olmasın. Peki, plancılar, köy ve kent arasındaki farklı imar hukukları, toprağın tarımsal alandan kente yalnızca kentsel büyüme sınırları bitişindeki yerler itibarıyla değil de bütün Türkiye topraklarının imar hukuku sorunuyla, ama bunun da rant teorisine dayanan iktisadi analiziyle niye bu kadar ilgisiz olabilirler? Bu benim için önemli bir soru. Ben bu soruma cevap istiyorum.

Bir davetim var; planlama konusu konuşulacaksa eğer, hele onun siyasetle ilişkisi konuşulacaksa, -Çağatay Keskinok’un savlarını teyit ediyorum, doğruluyorum, katılıyorum- devletin küçülmesi, piyasanın büyümesi meselesini bir tarafa atmak lazım, bunlar liberal yaklaşımlar. Liberal yaklaşım iflas etti, liberal yaklaşım dünyayı âdeta kendinden vazgeçirdi, teorik olarak

savunacağı hiçbir şey kalmadı. Devlet-toplum, devlet-piyasa, devlet-sivil toplum ya da siyasal toplum-sivil toplum ayrımlarını bir tarafa atan kuramcılar, analiz birimlerimiz var; biri değer teorisiyse, birisi rant teorisi. Orada siyasetçi, plancı, çıkar sahibi, dünya tekeli, ulusal tekel, hepsini etiketlerini koya koya aktör diye nitelemek mümkün, ama hepsinin fonksiyonlarını da analiz ederek yürütmek mümkün. Dolayısıyla bu yapay ayrımlar yerine, Türkiye’de 1960 ve 70’li yıllarda o zamanki kuşakların çok kuvvetle kullandıkları, çok kafa yordukları rant teorisine şehir plancılarının dönüş yapmalarına davetim var. Rant teorisinin bize sağlayacağı realiteyi bölmeden, bütün büyüklüğüyle ve karmaşıklığıyla ele alma üstünlüğünü bir kez daha silah olarak kullanmak gerektiği kanısındayım.

İl özel idare, büyükşehir belediyesi, belediye, mahalli idare birliği, bölge kalkınma ajansları, bütün bunlar yerel yönetimleri düzenlerken, mülki idareyi ve köyleri bir tarafa bıraktı. Bunlar rant sisteminin içine girmeye hazırlanıyorlar. En büyük değişiklik, köy yönetimleri, köy “imar hukuku”, köy gelir ve harcama sisteminde ve bunun da genel yöneticisi olan mülki sistemdedir, dikkatlerin buraya çevrilmesi gerekiyor. İmar planlaması, kent planlaması söz konusu olduğunda, elbette belediyelere ve onların imar planlarına bakmak gerekir, ama gözlerin her zamankinden daha fazla artık il meclislerine çevrilmesi gerekiyor, bölge kalkınma ajanslarına çevrilmesi gerekiyor. Çok kullanılan terim olduğu için söyleyeceğim, benimsediğim bir terim olduğu için değil; kurumsal aktör değişiyor, o kurumsal aktördeki değişmeye çok dikkat etmek gerekir.

Bir tarafta çıkarılan kanunlar oldu, o kanunlar Kamu Yönetimi Temel Kanununun parça parça felsefesini takip etti, harekete geçirdi. Öbür tarafta hiç dokunulmayan kanunlar, mülki sistem (5442) ve bizim 1924 tarihli Köy Kanunu duruyor. Bir de yarım dokunulanlar var, şu anda Mecliste tasarı halinde bulunanlar. İller Bankasını tasfiye eden kanun tasarısı Bakanlar Kuruluna sunulmak üzere, kamuoyuna açıklandı. Kamuoyunun bu konuya ilişkin bilgilendirilmesi talep edildi. Tepkiler yüzünden büyük olasılıkla ama içeride başka anlaşmazlıklar nedeniyle de İller Bankası tasfiye kanunu henüz Bakanlar Kurulu masasına girmede, ama taslaaktan haberdarız. İller Bankası, bu taslağa göre ortadan kaldırılıyor, teknik personel boyutu tümüyle ortadan kalkıyor. Dünya Bankasının 1985’ten bu yana söylediği şeye, “mali aracı kurum” a dönüştürülüyor. Şu anda 3 bin küsur olan personel sayısının belki 150-200 civarında bırakılması, en fazlasıyla bankacılık esaslarına göre çalışan, yalnızca mali bir proje danışmanlık birimi olması öngörülüyor. Şehir Plancıları Odasının nümayiş yapmasını bekliyorum.

İller Bankası yerine, Türkiye’ye mayıs ayında Dexia isimli bir kuruluş girmiş bulunuyor. Sistemden devlet çekiliyor, aktör çoğalıyor, ama mekanizma çok aktörlü olmuyor. Mekanizma, doğrudan doğruya devletin boşalttığı yerlere dünya tekellerinin girmesinden ibaret bir biçimde işliyor. Dexia, Fransız ve Belçika yerel kredi sandıklarının ortaklığıdır. Amerikan küçük bir finansal sigorta şirketini de 2002 yılında kendilerine kattılar. Böylece bir Avrupa tekeli değil, dünya tekeli olma iddiasıyla yürümeye çalıştılar. Denizbank’ı aldılar; Denizbank’ın yüzde 75’i Zorlu’daydı, şu anda Denizbank olduğu gibi, yüzde 75 hissesi itibarıyla Dexia’nındır. Dexia kendi alanını, yerel kredi yatırımcılık, yerel yatırım krediciliği ve kamu finansmanı uzman bankacılığı diye tanımlıyor. 1812 ve 1830’larda kurulmuş olan Belçika ve Fransız iller bankalarının birleşmiş ve bankacılık esaslarına göre çalışır hale gelmiş hali, yeni bir Avrupa tekeli. Çok

aktör yok, dünya tekelleri var. Eğer Türk tekelleri onlarla uzlaşmışsa, beraber hareket ediyorlar; uzlaşmamışlarsa, alanda yoklarsa, taşeronluğuna evet diyorlar ya da her türlü işbirliğine açık davranabiliyorlar. Ama doğrusu bu hiç sermayenin uluslararasılaşması gibi gelmiyor bana. Tüm yerel yönetim dünyasında rant yönetimini de gerçekleştiren kurumların dünya tekellerinin eline geçiş süreci olarak geliyor. Hiçbir Türk tekeli, gidip Nestle'nin yüzde 50'sini ya da Cargill'in yüzde 50'sini almak üzere onunla ortak olmuyor ki, sermaye uluslararasılaşsın. Pınar Yoğurt'un, Tikveşli'nin yüzde 100 payına bunlar gelip el koyuyor. Siyasetçi nasıl devletin elindeki halkın varlıklarını gerçekten tereddüt etmeden dış dünyaya teslim etmişse, Türkiye'deki özel tekeller de, doğrudan doğruya bu halk tarafından üretilmiş olan tüm zenginliği kendi mülkleri olarak dış dünya satıyor.

Günümüzde devlet geri çekildikçe ortaya çıkan alan, çok aktörlü bir yönetim alanı değildir. O yüzden plancı, siyasetçi, mülk sahibi, kiracı, müzakereci ve benzeri diye bir dünya yok, böyle bir dünya yok. Mevlevilerin dediği türden, ebediyete kadar susmuşlar kitesine ses kazandırmak için eleştirel teoricienlerin zorladıkları müzakere masalarını kurmanın mümkünü yok. Sanıyorum en başta eğer rant teorisini biz görebilsek, günümüzde siyaseti ve toprak yönetimini yönlendiren gücün dünya tekelleri olduğunu, sermaye gibi ne olduğu belli olan-olmayan bir şey değil, her ülkenin yerli tekelleriyle çok rahat işbirliği yapan, ama genel olarak az gelişmiş ülke tekellerini yutarak ilerleyen bir dünya tekelleri sistemi olduğunu görmek zorunda olduğumuz kanısındayım. Demek ki faili belirleyebiliriz, o kadar da kimin ne istediğinin belli olmadığı karmakarışık bir dünya, kaotik, karmaşık bir dünya, yani bizim kuramlaştıramadığımız ve fonksiyonlarını alınlarına yapıştıramadığımız failerden oluşan bir dünya olmadığı kanısındayım.

İller Bankası, son derece açık, güncel bir örnek. İl özel idaresi ve belediye gelirleri sistemi, doğrudan doğruya İller Bankasının da bulunmadığı bir ortamda yerel gelirlerin, özel gelirlerin karşıladığı harcamalar yapabilen bir yerel yönetimler yaratmanın adımı, İller Bankası adımı tamamlayan adım bu. Yani neoliberal devlet dönüp halkına diyor ki, "Benden para istemeyin, size yetki, sizi güçlendiriyorum. Öz gelirleri toplayabilirsiniz, toplayın, istediğiniz kadar yatırım yapın." Bu muazzam eşitsiz gelişme ortamında tüm yerel yönetimler, kendi yerel halklarına dönüp neyi vergilendirebilirse, neyi haraca bağlayabilirlerse, harç adı altında kendileri için gelir kalemine dönüştürüyorlar. Yerel yönetimlere merkezden verilecek olan pay söz konusu olduğunda, tasarı mevcut yüzde 6 da oynamıyor, yüzde 1,6 da oynamıyor, il özel idarelere verilecek olan pay da. İktidar; "Matrahı genişlettim" diyor, "motorlu taşıtlar vergisinin yüzde 50'si senin" diyor ve çok korkarak bunu yapıyor; çünkü IMF'den "faiz dışı fazla 2,5 katrilyon lira" istiyor, "motorlu taşıtlar vergisi bizi 2 katrilyon lira geriye çeker, bunu yerel yönetimlere merkezden transfer olarak veremezsin" tehdidini almış bulunuyor. O yüzden bekliyor, tasarı o yüzden bir türlü komisyonlarda yürüyemiyor.

IMF'nin faiz dışı fazla talebi, Türkiye'nin borçluluk gerçeğini gösterir. İngiltere ya da Hollanda deneyimini dinlediğimiz meslektaşlarımızın analizlerinde bunları görmemek doğaldır. Belki kendi ülkeleri üzerinden dünya analizi yapıyorlar. Ancak Türkiye'nin rant yönetimindeki tarihsel, özgün yönleri gibi, bir de borçluluk sorunu var. Borçluluk sorunuyla rant yönetimi, aynı borçluluk sorunlarıyla göz yumulan uyuşturucu ticareti ya da beyaz kadın ticareti ya da diğer

kirli işler gibi iç içedir. Rant teorisini çalışacak olan planıcı, Türkiye'nin finansmanı açısından borçlanma sorununu görmeden kanımca hiçbir şey açıklayamaz. O yüzden, bir üçüncü kavram daha analizlere devrolmalıdır diyorum. Değer ve rant teorisi, tekelci sermaye terimi, dünya tekelci sermayesi terimi ve borçluluk sorunu, yani azgelişmişlik sorunu, yani bağımlılık sorunu.

Dünya genelinde kapitalizmin analizi yapılırken, ister istemez gelişmiş ülke kapitalizmi ve onun ihtiyaçlarıyla azgelişmiş ülke kapitalizmi ve onun ihtiyaçları arasındaki ayırım yapılmak zorunluluğu vardır. Bu bizim akademisyenliğimize halel getirmez. Evrensel bilgi adına her türlü yerel farklılığı görmemek üzere yürümek değildir evrensel bilginin peşinden koşmak. Evrensel olan bilgi, yerel bilgilerin üzerinde yükselendir. Biz evrensel sorunun bir parçasıyız ve bütün özgün yönleriyle analizimize eğer bu parçayı katmazsak, biz sanıyorum gerçekliğin hiçbir yönünü açıklayamayız.

Bağımlılık sorunu, planlama sorununda belki de hiçbir yerde olmadığı kadar açıktır. Türkiye'nin kaç tane planı vardır diye sorsak, sosyoekonomik ve fiziki, inanılmaz uzun bir liste çıkarırdık herhalde. Ben listeye gireceklerin birkaçını söyleyeceğim. 5 yıllık kalkınma planlarımız var 63'ten beri. Artık stratejik plan mıdır, ulusal kalkınma planı mıdır bilemiyorum; 3 yıllık planlarımız var, Brüksel'de yapılan. Katılım Ortaklığı Belgesi, 3 yıl geçerli bir sosyoekonomik plandır. 3 yıllık ülke destek stratejisi planlarımız var, Washington'da Dünya Bankasında yapılan, "Türkiye ülke destek stratejisi" ismini taşır. İkincisi bitti, şimdi üçüncü dönem başlıyor. IMF stand-by mektupları, 3 yıllık planlardır. Hatta 3 yılı aşmış, 1998'de başlayan yakın izleme anlaşmasıyla 2008, yani 10 yıl, orta vadeli perspektif plan olarak parçalara sahip bir çalışmadır. Sanayi stratejisi planını da söyleyebiliriz, Brüksel'in ilgili bürokratlarıyla beraber yapılan; üniversite strateji planlarını söyleyebiliriz, yine Brüksel'in ilgili birimleriyle yapılan. İl çevre düzeni planları, il gelişim planları, il özel idaresinin stratejik planları, yalnızca yönetsel plan değildir, yalnızca içeriği göstermez, neler yapacağını gösterir. O yüzden ile dönük planlardır, belediyelerin stratejik planları, imar planları, büyük planları, küçük planları vs, liste uzatılabilir.

Plan bakımından inanılmaz bir dağılıma vardır ve bu dağılımın da en temsil edici son noktasını Dönüşüm Alanları Kanun Tasarısı gündemimize getirmiş bulunmaktadır. Dönüşüm Alanları Kanun Tasarısına çok dikkat etmek gerekir; şu anda komisyonlarda, Mecliste. Adı "kentsel dönüşüm"dü, "kentsel" lafı düştü, düşmesi rastlantı değildir. En stratejik noktalarda tekel kârı, -kim bilir, belki farklılık rantı bile değil- tekel rantı sağlayabilecek olan, kentsel yüksek tekel rantı sunan alanlarda, o alana özgü planlama, projeci planlama ile belediye sınırları dışında kalan yerlerde de geçerli olan bir planlama yaklaşımı. İl özel idaresi, Belediye Gelirleri Kanunu, köy ve kent arasındaki gelir zeminini, aradaki farklılıkları ortadan kaldırarak dönüşüm planına bağlandığı zaman, manzara oldukça ilginçtir: Dönüşüm planıyla beraber, kentsel ve kırsal topraklardaki rant zemininde bir birleştirmeye gidildiğini görüyoruz. Toprak hukuku üzerine, oradan doğan mutlak rant, farklılık rantı ve tekel rantı üzerine çalışmak, sanıyorum şehir plançılarının herkesten fazla görevidir.

Dönüşüm planlarıyla beraber en çok işlenen konu, yoksullara sürgün temasıdır. Kanımca büyük yanlıştır. Dönüşüm planları, yalnızca yoksulları buldukları yerden süren, onun yerine zenginleri getiren bir girişim değildir; onun yerine gelen zenginlerin bir kısmı, eğer konut alanlarına yer-

leşiyorsa, mortgage sistemiyle bütün kazancını daha şimdiden uluslararasılaşmış, küreselleşmiş bankalara kaptıracak olan orta ve üst gelir grubu tasarruf sahipleridir. Araya giren gayrimenkul yatırım ortaklıkları, küresel bankalar, küresel sigorta şirketleri, bunlara danışmanlık yapanlar, bunların hukuk şirketleri, bunların elde edecekleri pay, el koyacakları pay, oradan sürülen ile oraya gelen üzerinde kurulan sömürü, beraberce incelenmek zorundadır. Ama bu parçacı plan, yalnızca ranta yönelmiş, tekelci ranta, bu bir plan mantığı değil, aynı zamanda bir iskân politikasıdır.

Son günlerde çok dile getirildiği için, taraflarından şununu ya da bununu benimsediğim için değil, ama sanıyorum çarpıcı, bu kısa zamanda örnek olabilmesi için Çarşamba semtini düşünmek mümkün. İslamcı yazarlar söylüyorlar, “Çarşamba semtinin arası Patrikhanedir” diyorlar, “Çarşamba’daki İsmailağa Tarikatının oradan sürülmesi, gönderilmesi lazım. Patrikhaneye ait vakıf, Patrikhanenin vakfına ait olan o toprakların yavaş yavaş sahibine geri gönderilmesi gerekir” diyorlar. Gerçektir-gerçek dışıdır, ama şu açıdan çok iyi örnektir: Kentsel dönüşüm planı denilen şey, yalnızca bir rant üzerine dönen oyun değil, aynı zamanda devletin -ki imparatorluklar bunu çok iyi uygulamışlardır, zengin deneyim sahibidirler, Osmanlı ve bütün diğer imparatorluklar gibi- elindeki iskân politikasına piyasanın el koyma operasyonudur. Bu, devletin daralması, piyasanın genişlemesi, dolayısıyla demokratikleşme diye görülebilir. Liberal dünya görüşü bunu böyle görür, ama sanıyorum biz bunu bağımlılık, aşırı borçluluk sorunu, toprakların satın alınma-satılma yoluyla rant ekonomisine giderek daha fazla açılma sorunu içinde yaşayan bir ülke zemininde değerlendirmek zorundayız.

Dolayısıyla benim kavramsal önerim şudur: Plancılar, aynı kamu yönetimler gibi, kendi analizlerini faili belirlenemeyen çok aktörlü yönetim süreçlerinin bulanıklılığı üzerine değil, rant teorisi, tekelci kapitalizm, dünya genelinde emperyalizm ve ulus-devlet kavramları üzerine inşa etmelidir.

Teşekkür ederim.

RADİKAL PLANLAMA

Ar. Gör. Dr. MURAT CEMAL YALÇINTAN

(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Bana verilen soruda bahsi geçen çok konu var ve her biri üzerinde uzun tartışmalar yapılabilir. Bir şeyler anlatacağım, ama herkesin beğenisine uygun düşmeyecek, Birgül Hoca bana çok kızacak muhtemelen, zaman zaman ilişkilendirmekte de güçlük çekilecek. Soru şöyleydi: “Paradigma kaymaları gözlüyoruz. Doğa bilimleri giderek holistik, yani bütüncül hale gelirken, sosyal bilimler bütünü bırakıp parçalarla ilgilenmeye başladı. Dolayısıyla ikisinden de faydalanması gereken planlama, büyük bir türbülans yaşıyor. Planlama, yaşanmakta olan paradigma kırılmasına uygun yeni bir yaklaşımı ve dili nasıl kurabilir?”

Şöyle bir sunuş kurguladım: İlk bölümde paradigma kırılmalarından kısaca bahsedeceğim. Sonra bu kırılmaların planlama üzerindeki etkilerine gelip, üçüncü ve son bölümde de bunları nasıl aşabiliriz üzerine bazı fikirler ortaya atacağım.

Genelde bilim bazı şeyleri açıklayamaz hale geldiğinde, paradigmalarda kırılmalar yaşanıyor ve bilimsel çalışmalar da yeni yönlere kaymaya başlıyor. Doğa bilimleri ve sosyal bilimler ikilisi üzerinden düşününce, doğa bilimleri benim çok da uzmanı olduğum bir alan değil. Dolayısıyla, “umarım iyisini, doğrusunu yapıyorlardır; ben de her ne yapıyorlarsa kabul ediyorum, doğa bilimcilere güveniyorum” demek dışında pek bir şansım yok. Yani, doğa bilimlerinin holistik yaklaşımını kabul etme taraftarıyım. Zaten, sürdürülebilirlik gibi planlamanın merkezine oturmuş ve ancak bütüncül düşünerek çözebileceğimiz bir konuda doğa bilimlerinin holistik tercihi anlamlı. Kazanın kaynadığı alan sosyal bilimler alanı ve onun parçalanma eğilimi. Bütüncüllüğü bırakıp, parçaları ele alıp, o parçalar üzerinden değerlendirmelere gidip sonuçlara ulaşma eğilimi. Bu eğilimin planlamaya etkileri de, doğa bilimlerindeki kaymanın etkilerinden çok daha tartışmalı.

Sosyal bilimlerin son dönem hikâyesi birçok kavrama dayandırılabilse de, esas olarak küreselleşmeyle ilişkili bir kaymaya, küreselleşmenin neden olduğu parçalanmalara karşılık geliyor. İktisadi üretimdeki tüketime dayalı parçalanma, yerel piyasaların taleplerine uygun ürün çeşitliliği ve yerel üretim süreçlerinin belirleyiciliği, iktisadı, Fordizmin merkezileşmiş kitlesel üretim biçiminden, kendi pazarını yaratma yaklaşımından çıkarıp alıyor, postfordizmin esnek, parçacıl üretim süreçlerine taşıyor. Geliştirilen yeni teknolojiler, ulaşım ve iletişim altyapısında yapılan devrimler de bu değişime hizmet ediyor. Bu şekilde gelişen yeni pazar ve üretim alanları gözde

yerellikler olarak öne çıkıyor ve sosyal bilimlerin önemli bir kısmı için yeni mekânsal analiz birimlerini oluşturuyor.

Planlamanın gelişmesiyle de yakından ilişkilendirilebilecek ulus-devlet modelinin güçten düşmesi bu süreçlerle doğrudan ilişkili. Ulus-devletler, yerel ve küresel piyasaların öncesi olmayan derecede etkisi altında kaldıkları ve güçlü baskılarıyla karşılaştıkları için, giderek üniter yapılarını koruma aracı olan sosyal politikalarından ödün vermeye başlıyorlar. Bunu yaptıkları andan itibaren üst kimlikten istediğini bulamayan alt kimlikler taleplerini artırıyolar ve hareketlenmeye başlıyorlar. Bu durum demokrasi açısından artan talepler oluştururken siyasi parçalanmalara da neden oluyor. Son birkaç onyılıda parçalanmış bazı ülkelerle birlikte, yerellerin ve bölgelerin ön plana çıktığını hep birlikte gözliyoruz. Tüm bunlar olagelirken de ciddi çatışmalar yaşanıyor. Sonuçları beğenirsiniz beğenmezsiniz, olagelen her ne ise (desteklersiniz desteklemezsiniz) verilen mücadeleler sonucunda oluyor. Bu saptamanın altını çizelim, her ne kadar özellikle kapitalizme karşı verilen mücadeleler doğmadan ölü ilan edilse de, talep edebildiğimiz ve mücadele ile taleplerimizi elde edebildiğimiz bir çağda yaşıyoruz.

Özellikle devlet elindeki gücü bırakmak istemiyor ve yerel siyasetlerle çeşitli çatışmalar yaşamaya başlıyor. Merkezin elinde tutmayı tercih ettiği güç, zaman zaman yerele karşı, zaman zaman yerele rağmen, zaman zaman yereli engelleyici, kısıtlayıcı, kontrol edici olarak kullanılmaya devam ediyor. Yani “ulus-devlet un ufak oldu, çözüldü” şeklindeki argümanın, ulus-devletin güçsüzleştiği şeklinde yeniden kurgulanması gerekiyor çünkü hala ulus-devletin elinde fazlasıyla güç var ve onaylamadığı değişimlerle -ki bunların çoğu yerel ve siyasal alanda- ciddi bir mücadele sürdürüyor. Bu çatışma halinin demokrasi talebi içindeki alt kimliklerle örtüşmesi, henüz yetersiz olsa da ve karar almaya yeterince etki edemese de, yavaş yavaş alışık olmadığımız bir çokselsliliği getiriyor. Tüm bunlar, sosyal bilimlerin kendi içinde bir değerlendirme yapmasına neden oluyor ve paradigma kaymaları yaşanıyor.

Buradan kısa bir değerlendirme yapmak isterdim küreselleşmeye nasıl baktığımızla ilişkili olarak; çünkü paradigma kaymalarıyla doğrudan ilişkili olduğunu düşünüyorum, ama zamanımızı çok alacağı için kısaca şunları söyleyerek geçmek durumundayım: Küreselleşmeye çoğul bir süreç, yani süreçler toplamı olarak bakıyorum. Küreselleşme tekil ve tek yönlü bir şey değil; yani gittiği yönün belli olduğu tek bir süreç ya da proje değil. Küreselleşme süreçleri çoktur, çoğuldur ve onların biraraya gelip kombine oldukları hallerde farklı küreselleşme biçimleri ile karşılaşırız. Dolayısıyla tekillik üzerinden yapılan bir küreselleşme okumasının bizi yanlış sonuçlara götüreceğini, zaten bu okuma doğru ise bu dünyayı terk edip kendimize yeni bir yaşam alanı bulmamız gerektiğini düşünüyorum. Halbuki çok sayıdaki küresel akışı ele alırsak, bunların çeşitli kombinasyonlarının çeşitli yerlerde ve zamanlarda çok farklı sonuçlar doğurabileceğini, yerel siyaset alanını ele geçirmemiz halinde de bu akışlar arasından seçimler yapabileceğimize inanıyorum.

Küreselleşme süreçlerinin yerelliklere yönelmesiyle söz konusu yerelliklerde yaşanan çatışmaların, son dönemde sosyal bilimlerde gözlenen paradigma kaymalarının esas açıklayıcıları olduğunu düşünüyorum. Bu çatışmalar, bazı kavramların yerine yeni kavramlar getiriyorlar

veya eski tanımların üzerinden yeniden tanımlama çalışmaları, pratikleri yapmak durumunda kalıyoruz. Mesela demokrasi, çevrecilik, devlet ideolojisi, yönetim, yoksulluk, özgürlük, eşitlik, bunların hepsi, o küresel-yerel etkileşimi içinde yeniden tanımlanır haldeler. Sorun, bunların yeniden tanımlanmasında değil, ama hepsinin neoliberaler tarafından tanımlanıyor olmasında. Liberal literatürü bile çığnemekten çekinmeyen neoliberalerin tanımlarını alıp kullanmak bize çözüm getirmiyor. O zaman alternatif literatürü oluşturmak, alternatif kavramları geliştirmek, alternatif tanımlamalar yapmak zorundayız.

Gözde yerellikler, küreselleşmeden olma çatışmaların en yoğun yaşandığı yerler. İstanbul, onlardan bir tanesi. Küreselleşmenin kendilerine biçtiği ya da kendi üstlendikleri, üstlenmeye çalıştıkları yeni roller çerçevesinde çok yönlü ve hızlı bir dönüşüm süreci geçiriyorlar. Küresel akışların belirli bir kombinasyonu, kentlerde yaşanan dönüşümlere neden olan ve bunları hızlandıran faktörler olarak öne çıkıyor ya da gerçekte yoklarsa da birgün varolabilecekleri üzerinden öne sürülüyorlar. Bu akışlarla yerel mevcudiyetler arasında çatışmalar yaşanmaya başlıyor. Bu çatışmalar, yerel siyasetin önemli bileşenleri ve küreselleşmenin çok dinamik ve farklı kombinasyonları düşünüldüğünde her yerellikte farklı gündemler yaratabilir hale geliyorlar. Dolayısıyla her ne kadar kapsamında yer yer ayrılacak da Tarık Şengül'ün siper savaşları benzetmesine atfla bu çatışmaların her yerellikte değişen bir yapıya bürünerek gelecekte siyasal mücadelenin belirleyicileri olacağını düşünüyorum. Biz plancılar açısından daha önemlisi, planlamanın geleceğini daha çok iktisadi temelde oluşacağını düşündüğüm bu çatışmalar üzerinden gelecek siyasal mücadelelerin belirleyecek.

Planlamanın iktisat ve siyasetle ilişkisi, tarihte birçok örnek üzerinden okunabilir. 19. yüzyılda İngiltere'de işçi sınıfının yaşama alanlarıyla ilgili sağlık sorunları planlamanın vurgusunu sağlıklı kentler üzerine getiriyor; yapılan planlama çalışmaları, bir yandan işçi sınıfının yaşama şartlarını iyileştiriyor, diğer yandan da dönemin kapitalist üretim biçiminin sürdürülebilirliğini sağlıyordu. Kapitalist üretim biçimi Fordist üretim olduğunda, planlama da pratikleşme ve rasyonelleşme üzerine kurgulandı. Bu dönemde ev-işyeri mesafesinin kısaltılması, kısaltılamıyorsa bu mesafeyi kat etme süresinin azaltılması gibi kantitatif hedefler üzerinden Fordist üretim biçimleri bir şekilde planlama aracıyla desteklendi. Yine bu dönemde, karayolu ağlarının yoğun bir şekilde yayıldığını görüyoruz. İkinci Dünya Savaşı sonrası krize giren kapitalizmin çıkışı, savaş sırasında yakılmış kent merkezlerinin yeniden inşası üzerinden yapıldı. Keynesyen politikaların yansımaları planlama üzerinde net bir şekilde görülüyordu. Buna ilginç örneklerden biri, Amsterdam Havaalanıyla Amsterdam kenti arasında yapılan büyük bir parktır. O park, dönemin Keynesyen politikalarına uygun olarak Amsterdam'daki işsizlerin toplanıp "hadî boş oturacağımıza park yapın" denerek yaptırılan bir parktır. Sosyal adalet, eşitlik, savunucu planlama gibi konuların planlama gündemine gelmesi 1970'lerin ilk yarısındanadır ki, bu dönemde dünya ekonomisi petrol fiyatlarından kaynaklanan ciddi bir kriz içindedir ve her zamanki gibi bundan en çok yoksul kesimler etkilenmektedir. Neoliberal iktisadın dünyayı sardığı 1980 dönemi sonrasında parçacı planlamaya geçilmesi de bir rastlantı değildir. Nihayet, denilebilir ki, planlama, sürekli olarak ve belki giderek artan bir şekilde kapitalist gelişmeyi takip etmiş ve sistemin iç sorunlarında bir çözüm aracı olarak kullanılmıştır.

Planlamanın iktidarla ilişkisine baktığımızda, yine enteresan bulgular var. Meral Özbek'in "Kamusal Alan" isimli çok iyi çalışmasında, mekânı denetim altına almanın en önemli araçları plan ve harita olarak gösteriliyor. Emperyalizmin harita üzerinden geliştiği, planın ise iktidarın düzenleme üzerinden denetim kurmasında ve gücünü göstermesinde etkin olarak kullanıldığı detaylı olarak aktarılıyor. Eski sosyalist ülkelerde kent meydanlarının, toplumsal ilişkileri güçlendirme amaçlı kamusal alanlar yaratmak için değil, devletin gücünü pekiştirmek için yapıldığı bilinir. Ankara'daki prestij ve güç sembolü binalar, aynı çerçevede düşünülebilir. Kentlerimizin her birini süsleyen cumhuriyet meydanları, Atatürk heykelleri yine aynı kategoride değerlendirilmelidir. 19. yüzyılın sonlarında Paris'te dar sokaklarda kurulabilen barikatları engellemek için o sokakların genişletilip bulvarlara dönüştürüldüğü yine iyi bilinen bir örnektir. Dolayısıyla iktidarla planlamanın da yine çok yakın ve sürekli bir ilişkisinin olduğunu söyleyebiliyoruz.

Burada iki noktanın altı çizilmeli. Birincisi planlamanın bugün içinde bulunduğu noktada sistemi destekliyor olması yeni bir durum değil. Tarih boyunca gücü elinde bulunduranlar istisnai haller dışında planlama disiplini de bir şekilde ele geçirdiler. İkinci önemli nokta, adil ve insancıl bir planlama anlayışının ancak ve ancak iktisat ideolojisine ve bunun çoğu zaman savunucusu rolündeki devlete karşı verilecek siyasal bir mücadelenin ürünü olabileceği.

Bu açıklamaların ardından sosyal bilimlerdeki paradigma kaymalarının son dönemde planlamaya nasıl etki ettiği üzerine bazı tespitlerde bulunmaya çalışacağım. Bunlardan bir tanesi, planlamanın aslında sosyal bilimlerdeki paradigma kaymalarına çok yakın bir sorunu yaşıyor olduğudur. Modernist planlama anlayışının toplum modeli varsayımı homojenite üzerine kurulu ve toplum bir analiz ünitesi olarak görülüyor. Aslında toplumun homojen olduğu bir dönem hiçbir zaman olmadı, ama sosyal devletin sunduğu hizmetler tutkal görevi yaptı. Ne zamanki bu hizmetler eksildi, sunumu kesildi, o zaman parçalanmalar arttı. Ulus-devletin üniter yapısı ve homojen ulus anlayışı üzerinden kurgulanan planlama da toplumun kontrol edilebilirliğinin giderek olanaksızlaşması ve piyasanın artan baskılarıyla devletle piyasa arasına sıkıştı. Kontrol anlayışı üzerine kurulu bir planlama anlayışımız olduğu çok açık. Bizim coğrafyanın bütün planlama pratiğini oluşturan arazi kullanım planlarını düşünün; bunlar işlev yitirmeye, yetersiz kalmaya başladı. Bu boşluğu stratejik planlamayla doldurmak istedik; ama stratejik planlama için biz plancıların yetersiz, eksik olduğumuzu bilemedik; dahası toplumun bu tür bir yaklaşım hazır olmadığını, yine gücü elinde tutanların bu alanda cirit atacağını öngöremedik ya da bunu öngörüp tedbir almayı istemedik. Stratejik planlamayı kitabına uygun gerçekleştirmeye hazır, derdini ve gelecek tahayyülünü dillendirebilecek kadar özgürleşmiş bir toplum yapısının olmadığı çok açık ortadaydı.

Yine planlama ile ilişkili bir saptama, ulus-devletin güçsüzleşmesi süreci ile ilgili: Ulrich Beck 1986'da yazdığı "Risk Toplumu" kitabında "bundan sonra ulus-devlet, artık sosyal refah değil, risk dağıtacak" diyordu. Bu anlamda baktığımızda ve bizim coğrafyayı düşündüğümüzde, ulus-devletin refahı hiçbir zaman zaten tam anlamıyla dağıttığını söylemek mümkün değil. Belki bir dönem bunu yapmaya çabaladı diyebiliriz, ama aynı şekilde bugün riski de dağıttığını ya da bilinçli dağıttığını söyleyemeyiz. Daha çok yaptığı/yapabildiği, Birgül Hocanın da altını çizdiği rantı dağıtmaktır. Yani şu son 15-20 senelik dönemi düşündüğümüzde, devlet rant dağıtıcısı pozisyo-

nuna düşmüştür. Rantı dağıtırken, bilerek ya da bilmeyerek, bir yandan riski de dağıtmaktadır. Örneğin, İstanbul'un sağlam tepelerinde kurulu gecekondu alanlarını villa projelerine dönüştürmeye çalışıyorsanız, deprem riskini zengin zümreler için ortadan kaldırırken ya da azaltırken, yoksul kesimler için yaratıyor ya da artırılıyorsunuz demektir. Bu anlamda düşünüldüğünde, planlama riski nasıl dağıttığını hesaplamak zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Yani, sosyal adalet dağıtma ve kamu yararı oluşturma işlevlerinin yanına riski de adaletli davranmak durumundadır. Depremden korunma çalışmaları henüz bu olgunluğa erişebilmiş değildir.

Bir diğer çatışma alanı, bütüncül planlama anlayışıyla parçacıl planlama anlayışı arasında yaşandı, yaşanıyor. İMP'yi (İstanbul Metropolitan Planlama Ofisi) düşünün; birileri "İstanbul'un çevre düzeni planını yapıyoruz" diyor, birileri buna "stratejik plan" demeyi tercih ediyor, her ne ise o yapılırken bir yandan da Kartal'da, Küçükçekmece'de, Zeytinburnu'nda dönüşüm projeleri gerçekleştiriliyor. Siz bütüncül bir plan yaparken, tepkileri azaltmak, akıllı bir kurum gibi görünmek için bile olsa, yaptığımız küçük planları biraz tutun, saklayın, bir sene sonra filan çıkartın ortaya: "Büyük bir plan yaptık, bu plandaki stratejik kararlarımıza uygun olarak da şu küçük ölçekli planları geliştirdik" deyin. Plan, siyasetçinin ve yatırımcının geliştirdiği projelerin bir kolajı gibi oluşturulamaz. Bütüncül plan yapıyoruz diye harcanan onca paraya, iyi niyetle harcanan onca emeğe yazıktır. Burada vurgulanması gereken İMP'nin durumu değil: Devletin kontrol isteğiyle piyasanın baskısı arasında kalmışlık sorunu. Devlet kontrol isteğini devam ettiriyor, plan şartı getiriyor, o planı kendi kontrolünde yürütmek, geliştirmek istiyor; bir yandan da piyasa rant istiyor, hemen istiyor, parçacıl planlara zorluyor; devlet de bunun paydaşı olunca olan bütüncül planlama yaklaşımına oluyor.

Altını çizmek istediğim bir diğer konu, son dönemde literatürümüze sokulan yeni kavramlar. Bu kavramlara karşı olursunuz-olmazsınız, o ayrı bir konudur ve her biri uzun uzun tartışmayı gerektirir. Nedir onlar? Dünya kenti, bölgesel kent, kent bölge, finans merkezi, kongre merkezi... Bunların eleştirisini yapmayacağım. Altını çizmek istediğim hal şu: Bunların her biri, bir kentin sorunlarını çözmeye, potansiyellerini kullanmada değerlendirilebilecek, düşünülebilecek alternatifler olabilir. Ama siz eğer bir planı bu kavramlar üzerine kurmaya, bu kavramları araç olmaktan çıkartıp amaç haline getirmeye başlarsanız, plancı olarak büyük hata yapmış olursunuz. Son dönem planlarına baktığımızda, her yer küresel kenttir, bölgesel merkezdir ya da en azından küreselleşme süreçlerinden önemli pay almaya adaydır. Daha kötüsü, aslında olmayan bu potansiyel, planın amacı haline getirilir. Bunu da kabul edelim, diyelim ki 20 senelik bir süreci düşündüğünüzde hemen her yerleşmeyi küreselleşme ile ilişkilendirme vizyonu kurulabilir ama bu durumda mevcut sorunların, potansiyellerin, kaynakların üzerine gitmek gereken bütçe ile çoğu makyajdan olma projelere yönelmeniz gerekir. Bu çerçevede kullanılan fırsat ve risk kavramlarına ben sürekli şüpheyle baktım. Siz sorunları tespit edip çözümünü sağlamadan, kaynaklarınızı belirlemeden, potansiyellerinizi harekete geçirmeden gidip küreselleşmenin getireceğini iddia ettiğiniz fırsatlar ve risklerden bahsetmeye başlarsanız, dahası bunları mevcut sorunlarınızla, kaynaklarınızla, potansiyellerinizle ilişkilendirmezseniz çok büyük hata yaparsınız. Plançıların merkezi ve yerel siyasetçilere bu durumu anlatması ve bu konuda en azından bir denge tutturması gerekiyor. Aslına bakarsanız, bahsi geçen kavramlar iktisat ideolojisinin ürünleri ve bizim iktisat

ideolojisinden bağımsızlaşmamız gerekiyor. Bu nasıl yapılır, bilmiyorum. O dünyanın içinde yaşıyoruz her birimiz, ama bundan bağımsızlaşmadan sağlıklı düşünme şansımız kalmıyor. Hepimiz birer deliye dönüyoruz, gözümüzü bir şeyler bürüyor, hırslanıyoruz, daha fazlasını istemeye başlıyoruz. Ya da gözü dönmüşler tarafından çevreleniyoruz ve ne yapacağımızı şaşırıyoruz. Kentlerin şirketler ve piyasalardan öte, insanlar için olduğu hakikatine geri dönüş, radikal bir dönüştür ve planlamanın acilen bu radikal dönüşü yapması gerekir diye düşünüyorum.

Eski bir Florida valisinin lafıyla katılım konusuna kısaca dokunacağım ama nasıl bir planlama sorusuna yanıt olduğunu düşündüğüm argümanı da az sonra katılım üzerinden kuracağım: “Amerikan rüyası hakkında konuşmayı bırakıp Amerikalıların rüyasını dinlemeye başlamalıyız” diyor vali. Katılım süreçlerini oluşturamadığımız, katılımı zul saydığımız ya da bütün iyi niyetimizle bu süreçlerin içine girip, çabalayıp beceremediğimiz halleri görüyoruz. Çift taraflı bir sorun, yani bizden de, toplumdan da kaynaklı; çünkü böyle bir geleneğimiz, kültürümüz yok. Ancak hakiki planlar ortaya çıkartabilmek için bu meşakkatli işin ısrarla takip edilmesi gerekiyor. Yalnız toplumun değil plancının da bu işe hazırlanması şart.

Demokrasi ve sivil toplum üzerine son bir tespit yapıp, oradan nasıl bir planlama konusuna geçmek istiyorum. Birgül Hocanın dediği gibi, devletin çekildiği alan ulus-devletin işlevini yerine getirememeye başlamasıyla piyasanın doldurduğu bir alandır. Katılıyorum, sivil toplum ve kuruluşlarının defoları çok açıktır, mali, siyasi bağımlılıklar vardır, profesyonelleşememe sıkıntıları vardır kendi içlerinde. Öne çıkmaya yönelik hoş olmayan rekabetler sergilerler, ideolojik çekişmeler vardır, şemsiye örgütler çerçevesinde işbirliği yapmakta çok sıkıntı yaşarlar. Dolayısıyla da sivil toplumun başat rolü oynayacağı planlama süreçlerinden bahsetmek çok mümkün değil. Ama sivil toplumun süreçlere katılmaması anlamına tabii ki gelmiyor bu. Aksine, sivil toplumun yeniden kurgulanması, merkezde yer alması gerekiyor. Şu haliyle, farklı çıkarları siyasetin içine sokuyor olması bile sivil toplumun başardığı önemli bir misyondur.

Radikal demokrasi hakkında yaptığım birkaç okumayı sizinle paylaşarak “nasıl bir planlama” bölümüne geçiyorum. Geçenlerde Varlık dergisinde bir söyleşi yayımlandı: “Dayanışma haki-katen küresel olmalı, herkes eşit bir partner kabul edilmeli” diyor, ama sonra olası bir sorunun altını çiziyor: “Bir kimlikler kitlesiyle iş göremeyiz. Bunun yerine, gerçek bir radikal eşitlik duygusu yerleştirmeliyiz”. Bu kimlikler kitlesini sivil toplumun oluşturduğu çeşitli gruplar olarak düşünürseniz, bunların arasındaki anlaşmazlıkları giderecek radikal bir eşitlik duygusunun yaratılmasından bahsediyor. Bu nasıl yapılabilir diye düşünmeye başlıyor insan özellikle içinde bulunduğumuz dönemde toplumsal muhalefetin güçsüzlüğü ortadayken. Bir de, Kandinski’nin henüz yüzyılın ortalarında öne sürdüğü çok enteresan bir argüman var: “19. yüzyıla ‘ya, ya da’ hükmederken, 20. yüzyıl ‘ve’ konusunda emek harcamalıdır” diyor. Yani Tarık Hocanın az önce bahsettiği karşıtlıklardan, ikiliklerden çıkıp çoğulluğun varlığını kabul etmekten bahsediyor.

İki senedir elimden düşürmediğim bir kitap, Chantal Mouffe’un “The Return of the Political” (Siyasalın Dönüşü) kitabı. Planlamaya atfedebileceğimiz / yeni dönemde atfetmemiz gerektiğini düşündüğüm bazı kavramlara yönelik Chantal Mouffe’ün söylediklerini size kendi tercümelerimle aktaracağım. Birincisi, “demokrasi, çok sesli ve hiç bitmeyen bir mücadeledir... Demokrasi, kesin ve mümkün olmayan bir şeydir ve asla içinde bulunan hali doğru, gerçek, olması gereken

haliymiş gibi düşünmemelidir. Korunması ve derinleştirilmesi gereken, daima çok hassas bir sürekli keşif halidir. Demokrasinin erişildiğinde, gelecekteki sürekli varlığını garanti edecek bir eşik yoktur.” Bu açıklama katılımın da bitmeyen bir mücadele olması gerektiği, her hangi bir planın, bu anlamda, tamamlanmış sayılamayacağı ve bir süreç olarak düşünülmesi gerektiğini çağırıyor bana.

Başka bir pasajında, “Radikal demokrasi, tanım gereği içinde bir paradoks barındırır. Oluşum anından itibaren çözülme süreci başlar. İyi bir şey olarak kalması, ulaşamadığı sürece mümkün olan bir süreç olarak algılanmasına bağlıdır. Böyle bir demokrasi anlayışı, daima gelecek bir demokrasiye işaret eder. İçindeki çatışma ve zıtlıklar ise, bir yandan gerçekleşmesi ihtimalinin koşullarını, bir yandan da tam anlamıyla gerçekleşmesinin imkânsızlığını işaret eder.” Bu alıntıyı, katılım süreçleri içerisindeki bir planlama pratiği üzerinden düşünmeye çalışın... İMP’ye açtığım bir telefonda plana katkı koymak isteyen mahalleler birliğinden bahsedince “biz katılımı geçen hafta bitirdik” diye bir cevap almıştım! Tabi bu işin bir tarafı; diğer tarafında ise katılımı tamamlayıp köşesine çekilen topluluklar var! Bu bilincin yerleştiğini varsayarsak, önümüzdeki sorun şöyle duruyor: katılıma sürekli açık, dolayısıyla sürekli değişme/gelişme potansiyeli taşıyan bütüncül bir plan nasıl birşeydir?

Mouffe’un başka bir argümanı, gelenek, demokrasi ve çoğulluğun demokratik değerlerin hegemonyasını yarattığına işaret ediyor. Alıntıyı veriyorum: “Radikal demokrasi projesi, demokrasiyi korumaya ve uygulanabilirlik alanının yeni sosyal ilişkilere doğru genişletmeye çalışmalıdır. Bireysel hakların yerine demokratik hakları koymak suretiyle demokratik geleneğin öğeleri arasında yeni bir eklemleme biçimi yaratmayı hedefler.” Yani bir araya gelip sözünü oluşturamayan ya da gelseler de cılız ses çıkarabilen, dolayısıyla da demokratik süreçler içerisinde yeterince rol alamayan grupların birbirine eklemlemesinden bahsediyor. Yine planlamaya katılım süreçlerine yerel karar alma mekanizmalarına giydirmeye çalışalım. “Halkı plana nasıl dahil edelim?” şeklinde klişeleşmiş katılıma ret sorusunun yanıtı bu argümanın içinde saklı olabilir.

Diğer bir argüman, “konsensüs, demokrasinin gerilemesine neden olur.” Bu planlama kültürü açısından çok radikal çünkü biz son dönemde hep konsensüsü arayan bir kültürün içinden geliyoruz. Mouffe’un açıklaması şöyle: “Konsensüs, fikir birliği ya da apolitikleşmeye yönelik çağrılar, demokrasi açısından çok tehlikeli çağrılardır. Henüz keşfedilmemiş bir siyasal gelecek arayışının olmaması, demokrasinin geleceğini tehlikeye düşürecek bir boşluğu işaretidir.” Yani konsensüse vardığımızda, geleceğe dair bir boşluk oluşacağını söylediği için konsensüse karşı çıkıyor. Bu argümanı konsensüs oluşturarak hazırladığımız bir plan üzerinden düşünelim. Acaba çatışmanın sürekliliği bizi daha sağlıklı planlar yapmaya götürebilir mi?

Dördüncü argüman: “rasyonellik, bireycilik ve evrensellik yeniden tanımlanmadan radikal demokrasi anlayışı geliştirilemez.” Bu anlamda rasyonellikten ve bireyselcilikten kaçınmanın gerektiği, yeniden tanımlamak gerektiği, daha önemlisi, aydınlanmanın evrenselci tarafından kaçmak gerektiğinden bahsediliyor ve farklı kimliklerin, farklı aydınlanma biçimleri, farklı evrensellikleri olabileceğinden, dolayısıyla da evrenselliğin de özel bir şey olduğundan bahsediliyor. Bu argümanı da kopya kentler üretmeye yönelik rasyonel planlama modelleri, son dönemin küreselleşme ile ilişki kurmada kötü kopyalar çıkaran planlar ve planlara katılım adına yapılan bireyci müdahaleler üzerinden düşünelim...

Chantal Mouffe’u alıntılıyarak söylemek istediğim şey kısaca şundan ibaret: Tek bir doğru yok; orada bir yerde doğru bir çizimin belirli bir aşamasında varacağımız tek bir doğru yok. Örneğin, burada bir karar alacaksak, buradaki 200 kişinin sözü üzerinden o kararı almalıyız. 200 kişinin anlayabileceği konu aslında o kadar az ki! Dolayısıyla kararların konsensüsle çıkma olanağı zaten yok. Ama bulabileceğimiz ortak paydalar var. Bu ortak paydaları kullanarak herkesin sözünü ve düşünüyü yaratabileceği bir zemin oluşturmalıyız. Çatışma kültürünü normalleştirmeli, küsüp “ben oynamıyorum” deme alışkanlığından kurtulmalıyız. Burada hedeflenen tabi ki bugüne kadar sözünü ve düşünüyü yaratabilecek zemini bulamayanlar. İkinci önemli nokta, bu 200 kişi üzerinden alınan kararların nihai olmadığı. Her yeni gün ve/veya eklenen ya da çıkan her kişi yeni kararlar ya da revizyonlar getirebilir. Getirmemesi insanın tarihi yazma gücünün tükenmesi anlamına gelir. Fukuyama’yı haklı çıkarır. Dolayısıyla ve zaman kısıtı nedeniyle kısaca, planlamanın kapsayıcı, orjinal/özel/yerel, esnek, sürece dayalı, yasakçı olmayan bir yapıya bürünmesi gerekir diyorum. Tabi bu süreçte toplulukların yeterince söz sahibi olabilmesi için bir araya gelme koşullarının da altını çiziyorum. Bunun gerçekleşmesi halinde de çok eskilerde gündeme getirilmiş olan radikal planlamanın uygulanabilirliğini savunuyorum.

Radikal planlama içinde statükonun eleştirisini barındırıyor, planlamayı “elitist” buluyor, “planlama merkezidir” diyor, “planlama değişime dirençlidir” diyor. Bu argümanların üçünü de şu anda Türkiye’de gözleyebiliyorum. Aynı argümanların devlet için de geçerli olması iktidar ile planlamanın ilişkisini bir kez daha gözler önüne seriyor. İkincisi, baskınlık ya da dengeye dayalı bir planlamanın, dolayısıyla insanlığın zıtlıklar, ikilikler üzerine kurulu olduğuna yönelik kabulün reddine, yani çoğulluğa dayanan yeni bir diyalektiğin gerekliliğine vurgu yapıyor. Son olarak da desantralize toplum üzerinden toplulukların oluşturulması, insani gelişmenin kolaylaştırılması, ekolojik etiğin sürekli korunması gerektiğinin altını çiziyor. Radikal demokrasi okumalarıyla birlikte düşünüldüğünde tüm bu argümanlar daha da anlamlı ve uygulanabilir hale geliyor...

Radikal planlama, özellikle 70’lerde geliştirilmiş bir akım. Bir reçete değil; içinde olabilecekler, olmaması gerekenler tartışılmış ve bazı denemeler yapılmış. Bu akımın önderlerinden Friedman 1987’de “Planning in Public Domain” adlı eserinde, planlamanın içinde bulunduğu krizden çıkmasının olası 4 yolundan birisini siyasal gücün yeniden sivil toplumda merkezileşmesi olarak gösteriyor. Siyasal alanın devletten talep edilmesi gerektiğini savunuyor. Eğer planlamayı Hill’in tanımladığı gibi, toplumun kendisini kontrol ettiği ve yönlendirdiği bir süreç olarak algılırsak, yani olayı ulus-devletin bizi kontrol ettiği ve yönlendirdiği süreçten çıkartıp toplumun kendisini kontrol ettiği ve yönlendirdiği bir sürece taşırsak, o zaman siyasal gücün devletten talep edilmesi çok yerinde ve gerekli bir talep. Şu son dönem paradigma kaymalarını da düşündüğümüzde, bunu ısrarla savunur halde buluyorum kendimi.

Friedman, 1993’te başka bir çalışmasında, planlamanın içinde bulunduğu krizi aşabilmesinin koşullarından birisini de mühendislik köklerinden kurtulmak olarak açıklıyor. Dahası, planlamayı zamanın ve mekânın çeşitli boyutlarında oluşan bir eylem olarak tanımladığı için, zaman ve mekâna yönelik bir yeniden kurgulama ihtiyacından bahsediyor ve diyor ki, “Zamana yönelik olarak planlama, hayal edilen gelecekle ilgili değil, gelecek bir zamanda değil günlük hayatın gerçek zamanında oluşan bir eylem olmalıdır. Planlama, insanlar arasında gerçekleşen anlık bir

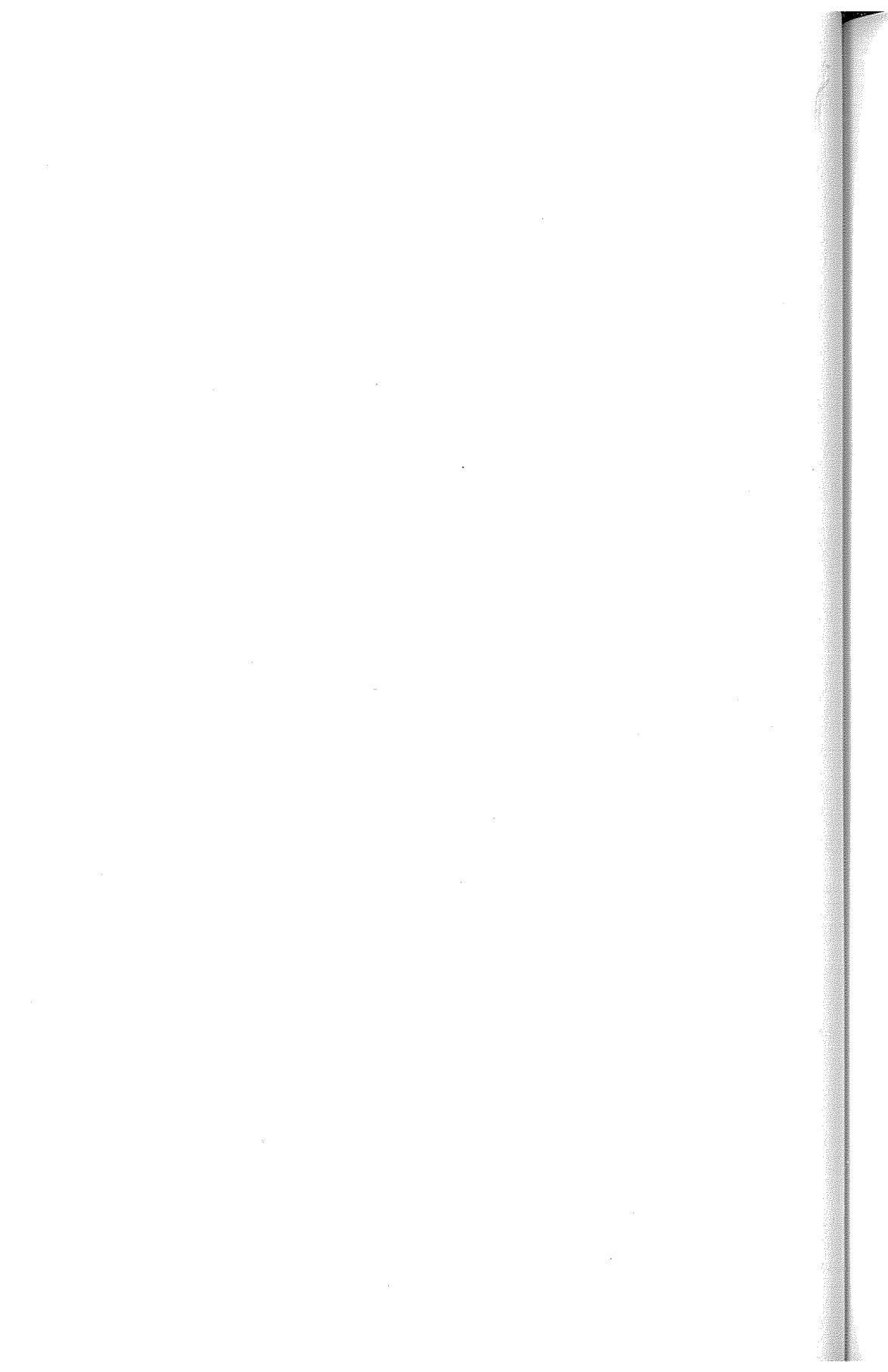
sürecin yansması haline gelebilmelidir. Rapor sayfalarındaki kayıp ve insandan, zamandan kopuk yerinden kurtulmalıdır.” Planlamanın mekân yaklaşımını da şöyle formüle ediyor: “Planlama, yereli ve bölgeseli, ulusal ve ulusötesi olandan öne almalıdır”.

Radikal planlamanın şu anki planlama statükosunu kırabilmek için iki önemli aracı olmalı diye düşünüyorum. Birincisi, planlamayı çizgilerden kurtarmak. Bir soru üzerinden geliştireyim bunu: Çizgi, kentsel siyaseti ve demokrasiyi ve daha ileri bir noktada insanların yaşama tahayyüllerindeki çeşitliliği/çoğulluğu ne kadar temsil edebilir? Çizgi üzerinden demokratik bir alan tanımlamak ne kadar mümkündür? Çizgi, ancak temsili demokrasinin bir ürünü olabilir, azınlıkları bile içinde barındıramayan bir anlayışın ürünü olabilir. Çoğulcu demokrasiden, katılımdan bahsederken, çektiğiniz bir çizgi, oradaki muhalefeti yok etmek anlamına gelebilir. Dolayısıyla planlamanın çizgi dışına taşması gerektiğini düşünüyorum. Bu, “tasarım gereksizdir” demek değildir; tasarımla planlamanın birbirini tamamlayan ama ayrı işler olduğu anlamına gelir.

Radikal planlamanın gerçekleşebilmesinde ikinci kritik nokta olarak da, nasıl bir plancı, kimin neyin aracı ve plancının farkındalığı tartışmasına girmek istiyorum. Bu sunuş içerisinde planlamanın iktisat ve siyaset yapma biçimlerinin bir aracı olduğunu ya da onların ideolojisine paralel çalıştığını söyledim. Burada vurgulamak istediğim şey, bunun etik olarak kabul edilebilirliği değil de plancının yaptığı farkındalığı. Yaptığının farkında olmayan bir plancının iktidarın ya da hâkim iktisadi sistemin oyuncağı olma riski var. Aynı şekilde gücünün farkına varan bir plancının kendi emellerini, insanların yaşamlarına en azından mekânsal olarak dikte etme şansı var. Burada sabah İlhan Hoca'nın öne sürdüğü münazaracı plancı tiplemesi de benzer bir sıkıntıyı yaşıyor aslında. Bu iki nokta arasında herhangi bir noktaya düşebilirsiniz. Plancı herşeyin farkındayken bile, “iyi, doğru bir şey mi yapıyorum” şeklinde sürekli bir şüphe içinde kalıyor olmalı gündeminin kalabalıklığı düşünülünce. Plancıların bu şüphe duygusundan kurtulması gerekiyor çünkü sağlıklı değil bu hal. Radikal demokrasinin işlediği ve katılımın mümkün olduğu bir kentsel siyaset alanı içerisine giren plancının karşı karşıya olduğu bu iki tehlikeden de olabildiğince uzaklaşacağını düşünüyorum. Çünkü, fikirler serbestçe tartışılacak ve kararlar bu tartışmalar üzerinden şekillendirilecek. Hem kapitalizmin ve iktidarın, hem de plancının gücü böylece sınırlandırılmış olacak. Dahası, plancı kendi farkındalıkları çerçevesinde uyarılarını ve yönlendirmelerini de yapabilecek. Bir Amerikalı plancı şöyle diyor: “Plancılar olarak siyasetin üzerinde olduğumuza inanmak üzere eğitildik. Siyasal süreçleri kapalı kapılar ardında yapılan, etik olmayan ve siyasal açıdan dışlayıcı pazarlıklardan ibaret sandık. Dolayısıyla siyasetin içine girmeyi hiçbir zaman tercih etmedik.” Aynı gelenek bizim coğrafyamızda da hâkim, kötü plan ya da uygulanamayan plan hemen siyasete atfediliyor. Plancının artık bir tekniker değil, bizzat siyasal alanın içerisinde yer alması gereken bir uzman olduğunun farkına varması gerekiyor. Plancı, radikal demokrasi üzerinden gelecek bir kamusal alan üzerinde siyasallaşmaktan çekinmemelidir. Bu sayede bizzat ulus-devletin kontrol ve güç gayeleriyle halktan kopardığı planlama yeniden halka dönerek radikal bir yeniden yapılanma gerçekleştirilebilecektir.

Teşekkür ederim.

BİRİNCİ OTURUM

“POLİTİKA, PLANLAMA”

Tarışmacı: Prof. Dr. SEZAI GÖKSU

**KAPİTALİST YENİDEN YAPILAN(DIR)MA SÜREÇLERİNDE
PLANLAMA-SİYASET-MEKÂN İLİŞKİLERİNİ İZMİR VE
BÖLGESİNDE ARAMAK**

Ar. Gör. ULAŞ Ş. KILIÇKAYA

**PLANLAMA POLİTİKALARI VE POLİTİK ANALİZ
İLİŞKİLERİNİN MÜZAKERECİ AKILCILIK EKSENİNDE ELE
ALINMASI**

Yrd. Doç. Dr. ERKAN POLAT

**YENİ KALKINMA PARADİGMALARI ARAYIŞINDA SİYASİ
GÜCÜN DEĞİŞEN ÖNEMİ: KARABÜK DEMİR-ÇELİK
FABRİKASI ANALİZİ**

Ar. Gör. MEHMET AKİF SAĞ, Ar. Gör. NESLİHAN SAĞ

**KÜRESELLEŞMİŞ DÜNYADA PLANLAMA, DEVLET VE
HÜKÜMET ÜZERİNE: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Doç. Dr. LEVİN ÖZGEN

KAPİTALİST YENİDEN YAPILAN(DIR)MA SÜREÇLERİNDE PLANLAMA-SİYASET-MEKÂN İLİŞKİLERİNİ İZMİR VE BÖLGESİNDE ARAMAK

Ar. Gör. ULAŞ Ş. KILIÇKAYA

(İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Giriş

Bu çalışmada, planlama-siyaset ilişkisinin; planlamanın mevcut toplumsal işbölümü içindeki konumu ve siyasetin mevcut siyasal-ekonomik formasyon içindeki biçimi ile tarihsel-coğrafi öznelerin pratikleri tarafından belirlendiği varsayımı ile hareket edilmektedir. Bu kabulde, özellikle 1970 sonlarında kuzey ülkelerinden başlayıp giderek dünyanın diğer ekonomik-coğrafi-politik sistemlerine yayılan yeniden yapılan(dır)ma süreçlerine dair eleştirel bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır. Değiştirilen-dönüştürülen kentler ve bölgeler çalışmaya konu edilecek, siyaset, planlama ve bu ikisi arasındaki ilişki(ler) bu değerlendirmenin yapıldığı temel bağlam olacaktır.

Çalışmayı yönlendiren birkaç soru şöyle listelenebilir:

1. Kapitalist yeniden yapılan(dır)ma süreçlerinde planlama nasıl bir rol üstlenmektedir ve planlama-siyaset ilişkisi nasıl kurulmaktadır?
2. Planlama-siyaset ilişkisi mekânın üretiminin ve tüketiminin siyasallığı bağlamında nasıl ele alınabilir?
3. Kentler ve bölgeler, kapitalist yeniden yapılan(dır)ma süreçlerinde, aktif özneler olarak hangi aktörler aracılığıyla nasıl bir rol oynamaktadır?

Çeşitli Boyutlarıyla Yeniden Yapılan(dır)ma

Bu çalışma, bağlamını özellikle 1970 sonlarından bugüne değin sürmekte olan yeniden yapılanma süreçleri üzerine kurmaktadır. Bunu yaparken, yeniden yapılanmayı, bugün tüm dünya yüzeyinde yayılmaya çalışan ya da daha genel ve moda bir tabirle, 'küreselleşmeye' çalışan kapitalist sistemin, bizzat kendi çelişkisi olan krizlerini aşma umudu ve çabası olarak görmektedir. Kapitalist sistemin krizlerini aşmada deneyimlediği tüm büyük ve küçük ölçekli kriz aşma

stratejileri tüm ulusal ve uluslar arası kurumlar aracılığıyla kapitalizmin işleyiş süreci, biçim ve araçlarının yeniden yapılandırılmasıyla birlikte bu sistemin aracıları olan siyasetin de yeniden yapılandırılmasını gündeme getirmiştir.

Yeniden yapılanma süreçleri, birden çok biçimde, düzeyde ve yoğunlukta materyalize olmaktadır. Yeniden yapılanma, artık pek çok alanda ve toplumsal işte gündemimiz olmuş durumda. Kamu yönetimi, şirketlerin yönetimi, yerel yönetimlerde, ekonomik yapının bazen sektörel ve mikro iktisadi boyutunda, bazen makro iktisadi boyutta, mevcut yapının, aslında toplumsal işin kapitalist sistem içinde hedeflediği 'verimlilikte' ve kâr maksimizasyonunda yeniden inşası anlamına gelen pek çok gündem ve uygulama yeterince deneyimlenmiştir.

Tarihsel-coğrafi bir ele alışıla, 1970'lerin sonundan bugüne dek geçirdiğimiz dönemin, özellikle Kuzeyin dayatmasıyla süregelen yeniden yapılan(dır)ma süreçleri, toplumsal işbölümünün ve formasyonun yeniden ürettiği ve yeni biçimler olarak belirlendiği tespiti yapılabilir. Bu süreçte, toplumsal işbölümü içinde mekansal planlama, kurumsal-hukuki yapısı, teorisi, pratiği ve özneliyle, kapitalist yeniden yapılanma sürecinde kent ve bölge mekânının üretimi ve tüketilmesinde kimi coğrafyalarda ve zamanlarda, bir engel olarak görülmekle birlikte etkin olarak kullanılmaya çalışılan bir araç olmuştur ve olmaktadır.

Siyasetin yeniden tanımlanma sürecinde devletin coğrafi-ekonomik-politik sistem içindeki rolü değiştirilmekte, "Yönetişim" kavramı öne çıkarılmaya çalışılmakta, siyasal iktidarın, muhaliflerinin ve "marjinallikler" dışında toplumsal kesimlerin ulusal ve uluslararası sermaye ile kurduğu ilişki biçimleri yeniden yapılandırılmaya çalışılmaktadır. "Yerellik" söylemi ve projeleri kadar, ulusötesi veya ulusüstü kurumlar siyasetin alanlarına doğrudan veya dolaylı olarak nüfuz ettirilmektedir. Mekansal karar verme süreçleri çok aktörlü ve planlamanın bu aktörlerden biri olarak tanımlandığı, dinamik ve burjuva demokrasisine özgü bir müzakerenin hedeflendiği "demokrasi" proje ayaklarından biri olarak sunulmaktadır. Çok aktörlü, özellikle kriz stratejileri üreten, geçmişin planlama projeksiyon sürelerine göre daha kısa vadeli, yerellik içinde seçkinleri öne süren ancak uluslararası bağlamı da olan yaklaşımlar gerek teoride gerekse pratikte öne çıkarılmaktadır.

Yeniden yapılanma denilen şeyi içi boş, tarafsız, işaretsiz kabuğundan sıyrılmamız gerekiyor. Nasıl bir üçüncü dünya coğrafyasında yaşadığımızı, kuzeyle kurduğumuz ilişkiyi, batı aklıyla olan bağımlılığımızı eleştirel bir biçimde ele almamız gerekiyor. Bu süreçte, ideolojinin ya da ideolojilerin sonu yerine, sağın ideolojisinin küreselleşmesinden bahsetmek daha doğru olacaktır.

Bir toplumsal-ekonomik-coğrafi sistem olan kapitalizmin yeniden yapılandırılması sürecini, siyaset alanından planlamaya, ortaya çıkardığı gündemlerimizle, konu ettiğimiz soru ve sorunlarımızla nasıl yer aldığını bir tasvirle, bir seçki ile ifade etmeye çalışacağım:

- Artmakta olan nüfus ve bunun ağırlıklı olarak yığıldığı üçüncü dünya kentleri, ve tabii ki onların artan ihtiyaçları, sorunları
- Küreselleşmeye çalışan bir sermaye hareketliliği,
- Hiyerarşik olarak kurulan bir dünya kentleri sistemi,

- Gelişmiş kapitalist kuzeyin tümüyle terk etmediği fordist üretimi, üçüncü dünyaya kaydırması ancak kendini yeniden üretmede geliştirmeye çalıştığı post fordist-esnek birikim rejimleri üreten bir kapitalizm.
- Büyük, aşırı uzmanlaşmış birimlere sahip dev şirketlerin tüm karar verme süreçlerinde yeni iktidarlar olarak, ulus içi, uluslar arası ve ulusüstü kurumlarıyla inşası,
- Finans kapitalin hasıla üreten sektörler içinde giderek ilerlemesi ve kurulan hiyerarşik kentler sisteminde, küresel kent, bu kapitalin yığıldığı, buradan akışkanlığının kontrol ve idaresinin sağlandığı finans merkezlerine ve giderek de kapitalist sistemin planlandığı yerlere dönüşmesi,
- Devletin ortadan kalkmadığı; devletin ekonomik-siyasal sistem içindeki rolünün ve işleyiş biçiminin değişip dönüşmesi,
- İdeolojilerin son bulmadığı ancak neo liberal ideolojinin, sağın, dünya bütününde hakim ve adeta mutlak ve son çare olana dönüştürülme çabası,
- Tüm bunların aynı zamanda artan yoksulluk, evsizlik, işsizlik üretmesi, ayırmayı, yarılmayı keskinleştirmesi,
- Bireyselliğin öne çıkması, toplumun atomize edilmesi,
- Örgütsüzlüğün kutsanması,
- Kamusal mekanın bir tüketim mekanı olarak yeniden tariflenmesi,
- Siyasal öznenin yok edilmesi.
- Tarihin, ideolojinin sonunun yeni dünya düzenin doğuşunun kaçınılmaz bir sonucu ve müjdesi olarak sunulması, pazarlanması,
- Teknolojik değişimin ve onun gereklerinin özerk, ve tüm dünyanın tarihin bundan sonraki akışını belirleyici bir referans olarak sunulması,
- Rekabetin bölgeler ölçeğinden kentler ve hatta yapılar ölçeğine kadar tüm alanlarda öne çıkarılması, yarışan insan ve asla onun olmayan yarışan, geçici, sürekli değişime ve belirsizliğe konu edilen bir mekan tasavvurunun yerleştirilmesi,
- Bilginin metalaşması, bilgi toplumu söyleminin toplumun tüm kesim ve kurumlarına nüfuz ettirilmesi...

Kentler ve Bölgelerde Yaşanan Değişim-Dönüşüm:

Söz konusu yapılan(dır)ma süreçleri, kapitalizmin küreselleşmeye çalıştığı, ekonomik ve siyasal alanın çeşitli ölçeklerinde, farklı coğrafyalarda aynı olmayan ama benzerliklere ve iççeliklere sahip bir nitelik taşımaktadır. Bu sürecin bir bileşeni olarak kent-bölge mekanları, pasif ve yalnızca üzerinde sürece dair aktivitelerin geçtiği bir araç olmanın ötesinde, kentler ve bölgelerin tüm fiziki ve sosyal boyutlarıyla aktif öznelerine dönüştürülmektedir. Kentler-bölgeler arası rekabet pekiştirilmekte, siyasal olarak programlanmakta ve planlama süreçlerine temel bir girdi olarak sokulmakta ve siyasalar düzeyinde formüle edilmektedir.

Yeniden yapılanma süreçlerinde kentlere ve bölgelere biçilen roller, eğer ekonomik-siyasal alandaki yapılanmanın bir ürünü olarak görülürse, kent ve bölge mekanlarının bu süreçlerdeki üretim ve tüketim biçimleri, siyasetin ve planlamanın, belki de yeni, söz konusu ilişki biçimlerini deşifre edeceğimiz alanlar olarak belirlemektedir. Ayrıca, bütün bu süreçler ve olgular, toplumsal kaygıları olan en az tüm meslekler kadar planlama için de konu edilen sürecin söylemlerine ve kavramlarına dair yeniden düşünmeyi ve bu alanda eleştirel sorgulama araçlarını oluşturmayı önermektedir.

Bu süreçler, dünyanın farklı coğrafyalarında, hatta orijini olan kuzey’de aynı anda başlamadı veya aynı anda çalışmadı. Ancak süreçlere gerek toplumsal ekonomik politik yapının bileşenleri, gerekse mekansal ölçekleri bağlamında ilişki bakmak durumundayız. Meta üretim, tüketim ve yeniden üretim ve tüketim süreçleri bugün ne tek bir ülke sınırı içinde, ne de statik bir biçimde ele alınabilir.

Planlama ve Plancının Konumu:

Planlama nedir? Sanırım şöyle bir tanım yapılabilir: Nesnesi olan mekanı belirli bir yetki sınırı içinde çeşitli ölçeklerde tanımlayan, üzerinde yer alacak işlevlere yönelik kullanım biçimi-kullanıcı ilişkisini optimize eden, fiziki ve sosyal boyutlarıyla mekana ilişkin geçmişin ve bugünün bilgisini üretmek ya da üretirerek coğrafyanın, mekanın ve insanın geleceğine dönük karar verme aracıdır.

Bizlerin, ama özellikle plancı olan bizlerin, toplumsal işbölümü içindeki konumumuzu bilmemiz gerekiyor. Söz konusu konumun kendisi ve toplumsal üretimdeki yeri ise siyasetle biçimlenmektedir. Bu konunun ayrılmaz bir diğer boyutu ise, işbölümünün mekansallığı ve mekanın işe göre bölünmesidir.

Yeniden yapılanma süreçlerinde kentlere ve bölgelere biçilen roller, eğer ekonomik-siyasal alandaki yapılanmanın bir ürünü olarak görülürse, kent ve bölge mekanları siyasetin ve planlamanın yeni (?) ilişki biçimlerini arayacağımız alanlar olarak belirir. Siyasetin yeniden tanımlanma sürecinde ise “Yönetişim” kavramı öne çıkarılmaya çalışılmış, siyasal iktidarın, muhaliflerinin ve toplumsal kesimlerin ulusal ve uluslararası sermaye ile kurduğu ilişki biçimleri yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır. “Yerellik” söylemi ve projeleri kadar ulusötesi ya da ulusüstü kurumlar siyasetin alanlarına doğrudan veya dolaylı olarak nüfuz ettirilmiştir. Mekansal karar verme süreçleri çok aktörlü ve planlamanın bu aktörlerden biri olarak tanımlandığı dinamik ve müzakerenin hedeflendiği “demokrasi” proje ayaklarından biri olarak sunulmuştur. Planlama alanında ise çok aktörlü, müzakereci, strateji üreten, geçmişin planlama projeksiyon şürelere göre daha kısa vadeli, yerelliği öne süren ancak uluslararası bağlamı da olan yaklaşımlar gerek teoride gerekse pratikte öne çıkarılmaktadır.

Planlamayı, toplumsal işbölümü içindeki konumu itibariyle çözümlemek durumundayız. Ve eğer bu konumu, yani onun hizmet ettiği şeyi, yani toplumsal üretim-tüketim yeniden üretim ve tüketim döngüsündeki işlevini beğenmiyorsak, onu toplumsal değerlerimizle çatışan bir noktada buluyorsak, şunda kararlı olmamız gerekmektedir.

Kerelerce “planlama nedir?” i tartıştık, tartışmaya devam ediyoruz. Bence artık, ne planlama ne de mimarlık “uyumlu mekan organizasyonu” tanımlaması ile öznesiz, nesnesiz, süreçsiz, tarihsiz, ve içinde bulunduğu sosyal, coğrafi ve ekonomik yapı ve sistemden bağımsız tariflenemez, tariflenmesi bir tahrifattır. Planlama, gerek kuruluşu itibariyle, gerekse taşınmak istediği toplumsal işbölümü içindeki pozisyonu itibariyle sosyal, coğrafi, ekonomik yapı ve sistemden son derece kopuk, adeta bundan bağımsız işlercesine ‘düş’ üreten ve ürettiği mekana da bir daha dönüp bakmayan, artık düşü değil yalnızca retoriği tasarlayan, düşü üretme işini bir başka yükselen işkoluna, medyaya devreden bir konuma geçmiş durumda.

Siyaset-planlama ilişkisini en somut görebileceğimiz yerin, planlamanın -ki burada kastedilen; en küçük kent parçalarındaki plan delikleri dediğimiz tadilat uygulamalarından, örneğin koca bir Avrupa için mekansal gelişme stratejisi üreten Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi’ne kadar uzanan geniş bir ölçek ve türdeki çeşitlilikten bahsediyorum- neyi konu edinip, neyi neye dönüştürdüğü, hangi sürecin parçası olduğu, hangi alt süreçleri ürettiği ile birlikte ele alınması gerekmektedir.

Bütün bu tartışmalar bir yana, eğer baktığımız yer diğer meslek grupları yani toplumsal işler ve onların kente dair, mekana dair ürettikleri bilgi ve karar olduğunda planlamanın sunduğu olanaklar ve bunu eyleyebilme bilgisi birden bizi heyecanlandırıyor ve işte orda öne çıkmanın bir kere daha gerekli olduğuna, bu işi ancak bizim yapabileceğimize dair inancımız ve eğitimimizin ilk günlerinden itibaren bir kenti, kent mekanını düzenleyebilme, planlayabilme düşümüz birden canlanıyor. Ve kendimizi birden o 60’ların kapsamlı planlama işleri için kurdukları düşünce evreninin içinde buluyoruz. Pratiğimiz ise tabii ki biraz farklı oluyor: Örneğin 3194’ün getirdiği kısa kesik, uzun kesik çizgileri çizerken buluyoruz. Kendimizi bir yatırımcının “sen şunun ehlinin, benim mülkümü al, arsaya çevirir, imar hakkını yani rantımı maksimize edersin, sen belediyedeki, kamu kurumlarındaki bürokrasi sürecini hızlandırır, yani evrak takibimi yapar, yani işimi görür, işini yaparsın” sözlerinin altında buluyoruz.

Planlamanın, eğer işbölümü içindeki pozisyonunun, rolünün, mesleğin ve disiplinin dışındaki iktidar tarafından- ki burada ister bir siyasal özneyi görelim (örneğin bir belediye başkanını o kentin nasıl planlanacağı konusunda ister sermaye ile barışık ister onunla çatışan ve plancıya iş buyuran bir pozisyonda görelim), ister bir toplumsal ekonomik sistem olarak kapitalizmi (yani bize neyi ne için yapacağımızı buyuran bir sistemi), ya da her ikisini doğru ilişkisel bir biçimde ele alarak görelim- biçimlendiğinden hareket ederek yeniden tariflenecekse, önümüze koyacaklarımız ne çok zor ne de çok karmaşık. Burada siyasetle, siyasalarla kurulan ilişki de aynı yalınlıkta, yani araçsal ve rasyonel. Ama o artık planlamanın kendi rasyonelliği filan değil, daha doğrusu böyle bir arayış artık geçerli değil. Çünkü kurulu rasyonellikler var ve bunlar kullanacağımız bilim alanı veya alanlarında tarifli. Bunlar tartışarak, artık sizin varsaydığınız, eleştirmenize açık olmayan kapalı bir sistematik düşünce içinde kurulu. Bunu kuran batı yüzyıllar boyunca siyaseti de planlamayı da bu ikisi arasındaki ilişkiyi de tartışarak, toplumsal mücadelelerinde rafineleştirerek bugün biz üçüncü dünya insanların edinimine açmış durumda. Peki bunun alternatifi ne olabilir? Biz işimizi, siyasallığımızın bir uzantısı olarak görebilir miyiz?

Türkiye’de planlama alanında getirilen yeni düzenlemelere bir göz atıldığında, mekânın düzenlenmesi işinin bölgesel ölçekli pazarlara açıldığını, kısa vadeli kapsamı olan plan türlerinin öne çıkarıldığını, yeniden ve yeniden üretim ve tüketimi olanaklı kılacak projelere destek verildiğini, vb. süreçleri görmekteyiz. Çokça eleştirilen merkezi planlama ve devletin planlıları, yerini giderek daha fazla parçacı, yerelin bilgisinden uzak sermayenin planlılarına bırakmakta.

Katılım konusu, şüphesiz bu meslekte birikimi olanlar kadar bu alanda yeni olan öğrencilerin de çokça duydukları bir retorik. Böyle olmasının ötesinde bir pratiğimiz ise henüz yok. Oysa katılımı ilişkilendirilmiş o kadar çok süreç tarifleniyor, o kadar reklam ediliyor ki... Pratiğimiz ise salon doldurma işine dönüşmüş durumda. Pek çok alanda kişilerin, kurumların katılma heyecan duyduğu anlar ise zamanın yokluğu ile çarpıştırılıyor ve bu alandaki tüm enerji eritiliyor. Bilebildiğimiz kadarıyla nasıl katacağımız, nasıl katılacağımız konusundaki tartışmalar süregidedursun, seçkinlerin karar verdiği bir burjuva demokrasisi söz konusu katılımı çoktan prosedürel bir aktiviteye dönüştürmüş durumda.

Bir diğer önemli konu ise strateji geliştirme. Bu terim giderek bireylerin davranış biçimlerine nüfuz edecek kadar bir etki sahibi oldu, yani stratejik davranmak diye bir şey çıkıp geldi gündemimize. Bir asker edasıyla belki de hiç istemediğimiz bir sistemin içinde strateji üretip duruyoruz, geleceğimizin belirsizliğini olabildiğince geleceğimizin güvenilirliğine araç etmeyi düşlediğimiz planlama, neo liberal dalganın içinde yeni bir vücuda, imaja ve işleve büründürülüyor.

Avrupa Birliğine girme yolunda önümüze konulan süreçlerden biri uyum, bir diğeri entegrasyondur. Bu yalnızca AB’nin değil tüm bölgesel birliklerin ve Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi ulusötesi kurumların da kapitalizmin küreselleştirilmesi amacıyla getirdiği uygulamalardandır.

Sonuç Yerine:

‘Yeniden yapılan(dırıl)mayı’, pek çok meslek insanının düşüncelerini, değişim umutlarını ve öngörülerini birleştirdikleri bir “proje”ye mi dönüştürmeli, içinde yer alarak nesnesi olmaktan çıkıp aktif siyasal öznesine mi dönüşmeliyiz sürecin, yoksa değişip dönüştürmemiz gereken, güncellememiz gereken siyasal projelerimizi yeni umutlarımızla mı beslemeliyiz? Şehir ve bölge planlama, bir disiplin ve bir ‘iş’ olarak, kaçınılmaz bir biçimde bu değişim ve dönüşüm sürecinden etkilenmiş ve bugün bizlerin mesleğimizi, disiplinimizi yeniden konumlandırmalara, yeniden tanımlamalara ve yeniden değerlendirmelere getirmiştir. Burada önemli bir konu var: Söz konusu yeniden yapılanma karşısında planlama özneleri, konuları, araçlarıyla kendine bu sürece ‘uyumlaştırarak’ mı yeniden yapılacak, yoksa bugüne kadar getirebildiği değerlerini koruyabilmek için bir başkaldırı mı örgütleyecek. Peki bu ikisi birarada mümkün mü?

Planlamanın nesnesi olan mekân, bütün boyutları, biçimleri ve ölçekleriyle, planlamanın araç edinildiği kamu yararını sağlama amacıyla, siyasetle kurulan hangi ilişki(ler)le yeniden üretilmektedir? Planlı olan bizlerin şu iddiayı taşımaktan vazgeçmemiz gerekiyor: Planlama, istediği kadar disiplinden faydalansın, mekana, coğrafyaya ve sosyalliğe dair onların bilgisini istediği kadar operasyonel olan toplumsal işinde kullanmaya çalışsın, hiçbir zaman tek karar verici

olamaz, olmasına gerek yok. Bunun anlamsız bir yük olarak taşındığını, bütün bulanıklığıyla eğitimimize, bu işe felsefi düzeyde çözüm aramaya çalışan insanların akıllarına ve hatta yüreğine kazanması edimini son derece anlamsız buluyorum. Ve mekanı anlamada, coğrafyayı içinde yer aldığımız bütünsellikte görebilme araçlarını geliştirmede tek başımıza ve mevcut kavrayışımızla mümkün olmamaktadır.

Ayrıca geleneğimiz, birikimimiz olan bir nokta da elimizde mevcut: Siyasetçiye bilimsel bilgimizi, kente dair ortaklaşabildiğimiz duyarlılığımızı aktarmada ve fikir alışverişinde bulunmada, birlikte karar vermedeki pozisyonumuzu güçlendiren becerilerimiz.

Çalışmamı yeniden yapılan(dır)ma süreçlerinin araştırılabileceği bazı alanlara işaret ederek bitirmek istiyorum: Bu süreçte izlenmesi gereken, müdahale edilmesi gereken sektörlerden biri, servis sektörü içinde uluslar arası sermayenin dünya kentleri hiyerarşisi içinde dolaşımında motoru olan finans sektörü ya da daha genel bir ifade ile “üretici servisleri (producer services)” olacaktır. Özellikle İstanbul’da, ama tüm büyük kent-bölgelerde bu sektörün mekansal eğilimlerini, değiştirme-dönüştürme stratejilerini ve planlama-siyaset ilişkisini nasıl araç ettiğini inceleyebiliriz.

Son olarak, bundan önceki bölümlerde aktarılan kabuller, tespitler ve değerlendirmeler ışığında, bir III. Dünya Metropolü olan İzmir’e, Türkiye bağlamına nasıl bakabiliriz ve bunu eleştirel bir biçimde yapmanın araçlarına dair öneriler getirebiliriz. Örneğin tarihsel dönem olarak 1980 sonrası ve mekansal birim olarak da İzmir kent-bölgesi (city-region) ele alınabilir. Bir üçüncü dünya coğrafyası olan Türkiye ve metropolü olan İzmir, bölgesi ile ele alındığında yukarıda bahsedilen ilişki(ler) nasıl ortaya çıkarılabilir ve yorumlanabilir(teori sorunsalı).

PLANLAMA POLİTİKALARI VE POLİTİK ANALİZ İLİŞKİLERİNİN MÜZAKERECİ AKILCILIK EKSENİNDE ELE ALINMASI

Yrd. Doç. Dr. ERKAN POLAT

(Süleyman Demirel Üniversitesi, Mühendislik - Mimarlık Fakültesi, Şehir ve
Bölge Planlama Bölümü)

Giriş

Kentsel planlamada da politikaların oldukça büyük bir önemi vardır. Günümüzde sık sık tartışılan ve içiçe geçmiş görünen planlama ile politika ya da siyaset¹ arasındaki ilişkide, bir meşruiyet aracına dönüştürülmeye çalışılan planlama hep ikinci planda olmak zorunda kalmıştır. Özellikle ülkemizdeki yaklaşımlar ve uygulamaların bu yargıyı desteklediği açıktır. Yanlış, yanlış politikalarla, planlama politikalarının ve stratejilerinin politik alandan dışlanma eğilimlerinin yaşandığı, apolitikleştirildiği günümüz kentleri daha da içinden çıkılmaz, çözülemez sorun yumaklarına dönüştürülmektedir.

Bu noktadan hareketle, bu çalışmada, planlama politikaları ile 1940'lardan bugüne ulaşan 'Politik Analiz' yaklaşımının etkileşimi ele alınarak, özellikle müzakereci akılcılık ekseninde bir tartışması yapılacaktır.

Planlama ile Politik Analiz İlişkisi

80'lerin sonunda ve 90'ların başında, planlama kuramında, nesnelcilik ve yararlı akılcılık üzerinden hareket eden planlama paradigmatları, bugün, yerel ekonomilerden küresel kapitalizme

---

¹ Politika her şeyden önce bir yönetme sanatı veya bilimdir, yani siyaset bilimidir. Bir anlamda da, hükümet/devlet icraatlarını etkileme, değiştirme veya yönlendirme işidir. Ancak planlama özelinde bakıldığında, bir toplumda ya da kentte yaşayan insanlar arasındaki ilişkiler karmaşasının bir toplamıdır. Yaşanılan zaman veya gelecek için kararlar almak ve uygulamak için koşullar ve verilerin ışığında alternatifler arasından seçilen eylem veya eylemleri ortaya koymak, belirlenen yöntem veya biçimlerde uygulamaktır. Kentsel planlama bağlamında, kent anlamındaki 'polis' kelimesinden türediğinden dolayı, bu bildiride siyaset yerine politika kavramının kullanılması yeğlenmiştir.

kadar, kültür, bilinç, toplum ve yersizlik (placeness) konularında bir çok alanda odaklanmanın ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Bu odaklanmaların merkezindeki en önemli paradigmalardan biri 'Politik Analiz (Policy Analysis)' dir. Politik analiz ya da politika bilimi aslında, akılcı kapsamlı planlamanın bir arıtımı ya/ya da çeşitlemesidir. Bu konuda birçok çalışma yapılmış olup, bu çalışmaların bir kısmı politik analizin amaçlarında odaklanırken, büyük problemlerin politik analizin limitlerindeki konumunu sorgulamakta olanlar yanında, "politik analiz, politik analizin kurallarında ve yöntemlerindedir" yaklaşımları da görülmektedir.

Aslında, planlama ve politik analiz arasındaki ilişkinin tartışılması, 'gerçek ve güç' arasındaki ilişkinin tartışılmasında yatar. Gerçekliği temsil etmenin ya da sunmanın yolları belli bir 'seçmeciliği' gerektirirken, bu güçle sıkı sıkıya ilişkili olan gündem yaratma, kapsama ya da dışlama, seçici bir özen gösterme ve ihmal etme gibi konuları da ortaya çıkar. Planlamayı ve politikaları temsil etmenin ya da sunmanın yolları ise, nedensellik ve sorumluluk (causality and responsibility), yasallaştırma ve yetke/otorite (legitimacy and authority), kaygılar, gereksinimler, değerler, tercihler ve yükümlülükler konularında tahminler yapmak ya da varsayımlar üretmekle sağlanır. Planlamanın ve politikanın ortak dili sadece bunları tarif etmemeli aynı zamanda bunları yapılandırmalıdır da.

Majone (1989), "politikacılar sadece çok iyi bilirler; ama toplumbilimciler çok fazla unuttular. Kamusal politika dille üretilir, yazarak ya da konuşarak tartışma ya da müzakere etme tüm politik süreçlerin odağında yer alır." diyor. Burada denilebilir ki, politika geliştirme (policy-making) sabit ve düzensiz bir mücadele gibidir, özellikle toplumsal sınıflamalar, bunların sınırları, mevcut deneyimlerin öznel yorumları, sorunların kavramsal çerçevelerinin betimlenmesi ve düşüncelerin tanımlanması bağlamında bu böyle olmaktadır (Stone, 1988). Bu dolambaçlı çabalamalar ustalık gerektiren konuşma becerilerinden (retorik) çok daha fazla şey gerektirir. Planlamanın politikalar bağlamındaki çabaları sorunun seçimini sorun analizi kadar; kurumsal kimlikleri yönetim stratejileri kadar; ve kamusal erişimi kamusal anlayış kadar etkiler.

Yapılan tartışmalar kuramsal açıdan da farklılaşmalar sunarlar: İngiliz sisteminden Fransız post-yapısalcılığın ve toplumsal kuramı eleştiren Frankfurt okulundan Amerikan yararcılığının (pragmatizm) yenilenmiş ayırmacılığına kadar. Bu düzeylerin doğru olarak tanımlanması için, plancıların ve politikacıların ne yaptıklarını, hangi dili kullandıklarını, uzmanlıklarını gerçekleştirirken hangi yöntemleri kullandıklarını ve yaklaşımlarını doğru anlamak önem kazanmaktadır.

Planlama ve politika argümanları pratik ya da kılışal üretimlerdir. Betimleme, tahmin etme, değerlendirme, gündem yaratma, sembolik olarak güven verme ve önerilerin sınanması bakımından birçok rol oynarlar; ancak bu argümanlar sürekli tartışma konusu olurlar ya da güçlü biçimde ilgiyi üzerine çekerler. Böylece, planlama ile politik analiz üzerindeki bu tartışmacı yaklaşım, sürekli olarak 'gerçek' in gerçekten ne kadar ele alındığı konusuna uzanır.

Politik Analiz Nedir?

Aslında politik analiz oldukça geniş bir perspektife sahip olup, özellikle sistem mühendisliği, ekonomi, politika ve yönetim biliminde daha fazla kullanılmaya başlanmıştır².

Politik analizi daha iyi betimlemek için belki de biraz kökensel gelişimine bakıp, gerçeği nesnelikte arayan epistemolojik bir felsefik duruş olan nesnelcilik (objectivism) ile yararlı akılcılıktan (instrumental rationality) hareket etmek doğru olacaktır.

Aslında 18. yüzyıl Aydınlanma felsefesinin kalıtı olan bu kavramlar, politik analizin gelişiminde de çok önemlidir. Nesnelcilik, olgucular (Comte, Laplace gibi), eleştirel akılcılar (Popper gibi) ya da diğerleri arasında -bilimin evrensel mantığına inanlar- tarafından geliştirilen bilimlerin çoğunda daha baskın görünürken, kamusal politika için de bazı açılardan uygun görünür. Bununla birlikte nesnelcilik Kant'tan Rawls'a üstün bir mantığın arayışını yapan liberallerin tinsel/ahlaki felsefelerinin altını destekler. Son dönemlerde ise, ahlakbilimcilerinin felsefe ve kamusal alanlarla ilgilendiğini söylemek yanlış olmaz. Özellikle kamusal politika konularında nesnelci bir tinsel mantık geliştirme çabaları bulunmaktadır.

Yararlı akılcılık ise, özellikle bireysel davranışların kuralcı bir modeli ve kamusal politikanın bir davranış biçimi olarak ele alınmaktadır. Özellikle mikroekonomistlerin kullandığı anlamda, yararlı akılcılık, bireyler için makul bir deneysel modeldir; ancak bu, bir bütünlük için uygun olmayabilir. Buna göre, nesnelcilik ve yararlı akılcılığın modernizmi bir tarafından temizce, hesaplıca ve bağdaştırarak desteklediği de söylenebilir.

Yargıda bulunma ve karar vermenin özü, kuralların ya da algoritmaların (çözüm yolları) otomatik olarak uygulanması değildir; ancak bunlar değerlendirme ve yorum için inançları, kuralları ve eylemleri güçlendirir (Bernstein, 1983).

Genel olarak bakıldığında, politik analizi iki aşamada ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi 'İlk Kuşak' politik analizdir (1940-1960'lar arası) ve ikincisi de 'İkinci Kuşak' politik analizdir (1980'lerden bu yana).

Politik analizin tarihine baktığımızda da, 1940'lara kadar uzanmamız gerekecektir. Gerçekten de, kamusal sektör organizasyonlarından, şirketlere, üniversitelere, vakıflara ya da beyin takımlarına (think-tank) ve bazı analizlere kadar politik analizin kullanıldığını görüyoruz.

² Politik analizdeki ana yenilikler: Kuram ve Yöntem, 1944'den 1966'ya şöyledir (Friedmann, 1987:149):

- a. Sistem Mühendisliği, Uygulamalı Matematik ve İstatistik
  - Oyun Kuramı (von Neumann & Morgenstern, 1944; Luce & Raiffa, 1957)
  - Siberetik (Weiner 1948, 1950)
  - Bilgi Kuramı (Shannon & Weaver, 1949)
  - İstatistiksel Karar Kuramı (Savage, 1954)
  - Yöneylem Araştırması (Churchman vd, 1957; Ackoff, 1952; Beer, 1966)
  - Lineer Programlama (Dantzig, 1963)
- b. Ekonomi, Politika ve Yönetim Bilimi
  - Refah Ekonomileri (Reder, 1947; Myint, 1948; Baumol, 1952; Little, 1957)
  - Seçme Kuramı (Arrow, 1951; Olson, 1965; Barry & Hardin, 1982)
  - Ekonometri (Cowles Komisyon monografileri; Tindbergen, 1951, 1964; Theil, 1964)
  - Organizasyon Bilimi (Simon, 1945, 1957; March & Simon, 1958; Cyert & March, 1963)

Popüler sloganları 'konuşma gücü doğrular' olan (Wildavsky, 1966), zaman ve mekan boyutunda ele alınan politik analiz için özellikle bütüncül yaklaşım bağlamında Lindblom (1959, 1965), Lindblom ve Cohen'in (1979) ve parçacıl yaklaşım anlamında da Wildavsky'nin (1966, 1979) çalışmaları vardır. Bunun yanında, özellikle tarihsel açıdan politik analizi ele alan deLeon'un (1988) II. Dünya Savaşı ve Vietnam'la ilgili politik yaklaşımları önemlidir.

Majone'a (1989) göre, politik analizde bir "karar vermecilik (decisionism)" söz konusu olup, birimsel bir karar vericiyi (plancı gibi) ya da yardımsever bir politikacıyı yanlışlıkla varsaymaktadır. Bu alanda rol oynayan çok sayıda, farklı ve etkileşimli aktörler olduğundan hareketle, bu karar vericiliğin sınırlarının da oldukça esnek ve geniş olduğu söylenebilir.

Bundan başka, olguculuk (positivism) kavramının politik analiz süreçlerinde de oldukça etken olduğu görülmektedir³. Planlamanın ve politikanın gerçek anlamda olgucu bir stratejisi olduğundan hareketle, olgucu politik analizin başarılı örnekleri de bulunmaktadır⁴.

Popper'in (1959, 1963, 1972) başını çektiği eleştirel akılcılık (critical rationalism) ile sorgusal analizler ile planlama için doğrudan bilimsel tartışmalar yapılmıştır. O'na göre politika, "çok parçalı toplum mühendisliği" nin geçici denemeleridir ve bu nedenle de hatalıdır. Eleştirel akılcı epistemoloji (bilgi kuramı) ile politik değerlendirme arasındaki ilişki Campbell (1969) tarafından ortaya konulmuş, olguculuğa benzemeyen, eleştirel akılcılık, politik analize gerçekten bir bilgi temeli oluşturmuştur.

Analiz merkezli (analycentric) bir biçim izlenerek⁵, politik analizde karar verme süreçlerinde kullanılan yöntemler de sorgulanmıştır (Dunn, 1981:73-75); ancak bu analiz yöntemleriyle yapılan yaklaşımların eleştirilerinin gelmesi de gecikmemiştir (Wildavsky, 1966). Buna göre, politikalar her zaman kısıtlı kaynakların optimizasyonundan çok daha önemlidir.

Son dönemlerde ise, özellikle geleceği ele alan, yakın erimdeki politiklardan uzak erimdeki durumları belirlemeye yönelik bir yaklaşım da vardır. Bu yaklaşım, uzun-erimli politik analiz (long-term policy analysis [LTPA]) yaklaşımıdır (Lempert, Popper & Bankes, 2003).

Politika Açısından Planlama Düşüncesi

Çağdaş planlama düşüncesinin kökenlerini Aydınlanmada ve modernite geleneğinde aramak, ilk bakış açısı açısından doğru olacaktır (Friedmann, 1987; Harvey, 1989; Milroy, 1991; Goodchild, 1990). Bu bakımdan, planlama düşüncesi, dinsel inancın entelektüel baskılarından ve

³ Politikadaki ve analizlerdeki nesneliliğin ve yararlı akılcılığın karşısındaki bu yaklaşımlarla, olguculuk tartışma konusu olmuştur. Bu konu üzerinde, özellikle B. Fay'in (1975) klasik eleştirileri ve M. E. Hawkesworth'un (1988) son dönem yorumları ilginçtir. Bundan başka, T. Dye'nin (1976) ve H. Eulau'nun (1977) Comte, Saint-Simon ve Weber'e tarihsel referanslar veren olgucu yaklaşımları da önemlidir.

⁴ Bu konu üzerinde B. Fay'in (1975:22-29, 49-64), D. Torgerson'un (1986a), Hawkesworth'un (1988:37-40) ve Bobrow and Dryzek (1987:128-34) detaylı araştırmaları vardır.

⁵ Burada fayda-maliyet analizleri, karar analizleri, lineer programlama, sistemler modellemesi, program bütçelemesi gibi analiz tekniklerinden bahsedilmektedir.

despotların politik baskılarından ayrılmış fikirlerle gelişmiştir. Bilimsel bilginin ve düşüncenin eyleme geçirilmesiyle birlikte, daha iyi ve yaşanabilir bir dünya elde edilmiştir.

Yine de çağdaş planlama düşüncesinin entelektüel geçmişi, Friedmann'ın (1987) tanımladığı gibi, demokrasi ve ilerleme kavramları ile bağlantılıdır. Zamanın ve mekânın ortak paydasında yer alan ortak çabalarla kentlilerin, vatandaşların birlikte hareket etmesi de bu bağlantıyı güçlendirmiştir.

Bu dönemde, özellikle Mannheim'in (1960) savunucu bir planlama yaklaşımı ve sistematik toplumsal bilimsel bilgi ve tekniklerini dizginleyen bakış açısı, aynı zamanda, akılcı karar verme konusunda etkili olan Şikago Okulu'nun da ilham kaynağı olmuştur (Faludi, 1986; Friedmann, 1987). Genelde üsüle yönelik bu yaklaşım, planlamayı ekonomik ve toplumsal gelişme için bir yenilikçi güç olarak betimlemiştir. Dönemine göre çağdaş olan bu bakış açısı, populist "clientelism" denilen daha çok politik bir birlikteliği anlatan bir 'politik makine (political machine)'⁶ dönemine meydan okumuştur (Meyerson & Banfield, 1955).

1970'lere gelindiğinde ise, kapitalist güçlerin etkisiyle ortaya çıkan tahribat, kamusal yaşamı değiştirmiş, özellikle çevresel ve kentsel planlama anlamında tartışmalar yapılmıştır; ancak ilk dönemlerde çevre ve kentlilerden önce kapital gereksinimler üzerinde durulmuştur (Castells, 1977; Scott & Roweis, 1977).

Bununla birlikte, Mannheimci planlama yaklaşımına esas meydan okumalar, özellikle, bilimsel eleştiriler yönünde olmuş, deneysel bilgi kökenli yaklaşımlar sorgulanmıştır. Foucault'un analizini izleyerek, planlama, baskın olan güçle ilişkilendiriliyordu (Habermas, 1987). Bu ise, kentteki azınlıkları ya da diğerlerini kenarda bırakan bir yaklaşım da sergiliyordu.

Bu sistematize edilmiş nedene yönelik meydan okuma ve bununla ilişkili olarak planlamadaki meydan okuma, modernite projesini merkezinden vurmuştur. Artık bu meydan okumanın adı 'postmodernizm'dir. Postmodernizm hem yenilikçi hem de gerileyicidir bu anlamda. Farklı gelişme çizgilerinde farklı çeşitlenmelere uğrayarak, özellikle modernite projesinin yerine koyulması anlamında eleştirilere maruz kalmıştır. David Harvey ve Jürgen Habermas, eksik ya da bitmemiş bir modernite projesini yeniden yapılandırmanın yollarını aramışlardır. Planlama açısından bakıldığında, böyle bir ortak eylem alanı için postmodernizm içinde yer verilmiş; ancak çoğuysa planlamayı farklı olarak görmüşler ve imkansız, konuyla ilgisiz ya da sıkıcı bularak, planlamayı uzaklaştırmayı yeğlemişlerdir (Milroy, 1991).

İkinci kuşak analizde ise bazı yeniliklerin ele alındığı görülmektedir (Sawicki, 1988). Bunlar kısaca şöyle betimlenebilir:

- Değerlendirme kriteri
- Teknik olabilirlik

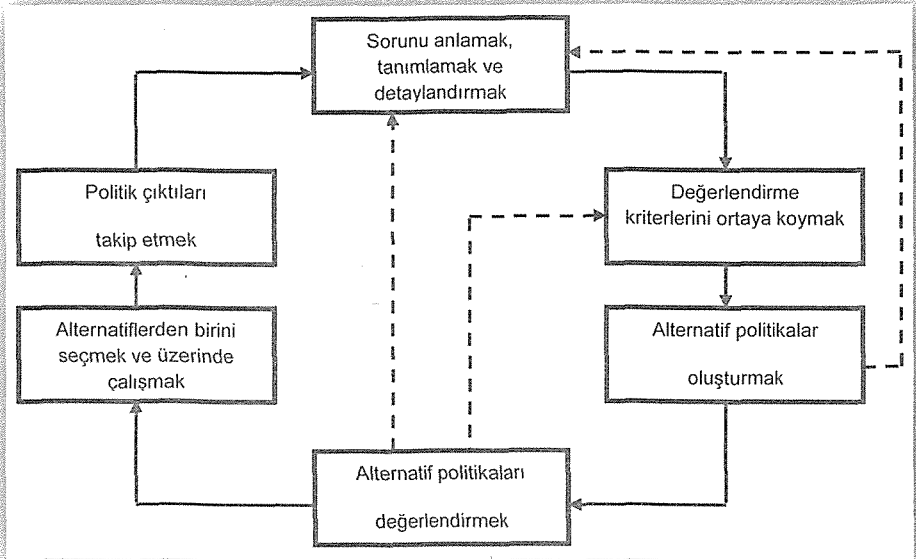
⁶ "Politik Makine" kavramı özellikle 1950'lerin kırsal Amerika'sında kullanılan bir kavram olup, daha çok bir politik partinin eylemlerini kontrol eden bir politik organizasyon anlamında kullanılmaktadır. Japonya'nın Liberal Demokratik Partisi yöre-kentsel ve kırsal alanlardaki çiftliklerin ve yol yapım şirketlerinin kontrolünü sağlamak amacıyla böyle bir politik makine kurmuştur.

- Politik yaşayabilirlik
- Ekonomik ve mali olabilirlik
- Yönetimsel işletilebilirlik

Bu aşamada, Patton & Sawicki (1986) temel politik analiz sürecini şekil 1'deki gibi tanımlamışlardır.

Bu meydan okuma ya da karşı duruşlar, planlama düşüncesini etkileme anlamında oldukça güçlüydüler. Planlamaya postmodern meydan okumaların bazı yönleri de demokratik olmayan yapıya direnen bir durum gerektirmekteydi. İşte planlamanın müzakereci biçimleri bu dönemlerde ortaya çıkmış ve bir ilerleme yolu olarak ele alınmıştır.

Şekil 1. İkinci kuşak politik analizi ve temel politik analiz süreci (Patton & Sawicki (1986))

Müzakereci Akılcılık ve Planlama Politikaları

Müzakereci akılcılık sadece planlamanın yeni bir paradigması olarak ortaya çıkmamış, aynı zamanda, bir ortak kurallar çerçevesi olarak da çizilmiştir. Bunu, sadece akılcılık ekseninde de ele almamak gerekir. Bu açıdan, bir diğer yaklaşım, planlamanın toplumsal ve ekonomik sorunlarla ilgilenen bir 'toplumsal proje' olduğu yaklaşımıdır.

80'lerdeki bu 'yeni' toplumcu yaklaşım, insanların gereksinimleri, değerleri gibi konularda çoğulcu bir anlayış getirmiştir. Çeşitliliklerin ya da farklılıkların ele alınması ya da bunların farkına varılması bu yaklaşımda temel noktalar olmuş, 'farklı olanların birarada ama saygılı biçimde yaşaması' ilkesi benimsenmiştir (Webber, 1978).

Bu noktada, müzakereci akılcılık özellikle Habermas'ı izleyerek farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu birlikte ama farklılıklarla yaşamın paylaştığı zaman ve mekanın özne-nesne ilişkisiyle ele alınması, müzakereci akılcılık için çıkış noktası olmuş, bu eksenlerdeki sorgulamalar olmadan aşırı tutuculuk (fundamentalizm) ve hiççilikten (nihilizm) kurtulunamayacağı tezleri ileri sürülmüştür. Özellikle de, bilginin elde edilmesinde müzakereci bir bağlamın olması gerektiğinin altı çizilmiştir (Habermas, 1987).

Bununla birlikte, eylem için gereken bilgi, eylemin kuralları ve tipleri, zaman ve mekan kesitinde etkileşime giren toplumlar tarafından belirlenir. Bu yaklaşımla, planlama ve içerikleri akılcı ve bilimsel bir müzakereci sonradan ancak 'seçimi yapılabilecek bir eylem' e dönüşür. Habermas'ın (1987) müzakere kavramı iki açıdan değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, modernitenin baskın potansiyel gücüdür. İkincisi de, çağdaş toplumsal dinamiklerin sınıf, ırk, cinsiyet, kimlik ve kültür gibi olgularca derin kırılmalara uğramasıdır (Sennet, 1991). Doğal olarak, bu yaklaşımların eksik yönlerinin bulunduğu eleştirisinin gelmesi uzun sürmemiş, anlaşılabilirlik, bütünlük, yasallaştırma süreci ve gerçek konusunda tartışmalar olmuştur (Habermas, 1984). Daha yenilikçi ve güçlü bir müzakereci planlama anlayışının olması gerektiği bu dönemlerde ortaya çıkmıştır (Forester, 1989).

Müzakereci planlama yaklaşımını geliştiren bir çok planlama kuramcısı olmuş, daha müzakereci 'dilötesi (metalinguage)' ve 'söylemötesi (metadiscourse)' bir planlama olması gereğinin altı çizilmiştir. Ancak bu dilötesi yaklaşımının, özellikle gereksinimler ve istemlerin getirdiği bireysel farklılıklardan doğan bir anlam sisteminde zorlandığı görülmüştür. Bilimsel akılcılık tarafından önerilen anlam sistemleri, modernitenin de eleştiri noktalarından olmuş, müzakereci bir akılcılığın daha geçerli olacağı düşünülmüştür.

80'lerde müzakereci yaklaşım oldukça tartışılır olmuştur⁷. Aşağıdaki betimlemeler bu yeni planlama yaklaşımının yani müzakereci akılcı planlama yaklaşımının özelliklerini vermektedir, buna göre:

- Planlama, etkileşimli ve yorumlayıcı bir süreçtir.
- Toplumdaki çeşitlenmeleri göz önünde tutan, kendi değer ve anlam sistemlerini anlatan, konuşan, müzakere eden toplumların olduğu bir planlama gerekir.
- Karşısındakini dinleme ve anlama saygısı önemlidir. Özellikle kamusal katılım açısından da bu böyledir.
- Planlama, sadece eylem programları geliştirmeyi, aynı zamanda, çelişkileri de giderir.
- Bu müzakereci sürecin tartışmasında, bütün bilme, anlama, değerlendirme, deneyim ve yargılama olguları önemlidir.
- Yansımali ve kritik kapasite tartışma sürecinde yer almalı, aynı zamanda anlaşılabilirlik, bütünlük, yasallaştırma süreci ve gerçeği kullanan bir tartışma süreci olmalıdır.

⁷ Özellikle Habermas'ın düşünceleri etrafında yoğunlaşan tartışmalar, postmodern ve akılcılık karşıtları (antirationalist) tarafından da destek bulmuştur. Özellikle Foucault ve Bourdieu (1990) gibi sosyolojik yaklaşanlar yanında, Geertz (1983) gibi etnografik anlamda tartışmalar yapanlar da olmuştur.

- Bu türden bir yaklaşım demokratik çoğulculuk esasına dayanır.
- Müzakere, bireyler ya da gruplar arasındaki etkileşimi kuvvetlendirir ve onlara cesaret kazandırır. Karşılıklı öğrenme ve anlamayı kolaylaştırır (Forester, 1989).
- Müzakereci planlama sadece yenilikçi değil, aynı zamanda koşulları değiştirme ve dönüştürme gücüne sahiptir, katılımcıların anlayışını artırır ve bu nedenle baskılar ve hakim olucu güçler üzerinde yoğunlaşır. Alternatif analizler ve algılamalar için kapsamlı 'en iyi' argümanlar (Habermas, 1987) yaratarak etkin ve yeni anlayış biçimleri inşa eder.
- Etkileşimli ve müzakereci akılcı bir planlamanın amacı, planlılara karşılıklı olarak anlaşılabilir yollarını bulmada da yardımcı olmaktır.

Sonuç Yerine: Müzakereci Akılcılık Yaklaşımı ve Kent Planlama

Müzakereci akılcı yaklaşımın kent planlama politikaları ve stratejileri bağlamında değerlendirilmesi, politik analiz süreçlerinin tam ve doğru olarak anlaşılmasını da sağlayacaktır. Özellikle gelecek ile ilişkili olması bakımından planlamanın politik analizle değerlendirmesinin yapılması doğru bir yaklaşım olarak görünmektedir.

Politik analizin kentsel planlamada da kullanılan aşamaları genel olarak şöyledir (Rittel & Webber 1973:159):

- Amaçları araştırmak
- Sorunları tanımlamak
- Kontrol edilemeyen bağlamsal değişimleri tahmin etmek
- Alternatif stratejiler yaratmak
- Olası eylemlerin benzetişimini yapmak
- Tahmin edilen çıktıları değerlendirmek
- İstatistiksel izleme yapmak
- Olası hataları düzeltmek için geri-beslem yapmak
- Tüm yönetim sürecini eşzamanlı işletmek

Özellikle ilk kuşak politik analizde kullanılan analiz sürecinin de kentsel planlamada kullanılabilir referanslar taşıdığı görülür. Sorunun bağlam, amaçlar, kriterler ve varsayımlarla ortaya konulması, daha sonra analizler ve alternatifler üretilmesi aşamaları izlenir. Bu noktada, olgular, olasılıklar, alternatifler ve maliyetler sınanarak analizlerin denetimi ve alternatiflerin üretimi gerçekleştirilir. Daha sonra ise, model inşa edilerek, yaklaşımlar, hesaplamalar ve sonuçları ortaya konularak açıklama getirilir. En son aşamada ise, nicelik olarak ölçülemeyen, oransız değerler, belirsizlikler ve sonuçları tartışılır. Eğer tatmin olunuyorsa, öneri bir eylemle süreç tamamlanır, aksi bir durumda ise geri-besleme aynı yol tekrar izlenir.

Kentsel planlama, politik anlamda bir kurallar setinin çok ötesinde anlamlar içerir. Planlama, çok farklı politik sistemlerde, çok farklı büyüklük ve yapıdaki toplumlarda, birbirinden farklı işlevleri yerine getiren süreçlerdir. Planlama çabası, sürekli değişim gösteren durumlarla ilgilenir,

bu durumlar, değişebilir amaçlarla da oldukça ilişkilidir (Friedmann, 1987). Sürekli bir değişim içerisindeki kentlerde bunun gözlenmesi kolaydır. Kentsel yapı ve biçimdeki bu değişim, gelişim getirilen stratejilerin ve politikaların doğru yönetilmesiyle sağlanır.

Klasik 'İnsanlar için planlama' yaklaşımından Mannheim'cı planlamanın 'akılcı olmayana akılcı olanın egemenliği' kavramsallaştırmasına, akılcı-kapsamlı planlama paradigmasından stratejik planlamaya dek, planlamanın modernleşmesi sürecinde hep politikalar egemen olmuştur. Bu noktada, müzakereci yaklaşımın farklı toplumsal, kültürel, politik süreçlerle tanımlandığı ve bireylerle grupları planlamaya çekerek, bir anlamda katılımcılığı da getiren, daha çok müzakereler yoluyla planlama uzmanlarını da devreye sokan bir yaklaşım olduğunu unutmamak gerekir. Önemli olan, akılcı, bilimsel, teknik, ahlaki ve estetik boyutların gözden kaçırılmaması, gücün doğru yerde kullanılarak, doğru yere aktırılmasını sağlamaktır.

Eğer akılcı müzakereci bir planlama anlayışıyla doğru hareket edilirse, 'farklılıklarla ama birlikte yaşam' ilerletici ve yenilikçi bir güç olarak kentlerde anlam kazanabilir.

Kaynakça

- Bernstein, R. J. (1983) *Beyond Objectivism and Relativism*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Campbell, D. T. (1969) *Reforms as Experiments*, *American Psychologist*, 24:409-29.
- Castells, M. (1977) *The Urban Question*, London: Edward Arnold.
- deLeon, P. (1988) *Advice and Consent: The Development of the Policy Sciences*, NY: Russel Sage Foundations.
- Dunn, W. N. (1981) *Public Policy Analysis: An Introduction*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Faludi, A. (1986) *Critical Rationalism and Planning Methodology*, London: Pion.
- Friedmann, J. (1987) *Planning in the Public Domain*, Princeton: Princeton University Press.
- Goodchild, B. (1990) *Planning and the Modern/Postmodern Debate*, *Town Planning Review*, 61(2):119-37.
- Habermas, J. (1984) *The Theory of Communicative Action*, vol. 1: Reason and the Rationalisation of Society, London: Heinemann Polity Press.
- Habermas, J. (1987) *The Philosophical Discourse of Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity*, Oxford: Basil Blackwell.
- Lempert, R. J., Popper, S. W. & S. C. Bankes (2003) *Shaping the Next One Hundred Years*, Pittsburgh: RAND.
- Lindblom, C. E. & Cohen, D. K. (1979) *Usable Knowledge*, New Haven: Yale University Press.
- Lindblom, C. E. (1959) *The Science of Muddling Through*, *Public Administration Review*, 19: 79-88.

- Lindblom, C. E. (1965) *The Intelligence of Democracy: Decision Making Through Mutual Adjustment*, NY: Free Press.
- Majone, G. (1989) *Evidence, Argument and Persuasion in the Policy Process*, New Haven: Yale University Press.
- Mannheim, K. (1960) *Man and Society in an Age of Reason*, London: Routledge.
- Meyerson, M. & Manfield, E. (1955) *Politics, Planning and the Public Interest*, NY: Free Press.
- Milroy, B. M. (1991) Into Postmodern Weightlessness, *Journal of Planning Education and Research*, 10(3):181-87.
- Patton, C. V. & Sawicki, D. S. (1986) *Basic Methods of Policy Analysis and Planning*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Popper, K. R. (1959) *The Logic of Scientific Discovery*, London: Heinemann.
- Popper, K. R. (1963) *The Open Society and Its Enemies*, Princeton: Princeton University Press.
- Popper, K. R. (1972) *The Power of Historicism*, London: routledge and Kegan Paul.
- Rittel, H. & Webber, M. (1973) Dilemmas in a General Theory of Planning, *Policy Sciences* 4:155-69.
- Sawicki, D. S. (1988) Planning Education and Practice: Can we Plan for the Next Decade, *Journal of Planning Education and Research*, 7(2):115-120.
- Scott, A. & Roweis, S. T. (1977) Urban Planning in Theory and Practice, *Environment and Planning A*, 9:1097-1119.
- Sennet, R. (1991) *The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities*, London: Faber.
- Stone, D. (1988) *Policy Paradox and Political Reason*, Glenview, Ill.: Scott Foresman.
- Webber, M. (1978) A Difference Paradigm for Planning, in R. W. Burchell and G. Sternleib (eds) *Planning Theory in the 1980s*, New Brunswick, NJ: Rutgers Center for Urban Policy Research.
- Wildavsky, A. (1966) The Political Economy of Efficiency, *Public Administration Review*, 26: 292-310.
- Wildavsky, A. (1979) *Speaking Truth to Power: The Art and Craft of Policy Analysis*, Boston: Little, Brown.

YENİ KALKINMA PARADİGMALARI ARAYIŞINDA SİYASİ GÜCÜN DEĞİŞEN ÖNEMİ: KARABÜK DEMİR- ÇELİK FABRİKASI ANALİZİ

Ar. Gör. MEHMET AKİF SAĞ, Ar. Gör. NESLİHAN SAĞ

(Selçuk Üniversitesi, Mühendislik - Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Özet

Giriş

Planlama, bugün var olanın, gelecekte hangi biçim ve konumda olacağına ilişkin bir sistemin, düzenin ya da programın geliştirildiği sürece ilişkin bir kavramdır. Kuşkusuz hangi alanda planlama yapılıyorsa, getirilmeye çalışılan düzen, plan dönemini etkilediği gibi, planlama döneminin kapsadığı süreç de planın uygulanması işlevine, içerdiği sosyolojik, iktisadi ve nihayetinde siyasi etkenler nedeniyle çeşitli yorumlar getirebilmektedir. Bu çerçevede planlama, etkileyen olduğu kadar etkilenen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette etkilenen bir süreç, değişimi de beraberinde getirmektedir.

Amaç

Bu belirlemenin ışığında, çalışmada, ülkemizden yola çıkarak, gerek kalkınma kavramını devletin yorumlama sürecinde, gerekse devletin kalkınma paradigmalarından etkilenmesi sürecinde, beklentilerle gerçekleşenler arasındaki uyumsuzluklara ilişkin yeni kalkınma paradigmaları arayışında kamunun, ya da bir başka deyişle, siyasi gücün geldiği durumun tartışılması amaçlanmaktadır. Şüphe yok ki bu dönüşüm süreci kalkınma paradigmalarının tartışılmaya başlaması ve siyasi alanla ilişkisinden oluşmaktadır. Her ne kadar kalkınma sorunlarıyla ilgilenilmesi çok önceden başlamışsa da, bunların daha ziyade gelişmiş ülkelerin sorunlarını analiz eden çalışmalar olarak kaldığı görülmektedir. 1930'lu yıllara gelindiğinde, kalkınma alanında yapılan temel inceleme konuları, ekonomik bunalım, işsizlik ve ekonomik dalgalanmalar olmuş, ancak kalkınma kavramı II.Dünya Savaşı sonrasında yaygın kullanıma ulaşarak giderek ekonomik planlama literatürü içinde, kendine ait olan yeri almıştır.

Buradan hareketle, çalışmada inceleme konusu yapılan Karabük kenti ile kalkınma kavramına ilişkin ortaya konulan bu süreçte, yaşanan tüm değişimlere şahit olmuş ve ülkemizde devlet eliyle

yapılmış bir yatırım olan Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın analiz edilmesi, konunun somut bir düzlemde tartışılmasına zemin oluşturacağını belirtmek gerekmektedir.

Bu kapsamda, özetle çalışmanın amacı; değişen kalkınma ve bölge anlayışı çerçevesinde, ülkemizde geçmişte yapılmış olan kamu yatırımlarının, buldukları yerleşmelere kazandırdığı yerel avantajların, yerleşmeleri durgun durumdan, tekrar üretken ve canlı bir duruma geçirecek potansiyeller olduğunu ve bu hedefle yapılacak planlama çalışmalarında siyasi gücün geldiği noktayı ortaya koymaktır.

Yöntem

Öncelikle, ekonomilerde değişen üretim biçimi ve bu değişimin nedenlediği 'bölge' olgusundaki başkalaşım temel problem olarak tespit edilmiş ve buna dayanarak 'bölgesel kalkınma' kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır.

Problem ve tanımlamadan yola çıkarak çalışmaya yön verecek olan temel soru "bugün geçmişte yapılmış olan kamu yatırımlarının bölgesel gelişmeye nasıl katkıda bulunabileceği" olmuştur. İlk olarak kalkınma kavramındaki anlayış değişiklikleri araştırılmıştır. Daha sonra ülkemizde, siyasi gücün, geri kalmış bölgeleri kalkındırma amacını günümüze kadar nasıl eyleme geçirdiği, dönemlerin özelliklerini yansıtan büyüme ve gelişme kuramları çerçevesinde sorgulanmıştır. Son olarak saha araştırmasında kamu yatırımlarının bölgesel/yerel ekonomideki etkileri bağlamında test edilecek sektörün özellikleri incelenmiştir.

Karabük çalışması için toplanan veriler birkaç yoldan elde edilmiştir. Önce, Karabük ve Demir Çelik Fabrikasını konu edinmiş çeşitli makale, bildiri, tez, vs... gibi çalışmaların ilgili kısımlarından derlenen bilgiler kullanılmıştır. Bunu Karabük Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğünden, ÖZÇELİK-İŞ Sendikası'ndan, Haddehaneciler derneğinden, Karabük Sanayi ve Ticaret Odası'ndan ve nihayetinde KARDEMİR A.Ş.'den edinilen yazılı ve mülakata dayalı sözlü bilgiler takip etmiştir. Son olarak çalışmayı sonuca götüren bilgiler ise haddehane firma yetkilileri ile yapılan yerel ekonominin bugünkü durumunu ölçmeyi hedeflemiş olan anket çalışmasından elde edilmiştir.

Çalışma ile yanıt aranacak başlıca sorular

Çalışmayı yönlendiren başlıca soruları açmadan önce bu soruları ortaya çıkaran temel hipotezi vermekte fayda görülmektedir. Çalışmada; ülkemizde, geçmişte yapılmış olan ve bölge ekonomilerini canlandırmayı amaçlamış, büyük ölçekli kamu yatırımları, bulunduğu yöreye kazandırdığı bilgi ve beceri birikimleri sayesinde, değişen bölgecilik anlayışının temel vurgusu olan rekabet edebilirliğe ulaşma amacını gerçekleştirmede kullanılabilecek en önemli araç olduğu ve bunun bir potansiyel olarak değerlendirilebilmesinde kilit rolün siyasi güce düştüğü savlanmaktadır.

Bu bağlamda çalışma boyunca yanıt aranan temel sorular;

- Günümüzde kalkınmanın en önemli metasının becerikli insan sermayesine mi dayandığı,
- Bugün bölgesel kalkınma kavramının, yatırımın mekâna olan etkisiyle mi, mekânın yatırıma rekabet gücü sağlamasıyla mı değerlendirildiği,

- Bölgesel kalkınmayı açıklayıcı kuramların, yatırım stratejisi belirlemede siyasi güce dayanak oluşturacak bir kuramsal yaklaşım olarak görülüp görülemeyeceği, şeklinde belirlenmiştir.

Bulguların değerlendirilmesi

Yukarıda ifade edilen sorular ve amaç dâhilinde, elde edilmiş olan bulgulardan yola çıkılarak, çalışma sonuca götürülecektir. Bu bağlamda kısaca denilebilir ki; kalkınma ekonomisi çerçevesinde geliştirilen, 'Büyüme Kutupları', 'Kutuplaşmış Kalkınma' gibi, bölgeler arası gelişmişlik farklarının ortaya çıkışını açıklayabilmek için ortaya atılan kalkınma paradigmaları, bugün yerlerini bölgesel / yerel ekonomi çerçevesinde, değişen üretim biçimi ve değişen kalkınma anlayışına paralel olarak siyasi gücün bölgesel gelişmedeki sorumluluğunu da değiştiren ve nihayet bilgi devrimi ile başlayan bilgi toplumu evresinde, bilgisayar ve haberleşme teknolojisindeki gelişmelerle birlikte, küçük ve orta boy işletmelerin avantajlı duruma geldiği 'Yeni Kalkınma Kutupları' ya da 'Yeni Sanayi Odakları' paradigmalarına bıraktığını belirtmek gerekir. Zira tüm bu yaşanan gelişim ve değişimler 'yeni bölgecilik' olarak tariflenen bir yapıyı gündeme getirmiştir. Bu yeni yapı içinde yerel dinamikler bölgesel ekonominin canlanması noktasında planlamanın en önemli verisi haline gelmiştir. Diğer yandan bu yörelerde oluşturulan iş ağları yeni girişimlerin uyarılmasında anahtar rolü oynamaktadır.

Böylece gelinen noktada yeni dönemde, bölgesel kalkınma dinamiğini harekete geçirecek esas unsurun, yörenin / bölgenin kendine özgü bilgi kaynakları ve belli bir ağ yapılanması içinde oluşan dışsallıklar yardımıyla diğer yörelerle / bölgelerle karşılıklı etkileşime açık tarzda gelişen 'mekânsal özellikler' olduğu söylenebilir.

Tüm bu veriler, bölgesel kalkınmadan anlaşılması gereken yapıyı tariflemekte ve bu süreçte rol alacak olan aktörlerdeki (siyasi gücün, özel sektörün, vs...) anlayış değişikliğini göstermektedir. Bu değişiklik ise bölgesel gelişme senaryolarında mekânsal örgütlenmeyi sağlayacak gelişme stratejilerinin hangi niteliklere sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Süreç ve gelinen yapı itibari ile Karabük Demir Çelik Fabrikası yatırımının analiz edilmesi ile sonuca yönelik somut saptamalara ulaşılması hedeflenmiştir. Yapılan araştırmalar Karabük Demir Çelik Fabrikası yatırımının zarar etmeye başlamasındaki nedenleri içinde, yatırımın fordist üretim özellikleri taşımasının önemli yer tuttuğunu göstermiştir. Ayrıca yatırımın kapatılması eşliğine geldiği sürece bakıldığında yatırımın yanlış yönetilmesi, siyasi rant aracı olması gibi nedenlerin, kısaca yatırımı yönlendiren siyasaların değişen ekonomik düzene cevap verebilecek stratejilerin geliştirilmesine olanak tanımadığı vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, bölgesel kalkınma, siyasi güç, planlama, Karabük D.Ç. Fabrikası

Bildiri Çerçeve Planı:

Yukarıda özeti sunulan çalışmaya ilişkin ele alınacak konular aşağıdaki gibidir.

- Giriş
- Kalkınma Kavramı ve Bölgesel Kalkınma

- Bölgesel Büyüme / Gelişme Modelleri
- Bölgesel Kalkınmanın Sağlanması Kamu Yatırımlarının Önemi
- Bölgesel Kalkınma ve Kamu Yatırımı İlişkisinde Değişen Anlam
- Ekonomide devletin değişen önemi
- Karabük Kenti _Kardemir A.Ş. Demir-Çelik Fabrikası_ Örneği
- Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi
- Sonuç

Bu başlıklar altında ele alınacak konulara ilişkin çalışmanın senaryosu ise aşağıda verilmiştir.

Bildiri Senaryosu (Synopsis):

Çalışma 1970'li yıllarda patlak veren Enerji Buhranı nedeniyle, ekonomilerde yaşanan değişimlere Keynesyen politikaların cevap verememesi üzerine, 70'lerden günümüze kadar gelişen yeni anlayış çerçevesinde, bölgesel gelişmeyi sağlama noktasında siyasi gücün yerini değerlendirmektedir.

Küreselleşme süreci ile birlikte yeni bölgesel anlayışının merkezine yerellik kavramının oturması ve bölgesel gelişme politikalarının bu yöne kaymasındaki nedenlerin irdelenmesi ise çalışmanın bir diğer yönünü oluşturmaktadır. Böylece, bölgesel gelişme-yerellik olgusu bağlantısı kurulan, yanı sıra bugünün değişen üretim biçimi eğilimlerini içeren bir yaklaşımla bölgesel kalkınma ve kamu yatırımlarından ne anlaşılması gerektiği tanımlanmaktadır. Bu tanımlamanın ardından Karabük Demir Çelik Fabrikası'nı, kentte aktif şekilde faaliyette bulunan haddehane işletmelerini ve sektörle ilgili kişi ve kuruluşları kapsayan bir analizde, anket ve mülakatlar yardımıyla, yatırımın bugünkü bölge ekonomisine olan etkileri sınanmış ve mekânsal anlamda geliştirilebilecek planlama yaklaşımlarının temeli oluşturulmuştur.

Özetle çalışma, yatırımın kurulduğu günden özelleştirilme kararının alındığı dönem ve özelleştirildikten sonra bugüne kadar geçen dönem içinde, bölgedeki etkilerine dönük yapılan doküman incelemelerinin ve yukarıda bahsedilen anket ve mülakat verilerinin tariflenen çerçevede değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu kapsamda; bir kamu yatırımının sadece özelleştirilmesi yoluyla değil bulunduğu yöreye kattığı yerel kaynaklarının (bilgi birikimi, nitelik sahibi olmuş işgücü, yapılmış olan yatırıma özgü halkta oluşan yerel kültür, v.s.) harekete geçirilmesi yoluyla da etkinleştirilebileceği ve bölgesine tekrar canlılık kazandıracığı, bunun gerçekleştirilmesinde planlama ve siyasi gücün kararlılık düzeylerinin paralel olması gereği ortaya konulacaktır.

1. Giriş

Ülkemizde geçmişte yapılmış olan çeşitli kamu yatırımlarının ilk faaliyete geçtikleri dönemlerde, kuruldukları yerleşmelerin ekonomilerini bölgesel düzeyde canlandırmış olmalarına karşın, bu yerleşmelerin birçoğunun bugün ekonomik ve sosyal bir durgunluk içinde olduğunu belirtmek gerekir. Yukarıda da değinildiği gibi, çalışma ile bu durumun asıl nedeninin; yatırımları kimin işletmiş olmasından çok bu yatırımların yerleşmelere kazandırdığı yerel avantajların farklılık oluşturacak potansiyeller olarak değerlendirilememesinden kaynaklandığını ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Söz konusu bu yerel avantajların en temel rolü ise ömürlerini doldurmakta olan bu kamu yatırımlarına, içinde bulunduğumuz çağın ‘kalkınma’ hamlesi olarak tariflenen “rekabet gücü” kazandırması olacaktır. O halde çalışmayı kalkınma kavramı üzerinden başlatmak ve bölgesel kalkınmadan ne anlaşılması gerektiğini biçimlendirmekte fayda bulunmaktadır.

2. Kalkınma Kavramı ve Bölgesel Kalkınma

1929’da başlayan ‘Büyük Ekonomik Kriz’ nedeniyle kalkınma iktisadi olarak ifade edilen bir disiplin ortaya çıkmış ve 1939-1945 yılları arasındaki uluslar arası ekonomik sistemin çöküşünün meydana getirdiği sarsıntı da kalkınma ekonomisine asıl ivmeyi kazandırmıştır. Böylece sosyal, siyasal ve ekonomik içerikleriyle birlikte toplumsal bir olgu olan kalkınma kavramı, ekonomi gibi tek bir faktörü kapsayacak bir biçimde içeriği daraltılmış ve literatürde bu anlamda kullanılmıştır (Yavilioğlu, 2002).

Mevcut ekonomi teorisinin ve sanayileşmiş ülkelerin desteğini alan gelişmekte olan ülkeler, işsizlik, gelir dağılımında eşitsizlik, yoksulluk, çevre tahribatı gibi sorunların iktisadi büyüme hedefini gerçekleştirdikçe çözüleceğine inanmışlardı. Salt iktisadi büyümenin, beklenen aksine, gelir dağılımında artan eşitsizlik, geniş kitlelerin yoksullaşması, bölgesel dengesizlikler ve eşitsizlikler, doğal çevrenin ve doğal kaynakların uzun dönemli büyümeyi gerçekleştirme olanağını ortadan kaldıracak derecede tahribi ve toplumsal barışın bozulması gibi alternatif maliyetlerinin olabileceği yaşandıkça anlaşılmıştır (DPT ÖİK, 2001).

Yeni anlayışa göre kalkınma, ülke genelinde siyasal, kültürel ve toplumsal kurumlardaki değişimi kapsayan çok boyutlu bir kavramdır ve özünde insan faktörünü barındırmaktadır. Kalkınma sürecinde, insan faktörünü dikkate almayan veya sorunların merkezine insanı koymayan ülkelerin hedefledikleri kalkınmayı gerçekleştirme şanslarının olmadığı açıkça vurgulanmaktadır (DPT ÖİK, 2001).

Dolayısıyla ekonomik kalkınma kavramı, iktisadi nitelikte olan yapılar yanında sosyal, siyasal nitelikteki yapılarda da gelişme yönünde bir değişim, hatta yeni yapıların oluşturulmasını içeren süreçlere de işaret etmektedir. Yani iktisadi kalkınma sadece ekonomik boyutlarıyla sınırlanamayan, toplumu sosyolojik, psikolojik ve politik tüm boyutlarıyla kuşatan bir süreçtir. Kalkınma her ne kadar iktisadi büyümeyi içerirse de var olanın sayısal olarak büyümesi anlamına gelmemekte, olumlu anlamda yeni bir yapının kurulmasını öngörmektedir (Yavilioğlu, 2002).

Bu yapının kurulması ile oluşacak, mekânsal anlamdaki strüktürel değişikliğin aracı ise bölgesel kalkınma hedefli planlama çalışmalarıdır. Nitekim ülkenin veya bir bölgenin kalkınması ile ilgili olarak zorunlu bazı varsayımların bulunması ve bunlara göre bir plan çerçevesinde yatırım kararlarının alınmasına gereksinim vardır. Bunun da başlıca sebebi bölgesel dengesizliklere ilişkin öneriler ve politikalar üretebilmektir. Bu politikaların çoğunlukla üst ölçekli ve ekonomik kalkınma hedefli politikalar olmasından dolayı, bölgesel kalkınmadan anlaşılması gerekenin, bölge planlama çalışmaları ile mekândaki; fiziksel, sosyal, psikolojik somut yansımalarını sağlayacak ekonomik ve yapısal dönüşümün amacı anlaşılmalıdır.

Bölgesel kalkınmadan ne anlaşılması gerektiğini bu şekilde öz olarak ortaya koyduktan sonra; çalışmanın kuramsal açılımını, gerek inceleme konusu olan Karabük Demir Çelik Fabrikaları Yatırımı bazında etkinleştirebilmek ve gerekse mekânsal çerçevede detaylandırabilmek için, bölgesel kalkınma modelleri çerçevesinden de ele alınması sonuca yönelik açılım sağlama noktasında yararlı olacaktır.

3. Bölgesel Büyüme / Gelişme Modelleri

Toplumsal refah artışının en önemli göstergesi olan büyüme konusu iktisatçıların her zaman yoğun ilgisini çekmiştir. Solow (1994) geçen elli yıl zarfında üç dalganın yaşandığını ifade etmiştir. Bunlardan birincisi Harrod ve Domar'ın katkılarıyla, ikincisi neoklasik büyüme modelindeki gelişmelerle ve halen devam etmekte olan üçüncüsü ise içsel büyüme çalışmaları sayesinde oluşan dalgalardır (Demir, 2004).

Keynesyen (Harrod Domar) Büyüme Modeli

Harrod Domar büyüme modeli, istikrar sağlayıcı bir güç olarak devletin ekonomiye sürekli müdahale etmesine imkân tanır. Dengesizliklerin doğmaması, doğmuşsa giderilmesi için devlet sürekli dengeleyici rol üstlenmiştir. Artan harcamaların milli geliri ve tasarrufu artırarak kendi finansmanını doğurduğu görüşü kamu harcamalarının ve kamu açıklarının artmasında etkili olmuştur. Bütçe açığı sorunu beraberinde enflasyon sorununu getirmiş ve iç borçla finanse edilmeye çalışılınca faiz oranları artmıştır. Bu da direk olarak yatırımları azaltmıştır. Dış borçla finanse edilince ise önce enflasyon baskısı doğmuş, sonra döviz kurları ve devletin borç yükü artmıştır. Bütçe gelirlerinin büyük kısmı borçların anapara ve faizini ödemeye ayrılmış ve kamu yatırımları iyice azalmıştır (Demir 2004).

Neoklasik Büyüme Modeli

Neoklasik modelin bölgesel ve yerel gelişmeyi açıklamak için kullandığı iki kavramdan biri denge, diğeri ise hareketlilik. Bu kavramlara göre, her bir ekonomik sistemde (uluslar arası, ulusal, bölgesel veya yerel) üretim faktörlerinin serbestçe akışı sağlanabilirse, o ekonomik sistem zamanla doğal bir dengeye ulaşacaktır. Modelin varsayılan işleyişi nedeniyle, neoklasik teori taraftarları, işletmeleri bir yöreden diğere hareket etmeye zorlayacak veya teşvik edecek kamu müdahalelerine ve düzenlemelerine karşı çıkarlar. Görüldüğü gibi, neoklasik modellerin temel ilgi alanı, bölge içi ve bölgeler arası dengeli büyüme olmaktadır (Özgür, Erdal, 2001). Klasik büyüme modellerinin temel ilgi alanı büyüme iken, neoklasik model dengeli büyümeyi hedefleyerek sektör ve bölge kavramlarına yer vermektedir (Dinçer 1994). Diğer yandan, neoklasik modelin sektör ve bölge kavramlarına yer verme ihtiyacı gerçekte, bölgesel gelişme sorununun açıklanmasında bölgesel büyüme modellerinin yetersizliği görüldüğü için ortaya çıkmış ve bu modele bağlı olarak aynı zamanda bölgesel gelişme teorilerinin geliştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu kapsamda kutuplaşmış bölgesel gelişme teorilerini özetle ele almak yerinde olacaktır.

– Kutuplaşmış bölgesel gelişme teorileri

Fransız ekonomist Perroux, ekonomik kalkınmanın, her yerde aynı anda değil, önce bazı noktalarda (ya da merkezlerde) farklı yoğunluklarda belirmekte ve buradan çeşitli hızlarda, farklı yollardan ekonominin tümüne yayılmakta olduğu görüşündedir (Dinler, 2001). Her büyüme kutbu, bir sürükleyici endüstri etrafında oluşturulmakta ve bununla bağlantılı endüstriler topluluğu, ekonominin diğer sektörlerinden daha hızlı büyümektedir.

Hirschman'a göre büyüme noktalarına sahip bölgeler, gelişme bölgelerini oluştururken, diğer bölgeler gerileyen ve yoksul bölgeleri oluşturmaktadır. Ancak büyüme noktasının olumlu etkilerinin zamanla artıp çevresini de olumlu etkileyeceğini ileri sürmektedir. Myrdal ise, gelişmiş bölgenin olumlu etkilerinin geri bölge aleyhinde işleyeceğini ve gelişmiş bölgenin daha da gelişeceğini geri bölgenin ise daha da gerileyeceğini belirtmektedir (Erkan, 1987).

Friedman'ın yaklaşımına göreyse sorun merkez-çevre modelinde açıklanmaktadır. Model endüstriyel kümelenmenin belli bir merkezde oluşacağına ve çevrenin bu merkeze bağımlı kalacağı görüşüne dayanmaktadır. Bu kapsamda merkez sürekli gelişen ve yeniliğe açık bir durum sergilerken çevre daha geleneksel bir hal almaktadır. (Erkan, 1987).

Bölgesel gelişmenin açıklanmasında kullanılan sektörel ve bölgesel kutuplaşmış gelişme yaklaşımları içinde, bazen sektör içinde yer alan endüstrilerin dikey bütünleşmesi, bazen de endüstrileşmenin coğrafik yatay ilişkileri ele alınmaktadır. Oysa bölgesel gelişme olayı çok yönlü bir olgudur ve tüm boyutlarıyla ele alınmasını gerektirmektedir. Bu yüzden bölgesel gelişmeyi yeterince açıklayan bütünleşmiş bir yaklaşım henüz gelişmemiştir.

İçsel büyüme modeli

İçsel büyüme modelleri, neoklasik modelin dışsal olarak değerlendirdiği bilgi, teknoloji, beşeri sermaye gibi faktörleri içselleştirerek bir yandan gelişmiş ekonomilerin durgun duruma girmedikleri kesintisiz bir büyüme mekanizması geliştirmiş, diğer yandan devletin ekonomideki önemini bir kez daha açığa çıkarmıştır (Demir, 2004). Bilgi devrimi ile başlayan bilgi toplumu evresinde bilgisayar ve haberleşme teknolojisindeki önemli gelişmeler, post-fordist üretim sistemi de denilen esnek üretim sisteminin ortaya çıkışı ve küreselleşme sonucunda, küçük ve orta ölçekli işletmeleri avantajlı duruma getiren bir ortam oluşmuş ve orta boy kentlerde canlanma başlamıştır. Ekonomik canlanmanın başladığı bu yeni merkezlerle, Yeni kalkınma kutupları anlamında Yeni Sanayi Odakları denilmektedir (Dinler, 2001). İçsel büyüme modeli çerçevesinde bu yeni merkezlerle dayalı gelişme modelini de açmak yararlı olacaktır.

– Yeni sanayi odakları teorisi

1970'li yıllarda yaşanan bunalımlar sonucunda batılı ülkelerin geleneksel sanayi merkezlerinin birçoğu yapısal sorunlarla karşılaşmasına karşın kırsal veya az gelişmiş olarak nitelendirilebilecek bölgelerinde bir iktisadi hareketlilik başlamıştır. Yeni sanayi odakları veya mekânları olarak sıkça kendilerinden söz ettiren bu bölgeler bunalım döneminde hızlı şekilde sanayileşme sürecine girmeyi başarmışlardır. Küçük ve orta ölçekli firmaların oluşturduğu yerel sanayi bölgeleri sadece yüksek teknolojiye dayalı sektörlerde değil, emek yoğun sektörlerde de uzmanlaşarak ulus ötesi

şirketlerle rekabet etmede başlı başına bir model olarak görülmektedir (DPT 2000). 1980' den itibaren ise piyasa ekonomisi görüşünü benimseyen ve ihracata yönelik sanayileşme politikası ile küreselleşen dünyada, esnek üretim sistemini başarıyla uygulayan KOBİ'lerin yükselişi ülkemizde de yeni sanayi odaklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Dinler 2001).

4. Bölgesel Kalkınmanın Sağlanmasında Kamu Yatırımlarının Önemi

Ülkemizde devlet, her dönem içinde mutlaka ekonomiye müdahil olmuştur. Büyüme ve gelişme modelleri konusunda da ifade edildiği gibi; her dönemde bulunduğu dönemin hâkim ekonomi politikalarına uygun şekilde yatırım stratejileri izlemiş, önceleri liberal bir politikayla ülkenin her yerinde homojen bir şekilde kalkınma hedeflenirken, daha sonraları belli büyüme merkezlerinde kaynakları kullanarak yatırım kararları almıştır. Bugün ise devlet bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmelere paralel olarak, toplumsal ihtiyaçların yanında bu ihtiyaçları karşılamak üzere kurulmuş bulunan kamu yönetiminin merkezi ve yerel düzeydeki örgütlenmesi ve işleyişinde de değişimi zorunlu kılmaktadır. Kamu hizmetlerinin sunumunda vatandaşın tatmini esas alınmak suretiyle, hizmet kalitesine ve sonuçlara odaklanarak, kamu yönetiminin etkinliğini ve halk nezdinde güvenilirliğini geliştirmek esas amaç olmuştur. Kamu yatırımları ile sadece ekonomik büyümenin hedeflenmesi bugünün koşullarında oldukça kısır bir anlayışı temsil etmektedir. Devlet nitelikli kamu hizmeti sunma amacıyla yatırımlarda bulunmalıdır. Bölgesel kalkınma bağlamında nitelikli kamu hizmeti sunma amacı ise bölgeye rekabet gücünü kazandırmada altyapıyı hazırlama olmalıdır. Böylece devletin yapması gereken yatırımlar, çağın gereklerine uygun koşulları oluşturmaya yönelik yatırımlar olarak tariflenebilecektir.

5. Bölgesel Kalkınma ve Kamu Yatırımı İlişkisinde Değişen Anlam

Ülkemizde kamu yatırımlarının dışsal maliyetleri

Buraya kadar siyasi gücün yani devletin, büyüme ve gelişme modellerinin belirleyiciliğinde, kalkınma senaryolarındaki rolü ortaya konmuştur. Şimdi ise, çalışmanın temel çıkış noktasını da oluşturan, kamu yatırımlarının neden istenilen düzeyde etkin şekilde kullanılmadığına dair daha somut bir açılım sağlayacak, dışsal maliyetleri boyutu üzerinde durulacaktır.

Konunun pozitif ve negatif iki boyutu olduğu ve negatif (eksi) dışsallığın, üretimde maliyeti artırdığı bilinen bir durumdur. Kuşkusuz maliyetin artması verimsizliği getirmektedir. Buradan hareketle 'kamusal dışsal maliyetler' tanımlanacak olursa; üretim için gerekli girdilerin maliyet artışından kaynaklanmayan, diğer bir deyişle üretimin bir parçası olmayan kamusal hizmet arzının bir gereği olmadığı halde devletten kaynaklanan, firmaların karlarını azaltan ve rekabet güçlerini zayıflatan maliyetler olarak tariflenebilmektedir. Bu maliyetlerin ölçülmesi, algılanması güç olduğundan, firmalar üretim sürecinde kendilerinden kaynaklanan maliyetleri minimize etme noktasında gösterdikleri çabayı, kamusal dışsal maliyetler noktasında gösteremezler. Dolayısıyla, uzun süreli yüksek bir ekonomik performans için kamusal dışsal maliyetlerin belirlenmesi ve azaltılması son derece önemlidir. Türkiye'deki kamusal dışsal maliyetlerin temel kaynakları,

çoğu kez iç içe giren ve birbirini karşılıklı olarak besleyen siyasal istikrarsızlık, savurganlık, şeffaf olamama, merkeziyetçilik, kişisel rant sağlama, denetimsizlik, v.b.dir.

Bunalım yılları olarak da nitelendirilen 1970'lerin, hem ulusal hem de yerel ekonomilerin iktisadi, sosyal ve toplumsal yapılarında meydana getirdiği değişimler (Özaslan 2003) yukarıda ifade edilen birçok dışsal maliyetlere maruz kalan ancak yine de bölgesel kalkınma hedefli olan kamu yatırımlarına olan yaklaşımda da değişikliklere neden olmuştur (Emsen 2001).

Bu çerçevede kamusal yatırımların bugün devlet tarafından nasıl bir perspektifle ele alınabileceğine dair daha somut açılımlar sağlayabilmek ve çalışmayı sonuca götürebilmek için; 1970'ten sonra yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimlerin, üretim biçiminde ve mekânsal yapıda meydana getirdiği farklılıklar neticesinde, devlete ekonomi içinde nasıl bir görev yüklediğini incelemek faydalı olacaktır.

Ekonomide devletin değişen önemi

1973'te ortaya çıkan petrol krizi, kapitalist dünyayı sarsarak stagfasyondan (üretimde durgunluk, fiyatlarda enflasyon) kaynaklanan derin durgunluğu harekete geçirecek süreci başlatmıştır. Bunun sonucunda 1970'li ve 80'li yıllar bir ekonomik yeniden yapılanmanın ve toplumsal ve politik uyarlanma sürecinin yaşandığı sıkıntılı bir dönem olmuştur. Bu dönem, tümüyle yepyeni bir birikim rejimine ve bununla bağlantılı olarak bütünüyle farklı bir politik ve toplumsal düzenlemeye geçiş sürecinin ilk aşaması olmuştur (Harvey 1999). Üretim sürecinde yaşanan post fordist dönüşümün yansımaları kuşkusuz sadece ekonomik alanda kalmamıştır. Ekonomik düzen, toplumsal yapıyı, mekân kullanımını ve bunların bir uzantısı olarak devletin alması gereken konumunu belirleyen en önemli, hatta yaşamsal bir gerçeklik durumundadır. Bu anlamda yeni üretim biçimi olan esnek üretimin sahip olduğu mekânsal kümelenme, öğrenmenin önemi, nitelikli insana verilen önem gibi özellikler bugün ekonomik yapıda gözlenen tüm bu gelişmelerin toplumsal ve mekânsal yapıdaki gelişmelerle paralel seyrettiğini göstermektedir.

Teknolojik devrim, günümüzde ekonomik faaliyetlerin dünya çapında entegrasyonunda maddi temel işlevini yapmaktadır. Cusack (2000), bilgi temelinin ve yüksek teknolojinin rolünü, süreç içinde bölgelerin gelişimine ve baskın mekânsal yapılar haline gelmesine yardımcı olmak şeklinde tanımlamaktadır. Bu yenilikler tüm ekonomik sektörlerdeki üretim sürecinin modernizasyonunu gerektirmektedir. 'Yüksek performanslı ekonomik gelişim' olarak ifade edilen bu yeni süreç, bir bölgenin teknoloji temelini ve bunu kullanacak beşeri altyapısını iyi oluşturmasını amaçlamaktadır (Varga 2000). Bilgi ve telekomünikasyon teknolojilerinin üretim sürecinde yoğunca kullanımı ve diğer ekonomik aktiviteleri de peşinden sürükleyen ileri teknolojiye dayanan endüstrilerdeki gelişmeler, mekânsal kümelenmeyi güçlendirmektedir. Buluşçu ve yenilikçi teknolojilere dayanan üretken mekânlar, bu yeni teknolojilerin üretiminde ve yayılmasında etkili olabilmektedir (Marin 2004).

Bilgi ve teknoloji kullanımının üretim biçimini bu denli etkilemesi, küreselleşme sürecinin ulus devlet anlayışını ekonomi düzleminden büyük ölçüde silmesi ve rekabet, dışa açılma ve yeniden yapılanma süreçleri, yerleşmelerde geleneksel sanayi bölgeleri üzerinde önemli değişimlere sebep olmuştur. Küresel rekabet karşısında, kamu sübvansiyonuna almış birçok sanayi işletmesi

kapanmak zorunda kalmıştır. Bu yerleşmelerde istihdam ve gelir azalmasına paralel olarak, çevresel ve sosyal sorunlarda belirgin şekilde kendini göstermiştir. Ancak diğer yandan büyük ölçüde kırsal nitelik taşıyan az gelişmiş bölgelerin yeni teknolojilere ve sanayi örgütlenmelerine dayalı olarak sanayi canlanma ve ekonomik gelişme sürecine girmeleri bulunmaktadır. Yerel girişimcilik, yerel kaynaklar, bilgi ve beceriler stoğu, ortak kültürel ve sosyal bir geçmişe sahip olmadan kaynaklı ortak davranış biçimleri ile güven ve dayanışma gibi sosyal normlara sahip olma neticesinde diğer yerel potansiyellere de bağımlı olarak belirli sektörlerde uzmanlaşma becerisi gösterebilen bu tür bölgeler dünya ekonomisi içinde rekabet avantajı elde edebilmişlerdir. KOBİ'ler ile yerel düzeyde örgütlenebilme kapasitesi yüksek küçük ve orta boy kentleri, büyükler karşısında rekabet edebilir bir duruma getirmiştir (Özaslan 2004).

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda devletin (siyasi gücün) ekonomik alandaki önemi de değişmiştir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için devletin ortadan kalkmadığı bir gerçektir. Ancak rolünün değişmesi, evrimleşmesi ve küreselleşmenin gereklerine cevap veren stratejiler geliştirmesi de bir zorunluluk haline gelmiştir. Özellikle az gelişmiş bölgelerde, küreselleşme ve teknolojik değişimin birlikte meydana getirdiği eğilim, bir yandan pazar sınırlarının değişmesine ve üretim faktörlerinin diğer bölgelere daha kolay yayılımına neden olurken; diğer yandan daha güçlü bölgelerle rekabete girmesine neden olmuştur. Bu kapsamda kamu politikalarının görevlerinden birisi ülkedeki bölgeler arası altyapıyı hazırlamak olmalıdır. Böylece kalkınmanın gereği olan rekabet ortamı için gerekli araçları oluşturmuş olacaktır (Barel 2001). Bunun yanında devletler, firmalarının ve halklarının küresel rekabet çağında refaha kavuşmalarını sağlayacak şekilde daha koordine edici yapılar haline gelerek iktisadi kalkınma sürecinde tamamen insanı düşünen bir mekanizma geliştirmektedirler. Yeni dönemde yerelin çok daha ağırlıkla gündemde olacağı bir gerçektir ve devlet belirli, değişmez ve öngörülebilir prensiplerle değil, esnek, çeşitlenen ve çözümlenebilir bir tarzda yerel ekonominin düzenleyicisi olmalıdır.

Ortaya konulan tüm bu incelemeler ışığında, bir sonraki bölümde, kitlesel üretim biçiminin hâkim olduğu dönemlerde ülke kalkınmasına altyapı oluşturması düşüncesiyle temelleri atılan Karabük Demir Çelik Fabrikası yatırımı analiz edilecektir. Devletin üretici kimliğini ortaya koyduğu bir dönemden, günümüze kadar yatırımın değişen koşullara nasıl cevap verdiği ve yerelde oluşturduğu bölgesel ekonomik yapısının durumu değerlendirilecektir.

6. Karabük Kenti _kardemir A.ş. Demir Çelik Fabrikası_ Örneği

Kalkınma hamlesinde sürükleyici birim özelliği sayesinde, Karabük demir çelik fabrikası yatırımı ile ülke sanayisinin gelişimi hedeflenmiştir. Pazar yapısı, doğal kaynaklara yakınlık, iş gücü gibi unsurlar yer seçiminde etken olmuştur, ancak belirtilmesi gereken önemli bir özellik, Amerikalı ve Rus heyetlerin incelemeleri sonucu Ereğli Yöresi uygun bulunmasına karşın, Genel Kurmay'ın o günün savaş şartlarına uyan askeri düşünceleri ile sahilден uzaklaşmış ve bu günkü saha belirlenmiştir. Yer seçimi incelendiğinde savunma amaçlı seçim dışındaki faktörlerin de yatırımın sürükleyiciliğine destek olan faktörler olduğu görülmektedir. Bunlar; maden kömürü havzasına yakınlık, demir yolu güzergâhında bulunması, yörenin işçi yerleşmesine çok uygun

oluşu, jeolojik bakımından ağır endüstri kurulmasına elverişli durumu, demir cevheri dışarıdan ithal edileceği için sahile yakın konumu, olmuştur (Ocaklı, 2001).

Yatırımın faaliyette bulunduğu yöredeki, tüm faaliyetlere egemen olabilecek bir üretim hacmine sahip olması ve çıktısını satın alan işletmelere önemli bir ekonomi sağlayan Karabük Demir Çelik Fabrikası, kuruluşundan itibaren, ülkemiz demir çelik sektöründe çok uzun süre öncülük yaparak “Fabrika yapan fabrika” unvanını almıştır (Ocaklı, 2001). Ancak aradan geçen yaklaşık 50 sene içinde kendisini yenileyemeyen ve teknolojik gelişme karşısında zayıf duruma düşen tesis, yanlış politikalar sonucunda (ki bunların başında ihtiyacının çok üstünde işçi alımı gelmektedir) kamusal dışsal maliyetler oluşturmuş ve 1989 yılından itibaren zarar eder bir konuma gelmiştir. Bunun üzerine fabrika çalışanları, yöre halkı, yöre esnaf ve sanayicisinin ortak kurduğu KARDEMİR A.Ş.’ye 1 TL sembolik bedelle devredilerek özelleştirilmiştir (Ocaklı, 2001).

Bu çerçevede saha çalışması, Karabük Sanayi ve Ticaret Odasında kayıtlı 37 adet haddehane firmasından, mevcutta halen üretime devam ettiğini ifade etmiş olan 19 haddehane firmasının tamamının anket çalışmasına dâhil edilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, araştırma döneminde, Karabük’te demir çelik endüstrisine üretimde bulunan tüm firmalar çalışma kapsamına alınmıştır. Anketler firmayla ve sektörle ilgili her türlü konuda cevap verebilecek yetkililerle gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında, anket sonuçlarının sayısal oranlarının değerlendirme sonuçlarına yer verilmiştir.

7. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Haddehane firma yetkilileri ile yapılan anket sonuçları, verilen cevapların gruplandırılması ile elde edilen cevap sayıları ile oranlarından oluşmaktadır. Elde edilen cevaplar gözlem ve mülakatlar eşliğinde yorumlanmış ve anlamlı verilere ulaşılmıştır.

Yapılan anket sonucunda hiçbir firmanın yerini değiştirmek istemediği belirlenmiştir. Ancak O.S.B.’de toplanma fikri firmalar açısından, 4 firmanın açıkça olumlu görüş belirtmesi dışında diğer firmaların taşınma maliyetinden dolayı dile getirmeseler de, cazip bir fikir olduğu mülakatlardan edinilen önemli bir tespit olmuştur. Kentin güneyinde yapımı tamamlanmış olan Karabük Organize Sanayi Bölgesinde firmaların toplanması, aynı mekânda yer alan birimlerin, aynı değerleri, problemleri, altyapıyı paylaşma sonucunda bilginin de paylaşılmasını sorunlara ortak çözümler bulunmasını sağlayacaktır. Araştırma ile demir çelik endüstrisinde faaliyette bulunan firmalar arasında bu türde fason ilişkilerin mevcut olduğu, aynı sektörde bulunan büyük firmalar için diğer firmaların zaman zaman üretim yaptığı görülmüştür.

Dışsal bilginin yerele gelmesindeki en önemli anahtar ise firmaların Ar-Ge faaliyetlerine önem vermesi ile mümkündür. Karabük’te faaliyette bulunan firmalarda ise böyle bir durum henüz bulunmamaktadır. Ayrıca firmaların O.S.B.’de toplanma ve yeniden yapılanma fikirleri içinde de bu tür bir düşüncenin olmadığı görülmüştür. Bu ise yeni bölge kavramının bilgi üreten ve öğrenen, bu bilgileri ve fikirleri dağıtan ve kullanılabilmesi için gerekli altyapıyı hazırlayan nite-likteki içeriğine, Karabük demir çelik endüstrisinin dışsal bilgiyi edinme noktasında, oluşturmuş olduğu bölge içeriğinin uygun olmadığını belirtmek gerekir.

Buraya kadar yapılmış olan değerlendirme firmaların mekânsal seçme konusundaki görüşlerine dayanmaktadır. Firmaların sektörün geleceği ile ilgili görüşü ise %58'lik bir kesime göre, karamsarlık ve yorumsuzluğu yansıtmaktadır. Ancak yine bu karamsar kesim sektörden ayrılmak ta istememektedir. Bunun nedeni araştırıldığında varılan sonuç dikkat çekicidir. Büyük, küçük tüm firmalar hammadde temininde ilk başvurulana KARDEMİR A.Ş.'nin demir çelik endüstrisinde düzenleyici rol üstlenmesi gerektiğini, bu türdeki büyük ölçekli yatırımların özel bir yönetim kurulu tarafından yönetiliyor olsa bile, piyasaya yön verme gücünün farkında olması ve hammadde (kütük demir) dağıtımını herkesin taleplerini değerlendirerek, imkânlarını bu talepler doğrultusunda adaletli bir satış politikası çerçevesinde kullanması gerektiğini şart olduğunu vurgulamışlardır. Dikkat çekicilik te buradan kaynaklanmaktadır, zira sektör içindeki haddehaneler KARDEMİR A.Ş.'nin hammadde dağıtımında bu görevini gerçekleştiremediğini belirtmişlerdir. Hatta KARDEMİR'in tekrar devlet tarafından satın alınarak, kamu şirketine dönüştürülmesini isteyen firmalar dahi bulunmaktadır. Hammadde temini konusundaki hassasiyet oldukça ciddi durumdadır. Dolayısıyla gerek yurt içinden gerek yurt dışından hammadde temini yoluna gitmek zorunda kalan ve bu ilave maliyetten olumsuz yönde etkilenen firmaların üretimi pazara sokma ve kazanç elde etme noktasından çok hammaddeyi buldukları yerden istedikleri miktarda temin edememeleri nedeniyle sektörün geleceğine kendileri açısından kötümser bakışları görülmüştür.

Firmaların yarım fazlasının gelecek konusunda karamsar olmasına karşın, mevcutta faaliyet gösteren firmaların önemli bir bölümünün (%85'i) 1 vardiya halinde çalışan işletmelerinin, ilerleyen yıllarda 2 vardiyaya çıkarma hedefi yine sektördeki firmaların %95'i tarafından ifade edilmiştir. Aynı şekilde kapasite artışı sağlama hedefi de bunu izlemektedir. Tüm bu ifadelerin bir araya getirilmesi Karabük'teki demir çeliğe bağlı ekonomik yapının gelecekte de aynı önemini koruyacağını göstermektedir.

Bu önemin devam edeceğine ilişkin bir diğer önemli tespit ise faaliyetteki firmaların son yıl içinde önemli bir bölümünün (%75'i) küçük ya da büyük bir takım yatırımlarda bulunmuş olmalarıdır. Firmaların yarım fazlası makiné donanımı konusunda kendilerini yenilemeye çalışmıştır. Gelecek yıllardaki yatırım ihtimalleri hususuna ise firmaların %53'ünün olumlu bir takım cevaplar vermiş olması ve bunların %70'inin alan genişletme yönünde cevap vermesi, sektörün gelecekte önemini koruyacak olmasının yanında fiziksel açıdan da büyüyeceğine işaret eder. Bu durum ise yörenin canlandırılması ve sektörün büyümesi konusunda yapılacak çalışmalarda, politikaların geliştirilmesi aşamasında yerel aktörlere getirilecek sorumluluklar açısından son derece önemlidir.

Firmaların yatırım kararlarındaki temel amacın maliyetin düşürülmesi olduğu da araştırma sonucu belirlenmiştir. Gerek son yıl yapılan gerekse gelecekte yapmayı tasarladıkları yatırımlarda öncelikle üretim maliyetini geriye çekmek hedeflenmektedir. Firmalarla yapılan karşılıklı görüşmeler bu hedefin gerçekleştirilmesinin üretim kapasitesine doğrudan etkide bulunacağı görüşünü ortaya çıkarmıştır. Tüm bu sonuçlar Karabük'ü, demir çelik endüstrisinde faaliyette bulunan firmalar açısından hem mevcutta hem de gelecekte önemini koruyacak bir kent olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Anket ve mülakat çalışmaları sonucunda ortaya çıkan bir diğer önemli sonuç üretim sürecinde firmaların stoklama gibi bir kaygı taşımamalarıdır. Kitlesel üretimin temel özelliklerinden olan, tampon amaçlı büyük mal stokları haddehane işletmeleri tarafından tercih edilmemektedir. Talebe göre hareket etmek firmaların üretim politikalarına daha uygun düşmektedir. Bu ise firmaların aynı mekânda toplanma fikrine ve fason iş ilişkilerine alışık olma durumlarına ilave edilebilecek bir diğer esnek üretim özelliği olarak değerlendirilebilir. Ancak her ne kadar talep tarafından yönlendirilme söz konusu ise de bu durum henüz farklı talepleri karşılayacak nitelikte çeşitli ürün türlerinin üretilmesi anlamında ideal bir esnekleşmeden uzak durumdadır. Burada önemli olan yerel ekonominin baş aktörleri konumundaki haddehane firmalarında kendiliğinden baş gösteren (ya da baş göstermek zorunda kalan) üretim biçimine yönelik bir takım değişmelerin ortaya çıkmasıdır. Bu değişimler durağanlaşmış bir bölgenin yeniden canlandırılması amacıyla hazırlanacak planlama çalışmalarında kullanılabilir önemli belirleyicilerdir.

Firmaların işçi istihdamı konusunda herhangi bir sıkıntısının olmadığı gözlenmiştir. İşin büyük bölümünün kalifiye olmayan işçiler tarafından gerçekleştirilmesi böyle bir bakış açısını doğurmuştur. Ancak bu eğilim, sektörün gelecek dönemlerde oluşturacağı bölgesel yapıya olumsuz yönde etkide bulunacaktır. Yörede bulunan halkın demir çelik sanayi kültürüne (vardiyalı çalışma sistemi, ağır sanayi koşulları, v.s. gibi) sahip olması yerel bilgiyi sağlamıştır. Ancak bu kültürün öğrenme deneyimi olmadan devam ettirilmesi, üretimin esnekleşme potansiyeli önünde önemli bir engel olacaktır. Bu çerçevede firmaların, işçiden mevcut yetenekleri ve geleneksel birikimlerinden yararlanması gerekmektedir. Sektörde üretim çeşitlenmesi ve farklı talepleri karşılama esnekliğinin sağlanabilmesi için firmaların çalıştırdıkları işçilere çoklu görevler yükleyerek sorumluluklarını artırması ve yaparak öğrenmelerine imkân sunması gerekmektedir. Dolayısıyla üretim sürecine katkı sağlayabilecek becerikli işgücüne önem verilmelidir.

Karabük'teki entegre demir çelik tesisi olarak KARDEMİR A.Ş., birincil sanayi olmakla birlikte, Zonguldak, Bartın, Karabük bölgesinin güneyinde tek sanayi durumundadır. Bölgesinde tek sanayi olmasına ve yerel ekonomideki belirleyicilik durumuna rağmen yatırımın kötüye gidişinde kamu işletmelerinde gözlenen genel ekonomik sıkıntıların yanında Brezilya ve Güney Kore gibi ülkelerdeki düşük maliyetli demir çelik ürünleriyle rekabette zorlanmış; ABD ve Avrupa demir çelik üretim tesislerini yenileyip verimliliklerini artırırken kendini yenilememiştir. Halen modern donanım ve üretim tekniklerine geçilememiş, çevreyi kirleten ve geniş alanları işgal eden eskimiş endüstriyel yapılar KARDEMİR'in yapması gereken atılımların önündeki en büyük sorunlardır.

Yapılan görüşmelerden çıkan diğer sorunlar ise, hurda demirden imalat yapan izabe ocaklarının (genel olarak Marmara Bölgesi'nde) oluşması sonucunda düşük maliyetli üretimin gerçekleştiriliyor olması inşaat sektörünü bu yöne kaydırmış ve yurt içi pazarında önemli değişikliklere neden olmuştur. KARDEMİR'den hammadde alıp inşaat demiri yapan firmaların ürettikleri mamulü daha kaliteli ancak daha pahalı olarak piyasaya sunuyor olması talepte düşüşe neden olmuştur.

Yine Çin'in, nüfus gücünü, ucuz işgücü şeklinde bu sektöre de kanallandırmaya başlaması demir çelik sektöründe dünya ölçeğinde Pazar değişiminin neden olmuş ve bundan KARDEMİR'in de olumsuz etkilendiği belirtilmiştir.

Son olarak, aşağıdaki tablo buraya kadar yapılan değerlendirmelerin bir özeti niteliğinde olup yeni kalkınma paradigmaları ve devletin değişen konumu çerçevesinde Karabük Demir Çelik Fabrikasının eksik ve potansiyel yönlerine dikkat çekmektedir.

Tablo 1: Karabük'te Yerel Ekonomide Saptanan Gelişmeler ve Değerlendirilmesine İlişkin Bir Özet	
Gelişme İpuçları	İpuçlarının Değerlendirilmesi
Mekânsal kümeleşmeye önem verilmektedir. Firmaların O.S.B. alanında toplandığı takdirde üretim sürecinin daha getirimli olacağı şeklinde düşünceleri var.	Mekânsal bütünleşmeyi sektörün dışsal bilgiye ulaşabilme imkânı noktasında değerlendirecek herhangi bir Ar-Ge oluşturma fikri yok.
Sektörde fason ilişkilerin kurulduğu gözlenmiştir. Büyük çaplı firmalara diğer firmalar tarafından üretim gerçekleştirilmektedir.	Fason ilişkiler, firma sahiplerinin kişisel ilişkilerine dayanmaktadır. Herhangi bir organize ilişki söz konusu değil.
ISO 9000 gibi kalite belgesi alma çabası firmalarda var. Bu durum rekabet ortamı oluşturmada etkili bir potansiyeldir.	Bu çabanın farklı ürün sunabilme noktasında da oluşturulması, farklı talepleri karşılama adına esnekliği artıracaktır.
Teknik donanımın teknolojisini yenileme eğilimi hâkim. Bu da gelişen teknolojiyi öğrenme ve kendine uyarılama isteğini göstermektedir.	Teknolojiyi yenileme kaygısı, mekânsal bütünleşme isteği ile gerçekleştiği takdirde öğrenme süreci daha sağlıklı ve sürekli olacaktır.
Üretimde stoklama yöntemi tercih edilen bir yöntem değil.	Üretimde çeşitlenme tam değil.
İşçi çalıştırma ve istihdam oluşturma konusunda firmalar sorumluluk sahibi.	İşçi temininde seçici davranılmamaktadır. Üretim sürecine katkı sağlayacak, nitelikli iş gücü olmasına dikkat edilmiyor.
İhracat yapan firmaların yassı mamul (soğuk çekme) konusunda da uzmanlaşmış olması ürün çeşitlenmesini sağlıyor.	Diğer firmaların da bu yönde yatırımlara girmesi, ürün çeşitlenmesini artıracak ve rekabet ortamı yaratacaktır.

8. Sonuç

Çalışma sonucunda vurgulanması gereken ilk nokta, kalkınmanın, ölçülebilir tarafı olan ekonomik büyüme önemi kadar, sosyal ve fiziksel olarak ifade edilebilecek daha niteliksel taraflarına da önem verilmesinin şart olduğudur. Gelişen iletişim ağları ve teknoloji, mekân kavramında devrimsel değişikliklere neden olmuş ve ilişkiler artık mesafelere göre değil iletişim düzeylerine göre kurulmaya başlanmıştır. Bu da mekânı tarifleyen unsurun sadece fiziksel etmenler olmadığını, mekânın sınırlarında iletişim düzeyinin son derece etkili olduğunu göstermektedir. İletişim düzeyini ise bu teknolojiye adapte olabilmiş, girişken ve becerikli insan gücü belirlemektedir.

Yapılan alan çalışması sonucunda Karabük'teki demir çelik endüstrisinde faaliyet gösteren firmaların bir kısmında bu tarzda rekabet gücü olduğu gözlenmesine rağmen sektörün bölgesel anlamda henüz yarışır durumda olduğunu söylemek te güçtür. İşte üstünde durulması gereken temel vurgu da buradan kaynaklanmakta ve buraya kadar açıklanmaya çalışılan bölgesel kalkınmanın sağlanması hususundaki anlayış değişikliklerinin, Karabük inceleme sonuçlarından

çıkan sektörün eksik yönlerinden hareketle, devlete ne gibi yükümlülükler getireceği sorusunun önem kazandığı görülmüştür.

Günümüzde kamu; istihdam, harcama ve gelirler açısından ekonomideki en büyük aktördür. Ekonomide meydana gelen 'değişim ve dönüşümler' bir taraftan kamunun değişim ve dönüşümüne neden olmakta diğer taraftan da kamunun dönüşüm düzeyinden etkilenmektedir. Bu nedenle yeni ekonomik düzen içinde devletin dışlanması gibi bir mantığın kabul edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla devletten beklenenin sadece sahibi olduğu ekonomik kuruluşların tamamını elden çıkarıp özelleştirmesi olmamalıdır. Kuşkusuz özelleştirmeden amaç katma değer oluşturmak, oluşan katma değer birikimi ile de çağdaş toplumun gereklerine ulaşmaktır. Ancak bunun için verimliliği sağlamak gerekir. Verimlilik ise teknoloji, bilgi birikimi ve motive olmuş insan gücü ile mümkündür. Buraya kadar yapılan saptamalar, çalışmanın başlangıcında ortaya konulmuş olan ve "günümüzde kalkınmanın en önemli metasının becerikli insan sermayesi" olduğuna dikkat çeken varsayımı doğrulamaktadır. Bu yüzden özelleştirmenin bir amaç olarak değil, devleti önemli derecede ekonomik bir yükten rahatlatacağı düşüncesiyle tercih edilebilecek araçlardan biri olarak görülmesi kuşkusuz daha doğru olacaktır.

Bir işletmenin verimli ya da kârlı çalışması mülkiyetin devlete ya da özel sektöre ait olmasından çok, piyasadaki rekabet durumuna, yönetici kadrosunun bilgi ve beceri düzeyine, kullandığı teknolojiye ve içinde bulunduğu koşulları kendi lehine çevirebilme yeteneğine bağlıdır. Kısacası rekabet gücü için verimlilik şarttır. Bugün devletin verimli bir yapıya kavuşup bölgesel anlamda kalkınmayı sağlayabilmesi için; yenilik ve gelişmeye açık, teknik, esnek nitelikli, düzenleyici görev üstlenen, engelleyen değil engelleri ortadan kaldıran bir yapı sergilemesi gerekir. Yeni ekonomik düzen içinde devletten, koordinasyon görevi ifa eden daha işlevsel bir nitelik kazanması, yeniliklerin önünü açacak şekilde yasal düzenlemeler yapması, yeniliği teşvik etmesi, esnek bir yapıya kavuşması beklenmektedir.

Planla bir yer/bölge geliştirilecekse gelişimin mekânsal tercihleri ve bu tercihlerin neye göre şekillendiği son derece önemlidir. Yapılan çalışma sonucunda, özellikle saha analizinden hareketle, eski canlılığını yitirmiş bölgelerde üretilecek yeni bölgesel gelişme çalışmalarında, bölgesel kalkınmayı yeniden sağlayabilmek için, geliştirilecek projelerin; yöreyi / mekânı nasıl etkileyeceği sorusuna yönelik değil, o yöredeki / mekândaki oluşmuş olan potansiyellerin, bölgesel yarışabilirlik noktasında ne şekilde kullanılabilmesi sorusuna yönelik olması gerektiğini vurgulamak gerekmektedir. Ancak bu şekilde üretilecek olan politikalarla, yeni stratejilerin tanımlanması mümkün olacaktır. Özetle, çalışmanın bir diğer varsayımı olan "bölgesel kalkınmada, yatırımların mekâna olan etkilerinden çok, mekânın yatırımlara rekabet gücü sağlaması yönündeki etkilerine bağlı olduğu" düşüncesi destek bulmaktadır.

Bölgenin yerleşik yapısı ve gelişme eğilimleri gibi kendi iç dinamikleri yanı sıra özgün yerel/bölgesel farklılıklar nedeniyle çok değişken olabilen gelişme senaryoları ortaya çıkabilmektedir. Bölgesel kalkınmada hedeflenen gelişme düzeyine ulaşmak bir takım politikalar ve önceliklerin tanımlanmasını gerektirir. Özellikle devletin, bugüne kadar kalkınma kutbu ilkesine göre yaptığı yatırımların, yerelde sağladığı avantajları belirleyerek bu artıları doğru kullanması sonucunda, oluşturulacak olan politika ve öncelikler setinde nasıl kullanılacağına dair tavrı ortaya çıkacaktır.

Bunun nasıl olacağına dair somut örneği, yine saha çalışması ile gözlemlenmiştir. Karabük'te Demir Çelik yatırımının etkisi ile oluşmuş haddehane işletmelerinden biri olan "Kaptan Demir Çelik Şirketi, 1964 yılında Karabük' de faaliyete başlamıştır. Bugün çelikhanesi, haddehaneleri, oksijen fabrikası, liman tesisleri ve üretimin her aşamasını denetleyen kalite kontrol laboratuvarları ile büyük ihracat gücüne sahip, entegre dev bir kuruluştur. 1.500' e yakın çalışanı ile üretimden satışlarda yıllık 600 milyon USD' lik cirosu ile Türkiye' nin ilk 50 firması arasında yer almaktadır (www.kaptandemir.com.tr, 2005). Küçük bir işletme, bulunduğu yöredeki yerel potansiyelleri, akıllıca ve planlı bir şekilde değerlendirmesi sonucunda ülke çapında bir şirketler grubu haline gelmiştir. Gerçekte varılmaya çalışılan nokta bu örnekte açıkça görülmektedir. Devletin üstüne düşen sorumluluğun sürekli yatırım yapması olmadığının ifade edilmesi ile de anlatılmak istenen durum budur. Devlet yatırım yapmak yerine, bu tipteki yerleşmelerde, oluşmuş bir takım dinamiklerin canlandırılması yönünde projeler geliştirerek, Kaptan D.Ç. örneğinde olduğu gibi, rekabet gücünü bölgelere kazandırmalıdır.

Karabük Demir Çelik Fabrikasının izlediği gelişim çizgisinin sürece dâhil olan tüm kamu yatırımları ile ilgili daha genel bir tartışmaya zemin oluşturamayacak kadar kendine özgü bir örnek olduğu düşünülebilir. Ancak yukarıda da ifade edilen, kamu yatırımlarının bölgesel gelişme senaryoları içindeki yeni rolüne ilişkin, herhangi bir temel genellemeyi daha da netleştirmek adına bölgeler arası gelişmişlik farkının çok fazla olduğu ülkemiz türü yerleşmelerde uygulanacak politikalara açılım sağlayacak kuramsal çerçevenin halen yeterli olmaması, bu tip ampirik çalışmaların önemini artırmaktadır. Böylece çalışmada ileri sürülen "bölgesel gelişmeyi açıklayıcı kuramların, devletlerin yatırım stratejilerine ilişkin neler yapması gerektiğine dayanak oluşturacak bilimsel bir yaklaşımın eksik olduğu" varsayımı da geçerliliğini yitirebilir. Yapılması gereken, bu tip örnek incelemeleri çoğaltarak, etkin bir çalışma sonucu yatırımların tipolojilerinin çıkarılması ve hangilerinin ne şekilde senaryolara yön ve hız vereceği konusunda genellemelere ulaşılmıştır.

Kaynakça

- BAR-EL, R. 2001, "Infrastructure Investment and Regional Underdevelopment", Public Investment and Regional Economic Development, Edvard Elgar Publishing Limited, USA.
- CUSACK, C. 2000, "Future Trends: Globalism and Regionalism", Regional Development and Planning for the 21 st Century, Ashgate Publishing Limited, England
- DEMİR, O. 2004, "İçsel Büyüme Kapsamında Devletin Değişen Rolü", www.bilgiyonetimi.org/cm/
- DİNÇER, İ. 1994, "Türkiye' de Ekonomik Mekân Farklılaşmaları ve Planlama", YTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul
- DİNLER, Z., 2001, "Bölgesel İktisat", Ekin Yayınları, Bursa.
- DPT 2000, SBYKP, "Bölgesel Gelişme", ÖİK Raporu, Ankara.
- DPT, 2001, SBYKP, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele ÖİK Raporu, Ankara

- EMSEN, S. 2001, "Kentlerin İktisadi Gelişmeleri: İl ve Bölge Bazında Erzurum-Doğu Anadolu Bölgesi ile Denizli- Ege Bölgesi'ne Bir Bakış", A.Ü. İ.İ.B. Dergisi, C. 15, Sayı 1-2, Erzurum
- ERKAN, H. 1987, "Sosyo Ekonomik Bölgesel Gelişme, Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım", Kavram Matbaası, İzmir
- HARVEY, D. 1999, "Postmodernliğin Durumu", Metis Yayınları, İstanbul
- MARIN, C. 2004, "Globalleşme Sürecinde Kent ve Bölgelerin Mekânsal Ekonomilerdeki Rolü ve Ekonomik Coğrafya Eşitsizliği: Bir Yerleşim Kuramı Yaklaşımı", Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, C II, Ankara
- OCAKLI, H., 2001, "Özelleştirme Politikaları ve Demir-Çelik", TMMOB Makine Mühendisleri Odası., Ankara
- ÖZASLAN, M. 2004, "Küresel-Yerel Etkileşiminin Yeni Örgütlenme Biçimleri: Ağ-Şebeke (Network) Tarzı Firma ve İdari Kurumsal Örgütlenmeler", Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, C II, Ankara
- ÖZGÜR, H. ve ERDAL, F. 2001, "Yerel ve Bölgesel Ekonomik Büyüme ve Gelişme Teorileri", Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi, Çizgi Kitabevi, Ankara
- VARGA, A. 2000, "Universities and Regional Economic Development: Does Agglomeration Matter?", Theories of Endogenous Regional Growth, Springer, New York
- YAVİLİOĞLU, C., 2002, "Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Sivas

KÜRESELLEŞMİŞ DÜNYADA PLANLAMA, DEVLET VE HÜKÜMET ÜZERİNE: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Doç. Dr. LEVİN ÖZGEN

(Süleyman Demirel Üniversitesi, Mühendislik - Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü)

Özet

Planlama, mülkiyetlerin yeniden düzenlenmesi, kaynakların yeniden dağıtılması işlevini yüklenmiş bir etkinlik ve bunları kamu yararını gözeterek yapma sorumluluğu olan bir bilimsel alan olarak küreselleşmiş dünyada önemli bir açmazla karşı karşıyadır. Diğer deyişle önceki dönemlerde üstü kapalı olan temel sorunu 2000li yıllarda açığa çıkmış durumdadır. Çünkü küreselleşmiş dünyada ne toplum vardır, ne ulusal devlet, ne de kamu yararı. Bu durumda planlama etkinlik alanını, konumunu ve rolünü yeniden tanımlamak sosyo-politik çerçevelerini ve ilişkilerini yeniden kurmak durumundadır. Diğer deyişle tarafını belirlemek ve bunun araçlarını geliştirmek zorundadır.

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı planlamanın 21. yy. da, küreselleşmiş dünyada rolünün ve konumunun tartışılması ve değişen görevine dikkat çekilmesidir. Planlama, toplum ve kamu yararına mekan düzenleme olarak kaynakların ve mülkiyetin yeniden dağılımını organize edici rolüyle bir irade, bir otoritedir. Ancak bu durumu gerçekte sınırlıdır ve bir üst iradenin denetimi altındadır. Öyleyse üst iradelerin ve güçlerin niyet ve siyasalarına bağlı olarak bir özgürlük sınırı vardır. Devlet ve hükümetler planlamanın üstündeki iradeyi ve gücü oluştururlar. Bu bağlamda devletin kaynakların ve mülkiyetin yeniden dağılımı ve düzenlenmesi sürecindeki öncelikleri, siyasaları ve ekonomi politikaları planlamanın içinde hareket edeceği, kendi etkinliklerini gerçekleştireceği sınırları koyar. Üstelik devlet ve hükümetler arasında her zaman uyum olmayabilir. Böyle durumlarda planlamanın işi daha da karmaşıklaşır. Küreselleşmiş dünyanın böyle bir durum yarattığı öne sürülebilir. Öyleyse planlamanın rolünün ve konumunun bu dönemde yeniden analiz edilmesinde, etkinlik sınırlarının belirlenip kendi gerçekleri doğrultusunda gelecek için bunların genişletilmeye çalışılmasında yarar vardır.

Böyle bir çalışma önce tımdengelim yoluyla planlama, devlet ve hükümet kavramlarının kuramsal olarak analiz edilmesi şeklinde başlatılabilir. Böyle yapılarak, analizlerden elde edilen kuramsal bulgular tablo haline getirildi. Genel değerlendirme ile planlamanın devlet ve hükümet karşısındaki konumu kuramsal olarak açıklanmaya çalışıldı. Böylece elde edilen sonuçların belirli bir zaman ve mekan boyutunda gözlenmesi şeklinde kurgulanan tümevarım yöntemi çalışmanın yönteminin sistemik bir bütün haline gelmesine yardımcı oldu. Çalışmanın belirli bir zaman dilimini, 21. yy.da egemen hale gelen küreselleşmiş dünya oluşturdu. Çünkü bu zaman diliminde devlet ve hükümet kavramları, etkinliklerinin, ekonomi politikalarının, kurumsal yapılarının ve içeriklerinin değişmesine bağlı olarak değişime uğradı. Çalışmanın mekan boyutu ise örnekleme alanı olarak seçilen Türkiye tarafından oluşturuldu. Diğer deyişle Türkiye çalışmanın, planlama, devlet ve hükümet kavramlarının kuramsal olarak gözlenebileceği, küreselleşmiş dünyada aldıkları yeni yapıların ve içeriklerin sınanabileceği mekan boyutu oldu.

Çalışmanın peşinde olduğu, yanıt aradığı temel soru planlamanın geleceğinin ne olacağı, küreselleşmiş dünyada, temel görevi olan kamu yararını gözetme, kaynakların ve mülkiyetin kamu yararını gözeterek düzenlenmesi işini nasıl gerçekleştireceğidir. Çünkü bu görevin ve kamu yararını gözetme konumunun, kamu yararı kavramının içeriği de değiştiğinden, dahası önemini, anlamını yitirdiğinden kimin veya neyin yararı şekline dönüşmekte olduğu, ya da çöktan dönüştüğü önemlidir. Bu durumda planlamanın nasıl bir tavır takınabileceği de önemli bir araştırma ve tartışma alanıdır.

Bu yaklaşımlarla çalışma beş kısımda inşa edildi. Birinci kısım çalışmanın amacının, içeriğinin, temel sorusunun ve yönteminin yerleştirildiği Giriştir. İkinci kısım, planlamanın, devletin ve hükümetin kavramsal ve tarihsel kategoriler olarak tanımlanıp açıklandığı, genel yapılarının, konularının, rollerinin ve birbirlerine göre durumlarının irdelendiği bölümdür. Planlama, Devlet ve Hükümet başlığını taşır. Burada elde edilen bulgular tablo halinde yerleştirildiği için küreselleşmiş dünyanın değerlerinin kıyaslanabileceği bir düzey oluşturdu. Bu nedenle bu kısmın içinde küreselleşmiş dünya öncesindeki zaman dilimlerine, ayırt edici özelliklere sahip ekonomi politik dönemlere ait bilgiler de kısaca yer aldı. Üçüncü kısım olan ve Küreselleşmiş Dünyada Devlet, Hükümet ve Planlama başlığını taşıyan kısım küreselleşmiş dünyanın devlet ve hükümet olgularına neler getirdiğini ele aldı. Buradan hareketle planlamanın nasıl bir ortamla, hangi koşullarla karşı karşıya olduğunu araştırdı ve tartıştı.

Küreselleşmiş dünya tek alternatifli ve tek merkezli bir dünya olarak pek çok yüze sahiptir. Bu yüzlerin çoğunda işsizlik, göç, evsizlik, yoksulluk, şiddet, bölgesel ve yerel çatışmalar gibi olgular vardır. Özelleştirme de bunlar arasında sayılabilir. Bütün bunlar küreselleşmiş dünyada planlamanın hangi yararı gözeteceği, kaynak dağılımını, mülkiyet yapısını ve mekanı kimin ya da neyin yararına yeniden düzenleyeceği konularını önemli bir sorun haline getirmiş durumdadır. Bu süreçte kentsel alan düzenleme planlarının ve bölgesel kalkınma/gelişme planlarının rolü üzerinde de durulması gereklidir. Dördüncü kısım olan ve Türkiye Örneği başlığını taşıyan kısımda Türkiye'de planlamanın kısa tarihi yerleştirildikten sonra özellikle 2000li yıllarda dünyada yaşanan dönüşümlere uyum sağlamak için yapılan değişiklikler ve yasal düzenlemeler ışığında devlet ve hükümet yapısındaki değişmeler ele alındı. Kentleşme ve kalkınma eğilimleri gözlemlendi.

Burada kamu yararı olgusunun nasıl bir değişme içinde olduğu yerleştirilmeye çalışıldı. Özelde ise devlet ve işbaşındaki hükümet arasındaki derin çelişkilerin yol açtığı etkiler irdelendi. Beşinci kısımda, elde edilen bulgular tartışılarak planlamanın geleceğine ilişkin öngörüler yerleştirildi. Kamu yararı savunucusu planlamaya çok sınırlı bir hareket alanının kalması üzerinde duruldu.

2. Planlama, Devlet ve Hükümet

Planlama, devlet ve hükümet kavramsal ve tarihsel kategoriler olarak belirli bir evrim içinden ortaya çıkmış olgulardır. Her birinin kendi tarihi içinden tanımına ulaştığını söylemek olanaklıdır. Genel olarak tarihleri 2000li yıllardaki ekonomik, politik ve sosyal sistemin içsel evrimi ile de örtüşür. Bu örtüşmeyle denk bir şekilde birbirleriyle ilişkilidirler. Roller ve konuları birbirleriyle sıkı bağlantılar içinden biçimlendi denebilir.

Bunların içinden planlama diğer ikisine göre daha genç bir olgudur. Bazı yaklaşımlarda ve fiziki alanın, kentin düzenlenmesinde planlamanın kökeni uygarlığın ilk sosyal örgütlü ve işbölümlü pratiklerine kadar indirilir. Bu dönemler boyunca planlama bir topluluğun yerleşiminin düzenlenmesiyle ilgilidir. Halkın, toplumun yerleşimini düzenlemekle birlikte toplumsal ve kültürel yaşamın düzenlenmesine de hizmet eder ve yönetimin denetimi ve kontrolü altındadır. 2000li yıllar itibariyle genel kabul gören içeriği bağlamında 18. yy. sonları ile 20. yy.ın ilk yarısında yer alan ekonomik, politik, sosyal dönüşüm süreçlerinin ürünüdür. 20. yy.ın ikinci yarısında etkinliği gelişti denebilir. Ortaya konduğu süreçler ışığında planlama, toplum ve kamu yararına mekan düzenleme olarak, kaynakların ve mülkiyetin yeniden dağılımını organize edici rolüyle bir irade, bir otoritedir. Geleceği tanımlayan bir amaç konumundadır. Ancak bu durumu gerçekte sınırlıdır ve bir üst iradenin denetimi altındadır. Çünkü kaynakların ve mülkiyetin özellikleri, kullanım biçimleri, sahipleri, sahiplerinin toplumsal, politik konuları ve bunlar arasındaki ekonomik politik ilişkiler kaynakların dağıtılması, mülkiyetin yeniden düzenlenmesi şekli ve süreçleri üzerinde belirleyici güce sahiptir. Öyleyse planlamanın üst iradelerin ve güçlerin niyet ve siyasalarına bağlı olarak bir özgürlük sınırı vardır. Bu irade ve güç devlet ve hükümet eliyle gerçekleşir. Diğer deyişle devlet ve hükümetler planlamanın üstündeki iradeyi ve gücü oluştururlar. Bu bağlamda devletin kaynakların ve mülkiyetin yeniden dağılımı ve düzenlenmesi sürecindeki öncelikleri, siyasaları ve ekonomi politikaları planlamanın içinde hareket edeceği, kendi etkinliklerini gerçekleştireceği sınırları koyar. Üstelik devlet ve hükümetler arasında her zaman uyum olmayabilir. Böylesi durumlarda planlamanın işi daha da karmaşıklaşır.

Öyleyse planlamanın başarısı kadar, temel görevi olan kamu yararını gözetmesi, hatta bu yararın kendisi de, planlamanın üstündeki devlet ve hükümet tasarrufları ile ilişkilidir. Düzenlemelerinin izin verilen sınırlar içinde gerçekleşeceği açıktır. Pratikte de böyle oldu denebilir.

Çünkü devlet değişik tanımları olmakla birlikte, belirli bir düzeni ya da toplumsal / grupsal çıkarı gözetmek, bunu sürdürmek, bu amaçla ekonomik ve toplumsal yaşamı düzenlemek görevini üstlenmiş olan bir aygıttır. Bu aygıt kapital birikim sürecinde egemen, ya da egemen konuma geçmeye aday olan kapital grubunun bu durumunu korumaya ya da sağlamlaştırmaya dönük bir işleyişe sahip olarak görülür. Kuşkusuz ki devlete ilişkin farklı politik yaklaşımlar vardır.

Sosyal demokrat yaklaşımda ulusal egemenliğin koruyucusu ve sürdürücüsü olan dokunulmaz bir kurumdur. Demokrasinin ve ulusal egemenliğin bekçisidir. Marksist anlayışa göre egemen sınıfın düzenleme ve baskı aracıdır ve işçi sınıfının egemenliği içinde oluşacak devletin biçimlenmesinden sonra kendiliğinden sönmülenecek ve ortadan kalkacaktır. Anarşist yaklaşıma göre ise tüm kötülüklerin meşrulaştırılma ve gerçekleştirilme aracı olarak derhal ortadan kaldırılması gereken bir olgudur. Ancak kapitalist sistemin kendi içinden biçimlenen ekonomi politik yaklaşımlarda da birikim sürecinin düzenleyicisi olarak görülür ve sistemin belirli dönem boyunca geçerli ekonomi politikalarına göre içerik ve büyüklük kazanır.

20. yy.ın ikinci yarısında diğer deyişle İkinci Dünya Savaşı sonrası egemen ekonomik politika olan Keynesçi yaklaşımlarda devlet ekonomiyi düzenleyen, özel sektöre kaynak transferini gerçekleştiren, bu nedenle bir yandan iç pazarı düzenlerken, bir yandan da kendisi de üretici olarak pazara giren bir aygıttır. Bu durumda devlet ekonomik aktör olarak belirli bir üretim ve istihdam talebini karşılarken bir yandan da ileride egemen hale gelmeye aday kapital grubu için uygun ortamı ve kaynak aktarımını yaratacaktır. İç pazarı ve tüketici kitle olarak toplumu da güçlendirmesi gerekir. Bu bağlamda sosyal refah ekonomi politikaları devletin sosyal devlet olmasını getiren bir dönemdir. Bu dönemde devletin temel rolü sosyal devlet yaklaşımı içinde ulusun temel gereksinimlerinin karşılanmasını üstlenmek böylece halkın alım ve tüketim gücünü geliştirebilmektir. Sosyal refah devleti, farklı bağlamları ve rolü olmasına rağmen çoğu zaman çalışanların, halkın devleti olarak görüldü (Schwartz; 2001). Ancak bu çerçeve dahi devletin toplum yararını gözeten ulusal çıkarları koruyan bir aygıt olarak kabul edilmesine yetti. 20.yy. boyunca, özelde ise iki dünya savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan süreçte devlet türü ulusal devlettir. Bu süreç içinde temel görevi ulusal iç pazarı bütünlüştürmek, özel sektörü ve kapital tarafını belirli bir güç kazanacakları şekilde desteklemektir. Bu dönem itibarıyla devlet bir düzenleme aygıtı olarak ulusal sınırlar içindeki kapital gruplarının hizmetindedir. Bu gruplar içinde daha etkin ve öncü olan bir kesimin, 20. yy.ın ikinci yarısında yavaşça uluslararası nitelik kazanmaya başladığı, uluslararası işbirlikleri ve ilişkiler geliştirdiği öne sürülebilir.

Hükümetlerin ise devletin ekonomik, politik içeriğine ve dönemsel görevine bağlı olarak ortaya çıkan sınırlar çerçevesinde kendi programlarını gerçekleştirme şansına sahip oldukları, zaman zaman devlet ile çatışabilecekleri açıktır. Bu çatışma esasen desteklenen kapital gruplarının farklı oluşundan kaynaklanır. Belirli ekonomik, politik, etnik ya da dinsel çıkarlar ve hedefler temelinde bir araya gelmiş bireylerin oluşturduğu partiler, ya da gruplar eliyle oluşturulan hükümetlerin de bu bağlamda hareket alanı sınırlıdır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ulusal bağımsızlıklarını yeni kazanan, ya da demokrasiye geçiş sürecinde olan pek çok ülkede gerçekleştirilen askeri, sivil darbelerin altında yatan temel neden de bir anlamda böyle yorumlanabilir. Her birinin belirli bir ekonomik, politik düzenlemeyi ve egemen olan ya da olmaya aday bir kapital grubunun iktidarını peşi sıra getirdiği, ya da birden fazlasının ittifakına ortam yarattığı açıkça görülebilir. Belirli çıkar ve hedef temeline dayanmayan yalnızca iktidarı almaya yönelik yığınsal örgütlenmelerin iktidar mücadelesi ve iktidar sırasındaki etkinlikleri için de aynı şey geçerlidir. Bu süreç içinde Batı dünyasında iktidara gelen hükümetlere bakıldığında genel olarak liberallerle sosyal demokrat partilerin ya da bunlardan oluşan koalisyonların yönetimde oldukları görülür.

Devlet, hükümetler ve planlama arasındaki bağlamaları bir tablo halinde görmek olanaklıdır. Tablo; 1 de belirli ekonomik politik dönemler itibariyle devletin ve iktidardaki hükümetlerin temel ekonomi politikaları görülebilir. Batı dünyasında devlet 1940'lı-1950'li yıllarda daha belirgin ve kökleşmiş olarak ulusal devlet durumundadır ve temel ekonomi politikaları bağlamında sosyal refah devletidir. İktidarda ise zaman zaman değişerek ve farklı adlarla sosyal demokrat, muhafazakar ya da radikal ancak sonuçta liberaller vardır. Bu durum 1980'li-1990'lı yıllara kadar sürdü. Burada planlamanın temel hedefleri yerleştirildiğinde üçü arasındaki denklik açıkça görülebilir. (Tablo; 1)

Tablo; 1. Devlet, Hükümetler ve Planlama Arasındaki Bağlantılar

Dönem	Devlet	Hükümetler	Planlama Hedefleri	Planlamaya Bakış
1940-1950'ler	Ulusal, girişimci, yatırımcı, pazar düzenleyici, korumacı Refah Ekonomi politikaları, Modernite ve Fordizm, Keynesçilik	Sosyal Demokratlar Liberaller	Kır ve kent ayrımı, kentlerin düzenlenmesi, kamu yararı, kapsamlı yaklaşım, gelişme	Merkezi planlama, Planlamanın sorgulanması
1960-1970'ler	Refah Ekonomi politikaları Korumacılık, büyüme	Sosyal Demokratlar Liberaller	Gelişme /kalkınma Çevre sorunları Kamu yararı	Merkezi planlama, kentsel düzenlemeler, Planlamanın sosyal boyutunun sorgulanması
1980 - 1990'lar	Ulusal devletin sorgulanması ve küçülmesi, özelleştirme Keynesçiliğin terk edilmesi İhracata dönük ekonomik yapılanma, esnek üretim sistematiği	Liberaller Sosyal Demokratlar Çevreci Liberaller	Yeniden yapılanma Arazi kullanım planlaması, planlı gelişme/kalkınma, stratejik planlama, Bireysel yaklaşımlar	Planlamanın yeniden yorumlanması, Sürdürülebilirlik, halk katılımı
2000ler	Neo-liberal Hizmet sunucu ve düzenleyici küçük devlet aygıtı, ulusüstü ilişkiler	Liberaller, Etnik ve dini temelli gruplar	Tekil Projeler Dönüşüm Projeleri Stratejik planlama	Planlamanın temel hedefinden uzaklaşması, Meşruiyetini, temsil gücünü yitirmesi, özel sektöre kaynak transferini meşrulaştırma aracı, Çevre ve sürdürülebilirlik

Bunların arasındaki bir düzlemde kamu, kamu yararı ve kamusal kavramları yer alır. Kamu terimi hem devlet, hem toplum anlamıyla, devletin genel tanımı bağlamında kafa karıştırıcıdır. Kamu yararı çoğunlukla toplum yararı olarak kullanılırsa da terimin kökeni itibarıyla devletin anlatıldığını düşünmek olanaklıdır. Bu durumda devlet elindeki kaynakların sahibi halk ya da toplum olmaktadır. Sosyal devlet ve sosyal refah politikalarının gündemde olduğu dönem itibarıyla toplum veya halk yararı içeriğinin öne çıktığı öne sürülebilir. Ulusalcı yaklaşımlarla konu ele alınırsa böyle bir olgunun varlığı kabul edilebilir. Kamu yararı terim olarak ortak varlık ya da genel refah anlamındadır. Kavram çoğu zaman politik tartışmaların, politikacıların, demokrasi ve iktidarın kendisi için merkezi konumda oldu. Genelde ortak refah ve çıkarlar konusunda olumlu bir yaklaşım olabilirken, kamu yararını neyin oluşturduğu konusunda ortak bir anlayış ortaya çıkmadı. Kamu yararından ya da çıkarlarından toplumun hangi kesimleri, ne ölçüde yararlanabilir sorusunun yanıtı her zaman açıkça verilemedi. Ortak bir görüş de oluşmadı. Kamu yararı kapsamında kimlerin olduğu belirlenmeden herkesin bu yarardan pay alması gerektiği de tartışmalıdır. Buna göre toplumun her bireyine yararlı olanın kamu yararı olduğu yaklaşımıyla, toplumun yalnızca bir kesiminin paylaştığı yararın kamu yararı olamayacağı yaklaşımları sürekli olarak tartışmalı bir durumda kaldı. Kamu yararı genel anlamda özel ya da bireysel çıkarla zıttır. Çünkü toplum için iyi olan bireyler için iyi olmayabilir. Bunun tersi de geçerlidir. Hatta bir ulusal ya da toplumsal yararı analiz edebilmek ya da tanımlayabilmek için hiçbir ortak yarar olmayabileceği de öne sürülür (Krasner; 2001). Toplum yararı, ortak çıkar anlamıyla, kapitalist sistemin iç dinamikleri bakımından böyle bir kavramın geçerliliğini sürdürmesi pek de olanaklı değildir. Gerçekten de sistem 1980li yıllardan itibaren yeniden yapılanmaya yönelerek, sosyal refah ekonomi politikalarını ve sosyal devlet anlayışını terk ettikçe, küreselleşmiş dünya biçimlendikçe kamu yararı kavramı tüm anlamını ve işlevliğini yitirmeye başladı denebilir. Küreselleşmiş dünyanın devlet, hükümet yaklaşımları ortaya konduğunda planlamanın da yüz yüze olduğu dönüşüm daha iyi anlaşılabilir.

3. Küreselleşmiş Dünyada Devlet, Hükümet ve Planlama

Küreselleşmiş dünya kapitalist ekonomik, sosyal ve politik sistemin 21. yy.da ulaştığı olduğu son aşamadır. Bu temel içinde sistemin doğası ve temel hedefleri aynıdır. Yalnızca üretim ve birikim sistemi ve mekanizmalarında köklü dönüşümler söz konusudur. Yeni üretim ve birikim ilişkileri bu dönemde yalnızca uluslararası değildir. Tüm dünyayı içine alan bir şekilde ancak ondan bağımsızlaşarak, ona ilişkin mekan ve zaman kısıtlarını aşarak ulusüstüleşmiş durumdadır. Bir ürünün tasarımı mühendisliği başka bir yerde başka kapital işbirlikleri ve emek kompozisyonu içinde gerçekleştirilirken, imalatı ve pazarlaması başka yerlerde yapılabilir durumdadır. Dahası yalnızca talebin doğmasını bekleyen atıl bir üretim organizasyonu yoktur. Pazarlama ve pazarlama sonrası hizmet etkinliklerinin de etkin ve atak hale gelmesiyle üretim organizasyonunun temel hedefi talep yaratmak haline dönüşmüş durumdadır. Para, mal ve hizmetlerin akışı küresel ağlar üzerinden ve bilişim yoluyla zamana ve mekana bağımlı kalmaksızın bir tuşla gerçekleştirilebilmektedir.

Küreselleşme ile ilgili çalışmalar 1980 - 2000 arasında çok sayıda artış gösterdi. Bunların çoğu küreselleşmeyi, yeni bir dünya, yeni bir siyasal otorite yapısı, ortadan kalkmıyorsa en azından küçültülmüş devlet, çağdaş dünyayı anlamının anahtarı, en az devlet desteği ve teşviki, mali pazarların bütünleşmesi, enformasyon ve ticaretin yönetimlerin elinden pazara kayması olarak tanımlar (Guillen; 2001, Mittelman; 2002). Küreselleşmiş dünyadaki bütünleşme 19. yy.da olandan sayısal ve nitel olarak farklı görülür. Bunun nedeninin bütünleşmenin genişliğinin ve yoğunluğunun yeni teknolojik gelişmeler tarafından üretilmesinde olduğu öne sürülür. Bir bakıma çoğul odaklı etkileşimin ve iletişimin artışıdır. Pazarın küreselleşmesi, doğrudan küreselleşme ve iletişimsel küreselleşme olarak ilişkililiğin genişlemesidir (Kudrle; 2004). Bunun içinde geleneksel, ulusal devletin yurttaşları ilgilendiren konular arasındaki etkileşimlerde ve ekonomiyi verimli yönetmede başarısız kaldığı vurgulanır. Ne devlet ne de ulusal hükümetlerin egemenliği korumada artık bir rolleri yoktur. Yerleri ve güç kullanımı ulusal, bölgesel, yerel ve uluslararası, kamu ve özel aktörler arasında paylaşılmış, parsellenmiş durumdadır. Devletler artık önceki dönemde yaptıklarını yapamazlar (Krasner; 2001).

Küreselleşmiş kapitalist sistemin temel hedefi kapital hareketlerinin özgür bir şekilde gerçekleştirilmesi iken dayandığı ekonomi politika Neo liberalizmdir. Neo liberalizm devletin yerel ekonomiye müdahalesini reddeden ya da azaltılmasını savunan ekonomi politik felsefedir. Serbest pazar yöntemlerine, girişimcilikte çok az kısıtlamaya ve mülkiyet haklarına odaklanır. Dış politikada, dış pazarların politik araçlar, diplomasi, ekonomik baskı, hatta askeri müdahalelerle açılmasını uygun görür. Neo liberalizmin ana sloganı "küçük devlet"tir. Devletin ekonomiden girişimci ve yatırımcı olarak çekilmesi yalnızca gerekli hizmetleri sağlayıcı ve düzenleyici olarak rol üstlenmesidir. Zaten Neo liberalizmin dayandığı temel önceki dönemin ekonomi politikaları ve bunların yarattığı krizlerdir. Bunlara göre çağdaş devlet mali ve yönetsel olarak çöküntü içindedir. Sorunun kaynağı kamusal mekanizmaların işleyişinde devlet kurumlarının hantallığında ve yozlaşmasında yattığı için çözüm bunların tasfiye edilmesi olarak vurgulandı. Bunun yerine pazar mekanizmaları yaygınlaştırıldığında sistem verimliliğini sağlayabilecektir. Bu nedenle istisnasız tüm dünya ülkelerinde çeşitli zaman aşımaları içerisinde devlet ve kamusal mekanizmalar yoğun saldırı karşısında kaldı. Bu saldırıların temel söylemi devletin işletmeci oluşunun ve mülkiyetindeki kaynakların kötü kullanılması, bir anlamda kıt kaynakların savurganlığı, kamusal tekellerin devlet diktatörlüğü için ekonomik temel oluşturduğu idi. Buradan yoğun ve hızlı bir şekilde yine tüm dünyada yoğun bir özelleştirme operasyonu yaşandı (Güler; 1996). Bir yandan refah devleti elindeki, diğer yaklaşımla topluma, halka ait kaynaklar özel sektöre aktarıldı, özel sektör güçlendirildi. Bir yandan da refah devletinin içinde yer aldığı üretim alanları devlet tarafından özel sektör ve girişimcilik lehine terk edildi. Tüm sosyal refah düzenlemeleri ve halkın, çalışanların sosyal, ekonomik kazanımları, yoğun karşı çıkışlara karşın geriletilmeye çalışıldı (Pierson; 2001 a). Bu oluşumun sonuçlarından en azından biri işsizliğin yükselmesi, sosyoekonomik kazanımların yitirilmesi iken, diğeri sanayi başta olmak üzere ekonomik sektörlerin yeniden organize olma, bu süreç içinde ulusüstü kapital ile sıkı ilişkiler kurabilme olanağını bulmasıdır. Kısaca yinelenirse küreselleşme ulusal devletin kendi işlerini kontrol etme kapasitesinin altını oyan, gelişmiş toplumlarda refah devleti üzerinde sürekli yoğun baskı üreten bir rol oynadı denebilir (Pierson; 2001 b).

Küreselleşmiş dünyada devlet Tablo; 1 de yerleştirildiği gibi yalnızca düzenleyici ve kamusal hizmetleri sunucu olma rolüyle küçülmüş bir devlettir. Kamu hizmeti de vergi toplama, hukuksal düzen, güvenlik ve yasa koyma gibi alanlar olarak sınırlıdır (Göktürk; 2000). Merkezi kontrolü ise tümüyle toplumun içine dağılmış durumdadır (Pınarcıoğlu; 1998). Temel görevi ulusüstü kapitalin yatırım ve üretim etkinlikleri önündeki engellerin ortadan kaldırılmasıdır. Küreselleşmiş dünyanın söylemleri içinde yer alan halk katılımı, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, hizmetlerden ve kaynaklardan yararlanmada hakçalık, sürdürülebilirlik ve benzeri olguların yaşama geçirilmesine katkı sağlamak, ortam yaratmaktır. Bunlar sivil toplum ya da toplumun sivilleşmesi gibi söylemlerle de desteklenerek yeni bir ahlaki çerçeve ortaya kondu. Bu sorunların genişleyen kapsamda araştırılması sonucunda elde edilen temel bulgu, bunların tümüyle sistemin ahlaki anlayışı kapsamında kaldığı, fiziki değerlerin ölçülebilmesi ve pratiğe aktarılabilmesi olanakları dışında bir yaşam normu ve anlayışı haline gelebilmesinin yine sistemin iradesi içine sıkışıp kalabileceği şeklindedir.

Küreselleşmiş dünyanın biçimlenmesi açıklık kazandıkça, iktidardaki hükümetlerin genel olarak Neo liberal ekonomi politikaları benimsemiş ve uygulamakta olan partiler olduğu görülür. Batı dünyasında genellik taşıyan bu durum dünyanın geneli için de yenilenebilir. Diğer ülkelerde ortaya çıkan fark küreselleşmiş dünyanın öne çıkardığı, keskinleştirdiği etnik ve dinsel düzeylerin de Neo liberalizm ile sıkıca ilişkili olabilmelidir. Diğer deyişle Batı dünyasının dışında kalan ülkelerde hükümetler ekonomi politikalarını etnik ve dini ayrımcılık içinden daha rahat uygulama şansına sahip oldular denebilir. Bu ülkelerin pek azı hariç çoğunda ulusallaşma, ulusal devlet, ulusal refah ekonomi politikaları gibi anlayışlar ve uygulamalar çok az ilerleme ve kalıcılık kaydedebilmiştir.

Bu koşullar içinde zaten üzerinde fazlasıyla tartışma bulunan kamu yararı ilkesi kolaylıkla ortadan kaldırılabilir. Küreselleşmiş dünya, oluşumunu gerçekleştirdiği küresel ağların yer ile temas ettiği düğüm noktaları olarak yereli öne çıkardığı, yerele özel bir önem ve rol yüklediği oranda bireyi de öne çıkarmış oldu. Bireyin çıkarı kamu yararı kavramının yerini alırken bir yandan da toplum, toplumsallık ve toplumun çıkarı bağlı olarak kamu yararı kavramını olabildiğince zayıflattı. Bu süreç içinde kamu yararı ile ilgili tartışmalar içinde önemli yer tutan “kamu için ortak olan yararların belirlenmesi için özel çıkarların kalıcı kılınması, sabit tutulması” yaklaşımını da egemen hale getirmiş oldu.

Çok geniş çeşitlilikteki çalışmalardan elde edilecek bilgilerle küresel dünyanın hünerleri saymakla bitirilemeyecek gibidir. Ancak bunların altında varlığını sürdüren göz ardı edilemeyecek olgular vardır. Diğer deyişle kaçınılmaz, ilgisiz kalmamaz, eklemlemeden yapılamaz olarak gösterilen küreselleşmiş dünyanın pek çok yüzü vardır. Bu yüzlerde, dünya çapında, özeldense refah devleti döneminin az gelişmiş, gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkeleri olarak adlandırılan, küreselleşmiş dünyanın Güney Ülkelerinde çok şiddetli açmazlar yaşanır durumdadır. Bunlar işsizlik, yoksulluk, barınaksızlık, etnik, dini, cinsel farka ve yaşa dayalı şiddet ve sömürü, bölgesel ve yerel çatışmalar, doğal felaketler, salgın hastalıklar gibi olgulardır.

2000li yılların dünyasının 200ü aşkın ülkesinin hiçbirinde huzur ve barış yoktur. Hemen hemen her birinde şiddetli çatışmalar, katliamlar ve yasa dışı oluşumlar vardır. Bu dünyada insanlar

büyük oranda seferi durumdadır. Küreselleşmiş dünya az sayıda kimi şanslı bireyler için hoş olanaklar ve fırsatlar sunarken, göç dalgası dinmek yerine sürekli artış, genişleme ve nedenleri, yönleri, içeriği ile çeşitlenme içindedir. Dahası eski dönemdeki gibi yalnızca ekonomik nedenlerden kaynaklanmaz. Çatışmaların, gelişme konularının, hem emek olarak, hem cinsel temelde aşırı oranda kadın ve çocuk sömürüsünün ürünü olarak ortaya çıkar. 1980li yıllarda 100 milyonu aşkın kişi doğum yerlerinin dışında yaşarken, bu sayı 2000lerin ilk yıllarında iki misli bir sayıya ulaştı. 100 milyonun yalnızca 12 - 13 milyonu siyasi mülteciyken, 2005 yılında yalnızca sürgün edilenlerin sayısı 6.6 milyondur. Avrupa'da 7 - 8 milyona yakın kayıtsız göçmen vardır. Amerika Birleşik Devletleri(ABD)nde ise bu sayı 10. 3 milyonu bulur. 2005 yılında yaklaşık 200 milyon göçmenin %49.6'sı kadındır. Bu yıllarda göç küresel nüfusun %3'üne ulaşmış durumdadır. Bu rakamların çoğunda tam kaydı olmayan insan ve emek hareketleri de vardır. Avrupa ve ABD'nin çoğu büyük kentindeki nüfusun %10'undan fazlası diğer ülkelerde doğmuş insanlar tarafından oluşturulur. Bunların çok azı yasal yollardan göç etmiş durumdadır (Krasner; 2001). Bir anlamda iş, barınak, sığınma vaatleriyle yerinden yurdundan koparılanların sayısı gerçekte çok daha yüksektir ve esasen bu tablonun arkasında açıkça insan ticareti vardır (www.iom.int; 2006, www.worldbank.org; 2006).

Evsizlik giderek pek çok kurumun ve araştırmanın temel konusu durumuna geldi. Evsizlerin tanımı süreç içinde o kadar genişledi ki sorunun genişliğini ve içsel çeşitlenmesini göstermesi bakımından endişe vericidir. Evsizler, evsizlik çok yönlü insanlık ayıbıdır. Kimi yaklaşımlarda gönüllü evsizliğin bir yaşam anlayışı ve tarzı olarak gösterilmesiyle konu yumuşatılmaya çalışılsa da, konunun dehşet verici boyutları gizlenebilir durumda değildir. Evsizler konusundaki göstergeler çok değişkendir. Toplam sayı hakkında 1 milyara varan kestirimler de vardır. Bu belirsizlik ya da karmaşa, bir tek ABD kentinde bir gecede sokakta sabahlayanların sayısı olan 80 bin ile Avustralya gibi büyük bir ülkede toplam evsiz sayısı olan 100 bin arasındaki denge-sizlikte açıkça görülebilir. En yüksek rakamlar en gelişmiş ülkelere aittir. Bunların ardından ya da eşdeğerde Hindistan gibi kalabalık nüfuslu ya da kesin ve birbirine geçişsiz toplumsal katmanlı ülkeler gelir.

Küreselleşmiş dünyayı ayakta tutan Neo liberal ekonomi politikalarda tam istihdam kaygısının ve hedefinin olmaması, sistemin yeni emek ve üretim organizasyonu üzerinde yeniden yapılanmış olmasına da bağlı olarak işsizlik oranı 2000li yıllarda baş roldedir. Dünyadaki küresel işgücünün %30'u işsiz ve gizli işsizdir. Bunların %4 ~ 12'si ilginç bir şekilde gelişmiş ülkelerdedir. %30 oranı Zimbabve, Kokos Adaları, Zambia, Bosna Hersek, Tacikistan, Lesotho, Nepal gibi çok sayıda ülkede %70, 60, 50 gibi rakamlara ulaşır. Savaş sonrası dönemde, savaşın getirdiği yıkımın da getirisi olarak 1950 de işsiz oranı 1. 2 milyar iken dünya nüfusu 2. 5 milyardı. 2000li yıllarda işsiz sayısı 3 milyar iken dünya nüfusu 6. 0 milyardır. Bu sayı henüz dün, 1990lı yılların başlarında yalnızca 820 milyon idi. Bu sonucun temel nedenleri, sistemin üretim organizasyonunu değiştirmesi ve özelleştirme olarak ortaya çıkar. Çünkü diğer yanda girişimcilerin ve girişimlerin sayısında artış vardır. Diğer yanda küreselleşmiş dünyayı taşıyan ve bir yandan hayranlık uyandıran bir yandan da dehşet veren bir şekilde bilim ve teknoloji geliştirdi. Ancak çoğu ülkede özeldense kapitalist gelişmiş ülkelerin çoğunda henüz sağlıklı içme

suyu sağlanması bile tümüyle gerçekleşemedi. Yoksullukla ilgili göstergeler de küreselleşme oranında yükselme kaydetti. Bir anlamda küreselleşmiş dünyanın gelişme düzeyi ile sayılan iş edinme, geçim koşullarının iyileşmesi, yoksul olmayış, barınma olanağına sahip olma düzeyleri arasında ters orantı vardır. Küreselleşmiş dünyaya eklenme genişledikçe, diğer deyişle küreselleşmiş dünya kalıcılık kazandıkça işsizlik, yoksulluk, evsizlik gibi olguların düzeyleri de artış içindedir. Açlık, salgın hastalıklar, şiddet ve çatışmalar bunların temelindeki olgulardır. 2000li yıllarda çatışma ve şiddet olaylarının yaşanmadığı çok az ülke vardır. Bu çatışmaların pek çoğu çözülemez hale gelmiş durumdadır.

Böyle bir dünyanın küçülen devleti ve Neo liberal ekonomi politikaları içinden planlamanın rolü ve konumu da çeşitli etkiler almış görünür. Bunlar Tablo; 1de yerleştirildiği gibi şu başlıklarda açıklanabilir.*Küreselleşmiş dünyada devlet yalnızca önceki dönemin ulusal sınırları içinde etkinlik gösteren kısmen uluslararası işbirlikleri içinde olan kapital grubunun ve onun kendine uygun olarak düzenlediği birikim mekanizmalarının sorumluluğu ile yüklü değildir.*Bunları da kotaracak şekilde ulusüstü düzeyde etkinlik gösteren kapitalin ve onun küresel çaptaki birikim mekanizmalarının düzenleyicisi konumundadır. Bu durumda bir yandan ulusal özelliklerini kaybettiği, bir yandan da ekonomik yaşamdan çekilerek ve elindeki kaynakları da özel sektöre aktararak küçüldüğü açıktır. Uzun vadeli düzenlemeler içinde değildir. *Tüm refah uygulamaları terk edilerek devletin sırtından büyük bir yük alınmış olduğu savunulmaktadır. Böylece devletin temel görevi güvenliğin oluşturulması, kapital hareketlerinin kesintisiz ve ulusüstü gerçekleşmesinin düzenlenmesi, egemen ve lider konumda olan kapital grupları ile sıkı ilişkiler içinde birikim sisteminin işlerliğini sürdürmesinin sağlanmasıdır. Öyleyse ortada küresel çapta yeni bir kaynak dağılımı ve mülkiyet ilişkileri düzenlemesi vardır. Planlama bunlarla karşı karşıyadır. *Burada kamu yararının gözetilmesi gibi bir sorumluluk yoktur. Yerine bireyin ya da yerelin çıkarı vardır. Bu çıkarın toplumun yararı ile uyumlu olup olmadığının tartışılmasına dahi gerek yoktur. Çünkü küreselleşmiş dünyada bireyin yararına olan toplumun da yararınadır anlayışı öndedir. Bunun karşısına konabilecek tek şey insanlığın yararı kavramıdır. *Bu süreç içinde özelde Batı dünyasında iktidarı alan hükümetler Neo liberal ekonomi politikaları yürürlüğe koyan partilerin elindedir. Batı dünyası dışında kalan ülkelerdeki hükümetler ise küreselleşmenin tetiklemiş ya da geliştirmiş olduğu etnik, dini farklılıklar içinden dünyadaki egemen Neo liberal ekonomi politikaların dünyaya ilişkin düzenlemelerinin kendi ülkelerindeki uzantılarını gerçekleştirmekle görevli gibidirler.

Bu süreçte planlama, kaynakların yeniden dağılımı, mülkiyetin yeniden düzenlenmesi, kentsel çevrelerin ve kentsel gelişmenin düzenlenmesi, bölgesel gelişmenin planlanması gibi etkinliklerini kamu yararını gözeterek yapmak konumundan uzaklaştırıldı denebilir. Yerine kısa vadeli ve yalnızca özel sorunları çözücü projecilik etkinliğine indirgenmiş bir görevle karşı karşıya kaldı. Bu durumda planlama en azından bir kurum olarak yalnızca meşrulaştırma, durumun meşruiyetini kurma aracına dönüştürüldü. Planlama için, egemen kılınan Neo liberal ekonomi politikalar, bunları uygulamaya koyan devlet ve hükümetler eliyle yeni bir sınır, yeni bir hareket alanı, yeni bir ilişki tanımlandığı açıkça görülebilir. Bunlar bir önceki dönemin, diğer deyişle refah devleti ve ekonomi politikalarının getirdiği sınırdan çok daha sığ ve dardır. 1980li yıllar ile

2000ler arasında uzanan dönemde anılan bu sınır biçimlenirken planlama ile bunlar arasında ortaya çıkan ilişkinin tutarlı olmamasının sıkıntıları çeşitli düzeylerde yaşandı. Bu sınırın planlamayı bir önceki döneme göre daha etkisiz hale getirdiği, yeni bir düzleme yerleştiği öne sürülebilir. Bu düzlem küreselleşmiş dünyanın söylemleri içinde önemli yer işgal eden çevre sorunları, sürdürülebilirlik, özelde bölge planlamanın yeni gündemini oluşturan sürdürülebilir gelişme /kalkınma, yaşanabilirlik, hakçalık, katılım (Houghton vd.; 2004) gibi ahlaki içerikli ve sonuçta yine sistemin iradesine bağlı olan söylem ile oluşturulur. Bu söylem açısından bakıldığında planlamanın bunu kabul etmesi olanaklı değildir. Ancak karşı çıkması, yeni bir toplum yararı tanımıyla yeni bir planlama pratiği geliştirmesi de henüz olanaklı görünmez. Çünkü küreselleşmiş dünya her anlamda bir anlamda kendi içinde yalıtılmıştır. Her konuyu özel ve yerel sorun durumuna indirgeyerek stratejik planlama konusu haline getirdi. Birbirinden yalıtılan her alan temelde birbirleriyle planlama pratiğinin içeriğini bütünleyen ilişki içindedir. Öyleyse planlamanın küreselleşmiş dünyanın söylemlerinde sıkça dile getirilen ahlaki içerikli, tarafları, yaptırımları ve aktörleri çok açık olmayan düzeylere sıkışmak yerine, bunların içinde olarak, yalıtılmış alanları birbirine bağlayıcı, birbiriyle örtüşürücü yollar bulması gereklidir. Planlama, planlılar üzerinden düşünüldüğünde bunun olanaklı olabileceği çok tartışmalıdır. Bulabileceği yollar henüz idealler ve ahlaki içerikli öngörüler ve söylemler olarak kalma riski ile karşı karşıyadır.

Bu durum 2000li yılların tipik ülkelerinden biri olan Türkiye’de irdelenebilir.

4. Türkiye Örneği

Türkiye, geleneksel yapısı içinden 1920lerdeki ulusallaşma düzeyine geçişi yaşadığı dönemlerden itibaren bir yandan önemli mülkiyet yapısı değişikliği yaşadı. Bir yandan da yeni bir toplumsal yapıya kavuştu. O günlerden itibaren ülkenin gelişmesi ve modernleşmesi için esasen devlet öncülüğü kendiliğinden yapılandı. İki dünya savaşı sonrasında ise uluslararası ilişkilere açıklığı Keynesçi ekonomi politikaların egemen olmasını da koşulladı. Bu dönemlerdeki ilk kalkınma planlarında devletin ulusal sınırlar içindeki pazarı bütünleştirme, özel sektörü geliştirme, üretimi ve iç pazarı koruyarak ve yurt içi tüketimi destekleyerek ulusal bir kapital birikim mekanizması oluşturma niyet ve hedefi hep açıktır. İlerleyen dönemlerde, özelde ise 1960lı yıllarda devletin sosyal ekonomi politik uygulamaları daha belirgindir. Yanı sıra planlı bir gelişme öngörülmüş durumdadır. Bunun sağlanması için karma ekonomik yapılanma, ithal ikamesi ile iç pazarın korunması öne çıkan olgulardır. 1960 - 2000 arasında hazırlanan merkezi planlarla bir yandan ulusal kalkınma, bir yandan özel sektörün kapital birikiminin güçlendirilmesi hedeflendi. Sanayi dalları dışı bağımlı olsa da geliştirilmek üzere devlet tarafından uzun süreler desteklendi ve teşvik aldı. Bölgeleri arasındaki gelişmişlik dengesizlikleri söylemlerde ve planlarda ele alındıysa da uygulamalar içinde bu dengesizliğin giderilmesi, başarılı bölge kalkınma planlarının yaşama aktarılması olanaklı olmadı. Devletin bu bölgelere sağladığı teşvikler ve destekler verimli bir şekilde kullanılmadı. Genel olarak ülkenin gelişme gündemine 1960lı yıllarda giren bölge planlama için ne mekansal temelinin oluşturan bölgenin, ne de örgütsel yapılanmanın çerçevesi oluşturulamadı (Göktürk; 2000). Zaten 6. ve 7. planda itibaren kalkınma planlarında küreselleşmiş dünyanın etkileri duyumsanmaya, planlamadan uzaklaşmaya, özelleşme operasyonlarına başlandı.

Bu süreçler içinde devlet 1980li yılların ortalarına kadar ulusal egemenliği sağlayan refah devletidir. Girişimci ve yatırımcıdır. İç pazarı düzenlemek, özel sektörü desteklemek, eğitim, sağlık ve benzeri kamusal hizmetleri gerçekleştirmek temel görevidir. Bunlarla özel sektör belirli bir ivme kazandı. Ulusal sınırlar içinde kapital birikim mekanizmaları belirli bir istikrara sahip oldu. Belirli aralıklarla dış dünya ile uyumu gözeten istikrar ve uyum politikaları bu dönemlere yön verdi. Bu sürelerde hükümet liberaller ile sosyal demokratlar arasında sık sık el değiştirdiyse de Keynesçi ekonomi politikaların uygulanması bağlamında devlet ve hükümetler liberal yaklaşımla uyum içinde kaldılar denebilir.

1980li yılların ortasından itibaren planlama önemini yitirirken, ithal ikamesine dayalı karma ve dışa kapalı ekonomik yapı değiştirilmeye, ihracata dönük olarak yapılanmaya yöneldi. Bu arada 1985 yılından itibaren liberal ekonomi politik uygulamalara, serbestleşmeye hız verildi. Pazar mekanizmaları ön plana geçti. İç kapital gruplarının dış ilişkileri yoğunlaşmaya başladı. Yine de Türkiye'nin dünyadaki yeniden yapılanma ve küreselleşme sürecini ve getirdiği olguları geç anlamaya başladığı söylenebilir. İdrak ediş 2000li yıllara kadar sürdü. 2000lerin ilerleyen yıllarında çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemeler içinden Türkiye küreselleşmiş dünyaya uyum sağlamaya yöneldi. Öncelikle Avrupa Birliği'ne giriş sürecinin zorladığı yapısal dönüşümlere yol açmak üzere çeşitli yasal düzenlemeler yapıldı. Bunların yaşamın her alanındaki uzantılarında da benzeri çalışmalar yürütüldü. Planlamayla doğrudan ilişkili olan yasal düzenlemelerin bir tanesi bölgesel kalkınma ve bölge planlama anlayışının değiştirilmesiyle ilgili olarak bölge ölçeğinin küçültülmesi, il ölçeğine ve il grupları düzeyine çekilmesidir. Aynı zamanda planlama sorumluluğu merkezi idareden alındı ve bölge kalkınma ajanslarına bırakıldı. Devletin teşvik ve destek sisteminin kapsamı daraltıldı. Aynı zamanda Büyükşehir belediyelerinin sorumluluk alanı il ölçeğine çıkartılarak kentsel gelişme, kentlerin küresel ekonomiye eklenmesi bölgesel gelişme ile örtüştürüldü. Genel olarak 1980 - 2000 arasında kentsel gelişmeler ilave ya da revizyon planlarla götürüldü. Planlama rant üleşimini kağıt üzerinde meşrulaştırma aracı haline geldi. Kentsel dönüşüm projeleri ile kamuya ait araziler ve doğan rantlar iç ve dış özel sektöre aktarılmış oldu. Böylece bütüncül planlama anlayışından da uzaklaşıldı. Doğal ve tarihi değerlerin yok edilmesi planlama etkinlikleri içinde sıradan olaylar haline geldi.

Devlet ulusal özelliklerini hızla yitirdi. Özelleştirme yoluyla kamusal kaynaklar yerli ya da yabancı kapital gruplarına aktarıldı. Neo liberal politikalarla içe kapanık yapıdan dış dünyaya açılan bir yapıya geçiş çeşitli sancıları da beraberinde getirdi. Bu süreç içinde 1990li yılların ortasından itibaren sağ eğilimli, diğer yaklaşımla laiklik karşıtı, din temelinde örgütlü partilerin hükümetleri peş peşe iktidarı aldı. Bu iktidarların ilerleyen uygulamaları içinden devlet ile temel alanlarda önemli çelişkileri ortaya çıktı. Bu çelişkiler devletin ulusallık ilkeleriyle çatışan anlayışın ürünü olarak kendini gösterdi. Ancak yine de Neo liberal ekonomi politikaların uygulanması sürdü. Yapılan yasal düzenlemeler küreselleşmiş dünyaya uyum sağlama yolunda atılan adımlar oldu. Devletin ulusal geleneği ile hükümetler arasındaki derin çelişkiler bu adımları engellemedi. Planlama etkinlikleri bu adımların meşrulaştırılma aracı olarak rol üstlenmiş oldu. Bu açıdan bu dönemlerde işbaşında olan hükümetlerin devlet ve toplumla olan çelişkileri ikili bir yapıya sahiptir denebilir. Bunlardan ikincisi bölüşüm ilişkilerinde farklı kapital gruplarının birikim

mekanizmalarının desteklenmesinden doğmuş durumdadır. Bu durumda bu hükümetlerin dini yaklaşımları, laiklik ve ulusallık karşıtı anlayış ve tutumları ikinci çatışmayı bir süre gizledi ise de sonuçta varlığını tümüyle örtemedi denebilir. Bu açıdan bakıldığında işbaşında olan dini temelli hükümetler Neo liberal anlayışın ve uygulamaların, küreselleşmiş dünyanın konjonktürüne uygun olarak izleyicisi oldukları açıktır. Diğer deyişle Türkiye'deki planlama küreselleşmiş dünyanın ve onu taşıyan Neo liberal ekonomi politikaların ve uygulamaların arasına sıkışmış durumdadır.

5. Sonuç

Türkiye gibi küreselleşmiş dünyaya uyum sağlamaya çalışan ülkelerin çoğunda görüldüğü üzere planlama kamu yararını gözetme görevini sürdüremez durumdadır. Yararı için çalışacağı bir toplumun bir kamunun olmaması, planlamanın kendine yeni çıkış yolları bulmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu yollardan bir tanesi planlama disiplininin küresel ölçekte ilişkiler ağı içinden yeni bir yaklaşım kurması olabilir. Diğer deyişle planlamanın da ulusal sınırları aşarak toplum yararı yerine insanlık yararı için çalışmayı kurgulayabilmesinde yarar olabilir. Bunun yolu merkezi otoriteler denetiminde olmak yerine uluslararası işbirlikleri ve organizasyonlar içinde olabilmesi, insanlığın tümünü ilgilendiren normlar geliştirebilir duruma gelmesidir denebilir. Bunun nasıl yapılabileceği konusunun çok yönlü olarak üzerinde çalışılmasında gereklilik vardır. İkinci bir yol küreselleşmiş dünyanın bizzat kendisi tarafından sürekli olarak yinelenen söylemlerine ciddi düzeyler ve değerler, ölçütler getirebilmek olarak görülebilir. Çevre sorunlarının çözümünün, tarihi ve kültürel insanlık mirasının korunmasının, biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesinin, sürdürülebilir gelişme ve planlamanın yalnızca iyi niyetlere bağlı ahlaki söylemler olmaktan çıkmasına katkı sağlayıcı ve uygulamalarını geliştirici olabilmesi yerinde olacaktır. Bunlar için hem ulusal hem de küresel norm ve standartları geliştirebilmek gerekir. Günden güne daha hızlı heterojenleşme, bireylerin birbirinden kopması, toplumsal, politik ve kültürel alanların birbirinden yalıtılması, toplumsal yeniden inşa yerine insanlık düzleminde duruşu gerektirir durumdadır. Planlamanın kendini artık küresel çapta bir toplum karşısında görmesi zorunludur.

Kaynakça

- Göktürk, A.; 2000. Bugünden Yarına Planlama ve Bölgesel Gelişme. Mersin Üniversitesi.
- Guillen, M. F.; 2001. "Is Globalization Civilizing, Destructive or Feeble? A Critique of Five Key Debates in the Social-science Literature," Annual Review of Sociology, Vol; 27.
- Güler, B. A.; 1996. Yeni Sağ ve Devletin Değişimi; Yapısal Uyarlama Politikaları. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, yayın No. 226, Ankara
- Haughton, G., Counsell, D.; 2004. "Regions and Sustainable Development; Regional Planning Matters" The Geographical Journal, V, 170, Issue. 2. Haziran, sy. 135 - 148.
- Krasner, S. D.; 2001. Globalization, Power, and Authority. Amerikan Siyaset Bilim Birliği Toplantısında sunulan bildiri, San Francisco, 21 Ağustos - 2 Eylül.

- Kudrle, R. T.; 2004. "Globalization by the Numbers; Quantitative Indicators and the Role of Policy". *International Studies Perspectives*, V. 5, 1. 4, sy. 341 - 355.
- Mittelman, J. H.; 2002. "Globalization; An Ascendent Paradigm?". *International Studies Perspectives*, V. 3, 1, sy. 1 - 14.
- Pınarcıoğlu, M.; 1998. "Ağ Toplum, Ekonomik Gelişme ve Bölge Planlama İçin Açılımlar". 8. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 24 - 25 Eylül, Taşkışla / İstanbul.
- Pierson, P. (ed.); 2001 a. "Introduction; investigating the Welfare State at Century's End". *The New Politics of the Welfare State*. Oxford University Press, (www.questia.com) sy. 1 - 14.
- Pierson, P. (ed.); 2001 b. "Post-Industrial Pressures on the Mature Welfare States". *The New Politics of the Welfare State*. Oxford University Press, (www.questia.com) sy. 80 - 104.
- Schwartz, H.; 2001. "Round Up the Usual Suspects!; Globalization and Welfare State Change". *The New Politics of the Welfare State*. Oxford University Press, (www.questia.com) sy. 17 - 44.
- www.iom.int; 2006. World Migration Report.
- www.worldbank.org; 2006. World Development Report.

İKİNCİ OTURUM

“KONUT, KENTSEL DÖNÜŞÜM, SOYLULAŞTIRMA”

Tarışmacı: Doç. Dr. ZEYNEP ENLİL

İDEOLOJİK BİR ARAÇ HALİNE GELEN KENTSEL DÖNÜŞÜM
KAVRAMININ PLANLAMA PARADİGMALARI İLE İLİŞKİSİNE
TARİHSEL BİR BAKIŞ: ANKARA ÖRNEĞİ
S. ZAFER ŞAHİN

SOYLULAŞTIRMA VE KONUT SORUNU: KENTE DAİR
İYİMSER BEKLENTİLERİN KARŞILANAMAMASI
Ar. Gör. BESİME ŞEN

KENT, PLANLAMA VE KONUT, İSTANBUL'DA ENFORMEL
YERLEŞME DENEYİMLERİ: GÜZELTEPE MAHALLESİ
ÖRNEĞİ
Öğr. Gör. Dr. ŞÜKRÜ ASLAN

TÜRKİYE'DE KENTSEL ALANLARIN KORUNMASINDA
ROLLERİN DAĞILIMINA YÖNELİK POLİTİKALAR ÜZERİNE
BİR DEĞERLENDİRME
Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL

İDEOLOJİK BİR ARAÇ HALİNE GELEN KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMININ PLANLAMA PARADİGMALARI İLE İLİŞKİSİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ: ANKARA ÖRNEĞİ

S. ZAFER ŞAHİN
(Ankara İl Özel İdaresi)

Andy Warhol, bir süre önce şöyle demiş: “Bir gün gelecek, herkes 5 dakikalığına meşhur olacak.” Bugün ise, bir gün geldi ve kentlerin her noktası 5 dakikalığına değil, 5 yılığına kentsel dönüşüm bölgeleri haline geldi. Peki, bu sürecin içerisinde plancıların yeri ve konumu nedir? Plancılar olarak çok uzun süredir belli kavramları telaffuz ediyoruz, bunlardan bir tanesi de kentsel dönüşüm. Ancak mikrofona konuştuğumuzda, kentsel dönüşüm dediğimiz zaman, salonu dolaşıp bize geri dönen sesin, ülkemizi dolaşıp bize geri dönen sesin ifade etmek istediğimizle aynı şey olup olmadığı konusunda sanırım hepinizin kafalarında soru işaretleri var, ben aynısı olmadığını düşünüyorum. Televizyonlarda izlediğimiz yerel yönetimlerle ilgili programlarda, tıknaz, bıyıklı bir belediye başkanı, güleç suratıyla ekranlara çıkıp, “efendim, kentsel dönüşüm projeleriyle cazibe merkezleri yaratıp beldemizin önünü açacağız” diyor. “Peki, ne yapacaksınız?” diyorlar. “Toplu Konut’la anlaştık, 8 tane blok dikeceğiz” diyor. Peki, gerçekten bu mudur bizim mikrofonlara seslendirdiğimiz kentsel dönüşüm, kavramın içeriğı bu muydu gerçekten?

Burada da önemli bir tespitte bulunmak istiyorum: İdeolojikleşen bir kentsel dönüşüm tanımı, bütün ülkede yaygınlaşmış durumda. Bu ideolojinin içeriğinde biraz evvel söylediğim gibi, toplu konut olgusu var, blok olgusu var, yıkıp yeniden yapma var, ama bizim ifade ettiğimiz birçok unsur bu ifadenin içerisinde yer almıyor. Yer alması için biz bir şeyler yaptık mı ya da neler yapabiliriz, kısaca bunu değerlendirmeye çalışacağım. Bunu yapmak için, önce acaba kentsel dönüşümün farklı anlamları neler olabilir, insanlar kentsel dönüşüm denildiğı zaman ne anlıyorlar, nasıl algılıyorlar, bunun üzerine kısa bir fikir egzersizi yapmaya çalışacağım. Ardından, acaba kentsel dönüşümün farklı anlamları düşünüldüğünde, planlama paradigmaları nasıl değerlendirebilir üzerinde durmaya çalışabilir.

Peki, bir ideoloji olarak kentsel dönüşümün sert çekirdeğı ya da dokunulmaz çekirdeğı nedir, buna biraz değinmeye çalışacağım. Bazı temelleri oluşturabilmek için bunu açıklarken, tarihsel süreç içerisinde ve Batıdaki bazı kentsel dönüşüm örneklerine değinmeye çalışacağım. Son olarak da Türkiye’de kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkışı ve dönüşümüyle kentsel dönüşümün

planlama paradigmalarıyla birlikte algılanışının üzerine bir öneri, bir çerçeve geliştirip bunun üzerinden Ankara'yı biraz okumaya çalışacağım.

En genel anlamıyla -ki muğlak bir şekilde çoğunlukla plancılar bunu ifade etmeye çalışır- kentsel alanda bütünsel bir sosyoekonomik, kültürel ve siyasal ve fiziksel bir dönüşümü kastediyoruz aslında. Peki, fiziksel ve yapılaşma düşünüldüğünde ne kastediliyor? Bu, biraz daha uygulamayla haşır neşir insanlar için, var olan yapı stokunda ya da fiziksel mekândaki belirgin bir değişimi işaret eder. Yine ortak akıl ve sağduyuyu düşündüğümüzde de, kent içinde belli gerçeklerle, arzulanmayan kentsel dokuların belli bir aktör tarafından dönüştürülmesi ifade ediliyor aslında, “efendim, Esenboğa Havaalanı’ndan çıktığımızda, yabancı misafirlerimizin gördüğü manzara pek hoş değil, burayı dönüştürmemiz lazım” dendiğinde olduğu gibi.

Planlama paradigmasını düşündüğümüzde de, yine bunları 3 başlık altında toplamak mümkün. Her zaman ifade ettiğimiz gibi, araçsal akla dayalı kapsamlı planlama paradigması, iletişimsel akılcılığa dayalı planlama paradigmaları ve önemli bir başlık olduğunu düşündüğümüz kentsel projecilik paradigması, bunun bir paradigma olarak artık öne çıkmakta olduğunu düşünmekte. Daha sonra ifade etmeye çalışılacağı gibi, artık bu, planlama için ciddi bir alternatiftir, konuşulmaktadır, tartışılmaktadır ve planlama açısından da önemli bir tartışma alanıdır

Bir ideoloji olarak kentsel dönüşüm nedir diye baktığımızda, biraz ideoloji nedir, ona bakmak gerekiyor. İdeolojinin ne olduğunu anlamak için de sosyal bilimciler, hep bilimsel bilginin ne olduğuna bakmışlar. Popper, “bilimsel bilgi, yanlışlanabilir” demiş. Buradan bakınca; “Efendim, toplu konut yapmak, blok yapmak kentsel dönüşümdür” ifadesi yanlışlanamaz bir ifadedir, bu ifadeye karşı “hayır, yanlıştır” diyemezsiniz. Kuhn, “bilimsel bilgi, tarihsel süreçte oluşan paradigmalar etrafında oluşur” demiş. Evet, bir paradigma değişimi içerisindeyiz, ama nasıl bir değişim içerisinde olduğumuzun ifade edilmesi yararlı olacaktır. Lacatus da “her bilimsel paradigmanın özellikle sosyal bilimlerde dokunulmayan bir sert çekirdeği vardır;” demiş. Aslında bugüne kadar çok tartışmadığımız kentsel dönüşümün de planlama disiplini içerisinde bugüne kadar sorgulanmayan bir sert çekirdeği var. Bu çekirdek, artık daha pragmatikleşerek topluma nüfuz etmeye başladı. Sonuçlarından da kendi adıma çok hoşnut olmadığımı söylemem lazım.

Tarihsel süreç içerisinde aslında kentlere ilişkin bir toplumsal düş doğrultusunda kentlerin geleceğinin ya da nasıl daha iyiye götürülebileceğinin üzerinde düşünmenin, en azından kentler kadar eski olduğunu düşünmek mümkün. Ancak kentlerin dönüşmesi gerektiğinin, bireysel gelecek tasarımı doğrultusunda dönüşmesi gerektiğinin iadesi daha geç zamanlara rastlıyor kanımca, sanayi devrimi ve aydınlanmayla birlikte ortaya çıkan bir tartışma. Özellikle ütopyacı yaklaşımların bu anlamda sanayi devrimi sırasında işçi sınıfının yaşadığı inanılmaz kötü yaşam koşulları karşısına önerdikleri dönüşüm faaliyetleri, fiziksel dönüşüm aracılığıyla bütünsel bir sosyoekonomik, kültürel ve siyasal dönüşümün hedeflenebileceği iddiaları bu çerçevede değerlendirilebilir.

Ütopyacı geleneğin anlayışıyla bizim mesleğimiz de şekillendi. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında bütün bu deneyim birikimleri farklı bir çerçeveye kavuştu, ütopyacı bir idealizmden uygulama ağırlıklı bir çerçeveye taşındı. Bir yanda kapitalist üretim tarzı, kitle üretimine ve

dikey örgütlenmeye dayalı bir şekilde devletin talep yönetimi siyasalarıyla birlikte bu kentsel dönüşüm projelerine girişirken, -ki Amerikan kentleri bunun en bariz örnekleridir- bir yandan da devlet buna uygun bir şekilde yapılandı.

İlginç bir nokta şu ki; çok zengin bir deneyim yaşandı batıda. Bunu şuradan anlıyoruz; biz kentsel dönüşüm diyoruz, tek bir ifadeyle anlatmaya çalışıyoruz, ama kentsel yenileme, kentsel yeniden yerleştirme, kentsel rehabilitasyon, kentsel yeniden imar, kentsel canlandırma gibi birçok karşılığı var Batı dillerinde kentsel dönüşümün. Ne kadar zengin bir deneyim yaşandığını da buradan anlayabiliriz. Ama biz hâlâ bugün “acaba kentsel dönüşüme, ‘urban transformation’ mı diyeceğiz, ‘urban renewal’ mı diyeceğiz?” konusunda kafalarımızda soru işaretleri taşıyoruz.

60’lı ve 70’li yıllar boyunca gerçekleşen bu kentsel dönüşüm faaliyetlerinin en önemli ortak özelliği, devletin ister yerel, ister bölgesel düzeyde olsun, çok ciddi bir şekilde, kaynaklarıyla bu faaliyetlerin içerisinde yer alması. Sadece devlet değil, üniversitelerden öğretim elemanları, profesyoneller, çok yaygın bir şekilde bu faaliyetlerin içerisinde yer alıyor ve bu pratiklerden önemli sonuçlar çıkartıyorlar. Bu örneklerden önemli birkaç tanesini sunmak isterim. Amerika’daki New Haven örneği ve çoğulcu yaklaşım, bu anlamda çok çarpıcı. New Haven kentinde 1950’lerin sonu, 60’ların başında uygulanmış olan kentsel yenileme uygulaması ilginç bir örnek, tarihi bakımından. Çünkü Başkan Richard Lee’nin Belediye Başkanı olmasıyla başlamış bir faaliyet ve New Haven’in çehresini tamamen değiştiriyor. Kent merkezi ve içerisinde bulunan çöküntü alanları yıkılıp yeniden yapılıyor. Bu faaliyet içerisinde mimarlar, mühendisler, profesyoneller ve bilim adamları yer alıyor.

İlginçtir, siyaset bilimi kuramının en önemli isimlerinden Robert Doll, kuramını bu örneğe bakarak geliştiriyor ve biliyorsunuz Doll’a göre siyasal güç, toplumsal farklı çıkar grupları arasında eşitsiz olarak dağılmıştır ve her çıkar grubu, gücü oranında üretilen siyasaların doğasını belirler. Gerçekleştirilen deneyimdeki unsurlar o kadar önemlidir ki, siyaset biliminin yeni bir dalının, çoğulculuk denilen bir dalının oluşmasını sağlamıştır ve sonuçta Doll şöyle bir sonuca varmıştır: “Ortadaki bir poliarkidir, demokrasi değildir”.

Yine İngiltere’deki 60 ve 70’li yıllardaki bazı önemli örnekler, kentsel yöneticilik kuramının ve Marksist yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Burada önemli yazarlar, bu kentsel dönüşümün kararının nasıl verildiğini, hangi süreçte karar verildiğini, bu dönüşümden kimlerin etkilendiğini, bu dönüşümün hangi grupları etkilediğini, nasıl bir sonuç ortaya koyduğunu derinden sorgulamışlardır. Tabii Castells ve Harvey gibi yazarlar da bütün bu dönüşüm çabaları üzerinde önemli birikimler ortaya koymuşlardır.

Bu açıklamalar şu anlamda önemli; bugün Türkiye’de de önemli dönüşüm çalışmaları gerçekleştiriliyor. Üniversitelerimizin bir kısmı da bu dönüşüm çabalarının içinde belki, ama “biz buralardan acaba böylesine önemli kuramsal yaklaşımlar çıkarabilecek miyiz” şeklinde soru işaretleri de mevcut. Dolayısıyla ütopyacı yaklaşımdan İkinci Dünya Savaşı sonrası yaklaşımlara, oradan da 1980 sonrası yaklaşımlara doğru bir gidiş olduğunu söylemek gerekli. 80 sonrası yaklaşımlara çok girmeye gerek olmayabilir, ama bugün artık batıda da parçalanmış, noktasallaşmış, devletin

elini eteğini çektiği, devlet kaynaklarının kullanılmadığı, daha farklı yöntemlerin izlendiği bir dönüşüm modeli uygulanıyor.

Burada, batıdaki evrimden ve deneyimden şöylesine sonuçlar çıkarabilmek mümkün; dönüşümün kapsamı nedir, kim karar veriyor, hangi kesimleri etkiliyor, kaynaklar nereden ve nasıl sağlanıyor; uzun vadeli bir çözüm mü, yoksa kısa vadeli mi, dönüşümde profesyonellerin, farklı sermaye çevrelerinin, sosyoekonomik süreçlerin şekillendirici etkisi ne kadar? Aslında Türkiye'deki kentsel dönüşüm sürecinin de 1970'lerden sonra ağırlıklı olarak ortaya çıktığını söylemek ve batıdaki söylemlerden bir ölçüde beslendiğini, bir ölçüde de kendi pratiğini yarattığını söylemek mümkün.

Bütün bunları tartıştıktan sonra, ulaşılan temel bir sonucu da paylaşmak doğru olabilir. Planlama paradigmalarıyla yukarıda açıklanan kentsel dönüşümün farklı algılanışlarını bir arada değerlendirdiğimizde, önemli bir sonuca ulaşıyoruz. Kapsamlı planlama paradigması; kentsel dönüşümün algılanışındaki bütünsel dönüşüm ya da belli stratejiler doğrultusunda kent parçalarının dönüşümü ya da doğrudan fiziksel yapının dönüşümü konusunda değerlendirildiğinde, farklı uygulama biçimlerine ulaşıyoruz. Örneğin kapsamlı planlama yaklaşımıyla plan yapıyorsanız, bütünsel bir dönüşümü hedefliyorsanız, zaten şunu kabul ediyorsunuz; "planın kendisi, zaten dönüşümün garantisidir ve bunu sağlar". Kapsamlı planlama yaklaşımıyla plan yapıyorsanız, belli stratejiler doğrultusunda kent parçalarının dönüşümüne ilişkin düşünmeye başladığınızda; plan kararları, dönüşümün dayanacağı stratejileri üretebilir diyebilirsiniz ya da doğrudan fiziksel yapının içinde aslında plan kararları dışında başka uygulama araçlarının gerekte olduğunu tartışmaya başlarsınız. Arsa gerekir, kaynak gerekir, kamulaştırma yapmanız gerekir vs.

İletişimsel akılcılığa dayanan planlama paradigmasıyla aynı algılayışları değerlendirdiğinizde şöyle sonuçlara ulaşılabilir. "Bütünsel bir dönüşüm, ancak sivil toplumun ve aktörlerinin katılımıyla sağlanabilir" diyor bu paradigma. Belli stratejiler doğrultusunda kent parçalarının dönüşümü, kent parçalarına katılma ve iletişime dayalı stratejik yaklaşım, dönüşümü sağlar. Fiziksel dönüşüm de katılım ve dönüşümün tetikleyicisidir.

Kentsel projecilik paradigmasının çerçevesinden baktığımızda da, "bütünsel dönüşüm, toplumun doğasına aykırı ve uygulanamazdır" deniliyor. Belli stratejiler doğrultusunda kent parçalarının dönüşümünü dikkate aldığımızda, "kentsel tasarım ölçeğinde uygulama, dönüşümün garantisidir" gibi bir açıklamayla karşılaşmak da olası. Doğrudan fiziksel yapının dönüşümüne baktığımızda da, "kent ölçeğinde asıl gerçekleştirebilecek olan budur" diyor bu yaklaşım. İlginç bir şekilde, bu diyagonal aksı değerlendirdiğimizde; Türkiye'nin, kentsel dönüşüm algısı ve planlama paradigması açısından planın kendisinin bütünsel dönüşümün garantisini olduğu yaklaşımdan, önce kent parçalarında katılıma ve iletişime dayalı stratejik yaklaşıma dayalı dönüşüme, oradan da aslında kent ölçeğinde asıl gerçekleştirilebilecek olanın fiziksel yapının dönüşümü olduğuna doğru bir yolculuk izlediğini görüyoruz. Hatta Türkiye'nin belki son 2 hücrenin arasında gidip gelen bir yaklaşım içerisinde olduğunu söylemek mümkün.

Bu açıdan Ankara'yı değerlendirirsek; biliyorsunuz, Ankara'nın ilk planı, Jansen planıdır. Jansen planı, daha öncesinde yapılan Löhel planıyla birlikte eski kent ve yeni kent için bazı kararlar

getirmiştir. Ancak ilginçtir, bütünsel olan bu planın, kapsamlı plan örneği sayılıp sayılmayacağı tartışılır. Plan, eski kent için ciddi bir müdahale aracı tanımlayamamış, daha ziyade yeni kent içerisindeki spekülasyon ve uygulama örnekleriyle müdahalesini tanımlayabilmiştir.

1950'li yıllara geldiğimizde ise, farklı bir yaklaşım görüyoruz. Menderes imarı denilen bir olguyla karşı karşıyayız. Eski kenti bıçak gibi kesen yollar açılıyor, mahalleler ortadan kaldırılıyor, bir gece içerisinde önemli operasyonlar gerçekleştiriliyor. Bütünsel planın yapamadığını bir siyasi irade, bir anda doğrudan yapmaya kalkışıyor.

70'li yıllar ve sonucunda üretilen Ankara Nazım Planına baktığımızda da, tekrar kapsamlı, kelimenin tam anlamıyla kapsamlı planla karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz, ama bu planın uygulama aşamasında bu kapsamlı planın öngördüğü dönüşümlerin gerçekleştirilemediğini görüyoruz.

Sonrasında, geçen 20 yılda Ankara'da yapılan 5 bin adet parça plan ve plan değişiklikleri var. Bu parça planlar, önce Ankara'da dönüşümün temel aktörleri, unsurları ve araçları haline geldiler. Ama çıkan son kentsel dönüşüm yasalarından sonra ise şöyle bir manzara var ortada; bir sene önce ilan edilen 24 adet kentsel dönüşüm bölgesinin sınırları, kentin çok farklı yerlerinde dağılmış durumdadır. Ancak ilginç olan, yoğunluğunun aslında kentin çeperinde yer alması. Bu alanların içinde gerçekten çöküntü alanları bulunanları, dönüşüme ihtiyacı olan alanlar diye tarifleyebildiğimiz alanlar sadece 3 alan. Kısmen dönüşüme ihtiyaç duyulan, içinde 50-60 tane gecekondulu olduğunu varsayabileceğimiz, ama büyük bir kısmı boş olan alanlar daha fazla. Ve dönüşümle ilgili uzaktan yakından alakası olmayan kent toprakları mevcut. Bir de noktasal alanlar görüyorsunuz; bunlar da şahıs ve kurumlara ait parsel ya da adalar, birtakım planlama süreçlerini by-pass edebilmek adına kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmiş alanlar.

Burada ilginç bir manzara var. Sürece baktığımızda, gerçekten dönüşüme ihtiyacı olan alanlarda sürecin çok başında olduğunu ve belki de alanların sadece ilan edilmiş olduğunu görüyorsunuz. Ama kentin çeperindeki boş alanlara baktığımızda, planlama çalışmalarının bittiğini, uygulama projelerinin hazırlandığını ve neredeyse birçoğunda kazma imalat aşamasına geldiğini görüyorsunuz. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da, bu alanların farklı yasalara istinaden ilan edilmiş olması. Buralarda farklı siyasal ve yasal süreçler işletilmiş.

Meseleyi toparlamak gerekirse, ilginç olan nokta şu: kentsel dönüşüm kavramına bizim yüklediğimiz anlam dışında bambaşka bir sonuçla karşı karşıyayız. Bizim bugüne kadar kent çeperinde bütünsel bir plan olmaksızın gelişmesinin doğru olmayacağını söylediğimiz alanların neredeyse hepsi Ankara'da yapılaşmaya açılıyor, kentsel dönüşüm bölgesi ilan ediliyor. Örneğin Taşpınar Köyü, adı üzerinde, bomboş bir arazi, ama yüksek rantların elde edilmesi çok olası bir alan durumunda ve kentsel dönüşüm bölgesi ilan ediliyor. Demek ki kentsel dönüşüme yüklediğimiz anlam, pratikte bambaşka sonuçlara sebep oluyor.

Plancılar açısından alacağımız en önemli dersin şu olduğunu düşünülebilir; planlamayla kentsel dönüşüm uygulamaları arasında keskin bir ayrım ortaya çıkmıştır. Artık kentsel dönüşüm, ideolojik olarak planlamanın alternatifidir.ve 5366 sayılı Yasa, bunun ilk sinyallerini vermektedir. Şu an Mecliste görüşülmekte olan Kentsel Dönüşüm Yasası da bunun önemli sinyallerini

vermektedir. Ama biz, plancılar olarak süreci; “plan yapılır, plan uzun erimli eylemi tanımlar, kentsel dönüşüm de sadece bunun araçlarından birisi olabilir” biçiminde tarif ediyorduk, “belki onun da gerçekleşmesi için müzakereci iletişimsel araçları kullanabiliriz” diyorduk. Ama burada bir ayrım noktasına geldik. Burada pratik olarak doğrudan şöyle bir önerim var: Meslek odalarımız, meslek camiamız, hep birlikte çok açık bir şekilde planlamanın kentsel dönüşüme, dönüşümün planlamaya bir alternatif oluşturmadığını, ikisinin ayrışmasının yanlış olduğunu, kentsel dönüşümün planlama altında bir uygulama aracı olarak yer alabileceğini ilan etmemiz, haykırmamız gerekiyor. Araçlarını sonradan tanımlayabiliriz, biçimlerini sonradan tanımlayabiliriz, ama kentsel dönüşüm, planlamadan bağımsızlaştıkça, planlama aşınmaya, plan kavramı ortadan kalkmaya başlayacaktır.

SOYLULAŞTIRMA VE KONUT SORUNU: KENTE DAİR İYİMSER BEKLENTİLERİN KARŞILANAMAMASI

Ar. Gör. BESİME ŞEN

(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Giriş

Gerilemiş eski kentsel alanların mekansal ve sosyal olarak yeniden yapılandırılması olarak gündeme gelen soylulaştırma, 1990 sonrası belirgin olmak üzere İstanbul'un kentsel yeniden yapılanmasında etkili bir strateji olmaya başladı. Batı kentlerinde 1960'lı yıllardan itibaren yaşanan soylulaştırmanın yol açtığı en önemli sorun, yeni orta sınıfların eski işçi sınıfı semt/mahallelerine akını ve bu kesimi yerinden etmesidir. Bu sorun, gerek kentsel çalışmalar üzerine olan teorik düzlemde gerekse pratikte kentsel yaşamın geleceği açısından önemli bir tartışma olmuştur.¹ Mekansal ve sosyal gerilemeyi aşma iddiasını taşıyan soylulaştırma, bu sonuçları ile kentsel çelişkileri arttıran bir süreçtir. İstanbul'un eski kent merkezleri de, günümüz neoliberal küresel ekonominin yeni mekan ve sınıf politikalarının ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde yeniden yapılandırılmaktadır. Bu dinamiklerin etkisiyle kentsel gelişmede bir strateji olmaya başlayan soylulaştırmaya dair yapılan çalışmalarla teorik ve ampirik birikimler de artmaktadır. Konu, farklı boyutları ile tartışılmaktadır.

Bu yazıda ise Galata'daki soylulaştırma sürecinin sonuçlarından yola çıkılarak, yerinden etme ve yol açtığı konut sorunu ele alınacaktır. Buradaki temel iddia, soylulaştırmanın konut sorununu yerinden edilenler açısından yeniden ürettiği ile ilgilidir. Bu sorunun sadece kiracılar açısından değil, mülk sahibi bazı kesimleri içerecek şekilde gelişmesinin mülkiyet piyasasının spekülâtif yapısı ile olan ilişkisi tartışılacaktır.

İstanbul'da Soylulaştırma, Yerinden Etme ve Konut Sorunu

Yukarıda da değinildiği gibi İstanbul'daki soylulaştırma süreci, başta iktisadi üretimin yapısal olarak değişmesi, buna bağlı olarak sınıfsal ilişkilerin yeniden yapılanması ve bu değişimin bugün

¹ Bu konuda bir bilgilendirme için Meray, 2000 ve 2003; İslam, 2003; Şen, 2005 kaynaklarına bakılabilir.

neoliberal nitelikteki küresel ekonomi politikalarının etkisiyle devam etmesi, neoliberal kentleşmenin tartışılmasını önemli kılmıştır.² Büyük sanayi kentlerinin sanayisizleşmenin etkisiyle başta işsizlik olmak üzere çeşitli sosyal sorunları yaşamaya başlaması bunun yanı sıra boşalan, işlevini yitiren mekanların yeniden değerlendirilme gerekliliğinin bir ihtiyaç olarak gündeme getirilmesi, eski kent merkezlerine yönelik politikaları yoğunlaştırmıştır.

İstanbul'da büyük sanayi komplekslerinin çevreye kayması, kent içindeki ekonomik yaşamda sanayinin etkisini çok fazla kıramamıştır. Çünkü hala küçük ve orta ölçekteki üretim birimleri ve çalışanları ile kent büyük bir fabrika görüntüsündedir. Fakat kent merkezlerinin yeniden yapılanmasını etkileyen bazı önemli değişimler, üretimden vazgeçişin görüntüsünü de sunmaktadır. Halic ve çevresindeki değişimler gibi kent içindeki liman ve antrepoların kent dışına taşınması, yine kent içindeki çok merkezi önemdeki büyük fabrikaların kent dışına taşınmasıyla özelleştirilen mülkiyetler, kentin bu alanlarında yeni fonksiyon arayışlarını artırmıştır. Dolayısıyla bütün bunlar kentin bazı parçaları açısından "kentsel gerileme" ve bunu aşmayı amaçlayan kentsel yeniden yapılanmanın farklı biçimlerini ve politikalarını oluşturmuştur.

Bilindiği gibi gerek sanayi kentlerinin oluşumunda gerekse yükselişini takip eden gerileme sürecinde, kentsel yoksulluk ve köhnemiş mahalleler farklı biçimlerde hep var olmuştur. "Kenar mahalleler", "köhnemiş mahalleler", hatta gettolar olarak kavramlaştırılan sorun, kapitalist kentleşmenin çelişkili gelişmesinin somut pratiğidir. Sosyal devlet uygulamalarına bağlı Keynesyen ekonomi politikalarının etraflıca uygulandığı yıllarda da bu çelişkiler azaltılmış fakat ortadan kaldırılamamıştır. Soylulaştırma; yoksulluk, köhneme ve gettolaşma biçimindeki her türlü kentsel gerileme hatta kentsel kriz durumlarının aşılmasında meşru bir strateji olarak da görülmektedir. Liberal düşüncenin kente bakışını yansıtan bu yönelime karşı olarak; kapitalizmin her durumda kentsel çelişkileri yaratan yapısal niteliğinden hareket eden eleştirel yaklaşım ise konunun yol açtığı yeni sorunlara dikkati çeker. Yani günümüz neoliberal yönetimlerinin, kamusal müdahaleler ile sosyal iyileştirme politikalarından vazgeçmesi, sosyal ve mekansal gerileme arttırmakta ve soylulaştırmanın önu açmaktadır. Bütün bunlar beraberinde yerinden etmeyi de kolaylaştırmaktadır. Hakim neoliberal politikaların etkisiyle kentsel mekan, sermaye birikiminin kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Bu da her türlü kentsel yeniden yapılanma biçimlerini piyasa esasına terk eden bir işleyişi gündeme getirmektedir. Kamusal denetimin geriletilmesi ve büyük sermaye gruplarının gayrimenkul piyasalarında kurumsallaşmaya başlamasının arkasında da bu neden yatmaktadır. Burada rantı maksimize etme çabaları söz konusudur. Böyle olunca, rant artışını karşılayamayacak kesimlerin yerinden edilmesi sonucu doğmaktadır. Bu sürecin işleyişinde, piyasa mekanizması oldukça belirleyici olmaktadır. Bazı kesimlerin daha avantajlı olmaya başladığı bu süreç, sınıfsal ve mekansal ayrışmayı artmaktadır. Çünkü bu alanların rantı, alt sınıfların elinde artmıyor. Dolayısıyla rant artışını teşvik eden politikalara uygun olarak, rantın artışını karşılayabilecek "yeni" bir orta sınıf bu alanların geleceğinde söz sahibi olmaya başlamaktadır.

² Neoliberal kentleşme açısından Ed. Brenner And Theodore'un derlediği kitap, farklı dünya örneklerindeki gelişmeleri, sorunları tartışan çalışmalar açısından önemli bir başvuru kaynağıdır.

Yukarıda belirtildiği gibi soylulaştırma gerilemiş kentsel alanların yeniden yapılanması olarak gerçekleşirken, yeni gelen yüksek gelirli orta sınıfın bu alanlarda yaşayanları yerinden etmesi ile sınıfsal bir sorunu da yeniden üretir. Her durumda yerinden etme ile sonuçlanan soylulaştırma, yoksul kentli sınıfların toplumsal sorunları ile konut sorunlarını gündeme getirmektedir. Fakat burada daha çok konut sorunu öne çıkmaktadır. Yerinden edilmeyi kolaylaştıran diğer toplumsal sorunlar ikincil kalmaktadır. Peter Marcuse da soylulaştırma ile yerinden etmenin ayrı süreçler olmadığını belirtirken, bunun kentsel arazi piyasasındaki ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak işçi sınıfının yersizleşmesine neden olması ile de açıklar. Buna göre soylulaştırmaya bağlı yerinden edilme, zaten ekonomik nedenlerle yersizleşen işçi sınıfının mevcut durumuyla anlaşılabilir bir sonuçtur (Marcuse, 1986). Burada da değinilen kentsel arazi piyasasındaki ekonomik dönüşümler, özellikle kent merkezlerinin yeniden yatırım odakları olarak ön plana çıkışı ile ilişkilidir.

Soylulaştırmanın Arka Planı: İstanbul'da Dönüşümler

İstanbul kent merkezleri, küresel ekonominin mekansal örgütlenmesine uygun olarak daha çok ofis alanları, kongre merkezleri, sergi salonları, otel ve eğlence sektörünün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılandırılmaktadır. Hizmet sektörünün büyümesi, kentin ekonomisi açısından fırsatlar yaratan bir dinamik olarak da görülmüştür. Uluslar arası ticaret, mali sermaye ve buna bağlı olarak bankacılık, sigorta kurumları ve aracı kurumlar ile mali yatırım, danışmanlık kurumları, halkla ilişkiler, reklam-pazarlama alanındaki artan yeni istihdam olanakları yeni orta sınıfın oluşumunda ve ekonomik anlamda güçlenmesinde önemli bir değişim alanı olmuştur. Fakat kent merkezlerinde genel anlamda kentsel rantların artması yönündeki bu ekonomik baskılar, yoksul kesimin bu alanlardaki varlık koşullarını da yok eden bir etken olmaktadır. Yoksul kesim için ucuz konut ihtiyacı ile çalışma olanakları sağlayan koşullar değişerek, buraya daha yüksek gelirli bir kesimi çekmektedir. Bu dönüşümler, kültürel ve sosyal bir değişimi de getirmektedir.

Hizmet sektöründe çalışan kesimler arasındaki farklılaşmada, iş kolları ve çalışma koşulları temelindeki ayrışmalar, kent merkezlerindeki sınıfsal ayrışmanın da nedenlerini yansıtır. Yani hizmet sektörü, istihdam ve çalışma alanları açısından büyürken, sınıfsal yapıyı da kendi içinde ayrıştırarak parçalı hale getirir. Bu kesimde çalışanların güvenceli-güvencesiz veya formel-enformel işler yada salt ücret düzeyleri ile çok eşitsiz koşullara sahip olduğunu veri olarak aldığımızda, konuyu açıklamak kolaylaşır.³ (Bu konuda yapılmış kapsamlı bir çalışma için bkz. Aksoy, 1996).

Kent merkezlerindeki bir diğer değişim ise sanayinin desantralize edilmesi sonucu, boşalan eski üretim mekanlarının yeniden işlevlendirilmesi ve dönüştürülmesi ile gerçekleşmektedir. Eski fabrika, depo veya antrepoların yeni kullanımlara açılması, yenileme-canlandırma-rehabilitasyon gibi girişimler ile olmaktadır. Bu kullanma biçimi ticari nitelikteki soylulaştırma ve kentsel yenileme ile gerçekleşmektedir. Bunun için Haliç, Tarihi Yarımada, Fener-Balat, Sütlüce, Sü-

³ Bu konuda yapılmış kapsamlı bir çalışma için bkz. Aksoy, 1996

leymaniye, Ortaköy, Beyoğlu ve çevresinde Cihangir, Galata gibi yerleri saymak mümkündür. Belirtilen bu alanlardaki yapıların genel ve kabaca ortak özelliği, tarihi niteliğinin olmasıdır. Fakat nicel olarak önemli farklılıklara sahiptirler. Aynı mahallede hatta sokakta dahi fiziksel özellikler keskin ayrımlara sahiptir. Dolayısıyla bu süreçte mülkiyete bağlı olarak gündeme önemli bir sorun olarak gelen yenileme maliyeti fazlasıyla bu fiziksel ayrımların belirleyiciliği altındadır. Eski üretim merkezlerindeki işgücünün marjinalleşmesi, kaçak hale gelmesi ve işsizlik gibi sorunlar ise yerinden etmeyi kolaylaştıran ve nedenlerini ortaya koyan koşullardır.

Kent merkezleri ile çevresinde yer alan kamusal kurumların ve toprakların özelleştirilmesi ile başlayan süreç de prestijli kentsel yatırım ortamını yaratması ile soylulaştırmanın oluşma koşullarını beslemektedir. Kent içinde yapılmaya başlanan büyük alışveriş merkezleri, çok katlı ofis alanları ile rezidanslar, buna örnek olarak gösterilebilir. Bütün bunlar özel sermayenin yanı sıra uluslararası sermayenin de yeni yatırım olanakları genişletmektedir. Bu gelişmeleri teşvik eden bir dizi yasal düzenleme de sürece eşlik etmektedir (Dündar, 2003; Özdemir, 2000; 2003). Kentsel topraklara dair spekülasyon, gayri menkul değerlendirme ve yüksek faiz getirisinden yararlanma gibi ekonomik alanlara ilk olarak yerel girişimci yönelirken, 1995 sonrası ve özellikle bugün bu alanlar yabancı sermayenin de ilgi alanına girmiş durumdadır. Cazibe merkezleri yaratmak üzere gerçekleştirilen projeler de spekülasyona yol açmıştır. 1994 yılından sonra, yabancı sermaye yatırımları önceki döneme göre artmaya başlamıştır (Oskay, 1998).

Kaçak yapılaşma ise kentsel yapılaşmayı teşvik eden bir diğer etkidir hala. Türkiye'deki inşaat ruhsatlarının %20'si İstanbul'da verilmektedir. Fakat yapı kullanma izinlerindeki payı %3'tür ve bu da kaçak yapılaşma olgusuna işaret etmektedir (Kaynak: DİE, 1998).

İstanbul'un kentsel mekanını değiştirmede önemli görünen bazı yeni projelere bakıldığında, bunun kapsamlı bir dönüşüm olduğu da görülür. Bunlar arasında adı geçenleri şöyle sıralamak mümkün; Kazlıçeşme Projesi, Yeşilköy, Küçükçekmece, Avcılar Değişim Projesi, Küçükçekmece Göl Projesi, Anadolu Yakası Gar Projesi, Galataport Projesi, Suriçi Turizm Projesi, Sarıyer-Beşiktaş Ekseni Dönüşüm Projesi, Kadıköy, Üsküdar, Ümraniye, Kartal Ekseni Dönüşüm Projesi (<http://www.hurriyetim.com.tr/haber/tarih~2004-03-24>).

Bir göçmen kenti olarak büyüyen İstanbul kenti açısından, 1980 sonrası kente yeni göç eden nüfus için geçerli olan koşulların değişmeye başlamıştır. Önceki dönemlerden farklı olarak ucuz konut seçeneğini yaratan bölüşüm ilişkileri, bugün yapısal olarak değişmiş ve artık daha zor koşullar yaygın hale gelmiştir. Kentin çevresindeki gecekonduların, yasal kısıtlamaların gevşetilmesi sonucu apartmanlaşması; Yeni gelen nüfus arakması, bu yerleşimlerinin rantını artmış ve buradaki gecekondulara ekonomik açıdan avantajlar sağlarken yeni gelenleri çok fazla kapsayamamıştır (Pınarcıoğlu ve Işık, 2001). Özellikle 1990 sonrası zorunlu göç ve ekonomik krizin etkisiyle gelen kesim, ekonomik açıdan hiçbir birikime ve olanağa sahip değildi. Yine de belirli dönemler itibarıyla nüfusu azalmış ve dönemin ekonomik koşulları sonucu yoksullaşmış olan kent merkezi çevresinde yer alan Beyoğlu ve çevresi ile Fatih'in bazı mahalleleri, yine Kurtuluş, Fener-Balat ve Feriköy'ün bazı mahallelerinden oluşan semtler yeni göçmen nüfus için kısmen bir yerleşim seçeneği olmuştur. Fakat bugün bu semtlere bakıldığında sınıfsal profilin oldukça

farklılaşmış olduğu görülür. Eski binaların yenilendiği, çok eski kullanılmayan olanların ise yıkılıp yeniden yapıldığı görülmektedir. Kentin içine yapılan büyük alışveriş merkezleri ile benzer büyük yatırım kararları, bu semtlerin mülkiyet değerlerini önemli oranda arttırmaktadır.

Soylulaştırmanın Batı'daki tipik örneklerinde görülen haliyle, kentsel büyümenin sınırlarına gelinmiş olunan bir süreçte kent içine doğru yeniden bir nüfus hareketine işaret etmesi bilgisinin tersine, İstanbul'da farklı bir süreç yaşanmaktadır. Bugün İstanbul hala büyüyen bir kent iken soylulaştırma eş zamanlı olarak gerçekleşmeye devam etmektedir.

Galata'da Soylulaştırma ve Yerinden Etmeye Bağlı Konut Sorunu

“...Ceneviz kolonisinden, deniz ticareti merkezine, korsanlık yapan yabancı gemicilerin fink attığı başıboş liman çevresinden, bankacılık-bankerlik muhitine, ekonomik ayrıcalıklarla donanmış bir Hıristiyan bölgesinden, barlar, meyhaneler, genelevlerle dolu, tekinsiz bir karanlık diyara, hem aydınların, sanatçıların, İstanbul'da çalışan yabancıların hem de bakkala bira sattırmayan muhafazakar ailelerin yaşadığı, iç bağlantıları kopmuş bir semte...Bugün avizeler, pirinçler, telefon ve elektrik kabloları arasından, zenginliği dillere destan banker Kamondo'nun yıkılıp gideceken kurtarılan hanı önünden, Kule'nin ne yapıp edip bir yerlerden görüldüğü sokaklardan yürürken tarihin soluğunu en fazla hissettiğimiz semtlerden, Galata.”⁴

Haliç kıyılarının kuzeyindeki kıyılardan yükselen Galata, Boğaziçi'nin yanı başındaki Tophane ile sınırları birleşir. Diğer taraftan ise hala canlı bir iş merkezi olan Şişhane ile iç içe geçer. Beyoğlu'na ise Tünel'den açılır ve buradan İstiklal Caddesi'ne bağlanır. Yukarıdaki alıntıda belirtildiği gibi bir liman kenti olarak gelişen ve bugünkü yaşayan yapıları ve kentsel çevre özellikleri ile bir 19.yüzyıl kenti özelliklerini taşıyan semt, toplumsal tarihi ve konumunun yanı sıra sosyal ve kültürel yaşamıyla da zengin bir tarihe sahiptir. Bugün bu karma ve bohem yapı, Cihangir, Ortaköy, Kuzguncuk, Fener-Balat, Arnavutköy gibi eski kent içi alanlarına benzer biçimde, soylulaştırmanın etkisiyle yeni bir dönüşüm yaşamaktadır.⁵

Galata semti 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren soylulaştırma biçiminde mekansal ve sosyal bir dönüşümü yaşamaya başlamıştır. Bu süreçte mülkiyet önceleri bireysel alımlar ile bunu takip eden kurumsal yatırımlar ile el değiştirmeye başlamıştır. Mülk satın alıp bekletme biçimindeki spekülatif ortamdan dolayı sınıfsal yapıdaki değişim aynı hızda gerçekleşmemektedir. Bugün Galata'nın sokaklarında dolaşırken gördüklerimiz hala bu dönüşümün devam ettiği ve edeceği bilgisini de bize verir. Yan yana rehabilite edilmiş bir evin hemen yanında harap durumda bir evi görmek şaşırtıcı değildir. Kırsal kökenli nüfus ile yeni orta sınıftan olan yabancı ve yerli bir nüfusun hala birlikte aynı apartmanda yaşadıklarını görmek mümkün. Semtteki değişim, konut ve işyerlerinin birlikte aynı işlevler devam ederek gerçekleşmektedir. Semtteki eski ve

⁴ İmparatorluktan Cumhuriyet'e İstanbul-National Geographic Fotoğraflarıyla(2000), İş Bankası Yay., İstanbul

⁵ Soylulaştırmanın oluşumu açısından İstanbul'da yerleşim yapısının gerek sınıfsal gerekse mekansal açıdan tarihsel olarak nasıl farklılaştığı için bkz.: Kurtuluş, 2003; Şen, 2005; Keyder, 2000

yenilenmiş/soylulaştırılmış konutlara ek olarak yeni kafe, restoran ve barlar ile eski işyerlerinden olan marangoz atölyeleri, avizeci ve elektrikçiler, olumsuz çevresel etkilere rağmen aynı ortamı oluşturmaktadırlar. Yapılan anketlere göre ise hanelerin bulunduğu apartmanların %65'inde işyeri bulunmaktadır

Beyoğlu ve çevresinin 1980 sonrasında ise neo liberal ekonomi politikalarla yeni bir imar ve yeniden yapılanma dönemi yaşamaya başlaması da Galata'daki soylulaştırmanın da önünü açan bir dinamik olmuştur. İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılması ve bir dizi kültür sanat etkinliği merkezlerinin burada yoğunlaşması ile Beyoğlu, İstanbul'un en canlı ve gözde semtlerinden biri olmuştur.

Mülkiyet Piyasasının Yapısı ve Soylulaştırma Potansiyelleri, Sorunları⁶

Buradaki mülkiyet yapısı da yine oldukça karmaşık bir niteliktedir. Semtte çeşitli vakıflara veya kişilere ait görünen fakat terk edilmiş, bakımsız ve izinsiz olarak kullanılan yapılar mevcuttur. Mülkiyeti hazine ile ihtilafı hale düşen bu binalar giderek daha çok yıpranmakta ve çökmektedir (Plan Raporu, 2001). Koruma amaçlı planın alanında mülkiyet durumu incelendiğinde, %10 vakıf, %65 özel ve %25 kamu arazileri biçiminde bir dağılım görülmektedir (Rapor, 2001). Rapordaki analiz verilerinde de görüldüğü gibi, alanda büyük oranda özel mülkiyet olduğundan, piyasa esasına bağlı bir mülkiyet alım-satımı yaygındır. Fakat alan araştırması esnasında mülkiyetlerin el değiştirmesinde enformel bir mülkiyet piyasasının geçerli olduğu görülmüştür.⁷

Galata bölgesindeki yapıların %60'ı yüzyıllıktır. Yapıların %82'sinin hiç onarım görmediği, %15'nin zaman içindeki müdahaleler sonucu strüktürel açıdan zayıflatıldığı ve projersiz olarak yenilemeye tabi tutulduğu ortaya çıkmaktadır. (Topbaş, 2003)

Soylulaştırmanın etkisiyle artan mülk fiyatları, son dönemde spekülative bir nitelik de kazanmaktadır. Piyasadaki mülkiyetlerin el değişimi kendine özgü mekanizmalar ile araçları da yaratmaktadır. Semtteki emlakçıların faaliyetlerinin yanı sıra, uluslararası düzeyde çalışan emlakçılar ile yerel ve kişisel ilişkiler üzerinden işleyen bir piyasa mekanizması da hakimdir.⁸

Tabi bu el değiştirme süreci beraberinde bir yeniden yatırım ekonomisini de desteklemektedir. Piyasadaki bu işleyişe bağlı olarak semtte, hem kiracılık hem de mülk sahipliğinde bir değişim olmaktadır. Konutların %20'sinin spekülative amaçlarla satın alınarak boş tutulduğu, aynı miktardaki bölümünün işgal altında olduğu (Topbaş, 2001) bilgisine dayanarak, sürecin dinamik bir şekilde işlediği ve hala devam ettiğini belirtebiliriz.

⁶ Galata'daki soylulaştırma ve sonuçlarına dair bu yazı büyük oranda MSGSÜ, Fen Bil. Ens., Şehircilik Programı'nda yapılan doktora çalışmasının niteliksel ve niceliksel araştırma sonuçlarına dayanmaktadır.

⁷ Beyoğlu Kentel Sit Alanı'nın Arazi Kullanım çalışması, 1/1000 ölçeğe ve etaplar halinde birbir arazi gezilerek detaylı bir şekilde yapılmıştır. Bölgede ticaret, konut, hizmet, kültür, turizm, imalat, depolama, teknik ve sosyal donatı alanlarının yer aldığı görülmüştür.

⁸ Bu konuda niteliksel araştırma yöntemi ile yapılmış güncel ve eleştirel bir çalışma için bkz. İslam ve Enil (2006)

Galata'da Değişen Sosyal Yapı

Semtte yaşayanların ise %75'nin düşük gelirli olduğunu ve hane başına %10'unun düzenli bir işinin olmadığı veya işsiz olduğu tespiti yapılmaktadır. Konutların %90'ında apartman yönetimi veya düzenli bakım ve onarımı için düzenli bir bütçesi bulunmamaktadır (Topbaş, 2001).

Galata'da yaşayan ve bugün büyük oranda yerinden edilen kesim için bir bütünüyle "işçi sınıfı" veya "düşük gelirli ücretli" bir kesimden bahsetmek güçtür. Bu sınıflara dahil edebileceğimiz kesimin ise kendini bu sınıf içinde tanımlayan bir sınıf bilincini taşıdığını söyleyemiyoruz. Yapılan hane halkı anket görüşmelerinde kırk beş kişiden kırk biri, semtte yakınları veya arkadaşlarının olduğunu belirtmiştir. Yani semtte mahalle yaşamı veya bir tür cemaatçi bir sosyal ilişki ortamı olduğunu söylemek mümkün. Semtteki sosyal yaşama yönelik talepler ve sorunlar çok ender dile getirilmiştir. Bunlarda ise ekonomik yaşamın gerekleri de ön plana çıkmaktadır. Çünkü semte dair yeşil alan ve ortak kullanım alanlarının kısıtlılığı, özellikle kadınlar ve çocukların sosyal yaşamı açısından önemli bir yoksunluktur. Böyle bir gereksinmeyi dile getirenler ise yoksul kesimindedir.

Bugün semtte bir nüfus değişimi yaşansa da 1970'li yıllardan itibaren semtte yaşamaya başlayanların sayısı fazladır. Bu kesim büyük oranda mülk sahibidir. Yine büyük bir kesimi esnaflık veya benzeri işlerde çalışmaktadırlar. Ücretli çalışanların sayısı çok azdır. Bu kesimin semtte bugüne değin yaşama koşullarının olanakları, o yılların koşulları ile açıklanabilir. Bu dönemin özellikle ilk yıllarında, genel ekonomik gelişme ortamının avantajları da yaşanmıştır. Ekonomik gerilim noktaları bugünküne benzer belirgin bir ayrışmanın özelliklerini göstermez. Bu yıllarda semt koşullarına bakıldığında ise konut edinme koşullarının alt gelirli göçmen nüfus için daha kolay olduğunu söylenebilir. Ayrıca bu dönemde konut mülkiyeti, değişim değeri açısından önemli bir yatırım aracı değildir. Konutların öncelikle barınma ihtiyacı ile edinildiği yıllardır. Dolayısıyla mülkiyet değerlerinin artışı, spekülasyonun rolü henüz belirleyici değildir. 1970'li yıllarda semte gelenlerin anlatımında burada daha önce yaşayanlara yönelik olumlu bir yaklaşım vardır. Galata'nın ilk sakinleri arasında olan azınlık nüfusun politik ve ekonomik nedenlerle buradan gitmiş olmalarıyla boşalmış olan konutlara bu kesimin yerleşmesi, onlara herhangi vicdani bir sorumluluk yüklememektedir. Geçmişteki bu uygulamalara dair bilgiler, komşuluk ilişkileri içerisinde paylaşılan anılardan ve paylaşımlardan oluşmaktadır. Bugün soylulaştırma ile bu koşullar hızla değişmektedir. Galata'da yerinden edilme sadece "mülksüz" ve kiracı olan bir kesim için geçerli değildir. 1970'li yıllarda gelmiş ve genellikle mülk sahibi olmuş olan bu göçmen nüfus için de geçerlidir.

Her bireyin hakkı burada bir mülk almakla başlıyor⁹

Semtte yaşamının ve semtin kendisinin bir ayrıcalık olmaya başladığı bu son dönem, gelecekte semtte nasıl bir sosyal sınıfın yaşayacağını ip uçlarını taşımaktadır. Soylulaştırma ile gerçek-

⁹ Görüşme notlarından alınmıştır. Konuyu çarpıcı biçimde özetlemesinden dolayı spot bir ara başlık olarak kullanılmıştır.

leşen sınıfsal, kültürel ve mekansal ayrışma; yerinden etme ile bu ayrıcalıklı ortamın teminatı olmaktadır.

Yerinden Etme ve Soylulaştırmada Aşamalar

Soylulaştırma süreci, kendi içinde önemli ayrımları taşıyan aşamalar biçiminde gerçekleşmektedir. Bu ayrımları ortaya koymak önemlidir. Gerek gerçekleşme nedenleri gerekse sonuçları açısından iki aşama tarif edilebilir:

Birinci Aşama; gerek farklı sınıftan olan kesimlerin bir arada olduğu ayrıca, her bir sınıfın kendi içinde sosyal ve kültürel olarak farklılıklar taşıdığı ve bunu yaşadığı bir aşamadır. Kozmopolit, canlı bir kent arayışı ile semte yerleşen ve daha karmaşık bir sınıf ve kültürel kimliğe sahip bir kesimden bahsetmek mümkün. Bohem sanatçılar, yabancılar, mimarlar vb mesleklerden olan çeşitli kesimler; özelde farklı sosyal yaşam biçimlerine sahip olsalar da, genel hatları ile mütevazı bir yaşam sürmektedirler. Bu kesimler, semtin eski yaşayanları ile birlikte aynı ortamı hatta apartmanı paylaşmaktan şikayetçi olmayan zira buna özel bir anlam da yükleyen bir tavra sahiptirler. Bu aşamadaki semt sakinleri, dönüşümün konut ağırlıklı olmasını tercih etmektedirler. Yine bu aşamada konut sahipliğinin yanı sıra kiracı sayısı da fazladır. Öğrenciler ve düşük ücretli çalışan sınıflar da, semtte kiracı olarak oturabilme olanağına sahip olabilmektedirler. Henüz rant oranları çok fazla artmamış ve spekülasyona yol açmamıştır.

İkinci Aşama; sınıfsal yapı ile bu sınıfsal yapıdaki kesimlerin taşıdığı sosyal ve kültürel nitelikler bu aşamada homojenleşmeye başlamaktadır. Bu aşamada semtin değişiminden ve daha üst bir sınıfın yaşamına yanıt verecek bir ortamı fark edip buradan prestij amaçlı alımlar yapan bir kesimin varlığı görünür olmaktadır. Birinci aşamada konut kullanımı amacıyla gerçekleşen mülkiyet alımlarına karşın ikinci aşamada yatırım amaçlı alımlar göze çarpar. Dolayısıyla bu aşamadaki rant artışı ve spekülasyona dair genel eğilimler mülkiyetin kullanım değerinden çok kullanım değerini arttırmaktadır. Belediyenin bu alandaki proje ilanları gibi kamusal ve yasal etkiler de yatırım amaçlı alımları hızlandırmaktadır. Kiracılar üzerinde çıkarma baskısı ise artmakta ve boşaltılan evler satılmak üzere mülkiyet piyasasına akmaktadır. Satılan mülkiyetler mevcut koşullardaki en yüksek değerleri ile satılmaktadır. Bu süreç, en yüksek değişim değerini veren alıcıların talebi ile de sürecektir. Satılık konutların kısıtlı olması, spekülasyonu dolayısıyla değişim değerini daha da arttırmaktadır. Tabi bu değişimin bir sınırı oluşmaktadır. Bu sınır, gelecekte semtin asıl sahiplerinin kimler olacağı noktasındaki görüntünün netleşmesiyle çizilmiş olacaktır.

Semtte bulunan eski işyerlerinin (avizeci, marangoz vb. atölyeler) semtin dönüşümü önünde bir engel olarak görüldüğü daha önce belirtilmişti. Bu konuda birinci aşamada herhangi pratik bir müdahalenin olmadığı buna karşın, ikinci aşamada bu işyerlerinin buradan kaldırılmasına dair somut adımların atılmaya başlandığı görülür. Bunda yerel yönetimlerin aldığı kararlar ve müdahaleler belirleyici olmaktadır. Yani ikinci aşamada “yerel yönetimler” de soylulaştırmanın aktif bir aktörüdür. Fakat semtteki eski işyerleri ve atölyelerinden olan elektrikçi ve avizecilerin, müzikçilerin semti bırakmada bir direnç gösterdiğini söylemeliyiz. Bu direncin ne düzeyde etkili olacağını görmek için ise bir süre daha beklemek gerekecektir. Saha araştırmasında, özellikle avizeci ve elektrikçilerin görüşme talebini kabul etmemiş olmaları, bu konudaki çözümlemeyi

sınırlandırmaktadır. Buna rağmen, kiracı olanların mağduriyetinin daha büyük olacağını söylemek mümkün.

Soylulaştırma sürecinin yukarıda bahsedilen boyutlarının yanı sıra politik açıdan da çözümlenmesi önemlidir. İşçi sınıfının ve diğer alt sınıftan insanların ekonomik ve mekansal olarak gerilemiş kent içi semtlerinde yaşıyor olmaları, onların konut sorunlarını gerek soylulaştırma öncesi gerekse soylulaştırma sonrası itibarıyla ele alınışını önemli kılar. Galata açısından buna kısaca yukarıda değinildi. Yani soylulaştırmadan bağımsız olarak da bu kesimin yaşamakta olduğu bir konut sorunu zaten vardır. Bu konuyla ilgili olarak gecekondü çalışmaları, bu soruyu bazı yönleri ile cevaplayabilecek kapsamdadır. Bu konuya burada girilmeyecektir. Fakat soylulaştırma bu sorunu daha karmaşık hale getirmeye başlamıştır. Ekonomik ve mekansal açıdan gerilemiş bir semtin soylulaştırma ile bu sorunlarını aşmakta olduğu ve bunun kaçınılmaz bir sürece işaret ettiği noktasındaki bakış açısı, konun ekonomik boyutuna odaklanmaktadır. Oysa bu yaklaşım, konunun diğer önemli boyutlarını göz ardı etmektedir. Yani konunun politik niteliği neo liberal yaklaşımın salt ekonomik beklentilerine dayalı hakim bakış açısının gölgesinde kalmaktadır.

Soylulaştırmanın Meşruiyeti

Soylulaştırmanın meşru bir süreç olarak gerçekleşmesinin bazı dayanakları vardır. Bunlardan birincisi, kent merkezlerinin güvenliğinin sağlanmasına duyulan ihtiyaç ile ilgilidir. Dolayısıyla kentsel yeniden yapılanmalar ve büyük yatırımlarla birlikte kent merkezlerinin güvenliği de anahtar bir role sahip olmuştur. İstanbul'da sokak çocukları sorunu, kap-kaç olarak bilinen bazı hırsızlık türlerinin yaygınlaşması; ayrıca seks çalışanlarının da çoğu zaman kriminal bir grup olarak görülmeye başlaması ile bu durum kapsamlı güvenlik tedbirlerinin ve politikalarının konusu olmaya başlamıştır. Dolayısıyla suçu temizlemek ve yeni "temiz" alanlar yaratmak için bazı alanları boşaltmak, yıkıp yeniden yapmak gibi mekansal düzenlemelere gitmek meşruluk kazanmaktadır. Aslında bu yaklaşım kentlerin yoğun nüfus almaya başlaması ve eşitsiz gelişmeye başlamasıyla başat giden ve her dönem etkili olmaya çalışmaktadır. Çünkü suçun ürettiği yerler ortadan kaldırılmış olmaktadır.¹⁰

Bir diğer meşruluk kaynağı ise kentsel gerilemeye karşı yükseltelen söylemdir. Bu söylem ise daha çok kozmopolitliği korumak ve geçmişe duyulan nostaljik bir öykünmeyi arttırmak biçiminde gelişmektedir. Gerilemiş bir kente veya bir kent parçasına duyulan tepki, farklı dönemlerde farklı nedenlerle gündeme gelen; çoğu kez "elit" kentli kesim tarafından üretilmeye çalışılan bir kent tasarımı biçiminde genel söylemlerde de yer bulmaktadır. Modern kapitalist kentin gelişimi çelişkili bir yapıya sahip olduğu hatırlandığında, bu çelişkilerin, kentli sınıfların kente bakışlarında da ortaya çıkar. Gerilemiş kente duyulan tepkinin kökeninde, bunu temsil eden, sürdüren kesim olarak görülen işçi sınıfına veya genel kapsamda alt gelir grubundaki yoksullara karşı

¹⁰ Cihangir'deki Ülker sokağındaki operasyonlar bu durum için en çarpıcı örnektir. Ayrıca Beyoğlu ve çevresindeki "suçun temizlenmesi" operasyonlarında "Hortum Süleyman" adıyla tanınmış olan bir emniyet müdürünün uygulamaları da bu çerçevede ele alınması gereken konulardır.

duyulan bir tepki de vardır.¹¹ Kentte yaşanan sorunların kökeni bazı durumlarda bu kesimlerin geri kalmışlığı ile açıklanmaktadır.

Nostaljik yaklaşım ise çoğu zaman abartılı bir anlatıma ve içeriğe sahiptir. Dolayısıyla Galata gibi ilk modern kent yönetimi ve Batılı anlamda kent kültürünün zengin taşıyıcısı olarak bugünkü nostaljik öykünmeler için yeterli deneyimleri ve izleri taşımaktadır. Ancak yer yer farklı anlatımlara da rastlanabilmektedir.

Semtte yaşayanlar ile yapılan görüşmelerde, yeni gelenlerin, burada yaşayanları tanımlamada sınıfsal bir kategori değil, daha çok kent-kır ayrımına dayalı modernleşmeci bakışla “köylü” veya “kırsal kesimden gelenler” gibi tanımlamaları kullandıkları görülmüştür. Hatta sosyal yaşamları açıdan bu yoksul ve kırsal kökenli kesimin, “köklü” ve “Batılı” bir semte yakışmadığı; dolayısıyla köy kökenli kesimin yerinden etme sonucu semtten gitmesiyle, semtin eski Batılı kimliğine kavuşacağı belirtilmektedir:

“Grafik yeni gelenler lehine dönmeye başladı. Burada hiç para etmeyen daireler ciddi paralar etmeye başladı. Yeni gelenlerin yaşam kalitesi yüksek olduğu için. Şimdi gene küçümsemiyorum ama...diğerleri her yerde yaşıyor, fark etmez. Şimdi ne yapıyor. İçinde oturduğu daireyi hayalini bile kuramazken mesela yüz milyara satıyor ve başka semtte iki üç daire alıyor. Onun işine geliyor. Dolayısıyla böyle bir hareket var.” (Görüşme Notu, 2005).

Bu yaklaşım çerçevesinde, yerinden edilme meşru hale getirilmektedir.

Galata örneği, yerinden edilenlerin bir kısmının mülksüz diyebileceğimiz düşük gelirli öğrenci, sanatçı vb kesimlerden oluşan kiracılar ile gerçekten çok yoksul ve düşük gelirli, geçici işlerde çalışanlar ile onların ailelerinden oluştuğunu görmekteyiz. Bu gitme veya yerinden edilmeyi “kentlileşmemek” ile açıklamak, sorunu öznelletirecektir. Kent-kır ikileminden hareket eden yaklaşımın açmazlarından biri de bu noktada açığa çıkar. Sürecin işleyişi, ekonomik ve politik dinamiklerin etkisiyle oluşan ilişkilerle kavranabilir.¹²

Sonuç

Neoliberal politikaların etkisiyle kentsel mekan, sermaye birikiminin önemli bir kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Bu da her türlü kentsel yeniden yapılanma biçimlerini piyasa esasına terk eden bir işleyişi gündeme getirmektedir. Kamusal denetimin geriletilmesi ve büyük sermaye

¹¹ Modern şehircilik de İstanbul’ da ilk kez Galata’ da gerçekleşti, tabii Avrupalıların baskısı ve etkisiyle. Sokakları karanlık, çamur içinde, suçlu ve dilencilerle dolu olan Galata - Beyoğlu, 1857’ de Avrupalı bir belediyeye kavuştu. Kurulan belediye meclisi gelir kaynakları yarattı, iç surlar yıkıldı, geniş caddeler açıldı, temizlik ve aydınlatma işleri ele alındı, bir belediye zabıtası kuruldu.

¹² Olağan olan, bir semtte göçmen olarak yaşamaya başlamak, zaten başta buraya ait olmama, semtin gelişiminde pay sahibi olmama gibi dışsal bir konumlandırılmayı getirmektedir. Oysa bu modern sanayi kentlerinin gelişiminin belirlediği güntümüz kentlerinin büyüme dinamikleri zaten göç olgusunu ve göçmenliği olağanlaştıran bir ortam sağlamaktadır. Fakat buna rağmen, bu gelişme toplumsal ve kentsel çelişkileri üreterek gerçekleşmektedir. Türkiye’deki modern kentleşme serüveninin sorunları daha çok “kent-kır” çatışmasına odaklanmıştır.

gruplarının gayrimenkul piyasalarında kurumsallaşmaya başlamasının arkasında da bu neden yatmaktadır. Her türlü rantı maksimize etme çabaları söz konusudur. Böyle olunca bu rant artışını karşılayamayacak kesimler yerinden edilmektedir. Dolayısıyla sosyal ve mekansal ayrışma artmaktadır. Çünkü bu alanların rantı, alt sınıfların elinde artmıyor. Dolayısıyla gerilemiş eski kent merkezlerinde gerçekleşen soylulaştırma, buradaki sorunları çözmek yerine sorunları adeta burada yaşayan yoksul kesimin üzerine yükleyerek onların yerinden edilmesine yol açmaktadır.

Galata'daki soylulaştırma sürecinde görüldüğü üzere, yerinden edilmenin mağdurları öncelikle kiracı ve düşük gelirli bir kesimdir. Fakat bunun yanı sıra mülk sahibi olduğu halde, burada pahalılaştıran fiyatları ve sosyal yaşam ortamını sürdüremeyen bir kesim de yerinden edilmektedir. Bu kesim, yeni gelenler ve konuya dair yorum yapan diğer kişiler tarafından, yeni süreçten kazançlı çıktıklarının öne sürüldüğüne yukarıda değinilmişti. Mülk sahibi olup bu mülkünü yükselen rantlardan pay almak üzere satanlar açısından avantajlı gibi görünen bu süreçte, kentsel sınıfların ve mekanın ayrışması açısından yeni bir durumun oluşması açısından bakıldığında konu yine sorunlu hale gelmektedir. Bu sorunlu durum iki boyutu ile ele alınabilir:

Birincisi, gidenlerin kentin hangi alanında yer seçtikleridir. Yerinden edilenler, kentin eski gecekondulu olup bugün apartmanlaşma biçiminde yapılaşmış semtlere taşınmaktadır. Galata'daki konutlarını satarak bu tür semtlerden ev alan bir kesim vardır. Bu semtler Ümraniye, Çengelköy, Esenler, Yeşilpınar, 500 Evler olarak sayılabilir. 1995 itibariyle hızlanan mülkiyet fiyatlarının artışı, bir kez olmak üzere burada mülk sahibi olanlara avantajlı bir satış olanağı sağlamaktadır. Belli işi olmayan ve geçici işlerde çalışanlar ile atölye vb yerlerde ücretli veya küçük işletmeci olanların yerinden edilenler olarak, eğer mülk sahibi iseler bu avantajlı ortamdan yararlanmaktadır. Kentin başka yerinde daha ucuz olmak üzere sattıkları bir apartman dairesine karşılık birden fazla yine apartman dairesi alabilmektedirler.

Kiracılarından ise %39'u çıkarma baskısı yaşadıklarını, diğerleri ise böyle bir baskıyı yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bunlardan %68'i tekrar Galata'da ev tutmak istemişlerdir.

İkincisi, yeni gelenlerin semtte yeni bir sınıfsal homojenliği yaratmaya başladığı ve kent içinin bu yeni sınıfın ekonomik ve sosyal niteliği ve gücü ile kodlanmaya başlamasıdır.

Galata örneğinde görülen, soylulaştırma sürecinin karşısında kentsel siyasetin herhangi bir kentsel hareket oluşturmadığıdır. Bunu yapacak olan alt sınıf, bu siyaset yapma pratiğinden yoksundur. Yani dünya örneklerinde gördüğümüz çatışmalı durum burada yaşanmamaktadır. Aslında bir siyazetsizlik hakimdir. Soylulaştırma süreciyle farklı sınıfların karşılaşması söz konusu olmaktadır. Bu karşılaşma belki de geçiş sürecine özgü olarak kaotik bir nitelik sergilemektedir.

Yerinden edilen yoksul kesim için, bu sürecin anlamı sadece ekonomik bir sorun değildir. Yani yerinden edilme sadece geçinme sorunu olarak ele alınamaz. Çünkü geçim zorluğu yaşayan bu insanlar, mevcut siyaset kanalları içinde de birçok sosyal haklarından yoksun kalmışlardır (Saktanber, 2005: sf.195). Yeni gelenler ise mülkiyet aracılığı ile kendilerine bir varlık alanı yaratmaktadır.

Yerinden etmeye bağlı sonuçlar, aslında yerinden edenlere bir "vicdani" bir sorumluluk da yüklemektedir. Çünkü bu kesimin bu semtte yaşama veya yer alma zorunlulukları yoktur. Fakat iki temel gerekçe, bu kesimin geliş nedenleri açısından belirleyici olmaktadır;

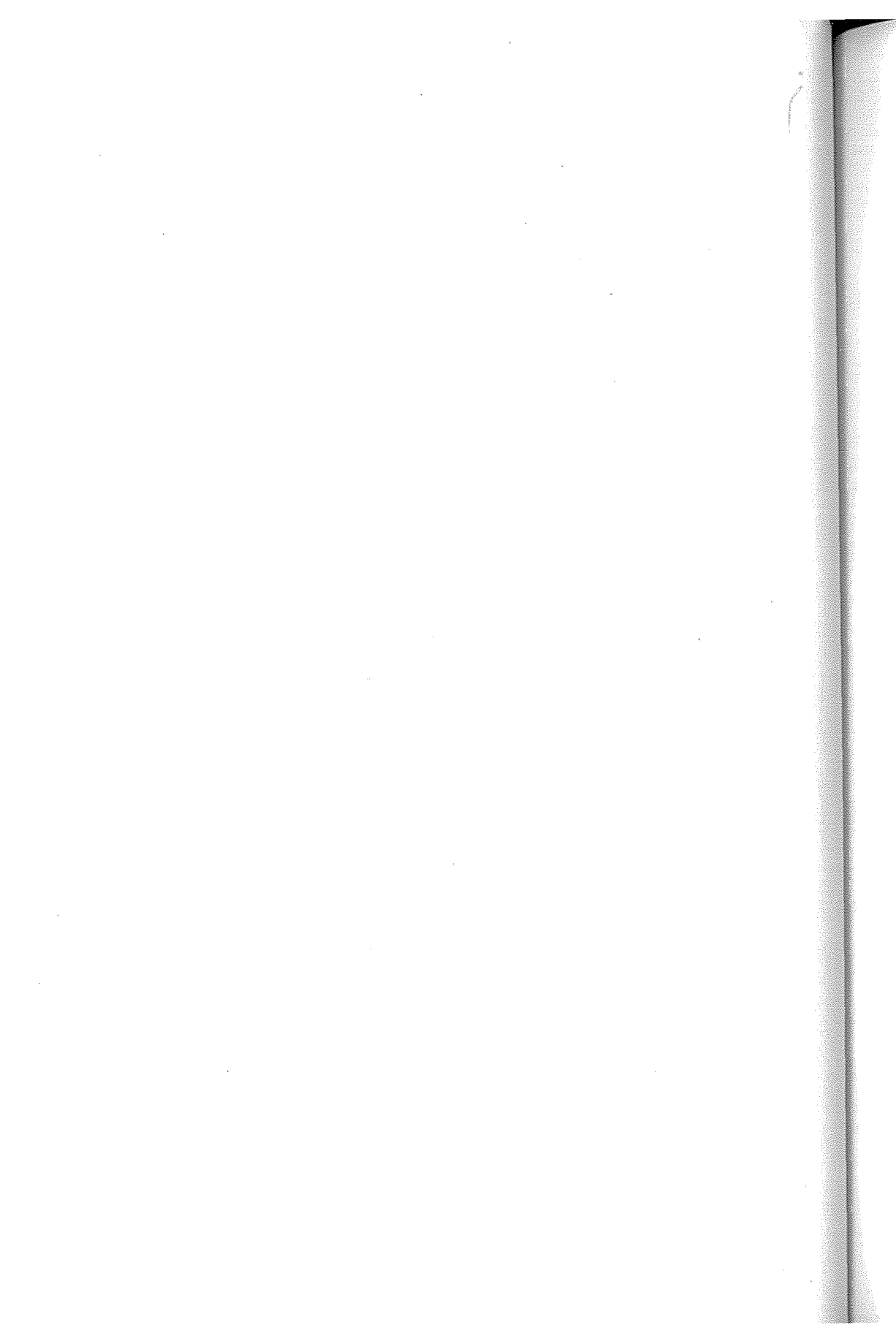
birincisi, tarihsel mirası daha iyi koruma açısından daha bilinçli davranmaları ve gerekli maddi olanaklara sahip olmaları. İkincisi, kent merkezinde yaşamının avantajları ve buna duydukları ihtiyaçtır.

Harici bir yerinden etme de gerçekleşmektedir. Düşük gelirli burayı artık tercih edememektedirler.

Kaynakça

- Aksoy, A.(1996) Küreselleşme ve İstanbul'da İstihdam/Friedrich-Ebert-Vakfı Araştırma Sonuçları
- Beyoğlu Kentsel Sit Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu (2001), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama İmar Müdürlüğü, Tarihi Bölge Şefliği, İstanbul
- Brenner, N. And Theodore, N.(Ed.) (2004), Spaces of Neoliberalism, Blackwell, Oxford
- Dündar, Ö. (2003) "Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma", Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, YTÜ Basım Yayın Merkezi, İstanbul
- Enlil, Z.M.(2000) "Yeniden İşlevlendirme ve Soylulaştırma: Bir Sınıfsal Proje Olarak Eski Kent Merkezlerinin ve Tarihi Dokusunun Yeniden Ele Geçirilmesi", Domus, sf:46-49, Sayı 8, İstanbul
- Enlil, Z.M.(2003) "1980 sonrası İstanbul'da Toplumsal Ayrışmanın Mekansal İzdüşümleri" Mimar.ist, Sayı,3/8, sf. 84-89
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2001) Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği, İletişim Yay., İstanbul
- İmparatorluktan Cumhuriyet'e İstanbul-National Geographic Fotoğraflarıyla (2000), İş Bankası Yay., İstanbul
- İslam, T. (2003) İstanbul'da Soylulaştırma: Galata Örneği, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- İslam, T. ve Enlil, Z.M. (2006) Evaluating The Impact of Gentrification on Renter Local Residents: The Dynamics of Displacement In Galata, 42nd. ISOCARP Congress
- Keyder, Ç. (2000) İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında, Metis, İstanbul
- Kurtuluş, H. (2003) "Mekânlarda Billurlaşan Kentsel Kimlikler", Doğu-Batı, (3) 75-99
- Marcuse,P.(1986) "Abandonment, Gentrification, and Displacement: The Linkages in New York City" in N. Smith and P. Williams (eds) Gentrification of the City, Unwin Hyman, London
- Oksay, S. (1998) "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi", Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Sayı 8, İstanbul
- Özdemir, D. (2000) "Yabancı Sermayenin İstanbul Haritası" İstanbul Dergisi, Tarih Vakfı Yay. (35), İstanbul

- Saktanber, A. (2005) "Bir Orta Sınıf Ethos'unun ve Onun Günlük Pratiğinin Oluşumu: Kent-
sel Türkiye'de İslam'ın Yeniden Canlandırılması". Mekan, Kültür, İktidar, A. Öncü ve P.
Weyland (Der), İletişim Yay., İstanbul
- Smith, N. (1996) *The New Urban Frontier: Gentrification and The Revanchist City*, Routledge,
London
- Smith, N. (2002) "New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy",
Antipode, 427-449
- Şen, B. (2005) "Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrıştırma Biçimi", İstanbul'da
Kentsel Ayrışma, H. Kurtuluş (Der.), Bağlam Yay., İstanbul
- Topbaş K. (2003) "Galata Buluşması" (Konuşma Metni),: Galata Türk- Japon, İstanbul - Tokyo
Buluşması, İstanbul Dergisi, Sayı 44., İstanbul
- <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/tarih~2004-03-24>

KENT, PLANLAMA VE KONUT, İSTANBUL'DA ENFORMEL YERLEŞME DENEYİMLERİ: GÜZELTEPE MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. ŞÜKRÜ ASLAN

(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Devlet Konservatuarı)

Giriş:

Geçmişten günümüze kentleri en çok etkileyen sorunlarından biri olarak, konut üzerine yapılan tartışmalar, çevre sorunlarından konut tipi ve mülkiyetine kadar bir dizi yeni toplumsal ve mekansal bağlamın irdelenmesini gerekli kılmıştır. Sürekli gelişen yeni mekanlarda kurulan hayatların “yerleşme” gibi özgün bir sorunla karşılaşmaları, düşünsel düzeyde de kent, planlama sanayileşme, konut, mülkiyet, kullanım hakkı vb. kavramların farklı bakış açıları çerçevesinde tartışılmasını mümkün kılmıştır.

Bütün bu kavramlar içinde merkezi öneme sahip olan planlama, aslında tarihsel bakımdan “sanayi kentinin isyan ettirici manzaralarına”¹ karşı çözüm arayışının ortaya çıkardığı bir araç olarak nitelenebilir. Zira batıda 19. yüzyılın sanayi kenti gerçekten isyan ettirecek bir manzara sunuyordu. Bu manzarayı diğer örneklerin yanısıra belki de en iyi şekilde Engels’in tarif ettiği Manchester örneği üzerinden okuyabiliriz.² Yoksulluk ve sefaletin, en sert şekilde yaşandığı bu kentin/kentlerin gidişatına dur demek toplumsal bir görev olarak kendini dayatmıştı. Ayrışmaya karşın, en alttakilerin sefil yaşamı, üsttekileri de etkiliyordu. Planlama, bu tür sorunların çözümü için bir araç olarak şekillendi.

Planlamanın kavramsallaştırılması büyük ölçüde aydınlanma sürecinin sağladığı düşünsel ortamda mümkün olmuş; doğa ve toplumda düzenliliğin akıl yoluyla kavranabileceği; geleceğin aklın ilkeleri ile anlaşılabilirliği varsayımına dayandığından “aydınlanmanın çocuğu”³ olarak nitelenmiştir. Bu yargı, kuramsal ve deneyimsel olarak sosyalist sistemde de devam etmiş; planlama, doğa ve akıl arasındaki ilişkinin uyumlu bir yansımaları olarak algılanmıştır.⁴

Zamanla planlama deneyimlerine sermayenin çıkarları yönünden yapılan müdahaleler ve planlayan ile planlanan arasındaki kopukluk hali sadece planlamanın çözemediği sorunlar olarak değil; bizzat planlama kavramına ilişkin bir sorun olarak da yansımaya başlamıştır. Küreselleşme süreci ise adeta planlamadan vazgeçmeyi öneren görüşler için elverişli bir ortam sağlamıştır.

Bu bildiride irdelenecek olan yerleşme örneğinde kurucu aktörlerin -ki genelde sosyalist dünya görüşünü benimsedikleri gözlenmektedir- planlamaya yönelik algıları, kamu yararını ihmal eden “plansızlığa” duyulan tepki biçiminde yansımaktadır. Ancak daha temelden bakıldığında tepkiyi belirleyen temel soru, hangi sistem bağlamında, niçin ve nasıl bir plan sorusudur.

Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Enformel Konut Bölgeleri!

Kentsel sorunlar içinde özellikle yerleşme pratikleri bakımından Türkiye’ye ve en önemli örnek olarak İstanbul’a baktığımızda, 1950’lilerden 80’li yılların sonuna kadar sanayi alanlarının temel belirleyici işlev olduğunu; konut alanlarının, sanayi alanlarının yer seçim kararlarına bağlı olarak geliştiğini görebiliriz.⁵ 1950’li yıllarda gördüğümüz sanayileşme aşlında “kendi kentini” de doğurmuştur. İstanbul’un çeşitli bölgeleri sanayi tesisleriyle örtüldükçe çevresi de bu tesislerde çalışan nüfusun barınma mekanları olan gecekondularla dolmuştur. Bu, planlama süreçlerinin tam olarak kapsayamadığı bir durumdur ve “kapsam dışı” kalanların kendi çabalarıyla buldukları bir çıkış gibi gözükmektedir. Resmi/yasal sürecin ürünleri olmaması anlamında bu tür yerleşmeleri, “enformel yerleşmeler” olarak nitelenebilir.

Türkiye’de enformel yerleşim deneyimlerinin ilk biçimi genel olarak gecekondulaşma şeklinde gerçekleşmiştir. Bu yüzden plandışı kavramının akla getirdiği ilk imge gecekondulaşma olmuştur. Bu durumun sonucu olarak gecekondulaşma “kaçak yapı” diye nitelenmiş; ancak bu, örtük olarak kentin diğer yapıları alanlarının, yasalara ve planlanan süreçlere uygun yapıldığı izlenimini doğurmuştur. Bu algının kendine uygun bir kültür ürettiği de unutulmamalıdır. Gecekondulaşma, kentlerde ikelliğin ve gelişmemişliğin simgesi olarak tarif edilmiş; kenti yönetmeye aday olanlar, bu ikelliğe göz yummayacakları konusunda söz verme gereği hissetmişlerdir.*

Bununla birlikte, Türkiye’de enformel yerleşmelerin tipik biçimi olan gecekondulaşmanın klasik patronaj ilişkisi çerçevesinde geliştiği gözlenmiştir. Diğer bir deyişle, enformel yerleşmeler formeli temsil edenlerin de birer aktörü olduğu bir süreç içinde kurulmuştur. Nitekim 1970’lerin ortalarına kadar, gecekondulaşma, sistemin küçük çaplı engellemelerine karşın genelde ciddi müdahaleyle karşılaşmamış; önemsememe, görmezden gelme gibi bir tutum benimsenmiştir.⁶ 50’li yılların başından itibaren, cumhuriyetin temel politik tercihi olan kent planlarını çiğneyen yeni politik tutum, konut piyasasına ve gecekondulaşma faaliyetlerine genelde müdahale etmeme yönünde olmuştur.⁷ Hatta bu döneme ilişkin olarak kamu yöneticilerinin, himayeci tutumları nedeniyle açıkça eleştirildikleri görülmektedir.⁸ Dolayısıyla kentlerde yapıları alanları tarif etmek üzere kullanılan planlı/planlı olmayan, kent hukukuna uygun ve olmayan, düzgün ve çarpık gibi kavramsal ifadeler, sahici durumu vurgulamak açısından yetersiz kalmaktadır.

Bu bağlamda İstanbul’da gecekondulaşma bölgelerinin yasallaşması süreci ilgi çekici özellikler göstermektedir. Örneğin 1940’lı yıllarda ilk gecekonduların yapılmaya başlandığı Zeytinburnu,

* Bununla ilgili olarak 1994 yılı yerel seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına aday olan Zülfü Livaneli’nin “gecekondulara izin vermeyeceğini taahhüt eden imza kampanyası” ve şu an başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan’ın, gecekonduları yıkmakta kararlı olduklarını her fırsatta vurgulaması ve kentsel dönüşüm yasalarında örnekleri sık sık gündeme gelen yıkım olayları yeni politik tercihin örnekleri olarak düşünülebilir.

sonradan her gecekondulu mahallesinde bir benzeri kurulacak olan Kazlıçeşme ve Havalisini Güzelleştirme Derneği'nin kamu görevlilerinin katıldığı bir törenle açılışı ile yasallaşmaya ilk adımı atacak ve 1953'de bucak, 1957'de ilçe olmaya "hak" kazanacaktır.⁹ Aynı durum diğer örnekler için de geçerlidir. 1950'lerde başlayan gecekondulaşma hareketleri, Gaziosmanpaşa'nın 1963'de İstanbul'un ilçelerinden biri olmasıyla sonuçlanacaktır. Fikirtepe, Kağıthane, Gültepe, gibi İstanbul'un her iki yakasında hızla çoğalan gecekondulu mahallelerinin kuruluş öyküleri genel olarak böyledir.¹⁰ Okmeydanı semtinin kuruluşu da büyük ölçüde bu şekilde gerçekleşmiştir.¹¹

Bu çalışmaya konu olan konut bölgesinin bağlı olduğu Eyüp ilçesi ve çevresi de sürecin örneklerinden biridir. 1950'li yıllardan itibaren göç yoluyla gelenler Haliç ve Surdışındaki sanayi kuruluşları çevrelerine yerleşmişlerdir. Eyüp ve çevresinde de sanayiinin yer seçmesi bu bölgede yerleşme sürecini tetiklemiştir. Bölgedeki gecekondulaşma büyük ölçüde bu dönemin ürünüdür. Nitekim, 1998 yılında yapılan bir araştırmanın verilerine göre Eyüp ilçesindeki tüm konutların %61'nin 1950-1980 yılları arasında yapıldığı görülmektedir.¹²

Bir bütün olarak bakıldığında 1970'li yılların ortalarına kadar ağırlıklı olarak, formel kurum ve kişilerle doğrudan/dolaylı ilişkisi olanlar, ciddi engellemelerle karşılaşmadan "kente el koymuşlardır". İstanbul kentinin doğurganlığı son altmış yılda en yüksek düzeyde seyretmiştir. Her semt enformel olarak doğmuş; ama formelin himayesinde yasal bir kimlik kazanmış; "Kent ailesi" yasal olmayan ama "gönüllülük" ilişkisine dayanan bir büyüme göstermiştir.

Bu süreçteki kırılma noktası 1970'li yılların ikinci yarısında 1 Mayıs Mahallesiyle¹³ gündeme gelen; İstanbul ve Ankara'da başka örnekleri de görülen politik nitelikli yerleşmelerdir. Söz konusu kırılma noktasının temel özellikleri, gecekondulaşma sürecini, aynı konut türünü benimseyerek, formel ve enformelin ortak rant aracı olmaktan çıkarması ve "enformel planlama" ilkeleri çerçevesinde yeniden inşa etmesidir. Dönemin gecekondulu mahalleleri üzerine yapılan araştırmalarda konut yapıcılarının genellikle kent dışından göçle gelenlerden oluştuğu vurgusu¹⁴ açısından da bir kırılma söz konusudur. Çünkü politik nitelikli yerleşmelerin konut yapıcıları, çoğunlukla kentin değişik bölgelerinde yaşayan kesimlerden oluşmaktadır. Konut alanlarının, kullanıcıların, inşa etme, katılım ve yönetim sürecinin örgütlenmesi örneklerinde görüldüğü gibi politik nitelikli enformel yerleşmeler, üzerinde özenle durulması gereken özgün deneyimleridir.

Politik Nitelikli Enformel Yerleşmelerin Teorik Hazırlayıcı Süreci ve Arkaplam!

1 Mayıs Mahallesi, Gülsuyu Mahallesi¹⁵ ve bu çalışmada ele alınacak olan Güzeltepe gibi başka örneklerde görülen ve Türkiye'deki kentleşme süreci için yeni sayılan bu durum, sosyalist hareketin de enformel konut bölgeleri oluşturma sürecinin bir aktörü olarak kent sahnesine çıkmış olmasıydı.

Bu bağlamda tarihsel geçmişine baktığımızda, kentlerde sosyalist hareketin gecekonduyla tanışmasının iki aşamasından söz etmek mümkündür. Birincisi, 1960'lardan beri büyük kentlerde yoksul ve alt gelir gruplarının yaşam mekanları olarak gecekondulu mahallelerdeki zorlu yaşam koşullarının politik ilgiye konu olmasıdır.⁷ Bu dönemde başlıbaşına bir nesne olarak gecekondulu üzerine tartışmanın henüz gelişmediği; sosyalist yazınında daha çok gecekondulu mahallelerinde

oturan emekçi halkın temel ve gündelik sorunlarına vurgu yapıldığı gözlenmektedir. Sosyalist hareketin gecekondulu yaşamı bir araştırma nesnesi olarak tanınmasının da ötesinde onu, üzerinde mücadele edilmesi gereken barınma aracı olarak görme süreci 1970'li yılların ikinci yarısında başlar. Bu dönemde gecekondulu artık üretilebilir bir barınma aracı olarak da tartışmanın nesnesi olmaya başlamıştır.¹⁵

Bu yeni düşünme biçimi ile birlikte sosyalist hareket, 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren hem gecekondulu ile hem de gecekondulu ile ilgili örgütlü hareketler geliştirmiştir. Aynı dönemde “konut sorununun, sınıf mücadelesinin bir parçası”¹⁶ olduğu tezi savunulmuş ve “halkın kendi konutunu yapacağı, bunun bir hak olduğu ve ne pahasına olursa olsun yıkımlara direneceği”¹⁷ değişik gazetelerde sıklıkla işlenmiştir. Konut ihtiyacının, ciddi bir toplumsal sorun olması nedeniyle, sözkonusu grupların kısa sürede önemli bir toplumsal destek bulmaları da mümkün olabilmektedir.

Tartışma süreci belgelerine bir bütün olarak bakıldığında bu dönemin sosyalist hareketinin konut sorununun çözümünü, halkın kendisinin çözebileceği bir iş olarak görmesine karşın, yine de kuramsal olarak net bir görüşe sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Bir yandan, sorunun çözümünü kapitalist sistemin tasfiye edilmesiyle ilişkilendiren klasik marksist görüş¹⁸ savunulurken, öte yandan yine bununla ilgili olarak sistem içi çözümler önerilebilmiştir. Örneğin “Türkiye gibi ülkelerde konut sorunu yarı sömürge yarı feodal yapıdan ayrı olarak ele alınamaz” tezini içeren bir yazıda, yine de “burjuvazinin emekçi halkı sokağa bıraktığı; halkın da “sokakta kalmamak için gecekondular yoluyla konut problemini çözmeye çalıştığı”, bu girişimin haklı olduğu tezleri bir arada savunulmuştur.¹⁹ Aynı şekilde “büyük burjuvazi ve toprak ağalarının iktidarı konut sorununu çözebilir mi?” sorusuna “Hayır! Konut sorunun çözümü devrimci demokratik halk iktidarındadır” yanıtının verildiği ama bu yazının bile, kendisinin de asli aktörü olduğu 1 Mayıs Mahallesi'nin kuruluşu süreci üzerine yazıldığı gözlenmektedir.²⁰

Bununla birlikte sosyalist hareketin bir bölümünün, o dönemde, kentlerdeki gecekondulu hareketini “yarı sömürge yarı feodal yapının cenderesinde kanı emilen yoksul halkımız kırlarda yürüttüğü toprak mücadelesini, şehirlerde de boş arazileri işgal ederek gecekondulu mücadelesine dönüştürerek sürdürmektedir” diye yorumlaması aslında politik nitelikli yerleşmelerin inşası konusundaki bakış açısını net şekilde yansıtmaktadır.²¹

Tartışmalar bu çerçevede sürerken, sadece İstanbul'da değil, diğer kentlerde de politik kimliğin belirlediği homojen nitelikli mahallelerin inşa edildiği gözlenmiştir. Bu mahalleler, kendilerini diğerlerinden ve sistemden ayırdıkça dışarıdan bakanlar için çoğu kez “kurtarılmış bölgeler” ifadesiyle tanımlanmış ya da böyle algılanmıştır.²²

* Sözü edilen dönemde yayınlanan sosyalist gazete ve dergiler üzerinden yaptığımız taramada, konut sorununun kuramsal düzeyde irdelendiği kapsamlı metinlerin hemen hemen yer almadığı, gecekondunun da, daha çok yoksulluk ve sefaletin hüküm sürdüğü mekanlar olması bağlamında tartışma konusu edildiği görülmektedir. Bu yazıların hemen tamamında, kamu hizmetlerinin neredeyse hiçbir alanda getirilmediği, insanları, gecekondulu mahallelerinde sefil bir hayat yaşamaya zorunlu kılan sistem eleştirilerinin yapıldığı gözlenmektedir.

Güzeltepe Mahallesiinde Politik Kimliği Olan Bir Konut Bölgesinin İnşası!

Bir gecekondü yerleşmesi olarak Güzeltepe Mahallesiinin bir bölümünün inşa edilmesi süreci de, kurucu aktörlerin ifadelerinde görüleceği gibi aslında büyük ölçüde bu düşünsel gerilim ve “yaşayarak öğrenme” sürecinin ürünü gibi gözükmektedir. Kentin her yanı çıkar gruplarının elinde parsellenip satılırken, sosyalist hareket daha önce kitaplarda karşılaşmadığı bir sorunla karşılaşmış ve bir anlamda “durumdan kendisi için bir görev” çıkarmıştır.

1970’li yıllarda Güzeltepe, henüz büyük bir bölümü yapılmayan boş arazidir. Burada yerleşik olanlar, neredeyse bütünüyle, bölgede arsa ticareti yapan kişilerden satın aldıkları yerler üzerine gecekondü yapmışlardır. Bölge, Haliç’in iki yakası boyunca ilerleyen sanayi sektörüne işgücü sağlamaktadır. Mahallede ikamet edenler genelde buradaki sanayi sektöründe çalışan kesimlerden oluşmaktadır. İstanbul’un diğer bölgelerinde olduğu gibi burada da gecekondü ticareti yapılmaktadır. Bu ticaretin aktörleri de yine yerel siyaset sisteminin içinde bulunanlar, arazi mafyası ve tamamlayıcı diğer unsurlardır.

Bu bölgede bir ölçüde örgütlü olan sosyalist grupların, bu konudaki tutumu, kuruculardan birinin ifadesiyle şöyledir: “İnsanlar, kocaman arazileri rant uğruna parselleyip sattığına göre bunun başka bir yolu olmalıdır, dedik. Burada, çevredeki sanayide, ağır sanayide çalışan işçiler oturuyorlardı ve hiçbirinin de evi yoktu. Hem devrimcilerin halkla birleşmesinin yolu olarak hem de bu insanları evsiz barksız olmaktan kurtarmanın yolu olarak ne yapabiliriz diye toplantılar yapmaya başladık. Gecekondü mahallesi oluşturmak fikri böyle doğdu!”*

Kurucuların ve konut kullanıcılarının verdikleri bilgilere göre politik nitelikli bir konut bölgesinin oluşturulması süreci özetle şöyle gelişir: Tartışmalar sonucu yapılan planlama içinde önceliği, bir üst yönetim organının oluşturulması almıştır. Bunun için 1977 yılı sonlarında geniş kapsamlı bir toplantı düzenlenir. Sözü edilen toplantıda açık oylama ile dokuz kişilik bir kurucu komite seçilir. Kurucu komite oluşturulması ile birlikte konut bölgesi olarak seçilen ve o dönem İstanbul Belediyesine ait olan arazi iki bölüme ayrılır. İlk bölüm ya da ilk etap gecekondü bölgesi, ortalama 150-200 metrekare büyüklük ölçütü belirlenerek 135 parsel bölünür. Bu alana 135 konut yapılması kararı alınır. Bu parsellasyon işleri için o dönemde sosyalist gruplarla ilişkileri olan mühendislik ya da şehircilik bölümü öğrencilerinden yararlanılır.

Arsa büyüklüklerini eşit ölçüde belirleyen 135 parçalık bu parsellasyonda birbirini kesen oniki metre genişliğinde iki ana cadde ve sekiz metre genişliğinde on adet sokak bulunmaktadır. Her parsel numaralandırılmıştır. Bu ilk planlamada belirlenen tüm parseller konut için ayrılmıştır. Eğlence, dinlenme, kamu hizmeti vb. mekanlarının, ikinci etap alanda yapılması tasarlanmıştır.

Bu adımdan sonra sıra ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesine gelmiştir. Bunun için tanıklık ve araştırma yöntemine başvurulur. Katılımcıların çoğunluğunun o bölgede oturan ve birbirlerini tanıyan kişiler olması bu süreci kolaylaştırır. Bu şekilde 135 kişilik isim listesi tamamlanır.

* Sözü edilen konut bölgesinin kuruluş süreciyle ilgili olarak, doğrudan kurucu komite içinde yer alan iki kişiyle Mayıs 2006’da ayrıntılı yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

İkinci sorunun çözümü için benimsenen yöntem ise kura çekmedir. Parsel numaraları yine aynı toplantıda kağıtlara yazılarak bir torbaya atılır. Sonra, listedeki isim sırasına göre herkes kura çeker. Çektiği parsel numarasındaki arsanın sahibi olur. Bütün bunlar katılımcıların gözü önünde yapılır. Böylece sürecin demokratik olmadığına dair olası itirazların öntü kesilir. Bu şekilde parsel numaraları ve “sahipleri” için bir dosya oluşturulur. Anlaşmazlık durumlarında bu kayıtların esas alınması ve olası sorunların komitenin müdahalesiyle çözümlenmesi kararlaştırılır.

Konut kullanıcılarının belirlenmesi sürecindeki ayrıntılardan da anlaşılacağı gibi, bu alana yerleşenlerin, kırsal alandan o dönem için İstanbul'a göç etmiş ailelerden değil, zaten İstanbul'da yerleşik olan ailelerden oluşmaktadır. Daha önceden İstanbul'da yerleşik olmaları anlamında bu kesim zaten “kentli”dir.

Konutların yapım süreci de kolektif bir çaba ile gerçekleşir. Malzeme alımından konutun tamamlanmasına kadar hemen tüm işler örgütlü olarak ve hızlı bir şekilde yapılır. 135 konutun inşaa projesi için kum, biriket, çimento gibi temel maddelerin parası toplanıp en uygun fiyatla satın alınır ve inşaat alanına getirilir. O dönemde bölgeye araba yolu olarak Kağıthane ve Alibeyköy'ü ayıran yol dışında bir seçenek bulunmamaktadır. Bu yüzden inşaat malzemeleri 200-300 metrelik yolda elden ele taşınır.

Kuruculara göre o günlerde inşaatlar yapılırken aslında en çok su sıkıntısı çekilmektedir. Sadece inşaat yapımında değil, mahallenin de su problemi vardır. Kendileri, şehir hatlarının su borularını patlatarak bu sorunu “çözerler”! Böylece oradan hem mahalleye su verilir hem de inşaatları tamamlanır.

Bu yoğun ve kolektif çalışmanın etkisiyle planlanan tüm konutlar birkaç ayda bitirilir. 1978 yılının ilk aylarında birinci etap olarak tanımladıkları 135 konutluk bölüm tamamlanmış olur, insanlar konutlara yerleşir. Artık bu bölgede yaklaşık 500 kişiden oluşan bir topluluk ikamet etmeye başlamıştır.

Bu arada yerel yönetimlerin müdahaleleri ve askerlerin yıkım girişimleri, ciddi çatışma ortamları yaratılmadan, örgütlü potansiyelin de etkisiyle, “görüşmeler” yoluyla engellenir. Ancak kurucuların ikinci etap konut bölgesi olarak planladıkları yerde, konut çalışmaları başlayamaz. Çünkü kuruluş sürecini büyük ölçüde örgütleyen grup içinde görüş ayrılıkları başlamıştır. İç tartışmalar bölünmeyle sonuçlanır ve kurucuların ifadesine göre artık konut sorunuyla ilgilenilecek ortam kalmamıştır.

Türkiye'de politik gerilimlerin en yoğun şekilde yaşandığı yıllarda, 12 Eylül 1980 askeri darbesi yapıldığında, sözü edilen politik kimliği olan bu küçük konut bölgesi, İstanbul'da fiziki ve sosyal bir gerçeklik olarak yerini almıştır.

Politik Yerleşimin Kent Sistemine Dahil Ol(ama)ma Süreci!

Bu küçük konut bölgesinde yapılan 135 konutun yasal kimlik kazanması ve karşılaştığı sorunlar, Türkiye'de enformel konut alanlarının sisteme dahil olma süreç ve deneyimi hakkında ilginç fikirler sunmaktadır. Resmi kayıtlara göre söz konusu alandaki konutların ilk yasal belgeleri, vergi dairelerine ödenen emlak vergisi makbuzlarıdır. Örneğin bu konutlardan biri için 1980 yılında

2.800 TL. emlak vergisi ödediği görülmektedir.²³ Belgelere göre aynı konut için 1981 yılında 3.470 olmak üzere her yıl düzenli olarak emlak vergileri ödenmiştir. Örneğin 1987 yılında 65.120, 1988 ve 1989 yılları için 74.140 TL. emlak vergisi ödenmiştir. Emlak vergileri açısından hemen hemen hiçbir kesinti olmamıştır. En son 2006 yılı Emlak vergisi olarak 29.05.2006 tarihinde Eyüp Belediye Başkanlığına 47.600 YTL ödendiği görülmektedir.

Eyüp Belediyesinin bir yazısında bitim tarihi 1980 yılı olarak gözüken²⁴ ve yapıldıkları andan itibaren kaçak elektrik kullanan bu konutlara yine Eyüp Belediyesinin başka bir resmi yazısında elektrik verilmesinin uygun görüldüğü ifade edilmektedir.²⁵

Konut sahipleri, konut sahipliğine yasal hak kazanmak amacıyla, 1983 yılında İstanbul Belediye Başkanlığına “İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan gecekondu Ait Başvuru Dilekçe Formu”nu doldurarak verdikleri, belgelerden görülmektedir. Bu belgelerden birinde bir Yeminli Özel Teknik Büronun, konutlarla ilgili tutanak tuttuğu; konutların, yasanın kapsadığı 1976-1981 yılları arasında yapıldığı ifade edilmektedir.²⁶

Söz konusu bölgedeki konutlara 1987 yılında Tapu Sicil Müdürlüğü tarafından Tapu Tahsis Belgesi verilmiştir.²⁷ Tapu Tahsis Belgesi verilirken Ziraat Bankası Alibeyköy Şubesi ve Topkapı Vergi Dairesine yapılan ödeme makbuzları ve Eyüp Belediyesi Şube Müdürlüğünün 2805 sayılı yasa için başvuru yazıları dikkate alınmıştır.

Tapu Tahsis Belgelerinin, tapuya dönüştürülmesi için başvurular yapılmış ve girişimler sürerken, Karayolları Genel Müdürlüğü, bu alandaki konutların İstanbul Boğazı İkinci Karayolu geçişi 2.864-3568 kilometreleri arasında, Hasdal Okmeydanı ekspres yolu üzerinde kaldığını, bu nedenle 2942 sayılı yasanın 22. ve 23. maddeleri uyarınca istimlak edilmesini istemiştir. Daha önce iki kez istimlak yapılmış ve yaklaşık 100 gecekondu yıkılmıştır. Bu kez söz konusu olan yaklaşık 40 konutu kapsayan ek istimlak kararıdır.

Bu konutlarla ilgili kamulaştırma tebligatları ve bedellerin ödenmesi 1987’de yapılmıştır. Konut kalitesine göre belirlenen istimlak bedellerinin değişkenlik gösterdiği gözlenmektedir. Ancak konut sahiplerinin bir kısmının itirazı nedeniyle bu süreç uzamış; istimlak kararları, genel olarak ilerleyen dönemde kesinleşmiştir.²⁸ 07.04.1989 tarihinde “Kıymet Takdir Komisyonu”, konut bölgesindeki itiraz konusuyla ilgili çalışmalarını sonuçlandırarak, konutların değerlerini raporlar halinde düzenlemiş ve konut sahiplerine aynı yılın sonbaharında tebliğ edilmiştir.²⁹ Aynı dönemde ilgili konutların istimlak bedelleri de Ziraat Bankası şubelerine yatırılmıştır.

Bu arada, bazı konut sahipleri, belirlenen istimlak değerlerinin çok düşük olduğunu, yeniden tespit yapılmasını isteyerek Eyüp 1. Asliye Hukuk Hakimliğine başvurularına karşın ilgili mahkeme, 1989/980 esas ve 1991/340 sayılı karar ile, davacıların taleplerini reddetmiştir. Bunun üzerine davacı vekilleri kararı temyiz etmiş ancak Yargıtay 5. Hukuk Dairesi 03.12.1991 tarihinde 29053 esas, 37295 sayılı karar ile ilgili mahkemenin kararını onamıştır.

Karayolları Genel Müdürlüğü, bu aşamada, önceden hazırlattığı bir “Taahhütname”yi, istimlak edilecek konut sahiplerine imzalatmaya çalışmıştır. Burada kısaca, konutun istimlak bedelinin aldığı, bununla ilgili bir hak talebinde bulunulmayacağı, 30 Mayıs 1990 tarihine kadar konutun boşaltacağı, aksi durumda her gün için 50.000 TL ödemenin “taahhüt” edildiği ifadeleri yer almaktadır. Ancak konut sahiplerinden bunu imzalayan olmamıştır.

Bu arada Eyüp 3. İcra Müdürlüğü, 1990/1153 esas sayılı dosyada görüleceği gibi adı geçen bölgede tahliye işlemlerine karar vermiş bunun üzerine konut sahipleri “kamu yararı” ve yapılacak bir şey olmadığını düşünerek istimlak bedellerini kabul etmiş ve konutlarının yıkılacağı günü beklemeye başlamışlardır. Ancak, izleyen yıllarda Karayolları Genel Müdürlüğü, otoyolun her iki yanını tel örgülerle çevirip kendi sınırlarını koruma altına alınca, sözü edilen konutların, bu sınırların dışına kaldığı görülmüştür. Hatta, karayollarının sınırı ile ilk konutlar arasında bir de cadde kalmıştır. (Ziya Gökalp Caddesi) Bu sürede konutların yıkımı için doğrudan bir girişim de olmamıştır.

Bunun üzerine konut sahiplerinin bir kısmı önce İstanbul II. Nolu İdare mahkemesine başvurarak, kamulaştırma işlemlerinin iptal edilmesini istemişlerdir. Ancak, İdare Mahkemesi, bu talebi reddetmiştir.³⁰ Bunun üzerine, davacı vekilleri konuyu Danıştaya taşımışlardır. Danıştay 6. Dairesi de işlemin hukuka uygunluğuna karar vermiş ve davacıların taleplerini reddetmiştir.³¹

Konut sahiplerinin bir bölümü 1995 yılında Eyüp Asliye hukuk Hakimliğine başvurarak, daha önce kendilerine verilen istimlak bedelini yasal faiziyle geri ödemek koşuluyla, konut sahipliği haklarının iadesini istemişlerdir. 1995/522 nolu dosyadaki belgelere göre Karayolları Genel Müdürlüğü bu talebin yasal yünden kabul edilemez olduğu yönünde savunma yapmıştır.

Dava sürerken, konutların üzerinde bulunduğu ve davaya konu olan 76 pafta, 5 ada, 40 parsel üzerindeki arsanın, 01.05.1995 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesinden, Karayolları Genel Müdürlüğüne devri yapılmış³² burada 40 parselin 73.902 metrekairelik bölümü 53 parsel numarası alarak 739.020.000 TL bedelle Karayolları Genel Müdürlüğüne geçmiştir. Tapuda “Fundalık” olarak geçen bu alanda, Karayolları Genel Müdürlüğü'nün belgelerinde icra yoluyla tahliyesi istenen 40 kadar kaçak yapı olduğu ifade edilmektedir.³³

Eyüp Asliye 2. Hukuk Mahkemesindeki dava devam ederken, 13.09.1996 tarihinde duruşmaya tarafların gelmemesi sebebiyle 31.12.1996 tarihindeki duruşmada “dosyanın işlemde kaldırılmasına” karar verilmiş ve bu tarihten itibaren üç ay içinde yenilenmemiş bulunan bu davanın açılmamış sayılmasına karar verilmiştir. Sözü edilen belgelerin Eyüp İlçesi II. Asliye Hukuk mahkemesi 1997/181 sayılı dosyada bulunmaktadır.

Bu arada konut sahipleri, açtıkları tüm davaları “kamu yararı” vb. nedenlerle kaybetmiş; dolayısıyla yasal açıdan dayanaklarını yitirmişlerdir. Bununla birlikte bu “sosyal sorun”un nasıl çözüleceği konusunda tarafların “girişimleri” devam etmiştir ve etmektedir.

Yazışmaların, mahkemelerin, arayışların sürdüğü bu süreçte en son olarak geçtiğimiz Mayıs ayında İstanbul Büyükşehir Belediyesin Zabıta Müdürlüğünden gelen görevliler mahallede tek tek konutların durumları ile ilgili elektrik, su, doğalgaz, emlak vergisi vb. konu edinen raporlar hazırlamışlardır. Belediye görevlilerinin bu çalışmasının, Karayolları Genel Müdürlüğü, 17. Bölge Müdürlüğü'nün 17.03.2005 tarih ve 07760 sayılı yazısı üzerine, Büyükşehir Belediyesi Emlak İstimlak Daire Başkanlığı, Mesken ve Gecekondu Müdürlüğü'nün 20.04.2005 tarih ve 4789 sayılı yazısına dayanarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu yazılardan da anlaşıldığı gibi, sözü edilen çalışmaların içeriği, istimlak ve yıkım kararı verilen konutların bugünkü durumlarıyla ilgilidir. Başka bir deyişle İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı bünyesinde yapılan yazışmaların içeriği, yıkım kararının uygulanması süreciyle ilgilidir.

Geçmişin Simgesi 40 Konutun Bugünü ve Geleceği!

2000'li yılların Güzeltepe Mahallesi birçok özelliği nedeniyle kuşkusuz artık 1970'li yılların mahallesiyle aynı değildir. Ancak mahallenin sözü edilen küçük konut bölgesi, hem konut kalitesiyle hem de içinde ikamet edenlerin değişmemiş olmasıyla, geçmişi adeta bugüne taşıyor. Daha önceden "cadde" olarak ifade edilen iki sokak arasında kalmış bu konutların bulunduğu alan, tarihsel geçmişini bugüne taşımada ve yine ilk günlerinde olduğu gibi her an yıkım tehlikesiyle karşı karşıya olma anlamında, otantik özelliğini koruyor. Bu alanın ayrı bir adı yok. Ama mahalleye çok kaba bir gözlemlerle bakıldığında bile kolaylıkla ayırt edilebilecek bir mekan olarak dikkat çekiyor.

1978 yılında yapılan 135 konuttan bugün kalan konut sayısı yaklaşık olarak 40 adettir. Bu konutların tamamı, Ziya Gökalp Caddesi ve Yavuz Selim Caddesi arasında kalıyor. Dolayısıyla yarısı Ziya Gökalp'e diğer yarısı da Yavuz Selim caddesine bakıyor. Konutların başladığı yer Kasımalı sokak bittiği yer ise Narin sokaktır. Arada bir de Zarif Sokak var. Ziya Gökalp Caddesinin önü TEM otoyolu Okmeydanı bağlantı yoluna bakıyor. Otoyolun yapımı sırasında, daha önce planlanıp yapılmış olan yaklaşık 95 konut yıkılıyor.

Konutların üçü hariç, tamamı ilk yapıldıkları gibi duruyorlar. Yapılanlardan ikisi, sadece üstlerine bir kat daha yapmışlar. Diğerleri ise ilk konutların yapımından birkaç ay sonra, sahibinin ifadesine göre "yıkılmayacakları anlaşılınca bari adam gibi bir şey yapayım" diyerek o yıllarda üç kat olarak yapılmış. Bunun dışındakiler, ilk gecekondu halleriyle devam ediyorlar. Ortalama 60-70 metrekare büyüklüğünde. Arsa büyüklükleri ise 150 metrekare dolayında gözükyor.

Konutlarda oturanlar hemen hemen tamamen ilk konut sahipleridir. Bu konutlarda ikamet edenlerin kökenleri de çeşitli. Buna göre Sivas, Tunceli, Amasya, Erzincan, Sinop, Erzurum, Tokat, Çorum ve Ardahanlı'ların oturdukları görülmüyor.

Buradaki konut bölgesine yıllardır hiçbir yatırım yapılmıyor. Örneğin iki caddenin asfaltı en son Recep Tayyip Erdoğan'ın belediye başkanı olduğu dönemde yapılmış. O haliyle duruyor.

Güzeltepe mahallesinin bu bölümü gerçekten ilginç bir serüvene tanıklık ediyor. İstanbul'un diğer politik kimlikli mahalleleriyle aynı süreçte, aynı düşünme tarzının ve aynı mücadelelerin ürünü olarak kurulmuştur. Aynı sorunları yaşamış, aynı risklerle karşılaşmış bir mahalledir. Belki de ileride diğerleriyle aynı kaderi paylaşacaktır. Ancak şimdi diğer örneklerinden daha acil sorunlarla karşı karşıyadır. Kuban'ın ifadesiyle "sermayenin sermayesi olan kentler"deki³⁴ "kurbanlık mekanlar"dan³⁵ biri olarak gözden çıkarılmıştır ve çok büyük olasılıkla yıkılacağı günü beklemektedir.

Sonuç ve Değerlendirmeler!

Güzeltepe Mahallesinde sözü edilen konut bölgesi örneğinde görüldüğü gibi politik kimliği olan yerleşmeleri birer sonuç olarak kabul edersek, bu sonuçtan hareketle Türkiye'de kentleşme sürecinin; dolayısıyla planlamanın serüvenini okuyabiliriz. Söz konusu konut bölgesi kuruluş sürecinde "planlama ilkeleri" çerçevesinde inşa edilmiştir. Konut kullanıcılarının belirlenmesinden bütün temel noktalarda katılım sürecinin örgütlenmesine kadar bir çok ayrıntı hesap edilmiş,

buna uygun mekanizmalar oluşturulmuştur. Uygulamada, belirlenen ilkelere özen gösterilmiş; bu ilkelere uygun davranmak önemsenmiştir.

Bu noktada sosyalist dünya görüşünün, planlamayı temel ve düzenleyici bir ilke olarak düşünsel sisteminin merkezine almasının etkili olduğu söylenebilir. Ancak bu ilkeye düşünsel olarak sahip olmak, söz edilen örnekte daha çok tamamlayıcı bir faktör olarak durmaktadır. Bu sürecin dinamikleri üzerine konuşurken bir hazırlayıcı süreçten söz etmek gereklidir. O da şudur: Türkiye' de erken cumhuriyet dönemi deneyimleri dışta tutulursa, planlama, gerçekte kentleşme sürecinin yönlendirici bir unsuru haline gelememiştir.³⁶ Bu durum, her toplumsal kesimin, "gücü oranında" kentte tutunma eğilimlerini güçlendirmiştir.

Bu süreç, sistemle birlikte düşünüldüğünde kaçınılmaz olarak kentin yapıli olmayan alanlarının, formelin himayesinde çıkar grupları tarafından satılması sonucunu doğurmuştur. Gerçekte söz konusu olan, içinde formel aktörlerin de yer aldığı çıkar gruplarının kenti talan etmesidir. Kentleşme yazınında sıklıkla kullanılan İlegal Kent,³⁷ Ötekine Yenik Düşen Kent,³⁸ Kent Hukuku Dışında Gelişen Kent³⁹ Yağmalanan Kent⁴⁰ ifadeleri, bu sürecin nasıl işlediğini farklı bağlamlarda da olsa dile getirmeleri açısından önemlidir.

Güzeltepe örneği de dahil politik nitelikli yerleşmelerin kuruluşunda bu anlamda planlama ilkesinin böylesine işlevsiz bırakılmasına duyulan tepkinin etkili bir faktör olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yönüyle, politik kimliği olan yerleşmeler ile diğer enformel yerleşmeler arasında önemli bir farklılık olduğu açıktır.

Bununla birlikte politik kimliği olsun olmasın bütün enformel yerleşmeler sermayenin ve sistemin çıkarlarına göre, yeniden düzenlenebilmekte, dönüşüme tabi tutulmakta ya da gözden çıkarılabilmektedir. Bu da başka bir olgudur. Nitekim 1950'li yıllardan beri "görmezden gelinen" ve ileriki yıllarda çıkarılan af yasalarıyla kullanıcılarına tapusu da verilen konut bölgelerinin bir kısmı da dahil bir dizi konut bölgesi, yeni dönem kent vizyonu için yıkılmakta ya da yıkılması tasarlanmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri adı altında izlediğimiz bu süreç, politik kimliği olan ve olmayan konut bölgelerini, kentsel planlama ilkelere aykırı yapıldıkları için değil, yeni kentsel projelerin uygulanabilmesi için yıkmayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak kamu yararını merkeze alan ve buna göre katılım sürecini örgütleyen yeni bir düşünme biçimine ve yeni toplumsal pratiklere ihtiyaç duyduğumuz açıktır. Bu olmadıkça kentsel mekanlar kamunun değil, çeşitli çıkar gruplarının yararına sürekli olarak yıkılacak veya yapılabacaktır.

Dipnotlar / Kaynakça

1. Yıldız Uysal; "Kenti ve Yaşamı Sorgulamak" MİMARİST Mimarlık ve Kültür DERGİSİ, Sayı: 3, 2001 s. 62
2. Frederich Engels; İngiltere' de Emekçi Sınıfların Durumu, Sol Yayınları, 1997 s. 69-129
3. İlhan Tekeli; Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2001, s: 9
4. Ruşen Keleş; Kentleşme Politikası, İmge Kitapevi, 1990, s. 64-74

5. Zekiye Yenen, Oya Akın, Hülya Yakar; EYÜP; Dönüşüm Sürecinde Sosyal Ekonomik ve Mekansal Yapı, Eyüp Belediyesi Yayını, 2000 s. 88/89
6. Gülçin Pulat Gökmen; "Geçmişten Günümüze Dar Gelirli Kentlilerin Konut Sorununa İlişkin Politikaların ve Sonuçlarının İrdelenmesi" Göç, Kent Gecekondu, Birsen Yayınevi, İstanbul 1998, s. 96
7. Oktay Ekinci; İstanbul'u Sarsan On Yıl, Altın Kitaplar, İstanbul 1985 s: 23-27
8. Ayda Eraydın; DEĞİŞEN MEKAN, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bir Bakış: Dost kitapevi, Ankara, 2006, s. 86/87
9. Faik Akçay; Zeytinburnu; Gerçek Yönleriyle Bir Gecekondu Kenti, Çelikkilt Matbaası, İstanbul 1974, s. 15/16
10. Mustafa Sönmez; İstanbul'un İki Yüzü, Arkadaş Yayınları, İstanbul, 1996, s. 86-92
11. Ali İhsan Saner; Devletin Rantı Deniz, İletişim Yayınları, İstanbul 2000
12. Zekiye Yenen, Oya Akın, Hülya Yakar; EYÜP; Dönüşüm Sürecinde Sosyal Ekonomik ve Mekansal Yapı, Eyüp Belediyesi Yayını, 2000 s. 88/89- 124
13. Şükrü Aslan; 1 Mayıs Mahallesi 1980'den Önce Toplumsal Mücadeleler ve Kent, İletişim Yayınları, 2004
14. Kemal H. Karpat; Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm, İmge Kitapevi Yay. 2001, s. 140
15. Serpil Bozkulak; "Gecekondu Varoşa Gülsuyu Mahallesi", İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Der. Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul 2005, s. 239-265
16. Bu sloganı ya da buna benzer slogan ve görüşleri, özellikle Eylül-1977 tarihli Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu, Mücadele gibi o dönemin sol çizgideki dergilerinde görmek mümkündür.
17. Halkın Yolu Dergisi, Özel Sayı, Eylül-1977, s. 4
18. Frederich Engels; Konut Sorunu, Sol Yayınları, Ankara, s. 22-91
19. Birlik Dergisi, Almanya Türkiyeli Öğrenciler Konfederasyonu Yayını, Sayı: 9, Ekim 1979, s. 45-51
20. Halkın Yolu Gazetesi, 1 Mayıs Mahallesi Özel Sayısı, Eylül 1977
21. Güney Dergisi, Ocak 1978
22. Aydınlık (Günlük Gazete), 17-27 Şubat 1980
23. 10.10.1980 Tarihli 980-4543 Sicil Nolu, 757099 Nolu Makbuz
24. Eyüp Belediyesinin, 21.04.1983 tarih ve 1940 sayılı yazısı
25. 31 Mart 1982 tarihli ve 1070 sayılı yazı
26. 085-H Grubu Odimtaş Yeminli Özel Teknik Büro Tutanağı, Kasım 1984
27. Bir örnek olarak 5 nolu konut için Eyüp Tapu Sicil Muhafızlığı'nın, 30.04.1987 tarihinde, 1491 yevmiye numarası ile verdiği Tapu Tahsis Belgesi!
28. TC Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 06.02.1989 gün ve 1989/5 sayılı kararı!

29. Karayolları Genel Müdürlüğü, 17. Bölge Müdürlüğü 12.09.1989 tarih ve 27502 sayılı “Kamulaştırma Tebligatı”
30. İstanbul 2. Nolu İdare Mahkemesinin 1993/756 esas ve 1993/1625 sayılı kararı.
31. Danıştay 6. Dairesi, 1994/1250 Esas, 1994/4736 sayılı kararı
32. 1630 Yevmiye, 83 cilt, 8161 sayfa nolu ve 01.06.1995 tarihli Tapu Senedi
33. KGM’ Vekili Avukat Orhan Sabuncu’nun 1995/522 esas nolu, 01.12.1995 tarihli savunmadan
34. Doğan Kuban, Mimarist, Mimarlık ve Kültür Dergisi, s. 70
35. Rasim Özdenören; Kent İlişkileri, İz Yayıncılık, İstanbul 1998
36. Doğan Kuban; Mimarist, Mimarlık ve Kültür Dergisi, Sayı: Sayı: 3, 2001 s. 75/76
37. Neşe Özgen; “İllegalleşen Kent”, Bilim ve Ütopya Dergisi Sayı: 65, 1999
38. Oya Baydar; İstanbul Dergisi Sayı: 23
39. Sema Erder; İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye, İletişim Yayınları, 1996
40. Emre Kongar; 21. Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitapevi, 1998

TÜRKİYE'DE KENTSEL ALANLARIN KORUNMASINDA ROLLERİN DAĞILIMINA YÖNELİK POLİTİKALAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. CEYHAN YÜCEL

(Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

1- Giriş

Ülkemizde son yıllarda, kentsel koruma sistemine yönelik önemli arayışlar ve düzenlemeler söz konusudur. Koruma konusunda günümüze kadar uygulanagelen sistem içerisinde, daha önce yer almayan yeni yasal düzenlemeler ve örgütlenme biçimleri üzerinde yenilikler yaşama geçirilmektedir.

Bu düzenlemeler içerisinde en temel yenilik, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nda, 5226 Sayılı Değişiklik Yasası ile yapılan düzenlemedir. Bu yasa ile korunacak alanların planlanması ve yönetimine yönelik önemli değişiklikler öngörülmüştür. Bu kapsamda, koruma amaçlı imar planlarının ve koruma alanlarının tanımı yeniden yapılmış, çevre düzeni ölçeğinde koruma planlamasına yönelik açıklamalar yapılmış, en ciddi değişiklikler ise korunacak alanların yönetimine yönelik düzenlemelerle gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, sit alanları için "alan yönetimi" tanımı getirilmiş, bu yönetim alanı üzerinde etkinlik gösterecek yeni örgütlenmelere gidilmiş, bu örgütlenmeler içerisinde yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarına yeni roller verilmiş ve ayrıca koruma kurullarının üye sayısı artırılmıştır. Yakın dönemde ise Koruma Yasası'nın öngördüğü değişikliklerin uzantısında, uygulamaya esas oluşturan mevcut yönetmelikler değiştirilmiş ve ek olarak yeni yönetmelikler hazırlanarak uygulamaya geçirilmiştir.

Yapılan bu değişiklikler, hedeflediği uygulamalar açısından yaşanan sorunların çözümü konusunda beklenen kavramları içermekle birlikte, hazırlanış ve içerdiği yenilikler açısından tartışmaya oldukça açık bir nitelik göstermektedir. Söz konusu yenilikler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarına yer vermesi açısından daha katılımcı ve rollerin paylaşıldığı çözümleri hedeflemekle birlikte, ortaya konuluşları açısından mevcut işleyişte yaşanan sorunlar konusunda doğrudan çözümler içermemekte, aksine mevcut örgütlenmeye ilave yeni birimler ve görev tanımları getirmektedir. Buna ek olarak, bir uzmanlık alanı olarak koruma konusunda halen en önemli örgütler olan Koruma Kurulları'nın yükünü ve bürokratik işleyişini hafifletecek çözümler, üye

sayısının artırılması dışında, önerilmemektedir. Ayrıca, Yasa ile önerilen yeni örgütlenmelerin, Ülkemiz bütününde halen uygulanmakta merkezi ve yerel yönetim sistemi ve işleyişi içerisindeki yerleri ve rolleri tam olarak açıklanamamaktadır.

Koruma konusunda yukarıda değinilen bu arayış ve düzenlemelerin Ülkemiz koşullarında kentsel koruma çabaları üzerinde yaratacağı etkilerin ve olası sonuçların belirlenebilmesi ve tartışılması amacı ile hazırlanan bu çalışmada, öncelikle kentsel alanlarda koruma eylemine yönelik işleyişi biçimlendiren temel araçlar üzerinde durulacaktır. Bu araçlar ilk aşamada yasal ve yönetsel araçlar olarak ele alınacak, daha sonra bu araçların koruma sisteminin işleyişi ile ilişkisi kurulacaktır. Bu bağlamda, yasal ve yönetsel araçlar ile mekansal planlama ve koruma amaçlı teknik uygulamalar arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirmeye gidilecektir. Bu kapsamda başlıca yasal araçlar ulusal koruma politikası, koruma ve planlama mevzuatı ve planlar sıradüzeni olarak ele alınacaktır.

Buna göre, koruma sistemlerinin dayandıkları ana politikalar ve uygulanmakta olan mevzuatı kapsayan yasal dayanaklar; bu yasal dayanaklara bağlı olarak belirlenen aktörler ile bu aktörler arasındaki rol dağılımı ve paylaşımı, mekansal planlama ve teknik koruma uygulamaları açısından incelenecektir. Söz konusu aktörler çalışma kapsamında, ana yönetim biçimine bağlı olarak merkezi yönetim, yerel yönetim, koruma konusunda yetkili/sorumlu uzman kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri olarak ele alınacaktır.

Daha sonra, bu çalışmanın da özünü oluşturan, Türkiye'deki kentsel koruma sistemi ve bu sistem içerisinde yetki ve sorumluluk dağılımı konusunda mevcut işleyiş ortaya konulacak; ardından son dönemde yapılmış olan düzenlemeler tartışılacaktır. Çalışma bu tartışma sonucunda elde edilecek bulgu ve yorumlarla sonuçlandırılacaktır.

2- Kentsel Koruma Alanlarının Planlanmasında Temel Araçlar ve Aktörler

Kentsel alanların korunmasına yönelik planlama faaliyetleri yalnızca mekansal planların hazırlanması ile sınırlı olmamaktadır. Mekansal koruma planlarının hazırlanması ve uygulanmasında, genel işleyişi belirleyici ana politikalar, mevzuat ve yönetsel araçlar/aktörler genel bağlamı oluşturan unsurlar olarak ortaya çıkar. Buradan hareketle, kentsel korumaya yönelik çerçevenin ortaya konulabilmesi için bu araçların sistematik olarak ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada, bu araçlar önce yasal ve yönetsel araçlar olarak ele alınacak, daha sonra bu araçlarla ilgili aktörler konusunda açıklamalar yapılacaktır.

2-1. Yasal ve Yönetsel Araçlar

Koruma uygulamaları, bir uzmanlık alanı ve eylemi olması nedeniyle, kendine özgü süreçler gerektirir. Ancak, bir mekansal karar alma ve planlama eylemi olmasından dolayı genel planlama yöntemi ve süreçlerinden ayrı düşünülmemektedir. Bu nedenle, koruma sistemi ile ilgili oluşturulacak çerçevenin, mevcut mekansal planlama sistemi ile ilişkisinin kurulmuş olması beklenirken, bir uzmanlık alanı olmanın gerektirdiği özel koşulları da sağlaması gerekmektedir.

Bu sistemin ilişkide olacağı ilk temel araç 'Ulusal Politikalar' olacaktır. Ulusal düzeyde korumaya ilişkin tutum ve davranışlar, koruma etkinliklerinden beklentilerde de yükselmeler sağlayacaktır.

Geniş çapta belirlenecek politikalar ile koruma konusunda mekana yayılan ve sağlıklı bir sistem oluşturulabilecektir.

Koruma sistemini yönlendirecek diğer bir araç ise mevcut 'Planlama Sistemi' ve 'Koruma Sistemi'ne yönelik araçlardır. Bunlar planlama ve koruma sistemlerinin çalışması için ihtiyaç duyulan yasal düzenlemeleri içermektedirler. Bir mekansal politika ve düzenleme eylemi olarak koruma planlaması etkinlikleri, doğal olarak planlama disiplininin yöntem ve ilkelerine bağlı olarak yürütülecektir. Dolayısıyla, amaç, kapsam ve yöntemde söz konusu olan bu aynılık, genel kent planlama ve kentsel koruma çalışmalarının bir bütünlük içinde yürütülmesini gerektirmektedir. Kent planlama ve kentsel koruma planlamasına uygulamalarında farklılık koruma etkinliklerinin, uzmanlık bilgisi gerektirmesi nedeniyle, ayrı bir koruma sistemi içerisinde yürütülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, farklı düzenlemelerin olması bir zorunluluk olmakla birlikte, koruma amaçlı ayrı bir planlama eyleminin varlığı ve bunun mevcut planlama sisteminden ayrı bir süreç olarak işletiliyor oluşu, mekansal planlama açısından ikili bir görüntü ortaya çıkarmaktadır.

Bu grup içindeki son araç mekansal planlama sistemi içerisinde uygulanan 'planlar sıradüzeni' dir. Ülke'den başlayarak planlamaya konu coğrafyanın gerektirdiği ölçekler içerisinde bölge, metropoliten ve kent ölçeğine kadar inen sıradüzen içerisinde hazırlanan planlar da farklılaşmakta, planların amaçları ve içerdikleri kararların niteliği değişmektedir. Günümüzdeki uygulamalarda, bölgesel ve bölgesel planlar belirlenen politikalara bağlı olarak geliştirilen stratejilerle şekillenmekte ve bu özellikleri ile politik ve stratejik bir enstrüman görüntüsü sunmaktadırlar. Metropoliten ve kent ölçeğindeki planlar ise doğrudan fiziksel kent mekanı ve çevresine yönelik kararlar içeren, alan kullanımı, yoğunluk ve yapılaşmaya yönelik detaylara kadar inen düzenlemeleri belirleyen planlar olarak hazırlanmaktadır. Gerek politik nitelikteki üst düzey planlar gerek mekansal planların, hazırlanma teknik ve yöntemleri gereği, doğal olarak planlamaya konu alanla ilgili her konuda kararlar içermelerinden ötürü, kentsel korumaya yönelik politika ve kararları da içermeleri gerekmektedir.

2-2. Aktörler

Kent planlama ve korumada, yukarıda sıralanan araçların işlerliğinde rol alan aktörler, etkinlik alanına göre değişmektedir. Bu bağlamda, temel rol ayrımı ya da paylaşımı merkezi yönetim birimleri ve yerel yönetimler arasında olmaktadır. Bağlı bulunan yönetim sistemi doğrultusunda, bu aktörler arasındaki rol dağılımları farklılaşmaktadır. Merkezi yönetim sisteminin etkin olduğu durumlarda, mekansal planlama ve koruma faaliyetlerinde merkezi yönetimin ilgili birimleri arasında yukarıdan aşağıya doğru bir hiyerarşi içerisinde sorumlulukların da dağıtıldığı görülmektedir. Bölgesel ve bölgesel düzeyde planlama eylemleri izlenen ulusal politikalar doğrultusunda merkezi birimler tarafından yürütülmektedir. Yerel yönetimler ise genelde fiziksel planların hazırlanması ve uygulanmasına yönelik yetkilerle donatılmaktadır.

Daha yerel nitelikler taşıyan federal yönetimlerde ise, her bir eyalet kendi alanı içerisinde planlama etkinliklerini yürütmektedir. Ulusal düzeyde çerçeve niteliğinde hazırlanan yasal düzenlemeler ile ana ilkeler belirlenmekte, eyalet devletleri bu çerçeve içerisinde kendi düzenlemelerini gerçekleştirmektedirler.

alınması, koruma alanlarında tespit ve tesçil işlemlerinin yapılması ve onaylanması, koruma planlarının onaylanması Koruma Kurullarınca yerine getirilirken, yerel yönetimler kendine has ayrı bir süreçte işleyişe tabi olan koruma amaçlı imar planlarının hazırlanmasından ve uygulanmasından sorumludurlar. Planların uygulanması aşamasında yerel yönetimlerce karara bağlanan her türlü uygulama Kurulların onayını gerektirmektedir.

Bu yapı içerisinde yerel yönetimlerin etkinliği planları hazırlamak ve uygulamakla sınırlı iken Koruma Kurulları hem korumaya yönelik temel ilkeleri belirlemekte hem de plan uygulama sürecinde gerçekleştirilecek işlemleri karara bağlamakta, bu nedenle yoğun bir bürokratik yükte sahip olmaktadır. Bölgesel düzeyde örgütlenmenin getirdiği zorluklar düşünüldüğünde, önemli bir aşama olan uygulamaların izlenmesi ve denetlenmesi konusunda önemli aksaklıklar ortaya çıkmaktadır.

Kent mekânında etkinlik gösteren diğer örgütler olarak sivil toplum ve meslek kuruluşları ise süreç içerisinde çok etkin role sahip değillerdir. Ulusal düzeyde birkaç örgüt (ICOMOS Türkiye, ÇEKÜL Vakfı, Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası vb.) bireysel çabaları ile daha çok belgeleme, danışmanlık hizmeti ya da uygulamaların izlenmesi konusunda etkinlik göstermektedir. Yerel yönetimler düzeyinde oluşturulan Tarhi Kentler Birliği ise belediyeler düzeyinde bir iletişim ortamı ve işbirliği sağlanması yönünde faaliyetini sürdürmektedir.

Özel sektör, ekonomik faaliyetleri gereği daha çok bireysel yatırımlarla koruma uygulamalarında yer almaktadır. Geniş çaplı koruma uygulamalarında süreç içerisinde yer almamaktadır.

3-3. Mevcut İşleyişe Yönelik Değerlendirme

Kentsel alanlarda koruma uygulamalarında ağırlığın koruma kurullarında ve merkezi yönetime oluşt, bürokratik işleyiş ağırlaştırılmaktadır. Ulusal düzeyde bir koruma politikasının olmayışı, koruma bilincinin yerleştirilmesi ve korumada rol alabilecek diğer aktörlerin oluşturulmasını da önlemektedir. Özellikle yerel yönetimleri bu konuda bilinçlendirecek ve yönlendirecek bir çerçevenin oluşturulmasına gereksinim duyulmaktadır.

Koruma amaçlı planlar, farklı bir prosedüre ve örgütlenme yapısına tabi olduğundan ve hazırlık ve onaylama süreçleri uzun süreler aldığından, kent imar planları ile ilişkisi sağlıklı kulanılmamaktadır. Aynı alan içinde iki farklı planın varlığı nedeniyle, birbiriyle tutarsız ya da aykırı kararlara dayanan uygulamalar söz konusu olabilmektedir. İmar planlarının ve koruma planlarının hazırlanmasından sorumlu olan yerel yönetimler bu ayrıklığı giderebilecek durumda iken, korumanın gerektirdiği uzmanlık deneyimi ve kadrosundan yoksun olmaları nedeni ile kurullarla iletişimde önemli sorunlar yaşayabilmektedir.

İşleyiş içerisinde koruma konsusunda en yetkin ve deneyimli birimler olarak koruma kurulları önemli görevler yerine getirmektedir. Ancak mevcut örgüt yapısı içerisinde görev yüklerinin çok oluşt, kurulların akademik uzmanlık kuruluşu olma rollerini ikinci planda bırakmakta, daha çok bürokratik bir kurum olarak çalışmalarına yol açmaktadır.

* Bu konuda detaylı bilgi için: Yücel, C., (2004), Türkiye'de Kentisel Koruma Alanlarının Planlamasına Yönelik Bir Sistem Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İSTANBUL

Ülkemizde yürütülen kentsel koruma faaliyetlerinde, yukarıda belirtilen temel işleyiş içersin- de roller merkezi ve yerel yönetim birimleri arasında ayrılmış durumdadır. Koruma kararının

3-2. Planlamada ve Korunmada Temel Roller ve Aktörler

Yine merkezi düzeyde oluşturulan mevzuat içersinde şekillendirilmektedir. Çarpında bölgeler düzeyinde örgütlenebilir. Yüksek Kurul ve Koruma Kurullarının işleyiş Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda belirlenen işleyişe göre çalışan Koruma Kurulları yurt akademik nitelikli uzmanlık örgütleri olarak bu Kurullar aracılığı ile yürütülmektedir. Kültür ve ve işleyiş oluşturulmaktadır. Koruma konusundaki her türlü uygulamaya yönelik düzenlemeler, sine örgütlenen Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurulları ile koruma konusundaki çerçeve- sisteme ile yürütülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğu ile, bu bakımlık bünye- Kentisel koruma ile ilgili gelişmeler ulusal düzeyde yürütülen koruma mevzuatı ve örgütlenme- uluslararası alanda yapılmış anlaşmalara ulusal düzeyde dahil olmaktadır.

Yoktur. Ancak kalkınma planlarında koruma konusunda hedefler belirlemek, bunun yanında konusudur. Ulusal düzeyde bütüncül bir koruma politikası belirlemesine yönelik çalışma- Ülkemizde uygulanan sistem içersinde merkezi yapının ağırlıkta olduğu bir işleyiş söz

3-1. Ulusal Düzeyde Araçlar ve Politikalar

Türkiye'de kentsel alanların korunmasındaki işleyişte, son dönemde yapılmış olan değişiklikler ile önemli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bunlara değinmeden önce, bu değişikliklerden önceki işleyişin üzerinde durulması gerekmektedir. Bu kısımda değişiklikler önceki sistem konusunda bilgi verilecektir.

3- Türkiye'de Kentisel Alanların Korunması Konusunda Mevcut İşleyiş

Dünya üzerinde yaşanan son gelişmeler doğrultusunda, sivil toplum kuruluşları ve özel giri- şimcilerle koruma işbirliği sağlanmasına yönelik arayışlar artmaktadır. Özellikle yerel düzeyde koruma çalışmalarında sivil kuruluşların gerek teknik gerek ekonomik açıdan önemli katkıları sağladığı görülmektedir. Yine yerel yönetim birimleri öncülüğünde kurulan işbirlikleri ile proje düzeyinde özel girişimcilerin katılımı ve katkısı alındığı uygulamalar söz konudur.*

Korunmada ise rol dağılımı konusunda merkezi tutum ön plana çıkmaktadır. Koruma için gerekli teknik uzmanlık bilgisi doğrultusunda, uygulamalarda izleme ve denetleme olanaklarının edilebilmesi için, önemli yetkileri olan uzman koruma örgütlerinin oluşturulması sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra, merkezi ve yerel yönetim birimlerinde koruma konusunda çalışan özel birimler kurulması da söz konusu olmaktadır. Ancak, ana ilkelere belirlenmesi, yasal ve yönetsel çerçeve- velerin oluşturulması, uygulamaların onayı ve izlenmesinde ağırlıklı rol merkezi nitelik gösteren koruma uzmanlık birimlerinde olmaktadır.

4- Kentsel Koruma Konusunda Yapılan Yeni Düzenlemeler

Yukarıda ortaya konan sorunların ışığında, son dönemde koruma mevzuatı konusunda geniş çaplı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişiklikler incelendiğinde ağırlığın korumadaki yönetim yapısı üzerinde olduğu görülmektedir.

4-1. Planlama İşleyişine Yönelik Düzenlemeler

Yeni düzenlemede* ilk ortaya çıkan konu koruma amaçlı imar planına yönelik olarak getirilen tanımlamadır. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun (5226 ile değişik) 8. Maddesinde ortaya konan tanım içerisinde bu planların stratejik planlama ilkeleri doğrultusunda nazım ve uygulama imar planı düzeyinde hazırlanacağı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, ilk defa olarak ören yerleri için detaylı çözümler içeren 'Çevre Düzenleme Projesi' tanımı yapılmıştır. Bir alan için koruma kararı alınmasının ardından geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesi için daha önce bir ay olan süre üç aya çıkarılmış; koruma imar planlarının ise 2 yıl içerisinde hazırlanması ön görülmüştür (Madde 17).

Koruma amaçlı planların, diğer kent imar planlarından ayrı olarak hazırlanması şeklindeki işleyiş, yeni düzenleme ile de sürdürülmekte, ancak buna karşın koruma alanında ve etkileşim çevresinde varsa üst ölçekli planlardaki kararların yeniden gözden geçirileceği hükmü getirilmektedir. Bu görüntüsü ile yeni yapılan düzenlemede de, koruma amaçlı imar planının mevcut planlama sistemi içerisinde, sadece fiziksel mekan düzenleme ölçeğinde hazırlanan özel amaçlı bir plan olarak ele alındığı görülmektedir. Kent imar planı ile ilişki sadece, değişiklik sonrası ortaya konan bir 'etkileşim çevresi'nin tanımlanması şeklinde kurulmuştur (Madde 17).

4-2. Yönetimsel Boyutta Yapılan Düzenlemeler

Koruma Yasası'nda en geniş çaplı düzenlemenin yönetimsel boyutta yapıldığı görülmektedir. Sistem içerisinde en etkin role sahip olan Koruma Kurulları'nın yetki ve görevlerinde bir değişikliğe gidilmemekte, ancak Koruma Kurullarının adı 'Koruma Bölge Kurulu' olarak değiştirilmektedir. Bölge kurullarının üye sayıları ise, Bakanlık'ın 3 olan kontenjanı 5'e çıkarılarak, toplam 7 kişi olarak belirlenmektedir. Bunun yanı sıra, koruma imar planlarının onanması daha önce Kurullar tarafından yapılırken, yeni düzenleme ile bu görev planların incelenmesi ve uygunluğunun kararlaştırılması olarak belirlenmiş; planların yürürlüğe girmesi için yerel yönetimin onayı gerekli kılınmıştır (Madde 17).

Yeni düzenlemede ortaya konan en önemli değişiklik, koruma alanlarına yönelik 'Yönetim Alanı' kavramının ortaya konmuş olmasıdır. Düzenlemede, korunacak alanlarla bunların etkileşim sahalılarının korunması için ilgili tüm idarelerin ve sivil toplum kuruluşlarının eşgüdüm içerisinde çalışacağı bir yönetim alanının oluşturulması ve bu alandaki uygulamaların, koruma imar planına da uygun olarak yürütülmesi için beşer yıllık 'Yönetim Planları'nın hazırlanması

* 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 14.7.2004

öngörülmüştür (Madde 10-11). Aynı şekilde, korunacak alanlar için, 'Alan Yönetimi', ulusal müzeler için 'Müze Yönetimi', anıtlar için ise 'Anıt Eser Kurulu' oluşturulması yönünde bir düzenleme yapılmıştır (Ek Madde 2).

Yönetim alanı olarak belirlenen koruma alanlarının yönetimi için önce kentsel sitlerde belediye, diğer yerlerde Bakanlıkça bir alan başkanının belirlenmesi öngörülmüştür. Yönetim alanının idaresi için ilk etapta bir yönetim planı taslağı hazırlanması ve bu taslağın, yetki sınırına göre, büyükşehir belediye başkanı, ilçe belediye başkanı ya da Bakanlık tarafından hazırlanması gerekli tutulmuştur.

Bu taslağın karara bağlanması ve uygulanmasında önerilerde bulunmak amacıyla üniversite, vatandaş, sivil toplum/meslek kuruluşlarından temsilcilerin olduğu bir 'Danışma Kurulu' kurulması gerekli görülmüştür. Bunun yanı sıra, plan taslağı kısmında ihtiyaç duyulduğunda ilgili kurumlardan gelecek birer temsilci ile danışma kurulundan seçilecek iki üyenin ayrıca 'Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu'nu oluşturulması sağlanmıştır. Bu kurulun, yönetim planını kabul etme ve denetleme yetkisi bulunmaktadır. Yine bu Kurul isterse, uzmanlardan oluşan bir denetim birimi kurabilecektir (Ek Madde 2). Buna benzer işleyiş ve örgütlenme ilkeleri müzeler ve anıtlar için de söz konusudur.

Bunun dışında ön plana çıkan bir diğer konu, merkezi ve yerel yönetim organlarının bünyelerinde sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim bürolarının kuruluyor oluşudur (Madde 10). Yine ilgili meslek odalarının, istedikleri taktirde kurul toplantılarına gözlemci olarak katılabilecekleri yönündeki düzenleme (Madde 58) katılım konusundaki bir diğer yeniliktir.

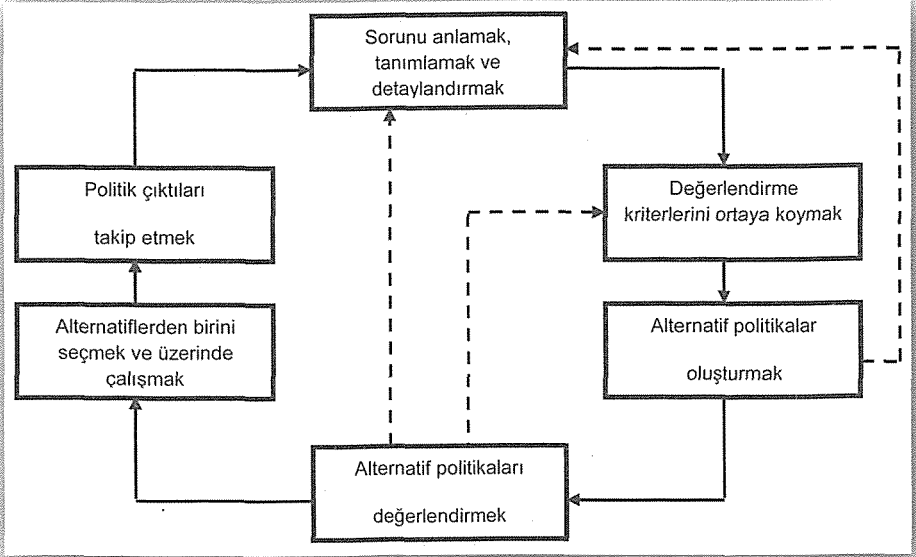
4-3. Yeni Düzenlemelerin Değerlendirilmesi

Kentsel alanların korunmasına yönelik yapılan değişikliklerin değerlendirilebilmesi için öncelikle koruma sürecinin işleyişi üzerinde durulması gerekmektedir. Son değişiklikler öncesinde, Ülkemizde koruma planlaması ile ilgili işleyiş sürecini,

- Çerçeve Oluşturma,
- Karar Alma,
- Hazırlık,
- Planlama,
- Uygulama

aşamaları olmak üzere 5 aşamada ele almak mümkündür. Çerçeve oluşturma aşaması, planlama ve koruma konusunda yapılacak her türlü yasal ve politik düzenlemenin hazırlanması aşamasıdır. Karar alma aşaması, koruma ve planlama kararlarının alındığı aşamayı oluşturur. Hazırlık aşaması ise plan üretimine geçilmeden önceki işlemleri içerir. Planlama aşaması, koruma amaçlı planların hazırlanması ve değerlendirmesi aşamalarını, Uygulama aşaması planların onaylandıktan sonra yaşama geçirilme sürecini içerir. Birbirini izleyen eylemleri içeren bu işleyiş şeması içerisinde rol alan aktörler ise başlıca merkezi yönetim organları ve koruma kurulları ile yerel yönetimlerdir. Birbirlerinden farklı çalışma şekilleri olan bu aktörler, yukarıda belirtilen işleyişte, her bir

aşamada kendilerine verilmiş olan rolleri yerine getirmektedirler. Bu görev dağılımında roller birbirlerinden net bir şekilde ayrılmış durumdadır. Bu işleyiş ve rol dağılımına ilişkin şema Şekil 1'de görülmektedir:

Şekil 1- Koruma planlamasında, yeni düzenlemeler öncesi bürokratik işleyiş ve rol dağılımı

Bu şemaya göre, merkezi yönetim birimleri ve koruma kurulları,

- Çerçeve oluşturma aşamasında: Koruma ve planlama uygulamalarına ilişkin mevzuat ve örgütlenme çerçevesinin oluşturulması,
- Karar alma aşamasında: Sit alanı kararının alınması,
- Hazırlık aşamasında: Geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesi ile tespit-tescil işlemlerinin gerçekleştirilmesi,
- Planlama aşamasında: Hazırlanmış olan planların teknik olarak incelenmesi ve uygunluğunun kontrol edilmesi,
- Uygulama aşamasında: Plan uygulama sürecinde gerçekleştirilecek faaliyetlerin uygunluğunu kontrol etme ve denetleme işlerinden sorumlu olarak görev yapmaktadır.

Yerel yönetim birimleri ise,

- Çerçeve oluşturma aşamasında: Herhangi bir yetki ya da sorumluluğa sahip değildir. Ulus çapında oluşturulmuş çerçeve içerisinde belirlenmiş görevlerini yerine getirmektedirler.
- Karar alma aşamasında: Sit alanı ilanından sonra alana yönelik plan kararının alınması,
- Hazırlık aşamasında: Plan kararının ardından planların yapımı ya da yaptırılması,

- Planlama aşamasında: Hazırlanmış olan planların görüşülmesi, kurula gönderilmesi ve son aşamada onaylanması,
- Plan uygulama aşamasında: Planların hayata geçirilmesi için gerekli altyapı, yatırım ve uygulama programlarının hazırlanmasından sorumludurlar.

Bu şema içerisindeki rol dağılımında yetki ve sorumluluklarda net bir ayrışmanın olduğu görülmektedir. Yerel yönetimler, planlama mevzuatı içerisinde kendilerine verilmiş olan imar yetkisine bağlı olarak koruma amaçlı imar planlarını hazırlamakta, onaylayarak yürürlüğe sokmakta ve uygulamaları gerçekleştirmektedirler. Merkezi yönetim organları planlama ve koruma için genel mevzuat ve işleyiş çerçevesini oluşturmakta, koruma kurulları ise, bir uzmanlık kuruluşu olarak koruma ile ilgili teknik işlemleri yerine getirmektedirler. Bu görüntüleri ile süreç içerisinde koruma konusundaki en yetkin ve sorumlu aktörler olarak koruma kurulları ön plana çıkmaktadır.

Koruma mevzuatı içerisinde yapılan son düzenlemeler bu bürokratik süreç içerisinde yenilikler getirmemektedir. Bir başka ifade ile Şekil 1’de gösterilen işleyiş şeması içerisindeki süreçte ve rol dağılımlarında bir değişiklik söz konusu değildir. Yeni düzenlemeler ile kurulması öngörülen ‘Alan Yönetimi’, ‘Danışma Kurulu’, ‘Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu’ ve yerel yönetimler bünyesinde kurulacak ‘Koruma Büroları’nın çalışma şekilleri incelendiğinde, bu süreç içerisinde ortaya konan aşamalar içerisinde görev yapmadıkları; daha çok uygulama aşamasını işletmeye yönelik sorumluluklar yükledikleri görülmektedir.*

Yasa değişikliği ve uygulama yönetmelikleri incelendiğinde, bu kurulların görev tanımlarının oldukça muğlak olduğu; her ne kadar alan yönetimi programlarının hazırlanması ve koruma ile ilgili çalışmaların yapılmasında görevler yüklenmiş olsalar da, sürecin ilk aşaması olan çerçeve oluşturma konusunda etkin olmadıkları, genel olarak uygulama sürecinde rol alacakları görülmektedir.

Koruma yönetimi konusunda ortaya çıkan sorunların başında kurullar üzerindeki görev yüklerinin oldukça yoğun oluşu, kurulların mevcut çalışma yöntemleri ile bu yoğunluğa sağlıklı olarak karşılık vermemeleri ve sürecin oldukça uzun süreye yayılıyor oluşu gelmektedir. Bu işleyiş içerisinde yerel yönetimlerin ve diğer sivil toplum ve meslek kuruluşlarının sürece dahil olamamaları sorunun bir diğer yönünü oluşturmaktadır.

Yapılan yeni düzenlemelerin, yerel yönetimlerin süreçte daha etkin rol almalarını ve diğer aktörlerin katılım olanaklarının artırılmasını hedeflediği anlaşılmaktadır. Ancak, kurulması öngörülen yeni kurulların görevlerinin, yukarıda belirtilen işleyiş şemasındaki aşamalara karşılık gelmediği ve bu nedenle pratikte yaşanan sorunları çözmekte zorlanacağı düşünülmektedir. Örneğin, alan yönetiminin kurulması sit alanı ilanından sonra söz konusu olmaktadır. Bu durumda koruma alanı ilanı ve planlama konusundaki işlemler yine mevcut işleyiş içerisinde şekli ile devam edecektir. Dolayısı ile, bu kurullar ancak bu süreç tamamlandıktan sonra ve sadece uygulama aşamasında görev yapabileceklerdir.

* Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete Tarih: 27.11.2005, Sayı: 26006

Bunun yanı sıra, yeni kurulların kent yönetimi konusunda oluşturulmuş olan yönetim sisteminin hangi aşamasında yer alacağı, yerel bir birim mi yoksa merkezin yerel bir organı mı olacağı konuları da açık değildir. Çünkü düzenlemede alanın niteliğine göre bu kurulların ya Belediye-lerce ya da Bakanlıkça belirleneceği ifade edilmektedir. Bu durumda hem yetki karmaşasının hem de mevcut sistemdeki aktör sayısının artışına bağlı olarak karmaşık ve tanımsız bir rol karmaşıklığının ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Koruma etkinliklerine diğer aktörlerin katılımı, yeni düzenleme ile oluşturulan bu kurullara katılma aracılığı ile sağlanmaktadır. Dolayısı ile katılım, koruma sürecinin diğer aşamalarında değil, yalnızca uygulama sürecine olacağından, hedeflenen katkı beklenene karşın oldukça sınırlı düzeyde kalacaktır.

Ayrıca, Ülkemizin korunması gerekli kentsel alanlar konusunda oldukça zengin durumda olduğu düşünüldüğünde, her bir sit alanı için bu denli bir örgütlenmenin söz konusu olması, en azından nicelik olarak pek gerçekçi görünmemektedir.

Daha genel bir bakış açısı ile ele alındığında, yeni yapılan düzenlemelerin kentsel koruma alanlarının planlanması konusunda yaşanan temel sorunları çözücü nitelikte olmadığı ortaya çıkmaktadır. Koruma amaçlı planlama sisteminin, mevcut imar planlama sistemi ile entegrasyonunun sağlanamaması, imar planı ve koruma amaçlı planlardan oluşan ikili yapının hala sürdürülüyor oluşu, ulusal düzeyde işleyişi belirleyici temel bir koruma politikasının hazırlanması konusunda bir hazırlık öngörülmemesi ve rollerinin artırılmasına yönelik olarak yerel yönetimlere duyulan ilginin karşılığı olarak bunları yönlendirici düzenlemelerin olmaması hala önemli eksiklikler olarak önümüzde durmaktadır.

5- Sonuç ve Değerlendirme

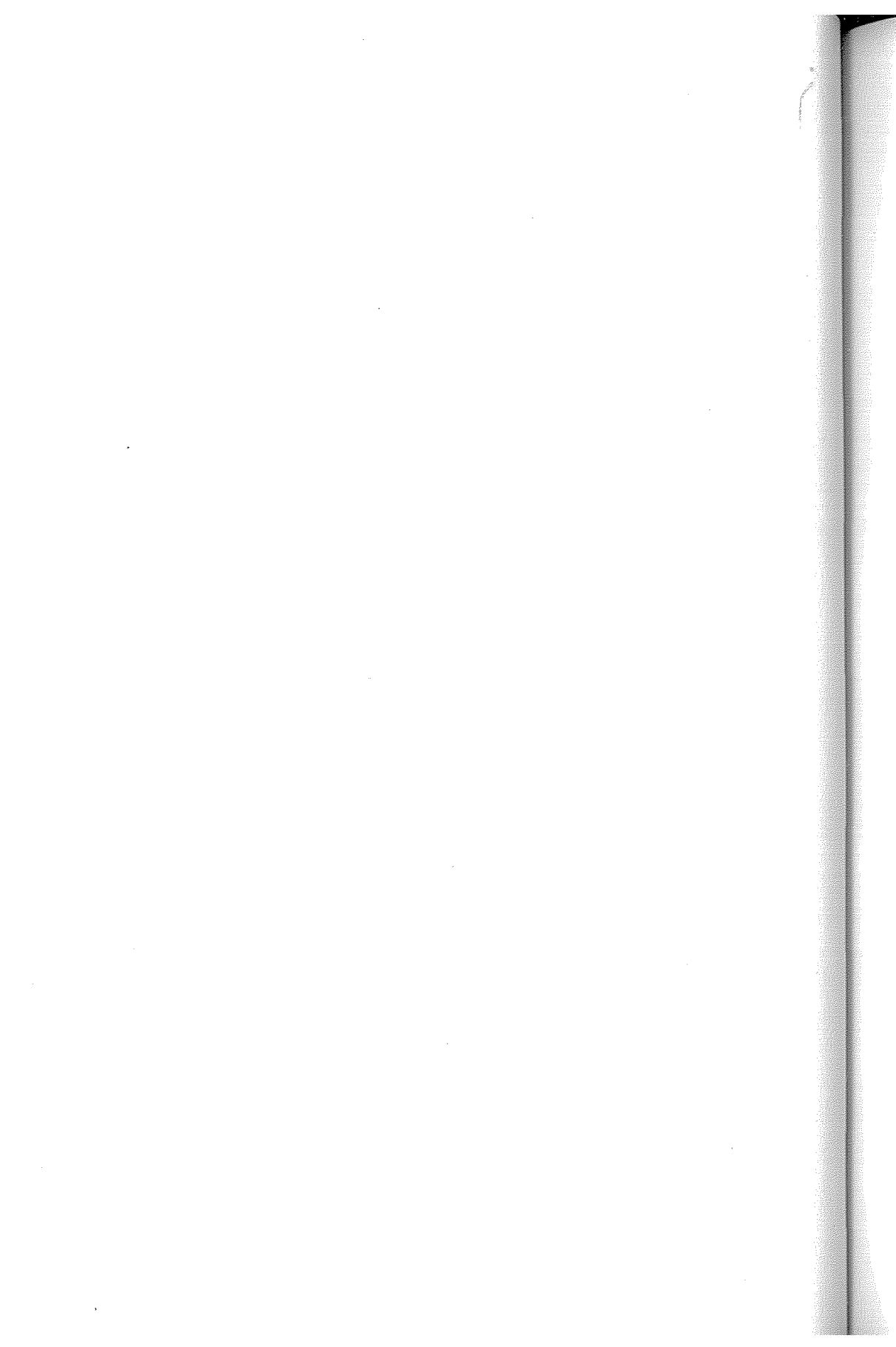
Koruma mevzuatında yapılan düzenlemeler ele alındığında, niyetler açısından olumlu işaretlerin olduğu görülmektedir. Koruma yönetimi, ekonomisi ve katılımına yönelik çözüm arayışları, dünya üzerinde hakim olan güncel değer yargılarına uygun olarak hazırlanmıştır. Ancak, bu düzenlemelerin sadece koruma sistemine yönelik yapılmış olması, halen uygulanmakta olan imar ve planlama sistemi ile ciddi tutarsızlıklara yol açacak niteliktedir.

Genel bir değerlendirmeyle, koruma amaçlı imar planları ile şehir imar planlarının birbirlerinden bağımsız olarak hazırlanması ve uygulanmasından kaynaklanan ikili yapının giderilememesi, koruma yönetimine yönelik düzenlemelerle koruma kurullarının görev yüklerinin azaltılamaması, değişikliklerin öngördüğü yeni örgütlenmelerin mevcut kentsel yönetim sistemleri içerisinde yerlerini bulamaması, hedeflenen uygulamaların gerçekleştirilmesi için yeterli sayıda uzmanın bulunamayacak olması, yapılan düzenlemelerin başlıca aksaklıkları olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenlerden ötürü, ulusal düzeyde belirlenecek bir koruma politikası doğrultusunda, ülke yönetim sistemi ile bütünleşebilen bir örgütlenme şemasının, etkinlik alanları somut olarak tanımlanabilen aktörler aracılığı ile oluşturulmasına yönelik düzenlemelerin yapılması gerekli görülmektedir.

Kaynakça

- Yücel, C., (2004), Türkiye’de Kentsel Koruma Alanlarının Planlanmasına Yönelik Bir Sistem Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İSTANBUL
- 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (5226 ile Değişik)
- Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete Tarih: 27.11.2005, Sayı: 26006
- Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik, Resmi Gazete Tarih: 26.07.2005, Sayı: 25887
- Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete Tarih: 11.06.2005, Sayı: 25842
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları İle Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik, Resmi Gazete Tarih: 12.01.2005, Sayı: 25698

ÜÇÜNCÜ OTURUM

“SOSYAL POLİTİKA, SOSYAL GRUPLAR, PLANLAMA”

Tarışmacı: Yrd. Doç. Dr. HAYAT ÜNVERDİ

DEMOKRASİ, KENT VE YURTTAŞLIK BAĞINDAKİ KRİZİN
SOSYOLOJİK BOYUTLARI, KOLEKTİF KARAR ALMA
SÜRECİ VE MERKEZİN ÇÖZÜLMESİ ÜZERİNE İKİ ALAN
ARAŞTIRMASI
ENGİN ÖNEN

“KIYISAL KENTLEŞME” VE ULUSLARARASI GÖÇLERDE
YENİ BOYUTLAR: MUĞLA KIYILARININ AVRUPALI
SAKİNLERİ
Doç. Dr. HATİCE KURTULUŞ, Doç. Dr. ASUMAN TÜRKÜN

PLANLAMANIN YEREL KADIN HAREKETİ VE KADIN
POLİTİKALARI YOLUYLA AÇILIMI
YILDIZ TOKMAN, DENİZ ALTAY

PLANLAMADA YERSEÇİMİ KARARLARININ POLİTİK
İÇERİĞİ VE POLİTİKALARA YANSIMASI
*Yrd. Doç. Dr. AHMET MELİH ÖKSÜZ, Öğr. Gör. Dr. DİLEK ŞEN
BEYAZLI, Öğr. Gör. Dr. YELDA AYDIN TÜRK*

DEMOKRASİ, KENT VE YURTTAŞLIK BAĞINDAKİ KRİZİN SOSYOLOJİK BOYUTLARI, KOLEKTİF KARAR ALMA SÜRECİ VE MERKEZİN ÇÖZÜLMESİ ÜZERİNE İKİ ALAN ARAŞTIRMASI

ENGİN ÖNEN

(Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü)

Kent, demokrasi ve yurttaşlık kavramları, çok iç içe kavramlar, hepimizin bildiği üzere. Bu kavramlar arasında hem ontolojik, hem de etimolojik olarak bağlar bulunduğunu biliyoruz. Kentli, hemşehri ve yurttaşın Batı dillerindeki, İngilizcedeki karşılığının aynı olduğunu hatırlayalım. Bizim kültürümüzde bu kavramlar farklı farklı kullanılıyor, hatta biraz birbirini aşındırarak şekilde kullanılıyor, ama aslında kentli hemşehri demektir, hemşehri yurttaş demektir. Mevcut kent sosyal ilişkileri içinde, daha prestijli olan, işe yarayan statü hemşehriliktir. Yurttaş, biraz daha itilip kakılan, geride kalan, kimsesiz, arkasız insan anlamına gelir. Ama köken olarak, hatta var oluşları itibarıyla de, tarihsel olarak da bunların hemen hemen aynı şeylere denk düştüğünü söyleyebiliriz.

Oysa çağımızda yutttaşlık ve kentlilik arasında bir kriz yaşandığını düşünüyoruz, söylüyoruz, gözlemliyoruz. Yani kent ile yurttaşlık, dolayısıyla da kent ile demokrasi bağı arasında bazı sıkıntılar yaşanıyor. Bunu nasıl anlayabiliriz, bunu nasıl görebiliriz? Bunu kentlilerin ya da kentte yaşayanların kentleriyle olan ilişkilerine bakarak görebiliriz. Aslında çağımızda kent ile demokrasi arasında veya kentlilik ile yurttaşlık arasındaki kriz, sadece belli ülkelere özgü bir şey değil, çağın sorunu. Genel bir ilgisizleşme, öte yandan küreselleşmenin yarattığı kültürel ve ekonomik etkiler gibi pek çok faktörü sayabiliriz, ama ayrıca bizim gibi ülkelere özgü birtakım sıkıntıların da yaşandığını söyleyebiliriz.

Demokrasi, katılımcılık ve yurttaşlığın modern toplumda daha çok kente özgü kurumlar olduğu iddia edilir. Sosyolojide ya da diğer pek çok alanda modernleşme kuramlarına baktığımızda, demokrasiyle kentleşme arasında, yurttaşlıkla kentleşme arasında doğrusal bağlar kurulur. Hatta buna bağlı olarak da ülke nüfuslarının kentte yaşayan kısmı arttıkça, demokrasinin daha fazla gelişeceği, katılımcılığın daha fazla artacağı beklenir. Bunu diğer bir sosyolojik boyutu da şudur: Kentlerin soya dayalı, kana dayalı geleneksel bağları çözeceği, özgür bireyleri ortaya çıkaracağı kabul edilir, böyle bir ön kabul bulunmaktadır ve gerçekten de böyledir, kentler belli bir dönem önemli ölçüde birey yaratma bakımından da çok önemli fonksiyonlar görmüşlerdir. Onun için,

bir düşündürtün ünlü sözünde olduğu gibi, kentin havası insanı özgür kılar, yani geleneksel bazı cemaat bağlarından özgürleşmek, özerkleşmek çok önemli bir unsurdur yurttaşlık için.

Bunun yanı sıra, biz sosyolojinin literatüründe genellikle bir dönem öncesine kadar kentleşme kavramını da bu ilişkiye dayandırarak açıklamaya çalıştık. Yani kentli ile kırsal alanda olanın kıyaslaması üzerinden kentleşmenin, çeşitli bölgelerden kente gelenlerin bir süre sonra kente özgü değer ve davranışlarını benimseme düzeyi olarak tanımladık kentleşmeyi. Onun için de bazılarını kentli bulmadık, henüz kentleşmemiş olduklarını düşündük. Söz konusu sosyolojik teoriye de yansımış ve halen de çok kişi tarafından benimsenen bir anlayış vardı. Kente sonradan gelenler, bir süre bu bağlarını sürdürecektir, hemşehriliğe, etnik kökene dayanan veya mezhepsel bağlarını sürdürecektir. Ama bu, kente uyum sağlamak için geçici bir durumdur, sonra bunlar kentli olacaklar diye bir beklentimiz vardı. Ancak gördük ki, bunlar kalıcılaştı, hatta yeniden üretilmeye başlandı. Bazı düşüncülerin ifade ettiği şekliyle postmodern kabileler şehirlerde, metropollerde yeniden üretilmeye başlandı, yeniden şehrin siyasal hayatında, yerel yönetimlerinde ağırlıklarını hissettirmeye başladılar.

Peki, bu bağlamda bakacak olursak, bu krizin ne şekilde ortaya çıktığından söz edebiliriz. Krizi nasıl tanımlayabiliriz? Yani kent ile demokrasi arasındaki bu beklenenin aksine bir şeylerin olduğundan söz ediyoruz. Kentli olmanın otomatik olarak kaçınılmaz olarak katılımcılığı beraberinde getirmediğini, kentte yaşayanların kentin özgür kılan havasından yararlanarak tamamen özerkleşmediklerini, bireyleşmediklerini de görebiliyoruz. Buna karşılık öteki uçta da aşırı derecede atomize oldukları da görebiliyoruz. Madalyonun bir de diğer yüzü var.

Burada sözünü etmeye çalıştığımız kent ile yurttaşlık arasındaki kriz, karşımıza çeşitli şekillerde çıkıyor. Bu kriz, özellikle kentte yaşayanların yurttaşlık vasıflarının zayıflaması ve sorgulanır hale gelmesi şeklinde kendini gösteriyor, bununla bağlantılı bir durum. Tabii ki bunu aynı zamanda gündelik dilde kullanılan şekliyle bir hemşehrilik krizi olarak da tanımlamak mümkün. Birbirleriyle iç içe geçmiş bazı süreçler bunda etkili olmaktadır. Bir defa çok yoğun bir şekilde ilgisizleşme süreci yaşanıyor, bir katılım eksikliği süreci yaşanıyor. Aslında başka açılardan bakanlar, giderek kentlerde çeşitli sosyal aktörlerin kolektif karar alma sürecine çok sayıda aktörün katıldığını söyleyebilir, ama bunların sesini çıkarma olanağı bulan kesimler olarak sınırlı kaldığını düşünüyoruz ve biliyoruz. Kentler, günümüzde bu ilgisizleşme çağının bireyleri olarak, âdeta yaşadığı kente yabancı, çok sıradan, yüzeysel ilişkiler içinde yaşamlarını sürdürüyorlar diyebiliriz.

Öte yandan, sözü edilen postmodern kabilelerin diğer bir etkisi de şu: Çeşitli sosyal kesimler arasında diğerlerinden kendini ayırt etme, diğerlerini ötekileştirme, içine kapanma gibi etkiler görülüyor. Oysaki kentsel yaşamın, -eğer bir kent yurttaşlar topluluğu ise-, eşit özneler topluluğu olarak algılanması gerekir. Yurttaş, bir yerde tarihsel olarak baktığımızda, bir kente ve kentin sakinlerinin oluşturduğu topluluğa sadakatle özdeş bir şeydir. Ama bizim bugünkü metropollerimize baktığımızda, iki yönlü bir ayrılaşma hissediyoruz: bir yandan yoksul veya geleneksel bağlarını sürdürenlerin oluşturduğu gettolaşmalar; öte yandan da elitlerin gettolaşması şeklinde tezahür eden, kendini kamusal alandan geri çeken, siyasal, ekonomik ve kültürel elitlerin şehrin bütününden kendilerini ayırma duyguları, eğilimleri, arzuları.

Diğer yandan bu yurttaşlık duygusunu veya bu kente ait olduğu varsayılan kolektif bilincin aşınmasını beraberinde getiren diğer bir olay da; bu hızlı kentleşme sürecinde ortaya çıkan rantlar ve diğer bazı nedenlerden dolayı kentin büyük çoğunluğu tarafından kentin bir yurttaşlar topluluğu olmaktan ziyade, bir kolektivite olmaktan ziyade, bir mekân, bir yatırım aracı olarak algılanır hale gelmesidir. Oysaki insanı yurttaş kılan şey, önemli ölçüde bir topluluğun üyesi, bir bütünün parçası olarak kendini algılamasıdır. Dolayısıyla kentte sadece kendi çıkarları ve ilgileri doğrultusunda değil, ama bütününe ilgi duyması, bütünün sorunlarından haberdar olması, onların çözümüne katkı yapma gayreti içinde olması beklenir bir yurttaştan. Sosyolojide, siyaset biliminde bu etnik kimlik temelli gruplaşmalar, cemaatleşmeler çok tartışılıyor.

Ama son dönemlerde bir de merkezin çözülmesi dediğimiz süreç yaşanıyor kentlerde. Bizim geleneksel olarak kenti tarif ederken kentli diye referans gösterdiğimiz burjuvazi veya kentin elitlerinin önemli ölçüde bu altüst oluş içinde kentin merkezlerini terk ettiklerine ve mümkün olduğu kadar şehir dışında kendilerine daha izole birtakım alanlar yaratma gayreti içinde olduklarına tanıklık ediyoruz. Bu sadece mekânsal bir terk ediş değil. Ünlü sosyolog Giddens, bu durumu “elitlerin isyanı” olarak tanımlıyor. Yani şehrin merkezinden ayrılıp, güvenlik gerekçesi, kaygısı ve aynı zamanda sınıfsal ayrıcalıklarını koruma kaygısıyla kendileri gibi olanlarla şehrin dışında yeni burçlar oluşturmak, yeni siteler, güvenlik kameralı, bekçili, yüksek duvarlı yeni alanlar oluşturmak, şehrin ahalisiyle sadece bir müşteri ilişkisinde beraber olmak, eğitim olanaklarından kendini ayırmak, ondan vazgeçmek, sağlık, kamusal sağlık hizmetlerinden, ulaşım hizmetlerinden, güvenlik hizmetlerinden feragat etmek. Elitlerin, tüm bu ihtiyaçlarını, bu kamusal ihtiyaçlarını kendi grubuyla kendi küçük cemaatleri içinde karşılama eğilimi, kentin diğer bir parçalanma sürecine girdiğini gösteren olaylardan birisi.

Burada sözü edilen süreçler, siyasal sürecin bir parçası. Planlama ise burada sadece teknik anlamda bir karar mekânizması değil. Ancak biraz da olaya belki de şöyle de bakmak faydalı olacaktır, kentte gerçekten çok ciddi altüst oluşlar yaşanmakta. Bizim tasarılarımız çoğu zaman da eski kent formuna göre dizayn ediliyor. Örneğin Ömer Laçiner’in ifadesiyle, artık önemli ölçüde burjuvazinin ya da elitlerin mekânı olagelmış kentlerin tarihi belki de sona eriyor. Çünkü yeni sermaye dolaşım stratejilerine, üretim teknolojilerine baktığımızda, bu yöneticilerin, elitlerin, burjuvazinin belki de ne tek bir kenti, ne de tek bir ülkesi var, aynı zamanda birçok kentli, aynı zamanda birçok ülkeliler.

Öte yandan, Türkiye’de kent sorunları denilince, hem akademik dünyada, hem medyada, hem de yönetim kademelerinde egemen bir anlayış var. “Kente ilişkin sorunlar göçten kaynaklanmaktadır” biçiminde. Göç tabii ki çok çeşitli sorunlar yaratmaktadır, bu çok önemli bir faktördür. Ancak yapılan araştırmalar ve alınan önlemler ve planlara da baktığımızda, genellikle daha çok da bu göçün belli bir bölümü üzerinde odaklandığımız anlaşılıyor. O biçim; zihnimizin gerisinde tamamen bir nüfus hareketi, kente gelip gidenler biçiminde tezahür ediyor. Eğitim düzeyi düşük, vasıfsız işgücü niteliklerine sahip, ve önemli ölçüde Türkiye’nin belli bölgelerinden gelmiş nüfusun yarattığı sorunları kastediyoruz daha çok. Göç sorunları denince akla, hemen Kürt nüfus, belki Güneydoğulular, enformel konut alanlarında yaşayacak, kente uyum sağlamayacak ve kamu yönetimi açısından da riskler taşıyacak kesimler geliyor.

Planlama veya kente ilişkin çeşitli stratejiler geliştirmenin demokratik yolu, yurttaşlar topluluğu olarak bu karar mekanizmalarına katılmaktan geçiyor. Ancak kenti daha çok kişisel, mesleksel, grupsal ilgilerimiz ve çıkarlarımız açısından algılıyoruz. Örneğin Balçova Belediyesi bundan 5-6 ay önce, bir sokakla ilişkili olarak esnaftan gelen talebi değerlendirmek üzere bir karar vermeye çalışıyordu. Kızılçık Sokak, yaya yolu şeklinde düzenlenmiş, trafiğe kapalı bir alan. Ancak esnaf sürekli şikâyet ediyor, “burayı trafiğe açın, biz ticaret yapamıyoruz, buradan insanlar gelip geçmiyor” diye. Belediye başkanının bizden bir talebi oldu, “bu konuda ne yapalım?” dediler. Biz de sokakta yaşayan bütün hane halklarına yönelik bir anket uyguladık, görüşme yaptık ve sonuçlarını da bütün sokak ahalisini davet ettiğimiz bir düşün salonunda ilan ettik, grafiklerle. Esnaflardan bazıları: “neden sadece esnafa sormadınız, meskenlere neden çıktınız, diğer insanlara niçin sordunuz? Daha önceki belediye başkanı sadece bizden dilekçe topluyordu” dediler. Burada “kent kimin?” sorusu da akla geliyor. Kentle ilgili gelecek tasarımında, planlanmasında kimler karar verecek, kimleri buna dahil edebiliriz? İster istemez burada sesi daha fazla çıkanlar, daha örgütlü olanlar, ekonomik olarak daha güçlü olanlar ön plana çıkıyor. Dolayısıyla sözü edilen bu ilgisizleşme, kentine veya içinde bulunduğu kolektiviteye yabancılaşma, çok büyük bir handikap.

Burada kafamızdaki kent tasarımı; kentli kimdir, biz nasıl insanları kentli yapabiliriz meselesi çok önemli. Ama bir son 20 yıldır, 30 yıldır yaşadığımız süreç, bir yandan, ifade edildiği gibi, kenti de yok ederek geliştiği için -burada sadece ekolojik etkilerden, yeşil alanlar, meydanlar, parklar, bahçelerden bahsedilmemektedir-, aynı zamanda kentli zihniyetini de çok önemli ölçüde değiştirdiği için bu sorun halen karşımızda teknik bir sorun gibi kalıyor veya temsil mekânizmalarındaki kişilerin tasarruflarına ya da insaflarına terk edilmiş gibi duruyor.

Yurttaş anlayışımız devam etmeli, ama bu biraz çok kimlikli yurttaş olacak, ayrıca kentin planlama çalışmalarına doğrudan katılan ve klasik müzik dinleyen türden bir yurttaş arayışı biraz beyhude bir çaba olacaktır.

“KIYISAL KENTLEŞME” VE ULUSLARARASI GÖÇLERDE YENİ BOYUTLAR: MUĞLA KIYILARININ AVRUPALI SAKINLERİ

Doç. Dr. HATİCE KURTULUŞ

(Muğla Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü)

Doç. Dr. ASUMAN TÜRKÜN

(Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

I. Giriş

Türkiye'nin özellikle Güney Ege ve Akdeniz kıyılarında 1970'lerde başlayan ulusal ve sınırlı ölçeklerdeki kıyı turizmi, 1980'lerin ortalarından itibaren küresel ölçekte genişleyen turizm pazarına bağlı olarak büyümeye ve yayılmaya başlamıştır. Planlama ve kentleşme literatüründe uzun yıllar “kıyıların yapılaşması” olarak betimlediğimiz ve genellikle olumsuz bir gelişim olarak algılanan bu mekansal dönüşüm sürecini açıklamakta artık “yapılaşma” kavramı yerini “kentleşme” kavramına bırakmaktadır. Küçük kıyı yerleşmelerinden yükselen bu yeni kentleşme biçimi, bazı olumsal faktörlerin bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan ve belli özgünlükler içeren yeni bir model olarak görülebilir. Bu nedenle bu bildiri, yeni bir kavramı kullanıma açmayı ve bazı boyutları ile tartışmaya sunmayı amaçlamaktadır. Bu kavram “kıyısız kentleşme”dir ve bu kentleşme modelinin özgün yapısal unsurlarından biri de uluslararası emlak piyasası ve bu piyasanın aktörlerinden bir tanesi olan Avrupalı sakinlerdir. Bu kentlerde tam ya da yarı zamanlı yerleşmiş olan Avrupalılar, aynı zamanda kapitalizmin küresel raundunda çok farklı biçimlerde gerçekleşen uluslararası göçlerin gözden kaçabilen bazı boyutlarının sorgulanmasına da olanak verecektir. Bu bildiride ilk önce turizmin dünyada ve Türkiye'deki gelişim dinamikleri incelenecek; daha sonra ise Türkiye'de 1980'lerden sonra hız kazanan kıyı yapılaşmasının, hangi dinamiklerle kıyısız kentleşmeye doğru evrildiği tartışılacaktır. Bildirinin son kısmında ise, özellikle 1990'ların ikinci yarısından sonra önem kazanan uluslararası emlak piyasasının ülke içindeki hareketleri ve yerel ölçekte ne tür etkilere sahip olacağı ortaya konacaktır. Diğer yandan, bu yeni kentleşme modelini mümkün kılan, birbiriyle ilişkili küresel, ulusal ve yerel politikaların, planlamayı, modern sosyo-mekansal ölçeklerin inşasında kurucu bir unsur olmaktan çıkarıp nasıl işlevsiz hale getirdiği, Muğla'daki kıyısız kentleşme örneği üzerinden tartışılacaktır. Türkiye'de tam zamanlı ya da yarı zamanlı yerleşmiş Avrupalılar, bu bağlamda bu sürecin önemli aktörlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

II. Dünyada Turizmin Gelişme Dinamikleri

Ülke içi ve dışında hareketliliğe yol açan turizm modern toplumun yeni bir olgusudur.* Pek çok boyutu olan bu geçici nüfus hareketliliği bundan 100 yıl önce sadece maddi ve kültürel birikime sahip seçkinlerin bir eğlenme-dinlenme biçimiyken, II. Dünya savaşıdan sonra, orta sınıflar için de yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu yıllarda turizm hareketliliği ağırlıklı ülke içi, dağ-kayak ve kıyı turizminde yoğunlaşmaktadır. Gelişmiş sanayi ülkelerinde 1950'lerden 1970'lerin sonlarına kadar yaygın olan bu ülke içi turizm hareketliliği, 1980'lerden sonra uluslararası bir düzleme kaymıştır. Dünyada turizmin giderek önemli bir sektör haline gelmesini arz ve talep yönlü faktörlerle açıklayabiliriz. Talep açısından bakıldığında, II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika ve Avrupa'da kapitalizmin gelişmesi, uygulanan Keynezyen politikalar ve refah devleti uygulamaları sonucunda, özellikle profesyoneller, beyaz yakalılar ve daha üst konumda olan becerili işçi sınıfı açısından bir gelir artışının söz konusu olduğu bilinmektedir. Çalışma kurallarının yerleşmesi ve çalışma saatlerinin giderek kısılmasıyla birlikte insanların çalışma dışında geçirdikleri tatil ve dinlenme zamanları da artmıştır. Bunun yanısıra, eğitim düzeylerinin artması ve boş zaman faaliyetlerinin niteliğinde ortaya çıkan dönüşüm seyahat etme talebinde de bir artışa neden olmaktadır. Talebin artmasına yol açan bir başka neden de, ülke içinde ya da ülke dışına seyahatin, zaman içinde giderek standartlaşan ve tekdüzeleşen orta sınıf yaşamından bir kaçış sağlamasıdır. Özellikle, banliyölerde yaşayan ve standart bir tüketici yaşamından sıkılan orta ve üst gelir grupları açısından boş zaman faaliyeti, artık farklı alanı keşfetme ve bir tür otantiklik arayışına dönüşmüştür. Bu bağlamda, tatil dönemlerinde hem ülke içinde hem de ülke dışında seyahat etmek genel bir davranış kalıbına dönüşmüş durumdadır. Özellikle, belirli bir gelir seviyesine ulaşmış, orta yaş üstü grupların uluslararası turizmde aldıkları paydaki artış dikkat çekicidir. Bu artışa neden olan bir başka faktör de küresel ölçekte artan iş ilişkileri ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iş seyahatleri, toplantılar, konferanslar ve uluslararası fuarlardır.

Arz açısından bakıldığında, turizm sektöründe ortaya çıkan gelişmenin pek çok faktörün bir araya gelmesiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Fordist üretim biçiminde ortaya çıkan kriz ve sermayenin az gelişmiş ülkelere kayması sonucu özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde ortaya çıkan sanayisizleşme, bu ekonomik kaybın önlenmesine yönelik olarak turizm gibi yeni hizmet sektörlerinin gelişmesine yol açmaktadır. Sanayisizleşme sonucu ekonomik kaynaklarını kaybeden ve işsizlik sorunuyla da karşılaşan kentlerin "pazarlanması" ve "kentsel turizm" olanaklarının geliştirilmesi hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde yaygın bir olgu haline gelmiştir; az gelişmiş ülkelerde bu süreç sanayisizleşmeden çok turizmin yeni gelir kaynakları yaratma potansiyeli nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, dünyanın hemen her yerinde turizm, yatırımların hizmet sektörüne aktarılmasıyla sermaye birikimi ve yeni iş olanakları sağlanmaya olanak vermesi nedeniyle en önemli sektörlerden biri haline gelmektedir (Beauregard,

* Turizm ekonomik boyutu öne çıkmış bir olgu olarak sosyoloji ve antropoloji literatürlerinde yeni ele alınmaya başlamıştır. Bu nedenle Hoffman, Fainstein ve Judd'un derlemiş oldukları *Cities and Visitors: Regulating people, market and city space*, adlı çalışma geniş bir teorik çerçeve çizmesi açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. (Fainstein, 2002).

1998, Fainstein and Judd, 1999; Judd, 1999; Fainstein and Gladstone, 1999; Holcomb, 1999). Artık 21. yüzyılda dünyadaki pekçok kent üretim mekanlarından tüketim mekanlarına dönüşmektedir ve servis sektörü bu gelişimin ana dinamosu durumundadır (Fainstein and Judd, 1999; Harvey, 1987; Zukin 1991). Bu bağlamda, dünyanın farklı ülkelerinde kentler, varolan turizm potansiyellerini ortaya çıkarmak ve cazibelerini bir tür farklılıkla artırmak üzere yarışa girmiş durumdadırlar; kent içindeki tarihsel alanların düzenlenmesi, binaların restore edilerek farklı kullanımlarla turizme açılması, boşalmış sanayi alanlarının ve kullanılmayan liman alanlarının farklı kullanımlara dönüştürülmesi; ayrıca müze, alışveriş merkezi, fuar alanı, kongre salonu, uluslararası spor karşılaşmaları için alanların inşa edilmesi bu çekekiliğin artırılması için önemli yatırım alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gelişimler ise tanıtım ve pazarlama işlevlerini de beraberinde getirmektedir (Erendil-Türkün ve Ulusoy, 2002).

Yıllar içinde turizm sektörünün genişlediği, çeşitlendiği ve yoğunlaştığı görülmektedir. Bu sektörde iş olanaklarının arttığı ve sektörde profesyonelleşme ve kariyer yapma olanaklarının ve buna bağlı olarak yeni hizmet alanlarının açıldığı gözlenmektedir. Diğer üretim sektörlerinde görülen Fordist türde üretim örgütlenmesinin ve sermaye yoğunlaşmasının bu sektörde de ortaya çıktığı ve büyük-ölçekli yatırımların yapıldığı gözlenmektedir; örneğin kara, hava ve demiryolu ulaşımında, uluslararası otel ve restoran zincirlerinde ve turizm şirketlerinde bu yoğunlaşma belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bunların yanısıra, farklı turizm bölgelerinin tanıtımı ve reklam, talebi artırmanın en önemli aracı haline geldiği ölçüde, farklı mekansal ölçeklerde yer alan aktörlerin birarada çalıştığı görülmektedir; bu bağlamda, büyük ölçekli uluslararası şirketler, yerel yönetimler, turizmin gelişmesinden çıkarı olan farklı yerel gruplar ve profesyoneller birarada çalışabilmektedir. Turizmin gelişmesi sadece hizmet sektöründeki gelişmelerle sınırlı değildir; bu sektörün gelişmesi, inşaat, mobilya, tekstil gibi pek çok sektörü de dolaylı veya doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla, aslında turizm, kentsel gelişmenin sağlanmasında koalisyon yapan gruplar açısından önemli bir sektör haline gelmiştir (Beauregard, 1998).

Uluslararası düzlemde artan turizm hareketi aynı zamanda mekansal rantın yeniden oluşması ve paylaşılmasını da beraberinde getirmektedir. Seyahatlerin artması, seyahat edenler açısından gidilen yerlerdeki olanakları keşfetmeleri açısından bir olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla, uluslararası turizm açısından avantajlı yerlerde otel, motel, restoran, alışveriş mekanları, müze gibi mekanların ortaya çıkmasının yanısıra ikinci konut gelişiminin de arttığı gözlenmektedir. Özellikle üst gelir gruplarının emlak piyasasında uluslararası düzlemde bir hareketliliğe sahip olduğu bilinmektedir; ancak, ülkeler arasındaki gayri menkul fiyatları arasındaki farklar, orta gelirli alıcılar açısından da cazip olanaklar sunmaktadır; sonuç olarak, Türkiye dahil pek çok gelişmekte olan ülkede, gecici veya sürekli yaşamak üzere gayrimenkul alımları hız kazanmış durumdadır. Neil Smith'in Avrupa'da kent merkezlerinde gentrification süreçlerini açıklamak için kullandığı "rent gap" (rant farklılığı) kavramı bu süreci açıklamak için de olanak vermektedir. Kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinde yoğun bir birikim alanı olarak görülen uluslararası turizmin küresel ölçekte genişleyebilmesi için yeni coğrafyalar aranmaya başlamıştır. Kentsel turizmden farklı bir turizm biçimi olarak yaygınlaşan bu yeni sektörün aradığı coğrafi özellikler, bakir kıyılar, koylar, sahiller, güneş, deniz ve otantik çevredir. Bu nedenle Akdeniz ülkeleri,

gerek sahip oldukları doğal güzellikler gerekse kültürel miras zenginliği açısından uygun özelliklere sahiptirler; örneğin benzer bir hareketlilik Yunanistan, İspanya, İtalya ve kuzey Afrika ülkelerinde de gözlenmektedir. Türkiye de bu özelliklere sahip ülkelerden biri olarak küresel turizm piyasasının aktörlerinin dikkatini çekmiştir. Özellikle 1990'lardan sonra Türkiye'nin belli kentleri, özellikle Avrupa'ya yakınlık, iklim özellikleri ve gayrimenkul fiyatlarının göreceli ucuzluğu nedenleriyle uluslararası alıcılara açılmış durumdadır.

III. Türkiye'de Turizmin Gelişimi ve Yeni Mekansal Dinamikler: Kıyıların Yapılaşmasından Kıyasal Kentleşmeye

Türkiye'de 1970'lerde yaygınlaşan kıyı turizmi, başlangıçta kıyı köy ve kasabalarında varolan yapıyı çevreyi basit müdahaleler ile pansiyon turizmine uygun hale getirmektedir. 1960'lardan sonra uygulanmaya başlayan iç pazara yönelik ithal ikameci ekonomi politikaları, orta ve üst orta sınıflara gelirleri üzerinden göreceli olarak tasarruf edebilme olanağı sağlamaktaydı. Bu tasarruf ailecek yapılacak ucuz bir deniz kıyısı tatilini mümkün kılmaktaydı. Sahili olan kıyı kasaba ve köylerinde ulusal ölçekli pansiyon turizmi de, bu gelir grubuna uygun, düşük maliyetli hizmet üreten aile işletmeleri eliyle yürütülmektedir. Yap-satçı orta ölçekli inşaat sermayesi ise henüz kentsel alanlardaki karlılığını sürdürmekte olduğundan kıyılara yönelmiş değildir. 1970'lerin sonlarına doğru, kentsel alanlardaki inşaat faaliyetlerinin karlılığının azalmaya başladığı görülür; yıkılıp yerine apartman yapılan eski konut stokunun tükenmeye başlaması ve kentsel arazi ve inşaat malzemelerinin fiyatlarının yükselmesi bu süreci hızlandıran faktörlerdir. Kıyı turizminin artık orta sınıfların tüketim kalıpları içine yerleşmiş olması ve kıyasal arazilerin ucuzluğu, orta ölçekli inşaat firmalarını kıyılara yöneltmeye başlamıştır. Bu koşullar sözü edilen tatil beldelerinde pansiyonculuğun yanı sıra yazlık ev edinme sürecini de başlatmaktadır. Bu süreçte yazlık ev talebini oluşturan iki unsurdan söz edilebilir. Birincisi, daha önceleri üst ve üst-orta sınıflara ait olan sayfiye kültürünün, uygun koşulların oluşması ile orta sınıflar tarafından taklit edilmesidir; geleneksel orta sınıfların göreceli olarak refah yılları olan bu dönemde, aynı zamanda inşaat sektörünün de gelişimi ile birlikte kıyı turizmi yaygınlaşmaya başlamıştır. Dolayısıyla, daha önce yalnızca üst orta ve üst sınıfları için gösterişçi tüketimin en etkin unsurlarından biri olan "ikinci konutlar", daha yaygın bir orta sınıf tüketimi haline gelmekte ve turizmin yarattığı mekansal dönüşümün önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. İkincisi ise 1960'lı yıllardan itibaren Almanya'da çalışan Türk işçilerin birikimlerini Türkiye'de en uygun yatırım aracı olarak gördükleri yazlık eve yatırımlarıdır. Bu iki süreç kıyılarda hızlı bir yapılaşmaya neden olmuştur. Kent ve planlama literatüründe uzun bir süre, kıyıların ani, düzensiz ve plansız yapılaşması eleştirilmiş ve bu süreç, "kıyıların yapılaşması" kavramıyla olumsuz bir gelişme olarak ele alınmıştır. Belli bir tarihsel döneme kadar bu mekansal dönüşüm sürecinin "kentleşme" olarak değil de "yapılaşma" olarak ele alınması anlamlıdır çünkü hızla yapı stoku artan bu beldelerde kentsel fonksiyonlar aynı biçimde ortaya çıkmamaktadır. Bu yapılar, sadece yaz aylarında tatil için gelinen sezonluk konutlar olarak kullanılmakta; turistik beldeler de yaz sezonunun sonunda neredeyse tamamen boşalarak köy nüfusları ile kalmaktadırlar. Bu nedenlerle 1980'lerin ikinci yarısına kadar tatil beldelerinde kentsel gelişmeden söz etmek pek de mümkün değildir.

Bilindiği gibi, 1980’li yıllar, ihracata dayalı sanayi politikalarının gündeme geldiği ve dünya ile bütünleşme yollarının arandığı bir dönem olmuştur. 1981-87 döneminde ithalat kısıtlamaları kaldırılarak dışa açılma ve dünya pazarlarına mal ve finans piyasalarında eklenmeye sağlanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde mal ve hizmet ihracatını arttırmaya yönelik olarak yoğun kredi ve teşvik uygulamaları gerçekleştirilmiş, ithalat üzerindeki kotalar kaldırılmış, tarifeler yenilenmiş ve döviz fiyatlarındaki yükselme ile rekabet gücü sağlanmaya çalışılmıştır. 1989’da kambiyo rejiminin tümüyle serbestleştirilmesiyle birlikte dışa açılma politikaları da son aşamasına getirilmiştir (Yeldan, 2001; Boratav, Türel ve Yeldan, 1996; Boratav, 1988; Eraydın ve Türkün, 2002). Bu dönemin başlarında tekstil en önemli üretim alanlarından biri olarak düşünülmektedir; ancak, henüz ihracata yönelik sanayileşmenin olgunlaşmadığı bu dönemde turizm ve inşaat sektörü de ciddi bir ivme kazanmış ve bu sektöre ciddi krediler aktarılmıştır. 80’li yılların ikinci yarısından sonra farklı sektörlerde yer alan pek çok büyük firmanın turizm ve inşaat işine girdiği ve kredilerden yararlanarak özellikle Antalya, İzmir ve Muğla çevresinde turizme yönelik olarak beş yıldızlı otel veya devre mülk sistemi çerçevesinde ikinci konut sitelerinin yatırımına yöneldiği görülmektedir. Burada Harvey’in (1982) tarif ettiği “sermayenin ikinci döngüsü” devreye girmekte ve sermaye daha karlı bulunduğu gayrimenkul yatırımlarına yönelmektedir. İnşaat sektöründe bu dönemde sermaye yoğunlaşmasının/polarizasyonunun arttığı bilinmektedir; bu sektörde büyüyen şirketlerinin aynı zamanda inşaat malzemesi üretimini de gerçekleştirerek karlarını artırdığı gözlenmektedir. Bu dönemde ciddi karlar getiren bu sektörün kıyılarda yapılaşmanın da çehresini değiştirdiğini söylemek mümkündür; örneğin Antalya-Kemer’de kıyı boyunca yapılan beş yıldızlı oteller, özellikle Alanya’da ve Muğla’nın Bodrum ve Datça gibi turistik ilçelerinde yapılan devre mülk veya doğrudan ikinci konut siteleri bu dönemde başlamış ve giderek ivme kazanmıştır.

Kıyılarda yapılaşmanın artmasına neden olan bu faktörlerin yanısıra, yatçılık ve sahil turizminde Türkiye’nin uluslararası pazardaki payının artması kıyıların yapılaşmasından kıyasal kentleşmeye geçişin koşullarını oluşturmaya başlamıştır. Bu dönemde, özellikle sahil turizmi, gelişmiş ülkelerin orta sınıfları için küresel bir tüketim kültürüne dönüşmüş ve bundan payını alarak büyüyen turizm sektörü Türkiye’nin sahil beldelerinde önemli ekonomik, mekansal ve demografik dönüşüm süreçlerini başlatmıştır. Yabancı turistin yarattığı sektörel büyüme yat limanı ve otel sayısını hızla artırırken, 1970’lerin küçük aile işletmeleri biçimindeki pansiyonculuk yerini profesyonel ve yarı-profesyonel otel ve apart-otel işletmeciliğine bırakmaya başlamıştır. Ayrıca, neo-liberal politikaların yerel yönetimler ve imar yasaları üzerinde gerçekleştirdiği radikal reformlar kıyı beldelerini orta ve büyük ölçekli sermaye için çok karlı bir yatırım alanı haline getirmiştir. Yerli halktan imarsız arazi statüsünde düşük fiyata satın alınan araziler üzerinde hızla imar düzenlemeleri gerçekleştirilerek turizm tesisleri kurulmaya başlamıştır. Turizm ve turizme bağlı işkolları sermayenin yanında belli becerilere sahip işgücünü de bu sahil beldelerine çekmeye başlamıştır. Ulusal ve uluslararası seyahat şirketleri ile bu şirketlerde çalışan profesyonel işgücünün yanında sahil beldelerinin çevresindeki köy ve kasabalardan becerisiz ve yarı-becerili işgücü de turizmin büyüdüğü bu tatil beldelerine akmaya başlamıştır. Orta sınıflar için küresel ölçekte popülerleşen, paket halinde satılan deniz-sahil turizmi ulusal ölçekte çok yönlü bir etki

yaramıştır. Bu etkileri şu şekilde özetleyebiliriz: 1970'lerin sonlarında krize girmeye başlayan yap-satçı inşaat sermayesinin ucuz arazi avantajı ile yöneldiği orta sınıflar için yazlık konut üretimi, büyük sermayenin turizm ve inşaat sektörüne yönelmesi sonucunda büyük-çaplı tatil sitesi ve otel inşaatlarının hız kazanması, Anavatan Partisi'nin yaygınlaştırdığı kayırmacılık ilişkileri yoluyla kıyı beldelerinin hızlı ve büyük ölçekli arazi spekülasyonuna hedef olması. Bu süreçte kıyılarda yapılaşmanın ötesinde bir kentsel gelişmenin ortaya çıktığı görülmektedir. 1990'ların ortalarına kadar ağırlıklı yabancı turist kapasitesinin belirlediği, turizm sektörüne bağlı bu kentsel gelişme modeli, 1990'ların ortalarından itibaren yeni bir aşamaya evrilmektedir.

Küresel ölçekte yeniden yapılanan sanayi ve hizmet sektörü sadece sermaye ve malların değil işgücü ve yeni tüketim kültürünün küresel dolaşımını hızlandırmaktadır; turizm olgusu neo-liberal küreselleşme sürecinde yeniden biçimlenmeye başlamıştır. 1980'lerde başlayan küresel akışkanlık, kültürel ve yerel farklılıkları da metalaştırarak küresel dolaşıma sokmaktadır. Bu bağlamda dünyada olduğu gibi Türkiye'de de, 1990'lı yıllara gelindiğinde orta ve üst-orta sınıfların yerleşim, yaşam tarzı ve eğlence kültürü açısından küresel eğilimleri yansıtmaya başladığı görülmektedir. Diğer yandan, gelişmiş ülkelerde alt ve alt-orta sınıflar neo-liberal ekonomi politikaları sonucunda ciddi gelir kayıpları yaşamaktadır; kentsel yenilenme ve dönüşüm adı altında ortaya çıkan mega projeler, kent merkezlerinin yeniden değerlendirilmesine ve emlak fiyatlarının artmasına neden olmuştur ve bu grupların da yeni yaşam stratejileri aramalarına yol açmaktadır. Turizm-seyahat firmaları ve çok uluslu gayri-menkul yatırım ve pazarlama şirketlerinin Türkiye'yi dünyaya pazarlamaları ve mülkiyet haklarının devri konusundaki yasal reformlar Avrupa'da gelir kaybeden alt ve alt-orta sınıflar için Türkiye'yi cazip hale getirmektedir. Bu sınıflar için Türkiye hem karlı bir yatırım alanı hem de daha ucuza ve daha konforlu bir yaşam olanağı sunmaktadır. Türkiye'ye 1980'lerin ortalarından itibaren paket turizmi ile gelmeye başlayan Avrupalı turistler ile ucuzluk, güneş ve doğal yaşam olanağı arayan Avrupalı emekliler için Türkiye'nin Ege ve Akdeniz kıyıları cazibe merkezi olmaya başlamaktadır. Emlak fiyatlarındaki göreceli ucuzluk, kimi zaman birtakım kültürel öğelerle de birleşmektedir; özellikle mübadele sonrası Türkiye'den ayrılanların çocukları ve torunları açısından, arkada bırakılan yerlerde mülk sahibi olma güdüsünün de olduğu gözlenmektedir. Ayvalık, Göreme gibi yörelerde böyle bir eğilimin varlığından söz etmek mümkün görünmektedir. Bütün bu faktörlerin bir araya gelmesi sonucunda, gelişmiş bir ülkeden daha az gelişmiş bir ülkeye doğru sınırlı ve belirli nitelikler içeren bir göç hareketi ortaya çıkmaktadır. Böylece Ege ve Akdeniz kıyı kasaba ve köylerinde uluslararası turizmin yarattığı, turizme dayalı kentleşme modeli, arazi ve emlak pazarının yönlendirdiği yeni bir boyut kazanmaktadır.

IV. Kıyısız Kentleşme Olgusunun Ortaya Çıkmasında Avrupalı Sakinlerin Rolü: Muğla'da Kıyısız Kentleşme Süreci

"Kıyısız kentleşme" terimi bu bildiride, turizme bağlı kentleşmenin son 10 yılda yeni boyutlar kazanarak turizmin ötesinde bir kentleşme biçimine doğru evrildiğini açıklamak için kullanılmaktadır. Bu kentleşme biçiminde gerek turizm sektöründe becerili iş gücü olarak, gerek evlilik nedeniyle, gerekse konut sahibi olarak turizm kentlerine yerleşen Avrupalıların yeri oldukça

belirgindir. Sürekli yerleşik olarak yaşayanların yanında, yılın belli dönemlerinde tatil-dinlenme amaçlı gelmelerine karşın konut sahibi olan Avrupalılar, bu kentlerin klasik sakinleri arasına girmiştir. Avrupalı sakinler, gelişimini tamamlamış bir kente gelen “yabancı göçmelerden” çok o kentin kentsel sürecinin niteliğini belirleyen yapısal/ kurucu unsurlardan biri olarak belirginleşmektedir.

Kapitalizmin yeni raundunda Avrupa’da gelir ve iş kaybeden alt, alt-orta sınıflar ile belli sınırlar içinde de orta sınıfların, yaş ve cinsiyet unsuruna da bağlı olarak Avrupa dışı ülkelerde sürekli ya da yılın belli zamanlarında yaşamak üzere yerleşme eğilimine girmesi Muğla kıyılarının kentsel sürecinde yeni bir boyut yaratmaktadır. Bu farklı göçmenlik biçimini mümkün kılan unsurun, ülkeler arası gelir farklılıklarının Türkiye’de yaşamayı seçen Avrupalılar lehine yarattığı avantajların yanı sıra mülkiyetin el değiştirmeye olanakları olduğu açıktır. Konu bu boyutu ile ele alındığında kıyasal kentsel süreç ile küresel/yerel ekonomi politikaları, dünya emlak pazarı ve kıyı yerleşimindeki mülkiyet örüntüleri arasındaki ilişki de görünür hale gelebilmektedir. Diğer yandan kıyasal kentlerde yerleşik Avrupalıları, uluslararası göç literatüründeki düzenli ya da düzensiz göçmenler olmanın ötesinde ele almak gerekmektedir. Uluslar arası göçlerin yaygın olarak, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere ya da sermaye birikim yoğunluğunun düşük olduğu yerlerden yüksek olduğu yerlere ya da istihdam olanaklarının az olduğu ülkelere çok olduğu ülkeler doğru olduğunu iddia eden teorik çerçeveler bu göç tipini açıklamakta zorlanmaktadır. Bu nedenle Muğla kıyılarında yerleşik Avrupalıları gerek kıyasal kentsel sürecin aktörlerinden birisi olarak, gerekse kolonyal gelenekten ve klasik göçmenlik biçimlerinden farklı olarak ele almak gerekmektedir.

Muğla’da kıyasal kentsel süreci 1980’lerin ortalarından itibaren açıkça izlenmeye başlamıştır. Bu bildiri kapsamında ele alınacak, Bodrum, Marmaris ve Fethiye’nin kentsel süreci sadece demografik verilere bakıldığında bile açıkça izlenmektedir. Muğla ilinin ilçeleri olan bu üç sahil kasabasının son 20 yıldaki nüfus artış hızı ve barındırdıkları nüfus bakımından Muğla’dan çok daha hızlı büyüdükleri ve kentsel fonksiyonlar bakımından daha çok kentsel oldukları görülmektedir.

Muğla Bölgesi yukarıda sözü edilen ulusal ve uluslararası niteliklerdeki turizmin hızla geliştiği iki ilden biridir (diğeri de Antalya’dır). Muğla ili genelinde nüfus artışının küçük bir açılıyla yukarıya dönmesi de bu nedenle 1970’lerden itibaren başlamıştır. Bu yıllarda başlayan ülke içi turizmin ilk etkisi uzun süredir durağan olan nüfus üzerindedir. Muğla ilinin şehir ve köy nüfuslarının il nüfusu içindeki oranları hızla değişmiştir. 1927-1965 yılları arasında Muğla’nın kentsel nüfusu toplam nüfusunun %17’sinde dengelenirken, 1975’de %21, 1985’de %28 ve 2000’lere geldiğinde %37.5’ine ulaşmıştır (DİE, 2000). İlin kentsel nüfusunun Muğla merkez ilçe ile birlikte, turizmle büyüyen ilçeler oluşturmakta ve artış da bu ilçelerin aldığı nüfustan kaynaklanmaktadır. Muğla ilinin toplam nüfus artış hızını gösteren tablo, artışın turizm merkezine dönüşen ilçelerden kaynaklandığını göstermektedir (DİE, 2000). 1927’den beri, Türkiye’nin genel yıllık nüfus artış hızının altında seyreden Muğla il nüfusu, turizmle birlikte ilk defa 1985’de %29.2 ile ülke geneli olan %25’in üzerine çıkmıştır. Bu artış 2000’de %24 ile yine ülke geneli olan %18’in üzerinde seyretmektedir (DİE, 2000, 2002). Türkiye’nin yıllık

nüfus artış hızının 1990'lerden itibaren, %20'nin altına ve 2000'de %18'e düşmesi, kentleşme gibi etkenlerin yanında ülkedeki gelir dağılımının dramatik biçimde bozulmasıyla da ilişkilidir (Sönmez, 2002). Buna karşılık Muğla'da nüfus artış hızı bu bölgede turizm sektörüne bağlı sermaye birikim olanakları ve işgücü istihdamına bağlı olarak artmaktadır.

Turizm sektörünün gelişimine kadar Muğla nüfusunun en belirgin özelliği yerel ve homojen olmasıdır. 1935'den 1980'e kadar Muğla ilinin toplamında Muğla doğumlu olanların oranı %95'ler civarındadır. Biçimsel olarak modernleşmeyle erken tanışmış bir kent olmasına rağmen nüfusundaki bu homojenlik modern kentin yapısal özelliklerine uymayacak bir orandadır. 1980'lerle birlikte il genelinde bu homojenliğin bozulmaya başladığı ve 2000'de %70'ler oranına düştüğü görülmektedir (DİE, 2000). Bu düşüş Muğla merkez kaynaklı değil, ilçelerde yükselen kıyısız kentleşme oranı ile ilişkilidir. Kıyısız kentleşme sürecinde sahil beldelerinin nüfusunu heterojenleştiren göçlerin geldiği bölgeler ise sınıfsal konuma göre değişmektedir. Büyük sermaye yatırımlarını yönlendirenler genellikle büyük kentlerden gelen sermaye sahipleridir. Uzman meslek sahiplerinin büyük kentlerden olduğu kadar çevre illerden de geldikleri görülmektedir. Türkiye'nin yoksul bölgelerinden ya da büyük kentlerin yoksulluk bölgelerinden gelen mevsimlik işgücünün ise kentin kalıcı nüfusu içindeki oranı oldukça düşüktür. Kentin mevsimlik ucuz işgücü ihtiyacını karşılayan bu kesim, kentleşme hızına bağlı olarak kalıcı işgücüne dönüşmeye başlayacaktır.

Muğla'da kıyısız kentleşme sürecinin aktörlerinden biri olan Avrupalı sakinlerin sayıları ve nitelikleri incelendiğinde ise şunlar saptanabilmektedir. Gelenlerin genellikle üç bölgede yoğunlaştıkları görülmektedir; Bodrum Fethiye ve Marmaris'te oturma izni olan yaklaşık 5000 Avrupa vatandaşı yaşamaktadır. Bu üç kentte ev sahibi olan ve geçici oturma izni ya da dönemsel gidiş gelişler yapan Avrupalı nüfusun bunun 5 katı civarında olduğundan bahsedilmektedir. Gerek kıyısız kentleşme sürecine gerekse Avrupalıların bu kentlere yerleşebilmelerine olanak vermesi açısından bu yerleşmelerdeki mülkiyet örüntüleri ve mülkiyetin el değiştirme olanakları önemli bir olumsal unsurlar olarak etki etmektedir. Mülkiyetin el değiştirme potansiyelleri açık (imar yasaları, yabancılara toprak-mülk satışı gibi yasalar yoluyla) ya da örtülü (plansız yapılaşmaya politik müdahalesizlik, başkası üzerine mülkiyet edinme gibi) politikalarla gerçekleştirilmektedir. Ev sahibi Avrupalılar, sayısal olarak az olmalarına karşın kıyısız kentleşmenin yeni bir parametresi olması açısından önem taşımaktadır.

Sonuç Yerine:

Bu bildiri, sürmekte olan bir araştırmanın geldiği noktada, "kıyısız kentleşme" olgusuna açıklık getirmek ve bunu ortaya çıkaran dinamikleri tartışarak bir çerçeve oluşturmak için kaleme alınmıştır. "Kıyısız kentleşme", farklı dinamiklerle ortaya çıkmış birtakım gelişmelerin yeni dinamiklerin ortaya çıkmasına olanak ve fırsat yaratması olarak anlaşılabilir. Diğer bir deyişle, bu noktada bir küresel-yerel kesişmesinden bahsetmek mümkündür. Bugün gelinen "kıyısız kentleşme" aşamasının hangi dinamiklerin bir araya gelmesiyle ortaya çıktığını ve ne tür fırsatlar ve sorunlar yaratabileceğini tartışmaya başladığımızda, araştırmayı da yönlendiren farklı konular öne çıkmaktadır. Bu bölümde, bu konunun farklı boyutları özetlenmeye çalışılacaktır.

Turizme açılmış kıyı bölgelerinde, ucuz kırsal araziler ya da tarıma uygun olmayan araziler, turizm ve ikinci konut inşaatlarına açılmıştır. Bu dönemde yerel arazi sahiplerinin bu mülk satışından elde ettikleri ve farklı sektörlerde yatırıma dönüştürdükleri bir rant söz konusudur. Kıyı kentlerinde ortaya çıkan bu rant, yerleşik ticaret birimlerinin ve hizmet sektörünün gelişmesine ve kentleşmenin hızlanmasına neden olmuştur. Kıyı kentlerinde (Fethiye, Marmaris, Bodrum, gibi) ortaya çıkan bu kentsel olanaklar, aynı zamanda sürekli yerleşme amaçlı göç edenlerin de artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, bu araştırmada bu kentsel hizmet sunumunun hangi sermayeyle gerçekleştiğine ve mülk ve arazi satışlarının yerelde bir hareketlilik sağlayıp sağlamadığına bakılacaktır.

1980'ler sonrasında inşaat ve turizm sektörünün teşvik edilmesi, özellikle kıyı kentlerinde kullanılmayan atıl bir yapı stokunun da ortaya çıkmasına yol açmıştır; bu kimi zaman devre mülk kimi zaman da ikinci konut olarak görülmektedir. Bu konut stoku, uluslararası talebi de karşılama potansiyeli taşıyan bir konut piyasası oluşturmaktadır.

Kıyı kentlerinde ortaya çıkan bu gelişmeler, arazi fiyatlarında ciddi artışlara yol açmaktadır. Özellikle yabancılara emlak satışı olanaklarının olduğu alanlarda hem inşaat faaliyetlerinde artış gözlenmekte hem de arazi ve mülk fiyatlarındaki yükselme yerli alıcılar açısından sorun yaratmaktadır. Bunun yanı sıra, tarihi özellikleri nedeniyle öne çıkan kentlerde, özellikle sit alanlarda kimi zaman boşalmış kimi zamanda yerli halkın oturduğu konutlar hem yurt içinden hem de yurt dışından alıcıların dikkatini çekmektedir. Sit alanı içinde kalan bu alanlara getirilen sınırlamalar ve yaşayanların sınırlı olanakları nedeniyle restorasyon ve yenileme çalışmalarını zorlaştırmakta ve bu bölgelerde yaşayanlar, evleri yüksek fiyatlara satın yeni yerleşme bölgelerindeki daha konforlu apartmanlara taşınmaktadırlar. Türkiye'de bu tür mülk alımına yönelenler, ekonomik kaynakları daha iyi olan ve yenilemeye kaynak ayırabilecek gruplar olmakta; bunun dışında yabancılar da, gerek tarihsel kökleri gerekse tarihsel alanlara ilgileri nedeniyle bu alanlara yönelmektedirler ancak bu konutların genellikle ikinci konut olarak işlev gördüğü gözlenmektedir. Bu süreçte ortaya çıkan sorun, bu tür tarihsel alanların yılın önemli bir bölümünde atıl kalması ve yaşam damarını kaybetmesi olmaktadır. Bunun yanı sıra, bağcılık, zeytincilik gibi tarımsal özellikleriyle öne çıkan bölgelerde, bu araziler dışarıdan gelenlere satıldığı ölçüde, tarımsal üretimde de ciddi kayıplar yaşanmaktadır. Bu söz ettiğimiz sorunlar kimi belediyeler açısından ciddi bir sorun alanı olarak ortaya konmaktadır.

Küresel ekonomi çerçevesinden bakıldığında ise, üretim sermayesinin ucuz emeğin bulunduğu yerlere çekilmesine benzer bir şekilde, gayrimenkul piyasasında da küresel ölçekte ortaya çıkmış fırsatları değerlendirme yönünde bir eğilimin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Arazi ve mülk fiyatlarındaki bu farklılık, spekülatif büyük sermayenin yanı sıra, gelişmiş kapitalist toplumlarda kayba uğrayan, standart konut alanlarında yaşayan ve ekonomik olanaklarını yitiren orta sınıflar açısından da bir fırsat yaratmaktadır. Önce turizm ve seyahat anlamında ortaya çıkan hareketlilik, zaman içinde fırsatların keşfedilmesine olanak sağlamakta ve özellikle iklimsel ve tarihi özellikleriyle farklılık gösteren kentler, Avrupalı emekli ya da çalışan orta sınıflar açısından bazen sürekli bazen de ikinci konut olanakları açısından önem kazanmaktadır. Uluslararası emlak piyasasında yer alan Türk ve yabancı firmalar aracılığıyla Türkiye'nin avantajlı bölgelerinde mülk

alımı kolaylaşmakta ve bu tür şirketlerin sayısında artış olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, araştırmanın önemli bir ayağını da bu uluslararası bağlantıların ve yabancı konut ve arazi satışını kolaylaştıran yasal düzenlemelerin ortaya konması oluşturacaktır.

"Kıyasal kentleşme" bir anlamda sürekli yerleşmeyi içerdiğinden, turizm ve ikinci konut türü bir yapılaşmadan farklı bir sürece işaret etmektedir. Bu sürecin değişik aktörlerinin beklentileri, dolayısıyla kentsel dönüşüm açısından etkileri de farklı olacaktır. Sürekli yerleşme eğilimi gösteren yerli ve özellikle yabancı sakinlerin kimler olduğu, yerleşme nedenleri, arazi ve mülk edinme biçimleri, yaşadıkları alanlarla ilgili beklentileri ve bunları ifade ediş biçimlerinin yanı sıra bu yeni sakinlerin ne tür bir kentleşme dinamiği yaratabildiği bu araştırmanın en önemli sorunsallarıdır.

Kaynakça

- Beauregard, R., 1998, Tourism and economic development policy, in D. Ioannides and K. G. Debbage (eds) *The Economic Geography of the Tourist Industry*, London: Routledge.
- Boratav, K., 1988, *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul, Gerçek.
- Boratav, K., Türel, O. ve Yeldan, E., 1996, Dilemmas of Structural Adjustment and Environmental Policies under Instability: Post-1980 Turkey, *World Development*, 24:2, 373-393.
- Eraydın, A. ve Türkün-Erendil, A., 2002, Konfeksiyon Sanayiinde Yeniden Yapılanma Süreci, Değişen Koşullar ve Kadın Emegi: Ne kazandılar ve Ne Kaybettiler? *İktisat Dergisi*, 430, 18-28.
- Erendil-Türkün, Asuman and Zuhul Ulusoy, "The Re-invention of Tradition as an Urban Image," *Environment and Planning B - Planning and Design*, 29 (2002), 655-672.
- Fainstein, S. S. and Gladstone, D., 1999, Evaluating urban tourism, in D. R. Judd and S. S. Fainstein (eds) *The Tourist City*, Yale University, pp. 21-34.
- Fainstein, S. S. and Judd, D. R., 1999, Forces, local Strategies, and urban tourism, in D. R. Judd and S. S. Fainstein (eds) *The Tourist City*, Yale University, pp. 1-17.
- Harvey, D., 1982, *The Limits to Capital*. Chicago: University of Chicago Press.
- Harvey, D., 1987, Flexible accumulation through urbanization: reflections on post-modernism in the American city, *Antipode*, 19, pp. 260-86.
- Holcomb, B., 1999, Marketing cities for tourism, in D. R. Judd and S. S. Fainstein (eds) *The Tourist City*, Yale University, pp. 54-70.
- Judd, D. R., 1999, Constructing the tourist bubble, in D. R. Judd and S. S. Fainstein (eds) *The Tourist City*, Yale University, pp. 35-53.
- Zukin, S., 1991, *Landscapes of Power*, Berkeley: John Hopkins University.
- Fainstein, S. S. and Gladstone, D., 1999, Evaluating urban tourism, in D. R. Judd and S. S. Fainstein (eds) *The Tourist City*, Yale University, pp. 21-34.
- Sönmez, M., 2002, 100 Göstergede Kriz ve Yoksullaşma, *İletişim*.
- Yeldan, E., 2001, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, İletişim Yayınları.

PLANLAMANNIN YEREL KADIN HAREKETİ VE KADIN POLİTİKALARI YOLUYLA AÇILIMI

YILDIZ TOKMAN

(Danışman, BM Ortak Programı)

DENİZ ALTAY

(Bilkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı ve Kentsel
Tasarım Bölümü)

I. Giriş

Günümüzde seçim süreçleri ile sınırlandırılan siyasal alan, büyük ölçüde yerel siyasete bağlıdır. Yerel siyaset alanı ise ekonomik, politik, sosyal açıdan güçlü kişilerin siyasi partiler ile yürüttüğü pazarlık ve işbirliği ilişkileri içinde belirlenmekte. Bu ilişkiler ise dini, etnik kimlikler ile hemşehri cemaatlerinin yerel rantları paylaşımına yönelik yapılarla belirleyicilik kazanmaktadır. Planlama ise tüm bu ilişkilerin mekanda meşruiyet kazanmasının aracı olmaktan ileri gidememektedir.

Bildiri, yukarıda tanımlanan kısır siyasal alan nasıl genişletilebilir ve toplumsal alan ile tam örtüşmesi nasıl sağlanabilir sorularına yanıt arayacaktır. Buna yönelik olarak kentliler özellikle de kentteki kadınlar açısından yanıtlar bulmak hedeflemektedir; kentli kadınların yerel siyasetin farklı alanlarındaki hak ve sorumluluklarını tam olarak kullanılabilir hale gelmelerinin, siyaset-toplum ilişkisinin koşut işleminde önemli bir paya sahip olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda 30. Dünya Şehircilik Günü Kongresi, planlama ve siyaset gibi iki önemli kavramı sorgulayarak yeni bağları kurmanın yollarını bulmayı amaçlarken, "cinsiyet eşitliği" önemli bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bildiride "cinsiyet eşitliği" kavramı irdelenecek ve bu kavram üzerine kurulu bir kent politikası ve yönetim modeli sorgulanacaktır.

Kent farklı çıkarlara sahip çeşitli aktörlerin bir arada varolduğu kompleks bir mekanizmadır. Bu yapı içinde, kentsel politikalar ve kent planlama farklı grupların çıkarlarını, toplumsal çıkarlar adına kollarken, cinsiyet farklılığı göz ardı edilmiştir. Cinsler arası eşitsizlik, sosyo-ekonomik yapıda olduğu kadar, mekansal olarak da vardır. Oysa kentte cinsiyet farklılığını gözetken bir planlama, hizmet ve uygulama anlayışı, kadınların kentte birer birey olarak varolmalarına olanak tanıyarak yerel siyasette önemli bir potansiyel ve yerel siyaset süreçlerini değiştirme gücüne sahip bir grup olduklarını ortaya çıkaracaktır.

Toplumsal yaşamda kadınların farklılaşan gereksinmelerini gören/gözeten bir siyaset ve yerel yönetim anlayışının, kentsel politika, planlama süreci ve kentsel hizmetlerde ortaya yeni modeller koyabileceği üzerinde durmak gerekir.

Diğer taraftan, AB giriş sürecine paralel olarak gerçekleştirilmeye çalışılan kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması çabaları, “yerel” ve “katılım” kavramlarını öne çıkarırken, bunu ne ölçüde başarabileceği ve siyasi iradenin bunu gerçekten isteyip istemediği tartışma konusudur.

Birleşmiş Milletler ve AB’nin Türkiye temsilcilikleri tarafından yürütülen bazı projelerin konusu katılım ve yerelliktir. Bu kurumlar, finansal olarak destekledikleri sivil toplum örgütleriyle bu konulara ağırlık veren projeler yürütmektedirler. Yıllardır siyasete katılım ve temsil oranı ile karar verici konumdaki kadın oranını artırmayı hedefleyen kadın hareketinin son yıllardaki yeni çalışma alanı, yerel siyaset ve yerel yönetimlerdir. Bu çerçevede kadınlar artık yaşadıkları kentler hakkındaki kararlarda etkin olmak istemektedirler.

Bildirinin amacı; 90’lı yıllardan başlayarak bazı ülkelerdeki, planlama yaklaşım ve süreçlerinde önemli bir yeri olan “planlamada cinsiyet eşitliği”ni bugüne kadar gündemine almayan planlama hareketimizin, siyasal alanın, özellikle de yerel siyaset alanının genişletilmesi ve katılım bağlamında, kadın hareketiyle işbirliği ve kadın politikaları yoluyla açılımının olabirliğini ve gerekliliğini irdelemektir.

1.1. Siyaset ve Kadın İlişkisi

Yerel demokrasi ve katılımın temeli olan temsile bakıldığında, Türkiye’de yerel yönetimlerde kadınların temsiline yok denecek kadar az olduğu görülür. Yerel yönetimlerin seçilmiş karar organları olan, belediye meclisleri ve il genel meclislerinde kadınlar ancak %2 oranında temsil edilmektedirler. 3234 belediye başkanından yalnızca 18’i (%0,6) kadındır. Yerel meclisler (il genel ve belediye meclisleri), varolan yapıları içinde kadınlar, yoksullar, engelliler vb. dezavantajlı grupların temsil edilmesinde yeterli değildirler. Kadınlar, temsilden yoksundurlar. Bu sadece kadınların sistematik olarak erkekler tarafından temsil edilmesi anlamına gelmez, aynı zamanda, gereksinme ve sorunlarının da yerel karar alma mekanizmalarına yansımalarının yetersiz olduğunu gösterir. Genellikle, yerel yönetimlerin politika, plan, program, projeleri ve bunlara bağlı uygulamaları cinsiyete duyarlı olmaktan uzaktır.

Yerel siyaset, çoğu zaman yerelde ekonomik, politik ve sosyal açıdan güçlü kişilerin siyasal partiler ile yürüttüğü pazarlık ve işbirliği ilişkileri içinde belirlenmektedir. Yerel siyasetçilerin seçim ve adaylık süreçlerinde yerel rantların paylaşımına yönelik yapılar etkili olmakta, adaylık süreçlerinde kadınlar güçsüz ve desteksiz kalmaktadırlar. Şüphesiz, yerel düzeydeki siyasete kadınların katılımı toplumsal gelişme ve siyasetin demokratikleşmesi ve sivilleşmesi açısından çok önemlidir.

Türkiye’de mevcut siyasal partiler içinde, kadınlar için süreklilik gösteren, yeterli sayıda ve etkin katılım olanaklarının olmaması, kadınları katılım açısından daha açık görünen yerel sosyal yardım faaliyetlerine ve kültürel etkinliklerle uğraşmaya yöneltmektedir.

Türkiye’de bağımsız kadın örgütleri, en yaygın ve potansiyeli en yüksek sivil toplum ağlarından birini oluşturmakla birlikte, yerelde bunların önemli bir bölümü yukarıda belirttiği gibi, geleneksel olarak “hayır işleri” ve “sosyal hizmet” diye nitelendirilebilecek bir alanda çalışmakta yerel siyasetle ilgileri kısıtlı olmaktadır.

1.2. Yerel Politika ve Cinsiyet Eşitliği

Kadınların ve erkeklerin yerel yönetimler tarafından sunulan sosyo-ekonomik ve mekânsal hizmetlerden yararlanmaları farklı düzenlemeler gerektirdiği gibi iki grubun ihtiyaçları, sorunları ve beklentileri de aynı değildir. Aynı şekilde “yerel hizmetler” ile ilgili politikalar yada politika yokluğu, kadın ve erkekleri farklı biçimlerde etkiler. Örneğin, hizmetler kalite ve maliyet bakımından uygun değilse, bu yetersizlik kadınlar tarafından, geleneksel kadın etkinliklerinin daha da ağırlaşmasıyla karşılanacaktır (çocuk bakımı, temizlik, alışveriş, yaşlı ve hasta bakımı, vb). Örneğin, düzensiz su kesintileri, kadınların evde yaptıkları işleri güçleştireceği gibi, bir de su depolama işiyle uğraşmalarına neden olacaktır. Ya da her mahallede ucuz pazarların olmaması, kadınların alışveriş için başka semtlere gitmeleri anlamına gelir.

Genellikle, yerel yönetimlerin politika, plan, program, projeleri ve bunlara bağlı uygulamaları cinsiyete duyarlı olmaktan uzaktır. Bu konuda yapılan çalışmalar; herkese eşit yerel kamu hizmeti anlayışının sonuçta eşitlik sağlamadığı, yerel hizmet sunumunda kadınların gereksinmelerinin özellikle dikkate alınması gerektiği açıkça görülmektedir.

Yerel yönetimlerin cinsiyete duyarlı hizmet vermesi, cinsiyet eşitsizliklerini ve kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarını gözeten bir yerel politika-bakış açısı ile mümkün olabilir. Yani, kadınların gündelik yaşam yükünü azaltmaya yönelik kadınlara özel yerel yönetim hizmetleri yanında, her yerel politika, program ve projenin cinsiyet açısından değerlendirilip uygulanması önem taşır.

1.3. Kent Planlama ve Cinsiyet Eşitliği

Kadınlar kent içinde değişen bir role ve konuma sahiptir. Kentlerimizin dünya ve ülke ekonomisi içinde değişen rolüne paralel olarak kentli yaşam biçimi ve kadınların bu yapı içindeki konumu farklılaşmaktadır. Değişen yaşam biçimi paralelinde yeni kentsel politikaların geliştirilmesi ve bu temelde yeni planlama yaklaşımlarının ortaya atılması da kaçınılmazdır. Bu konularda bilinen yaklaşımlar Türkiye gerçeklerine birebir uymasa da genel olarak geçerlidir.

Endüstrileşmiş ülkelerde kentli kadının çalışan nüfus içindeki payının artması (Massey,1995; Sassen, 2000; McDowell,2001) ve böylece işgücünün “feminen”leşmesi kentsel işgücü haritasının farklılaşması anlamına gelmekte, firmalar, evlerine yakın çalışmayı tercih etmeleri nedeniyle kadın işgücünü çekebilmek için yer seçim kararlarını yeniden gözden geçirmektedirler(Wekerle, 1984,p12). Öte yandan kadın işgücünün toplu taşın araçlarını daha yoğun kullandıkları bilinmektedir(Hanson, Pratt 1992).

Ülkemizde özellikle büyük kentlerde formel sektörlerde çalışan kadın işgücü artmasa da informal hizmet sektöründe çalışan kadın işgücünün artışından söz etmek olasıdır. Bu, kentli kadının kent içi ulaşımında sayıca yoğunlaştığı gerçeğinden hareketle, cinsiyete duyarlı bir planlama yakla-

şımının, toplu taşın araçlarında kadın yoğunluklu kullanımını bir veri olarak kabul etmesini gerektirir.

Kadınlar bazen “ikili sorumluluklarını”(ev-iş) daha kolay yerine getirmek için ev ve işyerinin coğrafi yerlerini değiştirmeyi seçebilir. Örneğin, kent merkezinde bulunan iyileştirilmiş ve yenilenmiş konut mahalleleri (gentrified neighborhoods) merkezden uzak yeni yerleşme alanlarına alternatif olarak kadınlar için çok çekici alanlar haline gelebilir. Özellikle yalnız yaşayan veya tek ebeveyn konumunda olan kadınlar için bu daha da yaygındır. Ancak bu tür alanları tercih edebilmeleri için maddi olarak ulaşılabilir maliyetler ve görece olarak ucuz konut önem kazanmaktadır.

Teknolojinin, ev ile işyerinin birleşmesine neden olabilecek bir olanağı yarattığından söz edebiliriz. Buna bağlı olarak işgücünün mekansal olarak sabitlenmiş olması artık gerekemeyebilir. Bu olanak kentli kadına sürdürmek zorunda olduğu bedelsiz işgücü(ev işleri) ve bedelli işgücü(iş hayatı) mekanlarını tek bir mekanda birleştirebilme imkanı tanıyacaktır(Christersen, 1993). Bununla birlikte kadının İnternet ve telekomünikasyon olanaklarına eşit erişebilirliğinin olmadığını vurgulamak gerekir. Kadına yönelik programların çağdaş gelişmelere ulaşılabilirliğinin artırılması yönünde de geliştirilmesi önemlidir.

Ataerkil aile içi işbölümü ve özellikle çocuk, hasta, yaşlı bakımı ile ilgili bütün yükün kadın üzerinde olması kadının kentte bazı olanaklara ve kaynaklara erişebilmesini ve çeşitli kent mekanları arasında hareket edebilmesini önemli kılmaktadır.(Massey, 1995). Tievrs (Tievrs,1985) ise kadının zaman-mekan coğrafyası içinde kısıtlılıklarını ortaya çıkaran faktörlerden söz etmiştir. Bunlar kültürlere, sosyal farklılaşmalara göre değişebilir, çeşitlenebilir. Büyük şehirlerimizde, kent merkezinden yeni yerleşim alanlarına olan kayma, kentli kadın açısından sınıf farkı gözlemlenmesiz ulaşım sorununu artırmaktadır. Bu bağlamda, kadın bakışlı planlamada yeniden sorgulanacak konulardan biri servislerin dağılımında ve yer seçiminde ki “kadına engel oluşturan mesafe” kavramı olmalıdır.

Ev-işyeri arası yolculuk, ulaşım ve mobilite kavramlarını gözden geçirirken, hareketliliğin ancak tek bir yüzünü tarif eder. Oysa kadının kentsel yaşamının her yüzünde erişme önemli bir değişkendir. Kentlerde, alışverişin büyük oranda cinsiyet bazlı(gendered) olduğunu söyleyebiliriz. Kadının kent içindeki yaşamının önemli konularından biri tüketim mekanlarıdır (Thrift ve Glennie, 1996). Kentlerimizde hızla çoğalan alışveriş merkezleri de ulaşılabilirlik sorununun kadınlar açısından yeniden irdelenmesini gündeme getirmektedir. Bu anlamda da planlamanın girdi olarak alacağı veriler önem kazanmaktadır.

Kadının, çocukluğundan başlayarak kentte daha az alana erişebilir ve daha az alanı kullanabilir olduğu söylenebilir. Örneğin, kız çocuk daha az oyun ve eğlence mekanına sahip olagelmıştır. Çocuk oyun alanlarında toplumsal olarak cinsiyet verilmiş oyun türleri vardır. Bu haftalar kız çocuğunun oyun özgürlüğünü -kuşkusuz erkek çocuğunu de kısıtlar. Ancak açık oyun mekanlarının yüzölçümü olarak değerlendirildiğinde daha büyük bir bölümü “erkek çocuk” oyun alanıdır. Öyleyse planlama erkek ve kadın için eşit miktarlarda kentsel alanın kullanılabilir olması yönünde ve kadın ve kız çocuklarına daha çok hareketlilik olanağı sağlayacak cinsiyete duyarlı bir yaklaşımla alan tahsisi kararlarını gözden geçirmelidir.

Bugün cinsiyet duyarlı bir yaklaşım ile kentsel çevrenin ele alınması dinamik ve farklılaşmış tutumu barındırmalıdır. Bu çeşitlilik ve dinamizm toplumsal çıkarlarla bağlantılı olarak cinsler arası eşitliğin gerçekleştirilmesi için nasıl bir kentsel mekan ve fiziksel planlama sorusunu bir kere daha düşündürmektedir?

II. Avrupa Kentlerinde Siyaset Yerel Politika ve Planlarda Cinsiyet Eşitliği

1980'den bu yana Avrupa kentlerinin seçilmiş yerel ve bölgesel kadın temsilcileri kadının kent içindeki yeri üzerine çeşitli tartışmalar ve hareketler ortaya atmışlardır. Bu tartışmalar daha çok kadınların yerel politika ve yerel meclislerde niçin azınlıkta oldukları sorusu üzerine yoğunlaşmış, bu eksiklik/eşitsizliğin düzeltilmesini hedefleyen çok sayıda yerel ve uluslararası toplantı gerçekleştirilmiştir.

İlk yerel ve bölgesel temsilci/seçilmiş kadınlar konferansı CEMR(Council of European Municipalities and Regions) tarafından 1983 yılında Piza kentinde düzenlenmiştir. Daha sonra da içlerinde 1995 yılında Dublin de gerçekleşen temel konferansın da yer aldığı çok sayıda toplantıdan söz edilebilir. Bu toplantılar sonunda varılan önemli nokta özellikle Avrupa Birliği çerçevesinde, yerel yönetimlerde, kadın, politika ve demokrasi konularında bir tartışma ortamının ortaya çıkmış olmasıdır.

Farklı Avrupa ülkelerinin 1996 ve 1999 yılları arasında düzenlediği toplantılar yerel seçilmiş kadınlar arasında bir bilgi ve iletişim ağı oluşması açısından çok önemlidir. Böylece bu temsilciler kadınlar arasında olduğu kadar siyasi partiler ve hükümetlerde de "farkındalık" düzeyini arttırmakta ve kadınların yerel meclise katılım oranının artmasını, seçilmiş aktörlerin bütün kentli hemşehriler için daha eşit erişilebilir, yaşanılabilir bir kent yaratmak için çalışmalarında etkili olmuşlardır.

Avrupa Birliği tarafından "V. Eşit Fırsatlar Programı" çerçevesinde 2004 yılında CERM'nin "cinsiyete duyarlı bakışın tüm politikalara yerleştirilmesi projesi"¹ seçilerek uygulanmasına karar verilmiş ve Şubat 2005 de Brüksel de Avrupa Parlamentosunda "Avrupa Kentlerinde Eşitlik" konulu bir sonuç konferansı yapılmasına fırsat tanımıştır.

Bu Konferansta ana soru: "tüm kentsel politikalarımızı cinsler arası eşitlik bakış açısıyla yeniden, nasıl şekillendirebiliriz?" olmuştur. Burada kentleri kadınları da içine alacak bir bakış açısından yeniden yorumlamak söz konusudur.

CEMR projesinde öne çıkan vurgu:

- Teorik olarak veya politik uygulamalarda, kadın ve erkeğin biyolojik olarak farklılıklara sahip iki cins olarak görülmesi ve sadece bu biyolojik farklılıkların ortaya koyduğu eşitsizliklerin var olduğu düşüncesinin aksine, kadın ve erkek arasındaki ayrımın toplumsal olarak kadın ve erkeğe yüklenmiş olan farklı rollere bağlı olarak ortaya çıkmakta olduğu, ayrımcılık amaçlı olarak yapılmasa da kadının kategorik olarak toplum içindeki yeri ve konumundan

¹ Kavramın İngilizcesi "gender mainstreaming" dir.

kaynaklanan bir eşitsizliğin varlığı, değişik dezavantajlı sosyal alt gruplar içindeki kadın da (örneğin; özürlü, farklı etnik kökenden veya ırktan olmak, cinsel eğilim, alt gelir grubuna mensup olmak vs...) ise, bu durum katmerlenerek arttığı,

- Toplum yararının gözetildiği dengeli bir toplum ve kent yaratma kaygısı ve politikası bağlamında eşitlikçi kentin, bir hayal ürünü değil, cinsiyet eşitlikçi yerel politikaların bir sentezi olduğu, gerçeğidir.

II.1. CEMR Projesinde Cinsiyete Duyarlı Yaklaşım Çerçevesinde Geliştirilen Projeler:

Bu temel belirlemeden hareketle “eşitlikçi kenti” hedefleyen CEMR projesi çerçevesinde yürütülen projeler üç temel alanda ele alınmıştır. Bu 3 alan kendi içlerinde farklılaşan alt başlıklarda ve belirli ilkeler çerçevesinde projelendirilmiş ve Avrupa kentlerinin bir çoğunda hayata geçirilen projeler ve uygulamalar haline dönüştürülmüştür. Bu bölümde bu ilkeler üzerinde durulacak ve cinsiyet duyarlı yaklaşımın tüm politikalar içine yerleştirilmesi için yapılanlar gözden geçirilmiş olacaktır.

CEMR projelerinin 3 ana alanı:

1. Yerel Temsilciler Seçilmiş Adaylar Arasında Cinsiyet Duyarlı Bilinç Arttırmaya Yönelik Gelişmeler
2. Eşitliği Sağlamaya Yönelik Araç ve Mekanizmalar
3. Yerel Hizmetlerin Tümünde Cinsiyet Duyarlı Tutumu Gözönüne Alan bir Yaklaşımın Geliştirilmesi

II.1.1. Yerel Temsilciler Seçilmiş Adaylar Arasında Cinsiyet Duyarlı Bilinç Arttırmaya Yönelik Gelişmeler

- *Yerel Meclislerde Gerçekleşen Gelişmeler:*

Yasa ile belirlenmemiş olmasına rağmen politik partiler veya koalisyonlar kadının meclislere katılımının sağlanması için belli pariteler veya kotalar getirmeyi öngörmüşlerdir. 1970 den itibaren Kuzey Avrupa ülkeleri (daha sonra da Almanya) her düzeyde seçimlerde, her iki cinsten belli bir minimum yüzde de adaylıklar belirleyen listelerin olusturulmasını veya en azından bir parite belirlenmesini kabul etmiştir. Daha çok %30 düzeyini öngören bu ölçütler özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinin yerel ve ulusal meclislerde seçilmiş kadınların sayısını önemli bir büyüklüğe ulaştırmıştır. Bugün, bu eğilim çok sayıda Avrupa ülkesinde de yaygınlaşmıştır⁽²⁾.

- *Yerel Yürütme ve Uygulama Organlarında, Belediye Yapılarda Gerçekleşen Gelişmeler:*

Çeşitli Avrupa ülkeleri seçmenlerine sundukları aday listelerinde her cins için minimum yüzde belirlemektedirler (Belçika, Yunanistan hatta bazıları daha ileri giderek Fransa gibi somut pariteler belirlemişlerdir.). Yerel yönetimlerin karar verme süreçlerine doğal bir katılımın gerçekleşmesi

² AB ülkelerinde seçilmiş 5 yöneticiden biri kadındır. (Finlandiya %30, Almanya ve Hollanda %23, İtalya %22)

Kaynak: Global Database of Quotas for Women, A joint project of International IDEA and Stockholm University. Site: www.idea.int/quota/kaynaks/europe.cfm

kuşkusuz sayılarda kalamaz, bununla birlikte cinslerin belediyeler, uygulayıcı organlar ve danışma organlar veya diğer yönetim birimlerinde yer alacak seçilmişlerin sayısal dağılımdaki dengesi yine de önemlidir.

- *Yerel yönetimler, yerel sivil toplum örgütleri ve yerel danışma komisyonlarında gerçekleşen gelişmeler:*

Çoğunlukla Avrupa komisyonunun desteği ile STK ve Belediyeler, kadınların aday olmaları konusunda bilinci arttırmak üzere çeşitli aktiviteler düzenlemişlerdir.⁽³⁾

- *Yerel yönetimlerde gerçekleşen gelişmeler:*

Çalışmalar seçilmiş kadının özellikle de yeni seçilmiş aday kadının bu konuda çok çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Onlar formel ağ çemberlerine çoğunlukla zaman yetersizliği nedeniyle erkekler kadar dahil olamamaktadırlar. Bu konumdaki kadınların çeşitli nedenlerle çalışma koşullarına hazırlanmamış oldukları, özellikle kadın konularındaki talepleri seslendirmekten çekindikleri görülmektedir. Seçilmiş kadın temsilciler bu konuda yeni olsunlar veya olmasınlar, profesyonel veya eve ilişkin görevleri nedeniyle seçimlere hazırlanma konusunda güçlükler yaşamaktadırlar. Sonuç olarak ikinci bir seçimde yeniden aday olmayı erkeklerden daha az oranda istemektedirler.⁽⁴⁾

Uygulayıcı kurumlar/organlar içinde dikey bir ayrımın yanı sıra, yatay bir ayrımdan da söz etmek mümkündür: Kadınlar örneğin mali konular, kentsel meseleler, ulaşım gibi alanlarda yer edinmektense daha çok eğitim, kültür gibi toplumsal meseleler ile ilgili pozisyonlarda yer almaktadırlar. Bazı kentler gönüllü olarak bu stereotip sorumluluk alanlarını yıkmaya yönelik politikalar ortaya atmaktadırlar.

³ France:1994 den beri bir ulusal kuruluş kadın adayları yureklindirecek ulke genelinde"Elles Aussi"("O da") seminerleri duzenleyerek kadinlarin kendilerini ozellikle yerel secimler icin aday olarak tanitabilecekleri desteler vermektedirler

Kaynak: Association Elles Aussi Site: <http://perso.wanadoo.fr/ellesaussi/index.htm>

Asten (Hollanda): Kadinlarin Secilmesi icin Kampanya:

Yerel secimlerden bir yil once, bir grup kadin adaylari desteklemek ve sayisini arttirmak uzere bir kampanya surdurmustur. Grup uyeleri her hafta yerel gazeteye bir makale yazmis, yine haftalik olarak kentlilerden birinin kadin politikalari uzere fikirleri yeralmis ve okuyucular kadin adaylara oy vermelerinin onemi uzere bilgilendirilmislerdir. Politik partiler, aday listelerinde kadin adaylarini tanitirken guclu propogandalar yapmak konusunda yurekliendirilmistir

Kaynak: Document: Gender and Local Government SNV (Dutch Organisation for Co-operation).

Sites: www.snvworld.org, www.asten.nl

Venedik (Italya)-Siyaset Okulu:Venedik Kenti "Sister Cities Going Gender"adli projenin kapsaminda kadinlar icin bir siyaset okulu (school of politics) acmistir. 2005 yili ocak ayinda derslere baslamasi planlanmis olan okulun iki hedefi vardir:

1) Kadin iscilere kariyerlerini desteklemek uzere kent konseyinde egitimele verilmesi;

2)Kadinlarin Belediye faaliyetlerinde ve ozellikle yerel siyasette aktif rol almalari tesvik etmeye yonelik egitimler verilmesi. Daha sonra bu okul surekli bir okul haline donusmustur.

Kaynak: City Hall of Venice and Sister Cities Going Gender Project.

Sites: www.comune.venezia.it, www.sister-cities-going-gender.org

⁴ İsveç -Güç Kitabı: İsveç Sosyal Demokrat Partisinden bir kadın tarafından hazırlanan bir kitapçık, birçok dile çevrilmiş ve yaygın bir biçimde dağıtılmıştır. Kadınları partiler ve seçilmiş meclisler içinde her düzeyde karşılaştığı zorluklar listelenmiş ve zorlukların üstesinden gelmek için olası çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Kaynak: Federation of Swedish County Councils (Landstingsförbundet)

Sites: www.lf.se, www.socialdemokraterna.se

II.1.2. Eşitliği Sağlamaya Yönelik Araç ve Mekanizmalar

Kadın ve erkek arasındaki eşitliğe yönelik bir politika uygulamak, politik bir heves, motivasyon gerektirir. Bu istek, her çeşit ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik ölçüt ve yöntemler geliştirmeyi taahhüt etmeli ve bu hareketlerin etkin olması ve işlerlik kazanmasında gözcülük etmelidir. Bu yerel bir politika, program ve planlama gerektirir.

Bu durumda, kent tüm politikalar düzeyinde hem seçilmişler komitesi içinde hem de atanmış yöneticiler içinde cinsiyet duyarlı bakışın yaygınlaşması ve bütün politikalarda işlerlik kazanması için bir sistem geliştirmelidir/kurgulamalıdır.

Bu çerçevede stereotipler bağlamında gelişmiş eğitim ve yerel bilgi kanallarına karşı savaşmak önemlidir. Birçok Avrupa ülkesinde, devlet bazı mekanizmalar ve uygun politikalar geliştirerek yerel otoriteleri cinsiyet eşitliği konularını gündeme getirmeleri ve önemsemeleri konularında zorlamakta ve yüreklendirmektedir.

- *Cinsiyet konularına duyarlı bir belediye Meclisi*

Kentte Belediye meclisine seçilmiş temsilciler, toplumsal eşitliğe yönelik fırsatları yaratan/sağlayan bir yapı oluştururlar. Böylece Belediye meclisi (Yerel Meclisler) karşılaştırmalı analizler yaparak koşulları kavramak ve özellikle kentte kadın-erkek bakış açısından olaylara yaklaşmayı kolaylaştırmada önemlidir. Buna dayalı olarak geliştirilmiş projeler şunlardır.⁽⁵⁾

- *Cinsiyet konularına duyarlı bir biçimde eğitilmiş ve mobilize olmuş bir belediye meclisi:*

Eşitlik kavramını öne çıkaran bakış açısıyla donatılmış seçilmiş temsilcilerin gözetiminde olan kurumsal yapıların misyonu öncelikli olarak bu duyarlılığı uygulamalarına aktarmayı hedefler. Buna dayanarak kurumlar içinde yaygınlaştırılan bakış açıları öncelik kazanır.⁽⁶⁾

- *Cinsiyetler açısından işlemeyen/açıklığı olmayan istatistikler konusunda gerçekleştirilen gelişmeler*

Toplanan istatistiki bilgiler çoğunlukla cinslere yönelik eşitsizliği ve ayrımcılığı göstermeye yetecek uygunlukta değildir. Örneğin; Yerel yönetim bünyesinde çalışan veya seçilmiş temsilcilerin sayısal bilgisi? Kaç kadın ailenin tek reisi konumundadır? Kadın ve erkek arasında farklı

⁵ İsvec Yerel yönetimler organizasyonu -3Rs Yöntemi:

Yerel yönetimlere global olarak esitici bir politika geliştirmek konusunda yardımcı olması hedeflenen bir yöntemdir bir birlikler (analitik bir araç). Cinsiyet duyarlı konulara sistematik yaklaşmak konusundagerekli bilgi birikimini oluşturmeye üzere çalışır. 3R temsilati (TEMSİL)in-resourse (KAYNAK)-realit y (GERCEK) kavramları üzerine oturmaktadır.

Yakın zamanda4. bir R daha eklenmiştir: "restrictions" (KISITLAR). Bu yeni kavramının Cinsiyet duyarlı yaklaşımlar geliştirilmediği sürece kurumların dolayısıyla toplumun zorlanmaları ile karşılaşacağına dikkat çekmektedir.

Kaynak: The 3Rs, Tools for Gender Equality in Local Government, 1999, Swedish Association of Local Authorities

Site: www.svekom.se

⁶ Frankfurt (Almanya): Frankfurtta ocak 2002 den buyana cinsiyet duyarlı bakış açisini uygulamaya koymus ve Belediye orgütünun bünyesinde bir "Cinsiyet Takimi"-(Gender Team)kurmıştır. Bu takımın görevi cinsiyet duyarlı bakış açisini bütün yerel yapılara aktarmaktır. Bunu gerekse karar verme organlarında, gereke k karar verme süreçlerinde yapabilmeyi hedeflemektedir. Frankfurt Belediyesinin yürüttüğü "Kızkardeş kentler Cinslere Yoneliyor" projesi, Belli baslı Avrupa kentlerinde (Rotterdam) cinsler arsında esit fırsatları sağlamayı onorenen politikaları yaygınlaştırmaktadır.

Sites: www.frankfurt.de, www.sister-cities-going-gender.org

alanlarda gelir karşılaştırması nasıldır? Kimler toplu taşın araçlarını kullanır? vs...Kurumlar bu soruları ve benzeri soruları istatistikler ve güncellemeler yoluyla cevaplamalıdır.(7)

- *Bütçe: eşitsizlikleri analiz etmenin ve gidermenin bir aracı olarak bütçe*

Kamusal bütçeler nötr değildir. Kadını ve erkeği çeşitli biçimlerde etkilerler. Kadının geliri erkekten düşük olduğu için ve daha az finansal kaynağı olduğu için, öte yandan erkek ekonomi dışı faaliyetlerden de gelir elde ettiği için aldığı pay da her zaman düşüktür. 1980 in ortalarından bu yana (Avustralya'dan başlamak üzere) kamusal bütçelerden yararlanma oranında kadın erkek eşitliğini sağlamak üzere çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar örneğin yerel hizmetlerde yapılan bir kısıtlamanın kadına yöneldiği fark edilmiştir. Oysa ki bu hizmetlerin hep toplumsal hizmetlerin bir parçası olduğu varsayılagelmiştir.

Çeşitli Avrupa ülkeleri yerel birimleri de yeni bütçeleme yöntemleri geliştirmişler, ve bu yöntemlerin cinsiyet duyarlı bir analizle gelirler üzerindeki etkisi üzerinde çalışmaya başlamışlardır.(8)

- *Halka ve Cinsiyet duyarlı bakışa yönelik bir bilişim sistemi konusunda gerçekleşen gelişmeler:*

Yerel bakış içinde tüm yerel medyanın cinsiyetçi stereotiplerden uzak kalmaya dikkat etmeli kentteki reklam panolarında benzeri tutumları eleştirip engel olmalıdır. Bu konuda özel bir bilinç oluşturmak hem kadın hem erkekler için önemlidir. Bu amaca yönelik eğitimlere gereksinme vardır(9).

⁷ Norvec: Norveçte Kadın ve erkek eşitliğini sorgulamaya yönelik bir belediye indexi geliştirmiştir. 1999 dan beri Norvec istatistik Dairesi yıllık olarak cinsler arası eşitlik indexi yayınlıyarak şehirler altı indikator üzerinden karşılaştırma yapma imkanı sağlamaktadır. Bu indikatörler:

- cocuklar için çocuk bahçesi sayıları
- kadın belediye meclisi üye sayıları
- kadın ve erkek için eğitim düzeyi
- 20-39 yaş arasında kadının nüfus yuzdeleri
- kadın erkek istihdam oranları
- kadın-erkek gelir dağılımı

Kaynak: Statistics Norway- Site: www.ssb.no/likekom_en/main.html

⁸ Kaynak: Introduction to gender mainstreaming in budgets: an overall view by the European Women's Lobby, 2004 Site: www.womenlobby.org

Basel (İsviçre)- Cinslere duyarlı bütçeleme yöntemi: Bazel kenti-yeni bir bütçeleme yöntemi geliştirmiş ve bütçedeki fonların cinsiyete göre dağılımını ölçmeye yönelmiştir. Analiz sonucunda erkeğin %15 oranında daha fazla pay elde ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Dağılım ancak 65 + yaş grubu için kadınların lehine donmektedir.

Bu analizler planlama aracı olarak çok önemlidir.

Kaynak: "The small difference" in the State's finances, a comparative gender analysis, Canton of Basel and CEMR, Equality in Europe's Towns, seminar in Paris, 7-8 May 2004

Site: www.basel.ch

Rotterdam (Hollanda): Rotterdam kenti kadın ve gençler (12-18 yaş grubu) ağırlıklı bütçeleme politikası ile yeni bir uygulama başlatmıştır.

Kaynak: City Hall of Rotterdam and Sister Cities Going Gender Project

Roma (İtalya): Roma kenti ise "katilimli bütçe" kuralı ile bir bütçecinsiyet duyarlı bütçeleme projesi sürdürmektedir.

Kaynak: City of Rome and Sister Cities Going Gender Project Sites: www.comune.roma.it, www.sister-cities-going-gender.org

⁹ Viyana (Avusturya)-"Eşitliğe 7 adım" (7 Steps to Equality) bir el kitabı geliştirmiştir Bu el kitabı teorik bir temelini yanısıra "kendi isini kendin yap" sloganı altında pratik bilgilerle, yordamlar veren bir yayındır.

Temel faaliyet alanları şunlardır:

- İsciyle iletişim ve detek(kadın-erkek), çocuk izinleri(sut ve bakım izni ve kadın erkek paylasımı) yeniden is bulma.
- Gündelik yaşam ile basit çıkmanın yolları(alışveriş servisleri, hasta çocuk veya yaşlılara bakım hizmeti...)
- İsciye belli bir özgürlük sağlayan Esnek çalışma saatleri, fazla mesainin azaltılması.

Kaynak: Women's Department of the City of Vienna - Site: www.gleichstellung.info

- *Sivil toplum örgütleri ile sürekli bir diyalogun geliştirilmesine ilişkin faaliyetler:* Yöneticilerin cinsiyete duyarlı bakışı karar ve uygulamalarına katmasına yönelik bilinçlenme çoğunlukla ulusal ve yerel sivil toplum örgütlerin (çoğunlukla kadın örgütlerinin) görevi olmuştur. Yerel otoriteler ile bir köprü görevi üstlenmişler hatta karar verme süreçlerine dahi katılabilecek etkiler yaratmışlardır. Özellikle kadın gruplarının danışman olarak kentsel projelerde yer aldıkları görülmektedir.

- *Eşitlikçi bir plan üretilmesi*

Belediye meclisleri kadın erkeğin karşılaştırmalı konumunu tarif eden istatistiki bilgileri toplayıp, bütçe analizini gerçekleştirip, kadın örgütleri ve halk ile toplantılarını gerçekleştirdikten sonra amaçlarını ortaya koyup cinsiyete duyarlı bir plan çerçevesi hazırlayabilir. Bu plan, belediye uzmanlarının da tartıştığı ve hazırladığı bir plan olacaktır. Bu tür planlar bir değerlendirme yöntemini önermelidir.⁽¹⁰⁾

II.1.3. Yerel Hizmetlerin Tümünde Cinslerarası Eşitlikçi Bir Yaklaşımın Geliştirilmesi

Bu çalışma bağlamında yerel hizmetleri, kentsel servisler olarak niteleyerek;

- mekansal planlama, yerleşme içi ulaşım, konut
- eğitim ve geliştirme
- yaşlılar ve yerel yönetim
- istihdam
- şiddetin her türü ile mücadeleye yönelik güvenlik
- sağlık
- kentsel peyzajda/mekanda Kültür ve Sembolik mevcudiyet
- spor ve boş zaman etkinlikleri

gibi konuların her birinde cinsiyet duyarlı tutumun öne çıkarılması için çeşitli projelerden söz etmek olasıdır.

Ancak burada kadının birinci elden katılımcı olmasına yönelik yönetim ve seçilmiş temsilci olmasına yönelik örnekler üzerinde daha ayrıntılı olarak durulmuştur

---

¹⁰ Vantaa- Vantaa, 1996 yılında cinsiyet duyarlı planını eşitlik ve yerel politikalara baz oluşturma amacıyla hayata geçirmiştir. Planın hedefleri şunlardır:

- Belediye meclisine gelişmeleri rapor iletecek bir komitenin oluşturulması
- Belediyede yöneticilik ve orta düzey pozisyonlara eşit erişilebilirlik
- İnsan kaynakları ve belediye meclisinin uygulamaları açısından eşit erişilebilirlik
- Odemelerde kadın ve erkeğin eşit konumda olması
- Seksüel taciz ve/ya diğer taciz biçimlerine sıfır tolerans

Kaynak: City Hall of Vantaa -Site: www.vantaa.fi

III. Türkiye’de Cinsiyete Duyarlı Yaklaşım Çerçevesinde Geliştirilen Projeler ve Bu Projelerin Yerel Politikalar ve Planlama Sürecine Katkılarının Değerlendirilmesi

III.1. Ortak Proje (BMOP)- Yerel Politikalar ve Kentsel Hizmetlerde Eşitlikçi bir Yaklaşım

Birleşmiş Milletler Türkiye Ofisi, İçişleri Bakanlığı, yerel yöneticiler (6 pilot kent yöneticileri) Ka-Der Ankara şubesi ve Sabancı Vakfı (VAK-SA-Sabancı Üniversitesi) ortak bir program çerçevesinde “Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Projesini” yürütmektedir.⁽¹¹⁾

Projenin amacı: “Merkezi ve yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, özel sektörün, kadın ve kız çocuklarının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik etkin politika, program, proje ve uygulama kapasitelerinin geliştirilmesi, bunun için uygun siyasi ortamın yaratılması” olarak belirlenmiştir.

Yerel kadın sorunlarının, kadınların gereksinmelerinin ve bu gereksinmelerin yerel hizmetlerle karşılanmasına ilişkin çözüm yollarının, yerel ortaklar tarafından belirlenerek, yerel kadın örgütleri ile yerel yönetimler arasında sürdürülebilir bir işbirliği oluşturulmasını öngören bir yaklaşımla ortak çalışma platformu sunan bu proje kapsamında, kentsel hizmetlere ilişkin beş yıllık yerel eşitlik eylem planlarının hazırlanması ve bu programın uygulama süreçlerine tam destek vermesi hedeflenmektedir.

Proje kapsamında pilot kentte (Van, Kars, Trabzon, Şanlıurfa, Nevşehir, İzmir) gerçekleştirilmekte olan çalışmalar; bir kamuoyu yoklama çalışması, yerel kadın örgütlerine ve yerel yöneticilere yönelik toplumsal cinsiyet eğitimi, yerel hizmet sunum raporu oluşturmaya yönelik atölye çalışmaları, yerel eylem planı hazırlanması olarak sayılabilir.

Projenin iki yıl sonunda hedefleri ise şöyle sıralanabilir:

yerel yöneticiler ve sivil toplum örgütleri kadın hakları konusunda aydınlatılması, altı ilin cinsiyet duyarlı bakış açısıyla geliştirilmiş eylem planlarının hazırlanması ve bu eylem planlarına ilişkin proje ve uygulamalarının başlaması.

Programın Türkiye genelinde bir model oluşturarak yaygınlaştırılması, merkezi program ve yerel planların cinsiyete duyarlı olarak yapılması (gender sensitive planning) ve merkezi ve yerel bütçelerden (gender sensitive budgeting) bu konulara kaynak ayrılmasının sağlanması programın orta ve uzun erimli hedefleri arasındadır.

Ayrıca 6 pilot kentin gerçekleştireceği çalışmalar çerçevesinde “Kadın Dostu Kent Sertifikaları” verilecektir.

Türkiye’de sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler tarafından sürdürülmekte olan çok sayıda yerel projeden söz etmek mümkündür. Bu çalışmada birleştirici özelliği nedeniyle sadece BM ortak projesi üzerinde durulmuştur. Bu ve benzeri projelerin şekillenmesinde Türkiye’de kadın hareketinin geldiği nokta ve cinslerarası eşitliği vurgulayan cinsiyete duyarlı varoluşu karar verme süreçleri ve yönetim süreçlerine katma konusundaki çalışmaları son derece önemlidir.

¹¹ <http://tsc.unfpa.org/protectingwomen>

III.2. Yerel Siyasete Yönelik Gönüllü Bir Çalışma-“Yarın İçin Bu Günden”

Türkiye kadın hareketinde bir başlangıç kabul edilebilecek olan; kadınların yerel karar alma süreçlerine katılımlarını ve temsillerini artırmak ve cinsiyete duyarlı yerel siyaset oluşturmak amacıyla KADER Ankara bünyesinde yürütülen Programın amaçları;

- Kadın örgütlerinin yerel siyasete katılım hedefi doğrultusunda harekete geçmelerini sağlamak,
- Kadınların yerel yönetimlere aday olmalarını desteklemek ve teşvik etmek,
- Siyasal partilerin ve hükümetin yerel yönetimlerle ilgili programlarını etkilemek, yerel siyaseti cinsiyet eşitliği açısından geliştirecek perspektifler oluşturmak,
- Yerel yönetimlerin cinsiyet eşitliği konusundaki duyarlılık ve bilincini yükseltmek
- Kadın seçmenlerin duyarlılığını artırmak, medyanın dikkatini konuya çekmek,
- Kadın örgütleri ile belediyeler arasında işbirliği olanaklarını artırmak,

olarak özetlenebilir.

2003 yılında başlayan programın ilk iki yılı, kadınları harekete geçirmek ve örgütlemeye, kadın adayları destekleme ve teşvik etmeye, kadın seçmenlerin duyarlılığını yükseltmeye ve medyanın dikkatini konuya çekmeye odaklanmıştır. Bu süreçte;siyasal parti ve sivil toplum örgütlerinin kadın üyeleri için eğitimler yapılmış, yerel yönetimlerdeki kadınlar arasında bir iletişim ağı kurulmuştur (kadın belediye başkanları, belediye meclis üyeleri, il genel meclis üyeleri ve muhtarlar).

Çeşitli kitap, broşür ve benzeri yayınlar yapılmış, çok sayıda seminer, konferans, tartışma toplantısı düzenlenerek kamuoyu yaratılmaya, kadınların yerel siyasetteki eksik temsiline dikkat çekmeye çalışılmıştır.

2004 Yerel seçimlerinden sonraki süreçte ise, yapılan çalışmalar; yerel yönetimler ve yerel kadın örgütleri arasında işbirliğini geliştirmek, kadınların yerel yönetimlere katılımını artırmak, kadın belediye başkanlarına destek vermek ve onları güçlendirmek, kendi aralarındaki bilgi ve deneyim alışverişini artırmak, yerel kamu politikalarının cinsiyete duyarlı hale getirilmesine, politika yapanların duyarlılığının artırılmasına çalışmak olarak özetlenebilir.

Programın hedeflerinden biri olan hükümet ve siyasal parti programlarını etkilemek ve yasal düzenlemeler için politikalar üretmek, 2005 yılından itibaren yoğunlaşılacak bir alan olmuştur. Yerel yönetimlere ilişkin yasal düzenlemeler taranarak cinsiyet eşitliğini güçlendirici bir yaklaşımla değerlendirilmiş, yerel kadın örgütlerinin kadınların yerel sorunlarını saptamak, çözüm önerileri geliştirmek ve belediyeler ve yerel kamu kuruluşları ile iletişim ve işbirliğini artırmak üzere eğitim programları ve eğitim materyali hazırlanmıştır (12)

¹² TOKMAN, Yıldız-ALKAN,Ayten (2005) Yerel Politika ve Planlamayla Cinslerarası Eşitlik Bakış Açısının Bütünleştirilmesi: “Yarın İçin Bugünden Kampanyası” Deneyimi, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokiyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü -TMMOB Şehir Plancıları Odası s. 461-471

Bu çalışmalar; yerel hizmetlerin özellikle kentlerde kadınların yaşamlarını kolaylaştırıp, konumlarını güçlendirmekteki önemini tartışmasız bir şekilde ortaya koymaktadır. Sonuç olarak; kadınların ve erkeklerin yerel yönetimler tarafından sunulan sosyo-ekonomik ve mekânsal hizmetlerden yararlanmalarının farklı düzenlemeler gerektirdiği gibi iki grubun gereksinimleri, sorunları ve beklentilerinin de aynı olmadığı, aynı şekilde “kentsel hizmetler” ile ilgili politikalar ya da politika yokluğunun, kadın ve erkekleri farklı biçimlerde etkilediği, herkese eşit yerel kamu hizmeti anlayışının sonuçta eşitlik sağlamadığı, yerel hizmet sunumunda kadınların gereksinimlerinin özellikle dikkate alınması gerektiği açıkça görülmektedir.

IV. Türkiye’de Yerel Yönetimlere İlişkin Yeni Yasal ve Örgütsel Düzenlemeler Çerçevesinde Cinsiyete Duyarlı Yaklaşımın Benimsenmesini Güçlendirebilecek Olanaklar ⁽¹³⁾

Bu bölümde yerel yönetimlere ilişkin yasal düzenlemeler, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik bir yaklaşımla yorumlanarak, bu düzenlemeler çerçevesinde neler yapılabileceği gösterilmek istenmiştir.

IV.1. “Kadın hemşehrilerin” Yerel Yönetim Hizmetlerinden Yararlanması için Neler Yapılabilir?

Yerel yönetimlerin hizmetlerinden yararlanma “Hemşehrilik”-kenttaşlık hukuku çerçevesinde (5393/md.13 Hemşehrilik hukuku) kentlerdeki kadın hemşehrilerin yerel fırsatların ve kentli haklarının tümünden hakça yararlanmalarına olanak sağlanmalıdır.

IV.2. Kadın Hemşehrilerin Gereksinme ve Taleplerini Ortaya Çıkarmak, Anlayabilmek için Neler Yapılabilir?:

Anket, araştırma kamuoyu yoklaması yapılmalı (5393/Md.15 ve 5302/Md.7).

Kadın taleplerini ortaya çıkarabilecek yöntemler kullanılmalı (Yüz yüze konuşma, ev sohbetleri yapma, gönüllü kadın kuruluşları ile çalışmak-işbirliği yapmak, kadın mekanlarında eylem-yönelimli araştırmalar yürütmek).

Gerek doğrudan kadın kentlilerin, gerekse yerel kadın örgütlerinin önünü açacak ve onların istek ve önceliklerini yerel yönetimlere taşıyacak katılım ve işbirliği mekanizmalarını işletmelidir.

IV.3. Kadın hemşehrilerin Gereksinmelerine İlişkin ve Uygun Hizmetleri Tanımlamak, Programlamak ve Sürekliliğini Sağlamak için Neler Yapılabilir?:

-Yerel yönetim hizmetlerini kadınların bireysel ve/veya toplumsal gereksinmelerini gözetecek;

¹³ 5393 sayılı Belediye Kanunu (13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı)

5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu (23.07.2004 tarih ve 25531 sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı)

5302 sayılı İl Özel İdare Kanunu (04.03.2005 tarih ve 25745 sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı)

- Kadınların mevcut yaşamlarını kolaylaştıran bir bakış açısıyla;
- Kadınların yaşamlarının, onları güçlendirici bir yönde dönüşmesini hedefleyerek davranmalıdır.

Bu çerçevede farklı ölçeklerde farklı bakış açıları geliştirilebilir;

- Mahalli ölçekte hizmetlerin yaygınlaştırılması; Komşuluk çevresi (mahalle) ve mahalle muhtarlıkları kadınların en kolay ulaşabilecekleri alanlar olduğu için bu çerçevede hizmetlerin gerçek gereksinimlere ve yerel özelliklere duyarlı olarak tanımlanması daha kolaydır.

Mahalli ölçekte ortaya çıkarılan gereksinim ve çözümlerin kent ölçeğinde yaygınlaştırılması akılcı bir yöntem olabilir. Her bir mahalli birimin farklılaşan kimliği ve özellikleri vurgulanabilirse, kent genelinde hizmetler çeşitlenecek ve artan bir kalite ortaya çıkacaktır. (5393/Md.9/3-4 paragraflar).

- Kadınların aile içinde sorumlu tutulduğu hizmetler, gerçekte kamusal hizmetlerdir. Bu hizmetlerin yerel yönetimlerce verilmesi onların ekonomik ve sosyal hayata

katılımlarını kolaylaştıracaktır. (5393/Md.14(b) bendi, 5216/Md.7, 5302/Md.6(a) bendi).

- *Yerel yönetimler kadının şiddetten korunmasından sorumludur:* Bu konuda yeni belediye yasasıyla getirilen “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyeler kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar” hükmüne açıklık kazandırılması için çalışılmalı ve bu tür hizmetlerde süreklilik sağlanmalıdır.

Ayrıca yeni düzenlemedeki “sosyal hizmet ve yardım” ifadelerinin aile içi şiddete karşı koruma önlemleri olarak yorumlanarak; Toplum Merkezleri, Kadın Danışma ve

Dayanışma Merkezleri açılmalı, bunlar şiddet konusuna yönelik olarak da çalışmalıdır. (5393/Md.14.a bendi).

- *Kadınlar ağırlıklı olarak toplu taşıma araçlarını kullanmakta ve/veya yaya olarak dolaşmaktadır.* Kadınlar için yaya olarak ulaşımı kolaylaştıracak çevre düzenlemeleri, otobüs saatleri ayarlaması, bütün toplu taşıma türlerinde ve özel otobüslerde kullanılabilen tek tip kart uygulaması gibi kolaylıklar düşünülmelidir. (5393/Md.15f Belediye yetki ve imtiyazları ve p bentleri sondan 5. paragraf, 5393/Md.51 Zabitanın görev ve yetkileri, 52167/Md.7f-g-k-p bentleri, 52167/Md.9)

- *Taşınmaz/konut edinmek her bireyin Anayasayla güvenceye alınmış hakkıdır.*

Yerel yönetimler bu çerçevede arsa tahsis etme, farklı konut seçenekleri sunma ve kadınların erişilebilirliğini artırma konusunda çalışmalıdır. (5397/Md.69).

IV.4. Kadın Hemşhriilerin Herel Süreçlerde Sorumluluk Alabilmeleri ve Yönetime Katılmalarını Sağlayabilmek için Neler Yapılabilir?:

Yerel yönetimlerin seçilmiş organlarında temsil oranı son derece düşük olan kadınların, temsil yapısı daha eşitlikçi bir niteliğe ulaşana değin, sorunlarını ve gereksinimlerini yerel meclislere taşıması gerekir. Yerel yönetimlerin, kadınlar veya kadın kuruluşları ile sürekli ve sistematik bir fikir alışverişi ve iletişim geliştirilmelerinin bir yolu, ilgili kadın örgütlerinin yerel süreçleri ve toplantıları sürekli olarak izlemeleridir. Bu tür bir izleme ve katılım iki farklı süreçte geliştirilebilir;

IV.4.1. Kadının etkin katılımı ile yapılan izleme

- Yerel meclislerin izlenmesi ve yerel ihtisas komisyonlarına katılım:

Yerel kadın örgütlerinin, ihtisas komisyonları ile yapılacak hizmetler konusunda işbirliğinin yanı sıra komisyon toplantılarına katılım yoluyla da hemşehrilik sorumluluklarını yerine getirmeleri sağlanmalıdır (5393/Md.20,5216/Md.20, 5302/Md.12, 5393/Md.21,5302/13, 5393/Md.23, 5302/Md.15, 5393/Md. 24, 5216/Md.15,5302/Md. 16).

- Stratejik Planlara Katılım:

Yerel yönetimler stratejik plan yoluyla kaynaklarını en verimli şekilde ve belli öncelikler çerçevesinde hizmet alanlarına yönlendirerek, yerelde yaşayan tüm hemşehrilerin üzerinde anlaştığı ortak geleceğe ulaşabilirler. Stratejik planın hazırlanma ve uygulama sürecinde kadın örgütleri (aracılığı ile kadınlar) de yerleşmenin geleceğine ve kadınlara yönelik yerel hizmetlerin önceliklerine ilişkin olarak görüş bildirebilirler. “Cinsiyete duyarlı stratejik plan”, “Cinsiyete duyarlı bütçe” yapılmasını sağlayabilirler (5393/Md.41- 5302/Md.31).

- Kent Konseylerine Katılım:

Kent konseyleri kapsamında yerel kadın örgütlerinin de katkısıyla “kadın meclisleri”, “kadın komisyonları” kurulmalıdır. Yerel meclisler, kent konseyleri ile kadın meclisleri ve kadın örgütlerinin sürekli iletişim içinde olması sağlanmalıdır. (5393/Md.76).

- Yerel hizmetlere kadın ve kadın örgütlerinin gönüllü katılımı:

Hedef gruplara yönelik gönüllü hizmetler, yerel yönetimler ve sivil katılımcı örgütler arasında imzalanacak bir protokol çerçevesinde ve kontrol edilebilir olmalıdır.Kadın sivil toplum örgütlerinin yerel hizmetlere katılmak üzere istekte bulunmaları gereklidir. Bu çerçevede kadın örgütlerini bilgilendirmek ve belirli protokoller çerçevesinde işbirliği içinde karşılıklı birikimlerden yararlanmak gerekir. Yerel yönetimler kamu hizmeti sunma yükümlülüğünü kaybetmeden işbirliğini teşvik etmelidir (5393/Md.77, 5302/Md.65).

IV.4.2. Kamusal düzenleme ile kadına hizmet etmeye yönelik izleme

- Kadından Sorumlu Birimler oluşturmak:

Türkiye’de yerel yönetimler, yerel hizmetlerde kadın gereksinmelerini ve sorunlarını göz önünde bulundurularak özel kadın-erkek eşitliği politikaları geliştirecek ve hizmet edecek birimler bulunduracaklardır. (5393/Md.48,5216/ Md. 21, 5302/ Md 35).

- Cinsiyet eşitliği komisyonları kurmak:

Belediye ve İl Özel İdaresi meclislerinde oluşturulan uzmanlık komisyonları arasında “Cinslerarası eşitlik komisyonu”olmalıdır (5393/ Md.24,5216 /Md.15,5302/ Md.16).

Belediye başkan danışmanları arasında, yerel kadın örgütleri ile işbirliği sonucunda belirlenen, kadın konularıyla ilgili bir danışman bulunmalıdır (5216 / Md.20).

Belediye başkan vekili kadın meclis üyeleri tarafından seçilmelidir. (5393 /Md.40).

V. Değerlendirme -Sonuç

“Planlamanın, yerel kadın hareketi ve politikaları yoluyla açılımı” başlıklı bu bildiriye, Dünya ve Türkiye deneyiminin, siyaset, planlama ve yerel süreçler açısından değerlendirilmesi sonucunda;

- Yerel yönetimlere ilişkin yasal düzenlemelerin, yerel yönetimlerde karar alma ve planlama süreçlerine o kentteki tüm aktörlerin, özellikle de kadınların katılımını ve bu yolla yerel siyaset alanının açılımını sağlamadaki etkinliği ne olabilir?
- Planlama yoluyla, kadın ve erkeklerin farklı gereksinimleri ve buna bağlı olarak cinsiyet eşitliği gözetilerek toplumsalın yeniden yapılandırılması mümkün mü?
- Bu toplumsal yapının, mekansal örgütlenme modeli ve temsil şeması nasıl şekillenebilir?
- Bu model ve temsil şeması, siyasal alan, özellikle de yerel siyasal alan ile planlama arasında var olan sorunlu ilişki biçimini dönüştürebilir mi? sorularına yanıt aranmıştır.

Burada mevcut durumun irdelenmesinden öte, yeni yaklaşım ve gelişmeleri bildiri çerçevesinde tartışmaya açarak, Türkiye’de planlamaya, yerel siyaset üzerinden çıkış yolu bulunması hedeflenmektedir.

Biz, kadınların, bütün toplumsal süreçlerde olduğu gibi planlama sürecinde de, gereksinmelerini dile getiren, katılımcı yada fikirleri yönlendirici ve karar verici bir konumda olmasının planlama sürecini değiştireceği ve dönüştüreceğini düşünmekteyiz. Dünya ve Türkiye deneyimi günümüzde “cinsiyete duyarlı bakış” kavramını yönetim ve politika süreçleri içine katmanın kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Bu tür bir kavramsal yeniden yapılanma planlama sürecini de etkileyecektir.

Bugün, planlama süreci, özellikle yerel yönetimlerin karar ve uygulamaları çerçevesinde, kamu yararını gözetmekten çok, yerel rantların paylaşımına yönelik yapı ve ilişkilerin belirleyici olduğu bir süreç olarak işlemektedir.

Oysa cinsiyete duyarlı yaklaşımın yaygınlaştırılması çabaları ile:

- Kadın katılımının, siyasette sadece formel yapılar içinde değil siyaset ve sivil bağlantılar açısından da sağlanması,
- Kadın ve erkekler politikacılar ve kamu çalışanları arasında cinsiyet eşitliği bilincinin kuvvetlendirilmesi,

“katılım”, “şeffaflık”, “meşruiyet” ve “etkinlik” ilkelerinin işlerlik kazanmasını kolaylaştıracaktır.

Türkiye’de:

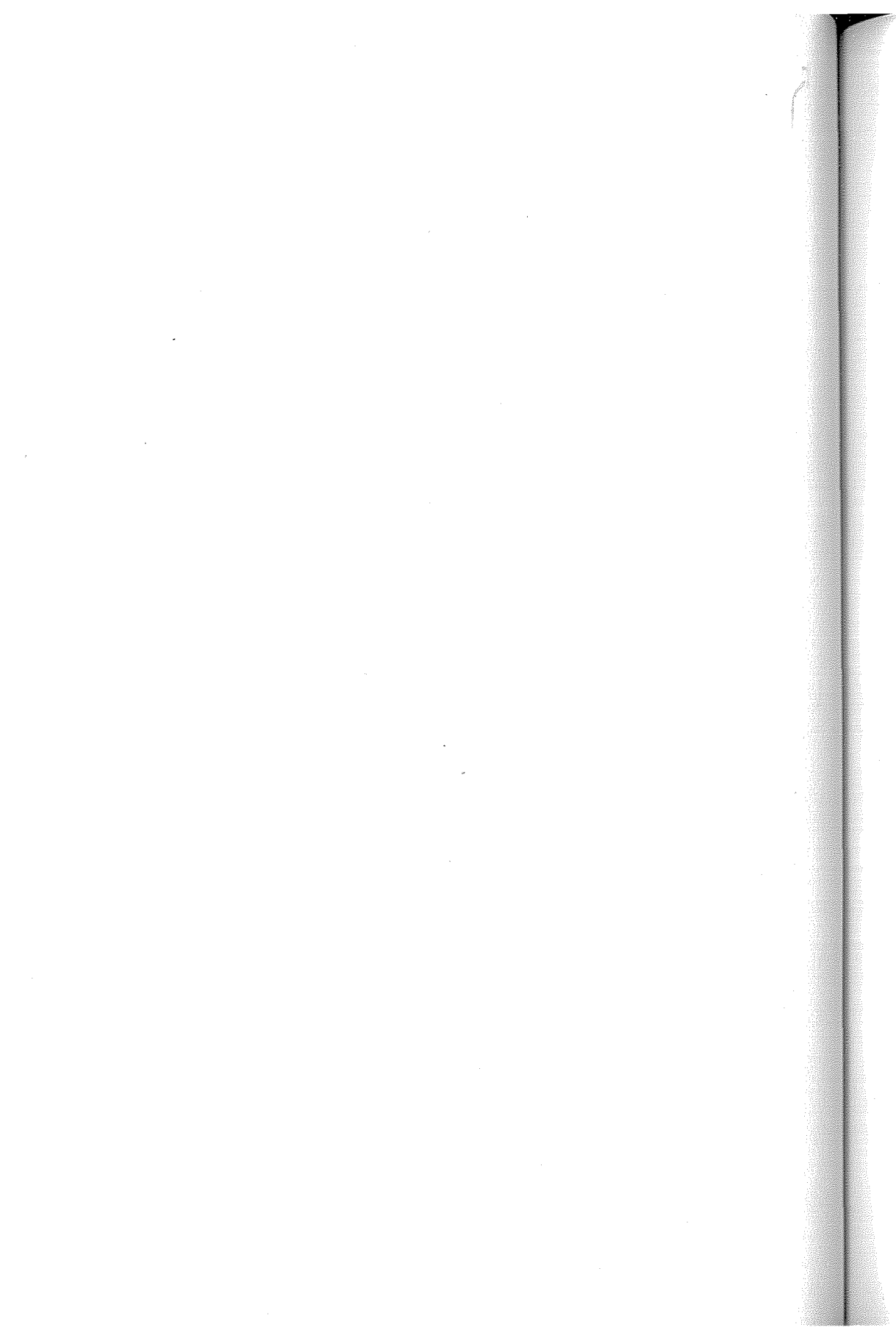
- kadın hareketinin bu güne değin kat ettiği yol,
- genellikle uluslararası kuruluşların maddi destekleriyle sürdürülen projeler ve bu projelerin uygulamakta olan bölümleri,
- yeni yasal düzenlemelerin sağlayabileceği imkanlar ve bazı yöneticiler tarafından cinsiyet duyarlı yaklaşımın bir ölçüde benimsenmeye başlaması,

cinsiyet duyarlı bir politika ve planlamanın altyapısını oluşturacaktır.

Bu bağlamda planlama, farklı grupların çıkarlarını, toplumsal çıkarlar adına kollarken, cinsiyet farklılığını öne çıkararak toplumsal-ekonomik ve kültürel ilişkiler düzlemlerinde olduğu kadar, mekansal olarak da kentte her gruba eşit fırsatlar sunma ve yeniden doğru bir planlama-siyaset ilişkisi kuruma potansiyeline sahip olacaktır.

Kaynakça

- 5393 sayılı Belediye Kanunu (13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı)
- 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu (23.07.2004 tarih ve 25531 sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı)
- 5302 sayılı İl Özel İdare Kanunu (04.03.2005 tarih ve 25745 sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı)
- Christersen, K., (1993) Eliminating the journey to work: home based work across the life course of women in the United States. In C.Katz and J.Monk(eds, Full Circle: Geographies of Women over the Life Course. New York: Routledge.
- Hanson, S., Pratt, G. (1992) Dynamic dependencies: a geographic investigation of local labor markets. *Economic Geography*, 64(4), 299-321.
- Massey,D.J. (1995) *Spatial Division of Labor Social Structures and the Geography of Production*. New York: Routledge
- McDowell, L (2001) Father and Ford revised: gender, class and employment change in the new millennium. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 26(4), 448-64. Sassen,
- Nelson L., Seager, A *Companion to Feminist Geography*. Blackwell Publishing
- Preston, V., Ustundag, E., (2005) *Feminist geographies of the “city”: multiple voices, multiple meanings*. Blackwell Publishing
- Thrift, N., Glennie, P., (1996) Consumers, identities and consumption spaces in early modern England. *Environment and Planning A*, 28, 25-43.
- Tievers, J., (1985) *Women Attached: The Daily Lives of Women with Young Children*. London: Croom Helm.
- Wekerle,G. (1984) A women’s place in the city. *Antipode*, 6(3), 11-12
- Tokman, Yıldız- Alkan, Ayten (2005) *Yerel Politika ve Planlamayla Cinslerarası Eşitlik Bakış Açısının Bütünleştirilmesi: “Yarın İçin Bugünden Kampanyası” Deneyimi*,
- 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokiyumu - Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü -TMMOB Şehir Plancıları Odası s. 461-471

PLANLAMADA YERSEÇİMİ KARARLARININ POLİTİK İÇERİĞİ VE POLİTİKALARA YANSIMASI

Yrd. Doç. Dr. AHMET MELİH ÖKSÜZ, Öğr. Gör. Dr. DİLEK ŞEN BEYAZLI,
Öğr. Gör. Dr. YELDA AYDIN TÜRK

(Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

1. Giriş

Türkiye’de 20 yüzyılda başlayan kentleşme hareketi 21. yüzyılda da sürecek, ülke nüfusunun büyük bir bölümü kentlerde yaşayacaktır. Bu nedenle çağımızda kentsel sorunların çözülmesi ve bu sorunların çözümüne dönük politika arayışları önem ve öncelik kazanacaktır. Ancak, bu noktada önemli olan, toplumun söz konusu çözümleme sürecini nasıl bir bilimsel temele ve ne tür bir ekonomi politiğe dayandıracağıdır.

Her toplumsal yapının ve ilişkilerin mekansal pratiklerinin gerisinde, soyut da olsa, iktidar ilişkileri vardır. Bu nedenle mekansal pratikler hiçbir zaman tarafsız değildirler (Rydin, 1998). Her şeyden önce, kentsel mekan (arazi) yüzer-gezer bir ranta konudur ve toplumdaki eşitliklessiz, karmaşık güç ilişkilerinin belirleyici olduğu bir dağıtım aracıdır. Planlama da mekanı düzenleyici bir kurum olarak, politikleştirmenin bir belirleyicisidir. Planlamanın baştan sona bir seçim/tercih süreci olduğu, her tercihin bir yargıyı/kararı içerdiği dikkate alınırsa, plan kararları hangi değerleri yansıtacaktır, farklı görüşlere, değerlere sahip çeşitli bireylerin/grupların yaşamlarını nasıl etkileyecektir konusu/sorusu politik bir konudur. Bu nedenle, günümüzde tartışılan planlamanın kimin/kimlerin politikasını yansıttığı/yansıtmaması gerektiği üzerinde yapılmaktadır (Taylor, 2003). Böyle bir ortamda plancının konumu nedir? Plancı, her ne kadar bilimsel bilgi ve teknik becerilerle donatılmış, eşitlik sağlama, toplum yararını kollama gibi vazgeçilmez sosyal sorumluluklar üstlenmiş bir meslek insanı olsa da, özellikle günümüzde, “siyasi tercihler” yapan/yapma durumunda kalan kimliğinin çok daha öne çıktığı görülmektedir.

20. yüzyılın Keynesyen birikim süreçlerinde mekana, ekonomiye, topluma devletin karışması önemli yer tutmakla birlikte “kent”le doğrudan ilgilenilmemiş, emeğin ve sermayenin yeniden üretim mekanı olan kentin sorumluluğu yerel yönetimlere bırakılmıştır (Şengül, 2000). Bu bağlamda “yerel”, refah devletinin bir uzantısı işlevini üstlenmiştir. Bu dönemde kalkınma, ekonomik gelişmişlik düzeyi ve devlet sistemi ne olursa olsun, merkezden yönlendirilmiştir.

Refah devleti uygulamaları 1980'lerde terk edilmeye başlanmıştır. Devletin merkezdeşleşmesini (decentralization) damgasını vurduğu (ön plana çıktığı) bu yeni dönemde (Neoliberal dönemde) sermayenin desteklenmesine, ulusal düzeyde belirlenen makro/mikro politikaların yanı sıra, yerelde çözümler üretilmesine yönelik politikalar giderek önem kazanmıştır/kazanmaktadır (Newman, Thornley, 1996). Bu değişimlerin bir sonucu olarak günümüzde ulusal kalkınmacılığa alternatif "yerel" kalkınma modeli ortaya çıkmış, ulusların yanı sıra yereller arasında rekabet başlamıştır. Bu nedenle yerel yönetimler, artan biçimde, olası yatırımları kendilerine çekmek için uygun kentsel ortamlar yaratma çabası içine girmişlerdir/girmektedirler. Ayrıca, kentler rekabet güçlerini artırabilmek için işbirlikleri yapmakta, özellikle birbirine yakın farklı büyüklükteki yerleşmeler bölgesel mekanda "ağ" organizasyonları oluşturmaktadırlar (Aydemir, Aydemir, 2004). Yarışma stratejilerinde; ekonomik teşviklere, yaşanabilirliği arttırmaya, kent imajını değiştirme/geliştirmeye, diğer rakiplerinden fiziksel, sosyal, kültürel kimlik farklılıklarını vurgulamaya yönelik pratikler öne çıkmaktadır (Gaspodini, 2002). Bu pratiklerde yerel yönetimler, bir girişimci olarak özelle işbirliği içinde görülmektedirler. Diğer bir deyişle, Keynesyenci döneme göreli kentsel mekan ve onun siyasal belirleyicileri olarak yerel yönetimler, devlet yapılanmasının içinde daha geniş bir yer kazanırken, enformel ve esnek bir yapıya kavuşmuşlardır/kavuşmaktadırlar (Newman, Thornley, 1996).

Bu değişimlerin çerçevesini çizdiği/talep ettiği planlama pratiği kaçınılmaz olarak öncellerinden farklıdır. Çevrenin kapsamlı yönetimi ile ilgilenen birincisi, kapsamlı planlama, bütünü kapsar (bilimsel, rasyonel, bütüncül, hiyerarşik, öngörülebilir, vd.), planlama eylemlerini bir master plana dayandırırken, ikincisinde planlamayı kaotik, kontrol edilemeyen ekonomik süreç olarak gören, konuya odaklı, dinamik tüketici talepleriyle ve ticari beklentilerle yönlendirilen projeler dizisi (Rydin, 1998), olarak kabul eden postmodernist yaklaşımlar (müzakereci planlama gibi) benimsenmektedir.

Bildiride günümüzde, kentsel gelişmede egemen olmaya başlayan liberal söylemin ve planlama pratiğine yansımaları olan "bütüncül planlama"dan uzak, projeler kolajının kentte/kent bölgesinde neden olduğu/olacağı etkiler, Trabzon kenti özelinde seçilen proje örneklerine dayanarak incelenecek (Bkz Şekil 1), kümülatif etkinin kazanan ve kaybedenleri, maliyet ve yararları irdelenecektir.

2. Bütüncül ve Parçacı Planlama: Planlamaya Yön Veren Güçler

Tarihsel olarak bakıldığında kente ilişkin 2 temel projenin bulunduğu görülmektedir;

- kentleri yaşam mekanı ve kullanım değeri olarak gören, emeğin yeniden üretimini öndeleyen, refah devleti politikalarıyla bütünleşen anlayış ve
- kentleri değişim değeri ve rant elde etme aracı olarak gören, sermayenin yeniden üretimini destekleyen, neo-liberal politikalarla bütünleşen anlayış (Şengül, 2000; Kurtuluş, 2000).

Birincisi anlayışın planlama alanındaki uzan-tısı kapsamlı planlama iken ikincisi müzakereci planlamayı doğurmuştur. Modern planlamanın temelini oluşturan kapsamlı planlama anlayışı, tüm sorunsallarına ve 1970'lerden sonraki eleştirilere karşın, katı bir işlevselcilik izlemediği durumda,

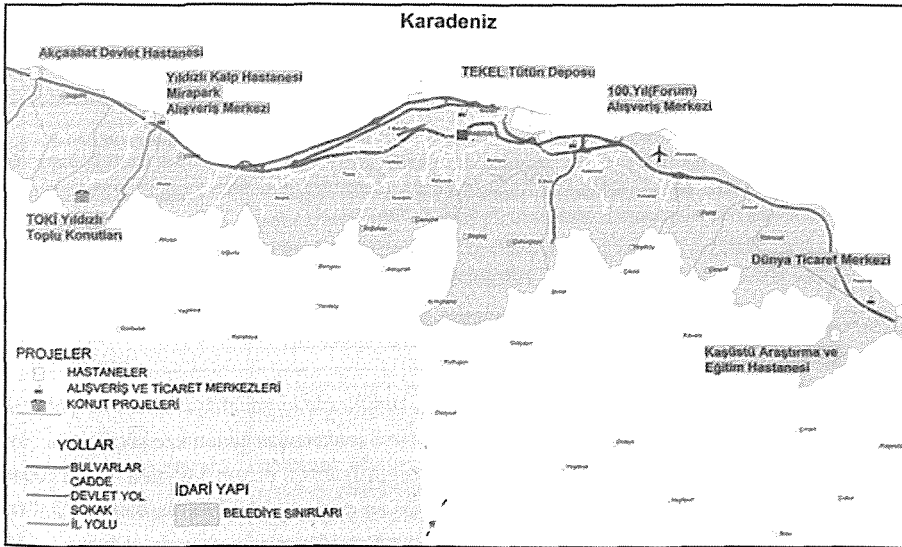
genel kabul gören planlama paradigması olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir. Ne var ki kapitalist birikim süreçlerinden neoliberal süreçlere geçişte siyasal dengelerdeki değişimler planlama kurumunu da ciddi olarak etkilemiştir.

Her iki anlayışın planlamaya yaklaşımının bazı temel özellikleri Tablo 1 de kısaca karşılaştırılmıştır. Görülmektedir ki, 1980 öncesi ve sonrası planlamaya yaklaşımda radikal değişiklik yaşanmışsa da kentlere planlama kurumundan çok piyasa güçleri yön verme eğilimindedirler.

Batıdaki gelişmeler Türkiye’de etkisini ağırlıklı olarak 1990’larda göstermeye başlamıştır. Çeşitli büyüklük ve özellikteki kentlerde, zaten tüm boyutlarıyla planlama pratiğimizde deneyimlenemeyen “kapsamlı planlama”nın bir yana bırakılarak, kentsel gelişmenin “konuya odaklı, pazar mekanizması içinde gündeme gelen projeler”le yönlendirildiği bir süreç girilmiştir. Ne var ki bu sürecin Türkiye’de işleyişinde, Batılı ülkelerdekine aksine kurumsal ve toplumsal altyapının gelişmemiş ve hazırlanmamış olması, örneğin;

- katılımcı, çok aktörlü bir planlama ve yönetim deneyimlerinin yok denecek kadar az olması, örgütlenme geleneğinin bulunmaması,
- himayeci, birincil ilişkilere dayanan siyaset pratiklerinin yaygınlığı,
- yerel yönetimlerin güçlü olmaması, güçlendirilmesi yönünde; yerelde kısıtların olması, merkez siyasi erkin ise yereldeki hareket alanını kaybetmemek için yereli özgürleştirme yönünde irade eksikliği sergilemesi, vb.

planlama pratiğinde keyfiliklerin öne çıkmasına yol açmıştır/açmaktadır. Ayrıca, planlama sürecinde üretilen teknik-bilimsel ve siyasi kararları ayıran çizginin her zaman net olmaması, genelde,

Şekil 1. Trabzon Kenti Özelinde Seçilen Projelerin Mekansal Dağılımı

birinci alanın, liberal söylemin de etkisiyle, geriye itilmesine yönelik çabaları yaygınlaştırmakta, “keyfilik” hukukun yerini alma eğilimini her kademe yerleşmede kendini göstermektedir. Bu nedenle, ülkemizde kentlerin geleceğinin biçimlendirilmesinde ve yönlendirilmesinde ciddi maliyetlerle karşılaşılabilir.

Tablo 1. 1980li yıllar öncesi ve sonrası planlama yaklaşımlarında yatırım kararlarında yer seçimi

Ölçütler	1980li yıllara kadar/Kapsamlı Planlama*	1980sonrasında/Müzakereci Planlama
Yer seçimi kararlarını yönlendiren ölçütler?	Ön-celik bilimsel ve teknik verilerin değerlendirmesinden çıkan sonuçtır. Plan bütünü içinde değerlendirilir, plan hedefleriyle uyumluluk aranır.	Öncelik piyasa güçlerinin eğilimleridir. Plan hedefleriyle uyumu sorgulanmaz.
Yer seçimi kararının aktörleri kimlerdir?	. Teoride, temel aktör plancı ve devlettir. Devlet, plana dış verileri sağlar. . Pratikte (özellikle planlama kurumunun ve yerel yönetimin zayıf olduğu ülkelerde), iktidar ile birincil ilişki, patronaj ilişkisi içinde olan kesimler.	Teoride, her kesim paydaştır; sivil toplu kuruluşları, sermaye, yerel ve merkezi iktidar, kamu-özel işbirlikleri, plancı, vd. Pratikte, sermaye ve iktidar ile birincil ilişki içinde olan kesimler.
Yer seçimi kararının sonuçları nelerdir, maliyet ve yararından kimler etkilenmektedir?	. Teoride; a) toplum yararı temel ilke olduğundan tüm kentli için olumludur; b) Geleceğe yönelik gelişim bütüncül biçimde ele alındığından etkilerin nasıl, kime ve nereye yöneldiği önceden ön görülebilir, gerekirse önlem alınabilir. . Pratikte; a) planlama sonuçları toplumsal sınıfların, devletin hakimiyetini pekiştiren niteliktedir; b) Toplum yararı açıkça ihlal edilmese de örtük olarak birey/grup çıkarları öndelenebilmektedir (güçsüz yerel yönetimler için kentsel rant önemli bir siyaset aracıdır).	. Planlamada bü-tüncüllüğün terki, parçacı yaklaşımın hakim olması nedeniyle plan kararları proje ve parsel ölçeğinde ele alınır. . Kısa vadeli olması nedeniyle uzun erimli etkiler dikkate alınmaz. . Piyasa güçleri imar kararları üzerinde etkili olarak birikim olanağı sağlar. Bununla bağlantılı olarak; . Emegin yeniden üretimine ilişkin politikaların da terk edilmiş olması, kentsel kesimler arasında refah açığının derinleşmesine neden olur.

Kaynak: Şengül, 2000; Şengül, 2003; Taylor, 2003; Tekeli, 2001’den yararlanılarak düzenlenmiştir.

* Türkiye’de imar hukukunun çizdiği yasal çerçeve gerçek anlamda “kapsamlı planlama” olmayıp klasik ile kapsamlı planlamanın melezi (karması) bir yaklaşımdır. Ancak bu durum, planın nasıl ve kimlerce yapıldığı, sonuçlarının ne olduğu gibi tabloda yöneltilen sorular açısından bir farklılık yaratmamaktadır.

3. Parçacı Yaklaşımın Kentteki/Kent Bölgesindeki Fiziksel, Toplumsal, Ekonomik Sonuçları

Dünyadaki gelişmelere koşut olarak Türkiye’de de 1980’lerde uygulamaya konan neo-liberal politikalar yalnız metropol kentlerde değil, özellikle 1990 sonlarından günümüze küçük-orta boy kentlerde de kendisini hissettirmeye başlamıştır. Örneğin Trabzon’da son 5-6 yılda ortaya çıkan kimi yatırımlar bu niteliktedirler. Bunlardan belki de en çarpıcı olanı 1960’lardan günümüze imar planlarında açık yeşil alan işlevinde bulunan (Bkz. Şekil 1), uygulandığında doğusunda yer alan park alanıyla bütünleşerek kentin önemli bir gereksinimini karşılayacak olan, 1980’lerden

bu yana defalarca ticaret işleve dönüştürülme teşebbüsüne karşın başarılı olunamayan, sonuçta 2004 revizyon imar planında ticaret işlevine ayrılan alanda yerli+yabancı sermaye ortaklığınca yapılmakta olan alışveriş merkezi (Forum) yatırımdır. Devlet (merkezi ve yerel) ve planıcının yatırımın kentsel etkilerini kale almadan siyasi tercihini kimden yana kullandığının güzel bir örneğidir. Bu ve seçilen diğer yedi projeye ilişkin detay bilgiler; tanımlanan amacı, proje öncesi ve sonrasında çıkan/çıkabilecek plan kararlarını etkileyecek kullanım baskıları, projenin yapım ve işletme sürecinde yaratacağı doğrudan ve dolaylı fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel etkiler, toplumsal maliyet/yararı, projenin proje kapsamında olmayıp da kamuya yüklediği ek maliyetler vd. Tablo 2-9'da verilmektedir.

Tablo 2. TOKİ Yıldızlı Toplu Konutları

1. Projenin kentteki konumu	Devlet sahil yoluna uzaklığı yaklaşık 3.7-3.8 km uzaklıkta bir alan
2. Alansal büyüklüğü	14.48 ha-Toplam 956 konut birimi
3. Keşif bedeli	39 755 000.- YTL
4. Proje tarihi	2005-2006
5. Projenin amacı, hedef ve politikalar	ÜLKESEL; * Hızlı nüfus artışı ve aşırı kentleşme nedeniyle oluşan konut sorununu çözmek * İşsizliği çözmek * Konut talebini planlı bir şekilde karşılamak BÖLGESEL; * Bölgesel hedef yok yatırımlar il bazında koordine ediliyor. KENTSEL; * Kentsel hedef belirlenmemiş, ancak ucuz arsa temin etmeye yönelik hazine arazileri tercih edilmektedir. * İlk yatırım maliyeti açısından ucuz gibi görülen bu durum seçilen arazinin mevcut kentsel altyapıya uzak oluşu nedeniyle yeni altyapı yatırımları ortaya çıkarmakta, bunun için fazladan kaynak yaratılması gerekmektedir. * Kentin gelişme yönü seçilen toplu konut alanının yerine bağlı olarak değişebilmekte, bu da imar planının öngördüğü gelişme yönünden sapabilmektedir.
6. Mülkiyet yapısı	* Mülkiyetin büyük çoğunluğu hazine arazisi, özel mülkiyete konu olan araziler başka bölgelerdeki hazine arazileriyle takas edilerek hazineye devri sağlanmıştır.
7. Proje öncesindeki imar planı kararı	* Spor Tesisi Alanı, Belediye Hizmet Alanı, Lise Alanı, Hastane Alanı, Resmî Kurum Alanı ve Konut Alanı (Konut alanı tüm alanın yaklaşık %4'ünü oluşturuyor)
8. Yapılan imar plan değişiklikleri	* 1 değişiklik; Bu değişiklik ile imar planında önerilen kamu kullanım alanlarının tamamı, hastane ve lise alanı kaldırılarak toplu konut alanına dönüştürülmüştür.
9. Plan değişikliği açıklama raporu	* Plan değişikliğine ilişkin açıklama raporu yok. Ancak değişiklik teklifi idarenin talebi üzerine hazırlanarak Belediye'ye iletilmiş ve gerekli İmar Plan Değişikliği onanmıştır.
10. Proje aşamasındaki imar durumu	* Toplu Konut Alanı
11. Nazım imar planı koşulları	* Bölge merkez ve ana ulaşım akslarına uzaktır. Kentsel gelişme alanları içinde düşük yoğunluklu (A-3) konut alanları içinde kalmaktadır. Eğitim açısından yerleşmeye uygun olmayan alanlar ağaçlandırılacak alan ve yeşil alan olarak ayrılmıştır. TOKİ toplu konut alanı yüksek yoğunluklu bir odak / çekim merkezi olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu alan içinde yaşayacak olan nüfusun yapılan uygulama ile karşılanamayan tüm kentsel sosyal alan ihtiyaçlarının bölgesinde karşılanması, artan arzı fiyatları ve mevcut plan kararlarının yeterliliği ve uygunluğu açısından sorunlar ortaya çıkarabilecektir.

PLANLAMADA YERSEÇİMİ KARARLARININ POLİTİK İÇERİĞİ VE POLİTİKALARA YANSIMASI

12. Fiziksel, ekonomik, sosyal, yerel/bölgesel etkiler:	
12-a. Yapım ve işletim sürecinde istihdama ve ekonomiye katkısı	<ul style="list-style-type: none"> * Yapım sürecinde ihale alan firmalar bölgede faaliyet gösteren inşaat firmalarıdır, * Ucuz işgücü nedeniyle işçiler kent/bölge dışından sağlanmıştır, (kentsel işgücü tüm işgücünün %10' u kadar) * Malzeme açısından beton ve agrega dışındaki tüm malzeme ve imalatlar bölge dışından sağlanmıştır, * İşletme sürecinde özellikle konut hizmetlerine yönelik istihdamların ortaya çıkması beklenmektedir.
12-b. Ürettiği trafik yükü ve çevreye etkisi	<ul style="list-style-type: none"> * Toplu konut alanı yaklaşık 3500-4000 kişilik bir yerleşme olacağı göz önüne alınarak burada yaşayacak nüfusun çalışma ve diğer kentsel hizmetlerden faydalanabilmesi için merkez ile olan bağlantıları önem kazanmaktadır. Gerçekleştirilmesi düşünülen yol, bu bağlantıyı sağlarken çevre alanların yapılaşmasını hızlandıracak ve buna bağlı olarak araç trafik yükü de artacaktır.
12-c. Kentsel arsa değeri üzerindeki etkileri, (toplumsal maliyet yarar, projelerin dışsal etkileri vb.)	<ul style="list-style-type: none"> * TOKİ öncesinde arazinin dönümü 15-20000 YTL civarında iken TOKİ sonrasında (Projenin uygulamaya başlamasından sonra) bu fiyat 100-120000 YTL'ye yükselmiştir. Toplu konut uygulamalarıyla birlikte arazi değerlerinde hissedilir bir artış olduğu (5-8 kat) gözlenmektedir. Özellikle TOKİ toplu konutlarını, Devlet Sahil Yoluna bağlayacak ana yol arterinin gerçekleşmesi bir beklenti yaratmış olup, bu değerlerin daha da yükselmesine sebep olacaktır. Bunun dışında Yıldızlı beldesinde gerçekleşen alışveriş merkezi (Mirapark) ve özel hastane yatırımları da arazi fiyatlarının yükselmesini etkileyen diğer unsurlardır.
12-d. Projenin kamuya yüklediği ek maliyetler.	<ul style="list-style-type: none"> * Toplu konut alanı içindeki (ihale sınırları içindeki) tüm genel ve özel altyapılar (kanal, yağmur suyu, telefon, elektrik, aydınlatma, trafo, bahçe sulama, içme suyu, otopark, yol vb) (İhale Bedeli İçinde) * Toplu konut alanı sınırından şehir kanalizasyon şebekesine ana bağlantı, (yaklaşık 2800 m şehir kanalizasyon bağlantısı) * 1000 m3 lük su deposu ve toplu konut alanı sınırına kadar ana boru hattı bağlantısı, * Yol güzergahının proje etütleri yapılarak yolun kamuya terki için 18. madde uygulaması ihalesi Yıldızlı Belediyesi tarafından yapılmıştır. Yol uygulaması da TOKİ tarafından gerçekleştirilecektir (Ayrı ihale)

Tablo 3. 100. Yıl (Forum) Alışveriş Merkezi

1. Projenin kentteki konumu	Havaalanı, üniversite kampüsü, güneyde mevcut sahil yolu ve kuzey sahil şeridi boyunca uzanan yeni ekspres yolla çevrelenmiş olan bir alandır.
2. Alanın büyüklüğü	60.000 m ² lik iş yeri alanı olmak üzere toplam 117.000 m ² lik bir alan üzerine kurulmuştur.
3. Keşif bedeli	70 milyon Euro
4. Proje tarihi	2005- Mart 2008
5. Projenin amacı, hedef ve politikalar	Bölgesel bir alışveriş ve eğlence merkezi olmasının yanı sıra, festival, konser, pazar yeri ve spor etkinlikleri gibi organizasyonların yapılabileceği açık-kapalı alanları bulunan proje ile yoğun tüketici talebinin karşılanması amaçlanmaktadır.
6. Mülkiyet yapısı	* Mülkiyeti: bir kısmı belediyeye, bir kısmı şahıslara ait olan alan, daha sonra Tepe grubu tarafından satın alınmış ve tek parsel haline getirilmiştir. Daha sonra yatırımcı firmaya satılmıştır (MEINI-Avusturya). Yabancı sermayenin finanse ettiği ilk projedir.
7. Proje öncesindeki imar planı kararı	* 1989 imar planı öncesi alan fuar alanı olarak belirlenmiş, daha sonra Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunca sit alanı olarak tanımlanmıştır. Daha sonra sit alanından çıkarılmış ve iki sit alanının arasında etkilenme geçiş bölgesinde yer almaktadır.

8. Yapılan imar plan değişiklikleri	* 2 değişiklik; 2002 revizyon planı ile E: 1.00 etkilene geçiş bölgesi olarak belirlenmiştir. 2005 yılında KTVKK 385 sayılı kararı ile etkilene geçiş bölgesi içinde ticaret alanı E: 1.00 ve Hmax: serbest (uçuş hattı içerisinde) olarak kabul edilmiştir.
9. Plan değişikliği açıklama raporu (gerekçe)	* Yok
10. Proje aşamasındaki imar durumu	* İlk 50 metre sadece yeşil alan (kıyı kenar çizisinden dolayı), ikinci 50 m. gününbirlik tesis alanı (E: 0.10), Diğer alanlar ticaret alanı (E: 1.00) yapılaşma hakkına sahiptir.
11. Nazım imar planı koşulları	Nazım Plan kararına göre ticaret alanı içinde görülmektedir.
12. Fiziksel, ekonomik, sosyal, yerel/bölgesel etkiler:	
12-a. Yapım ve işletim sürecinde istihdama ve ekonomiye katkısı	* İşletim sürecinde, 1500 kişiye istihdam sağlanacaktır. * Yapım sürecinde, kent, bölge ve ülke düzeyindeki firmalarla çalışılacaktır.
12-b. Ürettiği trafik yükü ve çevreye etkisi	* 2000 araçlık otopark alanı önerilmektedir. *Devlet sahil yolu ve üniversite kavşağından bağlantılar projede önerilmektedir.
12-c. Kentsel arsa değeri üzerindeki etkiler,	* Kentteki yabancı sermaye yönlendirmeli yapılan ilk proje olması anlamında önemlidir. * Kent merkezinde bir çöküntüye neden olup olmayacağı sorgulanmalıdır.
12-d. Projenin kamuya yüklediği ek maliyetler.	* Çevresinde bugünlerde yapılmakta olan express yola olan iki bağlantı henüz gerçekleştirilmemiştir.

Tablo 4. Tekel Tütün Deposunun Yenileme Projesi:

1. Projenin kentteki konumu	* Trabzon eski Tekel binası, Gülbaharhatun Mahallesinde, doğuda Şenol Güneş Caddesi, batıda Mumcular Sokak, güneyde İnönü Caddesi, Kuzeyde Maraş Caddesinin sınırladığı bir alandır.
2. Alansal büyüklüğü	* Alışveriş merkezi 30.000 m2, Belediye hizmet binası 17.400 m2
3. Keşif bedeli	-
4. Proje tarihi	* 2007, Ulusal ölçekli proje yarışması henüz sonuçlanmıştır
5. Projenin amacı, hedef ve politikalar	* Kente ikinci merkezin oluşturulması amacıyla söz konusu alanın resmi kurum ve ticaret alanı olarak kullanılması ve etrafında tasarlanan yeşil alan (zağnos vadisi) kullanımı ile bütünleşecek bir proje ortaya koymak.
6. Mülkiyet yapısı	* Tekel binasının üzerinde bulunduğu parsel, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 5.05.2003 tarih ve 2003/32 sayılı kararı ile taşınmazın üzerindeki muhdesatı ile birlikte Trabzon Belediye Başkanlığına devredilmiştir.
7. Proje öncesindeki imar planı kararı	* 1989 planında Trabzon eski Tekel binasının bulunduğu ada Resmi Kurum olarak öngörülmüştür.
8. Yapılan imar plan değişiklikleri	* 1 değişiklik; iç bölgelerde genelde kat adeti 1 kat artırılmış, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulunun 23.03.1998 tarih, 3065 sayılı kararı ile de, Tekel bina kompleksi tescil edilmiştir.
9. Plan değişikliği açıklama raporu (gerekçe)	Yok
10. Proje aşamasındaki imar durumu	* Tescilli, resmi kurum
11. Nazım imar planı koşulları	* 2002 Nazım imar planına göre; resmi kurum alanı
12. Fiziksel, ekonomik, sosyal, yerel/bölgesel etkiler:	

PLANLAMADA YERSEÇİMİ KARARLARININ POLİTİK İÇERİĞİ VE POLİTİKALARA YANSIMASI

12-a. Yapım ve işletim sürecinde istihdama ve ekonomiye katkısı	* Yapım sürecinde, yerel/bölgesel işletmelerce istihdama katkısı sağlanacaktır. * İşletim sürecinde, yaklaşık 200-250 kişi istihdamı öngörülmektedir.
12-b. Ürettiği trafik yükü ve çevreye etkisi	* Erdoğdu kavşağında ve kalepark geçişinin altında olmak üzere iki noktada altgeçit projelendirilmiştir. Proje henüz anıtlar kurulu onayını alamamıştır. * Proje için 1000 araçlık park yeri ayrılmıştır. * Ana taşıt aksı üzerinde ve yakın çevresinde belediye hizmetleri ve alışveriş merkezi nedeniyle işlev değişiklikleri (büro kullanımı) talebi gelebilecektir. * Çevrede kat artırım talepleri vardır.
12-c. Kentsel arsa değeri üzerindeki etkileri, (toplumsal maliyet yarar, projelerin dışsal etkileri vb.)	* Proje yakın çevresindeki caddelerde 2 yılda yaklaşık m ² 'si 70 YTL ile 300 YTL artış olmuştur. * Kıralık ve satılık daire ve dükkanlar 2 kat artmıştır (Zağnos vadisinin boşaltılması da etkiler arasında)
12-d. Projenin kamuya yüklediği ek maliyetler.	* Altgeçit projesi
NOTLAR:	* Kentin bu bölgesinde ikinci bir merkez oluşturulması için önemli bir adım olan bu proje ile söz konusu çevrede yaya ve taşıt trafiği artacaktır.

Tablo 5. Mirapark Alış-Veriş Merkezi

1. Projenin kentteki konumu	* Yıldızlı beldesinde Devlet Sahil Yoluna bitişik konumda bir alandır
2. Alansal büyüklüğü	* Toplam inş al: 8500 m ² , kapalı alan: 13,500 m ² , açık alan: 6000 m ²
3. Keşif bedeli	* 20 milyon dolar
4. Proje tarihi	* 2004-2006
5. Projenin amacı, hedef ve politikalar	* Trabzon kentinde ilk alış-veriş merkezini oluşturmak. * Sosyal hayatı yükseltmek, istihdam yaratmak, * Trabzon halkının alış-veriş alışkanlıklarını değiştirmek, kapalı mekanda alternatif bir alış-veriş olanağı sunmak,
6. Mülkiyet yapısı	* Şahıstan satın alınmış, alışveriş merkezi ortaklarına ait
7. Proje öncesindeki imar planı kararı	* Konut alanı
8. Yapılan imar plan değişiklikleri	* İmar planı değişikliğiyle A-2, TAKS= 0.30, KAKS= 0.60 yapılaşma koşulu değiştirilerek E=2,75 ve h max=15,50 yapılaşma koşulu getirilmiştir.
9. Plan değişikliği açıklama raporu (gerekçe)	* Sosyal-ticari aktiviteleri barındıran, kentsel/bölgesel nitelikli bir komplekse ilişkin düzenleme yapmak. Böylece; * çevre yerleşmeler arasında beldeyi öne çıkaran önemli bir sosyal-ticaret çekim merkezi yaratmak, * kent imajını güçlendirmek olarak tanımlanmaktadır.
10. Proje aşamasındaki imar durumu	* Ticaret alanı
11. Nazım imar planı koşulları	* Nazım İmar planı bulunmamaktadır.
12. Fiziksel, ekonomik, sosyal, yerel/bölgesel etkiler:	
12-a. Yapım ve işletim sürecinde istihdama ve ekonomiye katkısı	* Yapı yerel olanaklarla yapılmıştır. Her türlü inşaat ve yapı malzemesi bölge içinden sağlanmıştır. * İşletim sürecinde 500 kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır (120 kişilik istihdam part-time çalışanlar)

12-b. Ürettiği trafik yükü ve çevreye etkisi	* Mevcut otopark yeterli ve Devlet Sahil Yolu ile alan bağlantı sağlıklı işlemektedir.
12-c. Kentsel arsa değeri üzerindeki etkileri, (toplumsal maliyet yarar, projelerin dışsal etkileri vb.)	* Ana taşıt aksı üzerinde ve yakın çevresinde arazi ve kira değerlerinde 4-5 kat artışa neden olmuştur.
12-d. Projenin kamuya yüklediği ek maliyetler.	* Proje ve yardımcı birimlerin tüm maliyetleri yatırımcı tarafından karşılanmıştır.
NOTLAR:	Ekonomik olarak kente çok fazla bir katkı sağlamadığı ancak alış-veriş zenginliği ve insanlara kapalı bir mekanda alış-verişi olanağı sunma açısından önemli bir yatırım görülmektedir.

Tablo 6. Dünya Ticaret Merkezi

1. Projenin kentteki konumu	Kaşıstü Beldesi, Devlet Sahil Yolu bitişiğinde bir alandır
2. Alansal büyüklüğü	115 dönüm
3. Keşif bedeli	Otel: 25 milyon dolar Alış-veriş merkezi: 40 milyon dolar Fuar: 5 milyon dolar
4. Proje tarihi	*1. etap: Fuar alanı: 2002 *2. Etap: Alış-veriş merkezi: 2007-2009 ve Otel: 2008
5. Projenin amacı, hedef ve politikalar	* Kültür, turizm ve ticaret açısından bölgenin merkezi olarak görülen kentte bu etkinlikler için mekan sağlamak, kültürel aktiviteleri artırmak, * Bölge ve ülke genelinde özellikle ulaşım açısından stratejik bir konuma sahip olan kentin bu konumunu değerlendirmek, * Kültürel,ekonomik ve istihdama katkı sağlamaktır.
6. Mülkiyet yapısı	Arazinin bir kısmı İl Özel İdaresi tarafından %38 ortak olarak Tarım ve Köy İşleri Bakanlığından, diğer kısım ise Milli Emlaktan satın alınmıştır.
7. Proje öncesindeki imar planı kararı	Ticaret alanı, okul alanı, spor alanı
8. Yapılan imar plan değişiklikleri	* İki plan değişikliği ile alan yüzölçümü olarak büyümüştür * 3. değişiklikle; meslek lisesi plandan kaldırılarak Kongre alanı, Fuar ve Panayır alanı, MİA, Turizm yerleşme alanı, spor tesisleri alanı, umumi bina alanı olarak plana işlenmiştir.
9. Plan değişikliği açıklama raporu (gerekçe)	* Alanın yerleşmenin gelişmesi ve çevre yapılanma şartları ile kentsel alandan kaynaklanan arazi kullanım beklentilerine cevap verememesi, değişikliğin yerleşmenin gelişimini destekleyici, özel mülkiyete konu kentsel alandaki mağduriyeti önleyici olması olarak açıklanmaktadır.
10. Proje aşamasındaki imar durumu	* Kongre alanı, Fuar ve Panayır alanı, MİA, Turizm yerleşme alanı, spor tesisleri alanı, umumi bina alanı işlenmiştir.
11. Nazım imar planı koşulları	* Değişikliğe ilişkin nazım imar planı kararı bulunmamaktadır.
12. Fiziksel, ekonomik, sosyal, yerel/bölgesel etkiler:	
12-a. Yapım ve işletim sürecinde istihdama ve ekonomiye katkısı	* Yapım sürecinde yapılacak işin niteliğine göre bölge veya bölge dışından inşaat firmaları faaliyet göstermekte, genellikle taşaron firmalar bölge ağırlıklı olmaktadır, * İşletme sürecinde otel ve alış-veriş merkezlerinin de bitmesi ile 1000 kişiye istihdam olanağı sağlanacağı düşünülmektedir.

PLANLAMADA YERSEÇİMİ KARARLARININ POLİTİK İÇERİĞİ VE POLİTİKALARA YANSIMASI

12-b. Ürettiği trafik yükü ve çevreye etkisi	* Mevcutta 700-800 araçlık otopark bulunmaktadır. Fuar etkinlikleri boyunca Trabzon ve çevre yerleşmelerden oldukça yoğun bir trafik akışı olmaktadır.
12-c. Kentsel arsa değeri üzerindeki etkileri, toplumsal maliyet yarar, projelerin dışsal etkileri vb.	* Arsa değerleri üzerinde yaklaşık 4-5 kat değer artışına neden olmuştur.
12-d. Projenin kamuya yüklediği ek maliyetler.	Yok

Tablo 7. Kaşüstü (TOKİ) 400 Yataklı Araştırma ve Eğitim Hastanesi

1. Projenin kentteki konumu	* Devlet sahil yoluna 1,5 km mesafede, İmar planı sınırları içindedir, yerleşik alan dışında, gelişme potansiyeli düşük ve yerleşme baskısı olmayan bir alandır.
2. Alansal büyüklüğü	* 8.2 ha
3. Keşif bedeli	* İhalesi yapılmış, değerlendirme aşamasındadır.
4. Proje tarihi	* 2006
5. Projenin amacı, hedef ve politikalar	* Açık ve belirgin bir hedef koyulmamakla birlikte, sağlık hizmetlerini yaygınlaştırmak ve niteliğini arttırmak
6. Mülkiyet yapısı	* Belediye arazisi, sağlık tesisi yapılmak koşulu ile TOKİ'ye devri yapılmış
7. Proje öncesindeki imar planı kararı	* Tarımsal Niteliği Korunacak Alan, Belediye Hizmet Alanı, Spor Alanı
8. Yapılan imar plan değişiklikleri	* 1 değişiklik
9. Plan değişikliği açıklama raporu (gerekçe)	Yok
10. Proje aşamasındaki imar durumu	* Sağlık Tesis Alanı
11. Nazım imar planı koşulları	* Hastane alanı çevresi plan kararı olarak; meskun olmayan gelişme bölgesinde topoğrafik koşulların olumsuz ve fındıklık olması nedeniyle ağırlıklı kullanım türü olarak tarımsal niteliği korunacak alan, ayrıca uygun alanlarda da düşük yoğunluklu (A-2) konut alanı olarak belirlenmiştir.
12. Fiziksel, ekonomik, sosyal, yerel/bölgesel etkiler:	
12-a. Yapım ve işletim sürecinde istihdama ve ekonomiye katkısı	* İnşaat Süresi 1100 gün (3 yıl) * Yapımın yerel/bölgesel olanaklarla yapılıp yapılmayacağı bilinmiyor. * İşletme sürecinde sağlık ve yan sektörlerinde istihdam yaratması beklenmektedir.
12-b. Ürettiği trafik yükü ve çevreye etkisi	* Hizmet alanı bölge olduğundan ana kent merkezi (Trabzon) ve bölge bağlantıları önem kazanmaktadır, * Ulaşım düzeninin yeniden kurgulanması gerekebilir, * Özellikle ana akslardan hastane yapısına olan bağlantı (devlet yolu-hastane alanı bağlantısı) yeniden ele alınarak ortaya çıkabilecek taşıt yoğunluğunu karşılayabilmesi için yeniden düzenlenmesi/projelendirilmesi gerekmektedir * Ana taşıt aksı üzerinde ve yakın çevresinde hastane ile ilgili olabilecek kullanım türlerine bağlı kullanım değişikliği talepleri ve baskı artacaktır. İşlev değişikliğine yönelik plan değişikliği talepleri oluşacaktır.
12-c. Kentsel arsa değeri üzerindeki etkileri, (toplumsal maliyet yarar, projelerin dışsal etkileri vb.)	* Ana taşıt aksı üzerinde ve yakın çevresinde arazi ve kira değerleri artacaktır. * Yerleşmeye uygun olmayan alanlar üzerinde imar baskısı

12-d. Projenin kamuya yüklediği ek maliyetler.	<p>* Hastane kanal sisteminin ana kanalizasyon sistemine bağlanması ve arıtma tesisi yapılması, * Hastane su ihtiyacına yönelik kaynak ihtiyacı, yeni su deposu ve ana bağlantılara yönelik altyapının tamamlanması * Ana taşıt akslarından hastaneye yol bağlantısının yapılması. * Proje alanının üzerinden geçen iki adet mevcut yüksek gerilim enerji nakil hattının güzergahının değiştirilmesi veya yer altına alınması</p>
NOTLAR:	<p>* Alan için yeni bir imar planı değişiklik teklifi hazırlanmaktadır. Bu aşamada alanda ticari kullanım talebi önerilerek, gelir getirici kullanımlar desteklenmekte, böylece hastane yapısına yapılacak yatırımın belli ölçülerde finansmanı düşünülmektedir.</p>

Tablo 8. Akçaabat 250 Yataklı Devlet Hastanesi

1. Projenin kentteki konumu	* Devlet Sahil Yoluna bitişik konumda bir alan
2. Alansal büyüklüğü	* Yaklaşık 3.2 ha
3. Keşif bedeli	* Proje henüz hazırlanmıştır
4. Proje tarihi	* 2006-2007
5. Projenin amacı, hedef ve politikalar	* Yapılan görüşmelerde elde edilen izlenim; mevcut Akçaabat Devlet Hastanesinin fiziki mekan yetersizliğine bağlı hizmet üretmedeki eksiklikleri (bazı servisler açılmıyor, yeterli bahçe, otopark alanı yok vb.) olması ve bu nedenle talepleri karşılayamaması, bu sorunu çözmeye yönelik daha kapasiteli ve sağlık hizmetlerini belli bir standardın üzerinde sunacak yeni bir hastaneye ihtiyaç duyulduğu, alternatif yerler içinde ise kamulaştırma maliyetinin olmamasından dolayı Karayolları tesis alanının bu amaca yönelik kullanma girişimlerinin başlatıldığı şeklindedir.
6. Mülkiyet yapısı	* Karayolları Genel Müdürlüğü kullanımında olan alanın Sağlık Bakanlığına tahsisi yapılmıştır.
7. Proje öncesindeki imar planı kararı	* Karayolları alanı (Resmi Kurum)
8. Yapılan imar plan değişiklikleri	* 1 değişiklik; Alanın yaklaşık %23'ü Karayolları Lojman alanı, geri kalan yaklaşık %77'si sağlık alanı olarak önerilmiştir.
9. Plan değişikliği açıklama raporu (gerekçe)	* Rapor yok
10. Proje aşamasındaki imar durumu	* Sağlık Alanı
11. Nazım imar planı koşulları	* Sağlık alanı olarak önerilen alan, doğuda Söğütlü Deresi ile Güneyde Devlet Sahil Yolu tarafından sınırlanmış bir konumda olup, meskun mahal içerisinde kalmaktadır. Çevresindeki yapılaşma tamamlanmıştır. Söğütlü deresinin doğusunda kalan alanlar ise komşu belediye olan Söğütlü Belediyesinin sınırları içinde kalmaktadır.
12. Fiziksel, ekonomik, sosyal, yerel/bölgesel etkiler:	
12-a. Yapım ve işletim sürecinde istihdama ve ekonomiye katkısı	* Proje ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Dolayısıyla yapım sürecinde kent ve bölge istihdamına ne kadar bir katkı yapacağı belli değildir. Ancak özellikle işletim sürecinde sağlık hizmetleri alanında yeni bir istihdam yaratacaktır.
12-b. Ürettiği trafik yükü ve çevreye etkisi	* Hastane alanının konum itibarı ile Devlet Sahil Yolu kenarında olması ulaşım bağlantısı açısından uygun gibi gözükse de; alanın çevre yapılaşmasını tamamlamış ve başka bir ulaşım bağlantısına imkan vermemesi, doğusunda Söğütlü Deresi ile sınırlandırılmış olması ve güneyinde Düzköy Yol bağlantısının (kavşağın) bulunması nedeniyle gününbirlik hastane kullanımları düşünüldüğünde trafik açısından ciddi sorunlar yaratabilecek gibi gözükmektedir. Özellikle Devlet Sahil Yolu üzerindeki transit trafik olumsuz yönde etkilenebilecektir.

PLANLAMADA YERSEÇİMİ KARARLARININ POLİTİK İÇERİĞİ VE POLİTİKALARA YANSIMASI

12-c. Kentsel arsa değeri üzerindeki etkileri, (toplumsal maliyet yarar, projelerin dışsal etkileri vb.)	* Çevre yapılaşma tamamlanmış olduğundan hastane binasının yapılmasından sonra, hastane ile ilişkili kullanımların çevrede yer seçmeleri nedeniyle mevcut yapının dönüşmesi zorlanacaktır. Bu dönüşümün maliyeti hiç yapı olmayan alanlara göre hem yapım açısından hem de plan kararlarının oluşturulması açısından güçlükler taşımaktadır.
12-d. Projenin kamuya yüklediği ek maliyetler.	* Öngörülen alanın kullanılması durumunda Transit trafik ile kent içi trafiği birbirinden ayıran, alanın güneyindeki kavşağın yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Çevre yapılaşmaların tamamlanmış olması ciddi bir kamulaştırma maliyeti çıkabilecektir. * Alan üzerindeki diğer içme ve kullanma suyu, elektrik, kanalizasyon ve çöp altyapıları ile ilgili durum açık değildir. Mevcut altyapının yetersizliği yada hastane kullanımının özelliğinden kaynaklı olarak ilave alt yapı yatırımları kaçınılmaz olacaktır.
NOTLAR:	

Tablo 9. Yıldızlı 50 Yataklı Kalp Hastanesi:

1. Projenin kentteki konumu	* Yıldızlı Beldesi'nde, Devlet sahil yoluna bitişik konumda, İmar planı sınırları içinde olan bir alandır.
2. Alansal büyüklüğü	* Toplam inş. A.10.000 m2, Taban A: 1300 m2'dir.
3. Keşif bedeli	* 13 milyon dolar
4. Proje tarihi	* 2006
5. Projenin amacı, hedef ve politikalar	* Daha iyi sağlık hizmeti sunmak, sayılı kalp merkezlerinden biri olmak
6. Mülkiyet yapısı	* Şahıstan satın alınmış, hastane ortaklarına ait
7. Proje öncesindeki imar planı kararı	* Ayrıık nizam 2 katlı (A-2) konut alanı
8. Yapılan imar plan değişiklikleri	* 1 değişiklikle konut alanından merkez işlevler (MİA) dönüştürülmüştür.
9. Plan değişikliği açıklama raporu (gerekeçe)	* Alanın yerleşmenin gelişmesi ve çevre yapılanma şartları ile kentsel alandan kaynaklanan arazi kullanım beklentilerine cevap verememesi, değişikliğin yerleşmenin gelişimini destekleyici olması.
10. Proje aşamasındaki imar durumu	* Merkez
11. Nazım imar planı koşulları	* Yok
12. Fiziksel, ekonomik, sosyal, yerel/bölgesel etkiler:	
12-a. Yapım ve işletim sürecinde istihdama ve ekonomiye katkısı	* Yapı yerel olanaklarla yapılmaktadır. Her türlü inşaat ve yapı malzemesi bölge içinden sağlanmaktadır. * İşletme sürecinde sağlık ve yan sektörlerinde istihdam yaratması beklenmektedir. Proje bitişinde bünyesinde 120-150 kişi istihdam edilecektir.
12-b. Ürettiği trafik yükü ve çevreye etkisi	* Özellikle ana aks olan devlet sahil yolundan hastane yapısına olan bağlantı yeniden ele alınarak ortaya çıkabilecek taşıt yoğunluğunu karşılayabilmesi için yeniden düzenlenmesi/projelendirilmesi gerekebilir.
12-c. Kentsel arsa değeri üzerindeki etkileri, (toplumsal maliyet yarar, projelerin dışsal etkileri vb.)	* Ana taşıt aksı üzerinde ve yakın çevresinde arazi ve kira değerlerinde yaklaşık 5 kat artış, hastane ile ilgili olabilecek kullanım türlerine bağlı farklı işlevleri çekme ve arazi kullanım değişikliği talepleri söz konusudur.
12-d. Projenin kamuya yüklediği ek maliyetler.	Yok

Bu tablolardaki (Tablo 2-9) bilgiler Tablo 10’da özetlenmiş olup, yapılan genel bir değerlendirilmede öne çıkan konular ana hatlarıyla aşağıda verilmiştir.

- Projeler buldukları kentin/beldenin nazım plan kararlarıyla uyumlu değildir. Sonradan uygulama imar planında değişiklik yapılmış ama işlevin yaratacağı dışsal etkiler dikkate alınmamış, üst ölçekli planda da sorgulanmamıştır. Örneğin 400 yataklı bir hastane günlük ne kadar ziyaretçi çeker? Kaç kişi istihdam eder? Bunların trafiğe ve hastane çevresi alan kullanımına (konut, yeme-içme-dinlenme, medikal hizmetler, konaklama, vb. amaçlı) getirecekleri baskılar nelerdir ne kadardır? vb. sorular yanıtızsızdır. Sonuçta, doğacak taleplerin sağlık tesisinin işletme sürecinde, yine parçacı biçimde karşılanması niteliksiz çevrelerin oluşmasına yol açacaktır.
- Trabzon kentinin toplumsal uzlaşa ile edinilmiş, açık biçimde ortaya konmuş, yol haritası belirlenmiş bir vizyonu yoktur. Ancak, özellikle ekonomik temelli sivil toplum kuruluşlarının söyleminde “eğitim, sağlık, ticaret” kenti olarak ifade edilmektedir. Bu söylem veri olarak kabul edildiğinde yatırımların hepsi, konu olarak, Trabzon kent ve kent bölgesinin hedefi ile uyumla birlikte, projelerin niteliği ve yer seçimleri tartışmalıdır; diğer tesislerle birlikte bir sinerji oluşturabilmesi için sektördeki hangi boşluğu dolduracaktır, nasıl bir kapasitede olmalıdır, özelliğine göre çevresinde ne tür donatılara/arazi kullanımına gerek olacaktır, tesislerin birbirine göreli konumları önemli midir, vb. sorular yanıtızsızdır.
- Proje konularına bakıldığında yer seçimlerinin ağırlıklı olarak bilimsel-teknik verilere dayanması gerekirken yerel ve/veya ulusal düzeyde siyaset öne çıkmıştır. Genelde, yerel siyasetçi-il milletvekilleri-hükümet-bürokrat ilişkileri içinde yatırımlar yöreye gelmiş, bundan taraflar siyasi rant edinmişlerdir.
- Trabzon, 1970’lerden günümüze gelişmesi güneye kaydırılmak istenen, ama güneye açılmak yerine sahil bandında yayılarak yoğunlaşan, gelişmesi tıkanan bir kenttir. Sahil yoluna alternatif ulaşım hattının bulunmaması da bunda önemli rol oynamıştır. Projeler mevcut gelişme formunu daha da güçlendirmişlerdir. Halbuki, TOKİ toplu konut projesi başta olmak üzere projeler gündemde olan Güney Çevre Yolu projesiyle birlikte değerlendirilerek kent makro formu yeniden değerlendirilebilirdi.
- Projelerin değişik biçimlerde, yakın ve uzak çevreleri üzerinde önemli etkileri vardır. Bu etkilerden en yaygın olanı emlakte değer arışı, buna bağlı olarak yapılanma yoğunluğunu artırma talepleri ile özellikle ulaşım altyapısında neden olunacak yoğunluk artışıdır. İlk ikisi taşınmaz sahiplerini varlıklarını artırırken, üçüncüsü kentliye, yaşam kalitesini olumsuz etkileyerek bir maliyet yüklemektedir. Ayrıca, Trabzon bir bölge merkezi olmakla birlikte (artalanı Gümüşhane, Rize, Giresun illeri ile kısmen Artvin ve Ordu illerini kapsamaktadır) ticaret kapasitesi çeperlerde eklenen alışveriş merkezlerini besleyecek canlılıkta değildir. Nitekim, Forum Alışveriş Merkezi’nin öngörüsü kent merkezinden, yakın yerleşmelerden .... ziyaretçi çekmek olarak ifade edilmektedir (Forum Trabzon, 2006). Bu durumda ya yeni yatırımlar atılacak ya da mevcut merkez müşteri kaybederek çöküntü yaşayacaktır. Her ikisinin de topluma maliyeti yüksektir; her ikisi de ekonomik atmosferi olumsuz etkileyecek, kent imajına zarar verecek, insanlarda karamsarlık, vb. duygular yaratacaktır.

Tablo 10. Örnek Projeler Özeti

	Sorgulama ölçütleri	Örnek projeler							
		TOKİ Yıldızlı Toplu konumu	Forum alış-veriş merkezi	Tekel hizmet ve alış-veriş merkezi	Mirapark alış-veriş merkezi	Dünya Ticaret Merkezi	TOKİ 400 yatak-hastane	Akcaabat 250 yatak-hastane	Yıldızlı 20 yataklı kalp hastanesi
Projenin kıyitesi	Plan bütünlüğü içinde sorgulanması	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
	Amacın/hedefin açık ifadesi	Toplumsal	Özel/Top.	Toplumsal	Toplumsal	Toplumsal	Yok	Toplumsal	Toplumsal
	Trabzon'un vizyonu ile uyuma	-	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
	Mülkiyeti	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Kamu	Kamu	Özel
	Girişimcisi ¹	U	Ua+U	Yerel	Yerel	U	U	Kamu	Yerel
Yerseçimi	Seçimin teknikalite düzeyi ¹	TB, S	TB	TB, S	TB	TB, S	TB	TB	TB
	Kararın niteliği ¹	S	S	S	S	S	S	S	S
	Seçimde etkin aktörler ¹	MS, YS	UG, UaG	YSTK ² YS, MS	YG, YS	MS, YSTK	MS, YS	MS	YG, YS
Projenin fiziksel etkisi	Kent makro formuna etki	○	◇	▲	◇	○	○	-	-
	Arazi kullanımında yoğunlaşma	○ ³	▲	○	▲ ³	▲	○	-	▲ ³
	Donatılar üzerinde baskı	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	-
	Altyapı üzerinde baskı	-	▲	○	▲	○	○	▲	▲
	Ulaşım altyapısında sorun/baskı	○	○	○	▲	○	○	○	○
	Çevresel etki	○	○ ⁴	○ ⁴	▲ ⁴	○ ⁴	○	▲	▲
Rant etkisi	Çevresinde rant artışı etkisi	○ ³	○	○	◇ ³	○	○		◇ ³
	Emlak piyasasına etki	○ ³	○	○	◇ ³	○	○	○	▲ ³
	İmar hakları üzerinde olası baskı ⁵	○	○	○	◇	◇	○		
Projenin sosyal, ekonomik etkileri	Toplum yararına uygunluğu	○		▲ ⁶		◇	○	○	○
	Topluma/kamuya ek maliyet getirmesi (altyapı inşası, vb)	○	◇	◇	-	◇	○	-	-
	Belde/kent/bölge ekonomisine katkı - yaratılan istihdam	▲	◇	-	-	◇	◇	▲	▲
	- doğrudan yapılan tüketim harca.	-	○	▲	▲	▲	▲	-	-
	- olumlu atmosfer yaratmak	-	○	◇	◇	◇	◇	◇	◇

¹ Tabloda kullanılan notasyonların anlamı; U=Ulusal; Ua=Ulusalarası; TB= Teknik-bilimsel; S= Siyasi; MS=Merkezi siyasetçiler; YS= Yerel siyasetçiler; YG= Yerel girişimci; UG= Ulusal girişimci; UaG=Ulusalarası girişimci; YTSK=Yerel sivil toplum kuruluşu.

○ = Çok etkili   ◇ = Etkili   ▲ = Az etkili

² Sosyal içerikli ve çevreci sivil toplum örgütleriyle meslek odaları (TMMOB) projenin ticaret ağırlıklı içeriğine karşı çıkmışlar,

³ Yerel emlak piyasasındaki görüş üç yatırımın ortak etkisi olduğu yönündedir.

⁴ Kentin doğu ve batısında, Trabzon'a komşu beldelerde yapılan/yapılmakta olan alışveriş merkezlerinin, kent ve kent bölgesi ekonomisi dikkate alındığında, Trabzon kent merkezinde çöküntüye neden olacağı görüşündeyiz.

⁵ Arazi değerindeki artışlar nedeniyle, birim kullanıcıya düşecek arsa maliyetini düşürmek için imar hakkında artış talep edileceği tahmin edilmektedir.

⁶ 1970lerden günümüze imar planları kenti tek merkezlilikten kurtaracak, kentin batısında ikinci bir merkez oluşmasını hedeflemiştir. Tekel hizmet ve alışveriş merkezine böyle bir oluşumu hızlandırma misyonu yüklenmiştir. Ancak, Tekel yapısı konumu gereği (mevcut merkeze yakınlığı, öngörülen hizmet alanına asimetrik konumda olması, vb) kendisinden beklenen işlevi etkin olarak karşılayamayacağı düşünmektedir.

• Projeler plan bütününde değerlendirilmediğinden, konumu nedeniyle yerel yönetime doğuracağı tüm maliyetler projeye katılmamış, ek yatırım olarak yönetimin gündemine girmiştir. TOKİ toplu konut alanının ve Kaşüstü hastanesinin Devlet Sahil Yolu'na bağlantıları, Akçaabat hastanesinde kavşak, Tekel önünde katlı kavşak çözümleri bunlardandır. Bu tür yatırımlar, proje bedeli içinde görünmeyen ama kamuca ödenen bedellerdir ki hepsi, buldukları yörede, değişen düzeyde rant yaratmakta, bir anlamda taşınmaz sahiplerine varlık transfer edilmektedir.

Görüldüğü gibi planlama ile ekonomi arasındaki etkileşim planlama sistemi üzerinde kaçınılmaz olarak bir dizi politik baskı doğurmaktadır (Ryne, 1998). Böyle bir ortamda planlama kurumunun/plancının dayanacağı ilkeler "iyi bir kentte/yerleşmede olması gereken değerleri (yaşanabilirlik, sürdürülebilirlik, hakçalık, yurttaş bağlılığı (Tekeli, 2001)) kollamak olmalıdır.

4. Sonuç

Öncelikle şu saptamaları yapmakta yarar görmekteyiz;

• Türkiye Batı'nın kullandığı planlama yaklaşımlarını aynen benimseyemez. Özellikle Batılı ülkelerde, genelde, nüfus büyüme hızı sifıra yakın olup gelecek 50 yıl içinde küçülmeye döneceği beklenmektedir. Dolayısıyla yeni alanların iskana açılması, eğitim, sağlık, kültür gibi sosyal altyapıların genişletilmesi yönündeki baskılar büyük ölçüde azalmaktadır (Aydemir, 2004). Bu nedenle planlama, arazi kullanım planlaması, daha çok çeşitli nedenlerle atıl durumdaki kentsel toprakların (brown fields) yeniden değerlendirilmesi, sürdürülebilirlik kaygısıyla yerleşme yoğunluklarının artırılması, bozulan dokunun sağlıklılaştırılması ve bu süreçte de kent imajının/kimliğinin geliştirilmesi gibi konulara yoğunlaşmaktadır. Diğer bir deyişle Batılı kentler gelişmelerini mevcut bütün içinde yönetmekte/yönlendirmektedirler. Halbuki ülkemizde nüfus artış hızı hala yüksektir ve kentleşme sürmektedir. Kentler artan nüfus için yeni yerleşim alanları oluşturmak, doğal kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskıyı akılcı yönlendirmek adına (yeni yasal düzenlemelerle de bu desteklenmektedir) gelişme formlarını sorgulamak durumundadırlar.

• "Çevre", doğal kaynakların korunma-kullanma dengesinin gözetilmesi, kapsamlı/bütüncül yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Çevreye rağmen siyaset yapılmamalıdır.

• Öte yandan yerellerin ulus içinde ve uluslararası yarıştığı/yarışacağı da bir olgudur. Kentler yarışma potansiyellerini arttırmak için "ağ oluşumu" gibi yeni gelişme stratejileri benimseyebilirler.

• Yerel yönetimlerin finansal açıdan güçlü olmadıkları bir gerçektir. Halbuki bir yandan yeni gelişme alanlarının iskana açılması, öte yandan mevcut dokuda yenileme/iyileştirme çalışmaları zorunludur. Örneklerde de görüldüğü gibi tekil gelişme projelerinden kaynaklı yerel yönetimlere yüklenen yatırımların hem topluma hem de yerel yönetim kurumuna "ekonomik", "sosyal", "politik" maliyetleri yüksek olmaktadır.

Bunlar ve benzeri nedenlerle, Türkiye kentleri “pazar mekanizmaları”na yönlendirilen bir planlama pratiğinin toplumsal, çevresel ve politik maliyetini üstlenecek refah düzeyine sahip değildirler.

Planlama, en genel anlamda, düzensizliği ve anarşiyi önleme aracıdır. Günümüzde ve uzun dönemdeki kentsel gelişme; gelişmeye ve büyümeye katı bir işlevselcilikle yaklaşmayan, planlamanın temel ilkelerini koruyan, planlama politikalarının ekonomik boyutunu (doğrudan ve dolaylı olası ekonomik etkileri), çevresel ve toplumsal etkilerini de dikkate alan bir yaklaşım izlemek durumundadır. Kentlice üzerinde uzlaşmış uzun dönemli politika hedeflerinin, bunlara dayanan bir gelişme stratejisinin mutlaka tanımlanmış olması, bu kararları mekana indirecek bir plan belgesine dönüştürülmüş olması gereklidir. Bu esnek strüktür çerçevesinde, kentsel gelişmenin kazanan ve kaybedenlerini kapsamlı bir perspektifte değerlendirebilmek, böylece yerel yöneticilerin ve plancıların siyasi tercihlerinin yönünü açık biçimde görmelerini sağlamak önemlidir. Bunun için konuya odaklı tekil projelerde;

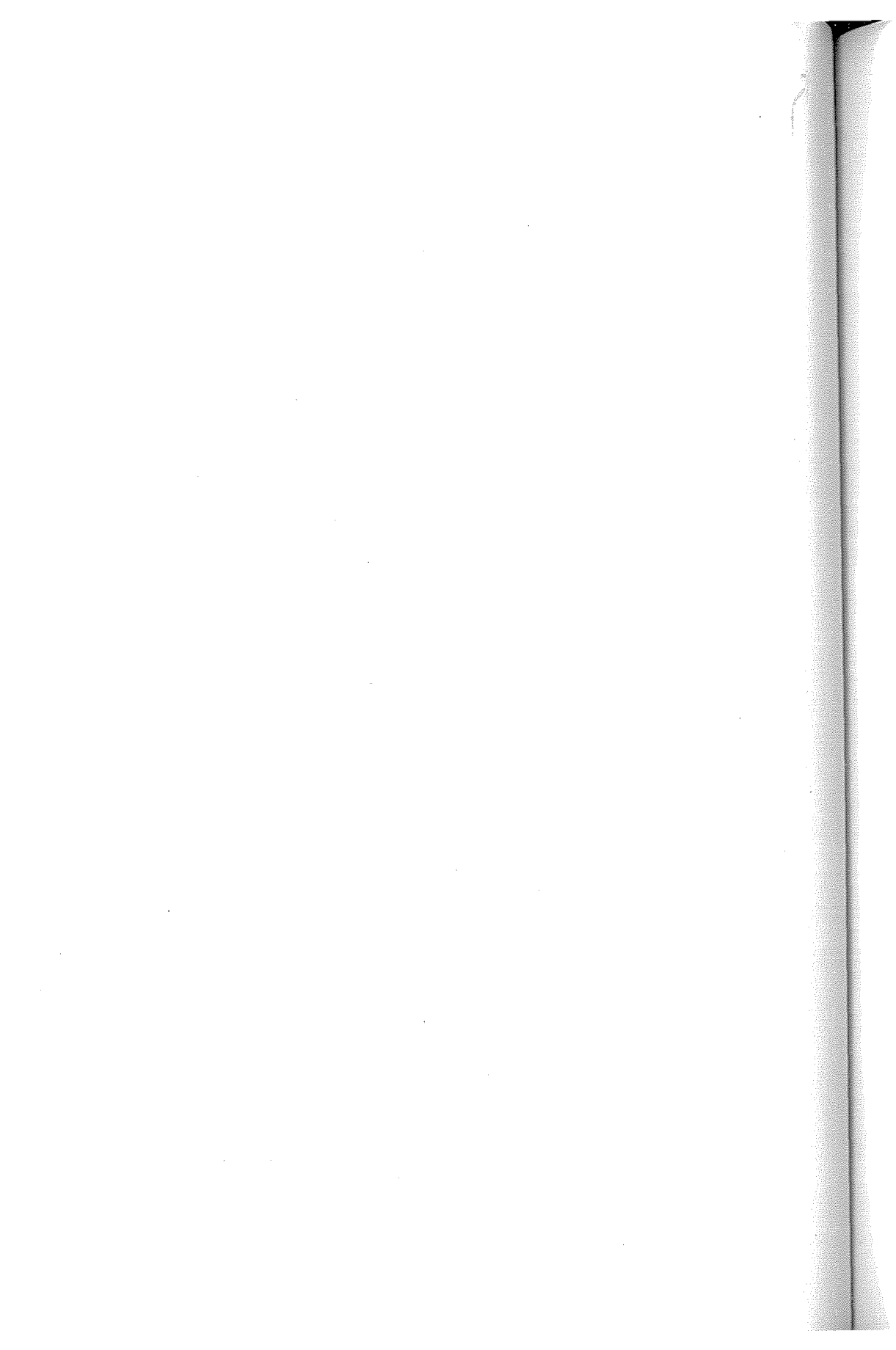
- eylem planlama yaklaşımı izlenerek planlama kurumunun kentin gelişmesini, toplumsal eğilimler çerçevesinde daha etkin yönlendirmesi mümkün olabilir. Açık olarak hedeflerin ortaya konması, hedefi gerçekleştirecek potansiyel mekanizmaların neler olabileceğinin sorgulanması, uygulamadan, denetimden, kimlerin sorumlu olacağıın belirlenmesi ve stratejinin, herhangi bir kaynak sorununun bulunup bulunmadığının belirlenmesi, detay planların hazırlanması (Hamdi, Goethert, 1997) olarak tanımlanan, katılımcı ve şeffaf bir süreçte gerçekleşecek olan eylem planı, kentsel aktörlerce de izlenebilecek, “devlet” (yerel, merkezi) ve planlama kurumu kararlarının politik sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalacaklardır.

- bir tür “çevre etki değerlendirmesi” zorunlu olmalıdır. Projeden “kimler (hangi toplum kesimleri), ne kadar ve nasıl etkilenmektedir? Projenin doğrudan ve dolaylı maliyeti nedir, bu maliyetleri kimler üstlenmektedir? Proje, var olan/planlanan projelerle birlikte değerlendirildiğinde kümülatif olası mekansal, toplumsal, ekonomik, politik etkileri neler olabilir?” sorularının yanıtı aranmalıdır. Böyle bir çalışma plancı ve devlet başta olmak üzere tüm kentsel aktörlerin siyasal tercihlerini etkin biçimde yapabilmelerinin ortamını hazırlayacaktır.

Kaynakça

- Aydemir, E.S., Aydemir, Ş., 2004, “Kent Ağları Gelişme Stratejisi: Trabzon-Rize Yoğunluk Bandı Örneği”, 11. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, Trabzon, s. 217-227.
- Aydemir, E.S., 2004, “Planlama ve Planlamanın Evrimi”, Ş. Aydemir, S.E.Aydemir, A.M.Ökstüz, C.Sancar, M. Özyaba, D.Şen Beyazlı, Y. Aydın Türk, Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, 3. Bölüm, Akademi Kitabevi, Trabzon.
- Gospodini, A., 2002, “European Cities in Competition and the New ‘Uses’ of Urban Design”, Journal of Urban Design, Vol.7/1, s.59-73
- Forum Trabzon, 2006, Tanıtım Broşürü, Multi Turk Mall
- Hamdi, N., Goethert, R., 1997, Action Planning for Cities, John Wiley, New York

- Kurtuluş, H., 2000, "Türkiye'de Kentsel-Metropolitan Alanların Biçimlenmesinde Devletin Rolü", İktisat Dergisi, No. 404, s. 57-65
- Newman, P., Thornley, A., 1996, Urban Planning in Europe, Routledge, London.
- Rydin, Y., 1998, Urban and Environmental Planning in the UK, Macmillan Press, London.
- Şengül, H.T., 2000, "Devlet ve Kent Mekanı", İktisat Dergisi, No. 404, s. 45-56.
- Şengül, H.T., 2003, "Şehircilikte Reform Çabalarına İlişkin Metodolojik ve Kuramsal Bir Değerlendirme", Şehircilikte Reform, TMMOB-SPO Mersin Üniv., s. 19-29.
- Taylor, N., 2003, Planning Theory, Sage Publications, London.
- Tekeli, İ., 2001, "Plancının Meşruiyetini Oluşturan Etik Sorunlar", Modernite Aşılırken Kent Planlama, İmge Yayınevi, Ankara, s.209-232.
- Tekeli, İ., 2001, "Popülist Politikalar, Kentsel Rant Ekonomisi ve Vatandaş Oluşturmayan Kentleşme Deneyi", Modernite Aşılırken Kent Planlama, İmge Yayınevi, Ankara, s.45-56.

DÖRDÜNCÜ OTURUM **“YÖNETİM, YÖNETİŞİM”**

Tarışmacı: Doç. Dr. FATMA ÜNSAL

**PLANLAMANNIN ETKİNLİĞİNİ ARTIRMA AÇISINDAN
İLETİŞİMSSEL PLANLAMA**

Ar. Gör. Dr. F. NEVAL GENÇ, Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA DEMİRCİ

**TÜRKİYE’DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KURMA VE
KENTSEL ALAN YÖNETİMİ SİYASETİ VE SİYASALARI**

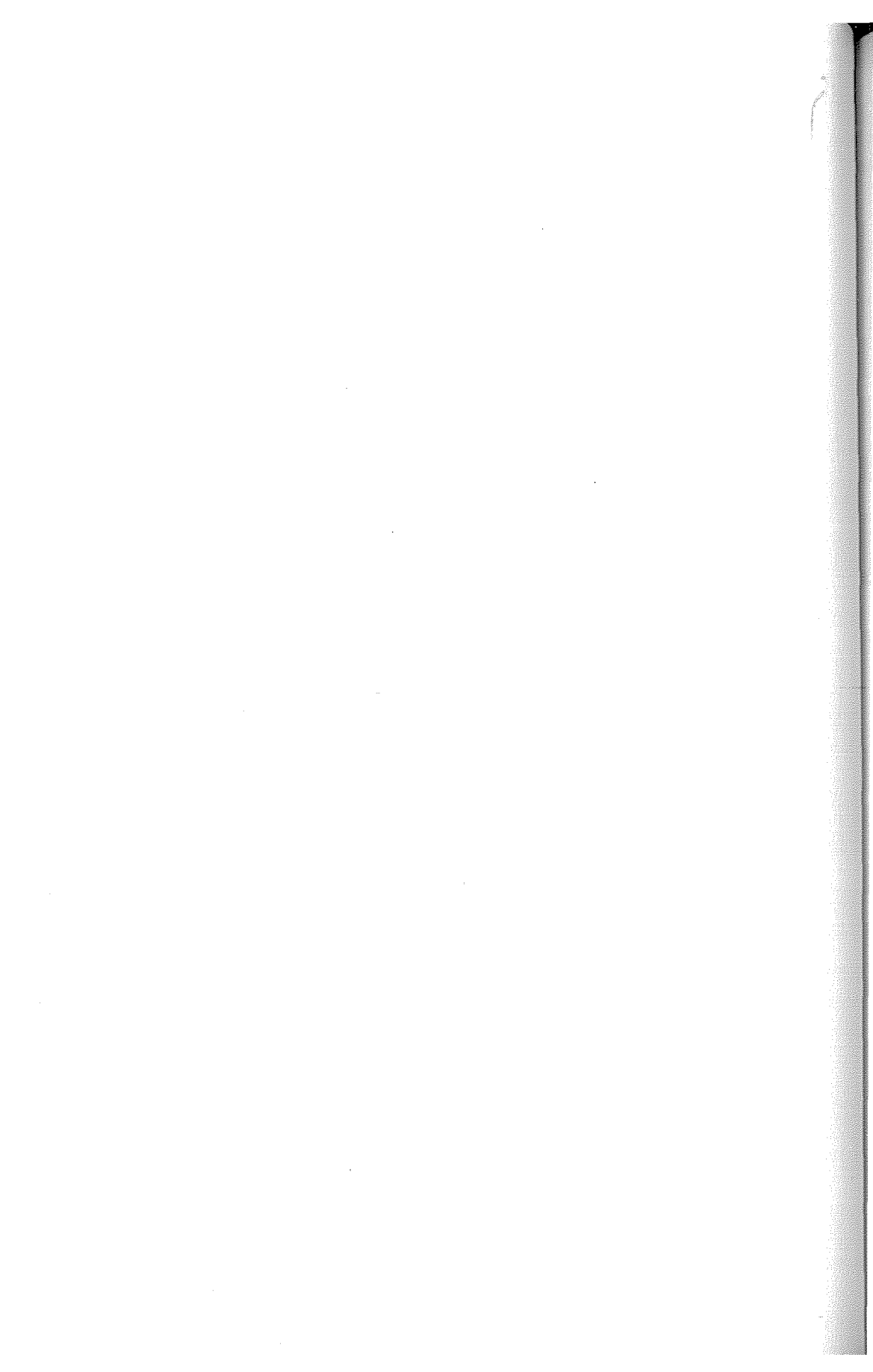
*Doç. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR, Ar. Gör. PINAR SAVAŞ YAVUZÇEHRE,
Ar. Gör. MISRA CİĞEROĞLU*

**TÜRKİYE’DE YENİ İLLERİN KURULMASININ KENTLEŞME
VE SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**
GÖKÇEN KILINÇ, Prof. Dr. NURAN ZEREN GÜLERSOY

**PLANLAMA VE SİYASET KAVRAMLARI EKSENİNDE BÖLGE
KALKINMA AJANSLARI**

Ar. Gör. P. EBRU SİNAN

PLANLAMANNIN ETKİNLİĞİNİ ARTIRMA AÇISINDAN İLETİŞİMSEL PLANLAMA

Ar. Gör. Dr. F. NEVAL GENÇ, Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA DEMİRCİ

(Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Kamu
Yönetimi Bölümü)

Özet:

Bu çalışmada esas olarak iletişimse planlama kuramının ülkemizde kent planlama anlayışı ve pratiğini geliştirmede ne gibi katkıları sağlayabileceği tartışılmaktadır. Bunun için ilk önce ülkemizde kent planlamanın teorik ve pratik açıdan mevcut durumu ortaya konulmakta ve değişim ihtiyacı vurgulanmaktadır. Daha sonra iletişimse planlama kuramının bu ihtiyaca ne kadar cevap verebileceği sorusuna, iletişimse planlama yaklaşımı ve yöneltilen eleştiriler incelenerek cevap aranmaktadır. Ülkemizde daha demokratik ve katılımcı kent planlama anlayışı ve pratiğini geliştirmede iletişimse planlama yaklaşımının sağladığı kavram ve düşüncelerin önemli açılımlar getireceği düşünülmektedir.

1. Giriş

Ülkemizde planlama çevrelerinde mevcut sinoptik (kapsamlı ussal) planlama kuramına dayanan pratiğin artık günümüz koşullarına uygun olmadığı veya yeterli olmadığı, yeni bir planlama anlayışına doğru gitmenin kaçınılmaz olduğu planlama ve şehircilikle ilgili toplantılarda artık yüksek sesle dile getirilmektedir. Örneğin, 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Kent Planlama Uygulama Sürecinin Değerlendirilmesi ve Yeni Yaklaşımlar Semineri'nde Kösebalaban (1993: 18) giderek artan planlama sorunları karşısında planlama pratiğinde yeni arayışlara gidilmesinin kaçınılmaz olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Ancak, ülkemizde yeni planlama anlayışının ne olması gerektiği, nasıl oluşturulacağı konusunda yeterli bir tartışma oluşmamıştır. Bu bakımdan, ülkemizde kent planlamasını pratikte daha etkili yapmada iletişimse planlama anlayışının ne gibi olumlu ve olumsuz katkıları yapabileceği yeterince tartışılmış bir konu değildir. Nitekim, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokiyumu Bildirgesi (2004), kapsamlı ussal planlama yaklaşımının ciddi ölçüde aşınmaya uğramasına rağmen, planlama için umut verici pratiklerin üretilmediğini ve iletişimse ussallığa dayanan planlama

yaklaşımlarının ülkemizde henüz yeterince tartışılmadığını ileri sürmektedir. Gerçekten, Batılı bilim adamları ve planlıların iletişimsel planlamayı gerçekçi bir yaklaşım olarak görmelerine rağmen, gelişmekte olan ülkelerde bu yaklaşımın uygulanabilirliği konusunda yeterli çalışma yapılmamıştır (Hong, 2004: 83).

Ülkemizde kent planlamanın siyasal bir olgu olduğu ve dayandığı ussal kapsamlı planlama kuramının pratikte kentsel gelişimi yönlendirmekte başarısız olduğu geniş ölçüde kabul gören bir görüştür. Bu bakımdan ülkemizde planlama anlayışını ve pratiğini nasıl geliştirmek gerektiği güncellik kazanan bir sorundur. Bu bağlamda gelişmiş Batılı kapitalist ekonomilerde geliştirilen iletişimsel planlama kuramı (veya kuramları) ülkemizde demokratik ve katılımcı planlama düşünce ve pratiğini geliştirme açısından tartışmaya değer öneriler getirmektedir. Dahası, işbirliğine dayanan süreçlere ve konsensüs oluşturmaya vurgu yapan iletişimsel planlama kuramının planlama pratiği için yeni ve başat paradigma olduğu planlama literatüründe geniş ölçüde kabul edilmektedir (Foley ve Lauria, 2000: 219). Dolayısıyla, siyasal alanda neo-liberalizmin hakim olduğu, kentsel gelişimde piyasa aktörlerinin öncülük ettiği günümüz koşullarında şu soruyu sormak yerinde olacaktır: İletişimsel planlama kuramı ülkemizde kent planlama anlayışını değiştirerek planlamanın daha etkili olmasına katkı yapabilir mi?

Bu çalışmanın amacı bu soruya cevap aramak, daha açık bir deyişle ülkemizde kent planlama düşünce ve pratiğinin geliştirilmesinde günümüzde planlamada kuramsal tartışmalarda başat konuma gelen iletişimsel planlama kuramının ne rol oynayabileceğini tartışmaktır. Bunun için ilk önce ülkemizde hakim planlama anlayışının pratikte başarısız olması sorunu ortaya konacak, sonra iletişimsel planlama kuramı eleştirel olarak incelenecek ve iletişimsel planlama kuramının ülkemizde planlama pratiğini geliştirmede ne gibi katkılar sağlayabileceği konusunda fikir geliştirmeye çalışılacaktır.

2. Ülkemizde Kent Planlama Pratiğinin Dayandığı Anlayış

Ülkemizde 19. yüzyılın sonlarından itibaren yerel düzeyde geleneksel imar planlaması pratiği hakim olmuştur. Kentleşme alanında ülkemizde büyük dönüşümler gerçekleşmesine rağmen, imar planlama anlayışında o denli büyük değişimler yaşanmamıştır. Bu itibarla ülkemizde imar planlama mevzuatı ve imar kurumları temelde aynı kent planlama anlayışına sahiptir. Bu anlayış Sökmen'e (1993: 46) göre planlama literatüründe geleneksel ussal planlama olarak adlandırılan planlama anlayışdır. Bu anlayışın zaman içinde bazı değişimlere uğramasına ve bu değişimlerin ülkemize sınırlı ölçüde yansımalarına rağmen ülkemizde planlama pratiği bu anlayışın temel özelliklerini taşımaktadır. Bütün dünyada bir çok eleştiriye maruz kalmasına ve yıkıldığının ilan edilmesine rağmen, bu planlama anlayışı, kent planlama düşüncesinin özünde yer alan, en yaygın planlama paradigmasıdır ve bazılarına göre hala günümüz pratiğinde geçerli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Hostovsky, 2006: 382; Lane, 2005: 289; Mantysalo, 2005: 1).

Ülkemizde imar planlaması pratiğinin de dayandığı kapsamlı ussal planlamanın belli başlı özellikleri şu şekilde sıralanabilir: (1) Planlama, araçsal ussallığa dayanır. Bu açıdan plan belgelerinin amaçlarla araçlar arasında en iyi uyumu sağlayan mükemmel kararlar demeti olduğu varsayılır.

Bilimsel bilgiye dayanan planlama eyleminin belde halkı için en iyi çözümü getirdiğine inanılır. (2) Geleneksel planlama üniter kamu yararı anlayışına dayanır. Değer yargularından bağımsız siyasal açıdan nötr kent plancısının mesleki becerisi ve bilgisine dayanarak türdeş toplum için en iyi olanı saptadığı varsayılır. (3) Bu yaklaşımda plan üretimi büyük ölçüde bürokratik ve teknokratik bir süreçtir. Teknik uzmanlığa sahip plancılar tarafından yürütülen planlama bürokratik süreçte belli normatif ölçütlere göre gerçekleştirilir. (4) Planlama kentin gelecek 15-20 yıllık gelişimini gösteren bir belge üretmeye yöneliktir. Üretilen belgeler bilimsel bilgiye ve teknik beceriye dayandığı için halk katılımına ve planların tartışılmasına veya geliştirilmesine gerek yoktur. (5) Geleneksel planlama pozitivistlere dayanır. Kent ile ilgili gerekli bilimsel araştırmalar yapıldığında kesin bilgiye ulaşılabileceğine ve buna dayanarak kentin geleceğinin bilinebileceğine ve kentin istenilen yönde değiştirilebileceğine dair iyimser bir inanç vardır. (6) Ancak, geleneksel ussal planlamada planların uygulamada etkinliği sınırlı olmuştur. Çünkü geleneksel ussal planlama plan kararlarını geliştirir ve uygularken kentsel karar çevresinin çok merkezli çatışmacı yapısından kendini soyutlamakta ve bu durum onun etkili olma şansını sınırlamaktadır.

3. Ülkemizde Kent Planlama Anlayışı ve Pratiğini Geliştirme İhtiyacı

Ülkemizde sinoptik planlama (kapsamlı ussal planlama) anlayışına dayanan kent planlama pratiğinin uygulamada etkisiz olması, şehircilik ve planlama alanında sıkça dile getirilen önemli sorunlardan biridir. Plancılar sürekli olarak yaptıkları planların uygulanmamasından yakınmaktadır. Nitekim, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2001: 167), Kentleşme ve İmar bölümünde ülkemizde kent planlama pratiğinin sorunlarına ilişkin şu saptamayı yapmaktadır: “Ülkemizde var olan planlama sürecinde, bütünsellik, bilimsellik, süreklilik ve çözüm oluşturmaktan yana sorunlar yaşanırken, planlama olgusu uygulamadan soyutlanmış durumdadır”.

Gerçekten, geleneksel imar planlama yaklaşımının genellikle kentsel gelişimi yönlendirmede etkisiz kalmasında, diğer faktörlerin yanı sıra, kendini siyasetten veya siyasal çevreden soyutlaması, büyük bir öneme sahiptir. Planlama aşaması ile uygulama aşaması arasında değerler ve ölçütler düzeyinde çok büyük bir kopukluk vardır. İmar planları “kurumsallaşmış belli bir bürokratik disiplin içinde, belli normatif ölçütlere göre, teknik bir yaklaşımla ve bitmiş bir ürün elde etmeye dönük olarak” hazırlanırken, onaylandıktan sonra bürokratik sürecin ölçütlerinden çok farklı ölçütlerin bulunduğu piyasa süreçlerinin ve o süreçler içinde gelişen ilişki ve değerlerin çevresi içinde yer almaktadır (Sökmen, 1993: 45-46).

Bu durum karşısında ülkemizde imar planlaması için Sökmen (1993: 50) şu değerlendirmede bulunmaktadır: Planlama pratiğiyle ilgili gözlemler, giderek dinamik bir çevrede başarılı olabilmek için planlamayı standart belirleyen ve toplumun ortak yargısını temsil eden bir araç olarak gören geleneksel yaklaşımı kökten terk ederek sosyal çevre içinde gelişen kararlara bağlı olarak oluşturulacak politikalar kavramına geçmek gerektiğini göstermiştir. Bu değerlendirmede açıkça dile getirilmese bile ülkemizde iletişimsel planlama anlayışına geçmenin gerekli olduğuna dair bir kanı sezilmektedir.

Aslında, kent planlamanın temel sorunu (etkisizlik) sadece ülkemize özgü bir sorun değildir. Başka gelişmekte olan ülkelerde de geleneksel planlama yaklaşımları sınırlı bir etkiye sahip olmuştur. Uygun olmayan politikalar ve standartlar uygulama (zorlama) sorunlarıyla birleşerek genellikle yasal imarı aşan oranda kentlerin yasadışı imar ile sonuçlanırken, geleneksel kapsamlı ussal planlama yaklaşımı sadece “kağıt üzerinde planlar”ın (paper plans) üretilmesiyle yetinmiştir. Büyük ölçüde bu yüzden geleneksel planlama yaklaşımının saygınlığı azalmıştır. Sorunun nedeni temelde siyasaldır: Eğer planlamanın meşruiyeti artırılmazsa, etkisizlik kısır döngüsü devam edecektir. Dolayısıyla planlamanın daha etkili olabilmesi için bilimsel teknik yönüne ağırlık vermek yerine siyaset ve siyasal karar alma süreçlerine yoğunlaşmak gerekir (Rakodi, 2001: 209).

Kapsamlı ussal planlama anlayışına yönelik bu tür değerlendirmeler, gelişmiş ülkelerde 1960’lı yıllarda başlamıştır. Örneğin Alan Altshuler, Amerika Birleşik Devletleri’nde plancının kapsamlı planlama idealine yıkıcı eleştiriler getirmiştir. Altshuler gerçekte kapsamlı fiziksel planlamanın ne pratik olarak fizibil ne de siyasal olarak geçerli olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü, profesyonel olarak plancının bir meşruiyet temeli yoktur. Planlama alanının genişliği ve genelliği kapsamlı planlama konusunda anlamlı bir tartışma yapmayı neredeyse imkansız hale getirmektedir. Kapsamlı planlama anlayışının gerektirdiği güç ve bilgi plancılarda yoktur. Plancının meşruiyet iddiasında bulunabilecekleri tek alan, kamu yararını bilen ve ölçen bir uzmanlığa sahip oldukları savıdır. Hiç kimsenin açıkça tanımlamadığı bir şeyi ölçmek mümkün olmadığına göre planlamanın meşruiyeti sorunludur. Dolayısıyla planlamanın siyasal meşruiyet sağlayacak kuramsal temele ihtiyacı vardır. Planlama kuramsal temelini takviye etmezse kentler üzerinde çok az etkiye sahip olacaktır (Innes, 1996: 460).

Planlama kuramında planlamanın etkisizliği sorununun nedenlerini anlama çabalarına, planlamanın doğal olarak siyasal bir olgu olduğunun fark edilmesi önemli katkılarda bulunmuştur. 1960’lı yıllardan itibaren planlamanın değer yargılarından bağımsız teknik bir faaliyet olduğu görüşü kuramsal düzeyde yıkılmış ve yerini planlamanın doğası gereği normatif ve siyasal bir eylem olduğu düşüncesine bırakmıştır. Dolayısıyla, günümüz koşullarında etik ve siyasal bir faaliyet olarak planlamayı açıklayan yeni kuramlara ihtiyaç duyulmuştur. Bir çok yazar tarafından iletişimsel planlamanın günümüzde kent planlama kuramında başat paradigma haline geldiği ileri sürülmektedir. Allmendinger ve Tewdwr-Jones’a (2002a: 6) göre, 1980’lerde ve 1990’larda Yeni Sağ’ın planlamayı felsefi açıdan sorgulamalarını cevaplandırma ve araçsal ussallığın bırakılmasının yarattığı boşluğu hızla doldurma ihtiyacını, iletişimsel planlama karşılamıştır. Diğer yandan Taylor (1998: 122), uygulama analizi çalışmaları ile iletişimsel planlama kuramı arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedir. Uygulama analizi çalışmaları, plan ve politikaların uygulanmasında etkili olmada, son tahlilde kişiler arası iletişim ve müzakere becerilerinin önemine vurgu yapmıştır. Etkili iletişim, işbirliği ve etkileşim gibi unsurlar etkili planlama pratiğinin önemli önkoşulları olarak ortaya çıkmaktadır (Margerum, 2002a: 251). İletişimsel planlama kuramcıları, hem uygulama ve eylem sorunlarıyla, hem de daha demokratik katılımcı bir planlama stilini gerçekleştirme meselesi ile ilgilenmişlerdir. Uygulamada etkisizlik ve katılım eksikliği ülkemiz planlama pratiğinin iki önemli sorununu teşkil etmektedir. Dolayısıyla,

siyasal bir çevre içinde teknik bir faaliyet olarak araçsal ussallık anlayışına dayalı olarak icra edilen kent planlamanın içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulması için iletişimsel planlama, hiç şüphesiz yeni arayışlarda dikkate alınması gereken önemli yaklaşımlardan biridir. Bu amaçla aşağıda iletişimsel planlama ele alınacaktır.

4. İletişimsel Planlama

4.1. İletişimsel Planlamanın Ortaya Çıkışı

1980'li ve 1990'lı yıllarda iletişimsel planlama, planlama kuramında çokça tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Hatta, iletişimsel (communicative) veya işbirlikçi (collaborative) planlama, bir çok akademisyen tarafından 1990'larda planlama kuramının hakim temeli olarak kabul edilmiştir. Allmendinger'e (2001: 123) göre bunun nedeni, iletişimsel planlamanın göz kamaştırıcı yeni bir anlayış sağlaması veya pratisyenlerin planlamaya radikal olarak yeni bir biçimde yaklaşmak istemeleri değildir. İletişimsel planlamanın bu dönemde yükselmesinin tarihsel nedenleri, şu şekilde sıralanabilir: 1980'lerin başlarındaki bireyci yaklaşımlardan 1990'ların başlarında daha kucaklayıcı tutumlara doğru bir kayış yaşanmıştır. Gündem 21, özellikle yerel aşğıdan yukarı süreçlere vurgu yapmıştır. Kent planlamada kapsamlı ussal planlama sonrası, kuramsal boşluğu doldurma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1980'lerin serbestleştirme yaklaşımlarının gölgesinde varlığını sürdüren plancılar için iletişimsel planlama, kuramsal bir gerekçeleme olanağı sunmuştur. Bu bakımdan, iletişimsel veya işbirlikçi planlama, 1990'larda planlama kuramında küresel ekonomik yeniden yapılanma ve yerel tepkilerin ruhunu (zeitgeist) yansıtmaktadır. Ancak, iletişimsel planlamanın popülaritesinin kuramsal düzeyde olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Çünkü planlama pratiğinde işbirlikçi planlamayı benimsemek için bir acelenin olduğu gözlenmemiştir. Yaygın pratik uygulamasının olmaması, işbirlikçi planlamayı büyük ölçüde akademik alanda tartışılan bir mesele haline getirmiştir. Ancak, iletişimsel planlama, planlama pratiğini değiştirme potansiyeli taşıması ve planlama pratiğini incelemede kullanışlı bir çerçeve sunması bakımından potansiyel yeni bir planlama paradigması olarak nitelendirilmeyi hak etmektedir.

İletişimsel planlama deyince insanın aklına hemen geleneksel ussal planlama gibi tek bir tutarlı planlama kuramı gelmektedir. Ancak, literatürde böyle tek bir iletişimsel planlama kuramından söz etmek imkanı yoktur. Aksine, Habermas'ın iletişimsel eylem kuramının başka kuramlarla birlikte planlamaya (veya kamu politikası alanına) aplikasyonunu içeren yaklaşımların hepsi, iletişimsel planlama genel başlığı altında toplanmakta ve iletişimsel planlamanın bir versiyonu sayılabilecek işbirlikçi planlama sıklıkla iletişimsel planlama ile eşanlamalı kullanılmaktadır (Harris, 2002: 23-24; Abu-Orf, 2005: 42). Bu açıdan, 1980'li yıllardan itibaren kent planlamada başat kuramsal söylem haline gelen iletişimsel planlama tek bir tutarlı pozisyondan daha çok sosyal ve eleştirel kuramın çeşitli yönlerine vurgu yapan çeşitli ekollerden oluşmaktadır (Allmendinger ve Tewdwr-Jones, 2002: 5). Dolayısıyla, ilk önce Habermas'ın planlama kuramcılarına ilham veren düşüncelerini ve daha sonra bu düşüncelerin planlamaya aplikasyonu ile oluşan iletişimsel planlamanın çeşitli versiyonlarını ele almak faydalı olacaktır.

4.2. İletişimsel Planlamanın Temeli: İletişimsel Ussallık

İletişimsel planlamanın oluşumunu etkileyen önemli çalışmalar vardır. Bunlardan en önemlisi Alman sosyolog ve filozof Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem konusundaki çalışmasıdır. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ile ilgili çalışması karmaşıklık, aşırı soyutlama, erişilmezlik gibi eleştirilere maruz kalmış ve bunun neticesinde yanlış yorumlamalara, basitleştirmelere ve seçici olarak belli maksatlar için kullanımlara konu olmuştur (Harris, 2002: 26). Habermas ussallık kavramını sosyal eylem, sübjektifler arası (intersubjective) iletişim ve tarihsel değişim sorunlarıyla ilişkili olarak incelemiştir. Habermas'ın temel argümanı şudur: *Özgürleştirici modernite projesi terk edilmemelidir. Araşsal ussallık, diğer düşünme ve bilme biçimlerini tahakküm altına almıştır ve uzmanların teknik dünyası, gittikçe yaşam dünyasından (lifeworld) uzaklaştırmaktadır. Yaşam dünyasının uzmanlar ve sistemin araçsallığının istilasına karşı koymak için Habermas, iletişimsel ussallığı geliştirmiştir. İletişimsel ussallıkta ana tema, dilin rolü, konsensüsün ve eylemin temeli olarak çarpıtılmamış iletişimdir. İdeal konuşma durumunda bilgisizlik, bencillik ve gücün etkisiyle artık iletişim çarpıtılmayacaktır. Böyle bir yaklaşımın dayanağı, herkesin herkesin iddiasını sorgulayabildiği demokratik ortamdır (Allmendinger, 2001: 123-124).*

İletişimde güç (power), çeşitli formlar alabilir. Dış güç, bir konuşmacı veya söylemi kabul veya reddetme gücüdür. İç güç, bir argümanın üstünlüğünü göstererek diğer argümanları tasfiye etme gücüdür. Bu güç formlarına pozitif veya negatif değer verilebilir. Habermas'ın kuramında dış, güç yok edilmesi veya azaltılması gereken kötü bir şey, iç güç ise teşvik edilmesi gereken iyi bir şeydir. Habermas, aklın yolunun bir olduğunu varsayarak en ikna edici argüman etrafında konsensüs oluşacağına inanmıştır (Pellizzoni, 2001: 59-62).

Habermas, geniş ussal eylem kategorisinde başarıya yönelen eylem ile ortak anlayışa yönelik eylem arasında ayırım yapmaktadır. Araşsal eylem, başarıya yönelmiştir. Stratejik eylem de diğer ussal aktörlerin eylemlerini etkilemede başarıya yönelen sosyal bir eylem türüdür. İletişimsel eylem ise, ortak anlayışa yönelmiştir (Johnson, 1991: 183-184). Dolayısıyla iletişimsel planlamada ussallık, aktörlerle veya eylemlerle ilgili değil, sosyal etkileşimlerle ilgili olarak düşünülmelidir. Habermas, iletişimsel ussallığı geleneksel ussal eyleme alternatif olarak sunmuştur. Dolayısıyla, iletişimsel planlama radikal olarak geleneksel araşsal ussallıktan ayrılır. İletişimsel ussallık belli amaçlara ulaşmak bakımından eylemler (araçlar) arasından tercih yapmaz, iletişimsel ussallık, etkileşimi değerlendirir. İletişimsel ussallığın ölçütleri eylemlerin sonuçlarına değil, iletişimin kalitesine uygulanır. İfadeler ne kadar dürüst, samimi, açık ve doğru? Mesajlar manipülasyon amaçlı mı veya yanıltıcı mı? Yanıltıcı iletişim rassal, kasti veya sistematik çarpıtmanın sonucu mu? Bu ölçütler, bireysel amaçlara ulaşmaya yönelik ussal eylem ile karşılıklı konsensüse ulaşmayı amaçlayan iletişimsel ussallık arasındaki farkları yansıtmaktadır.

İletişimsel ussallık stratejik eylemden farklı ideal bir kavramdır. Diğer normatif ussallık türleri gibi iletişimsel ussallık kendi geçerlilik şartlarına sahiptir. İletişimsel ussallığın arkasındaki kategorik ussallık, evrenselleştirme ilkesidir (universalization principle). Bu, şu anlama gelir: Bir norm ancak koşulsuz ve özgür olarak etkilenen bütün taraflarca kabul edilirse geçerlidir. Özgürce kabul edilmenin de normatif ölçütü vardır. Onun ideal konuşma durumuna (ideal speech situation) göre yargılanması gerekir. Buna göre, tarafların konsensüsü veya herhangi bir katılımında

karşılıklı görüş birliğine varmaları, sadece onlar kendilerini herhangi bir engel olmaksızın ifade etmiş ise, anlamlıdır. Bu tür engeller güç asimetrisinden, kaynakların farklılığından ortaya çıkabilir. Sınırlamalar, çarpıtılmış bilgiyi de içerir (Alexander, 2000: 246).

İdeal konuşma durumu, Habermas'ın kuramında önemli bir yere sahiptir. Habermas'a göre iki veya daha fazla kişi birbiriyle etkili bir biçimde iletişim kurmak istiyorsa, bazı koşulların sağlanması gerekir ki ideal konuşma durumu meydana gelebilsin. Bu koşullar dört grupta toplanabilir: (1) Anlaşılır olma; eğer konuşmacıların mesajları karşı taraf için anlaşılır olmazsa mesaj alışverişi gerçekleşemez. (2) Doğruluk; söylenenlerin gerçeklere dayanması gerekir. (3) Konuşulanların samimi olması; dinleyicileri aldatmaya yönelik olmaması gerekir. (4) Meşruluk; ortak moral normlar bağlamında söylenenlerin uygun görülebilir, haklı çıkarılabilir veya meşru olması gerekir. Kısaca ifade etmek gerekirse, iletişimin anlaşılabilir, doğru, samimi ve veri bir normatif bağlamda meşru olması, ideal konuşma durumunun ön koşullarıdır. Bunlar aynı zamanda demokratik katılımcı bir planlamanın ön koşuludur. Bu dört ön koşul katılımcı bir planlamanın kurulması ve işleyişi için normatif ideal oluşturur (Taylor, 1998: 123).

İletişimsel ussallık kavramı planlılar için etik ve meşru bir duruş sağlar. Araçsal, bilimsel ussallık, iletişimsel sürecin ortaya çıkardığı insanlarda pratiklerde ve kurumlarda gömülü bilgiye dair hiçbir kılavuzluk sunmaz. Eğer müzakereler ve öğrenme iletişimsel ve işbirlikçi biçimde olacaksa, planlamada tartışma sonuçlarının kabul edilebilirliğine dair ölçütlere ihtiyaç vardır. Müzakere sürecinin iletişimsel ussallığını değerlendirmek için şu ilkelerden faydalanılabilir: Birincisi ele alınan mesele konusunda önemli çıkarları temsil eden tüm bireylerin masada olması gerekir. Bütün paydaşların tam ve eşit olarak bilgilendirilmesi ve çıkarlarını temsil etmeye muktedir olması gerekir. Tartışmada bütün paydaşlar eşit olarak yetkilendirilmelidir. Başka bağlamlardan kaynaklanan güç farklılıkları kimin konuşup konuşmayacağını kimin dinlenip dinlenmeyeceğini etkilememelidir. İyi argümanın gücü önemli bir dinamiktir. Tartışmada bütün iddiaların, bütün varsayımların sorgulanmasına izin verilmeli, bütün kısıtlamalar test edilmelidir. İletişim sürecinde katılımcıların, konuşmacıların iddialarını ideal konuşma durumuna göre değerlendirmeleri mümkün olmalıdır. Son olarak grubun konsensüs aranması gerekir. Böyle bir iletişimsel sürecin sonuçları bu koşullar karşılandığı ölçüde ussal olur. Bilimsel yöntemde olduğu gibi iletişimsel ussallığın koşulları hiçbir zaman tam olarak karşılanmayacaktır. Kapsamlı ussallık gibi iletişimsel ussallık da bir idealdir. Ancak, bu koşullara yaklaşma girişimi kararlarda önemli bilgi ve perspektiflerin hesaba katılmasını, bazı bakımlardan sosyal olarak adaletin sağlanmasını ve zayıf pozisyonda olanların katılımının teminini sağlayacaktır (Innes, 1998: 60).

İletişimsel ussallık, kent planlamada bilgiye (enformasyon) bakış açısını değiştirmektedir. Geleneksel planlamada olduğu gibi bilgi artık bir kanıt olarak kullanılmamaktadır. İletişimsel planlama yaklaşımı yeni bir enformasyon kavramı getirmiştir. Bilginin üretildiği ve üzerinde görüş birliği sağlandığı müzakereci süreçler kritik hale gelmiştir. Bilginin ortak bir anlamını geliştirmek için, önemli paydaşlar ve sosyal süreçler arasında tartışmaların meydana gelmesi gerekir. Nesnel bilimsel bilginin haricinde bir çok bilgi türü kabul edilmiştir (Innes, 1998: 56). İletişimsel planlama anlayışının getirdiği en önemli yeniliklerden biri, planlamaya disiplinler ötesi (transdisciplinarity) ve sübjektifler arası (intersubjectivity) kavramlarını getirmesidir. Di-

siplinler ötesi yaklaşım, disiplinler arası sınırları aşmakta aracılık eden alanlar tanımlamaktadır. Sübjektifler arası kavramı, tek geçerli bilginin bilimsel bilgi olduğu inancını reddetmektedir. Sübjektifler arası olma, farklı bilgi türlerine sahip insanların birbirlerini dinleme ve anlamayı öğrenme süreci olarak tanımlanabilir (Despres et al. 2004: 477).

4.3. İletişimsel Planlamanın Temel Özellikleri

İletişimsel planlamanın temel özelliklerini Richardson (1996'dan aktaran Allmendinger, 2001: 125), şöyle sıralamaktadır: (1) İdeal çoğulcu siyasal sistem içinde düzenlenmiştir. (2) İletişimsel yolla ussallığı yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır. (3) Yeni bir kent planlama kuramı geliştirme girişimidir. (4) Modernizm yanlısıdır. (5) Plancılar/politika analizcileri merkezi konuma sahiptir. Habermas'ın kuramına dayanan çağdaş iletişimsel planlama kuramları, sinoptik ve stratejik planlamanın araçsal ve stratejik ussallığın eleştirisine dayanmaktadır. Bu açıdan iletişimsel planlama diğer planlama sitleleri ile tezat oluşturur (Innes ve Gruber, 2005: 184). Habermas'ın iletişimsel ussallık kavramının bazı formlarına dayanan kuramlar, yeni bir planlama pratiği formu geliştirmeye çalışmaktadır. Çünkü modası geçmiş ussallık anlayışlarına bağlı kalmak, refleksif pratisyenler için yeni araçlar geliştirmeye engel teşkil etmektedir (Lapintie, 2002).

Planlamaya iletişimsel ussallık ile yaklaşımın temel öğeleri şunlardır: (1) Planlama, etkileşimli ve yorumlayıcı bir süreçtir. (2) Planlama farklı ve seyyal söylem (diskur) toplulukları arasında cereyan eder. (3) Tartışma metodolojisi, kişiler ve kültürler arası saygıya dayanır. (4) İletişimsel planlama umuma ait tartışmaların meydana geldiği, sorunların, stratejilerin ve değerlerin belirlendiği, çatışmalara aracılık edilen "mücadele alanları" üzerine odaklanır. (5) Politika oluşumunda farklı türde ve formda çok sayıda iddia geliştirmek mümkündür. (6) İletişimsel planlama, katılımcıların değerlendirme ve yeniden değerlendirme yapacağı refleksif kapasiteyi geliştirir. (7) Yeni planlama söylemlerinin gelişmesi için stratejik söylemlerin kucaklayıcı olarak bütün ilgili taraflara açık olması gerekir. (8) Söyleme katılan kişiler yeni değerler, ilişkiler ve anlayışlar elde etmenin yanı sıra diğer katılımcıların bilgilerini kazanır. (9) Katılımcılar, mevcut durumu değiştirmek için birlikte çalışma kabiliyetine sahiptir. (10) Katılımcılar, sadece amaçlarını listelemek ve görüş birliğine varmak için değil aynı zamanda planlama amaçlarını gerçekleştirmek için pratik yollar bulmaya özendirilir (Healey 1997'den aktaran Allmendinger, 2001: 124).

4.4. İletişimsel Planlamanın Çeşitli Versiyonları

Habermas'ın kavramlarını planlamaya aktarmak için iletişimsel planlama (communicative planning), tartışmacı planlama (argumentative planning), tartışma yolu ile planlama (planning through debate), kucaklayıcı söylem (inclusionary discourse), müzakereci planlama (deliberative planning) işbirlikçi planlama (collaborative planning), konsensüs oluşturma yoluyla planlama (planning through consensus building) gibi bir çok terim veya yaklaşım ortaya çıkmıştır (Allmendinger ve Tewdwr-Jones, 2002a: 206). İngiltere'de iletişimsel planlamanın en son versiyonu Healey'in formüle ettiği işbirlikçi planlama, ABD literatüründe ise Forester'in müzakereci planlamasıdır. Burada iletişimsel planlamanın bütün versiyonlarını tek tek ele almak yerine, bu

alanda önde gelen kuramcılardan Amerikalı John Forester ve İngiliz Patsy Healey'in geliştirdiği kuramlar incelenecektir.

İletişimsel planlamanın önde gelen kuramcılarında biri, John Forester'dir. Forester, planlama sorunlarının iki farklı boyutu hakkında kritik bir ayırım yapmaktadır. Birinci boyut, belirsizlik-tir (uncertainty). Belirsizlik, planlanan nesnenin mevcut veya gelecek durumu hakkında bilgi olmaması ve planlama çalışmasının ussal programlaması için zaman ve kaynak yokluğu olarak tanımlanabilir. Bu, planlamanın teknik boyutu ile ilgili bir sorundur. Fakat, aynı zamanda planlama amaç ve araçlarının meşruiyeti ile ilgili siyasal bir boyut vardır ki bu boyutla ilgili sorun, muğlaklık (ambiguity) olarak nitelendirilebilir. Belirsizlikle karşılan plancının daha fazla bilgiye, muğlaklıkla karşılaşan plancının ise pratik yargıya ihtiyacı vardır. Belirsizlik, planlama yönteminin içeriği hakkındaki soruları ilgilendirirken, muğlaklık planlama yönteminin bağlamı ile ilgilidir. Dolayısıyla, planlamada belirsizlik ve muğlaklık farklı pratik cevaplar beklemektedir. Planlamada meşruiyet sorunları farklı türde bir siyaset gerektirmektedir. Liberal kapitalist bir ekonomi bağlamında bu tür siyaset için pragmatik olarak Habermas'ın düşüncelerinden yararlanılabilir (Mantysalo, 2005: 8-9).

Forester'e (2003: 47) göre iletişimsel eylem kuramının öğeleri, siyasal ve sosyal etkileşimlerin fiili akışını analiz etmek için zengin ve üretken bir yaklaşım sunmaktadır. Forester, pragmatik bir yaklaşımla Habermas'ın ideal konuşma durumunu referans alarak iletişimde sistematik çarpıtmalar üzerine odaklanmıştır. İletişimde çarpıtmalar, kişisel gücü artırma gibi bireysel faktörler yanında gelir ve refah farkı gibi yapısal etkileri yansıtmaktadır (Allmendinger ve Tewdwr-Jones, 2002a: 209). Plancının günlük eylemleri üzerinde yapısal etkilere ağırlık veren Forester, bu açıdan planlama sürecinde plancının rolünün önemine vurgu yapmıştır. Forester'in iletişimsel planlaması daha çok ajan, mekanizma ve kişiler arası ilişkilerin direkt sonuçları üzerine odaklanmıştır. Planlama sürecinde plancılar güç kullanımını göz ardı ederek veya göz önünde bulundurarak planlama sürecini daha az veya daha çok demokratik yapabilir. Plancılar bazı konularda halkın dikkatini çekerek, planlama belgelerini ve katılımı şekillendirerek ve sahip olduğu bilgiyi kullanarak planlamanın demokratikleşmesini etkiler. Plancı liberal kapitalist ekonomi bağlamında sahip olduğu planlama bilgisinden kaçamaz. Kritik soru, plancının bu gücü nasıl kullanacağıdır. Plancı bu gücü manipülasyon, gizleme, saklama, yanıltma ve anlaşılabilir hale getirme için yıkıcı bir şekilde kullanabileceği gibi, sorgulama, değer tercihlerini ortaya çıkarma, yeni fırsatları belirtme, diyalogu teşvik etme ve planlama belgelerini gündelik dile çevirme gibi olumlu bir biçimde de kullanabilir (Mantysalo, 2005: 12).

Healey'in işbirlikçi planlaması, daha çok mevcut yapılar üzerinde ajanın dönüştürücü etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Healey (2003: 104-106) işbirlikçi planlamayı interaktif bir süreç olarak tanımlamaktadır. Planlama daha geniş ekonomik, sosyal ve çevresel güçlerin yapılandırdığı fakat spesifik etkileşimlerini belirlemediği karmaşık ve dinamik kurumsal çevrelerde meydana gelen yönetim faaliyetidir. İşbirlikçi planlamanın temeli, Anthony Giddens'in yapılama (structuration) kuramıdır. Bu bakımdan işbirlikçi planlama, üçüncü yol kavramıyla da örtüşmektedir. İşbirlikçi planlama belli kuramsal temeller ve varsayımlara dayanan planlama formu olarak düşünülebilir. İşbirlikçi planlama paydaşları ve halk katılımını kullanarak interaktif biçimde konsensüs

oluşturma ve uygulama olarak tanımlanabilir (Margerum, 2002a: 237). Bu anlayışı savunanlar, işbirlikçi planlamayı bir kuramdan daha çok tartışma ve eleştirinin yapılacağı parametreleri şekillendirmek için kullanmak istemektedir. İşbirlikçi planlamanın sadece bir kuram değil, bir dünya görüşü olduğunu belirtmek gerekir.

İşbirlikçi planlamayı pratiğe dökme, duruma bağlı yerel olarak meydana getirilen süreçlere dayanmalıdır. Dolayısıyla, a priori bir model veya dayatma söz konusu olamaz. Ancak, süreç icat etmeye ve iletişim veya işbirliğinin oluşmasına dört rehberin kullanılması yoluyla yardımcı olunabilir. Bunlar süreci başlatma, rutin ve tartışmalar, politika söylemleri oluşturma ve konsensüs sürdürmedir. Bu rehberler iletişimsel veya işbirlikçi planlamanın aşamaları gibi düşünülebilir. Aşağıda bu aşamalar kısaca ele alınmıştır (Allmendinger ve Tewdwr-Jones, 2002: 210-213).

(1) Başlatma, Başlatanlar, Paydaşlar ve Arenalar: Herhangi bir grup aktör, farklı vizyonların, anlamların ve alternatiflerin ileri sürülmesi için bir süreci başlatan sorumluluğunu alabilir. Süreç başladıktan sonra başlatanlar yeni ortaya çıkan söyleme kimin katılacağına ve nasıl ilerleneceğine karar vermeye başlayabilir. Bu yere ve zamana bağlı olarak değişik şekillerde yapılabilir. Burada başlatanların iletişimi çarpıtması gerekir.

(2) Rutinler ve Tartışma Üslubu: Burada üç yöne dikkat edilmelidir; üslup, dil ve temsil. Tartışma üslubu herkesin sesinin duyulmasına izin vermelidir. Konuşma dili saygılı olmalı yanıltıcı, anlaşılmayı güçleştirici ifadelerden kaçınılmalıdır. Temsil icabı çağrılanlara konuşma imkanı verilmelidir.

(3) Politika Söylemleri Oluşturma: Healey, işbirlikçi tartışma sürecinden konsensüs çıkmasını beklemektedir. Ancak bunun nasıl olacağını yeterince açıklanmamaktadır.

(4) Konsensüsü Sürdürme: Bazılarının çıkarlarının aleyhine olsa bile işbirlikçi ve açık süreç sonunda ortaya çıkan stratejinin sahiplenilmesi gerekir. Anlaşmazlık olursa mahkemeler araya girebilir.

İletişimsel planlamanın farklı versiyonlarını kısaca özetledikten sonra, Habermas'ın düşüncelerinin planlama kuramına aplikasyonunda üç yolun benimsendiğini belirtmek olasıdır: İletişimsel planlama, kent planlama kuramında analiz çerçevesi (soyut ideal durum ile söylem çarpıtmalarını karşılaştırma), buyruk (çarpıtmaları önlemek ve meydan okumak için planlamaya nasıl yön verilmeli?) ve normatif kuram (kolektif karar alma formu olarak müzakereyi destekleyen değerler dizisi) olarak kullanılmaktadır (Allmendinger ve Tewdwr-Jones, 2002a: 8).

İletişimsel planlama, eylem olarak planlamanın nasıl kavramsallaştırılacağına dair iki yaklaşım sunmaktadır; konsensüs tesis etme olarak planlama ve çatışmaları çözmek olarak planlama. İletişimsel ussallığın gerçekleşme olasılığı her katılımcının güç kullanımından vazgeçtiği zaman yaşam dünyası değerlerine ve anlayışına ulaşılacağına dayanmaktadır. Ancak, günümüzde çok farklılaşmış alt kültürlerin olduğu ve ortak bir yaşam dünyasının olmadığı bir dünyada yaşıyoruz. Bu durumda çok kültürlü çoğulcu planlama için ortak zeminin nasıl bulunacağı bir sorundur. En derin anlamda planlama, ortak dünyaların şekillendirilmesi, ortak ussallıkların formülasyonudur ki bu konsensüs oluşturmak olarak isimlendirilebilir. Habermas'ın teorisi ussallık için zaten ortak bir dünyanın olduğu yerden başladığı için planlamada ötekilik

sorununa hitap etmez diye düşünenler vardır. Çünkü farklı anlam sistemleri arasında yaygın konsensüs oluşturma ihtimali konusunda şüphe vardır. Ancak, farklı anlam dünyalarına sahip olanlar belli planlama meseleleri için zaman zaman görüş birliğine vararak çözümler üretilebilir ki bu açıdan planlamaya çatışmaları çözüme olarak yaklaşılabılır. Zira, insanlar arasında ortak yaşam dünyalarının olmaması belli konularda mutabakat sağlama ihtimalini tamamen ortadan kaldırmaz. İnsanlar farklı yaşarken de konsensüs oluşturabilir (Mantysalo, 2005: 13).

5. İletişimsel Planlamaya Yönelik Eleştiriler

Habermas'ın iletişimsel eylem kuramından esinlenerek ortaya atılan iletişimsel planlama kuramlarına ve onların pratiğe aplikasyonuna çeşitli düşünce ekollerinden çok sayıda eleştiri yöneltilmiştir. Allmendinger ve Tewdwr-Jones'e (2002b: 20) göre bu eleştiriler iletişimsel planlamanın önemini azaltmaz, bu kuramın eleştiriler karşısında daha rafine edilmesini gerektirir. Healey'e (2003: 117) göre, küresel planlama topluluğunu dolaşan işbirlikçi planlama belli bir Kuzey-Batı Avrupa deneyimine dayanmaktadır. Bütün seyahat eden fikirlerde olduğu gibi işbirlikçi planlama seyahat ettikçe farklı anlamlarla doldurulmaktadır. Ancak, bunlar, zorunlu olarak niyet veya temenni edilen düşünceler değildir. İletişimsel planlamaya yönelik eleştirilerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

5.1. Gerçekleşebilir bir Proje mi, Retorik mi?

Böyle bir yaklaşım pratikte nasıl işleyebilir? İşbirlikçi planlama yaklaşımının en önemli eleştirilerinden biri, bu yaklaşımın teoriden pratiğe nasıl geçirileceğinin tam olarak açıklanmamasıdır. Fainstein'e (2000: 460) göre, iletişimsel planlamanın pratikteki sorunlarından biri retorik ile eylem arasındaki farktır. Örneğin iletişimsel plancıların amaçları olan adalet ve değişik grupları kucaklayıcılığın küçük belediyelerde paydaş katılımının bir sonucu olarak ortaya çıkma olasılığı zayıftır. Ancak, yaklaşımın savunucuları, araştırmaların işbirlikçi planlamanın bütçe kararları gibi karmaşık tartışmalı sorunları çözebildiğini ve toplum şiddetli bir tartışmayla ikiye bölündüğünde gelecekteki eylem için daha iyi bir ortam yarattığını ileri sürmektedir (Innes ve Booher, 2004: 419).

5.2. Başat Paradigma mı?

Huxley ve Yiftachel'e (2000: 336) göre, "kapsamlı ussal planlama yaklaşımının planlama kuramında çökmesinden sonra yeni bir paradigma ortaya çıkmaktadır" iddiası abartılıdır. Gerçi, Kuhn'un paradigmadan ne anladığı konusunda açıklık yoktur. Ancak, Kuhn'un paradigması bir araştırma topluluğu yaratmak için akıl yürütme biçimlerini, algılamaları ve kavramları şekillendiren, bir alanın başat ortak anlayışı olarak tanımlanabilir. Eğer Kuhn'un bahsettiği anlamda paradigmadan söz ediliyorsa, planlama pratiğine hakim olan hala araçsal ussallıktır. Dolayısıyla, günümüz planlama pratiğinde başat olan paradigma iletişimsel ussallık değil, araçsal ussallıktır. İletişimsel planlama kuramsal tartışmalarda ön plana çıkmaktadır. Ancak, planlama kuramında iletişimsel planlamanın başat gösterilmesi neoliberal ve projeye dayalı planlama, postmodern planlama gibi bir çok yeni başka arayışı gölgede bırakmaktadır (Allmendinger ve Tewder-Jones, 2002b: 12).

5.3. En İyi Kolektif Karar Alma Formu mu?

Müzakerenin daha iyi kararlara yol açacağı kabul edilmektedir. Müzakereci demokrasi kuramcıları, insanlara görüşlerinin duyulması ve düşünülmesi için adil bir şans verildiği için kararların meşruiyetinin arttığını savunmuştur. Müzakereci planlama kuramcıları, sıradan yurttaşların yerel bilgilerini bütünleştirmek suretiyle müzakerenin kararların ussallığını arttırdığını iddia etmektedirler (Wiklund, 2005: 281). İletişimsel veya müzakereci görüşte demokrasinin sorunlarının en iyi argüman yoluyla çözüleceğine dair bir inanç vardır. Bu inanç kolektif karar almaya tercihlerin toplanmasını değil, dönüştürücü bir yaklaşımı gerektirir. Ancak, bu hiçbir şekilde evrensel bir görüş değildir. Çünkü müzakere ve işbirliğine alternatif pazarlık ve oylama gibi eylemler vardır. Müzakere, pazarlık ve oylama gibi kolektif karar alma formlarının farklı durumlara göre lehinde ve aleyhinde görüşler vardır. Örneğin sınırlı bir zaman diliminde karar almanın gerektiği durumlarda oylama kullanılacaktır. Müzakere, kolektif olarak karar almak için mevcut yegane prosedür değildir. Dolayısıyla bazı durumlarda diğer kolektif karar alma formlarına karşı niçin iletişimsel planlama tercih edilmelidir? Dolayısıyla hangi durumlarda iletişimsel planlamanın diğer kolektif karar alma formlarından üstün olduğunun gösterilmesi gerekir (Allmendinger ve Tewdwr-Jones, 2002b: 13-14).

5.4. Akademik Emperyalizmin bir Yansması mı?

Yiftachel ve Huxley'e (2000) göre, iletişimsel planlama kuramı ve yandaşları Anglo-Amerikan menşelidir ve batılı bakış açısına sahiptir. Bu anlayış modernitenin evrensellik kabulünü benimseyerek ve soyut, her şeyi kuşatan bir dil kullanarak planlamayı bulunduğu her yerde benzer mantık ve gerekçeye sahip sorunsuz küresel eylem olarak betimlemektedir. Bu akademik emperyalizmin sonucu, sadece farklı gelenekleri ve kültürleri göz ardı etmesi değildir. İletişimsel planlama kuramcıları aynı zamanda karşı olduklarını söyledikleri adaletsiz güç ilişkilerini sürdürmektedir.

Modern ve evrensel bir yaklaşımla ideal konuşma durumunun evrensel olarak uygulanabilirliği şüphelidir. Yerel davranış farklılıkları böyle bir çerçeveye uyma ihtimalini zayıflatır. Örneğin mevcut siyasal ve sosyal kurumlar değişmedikçe demokrasinin tam olarak gelişmediği toplumlarda iletişimsel planlama uygulanabilir değildir (Hong, 2004: 97). Taraflar başlangıçta güçlü fikirlere sahip ise argümanı kazanmak için birbirini dinlemez ve fikirlerini değiştirmez. Örneğin Lefkoşe ve Kuzey İrlanda gibi etnik ayrımlıkların olduğu yerlerde işbirlikçi planlama işlememiş, iletişim çarpıtılmıştır (Abu-Orf, 2005: 54; Murtagh, 2004).

5.5. Gücün Rolü Yeterli Biçimde Kuramsallaştırılmış mı? (Foucaultçu Eleştiri)

Foucaultçu planlama kuramcıları, iletişimsel planlama kuramına en sert eleştirileri yöneltmiştir. İki kamp arasındaki tartışmada temel konuyu güce yaklaşımdaki fark oluşturmaktadır. Foucaultçu görüşe göre güç, yaşam dünyasına dışardan gelen bir çarpıtma olarak düşünülemez. Çünkü güç, yaşam dünyasına bitişik tarihsel olarak ortaya çıkan bir fenomendir. Güç, her yerdedir. Tam olarak gücün olmadığı konuşma durumları düşüncesi, ham hayalden ibarettir. Çünkü bu, insan davranışlarına yabancı bir yaklaşımdır (Mantysalo, 2005: 11). Oysa, iletişimsel planlama güç ve stratejik eylemin önemine itibar etmez iken, konsensüse ulaşma ihtimalini ve önemini aşırı

biçimde vurgulamaktadır (Wiklund, 2005: 281). Flyvbjerg ve Richardson'a (2002: 44-62) göre Habermas'ın iletişimsel ussallığı gücü yeterince kavramsallaştırmadığından dolayı planlama pratiği için temel oluşturamaz. Fiili planlama süreçlerini anlamak için Foucaultçu perspektiften yaklaşmak gerekir. Pratik bağlamlarda tartışma, iletişimsel ussallık açısından ilke olarak ussal değildir. Çünkü tartışmalar daha çok mevcut güç ilişkilerine dayanır. Eylem için ussal neden sunan argümanlar, gerçekte sürekli güç mücadelesinin silahlarıdır veya tahakküm ve dışlama araçlarıdır. Neredeyse bütün katılımcılar stratejik amaçlara sahip olduğu için (örneğin diğerlerini bir planı kabule veya redde ikna etmek gibi) planlama hiçbir zaman iletişimsel eylem örneği olamaz (Lapintie, 2002).

Alexander (2001: 312), karşılıklı bağımlılık kavramı (interdependence) yardımıyla Foucaultçu ve Habermasçı yaklaşımı uzlaştırma yolunu benimsemiştir. Ona göre her iki yaklaşım birbirini tamamlamaktadır. Hostovsky (2006: 393) ise, ussal model ve iletişimsel planlamanın birbirini dışlamadığını ikisinin bir arada olabileceğini ve iki model arasında tamamlayıcılık olduğunu ileri sürmektedir.

5.6. Plancı için Tehdit mi?

İletişimsel planlama, plancının rolünü tartışmaya açmaktadır. İletişimsel planlamanın ilk versiyonları mevcut bürokratik yapının bir parçası olarak plancıları dışlamakta, onları herhangi bir paydaş konumuna indirgemektedir. Savunucu planlamada olduğu gibi başkalarının, güçsüzlerin çıkarlarını savunma imkanı vermemektedir. Bu yönüyle iletişimsel planlama anlayışı plancıların statüsü açısından bir tehdittir. Adeta planlamanın mesleksizleştirilmesi önerilmektedir. Ancak iletişimsel planlamanın daha sonraki versiyonlarında konsensüs tesis etme, onu sürdürme ve pratiğe geçirmenin belli bir kurumsal gücü gerektiğinin farkına varılmıştır (Allmendinger, 2001: 134). Ancak, plancının rolü demokratik konsensüsü temsil eden kolektif karar almayı kolaylaştırmaktan ibarettir (Alexander, 2001: 312).

5.7. İyi Argümanın Dönüştürücü Gücü?

"Müzakerenin dönüştürücü gücü" veya "en iyi argüman" argümanları tartışmaya açıktır. Bazı çatışmalar çözülemez, trajik tercihler kaçınılmazdır (Foley ve Lauria, 2000: 222). Oysa ki Habermas şuna inanmaktadır: İlke olarak bir sorunun yalnız bir doğru cevabı vardır. Çünkü aklın yolu birdir. Taraflar o doğru üzerinde görüş birliğine ulaşmak için iletişim kurmaya muktedirdir. Ancak, bu inanç, eşölçülemezlik (incommensurability) durumlarını göz ardı etmektedir. Eşölçülemezlik bağdaşmazlıktan farklıdır. İki ifade birbiri ile çeliştiği zaman bağdaşmazlık vardır. Ancak, iki şeyin çeliştiğini söyleyebilmek için ortak dile veya referans çerçevesine ihtiyaç vardır. Eşölçülemezlik meselelerinde ortak dil veya referans çerçevesi mevcut değildir. En iyi argümanın gücü, akıl birliğine ve değişmez dil yapısı koşuluna bağlıdır. En iyi argüman miti, müzakereci demokrasiye hizmet etmez. En iyi argüman miti elitist çözümleri ve uzman topluluklarının hakimiyetini güçlendirir (Pellizzoni, 2001: 71-82).

Bu bakımdan iletişimsel planlamada müzakere ile dönüşüm arasındaki ilişki açık değildir. Konsensüs tesis etme fikri hala kara kutu olarak durmaktadır. Kuram iki önemli soruya cevap verme-

mektedir: (1) Katılımcılar niçin kendi pozisyonlarını terk edecekler? (2) Eğer kendi pozisyonlarını değiştirirler bile ulaşılan sonucun doğru çözüm olduğunun garantisi nedir (Lapintie, 2002) ? İletişimsel eylem ile özel çıkarlar kendiliğinden dönüşüme uğramaz, sadece sosyal normlarla mutabakata ikna edilir. Ancak bu durumda taraflar hala stratejik hareket ediyor olabilir. Özel çıkarlar kamu yararı kaplaması altında gizlenebilir. Daha iyi argümanın gücü ile güçlü çıkarlar dönüşmeden kalabilir.

5.8. İşbirlikçi Planlama Yeterli bir Kavramsallaştırma mı?

Giddens'in yapılama (structuration) kuramına dayanan Healey'in geliştirdiği iletişimsel planlamanın en son versiyonu işbirlikçi planlama kuramında yapı, ajan ve kurum terimleri sıkça kullanılmasına rağmen, bunlar açıkça tanımlanmamaktadır. Bu bakımdan yapı ve ajanın farklı yönleri yeterince kuramsallaştırılmamıştır. Yine, değişimin dinamikleri, ajan/kurum içi veya arası çatışma, yeterli ölçüde kuramsallaştırılmamıştır. İşbirlikçi planlama ajanın gücünü yapısal değişim karşısında aşırı abartmaktadır (Allmendinger ve Tewdwr-Jones, 2002b: 18)

5.9. Neoliberalizmin Çocuğu mu?

Bengs (2005a, 2005b) iletişimsel planlamanın ortaya çıkmasıyla neoliberalizm arasında bağlantı kurmaktadır. İletişimsel planlama neoliberal ideolojinin çocuğudur. İletişimsel planlama toprak kullanımında kamunun denetimine zıt olarak paydaşlarla iletişime vurgu yaparak serbestleştirilmiş toprak kullanım rejimini desteklemektedir. Demokratik olarak seçilmiş temsilcilere karşı paydaşların planlama sistemindeki rolü artırılmıştır. İletişimsel planlama küreselleşmenin ve neoliberalizmin bir parçası olarak daha liberal emlak piyasası uyarlamasıdır. İletişime indirgenen planlama neoliberal bir toplum inşa etme ideali ile uyumlu bir siyasal ifadedir. İletişimsel planlama plancıların karşılaştığı sorunlara işletmecilik yaklaşımını meşrulaştıran güçlü bir kavramsallaştırma. Ağları örgütlenme, ortaklıklar kurma, prosedürel mekanizmalar geliştirme hem işletmecilik yaklaşımının hem de iletişimsel planlamanın ana görevi olarak görülmektedir. Bu bakımdan iletişimsel planlama kuramı neoliberal devleti destekleyen bürokratik prosedürlerin (kurumların) normların ve kuralların bir parçasıdır. Kamu yararı düşüncesi iletişimsel planlamaya aykırı gözükmektedir. Yatırımcıların kararlarını kamu yararı ile dengelemek yerine, yatırımcıların çıkarları çıkış noktası olarak alınmaktadır. Diğer taraftan yurttaş kavramı paydaş kavramına indirgenmiştir. İletişimsel planlama kuramı planlamayı gelişmemiş kurullarla yürütülen kafa karıştırıcı ve keyfi bir oyuna dönüştürmüştür. Planlamanın mesleki ideolojisi ile Yeni Kamu Yönetimi anlayışının neoliberalizmi arasındaki ilişkiyi göremeyen iletişimsel planlama kuramcıları, plancıları neoliberal devletin naif memurlarına dönüştürmektedir. Kısacası iletişimsel planlama kuramcıları bilerek veya bilmeyerek toplumun neoliberal dönüşümüne destek olmaktadır. Sager (2005) Bengs'in bu değerlendirmelerini radikal ve kısırtıcı olarak nitelendirmektedir.

5.10. Piyasa Mekanizmalarından Üstün mü? (Hayekçi Eleştiri)

İlginçtir, bazıları iletişimsel planlamayı neoliberalizmin bir ürünü olarak görürken, Pennington (2002: 187-205), bu anlayışı piyasanın entelektüel temellerini yanlış yorumlayan radikal sosyal

demokratik denetim formu olarak değerlendirmektedir. İşbirlikçi planlama bürokratik karar alma prosedürlerinin eleştirisine dayanmaktadır. Ancak, işbirlikçi planlama Yeni Sağ tarafından ortaya konan piyasa modellerine alternatif radikal bir sosyal demokratik planlama formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Healey'in bürokratik planlamayı eleştirmesi iyi bir gelişmedir. Zaten, Hayek bürokratik merkezi planlamanın sakıncalarını yıllar önce ortaya koymuştur. Temel mesele sosyal ve ekolojik karmaşıklıktır. Bir takım insanların bir araya gelerek bu sistemleri çözmesi akılları ve bilgileri sınırlı olduğu için mümkün değildir. Onun için, sosyal kontrole dayalı sosyal demokratik planlamanın rolü azaltılmalı ve piyasa süreçlerine ağırlık verilmelidir.

6. Tartışma

“İletişimsel planlama kuramı ülkemizde planlama düşünce ve pratiğinin gelişimine ne katkı yapabilir?” sorusuna cevap aramak için iletişimsel planlamanın çıkış nedenleri, düşünce temelleri, iletişimsel ussallık, bilgi anlayışı, temel öğeleri, farklı versiyonları ve bunlara yöneltilen eleştiriler ana hatlarıyla incelenmiştir. Bu aşamada bu yaklaşımın ülkemiz için gerekli olup olmadığının ve uygulanabilirliğinin tartışılması gerekir.

Ülkemiz 1980'li yıllarda itibaren batı dünyasında iletişimsel planlamayı ortaya çıkaran genel trendlerden etkilenmiştir. Alatan, Keskinok (2002: 29) ile yaptığı söyleşide şu saptamada bulunmaktadır: “Gerek fiziksel, gerek sosyal, kültürel altyapı yetersizliği Büyükşehirleri bir kaosa itmekte ve günden güne yaşamı güçleştiren bir hale gelmektedir. Maalesef bugün plancıların çoğu planlamanın tıkanmış olduğunu, bir çıkmazda, bir kısır döngü içinde bulunduğunu düşünüyor.” Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde bu durum karşısında geliştirilen iletişimsel planlamanın ülkemizde kent planlamanın içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmaya yardımcı olabileceği düşünülebilir.

İletişimsel planlama kent planlamada hangi ihtiyaçlara cevap verebilir? Neuman'a (2005: 126) göre, kent planlama kuramı dört çeşit işlev veya kullanıma sahiptir: Açıklama (ampirik çalışmalara dayanarak planlama pratiğini açıklayan), tahmin (planlamanın sonuçlarına dair tahmin kuramları), haklı çıkarma (niçin planlıyoruz, piyasa daha iyi değil mi sorularına cevap veren kuramlar) ve normatif rehberlik (ahlaki bir eylem olarak hangi değerlere bağlı olduğunu açıklayan kuramlar). Bu açıdan bakıldığında iletişimsel planlamanın pratiği açıklama ve tahminde bulunma işlevinin olmadığı söylenebilir. Ancak, planlamayı haklı çıkarma ve normatif rehberlik sağlama bakımlarından iletişimsel planlamanın işlevsel olduğu ileri sürülebilir. Bunlara ilaveten iletişimsel ussallık veya ideal konuşma durumu, planlama pratiğinde iletişim çarpıtmalarını ortaya koyan bir analiz çerçevesi olarak kullanılabilir.

Günümüzde kentsel gelişme eğer tamamen piyasa süreçlerine bırakılmayacaksa, ülkemizde kent planlamanın siyasal açıdan meşruiyetinin sağlanması için iletişimsel planlamadan faydalanılabilir. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramından esinlenen iletişimsel planlama, günümüzde normatif siyasal bir eylem olarak görülen planlamanın meşrulaştırması için güçlü bir normatif temel önermektedir (Alexander, 2001: 313). Habermas'ın ideal konuşma durumu plancılar için demokratik bir planlama sürecinin nasıl olması gerektiğine dair normatif idealler sağlar. Gerçi, Habermas'ın iletişimsel ussallığının hiçbir zaman ulaşılamayacak ham hayalden (ütopyadan)

ibaret olduğu iddia edilebilir. Ne var ki, iktisat teorisinde piyasa mekanizmasını savunmak için kullanılan tam rekabet piyasası hiçbir yerde mevcut olmayan bir hayal olmasına rağmen, ulaşılmaması gereken bir ideal olarak işlev görmeyi sürdürmektedir (Wilson, 2001: 11). Keza, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan hak ve özgürlüklerin günümüzde dünyanın bir çok yerinde gerçekleşme imkanının olmaması, onun bu yolda uğrunda mücadele edilmesi gerektiğini ortadan kaldırmaz. Bu bakımdan iletişimsel planlama, katılımcı demokratik planlama idealine ne kadar ulaşıldığı değerlendirilmeli için iyi bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve aynı zamanda planlılar için etik açıdan güçlü bir temel sağlamaktadır. Çünkü iletişimsel planlama etik açıdan sağlam bir normatif temele dayanmaktadır. Dolayısıyla iletişimsel planlamanın günlük planlama olaylarına uygulanarak iletişim çarpıtmalarının ortaya konarak bunların düzeltilmeye çalışılması, planlamanın demokratikleşmesi yolunda atılmış önemli bir adım olacaktır. Dahası, planlamanın siyasal açıdan meşruiyete kavuşması onun pratikte etkili olma şansını artıracaktır (Margerum, 2002b: 191).

Ancak, iletişimsel planlama sürecinin ülkemiz koşullarında pratiğe dönüştürülebilirliği şüphelidir. Bu düşüncenin ortaya atıldığı çoğulcu demokratik siyasal sistemlere sahip ülkelerde bile iletişimsel planlama formlarının gerçekleşmesine yönelik çok sayıda engel vardır. İşbirlikçi veya iletişimsel planlamanın pratikte uygulanmasına gelişmiş ülkelerdeki engellere örnek olarak aşağıdakiler sayılabilir: (1) Mevcut yasal mevzuat bu anlayışa göre tasarlanmadığı için engeller çıkabilir. (2) Yetkilerini kaybetmek istemeyen kamu görevlileri bu yaklaşıma karşı çıkabilir. (3) Yurttaşların böyle bir katılıma ayırabilecekleri zaman kısıtlıdır. (4) Yurttaşların ve planlıların işbirlikçi yetenekleri sınırlıdır. (5) Samimi diyalog imkanları azdır. (6) Katılmak için yeterli kaynaklara sahip olmayan dezavantajlı gruplar vardır. (7) Bu tür katılımın maliyetlerini karşılamak sorunludur. (8) Bazı kamu görevlileri değişime direnebilir (Innes ve Booher, 2004: 431). Bu kısıtlamalar fazlasıyla ülkemiz için de geçerlidir. Dolayısıyla belli bağlamlarda iletişimsel planlama süreçlerinin gerçekleşebilmesi için gerekli koşulların oluşmasına dair daha çok çalışma yapılması gerekmektedir. İşbirlikçi planlamanın uygun çözümler üretebilmesi için planlama pratiğini rafine etmeye ve açıklamaya çalışmaya devam etmesi gerekir (Margerum, 2002a: 251). İletişimsel planlamanın ülkemizde pratiğe dökülebilmesi için zihniyet değişikliğinin olması ve bunu kurumsal değişikliklerin izlemesi gerekir.

7. Sonuç ve Değerlendirme

1980'lerde ve 1990'larda geliştirilen iletişimsel planlama kuramının bu süreç içinde bir çok yorumu veya versiyonu ortaya çıkmıştır (planning through debate, communicative planning, argumentative planning, collaborative planning ve deliberative planning gibi). Ancak, bu yaklaşımın esas olarak rasyonellik kavramını değiştirerek uygulama ve eylem sorunlarıyla, demokratik, katılımcı türde bir planlamanın fiiliyatta nasıl daha etkili yapılabileceği meselesi ile uğraştığı ileri sürülebilir. Alman felsefeci ve sosyal kuramcı Habermas'ın "iletişimsel eylem" kuramından esinlenen iletişimsel planlama kuramı, çeşitli yönleri ile planlama kuramında en çok tartışılan kuramlardan biri haline gelmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse, iletişimsel planlama kuramı, planlama pratiğini karar verme ve sorun çözmekten daha çok interaktif iletişim olarak görmek-

tedir. İletişimsel planlama kuramcılarını optimal planlar üretmek yerine, planlıların demokratik konsensüsü yansıtan kolektif kararlar almayı kolaylaştıran planlılar olmasını önermektedirler. Kurama insan ve toplumun doğasının iyi huylu olduğunu varsayması, sosyal etkileşimlerde gücün rolünü ihmal etmesi, akademik emperyalizm gibi farklı düşünce ekollerinden çok çeşitli eleştiriler yöneltmiştir.

Bir çok versiyonu olan iletişimsel planlama kuramının ülkemizde hakim kapsamlı ussal kent planlama anlayışı ve pratiğinin geliştirilmesi veya dönüştürülmesi açısından göz önünde bulundurulması gerekir. İletişimsel planlama kuramı, ülkemizde kent planlamanın daha demokratik ve daha katılımcı bir yapıya dönüşmesine katkı sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Ancak, her yerde deva bir kuram değildir. Dolayısıyla eleştirileri dikkate alarak güçlü ve zayıf yönlerinin göz önünde bulundurulması gerekir. Netice itibarıyla, gelişmiş batılı kapitalist ekonomilerin bu konudaki tecrübelerinden ve düşünce birikiminden faydalanarak eleştirel bir bakışla değerlendirilen iletişimsel planlama kuramının, ülkemizde yeni bir planlama anlayışı ve pratiğinin gelişmesine önemli katkılar yapabileceği düşünülebilir. Bu açıdan iletişimsel planlamanın ülkemizde etik ve siyasal bir faaliyet olarak kent planlamanın meşruiyetini sağlamak yolu ile planlamanın etkinliğini artırma potansiyeline sahip olduğu ileri sürülebilir. Çünkü planlamanın normatif ve siyasal bir faaliyet olarak meşruiyetinin sağlanmasının, uygulamada planlamanın etkinliğini artırması kuvvetle muhtemeldir. Ancak, eleştirilerde de dile getirildiği gibi Habermas'ın iletişimsel eylem kuramının planlama pratiğine aplikasyonu çok zordur. Habermas'ın kuramı farklı yorumlara açık olduğu için pragmatik olarak faydalanılabilir. Dolayısıyla ülkemizde demokratik katılımcı bir kent planlama formunun geliştirilmesini isteyen planlılar ve planlama ile ilgilenen akademisyenler, iletişimsel ussallıktan esinlenen modeller ortaya koyabilir.

Kaynakça

- Abu-Orf, Hazem (2005) "Collaborative Planning in Practice: The Nicosia Master Plan", *Planning Practice & Research*, vol.20, no.1, pp.41-58.
- Alexander, E.E. (2001) "The Planner-Prince: Interdependence, Rationalities and Post-Communicative Practice", *Planning Theory & Practice*, vol.2, no.3, pp.311-324.
- Alexander, Ernest R. (2000) "Rationality Revisited: Planning Paradigms in a Post-Modernist Perspective", *Journal of Planning Education and Research*, vol.19, pp.242-256.
- Allmendinger, Philip (2001) *Planning in Postmodern Times*, London and New York: Routledge.
- Allmendinger, Philip and Mark Tewdwr-Jones (2002a) *Planning Futures: New Directions for Planning Theory*, London and New York: Routledge.
- Allmendinger, Philip and Mark Tewdwr-Jones (2002b) "The Communicative Turn in Urban Planning: Unravelling Paradigmatic, Imperialistic and Moralistic Dimensions", *Space & Polity*, vol.6, no.1 pp.5-24.
- Bengs, Christer (2005a) "Planning for the Naive?" *European Journal of Spatial Development*, <http://www.nordregio.se/EJSD/debate050718.pdf> (12.10.2005).

- Bengs, Christer (2005b) "Time for a Critique of Planning Theory" *European Journal of Spatial Development* <http://www.nordregio.se/EJSD/editorial3.pdf> (12.10 2005).
- Despres, Carole, Nicole Brais and Sergio Avellan (2004) "Collaborative Planning for Retrofitting Suburbs: Transdisciplinarity and Intersubjectivity in Action, *Futures*, vol.36, pp.471-486.
- DPT (2001) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <http://ekutup.dpt.gov.tr/yerelyon/oik554.pdf> (12.10.2005).
- Fainstein, Susan S. (2000) "New Directions in Planning Theory", *Urban Affairs Review*, vol.35, no.4, pp.451-478.
- Flyvbjerg, Bent and Tim Richardson (2002) "Planning and Foucault in Search of the Dark Side of Planning Theory", in *Planning Futures: New Directions for Planning Theory*, edited by Philip Allmendinger and Mark Tewdwr-Jones, London and New York: Routledge, pp.44-62.
- Foley, John and Mickey Laura (2000) "Plans, Planning and Tragic Choices", *Planning Theory & Practice*, vol.1, no.2, pp.219-233.
- Forester, John (2003) "On Fieldwork in a Habermasian Way: Critical Ethnography and the Extraordinary Character of Ordinary Professional Work", in *Studying Management Critically*, ed by Mats Alvesson and Hugh Willmott, London: Sage Publications, pp.46-65.
- Harris, Neil (2002) "Collaborative Planning From Theoretical Foundations to Practice Forms", in *Planning Futures: New Directions for Planning Theory*, edited by Philip Allmendinger and Mark Tewdwr-Jones, London and New York: Routledge, pp.21-43.
- Healey, Patsy (2003) "Collaborative Planning in Perspective", *Planning Theory*, vol.2, no.2, pp.101-123.
- Hong, Yu-Hung (2004) "Communicative Planning Practice in an Undemocratic Society: Hong Kong Case", in *Challenges to Asian Urbanization in the 21st Century: An Introduction*, ed. by Ashok Dutt and Allen Noble, Dordrecht, Boston: Kluwert Academic Pub. pp.83-101.
- Hostovsky, Charles (2006) "The Paradox of the Rational Comprehensive Model of Planning", *Journal of Planning Education and Research*, vol.25, pp.382-395.
- Huxley, Margo and Oren Yiftachel (2000) "New Paradigm or Old Myopia? Unsettling the Communicative Turn in Planning Theory", *Journal of Planning Education and Research*, vol.19, no.4, pp.333-342.
- Innes, Judith E. (1996) "Planning Through Consensus Building A New View of the Comprehensive Planning Ideal", *Journal of the American Planning Association*, vol.62, no.4, pp.460-472.
- Innes, Judith E. (1998) "Information in Communicative Planning", *Journal of the American Planning Association*, vol.64, no.1, pp.52-63.
- Innes, Judith E. and David Booher (2004) "Reframing Public Participation: Strategies for the 21st Century", *Planning Theory & Practice*, vol.5, no.4, pp.419-436.
- Innes, Judith E. and Judith Gruber (2005) "Planning Styles in Conflict", *Journal of the American Planning Association*, vol.71, no2, pp.177-188.

- Johnson, James (1991) "Habermas on Strategic and Communicative Action", *Political Theory*, vol.19, no.2, pp.181-201.
- Keskinok, Ç. (2002) "Haluk Alatan ile Söyleşi, Önemli Bir Planlama Deneyimi: Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu", *Planlama*, 2002/4, ss.22-31.
- Kösebalaban, Erol (1993) "60 Yıllık Süreç İçinde İller Bankası İmar Planlama Dairesi Çalışmalarının Değerlendirilmesi", (içinde) 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Kent Planlama Uygulama Sürecinin Değerlendirilmesi ve Yeni Yaklaşımlar Semineri, Ankara: İller Bankası Genel Müdürlüğü İmar Planlaması Dairesi Başkanlığı, ss.13-18.
- Lane, Marcus B. (2005) *Public Participation in Plannig: An Intellectual History*, *Australian Geographer*, vol.36, no.3, pp. 283-299.
- Lapintie, Kimmo (2002) "Rationality Revisited from Human Growth to Argumentation", *Nordic Journal of Architectural Research*, vol.15, no.1, pp.29-40.
- Mantysalo, Raine (2005) "Approaches to Participation in Urban Planning Theories", <http://virtuaali.tkk.fi/yhdyskuntasuunnittelu/yt-k-eri/materia/mantysalo.pdf> (17.07.2006).
- Margerum, Richard D. (2002a) "Collaborative Planning Building Consensus and Building a Distinct Model for Practice", *Journal of Planning Education and Research*, vol.21 no.3, pp.237-253.
- Margerum, Richard D. (2002b) *Evaluating Collaborative Planning Implications from an Empirical Analysis of Growth Management*, *Journal of the American Planning Association*, vol.68, no.2, pp.179-193.
- Murtagh, Brendan (2004) "Collaboration, Equality and Land-use Planning", *Planning Theory & Practice*, vol.5, no.4, pp.453-469.
- Pennington, Mark (2002) "A Hayekian Liberal Critique of Collaborative Planning", in *Planning Futures: New Directions for Planning Theory*, edited by Philip Allmendinger and Mark Tewdwr-Jones, London and New York: Routledge, pp.187-205.
- Rakodi, Carole (2001) "Forget Planning, Put Politics First? Priorities for Urban Management in Developing Countries", *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation*, vol.3, no.3, pp.209-223.
- Sager, Tore (2005) "Communicative Planners as Naive Mandarins of the Neo-Liberal State?" *European Journal of Spatial Development* <http://www.nordregio.se/EJSD/debate051208.pdf> (18.07.2006).
- Sökmen, Polat (1993) "Türkiye'de Kent Planlamasının Aşamadığı Temel bir Sorun: Çok Merkezli Karar Çevresi", (içinde) 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Kent Planlama Uygulama Sürecinin Değerlendirilmesi ve Yeni Yaklaşımlar Semineri, Ankara: İller Bankası Genel Müdürlüğü İmar Planlaması Dairesi Başkanlığı, ss.45-53.
- Taylor, Nigel (1998) *Urban Planning Theory Since 1945*, London: Sage Publications.

- TMMOB Şehir Plancıları Odası (2004) 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu Bildirgesi-2004, <http://www.spo.org.tr/html2/modules.php?op=modload&name=Sections&file=index&req=viewarticle&artid=30&page=1> (18.07.2006).
- Wiklund, Hans (2005) "In Search of Arenas for Democratic Deliberation: A Habermasian Review of Environmental Assessment", *Impact Assessment and Project Appraisal*, vol.23, no.4, pp.281-292.
- Willson, Richard (2001) "Assessing Communicative Rationality as a Transportation Planning Paradigm", *Transportation*, vol.28, pp.1-31.
- Yiftachel, Oren and Margo Huxley (2000) "Debating Dominance and Relevance: Notes on the 'Communicative Turn' in Planning Theory", *International Journal of Urban and Regional Research*, vol.24, no.4, pp.907-913.

TÜRKİYE’DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KURMA VE KENTSEL ALAN YÖNETİMİ SİYASETİ VE SİYASALARI

**Doç. Dr. HÜSEYİN ÖZGÜR, Ar. Gör. PINAR SAVAŞ YAVUZÇEHRE,
Ar. Gör. MISRA CİĞEROĞLU**

(Pamukkale Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü)

Anahtar Kelimeler

Büyükşehir belediyesi, kentsel alan yönetimi, orta ölçekli kentsel alanlar, siyasa yapımı, siyasa analizi, pergel düzenlemesi, 3030 sayılı Yasa, 5393 sayılı Yasa, 5216 sayılı Yasa.

Giriş

Türkiye, mevcut 16 büyükşehir belediyesinde gerçek bir metropoliten alan yönetimine sahip olmaya yaklaşan az sayıdaki ülkelerden birisidir. Türkiye'nin büyükşehir belediye sistemi ve bu sistemde yeni büyükşehir belediyelerinin oluşturulmasına ilişkin kurallar ve kriterler büyükşehir belediyesi siyaseti alanına giren ana konu başlıklarından birisidir. Büyükşehir belediyesi kurma ile ilgili siyasaları metropolitenleşme sürecindeki orta ölçekli kentsel alanlarda yaşanan yönetim sorunlarıyla birlikte ve ilişkili olarak ele almak bu iki konuda daha sağlıklı yorumlar yapmaya katkı sağlayabilir. Metropolitenleşme sürecinde olan ve karmaşık kentsel alan yönetim sorunları bulunan Trabzon, Malatya, Denizli, Şanlıurfa, Kahramanmaraş ve Antakya gibi bazı il merkezi yerleşim öbekleri büyükşehir belediyesi statüsü elde edememiştir. Büyükşehir belediyesi statüsünü idari parçalanmışlık, toplam nüfus, ortak yürütülmesi gereken hizmetlerde aksama düzeyi, ekonomik gelişmişlik seviyesi, bölge veya alt bölge merkezi olma ile metropolitenleşme süreci gibi kriterler açısından büyükşehir belediyesi kurulmayı hak edebilecek kimi kentsel alanlarda ise bu statü ya cılız biçimde talep edilmiş ya da tekrarlayan çabalara rağmen elde edilememiştir. 5216 ve özellikle 3030 sayılı BŞB Kanunlarında büyükşehir belediyesi statüsü elde etmek için gerekli asgari kriterler sayıca sınırlıdır ve muğlaktır. Ayrıca, ilgili kriterlerin ölçümünde bilimsel incelemelere ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu durum ise statünün verilmesini TBMM ve Bakanlar Kurulundaki kulislere ve siyasete bırakmıştır.

Türkiye'nin büyükşehir belediye sisteminin güçlü siyasi boyutu ve --kimisi yazının ilerleyen bölümlerinde değinilecek-- ilginç formülleri akademik açıdan dikkat çekmeye başlamıştır. Sistemin dikkatli bir incelemesi bundan sonra kurulacak büyükşehir belediyeleri açısından bilimsel

tespitler ve önerilerle desteklenmiş daha isabetli karar vermeye dönüşmesi açısından faydalı olabilir. Yakın bir geçmişte (2004-2005 döneminde) oluşturulan güncel büyükşehir belediyesi siyasalarının uygulanması halihazırda çözümler kadar kimi yeni sorunlar da ortaya çıkardığı söylenebilir. Ayrıca, mevcut büyükşehir belediye sistemi dışında kalan --özellikle orta ölçekli- kentsel alanların yönetimi açısından sorunlar büyük ölçüde hatta Denizli, Malatya, Antakya¹, Trabzon, Marmaris, Bodrum gibi kimi örneklerde daha da karmaşıklaşarak devam etmektedir. 750.000 nüfus şartı başta olmak üzere 5216 sayılı Yasa ile getirilen yeni kriterler büyükşehir belediyesi statüsü elde etmeyi zorlaştırırken mücavir alan genişletmesi, belediye birlikleri, belediyelerarası işbirliği gibi alternatif veya tamamlayıcı yönetim yaklaşımlarının daha belirgin ve etkili biçimde uygulanmasını teşvik etmektedir.

Türkiye'deki mevcut büyükşehir belediyeleri ve bu statüyü elde etmeye çalışan Trabzon, Malatya, Denizli, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Van, Kırıkkale, Balıkesir gibi diğer il merkezlerini kentsel alan yönetimi sorunlarına alternatif çözümler açısından özet bakışla mercek altına alan bu çalışmanın temel amaçları şunlardır: 1) Mevcut 16 büyükşehir belediyesinin kuruluşunu ve bunlarda kentsel alan yönetimi durumunu siyasa süreçleri ve yönetsel açılardan analiz etmek. 2) Kentsel alan yönetiminde 1984 (3030 sayılı BŞB Kanunu) öncesi, 1984-2004 arası ve 2004 (5216 sayılı BŞB Kanunu) sonrası tasarı, denemeler ve uygulamaların öyküleme yoluyla şekillenişini ve sonuçlarını incelemek. 3) BŞB sisteminin pergel düzenlemesi gibi siyasalarını irdelemek ve bunların kentsel alan yönetimine ilişkin etkilerini ortaya koymak. 4) BŞB statüsü elde etmek için çaba gösteren orta ölçekli kentsel alanların yönetim sorunlarını aşmaya/hafifletmeye yönelik alternatif ve tamamlayıcı çözümleri sistematize ve analiz etmek.

Çalışmada büyükşehir belediye sisteminin --özellikle kentsel alan yönetimi açısından-- gelişimi ve ilgili tartışmalar öyküleme yoluyla ortaya konmaktadır. Çalışmada büyükşehir belediyesi kurma ve kentsel alan yönetimi açılarından Türkiye'ye özgün siyasa yapımı ve uygulama örnekleri, mekanizmaları, formleri irdelenmektedir. Çalışmada Adapazarı BŞB modeli, pergel yasası/düzenlemesi, Aralık 2003'teki 5026 sayılı Denizli bütüncül yasa teklifi, kentsel alanlarda idari/siyasi parçalanmışlık, orta ölçekli kentsel alanlar, kentsel alan yönetiminde alternatif yaklaşımlar gibi Türkçe literatürde sınırlı ölçüde ele alınan konulara da yer verilerek büyükşehir (metropoliten) belediyesi kurma ve kentsel alan yönetimi siyaseti ve siyasaları değerlendirilmektedir.

Türkiye'deki büyükşehir belediye ve kentsel alan yönetimi siyaseti ve siyasalarının ele alındığı bu çalışmada ilgili aktörler ve siyasalar tarihsel perspektifte kısaca ele alınmaktadır. İlgili siyasaların hukuki düzenlemelere, planlara, raporlara, taslaklara ve toplantılara yansısı da irdelenen bu çalışmada kentsel alanların yönetimi sorununun boyut ve biçimleri özetle sorgulanmaktadır. Bu çerçevede, bu yazıda, Türkiye'de büyükşehir belediye sisteminin gelişimi konusundaki düzenlemeler ve tartışmalar kadar tek tek belediyelerin yönetiminden aynı kentsel alanı paylaşan belediye ve köylerden oluşan yerleşim öbeklerinin yönetimine geçişin gerekliliği de --kısaca ve dolaylı da olsa-- incelenmektedir.

¹ Antakya'da kentsel alan yönetimi sorunlarının aldığı boyut ve bir çözüm önerisi için bakınız: Güneş, 2004.

1. Türkiye’de Büyükşehir Belediye Sisteminin Gelişim Öyküsü

Osmanlı Devleti döneminde, kentsel hizmetler çoğunlukla merkezi hükümet tarafından yerine getirilmiştir (Toprak, 2006). 19. yüzyılın ilk yarısına kadar mahalleleri yönetenler kadılar iken, II. Mahmut devrinde, kadılık makamının ve imamın fonksiyonları azaltılmıştır (Ortaylı, 1980: 219). İlk belediye idaresinin kurulması çalışmaları Batı ile ilişkilerin yoğunlaşması sonucu başlamıştır.

1839 Tanzimat’ın ilanını izleyen yıllarda Batıdan dönen Osmanlı aydınları, Batıyı örnek alarak Osmanlı’da da belediye teşkilatının kurulmasını istiyorlardı. Nitekim, Ortaylı (1980: 6) “Tanzimatçı bürokratik kadrolar, mahalli yönetimi kurumlaştırırken, bir mahalli demokrasiyi geliştirme niyetinde değildiler; daha çok, vergilerin düzenli ve hakça toplanması, hizmetlerin iyi görülmesi, asayişin ve ekonomik gücün gelişip yerleşmesi niyetinde idiler” diye belirtmektedir.

Osmanlı devrinde bugünkü belediyelerin işlevini gören kurum olan Şehremaneti’nin kuruluşu, 16 Ağustos 1854’dür (Ulusoy ve Akdemir, 2006). Bugünkü anlamda bir şehir yönetiminin kurulması, Tanzimat’tan sonra, Kırım Harbi sırasında, Osmanlı ile aynı saflarda yer alan müttefiklerin etkisiyle gündeme gelmiştir. 1854’te, Meclis-i Vâlâ tarafından bir nizamname hazırlanarak, Dersaadet’te (Suriçi’nde) ve Bilâd-ı Selâse’de (Galata, Üsküdar ve Eyüp Sultan) Şehremaneti ünvanıyla yeni bir memuriyet ihdas edilmesi ve bir Şehir Meclisi kurulması kararlaştırıldı. 1877’de çıkarılan Vilâyât ve Dersaadet Belediye Kanunu İstanbul Şehremaneti’ni 20 belediye dairesine ayırıyordu (Ortaylı, 2000; www.ibb.gov.tr).

Şehremaneti’nin organları, Şehremini ve Şehremaneti Meclisi’ydi. Şehremaneti Meclisi, Padişah tarafından atanan altı üye ve Şehremini ile birlikte yedi kişiden oluşuyordu (Ortaylı, 2000). Belediye idaresi konusunda bilgi ve tecrübe sahibi olmayan kimselerden kurulu Şehremaneti başarılı olamamıştır (Keleş, 2000: 125). 1858 yılında İstanbul, Galata ve Beyoğlu semtlerini içine alan Altıncı Daire-i Belediye kurulmuştur (Tortop, 1999: 2).

1864 Vilayet Nizamnamesi ile her karyede “İdare-i Belediye” kurulması hükme bağlanmış ancak uygulama başarılı olamamıştır. 1868’den itibaren İstanbul dışında da belediye örgütü kurma girişimleri başlamıştır. 1869’da çıkarılan Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile belediye teşkilatının bütün İstanbul’a yaygınlaştırılması kabul edilmiştir. İstanbul Şehreminliği teşkilatı kurulmuş, şehir 14 belediye dairesine ayrılmıştır (Ortaylı, 2000; Ortaylı, 1974: 117). 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi, vilayet, sancak ve kazalarda belediye örgütü kurulmasını zorunlu kılmıştır (Öner, 2006: 35). 1876’da hazırlanan Vilayet Belediye Yasası, her kent ve kasabada bir belediye örgütü kurulmasını öngörmüştür. Belediyelerin seçimle işbaşına gelecek meclisler tarafından yönetilmesini ve bunların kuruluş ve görevleri ile meclis üyelerinin seçim usulünün kanunla belirtilmesini öngörmüştür (Tortop, 1999: 3).

1877’de çıkarılan Dersaadet Belediye Kanunu ile eski belediye kuruluşları aynen muhafaza edilmiş ve İstanbul’daki 14 belediye dairesi sayısı 20’ye çıkarılmıştır. 1913’te çıkarılan Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi Hakkında Kanun-ı Muvakkat ile İstanbul’daki belediye daireleri kaldırılmış, yerlerine belediye şubeleri getirilmiştir. Şehremaneti Meclisi yerine de, bir encümen

kurulması öngörülmüştür. Şehremininin ise, yine atama ile işbaşı yapması kararlaştırılmıştır. 1924 yılında Cumhuriyet yönetimi 417 sayılı Kanunla Ankara Şehremaneti kurmuştur ancak bu belediye tek kademelidir.²

Modern belediye yönetimleri; çeşitli kurumlarca yönetilen hizmetleri tek elde toplayıp düzenlemek ve yönlendirmek için kurulmuşlardır. Ancak, Osmanlı Devleti dönemi belediyeleri bu amacı gerçekleştirememiş ve kent hizmetleri alanındaki görev ve yetki dağınıklığı devam etmiştir. Bu nedenle, yönetim mevzuatımızda, Tanzimat'tan sonraki yenileştirme hareketleri ile giren yerel yönetimlerin yerleşip güçlenmeleri oldukça yavaş gelişim göstermiştir (Toprak, 2006: 79).

Türkiye'de büyük kentsel alanların yönetimi için ayrı bir kanuna ihtiyaç olduğunun vurgulanması, en azından 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanununa kadar gitmektedir. Bu Kanunun gerekçesinde, ileriki yıllarda üç tip/büyüklikteki belediye için ayrı ayrı kanunların çıkarılmasına dair plandan bahsedilmiştir. Bunlardan birincisi kasabalar, ikincisi normal belediyeler, üçüncüsü ise büyükşehir belediyelerine yönelik olacaktır. Ancak, 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu tektipçi düzenleme ile tüm belediyeleri yönetmeye çalışmaktaydı. 1983 yılında üç metropoliten alanda iki kademeli büyükşehir belediyeleri kurmayı öngören KHK'nin yayımı ile belediyeleri tek tip kanunla yönetmeye son verilmiştir.

1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu ile nüfusu 2.000'i geçen yerleşim birimleri ile nüfusu ne olursa olsun tüm ilçe merkezlerinde belediye kurulması kabul edilmiştir. Tektipçi bir anlayışı benimseyen 1580 sayılı Belediye Kanunu çok farklı büyüklüklerdeki belediyelerin yönetimini düzenlemiştir³. Cumhuriyet kurulduktan sonra, uzun süre İstanbul'da belediye hizmetleri valilik tarafından yürütülmüştür (www.ibb.gov.tr). İstanbul ve Ankara için birkaç farklı/özel hükümler içeren 1580 sayılı Belediye Kanununa göre Ankara ve İstanbul belediye başkan yardımcıları belediye başkanının teklifi üzerine İçişleri Bakanlığı tarafından atanmaktaydı. Belki Kanunun uygulamada esas fark yaratan ve kentsel alan yönetimi açısından da anlamı olan tarafı 1954'de kaldırılıncaya kadar geçerli olan 149. madde ile İstanbul İl Özel İdaresini birleştirmesiydi. 1956'da normal belediye sistemine fiilen geçilinceye kadar varlığını sürdüren İstanbul ortak idaresinin başında merkezi idare tarafından atanan vali görev yapmıştır.

Zamanla büyükçe belediyelerin, özellikle 1950'lerde başlayan köyden kente göç hareketi ile, daha da büyüyüp milyonluk kentler haline gelmesi sonucu Belediye Kanununun etkililiği gerilemiştir. 1930-1983 arasında tüm belediyeli yerleşimlerde etkili olan Belediye Kanununda kimi değişiklikler yapılsa da, bu değişiklikler kentsel alanları yönetmek, çok sayıda belediye ve köyün aynı (kentsel) yerleşim öbeğinde varlığından kaynaklanan idari/siyasi parçalanmışlığı önlemek, kent bütünlerindeki bölgesel hizmetleri tek elden yürütmek konularına odaklanmamıştır.

² Ankara Şehremaneti hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Tekeli ve Ortaylı, 1978; Al, 1996: 23-24; Şenyapılı, 2004: 37-39.

³ 1580 sayılı Kanunda yansımaları görülen tektipçi belediye sisteminin özellikle büyük kentleri, kıyı kentleri, turistik kentler, kırsal yerleşimler gibi farklı özellikleri olan belediyeleri yönetme konusundaki yetersizliğine ve sisteme genel eleştirilere ilişkin görüşler için bakınız: Polatoğlu, 2001, Polatoğlu, 2000a, Polatoğlu, 2000b; Keleş, 2006a, Özgür, 2005.

Belediye Kanunu dışındaki düzenlemelerle, İmar ve İskân Bakanlığına bağlı olarak kimi büyük kentlerde faaliyet gösteren Nazım Plan Büroları gibi harici kurumlar ve mekanizmalar sayesinde alan yönetimi ve planlaması konusunda bazı iyileştirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Örneğin, İzmir Metropolitan alan kıyı kesimi 1/25.000; Bursa kent bütünü ve yakın çevresi, Samsun, Erzurum, Elazığ, Mersin 1/25.000 ölçekli Kent Bütünü Nazım İmar Planları, 1/100.000 ölçekli Bursa Metropolitan Bölge Planı onanmıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde İmar Kanununun 47. maddesi uyarınca turizm, sanayileşme ve bölge planlaması yönünden özellik gösteren ve korunması gerekli değerlere sahip yörelerde 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı çalışmaları başlatılmıştır. Bayındırlık ve İskan Bakanlığının kuruluş tarihi olan 1983 yılına kadar 38 Çevre Düzeni Planı onanmış, 1983 sonrasında ise 15 Çevre Düzeni Planlama, 20 Revizyon çalışması yapılmıştır (Bingöl, Gül ve Şahin, 1991: 41).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972) şehirleşme konusunda varılan ilkelerden birisi şudur: “... Büyükşehirler, büyüklükleri ölçüsünde şehirleşmenin iktisadi ve sosyal gelişmeye katkısı artıran bir güç kazanmaktadır. ...Bu anlayışla, büyükşehirlerin büyümesi önlenmeye çalışılmayacak, gelişmeleri desteklenecektir” (7.BYKP, Mahalli İdareler ve Büyükşehir Yönetimi ÖİK Raporu, 1994: 7). Gittikçe büyüyen metropoliten alanlarda çok sayıda belediye ve uygulayıcı kurumun bulunmasının hizmetleri yerine getirmede eşgüdüm güçlükleri ortaya çıkardığının farkına varılmıştır. Nitekim, konuya ilişkin olarak 1969 yılı Programında “koordinasyon ve davranış bütünlüğünün sağlanması metropoliten idarelerin kurulmasına bağlı olacaktır. İçişleri Bakanlığında başlatılmış olan ‘Metropoliten İdare Araştırması’ Temmuz 1969’a kadar derhal uygulamaya geçilecektir” (1969 Yılı Programı, 377) ifadeleri yer almıştır. Görüldüğü üzere, İkinci Planın başladığı 1968 yılından bir yıl sonra ciddi bir ifade ve görüş değişikliği gerçekleşerek metropoliten alanlardan bütünlük ve koordinasyonun acilen sağlanması ve bunun araştırma sonucu gerçekleşmesi istenmektedir.

Metropoliten yönetimlerinin yetersizliklerine yönelik 1970’li yıllarda geliştirilen çözüm önerileri arasında İçişleri Bakanlığı’nın tasarıları öne çıkmaktadır. Buna ilaveten Şerif Tüten⁴’in bir önerisi ile İmar ve İskan Bakanlığı’nın da kimi tasarı hazırlıkları⁵ olmuştur. Bunlardan ilki 1972 yılında “Metropoliten Hizmet Birliği Kanun Tasarısı” adıyla hazırlanıp hükümete sunulmuştur. Tasarının ana özellikleri: 1) nüfusu 100.000’i aşan çekirdek kentler ile çevresindeki yerel yönetimlerin zorunlu olarak katıldıkları “metropoliten hizmet birliklerinin” Bakanlar Kurulu kararıyla kurulması. 2) Birliğe, genellikle belediyelere verilmiş olan görevlerin aktarılması (Eke, 1982: 170).

Başbakanlığa sunulan 1972 Tasarısının hükümete sunulmaması üzerine İçişleri Bakanlığı, İmar ve İskan Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı ortaklığında “İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği Kanun Tasarısı” hazırlanıp 1975 yılında Başbakanlığa sunulmuştur. Meclise de sunulan Tasarı yasalaşmamıştır. Nüfusu 100.000’i aşan yerleşim yerleriyle bunları çevreleyen birimlerin,

⁴ Tüten aynı zamanda “Metropol İdarenin Özellikleri, İstanbul ve İzmir Belediye İdareleri Araştırması Hakkında Açıklama” isimli bildirisi ile İstanbul ve İzmir’deki durumu 1960 sonları için detaylı olarak analiz etmiştir.

⁵ Bu tasarılar hakkında daha geniş bilgi ve tartışmalar için bakınız: Eke, 1982: 169-175; Keleş, 2006a: 277-278; Bingöl, Gül ve Şahin, 1991, Keleş ve Yavuz, 1989.

zorunlu olarak katılacakları hizmet birliklerine dayalı bir büyükşehir yönetimi öngören bu Tasarı gerekçesi ve kimi ilkeleri açısından ilginç özellikler göstermekteydi. Tasarı sadece İstanbul ve İzmir'i anakentler olarak nitelemekte⁶, ilk birlik uygulamasının İstanbul'da başlatılmasını ve alınacak sonuçlara göre yaygınlaştırılmasını önermektedir. Bu Tasarıda merkezi yönetimin akçal ve yönetsel desteğinin önemi belirtilmiştir. Bu Tasarıda Birlik organları genişletilmekte ve geleneksel üç organa Genel Sekreter ile Denetim Kurulu eklenmektedir. Tasarıya göre, Birlik Başkanı İstanbul Valisi olacaktır, yokluğunda genel sekreter görevi yürütecektir. Başkan adına hizmetleri yürütmekle yetkili olması düşünülen genel sekreterin yapılan işlemlerde ortak sorumluluk yüklenmesi önerilmekte idi (Eke, 1982: 171-172).

Ankara eski Valisi ve 1975-1980 arası dönemde Cumhurbaşkanınca seçilen Senatör Üye olarak Mecliste görev yapan Şerif Tüten 1976'da Cumhuriyet Senatosuna kendi hazırladığı "Metropoliten Hizmet Birliği Kanun" teklifini sunmuştur (Eke, 1982: 172; Keleş, 2006a: 278). Yaklaşım ve ilkeleri açısından bir önceki Tasarının oldukça benzeri olan Teklifin şu üç önemli farkı da bulunmaktadır: 1) Yalnız İstanbul'da değil Ankara ve İzmir'de de metropoliten birlik kurulmak istenmektedir. 2) Benzeri birliklerin kurulması için yasa çıkarmak yerine Bakanlar Kurulu yetkili sayılmaktadır. 3) Valinin metropoliten birliklerin başı ve yürütme organı olarak da görev yapması uygun görülmemekte, bu görev birlik merkezlerinin bulunacağı kentlerin belediye başkanlarına verilmektedir (Eke, 1982: 172-173).

1970'li yıllarda hazırlanan Belediye Kanunu Tasarısında belediyelerin büyüklüklerine göre ayrılması ve 100.000'den fazla nüfuslu belediyelere büyük kent belediyesi adının verilmesi öngörülmüştü. Bu Tasarıya göre, büyük şehir belediyeleri, kanunda normal belediyelere verilen görevlerin yapma ve yetkilerin kullanmaya ilaveten, çevrelerindeki diğer mahalli idarelerle işbirliği yapmak suretiyle bölge planlığı ilke ve hedeflerini dikkate alarak hareket eden birimler olarak çalışması öngörülmüştür (Keleş ve Yavuz, 1989: 266).

1961 Anayasası yeni bir yerel yönetim birimine izin vermeyen yapı ve içerikte düzenlenmiştir.⁷ Bu nedenle, 1961 Anayasası döneminde büyükşehir belediyesi veya benzeri yerel yönetim birimleri oluşturulamamıştır. 1970'li yıllarda metropoliten alanların yönetimine odaklanan çözüm arayışlarının daha çok metropoliten alan hizmet birliği ve benzeri formüller⁸ üzerinde durdukları bilinmektedir.

Milli Güvenlik Konseyinin 1980'deki 34 sayılı kararı bazı Sıkıyönetim Bölgelerinde bazı belediye ve köylerin ana belediyelere bağlanması amacını taşımaktaydı. 34 sayılı bu Karar ile ülkemizde

⁶ İlginç olanı, Firuz Demir Yaşamış (1995) da, aradan 20 yıl geçtikten sonra bile, Ankara'yı bir metropol olarak görmemekte, gerçek metropollerin İstanbul ve İzmir'e ilaveten Mersin ve Adana gibi kentsel alanlar olduğunu vurgulamaktadır. 1969'da "Türkiye'de Metropoliten İdareler" başlıklı etkinlikte sunulan ve Türk Belediyecilik Derneği tarafından basılan tebliğlerde de sadece İstanbul ve İzmir ele alınmıştır.

⁷ 1961 Anayasasının 116. maddesine göre, mahalli idareler, il, belediye veya köy halkının müşterek mahalli ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir.

⁸ Daha fazla bilgi için bakınız, Eke, 1982: 169-176; Keleş, 2006a: 292; Keleş, 2006b: 370-372; Tuzcuoğlu, 2003: 264-268; Kavruk, 2002: 199-200.

hızlı nüfus artışı ve köyden kente göçün sonucu olarak büyük kentlerimizin yakınlarda teşekkül etmiş olan belediyelerin; aydınlatma, su, kanalizasyon ve ulaştırma gibi hizmetleri yeterli şekilde halkımıza götür(e)mediği ve kontrolün aksamasına neden olduğu gerekçesine dayanmaktaydı. Bu durumdaki belediyelerin Sıkıyönetim Komutanlıklarının emirleri ile ana belediyelere bağlanmaları öngörülmüş idi. Bu kararın uygulanması sırasında rastlanan farklı uygulamaları gidermek amacıyla 04.12.1981 gününde 2561 sayılı “Büyükşehirlerin Yakın Çevresindeki Yerleşimlerin Ana Belediyelere Bağlanmaları Hakkındaki Kanun” çıkarılmıştır. 2561 sayılı Kanun “enerji, içme ve kullanma suyu, kanalizasyon, ulaşım, toplu taşıma ve imar gibi hizmetlerin birbirleriyle uyumlu ve bütünleştirici bir planlama içinde, yeterli ölçüde ve verimli bir biçimde yerine getirilmesi” amacıyla nüfusu 300.000’i geçen belediyelerin çevresindeki belediye ve köylerin, yakınında bulunan ana belediyeye bağlanmasına olanak vermiştir. 34 sayılı Kararın ve 2561 sayılı Kanunun uygulanması sonucu 1983’e kadar sadece İstanbul’da bile 31 belediyenin ve 23 köyün tüzel kişiliği kaldırılarak bunlar belediye şube müdürlüklerine veya mahalleye dönüştürülmüştür. Sonuçta İstanbul’da 13 belediye şubesi kurulmuştur.

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek ve bu amaçla gereken her türlü tesisi kurmak, kurulu olanları devralmak ve bir elden işletmek üzere İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (İSKİ)⁹ kurulmasına dair 2560 sayılı Kanun 20.11.1981’de kabul edilmiştir. Dolayısıyla, su ve kanalizasyon hizmetlerini geniş alanda yürütme ihtiyacından doğan İSKİ büyükşehir belediye sistemi oluşturulması öncesi meydana getirilmiş özerk bir kuruluştur. İSKİ 1984 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlanmıştır. Bu Kanunun Geçici 10. maddesine göre, diğer büyükşehir belediyelerinde su ve kanalizasyon idarelerinin kurulmasına da imkân sağlanmıştır. Mevcut durumda büyükşehir belediyesi kurulan her il merkezinde bir de su ve kanalizasyon idaresi kurulmaktadır. Örneğin, ASKİ - Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi, ASAT - Antalya Su ve Atıksu İdaresi Genel Müdürlüğü, İZSU - İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi. Gerek İSKİ gerek diğer su ve kanalizasyon/atıksu idareleri buldukları ilin büyükşehir belediyesi ile organik bağı olan ancak özel bütçeli ve kamu tüzel kişiliğine sahip, kendi özgelirleri ile idare olunan büyük bütçeli profesyonel kuruluşlardır.

1982 Anayasasının 127. maddesinde “büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir” şeklinde bir hüküm yer almıştır. Anayasanın bu hükmüne istinaden 1983 yılında Anakent Belediyeleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Tasarı” hazırlanmıştır. Bu Tasarıya göre son nüfus sayımında belediye sınırları içindeki nüfusu 500.000’den fazla olan belediyeler büyükşehir belediyesi olarak tanımlanmıştır. Aynı Tasarıda büyükşehir belediyesi kurulurken mevcut köy ve belediyelerin tüzel kişiliklerinin korunması önerilmiştir (Dönmez, 1999: 402).

Büyükşehir belediyelerinin yapısına ilişkin yasal düzenlemeye ilişkin hükümler 18.01.1984 tarih ve 18285 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. 2972 sayılı ve Ocak 1984 tarihli Yerel Seçim-

⁹ İSKİ ve diğer su ve kanalizasyon idareleri hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, www.ibb.gov.tr; Kavruk, 2002: 223-226; Keleş, 2006a; Keleş, 2006b: 374-375; 23.11.1981 tarih ve 17523 nolu R.G., 2560 sayılı İSKİ Kanunu.

lerle ilgili Yasada ise bir ildeki belediye sınırları içinde birden çok ilçe bulunması durumunda, ilde büyükşehir meclisi ve ilçelerde ilçe belediye meclisi oluşturulacağı belirtilmiştir. Büyükşehir belediye yönetimine ilişkin Mart 1984 tarih ve 195 sayılı KHK'nın ardından konu, Temmuz 1984'te 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Yönetimine dair Yasa ile düzenlenmiştir. Uygulamaya ilişkin yönetmelik ise Aralık 1984'te yürürlüğe girmiştir (Keleş, 1985: 67-82).

8 Mart 1984'te Büyükşehir Belediye Kararnamesi kabul edildi. Aynı yıl, 23 Mart'ta da Büyükşehir Belediyesi Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yayımlandı. İstanbul, Ankara ve İzmir'de Büyükşehir Belediye Başkanlıkları kuruldu. 26 Mart 1984'ten buyana İstanbul'un belediye başkanları seçimle göreve gelmektedir (www.ibb.gov.tr).

1984 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir'de başlatılan BŞB sisteminde ikinci kuşağı oluşturan Adana, Bursa, Kayseri, Gaziantep ve Konya da bu düzenleme kapsamına alınmıştır. Böylece, büyükşehir belediyesi sayısı 8'e çıkmıştır. 1993'te, üçüncü kuşak olarak 7 şehir daha 3030 sayılı yasa kapsamına alınmıştır. Üçüncü kuşakta Mersin, Eskişehir, Diyarbakır, Antalya, Samsun, İzmit ve Erzurum yer almıştır (Yaşamış, 1995: 94). 3030 sayılı Yasa son olarak 2000 yılında Adapazarı'na uygulanarak bir KHK marifetiyle Adapazarı BŞB kurulmuştur. 3030 sayılı Yasa, 10 Temmuz 2004 tarihindeki 5216 sayılı yeni Büyükşehir Belediye Kanununun yasalaşmasına dek önemli değişikliklere uğramadan yürürlükte kalmıştır.

2. Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Modeline Doğru

17 Ağustos 1999 tarihli depremin ardından, sorunları çözmek ve daha dağınık hale gelen yerleşimi, bir plan çerçevesinde düzene koymak amacıyla 14.01.2000 tarihinde kabul edilen KHK ile "Adapazarı Büyükşehir Belediyesi" kurulmuştur. Adapazarı KHK'nin genel gerekçesinde aynen şu ifadeler yer almaktadır: 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen depremde önemli ölçüde zarar gören Sakarya ilinin merkezindeki kentleşmiş alana büyükşehir statüsü verilmesiyle kentin çevresiyle birlikte yeniden imarı ve altyapısının sağlıklı bir şekilde inşası sağlanması amaçlanmıştır. Aslında, büyükşehir belediyesi statüsü Sakarya iline değil, gerekçede de belirtildiği üzere, Merkez İlçe ve onu çevreleyen birkaç ilçedeki Adapazarı kentsel alanına verilmektedir.

Adapazarı BŞB kurulması hakkındaki KHK'nin 1. maddesinin gerekçesinde, "Sakarya ilinin halen il merkez belediyesi ve aynı zamanda belde belediyesi olan Adapazarı Belediyesinin, KHK'da yer alan ilçe ve belde belediyeleri ile köyleri de kapsamak üzere Adapazarı BŞB'ne dönüştürülmesi" ifadesi kullanılmıştır. İkinci maddenin gerekçesinde ise büyükşehir ilçe kapsamına alınan ilçe belediyelerinin büyükşehir ilçe belediyelerine, belde belediyelerinin ise büyükşehir alt kademe belediyelerine ve halen merkez belediyesi durumunda olan Adapazarı Belediyesi'nin de alt kademe belediyesine dönüşmesi öngörülmektedir.

Ek liste ve KHK'nin diğer hükümleri ile Adapazarı BŞB'nin mevcut yapılanmasından da anlaşılacağı üzere, KHK ile Merkez İlçe Belediyesi adını alan Adapazarı Belediyesi alt/ilk kademe belediyesi olmayıp büyükşehir ilçe belediyesi olmuştur. Bu anlamda, KHK'nin 1. maddesindeki "halen il merkez belediyesi ve aynı zamanda belde belediyesi olan Adapazarı Belediyesi" ifadesi hatalıdır. Adapazarı adının KHK'nin yürürlüğe girmesiyle büyükşehir için kullanılması, Adapa-

zarı Belediyesinin ise Merkez İlçe Belediyesine dönüştürülmesiyle durum daha da karmaşık hale gelmektedir. Büyükşehirlerin kurulması ve üst kademe - alt kademe ilişkileri açısından üçüncü ve karma modeli ifade eden Adapazarı modelinin oluşturulabilmesi de bu karmaşıklığı ortaya çıkarmış gözükmektedir. İkinci kuşaktaki/modeldeki büyükşehir belediyelerin tümünde ve birinci kuşak/modeldeki bazı belediyelerde “Merkez” adını taşıyan ilçede ilin adını taşımayan ve/veya “Merkez İlçe Belediyesi” kullanılmayan belediyeler kurulurken, il ile Merkez ilçesi farklı isimler taşıyan ve “Merkez” adlı bir ilçesi bulunmayan Adapazarı’nda sonradan büyükşehir kurulurken bir Merkez İlçe Belediyesi kurulmuştur.

İkinci maddenin devamında, bağlı olan köylerin statüsü ile ilgili ise, Büyükşehir kapsamına alınan köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak, halen mülki olarak bağlı oldukları ilçe veya bucak merkez belediyesine mahalle olarak katılmaları öngörülmektedir.

593 sayılı KHK ile Adapazarı Büyükşehir Belediyesi’ne, Ferizli ve Söğütlü Belediyeleri “ilçe belediyesi” statüsünde; Merkez’deki ilçesiz -1580’in tanımlamasıyla—belde belediyeleri¹⁰ olan Arifiye, Bekirpaşa, Erenler, Güneşler, Halıköy, Kazımpaşa, Nehirkent, Serdivan ve Yazlık Belediyeleri ise “alt kademe belediyesi” statüsünde bağlanmıştır. Böylelikle 3030 sayılı yasayla ve 504 sayılı KHK ile oluşturulan Büyükşehirlerden farklı hem ilçe hem de alt kademe belediyelerini bünyesinde bulunduran karma bir model ortaya çıkmıştır (Eryılmaz, 2000: 17; Öztekin, 2005: 329-330).

3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununun geçerli olduğu 1984-2004 arasındaki yirmi yıllık dönemde kurulan ilk sekiz büyükşehir belediyesi ilçeli büyükşehir, ikinci gruptaki yedi büyükşehir belediyesi ise ilk kademeli idi. İlçeli büyükşehir belediyelerinde ikinci kademeyi büyükşehir kurulmadan varolan veya kurulma aşamasında oluşturulan ilçe belediyeleri oluştururken, ilk kademeli Büyükşehirlerde ikinci kademeyi o ilin Merkez İlçesinin 2-3 belde belediyesine bölünmesiyle oluşturulan büyükşehir alt kademe belediyeleri oluşturmaktaydı. Ancak Adapazarı Büyükşehir Belediyesi her iki grubun da özelliklerini taşıyan ve aslında bugünkü 5216 sayılı yeni Yasanın özellikleriyle uyumlu karma bir modeldir. Bu karma -üçüncü-- modelde; Sakarya İlinin Adapazarı adını taşıyan merkez ilçesinde Ferizli ve Söğütlü adlarıyla iki yeni ilçe oluşturulması ve Adapazarı Belediyesi ile komşu bazı ilçelerin Merkez İlçe adını almasıyla büyükşehir belediyesi oluşturulmuştur. Kurulurken hiçbir belde belediyesinin statüsünün ortadan kaldırılmaması ve Adapazarı kentsel alanında çok sayıda belde belediyesi bulunması, KHK ile (önceki adı Adapazarı olan) Merkez adını alan ilçede varolan 10 belde belediyesi de Merkez, Ferizli ve Söğütlü ilçe belediyeleri gibi Büyükşehir Belediye Meclisine başkan ve meclis üyelerini üye sayıları ile orantılı olarak gönderme hakkı kazanmışlardır. 5216 sayılı yeni BŞB Kanununun ilgili geçici maddesi gereğince Adapazarı BŞB Valilik binası merkez kabul edilmek suretiyle 20 kilometrelik yarıçapa genişleme hakkını kullanmasıyla Merkez, Ferizli ve Söğütlü ilçe belediyelerine Akyazı,

¹⁰ 5393 sayılı Belediye Kanunu 1580 sayılı ve 1930 tarihli Belediye Kanunundaki belde tanımını farklı tanımlamak suretiyle ilçe merkezi olmayan belediyeli yerleşimleri tanımlamak için kullanılan belde terimini artık bu anlam için kullanılmaz hale getirmiştir. Bucak ve kasaba ise eski belde terimini yeterince doğru tanımlayamamaktadır.

Hendek, Karapürçek ve Sapanca ilçe belediyeleri eklenmiştir. Ayrıca Çaybaşı Yeniköy, Gücücek, Kırkpınar, Kurtköy ve Yeşilyurt Belde veya ilk kademe (5216 sayılı Kanunun tanımıyla alt kademe) belediyeleri ve Adapazarı Büyükşehir Belediyesinde daha önce varolan 10 ilk/alt kademe belediyesine eklenmiştir.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (195.193) nüfusla kurulmuştur. 2000 sayımındaki nüfusları Kocaeli'nden fazla olmasına rağmen Kırıkkale (205.078), Manisa (214.345), Trabzon (215.058), Balıkesir (215.436), Batman (248.406), Sivas (250.307), Elazığ (269.607), Denizli (273.515), Van (284.464), Kahramanmaraş (332.080), Malatya (381.081) ve Şanlıurfa'da (383.870) büyükşehir belediyesi bulunmamaktadır. Kahramanmaraş (326.198), Malatya (381.081) ve Şanlıurfa (383.870) belediyelerinin nüfusları büyükşehir statüsündeki Adapazarı (294.398), Erzurum (366.962) ve Samsun'un (362.756) 5216 sayılı Yasanın uygulanma öncesi nüfusuyla çok yakın değerdedir. Kaldı ki, bu il merkezi belediyeleri, kaba bir genellemeyle, toplam nüfusları ana belediyenin yarısı civarındaki belde ve ilçe belediyeleri çevrelemekte ve hepsi bir kentsel alan oluşturmaktadır.

Şimdiye kadar sürdürülen uygulamalarda il merkezi durumundaki şehirlerin büyükşehir kapsamına alınmaları için nüfuslarının tek başına yeterli olmadığı, daha çok siyasi karar gücünün önemli rol oynadığı sonucu çıkarılmaktadır (Özçağlar, 2005). 5216 sayılı BŞB Yasası kapsamında bir il merkezinde büyükşehir belediyesi kurulması için en az 750.000 nüfus koşulunun getirilmiş olması, bu konuda bir standardın yakalandığına işaret etmektedir. Ancak, Yasayla getirilen düzenlemeler oldukça karmaşık ve tartışmalıdır (Özçağlar, 2005).

Adapazarı modeli aslında orta ölçekli kentsel alanların sorunlarını çözmek açısından önemli bir fırsat ve dönüm noktasıydı; ancak, Adapazarı'na 3030'a tabi büyükşehir belediyesi statüsü sağlamak/vermek yerine farklı yollar tercih edilebilirdi. Örneğin, Adapazarı ve belki benzer sorunları, benzer belde ve ilçe sayıları ile benzer gelişmişlik ve nüfus büyüklüğünde yaşayan ve yaşamakta olan Denizli, Malatya, Trabzon ve Antakya hatta bir ölçüde Manisa ve Aydın için ayrı bir hukuki düzenleme yoluna gidilebilirdi. Bir başka tercih de 3030'da kimi ortanca kentsel alanlar için büyükşehir statüsü ve üst kademenin imkanları ile yetkilerinde kimi değişiklikler yapmak suretiyle aynı kanunu diğer orta ölçekli kentsel alanlara da uydurarak idari/siyasi olarak parçalanmış ancak metropolitenleşme sürecinin henüz başlarında ve sınırlı bir nüfusa sahip kentsel alanlar için farklılaştırılmış bir büyükşehir belediyesi modeli yaratılabilirdi. Böylece, başlangıçta ülkenin en kalabalık üç metropoliten kenti düşünülerek oluşturulan sistem zorlamaya tabi tutulmaksızın uygun bir içerik ve düzenleme ile yaygınlaştırılabilir.

Aslında, orta ölçekli kentsel alanların normal belediye sistemiyle yönetilme gayretini bir açıdan avantaj olarak da değerlendirmek mümkündür; çünkü mevcut iki kademeli büyükşehir sisteminin ciddi derecede aksayan yanları tespit edilmiştir (Örneğin, 7.BYKP, Mahalli İdareler ve Büyükşehir Yönetimi ÖİK Raporu, 1994). Eğer mevcut sisteme yöneltilen eleştiriler ile sistemin aksayan yönlerine ilişkin tespitler ve yapılan öneriler de dikkate alınarak orta ölçekli kentler için yeni bir model önerilecek olursa, bu modelin başarı şansı daha yüksek olacaktır. Başka bir deyişle, sıfırdan bir model yerine mevcut büyükşehir belediyesi modelinden esinlenen yeni bir model daha pratik ve isabetli olacaktır. Ancak, büyükşehir belediye sisteminin orta ölçekli kentsel alanlar

için büyük ölçüde tekrarlanması sakıncalar doğurabilir. En son kurulan ve gerek nüfus gerekse kapsadığı alt kademe belediyesi sayısı ve büyüklükleri (10 alt kademe belediyesi) açısından ilk kurulan ve metropol özellik gösteren büyükşehirlerden ziyade orta ölçekli kentsel alanlara büyük benzerlikler gösteren Adapazarı deneyiminden yararlanmak hayli öğretici olabilir.

3. Büyükşehir Belediye Yönetimi Sisteminde Kentsel Alan Yönetimine Dair Ana Siyasalar

Kentsel alan yönetimine dair siyasaların iki ana ekseninde incelenmesi mümkündür. Bunlardan birincisi mevcut büyükşehir belediyelerinde ve Büyükşehir Belediye Kanunu ile ilgili diğer mevzuat takip edilerek kentsel alan yönetimine dair düzenleme ve anlayışların ortaya konması ve somut örneklerle pekiştirilmesidir. İkinci eksen ise büyükşehir belediyesi statüsüne sahip olmayan diğer kentsel alanların yönetimi için geçerli olan düzenlemeleri ve siyasaları ele alarak incelemektir. Aşağıda mevcut büyükşehir belediyelerinde kentsel alan yönetimi ile büyükşehir belediyesi kurmaya ilişkin siyasalar irdelenmektedir.

3.1. Büyükşehir Belediyesi Kurma ve Kentsel Alan Yönetimine Dair Siyasaların Kaynakları ve Tespiti

Politika çıktılarını izlemek için bakılacak kaynaklar konuya, hâkim aktörlere ve dönemin özelliklerine göre değişmekle birlikte; temel olarak Anayasa ve gerekçesi, ilgili kanunlar ve gerekçeleri, varsa Cumhurbaşkanı veto gerekçesi, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay kararları, kanun hükmünde kararname (KHK), tüzük ve yönetmelikler ile ilgili Bakanlığın genelgelerinden izlenebilir. Varsa Bakanlar Kurulu kararları, üçlü kararname ve gerekçeleri, yasalaşmayan kanun teklifleri de ayrıca incelenmelidir. Kanunlar ve gerekçeleri politikaları izlemek için en önemli çıktılardır.

Uygulamaya yansımaları zayıf kaldığı için daha ikincil kaynaklar olarak da DPT ÖİK Raporları, konuyla ilgili üst düzey bürokratların da katıldığı sempozyum ve seminerler kimi politika alanlarındaki ikincil kaynaklardır. Hükümet ve/veya meclis üzerinde etkili olabilen oda, vakıf, düşünce kuruluşu, enstitü ve araştırma merkezlerinin yayınları ile çevre, eğitim ve sosyal hizmet gibi kimi alanlardaki şuralar da önemli kaynaklardır. Hükümet programları, koalisyon protokolü, parti programları, partilerarası uzlaşma kararları, meclisteki komisyonların görüşleri, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve ilgili bakan gibi üst düzey seçilmiş yöneticiler ile ilgili bakanlıkların müsteşar ve müsteşar yardımcılarının konuşma, açıklama ve sohbetlerdeki söylemleri de incelemeye değer diğer ikincil politika kaynaklarıdır.

Kamu politikalarının baş aktörleri, en azından demokratik ülkelerde, parlamento ve hükümettir. Ancak, siyasalar parlamento/meclis ve hükümete ilaveten, diğer birçok kurum ve aktörün doğrudan ve/veya dolaylı etkisiyle son şeklini almaktadır. Siyasaların şekillenmesi ve değiştirilmesi aşamalarında öncü veya uygulamacı olarak dolaylı roller oynayan bazı aktörlerin etkilerini tespit etmek güçtür. Kimi alanlarda bakanlıklar-arası komisyon ve uzlaşma komisyonları da önemli siyasa belirleyici aktörler olarak karşımıza çıkabilmektedir. Siyasaların daha iyi anlaşılması için başka bazı ikincil kaynaklara da bakılmalıdır. Odalar, vakıflar, dernekler, araştırma merkezleri

gibi kurum ve kuruluşlar ile tek tek kişiler de siyasa aktörleri olabilir. Araştırma merkezleri ve düşünce kuruluşları ile sayıları giderek artan üretici/sektör birlikleri ile yerel yönetim birlikleri ve tüketici dernekleri de kamu siyasalarının oluşumu ve yürütümü üzerinde bizzat veya görüşleri/yayınları ile etkili olabilmektedir¹¹. Kamu siyasaları yapımı ve uygulanmasında rol alan aktörlerin başında kamu kurumları ve görevlileri, siyasal partiler, seçmenler, baskı grupları ve medya gelmekle birlikte, Türkiye'de üst kurullar, odalar ve borsalar, yargı organları, askeri bürokrasi gibi başka aktörlerden de bahsetmek mümkündür.

3.2. 3030 sayılı Eski BŞB Kanununda Büyükşehir Belediyesi Kurma ve Kentsel Alan Yönetimi Düzenlemeleri

Türkiye'de önceki 3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu döneminde büyükşehirlerin kurulması için gerekli nüfus sınırı birkaç kez değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Genellikle 500.000 rakamı telaffuz edilmekle birlikte, bu sınır kimi zaman 300.000'e kadar aşağıya inerken bazen de yukarıya çekilmişti. Büyükşehir belediyelerinin kuruluşu için asgari eşik 300.000'e inse bile, Türkiye'de mevcut (5393 sayılı) ve eski (1580 sayılı) Belediye Kanunları ile yönetilmesi mümkün olmayan 50.000 ile 300.000 arası nüfuslu orta ölçekli kentsel alanlar¹² (Özgür, 2005; 2007) yine de var olacaktır.

1984 yılında yasalaşan 3030 sayılı Kanunla bir yerde büyükşehir belediye idaresinin kurulabilmesi için belediye sınırları içinde birden fazla ilçenin bulunması, şayet yoksa öncelikle merkezi idare tarafından en az iki ilçenin kurulması öngörülmüş idi. Başlangıçta -ilk yıllarda-- Kanundaki bu yol izlenmekle birlikte, sonradan yeni ilçeler kurmanın yapaylığı ve ağır maliyeti nedeniyle, yeni ilçe kurulmaksızın ilk kademe veya bir başka deyişle alt kademe belediyeleri oluşturulmak veya kentsel alan bütünündeki mevcut belediyeler alt kademeye dönüştürülmek suretiyle büyükşehir belediyeleri oluşturulmuştur. Başlangıçta, metropoliten özellik gösteren ve kentsel alan bütünü nüfusu 1.000.000'a yakın veya daha fazla olan kentsel alan bütününde büyükşehir belediyeleri kurulurken, giderek hem metropoliten özellik göstermeyen hem de nüfusu 200.000'lere kadar inen il merkezlerinde büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. Özellikle Kocaeli ve Erzurum örneklerinde açıkça görüldüğü üzere, nüfusu 200.000 civarındaki birkaç il merkezinde büyükşehir belediyesi kurulmuştur. Daha yakın yıllarda kurulan Bursa, Kayseri, Mersin ve Kocaeli gibi kimi büyükşehir belediyelerinin de kapsama alanlarında, özellikle günümüze doğru geldikçe, zaman içinde daha da belirginleşen ve özellikle coğrafi alan kapsamının darlığı şeklinde ortaya çıkan sıkıntılar baş göstermiştir.

"1920'li yılların sosyo-ekonomik ve teknolojik koşullarında oluşturulan il ve ilçe yapıları toplumun bugünkü ihtiyaçlarını karşılamaktan nasıl uzaksa, aynı şekilde bugünkü büyükşehir

¹¹ Çeşitli kurumların (TÜSİAD, TOBB vb) yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasına ilişkin tasarı ve raporları hakkında değerlendirme için bakınız: Keleş, 2006a: 443-506.

¹² Orta ölçekli kentsel alanların tanımı ve sınıflandırılması hakkında bir deneme için bakınız: Özgür, 2005. Özgür bu denemesinde 100.000 - 750.000 arasındaki yerleşim öbeklerinin orta ölçekli kentsel alan olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir.

belediye sistemi gereği oluşturulan anakent ve bağlı belediye yapıları da şehirlerin sorunlarını çözmekten uzak kalmıştır. ... Metropol ve büyükşehir özelliği taşımayan yerleşim yerleri büyükşehir belediyesi haline getirilmiştir” (7.BYKP, Mahalli İdareler ve Büyükşehir Yönetimi ÖİK Raporu, 1994: 115).

3.3. 5216 sayılı BŞB Kanununda Büyükşehir Belediyesi Kurma ve Kentsel Alan Yönetimi Düzenlemeleri

3030 sayılı yasadan farklı olarak 5216 sayılı yasada büyükşehir belediyesi kurulabilmesi için bir il merkezi belediyenin sınırlarına 10 kilometrelik bir mesafe içinde yaşayan nüfusun 750.000’den daha fazla olması kıstası asgari şartlardan en önemlisi olarak getirilmiştir. Kanunun gerekçesindeki 1.000.000 sınırı kanun yasalaşırken 750.000’e düşürülmekle birlikte, büyükşehir statüsü için belirli bir büyüklüğe sahip olma, o yerin fiziki yerleşim durumu ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin de büyükşehir belediyesi kurulması için uygun olması şartı öngörülmüştür. Böylece, hem TBMM üzerinde büyükşehir belediyesi için zaman zaman orta ölçekli kentlerden yükselen taleplerin hem de kıt mali kaynakların verimsiz şekilde kullanılmasının önüne geçilmesi arzu edilmiş olabilir.

Kentsel alan yönetimi büyükşehir belediyelerinin yönetimi hakkındaki 5216 sayılı BŞB Kanunu gibi ana hukuki düzenlemeler kadar mücavir alan hakkındaki düzenlemeler, Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, Belediye Kanunu, Çevre ve Orman Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığının kimi genelge ve tercihleri, İçişleri Bakanlığı ve Danıştay kararları tarafından da etkilenmektedir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun amacı 1. maddesinde şöyle ifade edilmektedir: “Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyesi yönetiminin hukukî statüsünü düzenlemek, hizmetlerin plânlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesini sağlamaktır.” “Tanımlar” başlığını taşıyan 3. madde büyükşehir belediyesi, ilçe belediyesi ve ilk kademe belediyesini şöyle tanımlamaktadır:

Bu Kanunun uygulanmasında; a) Büyükşehir belediyesi: En az üç ilçe veya ilk kademe belediyesini kapsayan, bu belediyeler arasında koordinasyonu sağlayan; kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; idarî ve malî özerkliğe sahip ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisini, ... c) İlçe belediyesi: Büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan ilçe belediyesini, d) İlk kademe belediyesi: Büyükşehir belediye sınırları içinde ilçe kurulmaksızın oluşturulan ve büyükşehir ilçe belediyeleriyle aynı yetki, imtiyaz ve sorumluluklara sahip belediyeyi, ifade eder.

Büyükşehir Belediye Kanununun İkinci Bölümü “Büyükşehir Belediyesinin Kuruluşu ve Sınırları” başlığını taşımaktadır. Bu Bölümdeki “kuruluş”u düzenleyen 4. maddeye göre, “Belediye sınırları içindeki ve bu sınırlara en fazla 10.000 metre uzaklıktaki yerleşim birimlerinin son nüfus sayımına göre toplam nüfusu 750.000’den fazla olan il belediyeleri, fizikî yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri de dikkate alınarak, kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir.” Yukarıda da verilen, 3. maddede, “En az üç ilçe [ve/]veya ilk kademe belediyesini kapsayan ...” ifadesi ile kurulacak büyükşehir belediyeleri içinde en az üç belediye bulunacaktır, ancak üç belediye bir kuruluş şartı olarak doğrudan ifade edilmemiştir. Madde 4’ün gerekçesinde

deki, "Ayrıca, o yerin fizikî yerleşim durumu ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin de büyükşehir belediyesi teşkilâtı kurulması için uygun olması gerekmektedir" ifadesi ile büyükşehir belediyesi kurulması için iki muğlâk şarta daha Kanunda yer verilmiştir.

3.4. 5216 sayılı Kanunla Getirilen Pergel Düzenlemesi ve Sonuçları

Cumhurbaşkanı, 2003 yılının son günlerinde Meclis'e gelen 5019 sayılı "Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değişirtilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"un 2. ve geçici 2. maddelerinin bir kez daha görüşülmesi için, Kanunu 26 Aralık 2003 tarihinde Meclis'e geri göndermiştir. İade edilen 5019 sayılı Kanunun geçici 2. maddesi şöyledir:

Büyükşehir belediye sınırları içerisinde kalan ilçe ve beldelere hangi köylerin mahalle olarak katılacağı, bu Kanunun yayımını müteakip en geç yedi gün içinde ilgili valilikler tarafından tespit ve ilan edilir. Bu Kanunun yürürlük tarihinden önce seçim takvimi uygulamaya konulmuş olsa dahi, bu Kanun gereğince oluşacak yeni sınırlar büyükşehir belediyeleri için seçim çevresi kabul edilir. 28 Mart 2004 tarihinde yapılacak Mahalli İdareler Seçimlerinde büyükşehir belediyeleri için bu sınırlar, Yüksek Seçim Kurulunca esas olarak alınır. Büyükşehir belediye sınırları içerisine alınan ilçe belediyelerinin sınırları, ilçe belediyesi için seçim çevresi, ilk kademe belediyelerinin sınırları ilk kademe belediyeleri için seçim çevresi sayılır.

2003 tarihli ve 5019 sayılı Kanun değişikliği girişimi Cumhurbaşkanınca veto edilince, pergel düzenlemesi 2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununda benzer biçimde yeniden düzenlenmiştir.

5216 sayılı Yasa; mevcut büyükşehirlerin alanını Kocaeli ve İstanbul'da il sınırlarına, diğerlerinde ise -nüfusa göre- 20, 30 ve 50 km formülleri ile yaklaşık olarak gerçek metropoliten alana kadar genişletmiştir. Aslında, formülün yarattığı -oldukça suni ve çember biçimli sınır çizme şeklindeki- sıkıntılı durumlar 2005 düzenlemeleri ve her bir büyükşehir belediyesi için yerinde yapılan çalışmalar sonucunda hafifletilmiştir. Bu ilginç ve sıra dışı formül başta olmak üzere, 5216 sayılı Kanunun uygulanmasıyla, Türkiye gerçek büyükşehir belediye sistemine sahip az sayıdaki ülkeler arasında yerini almıştır/almaktadır.

5216 sayılı Kanunun geçici 2. maddesi şöyledir: Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte; büyükşehir belediye sınırları, İstanbul ve Kocaeli ilinde, il mülkî sınırdır. Diğer büyükşehir belediyelerinde, mevcut valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülkî sınırları içinde kalmak şartıyla, nüfusu bir milyon (1.000.000)'a kadar olan Büyükşehirlerde (Adapazarı, Erzurum, Sam-sun, Eskişehir, Kayseri, Mersin, Diyarbakır, Antalya, Konya, Gaziantep) yarıçapı yirmi kilometre (20 km), nüfusu bir milyondan iki milyon (1.000.000-2.000.000)'a kadar olan büyükşehirlerde (Adana, Bursa), yarıçapı otuz kilometre (30 km), nüfusu iki milyon (2.000.000)'dan fazla olan büyükşehirlerde (İzmir ve Ankara) yarıçapı elli kilometre (50 km) olan dairenin sınırı büyükşehir belediyesinin sınırını oluşturur. Bu sınırlar içerisinde kalan ilçeler büyükşehir ilçe belediyeleri, beldele büyükşehir ilk kademe belediyeleri haline gelir.

Bu belediyeler hakkında bu Kanun ile Belediye Kanununun belediyelerin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasına veya başka bir belediyeye katılmasına ilişkin hükümleri uygulanmaz. Bu sınırlar

içinde kalan köylerin tüzel kişiliği sona ererek mahalleye dönüşür. Bu şekilde oluşan mahallelerin katılacağı ilçe veya ilk kademe belediyesi, büyükşehir belediye meclisince belirlenir. Orman köylerinin tüzel kişiliği devam eder. Ancak ormanlarla ilgili diğer kanun hükümleri saklı kalmak üzere bu köyler imar bakımından büyükşehir belediyesinin mücavir alanı sayılırlar. Bu köylerde su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütme görev ve yetkisi ilgili büyükşehir belediyesine bağlı su ve kanalizasyon idaresine aittir.

Veto edilen 2003 tarihli ve 5019 sayılı BŞB kanununda değişiklik yapan (2'si ana, 2'si yürürlük) Kanun Teklifinin geçici 2. maddesinde, mevcut valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülkî sınırları içinde kalmak şartıyla; 1.000.000'a kadar 25km, 1.000.000'dan 2.000.000'a kadar 30km, 2.000.000'dan 5.000.000'a kadar 50km yarıçapında çizilen bir çember içindeki tüm yerleşim birimleri büyükşehir belediyesine dahil edilir. Nüfusu 5.000.000'dan fazla veya valilik binası merkez kabul edilerek il merkezinin en uzak ilçelerin belediye sınırına kuş uçuşu 50 kilometreden az mesafesi olan büyük şehirlerde il mülki sınırı büyükşehir belediyesinin sınırı kabul edilir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununda (2004) geçici 2. madde ile mevcut valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülkî sınırları içinde kalmak şartıyla; nüfusu 1.000.000'a kadar 20km, 1.000.000'dan 2.000.000'a kadar 30km, 2.000.000'dan fazla 50km yarıçapında çizilen bir çember içinde kalan alandaki tüm yerleşim birimleri büyükşehir belediyesinin yeni sınırlarını oluşturur. İstanbul ve Kocaeli ilinde ise il mülkî sınırı büyükşehir belediyesinin sınırındır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun geçici 2. maddesine göre büyükşehir statüsündeki il merkezlerimizin (İstanbul ve İzmit dışında) belediye hizmet alanları bir daireyle sınırlanmaktadır. Hiçbir bilimsel dayanağı olmayan, tamamen gelişigtüzel bir biçimde yapılan bu geometrik çizimlere göre valilik binası merkez tayin edilerek çizilen dairenin içine giren kırsal kesimdeki köy yerleşmeleri şehre bağlı mahalle haline gelmektedir. 2005'de 5390 sayılı Kanunla yapılan değişiklik önce-sinde, daire çizgisine bitişik olduğu halde çizimin biraz dışında kalan köyle dairenin tesadüfen içinde kalan köy arasında hiçbir fark olmuyor ve büyükşehir belediyesinin sınırları çok suni biçimde çiziliyordu.

2.7.2005 tarihli ve 5390 sayılı Kanun ile 5216 sayılı Kanuna eklenen "işlenmeyen hükümler" şöyledir: 5216 sayılı Kanunun geçici 2. maddesinin birinci fıkrası gereğince büyükşehir belediyesi kapsamına alınan ilçelerin mülkî sınırları içinde kalan, ancak aynı fıkrafta belirtilen sınırlar dışında olan belediye ve köyler, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren iki yıl içinde belediye meclisi veya köy ihtiyar heyetinin talebi üzerine büyükşehir belediye meclisinin kararı ve İçişleri Bakanlığının onayı ile başka bir işleme gerek kalmaksızın büyükşehir belediye sınırları içine alınabilir. Bu köylerin mahalle olarak hangi ilçe veya ilk kademe belediyesine katılacakları aynı meclis kararında gösterilir. 5216 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesinin birinci fıkrası gereğince merkezleri büyükşehir belediyesi sınırları dışında kalan ilçelerin, büyükşehir belediye sınırları içine giren belediye ve köyleri, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren iki yıl içinde belediye meclisi veya mahalle ihtiyar heyetinin kararı ve büyükşehir belediye meclisinin görüşü üzerine İçişleri Bakanlığının onayı ile başka bir işleme gerek kalmaksızın, eski statüleriyle, büyükşehir belediye sınırları dışına çıkarılabilir.

5390 sayılı Kanun ile yapılan bu ek düzenleme suretiyle 16 büyükşehir belediyesinde 20, 30 ve 50 km yarıçap formülleri uygulanarak elde edilecek sınırların daha gerçekçi olmasına olanak tanınmaktadır. Böylece, ilçe merkezi büyükşehir belediyesine giren ancak kendileri büyükşehir belediyesinin yeni sınırları dışında kalan belde ve köylerin de büyükşehir belediyesine katılması mümkün olmaktadır. Tersine, ilçe merkezi büyükşehir sınırlarına girmediği halde kendileri büyükşehir belediyesi sınırlarında kalan belde belediyeleri ve köylerin ise büyükşehir sınırları dışına eski statüleriyle çıkartılmasına da olanak tanınmaktadır.

Sonuçta, tam daire şeklinde bir büyükşehir belediyesi yerine kanun koyucunun 5216 sayılı ana kanundan bir yıl sonra yaptığı düzenleme ile zigzaglı bir büyükşehir sınırı elde edilebilmektedir. Yine de, büyükşehir belediyesi ile bağlantısı çok zayıf olan, yüksek bir dağ, büyük bir göl gibi doğal engellerle büyükşehir belediyesinden fiziki olarak ayrı bir ilçe veya belde belediyesinin büyükşehir sınırlarına dâhil edilmesi mümkün olmaktadır. Bu durum ilgili kilometreler tutunca otomatik olarak gerçekleşmekte, ayrı kalması gereken bir yerleşim birimi gereksiz yere büyükşehir ilçe veya ilk kademe belediyesi haline gelebilmektedir.

5216 sayılı büyükşehir belediyesi kanunu ve 5390 sayılı değişiklik kanunu ile şekillenen pergel düzenlemesi sonrası Türkiye'de 16 büyükşehir belediyesinde 160'ı 10.000 nüfusun altında olmak üzere, toplam 259 ilk kademe belediyesi bulunmaktadır. 5'i 10.000'den az nüfusa sahip olmak üzere, toplam 55 ilçe belediyesi bulunmaktadır. Bazı illerde ilçe ve/veya ilk kademe belediyelerinde sınırlı bir artış olurken genellikle bu sayı ciddi olarak artmıştır. Artış daha çok ilk kademe belediyelerinde olmuştur. Örneğin sadece kalabalık nüfuslu 2 (Ceyhan ve Yüreğir) ilçe belediyesine sahip Adana'da şu anda 3 ilçe belediyesi ve 17 ilk kademe belediyesi bulunmaktadır (Adana Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı)

3030 sayılı Kanun yürürlükte iken Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin 42.000 Ha (420 kilometrekare) olan yetki alanı içerisinde Muratpaşa, Konyaaltı ve Kepez olmak üzere üç alt/ilk kademe belediyesi yer alıyordu. 5216 ve 5390 sayılı Kanunlardan sonra Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları genişlemiş ve 3030 Sayılı Kanuna göre büyükşehir sınırları içerisinde bulunan üç belediyeye ek olarak 11 ilk kademe belediyesi daha yetki alanı içerisine alınmıştır. 5216 Sayılı Kanuna göre, yeni büyükşehir sınırları içerisinde kalan 11 belde belediyesi (Aksu, Beldibi, Çalkaya, Çığlık, Doyran, Döşemealtı, Düzlerçamı, Pınarlı, Varsak, Yeşilbayır, Yurtpinar) büyükşehir ilk/alt kademe belediyeleri haline gelmiştir. Yeni sınırlar içinde kalan ve tüzel kişiliği sona ererek mahalleye dönüşen 21 orman köyünün ise tüzel kişiliği sona ererek mahalleye dönüşmüştür (www.antalya.bel.tr).

195.193 nüfusla kurulan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 5216 sayılı Yasanın uygulanmasıyla 1.122.914 nüfusa erişmiştir. İki alt kademe belediyesinden Kocaeli Büyükşehir Belediyesindeki bu sınırlı nüfusun ötesinde de sorunlar olduğu Gebze ve Merkez ilçelerinin nüfusları incelenmesiyle de anlaşılabilir. Merkez İlçe 2000 yılında toplam 373.034 nüfusa sahipken Gebze İlçesi aynı yıl 421.932 nüfusa sahip idi. Pergel düzenlemesinin uygulanması sonucu diğer büyükşehir belediyelerinin (2000 nüfus sayımı bazında) nüfusları genelde sınırlı ölçüde artmıştır. Örneğin, Adapazarı'nın nüfusu 294.398'den 361.235, Samsun'un 363.180'den 438.788'e ve Eskişehir'in nüfusu 482.793'den 503.752'ye yükselmiştir. Nispeten ciddi bir artış da nüfusu 283.752'den 428.156'ya artan Adapazarı Büyükşehir Belediyesinde gözlenmiştir.

4. Büyükşehir Belediyesi Kurma Yönündeki Kanun ve KHK Teklifleri: 1993-2006 Dönemi

Türkiye’de nüfusları 300.000 sınırını geçmiş ve büyükşehir belediyesine sahip olmayan veya büyükşehir belediyesi ilçesi olmayan 10 kadar merkez ilçe bulunmaktadır. Ayrıca ilçe nüfusu 100.000 ile 300.000 arasında 100 civarında ilçe bulunmaktadır (Özgür, 2005: 476-483). Bunların yarısından fazlasında, nüfusun önemli kısmı birden fazla yerleşim biriminin ilçe merkezi ana belediye etrafında biraraya gelmesiyle oluşan kentsel alan bütünü özelliği göstermektedir. Bu kentsel alanlarda, idari parçalanmışlığın nasıl yönetileceğine ilişkin bugüne kadar üretilen çözümler yetersiz gelmiş veya uygulanamamıştır.

İdari açıdan parçalanmış kentsel alan özelliği gösteren ve nüfusu 100.000’den fazla olup büyükşehir belediyesi statüsüne sahip olmayan bu yerleşim öbeklerinden Malatya, Denizli, Trabzon, Antakya, Kahramanmaraş, Balıkesir, Zonguldak, Ordu, Manisa ve Aydın başı çekmektedir. Bunlardan özellikle Denizli, Malatya, Trabzon, Antakya, Aydın ve Zonguldak gerek nüfusları, gerek parçalanmışlık dereceleri ve gerekse alt bölge merkezi olmaları gibi nedenlerle kentsel alan yönetimi, ülke refahı, yaşam kalitesi gibi faktörler açısından oldukça önemlidir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununa hükümleri aynen uygulandığı takdirde, idari yapısı parçalanmış bu il merkezlerinden sadece Malatya, Denizli ve Şanlıurfa’nın yakın gelecekte büyükşehir belediyesi statüsüne kavuşma ihtimali bulunmaktadır. Onları daha uzun dönemde Antakya, Kahramanmaraş ve Van izleyebilir. Bunların dışında kalan orta ölçekli kentsel alanların yakın gelecekte büyükşehir belediyesi statüsü alma ihtimali, 750.000’lik nüfus şartını yakalama ihtimallerinin zayıf olmasından dolayı, düşüktür.

Bu kentsel alan bütünlüklerinin yönetimi Türkiye’nin ekonomik gelişmesi, nüfusun dengeli dağılımı, yüksek mal ve hizmetlerin (high order goods and services) halka en yakın yerleşimlerde sunulması, en büyük kentlere yığılmanın hafifletilmesi gibi nedenlerle oldukça önemlidir. Bu kentsel alanların, büyükşehir belediyesi veya güçlü alternatif yönetim model(ler)i ile daha iyi yönetimi sağlanmadığı takdirde, ülke ve bölge refahına katkıları da sınırlanmış olmaktadır. Bu kentsel alanların, kimilerinin hayli ısrarlı ve tekrarlayan, büyükşehir belediyesi olma taleplerini biraz da buna bağlamak olasıdır.

Yapısı itibariyle büyükşehir belediyesi kurulmasına çok daha uygun olan (nüfus, yerleşim birimi sayısı, idari parçalanmışlık, yerleşim birimlerinin içiçe geçmişliği gibi açılardan) Ordu, Antakya (Hatay), Adıyaman, Aksaray Zonguldak ve Manisa’da büyükşehir belediyesi kurmak için herhangi bir kanun teklifi, tespit edebildiğimiz kadarıyla, verilmemiştir. Antakya, Aydın, Manisa, Edirne ve Zonguldak’ta büyükşehir belediyesi statüsü ilin kimi milletvekilleri ile il merkezi belediyenin belediye yönetimi/başkanları gibi bazı ilgili aktörlerin gündemine gelmiştir. Aydın’da konu ilin gündemine Hüseyin Aksu’nun belediye başkanlığı döneminde (1994-2002) gelmiş, il merkezinde yapılan çalışmalar ve kampanyalara rağmen konuyla ilgili --tespit edebildiğimiz kadarıyla-- bir kanun teklifi Meclis’e verilmemiştir.

1993-2006 arasında büyükşehir belediyesi kurma hakkında verilen kanun ve KHK tekliflerinde ve tasarılarında büyükşehir belediyelerinin nasıl kurulacağına, sınırların ve ikinci kademe belediyelerin nasıl belirleneceğine dair dört farklı yöntem/yol’un ortaya çıktığı söylenebilir:

1. Bazı illerde tasarı ile doğrudan yeni ilçeler kurmakla (Balıkesir örneği),
2. Bazı illerde detay hakkındaki kararı Bakanlar Kuruluna bırakılmakla (Şanlıurfa örneği),
3. Bazı illerde Adapazarı modeline uygun olarak --Adapazarı, kimi Trabzon ve Denizli tekliflerinde-- hem yeni ilçelerin kurulması hem de kimi belde belediyelerinin varlıklarının korunması suretiyle¹³,
4. Bazı illerde detaylı planlar hazırlanmaksızın ama hem merkezde yeni ilçeler kurmak hem de çevredeki birkaç ilçeyi kurulması teklif edilen büyükşehir belediyesine bağlamak suretiyle (özellikle Malatya, bazı Denizli teklifleri).

DPT tarafından Türkiye'deki, mevcut 35446 yerleşme merkezi kademeli olarak 7 gruba ayrılmıştır. Kademelenmenin en altında 35117 adet köyün bulunduğu 1. kademe merkezleri yer almaktadır. En üzerinde ise 7. kademe merkez olarak İstanbul yer almaktadır. İkinci derece polarize merkezler Ankara, İzmir, Adana, Gaziantep'tir. İkinci derecede polarize bölge olan bu dört bölge merkezi durumundaki büyük kentlere üst bölge metropolü adı verilmektedir. Sayıları 11'i bulan beşinci kademe merkezler, üçüncü derecede polarize bölgelerdir. Bunlar Bursa, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Kayseri, Konya, Malatya, Samsun, Sivas ve Trabzon'dur (8.BYKP, Bölgesel Gelişme, 2000: 141).

Eğer DPT'nin çalışması ile önerimizi birlikte değerlendirecek olursak, 5. kademe merkezler arasında olup büyükşehir belediyesi statüsü bulunmayan Malatya, Sivas ve Trabzon'u ya büyükşehir statüsüne kavuşturmak veya bu ve onlara ilaveten özellikle 4. kademede uygun yerleşim öbeklerini acilen "orta ölçekli kentsel alan" olarak ilan edip, bunlara özel statü getirmek veya bir "orta ölçekli kentsel alan belediyeleri kanunu" çıkarmak gerekebilir.

İlginç olanı, Yaşamış'ın da (1995) vurguladığı üzere, nüfus ve diğer bazı kriterler açısından büyükşehir olmaya yakın ve kimisi 5. kademe yerleşim merkezi olarak nitelenen bu yerleşimlerin halen büyükşehir statüsüne kavuşturulmaması, ama öte yandan, Erzurum ve Samsun gibi metropoliten özellik gösterdiği şüpheli bazı merkezlerin büyükşehir belediyesi kuruldukları zamandaki alan nüfusları Malatya, Elazığ, Sivas ve Trabzon gibi diğer bazı 5. kademe merkezlerin bugünkü kentsel alan nüfuslarından küçük olmasıdır.

Kocaeli, Erzurum, Samsun, Eskişehir ve Kayseri'nin büyükşehir belediyesi statüsüne kavuştukları tarihteki nüfusları, DPT'nin çalışmasında 4. veya 5. kademede yer alan Malatya, Hatay, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa'nın 2000 nüfus sayımı sonucu ortaya çıkan kentsel alan nüfuslarından daha küçüktür. Bunlardan Trabzon'un, 2000 Nüfus Sayımına göre, Merkez İlçe nüfusu 283.233 ve belediye nüfusu ise 214.949'dur, ancak bu sınırlı nüfusuna rağmen, Trabzon komşu ilçeleriyle birlikte metropoliten özellikler göstermektedir. Öte yandan, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Van gibi kimi merkezler ise yüksek nüfuslarına rağmen ne büyükşehir olabilmişler

¹³ Bu yolla belde/alt kademe + ilçe belediye büyükşehir belediyeleri oluşturulmak istenmiştir. Aslında, model tam ifade edilmemiş olmakla birlikte teklifler yeni bir modeli dolaylı olarak işaret etmektedir.

ne de 5.-7. derece merkezler arasında yer alabilmişlerdir. Yine de, nüfusça kalabalık olan bu yerleşimlere özel statü veya önermekte olduğumuz orta ölçekli kent/kentsel alan gibi bir statü verilmesi uygun olabilir.

Adapazarı 303.989 nüfusu ile büyükşehir belediyesi olarak kurulduğunda hem çok sayıda (10 adet) alt kademeyi hem de 2 ilçe belediyesini kapsar yapıya sahip sıradışı bir büyükşehir belediyesi olmuştur. 5216 sayılı BŞB Kanunu öncesinde Adapazarı dışında hiçbir büyükşehir belediyesinde hem alt kademe belediyesi hem de ilçe belediyesi bulunmamaktaydı. 5216 sayılı Kanun öncesinde İstanbul'da 27, Ankara'da 8 ve İzmir'de 9 ilçe belediyesi bulunmaktaydı. 5216 sayılı BŞB Kanunu öncesinde, İstanbul, Ankara, İzmir ve Adapazarı dışında kalan diğer BŞB'lerde en fazla 4 alt kademe veya ilçe belediyesi mevcut idi. Samsun ve Erzurum'da 4'er ilk/alt kademe belediyesi varken Mersin ve Diyarbakır'da 3'er Eskişehir'de ise 2 ilk/alt kademe belediyesi bulunmaktaydı. 5216 öncesi toplam 12 (2+10) ilçe ve alt kademe belediyesi bulunan Adapazarı hem mevcut BŞB'ler hem de BŞB olmak isteyen diğer il merkezleri için iyi birer örnek oluşturmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 22. Dönem 9 Temmuz 2004 tarihli 113. Birleşiminde Büyükşehir Belediyeleri Kanunu görüşülürken 4. maddeye ilişkin iki öneri/önerge verilmiştir. İlk önerge ile Tasarının 4 üncü maddesine, "belediye sınırları içinde; havaalanı, liman, üniversite ve yatırımcı kuruluş bölge teşkilatı olan, il belediyeleri, birinci fıkradaki nüfus şartını taşımasalar bile, kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir" şeklinde bir fıkranın eklenmesi teklif edilmektedir. Benzer biçimde, ikinci önerge ile 4 üncü maddeye aşağıdaki hükmün ikinci fıkra olarak eklenmesi teklif edilmiştir: "Endüstri ve sanayileşme durumu, ülke ekonomisine katma değer katkısı ve ülkenin stratejik hedefleri gözetilerek büyükşehir belediyesi olmasında kamu yararı bulunan belediyeler de, kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir". Plan Ve Bütçe Komisyonu Sözcüsü Sabahattin Yıldız (Muş) ile Hükümet adına İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu (İstanbul) her iki önergeye de katılmamışlar ve oylamada da önergeye yeterince olumlu oy çıkmamıştır.

5. Tespitler, Genel Değerlendirme ve Öneriler

Çalışmanın bu bölümünde aşağıda genel tespitlere yer verilmektedir.

Nüfusunun çok azı kentlerde yaşayan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından nüfusun çoğunun kentsel alanlarda yaşamakta olduğu 1980 ortalarına kadar uygulanan 1580 sayılı tek tip belediye modelinin yetersizliği ve sakıncaları 1984 yılında büyükşehir sistemine geçmekle kısmen atlatılmış gözükmektedir. 1984 tarih ve 3030 sayılı ilk ve 2004 tarih ve 5216 sayılı son (ikinci) Büyükşehir Belediyesi Yasaları bu statüyü alabilmiş kentsel alanların yönetimi açısından önemli katkılar sağlamıştır, ancak her iki Yasa da farklı yönlerden eleştirilmektedir.

Bu yasaların mevcut 16 büyükşehir belediyesi alanında uygulanmasına yönelik olumlu ve olumsuz görüşler bir yana, büyükşehir belediyesi statüsü alamamış ve geçerli hukuki düzenlemeye göre bu statüyü alması çok zor gözükenden diğer orta ölçekli kentsel alanların yönetimine ilişkin literatürde ve pratikte çok az tartışma bulunmaktadır.

Aşağıda çalışmanın bütününe ilişkin genel tespitler başlıklar halinde sunulmaktadır:

- Türkiye'de büyükşehir belediye sistemi, özellikle son hukuki düzenlemeler ve uygulamalar neticesinde Dünya'da nispeten olgunlaşmış ilginç ve örnek sistemlerden birisi haline gelmiştir.
- Diğer yerel yönetim yasaları ve son dönemdeki ilgili yasalar Cumhurbaşkanınca veto edilirken, yerel yönetim gelirleri yasasının kanunlaşma süreci devam etmektedir. Büyükşehir Belediyesi Kanunu ise reform hareketinin başlarında ve veto edilmeksizin yasalaşmıştır.
- Zamanla, 2004'e kadar olan dönemde, özellikle nüfus açısından kalabalık ilçeli büyükşehir belediyelerinin büyük ilçeleri birkaç ilçe belediyesine bölünmüştür. Bunlara İstanbul'da Bakırköy ve İzmir'de Konak özellikle örnek olarak verilebilir. Ancak, ilçesiz alt kademeli ikinci kuşak büyükşehir belediyelerindeki büyük belde belediyelerinde hiçbir bölünme olmamıştır.
- 5216 sayılı ve onu tamamlayan/düzelten 5390 sayılı Kanunların 2004'den itibaren uygulanması ile daha önce ilk/alt kademe belediyesi olmayan büyükşehir belediyeleri alt kademe belediyesine, daha önce sadece ilk/alt kademe belediyesi bulunanlar ise ilçe belediyesine kavuşmuştur.
- Mevcut büyükşehir belediyelerinde pergel düzenlemesi ile nüfus sınırlı ölçüde, belediye sayısı orta veya büyük ölçüde artarken, alan genellikle yüksek ölçüde artış göstermiştir. Bunlardan Kocaeli Büyükşehir Belediyesinde alan orta ölçüde artarken nüfus katlanarak artmıştır.
- Sonuçta, Türkiye'nin büyükşehir belediye sisteminde aşırı güçlü birinci kademe belediyesine karşın özellikle mali ve idari kapasitesi ile yetki ve görev alanı hayli sınırlandırılmış ikincil kademe belediyeleri yaratılmış, güç orantısız derecede paylaştırılmıştır.

***/**

- Büyükşehir sistemi ve uygulamaları ile kentsel alanların yönetiminde rol oynayan aktörlerin sayı ve çeşitleri artmaktadır. Büyükşehir belediyesi ve kentsel alan yönetiminde etkili olan veya olmak isteyen belediye yönetimleri gibi kamu kurumu niteliğindeki yerel aktörlerin de rolü ve sayıları artmaktadır.
- Parlamento dışındaki vakıflar, odalar, düşünce kuruluşları, yerel yönetim birlikleri gibi aktörlerin büyükşehir siyasetinde, özellikle de temel hukuki düzenlemelerde rolü halen çok sınırlıdır. Yerel halk; büyükşehir siyaseti, büyükşehirlerin kuruluşu ile ilgili kararlar ve kentsel alan yönetiminde etkin değildir. Vatandaşların bilgilendirilmesi ve katılımına yönelik ana aktörler tarafından yürütülen çabalar neredeyse yoktur.

***/**

- Büyükşehirlerin sayısı 1983-1993 arasında hızlı artış göstermiştir. Başlangıçta üç metropoliten alanın yönetimi için kurulmuş olan büyükşehir belediye sistemi içinde yer alan belediyelerin sayısı 1993'de 15'e ve 2000'de 16'ya ulaşmıştır. 1993-2006 döneminde ise sadece bir BŞB kurulmuştur. Yeni büyükşehir belediyesi kurulmasını önleyici yönde

bir irade oluştuğu veya Meclis süreci ve erken seçimler ile koalisyon hükümetlerindeki partilerin anlaşma sorunundan kaynaklanan aksamaların olduğu gözükmemektedir. 1990'lı yıllardaki ve 2000'li yılların başlarındaki büyükşehir belediyesi kurma tekliflerine artık daha az rastlanmaktadır.

- Büyükşehir belediyelerinin kuruluşu 1990'larda önemli gündem maddesiydi, 5216 sayılı BŞB Yasasıyla gündemden büyük ölçüde düştü; çünkü 5216 sayılı yasa bir belediye ve sınırlarına 10 km mesafede 750.000 gibi nispeten büyük bir nüfus kriteri getirdi. Büyükşehirlerin kuruluşunu -yeni büyükşehir belediyesi kurulmasını zorlaştırma için-- daha netleştirme, kriterleri belirginleştirme eğilimine rağmen yeni kriterler de yetersizdir. (Kriterler denemeleri için bakınız: Yaşamış, 1995)

- 1993-2004 arasında nüfus yapısı, idari parçalanmışlığı, potansiyel büyükşehir belediyesi alanının birkaç ilçeye ilaveten -kimileri nüfusça kalabalık-- çok sayıda belde belediyesini de kapsayabilecek Zonguldak, Denizli, Trabzon, Malatya gibi il merkezlerinin büyükşehir yapılmasına yönelik yasa teklifleri de gündeme gelmiştir.

- Türkiye'de metropoliten özellikler gösterdiği düşünülen İzmir ve İstanbul gibi birkaç önemli kentsel alanın yönetimi için 1982 Anayasası öncesinde belediye birlikleri ve benzeri öneriler getirilmişse de bunlar yasalaşamamıştır. İstanbul, Ankara, İzmir, Zonguldak gibi kentsel alanlar için 1980 öncesi getirilen özel çözümler de yetersiz kalmıştır. Büyükşehir belediyesi kurulamamış diğer büyükçe kentsel alanlar dezavantajlı konuma düşmüşler ve normal belediye kanunuyla yönetilemeyen parçalanmış idari yapıları dolayısıyla bunlar için yeni bir model ihtiyacı doğmuştur.

- Türkiye'de mevcut büyükşehir belediyelerinde alan yönetimi ve yeni katılan belediye ile köylerin statüleri konularında sıkıntılar bulunmaktadır. Ancak, daha önemli sıkıntının büyükşehir belediye statüsü olmayan diğer orta ve küçük ölçekli kentsel alanlarda, özellikle de hayli parçalanmış idari/siyasi yapıya sahip Denizli, Trabzon, Malatya, Antakya, Kütahya gibi il merkezleri ile Alanya ve İskenderun gibi ilçe merkezlerinde olduğu söylenebilir. Türkiye'nin kamu yönetimi sisteminde atanmış bürokratlar ve siyasal karar alıcılar orta ölçekli kentsel alan yönetimi sorununa 5393 sayılı yeni Belediye Yasasındaki 4. 8. ve özellikle 11. maddeler ile Yerel Yönetim Birlikleri Kanunu gibi kimi kısmi çözümler önermektedir.

- Orta ve küçük ölçekli kentsel alanların yönetim sorunlarını hafifletmek için şu alternatif ve/veya tamamlayıcı yasa, mekanizma ve kanun maddeleri bulunmaktadır: Belediye birlikleri, 5393 sayılı Belediye Kanununun 8. ve 11. maddelerinde düzenlenen katma ve birleşme, mücavir alan genişletmesi¹⁴, belediyelerarası işbirliği.

- Halen Türkiye'nin kamu yönetimi sisteminde ve belediye yönetimi siyasalarında, kentsel alan yönetiminin önemi yeterince anlaşılmış gözükmemektedir. Özellikle parçalanmış kentsel

¹⁴ Mücavir alan 1580 sayılı eski ve 5216 sayılı yeni Belediye Kanunu tarafından tanınmak ve metin içerisinde yeri gel-dikçe atıfta bulunulan ancak aslen başka hukuki düzenlemelerce şekillendirilen ve giderek bazı belediyeler tarafından başarıyla uygulanan bir düzenlemedir.

alanlarda yaşanan yönetim sorunları ve bunlar arasında 10 değişik il merkezinden 1993' den buyana yükselen büyükşehir belediye statüsü talepleri konuyu biraz gündeme taşımışsa da, sorun/konu Türkiye'nin belediye yönetimi sistemi, siyaseti ve siyasaları açılarından yeterince incelenmemiştir.

• Adapazarı Büyükşehir Belediyesi, i) kentsel alanın toplam ve bu alandaki belde belediyelerinin nüfusları, ii) idari/siyasi parçalanmışlık düzeyi, iii) belde (ilk/alt kademe) belediyeleri ile ilçe belediyelerini birlikte kapsamak suretiyle kurulması, iv) 1983-1993 arasındaki ardi ardına kurulan büyükşehir belediyelerinden yedi yıl sonra kurulması gibi nedenlerle psikolojik olarak yeni bir dönemin başlangıcını ifade ediyordu. Adapazarı Büyükşehir Belediyesi BŞB kurulması için teklif verilen diğer iller için model olabilmeye yakın biçimde kurulmasına rağmen, benzer durumdaki diğer il merkezlerindeki kentsel alanların yönetimi açısından ne büyükşehir belediye statüsüne kavuşabildiler ne de sorunlarına köklü ve bütüncül çözüm oluşturabilecek başka özel bir düzenleme yasalasamadı. Ancak, belediye birlikleri, mücavir alan düzenlemesi, merkezi yönetimin müdahalesi ve belediyelerarası işbirliği gibi araçlar desteklendi. Ayrıca 5393 sayılı Belediye Kanununa hem parçalanmayı hafifletecek hem de birleşmeyi kolaylaştıracak üç madde (4., 8. ve 11. maddeler) kondu.

• Adapazarı birinci kuşak (ilçeli) ve ikinci kuşak (alt kademe belediyesi) büyükşehir belediye sistemlerinden farklı bir alternatif görünümündedir. Adapazarı'nın acele ancak özgün biçimde büyükşehir belediyesi yapılması yerine, yaratılan model BŞB sistemi dışına taşınarak benzer durumdaki kentsel alanları kapsayan ayrı bir yasa ile düzenlenseydi, bugünkü orta ölçekli kentsel alanların yönetim sorunları da büyük ölçüde çözülmüş olabilirdi.

• Son yıllarda, birkaç önemli il merkezinin büyükşehir yapılması için TBMM'ye tekrar yasa teklifleri verildiği bilinmektedir. Aslında, çoğu orta ölçekli kentsel alan niteliği gösteren bu yerleşim öbeklerinin, neden büyükşehir belediyesi olması gerektiği konusunda yasa ve KHK tekliflerinin derinlik, doyurucu bilgi ve bilimsel çalışmaları dayanak alma yanları zayıftır. Özetle, tekliflerin zayıf biçimde kaleme alınmış ve ikna etme kabiliyetinden uzak olduğu söylenebilir. Kimi tekliflerin de bu konuda yapılmış akademik çalışmalardan habersiz veya ilgisiz biçimde¹⁵ yapıldığı söylenebilir.

• Denizli kentsel alanının yönetimi için 2003 Aralık ayında yasalasıp Cumhurbaşkanınca seçimlere ilişkin hüküm nedeniyle tali bir sebepten veto edilen Denizli bütüncül yasa orta ölçekli kentsel alanların yönetimi açısından demokrasi, tercih, katılım ve kendi kaderini tayin gibi kriterler açısından negatif ancak sorunları hafifletme şansı açısından pozitif bir örnek düzenleme idi.

• 2003 sonunda denenip yasalasma süreci tamamlanamayan mini kanuni düzenleme geçmese de, 5216'daki aynı yönde/türde basit ve ilginç bir düzenleme ile, mevcut büyükşehirlerin

¹⁵ Örneğin, A. Yılmaz Gündüz ve H. Hüseyin Doğan'ın 2001 yılındaki Malatya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Büyükşehir Olma Potansiyeli" başlıklı basılı bildirisinden Malatya hakkındaki büyükşehir belediyesi teklif ve tasarılarının hazırlanmasında yararlanılmadığı kanaatine varılmıştır.

alanı oldukça genişlemiştir. Böylece, daha gerçekçi bir alan düzenlemesine yaklaşılmıştır. Önümüzdeki yıllarda, büyükşehirlerin eski ve özellikle yeni yetki alanlarında yaşayan ve işyeri sahipleri açısından bu düzenlemenin çok büyük etkiler yaratması beklenmelidir.

• Bir il merkezi hakkında büyükşehir belediyesi yasa teklifi verilmeden önce akademisyen, uzman ve diğer ilgili aktörlerden görüşler alınması, konuyla ilgili seminer ve çalıştaylar düzenlenmesi verilecek teklifin daha isabetli ve büyükşehir belediyesi kurulması halinde daha az sorunla kentsel alanın yönetimine katkı sağlayabilir.

Kaynakça

Basılı Materyaller (Kitap, Tez, Makale, Dergi vb.)

5272 sayılı (Mülga) Belediye Kanunu Gerekçesi

1969 Yılı Programı, DPT Yayını No 748.

7.BYKP, Mahalli İdareler ve Büyükşehir Yönetimi ÖİK Raporu (1994) DPT, Ankara.

8.BYKP, Bölgesel Gelişme ÖİK Raporu (2000) DPT, Ankara.

Al, Hamza (1996) "Cumhuriyet Dönemi Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi", Vecdi Akyüz ve Seyfettin Ünlü (Editörler), İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler, Cilt II, İlke Yayınları, İstanbul, ss. 21-57.

Bingöl, Nahit, Özay Gül ve Ahmet Şahin (1991), Türkiye'de Şehirciliğin Gelişimi ve Yasalar Çerçevesinde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Türkiye'de 15. Dünya Şehircilik Günü 3. Türkiye Şehircilik Kongresi 6-7-8 Kasım 1991, İzmir, ss. 39-45.

Dönmez, Mustafa (1999) Belediye Yönetimi, Ankara, Belediye Dergisi Yayını.

Eke, Ali Erkan (1982) Anakent Yönetimi ve Yönetimlerarası İlişkiler, Ankara, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Eryılmaz, Bilal (2000) "Adapazarı'nda Büyükşehir Belediyesi ile Yeni Bir Sayfa", Sakarya Ekonomi Dergisi, Yıl 3, Sayı 11, Nisan-Mayıs.

Gündüz, A. Yılmaz ve H. Hüseyin Doğan (2001) "Malatya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Büyükşehir Olma Potansiyeli", Oğuz Esen (Editör), Anadolu'da Kalkınma Süreçleri ve Malatya Örneği, Türkiye Ekonomi Kurumu (2000) adına Ankara, İmaj Yayınevi, ss. 89-114.

Güneş, Muharrem (2004) "Dayatmacı Çözüm Yerine 'Yerinden' Çözüm: Bir Sorun Bir Çözüm Önerisi 'Bütünleşik Kent Yönetimi'", Muharrem Güneş (Editör), Küreselleşme Kıskaçında Kent ve Politika, Detay Yayıncılık, Ankara, ss. 205-223.

Kavruk, Hikmet (2002) Anakente Bakış: Türkiye'de Anakent Belediyeciliği ve Kent Hizmetlerinin Yönetimi, Ankara, Hizmet-İş Sendikası.

Kayır, Gülser Öztunalı ve Hüsnü Akıllı (2006) "Antalya Su Hizmetlerinde Özelleştirme", Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiç (Editörler), Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri, Ankara, Memleket Yayınları, ss. 317-377.

Keleş, Ruşen (2006a) Yerinden Yönetim ve Siyaset, Genişletilmiş 5. Basım, İstanbul: Cem Yayınevi.

- Keleş, Ruşen (2006b) Kentleşme Politikası, 9. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.
- Keleş, Ruşen (1985) "Türkiye'de Anakent Yönetimi", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 18, Sayı 2, ss. 67-82.
- Keleş, Ruşen ve Fehmi Yavuz (1989) Yerel Yönetimler, Ankara, Turkan Kitabevi.
- Ortaylı, İlber (1974) Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878), TODAİE, Ankara.
- Ortaylı, İlber (1980) Türkiye İdare Tarihi, Ankara, TODAİE.
- Ortaylı, İlber (2000) Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Öner, Şerif (2006) Yeni Mevzuat Çerçevesinde Türkiye'de Belediye Yönetimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Özçağlar, Ali (2005) "Türkiye'deki Kentsel Yerleşmelerin İdari Coğrafya Bakımından Tasnifi", Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu II (KEAS'05), Devlet Planlama Teşkilatı ve Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Özdemir, Dilek (2007) "Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları ve Yönetişim", Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik (Editörler), Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar -II: Uygulama, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss. 313-333.
- Özgür, Hüseyin (2007) "Orta Ölçekli Kentsel Alanların Yönetimine İlişkin Alternatifler", Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik (Editörler), Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar -II: Uygulama, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss.100-142.
- Özgür, Hüseyin (2006) "Granting Greater Municipality Status in Turkey: Issues, Policy Process and Outcomes", The Department of Planning and Regional Development, University of Thessaly and the Greek section of ERSA, 46th Congress of the European Regional Science Association (ERSA): Enlargement, Southern Europe, and the Mediterranean, Volos, Yunanistan. Eylül, 2006. <http://www.prd.uth.gr/ersa2006/>
- Özgür, Hüseyin (2005) "Türkiye'de Orta Ölçekli Kentsel Alanların Yönetimi Sorunu", Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik (Editörler), Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar -I: Reform içinde, Ankara, Nobel Kitabevi, ss. 471-499.
- Öztekin, Ali (2005) Yönetim Bilimi, Güncelleştirilmiş, Geliştirilmiş ve Yenilenmiş 3. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Polatoğlu, Aykut (2000a) "Turkish Local Government: The Need For Reform", Middle Eastern Studies, Vol. 36, No. 4, pp.156-171.
- Polatoğlu, Aykut (2000b) "Yerel Yönetimler Reformu Üzerine Düşünceler", Çağdaş Yerel Yönetimler, 9 (1), 3-240.
- Polatoğlu, Aykut (2001) Kamu Yönetimi: Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması, Ankara, METU Press.

- Şenyapılı, Tansı (2004) "Baraka"dan Gecekonduya, Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü: 1923-1960, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, Tansı (2004) "Baraka"dan Gecekonduya, Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü: 1923-1960, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Taşan-Kök, Tuna (2006) "Küresel Bütünleşme Sürecinde Kuramsal ve Mekansal Değişim: Budapeşte, İstanbul ve Varşova Örnekleri", Ayda Eraydın (Derleyen), Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003, Ankara, Dost, ss. 307-339.
- Tüten, Şerif (1969) "Metropol İdarenin Özellikleri, İstanbul ve İzmir Metropolitan Belediye İdareleri Araştırması Hakkında Açıklama", Türkiye'de Metropolitan İdareler: Tebliğler ve Tartışmalar, Ankara, Türk Belediyecilik Derneği Yayınları No 22, ss. 25-51.
- Tekeli, İlhan (1996) "19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü", Paul Dumont ve François Geogon (Editörler), Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss. 19-30.
- Tekeli, İlhan ve İlber Ortaylı (1978) "İmparatorluk Döneminde Mahalli İdarelerin ve Belediyeciliğin Evrimi", Ergun Türkcın (Editör), Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi, 1. Kitap, Ankara, Türk İdareciler Derneği.
- Topal, A. Kadir (2005) "Optimal Yerel Yönetim Büyüklüğüne Kuramsal Yaklaşım", Yerel Yönetimler Üzerine Yazılar -I: Reform, Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik (Editörler), Nobel Yayın, Ankara.
- Topal, A. Kadir ve Hasan Özyurt (1999) "Avrupa Ülkelerinde Belediyelerin Konsolidasyonu Eğilimleri ve İstanbul İçin Optimal Bir Plan Önerisi", Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 8, Sayı 4 (Ekim) ss. 30-59.
- Topçu, Ferhunde Hayırsever (2006) "Yerel Yönetim Birliği Eliyle Su Özelleştirmesi: ÇALBİR Örneği", Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiñç (Editörler), Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri, Ankara, Memleket Yayınları, ss. 380-405.
- Toprak, Zerrin (2006) Yerel Yönetimler, 6. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Toprak, Zerrin (2003) Belediye Kurulmasında ve Sınırlarının Genişletilmesinde Ölçütler Neler Olmalıdır? Sn. Cumhurbaşkanı Pergel Yasasını Geri Yollamakta Haklı Mıdır?, <http://www.geocities.com/yereldemokrasi/anakent.htm>.
- Tuzcuoğlu, Ferruh (2003) Metropolitan Yönetim: Kentleşmenin Temel Kavram ve Kuramları ile Dünya'da ve Türkiye'de Büyükşehir Yönetimi, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- Ulusoy, Ahmet ve Tekin Akdemir (2006) Mahalli İdareler: Teori - Uygulama - Maliye, 4. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Yaşamış, Firuz Demir (1995) "Büyükşehir Sorunsalı", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 28, Sayı 1, Mart, ss. 93-111.

İnternet Kaynakları

- Antalya Büyükşehir Belediyesi (2005) Büyükşehir Belediyesi'nin Yetki Alanı, http://www.antalya.bel.tr/tr/bel_kurumsal/yetki_alani.cfm, (07.09.2006)
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2006) "İstanbul Tarihçesi", <http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/BelediyeTarihcesi/IstanbulTarihcesi/> (25.09.2006)
- Resmî Gazete, 22 Şubat 2007 tarihli ve 26442 sayılı "Belediye Ve Bağlı Kuruluşları İle Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke Ve Standartlarına Dair Yönetmelik" EK-1: Belediye Ve Bağlı Kuruluşları İle Mahalli İdare Birlikleri Tasnif Cetvelleri <Http://Rega.Basbakanlik.Gov.Tr/Eskiler/2007/02/20070222-4.Htm> (15.08.2007).

TÜRKİYE'DE YENİ İLLERİN KURULMASININ KENTLEŞME VE SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

GÖKÇEN KILINÇ

(İstanbul Bayındırlık ve İskân İl Müdürlüğü),

Prof. Dr. NURAN ZEREN GÜLERSOY

(İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

1- Giriş (Amaç, Kapsam, Yöntem)

Bu bildiriye ülkemizde kentlerin idarî bölünmesinde etkin olan yasal ve yönetsel süreçlerin incelenmesi ile yeni il kurulmasının kentleşmenin temel özellikleri çerçevesinde rasyonelliğinin tartışılması amaçlanmıştır.

Bu amaçla; öncelikle Türkiye'de 1989 ve 1999 yılları arasında geçen 10 yıllık süreçte yeni kurulan illerin (il merkezlerinin) tüm ilçeler içindeki durumları, il yapılmalarını sağlayan özellikleri, il yapıma gerekçeleri, il yapıldıktan sonra öngörülen faydaların sağlanıp sağlanmadığı ve bu sürecin yönetim ve kentleşme açısından doğurduğu olumsuzluklar irdelenmiştir.

Bu bağlamda, kentlerin idarî statü değişiklikleriyle ilgili kuruluş olan İçişleri Bakanlığına bağlı İller İdaresi Genel Müdürlüğüne yapılan çalışmalar ile ülke düzeyinde kentleşme ve kalkınma konusunda üst ölçek plan, program ve stratejilerin belirlenmesinde sorumlu kuruluş olan DPT tarafından yapılan çalışmalar, bu çalışmaların etkileri ve sonuçları, yeni illerin kurulmasının yasalarda belirtilen gerekçeleri, bu uygulamaların diğer ilçelerde meydana getirdiği beklentiler ve tüm bunların politik bir rant aracı haline gelmesi incelenmiştir.

Çalışmada ayrıca, kanun ve kanun hükmünde kararname ile il yapılan bu kentlerin politik olarak il yapıma gerekçeleri belirlenmiş, bu gerekçelerin bugünkü durumda ne derece gerçekçi olduğu, diğer ilçelerde meydana getirdiği beklentiler tartışılmış ve il yapıma olgusunun politik ve spekülasyon boyutları değerlendirilmiştir. Böylece politik kararlar ile plan kararlarının birbiriyle çakışan ve çatışan yönleri de irdelenmiştir.

Değişen dünya düzeni içerisinde değişen kent ve kentleşme kavramları ile il ve ilçelerin idarî statü değişikliği uygulamalarının ne derece bağdaştığı da bu bildiri kapsamında cevapları sorulanan sorular arasındadır.

2- Türkiye'de Kentleşme Problemlerinin Çözümüne Yönelik Benimsenen Politikalar ve Uygulamalar

Ülkemizde kentleşme problemleri genel olarak bölgeler arası dengesizlikler bağlamında ele alınmış ve üst ölçek plan ve politikalar bu sorunun çözümü yönünde geliştirilmiştir. Kentleşme politikalarının yer aldığı kalkınma planları, planlama konusunda üst ölçek kararları da yansıtılmaktadır. Bölgesel projeler ise bu kararların bölge ölçeğinde uygulamalarını içermektedir. DPT kalkınma planlarının hazırlanmasından ve bölgesel projelerin uygulamasından sorumlu kuruluş olarak ülke ölçeğinde plan program ve stratejiler belirlemektedir.

Planlama konusunda DPT tarafından uygulamaya konulan plan, program ve stratejileri 3 başlık altında değerlendirmek mümkündür: 1) Beş yıllık kalkınma planlarında benimsenen politikalar, 2) Bölgesel kalkınma projeleri, 3) Kalkınmada öncelikli yöreler.

2.1. Beş yıllık kalkınma planlarında benimsenen politikalar

• Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgeler arası dengesizlikleri önlemek, şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözülmesi, kamu hizmetlerinin gelir dağılımını düzeltici bir şekilde dağılmasını sağlamak amacıyla bölge planlaması yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir (DPT, 1963)

• İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:

1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgeler arası dengesizlikleri önlemek için, "bölge gelişme merkezleri" tespit edilerek ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlayacak kamu yatırımlarının bu merkezlere yönlendirilmesi öngörülmüş ve büyükşehirlerin kalkınmada lokomotif bir rol oynaması esas alınmıştır. (DPT, 1968)

Her ne kadar bölgeler arası dengesizlikleri gidermek bu planın da temel hedefleri arasında yer alsada büyükşehirlerin ekonomik ve sosyal kalkınmada öne çıkmasını desteklemek ilerde bu dengesizlikleri daha da artıracak bir karar olmuştur.

• Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı:

1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Türkiye'de giderek belirginleşen kentleşme problemlerinin (nüfusu beşyüz binin üzerindeki şehirlerde nüfus yığılması) çözümü için kademeli şehirleşme öngörülmüştür. Büyük şehir merkezlerine yönelen nüfus yığılmaları yerine, sosyal-ekonomik ve kültürel organizasyon bütünleşmesini sağlayacak bir şehirleşme olgusu ile gerçekleşeceği vurgulanmıştır. (DPT, 1973)

Görüldüğü gibi bu planda, ikinci planda getirilen büyükşehirlerin kalkınmada lokomotif rol oynaması kararının bu şehirlerde aşırı nüfus yığılmasına neden olduğu görülerek kademeli olarak diğer şehirlere nüfusun yönlendirilmesi benimsenmiştir.

• Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı:

1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ülkenin ekonomik coğrafyasında, özellikle geri kalmış yörelerdeki sorunların giderilmesi için tüm imkanların kullanılması ve planlama kararlarının mekanla bütünleşmesinin sağlanması kararlaştırılmıştır.

Bölgeler arası dengesizliği gidermede sanayi sektörü lokomotif sektör olarak belirlenmiş ve bu yönde teşvik tedbirlerinin alınması gerektiği, ayrıca geri kalmış bölgelerdeki yerel sermayenin ve bu bölgelerdeki kaynakların, yatırım imkânlarının değerlendirilerek bu kalkınmada aktif rol oynayacak bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. (DPT, 1979)

Geri kalmış bölgelerin, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla büyük bölge projelerinin hazırlanarak uygulamaya sokulması gerektiği vurgulanmıştır.

• **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:**

1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planının temel amaç ve politikaları arasında Kalkınmada Öncelikli Yörelere gelişme potansiyelinin harekete geçirilmesi ve bu yöreler ile diğer yöreler arasındaki gelişmişlik farkları azaltılması özellikle belirtilmiştir. Planın yerleşme-şehirlenme ile ilgili ilke ve politikalar içinde; şehirlenmenin mekânda dengeli dağılımını sağlamak amacıyla ekonomik potansiyele sahip orta büyüklükteki şehirlere ekonomik faaliyetlerin yönlendirilmesi desteklenmesi; büyükşehirlerde ise caydırıcı tedbirler yoluyla ekonomik faaliyetlerin mümkün olduğu kadar küçük illere yayılmaları temin edilmesi; şehirlerin mevcut potansiyeline göre turizm, sanayi, eğitim gibi belli fonksiyonlarına ağırlık verilmesi, böylece şehirler arasında bir ihtisaslaşma sağlanması; kalkınmada öncelikli yöreler başta olmak üzere, gelişmekte olan bölgelerde yer alan şehirlerde yan sanayi fazla olan imalat sanayilerinin kurulması ve desteklenmesi sayılmıştır. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf>)

Bu planda da kademeli kentleşme yaklaşımı benimsenmiş, hatta büyükşehirlerle göçü önlemek için caydırıcı tedbirler alınması öngörülmüştür. Diğer planlardan farklı olarak bu planda ihtisaslaşmaya da vurgu yapılmıştır.

• **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı:**

1990-1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında, kalkınmada öncelikli yöreler için, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının zaman içerisinde azaltılması temel amaç olarak ortaya koyulmuştur. Söz konusu bölgelerde ekonomik ve sosyal gelişme ve bütünleşmeyi sağlamak üzere gerekli politika ve planlama araçlarının uygulamaya aktarılmasının sağlanması ve kamu kaynaklarının tahsisinde bölgelerin gelişme potansiyelinin dikkate alınarak Kalkınmada Öncelikli Yörelere lehine bir uygulama yapılması temel esaslar olarak belirlenmiştir. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf>)

• **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:**

1996-2000 yıllarını kapsayan bu planda ülke bütününde yer alan her bölgenin farklı imkanlara, özelliklere ve sorunlara sahip olmasının, sektörel tercihlerle mekansal analizin birlikte ele alındığı yeni bir planlama yaklaşımını gerekli kıldığı ve önceki dönemlerdeki Kalkınma Planları ile getirilen kalkınmada öncelikli yöreler politikalarının ve tedbirlerinin, geri kalmış bölgelerin kalkınmasında ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasında olumlu gelişmeler sağlanmasına rağmen, bölgelerarası dengesizliklerin sürmesinin sorun olmaya devam ettiği vurgulanmıştır. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf>)

Ülkedeki dengesiz yerleşme düzeninin ve kentlerin aşırı fiziki büyümesi ve yoğunlaşmasının önlenmesi için alternatif kentsel yerleşmelerin desteklenmesi ihtiyacının artarak devam ettiği, bu bağlamda büyük kentlere verilen sanayi teşviklerinin sınırlandırılması, fiziki ve mali teşviklerin diğer yörelere ve orta büyüklükteki kentlere yönlendirilmesi, bu kentlerin konut ve altyapı projeleriyle desteklenmesi politikalarının uygulama alanı sınırlı kaldığı ifade edilmiştir. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak belirlenen amaç, ilke ve politikalar arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, ülkenin göreceli olarak geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projeleri hazırlanması ve kalkınmada öncelikli yörelerin ülkenin diğer bölgeleri ile ekonomik, sosyal ve kültürel uyumu için yeterli kaynak tahsisine devam edilmesi benimsenmiştir. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf>)

• **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:**

2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, “Bölgeler ve iller arası gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış yörelerde gelir düzeyinin artırılması, ekonomik faaliyet çeşitliliğinin sağlanması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel dinamikleri ve potansiyelleri harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi ile kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasının sağlanması ihtiyacının devam etmekte olduğu, sosyo-ekonomik göstergeler ve gelir dağılımı açısından bölgeler arası farklılıkların süregeldiği vurgulanmıştır. Bölgeler arası gelişmişlik farklarının dengelenmesi, sektörel ve makro politikaların kalkınma etkisinin artırılması, büyük şehirlere yönelik kontrolsüz göçün daha alt kademe merkezlere de yönlendirilerek dengeli bir yapının oluşturulması, kentlerde çevre ve mekan kalitesinin korunarak sağlıklı büyümeye bağlı sorunların azaltılması ve kırsal alanda istihdamı ve verimi artırıcı ve gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi için bölgesel gelişme planlarının hazırlanması ilkelerinin önemini koruduğu ve bölge planları ile bunlarla uyumlu diğer plan ve programların uygun kurumsal yapılanma ve finansman imkanlarıyla desteklenerek uygulamada etkinliğin artırılması ihtiyacının devam ettiği vurgulanmıştır. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>)

• **Dokuzuncu Kalkınma Planı:**

Ülkemizin AB'ye üyelik süreci esas alınarak 7 yıllık hazırlanan ve 2006-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında bölgesel gelişme politikaları ve uygulamalarında köklü değişiklik yapılması benimsenmiştir. Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik ve gelir düzeyinden kaynaklı farklılıkların hala devam etmesi nedeniyle ve göç hareketlerinin yarattığı nüfus baskısının önlenmesi için bölgesel gelişme politikaları oluşturulması ve bu çerçevede bölgesel istatistiklerin AB Bölgesel İstatistik Sistemine uygun hale getirilmesi, yeni teşvik tedbirlerinin uygulamaya koyulması vurgulanmıştır. Diğer yandan yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı bir gelişmenin sağlanması ve yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması gerektiği, planlama kademelerine ilişkin olarak da planların birbirleriyle bağlantılarının kurulması, plan hazırlama ve uygulama yöntemleri, denetim usulleri gibi konularda merkezde ve yerelde kuruluşlar arasındaki yetki ve sorumlulukların açığa kavuşturularak koordinasyonun sağlanması, bu kapsamda 49 ile karşılık gelen AB destekli bölgesel kalkınma projelerinin uygulamaya geçirilmesi benimsenmiştir (www.dpt.gov.tr).

2.1.2. Bölgesel kalkınma projeleri

DPT tarafından yürütülmekte olan ve Kalkınma Planlarında da bahsedilen bölgesel kalkınma projeleri (Şekil 2) ve AB uyum sürecinde bölgesel eşitsizlikleri gidermek amacıyla uygulamaya konan bölgesel programlar (Şekil 3) ülkemizde bölgesel kalkınma ve kentleşme konusunda en üst ölçekte uygulanan projelerdir. Mekansal, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla geniş kapsamlı kalkınma programları olan bu projeler kentleşme problemlerini ve bölgeler arası dengesizlikleri gidermede en temel araçlardır. AB uyum sürecinde uygulanacak bölgesel projeler ülkemizde illerin gruplandırılmasından oluşan Düzey 2 Bölgeleri olarak adlandırılan bölge birimleri çerçevesinde ele alınmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Düzey 2 Bölgeleri (www.dpt.gov.tr)

• Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Temel hedefi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve yaşam standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi millî kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesi olarak nitelendirilmektedir. Proje alanı Fırat ve Dicle havzaları ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) kapsamaktadır. (<http://www.gap.gov.tr>)

• Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK)

Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK) 1995 yılında başlatılmış ve 1997 yılında proje tamamlanmıştır. 2005 yılı hedef alınarak hazırlanan proje ile 2005 yılı sonuna kadar bölgede %51'lik bir büyüme hızı yakalanması, 113000 kişiye iş imkanı sağlanması, göçün azalması, yeni istihdam sahalarının çoğunluğunun imalat sanayi ve hizmet sektörlerinde gerçekleşmesi, tarım ve ormancılık faaliyetlerinin dengeye oturması, refah, gelir ve işgücü niteliğinde artış sağlanması amaçlanmıştır. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/zbk.pdf>).

TÜRKİYE'DE YENİ İLLERİN KURULMASININ KENTLEŞME VE SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

• Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi

1997 yılında başlatılan Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, Amasya, Tokat, Çorum ve Samsun illerini kapsamaktadır. DPT-AB işbirliği ile başlatılan ve DPT'nin koordinasyonunda il valilikleri tarafından oluşturulan İl Özel İdareleri Hizmet Birliği'nin planlama ve uygulama aşamalarında katkılarıyla yürütülmekte olan projede, havzada ekolojik dengeyi bozmadan en uygun arazi kullanım planlaması ile plan bölgesinin diğer bölgelerle olan sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını azaltmak ve mevcut verimlilik düzeyini geliştirerek bölgenin refah düzeyini ve ülke ekonomisine katkısını artırmak amaçlanmıştır (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/yesilirmak.htm>).

• Doğu Anadolu Projesi (DAP)

1998 yılında DPT'nin koordinasyonunda başlatılan ve bölgedeki 5 üniversite tarafından hazırlanan DAP; Ağrı, Ardahan, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzurum, Erzincan, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van olmak üzere toplam 16 ili kapsayan, GAP benzeri bir projedir. Ancak; GAP daha çok kamu ağırlıklı bir proje olarak projelendirilirken, DAP'ta kamu-nun oluşturacağı altyapı üzerine özel sektörün getireceği dinamizm ile bölgenin kalkındırılması hedeflenmektedir. Bölgenin ülkenin diğer bölgelerine göre geri kalmasının nedeni, ekonomisinin sektörel yapısı ve değişik sektörlerdeki verimlilik farklılıkları olarak belirlenmiştir Projenin temel amacı ülkenin diğer bölgelerine göre daha geri kalmış bölge ekonomisinin canlandırılmasıdır. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/dap.html>).

• Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Projesi (DOKAP)

Bölgelerarası gelir dağılımının iyileştirilmesi amacıyla Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden biri olan Doğu Karadeniz Bölgesinde Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan DOKAP Projesi başlatılmıştır. Japon hükümetinin teknik desteği ile hazırlanan proje Ağustos 2000'de tamamlanmıştır.

Projenin bölgesel kalkınma amaçları sosyal, ekonomik ve çevre konularında gözlenen olumsuzlukları gidermek şeklinde ifade edilmiştir. Bu amaç ve stratejiler doğrultusunda alternatif gelişim programları hazırlanmıştır. 1. Dönem (2001-2005), 2. Dönem (2006-2010), 3. Dönem (2011-2020) olmak üzere projenin üç aşamada tamamlanması hedeflenmiştir. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/dokap.pdf>).

Şekil 3: Bölgesel kalkınma projeleri (www.dpt.gov.tr)

2.1.2. Kalkınma Programları

DPT koordinasyonunda yürütülecek olan projelerin genel amacı; Türkiye'nin AB'ye katılım öncesi malî işbirliği ve ulusal hedefleriyle uyumlu olarak, bölgesel gelişme projelerinin uygulanması için bölgede kapasite oluşturmak suretiyle sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmayı desteklemek ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Bu amaçtan hareketle, bölgede ekonomik ve sosyal gelişmeye katkı sağlayabilecek acil faaliyetlerin, kırsal kesim için gelir getirici faaliyetlerin, bölgedeki KOBİ'lerin desteklenmesi ile yeni iş alanları yaratılması, turizmde gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi hedeflenmektedir (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/>).

- TRB2: Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP) Bitlis, Hakkari, Muş, Van illerini kapsamakta olup, AB MEDA fonundan hibe edilen kaynaklarla desteklenmektedir.
- TR82 TR83 ve TRA1: Çankırı, Kastamonu, Sinop, Amasya, Çorum, Tokat, Samsun, Bayburt, Erzincan, ve Erzurum olmak üzere toplam 10 ili kapsayan ve hazırlık çalışmalarına 2002 yılında başlatılmıştır
- TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon olmak üzere toplam 6 ili kapsayan TR90 Düzey 2 Bölgesel Kalkınma Programının 2003 yılında hazırlık çalışmalarına başlanmış ve uygulanmasına devam edilmektedir.
- TRA2, TR72, TR52, TRB1: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars, Kayseri, Sivas, Yozgat, Karaman, Konya, Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli olmak üzere toplam 13 ili kapsayan ve hazırlık çalışmalarına 2004 yılında başlanmıştır
- Interreg III/A Yunanistan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı: 2000-2006 programlama dönemi için AB'de bölgeler arası işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan bir girişimdir. Interreg girişimi, sınır ötesi, uluslararası ve bölgeler arası işbirliğini sağlayarak, kıtanın dengeli kalkınmasının desteklenmesi yoluyla, AB genelinde ekonomik ve sosyal uyumun güçlendirilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Interreg III kapsamında Türkiye ve Yunanistan'ın sınır illeri arasındaki mevcut işbirliğini AB fonları ile desteklemek ve geliştirmek amaçlanmaktadır (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/interreg3a.htm>).

Şekil 2: Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programları (www.dpt.gov.tr)

Görüldüğü üzere planlı kalkınma döneminin başlangıcından itibaren devletin bölgeler arası dengesizlikleri önleyecek planları yürürlüğe koyması, kamu kaynaklarının geri kalmış ve kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında sayılan şehirlere yönlendirilmesi amaçlanmış ve bu doğrultuda pek çok bölge planı hazırlanmıştır. Dokuz kalkınma planında da bu konuya özellikle vurgu yapılmış olmasına ve hem ulusal hem de uluslararası fonların bu bölgelerin kalkınmasına kanalize edilmesine rağmen bugün hâlâ bölgeler arası dengesizlik en önemli kentleşme ve kalkınma problemlerini oluşturmaktadır. Yapılan teşviklere, aktarılan kaynaklara, yeni iş imkanları yaratabilecek projelere, tarımsal üretimi artırıcı sulama projelerine karşılık kat edilen ilerleme beklenen ve istenen seviyenin çok altında kalmıştır. Ancak uygulamaya konulan bu projelerin büyük bir bölümü hâlâ tamamlanmadığından sonuçları hakkında sağlıklı değerlendirmelerde bulunmak bu aşamada mümkün değildir. Önümüzdeki yıllarda elbette ki olumlu etkilerini görmek mümkün olabilecektir. Fakat özel sektörün bu bölgelerde ümit edilen düzeyde kalkınmada rol oynayıp oynamayacağı bugün için kestirilmesi güç bir olgudur. Bu süreç zarfında göreceli olarak kalkınmış kabul edildiğinde batı ve güney bölgelerindeki kalkınma hızının Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin gerisinde kalması halinde de bölgeler arası dengesizlikleri kapatmak mümkün olamayacaktır. Yine de şu an yürürlüğe koyulan projeler hem devletin alt yapı sağlaması, hem yerel kaynakların kalkınmada lokomotif rol oynaması, hem de özel sektörü teşvik edici girişimleri desteklemesi açısından ilerisi için umut verici olarak nitelendirilebilir.

2.1.3. Kalkınmada Öncelikli Yöreler

Kalkınma planlarında ve uygulamaya koyulan projelerde bahsedilen kalkınmada öncelikli yöreler (K.Ö.Y) 1968 yılından bu yana kararnamele ile belirlenen il ve ilçeleri içermektedir. Bir il veya ilçenin K.Ö.Y. kapsamına alınması yörenin devletin genel teşvik yardımlarından öncelikli olarak faydalanırlacağı anlamına gelmektedir. Bu teşvik yardımları; gümrük ve katma değer vergisi muafiyetinin yanı sıra birtakım yatırımlarda (araştırma-geliştirme yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya TÜBİTAK tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar, bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar) bütçeden yatırım kredisi tahsisi ile imalat sanayii, tarımsal sanayi ve madencilik yatırımları için yatırım ve işletme kredisi tahsisi şeklinde olmaktadır (<http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/yatirimtesvik.htm>).

1999 yılından sonra K.Ö.Y.ler belirlenerek yapılan çalışmalardan istenilen verimin elde edilmediği gerekçesiyle DPT tarafından yeni bir kararname hazırlığına girilmemiştir. 2006 yılı itibarıyla de bu yönde herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte; 29.01.2004 tarihinde kabul edilen 5084 sayılı "Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"un 2. maddesinin K.Ö.Y.lerle getirilen kararlarla çakışan yönleri bulunmaktadır. Söz konusu maddede "Bu Kanun; a) Vergi sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından DİE Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına GSYİH tutarı 1500 ABD Doları veya daha az olan illeri, b) Bedelsiz arsa ve arazi temini açısından (a) bendindeki iller ile kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki diğer illeri kapsar" denilmektedir. DİE Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına GSYİH tutarı 1500 ABD Doları veya daha az olan iller K.Ö.Y. olarak kabul edilebilir.

1968 yılından 1999 yılına kadar “Kalkınmada Öncelikli Yöre” kapsamına pek çok il alınmıştır. Bu illerin büyük bir bölümü Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yer alan illerdir. Bazı iller zaman zaman K.Ö.Y. kapsamından çıkarılırken bazıları sürekli bu kapsamda kalmıştır. Sürekli K.Ö.Y. statüsünde olan iller Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Kahramanmaraş, Mardin, Muş, Siirt, Sivas, Tunceli, Şanlıurfa ve Van olmak üzere toplam 18 ildir. Ayrıca Bayburt, Batman, Şırnak, Bartın, Ardahan, Iğdır, Kilis ve Osmaniye illeri de il olduktan sonra çıkan her kararname de K.Ö.Y. kapsamına alınmışlardır.

Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova olmak üzere toplam 20 il ise hiç K.Ö.Y. kapsamında bulunmamıştır. Bunlar daha çok Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgelerinde bulunan ve ülke genelindeki gelişmişlik sıralamasında üstlerde yer alan illerdir.

Bu sonuçlardan bölgeler arası dengesizlikleri önlemek amacıyla ülke kaynaklarının geri kalmış bölgelere aktarıldığı, K.Ö.Y. kararlarıyla bu yörelere birtakım teşvikler yapıldığı ancak elde edilen sonuçların beklenen ve amaçlanan düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Sadece kamu yatırımları ile kalkınmanın, gelişmenin ve kentleşmenin sağlanmayacağı görülmektedir. Planlama ve kentleşme konusunda uygulanan bu politikalar yanı sıra son yıllarda bazı ilçelerin il yapılması, bazı bucakların da ilçe yapılması şeklinde bir süreç yaşanmaktadır. Bu idari statü değişikliği kararlarının uygulanması ve sonuçları ülkemizdeki planlama ve siyaset ilişkisini göstermesi açısından oldukça dikkate değerdir.

3- Türkiye’de İl ve İlçelerin İdari Bölünmesi

3.1. Cumhuriyet’in Başlangıcından Günümüze Kadar İdari Bölünmelerde Meydana Gelen Değişim

Türkiye’de kentlerin idari statüsündeki değişikliklerle ilgili çalışmalar Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar dayanmaktadır. 1921 yılında kabul edilen ilk Anayasa ile ülke iller, ilçeler, kasabalar, bucaklar ve köyler olarak 5 kategoride sınıflanmıştır. Başlangıçta 74 olan il sayısı zaman zaman azalarak 57’ e kadar inmiş, ancak 1989’ dan itibaren kademeli olarak artarak bugün 81’ e ulaşmıştır. Tablo 1’ de yıllara göre Türkiye’de il ve ilçe sayılarındaki değişiklik görülmektedir.

Tablo 1: Yıllara göre Türkiye’de il ve ilçe sayıları

YILI	KANUN	İL SAYISI	İLLER	İLÇE SAYISI
1920		71	-	-
1924		74	Artvin, Kars, Ardahan İl haline getirildi.	-
1926		63	Üsküdar, Beyoğlu, Çatalca, Gelibolu, Ardahan, Muş, Dersim, Genç, Siverek, Ergani ve Kozan ilçeye dönüştürüldü.	317
1929		63	Bitlis ili ilçe haline, Muş ilçesi il haline getirildi.	-
1933		57	Aksaray, Çebelibereket, Artvin, Şebinkarahisar, Hakkari İlçe oldu. Mersin ve Silifke illeri birleştirilerek İçel İli kuruldu.	351

TÜRKİYE'DE YENİ İLLERİN KURULMASININ KENTLEŞME VE SİYASET İLİŞİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

1936		62	Artvin, Hakkari, Bitlis, Bingöl, Tunceli İl haline getirildi.	356
1939		63	Hatay il oldu.	364
1953		63	Uşak il oldu. Kırşehir ilçeye dönüştürüldü.	460
1954		66	Adıyaman, Sakarya, Nevşehir illeri kuruldu.	460
1957		67	Kırşehir tekrar il oldu.	570
1989	3578	71	Aksaray, Bayburt, Karaman, Kırıkkale il oldu.	696
1990	1990/3647	73	Batman ve Şırnak il oldu.	-
1991	3760	74	Bartın il oldu.	828
1992	3806	76	Ardahan, Iğdır il oldu.	839
1995	KHK.550	79	Yalova, Kilis, Karabük il oldu.	847
1996	4200	80	Osmaniye il oldu.	849
1999	KHK.584	81	Düzce il oldu	850

(www.illeridaresi.gov.tr)

3.2. İdari Bölünmeden Sorumlu Kuruluşun (İller İdaresi Genel Müdürlüğü) Çalışmaları ve Yasal Alt Yapı

Türkiye’de kentlerin idarî statüsündeki değişikliklerle ilgili çalışmalar İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğüne yürütülmektedir. İçişleri Bakanlığı’na Şubat-2006 tarihi itibarıyla 129 ilçe il olma, 609 bucak ilçe olma talebiyle başvurmuş bulunmaktadır. Yeni illerin kurulmasıyla ilgili çalışmalarda; temel olarak Anayasa ve 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu esas alınmaktadır. İl, ilçe ve bucak kurulmasında yörenin coğrafi durumu, ekonomik şartları ve kamu hizmetlerinin gerekleri esas alınmaya ve yasal hüküm olmamakla birlikte il ve ilçe kurulma çalışmalarının bir takım nesnel esaslara oturtulmaya çalışıldığı belirtilmektedir. (www.illeridaresi.gov.tr) Bu çalışmalar kapsamında il olabilecek ilçeleri belirlerken; il adayı ilçelerin nüfus ve gelişmişlik durumuna, etkilediği alana, ekonomik, eğitim, şehirleşme, ulaşım durumu ile mevcut resmî ve özel kurum ve kuruluşlara, resmi makamların görüşlerine, halkın il olma beklentisine ve bu amacı gerçekleştirme gayretlerine, ilçelerin ayrılacakları illere ekonomik ve idarî yönden olumsuz etkilerine göre birtakım kıstasların göz önünde bulundurulmaya çalışıldığı ifade edilmektedir (Altıparmak, 1999).

Bakanlık tarafından il ve ilçe kurulmasında ekonomik olup olmama unsurunun temel esas olarak benimsendiği belirtilse de uygulamalar bu prensibi yansıtmaktan uzaktır. 1999 yılı birim fiyatlarıyla bir ilin kuruluş maliyeti ortalama olarak 26.417.003.400.000 TL. olurken, bir ilçenin maliyeti 4.850.136.000.000 TL., bir merkez ilçenin maliyeti 4.672.884.200.000 TL. olarak belirlenmiştir (www.illeridaresi.gov.tr).

3.3. 1989-1999 Yılları Arasında İl Yapılan Kentlerin Yasalarda Geçen İl Yapılma Gerekçeleri

5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 2. maddesinde illerin ve ilçelerin kanunla kurulacağı hükmü yer alır. Anayasa’nın 126. maddesine dayanılarak ülkemizde yerleşimlerin idarî statüsünde kanun ve kanun hükmünde kararname ile değişiklik yapılabilmesi mümkün olabilmektedir.

Son yıllarda il sayısındaki değişikliklerde de temel olarak Anayasanın bu hükmü esas alınmış ve kanun ya da kanun hükmünde kararname ile uygulamalar yapılmıştır. Bu çerçevede TBMM ve Bakanlar Kurulunca çıkarılan Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerin gerekçeleri şu şekilde raporlara yansımıştır:

• **Aksaray, Kırıkkale, Bayburt ve Karaman'ın İl Yapılmasıyla İlgili Kanun (3578 sayılı) Gerekçeleri**

21.06.1989 tarih ve 20202 sayı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3578 sayılı "4 İl ve 5 İlçe Kurulması Hakkında Kanun" un temel gerekçeleri arasında sosyo-kültürel yönlerden gelişmiş ve buldukları bölgelerin cazibe merkezi haline gelmiş ilçelerin il statüsüne kavuşturulması gelmektedir (TBMM, 1989).

Bu çerçevede; belirli bir nüfus büyüklüğüne erişen ve önemli bir sanayi ve ticaret merkezi haline gelen Ankara İline bağlı Kırıkkale İlçesinin ekonomik ve sosyal gelişmeyi daha rasyonel bir şekilde yönlendirmek, emniyet ve asayiş istenen şekilde sağlayabilmek gerekçesiyle; Niğde İli'ne bağlı Aksaray İlçesinin önemli karayollarının kesişme noktası üzerinde bulunması, önemli ticarî, sanayi ve tarımsal gelişmelerin merkezi durumunda olması ve turizm ve nüfus büyüklüğü açısından da önemli bir potansiyele sahip olmasıyla hızlı bir şehirleşme ve büyüme gösteren bir yerleşme özelliği gösterdiğinden ilçe statüsünde yönetilmesinin zor olacağı gerekçesiyle; Gümüşhane İline bağlı Bayburt İlçesi tarihî geçmişi ve konumu itibarıyla çevresinin merkezi durumunda olması ve sosyal, ekonomik ve ticarî bakımdan zayıf ve gelişme imkanları kısıtlı bölgenin kalkınmasını sağlamak gerekçesiyle; Konya İline bağlı Karaman İlçesi ise, ekonomik ve turistik yönden önem arz eden, tarihî geçmişi ile özel bir yeri olan bir yerleşim merkezi olması ve Konya ilinin çok geniş alanlara yayılması nedeniyle kamu hizmetlerinin daha etkin sunulabilmesi gerekçesiyle il yapılmalarına karar verilmiştir.

• **Batman ve Şırnak'ın İl Yapılmasıyla İlgili Kanun (3647 sayılı) Gerekçeleri**

18.05.1990 tarih ve 20522 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3647 sayılı "İki İl ile Beş İlçe Kurulması Hakkında Kanun"un gerekçeleri arasında Hakkari, Mardin, Siirt illerine bağlı bazı yerleşim birimlerinde; bölgenin coğrafi yapısından, iklim şartlarından kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle, kamu hizmetlerinin aksaması yatmaktadır (TBMM,1990).

Bu çerçevede; hızlı bir nüfus artışı gösteren ve çeşitli sektörlerde yatırımlar yapıldığı Siirt iline bağlı Batman ilçesinin ekonomik ve sosyal gelişmenin daha iyi yürütülmesi, hizmetlerin etkin ve verimli sunulması ve emniyet ve asayişin sağlanması amacıyla il yapılması kararlaştırılmıştır.

Diğer yandan, Siirt İline bağlı Şırnak İlçesinin, emniyet ve asayiş bakımından önem arz eden, ekonomik ve sosyal yönden problemlili olan ve coğrafi şartların kamu hizmetlerinin yürütülmesini aksattığı bir bölgede bulunması ve emniyet- asayişin ve bölgenin sosyo-ekonomik gelişmesinin sağlanması gerekçeleriyle il yapılmasına karar verilmiştir.

• **Bartın'ın İl yapılmasıyla İlgili Kanun (3760 sayılı) Gerekçeleri**

07.09.1991 tarih ve 20984 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3760 sayılı "Bartın İlinin Kurulması Hakkında Kanun"da Zonguldak iline bağlı Bartın ilçesinin sanayi ve turizm

alanında gösterdiği gelişmelerle bölgenin merkezi durumuna gelmesi ve daha etkin ve verimli şekilde hizmet götürülmesi gerekçeleriyle il yapıldığı belirtilmektedir (TBMM, 1991).

• **Ardahan ve Iğdır'ın İl Yapılmasıyla İlgili Kanun (3806 sayılı) Gerekçeleri**

03.06.1992 tarih ve 21247 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 3806 sayılı "Onüç İlçe ve İki İl Kurulması Hakkında Kanun" gerekçeleri arasında Ardahan ilçesinin sürekli olarak dış göç nedeniyle nüfus kaybetmesi, ekonomik anlamda hayvancılıktan başka önemli bir gelir kaynağı bulunmaması ve coğrafi konumu açısından sınır ticareti yapılmasına imkan vermesi Iğdır ilçesinin ise yeni faaliyete geçirilen sulama ağı ile ekonomik anlamda önemli bir gelişme kaydetmesi ve Kars ilinin geniş bir bölgeyi kaplaması sayılmıştır (TBMM,1992).

• **Karabük, Kilis ve Yalova'nın İl Yapılmasıyla İlgili Kanun Hükmünde Kararname (550 sayılı) Gerekçeleri**

06.06.1995 tarih ve 22305 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 550 sayılı "Sekiz İlçe ve Üç İl Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" gerekçelerinin başında, Zonguldak iline bağlı Karabük ilçesinin sanayi tesisleri ve nüfus yoğunluğunun artması nedeniyle ilçe statüsünde hizmetler aksama görülmesi; Gaziantep iline bağlı Kilis ilçesinin büyük illere göç vermesi, il olması halinde bölgede işsizliğin azalmasının ve yatırımların artmasının öngörülmesi; İstanbul iline bağlı Yalova'nın ise coğrafi açıdan İstanbul ile karayolu bağlantısı olmaması, turizm merkezi haline gelmesi ve nüfus yoğunluğu açısından özellikle yaz aylarında ilçe statüsünde yönetilmesinde zorluklar doğması gelmektedir.

• **Osmaniye'nin İl Yapılmasıyla İlgili Kanun (4200 sayılı) Gerekçeleri**

28.10.1996 tarih ve 22801 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 4200 sayılı "Üç İlçe ve Bir İl Kurulması Hakkında Kanun"un gerekçeleri arasında Adana iline bağlı Osmaniye ilçesinin coğrafi açıdan komşu il merkezlerine uzak olması, ekonomik anlamda özellikle tarım ve ticaretle gelişme göstermesi, nüfus yoğunluğunun fazla olması ve güvenlik kuvvetlerinin bölgedeki etkinliğinin daha da artırılması sayılmıştır (TBMM,1996).

• **Düzce'nin İl Yapılmasıyla İlgili Kanun Hükmünde Kararname (584 Sayılı) Gerekçeleri**

09.12.1999 tarih ve 23901 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 584 sayılı "Bir İl ve İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" de Bolu iline bağlı Düzce ilçesinin il yapılma gerekçelerinin başında 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 tarihlerinde Marmara Bölgesinde meydana gelen ve çok büyük can ve mal kaybına yol açan depremlerin yaralarının bir an önce sarılması, bu bölgelerde kamu hizmetlerinin en seri şekilde götürülebilmesi ve yöredeki ekonomik ve sosyal gelişmenin hızlandırılabilmesi gelmektedir.

Yukarıda açıklanan kanun ve kanun hükmünde kararname gerekçelerinden anlaşılacağı üzere, Anayasa'nın 126. maddesine dayandırılarak yapılan idarî yapıdaki değişikliklerde ekonomik gelişme, coğrafi konum, tarihî geçmiş, dış-göç, nüfus yoğunluğu ve güvenlik unsurları nedeniyle kamu hizmetlerinin daha etkin ve verimli sağlanabilmesi esas teşkil etmektedir. Her bir ilçenin il yapılmasındaki temel unsurlar Tablo 2'de özetlenmektedir.

Tablo 2: Yeni illerin il yapılma gerekçeleri

	İL	Gerekçe
1	AKSARAY	Ekonomik gelişmişlik+coğrafi konum
2	KIRIKKALE	Ekonomik gelişmişlik
3	BAYBURT	Ekonomik gelişmemişlik+tarihî geçmiş
4	KARAMAN	Coğrafi konum+tarihî geçmiş
5	BATMAN	Ekonomik gelişmişlik+nüfus yoğunluğu
6	ŞIRNAK	Ekonomik gelişmemişlik+güvenlik
7	BARTIN	Ekonomik gelişmişlik
8	ARDAHAN	Dış-göç+ekonomik gelişmemişlik
9	İĞDIR	Ekonomik gelişmişlik + coğrafi konum
10	KARABÜK	Ekonomik gelişmişlik+nüfus yoğunluğu
11	KİLİS	Dış-göç
12	YALOVA	Coğrafi konum+nüfus yoğunluğu
13	OSMANİYE	Coğrafi konum+nüfus yoğunluğu
14	DÜZCE	Doğal afet

Temel olarak ekonomik gelişmeye ya da gerilemeye dayandırılan ve nüfus yoğunluğu ile desteklenen gerekçeler incelendiğinde tüm bu gelişmelerin ya da nüfus artışının ülkedeki diğer yerleşimlerde de söz konusu olduğu görülecektir. Son derece genel ve basit birtakım gerekçeler ileri sürülerek detaylı analiz ve verilere dayandırılmadan bazı ilçelerin kanunla, bazılarının kanun hükmünde kararname ile alelacele il yapılması bu kararların ekonomik olmaktan çok politik temelli olduğu yargısını güçlendirmektedir.

4. Yeni İl Kurulmasının Diğer İlçelerde Meydana Getirdiği Beklentiler ve Politik Yansımaları

Ülkemizdeki mülkî dağılımda en üst kademede yer alan iller, merkezi yönetimin pek çok taşra teşkilatının yer aldığı ve il sınırlarındaki ilçelerin de merkezi niteliğinde yerleşmeler olduğu için bir ilçenin il yapılması genelde halk tarafından hizmetlere daha kolay ulaşmak açısından talep edilen bir durumdur. Son yıllarda İçişleri Bakanlığı'na il olmak için yapılan başvuru sayısındaki artış ve bu başvuruların pek çoğunun rasyonel gerekçelere ve nesnel esaslara dayanmaması hem politikacılar hem de bürokratlar açısından zaman zaman içinden çıkılmaz bir durum yaratmaktadır.

Türkiye'de il olmak için başvuran 129 ilçe arasında ülke genelinde ekonomik ve sosyal açıdan oldukça gelişmiş durumda olan ilçelerin (İskenderun(Hatay), Alanya(Antalya), Tarsus (Mersin), Çorlu (Tekirdağ), Gebze (İzmit), yanı sıra son derece geri kalmış ilçeler (Doğubeyazıt (Ağrı), Ahlat (Bitlis), Silvan (Diyarbakır), Dargeçit (Mardin), Viranşehir (Ş. Urfa), Sarıyahşi (Aksaray), Cizre (Şırnak), Kelkit (Gümüşhane), Malazgirt (Muş)) de bulunmaktadır. Bu durum hem il yapılma konusunda herhangi bir kriter olmamasından hem de bu uygulamaların zamanla

politik bir baskı ve rant aracı halini almasından kaynaklanmaktadır. İl olmak için başvuran ilçelerden bilinen bazılarının (Nazilli, Alanya, Akşehir, Tarsus, Şebinkarahisar) her dönemde il olma talepleri gündeme gelmiştir. Bu ilçelerin bir kısmı ekonomik gelişmişlikleri ve demografik büyüklükleri, bir kısmı da tarihsel süreçte edindikleri merkezî roller nedeniyle zaman zaman politikacılar üzerinde il olma yönünde siyasi baskı oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle yeni illerin özelliklerini gösteren pek çok ilçe bulunmaktadır. Hatta bu ilçelerden bazılarının (Alanya, Gebze, Çorlu, İskenderun, Tarsus gibi) kentleşme ve gelişmişlik düzeyleri pek çok ilden daha ileri durumdadır. Ancak coğrafi açıdan incelendiğinde bu ilçelerin bağlı oldukları il merkezlerine oldukça yakın mesafede (İskenderun-Hatay: 59 km, Gebze-Kocaeli: 51 km, Tarsus-Mersin: 27 km) yer aldıkları görülmektedir. Aynı durum yeni iller için de geçerlidir (Düzce-Bolu: 45 km, Osmaniye-Adana: 86 km, Kırkkale-Ankara: 77 km, Kilis - Gaziantep: 64 km....).

Günümüzde kentleşme ile teknolojik gelişmeler arasında güçlü bir bağıntı bulunmaktadır. Özellikle ulaşım teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak kentlerin geliştikleri ve coğrafi konum kentleşmede hala önemli bir girdi olmakla beraber yerleşimler arasındaki ulaşım bağıntılarının çok daha etkin bir unsur olduğu kabul edilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'de yeni il kurulması olgusu değerlendirildiğinde ilçelerin idari statülerini değiştirmek yerine merkezi ve gelişmiş yerler ile ulaşım bağlantılarını güçlendirmenin çok daha rasyonel ve daha etkin bir uygulama olacağı düşünülmektedir.

Ekonomik ve sosyal açıdan önemli bir kalkınma sağlamayan, dış-göçü önlemede yetersiz kalan ve hem demografik hem de sosyo-ekonomik açıdan nesnel esaslara oturmayan il yapılması uygulamaları halen güncelliğini korumaktadır. 1999 sonrası yeni bir il kurulmamasına karşın bu tarihten günümüze kadar 27 ilçenin (Kozan, Dinar, Alanya, Manavgat, Ayvalık, Ergani, Şebinkarahisar, İskenderun, Anamur, Tarsus, Ödemiş, Gebze, Beyşehir, Akşehir, Ereğli, Salihlı, Afşin, Elbistan, Mıdya, Fethiye, Malazgirt, Suşehri, Niksar, Zile, Turhal, Erbaa, Siverek, Ermenek) daha il yapılması için milletvekillerince TBMM'ne teklif sunulduğu belirlenmiştir. Bu sayı ülkemizde hâlâ il kurulmasının gerçek boyutlarıyla algılanmadığının ve politikacılar tarafından politik rant aracı olarak kullanıldığının bir göstergesi kabul edilebilir. Üstelik ilçelerin il yapılması ile sağlanan politik rantların da uzun vadeli olmadığı ve bir ya da iki seçim sonra o ilçede yaşayan insanların farklı politik tercihlere yöneldiği bilinmektedir. Tablo 3'te hangi hükümet döneminde hangi illerin kurulduğu ve halen il yapılmaları gündemde olan bazı ilçeler hakkında teklif sunan hükümetler ile bu kentlerde son genel ve yerel seçimlerde halkın ağırlıklı politik tercihleri görülmektedir.

Tablo 3'te açıkça görüldüğü gibi il yapılması o yöre halkının politik tercihlerinde önemli bir etki yapmamaktadır. Türkiye gibi halkın politik tercihi çok hızlı değişebilen ve gündemi etkileyen pek çok iç ve dış olgunun olduğu bir ülkede bu yolla sağlanan politik rantın son derece sınırlı ve kısa vadeli kaldığı anlaşılmaktadır. Ancak politikacılar tarafından bu durumun çok da farkında olunmadığı, kısa vadeli rantlar için bile ülke kaynaklarının etkin kullanımının dikkate alınmadığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Yeni kurulan iller ile bazı ilçelerin hangi hükümetler döneminde il yapıldıkları ya da il yapılma teklifinde bulunuldukları ve son politik yapıları

İL-İLÇE	Hangi hükümet döneminde il yapıldığı ya da il yapılma teklifinde bulunulduğu	Son genel seçimlerde (2002) en çok oy alan siyasi parti	Son yerel seçimlerde (2004) en çok oy alan siyasi parti
AKSARAY	ANAP (II. Özal hükümeti)	AKP	AKP
BAYBURT	ANAP(II. Özal hükümeti)	BAĞIMSIZ	AKP
KARAMAN	ANAP(II. Özal hükümeti)	AKP	AKP
KIRIKKALE	ANAP(II. Özal hükümeti)	AKP	AKP
BATMAN	ANAP(II. Özal hükümeti)	DEHAP	SHP
ŞIRNAK	ANAP(Akbulut hükümeti)	DEHAP	SHP
BARTIN	ANAP(Akbulut hükümeti)	AKP	DSP
ARDAHAN	DYP-SHP (III. Demirel Hükümeti)	CHP	DYP
İÇDIR	DYP-SHP (III. Demirel Hükümeti)	DEHAP	MHP
KARABÜK	DYP-CHP (I. Çiller Hükümeti)	AKP	AKP
KİLİS	DYP-CHP (I. Çiller Hükümeti)	AKP	AKP
YALOVA	DYP-CHP (I. Çiller Hükümeti)	AKP	AKP
OSMANİYE	RP-DYP (Erbakan hükümeti)	AKP	AKP
DÜZCE	DSP-MHP-ANAP (V. Ecevit Hükümeti)	AKP	AKP
TARSUS	DSP-MHP-ANAP(V. Ecevit Hükümeti)	MHP	MHP
İSKENDERUN	AKP (Erdoğan Hükümeti)	CHP	ANAP
ALANYA	DSP-MHP-ANAP(V. Ecevit Hükümeti)	AKP	ANAP
ŞEBNKARAHİSAR	ANAP-DYP-DSP (III. Yılmaz Hükümeti) DSP-MHP-ANAP(V.Ecevit Hükümeti) AKP (Erdoğan Hükümeti)	AKP	MHP
SUŞEHRİ	DSP (IV. Ecevit Hükümeti) AKP (Erdoğan Hükümeti)	AKP	AKP
NAZİLLİ	DSP-MHP-ANAP(V. Ecevit Hükümeti)	CHP	DYP
KONYA-EREĞLİ	AKP (Erdoğan Hükümeti)	AKP	AKP

(www.yerelnet.org.tr, DİE)

5. Sonuçlar ve Değerlendirmeler

Ülkemizde kentleşme ve siyaset ilişkisi bağlamında yeni illerin kurulması uygulamalarını değerlendirdiğimizde, bu sürecin zamanla spekülatif bir boyut kazandığı, sonuçları itibariyle de öngörülen faydaların sağlanmadığı belirlenmiştir. Ekonomik anlamda kalkınmalarını sağlamak amacıyla il yapılan Bayburt, Şırnak, Ardahan illerinin hala en az gelişmiş yöreler arasında yer alması bu olgunun açık bir göstergesidir. Bunun yanı sıra Kırıkkale, Karaman, Batman, Osmaniye gibi ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayan illerin ilçe statüsündeyken de bugün gösterdikleri kalkınma ve gelişme eğilimlerini yansıtmaları, il yapmanın bu yöreler için önemli bir getirisinin olmadığını, ilçe statüsündeki bir yerleşmenin de kalkınıp kentleşebileceğini göstermektedir.

TÜRKİYE'DE YENİ İLLERİN KURULMASININ KENTLEŞME VE SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu araştırma sonucunda yeni il yapılması sürecinin ülkemiz açısından kaynakların israfına yol açan, ekonomik olmayan bir uygulama olduğu ortaya çıkmaktadır. Kentleşme ve gelişme bağlamında ele alındığında; günümüz Türkiye'sinde kentlerin idarî statülerini değiştirmek yoluyla kalkınma ve gelişmelerini sağlamanın mümkün olmadığı, geniş kapsamlı çok yönlü bir planlama anlayışının hakim olduğu üst ölçek plan, program ve stratejiler ile parçacıl bu uygulamaların bağdaşmadığı görülmüştür. Ekonomik boyutun çok önemli olduğu kentleşme ve planlama olgusu açısından, bu gibi ekonomik olmayan uygulamaların öngörülen faydaları sağlayamayacağı, bu nedenle ekonomi politikalarıyla kentleşme politikalarının birlikte değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Üst ölçek plan kararlarıyla (kalkınma planları ve bölgesel projeler) bağdaşmayan bu durumun siyaset ve planlama ilişkisi içinde planlamanın meşruiyetinin sorgulanmasına neden olduğu, merkezî idarenin elindeki araçları yanlış yönlendirdiği ve ülke ve bölge ölçeğinde yaşanan problemlere (bölgeler arası dengesizlik gibi) çözüm oluşturmadığı belirlenmiştir. Ayrıca; ekonomik olarak gerileme sürecinde olan kentlerde bu şekilde ekonomik kalkınma, nüfus kaybeden yerleşimlerde nüfus artışı sağlanamayacağı, hizmetlerin daha etkin sunulması açısından çok daha kalıcı ve başka sektörleri de tetikleyecek çözümler üretilmesi gerektiği düşünülmektedir. Üstelik Türkiye gibi halkın politik tercihi çok hızlı değişebilen ve gündemi etkileyen pek çok iç ve dış olgunun olduğu bir ülkede bu yolla sağlanan politik rantın son derece sınırlı ve kısa vadeli kaldığı, uzun vadede halkın politik tercihlerini yönlendiremediği de saptanmıştır.

Kaynakça

- Altıparmak, A., 1999. Osmanlı'dan Günümüze İller İdaresi Genel Müdürlüğü, (www.illeridaresi.gov.tr)
- DPT, 1998. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (1996), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No:2466.
- DPT, 1963. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT, 1968. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- DPT, 1973. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- DPT, 1979. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- TBMM Tutanak Dergisi,(1989) Dönem:18, Cilt:29, Yasama Yılı:2
- TBMM Tutanak Dergisi,(1990) Dönem:18, Cilt:45, Yasama Yılı:3
- TBMM Tutanak Dergisi,(1991) Dönem:18, Cilt:62, Yasama Yılı:4
- TBMM Tutanak Dergisi,(1992) Dönem:19, Cilt:12, Yasama Yılı:1
- TBMM Tutanak Dergisi,(1996) Dönem:20, Cilt:12, Yasama Yılı:2
- TBMM Tutanak Dergisi,(1996) Dönem:20, Cilt:13, Yasama Yılı:2
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/dap.html> (Temmuz, 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dincerb/il/> (Temmuz 2005)

- <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dincerb/ilce/> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/dokap.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf> (Haziran 2006)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/zbk.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/trb2.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/tr82tr83tra1.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/interreg3a.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/tr90.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/trA2tr72tr52trb1.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/yesilirmak.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/koy> (Temmuz 2005)
- <http://www.gap.gov.tr/gap.php?sayfa=Flash/Tr/proje.html> (Ağustos 2005)
- <http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/yatirimtesvik.htm> (Haziran 2005)
- <http://www.kgm.gov.tr/il2.asp> (Ocak 2006)
- <http://www.kgm.gov.tr/ilce2.asp> (Ocak 2006)
- <http://www.yerelnet.org.tr/genel/yerelgundem.php> (Mayıs 2006)
- www.dpt.gov.tr (Ekim 2005)
- www.die.gov.tr (Ocak 2005, Temmuz 2006)
- www.illeridaresi.gov.tr (Ocak 2006)

PLANLAMA VE SİYASET KAVRAMLARI EKSENİNDE BÖLGE KALKINMA AJANSLARI

Ar. Gör. P. EBRU SİNAN

(Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

1. Giriş

Avrupa birliğinin kuruluş amaçlarından en önemlisi ülkeler ve bölgeler arası dengeli gelişmeyi sağlamaktır. Üye devletler arasında olduğu kadar üye devletlerin sınırlarının içinde de bölgesel dengesizliklerin var olması ve bu dengesizliklerin AB'ye de taşınacak olması bölgesel politikalar yardımıyla eşitsizliklerin giderilmesi çabalarının önemini arttırmaktadır. Gerek bölgeler arası ve bölge içi eşitsizliklerin giderilmesinde gerekse ortaya çıkan yeni ekonomik kalkınma dinamiklerine entegrasyonda Bölge Kalkınma Ajansları (BKA) kalkınmayı yönlendiren kurumlar olarak büyük önem taşımaktadırlar. Bu bağlamda 1990 sonrasında AB'ye adaylık süreci geçiren Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde BKA'ların kurulması AB tarafından gerek fikir gerekse finansman olarak desteklenmiştir. Türkiye'de de AB Bölgesel Politikalarına uyum çerçevesinde 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" 25 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2. Türkiye'de Bölgesel Politikaların Gelişimi

Türkiye'de 1929'a kadar yürürlükte kalan 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi'ne göre ülkenin teftiş bölgelerine ayrılması yönetim açısından gerekli görülmektedir. Bu sayede görevlendirilen yetkililerle bir tür "bölge plancılığı" yapılacağı düşünülmektedir. 1927'de çıkarılan 1164 sayılı yasa ile de "Birden çok ili ilgilendiren ve ortak çalışma gerektiren işlerin görülmesi için" Genel Müfettişlikler kurulması öngörülmüştür.

Bölge Planlama konusu ilk defa İstanbul şehri sanayi bölgesi ve asma köprü inşasının ortaya çıkaracağı sorunlar nedeniyle ele alınmıştır. Bayındırlık bakanlığı 1957 yılında Yapı ve İmar İşleri Reisliği'ne bağlı bir Bölge Planlama Fen Kurulu Müdürlüğü kurmuştur. 9 Mayıs 1958 tarih ve 7116 sayılı kanunla bölge imar planlarının hazırlanma yetkisi İmar ve İskan Bakanlığına verilmiş bakanlık bünyesinde Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Ardından 1984’de 209 sayılı kanun hükmünde kararname ile İmar ve İskan Bakanlığının görevleri arasından bölge planlaması çıkartılmıştır (Resmi Gazete, No: 18435). 3194 sayılı İmar Kanunu ile de bölge planı hazırlama yetkisi Devlet Planlama Teşkilatı’na (DPT) verilmiştir. Zaten 30 Eylül 1960 yılında 91 sayılı yasa ile Başbakanlığa bağlı bir birim olarak kurulmuş olan DPT kurusundan beri bu yetkiye sahiptir.

1961 Anayasa’sının 115. maddesinde ise “Belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla birden çok ili içine alan çevrede bu hizmetler için yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir.” hükmü vardır (URL-1). Bölge sözcüğü yerine “çevre” sözcüğü siyasal özerklik isteminde bulunabilecek eyaletlerin doğmasına neden olabileceği için kullanıldığı anayasayı hazırlayanlar tarafından beyan edilmiştir.

1982 anayasasında ise kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatlarının kurulabileceği ifadesine yer verilmiştir (URL-2).

Ayrıca 1983’te Bölge Valiliği Hakkında kanun Hükmünde Kararname ile 8 bölgede bölge valilikleri oluşturulmuştur (Keleş, 2002, Resmi Gazete, No: 18181). Bölge valiliklerinin Erzurum, Diyarbakır, Adana, Kayseri, Ankara, Konya İstanbul ve İzmir’de kurulması o güne kadar Bayındırlık ve İskan Bakanlığının DPT ile birlikte geliştirdiği bölge sınıflandırmasından farklıdır. Nitekim kararname 1984’te 3036 sayılı yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır (Keleş, 2002, Resmi Gazete, No: 18472). Bunun yanında 1987’de 285 sayılı kanun hükmünde kararname ile Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli, Van, Şırnak ve Batman illerini kapsanan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği bölge halkının güvenliğinin sağlanması amacıyla kurulmuştur (Keleş, 2002, Resmi Gazete, No: 19517). 1995’te Muş ve Bitlis’inde eklenmesiyle bölgedeki il sayısı 12’ye çıkmıştır.

1989’da kurulan Güney Doğu Anadolu Projesi Kalkınma Yönetimi ise Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şırnak, Şanlıurfa ve Batman illerini içine alan bölgenin hızlı kalkınması için gerekli önlemleri almak ve ilgili kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlamak amacıyla (Keleş, 2002, Resmi Gazete, No: 20334).

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikası bölgesel farklılıkları azaltmak ve yerel/bölgesel ekonomik kalkınmayı hızlandırmak olarak tanımlanmıştır. Genel hatlarıyla Doğu-Batı arasındaki gelişme farklarını azaltmak, sosyal adaleti sağlamak ve Batı’ya göçü sınırlamak amacındaki bölgesel politikalar kamu altyapı yatırımları ve hizmet sunumunun beraberinde Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) gibi bir takım teşvik unsurlarını içermektedir. 1963’de 22 il KÖY kapsamında iken 1969’da 23 il bu kapsamda değerlendirilmiştir. 1972’de getirilen yeni düzenleme ile 10 il ve 67 ilçe KÖY kapsamında değerlendirilmiştir. 1973’de bazı yörelerin çıkarılıp bazılarının eklenmesi ile 36 il ve 50 ilçe KÖY kapsamında teşvik almışlardır. 1998’de getirilen yeni düzenleme ile 49 il ve 2 ilçe KÖY kapsamındadır. KÖY kavramının zamanla siyasi birer araç haline gelmesi ve KÖY kapsamındaki il ve ilçelerin kendi içlerinde bir kademelenme içermemeleri nedeniyle etkisiz kaldığı ortadadır.

Bunun yanısıra AB adaylığı öncesinde DPT'nin geliştirdiği birçok bölgesel plandan söz etmek mümkündür. Bunlar;

- Doğu Marmara Bölge Planı (1963),
- Zonguldak Bölge Planı (1963-64),
- Antalya Planı (1960-65),
- Ege Bölgesi Kalkınma Planı (1963-69),
- Çukurova Bölgesi Planlama Projesi (1962),
- Keban Planı (1964),
- 1989 yılında başlamış olan Güneydoğu Anadolu Projesi,
- 1990'ların ikinci yarısında Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Planı,
- Doğu Anadolu Kalkınma Planı,
- Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Kalkınma Projeleridir.

3. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları

Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Anlaşması'nın başlangıç metninde az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması, ekonomik ve toplumsal ilerlemenin sağlanması, yaşam ve çalışma koşullarının hızla yükseltilmesi ve böylelikle bölgeler arasındaki refah düzeyi farklılıklarının giderilmesi temel hedefler olarak ortaya konulmuştur. Başlangıç metnindeki vurguya karşılık anlaşmanın tamamında bölgesel kalkınmaya yönelik herhangi bir hükmün bulunmaması nedeniyle topluluğun bölgesel kalkınmayı ihmal ettiği görülmektedir. Süreç içerisinde birliğin bölgesel politikaları şu şekilde gelişmiştir;

- 1973 yılında Avrupa Topluluğu'nda gerçekleştirilen ilk genişleme ile beraber bölgesel farklılıkların artarak ortaya çıktığı ve topluluğun kendisi için bir tehdit unsuru oluşturduğu gözlenmiştir. Topluluğun ilk yıllarında bölgesel eşitsizlikleri dengelemek için kullanılabilecek araçlar Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Yatırım Bankası'dır.
- 1975'de Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) işsizlik, tarım ve sanayideki sorunlar nedeniyle ortaya çıkmış olan bölgesel eşitsizlikleri düzenlemede önemli bir araç olarak ortaya konmuştur.
- 1987 de kabul edilen Avrupa Tek Senedi topluluğu bölgesel politikalarını güçlendirmiştir.
- 1988'de de yapısal fonların yeniden göndeme gelmesi ile bütünleşmiş, tek bir pazarın yaratacağı dengesizliğin daha fazla artmasını engellenmeye çalışılmıştır.
- 1992 yılında Maastricht anlaşması ile topluluk siyasal bir birlik olarak Avrupa Birliği (AB) adını almıştır. Anlaşma aynı zamanda AB'nin bölgesel politikalarını belirleyici hükümler içermektedir.

Şeffaflık ve eklenebilirlik ilkelerinden dolayı Yapısal Fonlar ulusal hükümet bütçeleri yerine direkt olarak bölgelerin bütçelerine dağıtılmaktadır. Bu fonların dağıtımı içinde bölgeler, ulusal hükümetler ve Komisyon arasında direkt bağlantılara da olanak veren bir planlama sistemine ve çok katmanlı bir yönetim sistemine gereksinim ortaya çıkmıştır. Fonlardan yararlanmak için aday ülkeler ve hatta bazı üye ülkeler bölgesel örgütler ve kurumlar kurmuş, bölge sınırlarını

yeniden belirlemiş ve yasal ve kurumsal düzenlemelere gitmiştir. Bu kurumlardan biri de Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır. Birçok ülkede Ajanslar AB'nin bölgesel politikasının yönetiminden sorumlu olmak üzere kurulmuşlardır.

4. Türkiye-AB Entegrasyonu

Kamu yönetimi alanında hem içerik hem yönetim hem de uygulamalar bakımından Türkiye'de ve Dünya'da büyük değişiklikler yaşanmaktadır. Bu değişikliklerin en önemi nedeni şüphesiz ki yaşamın her alanında meydana gelen küreselleşmedir. Diğer toplumsal değişimlerde olduğu gibi ister zorla ister kendiliğinden uyum sağlama yoluyla olsun küreselleşme toplumlar ve bireyler tarafından kabul edilmek durumundadır. Küreselleşme, ulusal piyasaların bütünleşmesi olarak dünya devletlerinin sermayeyi kontrol edebildiği bir kapitalizmden, sermayenin bu denetimden kurtulduğu bir kapitalizme geçiştir. Bu süreçleri gerçekleştirmek için küreselleşmenin yeni bir yönetsel anlayışa ve bunu gerçekleştirmede araç olarak örgütlenmeye ihtiyacı vardır. Bu yönetsel anlayışın oluşturulmasına yapısal uyarılama denmektedir (Çalt, 2005). Yapısal uyarılama süreçleri Avrupa ve Türkiye ölçeklerinde karşılaştırıldığında Türkiye'nin istenilen seviyeye ulaşabilmesi için öncelikle yönetişime imkan veren ilgili idari reformlarını uygulamaya koyması gerektiği görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Yapısal uyarılama açısından bölgeselleşme ve kamu yönetiminde değişme

	AVRUPA	TÜRKİYE
TEMEL KAVRAMLAR	Bölgeselleşme Bölgecilik Bölge Yerellik	Kalkınma Az Gelişmiş Bölgeler Sorunu Bölgelerarası Eşitsizliğin Giderilmesi
FORMÜL	Stratejik Kalkınma	Kalkınma Planlaması Az Gelişmiş Bölgeler İçin GAP, KAP, DOKAP gibi projeler
AKTÖRLER	Avrupa Birliği (AB) organları Avrupa Konseyi (AK) Organları Bölgesel Kalkınma Ajansları Bölgesel ve Yerel Yönetim Birlikleri Sermaye STK	GAP, KAP İdareleri Devlet DPT Yerel Yönetim Örgütleri Bakanlıklar
ARAÇLAR	Stratejik Bölge Planları ve Projeler AK Bölgesel Özerklik Şartı AK Sınır ötesi İşbirliği Sözleşmesi AB Bölgeler Şartı Ab ve AK Yerellik Şartı AB Yapısal ve Yapısal Olmayan Fonlar NUTS	Beş Yıllık Kalkınma Planları GAP, DOKAP DAP gibi projeler Özel bir alana veya sektöre yönelik sınırlı projeler
YÖNTEM	Yapısal Uyarılama	İdari Reform

Kaynak: Çalt, 2005

1999 yılında Helsinki’de yapılan Avrupa Konseyi sonucunda Türkiye’nin diğer adaylarla eşit şartlarda AB üyeliği’ne adaylık süreci başlamıştır. Bunun sonucunda Türkiye AB müktesebatının benimsenmesine ilişkin hazırlanmış olduğu “AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”nı bakanlar kurulunun 13 Mart 2001 tarihli kararıyla kabul etmiş, kurumsal ve yasal bazı düzenlemeler ile AB’nin bölgesel politika alanına uyum sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye’nin AB’ye katılım ve uyum süreci ve bu bağlamda bölgesel politika anlayışındaki değişim şu şekilde incelenebilir;

- Katılım Ortaklığı Belgesinde kısa vadede bölgesel politika alanında uyum için belirlenen öncelikler;
  - Ulusal Kalkınma Planı ve İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2’lerde (NUTS 2) bölgesel kalkınma planları hazırlanması suretiyle, bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi,
  - Bu başlık altındaki mevzuatın uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabul edilmesi,
  - Bölgelere yönelik kamu yatırımlarına ilişkin öncelik kriterlerini ortaya koyan çok yıllık bütçeleme usullerinin oluşturulması,
  - Bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesidir.
- Orta vadede, bölgesel kalkınma planlarını uygulamak üzere İBBS Düzey 2’lerde bölge birimlerinin oluşturulması beklenmektedir.
- 1988’den bu yana AB mevzuatında uygulanan NUTS-İBBS (The Nomenclature of Teritorial Units for Statistics-İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) sistemini 22 Eylül 2002 tarih 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul etmiştir. Buna göre Türkiye 3 farklı düzeye bölünmüştür. NUTS-1 Düzeyi 12, NUTS-2 Düzeyi 26 bölgeyi kapsamakta, NUTS-3 Düzeyinde ise bölgeler 81 ilin sınırları ile birbirinden ayrılmaktadır. (Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye istatistiki bölge birimleri sınıflandırması.

İBBS-I	İBBS-II	İLLER
TR1	İSTANBUL	
	TR10	İstanbul
TR 2	BATI MARMARA	
	TR 21	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
	TR 22	Balıkesir, Çanakkale
TR 3	EGE	
	TR 31	İzmir
	TR 32	Aydın, Denizli, Muğla
	TR 33	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak
TR 4	DOĞU MARMARA	
	TR 41	Bilecik, Bursa, Eskişehir
	TR 42	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova

PLANLAMA VE SİYASET KAVRAMLARI EKSENİNDE BÖLGE KALKINMA AJANLARI

TR 5	BATI ANADOLU	
	TR 51	Ankara
	TR 52	Karaman, Konya
TR 6	AKDENİZ	
	TR 61	Antalya, Burdur, Isparta
	TR 62	Adana, Mersin
	TR 63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR 7	ORTA ANADOLU	
	TR 71	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
	TR 72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR 8	BATI KARADENİZ	
	TR 81	Bartın, Karabük, Zonguldak
	TR 82	Çankırı, Kastamonu, Sinop
	TR 83	Amasya, Çorum, Samsun, Yozgat
TR 9	DOĞU KARADENİZ	
	TR 90	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
TRA	KUZEYDOĞU ANADOLU	
	TRA 1	Bayburt, Erzincan, Erzurum
	TRA 2	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TRB	ORTADOĞU ANADOLU	
	TRB 1	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli
	TRB 2	Bitlis, Hakkari, Muş, Van
TRC	GÜNEYDOĞU ANADOLU	
	TRC 1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis
	TRC 2	Diyarbakır, Şanlıurfa
	TRC 3	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

• 2004-2006 dönemini kapsayan ve ekonomik ve sosyal uyum alanında mali yardımla desteklenecek orta vadeli temel öncelik alanlarını belirlemek üzere Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) Aralık 2003'de onaylanmıştır.

• Plan kapsamında, öncelikli 12 Düzey 2 Bölgesinde stratejik nitelikli, müstakil bütçeli ve operasyonel bölgesel kalkınma programları ile sınır ötesi işbirliği programları uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda;

- Doğu Anadolu Kalkınma Programı;
- GAP Bölgesel Kalkınma Programı;
- T82: Çankırı, Kastamonu, Sinop,
- TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat,
- TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum,
- TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars,
- TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat,
- TR52: Konya, Karaman,
- TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programları,
- Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı uygulamalarına başlanmıştır

- AB destekli bölgesel kalkınma programlarının yürütülmesi esnasında programların uygulandığı 4 NUTS II bölgesinde servis birimleri kurulmuştur. Bu birimler il ve belediye yönetimlerinin bölgesel kalkınma programlarının uygulanmasında katılımını sağlayan birimlerdir.
- Bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, yereldeki işbirliğini artırmak ve kaynakların etkin kullanımı için Düzey 2 bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmasına yönelik “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” Ocak 2006 yılında yürürlüğe girmiştir.
- Temmuz 2006 yılında ise Türkiye’de yatırım yapılmasını özendirmeye yönelik yatırım destek ve tanıtım stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanmasından sorumlu olarak Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansının görev, yetki ve teşkilâtını düzenleyen “Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun” çıkarılmıştır

Türkiye’de bölgesel politikadan merkezi bir kurum olan DPT sorumludur. Güney Doğu Anadolu bölgesinde bölgesel ofisi olan GAP idaresi hariç planlama ve bölgesel kalkınma programlaması veya uygulamasıyla uğraşan yerelde başka kurum yoktur. AB uyum sürecince Yapısal Fonların yönetilmesi için orta vadede kurulması beklenen bölge birimleri Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bir çoğunda olduğu gibi Türkiye’de de BKA olarak kurulacaktır.

Türkiye’de merkezden ve yerelden bazı girişimlerle BKA kurma çalışmaları 1990’ların başında başlamıştır.

- GAP İdaresi’nin bölge ofisini ve GAP-Girişimci Destekleme Merkezleri (GİDEM)
- Ege Bölgesi Geliştirme Vakfı’nın (EGEV) kurulmasında öncülük ettiği EBKA
- İzmir Ticaret Odası’nın Kalkınma Ajansı çalışmaları (İZTO)
- Mersin’deki Kalkınma Ajansı-Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi

Yerelde bölgesel kalkınma kapasitesinin artırılması 25 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5449 nolu “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile 26 Düzey II bölgesinde Kalkınma Ajansı kurulması planlanmaktadır. Yasada DPT merkezde koordinasyondan sorumlu kurum olarak tanımlanmıştır. Kısaca DPT’ye merkezde bölgesel politikayı belirleme, koordinasyon, değerlendirme ve izleme ile fonların tahsisi görevi verilmiştir. Merkezde BKA’ları ile sıkı ilişki içinde olacak bir başka kurum 2006 Temmuzda çıkan kanunla kurulması planlanan Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı’dır. Ajans ulusal düzeyde yatırım desteği ve tanıtım stratejisi yapmak, yatırımcılara yönelik bilgilendirme ve yönlendirme hizmetleri tasarlamak ve sunmak, yatırımlara ilişkin izin ve onay işlemlerinin tamamlanmasında destek sağlamakla sorumludur. BKA’ları öncelikle AB’nin finansman olarak desteklediği bölgelerde kurulması planlanmış fakat bundan vazgeçilmiştir. Bu düşünceyle bu bölgelerden 4 tanesine hizmet birimleri kurulmuştur. Pilot bölge olarak daha önce yerelde BKA kurma konusunda çalışma yapmış İzmir ve Adana-Mersin (Çukurova) Düzey II bölgeleri seçilmiştir.

5. Bölgesel Kalkınma Ajansı Nedir?

25 Nisan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı Taslağı'nın 25. maddesi şu şekildeydi; "Ulusal kalkınma planı ile uyumlu olarak İBB-2 Düzeyinde araştırma yapmak, katılımcı yöntemlerle gelişim stratejileri oluşturmak, iller arası koordinasyonu sağlamak, kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini arttırmak, bölgesel gelişimi hızlandırmak ve özel girişimi desteklemek amacıyla bölge kalkınma ajansları kurulur. Bölge Kalkınma Ajansları'nın kuruluşu, görev ve faaliyetleri, merkezi yönetim ile ilişkileri kanunla düzenlenir." Temel kanunun süreç içerisinde Cumhurbaşkanlığı'na geri gönderilmesinin ardından Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) kavramı ortadan kayboldu. Kanun içerdiği anayasal aykırılıklar giderilemediği için parçalar halinde yasalaştırılmaya başlandı. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nü kapatan yasanın ardından BKA'larını yeniden gündeme getiren "Kalkınma Ajanslarının Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısı Taslağı" TBMM Başkanlığına 19 Ocak 2005 tarihinde sunulmuş, 25 Ocak 2006 tarihinde yasalaşmıştır.

Taslak söz konusu tarihten bu yana kamuoyunda yer almış ve konu ile ilgili tartışmalar günümüze kadar devam etmiştir. BKA'ları hakkında kimi taraflar olumlu kimileri ise olumsuz görüşler bildirmişlerdir. Olumsuz söylemlerin başta geleni BKA'larının kurulmasının ardından bölgelerin özzerkleşeceği ve bunun ülkeyi eyalet sistemi ile yönetime götürüleceği konusundaki düşüncelerdir. Güler'e göre her iki taslakta da Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre "örgüt" anlamı taşımayan "ajans" sözcüğünün kullanılması, kurulmak istenen birimlere "kalkınma idaresi" denmemesinin amacı eyalet sisteminin ülkeye getirilmek istendiği yönündeki tartışmaların yeniden alevlenmesini önlemektir (Ataay, 2005).

5.1. Tanım

Kalkınma Ajansı, DPT Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporunda; merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun ve özel sektörün finanse ettiği bir kuruluş." şeklinde tanımlanmaktadır (DPT, 2000).

Diğer bir taraftan Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURODA-European Association of Regional Development Agencies) BKA'nı şu şekilde tanımlamaktadır; Bir BKA sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirler, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptar ve bu çözümleri geliştiren projeleri destekler (EURADA, 1999).

II. Dünya Savaşı ardından önemi artan bölgesel gelişmeyi sağlamada kalkınma Ajansları önemli araçlardan biri haline almıştır. Görülen ilk uygulama 1933'de A.B.D.'de Tennessee Valley Authority'dir. Batı Avrupa'da ise BKA'ları merkezi hükümetin öncülük ettiği kalkınma programlarına bilgi temin etmek, planların uygulanmasını denetlemek amacıyla kurulmuştur. 1950'li yıllarda Avusturya, Belçika, İrlanda ve Fransa'da, 1960'larda Almanya, Hollanda, İngiltere ve İtalya'da, daha sonra 1980'lerde Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka'da ve 1990'larda Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Estonya, Litvanya ve Latvia'da AB'nin doğrudan isteği üzerine kurulmuştur.

Avrupa Birliği bölgeselleşme politikasını “bölgeler arası eşitsizlikleri giderme” ekseninden “bölgelerarası rekabeti teşvik etme” eksenine çevirmiştir. BKA sistemi ise bu amaç doğrultusunda bölgelerdeki yönetim yetkisinin ancak özel sektöre devrini sağlayan bir ara yüz konumundadır. BKA'nın çalışma alanları şu şekildedir (Tablo 3);

Tablo 3. Bölge Kalkınma Ajansları'nın çalışma alanları

Çalışma Alanları		
İçsel kalkınma	Planlama Kaynak değerlendirme Altyapı yönetimi Altyapı ile ilgili hizmetler İçsel Kaynakların Geliştirilmesi	
Yabancı yatırım çekmek	Yüz yüze mülakatlar Belirli görevler Yurtdışı ofisleri Pazarlama Atölyeler ve seminerler Finansal aracılık Finansal güvence Teknik yardım Arsa sağlama	Büyükelçilikleri Sergiler Aracı kurumlar Ortaklıklar Çevre ve yaşam kalitesi İnsan kaynakları Araştırma ve kurumların varlığı Finansal avantajların varlığı Altyapı
Girişimcilere verilen servisler	Danışmanlık Yeni girişimcilere destek hizmetler Teknolojik gelişme Teknoloji aktarımı İhracat Şirket birleşimleri Fuar ve seminerler İşbirliği oluşturma merkezleri Yurt dışı temsilcilikler	Finansman desteği Sübvansiyonlar Kredi imkanları Risk sermayesi, kuruluş sermayesi Kredi garanti fonları Vergi indirimleri
Yerel ve bölgesel otoritelere verilen servisler	Danışmanlık Yerel ve bölgesel otoriteler adına yönetim Girişimcilere finansal destekler Bölgeye yabancı yatırım çekme çalışmaları Sanayi bölgesi ve yerleşimi çalışmaları	
Eğitim alanındaki çalışmalar	Girişimcilere İş alanında yöneticilere Kırılgan grupların (kadın, özürllü, vb.) işe alınmasında	

Kaynak: Kayasü, Yaşar, 2004

5.2. Özellikleri

BKA sisteminde, bölgesel kalkınma anlayışı artık ulusal-merkezi anlayış yerine esnek yönetim anlayışıyla yeniden ele alınmaktadır. Merkezi idarenin öncü olduğu tavandan tabana anlayışı yerine bölgesel-yerel aktörlerin öncü olduğu tabandan-tavana anlayış benimsenmektedir. Tabandan tavana yaklaşımın bir takım avantajları vardır (Tablo 4).

Tablo 4. Geleneksel-çağdaş kalkınma anlayışı karşılaştırması

Özellikler	Geleneksel Ulusal Bakış (Tavandan Tabana)	Yeni Bölgesel Bakış (Tabandan Tavana)
Örgütlenme	Ulusal Merkezi Yönetim Bürokratik Genel Yaklaşımlar Egemen	Bölgesel/Yerel Yarı Özerk Yapı Esnek İhtisaslaşmış Yaklaşım Egemen
Amaç	Bölgelerarası Eşitlik Yatırım ve İstihdamı Arttırmak	Bölgelerarası Rekabet Girişimciliği geliştirerek rekabet gücünü yükseltmek
Yöntem	Sorunlara tepki Veren	Sorunları öngörerek önlem alan
Aktörler		Yerel Yönetimler Sivil Toplum Kuruluşları Özel Sektör Temsilcileri
Politika Araçları	Bürokratik Düzenlemeler Teşvikler Devlet Yatırımları	Danışmanlık Hizmetler Bölgesel Kalkınma Programları Bölgesel Kalkınma Ajansları
Analiz Araçları	Göstergeler	Bölgesel SWOT Analizi

Kaynak: Güneşer Demirci, A., 2005

Bölgesel anlayış kamu öncülüğünde gerçekleşen ulusal bölgesel kalkınma anlayışını tamamıyla reddetmektedir. Böylelikle BKA sistemi, rekabetçi dünya pazarında merkezi anlayışın terk edilmesi ve bölgelerin bu eğilim paralelinde yerli-yabancı özel yatırımcılara en iyi koşullar altında çalışma olanağı sunması için bir araç olarak görülmektedir (Güneşer Demirci, A., 2005).

BKA'ların ortak tek özellikleri bölgelerinde ekonomik, sosyal ve hatta kültürel alanda gelişmeyi sağlamayı hedeflemektir. En önemli işlevleri bölgeleri için bölgesel kalkınma stratejisi ve bölgesel kalkınma planı hazırlamaktır. Bölgelerinin kalkınmasını;

- içsel gelişme potansiyellerini ortaya çıkarmak,
- yabancı sermayeyi bölgelerine çekmek,
- bölgelerine gelecek olan, yeni kurulan ve var olan firmalara destek sağlamak ve çeşitli alanlarda hizmet vermek,
- çalışan işgücüne ve idarecilere eğitim hizmetleri,
- belediye gibi diğer otoritelere çeşitli hizmetlerle sağlamayı amaçlarlar.

5.3. Yönetmel Yapıları

Merkezi yönetimler tarafından kurulan BKA'nın yasal konumları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin; Almanya'da sınırlı sorumlu şirketler/kamu hukuku organizasyonları; İspanya'da kamu özel hukuk kuruluşları; Fransa'da karma ekonomi şirketleri, Belçika'da belediyeler arası ajanslar, Romanya'da vakıflar, Portekiz ve Polonya'da kamu-özel sektör ortaklık şirketleri, İsviçre'de limitet şirketleri, Çek Cumhuriyeti'nde anonim şirketler, Hollanda, İtalya ve İrlanda'da kamu limitet şirketleri şeklinde yapılandırılmışlardır (Güneşer Demirci, A., 2005).

BKA yerine getirdikleri faaliyetler açısından da zayıf ve kuvvetli ajanslar olarak ikiye ayrılmaktadır.

Zayıf Ajanslar:

- Sadece bölgeye dışardan yatırım çekme amacındadır
- Bilgi bankası ve enformasyon hizmetleri tesis ederler
- İletişim kurmak ve etkinliklerini arttırmak için ofisler kurarlar

Kuvvetli Ajanslar:

- Organize sanayi bölgeleri, bilim parkları, iş merkezleri geliştirirler
- Bölgesel yardım hibelerinin verilmesine aracılık ederler
- Çeşitli konularda teknik danışmanlık hizmetleri verirler

5.4. Finansman Kaynakları

BKA büyük ölçüde genel bütçeden ve özel fonlardan finanse edilmektedir. Avrupa Birliği bölgesel kalkınmayı sağlama hedefi doğrultusunda üye ülkeler tarafından kullanılacak olan yapısal fonlardan yararlanmada 3 hedef belirlemiştir (Güneşer Demirci, A., 2005).

Hedef 1: Geri kalmış bölgelere yöneliktir. Gelişmişlik düzeyi düşük olan bölgelerin kalkındırılması ve yapısal uyumun teşvikini ifade etmektedir.

Hedef 2: Yapısal güçlük içindeki bölgeleri anlatmaktadır. Bu bölgeler, yoğun işsizlik ve endüstriyel zayıflık içinde bulunan, kırsal alanları zayıf olan ve genelde hizmetler sektörüne bağlı yerlerdir.

Hedef 3: Eğitim, mesleki eğitim ve istihdam politikalarını yani insan kaynaklarını daha nitelikli kılacak faaliyetleri içermektedir.

AB üyesi ülkeler için oluşturulan bu yapısal fonların yanı sıra, aday ülkeler için de başka fonlar kurulmuştur. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için PHARE (Pre-Accession Instrument for Central and Eastern Europe), yapısal politikalar için ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) ve son olarak tarım ve kalkınma için SAPARD (Special Pre-Accession Programme for Agriculture and Rural Development) bu fonlardır.

Üye ve aday ülke deneyimleri incelendiğinde BKA'nın kuruluşundaki asıl amacın gerek aday ülkelere gerekse üye ülkelere sunulan bu fonlardan pay alma yarışı olduğu ortadadır.

6. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajansları

Bölgesel Kalkınma Ajansları konusu ise ilk defa 2003 yılında AB’ne tam üyelik müzakereleri süreci içinde Katılım Ortaklığı Belgesi’nde, orta vadede yapılması gerekenler arasında, bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapının güçlendirilmesi yer almasına yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi şeklinde gündeme gelmiştir. Buna paralel olarak NUTS sistemine göre 2 düzeyde bulunan bölgelerde kurulmak üzere BKA’larına ilişkin yasal düzenlemelere hız verilmiştir.

Bölge Kalkınma Ajanslarının yasalaştırılması için 25 Nisan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı Taslağının 25. maddesinde konuya yer verilmiş fakat taslak toplum tarafından benimsenmediği ve içerdiği Anayasal aykırılıklar giderilemediği için süreç içerisinde parçalanarak yasalaştırılmıştır. 19 Ocak 2005 gününde “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı” adı altında iki yarı taslak şeklinde TBMM Başkanlığına sunulmuş 25 Ocak 2006 tarihinde yasalaştırılmıştır.

6.1. Yasal Çerçeve

6.1.1. Amaç

- Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek
- Kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak
- Yerel potansiyeli harekete geçirmek
- Ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak
- Sürdürülebilirliği sağlamak
- Bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak

6.1.2. Kuruluş

Ajanslar bölgeler (İBB-2) esas alınarak DPT Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur.

6.1.3. Statü

Ajanslar tüzel kişiliği haiz, bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidirler.

6.1.4. Personel Rejimi

Ajans hizmetleri, iş mevzuatı hükümlerine göre istihdam edilen uzman personel, destek personeli ve iç denetçi ile yürütülür. Ajans personeli Sosyal Sigortalar Kurumu’na tabidir ve ajans personeline ilişkin tüm ihtilaflar iş mahkemelerinde görülür.

6.1.5. Görev ve Yetkileri

- Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.

- Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- Bölgenin is ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve isgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

6.1.6. Organlar

Kalkınma Kurulu: İllerin dengeli bir şekilde temsilini sağlayacak yapıda kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşur. Üye sayısı yüzü geçemez. Yılda en az iki defa toplanır. Kalkınma Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır.

- Tek ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulunda yer alacak özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşları temsilcilerini ve iki katı yedeklerini sırasıyla seçmek.
- Ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak.
- Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak.
- Toplantı sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisini yayımlamak.

Yönetim Kurulu: Ajansın karar organıdır. Vali, Büyükşehir belediye başkanı, il genel meclis başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulunun belirlediği özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden oluşur. Ajansları yönetim kurulu başkanı temsil eder. Yönetim kurulu başkanı validir ve her yıl iller arasında değişir. Ayda en az bir defa toplanır. Yönetim kurulunun görev ve yetkileri şunlardır;

- Yıllık çalışma programını kabul etmek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak.
- Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek.
- Yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak.
- Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek.
- Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek.
- Ajans bütçesini onaylamak ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek.
- Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak.
- Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek.
- Personelin işe alınması ve isine son verilmesine karar vermek.
- Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki işbölümünü onaylamak.
- Genel sekreteri belirlemek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak.
- Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek.

Genel Sekreterlik: Ajansın icra organıdır. Genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur. Genel sekreterin görev ve yetkileri şunlardır;

- Yönetim kurulu kararlarını uygulamak.
- Yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve yönetim kuruluna sunmak.
- Ajans gelirlerini toplamak, 4 üncü maddeye göre belirlenecek usul ve esaslar ile bütçe ve yönetim kurulu kararlarına uygun olarak harcamaları yapmak.
- Yönetim kurulu tarafından tespit edilecek sınırlar içerisinde, taşıt dışındaki taşınır malların alımına, satımına, kiralanmasına ve hizmet alımına karar vermek.
- Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak.
- Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirerek malî destek sağlamak üzere yönetim kuruluna öneri götürmek.
- Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak.

- Bölgesel kalkınmayla ilgili yurt içindeki ve dışındaki ajans ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek.
- Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- Personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek.
- Personelin ise alınması ve isine son verilmesini yönetim kuruluna teklif etmek.
- Ajans genel sekreterliğini temsiden, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslar arası toplantılara katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak.
- Ajansın sekreteryaya işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütmek. Yönetim kurulunun devrettiği yetkileri kullanmak

Yatırım Destek Ofisleri: Bölge illerinde yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere en çok beş uzmandan oluşan yatırımcılara ücretsiz hizmet sunan birimlerdir. Yatırım Destek Ofisleri'nin görev ve yetkileri şunlardır;

- Bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde, ilgili mevzuatta bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek.
- İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek.
- Başvurular hakkında ön inceleme yapmak.
- 4 üncü madde uyarınca çıkarılacak olan düzenlemelerde belirtilen işlemleri yapmak.
- İş ve işlemler konusunda valiliğe ve genel sekreterliğe bilgi vermek.

6.1.7. Bütçe

Avrupa bölge kalkınma fonlarından elde edilecek kaynaklar başta olmak üzere, özel sermaye yada kamusal gelirlere dayanan bütçelere sahip olacakları belirtilmektedir.

6.1.8. Denetim

İç Denetim: Yönetim kurulu başkanı, veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından gerçekleştirilir.

Dış Denetim: İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın belirleyeceği esas ve usullere göre Sermaye Piyasası Mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşları tarafından gerçekleştirilir.

7. Sonuçlar

Bölge Kalkınma Ajansları ülkemizde adının geçtiği ilk günden bu yana olumlu ve olumsuz yönleriyle sürekli tartışılmakta olan bir konudur. Bu tartışmalar devam ederken konu yasalaşmış ve uygulama konulmaya başlanmıştır. Bu noktadan sonra sorgulanması gerekenin BKA'nın kurulup kurulmaması gerektiği değil bölgesel kalkınmanın sağlanmasında etkin bir hale nasıl getirilecekleri olduğu mutlaklıdır.

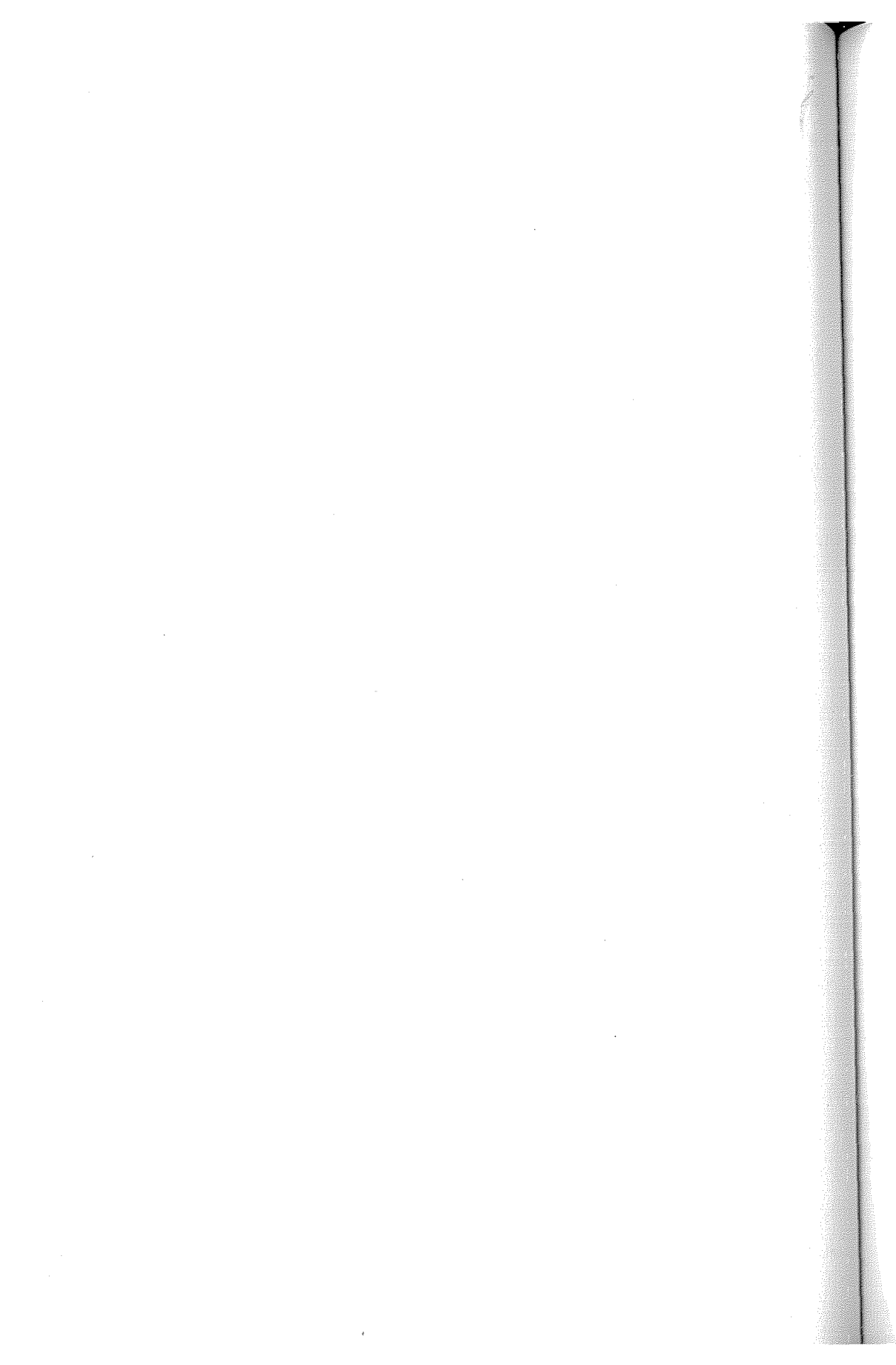

Türkiye’de gelişmekte olan yeni bölgesel politika anlayışının ulusal gelişmeye ivme kazandırmak, gelir dağılımındaki dengesizlikler ve kaynakların etkin kullanımını sağlamak gibi iç dinamiklerin yanısıra AB ile bütünleşmenin gereklilikleri, IMF stand-by programlarının öngörülleri ve uluslararası kuruluşların telkinlerinden de fazlasıyla etkilenmekte olduğu ortadadır. Bölge planlama kavramının İmar Kanunu’nda yer almasına ve ülkenin ihtiyacı olmasına karşın uygulama geleneği yaratamamış olması buna karşın AB zorlamalarıyla gündeme gelmesi ve uygulanmaya başlanacak olması yanlış bir yöntemle de olsa sevindirici bir gelişmedir. Ancak gerek süreç gerekse çıktı olarak hem yasal çerçevede hem de uygulama alanında yeniden ele alınması gerektiği düşünülen adımlar vardır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir.

- Düzey II olarak adlandırılan bölgelerin nasıl ve neye göre oluşturulduğuna ilişkin bir bilgi yoktur. İBBS bölgelerinin ülkenin iç dinamiklerine bağlı olarak oluşturulmadığı düşünülmektedir. Bu sınıflandırmanın çeşitli kurumların (özellikle üniversitelerin) desteği ile tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir (Yiğidim, A., Sarıöz, Y., 2005).
- Düzey II olarak adlandırılan bölgelerde kurulması planlanan BKA’ları nicelik olarak fazladır. Kurulacak olan ajansların neden Düzey-I olarak adlandırılan 12 bölge ile sınırlı tutulmadığı bilinmemektedir. Örneğin sadece Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinden oluşan TRC2 bölgesi bölge planlama anlayışı bakımından anlamlı mıdır? Bu bakımdan BKA sayı ve niteliklerinin birbirleri ile uyumlu, etkin ve verimli bir şekilde çalışabilecekleri hale getirilmesi gerekmektedir.
- Ülkede şimdiye kadar uygulanmış olan en başarılı bölge yönetimi olan GAP idaresinin ortadan kaldırılacak olması ne kadar anlamlıdır. Şimdiye kadar ülkemizde uygulanmış olan tek başarılı bölge planlama çalışmasının deneyimlerinden faydalanmak bağlamında bir geçiş süreci gerekmektedir.
- Türkiye Cumhuriyeti’nin idari sisteminde önemli etkiler yaratabilecek öneriler getiren bu tasarı, ilgili kurum ve kuruluşların tartışmasına yeterince açılmadan, meclis gündemine getirilerek yasalaştırılmıştır. Katılımcılığı öneren bir yasa tasarısının, katılımcı bir yaklaşımla gündeme getirilmemesi bir talihsizliktir.
- “Bölgeler arası rekabet” hedeflenmektedir, fakat uygulamanın bölgecilik girişimini artırıp bölgeler arası dengesizliği artırma riskleri vardır.
- AB üyesi ülke deneyimlerinden algılanan ülkelerin kendi ihtiyaçları doğrultusunda değil AB’nin kararları doğrultusunda ajans politikaları belirledikleri gözlenmektedir. Aynı durumun Türkiye’de de geçmişte yaşanmış ve halen yaşanmakta olduğu ortadadır.
- BKA planlamaya ilişkin çok önemli görevler üstlenmektedirler buna karşın belediyelerin, yatırımcı kuruluşları temsil eden sivil toplum örgütleri dışındaki demokratik kitle örgütlerinin, meslek odaları ve üniversitelerin sürece nasıl katılacakları belirsizdir.
- Birden çok ili kapsayan bölgelerde yönetim kurulu başkanı her yıl bir ilin valisi olacak şekilde değişmektedir. Oysaki bu durumda ülkemizde olağanüstü durumlar dışında tercih edilmeyen bölge valiliği kavramının uygulamaya konması merkezi ve yerel yönetim ilişkilerinin daha net tanımlanmasını sağlaması bakımından önemli görülmektedir.

Kaynakça

- Ataay, F., BKA Tasarımının “Kalkınma” Anlayışı Üzerine, Bölge Kalkınma Ajansları - Nedir, Ne Değildir?, Paragraf Yayınevi, sf: 15,33, Ankara, 2005
- Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No: 2502, Ankara, 2000
- Çalt, G., Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği'nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları, Ziraat Mühendisleri Odası, 2005 (www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/05gokhancalt.pdf.)
- DPT, 8 BYKB, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000
- EURADA, Creation, Development and Management of RDA's, Does it have to be so difficult? (www.Eurada.org)
- Güneşer Demirci, A., Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları, Bölge Kalkınma Ajansları - Nedir, Ne Değildir?, Paragraf Yayınevi, sf: 181-196, Ankara, 2005
- Kayasü, S., Yaşar, S.S., Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Cilt-I, Ankara, 2004
- Keleş, R., Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, 7. baskı, Ankara, 2002
- Yiğidim, A., Sariöz, Y., Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Ajansların Dokap Açısından Değerlendirmesi, Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Sempozyumu, Trabzon, 2005
- Resmi Gazete, 18 Haziran 1984, No. 18435
- Resmi Gazete, 4 Ekim 1983, No: 18181, K.H.K. No:71
- Resmi Gazete, 28 Temmuz 1984 No.18472
- Resmi Gazete, 14 Temmuz 1987, No.19517
- Resmi Gazete, 6 Kasım 1989, No. 20334
- 5449 Sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”- 25 Ocak 2006
- URL-1, <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>
- URL-2, <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>

BEŞİNCİ OTURUM

“MEKANSAL PLANLAMA DENEYİM VE ÖRNEKLERİ”

Tarışmacı: Prof. Dr. ZEKAI GÖRGÜLÜ

**ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAMADA YETKİ VE SİYASİ SORUMLULUK:
BAŞKENTİN FİZİKSEL PLANLAMA PRATIĞİNDE GELDİĞİ SON
NOKTA**

Yrd. Doç. Dr. NİHAN ÖZDEMİR SÖNMEZ

**DİYARBAKIR NAZIM PLAN ÇALIŞMASI: AKTÖR MERKEZLİ BİR
DEĞERLENDİRME**

Gökhan BİLGİHAN, Gökhan H. ERKAN, Hatice KURŞUNCU,

H. Tarık ŞENGÜL

**YEREL KALKINMA SAĞLAMADA TOPLUMSAL KATILIM
İLE TARİHİ VE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE
DEĞERLENDİRİLMESİNİN SİYASET VE PLANLAMA İLİŞKİSİ
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: MUDURNU-BEYPAZARI-
GÜDÜL ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMALI BİR ÇALIŞMA**

Ar. Gör HİLAL ERKUŞ ÖZTÜRK, ERSİN YASİN ÖZTÜRK

**TOPLUMSAL FAYDANIN KAMU YARARI İLE
KARŞILAŞTIRILMALI SORGULANMASI VE BU BAĞLAMDA
VALİDEBAĞ KONUSU'NUN DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ
SÜRECİN İRDELENMESİ**

*HALE EREZ KÜLEKÇİ, OZAN KÜLEKÇİ, SERKAN KORKMAZ BAYRAM,
EVREN ALDOĞAN*

ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAMADA YETKİ VE SİYASİ SORUMLULUK: BAŞKENTİN FİZİKSEL PLANLAMA PRATİĞİNDE GELDİĞİ SON NOKTA

Yrd. Doç. Dr. NİHAN ÖZDEMİR SÖNMEZ

(Gazi Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

1. Giriş

Fiziksel planlama, mekansal olduğu kadar sosyal alana da müdahale etme olarak tanımlanabilir. Bu müdahale süreci içerisinde çeşitli düzeylerde hazırlanan ve 'plan' olarak tanımlanan belgeler fiziksel mekanı gelecek için betimlerken, yerleşmelerin üstlenecekleri ekonomik ve sosyal rolleri de tanımlayabildiklerini öngörmektedirler. Fiziksel planların kamu adına, kamu yararı gözetilerek ve bir kamu hizmeti olarak hazırlandığı varsayılmaktadır. Ancak mekansal planlar, hazırlık, onama ve uygulama aşamalarında uymak zorunda oldukları yasal düzenlemeleri oluşturan yasa koyucudan, planları hazırlayan kent plancılarına ve bu planların uygulayıcısı olan yerel yöneticilere kadar bir dizi aktörün müdahil olduğu ürünlerdir. Dolayısıyla bu denli çok aktörlü bir sürecin siyasi süreçten bağımsız olarak tamamlanabilmesi de mümkün değildir.

Fiziksel planlama kademelenmesi içerisinde sahip olduğu sınırlayıcı, belirleyici ve yönlendirici rolden dolayı yetki ve sorumluluk sınırları sürekli tartışma konusu olan planlar üst ölçekli planlardır. Bu nedendir ki, üst ölçekli planlama, son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle mekansal planlamada rol alan aktörler arasında çatışma konusu yaratan bir unsur haline dönüşmüştür. Üst ölçekli planlar gereğinden fazla kurum ya da kuruluşun görev ve yetki tanımı arasında yer almakla birlikte, bunların eşgüdümü sağlanamadığından kimi zaman hedeflenen sonuca ulaşılamamakta, kimi zaman da bu yetkiler siyasi bir tercihle bilinçli olarak kullanılmayarak planlama hiyerarşisi içerisinde boşluk oluşmasına yol açabilmektedir.

Bu çalışmada üst ölçekli planların mekansal planlama süreci içerisindeki yeri ve bu yerin öneminin doğurduğu sonuçlar Ankara kenti örneğinde tartışılacaktır. Bu kapsamda, çalışmanın ilk bölümünde üst ölçekli planlar ile ilgili kavramsal ve yasal çerçeve tartışılmaktadır. İkinci bölümde, 1980 sonrası Başkent Ankara'nın üst ölçekli planlama süreci incelenmektedir. Bu bölümde Başkent için hazırlanan, onaylanmış ya da iptal edilen üst ölçekli planlar ve plan yapma ve onama konularında yaşanan yetki tartışması ve yargı süreçleri tartışılmaktadır. Üçüncü

bölümde ise, son yasal düzenlemelerle tanımlanan yeni yetkiler ile bu yetkilerin ortaya çıkardığı sorumlulukların yerine getirilmesinin ve/veya getirilmemesinin mekansal ve siyasal sonuçları Başkent özelinde tartışılmaktadır.

2. Plan Kademelenmesi ve Üst Ölçek Planlara İlişkin Kavramsal ve Yasal Çerçeve

2.1. Kavramsal çerçeve

Ülke planlama pratiğine yön veren “kapsamlı planlama” planlamanın merkezden ve kamu eliyle yapılması gerekliliği varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu planlama türünde amaç mekansal sorunların çözümünde toplumun tüm kesimlerini kapsayan eşitlikçi bir yol izlenmesidir. Ortaya çıktığı döneme paralel olarak refah devleti modelinin eşitlikçi söylemi çerçevesinde ele alındığında, kapsamlı planlama mekan-planlaması açısından en uygun seçenektir. Kapsamlı planlamada ‘kent bir organik makine modeline indirgenmekte, organizmanın düzenli çalışmasına yönelik sorunlar tespit edilmekte ve giderilerek öngörülen biçimde gelişmesi düzenli müdahalelerle sağlanmaktadır’ (Şengül, 2003, s.21). Bu müdahalenin en belirgin özelliği ise planların genelden özele inen bir kademelenme içerisinde örgütlenmiş olmalarıdır. Bu çerçevede ele alındığında, üst ölçekli planlar kapsamlı planlama paradigmasının ilk ve vazgeçilmez aşamasını oluşturmaktadırlar.

Kapsamlı planlama modeli içerisinde fiziksel planlama, yerleşmelerin mevcut yapı ve ilişkilerinin analizi ile başlayan ve bu analizden elde edilen temel verilerin sentezi sonucunda yerleşmelerin gelecekte alacakları makro formu belirleyen ve farklı kullanımlar arası ilişkilere müdahale ederek onları yeniden biçimlendirmeye, yönlendirmeye çalışan bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu süreçte, görece büyük alanlar için üretilmiş genel ve soyut kurallardan (üst ölçek planlar) ve bu kurallara bağlı olarak daha dar alanlar için üretilen özel ve somut kararlara (alt ölçek planlar) varılan bir yol izlenmektedir. Ancak fiziksel planların üretiminde önemli olan nokta, statik bir planlama anlayışı ile sadece plan ölçeklerini değiştiren bir odaklama yapmaktan çok, ölçekler arasında geri besleme yöntemi ile, sürekli olarak kendisini öngörülemeden gelişme ve ilişkilerin yaratacağı potansiyel sapmalardan koruyacak bir dinamizmi sağlamaktır. Bir başka anlatımla “ana hedef ve politikaların saptanması, bu hedef ve politikalara uygun düşen seçeneklerin araştırılması ve bunlar içinden daha önceden belirlenmiş ilkelere en uyumlu olanın belirlenmesi bu sürecin kuramsal yönü ağır basan bölümünü oluştururken, seçilen kararın uygulanması ve uygulama sırasında ortaya çıkan yeni durum ve değişkenlerin incelenerek, geriye, üst ölçeklerde alınan kararlara dönüp, bu aşamalarda kuramsal düzeyde geliştirilen hedef ve seçeneklerin yeniden gözden geçirilmesi ise aynı sürecin patirik ve pragmatik yönünü ortaya çıkarır” (Ersoy, 2000:36).

Farklı soyutlama düzeylerinde hazırlanan fiziksel planların birbirleri ile uyumu planların kademeli birlikteliği ilkesi ile tanımlanmaktadır. Bu ilkeye göre, bir alt ölçekte alınan plan kararlarının bir üst ölçek plan kararları ile çelişmemesi, üst ölçek plan kararlarının alt ölçekte uygulanmasının imkansız ya da sorunlu olduğunun tespit edildiği durumlarda ise, üst ölçek plan kararının yeniden gözden geçirilmesi esastır. Daha açık bir ifadeyle, “üst ölçekli planlar geliştirilen temel hedef, oluşturulmuş politika ve prensiplere uygun olarak kentin ana gelişme kararlarını ve arazi parçalarının kullanım biçimlerini ilke düzeyinde veren, soyutlama düzeyi yüksek belgelerdir. ...

Bir üst ölçekte belirtilen ana kararlar bir alt ölçüğe geçirilirken, bu yeni ölçekte, üst ölçekte ayrıntılandırılmamış olan dolayısı ile, yeni denilebilecek kararlar alınabilir” (Ersoy, 2000:37). Bu yolla planlama sürecinde toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir çözüm üretilirken ortaya çıkabilecek problemlerin etkilediği kesimler için yeni çözümlerin bilimsel ve teknik olarak üretilmesinin de yolunun açıldığı varsayılmaktadır.

Ancak genelde fiziksel planlamaya özeldir de üst ölçekli planlara kapsamlı planlama paradigması tarafından atfedilen bu özellikler planlama pratiğinin normatif değerlerden bağımsız icra edilebileceği varsayımına dayanmaktadır. Oysa ekonomik ve siyasal süreçler ve bu süreçlere dayalı olarak şekillenen yasal düzenlemeler ve uygulamalar, fiziksel planlamanın varsayıldığı kadar tarafsız ve bilimsel bir süreç olmadığını ortaya koymaktadır. Uygulanan ekonomik politikalara bağlı olarak değişen piyasa koşulları fiziksel planlama süreçlerini de etkilemekte, bu da kapsamlı planlamanın vaat ettiği objektif, bilimsel ve eşitlikçi planlamanın elde edilmesini engellemektedir.

2.2. Yürürlükteki yasalarda plan kademelenmesi ve üst ölçekli planların yeri

Günümüz kent planlama pratiğinin temelini 3194 sayılı İmar Kanunu oluşturmaktadır. Yeterince açık olmamakla birlikte 3194 sayılı İmar Kanunu, kapsamlı planlama ilkeleri çerçevesinde uzun erimli ve hiyerarşik bir planlama sistemi öngörmektedir. Bu yasa ve ilgili yönetmeliklerinde, fiziki plan kademelenmesi ile bu planların yapım ve onaylanmasına ilişkin yetki ve sorumluluklar bu bağlamda tanımlanmıştır. Ülke planlama pratiğine yön veren yasanın plan kademelenmesini ve planlar arası ilişkileri kesin, somut ve sistematik bir biçimde tanımlamamış olmasına rağmen. Yürürlükteki mevzuat çerçevesinde 3 ana plan kademesinden söz edilebilir. Bunlar: Bölge Planları, Çevre Düzeni Planları ve İmar Planlarıdır.

3194 sayılı İmar Kanunu'nun “İmar Planları İle İlgili Esaslar Planlama Kademeleri” başlıklı 6. maddesinde de “Planlar, kapsadıkları alan ve amaçları açısından; “Bölge Planları” ve “İmar Planları”, imar planları ise, “Nazım İmar Planları” ve “Uygulama İmar Planları” olarak hazırlanır...” hükmü getirilmiştir. İmar Planları da kendi içinde Nazım ve Uygulama İmar planları olarak ikiye ayrılmaktadır. Yasanın plan kademelerini tanımlayan 6. maddesinde belirtilmemesine karşın, “Tanımlar” başlıklı 5. maddesinde ise Çevre Düzeni Planı kavramına yer verilmiştir. Çevre Düzeni Planı “Dengeli ve sürekli kalkınma amacına uygun olarak ekonomik kararlarla ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkan veren, rasyonel doğal kaynak kullanımını sağlamak üzere kalkınma planları ve varsa bölge planları temel alınarak yapılan ve tarım, turizm, konut, sanayi, ulaşım vb. arazi kullanım kararlarını ve politika ve stratejilerini belirleyen 1/25.000, 1/50.000 veya 1/100.000 ölçekte hazırlanan, plan notları ve plan açıklama raporuyla bütün olan üst ölçekli fiziki plandır” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımın içeriği Çevre Düzeni Planlarının da üst ölçekli plan olarak kabul edilmesini gerekli kılmaktadır.

İmar Yasasında plan kademelenmesinin ilk basamağı olarak bölge planları gösterilmiş olmakla beraber, yine aynı yasanın planları tanımlayan bölümünde bölge planları ile ilgili herhangi bir tanıma yer verilmemiştir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılması öngörülen bölge planlarının yasa da yer alması da ölçüğünün 1/100.000 ve üzeri ölçekler olacağı açıktır. İmar Yasasının

Planların Hazırlanması ve Yürürlüğe Girmesi ile ilgili 8. maddesinde DPT'ye verilen bu görev "Bölge planları; sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanacak bölge planlarını, gerekli gördüğü hallerde Devlet Planlama Teşkilatı yapar veya yaptırır" şeklinde tanımlanmıştır.

Ancak İmar Kanununda belirtilmesine karşın 540 Sayılı "Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"de tanımlanan DPT'nin görevleri içinde bölge planları hazırlamak görevi yer almamaktadır. Yine aynı kararnamenin "Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü"nün görevlerinin tanımlandığı 14. maddesinde de "bölge planı" ifadesine ısrarla yer verilmemektedir (Ersoy, 2006). Diğer bir deyişle, DPT'nin bu konudaki görevi kendi yasasından değil, İmar Kanunu'nun yukarıda açıklanan 8. maddesinde yer alan hükümden kaynaklanmaktadır. Özetle, yürürlükteki mekansal planlama sisteminin ilk basamağı olan Bölge Planları içerik açısından son derece yetersiz ve muğlak bırakılmış, ayrıca yaptırımları da gerekli düzeyde tanımlanmamıştır. Bu durum zaten ülke ölçeğinde genel bir planlama yaklaşımı olmayan planlama sisteminde, başlangıç aşaması olarak kabul edilebilecek olan Bölge Planlarının da gereken önemde ve detayda ele alınmadığını göstermektedir.

Benzer özensizlik Metropolitan Alan Planları için de geçerlidir. Metropolitan alan, "yüksek yoğunluklu büyük bir merkez ile onu çevreleyen ve onunla sıkı günlük ekonomik sosyal ve kültürel ilişkisi olan farklı büyüklükteki kentsel ve kırsal yerleşmelerden oluşan ve gelişmiş bir toplumun yaşadığı alan" olarak tanımlanabilir. Metropolitan alan bazen Büyükşehir belediye sınırları ile örtüşen, bazen de bu sınırları aşan bir mekanı tanımlayabilir. Dolayısıyla planlama kademelenmesinin üst sıralarında yer alması gerekirken 3194 sayılı İmar Yasası'nın plan tanım ve kademelenmesi içerisinde yer almayan metropolitan alan planları, kapsam ve ölçek bakımından Bölge Planları ile Çevre Düzeni Planları arasında yer alması gereken planlardır. Özellikle Büyükşehirlerde ve büyük metropollerde kent ölçeğinde yapılacak planların ilk basamağını, yukarıdaki tanım çerçevesinde tanımlanan metropolitan alanın tümü için hazırlanacak olan bir metropolitan alan planı oluşturmalıdır. Ancak bu gereklilik İmar Yasası'nda yerini bulamamış ve planlama kademelenmesinin önemli bir basamağını oluşturabilecek olan metropolitan alan planları planlama pratiğinin dışında bırakılmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi, her ne kadar metropolitan alan planları 3194 sayılı İmar Yasası'nın plan tanım ve kademelenmesi içerisinde yer almasa da, İmar Kanununun 9. maddesinde bu planlara atıfta bulunulmakta ve "Bakanlık gerekli görülen hallerde, kamu yapıları ile ilgili imar planı ve değişikliklerinin, umumi hayata müessir afetler dolayısıyla veya toplu konut uygulaması veya Gecekondu Kanununun uygulanması amacıyla yapılması gereken planların ve plan değişikliklerinin, birden fazla belediyeyi ilgilendiren metropolitan imar planlarının veya içerisinden veya civarından demiryolu veya karayolu geçen, hava meydanı bulunan veya havayolu veya denizyolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamını veya bir kısmını, ilgili belediyelere veya diğer idarelere bu yolda bilgi vererek gerektiğinde işbirliği sağlayarak yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve re'sen onaylamaya yetkilidir." hükmü yer almaktadır. Bu hüküm, metropolitan imar planlarının yapımının bir zorunluluk olarak yasada yer

almasını sağlamaktan çok, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın planlama sürecine (herhangi bir nedeni gerekçe göstererek) merkezden müdahale edebilme olanağını saklı tutmak için konulmuş izlenimi vermektedir.

Plan kademelenmesinin ikinci basamağını çevre düzeni planları oluşturmaktadır. İmar Kanunu'nun hem Tanımlar başlıklı 5. maddesinde hem de Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik'te Çevre Düzeni Planlarına ilişkin hükümlere yer verilmektedir. Adı geçen yönetmeliğin 3. maddesinde¹ Çevre Düzeni Planlarının tanımı ve ölçeği belirtilmektedir². Çevre Düzeni Planlarının plan kademelenmesi içerisindeki yeri de aynı yönetmeliğin 5. maddesinde³ tanımlanarak "Çevre düzeni planları, varsa bölge planı esas alınarak yapılır" hükmü getirilmiştir. Ancak imar mevzuatının yukarıda tartışılan Bölge Planları hakkındaki muğlak yaklaşımı Çevre Düzeni Planlarının hazırlanmasına ilişkin getirilen hükümde de ortaya çıkmaktadır. Yönetmelik maddesinde yer alan 'varsa bölge planları esas alınarak yapılır' ifadesi aslında Bölge Planlarının yapımının bir zorunluluk olmadığına işaret etmektedir. Bölge Planlarının yapımında gösterilen bu esneklik konu kentsel mekana doğrudan müdahalenin ilk adımı olan Çevre Düzeni Planlarına geldiğinde yerini idareler arası çatışmaya kadar giden bir ciddiyete bırakabilmektedir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın yukarıda değinilen ve 2001 yılında ilgili yönetmelikte yaptığı bu kapsamlı değişikliğe karşılık Çevre ve Orman Bakanlığı'nın da Çevre Düzeni Planlarını yapmakla yetkili kurum olduğunu iddia etmesi, planlama mevzuatında uzun sürecek bir anlaşmazlığın başlamasına neden olmuştur.

Bu tartışma 2003 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı lehine sona ermiştir. 2003 yılında yürürlüğe giren 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunun Bakanlığın Görevleri başlıklı 2. maddesinde "Dengeli ve sürekli kalkınma amacına uygun olarak ekonomik kararlarla ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkan veren rasyonel doğal kaynak kullanımını sağlamak üzere, kalkınma planları ve bölge planları temel alınarak çevre düzeni planlarını hazırlamak veya hazırlatmak, onaylamak, uygulanmasını sağlamak" hükmü getirilerek Çevre Düzeni Planlarının hazırlanması ve onaylanması Çevre Bakanlığı'nın görevleri arasında yerini almıştır. Bu planların hangi ölçeklerde hazırlanacağı ise 2006 yılında yürürlüğe giren 5491 sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesinde getirilen hükümle netleştirilmiştir. Bu madde ile "...nazım ve uygulama imar planlarına esas teşkil etmek üzere bölge ve havza bazında 1/50.000-1/100.000 ölçekli çevre düzeni planları Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır." hükmü getirilerek Çevre Düzeni Planlarının hem ölçeği hem de plan kademelenmesi içerisindeki yeri tanımlanmıştır. Bu tanımlamada yer alan gerek 'bölge ve havza bazında' ifadesi, gerekse ölçek olarak 1/100.000 ölçeğinin belirtilmesi Çevre Düzeni Planlarının bir ölçüde Bölge Planlarının boşluğunu da dolduracak şekilde değerlendirildiğini ortaya koymaktadır (Ersoy, 2006).

¹ Resmi Gazete, 17.03.2001/24345

² Yönetmelik maddesinde Çevre Düzeni Planlarının ölçeği 1/25.000, 1/50.000, 1/100.000, veya 1/200.000 olarak belirtilmiştir.

³ Resmi Gazete, 17.03.2001/24345

Ancak 1/50.000 ölçeğinin de ihmal edilmemesi merkezi yönetimin kent ölçeğinde de söz sahibi olabilme ısrarından kaynaklanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi Çevre Düzeni Planlarının merkezi yönetimin iki Bakanlığı arasında yarattığı anlaşmazlığın nedeninin başında da bu planların kentsel mekana müdahalenin ilk basamağını oluşturması yatmaktadır.

Bu kapsamda değinilmesi gereken bir başka yasa maddesi de 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'dur. Bu kanunun İl Özel İdaresinin görev ve sorumluluklarını açıklayan 6. Maddesinde de çevre düzeni planı sınırını il sınırına taşıyan ayrı bir tanım yer almaktadır: "İl çevre düzeni planı; valinin koordinasyonunda, büyük şehirlerde büyük şehir belediyeleri, diğer illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte yapılır. İl çevre düzeni planı belediye meclisi ile il genel meclisi tarafından onaylanır". Bu düzenleme ile de üst ölçek planlara bir yenisi daha eklenmiş ve 'il çevre düzeni planı' kavramı plan kademelenmesi içerisindeki yerini almıştır.

Plan kademelenmesinin üçüncü ve son basamağında ise İmar Planları yer almaktadır. Mevcut yasal düzenlemelerde İmar Planları, nazım imar planları (1/25.000 ya da 1/5.000 ölçekli) ve uygulama imar planları (1/1.000 ölçekli) olarak ikiye ayrılmaktadır. Ancak Çevre Düzeni Planlarına uygun olarak hazırlanacak olan nazım imar planları Temmuz 2004 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası ile yeniden ele alınarak Büyükşehirlerde yeni bir anlam kazanmıştır. Söz konusu yasanın Geçici 1. Maddesinde "Büyükşehir belediyeleri, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç iki yıl içinde Büyükşehirin 1/25.000 ölçekli nazım imar planlarını yapar veya yaptırır" hükmü yer almıştır. Bu hükümle önceleri 1/5.000 ölçekte hazırlanması öngörülen nazım imar planlarının, Büyükşehir sınırları için 1/25.000 ölçekte hazırlanmalarına olanak sağlanmıştır.

Yürürlükteki mevzuata göre plan kademelenmesini kısaca özetlersek Çevre Bakanlığı bölge ve havza bazında Çevre Düzeni Planlarını (1/50.000 ya da 1/100.000 ölçeklerde), Valilik (Büyükşehir ya da il belediyeleri ile birlikte) İl Çevre Düzeni Planlarını (1/250.000 ve üstü ölçeklerde), Büyükşehir Belediyeleri Nazım İmar Planlarını (1/25.000 ölçekte) yapmakla görevlendirilmiştir. Bu arada İmar Yasası'nın 9. maddesi halen yürürlükte olduğundan birden fazla belediyeyi ilgilendiren alanlar için metropoliten imar planı yapma ve onama yetkisi de Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na aittir. Ancak pratikte plan kademelenmesi içerisinde birden fazla belediyeyi kapsayan alanlar için İl Çevre Düzeni Planları, Çevre Düzeni Planları ve Büyükşehirlerde Nazım İmar Planları hazırlanabileceği için pratikte bu maddenin geçerliliği kalmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yukarıda özetlenen plan kademelenmesinin 'kademeli birliktelik' ilkesi çerçevesinde, "her alt ölçek planlama kademesinin, bir üst ölçektekenden daha fazla bilgi ve ayrıntı içermesi, kendi özgün ölçeğinin gerekli kıldığı yeni bilgi ve verileri de kapsayan, ancak bir üst ölçeğin ana kararlarını koruyan özgün bir plan olması beklenir" (Ersoy, 2000:37). Dolayısıyla çevre düzeni planları bölge planlarının, nazım imar planları çevre düzeni planlarının, uygulama imar planları da nazım imar planlarının büyütülmüş kopyaları değil, her biri ayrı ayrı soyuttan somuta inen plan kararlarının tanımlandığı farklı özellikleri ve ayrıntıları içeren belgeler olmak durumundadır.

Yürürlükteki yasalara göre plan kademelenmesi, plan türleri, planlama alanları,
plan ölçekleri ve onama yetkileri

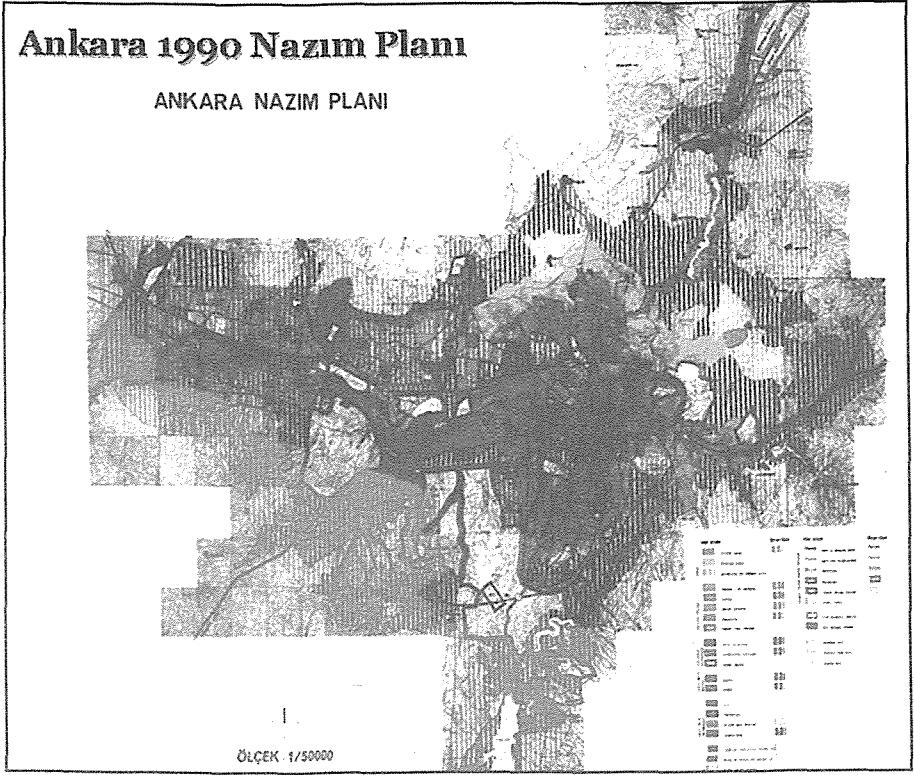
PLAN KADEMELENMESİ	PLAN TÜRLERİ	ALAN	ÖLÇEK	YETKİ
1) BÖLGE PLANLARI	Bölge Planı	Bölge	1/100.000 ve üzeri	DPT
	Metropoliten İmar Planı	Metropoliten alan	1/50.000 ve üzeri	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı
2) ÇEVRE DÜZENİ PLANLARI	Çevre Düzeni Planı	Havza ve bölge	1/25.000-1/100.000	Çevre ve Orman Bakanlığı
	İl Çevre Düzeni Planı	İl sınırları geneli	1/250.000 ve üzeri	İl Özel İdaresi Belediye/ Büyükşehir Belediyesi
3) İMAR PLANLARI	Nazım İmar Planı	Belediye/ Büyükşehir belediyesi sınırları	1/5.000-1/25.000	Belediyeler/ Büyükşehir Belediyeleri- Valilikler
	Uygulama İmar Planı	Belirlenen alanlar	1/1.000 ve altı	Belediyeler Valilikler

3. 1980 Sonrası Ankara Kenti Üst Ölçek Planlama Pratiği

Ankara kenti Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren diğer birçok konuda olduğu gibi planlı gelişmede de öncü rol üstlenmiştir. Başlangıçta yeni Cumhuriyetin yönetici kadrolarının medernite ideolojisi çerçevesinde şekillenen bu rol daha ileriki yıllarda sosyo-ekonomik ve politik alanlarda da devam etmiştir. Bu çerçevede ilk fiziksel planını elde etme kararını 1927 yılında almış olan bir kentin, planlı gelişme konusunda tarihsel bir misyona sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zaten ilerleyen yıllarda da kentin planlı gelişimi sorunu farklı aktörler arasında da sürekli gündemde olan bir konu olagelmıştır. Bu aktörler zaman zaman yerel ya da merkezi yönetimler olsa da kentin gelişimini asıl piyasa güçlerinin yönlendirdiği açıktır. Aşağıda 1980 sonrasında kentin planlı gelişimini sağlama yolunda yapılan girişimler ile kentin gelişiminin gerçekte nasıl şekillendiğinin bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

3.1. Ankara 1990 Nazım Planı

1950'li yıllarla birlikte tüm büyük kentlerde yaşanan göçe bağlı hızlı kentleşme ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan gecekondulaşma, altyapı ulaşım vb. sorunlar acil çözüm üretilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Büyük metropollerde oluşan hızlı kentleşmenin doğurduğu fiziksel sorunların giderilmesi ve yeni gelişimlerin de kontrol altına alınması için İstanbul, Ankara ve İzmir'de Nazım Plan Büroları kurulması kararı alınmıştır. Bu kararın Milli Güvenlik Kurulu tarafından alınmış olması da konunun siyasi boyutu hakkında bir bilgi vermektedir. Bu karar çerçevesinde 1969 yılında kurulan Ankara Metropoliten Nazım Plan Bürosu 1/50.000 ölçekli "Ankara 1990 Nazım Planı"nı hazırlamıştır. Kapsamlı planlama ilkeleri çerçevesinde hazırlanan ilk üst ölçekli plan olarak kabul edilebilecek olan bu plan 1982 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Şekil-1: Ankara 1990 Nazım Planı (Kaynak: Gökçe, 2002)

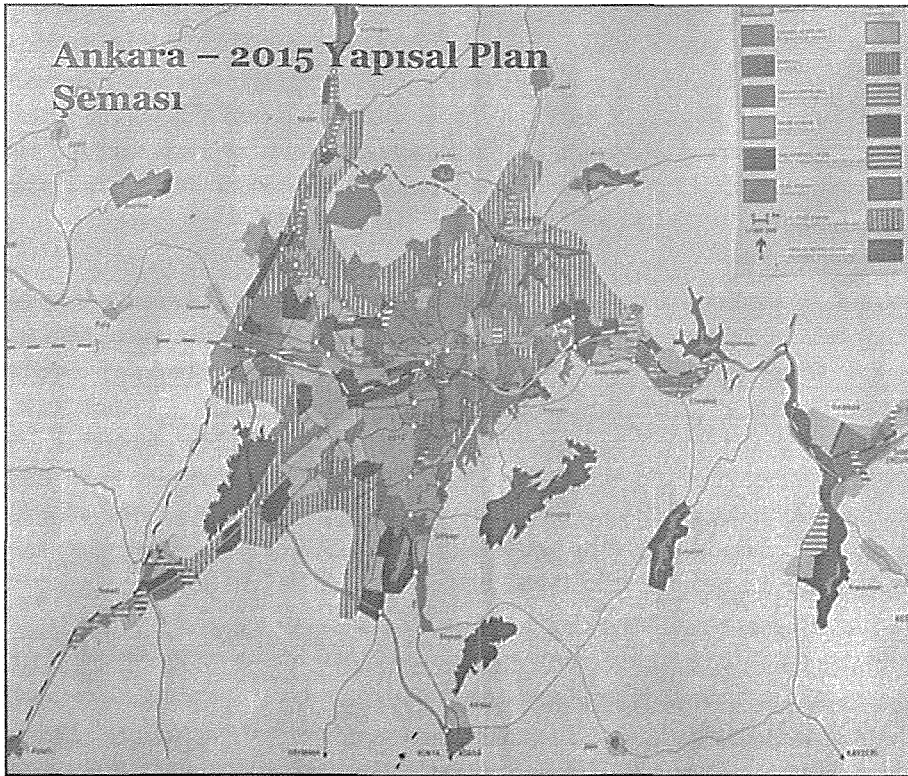
1990 yılı hedefli planın, getirdiği en önemli karar yeni gelişmeleri Batı koridoruna taşımasıdır. Bu çerçevede, Batıkent, Sincan Fatih, Elvankent gibi konut yerleşim alanları ile Sincan Organize Sanayi Bölgesi ve Ankara-Eskişehir Karayolu üzerinde kamu kuruluşları gibi çalışma alanlarının yerleşim kararları bu plan ile verilmiştir (Şekil-1). Ancak plan kademelenmesinin gerektirdiği, bu plana dayalı bir uygulama planının olmayışı ve planın onaylanmasından sonra da daha önce yapılmış olan Uybadin-Yücel planının uygulama imar planı olarak yürürlükte kalması, farklı bir anlayışla hazırlanan üst ölçek planın uygulanmasının zannedildiği kadar kolay olmadığını ortaya koymuştur. Süreç içerisinde 'mevcut yapılaşmış planlı ve plansız alanlara verilen yeni imar haklarıyla kentsel gelişme önerildiğinin aksine kamu eliyle değil yap-satçılar eliyle sağlanmış ve daha da ileri gidilerek Demetevler gibi ruhsatsız bir kent parçasının olduğu bir tablo ortaya çıkmıştır' (Özdemir Sönmez, 2002:52).

1980'li yılların ortasından itibaren liberal politikaların uygulamaya konduğu Özal Hükümeti tarafından çıkarılan bir dizi geçekondü affı yasaları ve bu yasalar çerçevesinde üst ölçek plan kararlarından bağımsız olarak uygulanan İslah İmar Planları ile de tamamen işlevsiz kalmıştır. Ankara Metropolitan Nazım Plan Bürosu da önceleri Metropolitan Planlama Bürosu adı altında çalışmalarına devam etmiş, 1989 yılında da Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Daire Başkanlığı'na alınarak çalışmaları fiilen durdurulmuştur.

3.2. Ankara 2015 Yapısal Planı

1986 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyelerinden oluşan bir çalışma grubu Ankara kenti için bir makroform çalışması başlatmıştır. Bu çalışma esas olarak Ankara kenti için hazırlanacak olan Kentsel Ulaşım Ana Planı kapsamında ele alınmıştır. Bu girişim, ulaşım ana planı için bile olsa kentin gelişiminin ancak kapsamlı bir üst ölçek plan çerçevesinde gerçekleşebileceğine olan inancın hala daha geçerli olduğunun önemli bir göstergesidir. Bu plan ile kapsamlı planlamanın öngördüğü şekilde tüm gelişmelerin kontrol altına alınabilmesi için Ankara 1990 Nazım Planı'ndan daha kapsamlı bir mücavir alan önerisi getirilmiş ve Elmadağ, Kazan, Çubuk ve Akyurt gibi yerleşmeler planlama alanına dahil edilmiştir.

Planın getirdiği en önemli karar kent makroformunun desentralizasyonudur. Nüfus ve işlevlerin tek merkezli bir kentin yağ lekesi şeklinde büyümesinin yarattığı sorunlar konut ve çalışma alanlarının farklı alt merkezlere desentralize edilmesiyle aşılmaya çalışılmıştır. Ulaşım ana planına esas oluşturacak olan bu yerleşim düzeni raylı toplu taşıma sistemi ile de desteklenmiştir (Şekil-2).

Şekil-2 Ankara 2015 Yapısal Plan Şeması (Kaynak: Gökçe, 2002)

Bu çalışmanın Ankara kenti için bir üst ölçek plan çalışması olarak başlatılmamış olması planın bu anlamda onaylanmasının önünde bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Çalışma kentin gelişimine yön verecek bir üst ölçek plan oluşturacak şekilde yapısal plana dönüştürülmüş ve planın kapsadığı alan yeni mücavir alan olarak tanımlanmış ve bu sınır Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından 1994 yılında onaylanmıştır. Ancak planın kendisinin onay süreci Ankara Büyükşehir Belediyesi, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve Ankara Valiliği arasında yetki krizine dönüşmüş ve plan onaylanmamıştır.

Yapısal planın onaylanması konusunda tartışmalar sürerken yukarıda da değinilen ve 1980'lerin ortalarından sonra imar afları ile geçekundu alanlarında yaşanan hızlı dönüşüm bu planın da uygulanma şansını ortadan kaldırmıştır. Buna ek olarak aynı dönemde liberal ekonomik politikaların uygulanmasının kente olan etkisi de artık keskin bir şekilde kendini hissettirmeye başlamıştır. Bu kapsamda, piyasa koşulları çerçevesinde şekillenen talepler doğrultusunda kentin gelişme akşarında farklı kurumlar tarafından hazırlanan ve onaylanan çok sayıdaki mevzii imar planları, kentin bütüne ait bir gelişme vizyonundan yoksun olarak büyümesini sürdürmesine neden olmuştur.

3.3. Ankara 2025 Metropoliten Alan Gelişim Şeması

Kentin bir üst ölçek plan olmadan gelişmesini sürdürdüğü bir ortamda parçacı planlarla ortaya çıkan kentsel gelişim, Ankara Büyükşehir Belediyesi'ni harekete geçirmiş ve 2025 yılını hedef alan bir planlama çalışması başlatılmıştır. Ankara 2025 Metropoliten Alan Gelişim Şeması adı verilen bu çalışmanın planlama sınırı 1994 yılında onaylanan mücavir alan sınırları olarak belirlenmiştir (Şekil-3). Ancak 'Şubat 1994 tarihinde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanan bu sınır Bölge İdare Mahkemesi ve Danıştay kararlarıyla bir dizi iptal-kabul süreci yaşandıktan sonra 1996 yılında kesinleşmiştir' (Özdemir Sönmez, 2002:52).

Bu süreç devam ederken farklı aktörlerin spekülatif gelişme baskılarının en yoğun olduğu kentin güney-batı gelişme aksında çeşitli ölçeklerde parçacı plan hazırlama ve onama süreci de devam etmiştir. Örneğin 1/25.000 ölçekli Güneybatı Ankara Gelişim Aksı ile Yakacak-Yuva Çevre Düzeni Nazım İmar Planları Mart 1995 tarihinde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından, bu planlara ait 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planları da Ankara Valiliği tarafından onaylanmıştır (Gökçe, 2002:16). Fakat 1/25.000 ölçekli bu plan da Danıştay 6. Dairesi tarafından Kasım 1997 tarihinde iptal edilmiştir. Bu süreç bir yandan planlamada yetki sorunsalının yoğun biçimde tartışılmasına neden olurken, diğer yandan da kent mekanının ortaya çıkan yasal boşlukta faydalanan piyasa güçlerinin eğilimleri doğrultusunda şekillenmesine yol açmıştır.

Tüm bu gelişmeler devam ederken Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan Ankara 2025 Metropoliten Alan Gelişim Şeması da 1998 yılında tamamlanmıştır. Bu plan kentin gelişimini yönlendirecek yapısal plan niteliğinde bir üst ölçekli plandan beklenen kararları getirmemiş, süreç içerisinde oluşan kentsel gelişmeleri yasal bir plan çerçevesinde toplulaştırılan bir belgeden öteye gidememiştir. Zaten Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan bu plan da Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından onaylanmamıştır.

Şekil-3: Ankara 2025 Metropolitren Alan Gelişim Şeması (Kaynak: Gökçe, 2002)

3.4. 2000'li Yıllar: Başkent'in Geldiği Son Nokta

2000'li yıllar başkent Ankara'nın ülke planlama pratiğinde üstlendiği öncü rolünün tamamen ortadan kaldırıldığı bir sürece tanıklık etmiştir. Kentin mekansal gelişimi giderek artan bir yoğunlukta herhangi bir vizyondan yoksun olarak hazırlanan ıslah imar planları, parçacı mevzi planlar ve farklı belediyeler tarafından birbirinden ayrı olarak hazırlanan imar planları aracılığıyla yönlendirilmeye bu dönemde de devam etmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi tarafından yapılan bir çalışmada, bugün Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde onaylanan imar planlarının nüfus kapasitesinin yaklaşık 12 milyon kişi olduğu tespit edilmiştir. En cüretkar nüfus projeksiyonlarında bile nüfusunun 6 milyonu aşamayacağı öngörülen kentin, fiziksel planlama bağlamında geldiği nokta düşündürücüdür.

Kapsamlı planlamanın yoğun olarak sorgulandığı bu dönemde, kapsamlı planlamanın yerine ne türden bir planlama stratejisi izleneceği açıkça ortaya konmadan, bu planlama türüne tepki olarak ortaya çıkan esnek planlama/stratèjik planlama kavramları çerçevesinde uygulamalar yapılmaya çalışılmıştır. Bazıları üst ölçek plan adı altında hazırlanan mevzii ve parçacı planlar

da bu türden bir pragmatizmin ürünüdür. Bir yandan genel söyleme paralel olarak kapsamlı planlama eleştirilirken, diğer yandan kapsamlı planlamanın tamamen dışına çıkmayı başaramayan, hazırlanma, onama ve uygulama aşamalarında kurumlar arasında çatışma yaratan planlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından ortaklaşa hazırlanan 1/50.000 ölçekli Ankara Nazım Planı Kısmi Revizyonu Temmuz 2001 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu plan ölçeğinin 1/50.000 olmasına karşın kapsadığı alan itibariyle bir üst ölçek plan olma özelliğinden yoksundur. İşlevi sadece o tarihe kadar çeşitli ölçeklerde birbirinden bağımsız olarak onaylanmış olan planları ve plansız olarak gelişen yapılaşmayı yasallaştırmak olmuştur.

Benzer bir uygulama 2004 yılında da yaşanmıştır. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın 3194 sayılı İmar Yasasının 9. maddesine dayanarak (Ankara Büyükşehir Belediyesi ile birlikte) hazırlayıp Şubat 2004 tarihinde onayladığı 1/50.000 ölçekli Güneybatı Ankara Metropolitan İmar Planı da, kentin sadece bir bölümünü kapsayan 'metropolitan alan planı' olarak literatüre geçmiş ve kentte sıkça onaylanan üst ölçek mevzi planların yeni bir örneğini oluşturmuştur. Bu plan da kentin ana gelişme bölgesi olarak 1990'lı yılların başından itibaren çekim merkezi olan güneybatı bölümünü kapsayan ve yine sadece alt ölçeklerde hazırlanan farklı mevzii planlarla oluşan kentsel gelişmeyi bir üst ölçek plan kararına bağlama çabasından öteye gitmeyen bir plan niteliğindedir.

Tüm bunlara ek olarak da kentsel dönüşüm projeleri birbiri ardına uygulanmaya başlamıştır. Piyasa güçlerinin kentin yapılaşmış alanlarında belirlediği noktalarda dönüşüm faaliyeti başlatılmıştır. Herhangi bir plan kararına uyma zorunluluğu bulunmayan 'kentsel dönüşüm alanları'nda sadece projeler üretilmekte ve hayata geçirilmektedir. Kentin yeni gelişme alanları parçacı mevzii planlarla şekillenirken, kentin yerleşik alanları da planı olmayan projelerle yeniden yapılandırılmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde aralarında boş alanlar ile sadece tek bir parselden oluşan alanların da yer aldığı sayısı 30'u bulan 'kentsel dönüşüm alanı' ilan edilmiştir.

4. Sonuç Yerine

Son yirmi beş yılda başkent'in planlama pratiğinde yaşananlar aslında eşitlikçi söylemi temel alan kapsamlı planlamanın serbest piyasa ekonomisi koşullarına cevap veremediği dönemde diğer kentlerde de yaşanan benzer süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bugün gelinen noktada kent gelişme vizyonunun tanımlandığı bir üst ölçekli plandan yoksun olarak gelişimini sürdürmektedir.

Ancak bu sonuca varılmasındaki en önemli etken, neo-liberal piyasa koşullarının kentsel gelişmeler için gerekli gördüğü 'plansızlık' ortamının yaratılmasındaki bilinçli tercihtir. Bu tercihlerin uygulamaya konması yasalar tarafından da desteklenmektedir. Kapsamlı planlamanın en vazgeçilmez ilkesi olan planların kademeli birlikteliği ilkesi bile, üst ölçekli planlara uyma zorunluluğunun 'varsa' koşuluna bağlandığı bir yasal düzenleme ile uygulanmaya çalışılmaktadır.

Kapsamlı planlama-paradigmasının öngördüğü kentin hem yerleşik hem de gelişme alanlarında yaşanan sorunlara cevap verecek bir planın hazırlanmasındaki isteksizlik, piyasa koşullarının dayattığı “proje temelli” gelişme stratejisi ile birleşerek kentin gelişimini yönlendirmiştir. 1990’lardan başlayarak kentin gelişme akslarında yaşanan imar faaliyetleri de bu görüşü doğrulamaktadır.

Bu kapsamda, Temmuz 2004 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasasının Geçici 1. maddesine göre Büyükşehir belediyelerinin belediye sınırları dahilindeki alanlar için 2 yıl içinde hazırlayıp onaylamak zorunda oldukları 1/25.000 ölçekli nazım imar planının, bu süre dolmuş olmasına rağmen Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından halen onaylanmamış olması düşündürücüdür⁴. Yetki ve planlama alanının belirlenmesi konusunda hiçbir tartışmaya yer vermeyecek kadar açık olan yasaya rağmen Ankara Büyükşehir Belediyesi kamu adına ve kamu yararına oluşacak bir üst ölçek planı uygulamaya koymayı reddederek, ‘kentsel dönüşüm projeleri’ adı altında noktasal uygulamaları sürdürmeyi tercih etmiştir. Kentsel dönüşüm projelerinin üst ölçek plan kararları aranmaksızın uygulanabilir olması, kentsel alanların yenilenmesinde ihtiyaç duyulan kaynağı sağlayan sermaye sahiplerinin de desteğini almış ve tercihini bu kesimlerden yana kullanan Büyükşehir belediyesi kentin pek çok alanında kentsel dönüşüm projelerini başlatmıştır.

Kapsamlı planlamanın kentin sorunlarını çözmede yetersiz olduğu iddiasının bilinçli bir tercihle kanıtlanmaya çalışıldığı Ankara kenti planlama deneyimi, kuşkusuz gelecek için bazı ipuçlarını da sunmaktadır. Kapsamlı planlamanın uzun erimli ve katı kurallarının, kısa vadeli çözümler yaratılabileceği daha esnek ve çabuk çözümler üreteceği varsayılan bir takım yeni planlama anlayışları ile yer değiştirmesi gerektiği söylemi, planlamanın kamusal niteliği ile çelişmektedir. Bu söylem aşında piyasa güçlerinin mekanı şekillendirmedeki rolünü kolaylaştırmayı ve planlamayı giderek bir özel sektör işlevi haline getirmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda ortaya atılan stratejik planlama, yapısal planlama vb. planlama türlerinin kentlerin sorunlarını çözmede değil, sadece piyasa taleplerinin daha kolay yerine getirilmesini sağlamada yeni bir araç olacıkları açıktır. Bu türden kentin stratejik alanlarını hedef alan ‘proje’ temelli planlama yaklaşımlarının mekansal sorunları bütüncül olarak çözemeyecekleri zaten böyle bir kaygısının da olmadığı ortadadır. Dolayısıyla yapılması gereken kentlerin gelişimini bu proje-planların uygulamalarına bırakmak değil, kapsamlı planlama paradigmasının kamusal, bütüne yönelik ve hiyerarşik planlama yaklaşımını güncel sorunlar çerçevesinde yeniden tanımlamak olmalıdır.

⁴ Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi tarafından hazırlanan 1/25.000 ölçekli nazım imar planı 14.07.2006 tarih ve 423 sayılı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Komisyonu raporu ile Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi’ne sunulmuş, ancak plan onay sürecinin son aşamasında Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından, Atatürk Orman Çiftliği alanı için devam eden planlama çalışmaları gerekçe gösterilerek veto edilmiştir.

Kaynakça

- Ersoy, M., 2000, "Planlar Arası Kademelenme", M. Ersoy ve H.Ç. Keskinok 2000, Mekan Planlama ve Yargı Denetimi, Yargı Yayınları, Ankara.
- Ersoy, M. 2006, "İmar Mevzuatımızda Planlama Kademeleri ve Üst Ölçek Planlama Sorunu", Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, TEPAV-ODTÜ, Ankara (<http://www.tepav.org.tr/sempozyum/?i=sunumlar>)
- Gökçe, B., 2002, Ankara Üst Ölçek Plan Sorunsalı-Teknik Toplantısı, TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, Ankara
- Özdemir Sönmez, N., 2002, Ankara Üst Ölçek Plan Sorunsalı-Teknik Toplantısı, TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, Ankara
- Şengül, H. T., 2003, 'Şehircilikte Reform Çabalarına İlişkin Metodolojik ve Kuramsal Bir Değerlendirme', 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokiyumu, 6-7-8 Kasım 2003, Mersin

DIYARBAKIR NAZIM PLAN ÇALIŞMASI: AKTÖR MERKEZLİ BİR DEĞERLENDİRME

Gökhan BİLGİHAN, Gökhan H. ERKAN, Hatice KURŞUNCU, H. Tarık ŞENGÜL

I. Giriş

Bu makalenin temel amacı Diyarbakır Kentinde 2005 yılında başlatılan Nazım Plan çalışmalarını, çalışmanın başlatıldığı aşamadaki yapısal/kurumsal koşullar ve planla ilgili aktörler açısından değerlendirmektir. Bu çerçevede, bu çalışma planlama sürecinin kendisinden çok, planlama süreci başlarken karşı karşıya bulunulan koşullar ve dengeleri dikkate almaktadır. Kuşkusuz çalışmaları halen sürmekte olan planlama çalışmasının kendisi ileride değerlendirilecektir. Bu çalışma bir anlamda böyle bir değerlendirmenin ön aşaması olarak görülebilir¹.

Diyarbakır Kenti Planlama çalışmasının değerlendirmesine geçmeden önce kısaca söz konusu sürece ne tür bir bakış açısından yaklaştığımızı kısaca açıklamak yerinde olacaktır. Yaklaşımımızın çıkış noktasında planlama sürecinin salt teknik ve fiziksel planlamaya indirgenemeyecek nitelikte bir toplumsal/siyasal/yönetimsel içerik taşıdığı gerçeği vardır. Bu çerçevede, planlama süreci planları da içeren bir biçimde toplumsal aktörler arasındaki dengeler çerçevesinde şekillenen bir içeriğe sahiptir. Bununla birlikte, aktörler belli koşullar içinde pozisyon alırlar ve bu pozisyonlar içinde bulunan yapısal koşullardan bağımsız değildir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, toplumsal koşullar belli aktörler için kısıtlayıcı nitelikteyken, bazı aktörler açısından fırsat sağlayıcıdır. Aktörler çoğu durumda bu yapısal koşullara göre kendilerine stratejiler çizmeye yönelirler. Ancak strateji çizebilmenin kendisi elde bulunan kaynaklar yanında, tarihsel ve sosyo-mekansal alışkanlık ve yatkınlıkların da belirleyici olduğu bir çerçevede şekillenir.

Bir başka anlatımla, planlama süreci kentsel gelişime yön veren teknik bir süreç olmanın ötesindedir. Planlama bir süreç olarak ele alındığında, bu sürece dahil olan dinamikler ve bu dinamiklerin etkileşime geçtiği alanlarda ortaya çıkardığı bileşimler önem kazanmaktadır. Bu

---

¹ Bu makalenin yazarları söz konusu süreçte Planlama Ofisinde çalışanlardan bir bölümünü oluşturmaktadır. H. Tarık Şengül, ODTÜ'den tam zamanlı izinli olarak Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nde Planlama ve Kentsel Gelişme konusunda danışmanlık yapmış ve Nazım Plan Çalışmalarının koordinatörlüğünü üstlenmiştir. Hatice Kurşuncu, Gökhan Bilgihan ve Gökhan H. Erkan tam zamanlı Şehir Plancısı olarak aynı belediyenin Planlama Biriminde çalışmışlardır. A Grubu plancı olarak ise Remzi Sönmez (DAMPO Ltd.) ile çalışılmıştır.

bileşimler aktör-yapı ilişkiseliliği içinde değerlendirildiğinde, plan bütünselliğinin planı hazırlayanlar, plan uygulamasından sorumlu olanlar, plan üzerinde hak sahibi olanlar, plana etki eden ve ondan etkilenenler şeklinde bir dizi değişken etken üzerine kurulduğu görülmektedir. Bunlara ek olarak dikkate alınması gereken bir başka boyut mekansaldır. Kentin geçmişten gelen makroformu yanında doğal ve yapay eşikler de planlama sürecini yakından etkileyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

II. Yeni Bir Planlama Çalışmasını Gerekli Kılan Nedenler

Diyarbakır kentinin güncel planlama süreçlerini tartışmaya açmadan önce yeni bir plan çalışmasına başlamanın gerekçelerinden söz etmek, mevcut durumu değerlendirmeyi ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunabilmeyi kolaylaştıracaktır. Söz konusu sürecin gündeme gelmiş olmasının çok sayıda ve farklı önemde nedenleri vardır. Bunlardan bazıları, ilgili yasanın getirdiği Büyükşehir statüsündeki kentlerde belli bir süre içinde Nazım Planların hazırlanmasının zorunlu hale gelmesi gibi, daha formal ve biçimselken, bazıları içeriğe yöneliktir. Ancak bütün bu gerekçeleri altında toplayabileceğimiz en genel gerekçe, yürürlükteki planın kentsel gelişmeyi yönlendirmede yetersiz kalmasıdır. Kuşkusuz yetersizlik çok daha öznel değerlendirmelerden kaynaklanabileceği gibi, görece nesnel bazı dayanaklara da sahip olabilmektedir. Benzer biçimde mevcut planın yetersizliğinde yerel üstü etmenler yanında yerel dinamiklerin de etkili olduğu açıktır. Bunun yanında plan ve planlama yaklaşımının kendisinden kaynaklanan nedenlerden de söz edilebilir. Bu nedenler üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Hemen belirtmek gerekir ki, Diyarbakır Nazım Planı 1985 yılında hazırlanmış ve 1994 yılında revize edilmiştir. Planın onaylandığı 1985 yılı Diyarbakır kentinin zorunlu göçle desteklenen hızlı bir nüfus büyümesine uğradığı döneme denk gelmektedir. Kuşkusuz bu söz konusu plan açısından önemli bir şanssızlıktır. Söz konusu dönemde kente gelen nüfusun büyüklüğü yanında geliş biçimi ve gelenlerin ekonomik koşulları kentin gelişiminde önemli olumsuzluklar yaratmıştır. Kentin çeperleri de dahil olmak üzere sorunlu alanlarına yönelen bu nüfus çeperlerde gecekondulaşma ve kaçak yapılaşmaya neden olurken, kentin Suriçi ve Bağlar gibi altgelir gruplarının yaşadığı bölgelerinde nüfus ve bu nüfusa bağlı olarak yapılaşmanın yoğunlaşmasına neden olmuş ve bu gelişmeler çoğu durumda ya plan kararlarına tümüyle aykırı ya da plan kararlarının dışında gelişmelere yol açmıştır.

Açık ki, plan kararlarının aşınmasını tek başına hızlı göç olgusuna bağlamak doğru değildir. Söz konusu süreçte, göç olgusunun yol açtığı aşınma yanında, bu olgudan bağımsız olarak, özellikle arsa sahiplerinin yarattığı rant baskıları ve revizyon talepleri karşısında ilgili sorumlu birimler yeterli direnişi gösterememiş ve plan aşağıda daha ayrıntılı göstereceğimiz gibi, hızlı biçimde aşınmaya başlamış ve belediye meclislerinin onayından geçen revizyonlara uğramıştır. 1994 yılında yapılan görece büyük ölçekli plan revizyonu ise bu durumu durdurmak ve disipline etmekten uzak, mevcut durumu düzenleyen bir içeriğe sahip olmuştur. Plan revizyonları bu tarihten sonra da hızlanarak devam etmiş ve planla gerçeklik arasındaki ilişki gerek yer seçimi kararları gerekse yoğunluklar açısından kopmuştur. Aşağıda sunulan harita 1994 planından sonra gerçekleşmiş

olan plan değişiklikleri ve revizyonlarını göstermektedir. Yalnızca plan değişiklikleri bile kentin makroformunun okunabileceği bir şema ortaya çıkarmaktadır. Bir başka deyişle, yürürlükteki planın neredeyse tamamına yakını değişikliğe konu olmuştur.

Harita: 1994 yılından sonra gerçekleşen plan değişiklikleri ve revizyonlar (Planlama Bürosu Arşivi)

Yeni bir planlama çalışmasına başlanmasında mevcut plandan sorumlu yerel yönetim birimi olan belediyenin daha önceki yönetimlerce hazırlanan plandan memnuniyetsizliği de söz konusudur. Mevcut belediye yönetiminin kenti şekillendirmede sürece kendi damgasını vurma isteği de bir ikinci neden olarak karşımıza çıkmaktadır².

² Kuşkusuz bu tür bir yeni kurgu ihtiyacı duymada, yeni plan kavramlarının da gündeme gelmiş olması önemlidir. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Yasası'nın tanımladığı Stratejik Plan, Diyarbakır'da aslında çok kritik boyutta olmayan ulaşım sorununa bir plan kapsamında çözüm aramak amacıyla başlatılmış Ulaşım Ana Planı, planlama ekibinin sürdürmekte olduğu Nazım İmar Planı, Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanması için yürütülen çalışmalar ve Kent Sakınım Planı başlığı altında yürütülen çalışmalar bu anlayışın göstergeleridir.

Büyükşehir Belediyesi'nin plan yenileme istekliliğinin bir başka nedeni ise merkezi yönetimin 5216 sayılı yasayla belediye sınırlarını genişletmesidir (Diyarbakır'da söz konusu alan 25.000 hektardan 125.600 hektara genişlemiştir). Bu genişleme ile Büyükşehir Belediyesi'nin sorumluluğundaki alanın önemli bir bölümü plansız alan konumuna düşmüş ve ilgili yasa Büyükşehir Belediyelerinin Nazım Planlarını yenilemelerini bir zorunluluk olarak öngörmüştür.

Planlı gelişme anlayışının benimsenmesindeki temel ihtiyaç yürürlükteki planların yetersiz olması veya gerekli konularda tematik planların olmaması şeklinde de açıklanabilir. Mevcut planların ve kent makroformunun yapısına bakıldığında bu yetersizlikler ve eksiklikler görülmektedir.

Diyarbakır'ın bugün mekansal yapısı ve makroformu, bu makroformu oluşturan tarihsel süreçlerle açıklanabilir. Tarihsel süreçleri gerçekleştiren ise bu süreçte etki eden aktörel dinamikler ve öznelerdir. Aşağıda söz konusu dinamiklerin ve öznelerin nasıl bir kentsel yapı ortaya çıkardığı tanımlanmaktadır.

III. Plan Öncesi Makroform Gelişimi ve Sorunları

Diyarbakır kentinin gelişiminin kısa bir tarihçesini aktardıktan sonra planlama sürecinin başladığı dönemde ortaya çıkan makroform ve sorunlarına kısaca göz atmak yerinde olacaktır.

Diyarbakır kenti cumhuriyetin ilk yıllarında tipik bir sur içi kenti görünümündedir³. Diyarbakır kentinde Valilik binası, Tekel Müdürlük binası, Tarım İl Müdürlüğü binası gibi kamu kurumları ile Sümerbank fabrikası gibi kuruluşlar surun dışında, modern mimari örneklerinin sunulduğu yapılarda modern kentin ana öğeleri olarak yerlerini almışlardır. Bu kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların yerleştiği ve surun hemen dışında yer alan Yenişehir Mahallesi ise iki katlı bahçeli evlerin yer aldığı yeni iskan alanı olarak sunulmuştur. Bu dönemde kentin gelişmesinin kamu eliyle yürütüldüğünü söyleyebiliriz. Yapılan 1937 planı Yenişehir ve Kooperatifler Bölgesinin kentsel gelişimini yönlendirmek amacı gütmektedir.

Kent gelişmesini bu şekilde sürdürürken, 50'li yıllarda her kentte yaşandığı gibi, bölgenin en önemli kenti olan Diyarbakır'da da ekonomik temelli bir göç süreci yaşanmaya başlamış ve hızlı nüfus artışı ile beraber yeni gelişme alanlarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle 1965 yılında yapılan imar planı, yeni konut ve çalışma alanlarının oluşturulması için birtakım öngörüler sunmuştur. Bu plana göre yeni konut alanları mevcut kentin kuzeyine doğru (Yenişehir'in kuzeyi) gelişecek, çalışma alanları ise istasyonun batısında kurulacaktır. Fakat gelişme konut alanlarının askeri alan, çalışma alanlarının ise askeri havaalanına hizmet edecek lojman alanı olarak kamulaştırılması ile bu plan geçersiz kalmıştır. Ayrıca hipodrom alanı gibi birtakım başka kullanımlar da planlanan alanı kısıtlamıştır. Ancak yeni konut alanlarına olan ihtiyaç nedeniyle demiryolunun batısında kalan ve bağ evlerinin yer aldığı bölge olan Bağlar semtinde planlanan

³ Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen 20'li ve 30'lu yıllarda, Cumhuriyet'in kent mekanının oluşturulması için bütün yurtta modern planlama anlayışına uygun kentsel mekanlar oluşturulmaya başlanmış ve bu mekanlar, oluşturulmaya çalışılan yeni projenin kurucu öğeleri olarak kentlerde yerlerini almışlardır.

konut alanının talebe cevap verememesi ve dönemin yerel yönetiminin pasif teşvikiyle hisseli bölüntülü bir gelişmeyle kaçak yapılaşma başlamıştır.

Bu dönemde yaşanan kentleşme de kamunun müdahalesiyle biçimlenmiş ancak önceki dönemin aksine plansız bir şekilde gerçekleşmiştir. İki dönem arasındaki fark birincisinde kamunun planlayıcı ve yönlendirici rol üstlenmesi, ikincisinde ise planlanan gelişmeyi kısıtlaması ve planlama sürecine dışarıdan müdahalesi ile açıklanabilir. Bu dönem için iki farklı aktörden daha bahsedilebilir. İlki toprak sahipleri, ikincisi ise yerel yönetimdir. Toprak sahiplerinin rolü, kendi tarımsal arazilerini hisseli bölüntüyle kente yeni gelenlere satmaları ve yeni sahiplerin de konut sorununu kendi arsa / arazilerinde çözmeleridir. Yerel yönetimin rolü ise bu tür bir gelişmeyi plan doğrultusunda yönlendirememek şeklinde açıklanabilir.

1983 yılında gecekondü önleme bölgesi ilan edilen ancak Toplu Konut İdaresi'ne devredilen Şilbe Toplu Konut Alanı da plan öngörüsünden farklı bir gelişmenin yaşandığı alanlardan biri olmuştur. Aziziye Mahallesi olarak bilinen bu alan bir gecekondü bölgesidir. Bayındırlık Bakanlığı'nca gecekondü önleme bölgesi kararı alındıktan sonra mülkiyeti Diyarbakır Belediyesi'ne verilmiştir. Alt gelir gruplarının konut ihtiyacını karşılamak için ve gecekondü sorununa bir çözüm getirmek amacıyla planlanmış olan bölge daha sonra TOKİ'ye devredilerek orta, orta-üst gelir grubuna yönelik bir toplu konut alanına dönüştürülmüştür. Benzer şekilde Üçkuyu'da da bir alan tahsis edilen TOKİ, bu alanda da kent planından kopuk ve kent planıyla arasında boşluklar bırakan bir plan hazırlamıştır.

1985'e kadar uzun dönem plansız kalan kent, 1985 planı ile yeniden planlı bir gelişmeye konu edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu plan 1994 yılında revize edilmek zorunda kalmıştır. Bu çalışmanın başlangıç noktası olan 2005 planı da yine bir revizyon planıdır. Hem 1985 hem de 1994 planlarının yetersiz kalmasının ardındaki nedenler bu bölümden sonra değerlendirilmiştir. Bu nedenler yukarıda kısaca değinildiği gibi doğal ve yapay eşikler (topografya, Dicle Nehri, Havar Çayı, Su Havzası, kamu kuruluş alanları, demiryolu) ile özgün koşullar ve süreçleri (zorunlu göç⁴, tarihi kent merkezlerinin çöküntü alanına dönüşmesi süreci⁵) de kapsayacak biçimde, ama bunun ötesinde kentsel aktörlerin davranışlarının bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır.

⁴ Diyarbakır'ın kentsel gelişimini belirleyen dinamiklerin başında özellikle 1990'lardan itibaren yaşamış olduğu zorunlu göç süreci gelmektedir. Diyarbakır zaten 1950'lerden itibaren Türkiye'nin bütün büyük kentlerinde yaşanmış olan kırdan kente göç sürecinin etkisinde kalmıştır. Bu sürece bir de 1990'lardan itibaren hız kazanan zorunlu göç eklenildiğinde kentsel sorunların önemli bir nedeni ortaya çıkmış olacaktır. Zorunlu göçle gelenler, kırdan kente rutin göç hareketinin aksine hazırlıksız ve belirli bir birikim yapmadan gelmiş bir kitleyi temsil etmektedir. Bu nedenle gerek konut, gerekse iş bakımından farklı ve daha geniş sorunları olan bir grubu oluşturmaktadırlar. Kent içinde kırsal yaşam biçimini sürdürmekte, kentin en yoksul kesimini oluşturmaktadırlar. Zorunlu göçle kente gelip yerleştirilenlerin birincil kaygısı, sağlıklı ve estetik düzeyi yüksek yerleşim alanlarından önce, barınma ve iş sorununa çözüm bulmaktır.

⁵ Bugün istisnasız bütün tarihi kent merkezlerimizin, kentin en yoksul kesimlerinin yaşadığı, küçük ölçekli ve atölye tarzı ticari fonksiyonlarla tanımlanan ekonomik karaktere sahip, dar ve çıkmaz sokakları servis almayan, güneş görmeyen, tarihi yapıların bakımsız kaldığı, noktasal müdahalelerle tek yapı ölçeğinde ve çoğu kez başarısız restorasyon müdahalelerine konu olan, aşırı yoğun nüfus barındıran bu nedenle dönüşüm projeleri için en zorlu alanları oluşturan birimler olduğu görülmektedir. Diyarbakır tarihi Suriçi bölgesi de bu tür sorunları fazlasıyla yaşamaktadır.

Haritayı her dönemin yürürlükteki planlarıyla örtüştürdüğümüzde, aktörlerin plan karşısında nasıl davranmış olduğu ortaya çıkabilmektedir. Örneğin askeri alanın ve havaalanının yer seçim kararı ve üniversitenin yer seçiminin makroformu ne şekilde etkilediği netleşmektedir. İleride daha detaylı anlatılmak üzere, yürürlükteki planların bazı kararlarla değişebildiği ve özellikle büyük alan kullanımları söz konusu olduğunda plan bütünlüğünün ve içsel tutarlılığının kaybolabildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra doğal eşiklerin de makroformu önemli bir şekilde etkileyen etmenler olduğunu belirtmek gerekir. Diyarbakır'ın makroformu, Dicle Nehri'nin doğal eşik oluşturması nedeniyle mecburi olarak batı yönünde gelişen bir makroformdur.

Harita: Diyarbakır Kenti Mekansal Yayılması (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Nazım İmar Planı Araştırma Raporu, 2005)

Makroform açısından yapılacak bir değerlendirmede aşağıda sıralanan bir dizi etmenin yeni plan açısından dikkate alınması gereken sınırlılık ve sorunlar olarak belirlendiği görülmektedir;

1. Kentin etrafındaki arazi kullanımı ve doğal eşikler nedeniyle kentin batı yönünde gelişmeye zorlanması makroform açısından en temel kısıtlayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür bir zorunlu gelişme aksı, kentin gelişme alternatiflerini kısıtlayan en temel faktördür. Yukarıdaki arazi kullanım haritasından da görülebileceği gibi, kentin doğu yönü Dicle Nehri ve Vadisi,

Üniversite Kampus Alanı, Havaalanı ile sınırlanan ve hem eğitim hem de jeolojik açıdan yerleşime uygun olmayan bölgeler nedeniyle kentin konut ve işyeri alanlarına eklenerek gelişebileceği bir alan olmamıştır. Zorunlu gelişme yönü belli bölgelerde arsa değerlerini arttırıp bu alanlarda yapılaşma baskısını ve arsa değerlerini arttırırken diğer bölgeler gelişme olanağı kısıtlı ve kentten kopuk bölgeler olarak kalmıştır. Kentin doğu kesimi kentten hem ulaşım hem de kentsel fonksiyonlar bakımından kopuk gelişmiştir. Doğu kesimindeki yapılaşma kırsal nitelikli Çanklı ve Bağıvar Beldeleri ile Silvan Yolu'nun kuzey kesiminde bulunan yine kırsal nitelikli konut alanları ve çalışma alanları ile kısıtlı kalmıştır. Bu bölgeler kent merkezine birkaç kilometre uzak olmasına rağmen, konut yerleşim alanları niteliği bakımından kırsal nitelikte kalmıştır.

2. Mevcut yapı çevrenin yüksek yoğunluğa sahip olması ikinci temel sorunu oluşturmaktadır. Kuşkusuz gelişme akslarının sınırlılığı bu tür bir aşırı yoğunlaşmanın nedenlerinden biri olarak görülebilir. Bununla birlikte söz konusu yüksek yoğunluğun iki temel nedeninin bulunduğu söylenebilir. Birincisi, geçmişte kentin gelişme akslarında hakim olan büyük toprak sahipliği, bir yandan bu kesimlerin planlamadan sorumlu kurumlarla pazarlık edebilme şansını artırmış ve bu kesimlerin baskısı sonucu sorumlu idareler yüksek yoğunluk veren planlar ve plan değişikliklerine gitmişlerdir. Kayapınar planı bu açıdan bakıldığında yüksek yoğunluklu bir plan olarak ortaya çıkmış ve kentin gelişim aksında yeni yapılaşma alanının yüksek yoğunluklu gelişmesine neden olmuştur. Bunun yanında, özellikle hızlı göç döneminde Bağlar gibi kentin daha önce gelişmeye açılmış alanlarında da yüksek yoğunluklu ve çoğu durumda imar planının sağladığı olanakların çok üzerinde kaçak yapılaşmanın ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bir kez bu türden bir yoğunlaşma başladığında, yerel yönetimler plan disiplinini kaybetmiş ve imar planlarında yoğunluk artırımı yönünde oluşan baskılara boyun eğmişlerdir. Bu çerçevede yıllar boyunca çok sayıda imar planı değişikliği kişilerin talepleri çerçevesinde gerçekleştirilmiş ve daha önce yüksek yoğunluğa sahip olmayan Yenişehir gibi bölgelerde, yıkıp yapma sonucunda, yüksek yoğunluklu konut ve işyerleri alanlarına dönüşmüştür.

3. Kentin gelişme aksları üzerinde düzensiz ve kararsız gelişme üçüncü kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda bahsedilen konut gelişme alanlarının kısıtlılığı, mülkiyet sorunları, büyük arsa sahiplerinin arsalarının yapılaşma haklarını yeterli bulmayıp arsa spekülasyonu yaratmaları ve yine doğal ve yapay eşiklerin kentin kimi bölgelerinde yapılaşmayı engellemesi kopuk ve sıçramalı gelişmeye neden olmuş, gelişme aksları üzerinde kararlı ve uzmanlaşmaya dayanan bir gelişmenin ortaya çıkmaması sonucunu doğurmuştur.

4. Kentin sosyal donatı açısından kabul edilen standartların çok altında donanımına sahip olması bir başka önemli sorun alanıdır. Özellikle aktif yeşil alan kullanımı açısından bakıldığında kişi başına düşen yeşil alan 1 m²'nin altında kalmıştır. Bu çerçevede Dicle Nehri önemli bir potansiyel kaynak olmakla birlikte, Dicle Nehri'nin iki yakasındaki arazi kullanımı bu potansiyelin kullanımını önemli ölçüde sınırlamıştır. Kentin doğu yakasında nehir kıyısı büyük ölçüde Dicle Üniversitesi'nin mülkiyetindedir. Batı yakasında ise bir kısmı düzensiz konut alanlarının işgalinde bir kısmı ise tarımsal açıdan stratejik ve tarihi önemi olan Hevsel

Bahçeleri ile sınırlanmaktadır. Ayrıca topografya ve Hastaneler alanı da Dicle kentine ulaşım açısından önemli kısıtlayıcılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. Merkez oluşumunun düzensizliği ve alt merkez alanlarının tanımsızlığı bir başka sorun alanı olarak görülebilir. Kentte konut altı ticaret kullanımlarının yaygınlığı, merkez oluşumunu destekleyen fonksiyonların merkez bölgelerinde yer seçme olanağının kısıtlanması gibi etkenler MİA oluşumunu engelleyebilmektedir. Kentte MİA'ya dönüşüm sürecinde olan ancak bu potansiyeli gerçekleştirme sorunlarıyla karşılaşılacak Yenişehir Merkez Bölgesi, ticaretin parçalı biçimde geliştiği bir bölgedir. Yaklaşık 220ha'lık bir alan kapsayan bu bölgeyi kuzey güney doğrultusunda iki parçaya ayıran Karayolları Bölge Müdürlüğü, Anıtpark, Valilik Binası ve Stadyum Alanı fiziksel olarak bütünleşik bir ticaret sürekliliği oluşmasını engellemiştir. Bunun yanı sıra, merkez fonksiyonunun gerektirdiği yapılaşma biçiminin oluşturulmaması, bu bölgelerde konut kullanımlarına kısıtlama getirilmemesi ve konut bölgelerinde konut altı ticaret kullanımına izin verilmesi, ticaretin belirli bölgelerde dağınık biçimde yoğunlaşmasına, ancak MİA karakterine sahip olmamasına neden olmuştur. Konut ve ticaretin bu şekilde kararsız gelişmesi, MİA oluşumunu destekleyen kimi fonksiyonların da yetersiz gelişmesine neden olmuştur. Bölge, bu fonksiyonlar arasında bulunan, otopark, yaya bölgeleri, yeşil alanlar, servis yolları ve yan sektörler gibi donatılar bakımından yetersiz durumdadır.

IV. Yeni Planlama Süreci Başlarken Plan Sürecinin Aktörlerinin Konumu

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, belirli yerel üstü ve yerel yapısal koşullar altında aktörlerin efektif pozisyonları planlama sürecinin en önemli belirleyicisi olmaktadır. Bu çerçevede söz konusu aktörlerin planlama süreci karşısındaki konumlarının tespit edilmesi önemlidir. Aktörlerin konumu çerçevesinde yapılacak değerlendirme aynı zamanda bize planlama sürecinin karşı karşıya olduğu, makroform dışındaki kısıt ve fırsatları da gözleme olanağı verecektir.

Burada dikkate alacağımız aktörler arsa sahipleri ve müteahhitler, kamu kurumları, Büyükşehir ve ilk kademe belediyeleri, sivil toplum kuruluşları ve kent halkıdır.

Arsa Sahipleri ve Müteahhitler

Her kentte olduğu gibi, Diyarbakır kentinde de planlama sürecinin en kilit ve etkili aktörleri arsa sahipleri ve müteahhitlerdir. Diyarbakır kentini diğer bazı kentlerden ayırabilecek en önemli özelliklerden biri büyük arsa sahipliğinin yaygın olması ve yakın zamana kadar kentin gelişme alanlarının sınırlı sayıda ailenin mülkiyetinde olmasıdır.

1980 sonrası dönemde, özellikle 1985 ve 1994 planları sonrasında, büyük arsa sahipleri elde ettikleri imar hakları ile ellerindeki arsaları elden çıkarmışlarsa da, özellikle imar haklarının elde edilmediği alanlarda, hala büyük toprak sahiplerinin bulunduğu görülmektedir. İmar hakları beklentisi ile ya bu alanlar büyük arsa sahipleri tarafından elde tutulmuş ya da gelişme beklentisi ile arsa spekülâtorleri söz konusu alanlardaki dağınık mülkiyeti ellerinde toplayarak büyük arsa sahibine dönüşmüşlerdir.

Bu kesimin plandan beklentileri mevcut imar hakları çerçevesinde şekillenmiş görünmektedir. Daha açık bir anlatımla, plan kararlarının revizyona uğradığı 1980 sonrası dönemde elde edilen imar hakları diğer bir çok kentin çok üzerinde gerçekleşmiştir. Beklenti, arazi kullanım biçimlerine ilişkin olduğu kadar (ticaret, konut vb.) yoğunluk kararları ile de ilgilidir. Bu yönde kentin mevcut dokusu içinde yapılan değişiklikler (konuttan ticarete ya da depolama alanından konuta ya da düşük yoğunluklardan yüksek yoğunluklara) yeni hazırlanacak plan açısından da beklentilerin yüksek olmasına, daha da önemlisi arsa sahiplerinin ve müteahhitlerin beklentilerinin doğrudan dikkate alınmasına yönelik istemlere yol açmıştır.

Özellikle 1990'dan itibaren Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde nüfus artışı yaşayan Diyarbakır'da ortaya çıkan barınma ihtiyacı kentte konutun önemli bir yatırım aracı olmasına neden olmuştur⁶. Bütün kentlerimizde konutun değişim değeri üzerinden bir piyasa değeri oluşturduğu ve gayrimenkul yatırımlarının bütün yatırımlar içinde en önemli payı oluşturduğu bilinmektedir. Bu durum Diyarbakır'da da aynı şekilde gerçekleşmiş ve konut bir rant aracı olarak kullanılmıştır ve bu süreç devam etmektedir. Bu durumun çarpıcı bir göstergesi kentte inşaat sektörünün en gelişmiş üçüncü sektör olmasıdır. İktisadi sürdürülebilirlik ve istihdam yaratılması Diyarbakır'da inşaat sektörünün canlı tutulmasıyla mümkün olmaktadır. İnşaat sektörünün bu denli gelişmiş olması bu sektör üzerinde etkisi olan bazı aktörlerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bunların başında müteahhitler, spekülörler ve büyük arsa sahipleri gelmektedir. Bu aktörlerin desteklenmesi kentin istihdam yaratan bir ekonomik kolunun da desteklenmesi anlamına geldiği ölçüde gerekli görülmüştür.

Kentsel yapı çevre içindeki küçük ve orta büyüklükteki arsa sahipleri içinse şöyle bir tespit yapmak mümkündür. Bu kesim yatırımını kentin neresinde yapacağından çok kendi arazisi üzerinde ne yatırım yapacağını önemseyen bir gruptur. Bir başka deyişle yatırımcı planla belirlenmiş alanlarda yatırım yapmak yerine, halihazırda elinde bulunan arsa üzerinde, o arsaya yönelik plan kararına uygun olmayan yatırımını gerçekleştirmek istemektedir. Böylece plan ve mülkiyet arasındaki bir başka ilişki türü daha ortaya çıkmaktadır.

Kamu kurumları

Belediyeler dışındaki kamu kurumları planlama süreci bakımından üç açıdan önemlidir. Birincisi, özellikle son dönemde belediyeler dışındaki kamu kurumlarının belediyelerden bağımsız plan hazırlama ve uygulamaya yön verme yetkisine sahip hale gelmeleri, dolayısıyla aldıkları plan kararlarının planlama sürecini doğrudan etkilemesidir. İkincisi plan kararlarının alınabilmesi ve uygulanmasında merkezi yönetimin yerel yönetimle hemfikir olması ya da işbirliği içinde olma-

⁶ Kat mülkiyeti kanununun çıkmasının ardından önemli bir konut sunum biçimi haline gelen yapsatçılık, bu dönemle birlikte konut sunumundaki payını artırmış, dolayısıyla kentsel rantın bölüşümünde bir aktör olarak yapsatçılar önem kazanmış ve etkili bir baskı grubunu oluşturmuşlardır. Bunun yanı sıra mülk sahipleri de bu ranttan pay alan ve kentin gelişimine yön veren aktörlerdir.

sının planlama süreci açısından hayati öneme sahip olmasıdır. Üçüncüsü ise kamu kurumlarının kentteki arsa stokunun önemli bir bölümünü elinde tutuyor olmasıdır⁷.

Planlama sürecinin başarısının ön koşullarından birinin plan kararlarının olabildiğince tek elden ve eşgüdüm içinde alınması olduğu açıktır. Oysa diğer kentlerde olduğu gibi Diyarbakır'da da planlama sürecinde karar alma yetkisi sadece belediyelere ait değildir. Kamu kurum ve kuruluşlarının re'sen karar vermesine olanak sağlayan mevzuat, mevzuattaki yetki karmaşası ve çok başlıklı planlama süreci açısından önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Bu türden bir çok başlılığının en iyi örneklerinden biri Toplu Konut İdaresi uygulamalarıdır. Mevcut kentsel gelişme alanlarının önemli bir bölümü daha önceden Toplu Konut İdaresi tarafından karar alınmış olan alanlardan oluşmaktadır ve plancı burada mümkün olduğunca TOKİ ile iletişime geçmekte ve gerekli olduğu durumlarda dahi radikal veya daha uygun kararlar alamamaktadır. Azami düzeyde yapılabilen düzenleme, kurumun kararlarını planın ana kararları ile mümkün olduğunca tutarlı hale sokmaktır.

Fotoğraf. Dicle Nehri'nden Devlet Hastanesi (Planlama Bürosu Arşivi)

⁷ Diyarbakır'daki kamu kurumlarının mekansal davranışlarına yönelik geçmiş dönemlerden bir kaç örnek vermek, kamu kurumlarının davranışlarının planlı gelişme ve başarısı açısından ne derece önemli olduğunu göstermek konusunda yerinde olacaktır. Diyarbakır 1950'li yıllara kadar tarihi Suriçi bölgesinde yerleşmişken, bu tarihten itibaren özellikle kamu yatırımları ve kamu kuruluşlarının sur dışında yer seçmesiyle alan olarak genişlemeye başlamıştır. Bu kullanımlar Tekel Fabrikası (1978), İplik Fabrikası, Valilik, Sümerbank, Orduvi, Küçük Sanayi Sitesi (1968) gibi büyük alan kullanımlarıdır. Makroform oluşumuna önemli etkide bulunan diğer gelişmeler ise Üniversite(1973), Havaalanı (1950 öncesi), TCK, Stadyum, Zirai Araştırma enstitüsü (1950 öncesi) gibi büyük alan kapsayan kullanımlardır. Bu türden bir yönlendirici güç bazı durumlarda olumlu bazı durumlarda ise olumsuz gelişmelerin kaynağı olabilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Havaalanı ve Üniversite alanı kentin gelişme alanını batı ve güney yönünde kısıtlı tutacak biçimde yer seçmiştir. Bu tür bir yer seçimi yukarıda tartıştığımız gibi, kentsel gelişmeyi sınırlı bir yöne kısıtlamıştır. İkinci örneğimiz ise kent estetiği ile yakından ilgilidir. Genellikle kentlerde ortaya çıkan yoğunluk ve estetik sorunlardan özel girişimciler sorumlu tutulmaktadır. Ancak bazı durumlarda kamu kurumlarının tutumları da benzer olumsuzluklara yol açabilmektedir. Fotoğrafta görülen kırmızı bina devlet hastanesidir. Tarihi surları olan kentlerde geleneksel olarak surların yüksekliğini geçmeyecek, onların görünümünü zedelemeyecek bir görüş, bir estetik dil hâkimdir. Burada ne gecekondu, ne konut yapıları, Diyarbakır'ın surlarının görünüm ve estetiğini engellemekte, ama buradaki bir kamu yatırımı, silueti bozan temel faktör haline gelmektedir.

Planlama süreci başlarken kamu kurumları çerçevesinde mevcut olan bir başka olumsuzluk, merkezi yönetimin de teşvikleriyle, merkezi yönetim kurumlarının kendi ellerindeki arsa stokunu kaynak yaratmaya yönelik kullanma istekliliğidir. Bu kurumların bazıları kendi planlarını, planlamadan sorumlu belediyeler dışında, kendileri hazırlama ya da hazırlatma yetkisine sahiptir. Bu çerçevede plan çalışması başlarken, bu plandan bağımsız plan hazırlama süreçlerinin yürürlükte olduğu görülmektedir. Bu konuda çarpıcı bir örnek Devlet Demir Yolları'dır. Kentin merkezinde yer alan istasyon ve depolama alanı, bu kurum tarafından yüksek rant yaratacak kullanımları içeren bir planlama çalışmasına konu olmuş ve söz konusu alana konut, ticaret ve konaklama gibi yüksek trafik ve yapı yoğunluğu yaratacak kullanımlar önerilmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında da merkezi yönetime bağlı kurumların kentin gelişiminden sorumlu belediyelerden bağımsız hareket etmeleri ve plan hazırlatmaları çoğu durumda kamu yararı ile kamu kurumu yararı arasında önemli çelişki ve uyumsuzlukların ortaya çıkmasına yol açacak nitelikte olduğu gibi, plan sürecinin başarısını da sınırlayacak özelliklere sahiptir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, kamu kurumları ile eşgüdümlü çalışma plan sürecinin başarısını belirleyen en önemli etmenlerden biridir. Bu çerçeveden bakıldığında, mevcut haliyle bölgedeki gerginliklerin belediyelerle merkezi yönetim arasında bu türden bir yakın ilişkinin kurulmasına olanak vermediği görülmektedir. Bu çerçevede plan kararlarının uygulanmasında belediyelerin, merkezi yönetimin desteğini geçtiğimiz dönemde yeterince alamadıkları görülmektedir.

Kent Halkı ve Sivil Toplum Kuruluşları

Kuşkusuz planlama sürecinin hedefleri ve meşruiyeti açısından en önemli bileşeni kent halkıdır. Burada kent halkı ile kastedilen kentsel gelişme dinamikleri içinde aslı çıkarı kent mekanının değişim değerinden çok kullanım değerinde yatan geniş kesim kastedilmektedir⁸. Bu kesime ilişkin en temel sorun örgütsüzlük ve bu çerçevede de etkin aktör konumunu elde edememek ve plan sürecine ağırlıklarını koyamamaktır. Belki de plan süreçlerinin en önemli açmazını oluşturan durum ise, söz konusu sessiz çoğunluğun karşısında sayıca az ve çıkarları plan aracılığıyla (ya da plansız gelişme çerçevesinde) rantların maksimizasyonunda yatan etkin aktörlerin varlığıdır. Diyarbakır kenti bu açıdan istisna oluşturmamaktadır. O nedenle kentteki sessiz çoğunluğun nasıl temsil edileceği sorunu plan sürecinde kendisini gösteren en önemli sorun alanıdır.

Tam da bu çerçevede demokratik kitle örgütleri ve diğer sivil toplum kuruluşları özel bir önem kazanmaktadır. Bu açıdan Diyarbakır kentini diğer kentlerin bir çoğundan ayıran bir özellik, görece canlı ve güçlü bir demokratik kitle örgütü yapılanmasının varlığıdır. Kentte Yerel Gündem 21 örgütlülüğünün varlığı ve dikkate değer bir süredir işlevsel olması önemli bir avantaj olarak

⁸ Kuşkusuz kentleri arsa ve taşınmaz değerlerinin maksimizasyonu çerçevesinde değerlendiren farklı ölçekteki girişimciler de kent halkının bir parçası olarak görülebilir. Ancak biz bu kesimi müteahhit ve arsa sahipleri kısmında değerlendirdik. Bu çerçevede daha küçük ölçekte kendi taşınmazlarının değeriyle de ilgilenen geniş bir kesim mevcuttur. Ancak bu kesimlerin çoğu durumda gerçek çıkarı, yaratılan rantın büyüklüğünde değil, kentin yaşam kalitesinde yatmakta ve plan kararları söz konusu kesimlere iyi anlatıldığında ağırlıklarını kullanım değerinden yana koyabilmektedirler.

görülmektedir. Bunun yanında TMMOB'ye bağlı odaların aktif olarak kent siyaseti platformunda yer alması da vurgulanması gereken bir başka boyuttur. Bunlar dışında, belli alanlarda özelleşmiş dernek ve odaların varlığı da söz konusu alanı zenginleştirmektedir.

Bununla birlikte, söz konusu zenginliğin katılım açısından fırsata dönüştürülmesinin önünde önemli bazı sorun alanlarının bulunduğu da vurgulanmalıdır. Birincisi Yerel Gündem 21 sürecinin ve Kent Meclisi'nin varlığına karşın bu yapıların plan sürecinde nasıl katılım sağlayacakları konusunda bir modelin olmaması katılım açısından bir olumsuzluktur. Özellikle plan sürecinde rant beklentilerinin yüksek olduğu bir durumda hangi kesimin katılımının öngörülüp hangi kesimin dışarıda tutulacağı bir sorundur. Benzer biçimde, planlama sürecinin hangi alanlarının katılıma açılıp hangi alanlarının plancılarının inisiyatifine bırakılacağı konusunda da bir öngörü bulunmamaktadır. Ayrıca aşağıda da tartışacağımız zaman baskısı katılım sürecini olumsuz etkileyen bir başka boyuttur. Plan sürecinin hızlı sonuçlandırılması yönündeki baskılar, katılım gibi hassas ve bir anda kurgulanamayacak bir hedefin gerçekleştirilmesini de zor hale getirmektedir.

Belediyeler

Yetki karmaşası ve diğer kurumların plan hazırlama konusundaki kısmi yetkilerine karşın, gerek yasal gerekse kamuoyu gözündeki belediyeler planlama ve uygulama süreçlerinden sorumlu kurumlardır. Bununla birlikte, planlama sürecinin gerek işlevsel gerekse de kurumsal yönleri dikkate alındığında belediyelerin yeterli donanım, güç ve personele sahip oldukları söylenemez. Bu tür yetersizlikler özellikle az gelişmiş bölge belediyeleri açısından çok daha dramatik hale gelebilmektedir. Bir bölge merkezi ve büyükşehir statüsünde olmasına karşın, benzer yetersizliklerin Diyarbakır Büyükşehir ve ilk kademe belediyeleri açısından da geçerli olduğu söylenebilir.

Yetersizliklerin başında belediyelerin mali yapısı gelmektedir. Bilindiği gibi, gerek kentlin planlama ile doğrudan ilgili sorunları açısından olsun, gerekse yoksulluk ve işsizlik gibi dolaylı ama oldukça etkili sorunları açısından olsun, Diyarbakır Türkiye'nin en sorunlu kentlerinden biridir. Buna karşın belediye gelirleri açısından kent oldukça dezavantajlı konumdadır. Büyükşehir Belediyesi'nin bütçesi dikkate alındığında, bu durum yalın biçimde ortaya çıkmaktadır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin tüm bütçe giderleri, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin sadece yoksulluk yardımları için harcadığı kaynağın altında kalmaktadır. Oysa, gerek planın hazırlanma süreci ama daha da önemlisi uygulamayı yönlendirmeye gerekli olan mali kaynaklar bu türden sınırlı bir bütçe ile oldukça zorlu bir uğraş haline gelmektedir. Bu çerçevede planlama sürecinin en önemli sorunlarından birinin mali zorluklar olduğu söylenebilir.

İkinci bir önemli sorun alanı belediyelerin elinde bulunan arsa stokunun yetersizliğidir. Planlama sürecini yönlendirme açısından mali güç yanında en önemli kaynaklardan birisi arsa stokudur. Bu tür bir stokun varlığı özellikle kritik kamu yatırımlarında önemli bir kolaylaştırıcı olmaktadır. Büyükşehir ve ilk kademe belediyelerinin hiçbiri bu türden bir arsa stokuna sahip olmadığı gibi, bütün belediyeler küçük ölçekli sosyal projeler için bile arsa bulmakta zorlanmaktadır. Bu tür bir yetersizlik, geçmişteki plan uygulamalarının başarısızlığı yanında, kamuya ait arsa stokunu elinde tutan merkezi yönetim kurumları ile görece kopuk ilişkilerin de bir sonucudur.

Başka kentlerde belediyelere yapılan arsa devri uygulamaları Diyarbakır kenti için geçerli görünmemektedir⁹. Bu çerçevede kentteki sosyal donatı yatırımlarına yönelik yetersizliklerin önüne geçebilecek bir stratejinin geliştirilmesi zor görünmektedir. Bu tür bir yetersizlik özellikle iki alanda kendini göstermektedir. Birincisi mevcut doku içindeki yeşil alan, spor alanları, otoparklar gibi sosyal donatı yetersizliklerin aşılması oldukça zor hale gelmektedir. İkinci sorun alanı ise alt gelir gruplarının konut sorununa yöneliktir. Özellikle zorunlu göç sonrasında, gerek kentin çeperlerinde (Yenişehir, Aziziye, Cumhuriyet Mah.vb.), gerekse mevcut konut dokusunda (Suriçi, Bağlar) tek ve çok katlı ruhsatsız ve standart altı yapılaşma yanında, mevcut tarihi dokuda çokkültü alanlarına dönüşen gelişmeler, bu alanlara büyük ölçekli müdahaleyi gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede dönüşüm projelerinin, alt gelir gruplarını yerinden etmeden sağlıklılaştırmaya olanak tanınmasının ön şartı bu alanlarda alternatif olarak geliştirilebilecek arsa stokunun varlığıdır. Belediyelerin elinde bu amaca hizmet edecek büyüklükte arsa stokunun bulunmaması, kentin en önemli sorunu olarak tespit edilebilecek, alt gelir gruplarının konut ihtiyacının karşılanması sorununu da zorlu bir hale getirmektedir¹⁰.

Kuşkusuz belediyelerin bu sorunların üzerine eklenen bir başka sorunu TOKİ ve benzeri türden yerel üstü kamu kurumlarıyla ilişkilerinin zayıflığıdır. Bu konuyu yukarıda tartıştığımız için burada tekrar değerlendirmeyeceğiz. Ancak değerlendirilmesi gereken bir başka konu Büyükşehir Belediyesi ile ilk kademe belediyeleri arasındaki ilişkidir. Planlama sürecine dahil olan çeperdeki iki küçük belediye dışında kalan belediyelerde iktidarın aynı partiye ait olması önemli bir kolaylaştırıcı olarak görülmektedir. Ancak bu alandaki yapısal bir sorun, ilk kademe belediyelerin kendi alanlarıyla ilgili öncelikleri ile Büyükşehir belediyesinin tüm kenti gözetmek zorunda olan perspektifi arasında doğabilecek çelişkilere, bu çelişkilerin giderilmesi, planlama ve uygulama sürecinde özellikle Büyükşehir Belediyesi'nin geliştireceği stratejilere bağlı görünmektedir.

Fiili olarak kentlerimizde plan hazırlanması yaklaşık 2- 3 yıl gibi bir süre almakta ve bu süre içinde o planın somut ürünleri planı hazırlayan yönetim döneminde alınamamaktadır. Yerel yöneticilerin 5 yıllığına seçilmesi, 20 yıllık bir planın siyasetçi olarak getirilerinin sonraki seçimlere bırakılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle 5 yıllık yöneticilik dönemi ve 20 yıllık plan dönemi arasında sürekli bir sahiplenme durumunun oluşması gereklidir. Plan hazırlayan yönetim kadrosu, kendinden sonraki yönetimde bu plana sadık kalınacağını taahhüt edememektedir, etmesini beklemek de konjonktürel siyaset bakımından gerçekçi değildir.

⁹ Bu çerçevede istisnai bir uygulama Büyükşehir Belediyesi'nin Refah Partisi kontrolünde olduğu dönemde kent içinde yer alan Sümerbank tesislerinin bulunduğu alanın belediyeye devredilmesidir. Bu alanın Sümerpark olarak adlandırılması ve bugün sosyal projeler merkezi olarak düzenlenmekte olması bu devir sonucunda mümkün olabilmıştır.

¹⁰ Bir çok kentte olduğu gibi, belediyelerden bağımsız ve piyasa aktörü gibi çalışan TOKİ'nin konut politikası orta sınıfları hedeflemekte, alt gelir gruplarına yönelik bir yaklaşımı bulunmamaktadır. Diyarbakır kentinde TOKİ'nin geliştirdiği konut alanlarında yaşayanların profili bu tespiti doğrular niteliktedir. Bununla birlikte, TOKİ'nin geliştirdiği alanlardaki donatı standartları ve yoğunlukların piyasa aktörleri tarafından oluşturulan ve yine orta sınıflara hizmet eden alanlara göre çok daha iyi durumda olduğunu da belirtmek gerekir.

Plancılar

Planlama sürecinde plancının konumu ve takınacağı tutum belediyelerin bünyesinde oldukları ölçüde bu kurumların sorunu olarak görülebilir. Ancak bazı boyutların özellikle plancının planlama sürecinde karşılaşılabilecek sorunlar ve izlemesi gereken stratejilerle yakından ilişkili olması nedeniyle bu konuyu bu bölümde tartışacağız. Kaldı ki plancıların konumuna ilişkin değerlendirme sadece belediyeler bünyesinde yer alan plancıları kapsamamaktadır. Kentte özel bürolarda hizmet veren plancıların konumları da bu çerçevede değerlendirilmesi gereken bir başka boyuttur. Bu nedenle önce bu kesimin planlama sürecindeki konumu, daha sonra da belediye bünyesinde yer alan plancıların konumu üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Daha önce de kısaca değindiğimiz gibi, Diyarbakır kenti planlama süreci öncesinde plan disiplini yitirmiş ve planlama süreci parsel ve ada bazında yapılan plan değişikliklerine dayanır hale gelmiştir. Bu süreçte özel planlama büroları, arsa sahibi ve müteahhitlerin inisiyatifine dayanan biçimde ve bu kesimlerin taleplerine cevap veren bir iş yapma sürecine girmiştir. Kuşkusuz kentin planlama sürecine girmesi bu türden plan değişikliklerini durdurduğu ölçüde, özel büroların iş yapabilmesini de engeller nitelik kazanmaktadır. Planlama sürecine de doğrudan müdahil olmayan özel sektör plancılarının süreçten dışlanması yanında önemli bir gelir kaybına uğradıkları da açıktır. Bu durum önemli bir çelişki kaynağı ve plancıların planlama sürecinde bütünlüklü tavır alabilmelerini de engelleyen bir etmen haline gelmiştir.

Planlama sürecinde belediyelerin planlama bürolarına bakıldığında, başka olumsuzlukların ortaya çıktığı görülmektedir. Sürecin başladığı noktada, Büyükşehir Belediyesi bünyesinde, biri üst kademe yönetici olmak üzere, toplam üç plancı bulunurken, beş ilk kademe belediyesinden sadece birinde tek şehir plancısı bulunmaktadır¹¹. Bu durum karşısında Büyükşehir Belediyesi, planlama sürecinde bu bildirilerin sahiplerini de içeren bir grup plancıyı görevlendirmiştir. Bu süreç çerçevesinde Büyükşehir Belediyesi bünyesinde bir Planlama Bürosu kurulmuş ve OD-TÜ'den görevlendirmeyle gelen bir plancının koordinatörlüğünde kurulan Planlama Bürosu'nda, ikisi mevcut şehir plancısı olmak üzere kurumda yeni görevlendirilen, dört şehir plancısı, bir mimar ve bir kamu yönetimi uzmanı başlangıçta görev almıştır. Kuşkusuz başlangıç için bu tür bir kurumsallaşma önemli bir kazanımdır. Ancak bu durumun yarattığı bazı (potansiyel) sorunların varlığı da açıktır.

Koordinatör de dahil olmak üzere, yeni görevlendirilenlerin tamamı Diyarbakır dışındadır. Bu nedenle iki önemli soruna dikkat çekmek gerekir. Birincisi, dışardan gelenlerin kentin belediye ve belediye dışı dinamiklerine yabancılığı ve eklemleme sorunlarıdır. Kuşkusuz Planlama Bürosu'nda görevlendirilen iki plancının daha uzun süredir belediye bünyesinde çalışıyor olmaları önemli bir avantajdır. Bununla birlikte, özellikle karar verme noktalarında görev alan yeni kadronun kent dışından olması eklemleme sorununu geçerli kılmaya devam etmiştir. İkinci sorunsal planlama bürosunun sürekli kılınmasıdır. Dışardan gelen planlama bürosu çalışanlarının görev

¹¹ Büyükşehir bünyesinde çalışan plancılardan birisi de planlama sürecinde Büyükşehir Belediyesi'nden ayrılmıştır.

sürelerinin sınırlılığı Büro'nun ve dolayısıyla plan belgeleri hazırlandıktan sonraki planlama süreçlerinin uzun süreli sürekliliğinin sağlanmasını sorunlu hale getirmektedir.

Plancıların aşması gereken temel bir sorundan daha söz edilebilir. Birincisi, geçmiş dönemin planlamaya yönelik alışkanlıkları ve yatkınlıklarıdır. Yukarıda da söz ettiğimiz gibi, plan öncesinde planlama süreci parsel/ada bazlı plan değişikliklerine indirgenir hale gelmiştir. Bu tür bir durum özellikle arsa sahipleri ve müteahhitler arasında neredeyse rutin ve normal bir durum haline gelmiştir. Oysa uygulanması hedeflenen plan anlayışı kente bütün olarak bakan ve bu çerçevede Nazım ve Uygulama İmar Planlarını birlikte kurgulayan bir anlayıştır. Bu durumda iki sorun ortaya çıkmaktadır. Birincisi planlama sürecinin zaman perspektifidir. Alışılan anlayışta plan değişiklikleri bir kaç ay içinde gerçekleştirilmektedir. Oysa yeni anlayış bu süreci bir kaç yıla yaymak durumundadır. Bu durumun kabullenilmesi eski alışkanlıklar dikkate alındığında, dikkate değer bir direnişle karşılaşmak durumundadır. Bu tür baskılar belediyeleri de benzer bir beklentiye itmekte ve plan sürecinin olabildiğince çabuk sonuçlanması ortak bir istem olarak plancıya yansımaktadır. İkincisi, yine oluşan yatkınlık ve alışkanlıklar çerçevesinde, arsa sahipleri ve müteahhitler kendi taşınmazlarında istedikleri türden kullanım kararları beklemektedir. Yine benzer biçimde geçmişte oluşan yoğunluk düzeylerine yakın yoğunluk kararları da temel beklentiler arasındadır. Oysa bu iki beklentinin yerine getirilmesi, yeni planın hedeflediği yaşanabilir kent yaratma ilkesiyle örtüşmemektedir. Dolayısıyla yeni plan sürecinde plancıların istemlere direnebilmesi ve yerel yönetimin planı sahiplenmesi ile birlikte ele alındığında planın başarısının ön şartıdır.

Plancılar açısından üzerinde durulması gereken diğer bir olumsuzluk, planın dayandığı veri tabanına ilişkindir. Kentin uzun süredir küçük ölçekli ama çok sayıda plan değişikliğine dayanan plan anlayışı, yapılan değişikliklerin mevcut planlara yeterince işlenmemesi sonucunda eldeki planların güncel olmaması sorununu doğurmuştur. Bu türden bir güncelleme plan sürecinin uzamasına yol açan ve plancıların kentin içinde bulunduğu durumu anlamasını da geciktiren bir niteliktedir.¹²

Sonuç

Planın başarısı plancının yetenekleri ile ilişkili bir durum olarak görülebilir. Ancak bu vurgu plan sürecini bilimsel ve estetik bir sürece indirmekten öteye gidemez. Kuşkusuz plancının bir kenti ve sorunlarını anlaması ve bu sorunlara yönelik ve yerelin özgünlüklerine duyarlı strateji ve çözümler üretmesi önemlidir. Ancak giriş bölümünde de söz ettiğimiz gibi planlama süreci aynı zamanda siyasal bir süreçtir. Diğer bir anlatımla, planın başarısı plancının yeterlilikleri yanında, yerel ve yerel üstü dinamiklerin ve aktörlerin de niyetleri, stratejileri ve tutumlarıyla ilişkilidir. Belli bir tarihsellik içinde ortaya çıkan kentsel yapının içinde bulunduğu sorunlar,

¹² Yürürlükteki planın güncelleştirilmesinin yanı sıra, planlamaya esas veriler olan halihazır ve mülkiyet haritalarının güncelliği, kente ilişkin arşiv ve veri tabanı hazırlanması gibi kurumsal ve teknik kapasite yetersizlikleri de planlama sürecinin gecikmesi ve uzamasının etkenlerindedir.

ki bunların bir kısmı makroforma ilişkin tartışmada bir kısmı da aktörlerin konumlarıyla ilgili değerlendirmelerde tartışılmış bulunuyor, karşısında yeni bir plan hazırlama kararı almak, bu olumsuzluklara yol açan süreçlerden ve aktörlerden bir kopuşu gerektirir. Bu kopuş var olan baskın hakim anlayışı ve bu anlayışı yaratan aktörleri de belli ölçülerde pasifize etmeyi ve sürece katılamayan daha geniş bir sessiz çoğunluğu sürecin parçası haline getirmeyi gerektirir. Geçmişte oluşan yatkinlıkların kırılmadığı ölçüde, plan süreci bütün iyi niyetlere rağmen giderek geçmişin pratiklerine dönüşme riskini içinde taşır. Bu noktada temel sorun plancıların yeterliliği yanında, planın sahiplenilme düzeyidir. Bu konuda plancılar yanında, kentin etkin aktörleri ile kentin sessiz çoğunluğu arasında tutum takınma konusunda bir tutarlılığın sağlanması planın başarısının ana belirleyicisi olacaktır.

Bu çerçevede çalışmaları devam eden planlama sürecinin başarı ve başarısızlıkları gelecekte tartışılması gereken bir konudur. Bu makale söz konusu tartışmalara altyapı oluşturacak bir durum tespiti olmayı hedeflemiştir.

YEREL KALKINMA SAĞLAMADA TOPLUMSAL KATILIM İLE TARİHİ VE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİNİN SİYASET VE PLANLAMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: MUDURNU-BEYPAZARI-GÜDÜL ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMALI BİR ÇALIŞMA

Ar. Gör HİLAL ERKUŞ ÖZTÜRK

(Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

ERSİN YASİN ÖZTÜRK

(Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu)

Öz

Yerel kalkınmayı sağlamada tarihi ve kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesi bir yöre için artık çok önemli bir unsur haline gelmiş ve bunu sağlamada katılımcı yaklaşımların çeşitli fırsatlar sağladığı ortaya çıkmıştır. Ağ yönetişimi kavramsallaştırması altında şekillenen bu tartışmalar esnek kurumsallaşma formlarını ve farklı yönetsel uygulamaları gündeme getirerek planlama ve siyaset ilişkisinin kurgulanmasında da farklı bir açılım getirmektedir. Bu bağlamda, çalışmada katılımcı yaklaşımlar altında şekillenen ağ yönetişimi yaklaşımının tarihi ve kültürel mirasın korunmasında ve değerlendirilmesinde, siyaset ve planlama arasındaki ilişki biçiminin şekillendirilmesinde, yeni uygulamaların geliştirilmesinde ve yerel kalkınmayla ilişkisinin ortaya çıkarılmasındaki rolü Mudurnu, Beypazarı ve Güdül örnekleri üzerinden karşılaştırmalı olarak tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi ve Kültürel Miras, Toplumsal Katılım, Yerel Kalkınma, Siyaset ve Planlama

Giriş

Küreselleşme ile birlikte gelişen yarışmacı ortamda yerel kalkınmayı sağlamak ve sürdürülebilir kılmak bölgeler ve kentlerin yarışabilirliğinde önemli bir yer oluşturmaktadır. Bir bölgenin yarışabilirliğini artırarak yerel kalkınmayı sağlamada tarihi ve kültürel mirasın korunması

YEREL KALKINMA SAĞLAMADA TOPLUMSAL KATILIM İLE TARİHİ VE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİNİN SİYASET VE PLANLAMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: MUDURNU-BEYPAZARI-GÜDÜL ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMALI BİR ÇALIŞMA

ve değerlendirilmesi de önemli etkenlerdendir. Bu bağlamda, son zamanlarda yerel katılımcı uygulamalar tarihi ve kültürel mirasın değerlendirilmesinde bir fırsat olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu yeni yaklaşımlar ve uygulamaların gelişmesini tetikleyen unsurlar içinde alternatif kurumsallaşmalar, yasal düzenlemelerdeki değişimler ve kurumsal araçların dikkate değer bir rolü vardır. Bir bakıma şöyle söylenebilir ki, tarihi ve kültürel mirasın korunmasında ve değerlendirilmesinde artık sadece planlama ve siyaset tek başına belirleyici değil, toplumsal katılım, yeni kurumsallaşmalar ve bunu destekleyen yönetsel esnek uygulamalar da bir o kadar belirleyici olmaya başlamıştır.

Çok aktörlü toplumsal katılım, yeni kurumsallaşmalar, esnek süreçler ve ağ ilişkileri odaklı gelişen yeni yaklaşımlar planlama ve siyaset belirleme süreci ile ilgili yazında “ağ yönetişimi” kavramsallaştırması altında son zamanlarda önem verilerek tartışılmaktadır. Bu katılımcı, esnek kurumsal yapılar ve süreçler aslında planlama ve siyaset ilişkisini yeniden tanımlayarak sağlıklı bir planlama ve siyaset ilişkisinin nasıl kurulması gerektiğine ışık tutmaktadırlar.

Bu çalışmanın amacı planlama ve siyaset oluşturma sürecinde son dönemde sıkça tartışılan katılımcı yaklaşımların, toplumsal katılımın tarihi ve kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesinde, siyaset ve planlama arasındaki ilişki biçiminin şekillendirilmesinde, yeni uygulamaların geliştirilmesinde ve yerel kalkınmayla ilişkisinin ortaya çıkarılmasındaki rolünü tartışmaktır. Böylelikle çalışmanın ilk bölümünde, planlama ve siyaset yazınında son zamanlarda önem verilerek tartışılan katılımcı yaklaşımlar ve bu yaklaşımların planlama ve siyaset ilişkisini nasıl etkilediği ve yeniden nasıl tanımladığı üzerine teorik bir tartışma götürülecektir. İkinci bölümde, siyaset ve planlamada teorik olarak gündeme gelen katılımcı yaklaşımların, tarihi ve kültürel mirasın korunmasında ve değerlendirilmesinde yaratacağı olanaklar ve bu sağlanan olanakların yöre kalkınmasına ne tür katkılar yapabileceği tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise uygulamada farklı koruma yaklaşımlarını ve farklı aktörleri barındırmasından dolayı örnek alan olarak seçilen ve önemli tarihi kültürel merkezler olan, aynı zamanda benzer kültürel ve konumsal özellikler gösteren Mudurnu, Beypazarı ve Güdül ilçelerinin, tarihi ve kültürel değerleri ve potansiyelleri ile bu değerlerin yöre kalkınmasını sağlamak amacıyla kullanış ve sunuş şekilleri ile aktörler hakkında genel bir bilgi verilecektir.

Dördüncü bölümde, Mudurnu Beypazarı ve Güdül ilçelerinin tarihi ve kültürel değerlerinin korunması ve değerlendirilmesine yönelik hangi aktörlerin öncülük ettiği, nasıl bir planlama ve siyaset sürecinin oluştuğu ve tüm bunların sonunda yöresel kalkınmayı sağlamada hangi aktörlerin ve süreç biçimlerinin ne tür güçlü-zayıf yanlar, olanaklar ve tehditler içerdiği ve içerebileceği niteliksel olarak analiz edilecektir.

Son bölümde ise analiz bulguları üzerinden tarihi ve kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesinde toplumsal katılımın sağlandığı ve sağlanmadığı uygulamalar karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek, süreçte hakim olan çeşitli uygulamaların ve aktörlerin hangilerinin yöresel kalkınmada fırsatlar oluşturduğu, hangilerinin daha başarısız olduğu, nasıl bir yaklaşımla ele alınması gerektiği, mevcut siyasal alan ve planlama ilişkisini hangi uygulamanın nasıl dönüştürebildiği tartışılıp, bu konuda yeni geliştirilmeye çalışılan yeni uygulamalara ışık tutacak sonuçlar çıkarılacaktır.

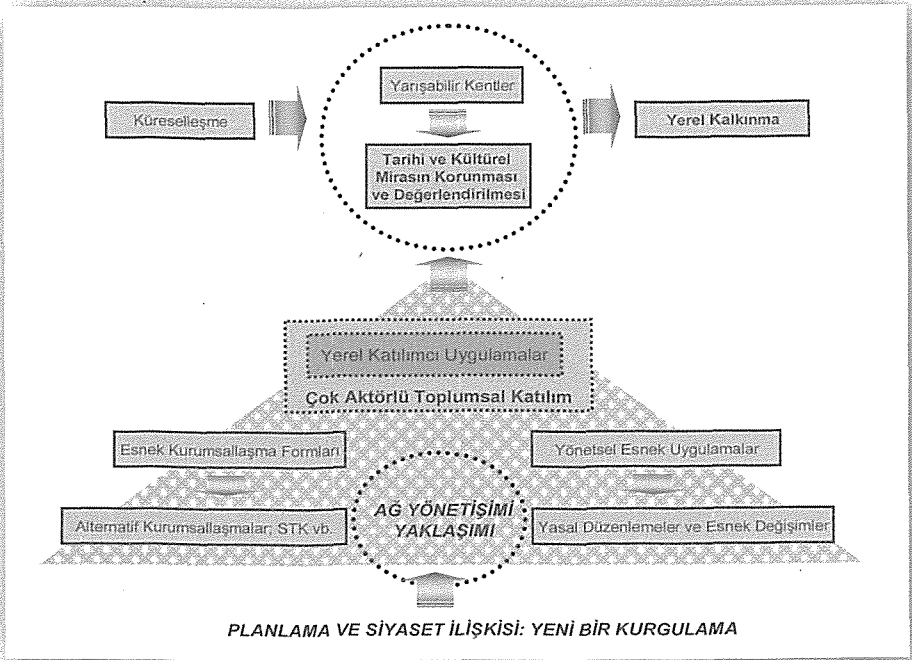
Planlama ve Siyasa Oluşturma Sürecinde Katılımcı Yaklaşımların Önemi: Ağ Yönetişimi Yaklaşımı

Son zamanlarda yönetim, örgüt ve planlama yazınında ağ odaklı bir yaklaşımın başarılı planlama ve yönetsel uygulamaların gerçekleşmesindeki rolünün sıkça tartışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda yeni projeler ve kararlarda devreye giren yeni katılımcı uygulamalar ve bunu destekleyen yeni kurumsallaşmalar, yasal düzenlemelerdeki değişimler ve kurumsal araçlar ağ odaklı bir yaklaşımı yörenin başarısında önemli bir unsur olarak ortaya çıkarmaktadır. Son yirmi yılda sosyopolitik sistemde meydana gelen yapısal değişimlerden etkilenerek bu yaklaşımı bazı yazarlar “siyasa ağları” (policy networks) (Börzel, 1997; Kickert ve Klijn, 1997; Marsh ve Smith, 2000; Miller, 1994) ve bazıları da “ağ yönetişimi” (network governance) (Sorensen, 2002; Dixon ve Dogan, 2002; Jones ve Hesterly, 1997) kavramsallaştırması altında ele almaktadır. Ağ odaklı tartışmalar aslında esnek bir siyasa sürecini, desantralizasyon, küreselleşme ve siyasal belirsizlik ortamını karakterize etmektedir (Atkinson ve Coleman, 1992; Börzel, 1998, 1997; Thatcher, 1998). Böyle bir ortamda hem planlama yaklaşımları hem de yönetim yaklaşımları düzenleme mekanizmalarında katılımcı, dayanışmacı ve işbirlikçi olan ağ odaklı bu yaklaşımı benimsemeye başlamıştır. Bu yaklaşımla süreçten etkilenen aktörler de devreye katılarak, karar mekanizmaları ve karar alma süreçleri de buna uygun olarak yeniden düzenlenmektedir.

Ağ odaklı gelişen bu yaklaşım, iki temel tartışma kanalından beslenmektedir; ilgililerin aracılığı ve yönetişim kanalı. İlk tartışma kanalı, genelde modern politik sistemi temsil eden siyasa ağlarını temel alarak yönetimle toplum arasındaki ilişkinin çoğulculuk ve işbirliği çerçevesinde nasıl etkin hale getirilebileceğine odaklanmaktadır. İkincisi ise, ağ yönetişimi kanalından beslenerek kamu ve özel sektör ilişkisinin yani bir bakıma hiyerarşi ve yarışma temelli iki sektörün yönetişim pratiği altında uygulamalarının nasıl etkili olacağı üzerine yoğunlaşmaktadır (Börzel, 1997,1998).

Ağ yönetişimi yaklaşımı bir bakıma makro düzey siyaset ve yönetim alanlarının kesişim bölgesinde yer alan bir siyasa oluşturma süreci arayışı olarak ele alınmaktadır (Üstüner, 2003). Bunun yanında bu yaklaşım planlama sürecinin de yeni bir arayışı olarak da ele alınmaktadır. Daha önceden siyaset ve planlama yazınında tartışılan çoğulculuk, katılımcılık ve yönetişim tartışmalarının üzerine geliştirilmiş bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Bir bakıma ağ yönetişimi yaklaşımı kurumsal ve örgütsel ağların karşılıklı iletişim, etkileşim ve işbirliği ortamları içinde kamu siyasaları ve katılımcı uygulamaları içererek, planlama sürecinden bağımsız olmayan, birbirini karşılıklı olarak etkileyen bir planlama siyaset ilişkisini vurgulamaktadır. Bu bağlamda sürece etkisi olacak kesimler olarak kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve özel sektör birimleri aralarında ve kendi içlerinde ağ oluşturacak şekilde bir etkileşim içine girmeleri gerekmektedir. Bu özellikleri nedeniyle başarılı kararlar ve uygulamalar geliştirmek adına ağ yönetişimi yaklaşımı hem planlama hem de siyaset ve siyasa oluşturma yazınında ortak ve etkin bir biçimde tartışılmakta ve birarada tutarlı bir şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

YEREL KALKINMA SAĞLAMADA TOPLUMSAL KATILIM İLE TARİHİ VE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİNİN SİYASET VE PLANLAMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: MUDURNU-BEYPAZARI-GÜDÜL ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMALI BİR ÇALIŞMA

Şekil 1. Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması ve Değerlendirilmesinde Yeni bir Planlama ve Siyaset İlişkisi Kurgulaması

Tarihi ve kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesi bağlamında ele alındığında, ağ yönetimi yaklaşımının, küresel ortamda bir yöre nasıl yarışabilir olacağı üzerine verdiği ipuçları değerlendirmek gerekmektedir. Ağ yönetimi yaklaşımıyla siyaset ve planlamanın birbiriyle ilişkili olarak destekleyeceği çok aktörlü toplumsal katılımcı ve yerel katılımcı uygulamalar; yönetsel esnek uygulamalar ve yeni yasal düzenlemelerin yanında esnek kurumsallaşma formlarını ve alternatif kurumsallaşmaları da beraberinde geliştirilmesine fırsat vererek, tarihi ve kültürel mirasın korunmasında daha başarılı uygulamaların gelişmesini sağlayabilecektir (Şekil 1). Örneğin tarihi ve kültürel mirasın korunmasında mevcut yerel birimler ve meslek odalarının yanında yeni kurulan sivil toplum kuruluşları ve halk da devreye girerek, siyaset ve planlama kararlarından ve uygulamalardan doğrudan ve dolaylı etkilenecek aktörlerin de fikirleri dikkate alınarak, yani bir bakıma toplumun heterojen yapısı devreye katılmasıyla bilinçlendirici tartışmalar geliştirilip daha uzlaşmacı, memnuniyet temelli ve yöre kalkınmasını destekleyici fikirler üretilip daha yarışmacı uygulamalar geliştirilebilecektir.

Bu bağlamda ağ yönetimi tartışmalarının da desteklediği katılımcı yaklaşımların tarihi ve kültürel mirasın korunmasında ve değerlendirilmesinde yerel kalkınma için yaratacağı olanaklar üzerine düşünüp yöre olarak ne tür kazanımlar sağlanacağı üzerine farkındalığı geliştirmek gerekmektedir. Bir sonraki bölümde, bu nedenle, katılımcı yaklaşımların yöreye ne tür olanaklar sağladığı üzerine bir tartışma götürülmeye çalışılacaktır.

Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunmasında ve Değerlendirilmesinde Katılımcı Yaklaşımların Sağladığı Olanaklar

Çok aktörlü katılımcı yaklaşımlar sağladığı bilgi transferi, kaynaklara ulaşım ve mali destek fırsatları ile bir taraftan yarışmacı bir avantaj sağlarken (Bramwell ve Lane, 2000), diğer taraftan da demokratik bir karar verme mekanizması ile eşitliği ve uygulama avantajlarını (Jamal ve Getz, 1995; Joppe, 1996; Timothy, 1999) geliştirmeyi sağlamaktadır. Aslında, farklı alanlardan aktörler katılımcı bir uygulama ile işbirliği yaparak daha farkında, sürdürülebilir ve geniş kapsamlı düşünülmüş politikalar geliştirilebilmekte ve bu süreçte ortaya çıkmış olan fayda ve zarar daha eşitlikçi bir şekilde paylaşabilmiş olmaktadır (Jamal ve Getz, 1995). Böylelikle her aktör yalnız gerçekleştirebileceğinden daha fazla hedeflerini gerçekleştirebilmekte ve yeni fırsatlar yaratabilmektedir (Selin ve Beason, 1991). Aynı zamanda katılımcıların dayanışmayı sağlayarak süreç içinde birbirinden farklı bilgiler öğrenmesi, yenilikçi politikalar geliştirmesi ve dinamik olarak değişen dış çevreye adapte olması sağlanabilecektir (Bramwell ve Lane, 2000). Bunun yanında kaynakları, riskleri, ödülleri paylaşarak sinerji kazanımları elde edip, bireysel yarışmacı avantajı önceliksel dayanışmacı avantaja (collaborative advantage) çevirebileceklerdir (Huxham, 1996).

Bütün bu tartışmaların ışığında katılımcı yaklaşımların yaratacağı olanaklar genel olarak toplum / politika, ve öğrenme / karşılıklılık başlığı altında şöyle ele alınabilir;

Toplum ve Politika:

- Karar verme, güç ve kontrolün çözünerek farklı grupların da temsil edildiği daha eşitlikçi demokratik bir yapının oluşmaya başlaması
- Çoklu aktörlerin katılımıyla politikaların sosyal kabulünü sağlaması ve böylelikle uygulamanın kolaylaşması
- Çoklu aktörün katıldığı bir yapıda politikalar için karar verme sürecinin daha eşitlikçi ve esnek olabilmesi ve yerel ortamda da değişen koşullara adapte olabilmesi
- Yeni politikaları uygulamaya geçirmek için aktörlerin üstlenme rollerini geliştirmesi ve tarihi ve kültür mirasın korunmasında ve değerlendirilmesinde destek birimlerinin gelişmesinin hızlanması
- Ortak girişimler ve yeni örgütlenmeler sayesinde yerel ekonomik kalkınmanın sağlanması.

Öğrenme ve Karşılıklılık:

- Aktörlerle yapılan işbirliklerinin ortak öğrenmeyi sağlayarak bilgi transferinin sağlaması
- Karşılıklı güven ortamının sağlanması
- Yenilikçi politikalar ve uygulamaların geliştirilmesi
- Kaynakların sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak için geniş bir perspektifle çeşitli tarihi, kültürel, çevresel, sosyal ve ekonomik konuların ele alınması

YEREL KALKINMA SAĞLAMADA TOPLUMSAL KATILIM İLE TARİHİ VE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİNİN SİYASET VE PLANLAMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: MUDURNU-BEYPAZARI-GÜDÜL ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMALI BİR ÇALIŞMA

Katılımcı yaklaşımlarla ilgili olarak bahsedilen temel olanaklar bütün alanlarda ve sektörlerde benzer sonuçlar vermekle birlikte, tarihi ve kültürel mirasın korunmasında da benzer olanaklar sağlayabilecektir. Bu nedenle mevcut yaklaşımlarla kıyaslandığında katılımcı yaklaşımlar ve sağladığı olanakların Mudurnu, Beypazarı ve Güzül ilçeleri için planlama ve siyaset ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi bu çalışmanın amacına ulaşmasında önemlidir.

Mudurnu, Beypazarı ve Güzül İlçelerinin, Tarihi ve Kültürel Değerleri ve Potansiyelleri Kullanış ve Sunuş Şekilleri: Aktörler ve Koruma-Değerlendirme Süreci

Belli bir ortak kültürel birikim sonucunda oluşmuş tarihi dokuyu barındıran Mudurnu, Beypazarı ve Güzül ilçelerinin önemli ortak özelliklerinden birisi her üç ilçenin de Tarihi İpek Yolu'nun birer durağı olarak tarih boyunca ticari bir hareketliliğe sahip olmuş olmalarıdır. Ankara'ya bağlı birer ilçe olan Beypazarı ve Güzül ile yaklaşık aynı aksta yer alan Bolu'nun Mudurnu ilçesi, günümüzde de çevrelerindeki diğer bazı ilçelerle beraber Tarihi İpek Yolu'nun canlandırma çalışmalarının konusu olarak yeni bir kültürel değer kazanmıştır, kazanmaktadır.

Günümüzde aynı koruma yaklaşımlarının etkinleştirilmeye çalışıldığı bu üç merkezde de günümüze kadar koruma ve değerlendirme konusunda farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Halen bu üç ilçe arasında kültürel mirasını değerlendirme konusunda en başarılı olan Beypazarı, kültür turizminin Türkiye'deki önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu alanda yapmak istediği atılım için gerekli teknik altyapıya sahip olan Mudurnu'da potansiyellerini değerlendirme yolunda ilerleme kaydetmektedir. Bu üç örnek içerisinde belki de korunmuşluk açısından diğerlerinden geride olmamasına rağmen yapılan yatırım düşünüldüğünde kültürel mirasın değerlendirilmesi açısından en zayıf durumda olanı Güzül'dür. Kültürel mirasın değerlendirilmesi açısından güçlü ve zayıf olanların nedenleri çalışmanın diğer bölümünde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Beypazarı ilçesi Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescilli yapılmış 84 adet tescilli yapıya sahiptir. Bu yapıların çoğunluğunu anıtsal yapılar oluştururken, daha ayrıntılı bir irdeleme çalışması halen devam etmektedir. Henüz bir kentsel sit alanı ilan edilmemiş olan ilçenin bu nedenle Koruma Amaçlı İmar Planı'nda yapılmamıştır. Kültürel birikimin değerlendirilmesi konusunda en fazla ilerlemeyi kaydetmiş olan Beypazarı'nda bu çalışmalar 1999 yılında başlamış, yerel yönetimin başlattığı bu çalışmalara, halkın verdiği desteklere, sponsor firmaların maddi katkısı ve koruma kurullarının verdiği teknik destek eklenmiştir. Yedi yıllık bir süre boyunca devam eden bu çalışmalar sonucunda yaklaşık olarak aylık 25000 kişiyi bulan bir ziyaretçi potansiyeli sağlanmış olup, ağ odaklı denilebilecek katılımcı bir yaklaşımla yöresel bir başarı elde edildiği söylenebilir. Halen UNESCO desteğiyle belli bir konuma sahip olan Safranbolu'dan sonra kültür turizminin en önemli merkezlerinden biri olan Beypazarı, koruma-değerlendirme çalışmalarına devam ederken aynı zamanda çevresinde bulunan yeni potansiyelleri de birer girdi olarak ele almaya başlamıştır. İnözü Vadisi adı verilen doğal sit alanında açılmaya başlanan tesisler bunun birer örneği olarak değerlendirilebilir.

Mudurnu ilçesi ise 1991 yılında Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından onaylanan Koruma Amaçlı İmar Planı çalışması sonucu toplam 215 adet korunması gerekli sivil ve dini mimarlık örneğine sahip olmuştur. Bunun yanında, 5 adet cephesi korunacak yapı ve 138

adette planla korunması gereken yapı mevcuttur. 160 tanesi geleneksel konut olan bu yapıların oluşturduğu kentsel sit alanı kentin merkezinin büyük bir kısmını kaplamaktadır. Ekonomisi uzun süre tavukçuluk sektörüne bağımlı olarak devam eden Mudurnu'da bu sektörün sekteye uğraması sonucu oluşan çıkmazı aşma çalışmaları kültür turizmüne yönelimi sağlamış; bu konuda yapılan çalışmalar ve yatırımlar sonucunu vermeye başlamıştır.

Gerek konumu gerek fiziksel ve coğrafi özellikleri, gerekse de kültürel potansiyelleri açısından en fazla gelecek vadeden örnek olarak düşünebileceğimiz Mudurnu ilçesi Abant ve Sünnet Gölleri ile Göynük ve Bolu'ya olan yakınlığı ile görel bir avantaja sahiptir. Koruma-değerlendirme çalışmalarına Mudurnu Tavukçuluk firmasında gerçekleşen tasfiye çalışmaları nedeniyle 2001 yılında başlamıştır. Sivil inisiyatif öncülüğünde başlatılan bu çalışmalar zamanla aldığı halk desteğiyle ilerleme göstermeye başlamış; yerel yönetim ve kamu kurumlarının yaptığı çalışmalarla ve sponsorlardan alınan maddi destekle sonuç vermeye başlamıştır. Bir bakıma toplumun heterojen aktörlerinin katılımı ve desteğiyle başarılı uygulamaların ortaya çıktığı söylenebilir.

Ayrıca bölgede bulunan diğer merkezlere göre daha nitelikli yapılara sahip olması ve gelen ziyaretçilere geniş bir yelpazede yer alan sivil ve anıtsal mimari örnekleri sergilemesi de ilçenin potansiyelini arttırmaktadır. Örneğin, ilçede bulunan Armutçular ve Haytalar Konakları farklı duruşları ile diğer konutlara göre değişiklik yaratırken Yıldırım Bayezid'in şehzadeliği döneminde yaptırdığı belirtilen cami ve hamam da spesifik birer anıtsal yapı konumundadır.

44 adet tescilli yapı bulunan Güdül ilçesi, geniş sayılabilecek bir kentsel sit alanına ve çok sayıda geleneksel yapıdan oluşmuş bir dokuya sahiptir. 1993 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı'nca onaylanan ilçede bu tarihten sonra uzun bir süre geleneksel dokunun değerlendirilmesi amacıyla herhangi bir çalışma yapılmamış, ancak son yıllarda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verdiği destek ve yapılan yatırımlarla çeşitli onarım ve düzenleme işleri gerçekleştirilmiştir.

Son yıllarda koruma-değerlendirme amaçlı yapılan yatırımlar sonucu çeşitli çalışmaların başlatılmış olduğu Güdül ilçesinde yapılan sağlıklaştırma çalışmaları halen sonuç vermemiştir. Aslında Mudurnu ve Beypazarı ile tarihi dokunun korunmuşluğu konusunda yarışabilir durumda olan Güdül'de yerel yönetimin çabalarıyla başlayan bu çalışmalar Bakanlıkça desteklenmiştir. Ancak, gerek arkasına yeterli halk ve sivil toplum desteğini alamamış olması gerekse de teknik altyapının ve gerekli teknik elemanların yetersizliği sonucu yapılan çalışmalar basit bir sağlıklaştırmanın ötesine geçememiş hatta tam tersi bir biçimde boşa giden yatırım şeklinde tepki görmüştür. Sağlıklaştırması yapılan yapılar kötü bir görüntü sergilemiş, ideal kuramsal yaklaşımın sergilenmemesi nedeniyle yapılarda fiziki olumsuzluklar oluşmuştur. Bunların sonucunda da normal olarak gerekli tanıtımın yapılmış olmasına rağmen beklenen turistik etki sağlanamamıştır.

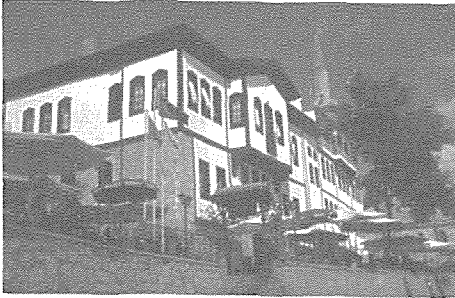
Mudurnu, Beypazarı ve Güdül İlçelerinin Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma ve Değerlendirmede Kullanılan Farklı Yaklaşımların Karşılaştırmalı Analizi

Beypazarı, Mudurnu ve Güdül ilçelerinin tarihi miras açısından yaklaşık ve benzer özellikleri bulunmasına rağmen, koruma-değerlendirme sürecinde etken olan aktörler ve uygulamalar

YEREL KALKINMA SAĞLAMADA TOPLUMSAL KATILIM İLE TARİHİ VE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİNİN SİYASET VE PLANLAMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: MUDURNU-BEYPAZARI-GÜDÜL ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMALI BİR ÇALIŞMA

nedeniyle bu tarihi mirasın getirisi her üç ilçeye de değişik yansımıştır. Bu üç ilçenin mevcut verileri doğrultusunda karşılaştırmalı analizi yapmak için öncelikle bu verilerin toplandığı bir tablo oluşturulmuştur (Tablo 1.).

Hazırlanmış olan tablo incelendiğinde her üç ilçedeki aktörlerin, yapılan projelerin ve uygulamaların elde edilen sonuçların farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Örnek olarak, henüz sit alanı ilan edilmemiş olmasından dolayı herhangi bir koruma amaçlı planlama çalışması yapılmamış olmasına rağmen, mevcut planlarda korumaya ilişkin çabalar gösterilmiş olsa da Beypazarı Belediyesi'nin siyasi kararları neticesinde ilçenin ekonomik yapısını değiştirecek uygulamalar başlatması ve bunu sağlamaya çalışırken belki de en önemli aktör olan halk katılımının oluşması; Beypazarı'nın diğer aktörlerin de verdiği desteklerle (özellikle sponsorların büyük miktarda verdiği maddi desteği) katılımcı ve bir bakıma ağ odaklı bir yönetim yaklaşımı sonucu yöresel kalkınmaya ve başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda yaklaşık olarak aylık 25000 kişiyi bulan bir ziyaretçi potansiyeli sağlanmış olup yöresel bir başarı elde edildiği söylenebilir. Trilyonluk bir yatırımla başlayan çalışmaların artık bazen bir haftada ilçeye trilyonluk gelir getirdiğini belirterek bu başarılarını anlatmaya çalışan Beypazarı halkının katılımı ve benimsemelerinin bu başarının en önemli aktörlerinden biri olduğu görülmektedir.

Taş Mektep (Lokanta olarak kullanılmakta)- Beypazarı

Beypazarı Evleri

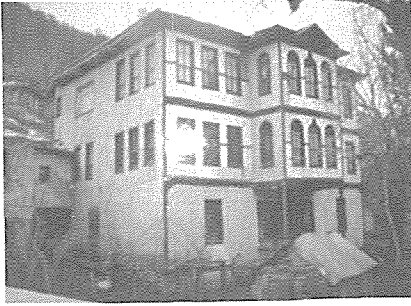
Şekil 2. Beypazarı'nda Onarımı Yapılmış Binalardan Örnekler

Mudurnu ilçesinin, teknik açıdan ve aktör sayısı bakımından avantajlı bir konumda olduğu ve teorik olarak daha doğru olan adımlarla yürüttüğü söylenebilecek olan koruma-değerlendirme çalışmalarının zaman içerisinde sonuç vermeye başladığı görülmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarının öncülüğünde yerel yönetim ve üniversitelerin verdiği destekle halk katılımını sağlayan ve 3T (Turizm-Tarım-Tekstil) Projesinin (Mudurnu Belediyesi Tarihi Kentler Birliği Toplantısı Tanıtım Dosyası) işlerliğini başlatan bu ağ yönetişimi olarak değerlendirilebilecek yaklaşımın, diğer aktörlerden aldığı teknik destek ve mali destekler ile yöresel başarı kazanmaya başladığı söylenebilir. Aslında, güçlü maddi destek verecek sponsorların yörede fazla bulunmaması başarılı projelerin fazla sayıda üretilmesinde yöre için bir zayıflık oluşturmaktadır.

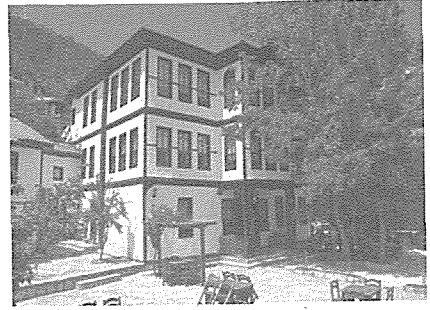
Tablo 1. Beypazarı, Mudurnu ve Gütütlü İlçelerinin Koruma-Değerlendirme Sürecinin Karşılaştırılması Tablosu.

Alan	Koruma Amaçlı İmar Planı	Geliştirilen Projeler	Süreçte Etkin Olan Aktörler	Geliştirilen Turizm Potansiyeli
Beypazarı	Kentsel Sıt Alanı Oluşturma Çalışmaları Yapılmadığından Koruma Amaçlı İmar Planı Yok.	-Sokak Sağlıklaştırma Projesi Uygulandı. -Sponsorların Maddi Destekleri ve Belediyenin İnsan Gücü ile Sağlıklaştırma Çalışmaları Yapıldı. -El Sanatları ve Yöresel Kültürü Geliştirmeye Yönelik Eğitim ve Yatırım Destegi Çalışmaları Yapıldı. -Festival Çalışmaları Yapıldı (3 Yıldır). -Kül. ve Trz. Bak.İği'ndan Proje Yardımı Alındı. -Kentsel Sıt Alanı Oluşturulması İçin İrdelenme Çalışmalarının Yapılması İstendi ve Desteklendi. -Alternatif Turizm Çeşitlerinin Geliştirilerek Yörede Turizm Potansiyeli Artırıldı (Doğa Turizmi vs.).	-Belediye (Öncütlük) -Halk (Katılım) -Koruma Kurulu (Teknik Destek) -Sponsor Firmalar (Maddi Destek-Park Holding gibi) -Kül. ve Trz. Bak.İği (Maddi Destek-Proje Yardımı vs.) -Tarihi Kentler Birliği (Teknik ve Maddi Destek)	-Aylık Ortalama 15.000 Turist -Festival Zamani Günlük 25.000 Kişilik Ziyaretçi Sayısı
Mudurnu	1991 Yılında Koruma Amaçlı İmar Planı Hazırlanılarak Onandı	-Sokak Sağlıklaştırma Projesi Uygulanması Devam Ediyor. -81 Adet Konutun Sağlıklaştırılması Desteklendi -Münferit Olarak Çeşitli Onarım ve Restorasyon Çalışmaları Yapıldı. -Kül. ve Trz. Bak.İği'ndan 38 Adet Yapı İçin Proje Yardımı, 1 Adet Yapı İçin Uygulama Yardımı Alındı. -Festival Çalışmaları Yapıldı (4 Yıldır). -El Sanatlarının ve Yöresel Kültürün Korunması İçin Çalışmalar -Anıtsal Yapıların Onarımına Başlandı (Bayezid Hamamı) -Çevre İlçelerle Bağlantı Yolları İyileştirilmesine Başlandı. -Alternatif Turizm Çeşitlerinin Geliştirilerek Yörede Turizm Potansiyeli Artırıldı (Termal Turizm, Doğa Turizmi vs.) -Bazı Yapılar Kamulaştırılarak Turizm Amaçlı Kullanılmak Üzere Projeleri Hazırlandı. -Halkın Gelir Düzeyini Arturmak İçin Doğal Ürün Tarımı Özendirilerek, Ürünlerin Dağıtımını Organize Edildi.	-Sivil Toplum Kuruluşları (Öncütlük-Mudurnu Kültür ve Tarih Vakfı vs.) -Kaymakamlık ve Köylere Hizmet Göttürme Birliği (Maddi Destek) -Belediye (İnsan Gücü ve Maddi Destek) -Üniversite (Akademik Destek İzzet Baysal Ün.v.) -Halk (Katılım) -Koruma Kurulu (Teknik Destek) -Kül. ve Trz. Bak.İği (Maddi Destek-Proje ve Uyu. Yardımı vs.) -Vakıflar Bölğ. Müd. (Maddi Destek -Proje ve Uygulama) -Tarihi Kentler Birliği (Teknik ve Maddi Destek)	-Aylık Ortalama 1000 Turist -Festival Zamani Günlük 3-5.000 Kişilik Ziyaretçi Sayısı
Gütütlü	1993 Yılında Koruma Amaçlı İmar Planı Hazırlanılarak Onandı	-Sağlıklaştırma Çalışmaları Yapıldı. -Festival Çalışmaları Yapıldı (3 Yıldır). -Gütütlüce Konağı Onarımı Tamamlanarak Turistik Tesis Olarak Kullanıma Açıldı. -Turizm Amaçlı Kullanılmak Üzere Kamulaştırma Yapıldı.	-Belediye (Öncütlük) -Kül. ve Trz. Bak.İği (Maddi Destek-Proje Yardımı vs.) -Tarihi Kentler Birliği (Teknik ve Maddi Destek)	-Turizm Geliri Sağlanmadı

YEREL KALKINMA SAĞLAMADA TOPLUMSAL KATILIM İLE TARİHİ VE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİNİN SİYASET VE PLANLAMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: MUDURNU-BEYPAZARI-GÜDÜL ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMALI BİR ÇALIŞMA

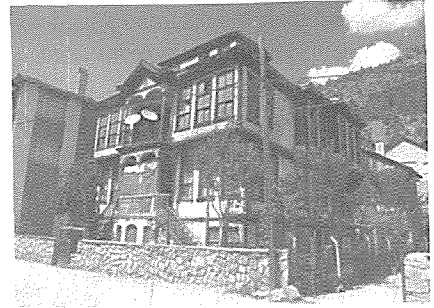
Keyvanlar Konağı (Restorasyon öncesi)

Keyvanlar Konağı (Restorasyon sonrası)

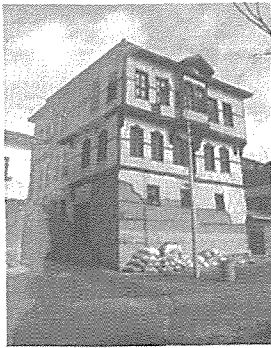

Yarışkaşı Konağı Oteli

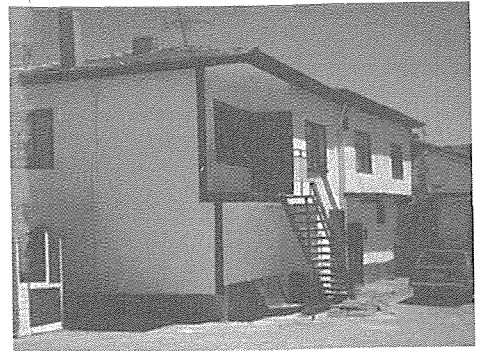

Haytalar Konağı

Şekil 3. Mudurnu'da Restore Edilmiş ve Edilmekte olan Konaklardan Örnekler

Trikolor Konağı (Güdül)

Sağlıklaştırma Yapılmış Bir Güdül Evi

Şekil 4. Güdül'de Restore Edilememiş Konaklardan ve Başarısız Sağlıklaştırmalardan Örnekler

Plan aşaması tamamlanmış olmasına rağmen yeterli proje ve teknik destek olmadan başlanan çalışmaların halk katılımının sağlanamamış olmasının da yaptığı etki nedeniyle Gündül İlçesi'nde koruma-değerlendirme amacıyla yapılan çalışmaların gerekli tanıtımın da yapılmış olmasına rağmen sonuç vermediği görülmektedir. Yapılan koruma çalışmaları basit bir sağlıklaştırmanın ötesine geçememiş hatta tam tersi bir biçimde boşa giden yatırım şeklinde tepki görmüştür. Bilinçsiz biçimde sağlıklaştırması yapılan yapılar kötü bir görüntü sergilemiş, ideal kuramsal yaklaşımın sergilenmemesi nedeniyle yapılarda fiziki olumsuzluklar oluşmuştur. Doğal olarak Gündül İlçesi'nde koruma-değerlendirme amacıyla yapılan çalışmaların gerekli tanıtımın da yapılmış olmasına rağmen sonuç vermediği görülmektedir. Aslında bu durum koruma uygulamalarının yapılması sırasında gerekli teknik elemanları bünyesinde bulundurmayan bir yaklaşımın gerçekleştirdiği uygulamanın başarısız olma şansının çok yüksek olduğunu gösteren bir örnektir (Şekil 4.).

Diğer bir açıdan bakıldığında ise, gerekli maddi kaynakların kısmen de olsa sağlanmış olmasına rağmen katılımın olmaması halinde yöresel başarı ve kalkınmanın sağlanmasının güçlüğü ortaya çıkmakta, halk katılımının aynı zamanda diğer sivil toplum kuruluşlarının ve özel kuruluşların katılımının sağlanmasının, bir bakıma ağ yönetişimi olarak gündeme gelen yaklaşımın geliştirilmesinin bir yörenin belli bir sektörde kalkınmasında ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, katılımının, özellikle de halk katılımının sağlanması için yöredeki bilinç düzeyinin gelişmiş olmasının koruma planlarının başarıya ulaşmasında ne kadar önemli olduğu bir kere daha ortaya çıkmıştır.

Uygulamaların Değerlendirilmesi ve Siyaset Planlama İlişkisi Bağlamında Yorumlanması ve Çıkarımlar

Bu bildiride amaç, planlama ve siyaset oluşturma sürecinde aktörlerin katılımını esas alan 'ağ yönetişimi' yaklaşımının, tarihi ve kültürel mirasın korunması ve değerlendirmesinde, siyaset ve planlama ilişkisi bağlamında birbirine katkı yapacak biçimde birbiriyle ilişki kurup geliştirilebilecek sağlıklı bir ilişki biçiminin şekillendirilmesinde, geliştirilen kararların uygulamaya geçirilmesinde, yeni uygulamaların geliştirilmesinde ve yerel kalkınmayla ilişkisinin ortaya çıkarılmasındaki rolünü tartışmaktadır.

Bu bağlamda çalışma alanı olan Mudurnu, Beypazarı ve Gündül ilçeleri üzerinden yapılan çıkarımlara göre bir yörede bulunan aktörlerin katılımının sağlanmasının siyasi ve plan içerikli olarak geliştirilen kararların ve projelerin başarı ile uygulamaya geçirilmesinde anahtar bir rol üstlendiği görülmektedir. Sadece siyasi kararlarla üretilen projelerin arkasında ilgili diğer aktörlerin desteğini almadan yörenin başarısını sağlama yönünde tehditler oluşturabileceği dikkate alınmalıdır.

Bunun yanında bir yörede bulunan aktörlerin yörenin potansiyelleri hakkındaki bilinç düzeyi, bilinçli olması bir yörenin tarihi ve kültürel mirasının korunması ve değerlendirmesinde ve aynı zamanda uygulamalarda katılımın sağlanmasında vazgeçilmez bir unsur olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmalara halkın destek vererek çalışmanın sonucunun elde edilmesine yardımcı olmak

YEREL KALKINMA SAĞLAMADA TOPLUMSAL KATILIM İLE TARİHİ VE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİNİN SİYASET VE PLANLAMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: MUDURNU-BEYPAZARI-GÜDÜL ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMALI BİR ÇALIŞMA

için çabalaması gerektiği gözlenmektedir. Bilinç düzeyi eksikliği ile halk katılımının sağlanamaması bir yörenin kalkınmasında ve buna yönelik olarak hazırlanmış planların, gerçekleştirilecek projelerin başarısında tehdit oluşturabilecektir.

Bir diğer çıkarsama ise, tarihi ve kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesinde yörede bulunan kamu, özel, yarı özel aktörlerin ve geliştirilen alternatif kurumsallaşmaların vereceği maddi desteğin ve sponsorluğun projelerin uygulamaya geçirilmesinde katalizör görevi göreceği ve böylelikle başarılı örneklerin çıkabileceğidir.

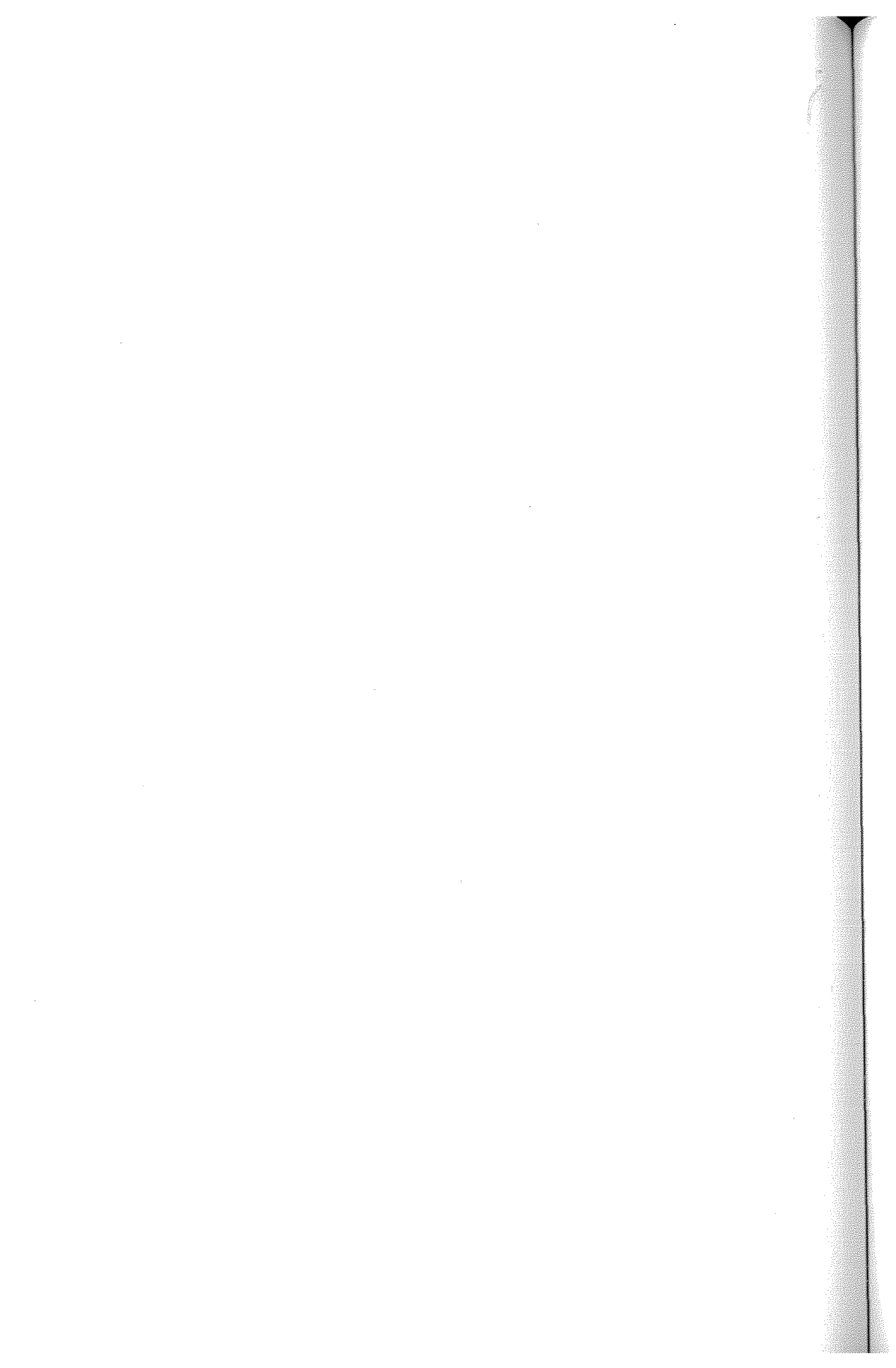
Sonuç olarak, plan ve siyasi içerikli kararların eşgüdüm içinde hareket etmesi ve başarılı olması için temelde ilgili bütün aktörlerin katılımının özellikle de halk katılımının sağlanmasının önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmakta ve geliştirilecek projelerin başarılı olması için planlama ve siyasi kararların uygulamaya geçirilmesinde olmazsa olmaz bir kriter olarak ele alınması gerekmektedir.

Kaynakça

- Atkinson, M., and W. Coleman (1992) Policy Networks, Policy Communities and the Problems of Governance. *Governance: An International Journal of Policy and Administration* 5:154-180.
- Bramwell, B. ve Lane, B. (2000) Collaboration and Partnerships in Tourism Planning, içinde *Aspects of Tourism. Tourism Collaboration and Partnerships. Politics, Practice and Sustainability*, edited by Bill Bramwell and Bernard Lane, Channel View Publications.
- Börzel, T. (1997) What's So Special About Policy Networks? An Exploration of the Concept and its Usefulness in Studying European Governance. *European Integration online Papers* 1:1-24.
- Börzel, T. (1998) Organizing Babylon: On the Different Conceptions of Policy Networks. *Public Administration* 76:253-273.
- Börzel, T. (1997) Policy Networks - A New Paradigm for European Governance? RSC Working Paper No. 97/19, Florence: European University Institute.
- Dixon, J. and Dogan, R. (2002) "Hierarchies, networks and markets: Responses to societal governance failure", *Administrative Theory and Praxis*, 24(1), pp. 175-196.
- Huxham, C. (1996) The search for collaborative advantage. İçinde C.Huxham (ed.) *Creating Collaborative Advantage*. (sayfa 176-180), London: Sage.
- Jamal, T.B. ve Getz, D. (1995) Collaboration theory and community tourism planning, *Annals of Tourism Research*, 22 (1), 186-204.
- Joppe, M. (1996) Sustainable community tourism development revisited. *Tourism Management*, 17, 475-479.
- Jones, C. ve Hesterly W.S. (1997) The tangled webs we weave: the discourse, strategy and practice of networking, Marsh, D (ed.) *Comparing Policy Networks*, Open University Press, Buckingham.

- Kickert, W. & Klijn, E-H. & Koppenjan, J. (ed.). 1997. Managing Complex Networks. Strategies for the Public Sector. Sage Publications, London.
- Marsh, D. ve Martin, S. (2000) Understanding Policy Networks: towards a Dialectical Approach, Political Studies, Vol.48, s.4-21.
- Miller, H.T. (1994) Post-Progressive Public Administration: Lessons from Policy Networks, Public Administration Review, Vol.54, No.4, s.378-386.
- Selin, S. ve Beason, K. (1991) Interorganizational relations in tourism, Annals of Tourism Research, 18, 639-652.
- Timothy, D. (1999) Participatory planning. A view of tourism in Indonesia, Annals of Tourism Research, 26 (2), 371-391.
- Sorensen, E. (2002) Democratic Theory and Network Governance, Administrative Theory & Praxis (ATP), Vol.24, No. 4, s. 693-720.
- Thatcher, M. (1998) The Development of Policy Network Analyses. From Modest Origins to Overarching Frameworks. Journal of Theoretical Politics, 10:389-416.
- Üstüner, Y. (2003) Siyasa Oluşturma Sürecinde Ağ Yönetişimi Kuramı, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 36, Sayı.3, s. 49-65.

TOPLUMSAL FAYDANIN KAMU YARARI İLE KARŞILAŞTIRILMALI SORGULANMASI VE BU BAĞLAMDA VALİDEBAĞ KONUSU'NUN DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ SÜRECİN İRDELENMESİ

HALE EREZ KÜLEKÇİ

(Y. Şehir Plancısı)

OZAN KÜLEKÇİ

(Y. Şehir Plancısı)

SERKAN KORKMAZ BAYRAM

(Şehir Plancısı)

EVREN ALDOĞAN

(İletişim Uzmanı)

Giriş

Kamu yararı kavramı; toplumsal düzenin belirleyicisi olan hukuk kurallarına göre birey ya da bireylerin birbirleriyle ya da devlet ile olan kamusal ilişkilerinde kullanılan bir ölçüttür. Günümüzde, kamu yararı kavramı olarak değişkenlik gösterebildiğinden, çeşitli bakış açılarına göre anlamsal farklılıklar ve yararsal üstünlüğü ifade edebilmektedir.

Oysa, kamu yararı kamuyu temsil edenlerin iradesi tekelinde tek başına gerekli ve yeter bir koşul değildir. Toplumsal ilişkiler güçlendikçe, bilinç, katılım ve duyarlılıklar arttıkça kamu gücü daha yaygınlaşmış bir tabana hizmet üretir ve toplumsal adalet ve sosyal eşitlik ilkeleri zedelenmez.

Bu çalışmada amaç; kamu gücünü elinde bulunduran belli sürelerle iş başına gelmiş siyasilerin aldıkları kararlardaki kamu yararı ölçütünün ne derece hizmet etkinliği sağladığı, hangi maliyetlerle, hangi ilişkilerle, hangi süreçlerle geliştirildiği, oluşan toplam faydanın ne kadar toplumsal olduğu tartışmalarını, Validebağ Korusu'nda ve çevresinde gerçekleştirilen planlama, imar ve çevre düzenlemesi faaliyetlerinde konunun aktörleri etrafında sorgulanmaktadır.

Kavramlar

Kamu Yararı

Kamu yararı; toplumu oluşturan bireylerin toplumsal yaşamda diğer bireylerle ilişkilerinin ve kamu düzenindeki rolünün oluşturduğu toplumsal ve hukuksal boyutu olan bir ölçüdür. Çağdaş bir hukuk devletinde yasalar kamu yararı için yapılır, uygulanır ya da bu ölçüt üzerinden yapılan işlemler denetlenir. Bu haliyle kamu yararı; genel ve kapsayıcıdır, toplum yararı ile uyumludur, kamu hizmetidir, belli sınırlandırmaların gerekçesidir, toplum yararı olarak üstün ve değişkendir, nesnel ve zorunlu bir neden-sonuç bağı gerektirir.

Çağdaş yönetim sistemlerinde kamu yararını, ekonomik boyutu kadar hizmet boyutu da önemli olan ve ekonomiyi etkileyen zararların ortadan kaldırılması ile toplumda bireylerin sosyal adalet çerçevesinde vergiler yolu ile bedelini ödediği hizmetlerden eşit, zamanında ve yaygın olarak yararlanması ilkesi olarak tanımlamak mümkündür. Ancak bu ilke hizmetin sadece avantajlı kesimlere yönlendirilmesi olmayıp, böyle bir durum yukarıda belirtilen eşitliği ve varlığı tartışılan sosyal adaletin yok olmasını hızlandıracak son derece hassas bir denge dir. (TÜSEV, 2004)

Kamu Yararı ve Toplum Yararı İlişkisi

Kamu yararı ve toplum yararı kavramlarının farklı ya da aynı içeriğe sahip oldukları konusunda iki farklı görüş vardır.

- Birinci görüş; toplum yararı ile kamu yararı kavramları arasında anlam bakımından fark vardır. Kamu yararı kurulu düzenin korunmasındaki çıkarıdır. Kurulu düzen özel mülkiyete dayanıyorsa, kamu yararı özel mülkiyetin korunmasındaki çıkar anlamına gelir. Toplum yararı ise ülkede yaşayan tüm insanların ortak çıkarlarını ifade eder. Düzenin ortak çıkarı koruyucu niteliği, alt yapıyı oluşturan mülkiyet anlayışına bağlıdır... Alınacak bir tedbir kamu yararı olduğu halde toplum yararına olmayabilir. Örneğin otopark yeri olarak bir yerin kamulaştırılması kamu yararı gereği sayılır. Fakat burada toplum yararı gereği bir iş yoktur. Park yeri, özel oto sahipleri için, özel mülkiyeti koruyucu bir olanaktır. Buna karşılık, arsa üzerine yapılacak yapının sosyal konut tipinde olmasını emreden bir yasa hükmü, toplum yararınadır. (Doğanay, Ü., 1974)
- İkinci görüşe göre; kamu yararı dar anlamda kullanılırsa mülkiyet hakkının sınırlanmasında ve özüne yapılacak müdahalelerde ölçüdür. Geniş anlamda bütün toplumsal değerleri kucaklayan bir nitelik ve kapsam kazanabilir. Kamu yararı kavramı yanında, toplum yararı, ortak iyilik, toplumsal refah, genel yarar gibi çoğu birbirinin yerine kullanılan çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramların ortak noktası, tümünün "bireysel çıkar"dan farklı, onun üstünde veya dışında bir yarar/çıkar ifade etmesidir. Dolayısıyla gerçek ayrım, kamu yararı ile toplum yararı arasında değil, kamu yararı ile bireysel çıkar arasındadır. (Akıllıoğlu, T., 1988)

Kamu Yararı ve Kamu Yönetimi İlişkisi

Son yirmi yıllık süreç içinde yaşanan durumlarla, kamu yönetimi bağlamında iki önemli değişim (farklılaşma) çok belirgin olarak ön plana çıkmıştır:

- Kamu Hizmeti kavramının değişmesi ve
- Kamu Yararı kavramının içeriksizleşmesi

Birincisi, kamu hizmeti sunumundaki “özel alan”ın ağırlığının artması ve yasal değişiklikler nedeniyle, “devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından sunulan faaliyetler” olarak anlatılan “kamu hizmeti tanımı” artık geçerliliğini yitirmiştir. İkincisi, aslında tam bir tanımı olmayan, ancak yasalarda yer alarak kamu idarelerinin yaptığı idari düzenlemelerle uygulamada varlığını belli eden “kamu yararı” kavramı:

- Yasama, yürütme ve yargı kurumlarında yaşanan farklı işlem ve farklı kararlar;
- Bazı durumlarda sivil toplum örgütlerinin, devlet idareleri karşısında kamu yararını savunur hale gelmeleri;
- Sosyo-politik ortamda “öznelerarası uzlaşma” ve “iletişimsel eylem” gibi kavramların kullanılması ile farklı yaklaşımların benimsenmesi;
- Özelleştirmecilerce kullanılan sosyal ve ekonomik durumdaki etkinliğin azaltılması;
- Hukukçular tarafından “özel kamu yararı” ve “genel kamu yararı” gibi ayrımların yapılması;

ile çeşitlenmiş, önemsizleşmiş ve içeriksizleşmiştir. (Altaban, Ö.; Duyguluer, F., 2004)

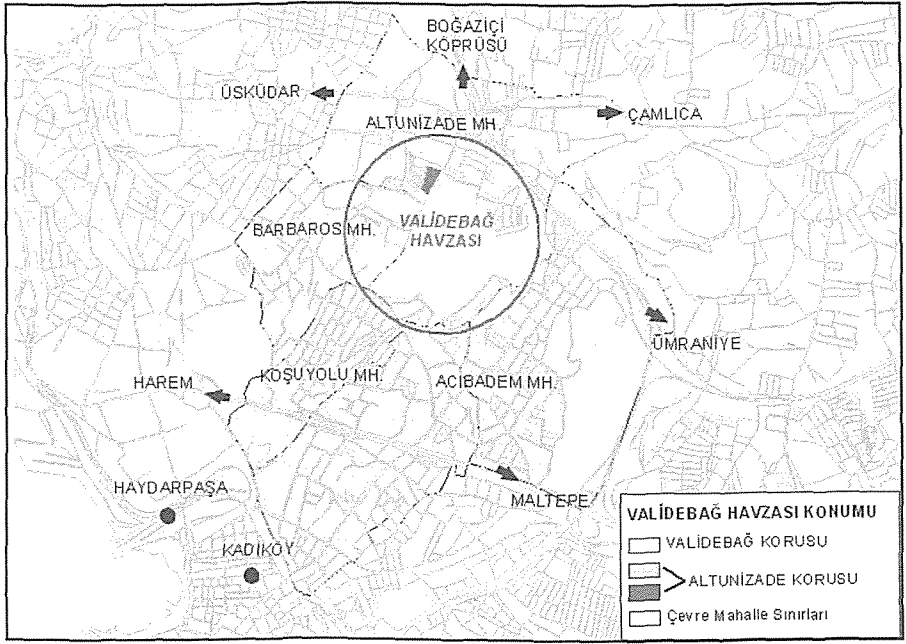
Toplumsal düzenin devamı ve sosyal adaletin sağlanması kamu hizmetlerinin toplumun her bireyine eşit, zamanında ve yaygın olarak sunulması ile mümkündür. Çağdaş bir hukuk devletinde kamu yönetimi yasalar çerçevesinde gelişir ve kamu yararı toplumsal bir üründür. Yasalar kamu yararı için yapılır, yasaları yasama erki çıkartır, yürütme erki uygular ve yargı erki yapılan tüm yasa ve uygulamaları hukuki ölçütlerle denetler. Bu noktada yasama ve yürütme erkinin seçimle belli dönemler için işbaşına gelmesi, yasalardaki ve uygulamalardaki kamu yararı ölçütünü siyasallaştırmaktadır. Sonuçta kamu yararı; siyasal iktidarların elde ettikleri çoğunluk ve iktidardaki güçleri ile orantılı olarak zamana, duruma, mekana ve baskı gruplarının ağırlığına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu noktada kamu yararı kavramının ne kadar toplumsal yarar olduğu sorgulanmalı ve bu sorgulamayı gerçekleştirecek örgütlülük ve katılım düzeyi, bilinç ve duyarlılığı sağlayan eğitim ve kültür seviyesi, sosyal etkinlik ve kitlesel iletişim öne çıkartılmalıdır.

Validebağ Korusu

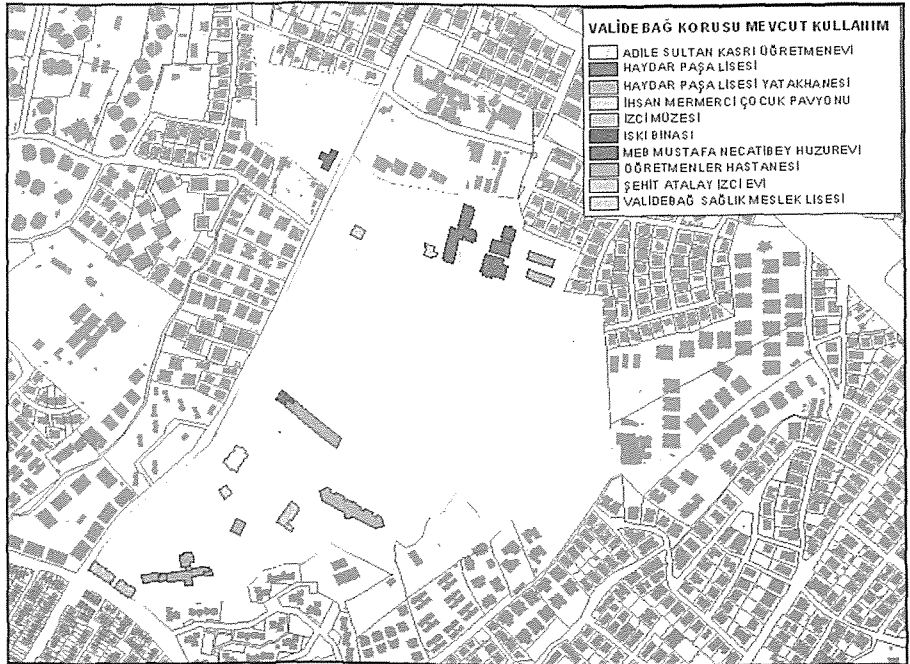
Konum ve Mevcut Durum

Validebağ havzası; İstanbul Üsküdar ilçesi sınırları içinde kalmaktadır. Boğaz Köprüsü ve çevre yollarına yakın bir konumda yer alan havzanın içinde Validebağ ve Altunizade koruları bulunmaktadır. Validebağ havzası; doğal güzellikleri, tarihi yapıları ve içindeki kamu donatı alanları ile Altunizade, Barbaros, Koşuyolu ve Acıbadem mahallelerini kapsayan geniş bir alandır (Harita-1).

TOPLUMSAL FAYDANIN KAMU YARARI İLE KARŞILAŞTIRILMALI SORGULANMASI VE BU BAĞLAMDA VALİDEBAĞ KORUSU'NUN DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ SÜRECİN İRDELENMESİ

Harita-1: Validebağ Havzasının konumu

Harita-2: Validebağ Korusu'ndaki yapılar ve mevcut kullanımları

Validebağ Korusu, Altunizade Mahallesi sınırları içinde 165 pafta, 1313 ada, 15 parsel üzerinde, 354.076 m² alana sahiptir. Tarihi ve doğal güzellikleriyle ünlü olan Validebağ Korusunun mülkiyeti maliye hazinesine kayıtlı olup, 1957 yılında Milli Eğitim Bakanlığına tahsis edilmiştir. Validebağ Korusu, 1999 yılında "1. Derece Doğal Sit Alanı" ilan edilmiştir.

Validebağ Korusunda Cumhuriyet öncesi ve sonrası yapılar mevcut olup, en göze çarpan yapılar Adile Sultan Kasrı ve Sultan Abdülaziz Av Köşküdür. Adile Sultan Kasrı günümüzde Öğretmen Evi olarak kullanılmaktadır. Av Köşkü ise 1998 yılı itibariyle izci müzesi olarak hizmet vermektedir. Bu iki yapıya ilave olarak; koru içinde, Validebağ Prevantoryumu (Mustafa Necati Bey Huzur Evi-faal), Öğretmenler Hastanesi-faal, Validebağ Sanatoryumu-kısmen faal, Çamlı Köşk, Kuş Evi, Anadolu Sağlık Meslek Lisesi bulunmaktadır. (Harita-2) Koru içinde, ayrıca yaşları 15 ile 400 yıl arasında değişen 25 türden, yaklaşık 4000 adet ağaç bulunmaktadır ve koru, 26 tür kuşun yaşam alanıdır.

Validebağ Korusu'nun kuzeybatısında yer alan Altunizade Korusu ise; İstanbul-Üsküdar ilçesine bağlı Altunizade sınırları içerisinde bulunan Marmara Üniversitesi mülkiyetindeki 208 pafta, 11 ada, 148-150 parseller ve bu iki parsel arasında mülkiyeti İSKİ'ye ait olan 101 parseli de kapsayacak şekilde 2000 yılında "1. Derece Doğal Sit Alanı" ilan edilmiştir. Yaklaşık 24.000m² alana sahip Altunizade korusunun güneyinde İSKİ Hizmet binası vardır ve koru içindeki 101 parselden isale hattı geçmekte olup, koru içinde herhangi bir yapı bulunmamaktadır.

Günümüzde koru içindeki ekosistemin ayrıntılı bir envanter çalışması bulunmamaktadır ve anıtsal nitelikte ağaçlar ile su kaynakları yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Validebağ Korusu içinde zamanla kamu eliyle nitelikli olmayan çeşitli yapılar yapılırken, bir yandan da çevresinde konut siteleri ile kuşatılarak, koru kapalı bir alan haline getirilmiştir. Koruya komşu kimi siteler, koru alanında kısmi işgaller de yapmıştır. Günümüzde koru içindeki tescilli yapılar oldukça bakımsızdır, ekosistem bozulmuştur, göçmen kuşların sayısı azalmıştır; korunun içinde bazı yollar asfaltlanmış, otopark alanı olarak düzenlenmiş, çay bahçeleri ve kafeteryalar gelişigüzel alana yayılmış ve koru; bilinçsizce kullanılan bir piknik alanı haline gelmiş olup, kaderine terk edilmiş durumdadır.

Tarihsel Gelişim

Çamlıca tepesinin eteklerinde yer alan Validebağ Korusu'nun tarihi, yaklaşık 200 yıl öncesine dayanmaktadır. III.Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan için yaptırılan bir bağ köşkü ile sarayın kullanımına geçen Validebağ Korusu, Sultan Abdülmecid'in annesi Bezmialem Valide Sultan tarafından; yurt içinden ve yurt dışından getirtilen bitki türleriyle modern bir botanik bahçesine dönüştürülmüştür.

Sonraki yıllarda, bir süre için Altunizade ailesinin mülkiyetine geçen Validebağ Korusunda 1860 yılında Altunizade İsmail Zühtü Paşa tarafından inşa ettirilen köşk, Sultan Abdülaziz'e armağan edilmiştir. Sultan Abdülaziz ise, koru içindeki köşkü kızkardeşi Adile Sultan'a hediye etmiş ve Adile Sultan da koru içinde Sultan Abdulaziz için av köşkü inşa ettirmiştir.

TOPLUMSAL FAYDANIN KAMU YARARI İLE KARŞILAŞTIRILMALI SORGULANMASI VE BU BAĞLAMDA VALİDEBAĞ KORUSU'NUN DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ SÜRECİN İRDELENMESİ

Harita-3: Validebağ ve Altunizade Koruları

Validebağ Köşkü, 1. Dünya Savaşı sırasında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında kız öğrenciler için Dar_ül Eytam (Yetimler Yurdu) olarak kullanıldıktan sonra 1927 yılında Validebağ Prevantoryum' a dönüştürülmüştür. Cumhuriyet öncesi ve sonrasında Validebağ Kasrı ya da Validebağ Sarayı adıyla anılan yapıya 1933' lü yıllardan sonra, Adile Sultan Kasrı adı verilmiş ve bu tarihten itibaren kuru içinde etkin ve yaygın bir kamusal kullanım oluşturulmaya başlanmıştır.

Bu anlamda ilk olarak; 1939' da Validebağ Sanatoryumu ve 1954' te İhsan Mermerci Çocuk Prevantoryumu hizmete açılmıştır. 26 Eylül 1957 tarihinde Maliye Bakanlığı Millî Emlak Müdürlüğü tarafından Validebağ Korusunun tamamı Millî Eğitim Bakanlığına tahsis edilmiştir. Validebağ Korusu içinde, 1973 yılında Öğretmenler Hastanesi ve 1974 yılında Validebağ Sağlık Meslek Lisesi açılmıştır.

1980'lerin başında planlarda yeşil alan olarak görülen korunun güneyindeki alanın bir kısmında plan değişiklikleri yapılarak bugünkü Validebağ Sitesi inşa edilmiştir. 1986' da korunun 50.000m²' lik kısmı Marmara Üniversitesi' ne tahsis edilmiş ve 1998' de bu alanın sağlık tesisi alanına alınması ile ilgili plan tadilatı onanmıştır.

1990' lı yılların başında, çevre parsellerde yapılaşmalar başlarken, 1990 yılında ise kuru içinde Haydarpaşa Lisesi açılmıştır.

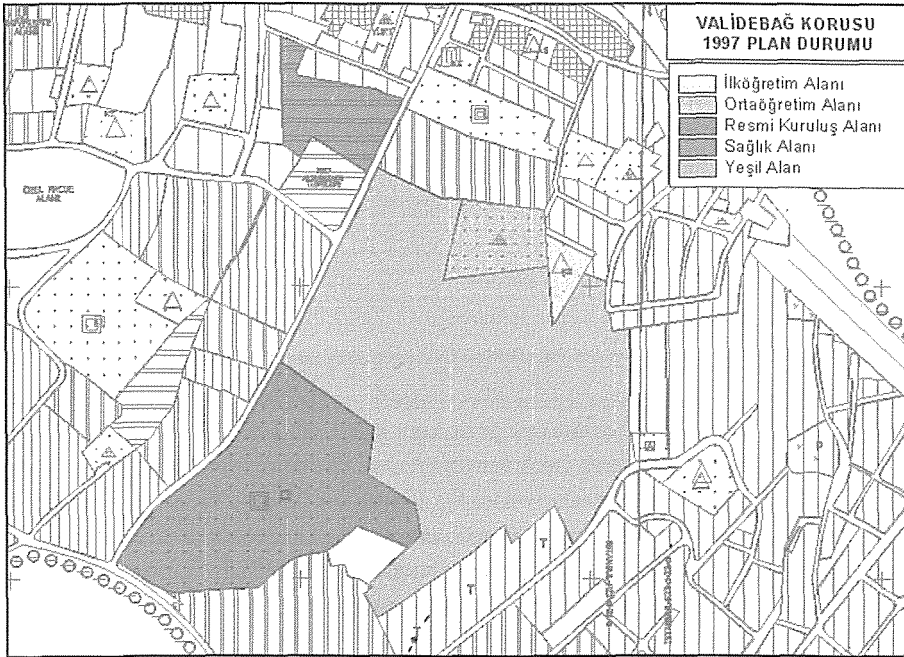
1991' de Adile Sultan Kasrı, Öğretmenevi olarak kullanılmaya başlanmış, 1998 yılında kuru içinde izci evi açılmıştır.

Validebağ Korusunun çevresindeki yapılaşma hareketinin son halkası olan Çamlıca Konaklarının 1998'de tamamlanmasıyla, koru tamamen konut alanları ile kuşatılmıştır. Yapı yoğunluğu ile birlikte, konut alanlarına hizmet edecek çeşitli yol projeleri zaman zaman gündeme gelmiştir. Koru içinde farklı zamanlarda yapılan çeşitli ek hizmet binaları da doğal ve tarihi bir tahribat yaratmıştır.

Validebağ Korusunu olumsuz etkileyecek bu gelişmeler karşısında Acıbadem, Koşuyolu, Altunizade ve Barbaros mahallelerinde oturan gönüllü yurttaşlar bir araya gelerek 1998 yılında Validebağ Yurttaş İnişiyatını oluşturmuştur. Sonraki yıllarda Validebağ Gönüllüleri adımı alan bu oluşumun; kaymakamlık, belediye ve koruma kuruluna yaptığı başvurular ve girişimler sonunda 1999 yılında Validebağ Korusunun 1. derece doğal sit alanına alınması sağlanmıştır. Ancak bölgesinin en büyük yeşil alanı olan Validebağ Korusu ve çevresi ile ilgili rant temelli tartışmalar hala sürmekte ve korunun geleceği önemli bir sorunsal olarak karşımızda durmaktadır.

Planlama Süreci

1991 onanlı 1/5000 ölçekli Altunizade Nazım İmar Planı'nda ve bu planın revizyonu olan 1997 onanlı imar planlarında Validebağ ve Altunizade koruları üzerinde mülkiyetin parçalanarak çok farklı kamusal donatı alanlarına yer verildiği tespit edilmiştir. Yukarıda adı geçen imar planlarında Altunizade korusu; "Resmi Kurum Alanı", Validebağ korusu da büyük kısmı "yeşil alan" olmak üzere "ilk-orta öğretim alanı" ve "sağlık tesisi alanı" olarak planlanmıştır. (Harita-4)

Harita-4: 1997 Plan Durumu

TOPLUMSAL FAYDANIN KAMU YARARI İLE KARŞILAŞTIRILMALI SORGULANMASI VE BU BAĞLAMDA VALİDEBAĞ KONUSU'NUN DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ SÜRECİN İRDELENMESİ

16.07.1999'da Validebağ korusu ve 13.09.2000'de Altunizade Korusu III. Numaralı KTVK Kurulu'na "1. Derece Doğal Sit Alanı" ilan edilmiştir. Ancak komşu parsellerde yapılaşma hala sürmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 gün ve 659 sayılı ilke kararı gereğince 1.derece doğal sit alanı ilan edilen alanlarda yürürlükten kalkan 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarının yerine 1.derece doğal sit alanları için belirlenen kullanım koşulları doğrultusunda yeni imar planlarının hazırlanarak Kurula sunulması zorunlu hale gelmiştir.

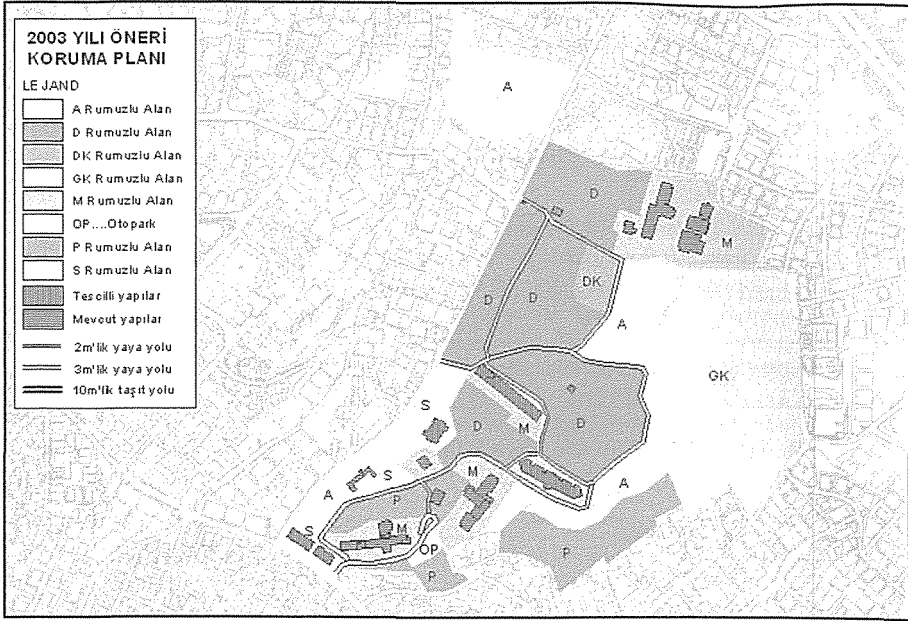
1998 yılından itibaren çevre sakinlerinin, mahalle muhtarlarının ve Validebağ Gönüllüleri'nin Validebağ ve çevresi ile ilgili çalışmaları başlamıştır. Bu doğrultuda III No'lu Koruma Kurulunun 05.03.2002 tarih ve 12780 sayılı kararı ile ilgili belediyelerce 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planların kurulla ve mahalle sakinlerince istişare edilerek hazırlanmasını kararlaştırmıştır.

III No'lu Koruma Kurulunun 16.07.2003 tarih ve 13885 sayılı kararı ile; Validebağ ve Altunizade korularının birlikte koruma amaçlı imar planlarının yapılması, Altunizade korusunun kamuya açılacak park ve rekreasyon kullanılmasının ve bunun için İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Marmara Üniversitesi'nin koordinasyon yapmalarının tavsiyesine ve sözkonusu alanın 1.derece doğal sit alanı olması nedeniyle İSKİ alanı olarak kullanılmamasına karar verilmiştir.

Validebağ ve Altunizade Korusu ile ilgili alınan 1. derece doğal sit kararlarının üzerinden yaklaşık 4 yıl geçtikten sonra 2003 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından "Validebağ Korusu 1. Derece Doğal SİT Alanı ve Çevresi Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı" (Harita-5) hazırlanmış ve İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 14.11.2003 tarih ve 1038 sayılı kararı ile uygun bulunarak koruma kuruluna gönderilmiştir. Sözkonusu koruma amaçlı nazım imar planını inceleyen kurul, 04.08.2004'te koruma kurulu, Şehir Planlama Müdürlüğü ile plan müzakerelerinin devamına, ağaç dokusu ve mevcut yapılar göz önüne alınmasına, planla ilgili Validebağ Gönüllüleri ve muhtarlıkların görüşlerinin kurula iletilmesine karar vermiştir.

Koruma kurulu ile belediye arasında gidip-gelen plan halen onanmamış ve konuya ilişkin tartışmalar sürmekte iken 2006 yılı içinde koru alanı içinde iki adet karar alındığı tespit edilmiştir. Bu kararlar incelendiğinde; Altunizade korusundaki 208 pafta, 11 ada, 150 parselde açık yeşil alan ve otopark düzenlenmesinin uygun bulunduğu ve Validebağ korusunun güneyindeki sağlık meslek lisesi binasının sokak çocuklarının rehabilitasyonu için tahsisinin uygun bulunduğu belirlenmiştir.

2003 yılında hazırlanan bu plan incelendiğinde koru içinde 1991 ve 1997 onanlı planlarda olduğu gibi mülkiyet parçalanarak farklı kamusal donatı alanları oluşturulmadığı, tescilli ve mevcut yapılara kamusal fonksiyonlar yüklendiği (Genel Lise, Sağlık Meslek Lisesi, Çocuk Prevanatoryumu, Hastane, Öğretmenevi, Müze, Sanatoryum ve Huzurevi), korunun tamamında A-D-DK-GK-M-P-S rumuzlu alanlar oluşturularak, bu alanlarda ne tür faaliyetlerin yer alabileceği ve nasıl kullanıma açılacağına ilişkin uygulama hükümleri getirildiği, korunun güneyinden otopark alanı ile sonlanan 10m'lik taşıt yolu ve koru içinde 2 ve 3m'lik yaya yolları oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Harita-5: 2003 Yılı Öneri Koruma Planı

Çevre sakinlerinin örgütlenerek oluşturduğu bir sivil inisiyatif olan Validebağ Gönüllüleri'nin planla ilgili eleştirileri ilgili her kuruma iletilmekte, büyükşehir ve ilçe belediyeleri ile koruma kurulundaki süreç yakından izlenmektedir. Validebağ Gönüllüleri ve mahalle muhtarlarının ortak imzasını taşıyan bir yazı ile Şehir Planlama Müdürlüğü'ne "Validebağ Korusu 1. Derece Doğal SİT Alanı ve Çevresi Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı" ile ilgili eleştirileri iletilmiştir.

Söz konusu eleştiriler; kaçak olduğu iddia edilen Şevket Atalay İzci Evi'nin ve Validebağ Anadolu Sağlık Meslek Lisesi'nin tescilli yapılar olamayacağı, koru içindeki yaya yollarının taşıt yolu olarak kullanılabilmesi, yaya yollarında doğal malzeme kullanılması, A rumuzlu alanlardaki kafeterya türü uygulamaların Adile Sultan Kasrı ile sınırlı tutulması, koru içinde K rumuzlu alanlarda küçük ve sınırlı gruplara tanımlanmış faaliyetler için izin verilmesi, yayaların D rumuzlu alanda gezinmeleri, GK rumuzlu alana girmemeleri, bilimsel raporlar doğrultusunda ekosistemin iyileştirilmesi ve insan etkisinin azaltılması gerektiği konularında yoğunlaşmıştır.

Validebağ Korusu ve çevresinde hazırlanan koruma amaçlı nazım imar planı daha onanmadan ve bu doğrultuda uygulama imar planı yapılmadan 06.06.2006 tarihinde İstanbul Valiliği'nin oluru ile İl Millî Eğitim Müdürlüğü ile Üsküdar Belediyesi arasında Validebağ Korusu ile ilgili 8 maddelik bir protokol yapılmıştır.

Söz konusu protokolle; Validebağ korusundaki mevcut yapılar dışında kalan kısımlarda Üsküdar Belediyesi'nce nitelikli koru düzenleme projesinin uygulanması, bakım ve onarımın yapılması, projeye uygun olarak öğretmen ve halkın kullanımının programlanması, Üsküdar Belediyesi ve İ.Ü. Orman Fakültesi işbirliği ile hazırlanacak olan Validebağ Amenajman Planı'nın III No'lu Koruma Kurulu'nca onaylanması, korunun temizlik, güvenlik, budama, çiçeklendirme, sulama,

TOPLUMSAL FAYDANIN KAMU YARARI İLE KARŞILAŞTIRILMALI SORGULANMASI VE BU BAĞLAMDA VALİDEBAĞ KONUSU'NUN DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ SÜRECİN İRDELENMESİ

ilaçlama gibi işlerin belediye tarafından yapılması ve korunun doğal yapısına zarar verecek; toplu piknik, gösteri, düğün, nişan, sünnet, şölen gibi toplu etkinliklere izin verilmemesi karar bağlanmıştır.

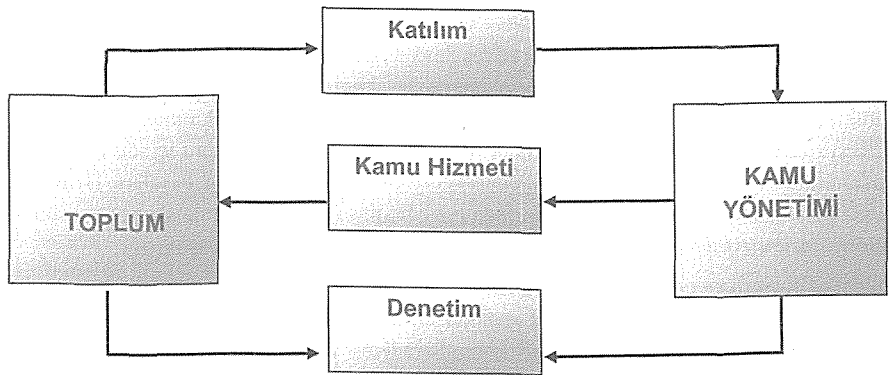
Validebağ Korusu'nun 1. Derece Doğal Sit Alanı ilan edilmesiyle başlayan süreçte gelinen son nokta; korunun 10 yıl süreli bir protokol ile protokol kapsamında belirlenen şartlarla Üsküdar Belediyesi'ne devridir.

Bu çalışmanın çıkış noktası; bu süreçte Validebağ Korusu'nda ve çevresinde gerçekleştirilecek her tür planlama ve imar faaliyetlerinde konunun aktörleri etrafında nasıl bir kamu yararı oluşturulabilir ve tüm kesimler için genel bir toplumsal fayda var mıdır tartışmasını yürütmektir.

Validebağ Korusu'nun Düzenlenmesi İle İlgili Süreçin Toplumsal Fayda-Kamu Yararı Kavramları Açısından İrdenmesi

Bu çalışmada, Validebağ Korusu'nda ve çevresinde gerçekleştirilen planlama, imar ve çevre düzenlemesi faaliyetlerinin kamu yararı ve toplumsal fayda ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda, Validebağ Korusundaki gelişmeler, ideal kamu düzeni çerçevesinde sorgulanmıştır. İdeal kamu yararını oluşturan bileşenler, kamuyu oluşturan aktörlerin toplum içinde aldıkları görevlere ilişkin değişkenlerdir ve bu değişkenler arasında dinamik bir bağlantı bulunmaktadır. Çağdaş bir kamu düzeni; yönetime katılımı, hizmetlerde eşitliği ve karşılıklı denetimi esas alır. İdeal bir kamu yararı; bu ilişkilerin gelişmesini, toplumsal düzenin korunmasını, ekonomik refahı ve sosyal adaleti sürdürülebilir kılar. (Şekil-1) Kamu yararı ortaya çıkmasında etken olan aktörler, kamu hizmeti alan bağımsız değişkenlerdir ve kamu hizmetinin sürdürülebilir olmasında, bu değişkenlerin edindikleri rol esastır.

Şekil-1: İdeal Kamu Yararı Düzeni

Bu çalışmada, aşağıda belirtilen değişkenlerin aktörler ve aktörler arası ilişkiler bağlamında değerlendirilmesi ve kamu yararının toplumsal ideallerle örtüştüğü ve tüm aktörlerin ortak yarar sağladığı bir toplumsal yapının oluşması için gerekli vurguların ortaya konması amaçlanmıştır.

Validabağ Korusu ve Aktörler

Validabağ Korusu'ndaki aktörler; kamu yönetiminin ilgili birimleri ve toplumun örgütlü sivil kesimleri olmak üzere kimlik bilgileri ve sorumlulukları ile birlikte Şekil-2'de gösterilmiştir.

Aktör	Kimlik	Sorumluluk	
KAMU YÖNETİMİ	Valilik	İstanbul Valiliği	Validabağ Korusu'nun doğal güzelliğini ve tarihi değerlerini korumak, bu yönde kamu kurumlarının uygulamalarını denetlemek ve gerekli koordinasyonu sağlamak.
	Milli Eğitim Bakanlığı	İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü	1957'deki arazi tahsis kararı ve 1999 yılındaki 1.derece doğal sit alanı ilanı kararı doğrultusunda koruyu amacı dışında farklı kullanımlara açmamak, doğal yaşamı sürdürülebilir kılmak, bu noktada gerekli çalışmaları yürütmek.
	Kültür ve Turizm Bakanlığı	III Nolu Koruma Kurulu	Validabağ korusundaki ekosistemi ve doğal yaşamı sürdürülebilir kılmak, tarihi yapıları koruyacak koruma kararlarını almak, bu yönde envanter çalışması yapılmasını sağlamak ve kararların uygulanmasını sağlamak.
	Belediye	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Validabağ korusu ve çevresinde imar faaliyetlerini denetlemek, kaçak yapılaşmayı önlemek, temiz ve atık su gibi altyapı hizmetlerini yerine getirmek, 1999 kurul karar gereği bölgede yeni bir koruma amaçlı nazım imar planı hazırlamak.
		Üsküdar Belediyesi	Koruma amaçlı uygulama imar planını hazırlayarak kurula onaylatmak, kuru çevresinde doğal yaşamı olumsuz etkileyecek imar faaliyetlerini sınırlandırmak, korunun aydınlatma, temizlik ve bakım vb. hizmetlerini yerine getirmek, kuru içinde amacı dışında yapılara ve faaliyetlere ruhsat vermemek, kurul kararlarını uygulamak.
	Mahalle Muhtarlığı	Altunizade Muhtarlığı	Mahalle sakinlerinin kuru alanı ile ilgili şikâyet, istek ve dileklerini ilgili mercilere iletmek, kuru alanındaki imar faaliyetlerini izlemek ve kurul kararlarının uygulanmasında ilgili birimlere bilgi vermek.
		Barbaros Muhtarlığı	
Koşuyolu Muhtarlığı			
Acıbadem Muhtarlığı			
TOPLUM	Dernek	Validabağ Gönüllüleri	Koru çevresindeki dört mahallenin sakinleri ve duyarlı İstanbulluların oluşturduğu bir sivil toplum örgütü olarak korudaki doğal yaşamı tehdit eden gelişmeler karşısında ilgili birimleri bilgilendirmek, görevlerini hatırlatmak, hukuki girişimlerde bulunmak, kurul kararlarını takip etmek, mahallelilerin sakinlerini bilinçlendirmek ve koruya sahip çıkmak.
		Emekli Öğretmenler Derneği	Öğretmenlere tahsis edilen korudaki amacı dışı faaliyetler için çevre sakinleri ve Validabağ Gönüllüleri ile birlikte hareket etmek
		Doğal Yaşamı Destekleme Derneği	Koruda ekosistem ve doğal yaşam ile ilgili bir semt girişimi olan Validabağ Gönüllüleri'ne yardım etmek.
	Sendika	Eğitim-Sen	Öğretmenlere tahsis edilen korudaki amacı dışı faaliyetler için çevre sakinleri ve Validabağ Gönüllüleri ile birlikte hareket etmek, gerektiğinde hukuki girişimlerde bulunmak.
	Çevre sakinleri	Mahalleliler	Bölgenin en büyük yeşil alanlarından biri olan korunun doğal güzellikleri ve tarihi değerleri ile birlikte korunması için mücadele etmek, bilinçli ve duyarlı davranmak.

Şekil-2: Validabağ Korusu'ndaki Aktörler ve Sorumluluklar

TOPLUMSAL FAYDANIN KAMU YARARI İLE KARŞILAŞTIRILMALI SORGULANMASI VE BU BAĞLAMDA VALİDEBAĞ KONUSU'NUN DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ SÜRECİN İRDELENMESİ

- İstanbul Valiliği: Validebağ Korusu'ndaki her türlü kamu tasarrufunu denetleme ve koordine etme yetkisine sahip valilik İl Millî Eğitim Müdürlüğü ile Üsküdar Belediyesi arasındaki protokole olur vererek konun aktörlerinden biri haline gelmiştir. Koru içinde ve çevresinde doğal yaşamı tehlikeye sokan her türlü yapılaşmayı yasaklayan kurul kararlarının uygulanmasındaki sorunlara rağmen ve özellikli bir planlama alanı korunun bulunduğu alanın plansız olmasını dikkate almadan bu protokolü onaylamıştır.
- İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü: 1957'de Validebağ Korusu'nun tamamı Millî Eğitim Bakanlığı'na tahsis edilmiş olmasına karşın, korudaki doğal yaşamın sürekliliğinin sağlanamadığı ve tarihi yapıların korunamadığı, korunun bu özel durumu dikkate alınmadan çok parçalı kamusal donatı alanları oluşturulduğu gözlenmektedir. Bu süre içinde korunun doğal sit alanı ilan edilmesi ile ilgili hiçbir girişimin yapılmadığı gibi, 1999 yılından sonra alınan sit kararlarının da eksik uygulandığı tespit edilmiştir. Henüz planlama çalışmaları tamamlanmadan 06.06.2006 tarihinde korudaki yapılar dışında kalan tüm alanlar 10 yıl süre ile Üsküdar Belediyesi'ne devredilmiştir.
- III Nolu Koruma Kurulu: Validebağ Korusu ile ilgili çeşitli kararlarında (21.04.1994 ve 03.02.1999 tarihli kararlar) nihai bir karara varıncaya kadar bu alandaki her türlü uygulamanın durdurulması talimatını vermiş; daha sonra ise 25.04.1996 gün ve 8006 sayılı kararı ile tümü tescil edilmiş olan parseli, 16.07.1999 gün ve 11088 sayılı kararı ile 1. Derece Doğal Sit Alanı olarak ilanına ve bu alanda Yüksek Kurulun 14.07.1998 gün 596 sayılı ilke kararında belirtilen 1. derece doğal site yapılabilecek uygulamaların dışında hiçbir uygulama yapılamayacağına, sit sınırları dışında, sit sınırına komşu park alanlarının da bu alana katılabilmesi için yerinde inceleme yapılmasına dair nihai kararını vermiştir. Karar sonrası yerinde incelemeler sonucunda, 13.09.2000 gün ve 11823 sayılı karar ile 208 pafta, 11 ada, 148-150 parseller ile 101 parselin bir kısmını kapsayan alanın da (Altunizade Korusu'nun), 1. Derece Doğal Sit Alanına dahil edilmesi ile sit sınırı genişletilmiştir. Ancak kurul bugüne kadar koruma amaçlı imar planlarının tamamlanması için Büyükşehir ve ilçe belediyesi üzerinde herhangi bir yaptırım gücü oluşturamamıştır. Ayrıca aldığı münferit kararlarla (otopark, park düzenlemesi, sokak çocuklarına kuru içinde yapı tahsisi vb.) korusu farklı kullanımlara yol açmıştır. Bununla birlikte 2002 yılında koruma planının yapım sürecine mahalleleri dahil ederek örnek bir uygulama gerçekleştirmiştir.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi kurul kararına rağmen korudaki plan çalışmasına zamanında başlayamamış, 2003 yılında 1/5000 ölçekli koruma amaçlı nazım imar planını Büyükşehir Belediye Meclisi'nden geçirmiştir. 1999'dan günümüze kuru içindeki imar uygulamalarına engel olunamamıştır. Kurul ile Büyükşehir Belediyesi arasında müzakeresi süren öneri koruma amaçlı imar planı, Validebağ Gönüllüleri'nin eleştiri ve önerileri ile revize edilerek katılımcı bir planlama ortamı yaratılmıştır. Koruma amaçlı imar planında çevre parseller için etkilenme bölgesi oluşturulmadığı, herhangi bir yapılanma kısıtlaması getirilmediği ve bu nedenle çevresinde yapılaşmanın sürerek korunun kuşatıldığı görülmektedir. Çevredeki bu yapılanma korudaki temiz su kaynaklarının kurumasına, göçmen kuşların sayısında azalmaya, ekosistemin bozulmasına, kuru içinden

bağlantı yolu taleplerinin gelişmesine ve çevre sitelerin arka bahçesi olarak kullanılmasına neden olmuştur. Bu noktada planın gecikmesinden dolayı çevredeki imar faaliyetlerinin denetlenmediği anlaşılmaktadır.

• Üsküdar Belediyesi: Validebağ korusundaki 1/5000 ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planları tamamlanmadan hazırlanan bir protokolle korunun 10 yıl süre mevcut yapılar dışında kalan diğer tüm kısımları ile birlikte devri gerçekleşmiştir. İlçe belediyesi ile mahalleliler ve Validebağ Gönüllüleri arasında görüşmeler de yapılmıştır. Ancak protokol geri çekilmemiş ve uygulanmaya başlamıştır. Koru; kent içinde özel bir ekosisteme sahip doğal bir yaşam alanı iken protokol ile halkın yaygın kullanımına açılacak düzenlemeler öngörülmektedir. Bu kapsamda belediye ile İÜ Orman Fakültesi'nden uzmanlar tarafından koruda Anemajman Planı hazırlığı yapılmaktadır. Koruya yeni bir kimlik kazandırmak yerine varolan tarihi ve doğal değerleri korumak öncelikli hedef olmalıdır. Protokolde yer alan korunun temizliği, bakımı, sulama, ilaçlama, aydınlatma gibi hizmetler belediyenin asli görevleri arasındadır. Mevcut haliyle oldukça bakımsız olan korunun yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak bu düzenleme; doğal yaşamın devamını, tarihi tescilli yapıların korunmasını, sınırlı insan kullanımını öngörmeli, zorlama, yapay, kopya sıradan bir park bahçe düzenlemesinin ötesinde, göçmen kuşlar ve diğer hayvanlar, amtsal ağaçlar ve çiçekler gibi bitkilerin doğal yaşam alanı olarak yaşatılmalıdır. Bu noktada ilçe belediyesinin katılımcı bir yaklaşım sergileyerek koruda doğal yaşamı yeniden canlandırmalı, çevresindeki olumsuz imar, altyapı ve çevre sorunlarını çözmelidir.

• Mahalle Muhtarlığı: Altunizade, Barbaros, Koşuyolu ve Acıbadem muhtarlıkları bir sivil toplum oluşumu olan Validebağ Gönüllülerinin oluşumuna destek ve katkı sağlamışlardır.

• Validebağ Gönüllüleri: 1998 yılında Acıbadem, Koşuyolu, Altunizade ve Barbaros mahallelerinde oturan gönüllü yurttaşlar bir araya gelerek Validebağ Yurttaş İnisiyatifini oluşturur ve bu inisiyatif 1999'da Validebağ Gönüllüleri adını alır. Günümüze kadar Validebağ ve Altunizade korularında doğal yaşamın sürdürülebilirliği, tarihi yapıların korunması, her türlü hukuk dışı planlama, imar ve çevre düzenlemesi faaliyetlerinin durdurulması için mücadele etmektedir. Özellikle Validebağ ve Altunizade korularında bitki örtüsünün envanter çalışmasını yaparak, çevre sakinleri ile birlikte yaptıkları imza kampanyaları ve toplantılar düzenleyerek, III Nolu Koruma Kurulu'nun aldığı 1.derece doğal sit alanı kararında etkili olmuşlardır. Günümüzde III Nolu Koruma Kurulu ile Büyükşehir Belediyesi arasında gidip-gelen koruma amaçlı nazım imar planı ile ilgili çalışmalarını sürdürmekte ve diğer taraftan Üsküdar Belediyesi ile İl Millî Eğitim Müdürlüğü arasında yapılan protokolle ilgili olarak taraf olmaya ve hukuk mücadelesi vermeye hazırlanmaktadır.

• Diğer sivil toplum örgütleri: Eğitim-sen, Emekli Öğretmenler Derneği ve Doğal Yaşamı Destekleme Derneği koru alanındaki imar müdahaleleri ilgili olarak Validebağ Gönüllüleri ile birlikte ortak hareket etmiştir.

• Çevre Sakinleri: Çevre mahallelerde ikamet edenlerin, koru alanında doğal yaşamı olumsuz etkileyecek her türlü planlama ve imar faaliyetlerine karşı bilinçli, duyarlı ve sorumlu davranarak, mahalle muhtarları ve Validebağ Gönüllüleri ile birlikte hareket etmişlerdir.

Sonuç

İdeal yarar, toplumsal olandır. Kamu; hizmetini toplumun her kesimine ayrımsız, eşit ve adil götürmek zorundadır. Kamu gücünü toplumdan alır, birey veya zümre menfaatleri gözetemez. Bireylerin toplam menfaatlerinin uzlaştığı kavram kamu yararadır. Kamu karar alma süreçlerine toplumsal kesimleri de dahil edecek mekanizmaları ürettikçe kamu yararı toplumsallaşır.

Validebağ Korusu'nun 1999 yılında 1.derece doğal sit alanı ilan edilmesiyle birlikte başlayan süreçte kurul 2002 yılında koruma amaçlı imar planlarının yapımına mahalle sakinlerini de dahil etmiştir. Günümüze kadar çeşitli görüşmeler gerçekleşmiş ancak korunun hala 1/5000 ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planları bulunmamakta ve 1/5000 ölçekli planla ilgili koruma kurulunda müzakereler devam etmektedir. Dolayısıyla koruma amaçlı imar planları onanmadan korunun Üsküdar Belediyesi'ne 10 yıl süre ile devrine ilişkin protokolün yürürlüğe girmesi tepeden indirilmiş, yeterince sorgulanmamış bir karar olarak yanlış uygulamalara yol açabilir.

Öncelikle korunun müzakereler yoluyla koruma amaçlı imar planının sonuçlandırılması gerekmektedir. Bu sürecin tamamlanmasına müteakip koruda doğal yaşamın yeniden canlandırılması, detaylı fauna ve flora envanterinin oluşturulması, çevredeki imar faaliyetlerinin sınırlandırılması, gürültü, hava kirliliği, atık ve temiz su sorunların giderilmesi gibi çalışmaların yetkili birimlerce yürütülmesi kamunun yararına. Bu işlemlerin çevre sakinleri tarafından takibi, sivil toplum örgütleri ve muhtarlarla birlikte hareket edilmesi, korudaki düzenlemelerle ilgili duyarlılığın devamı ve ilgili birimlerle ortak çalışma ve görüşme ortamlarının yaratılması da toplumsal bir katkıdır ve bu katkı kamu yararadır.

Kaynakça

Doğanay, Ü., "Toplum Yararı ve Kamu Yararı Kavramları", Mimarlık, sayı:7, Temmuz 1974
Akılhoğlu, Tekin, "İnsan Hakları Kavramı Üzerine Düşünceler", İHİD, Lütfi Duran'a Armağan, sayı:1-3, 1988

Altaban, Özcan; Duyguluer, Feridun, "Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Tasarıları Üzerine Notlar", Mimarlık, sayı:317, 2004

TÜSEV; "Dernek ve Vakıflara İlişkin Karşılaştırmalı Kamu Yararı Raporu" Yayın No:34 Ekim 2004

www.validebag.org.tr

Validebağ Gönüllüleri Derneği Arşivi

ÖĞRENCİ PANELİ

Panel Yöneticisi: **TOLGA ÇİLİNGİR**

Tartışmacılar:

Sercan ALTON, Gizem AKSÜMER (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)

Seda BAŞ, Serap CEZAOĞLU (Erciyes Üniversitesi)

Bedrihan BAYKAN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Halime GÖZLÜKAYA, Merve GÖKÇEOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Hidayet KANDEMİR, Selcen ÖZDEMİR (Gazi Üniversitesi)

Oktay KÖSE (Selçuk Üniversitesi)

Ezgi ORHAN, Başak ZEKA (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Melike SARIM (İstanbul Teknik Üniversitesi)

Serdar SİMSAR (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Seyithan TEKİN (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Gülnur VURUŞKAN (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü)

OTURUM BAŞKANI

Değerli katılımcılar; hoş geldiniz.

Üç gün boyunca devam etmekte olan ve bugün kapanış bildirgesiyle sona erecek 6. Türkiye Şehircilik Kongresi pek çok aktiviteye de ev sahipliği yaptı. Bu kongre çatısı altında bunlar zaman zaman bir panel, bir forum, çeşitli toplantılar olarak düzenlendi, atölye çalışmaları oldu. Bütün bunların sanıyorum, kapanışta bir kez daha altını çiziceğiz. Katılım açısından da fena bir rakam galiba yakalanmadı.

Galiba çok çok başka önemli bir nokta da, Türkiye’de lisans düzeyinde şehir ve bölge planlama eğitimi veren kurumların eksiksiz olarak tamamının burada olmaları, bu çok özlediğimiz bir tablo. Ben bu konuda bu katılımı gerçekleştiren bölüm yönetimlerine ve sevgili öğrenci arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

Bize ayrılan iki saatlik bir süre var. Ben bu iki saatlik zamanı kullanmamız gerektiğini düşünüyorum sonuna kadar. Artı, burada interaktif bir katılım da olması muhtemel, çünkü çok heyecanlı, coşkulu bir kalabalık var.

Ben sözü fazla uzatmadan, konuşmacılarımıza şunu hatırlatmak istiyorum: 5’er dakikalık iki tur halinde konuşma süresi tanıyorum. Bu 5’er dakikalık bölümlerin arasında salona dönerek, soru ve katılımlar için bir kısa ara vermiş olacağız, interaktif bir ortam yaratmak adına. Dolayısıyla konuşmacıların da bu kısa sürelere dikkat etmelerini rica edeceğim.

İlk sözü İzmir’e vereceğim, son sözü de İzmir’e vereceğim. Önce konuk üniversitemiz, ama bize bu süreçlerde yakından destek veren, İzmir Yüksek Teknolojisi Enstitüsüne söz vermek istiyorum. Sevgili Gülnur Vuruşkan sunuş yapacak.

GÜLNUR VURUŞKAN (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü)

Öncelikle herkese merhaba demek istiyorum.

Ben siyasetin planlamaya etkisini genelde hem siyasetçilerin, hem de plancıların kent üzerindeki sorumlulukları üzerinden anlatmak istiyorum.

Bireyler yaşadığı toplumun düzenini sağlayabilmek için bazı yasalar çıkartıyorlar. Fakat aynı anda benim düşüncem, insan mutluluğunu da hedeflemek zorundalar. Bir toplumda insanların karşılıklı ilişkiler içinde yaşarken, birbirleriyle olan ilişkilerinde en iyi refah düzeyini yakalayabilmeleri için, hem topluma karşı, hem birbirlerine karşı olan bazı sorumlulukları var ve önemli olan nokta, bu sorumlulukları yerine getirebilmeleri. Siyasetçilerin ve plancıların bu iyi refah düzeyinde bir toplum oluşturma konusunda üstlendikleri sorumluluklar hepimizin bildiği gibi, oldukça fazla. Fakat ortak amaç için bu sorumluluklar aym noktada keşistiklerinde, bazı alt üst ilişkisinden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Plancının toplumda birden çok rolü vardır ve bunun temelinde de bildiğimiz gibi, planlama disiplinler arası bir role sahiptir. Plancı yaratmak istediği iyi toplumun hedeflerini belirlerken, toplumdaki ahlaki değerlerden yararlanır, gerçekleştirmek için bilimsel bilgileri kullanır ve

uygulamada ise, mevcut yasalar, kanunlar ve yönetmeliklerden temelini alır. Siyasetçiler, özellikle de plancıların birbir ilişki içinde olduğu yerel yönetimler halkın seçtiği kişilerden ve halka en yakın kuruluş olarak halkın bilinçlendirilmesi, halkın sahiplenilmesi, halk için iyi yaşam koşullarının yaratılması gibi görevleri ve sorumlulukları üstlenmektedir, en azından üstlenmelidir.

Siyasetçi bir kamu yöneticisidir ve halk adına o konumdadır. Belediyelerde ise, plancıların işvereni konumundadırlar. İşte bu noktada bazı sorunlarımız ortaya çıkıyor, çünkü bu noktadaki problem, plancının topluma karşı sorumluluğunun yöneticiye karşı mı, yoksa halka mı karşı olduğu konusundaki çelişkilerdir. Ancak bilinmelidir ki, sonuçta siyasetçi halkın temsilcisi olarak orada bulunmaktadır ve onunla ast - üst, işveren - çalışan ilişkisinde olan plancı ise, teknik bilgisinden dolayı o konumda bulunmaktadır.

Toplumun isteklerini planlamaya aktarmak siyasetçinin, teknik tutarlılık içinde bu hedefleri hayata geçirebilme kararlarını vermek plancının görevidir. Buna göre benim düşüncem, plancılar ve siyasetçiler arasındaki ast - üst ilişkisi kimi noktalarda kırılmaktadır. Tabii ki, siyaseti ve planlamayı bu konuda birbirinden ayırmıyorum, tabii ki bütün olarak düşünüyorum, ama bu görev dağılımında sorumluluklarının farklı olduğunu düşünüyorum. Aslında böyle konuşurken, işbölümü sanki çok açık gözüküyor, fakat gerçek hayatta bu siyasetçiler ve uzman kadrolar arasındaki gerilim hâlâ devam etmekte bildiğiniz gibi. Bana göre, bu konudaki sorun, özellikle yerel yönetimlerin projelerindeki sorunlardan çok, proje geliştirme yöntemlerinden kaynaklanıyor. Bunu ikinci kısımda örneklerle daha açık anlatacağım. Proje geliştirme deneyimlerinden ortaya çıkan sonucun ise, ilgili kamu kuruluşlarının o alan konusunda bir proje elde etmek ve uygulamak için çalışmalarını yönetebilecek yönetsel yeterliliğe sahip olamamasından kaynaklandığını düşünüyorum.

Sonuçta bu siyasallaşma biçimi, mesleki topluluklarda hakimiyet kurmasından dolayı mevcutta birçok kentsel soruna yol açıyor ve siyasetçi bir şehir ya da daha üst ölçekten düşünmek gerekirse, bir ülkenin düzenini sağlamak için onun refah düzeyini sağlayacak, ekonomik, sosyal, kültürel çıkarları göz önüne alarak bazı yasalar çıkartıyor. Fakat kimi zaman birey ya da toplumun bir kesimi göz ardı edilebiliyor. Plancılar ise, özellikle toplumun her kesiminin eşit şartlarda, aynı refah düzeyi içinde yaşayabileceği bir sistemi göz önünde bulundurarak, kendi planını hazırlıyor, yani en azından duyarlı plancılarımız böyle yapıyor. Bunu yaparken bilimi göz ardı etmiyoruz ve uygulama sisteminde de, yasal sistemden temelimizi alıyoruz. Burada da yasal çerçeveyi bilme, bunun pratiğini geliştirme sorumluluğu bütün plancıların sorumluluğu oluyor.

Plancı mevcut yasalara uyarken boşluk gördüğü noktaları doldurabilme yetisine, hakkına sahip olabilmelidir diye düşünüyorum. Fakat şu anki yasal çerçevede bu söz konusu değilmiş gibi geliyor bana. Hatta bazı noktalarda bu boşluklar kentte tahammül edilemeyecek sorunlara, arazi kullanım problemlerine yol açıyor. Bu noktada planlama faaliyetinin bir dayatma değil, bir temsil faaliyeti haline gelmesi gerektiğini düşünüyorum ve özellikle her aşamada halk katılımının sağlanması; çünkü eğer hem siyasetçi, hem de plancı için

ortak amaç, iyi bir toplum, iyi yaşam koşulları içinde mutlu bir kent oluşturmaksa, sonuçta kentin içinde yaşayan halk her aşamanın, her planın içinde bulunmalıdır. Tabii burada da şöyle bir sorununuz var: halkımız bu konuda ne kadar katılım göstereceği, hangi ölçülerde katılabileceği konusunda çok bilinçli değil.

Sonuç olarak ortada varolan bu gerilimin kalkması, ancak tarafların işbölümü ve sorumluluklarını doğru yerine getirerek ve kendi alanlarını aşmayarak ve tabii ki de ortada bir suçlu aramayı gerçekleştireceğini düşünüyorum.

Teşekkürler.

BEDRİHAN BAYKAN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Herkese merhabalar.

Benim siyasetçiye yönelik bir eleştirim olacak genelde. Gerek toplumsal denetimsizlik, gerekse devlet denetiminin asgari düzeyde olması, siyasetçinin bulunduğu mevkiden kendine yarar sağlayıp, politikalarını kötüye kullanmamasına yönelik sonuçlar doğuruyor. Bugüne kadar ortaya çıkmış kentsel sorunların bence temelinde siyasi parti politikaları mevcut. Bundan sonra yapılması gerekenlerin ayrıca irdelenmesi gerekir. Planlamanın kim için yapıldığının da tam olarak tespit edilmesi gerekir. Sürdürülebilir bir devlet için mi, yoksa siyasetçinin yine kendi mevkisini kullanarak, azınlığa yönelik mi politika oluşturuyor? Bunların değerlendirilmesi gerekir.

Yine, siyasetçi tarafından bireysel çıkarlar göz önünde bulundurularak plan kararları alınması ve sonrasında uygulamaya konulmasının önüne geçilmesi gerekir. Plan kararları alınıp, daha sonrasında uygulanırken, birileri rant sağlanacak diye planlama yapılmamalı. Siyasetçinin burada kendi yetkisini saptırmaması gerekir. Gerçi Türkiye’de sindirilmiş bir toplum olduğu için, siyasetçinin bunu uygulamasına gelecek tepkinin de, çıkacak sesin de belli bir düzeyde olması, siyasetçi açısından pek de sorun yaratmıyor.

Benim asıl değinmek istediğim konu, kongrede değinildiği gibi, katılımcı, müzakereci planlama seçiminin olması gerektiği. Bu yöntemin Türkiye’de uygulanabilirliğinin tartışılması gerekir bence, çünkü katılımdan söz ederken, bu süreç toplum / halk aktörünün tümünün mü, yoksa belli bir azınlığın mı dahil olması gerektiğini, bu kıstasların nasıl belirlendiğini merak ediyorum, bunları sormak istiyorum. Eğer halkın tümüne yönelik bir katılım sağlanacaksa, ülkemizdeki demokrasi belirsizliğinin bunda ne gibi etkisi var? Yine asgari düzeydeyse, o çıkacak sonuç ne kadar doğruyu yansıtıyor, onu soracaktım. Türkiye’ye özgü bir durumda, toplumun bu katılımında etkinliğinin ne derece önemli olduğunu merak ediyorum. Bana göre, toplumun tümüne yaygınlaştırılmış katılım tam demokratik rejimli sistemlerde olur. Türkiye’de bunun uygulanabilirliği ne düzeydedir, ne kadar doğru sonucu verir? Bunlar tartışılmalı.

Herkese teşekkür ederim.

SEDA BAŞ (Erciyes Üniversitesi)

Öncelikle herkese merhabalar demek istiyorum.

Günümüz planlama yaklaşımı her ne kadar geleceğe dönük yapılsa da, günlük kaygı ve politik taleplerin yönlendirilmesinden etkilenmektedir. Plancı hem kamu sektöründe, hem özel sektörde planlamaya dönük mesleki ilkeleri, kuram ve stratejileri uygulamakta sıkıntılar çekmekte, plana aktarabildiklerini ise yaşama geçirmekte pek çok zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun da en büyük nedeni, plancının belli bir vizyonu ve misyonu olmamasıdır. Özellikle stratejik planlarda özgörü ve özgörev her ne kadar günümüzde sık kullanılıyor olsa da, plancılar için sınırları çizilmiş ve tam anlamıyla tanımlanmış bir vizyon ve misyondan söz edememekteyiz. Planlamayı disiplinler arası bir bilim olarak kabul ediyorsak eğer, öncelikle bunun çözülmesi gerekmektedir. Bu da ancak sağlam bir eğitim ve meslek ahlakıyla donanmış bireyler sayesinde olur.

Günümüzde küreselleşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte önemli değişim ve gelişmeler yaşanmaktadır. İletişim olanaklarının artmasıyla kentler uluslararası düzeyde etkileşimlerde daha aktif bir konuma gelmektedir. Dolayısıyla bu kongre sırasında da dile getirildiği üzere, uluslararası düzeyde etkileşimlerde daha aktif konuma gelen kentler arasında ilişki ve iletişim ağının doğrudan kurulduğunu, küreselleşmeyle birlikte yerellik anlayışının ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda yerel yönetimlere destekleyici girişimlerin giderek arttığı ve buna karşın devletin rolünün geri planda kaldığı, kamu toplum yararının yeniden kurgulandığı, özel sektör kaygılarının planlama mekanizmasında daha etkin bir yer bulduğu görülmektedir.

Planlamanın yerel niteliğinin ön plana çıkmasıyla birlikte yerel düzeydeki aktörler de çeşitlilik kazanmaya başlamıştır. Son dönemde katılımcılığa yönelik arayışların da artışıyla, yeni katılımcı yöntemlerin uygulanması, rollerdeki bu aktör çeşitliliğini desteklemiştir. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının, meslek gruplarının ya da odalarının ve farklı ekonomik grupların temsilcilerinin planlama sürecine katılımı ile çoklu bir politika mekanizmasının ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bunun sonucunda plan içeriklerinde hem daha stratejik bir nitelik, hem de politikalar bazında çeşitlilik sağlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu durumda plancı öncelik belirleyen, denge oluşturan ve müzakere sağlayan bir role bürünmektedir. Ancak mevcut siyasal biçimlenişte plancının bu rolünü sürdürebilmesini sağlayabilecek bir durum var mıdır? Plancı bu rolünü yerine getirebilecek gerekli olanaklara, haklara, yasal dayanaklara sahip midir? Bu sorulara yönelik değerlendirme, tartışma ve yanıt arayışlarının bu kongrenin amacına daha uygun olacağı kanısındayız.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki, küreselleşme süreci içinde kentler ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel özellikleri yönünden değişimler yaşamaktadır. Yaşanan bu değişimler yönetsel boyutta da yeni düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Yerelliğin ön plana çıktığı planlama mekanizmasında, yeni politikaların ve stratejilerin belirlenmesinde, plancının rolünü yerine getirebileceği siyasal ve politik olanaklar için arayışlara gidilmelidir.

Teşekkür ederim.

GİZEM AKSÜMER (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)

Merhaba. Ben konuşmamı iki ayrı 5 dakika olarak hazırladım, ilk 5 dakikada size planlamadaki siyasete dair problemlerden bahsedeceğim.

Öncelikle siyasetin anlamına gittiğimde, politics ve policy kelimeleriyle karşılaşıyorum, siyaset ve siyasa olarak. Bunun da tamamen Antik Yunandaki 'polis'ten geldiğini, bu yüzden de zaten kentle siyasetin birebir iç içe olduğunu görüyorum. Zaten tam bu noktada da planlamayla siyasetin birbirinden hiçbir şekilde ayrılmayacağını, siyasetin de yalnızca kentte yapılabilen bir şey olduğunu fark ediyoruz. Birtakım ilişkiler ağı oluşuyor kentte ve bunun yönetilmesi, ilişkilerin kurulması ve birtakım farklılıkların birbiriyle ilişki kurmasını da yine siyaset sağlıyor.

Şu an planlamada görebileceğimiz üç farklı sorundan bahsedebiliriz. Bunlardan ikisi birbiriyle çok bağlantılı bana göre. Birincisi, demokratik süreçlerin planlamada işlemeyişi. Burada yetkinin ve özellikle de sorumluluğun yalnızca plancıda ve kamu otoritesine kalması nedeniyle bir sorun yaşanıyor. Bir kere, öncelikle planlama gündelik hayatı düzenleyen bir süreç. Gündelik hayatı düzenleyen bir sürecin de yalnızca bir kişi ya da bir grup tarafından ele alınmasının çok mantıklı olmadığını düşünüyorum. Çünkü benim geleceğim eğer planlanıyorsa, bu bana sorulmadan yapılamaz. Birileri için bir şey yapmak ya da birileri için iyi bir şey yapmanın ne demek olduğunu sorguladığımızda da, yine o kişilerle bir iletişim, bir diyalog halinde olmadan, hiçbir planlama çalışmasının yapılmaması gerektiğine inanıyorum.

İkinci olarak da, bilgi ve teknikle ilgili bir problemin olduğunu düşünüyorum. Şu şekilde: Bilginin ve tekniğin yalnızca plancının elinde olduğu ve bunun hiçbir şekilde halkla paylaşılmadığını düşünüyorum. Bilginin üretilmesiyle ilgili bir problem var bu noktada. Bilgiyi yalnızca bir kişi mi üretir ya da üniversiteler bilgiyi nasıl üretirler? O soruyu sorduğumda da, bilginin aslında karşılıklı iletişimle oluşan bir şey olduğunu düşünüyorum, yani halktan da öğreniliyor ve halka da birtakım teknikler de öğretilir, onlardan da birçok şey öğrenilebilir. O yüzden bu bilgi ve tekniğin de tek taraflı olmaması gerektiğini düşünüyorum. Bu ikisinin Türkiye'de tamamen imkânsız gibi görüldüğünü düşündüğünüzü de biliyorum şu an için. Fakat ben bu demokratik süreçlerin ve katılımın işletilmemesini daha çok doğudaki devlet anlayışına da bağlayabiliyorum. Her şeyin devletten beklenmesi, bütün çözümlerin sanki kamu otoritesinde gizli olduğunun düşünülmesi gibi bir durum söz konusu. Bu iki tarafın da bir bakıma işine gelen bir süreç diyebilirim. Hem kamu otoritesi aklına eseni yapabiliyor, çok fazla fikir arasından seçim yapmak zorunda kalmıyor, yalnızca bir fikri hemen uygulamaya geçebiliyor. Zaten her şeyin devletten beklenmesi de, halktaki sorumluluk duygusunun olmamasını sağlıyor ve bu da bir bakıma halka kolaylık sağlıyor.

Fakat ben planlamadaki sorunlardan üçüncü olarak söyleyebileceğim ve hiçbir şekilde hoş görülemeyecek olanı; plancının sermaye odaklı çalışması bana göre (diğerlerini bir bakıma hoş görebiliriz diyorum, çünkü bu bir gelenek). Özellikle bu küreselleşme süreçleriyle kapitalizmin getirdiği mekânın metalaşmasından söz edebiliriz şu anda ve bu süreçte de

mekân tamamen sermaye odaklı yönetilmeye başlanıyor ve hiçbir plançının da yalnızca sermaye odaklı planlar yapmasını mantıklı göremiyorum. Fakat bunun da Türkiye’de çok fazla örneklerinin olduğunu düşünüyorum.

Benim şu an söyleyeceklerim bu kadar.

HALİME GÖZLÜKAYA (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Herkese merhabalar demek istiyorum.

Ben konuşmamı hazırlarken planlama ve siyaset ilişkisini eleştirel bir gözle değerlendirdim. Siyasetin planlama yaparken planlamaya olan etkilerinden söz edeceğim.

Planlama her türlü bilginin bir araya gelerek, ortak bir dil etrafında toplanmasından meydana gelmektedir. Bütün meslek gruplarıyla etkileşim içinde olan planlama, her türlü konu hakkında en azından genel bir bilgiye sahip olmalıdır diye düşünüyorum. Siyaset ise, geçen oturumlarda Sezai hocamızın da söylediği gibi, bir çatışma eylemidir. Uzlaşma geldiği zaman, siyaset ortak bir anlam kazanır ve yıkıcılığı ortadan kalkar. Planlama tamamen bir uzlaşma işidir, devlet ve halkın ortak bir dili olmalıdır diye düşünüyorum. İşte plancı bu ortak dili kuran kişidir. Planlama tüm meslek gruplarıyla etkileşim içinde olması gereken bir disiplindir ki, plancı yapacağı planlarda o yerde yaşayan halkın her türlü ihtiyacını, isteğini göz önünde bulundurarak, sorunlara en doğru çözüm kararını getirebilmelidir. Burada anlatmak istediğim, siyaset ile planlamanın bağlantısı asla göz ardı edilemez, çünkü sonuçta yapılan planların onay aşamasında yerel yönetimlerden geçmesi gerektiği ve bir bağlamda siyasete bağlı olduğu görülmektedir zaten.

Rant teorisine dönüşmesine yönelik öneriyle bağdaşık olarak baktığımızda, siyasal rantın doğrusal yanlışlığı; siyasi kişilerin yakın çevresiyle bağdaşık ilişkilerinin etkisiyle kentsel bir bölgenin değer kazanmaya başlamasıdır. Bu olayı siyasi boyutu olmadan değerlendirirsek, kentin gelişimi ve ihtiyaçlarının kente kazandırılması açısından iyi bir sonuç doğurabilir. Siyasetin şahsi emellere alet edilmesi şeklinde düşündüğümüzde de, kamu zararı gibi birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Kısacası plancı çok iyi analiz edip, tarafsız olmak zorundadır.

Siyasetin planlamadaki etkilerinin kötü örneklerinden bahsetmek gerekirse, imar yollarının birilerine rant kazandıracak şekilde uygulamaya geçirilmesi, nasıl olsa imar affı çıkacak diye gecekondulu / kaçak yapılaşmalarının artması, Kırşehir örneğinde de görüldüğü gibi, ili ilçeye çevirip, tekrar il haline getirilebilmesi ve kentsel dönüşüm adı altında kişisel menfaat ve tatminler içeren kamu yararını hiçe sayan projelerin uygulanması, planlamadaki siyaset boyutunu en iyi açıklayan örneklerdendir.

Siyasetin planlamadaki etkisi tabii ki bunlarla sınırlı değildir. Bunlar daha çok ön planda olanlardır ki, siyaset her zaman planlamanın içindedir.

Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyoruz.

Bu arada kongrenin açılışından bu yana, kongrenin internet sitesi olan www.sehircilik.org üzerinde buradaki salonda yapılan konuşmalar canlı olarak radyodan aktarılıyor. Şu anda da bu panele ilişkin olarak “soru yöneltebilir miyiz?” şeklinde bir not iletildi. Bu interaktif bölümde belki de böyle bir ilk gerçekleştireceğiz. Ama hoş da olabilir diye, ben kabul ettim. En azından sembolik de olsa birkaç soru oradan alabiliriz. Bu iki konuşmanın arasına girebilir.

Buyurun.

SEYİTHAN TEKİN (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Öncelikle bu kongrenin organizasyonunda emeği geçen herkese çok teşekkür etmek istiyorum ve burada olmaktan dolayı çok mutlu olduğumu belirtmek isterim.

Zamanımızın kısıtlı olmasından dolayı, siyaset ve planlama ilişkisinin biz öğrenciler tarafından nasıl algılandığını kısaca özetlemeye çalışacağım.

Biz şehir ve bölge planlama bölümü öğrencileri olarak, eğitim disiplinimiz çerçevesinde planlamanın kamu yararı ve etik kurallar çerçevesiyle yönlendirebileceğini öğrenmekteyiz. Fakat günümüz şartları dikkate alındığında, teorik olarak öğrendiğimiz bu kuralların uygulamada siyasi iradenin de etkisiyle bazı sıkıntılara düşmekte olduğunu görmekteyiz. Aslında son dönemlerde gerek merkezi yönetim, gerekse yerel yönetimler bazında planlama ilk defa bu kadar çok ele alınmaktadır. Merkezi yönetimin çalışmalarına baktığımızda, son 3 yıl içerisinde çeşitli kanunlar ve tasarılarla olayın hukuki boyutunun yapılandırma çalışmalarını görmekteyiz. Ancak bu kanun ve tasarılar arasında bir dil birliğinin bulunmaması, planlama adına işlevsel bir özelliğe sahip olmaması, istek ve ihtiyaca cevap verecek içerikte olmaması uygulama anlamında sorunlar yaratmaktadır.

Yerel yönetimlerin bu konuda yaptığı çalışmalara en iyi örnek bence, son dönemlerde oldukça gündemde olan kentsel dönüşüm projeleridir. Kentsel dönüşüm projeleri aslında yapılan uygulamalar çerçevesinde kendi içinde kavramsal bir dönüşüm de göstermektedir. Bu projeler olayın sosyal boyutu hiç hesaba alınmadan, sadece mekânsal bir düzenleme olarak günümüzde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu projeler son dönemlerde iptalleriyle gündeme oturmaktadır ve çok büyük emek, zaman ve ekonomik kayba sebep olan bu stratejik hataların ülkemiz şartları göz önüne alındığında fazla lüks olduğunu düşünmekteyim.

Sonuç olarak şunu dile getirmek istiyorum: Siyasi yargının planlamaya destek vermesi gerektiğini, ancak bilimsel olarak ele alınması gereken kararlarda ön planda asla olmaması gerektiği kanaatindeyim.

Teşekkür ederim.

MELİKE SARIM (İstanbul Teknik Üniversitesi)

Herkese merhabalar.

Ben bugün 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü olması nedeniyle burada bulunan herkesin ve tüm şehir plancılarının ve şehre gönül verenlerin şehircilik gününü kutlamak istiyorum.

Konuşmamın ilk yarısında, planlamanın siyasetle ilişkisini ortaya koyduktan sonra, ikinci yarısında da konuyla ilgili olarak merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin planlama üzerindeki etkilerini, arkadaşımızın da az önce belirttiği üzere, birtakım dönüşüm projeleri üzerinden, örnekler üzerinden değerlendirmeye çalışacağım.

Öncelikle konuşmama bir alıntıyla başlamak istiyorum; “Planlama özü itibariyle akılcı, sonuçları itibariyle müdahaleci bir süreçtir”. Bu bağlamda planlamanın akılcı rolünü, gelir ve toplumsal faydaların dağılımında eşitsizlikleri azaltıcı ve dengesizlikleri giderici hedefler konulmasıyla; müdahale yönünün ise, konulan bu hedefler doğrultusunda toplumun ve toplumsal kaynakların seferber edilmesiyle tanımlayabiliriz. Siyaset ise, bu kaynakların ve gelirlerin dağıtıldığı bir mekanizma, yani aktör olarak kabul edilebilir.

Planlamanın siyaset ve iktidar ilişkisini değerlendirdiğimizde, tarih boyunca mekânı denetim altına almanın en önemli araçlarından birisi olarak, plan ve haritanın kullanıldığı görülmektedir. Emperyalizm harita üzerinden gelişmiş, plan ise iktidarın düzenleme üzerinden denetim kurmasında ve gücünü göstermesinde etkin olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda planlamayı, hâkim iktisat ve siyaset yapma biçimlerinin bir aracı ya da onların ideolojilerini uygulama yöntemi olarak kabul edersek, plancının da çizgi ve söylemleriyle iktidara ve egemen iktisadi sisteme hizmet ettiğini düşünebiliriz. Bu noktada aklıma iki soru geliyor. Birincisi; plan amaç mı, yoksa araç mı olmalı? İkinci soru ise, bu ikilemde plancının rolü ne olmalı? Bu soruların cevaplarını herhalde aradaki tartışmalarda ve belki de sonda yapacağımız tartışmalarda konuşabiliriz.

Bundan önce Türkiye’deki duruma bakacak olursak, Türkiye’de planlamanın amacını siyasi kanallardan gelen isteklerin bilimsel ve teknik süzgeçten geçirilerek, plana yansıtılması olarak tanımlamak, ancak daha büyük pencereden iyi niyetle bakmak olabilir, çünkü başlangıçta böylesine iyi niyetlerle konulan hedefler, dönemin politik ve sosyal koşullarının gelişmesi sonucunda farklılıklar gösterebilmektedir. Türkiye’de planlama sürecinin genel olarak 1960 öncesi ve sonrası dönem ya da başka bir deyişle, 1960’ta DPT’nin kurulmasıyla planlı ve plansız dönem olarak ikiye ayırabiliriz. Ancak bu genel ayırım, bu dönemler içerisindeki siyasi, politik ve dışsal müdahalelere bağlı olarak gelişen uçurumları, eşitsizlikleri, planlamadaki, planlama sürecindeki dönüm noktalarını gözden kaçırmamıza neden olabilir. Bu nedenle İlhan Tekeli hocamızın da kongrenin açılış konuşmasında belirttiği üzere, planlama-iktidar, plancı-siyasetçi arasındaki ilişkiyi ortaya koyma bağlamında, 1960 öncesindeki tasarımcı planlama anlayışının, 1960’lardan sonraki disiplinler arası işbirliğini öngören bilimsel yaklaşıma, daha sonrasında da gelişen çok aktörlü, bireyselden çok kamu yararını gözetken yaklaşımdan, günümüzdeki katılımcı, demokratik ve karşılıklı etkileşimi öngören planlama anlayışına geçişi iyi analiz etmek gerektiğini düşünüyorum.

Türkiye'deki planlama sürecinde kırılma noktalarını sıralayacak olursak, 1930 sanayi planlarının yapılması, 1945'teki İkinci Dünya Savaşı, 1950 ve sonrası plansız dönem ve Demokratik Parti dönemi, 1960 Devlet Planlama Teşkilatının kurulması, 1961 Anayasası, 1963 ilk 5 yıllık kalkınma planı ve kalkınma plancılığı döneminin başlangıcı, 1980'den sonra kalkınma stratejisinden liberal politikalara geçiş, 1982 Anayasasında planlamanın devletin görevi olarak tanımlanması ve 2000'lere gelindiğinde, sıkça adından bahsedilen yerelleşme kavramının ortaya çıkması kırılma noktaları olarak sayılabilir. Ancak günümüzdeki bu yerelleşme söylemlerine rağmen, bugün kentlerimiz her dönemden daha fazla merkezi hükümetin baskısı ve yönlendirmesi altında bulunmaktadır. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar ve merkezi müdahaleler kentimizi daha çok rantın merkezi haline getirmektedir. Sonuç olarak gerek politik kaygılarla, gerek ideolojik düşünceler doğrultusunda, gerekse siyasi güç gösterme amacıyla tepeden, yani merkezden yapılan müdahaleler planlamayı yasal, hukuksal ve politik olarak amacından uzaklaştırmış ve güç gösterisi haline getirmiştir.

İkinci turdaki konuşmamda bu durumla ilgili olarak örneklere süremiz yettiğince yer vermek istiyorum.

Teşekkür ediyorum.

OKTAY KÖSE (Selçuk Üniversitesi)

Herkese merhabalar.

Ben bu konuşmamda, planlama ve siyaset ilişkisinde insan faktörü üzerinde durmaya çalışacağım.

Günümüzde yaşadığımız bütün problemlerin kaynağı insan, şehirlerimizde ortaya çıkan sorunlar da aslında temelde insandan kaynaklanıyor. Çünkü şehirlerin bir bitişe doğru gidişi kendiliğinden olamaz, şehri imar eden de, sorunlar yumağına çeviren de, sorunları yaşayan da insanlar. Günümüzde çok güncel bir konu var, sel felaketi. Buna dair benim aklıma bir soru işareti var, bunu sizinle paylaşmak istiyorum. Onlarca insan öldü, televizyonlarda duyduğumuz, dere yatakları imara açıldı, bundan dolayı insanlar sel altında kaldı. Düşünüyorum, acaba büyük bir işadamı veya yetkili bir kişi gelip, bu dere yatağında imara açılmış konutta kalır mıydı, bile bile ölümü göze alır mıydı? Sonra mecburiyetten insanların buraya yerleştiğine karar veriyorum, suçlunun buraları imara açanlar mı olduğuna, yoksa buralara yerleşen insanlar mı olduğuna, karar veremiyorum; yoksa suçlunun insanları ölümü göze alabilecek bir şekilde buralara iten zihniyet mi; bunu bulamadım.

Buna ilaveten kaçak yapılaşmadan bahsetmek istiyorum. İnsanlar seçim döneminde siyasetçilerin onlara rant sağladığını, oy uğruna bazı şeylere göz yumduğunu söylüyorlar. Aklıma yine bir soru geliyor. Acaba bunu sağlayan siyasetçi kadar, seçim zamanını bekleyen, gecekondular / kaçak yapı yapan insanlar da suçlu değil mi? Haydi gecekondular yapanlar mecburiyetten yapıyorlar, ekonomik durumları ancak buna elverdiği için yapıyorlar. İstanbul'un çoğu lüks semtinde olduğu gibi, her binaya bir kat daha çıkılmıyor mu? Burada suçlu, bunlara göz yumanlar mı, yoksa suç olduğunu bile bile bu katları çıkanlar mı?

Bir şeyden daha bahsetmek istiyorum: Orman vasfını kaybetmiş arazi diye bir tanım duyduk. Ama benim bildiğim kadarıyla, orman vasfını kaybetmiş arazi sadece o alanın çölleşmesiyle olur, yani günümüzdeki gibi işgal alanlarına konutlar yapılmasıyla, orman arazisi vasfını kaybetmez. Bir söz var, cesaret bazen bir saniye daha fazla dayanmaktır; ölüme de yol açabilir, hayat da kurtarabilir. İşte halk da yöneticilerini seçerken kendilerinin ustası olabilecek kişileri seçmesi gerekiyor benim gözümde, çünkü sadece kendi kararlarıyla kendilerinin değil, toplumun hayatını yönlendiriyorlar. Hocamın bir sözü vardı, doktorlar sadece bir kişinin hayatını kurtarır, şehir plancıları ve siyasetçiler bütün insanların hayatını kurtarır demişti. Bu sözü de burada kullanmak istiyorum.

Sözlerime son verirken, kaliteli yönetici tabiriyle ilgili bir örnek var, onu sizinle paylaşmak istiyorum. Yavuz Sultan Selim Memlûklere karşı çıktığı Mısır seferi sırasında Başveziri Sinan Paşa padişah zannedilerek, öldürülüyor. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim şu tarihi sözleri söylüyor: “Keşke Mısır’ı fethetmeseydik de, Sinan Paşa yaşasaydı.”

Teşekkür ederim.

SELCAN ÖZDEMİR (Gazi Üniversitesi)

Herkese merhabalar.

Biz planlama, siyaset ve siyasalar konusunda bazı başlıkları irdeliyoruz. Bunların başında siyasal iradenin yaşadığı karmaşayı görüyoruz. Günümüzde Türkiye’de, bölge ve gelişme planları yapılırken belirgin bir şekilde yaşanan yetki karmaşasının, Türkiye kentlerini geriye götürmekte ve planlamanın eylem alanında en büyük engellerden birini teşkil etmekte olduğunu görüyoruz.

Hâlâ Türkiye’de yapılacak planın yasalarla tam olarak, hangi kurum tarafından yapılacağı belirlenmediği için, bugün planlanması gereken birçok kent, henüz plan için bu sorunun aşılmasını beklemektedir. Kurumlar arası ilişkinin ve siyasal alanın zayıflığının sonuçlarını birçok kentimizde olumsuz olarak görmektediriz.

Bir başka sorunu ele aldığımızda, yerel yönetimlerin planlamaya etkisine bakıyoruz. Günümüzde kentler planlama konusunda büyük sorunlarla karşı karşıya. Bunların başında çarpık, düzensiz kentleşme veya ulaşım, sosyal ayrışmanın kent üzerindeki olumsuz etkileri ve benzeri konuları sayabiliriz. Bizce ülkemizde kentlerde yaşanan bugünkü açmaz, planlamanın veya yapılan planların yetersizliğinden değil, daha çok yerel yönetimlerin plancılar üzerinde, planlamayı bilmeksizin yaptıkları baskılardan kaynaklanmakta olduğunu düşünüyoruz. Bu da, kent planlamanın zayıflığı değil aslında, yerel yönetimlerin ağırlığıdır diye düşünüyoruz.

Günümüzde planlama çok büyük bir rant aracı olarak görülmekte ve birçok çıkar grubu bu aracı kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak, kentlerde yaşanan bu sorunu göz ardı edebilmektedir. Bu yüzden günümüzde felaket diye nitelendirdiğimiz deprem ve sel gibi birçok doğa olayının olumsuz sonuçlar doğurmasının asıl sebebi, planlama ve ilkelerinden yoksun, tamamıyla ekonomik ve benzeri kaygılar göz önünde bulundurularak yapılan, keyfi imar düzenlemelerinden kaynaklandığını düşünüyoruz.

Planlama ile diğer disiplinler arası ilişkiye baktığımızda ise, yaşanan sorunların aşılmasında ve kent gelişmesinde bizce, planlama lokomotif görevi görmeli ve diğer disiplinler ise bu lokomotifin açtığı yolda ilerleyen vagonlar niteliğinde olmalıdır. Şöyle ki, biz plancıların yaptığı üst ölçekten gelen planlar tutarlı olacak ki, diğer disiplinlerin yaptıkları da tutarlı bir yol izleyebilsin. Bu yüzden bizce planlama, çok disiplinli değil, bunun tam tersine tek disiplinin koordinesinde, diğer disiplinlerin aktif birlikteliği ile yürütülen bir çalışmadır. Sorun şudur ki, Türkiye'ye baktığımızda, planlama bina mimarlığı olarak algılanıyor olabilir. Hâlbuki kent binaların toplamı değildir. Bina ne kadar iyi olursa olsun, binalar arası ilişki, sosyal donatı yeterliliği, açık, yarı açık, kapalı alanların yer seçimi ilişkileri doğru kurgulanmadığında, bu kentin iyi ve gelişmiş olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Bu noktada kent plancısı, diğer disiplinlerin koordinasyon rolünü üstlenmek zorundadır. Bu durumda, diğer disiplinlerin biz plancılar yanında olmaları gerekmektedir. Ancak bu istek tekniğimize müdahale niteliğinde değil, sadece plancıların planlama ilkelerinin yerel yönetimlerin baskısından kurtulup, rahatça uygulamalarına yönelik destek olmaları yönündedir. Aslında bu yerel yönetimlerin baskılarından kurtulma isteği, sadece plancılar için değil, diğer disiplinlerin de kent içinde kendi ilkeleri doğrultusunda çalışabilmeleri içindir. İşte bunun için yerel yönetimler de kent plancılarını benimsemeli ve yapılan planlar da plancılara bırakmalıdır diye düşünüyoruz.

Siyasetçilerin hedefi de, hem şimdiki, hem de gelecekteki toplumun beklentilerine cevap vermek olmalıdır. Bu hedefte bizim rolümüz ne olacak diye baktığımızda, plancının bir ayağı belki bir siyasetçi ile birlikte olmalıdır. Peki, bu nasıl olacak; ya bizler plancılar olarak siyasetçi olacağız ya da karar merciinde bulunmalıyız. O zaman biz plancılar daha şimdiden işin başında mesleki birlik bilincine ulaşmış, toplum olarak şuna karar vermeliyiz: Önemli olan, kentlerin daha yaşanabilir bir yer olması değil mi? Eğer hedefimiz buysa, herhangi bir siyasi görüşten ziyade, plancı büyüklerimizin bize aktardığı ve bizim geliştirdiğimiz hedeflerin gerçekleşmesi esas hedefimiz olmalıdır. O zaman biz plancılar her siyasi hareketin içinde olmalıyız. Her siyasi hareketin içinde, büyüklerimizin bize emanet ettiği ve bizim geliştirdiğimiz hedeflerin gerçekleşmesi için çalışmalıyız. Plancılar olarak tam bir mesleki birlik bilincine ulaşmış olursak, hangi siyasi hareket iktidarda olursa olsun, her zaman plancılar icranın içerisinde olacaktır diye düşünüyoruz ve diğer plancılarla da koordineli bir çalışma sağlanacaktır. Planlamanın siyaset ile ayrı olmadığını görüyoruz.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Bu ülke Atatürk tarafından bizlere, yani gençlere emanet edilmiş olan bir ülke. Bizler de bu emanete gözümüz gibi bakabilmek için, kendi disiplinimizi doğru bir şekilde uygulamamız gerekiyor. Bunun için de hem büyüklerimizin, hem de siyasetçilerimizin bize bu konuda sonuna kadar destek çıkılmalarını bekliyoruz.

Teşekkür ederim.

BAŞAK ZEKA (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Hepinize merhabalar.

Biz de bugün genel olarak planlama, siyaset ve siyasalar ilişkileri bağlamında Türkiye'de planlama anlayışını ele alıp, son yıllarda ön plana çıkan stratejik planlamadan bahsetmek

istiyoruz ve bu stratejik planlamaya ilk önce değinip, bununla beraber ortaya çıkan sorunlardan stratejik planlamanın nasıl ele alınması gerektiğinden bahsedip, bu koşullar altında planıcının konumunu tartışmak istiyoruz.

Bize göre planıcının asıl görevi, mevcut problemlerin tespit edilmesi, bunların tanımlanması, bu problemlere müdahale edilmesi, bunların denetlenmesi ve etkileşimde olan paydaşlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi olmalıdır. Halbuki günümüzde ise, farklı planlama alanlarında farklı aktörlerin ve otoritelerin bulunduğunu ve bunlar arasındaki yetki sorunu yaşandığını görmekteyiz. Bu anlamda planlama yaklaşımımızın sorunlu olduğunu düşünürsek, bu sorunun çözümü için yeni modellerden bahsedebiliriz ki, bu da söylediğim gibi stratejik planlama olabilir ve eğitimimiz süresince de en çok üzerinde durduğumuz bir planlama yöntemi stratejik planlama.

Türkiye’de süregelen kapsamlı işlevsel planlama anlayışı yerini planlamada esnekliğe yer veren ve denetleyebileceğiniz kadarını planlamak anlamına gelen stratejik planlamaya bıraktı. Fakat esneklik, işlevsellik açısından bizlere avantaj sağlarken, denetleme bakımından ise bir ikilem yarattı. Ama asıl tartışmamız gereken nokta, bize göre Batının ürettiği bu stratejik planlamayı, doğrudan bulunduğumuz koşullarla ne kadar örtüştüğünü anlamadan, alıp uygulamamız doğru mu? Bunu tartışmak istiyoruz. Çünkü Batıda bu yaklaşım önerildiği dönemde problem üzerinden planlamalar geliştirilirken, bizde ise aynı planlama yöntemi problematik düzeyinde planlar gelişmesini sağlıyor ya da planların o düzeyde gelişmesine çalışıyoruz. Ancak ülkemiz gibi gelişmekte olan bir ülke için Batı örneğinden yola çıkmak ne kadar doğru? Bizim gibi sosyal, ekonomik ve mekânsal anlamda insanca yaşama koşullarında hâlâ ikili yapı gösteren bir ülke açısından, bizimle aynı sorunları paylaşan Brezilya, Arjantin gibi diğer gelişmekte olan ülkelere bakmamız daha doğru olmaz mı diye sormak istiyorum. Açıkçası içinde bulunduğumuz durumda şehircilik bağlamında Batıya bakmamızın bizi çok fazla ileri götürmediğini ve hatta sorunları çözmede yetersiz kaldığımızın göstergesi değil mi? Belki de temelde yapmış olduğumuz hatanın, stratejik planlama olgusunu doğrudan ele alıp, koşullarımıza göre yorumlamadan ve kendi özgün, kendimize bakarak özgün bir yaklaşım getirmeden kabul etmemizden kaynaklanıyor diye düşünüyoruz.

Bu durumda da şöyle sormak istiyorum: Denetleme ve yetki sorunlarının çözüldüğü, sadece fiziksel boyutta kalmayan, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkileri de kapsayan bir planlama yaklaşımı önerilebilir mi?

Burada da sözü arkadaşşıma bırakmak istiyorum.

EZGİ ORHAN (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Başak’ın da belirttiği gibi, stratejik planlamanın getirdiği esneklik boyutu, planlama sürecinde çoklu aktörler sisteminin gelişmesini sağladı. Fakat toplu aktörlerin katılımıyla da ülkemizde bir yetki sorunu meydana geldi. Aslında bu noktada yeni bir planlama modelinin önerilmesinin gerekliliğinin nedeni, Türkiye’de mevzuat ve yetki problemlerinin aslında birlikte ele alınmamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de her bölgenin ve her kentin kendine özgü

özellikleri ve yanı sıra kendine özgü problemleri varken, planlama yapılan her çerçevede denetleme yapılamaması çözümü tek tipleştirmektedir. Esasında imar mevzuatının gerekli kapsamda olduğunu düşünürsek, yaşanan bu sorunlara birtakım politik sebeplerden ötürü çözüm getirilememektedir. Dolayısıyla ülkemizde pek çok turizm bölgeleri, özel koruma bölgeleri, SİT alanları gibi özel bölgeler varken, bunlara karşı özel politikalar üretilmemesi ve burada çıkarıcı anlayışın güdülmesiyle, kentlerimizin artık tek düzeleştiğini ve kimlik-sizleştiğini görmekteyiz.

Mesela, buna bir örnek verecek olursak, İstanbul bugün kendine özgü kimliğine en çok sahip olan şehirlerimizden biri ve burada şu anda Dubai Towers gibi bir konu tartışılıyor. Peki, burada hata bu kuleleri yaptırarak olan şeyhe mi aittir? Aslında vizyonu dünya kenti olmak olan bir şehirde buna yönelik, bu yatırımları çekmeye yönelik birtakım politikalar ve projeler üretmeyen, üretemeyen plancının hatası diye düşünüyorum. Hatta burada esas konu, plancının hatasından çok, plancının etkisizleştirildiği yönündedir. Plancılar günümüzde artık belediye başkanlarının, hatta başbakanın kararıyla hareket eder bir konuma gelmiştir. Kısacası belediye başkanlarının fikirlerini meşrulaştıran araç olarak görülmektedir. Kamu yararı üzerine kurulan planlama anlayışı varken ya da planlama kamu yararı üzerine kurulmuş bir mekanizma iken, günümüzde kamu yararından söz dahi edilmemesi, plancının toplum içindeki duruşunu zedelemiş, zayıflatmış ve plancılara artık toplum içinde ikinci sınıf teknik eleman gözüyle bakılmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak konumuz bağlamında planlamanın ve plancının, iktidar ve piyasa arasında kaldığını ve bu durum karşısında plancının şehircilik ilkeleri bağlamında bir tavır sergilemediğini görmekteyiz.

Teşekkür ederim.

SERDAR SİMSAR (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Öncelikle öğrencilerin fikirlerine verdiği değerlerden dolayı katılımcılara çok teşekkür etmek istiyorum.

Dün Funda hocamız biraz rahatsızlanmıştı, ona da geçmiş olsun dileklerimi sunmak istiyorum.

Ben bu kapsamda halkın siyaset aracılığıyla planlama sürecine katılmasından bahsedeceğim, daha doğrusu halk, siyaset ve planlama üçgeni arasındaki ilişkiden bahsedeceğim.

Türkiye’de halkın kent planlama sürecine etkin ve bilinçli bir şekilde katıldığı görülmemektedir. İmar yasalarında halkın planlama sürecine katılmasını engelleyici bir hüküm bulunmamasına karşın, bu sürece katılımın zorunlu kılınacağı bir yasal düzenleme de bulunmamaktadır. Halkın planlama sürecine katılması ne kadar doğru diye bir soru aklımıza geliyor, çünkü halkı oluşturan bireyler çoğu zaman kendi bireysel çıkarlarını toplum çıkarlarından daha ön planda tutabiliyor. Yani bireyler toplumsal bakış açısını bir kenara bırakıp sadece arsasına kaç kat imar gelmiş, ne kadar inşaat hakkına sahip olmuş gibi özelliklere daha ön planda yer verebiliyor. Zaten toplum çıkarlarının sınanabileceği gerek yasal, gerekse yaşamsal bir birikim de bulunmamaktadır.

Peki, bu kapsamda bireysel çıkarımı toplum çıkarının önünde tutan halkın, bireylerin toplama olarak halkın planlama sürecine katılması ne kadar doğru? Eğer katılacaksa, planlama sürecinin tamamında mı yer alacak; yoksa belli bir kısmında mı yer alacak, belli bir kısmı için onun fikrine mi danışılacak? Bu önemli bir soru.

Siyasetçiler tarafından baktığımızda, özellikle yerel siyasetçiler, yani belediye başkanları halkın planlama sürecine katılmasını nasıl desteklemekteler? Amaçları, “biz kentin geleceği konusunda halkın fikrini soruyoruz” diyerek sempati toplamak mı, halkı kullanarak planı yapana baskı yapmak mı, yoksa gerçekten etik bir şekilde insanlara kentin geleceği konusunda fikirlerini sormak mı? Siyasetçi kendi politikasıyla bağdaşan vaatlerde bulunur özellikle seçim dönemlerinde ve bunlar daha çok genellikle imar planları ve stratejik planlara ilişkin vaatler olur. Çok anlamadığı bir konu hakkında verdiği bu vaatleri gerçekleştirmek için plancıya baskı yapmaya başlarlar.

Halk tarafından baktığımızda, aslında halk planlama sürecine temsili de olsa katılmaktadır, çünkü planlar belediye meclislerinde kabul edilirler ve üyeler tarafından denetime geçerler. Halkın meclisteki temsilcileri planın oluşumunu etkileyebilirler, planlama sürecine katılabilirler aslında bir bakıma. Ancak meclis üyelerinin plan üzerinde ne kadar bilgiye sahip oldukları ve ne kadar toplumsal çıkarları göz önünde bulundurdıkları tartışma konusudur.

Ben bu konu hakkında bir örnek vermek istiyorum: özel bir büroda çalışma imkânı bulmuştum, meclis üyeleriyle bir toplantı yapma fırsatı bulmuştuk, bir toplantı yaptık bir plan üzerinden. Öğrencilik hayatınızda bakıyorsunuz ve de mezun olduğunuzda çok etik bir meslek ortamıyla karşılaşacağınızı sanıyorsunuz, ama o toplantıda çok büyük hayal kırıklığına uğramıştım. Biz planı anlattık, sunduk, sunularımızı yaptık ve meclis üyelerinin bizi eleştireceğini, toplumsal değerlerin savunulacağını düşünüyoruz, ama hiç de öyle olmadı. Düzenleme ortaklık payıyla, sosyal donatılar için kamusal alana aktarmak için bedelsiz olarak bir pay alma hakkına sahibiz kişilerin arazilerinden. Biz planda yüzde 35’lik bir pay almıştık. Yüzde 40’a kadar normalde alabiliriz, ama yüzde 40 bile yetmez aslında sosyal donatılar için, daha fazlasını alıp, kamulaştırabilirsiniz diye öğütler verirler hocalarımız. Ancak belediye başkanı bize tam tersini söyledi, “yüzde 35 çok fazla, ben bunu halka açıklayamam, kabul ettiremem, bunu daha aşağıya çekelim, inşaat hakkını daha fazlaya çıkaralım” gibi taleplerde bulundu. Meclis üyelerinin hali ise çok daha farklıydı. Onların derdi toplumsal çıkarı savunmak değildi, sadece kendi arazilerinin planda nasıl bir değişikliğe uğradığına bakmakla meşgullerdi.

Bu kapsamda siyasetin planlama sürecine olumlu katkısını sağlamak için ne yapılmalı? Ya planlama kriterlerini bir şekilde siyasetçiye aktarmak ve bu konu hakkında daha çok bilgiye sahip olmasını sağlamak gerekmekte ya da plancıyı daha güçlü kılmak gerekmekte? Bu konu hakkında Semahat hocamızla da konuşmuştuk, plancıyı nasıl güçlü kılabiliriz diye. Meslek odalarının gücünü artırabiliriz ya da etik olmayan plancılara yaptırımlar uygulayabiliriz. Bu şekilde belki siyasetçi de, plancının onaylayamayacağı taleplerde bulunmamış olur.

Halkın katılımının ise, eğitimle çok sıkı bir ilişki içinde olması gerekir. Ancak eğer halkın katılımını eğitim için bir fırsat olarak değerlendirebilirsek ve insanların yaşadıkları yerle ilgili daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlarsak, o zaman halk, alması gereken kararlara daha farklı bir bakışla yaklaşacaktır. Dolayısıyla plandan ve siyasetçiden talepleri bireyselin üzerine çıkararak, toplumsallaşabilir.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkürler.

Böylelikle kısa kısa konuşmalarla ilk turu tamamlamış olduk. Şimdi söz salonun.

Buyurun.

AHMET BAŞ (İstanbul Teknik Üniversitesi Üçüncü Sınıf Öğrencisi)

Teşekkür ederim.

Öncelikli olarak bütün arkadaşlarımız kamu yararından ve kamusal alandan, kamusal faydadan söz ettiler. Ben burada bir kavram çelişkisi olduğunu düşünüyorum. Türkiye’de hiçbir zaman kamu yararı göz ardı edilmemiştir, her zaman kamu yararı vardır, her koşulda kamu yararı vardır, fakat halkın yararı yoktur. Bunun bir ayırımının yapılması gerektiğini düşünüyorum, çünkü kamusal alan devletin alanıdır ve devlet bizde kutsallaştırılmıştır ve bu yüzden kutsal olan bir şeye asla dokunulamaz. Ama “halkın yararı var mıdır?” sorusunun düşünülmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü devlet ve halk her zaman için bu ülkede karşı karşıya getirilmiştir. Mecliste olsun, az önce arkadaşımızın söylediği gibi belediye meclislerinde olsun, yerel yönetimlerde olsun, her zaman için öncelik devlete verilmiştir. Ama biz şunu hiçbir zaman düşünmemişizdir ki, devlet halk içindir; yani bizde tam tersi olmuştur, halk devlet için gibi bir fonksiyon ele geçmiştir. Bu noktada ben bunu sormak istiyorum, yani kamu yararı mı önceliklidir, halkın yararı mı önceliklidir? Bu soruyu genel herkese sormak istiyorum, ama genel olarak Gülnur arkadaşşıma sormak istiyorum.

Daha sonra Oktay Köse arkadaşşıma bir soru yöneltmek istiyorum. İnsan kavramından söz etti. Yine aynı şekilde bu dünyanın gerçeğidir, artık dünyada insan merkezli bir yönetim vardır, yani her şeyde insanın ön planda olduğu, insanın çıkarları, daha ziyade ben merkezli bir algılayış vardır. Bu yüzden de insanlar ben merkezli düşünmeye başladıktan sonra, karşısındakinin ne düşündüğü çok da önemli değildir. Hani toplumsal fayda diyoruz, toplum çok da önemli değildir; çünkü biz toplumun bireylerden geldiğinin farkında değiliz, bizim için toplum bizden ibarettir, yani ben varsam toplum vardır, o halde benim çıkarım her şeyden önce gelir gibi. Acaba ben diyorum, insanı merkezden mi çıkarsak, yani bir eksene mi oturtsak? Bir şeyin eksenine oturtsak ve insanlar bu eksende dönseler ve böylelikle merkezdekinin başka bir şey olduğunu, toplum olduğunu anlasalar diye düşünüyorum. Çünkü herkes merkez olunca çözüm üretmek bayağı güçleşiyor diye düşünüyorum. Oktay arkadaşşıma bunu soruyorum, acaba insanı merkezden mi çıkarsak?

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Biz teşekkür ederiz.

Bu arada mikrofon dolaşırken, hemen internet üzerinden gelen bir soruyu aktarayım: Sercan Sarıkol, Dokuz Eylül Üniversitesi yeni mezunlarından, Ankara'dan soruyor: Tüm katılımcılara teşekkür etmiş. "Planlamanın siyasi bir eylem olduğu günümüz dünyasında kaçınılmaz bir gerçektir. Bu gerçeklik içinde önemli olan, planlamanın siyaset içinde gerekliliği değil, değişen siyasi erkler karşısında direncinin artırılması olmalıdır. Sizce değişen siyasi erklerle karşı bağımsız bir planlama anlayışı, ülkemiz gerçekliğinde nasıl yapılandırılmalıdır? Geleceği oluşturacak bir nesil olarak, planlama öğrencileri bunun neresinde yer almalıdır?" Bu soru zaten ikinci turumuzun temel sorunlarından bir tanesiydi. Kendisine teşekkür ediyoruz.

Buyurun.

KEREM EKİNCİ (Mimar Sinan Üniversitesi)

Ben aslında bir soru sormaktan çok, birkaç gündür arkadaşlarla kendi aramızda konuştuğumuz ve rahatsızlığımı hissettiğimiz bir tespiti dile getirmek istiyorum.

Kolokyumun başlığı planlama, siyaset ve siyasalar. Aslında biz üç gündür dinlediğimizden biraz daha farklı bir beklentiyle kolokyuma gelmiştik. Türkiye'de aslında siyasetin ne kadar dışarıya bağımlı olduğunu daha sanırım hiç kimse dile getirmemi. Bu konuda birkaç kişi olarak bizim bir rahatsızlığımız var. Açıkçası Türkiye, kapitalist ülkeler tarafından sömürülen diğer gelişmekte olan ülkelerden çok da farklı bir durumda değil şu an. Bu açıdan aslında şunu düşünmeliyiz bence: Sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan bir meslek olan planlamanın bu sömürüye zarar verecek bir planlama anlayışını Türkiye'de ne kadar gerçekleştirebileceği. Bu kolokyum bence de, ben size katılıyorum aslında, bir fırsat, ama gerçekten ortaya şu an sorunları çözecek uygulamaya yönelik birtakım kararlar çıkartmazsak, bu fırsatı bence harcamış oluruz.

Bizim aklımıza birkaç konu gelmişti, ben onlardan da bahsedeyim. Az önce arkadaşlardan da dile getirenler oldu. Mesela, bu hükümet kararıyla planın delinebilmesi gibi bir durum söz konusu şu an Türkiye'de. Biz bununla, bunun engellenmesiyle ilgili bir karara varmak üzere burada belki konuşmalıyız veya Türkiye Cumhuriyeti Devlet Karayollarının Ulaştırma Bakanlığından bile bağımsız, kendi kararlarıyla karayollarının nerelerden geçeceğine karar verdiğini ve aslında biz ne kadar plan yaparsak yapalım, bütün Türkiye kentlerinin bu karayolları etrafında şekillendiği gerçeğini de burada oturup belki tartışmalıyız. Türkiye'de aslında çok daha dişe dokunur ve gözle görülür sorunlar var planlamada. Bu konuda biz biraz rahatsızız, bunlar pek dile getirilmedi ve bunlar dile getirilmeden ve bu konuda karar alınmadan da bu fırsat bizce kaçırılmış olacak.

Teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyorum.

Aslında tam da böyle bir müdahale bu sorunları aşmak üzere, belki gitgide artan tansiyon, hatta bu oturumdan sonra yapılacak forum bu anlamda katkılar sağlayacaktır diye düşünüyorum. Ama konuşmanın başındaki o özellikle hegemonyayla ilgili olan eleştirinize bir ölçüde katılamayacağım, çünkü en azından benim izlediğim bazı sunumlarda buna değinilmişti. Gerçi sunuş sahipleri belki bir açıklık getireceklerdir.

Buyurun.

ÖZGÜR BAL

Herkes merhaba.

Dün bölüm başkanlarının toplandığı sırada bir öğrenci atölyesi düzenledik. Kongrenin temasıyla ilgili konuşmaya çalıştık. Ortak tüm öğrencilerden gelen bir eleştiri vardı, yani burada bu kadar siyaset ve planlama, siyasetçi, plancı tartışılırken, bizim eğitim sürecimizde bizim siyasi bilgiler ile ilgili derslerimizin yetersiz olduğunu, eksik olduğunu ya da bunun özelinde bir ders olmadığını anladık, farkına vardık. Bu kadar tartışmanın içinde etik olsun, bilimsel yönden olsun, ahlaki yönden olsun, piyasaya ya da kamunun yararına yapacağımız işlerde buna göre donatıyoruz, ancak siyasetçinin karşısına ya da siyasetçiyle beraber yaptığımız işlerde plana etkide bulunduğumuz yönlerde siyaset açısından ne kadar donatılıyoruz? Bunun yetersizliği konusunda tüm öğrenci arkadaşlarımıza bir soru soruyorum.

NURAY ÇOLAK (Dokuz Eylül Üniversitesi Üçüncü Sınıf Öğrencisi)

Mimar Sinan Üniversitesinden katılan arkadaşımız planlamadaki problemleri tespit ederken bir problemden bahsetti. Plancının teknik ve bilgiyi elinde sadece plancının tutmasının problem olduğunu söyledi. 3 gündür burada konuşulan iletişimsel planlamanın uygulanmasında bir müzakere masası oluşturulacaksa ve bu masada herkes eşitse, plancı bilgi ve tekniği elinde tutmadıkça nasıl diğer aktörlerle eşit olabilir? Bu konuda ne düşünüyor, onu öğrenmek istiyorum.

ZEKİ YILDIRIM

Aslında üç gündür tartışıyoruz burada planlama ve siyaset ilişkisini, ama biraz basite indirmediğimizde olay çok daha net bir şekilde ortaya çıkacak. Özellikle planlama araçlarına baktığımızda, yani İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklerine baktığımız zaman, zaten merkezi ve yerel siyasetin bizim çerçevemizi ve sınırlarımızı belirlediğini görüyoruz. Bizim plan yaparken kullandığımız araçları zaten siyasi irade belirliyor. Dolayısıyla planlama ve siyaset ilişkisine baktığımızda, siyasetin direkt planlamanın üstünde olduğunu görüyoruz.

Bir de, şöyle bir kaos da var. Biz burada şehir plancısı olarak bulunuyoruz, ama bahsettiğimiz konular da genellikle imar planı olarak geçiyor. Aradaki bu kelime farklılığı da inanın, beni öğrenciliğimden beri rahatsız ediyor, çünkü bir şehir planından bahsetmiyoruz, genellikle hep imar planlarından bahsediyoruz. Öyleyse, biz imar plancısı mıyız, yoksa şehir plancısı mıyız? Aradaki fark zaten bu siyasi iradenin bizi yönlendirmesinden kaynaklanıyor.

Diğer konu da, özellikle Gizem arkadaşımızın söylediği bir söz aklıma takıldı. Başkalarının kendisinin geleceğini planlamasından ya da onun hakkında karar vermesinden rahatsızlığından söz etti. Tabii, burada Serdar arkadaşımızın söylediklerine destek olarak şöyle bir şey söyleyeyim: Yerel idarelerde çalışan arkadaşlar olarak, şimdiye kadar hiçbir şekilde, kendi parseli ya da kendi mülkiyetinde olan bir yerin sosyal donatıda ya da bir yeşil alanda kaldığı için ya da bunun bir kamu yararı ya da toplumsal bir fayda sağladığından dolayı memnun olan hiç kimseyle karşılaşmadık. Demek ki, toplum bilinci daha o düzeye gelmemiş. Gizem arkadaşımıza da şöyle bir soru sorayım: Özellikle halkın katılımının nerede olacağı ve ne düzeyde olacağıyla ilgili kafasında bir şekillenme var mı?

Teşekkür ederim.

CANDAN BÜYÜKETİ (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Merhaba.

Benim sorum Serdar arkadaşımıza olacak. Serdar konuşmasını yaparken bir örnek vermişti. Bu verilen örnek doğrultusunda plancının siyaset içerisindeki duruşu ne olmalıdır? Örnekte şöyle bir şey denilmişti: Meclis üyelerinin imar planına bakışı kendi arazileri doğrultusundaydı. Plancı planını yaparken kimin gönlünü hoş tutmalı? Kamu yararını mı gözetmeli, mensubu olduğu siyasi partinin üzerinde mi durmalı? "Kimin plancısı?" sorusuyla karşılaşacak mıyız ileride? Bunu öğrenmek istiyorum.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkürler.

Başka soru yoksa eğer, ikinci tura başlayalım. Yine isterseniz aynı sırayla devam edelim. Bu tur sırasında soruların da yanıtlarını verme şansınız var.

Gülnur Vuruşkan, buyurun.

GÜLNUR VURUŞKAN

Ben önce arkadaşımın sorusuna cevap vermek istiyorum. Başta bahsettiğim konu aslında tamamen kamusal yarar üzerine değil, hem siyasetin, hem de plancının toplumun üzerindeki sorumluluklarının kente etkisi üzerineydi. Ama soruya karşılık benim vereceğim cevap şöyle, ben kamusal yarar ve halk yararının kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığını düşünmüyorum. Soruda şöyle bir şey vardı, devlet halk için mi, yoksa halk devlet için mi vardır diye. Bence şu an Türkiye'deki problemlerin başında çıkar ilişkileri geliyor. Benim söylemek istediğim konu da buydu, plancı planlarını yaparken sorumluluğunun kendi işverene, yani yöneticisine mi olacağı, yoksa halka karşı mı olacağı ortadaki en büyük problemlerden bir tanesi. Ben devletin halk için olduğunu düşünüyorum. En azından iyi bir toplum düzeni yaratmak için, devletin halkın refahını, halkın çıkarlarını göz önünde bulundurarak, belli kararları vermesi gerektiğini düşünüyorum.

Bir de, şöyle bir bakış açısı var: devlet bir konuda bir şeye karar verdiğinde, halkın arasında belli kesimler mağdur kalabilirken, halkın devlet üzerinde böyle bir yaptırım gücü olduğuna ben inanmıyorum. Devlet, halkın verdiği herhangi bir karar yüzünden mağdur olmuş mudur bugüne kadar bilmiyorum. Ben şöyle bir örnek vermek istiyorum: şu an Türkiye’de bir kentsel imaj arayışı var ve bu konuda da kentsel mekânların pazarlanması yoluyla bugünkü küresel alana eklenmeye çalışıyoruz ve Türkiye küresel sermayenin önemini fark ederek, kendi yerelini pazarlamaya çalışıyor ve ilgiyi kendi üzerine çekiyor. Bunu da İzmir’den son zamanlarda çok sıcak bir örnekle vermek istiyorum: Çeşme Reisdere’de Norveçliler konut yapım için başvurdu ve araziye inceleyen Maliye Bakanımız yeni yeri çok uygun buldu. Arazinin toplamı 2500 dönüm ve buna karar verirken de öne sürdüğü geçerlilikler şunlardı: Konutları satarken Türkiye’nin çıkarlarında bunun iyi bir girdi olacağını savundu ve yılın her günü burada yaşayacak Norveçlilerin ülke ekonomisine hareket kazandıracığını öne sürmüştü. Ben bu konuda aklımda size sorayım, sizce bu konuda ezilen taraf halk ve Türkiye’deki araziler değil mi?

BEDRİHAN BAYKAN

Ben yaşadığımız kentten örneklerle ilişkin en gündemde olanı, Karadeniz Sahil Yolu hakkında konuşacaktım. Bu yolun yapım aşaması, şu andaki durumu, maliyetinin giderek katlanması üzerine.

Hopa’dan Sarp sınırına bağlanmak üzere yapılan duble sahil yolunun heyelan bölgesine yapılması sebebiyle şu anda tek şeridi kullanılmamakta. Sanırım, ek bir duble yol daha yapılması düşünülüyor. Bunun da maliyetinin oldukça fazla olduğunu biliyoruz. Örneğin, Arhavi’de yolun sahilden değil de, kent merkezinden geçmesine yönelik siyasetçi ve bilim adamlarının alternatif geçiş projeleri vardı. Bunlar ilgili idareye sunuldu, fakat hiçbiri kabul görmedi. Yol inşaatı birkaç kez mühürlenmesine rağmen, yeniden tekrar yapım aşamasına geçildi. Yine Fındıklı-Aksu geçişinde mahkeme kararından sonra SİT alanı olmaktan çıkarılan bölge, yol güzergahına dahil edildi. Yine Karadeniz’in sahil yolunun devamında Batum geçişinde sahillerin ne kadar da korunduğunu görüyoruz, ikisi arasında çok büyük oranda fark var. Burada yapılması gereken bana göre, bölgenin ekonomik oluşumunun ortaya konulması, örneğin turizme yönelik projelerin uygulanabileceği alanlar, vs düşünülerek hareket edilmeli. Sadece ulaşımın kolay olmasını sağlamak için diğer faktörleri düşünmeden duble yol yapımına gidilmemeli. Ayrıntılı biçimde düşünülüp, sorunların çıkmasına engel olabilecek durumlar oluşturulmalı.

Benim söyleyeceklerim bu kadar.

SEDA BAŞ

Öncelikle konular doğrultusunda, ben Kayseri mekânsal gelişim sürecinde planlama ve siyaset ilişkisini Kayseri’den örnekler yererek irdelemeye çalışacağım.

Orta Anadolu’da geçmişten bugüne siyasal ve ekonomik açıdan hep bir merkez konumunda olagelmış olan Kayseri, bu özelliğiyle önemli bir kültürel birikime de mekân oluşturmakta-

dır. Bu kentle ilgili yapılacak en önemli tespitlerin başında, kent kültüründe yerleşmiş olan ticaret geleneği ve sosyal anlamda çok kültürlü yapısı gelmektedir. Kentte yıllardan beri süregelen ticaret fonksiyonu geleneksel ve karakteristik bir fonksiyon olarak varlığını hâlâ sürdürmekteyken, Cumhuriyetten itibaren başlayan ulusal kalkınma hedeflerinin uzantısı olarak endüstri de kent ve ülke için başlıca etkinlik haline gelmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren planlı döneme geçilmesiyle, daha sistemli olarak yürütülen endüstriyel etkinliklerde 1970'li yıllardan itibaren ulusal ölçüğe varan etki alanıyla önemli ekonomik adımlar atılmıştır. 1980'lerden sonra büyüyerek, organize sanayi alanları ile mekânda yer bulan endüstri faaliyetleri Kayseri'nin günümüzde ulusal ve uluslararası çapta önemli bir merkez durumuna gelmesini sağlamıştır.

Kent, bugün geleneksel olarak süren ticaret merkezi olma kimliğini bir sanayi merkezi olarak da pekiştirmiştir. Kayseri, devlet mekanizmasının yönlendireceği araçlara çok da ihtiyaç duymadan, yerel inisiyatiflerle, kentleşme ve gelişmesini sürdürmüştür. Bahsettiğimiz endüstriyel gelişme tamamen yerel ekonomik olanaklarla sağlanmıştır.

Yine aynı şekilde yerel yönetim organlarının planları uygulamadaki kararlılığı, kentsel biçimlenişteki yeniliklerin mekânda oldukça hızlı bir şekilde yer tutmasını sağlamıştır. Hazırlanmış olan imar planlarının nitelikleri göz ardı edildiğinde, modernleşme süreci açısından kentin önemli aşamalar geçirdiğini söylemek mümkündür.

Kayseri Kenti için, geleneksel ve karakteristik bir diğer nitelik olan tek merkezli yerleşim dokusu, değinilen bu gelişmelerle birlikte varlığını sürdürmüştür. Öyle ki, Kayseri bu karakterini yalnızca kent makro formu içerisinde taşımamakta, aynı zamanda çevresinde yer alan küçük ölçekli kırsal yerleşmelerin de güneybirlik ilişkisi içerisinde olduğu bir merkez olarak oldukça özgün bir nitelik taşımaktadır. Günümüzde hizmet sektöründe sahip olunan potansiyeller doğrultusunda kent merkezi içerisinde büro faaliyetleri etkinliğini artırmış ve mekânsal bağlamda önemli ölçüde büyüme ve gelişme gözlenmiştir.

10.07.2004 tarihinde kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Kayseri Büyükşehir Belediyesinin sınırları valilik binası merkez alınarak, 50 kilometre yarıçapa çıkarılmıştır. Tabii, burada şu sorunun sorulması gerekmektedir: Büyükşehir belediye sınırını herhangi bir bilimsel dayanağı olmadan belirlemek ne kadar doğrudur?

Modern bir kentin mekânsal niteliğine sahip olan Kayseri'de kentlilik kültürünün geçmişten gelen gelenekler ve yaşam biçimiyle oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Sahip olunan ekonomik potansiyeller paralelinde modern yaşamın her türlü olanağından faydalanan kentliler, yerel değerlere bağlılık duygusu ve yerel yaşam biçiminin sürdürülmesi konusundaki dirençle kente özgü bir görünüm oluşturmuştur. Sosyal yaşam ve kültürel değerlere yönelik muhafazakâr tutumun kentsel mekânda yer bulduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Hızlı kentleşme sürecinde geleneksel kent dokusu oldukça büyük oranda yok olmuştur. 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başında oluşmuş eski kent dokusundan bugüne yalnızca birkaç sokak kalmış, bu alanın korunmasına yönelik etkinlikler ise ancak son yıllarda yaşama geçirilmeye başlanmıştır.

Tek merkezli kent karakterine sahip olmanın bir sonucu olarak, mekânsal yenilikler daha çok önceki kent dokusu üzerinde yer almış ve bu durum geniş çaplı yenileme gayretlerine yol açmıştır.

Planlama mekanizmasında yerel yönetimlerin oldukça yoğun bir siyasal güce sahip olması, mekâna ait dönüşüm projelerinde ciddi sorunları ortaya çıkarmaktadır. Buna örnek olarak, Kayseri’de meydan düzenlemesi ve rayiç sistem olarak verilebilir. Kentte yer alan aktörlerin ve kentlilerin alınan kararlardan habersiz kalması, planlama ile siyaset ilişkisini ne kadar topluma yansıtılabildiği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Giderek yoğunlaşan küresel ilişkiler ortamında, yerel değerler ile varolma ve yaşamın yarattığı gerilim kent için bugünün ve yakın geleceğin önemli bir sorunu olarak önümüzde durmaktadır.

Teşekkür ederim.

GİZEM AKSÜMER

Ben önce sorulan iki soruya cevap vermeye çalışacağım. Bilginin yalnızca plancının elinde olup olmaması sorusunda, sanırım konuyu ben tam açıklayamadım. Çünkü benim bahsettiğim şey, bilginin de birlikte üretildiği bir süreçti aslında. Bilgi tek taraflı üretildiğinde bir problem çıktığını düşünüyorum. Bilgi güçtür diyorsak eğer, niçin bu gücü tek kişi elinde buldursun diye düşünüyorum, halkla bir iletişim halinde bilginin üretilmesinin her açıdan daha mantıklı olduğunu düşünüyorum.

Bu tam da diğer soruyla örtüşüyor, nasıl bir katılım süreci hayal ediyorum? Hayal ettiğim şey, aslında pek hayal da değil, anlatacağım örnekte de az çok uygulanmaya geçtiğini de görebilirsiniz. Bilginin birlikte üretildiği ve o aşamadan itibaren gerçekleşen bir katılım süreci. Ben de zaten herkesin kendi arsasının ne olduğunun düşündüğünün farkındayım, zaten her zaman da böyle olur. Fakat bunun ben daha çok bir güvensizlik ortamından kaynaklandığını düşünüyorum, yani arsanın arazinin yüzde 40’ını verdiğimde benim hayatım hâlâ güvencedeyse, bunu biliyorsam, bunun bilincindeysem, neden vermeyeyim? Sonuç olarak böyle bir güven kaygısından Türkiye’de daha tam olarak sağlıklı iletişimsel ortamın oturamamış olduğunu düşünüyorum.

Ayrıca kamusal alanla ilgili de benim söylemek istediğim bir şey var: Kamusal alan devletin alanıdır şeklindeki bir yaklaşıma ben katılmıyorum. Kamusal alan; sözün de, eylemin de birlikte üretildiği bir alandır şeklinde bir yaklaşımım var ve oradan bakıldığında da zaten, kamusal yararlar halkın yararının aynı şeyler olduğunu düşünüyorum.

Size yine bahsedeceğim şey, bu katılım süreçleriyle ilgili bizim içinde bulunduğumuz -bir proje demek istemiyorum, proje değil- bir deneyim, farklı alternatif bir deneyimden bahsedeceğim. Bu deneyim İstanbul Maltepe’de gerçekleşiyor şu an için ve burada bir kentsel dönüşüm projesi uygulanıyor. En başından uygulanmaya çalışılan bu proje, hiç kimseyi gözetmeyen, birtakım insanları yok sayan bir proje ve daha çok suç olduğunu bile bile ev kuran insanlarla, -İTÜ’den arkadaşın bahsettiği gibi, suç olduğunu bile bile oraya evlerini kuran insanlarla- ilgili bir projeydi aslında. Ben öyle olduğunu düşünmüyorum kesinlikle,

gecekonduunun suç olduğunu bilerek ev yapan insanlar olarak bakılmaması gerektiğini düşünüyorum. İlk yapılan projede bu insanlar yok sayılıyordu ve büyük bir bölümünün arsaları sermayeye aktarılıyordu diyeyim. Fakat buradaki insanlar biraz daha bilinçli ve gerçekten derant kaygısı gözetmeyen insanlardı ve 7 bin imzayla bu plana karşı çıktılar. Karşı çıktığı için plan iptal edildi ve Büyükşehir Belediyesiyle Maltepe Belediyesi yeni bir plan yaptılar ve buraya planda yalnızca kentsel dönüşüm alanı, kentsel yenileme alanı yazdılar ve plan notu olarak: "Bu plan, dernekler, yöre halkı, akademik üyeler, üniversitelerle birlikte yapılacak" şeklinde bir not düşüldü.

Böylece yeni bir sürecin içine girdik. Burada benim ilk konuşmamda da bahsettiğim, demokratik süreçleri, bilgi ve teknolojinin halkla birlikte, yani ortaklaşa bilginin üretildiği ve sermaye odaklı olmayan bir planlama çalışmasına doğru gitmeye çalıştık. Ortaya şöyle bir şey çıktı: Her sokaktan birer temsilci seçildi ve bu temsilciler toplanıp, mahalle konseyini oluşturdu ve biz bu yaz özellikle bütün bu temsilcilerle birlikte anket çalışmaları yaptık, yani her temsilci kendi sokağını inceledi ve bunun ileriki aşamasında da yine her temsilci, kendi sokağıyla ilgili çeşitli kroki çalışmaları yapacak ve bu şekilde bilgiyi beraber ürettiğimiz ve en başından itibaren halkın katılımının olduğu ve olabildiğince demokratik süreçleri işlettığımız bir çalışma olacağını düşünüyoruz. Ayrıca Büyükşehir Belediyesi ve Maltepe Belediyesi de bunu destekledi, bu bakımdan da katılımın aslında çok ütöpik bir şey olmadığını gördüğümüz bir deneyim bu.

Teşekkür ederim.

HALİME GÖZLÜKAYA

Bana verilen ikinci sürede, Isparta Kentinde benim gözlemlediğim kadarıyla planlamadaki siyasal etmenleri anlatacağım.

Isparta'da kentsel dönüşüm projesi adı altında bir pazar alanı projesi, siyasal iktidar açısından bundan üç dönem önce bir yarışmayla proje seçiliyor. Yarışmada birinci gelen proje uygulama aşamasında iktidarın değişmesiyle yarım kalıp, iktidara geçen yönetim bu projeyi devre dışı bırakıp, yarışmada derece bile alamayan bir projeyi devreye sokmaya çalışıyor. Daha sonra tekrar iktidarın değişmesiyle bu proje ve birinci olan projenin harmanlanmasıyla oluşturulan bir üçüncü proje daha uygulamaya sokuluyor. Bunun sonucunda şöyle bir soru soruyorum, her değişen iktidar yeni bir projeyi mi gerektiriyor? Bir sürekliliği ve devamlılığı yok mu bu sürecin? Bu örnekte benim asıl anlatmak istediğim, Çarşamba Pazarı adı altında oluşturulan projenin üç döneme yayılan ve üç ayrı proje olarak hiçbir şekilde de tam anlamıyla tamamlanamamış olması. Böylece kamusal anlamda, maddi yönden ve çevresel yönden kent birçok zarara sokulmuştur. Burada siyasetin, yerel yönetimin planlamaya etkisine dikkatleri çekmek istiyorum.

Diğer bir gözlemlediğim problem ise, Isparta'da yapılması düşünülen imar planı çerçevesinde Isparta'nın planlanmasını Ankara'da bir şirketin üstlenmesi ve oradaki şirket bir plan getiriyor. Bu plan doğrultusunda uygulama aşamasında bir sürü sorun ve halkın tepkisini

alıyor. 2600 dilekçeyle dava edilen bu planın iptali sağlanıyor. Buradan, Mimar Sinan Üniversitesi'nden arkadaşımızın da açıkladığı gibi, halkın ve halkın düşüncesinin de çok önemli olduğunu, plan kararları alınırken, sadece elimizdeki verilerin analiz ve sentez sonucuyla değil, halkın içinden alınabilecek tepkiler, oluşturulabilecek önerilerin de halktan alınması gerektiğini düşünüyorum. Halk ve planıcı, artı siyasetçiler de bunun içine katılabilir, uçtunun sistemli ve planlı bir şekilde çalışması bize daha düzenli, doğru ve sürdürülebilir planlar yapmamızı sağlayabilir.

Teşekkürler.

SEYİTHAN TEKİN

Konuşmamın ilk bölümünde de mevcut merkezi ve yerel yönetimlerin planlamaya ilk defa bu kadar çok yer verdiğinden bahsetmiştim. Bunun en somut örneklerini belki de hiç şüphesiz biz İstanbul'da yaşayan öğrenciler olarak görmekteyiz. İstanbul son dönemde bu anlamda çok hareketli zamanlar geçirmektedir. İlk defa Büyükşehir Belediyesi tarafından İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi adı altında bir planlama birimi oluşturuldu ve gerçekten çok önemli güçlü bir bilimsel kadroya sahip olan bu birim, planlama adına da çok önemli çalışmalar gerçekleştirdi. Bu birimin oluşmasıyla birlikte şöyle bir fikir uyanmıştı aslında, bilim ve siyaset bir arada, iç içe olacak gibi gelmişti en azından. Ancak siyasi iradenin bu bilimsel çalışmalara müdahalesinin gecikmediği görüldü. Üst ölçek planı henüz üretilmemiş olan kentin çeşitli yerlerinde parçacı olarak noktasal kararlar üretilmeye başlandı ve planın bütünlüğüne ve işleyişine direkt etki edildiği gözlemlendi.

Bu noktasal kararları biraz daha somutlaştırmak gerekirse, aslında basından da birçoğunuzun çok iyi bildiği kararları bunlar. Örnek olarak İstanbul'un çok önemli ve mutlak korunması gereken silüetine direkt etki eden Haydarpaşa ve Galata projeleri, kentin ulaşım ağının ve altyapısının kapasitesinin çok üzerinde yüklerle karşılaşmasını sağlayacak 4. Levent'te yapılması planlanan yabancı sermaye yatırımları ve İstanbul trafiğine çözüm önerisi olarak getirilen, fakat günümüz şartlarında sorunların artmasına neden olması kaçınılmaz olan üçüncü köprü projesi, bu siyasi kararların başında gelmekte ve belki de en önemlileridir. Bu büyük metropolün geleceğini ve dolayısıyla ülkenin geleceğini ilgilendiren bu kararların, bilimsel veriler göz önüne alınmadan, yalnızca siyasi irade tarafından verilmesi, telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğuracaktır mutlaka.

İstanbul gibi bir dünya şehrinin kendi değerlerine özgü kuralları olması gerektiğini düşünüyorum ve sonuç olarak şunu söylemek istiyorum: Planlama adına, insan adına, yaşam adına kaliteli bir kentsel siyaset istiyoruz.

MELİKE SARIM

Aslında biz Seyithan arkadaşımın ortak bir çalışma yapmasak da, -o YTÜ'den katılıyor, ben İTÜ'den- aynı konuda odaklanmış durumdayız. Çünkü aslında İstanbul'un gündeminde gerçekten bu dönüşüm projeleri yer alıyor. Ben de şunu ortaya koymak istiyorum: Planlama

ile siyaset ilişkisini belki de en iyi ortaya koyacak nokta, İstanbul açısından düşünüldüğünde, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın iki dönem önce İstanbul'un belediye başkanlığını yapmış olmasıdır. Türkiye'nin lokomotifini olan, 12 milyonluk bir kenti yöneten bir politikacının başbakan olmasının olumlu tarafları olduğu gibi, bu projelerde gördüğümüz gibi, -ki bu projeler merkezi yönetim odaklı- olumsuz taraflarının olduğu da düşünülebilir. Bu dönemde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olan Kadir Topbaş'ın söylemlerinde de dile getirdiği gibi; Başbakanın kendi döneminde yapamadığı icraatları gerçekleştirmek istediğini ve bunun için de belediyenin başbakan ile ortaklaşa çalıştığını belirtiyor. Bu da planlama ile siyaset ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır aslında. Bu işbirliği sayesinde kararların alınması kolaylaşırken, ortaya çıkan sorunlar aslında bu kararların içeriğine dayanmaktadır.

Süremiz kısıtlı, aslında ben projelerden biraz bahsetmek istiyordum, ancak zaten Seyithan biraz bahsetti. Şunu diyebiliriz ki, İstanbul için yapılması bir dönem kararlaştırılan projelerden, Dubai Towers İstanbul, Galataport ve Haydarpaşa Garı ve Limanı projeleri merkezi hükümet odaklı projelerdi ve içerikleri açısından İstanbul'un tarihi kent dokusuyla, silüetiyle, doğal çevresiyle, altyapısıyla ve yasal çerçeveye uyumsuzken, sosyal niteliği de tartışmaya açıktı. Aslında çelişki bugünkü merkezi yönetimin İstanbul'u çok iyi tanıdığı düşünüldüğünde, bu projelerle ortaya çıkmalarından kaynaklanıyor bence. Bu nedenle ister istemez plancının ve planlamanın üstünde farklı boyutların olduğunu da düşünüyor açıkçası.

Başta sorduğum sorulara dönmek istiyorum. Plan amaç mı, araç mı olmalı ve plancının bu iklimdeki rolü ne olmalı? Bu projeler bağlamında siyasetin planlamayı amaç değil, araç olarak kullandığı görülüyor. Plancının rolü ise, projelerin fikirlerini üretmek yerine, projeyi çizmekle sınırlandırılmış durumda. Plan sadece amaç ya da araç olmakla sınırlandırılmamalı, planlama ile siyaset ya da plancı ile siyasetçi arasındaki ilişki bilimsel çerçevede, ahlaki değerler ve estetik kaygılar gözetilerek dengelenmelidir. Bugün gelinen noktada, rant ve değer yaratmada, bunları dağıtma ve düzenleme işlerinin siyasallığı düşünüldüğünde, her çizgi ve kelimenin kentte yaşayan insanların geleceği üzerindeki önemi anlaşılıyor. Planlamanın bina ve çevresinin tasarımı noktasından bir yaşam biçimi tasarımına kadar uzandığı düşünüldüğünde de, bireysel olan ve ideolojilere dayanan siyasetin planlamayı bir araç olarak kullanıp, insanların yaşamlarını bu ideolojiler doğrultusunda biçimlendirdiği sonucuna varabiliriz.

Bir soru gelmişti, bana direkt değil, ama genel olarak hepimize gelmişti. Planlama eğitimindeki siyasi bilimler konusundaki eksiklik konusunda bir konuya değinilmişti. Ben de bu konuya katılıyorum. Genel olarak ben kendi üniversitemdeki durum için konuşursam, planlamanın araçlarının, yani yasal çerçevesi konusunda bilgilendiriliyoruz. Ancak Türkiye'deki siyasi süreçler konusunda, bu eğitim kapsamının eksik olduğunu düşünüyorum. Sanırım, bu genel olarak öğrencilerin genel sorunu, arkadaşımızın da dile getirdiği üzere. Bu da ülkemizin kent plancısı ihtiyacından doğan talebe üniversitelerin cevap vermesi durumunda ortaya çıkıyor aslında ve bu nedenle de genelde eğitim uygulamaya dönük olarak veriliyor diye düşünüyorum. Bunda da çözüm olarak herhalde bireysel çabalarımız olabilir ya da öğrencilerin böyle forumlarla, panellerle bir araya gelmeleri ve bu konuda konuşmaları, tartışmalarıyla gerçekleştirilebileceğini düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

OKTAY KÖSE

Ben de konuşmama Özgür abinin sorusuna cevap vererek başlamak istiyorum, “Derslerimizde niye siyasi bilimlerden daha fazla yararlanamıyoruz?” diye.

Aslında burada yine en temele inmek gerekiyor. Ta ilkokula dönersek, ilkokulda bizim aldığımız ders Hayat Bilgisiydi, “börtü böcek, çevre, ay, güneş”ti. Sonra ortaokula geçtik, çevre ve insan oldu. Çevreyi temiz tutalım, yere tükürmeyelim vs. Sonra liseye geçtik, vatandaşlık bilgisi oldu. İnsanlara saygı, insanlara sevgi üzerine dersler dinledik. Sonra üniversiteye geldik, bölümümüz itibarıyla çizgi çizmeyi kaba tabirle resim yapmayı öğrenmeye başladık. Biraz önce arkadaşlarımın dediği gibi, bu eğitim sistemini düzenleyenler bizi düşündürmüyor, bizi çalıştırmıyor, yani bize aslında bunlar zaten verilmek istenmiyor. Biz düşünmeyelim diye, ellerinden geleni yapıyorlar. Ezberci bir biçimde, her şey “hard disc”e yüklenir gibi, bizim beynimize yüklenmeye çalışılıyor; ama düşünce yok. Bir avukat veya bir hâkim, Ceza Yasasını ezberledikten sonra işi bitiyor, zaten yasalar belli yasaya uymak zorunda, bir önyargısı yok, bir şeyi değiştiremez zaten, ama plancı farklı eğitilmeli.

Burada siyasetçiyi hep kötüleyen örnekler geliyor. Ama bir örnek var. Ben Giresun Belediyesi'nde staj yaparken, köylerine yol isteyen vatandaşlar yol açmak için belediyeye başvuruda bulundular. Başkan yerinde incelemeye gitti, ben de merak ettiğim için gitmiştim. Yüzde 35 pay almak istedi, ama kimse kendi yerinden vermek istemiyor, dolayısıyla yol da yapılamıyor. Burada yol yapmayan belediye suçlu oluyor, ama yer vermeyen halk nedense fazla dile gelmiyor. Bir şeyleri eleştirirken, bazı şeylerin özüne inmek gerekiyor. Arkadaşımın biraz önce dile getirdiği, insanın benmerkezcilikten çıkması meselesi önemli. Ben de arkadaşıma şu teklifi yapıyorum: O benmerkezci insanlar acaba gerçek insan mı, yoksa insanlığın tanımı o mu? Belki çok ütopyik konuşuyorum şu anda, ama bir şeyler olacak mı, yoksa bir an önce olmalı mı, biz ne yapıyoruz? Biz yapalım ki, olsun. O yüzden insanı belli kutuplara çekmek değil, insanlığın gerçek tanımını bulmak gerekiyor. Fuzuli'nin bilgi kentinde, huzur kentinde yöneticiler varmış, orada yaşayan halkları varmış. Bunlar hep dile getiriliyor, ama hep -miş'li, -miş'li. Niye günümüzde olmasın? Belki de arkadaşlarımın dile getirdiği gibi.

Teşekkür ederim.

HİDAYET KANDEMİR

Herkese merhaba.

Konuşmamızın bu bölümde planlama, siyaset ve siyasalar konusunda Ankara'dan gelen planlama öğrencileri olarak Atatürk Orman Çiftliğini örnek göstermek istiyoruz.

Bilindiği gibi, Atatürk Orman Çiftliği Ankara içerisinde yaklaşık 4 bin hektar büyüklüğünde, hem doğal, hem kültürel miras niteliği taşıyan, oldukça önemli, ayrıca ekolojik bakımdan da Ankara'nın nefes alabileceği bir ortam olan, gerçekten çok büyük bir alan. Bizim ancak bu konuşmada Atatürk Orman Çiftliği arazisini örnek olarak göstermemizin nedeni ise, 17 Aralık 2003 tarihinde bu arazinin yasayla kurul ve kuruluşlara devredilmesinin istenmesiydi. Bu yasada arazi içerisinde yaklaşık 200 hektarlık alan Milli Savunma Bakanlığı, Tarım Köy

İşleri Bakanlığı ile Gazi Üniversitesi Rektörlüğü arasında belirlenen bedelle Gazi Üniversitesine, Karayolları Genel Müdürlüğüne ve Gençlik Spor Müdürlüğüne devredilecekti. Bugün ise, Büyükşehir Belediyesi tarafından bu plan yapılmış durumda, ancak plana baktığımızda, alanın 1/4'ü kadar bir alan, yaklaşık 1000 hektarlık bir alan hayvanat bahçesi olarak ayrılmış durumda. Bu ne kadar gerekli, dünyanın hiçbir yerinde hiçbir dönemde bu büyüklükte hayvanat bahçesi görülmemiş. Ayrıca planda yine 160 hektarlık bir alanın da kapalı spor tesisi haline dönüştürülmesi önerilmiş.

Bize ilginç gelen taraflarından biri de alanın bu şekilde paylaşılmasının istenmesindeki gerekçelerdi. Gerekçeyi tam olarak okuyorum, ilginç yanını siz de göreceksiniz. "Anayasanın gençliğin korunması başlıklı 58 nci maddesiyle sporun geliştirilmesi başlıklı 59 uncu maddesine gönderme yapılarak, gençlerin, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliğini ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı gelişmeleri amacıyla en etkili ve yararlı yöntem olan sporun geliştirilmesi ve kitlelere yayılması gerektiği, Ankara'da mevcut spor, saha ve tesislerin yetersiz olduğu, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü ve gençlik spor kulüplerince uygun taşınmazlara ihtiyaç duyulduğu ve özel mülkiyetle bölünen taşınmazlar arasında bu büyüklükte bir taşınmaz bulunmadığı için Atatürk Orman Çiftliği arazisinin bir bölümünün kuruluş amacı dışında -ki, bu gerçekten oldukça önemli bir nokta- sportif amaçlı kullanılması gerektiğini belirtmektedir." Ayrıca 5659 sayılı Yasanın 9 uncu maddesi, müdürlüğün bütün mallarını devlet malı saymış, ancak 10 uncu maddesi ise, Atatürk Orman Çiftliği taşınmazlarının devir ve kamulaştırılması için özel bir yasayla izin alınmasına bağlı kılmıştır. 1950-83 yılları arasında bu madde kullanılarak, sekiz ayrı özel yasa çıkartılmış ve çok büyük bir rakam gerçekten, Atatürk Orman Çiftliği arazisinin 2200 hektarı kaybedilmişti.

Araziyi bekleyen bir diğer tehlike de, bu satış ve devirlerle Atatürk Orman Çiftliği arazisi dışında bırakılan topraklarla ilgili olarak yabancılara taşınmaz mal alımına olanak tanınmasıydı. Aslında 1926 yılında çiftlikte kurulan çimento fabrikası daha sonra yabancı bir firma tarafından satın alınmış ve yine yasa ile mülk sahibinin işletmeyi istediği gibi kullanmasına izin verilmişti.

Kısacası, 50 yıl içerisinde bu devirler, işgaller, kiralarla arazi içerisinde özel adalar oluşturulmuş. Bunun Ankara'ya etkileri, çevreye etkileri tabii ki olumsuz yönde olacaktır. Bu derece ekolojik bakımdan önem taşıyan bir alanın böylesine tahrip edilmesi gerçekten Ankara için de büyük bir kayıptır.

Durum ortada, aslında söylenecek birçok şey var, ama biz şu üç noktaya dikkat çekmek istiyoruz: Birincisi, Atatürk Orman Çiftliği arazisinin bütün değerleri, biraz önce saydığımız bütün doğal, kültürel ve Atatürk'ün mirası olma niteliği bir kenara bırakılarak, sanki arazi boşmuşçasına planların yapılmasını; ikinci nokta ise, anayasanın belki zaafı, belki açıklarının kötü niyetli olarak değerlendirilmesi ve bunun tamamen çıkarlar doğrultusunda kullanılması; üçüncüsü ise, Atatürk'ün mirası ve Ankara'nın en önemli değerlerinden birinin bu şekilde yağmalarla yitirilmesi.

Bu noktada Gazi Üniversitesi olarak bundan iki yıl önce uluslararası yaz okulu kapsamında yapılan bir çalışma oldu. Bu ve bunun gibi çalışmalarda şu hedefler belirlendi aslında:

Yine Atatürk Orman Çiftliği üzerine yapılan bir çalışmadan, bu hedefleri size saymak istiyorum. Sürdürülebilir kentsel gelişme -ki, bu artık günümüzde oldukça önemli yer alan bir kavram, çünkü kentleşme baskılarıyla yitirilen tarım toprakları ve bunların değerinin tekrar kazanılması açısından daha da ön plana gelmesi gereken bir kavram belki de-. İkinci nokta, metropolitan alanlardaki doğal ve kültürel değerlerin korunması, yönetim politikalarının metropolitan düzeyde sorunlarla ilişkisinin incelenmesi, teori ve uygulamanın bir arada ele alınması. Yine bu da bölümümüzde sıkça rastlanılan bir eleştiri; bize proje dersinde oldukça yaratıcılığımızı zorlayan çalışmalar yaptırılmasına rağmen, uygulamaya geçildiğinde birçok kısıtlayıcıyla karşılaşmaktayız. Bu çalışmada bir diğer hedef ise, ulusal ve uluslararası deneyimlerin paylaşılması, analitik düşünme ve politik öğretme becerisinin edinilmesi.

Bizim dileğimiz, bu ve bu gibi çalışmaların, özellikle kent için bu kadar önemli alanlar planlanırken göz önüne alınması ve en azından Ankara'da yaşayan kentliler olarak bizim de bir söz hakkımızın olmasıydı. Umarım, bu dileğimiz dikkate alınır.

Teşekkür ederim.

BAŞAK ZEKA

Tekrar merhaba.

Biz de ilk turda bahsettiğimiz gibi, planlama anlayışının temelini kamu yararının, yani toplum yararının oluşturduğuna inanıyoruz. Planlama ve siyasalar arasındaki ilişkinin siyasetin de etkisiyle zayıflaması da, giderek kamu yararının unutulmasına ve dikkate alınmamasına sebep oluyor bizce. Ayrıca günümüzde yaşanan denetim ve yetki sorunları da, planlamayı sadece fiziksel mekanla kısıtlayıp, böylelikle sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin ya da bu boyutun göz ardı edilmesine sebep oluyor. İnsanca yaşama koşullarına ulaşmak amacıyla önceki dönemlerde yeni gelişme alanları önerilirken, günümüzde ise kentsel dönüşüm alanları ile daha noktasal anlamda alan belirleme politikası benimsenmiş durumda. Ankara'da da bu durumun en çarpıcı örneklerinden bir tanesi, Ulus tarihi kent merkezi. Büyükşehir Belediyesi tarafından Ulus; tarihi, kültürel, kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak belirlenmiş durumda. Ancak bu kararın alınmasıyla beraber bir dizi hukuksuz durum ve belirsizlik ortaya çıktı. Bu karar alınırken, Ulus sadece fiziksel boyutuyla ele alındı ve planlama bir rant aracı olarak görüldü. Ancak Ulus'ta varolan sosyoekonomik açıdan alt gelir grubunun yaşadığı kentin kuzey kesimiyle olan ticari ilişkisi, bu soylulaştırma projesi ya da kentsel dönüşüm projesi gerçekleştirilirken hiçbir şekilde dikkate alınmadı.

Diğer bir çarpıcı örnek ise, arkadaşımın da bahsettiği gibi Atatürk Orman Çiftliğiyle ilgiliydi. Ondan daha fazla bahsetmek istemiyorum. Yine burada gördüğümüz en çarpıcı çıkarım, bugün AOÇ arazisinin yaklaşık 1/3'lük kısmının AOÇ'ye ait durumda kalması. Burada da planda yer almasına rağmen, planlıların etkisizliği ve yine tepeden inme kararların hakimiyeti olduğunu görüyoruz. Yine bu noktada bireyselliğin ve plancının etkisizliğinden arkadaşım bahsedecek.

EZGİ ORHAN

Aslında burada kentimizde yaşanan örneklerden bahsetmemiz gerekiyordu, ama ben konuşmamın başında, plancılığın etkisizleştiğinden bahsetmiştim. Bununla ilgili yine eğitim sürecimizden bahsetmek istiyorum, çünkü bu öğrenci panelinde böyle bir şeye değinilmedi. Bölümümüzde gördüğümüz ya da görmemiz gereken ilişki sistemi, aslında biraz usta-çırak ilişki sistemi gibi. ODTÜ gibi şehir ve bölge planlamanın bölümünün ilk kurulduğu üniversite de dahil, bu tip ilişkilerin gitgide zayıflaması, hatta yok olması dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. Bizimki gibi, sosyal konular üzerinde çalışan bir bölümde bilgi birikimi ne kadar önemliyse, paylaşımı ve yayılması da o denli önemli. Ancak fakülte içinde disiplinler arası bağım, bölüm içinde ise sınıflar arası ve öğretmen-öğrenci ilişkilerinin zayıfladığı ve iletişim kopukluklarının oluştuğunu görmekteyiz. Halbuki farklı disiplinler arasında ilişki kurmanın hem öğrencinin kişisel gelişiminde, hem de kentlere vizyon üretirken, böyle bir iletişimin gelişmesinde ne kadar önemli yer aldığını görmekteyiz. Tabii bu da stratejik planlamanın getirdiği esneklik anlayışının eğitim alanına da yansması ve disiplinler arası ilişkilerin zayıflamasına neden olduğu görülüyor. Bu durumda plancının toplum içinde değişen ve zayıflayan konumuyla ilişkili olabilir mi sorusu gündeme geliyor.

Yine aynı şekilde bölüm içi uzmanlaşmada da, mesleki ihtisaslaşma ile farklı planlama anlayışlarına yönlendirilmemizden mi kaynaklanıyor diye düşünüyorum. Sonuç olarak, plancıların burada asıl düşünmesi gereken, ayrılan bu parçaları, bu ihtisaslaşma alanlarımızı nasıl tek bir planlama çerçevesinde bir araya getireceğimize.

Teşekkürler.

SERDAR SİMSAR

“Plancı, siyaset ilişkisi içerisinde nerede olmalı, kimin gönlünü hoş tutmalı?” diye bir soru vardı. Bence plancı siyaset içinde bir güç olmalı. Evet, siyasetçiyle karşılaştığımızda planlama üzerine bilgi birikimimiz daha fazla, bu konu hakkında daha güçlüyüz, ancak yetki anlamında plancı zayıf kalmakta ve giderek plancının işi yalnızca planın altına imza atan kişi olarak kalmakta. Planı yönlendirme ise daha çok siyasetçinin yetkisine verilmiş gibi gözükmekte.

Ben son olarak İnciraltı sorunundan bahsedeceğim. Konum olarak körfez çevresini sahil kenarından kuşaklayan yol ile kıyı arasında kalan bu bölge, korunmuş yeşil dokusu ile İzmir’in kent içinde kalan yegâne açık yeşil alanıdır. Dolayısıyla kent içinde kalan bu bölge hakkında geliştirilecek imar kararları da tartışmalara yol açmaktadır. Bir bölümü doğal SİT, bir bölümü tarım alanı kapsamında olan 470 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Bu bölge için 2002 yılında koruma planı yapılmış, o zamandan beri başka plan yapılmamış durumda. Turizm Bakanlığının yetkisinde olan alan için bir alışveriş merkezi ve hastane projesi var. Nedense herkes bu bölge için bir fikir üretme çabasına ya da belki de bir çıkar üretme çabasına girmekte. Bu kapsamda herkes bir söz söyleme ya da bir talepte bulunmaya çalışmış. Mesela, bahçe sahipleri “suya bor karıştı” diyerek, “toprak kurudu, tarım yapamıyoruz” diyerek,

arazilerinin imara açılmasını istiyorlar. Çevreciler ise, “bu cinayettir, son yeşil katledilmesin” görüşünü savunuyorlar. Bunun yanında bölgeye turizm tesisi yapılmasını isteyenler var. Golf sahası yapılmasını önerenler var, ki doğru İzmir’in yüzde 90’ı golf oynar, bizler golfü çok severiz (!). Kent içinde kalmış böylesi bir açık yeşil alanın, kentnin sosyal donatıları bu kadar eksikken, kent dışının, hatta ülke dışındaki birilerinin kullanımına açılması ne kadar doğru bilmiyorum, ben doğru bulmuyorum açıkçası. Bunun yanında İnciraltı’na denizden kanalların açılmasını önerenler var. Venedik’teki gibi gondollarla gideceğiz evlere, aynı zamanda bir belediye başkanı bunu öneren. Lüks, düşük ve yüksek yoğunlukta yapılaşmasını önerenler var. Buna karşın İnciraltı’nın bu kadar belirsizliklerine karşın, geleceğe yatırım yapanlar var ki biz bunlara arsa spekülâtörleri diyoruz. Bu haliyle fazla para etmeyen arazileri parsel parsel uygun fiyata topluyorlar. Burada nasıl bir çözüm üretilebilir açıkçası bilmiyorum. Büyükşehir Belediyesi bu kapsamda bir toplantı düzenleyecek. Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi Salonunda 9-12 Kasım arasında 4 günlük halka açık bir forum olarak düzenlenecek. Katılımcılara baktığımızda, Tarım, Çevre, Turizm, Bayındırlık bakanlıkları temsilcileri, bölge sınırındaki Balçova, Narlıdere belediyeleri, sivil toplum örgütleri, üniversiteler, muhtarlık ve halk olarak gözükmekte. İzmir Büyükşehir Belediyesinin bu girişimini gerçekten takdirle karşılayıyorum, ancak şüphelerim de yok değil. Halkın katılımını sağlıyorlar, ancak sadece arazi sahipleri gelirse, taleplerin bireyselleşeceğini düşünüyorum. Bu toplantıların karar için ne kadar bağlayıcı olduğunu da merak ediyorum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyoruz.

Değerli katılımcılar; süreyi 5 dakika aştık, son belki bir iki söze izin vererek, toplantıyı kapatacağım.

Buyurun.

SÜLEYMAN SİYAH

Üç gün süresince çok değerli katılımcılar kongrenin temasına ilişkin olarak burada fikirlerini bizle paylaştılar. Ancak benim fikrimce, bu panele yönelik bir eleştiri olarak, burada yalnızca şehir planlamadan, bu bölümden arkadaşlarımızın burada planlamayı tartışması ya da kongrenin genel temasına yönelik fikirlerini beyan etmesi biraz zayıf kaldı gibi düşünüyorum. Çünkü siyaset alanından da, ona yönelik diğer bölümlerden de insanların da eğitim alanında öğrenci olarak burada bulunması, bu panelde yer alması, karşılıklı bir fikir paylaşımının söz konusu olması kongreye katkı anlamında daha iyi olabilirdi diye düşünüyorum. Çünkü planlamanın yanında, bu kongre kapsamında ele alındığı gibi siyaseti kimlerin yapması gerektiği ve Türkiye’de siyaseti kimlerin yaptığı da tartışmamız gereken önemli bir soru ve de sorun. Biz plancılar olarak ise, yaptıklarımızı nasıl siyasallaştıracağımızı bilmiyoruz, böyle bir sorunla karşı karşıyayız. Hepimizin temel sorunu şu: Bir şeyler yapıyoruz, ancak

uygulama noktasına gelindiğinde, bunun değerlendirmesini yapan bir belediye meclisi ve bunun kararını veren bizim üzerimizde başkaları söz konusu. Böylece uygulama sürecinde işi tamamen elimizden almış bulunuyorlar ve tablo da farklı şekillerde resmediliyor. Bizim çoğu zaman istemediğimiz şekilde bir tablo ortaya çıkıyor. Bu anlamda yaptıklarımızı nasıl siyasallaştıracağımız sorunu bana göre çok önemli bir sorun. Bunun araçlarını nasıl oluştururuz, bunun üzerine düşünmek gerekiyor ve bunun da sırf planıcı olarak bizim değil, ilişkide olduğumuz tüm diğer alanların katılımcılarının da olduğu bir ortamda paylaşılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bu kongrede hep katılımdan söz edildi, katılımın önemli olduğuna dair fikirler tartışıldı, onun önemli olduğu söylendi. Ancak ben merak ediyorum, hangi çevrelerden katılımlar var, halk katılımı ne yönde bizim bu kongremize, o da önemli bir soru. Eğer biz plan aşamasında bir masa etrafında herkesi -ya da nasıl bir mekansa, nasıl tasavvur ediliyorsa- toplayıp da, herkesin eşit bir şekilde fikrini almak istiyorsak, onun belki başlangıç aşamasında bu kongrede de onların bu kongrenin genel temasına, ana temasına ilişkin olarak fikirlerini söylemesi ya da bakış açılarını belirtmesi de renklendirebilir, zenginleştirebilirdi diye de bir fikir ortaya koymak istiyorum.

Teşekkür ederim.

SALONDAN

Oktay arkadaşımızın kafası karışık, çok teşekkür ederim ona, benim de uyuyan kafamı çalıştırdı tekrar. Sanırım, insanlığı yeniden tanımlayabilir, çok derin sorular soruyor, çok güzel de soruyor. Çünkü biz bence tıkandık. Ben dün bir yerde de sordum, "peki planlamanın ilkeleri var diyoruz, nedir?" dedim. Bence planlamanın temel ilkesi, artık kamu yararı değil, yani değil derken, bu bize yetmiyor. Arkadaşımızın kafasını karıştıran da bu bence. Kamu yararı diyoruz, o zaman o 8 katı isteyen mi suçlu, veren mi suçlu ve bu soruları getiriyor, çıkmaza sokuyor. Bence adalet kavramını düşünmeliyiz.

Buradan da katılıma geçmek istiyorum. Mutlak adaleti tabii ki sağlayamayız, fakat en adaletli şekilde katılımı değerlendireceğim. Katılım deyince de, sadece masada oturmak anlamayalım, şu düzlemde bakalım. Maliyetlere ve faydalara katılım. Eğer toplum maliyetlere ve faydalara mümkün olduğunca eşit katılabilirse, istediğimiz, hayal ettiğimiz tabloya daha yakın olabiliriz. Buradan da yüzde 35, yüzde 40 meselesine geçeceğim. Olayları bu şekilde bence almamalıyız, biraz daha derin düşünmeliyiz. Tabii ki, adam arsasının yüzde 35, 40'ını vermek istemiyor. Niye? Çünkü adalete dönüyorum, ben dağ başında toprağımın yüzde 40'ını veriyorum, gayet eşitlikçi, merkezdeki adam da yüzde 40'ını veriyor, onun yüzde 60'ı 10 kat değer artışına maruz kalıyor, benimki hiç. O zaman biz bu rakamlar ve eşitlik gibi kavramlar konusunda, biraz daha pratikte ve adaleti irdeleyerek çözümlere gitmeliyiz. Ben Oktay arkadaşım da, biraz ilke, bir ilkesizlik ortamında belki buradan bir çıkış yolu bulabilir diye düşünüyorum. Mümkün olduğunca adalet, fayda ve yararın eşit dağılımı şeklinde.

OTURUM BAŞKANI

Bütün katılımcılara teşekkür ediyoruz.

FORUM

Forum Yöneticisi: BÜLENT TANIK

Tartışmacılar:

Osman GÜRÜN (Muğla Belediye Başkanı)

Osman KAVALA (İşadamı)

Perihan KİPER (Öğr. Gör. Dr.)

Oğuz OYAN (İzmir Milletvekili)

Erdem SAKER (Bursa Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı)

Remzi SÖNMEZ (Şehir Plancısı)

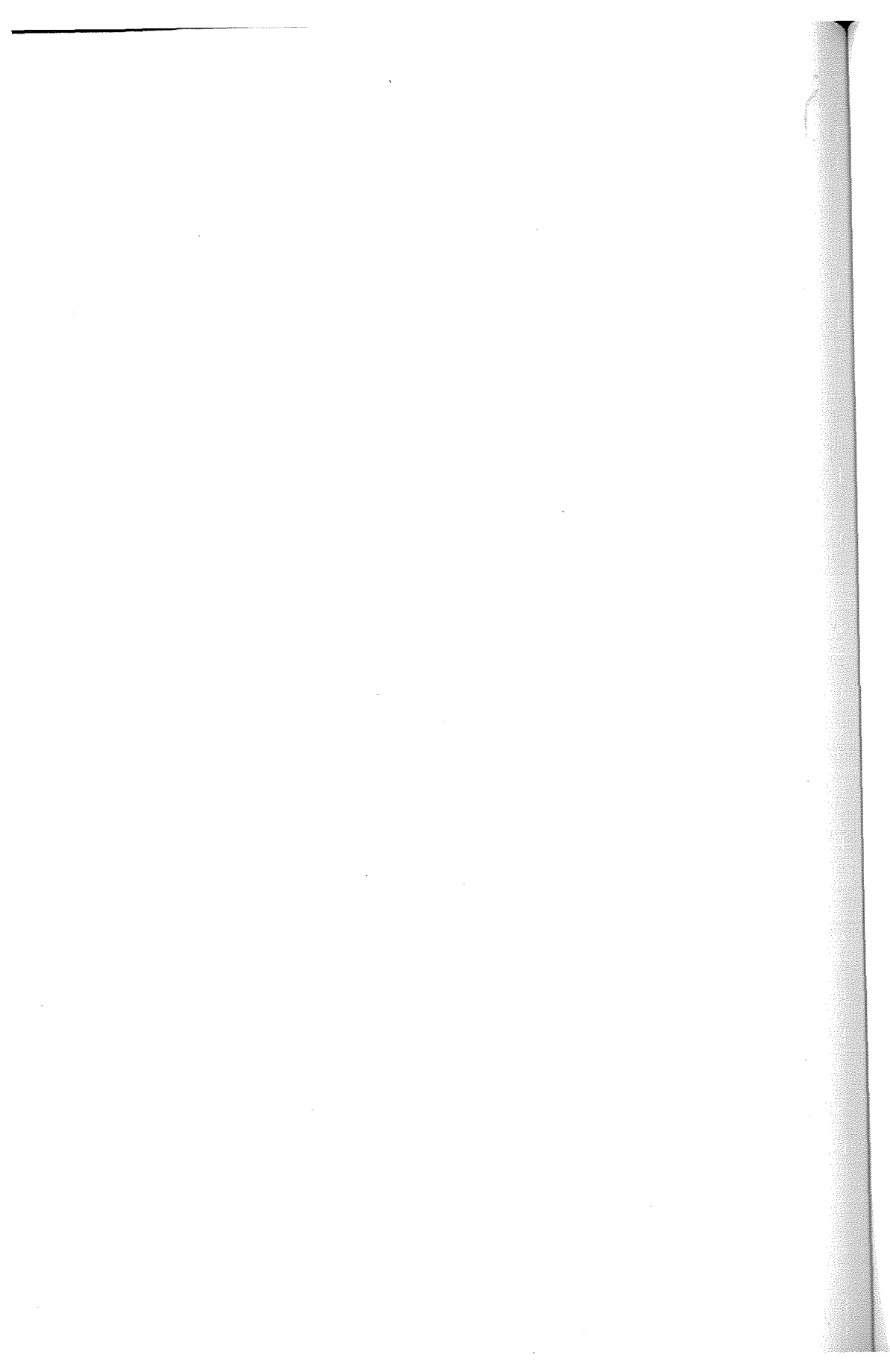
İlhan TEKELİ (Prof. Dr.)

Hasan TOPAL (İzmir Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı)

Muzaffer TUNÇAĞ (Konak Belediye Başkanı)

Enis YETER (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı)

OTURUM BAŞKANI

Merhabalar; hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Plancıları Odasının geleneksel olarak düzenlemekte olduğu, bu sene Dokuz Eylül Üniversitemizin konukseverliğiyle İzmir’de onlarla birlikte gerçekleştirilen 30. Dünya Şehircilik Günü ve bu şehircilik günlerinin beş yılda bir düzenlenen kongrelerinden altıncısında bugün “Planlama, Siyaset ve Siyasalar” temalı çalışmalarımızı tamamlamak üzere son oturumda bir araya geldik.

Üç gündür bu sıraların hemen tamamının dolduğu ve basamaklarda yer bulunamadığı oturumlar gerçekleştiren bir topluluk var. Bu topluluğun oluşturduğu buluşma ortamı bugün ülkemizin planlama pratiğinde ihtiyaç duyduğumuz günümüz sorunlarına can alıcı temel konulardan birisi olan siyaset alanıyla ilgili yaklaşımları irdeleyerek, çözüm bulmaya çalıştı. Bu geldiğimiz noktada da görüşlerimizi daha derleyip, toparlayacağımız, zenginleştireceğimiz alanımızın dışından değerli konuşmacıların da katkılarıyla ufukumuzun zenginleşmesine yardımcı olarak bir forum gerçekleştirmek istiyoruz. Forum adı üzerinde panelden, konferanstan farklı bir içerik taşıması gereken bir çalışma biçimi.

Forumun bu özelliğinden uzak kalmamak üzere, özellikle çağrılı konuşmacılarımızın ki, bunların sayısı 10 kişiydi, programda okumuş olduğunuzu düşünüyorum. Özel çağrılı konuşmacıların ötesinde üç gündür kongreyi yaşatan, ona ayak veren çok değerli şehir planıcıları ve şehir planlama mesleğinin değişik sektörlerinden gelen akademik çevrelerin çok değerli temsilcileri. Konunun ilgileri, uzmanlarından oluşan bir topluluk var. O topluluğun soluğu ve değerlendirmeleri, duyduğu ihtiyaçlar bu foruma yansımak durumunda olmalı ki, biz eksiklerimizi daha hızlı giderecek bir düzenleme yapmış olalım. Onun için, birazcık konuklarımızın rahatlarını kaçırarak bir düzenlemeye giriştik ve masa arkasında oturma yerine, onları masa önüne alıyoruz ve öyle bir düzenle salonla olan iletişimin daha aktif kurulabileceği bir mekânsal oluşumu elde etmeyi umuyoruz.

Mekânın çok pasif nötr ve ilgisiz, etkisiz olduğu konusu şehir plancılarının gündeminde olan bir konu. Onu ne kadar neyi düzenlemeye etkili ve güçlü olduğunu bildiğimiz için, hatalarımızın da dikilmesine devam etmemek üzere, öncelikle konuşma mekânımızı da bir amaca uygun olarak yeniden organize etmeye çalıştık. Bunun tabii, sandalyelerin rahatlığı konusunda bazı sıkıntılar yaratabileceğini düşünüyoruz, ama onun için ben 8 değerli konuşmacımızı kürsüye davet edeceğim. Onlardan özür diliyorum, arada belki soluk alacak neşeli ortamlar yaratarak, konunun ciddiyeti, planlama ve siyaset gibi biraz ürkütücü boyutlarını da azcık öteleyip, biraz korkmadan sağını solunu zorlayıp, yoklayıp, öğrenme sürecimizi iyileştirecek bir ilişki ve atmosfer yaratarsak, o rahatsızlığı da unutturmuş oluruz diye umuyorum.

Ben şimdi, değerli konuşmacılarımızı kürsüye davet ediyorum. Çok değerli arkadaşım isimlerini söylediler. Sayın Oğuz Oyan; Sayın Enis Yeter; Sayın Erdem Saker; Sayın Muzaffer Tunçağ; Sayın İlhan Tekeli; Sayın Perihan Kiper; Sayın Remzi Sönmez; Sayın Hasan Topal.

Tekrar hoş geldiniz, sizi sevgiyle selamlıyorum; ayrıca sizleri de sevgiyle selamlıyorum ve bu forumun düzenlenmesiyle ilgili yaşadığımız bazı şeyleri ve düzenleniş biçimiyle ilgili birtakım bilgileri size aktarmakta yarar görüyorum. Esas olarak amacımız birazcık alanımızın dışının siyaset yapma mekanizmalarının ve karar süreçlerinin oluşumuna katılma biçimlerinin de bilgi alanımıza taşınmasına yardımcı olacak bir kompozisyon oluşturmaktır. O çerçevede siyaset alanında ve iletişim alanında, halkla ilişkiler alanında değerli akademik birikimleri olan pek çok meslektaşımızı ve öğretim üyesi dostumuzu aramızda zaten kongre nedeniyle göreceğimiz için özellikle konuşmaları birazcık tanımlanmış bir alana ve bir hazırlıkla biraz daha verimli hale getirecek bir düzenleme düşünerek, öncelikle kendi alanlarındaki deneyimlerini bize taşımalarını beklediğimiz hem meslektaşlarımızdan, hem de siyaset dünyamızdan, planlama dünyasından, kamu yönetiminden deneyimleri olan değerli konuklarımızı davet ettik. Onların açılış nitelikli ön konuşmalarından sonra, salonunu her türlü aktif katılımına yardımcı olmaya çalışacağım ve birlikte ne üretebilirsek, neye ihtiyacımız olduğunu daha iyi formüle edecek bir şey olsun.

Genellikle yönetici konumunda olan ve söz verenlerin biraz yönlendirmesi beklenir. Aslında şöyle bir şey de oldu: Bu forumla ilgili benim görevlendirilme sürecimle beni çok onurlandıran bir mektup aldım. Değerli Hocamız Sezai Göksu'dan. Şehir plancıları dünyasında şöyle herhalde bir izlenim var. Politika denilince akla ben geliyor galiba. Onun için, bu çok onurlu bir sıfat olarak algıladım. Dün de Yıldız Tokman "Şehirciler siyaset yapmıyor, sadece Bülent'e bakıyorum" gibi bir işaretle bulundu. Sanıyorum, ben siyaset yapıyorum. Şu ana kadar TMMOB Başkanlığı yaptım, benzer görevler yaptım, ama bir siyasi partinin görevlendirdiği hiçbir makamda bulunmadım, yani seçilmiş siyasetçi olarak. Ama gene de siyaset yapıyor olma gibi bir sıfatın üzerime yapışmış olmasından gurur duyuyorum. Bu demek ki parti yollarından veya seçim mekanizmalarından geçmeden de siyasetçi olunabilir konusunda bir ufuk açabilecek bir şey gibi geliyor.

O onuru bana Dokuz Eylül Üniversitesi ve Düzenleme Komitesinin de görüşleri çerçevesinde Sezai Hocanın verdiği mektup üzerine yüklendik ve bu toplantıya bu haliyle geldik. Esas ihtiyacımızın galiba siyaset alanında ve siyasetin nasıl yapıldığıyla ilgili konularda biraz daha görüş çeşitlemek ve siyasetin araçları konusunda bilgi ve deneyimimizi ön plana çıkartan bir arayış içerisinde olmak olduğunu düşünüyorum.

Hangi ortamlarda nasıl siyaset yapıldığı gibi konuları konuşacağız. Oturumun söz dağıtıcısı ya da tartışmacı veya forum yöneticisi olup, bir de siyaset iddiası üzerine yapışınca, bu oturumda çok fazla konuşmak ve oturumun gidişatıyla ilgili ukalalık etmek gibi bir şeyin bana yüklendiğini düşünüyorum, ama olabildiğince çenemi tutup, bundan uzak durmaya çalışacağım ve sizi rahat, serbest bırakacağım. Ne ihtiyaç duyuyorsanız o yönde, karşılıklı ama kimseyi kırmadan ve de zaman konusunda da hassas davranacağım ve sizin hepinizin de üç gündür olağanüstü enerji harcadığınızı biliyorum. Ben de zaman zaman dikkatle izlemeye çalışmama rağmen, uyku sıkıntısı yaşadığım dönemler oldu. Konuşmacılardan değil, kendi yorgunluğumdan kaynaklanarak. Öyle bir duruma yol açmadan bu şehircilik gününü verimli kılacak bir buluşma ve birlikte tartışma ortamı gerçekleştireceğimizi umuyorum.

Bir başka temel görev de, Oda Başkanımız tarafından bana yansıtıldı. Bugün elimizde Sayın Cumhurbaşkanımızın 7 nci görev yılında, 7 nci kez gönderdiği Dünya Şehircilik Günü kutlama mesajı var. Bütün Dünya Şehircilik Günlerinde kutlama mesajı yayınlayan ilk Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer, bu sene de bir bildiri yayınlamış ve bize ulaştırmış vaziyette. Ben onu sizin bilginize sunmak istiyorum. Odamızın teşekkürleriyle birlikte ve şehircilerin teşekkürleriyle birlikte Sayın Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Dünya Şehircilik Günü dolayısıyla yayınlanması istedikleri mesaj şöyle:

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Dünya Şehircilik Günü Mesajı

"Mimari yapıları, tarihsel ve kültürel değerleri, çevre düzenlemeleri ile kentler, toplumların gelişmişlik düzeyinin önemli göstergesidir. Bireylerin tüm gereksinimlerine yanıt vererek, toplumsal ve siyasal yaşama etkin katılımlarını sağlayan çağdaş kentler, sağlıklı kuşakların yetişmesini olanaklı kılarak ülkelerin gelişimini hızlandırmaktadır.

Günümüzde kentler, insanlara sunduğu olanakların yanında önemli sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Nüfusun hızla artması, çarpık yapılaşma, gecekondulaşma, kırsal alandan göç gibi çeşitli sorunların neden olduğu olumsuzluklar, kentlerin geleceğini tehdit etmektedir.

Bir kentin çağdaş kimliğe kavuşması için, kentsel tasarım ve planlamaların, bilimsellik, nesnellik ve mimari değerler temelinde oluşturulmasının yanı sıra eşgüdüm içinde uygulanması zorunludur.

Tarihsel, kültürel ve doğal değerleri koruyan, toplumsal ve ekonomik gereksinimlere yanıt veren, yapı güvenliğini temel alan kent planlaması anlayışı, çağdaş ve güvenli kentlerin oluşturulmasında yaşamsal öneme sahiptir.

Son günlerde yurt genelinde etkili olan yağışların yol açtığı, bizleri derinden üzen yıkımlar, mimari değerleri ve yasal düzenlemeleri göz ardı eden çarpık kentleşmenin acı sonuçlarını gözler önüne sererken, kent planlamasının önemini, altyapının bugünün ve geleceğin gereksinimlerine yanıt oluşturacak biçimde, kentin dokusunu bozmadan, çevre değerlerine zarar vermeden geliştirilmesinin zorunluluğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Öte yandan Türkiye'nin bir deprem ülkesi olduğu gerçeği hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Ülkemizin deprem kuşağında yer aldığı bilinciyle felaketlerden ders çıkarılması, depremle yaşama bilincinin yurttaşlara kazandırılması, depremin olası zararlarını en aza indirebilmek için bilimsel veriler ışığında gerekli planlamaların yapılması ve önlemlerin zamanında, uzmanların görüşleri doğrultusunda alınması büyük önem taşımaktadır.

Bireylerin, kurumların ve yönetimlerin görevlerini tam anlamıyla yerine getirmemesinin, denetimsizliğin, yasal düzenlemeler ile bilimsel verilerle hazırlanan imar planlarına uyulmamasının, kısa dönemli kişisel çıkarların ön plana çıkarılmasının, büyük felaketleri hazırlayan en önemli etken olduğu unutulmamalıdır.

Kentlerin tarihsel, kültürel ve doğal varlıklarının korunarak geleceğe aktarılmasında, kentlilik bilincinin yerleşmesinde ve yaşatılmasında yönetimlere, sivil toplum örgütlerine ve yurttaşlara büyük sorumluluk düşmektedir. Yöneticilerden yurttaşlara kadar herkesin, üzerine düşeni yerine getirmesiyle, kentlerimizin sorunlarının en aza indirileceğine inanıyoruz.

Tarihsel ve kültürel mirasın özenle korunduğu kimlikli kentlerde barış ve sevgi içinde yaşamamız umuduyla, Dünya Şehircilik Günü'nde tüm yurttaşlarımızla esenlikler diliyorum."

Sayın Cumhurbaşkanına biz de teşekkür ediyoruz. Öncelikle, sevgili konuklarımıza sözü tebliğ edeceğim. Sayın Oğuz Oyan İzmir Milletvekili Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreter Yardımcısı Yerel Yönetimlerden Sorumlu, Eski Tarih Genel Müdürü ve Profesör Doktor, ekonomi hocası. Değerli Hocamız bize siyaset alanın kürsüde bulunan en aktif ve tek doğrudan belki birinci siyaset insanı olarak genel siyasal yaşam ve kendi deneyimlerinden bize ne aktarmak istiyorlarsa, ilk etapta onu dinlemek üzere sözü Sayın Oyan'a takdim edeceğim.

Çağrılı konuşmacılardan öncelikle bir 5-7 dakikalık konuşma öngörmüştük, ama iki konuşmacımız yok. Onların zamanlarıyla birlikte bir de iki özel sunuş talebimiz var. Daha doğrusu olanığımız var. Onlara özel imkân tanıyacağım. Bu çerçevede Sayın Hocam bizi aydınlatması üzerine söz almasını diliyorum. Sayın Hocam buyurun.

Prof. Dr. OĞUZ OYAN (İzmir Milletvekili)

Sayın Tanık, teşekkür ediyorum.

Değerli şehir plancıları, değerli konuklar; burada aranızda olmaktan çok mutluyum. Ancak, başlığın siyaset ve planlama olduğu bir kongrede, arenaya itilmiş tek gladyatör gibiyim, tek siyasetçi ve üstelik de muhalefetten siyasetçi, ama belki de o bizi biraz kurtaracak gibi gözüküyor.

Çok kısa bir süre verildiği için, böyle İzirliler "Menemen testisi gibi dizildi" derler. Biz de öyle dizilmiş vaziyetteyiz. Altı kişi, biraz önce gerçi daha kalabalıktı. Altı noktaya değineceğim.

Birincisi; planlama kavramı, burada en çok tartışılan. Planlamayı kent planlaması olarak burada algılıyoruz. Biraz önce bir eleştiri oldu, "sadece imar planlamasını mı tartışıyoruz" diye. Kent ölçeğini bir de bazen gözden kaybediyoruz diye. Aslında bunun üstünde bölge planlaması var. Ama bir de ülke planlaması var. Türkiye ülke planlaması meselesini Cumhuriyetin erken dönemlerinde, 1930'larda başlatmış bu ülke, kendi iç dinamikleriyle başlatmıştır. 1933 ilk sanayi, Beş Yıllık Sanayi Planı. Fakat, işin kaderin cilvesine bakın, ikinci planımız, yani 1963 sonrasında yürürlüğe giren plan 1958'de borçlarını ödeyemeyen Türkiye'nin plan yapmasını alacaklılar konsorsiyumunun dayatması üzerine başlamıştır, başlaması iyi olmuştur.

Planlamaya 1930'larda geçmiş bir toplum 30 yıl sonra dış dayatmayla planlamaya geçiyor. Yani buradan bir şey çıkartılabilir, kendi iç dinamiklerimizle, geliştiğimiz dönem ki, Cumhuriyet dönemi olarak bakarsak, çok uzun bir süreyi kapsamıyor. 1960'lar sonrasını bir 15 yılında da iç dinamiklerin kısmen etkili olduğu bir dönem olarak saymak mümkün, ama bütün Cumhuriyetin ilk 15-20 yılıyla bu planlı dönemin ilk 15 yılı dışındaki bütün dönemlerde dış dinamiklerin belirleyici olduğu bir noktaya geçtiğimizi unutmamak gerekir.

Buna tekrar döneceğim, bu dış dinamikler meselesine, ama şunu ikinci olarak vurgulamak istiyorum. Biz bir deregülasyon toplumuzuz. Deregülasyon biliyorsunuz, 1980 sonra, 1990 sonrasında güçlenerek, üçüncü küreselleşme hamlesinin, o neoliberal yeni sürecin bir unsuru olarak, yani devletin müdahaleciliğini piyasa lehine azaltmak ya da piyasayı engelleyen her

türlü yasal ya da diğer engeli ortadan kaldırmak için ortaya çıkmış bir kavramdı. Daha sonra reregülasyon kavramları da çıktı. (Piyasa doğrultusunda yeniden düzenleme).

Türkiye’de ilginç olan bir deregülasyon toplumu olduğumuzu bir kere dikkate sunmak istiyorum. Bu niye böyle? Çünkü azgelişmişlikten kurtulamamış, sanayi devrimi süreçlerini izleyememiş, eğitim düzeyi düşük, hâlâ çok hareketli kırsal göç olgusu çok güçlü bir toplum yapısı. Kaldı ki, 1990’larda buna bir de Güneydoğu’da boşaltılmış köyler örneği eklendi. Bir tarafından da böyle göç ivmesini hızlandıran hem bölge içi göç, hem de bölgelerarası göç olarak.

Dolayısıyla, kentlilik bilinci gelişmemiş bir toplumdayız, aynı zamanda fırsatçı bir toplum yapısındayız. Burada demografik basıncın önemine mutlaka dikkat çekmemiz gerekir. Böyle ortamlarda kolektif bir deregülasyon baskısını, bir kuralsızlaştırma, bir plansızlaştırma baskısını alttan sürekli geldiğini, bu baskının aslında giderek kendi temsilcilerini de iktidara taşıdığını, dolayısıyla plansızlaşmanın, yani siyasetçiyi bizzat o planlara uymayanlar arasından seçmenin, işte bunun canlı örneği Başbakanımız, kendi konutunu imarsız yaptığı için Belediye Başkanı seçilen ve daha sonra da Başbakan olan, belki de cumhurbaşkanı olabilecek olan bir zattan bu sürecin bir kristalize olmuş bir örneğinden bahsediyorum.

Böyle bir ortamda sermaye gücünü elinde tutanların bu kuralsızlaşmaya çok eğilimli toplumda nasıl daha büyük bir güç bir basınç, bir baskı unsuru olarak ortaya çıktığını doğru algılamak gerekiyor. Dolayısıyla, planlamayla ilişkili siyasal kararlar bir tarafa, yargı kararlarının bile nasıl aşındırıldığı, yargının bile nasıl bu kolektif alttan gelen bu basınç karşısında dayanmadığını ve fiili durumlara nasıl bütün direnebilen kesim olarak kalan plancıları ve onların da bir bölümü belki. Çünkü, bir bölümü de sisteme entegre olmuşlardır. Bir bölümünün ancak plancılar ve onun dışında kalabilen, yani toplumsal yararı, kamu yararını öncelik veren kesimlerin karşısında durmaya, direnmeye çalıştığı bir büyük dalgayla karşı karşıyayız.

Bir kere bunu çok iyi görmek lazım. Bu öylesine bir olay ki, Kuşadası’nda ihale edersiniz, limanı satarsınız ve ihale koşullarında olmayan imkânlar ihaleyi alan firmaya sonradan verilir. Bu süreç, yargı kararlarıyla hiç ilişkisi olmayan bir süreçtir. O ihaleden sonra yapılan açıklamadaki gibi, “gerekirse biz yasayı değiştirir, yasama organına müdahale eder, çıkartırız” diyebilecek pervasızlığı da içinde taşıyan bir süreçten bahsediyorum.

Bu dalga karşısında direnmek çok zor tabii, zor ama bunun mutlaka değiştirilmesi gereken bir süreç olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Aksi takdirde, zaten umutsuz bir ortama gireriz. Bu dış dinamiklerin belirleyici etkisi günümüzde Türkiye’de yasama organına da hangi tür yasaların nasıl çıkartılacağı konusundaki dış dayatmalara kadar varmıştır. Bugün birazdan da değineceğim bir iki yasa örneği var ya da tasarı örneği var. Bütün bunlarla aslında; Türkiye’de büyük rant alanlarına -ki bunlar bugün daha çok kenttir, kent altyapılarıdır, su alanıdır vs- iştahla bakan, gözlerini dikmiş, çokuluslu şirketlerin, uluslararası sermayenin nasıl bu baskıları kullanabildiğini, dolayısıyla planlamanın yeni kâr ve yeni rant alanlarını bu iştahlara göre düzenlemeye dönük olarak da devreye sokulduğunu görmemiz gerekiyor. Üçüncü nokta olarak da bu olsun.

Dördüncü nokta; Türkiye’de vergiyle, kamu hizmeti bağlantısı koparılmıştır. Türkiye’de vergi veren ve vergi mükellefi olduğu için, kamu hizmeti talep eden yurttaş budur. Yurttaş kavramı bitmiştir, yani Türkiye’de dolaysız vergi almamız, dolaylı vergi alıyoruz, yani insanlar tükettikleri zaman vergi ödüyorlar, insanlar kazandıkları için vergi ödemiyorlar. Dolayısıyla, vergi ve hizmet, kamu hizmeti bilinci ya da bunun ilişkisi ortadan kalkmıştır. Tabii, bunun yarattığı bizle ilgili şu nokta var: Özellikle yerel bazda kamu hizmetlerin satın alınır bir şekilde dönüşmesi, yani her bir kamu hizmetini piyasalaşması, “hizmeti kullanan öder” kavramlarının giderek ön plana çıkmasıdır; dolayısıyla kamu hizmeti kavramının içinin boşaltılmasıdır. Bu yaklaşımlar, bütün bu planlama süreçlerini çok yakından etkileyen mekanizmalardır. Dördüncü söyleyeceğim bu, soru gelirse tekrar üste dönerim.

Beşinci söyleyeceğim, yerel yönetimlere ilişkin, tüm düzenlemeler, yerel yönetim yasaları ile ilgili. Belediye Yasası, Büyükşehir Belediye Yasası, İl Özel İdareleri Yasası, Kalkınma Ajansları Yasası, Yatırım Ajansı Yasası (o da çıktı ya da şimdi yürürlükte olmayan, ama tartışılan), Dönüşüm Alanları Yasa Tasarısı ya da bazı yatırımlar, Özel Kamu Yatırım Ortaklığını Düzenleyen Yasa Tasarısı. Bütün bunlar aslında piyasa merkezli düzenleme örnekleri olarak ortaya çıkmakta. Yani, burada rant kanallarının denetimsiz bir biçimde yönlendirilebilmesinin zeminleri oluşturulmakta.

Altıncı olarak örnek vereyim: Bu örneklerden birincisi; halen Dönüşüm Alanları Yasa Tasarısı. Bu Dönüşüm Alanları Yasa Tasarısı çok ilginç bir tasarı. İlk başlığı, Kentsel Dönüşüm Tasarısıydı. Bunun arkasında birinci planda İstanbul Belediyesi var, ikinci planda Ankara Belediye Başkanı var, ama dış sermaye var, uluslararası sermaye de var. Böyle bir düzenlemeyi Türkiye’de önerilemek önemli. Bir kere önce bir kentsel dönüşüm diye geldi, geri çekildi, niye? Yetmedi. Bütün bu kentsel alanlar için, böylesine bir genel/özel yasa çıkartmak (genel/özel diyorum ki, bunlar ancak özel yasa olabilir) yetmedi. Şimdi 776 bin kilometrekareyi kapsayan bir alan dönüşüm alanları tasarısına dönüştürmüş bulunuyoruz. Bütün kırsal alanlar, orman alanları, kıyılar, kentler, hepsi dahil olmak üzere, beş hektarı geçen her yerde özel dönüşüm yapabilir duruma geliyor yerel yönetimler, yani belediyeler, yani il özel idareleri.

İzmir’de bunlar Cumhuriyet Halk Partisinin muhalifliğinde olamayan, büyük bir çoğunluğu iktidarın elinden olan mekanizmalar. 81 tane il özel idaresinin, 80 tanesinin meclislerinde de iktidarın çoğunlukta olduğunu düşünürsek, buraların nasıl yeni rant kanallarını denetlemek, kendi zenginini yaratmak üzere oluştuğunu görebiliriz. Bu tür tasarıları, arkalarında bulunan çok masum birtakım gerekçeler koruyor, örneğin doğal afetler, deprem gibi. İstanbul için belki böyle bir şey çıkabilir, Kocaeli için çıkabilir, Sakarya için çıkabilir. Dünyada örnekleri vardır, bu tür mevcut düzenlemeleri kenara iten, sadece o düzenleme alanı için bir özel durum yaratan, mesela Kuzey Ankara Hattı için yapılan örneğin özel bir düzenleme. Fakat, şimdi hiçbir sınırı yok. Bir tek sınır askeri harekât bölgeleri demişler, hariç ama her şey dahil. Çankaya Köşkü, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anıtkabir bile dahil. Bu mizahi olabilir, ama dahil, hariç tutulmamış.

Böylesine bir düzenleme anlayışı sadece kentsel çöküntü bölgelerine, gecekondu bölgelerine yönelik bir dönüştürme meselesi mi diye bakıyorsunuz. Gerekçede baktığınızda, aslında böyle bir şey var. Fakat, yasanın kendisine girdiğiniz zaman, gerekçede varolan düzensiz, sağlıklı ve güvenli olmayan birtakım yerleşim alanları ifadesinin kanun metninde yer almadığını görüyorsunuz. Tasarıda gerekçenin aksine şu genişliğe bakınız, “kırsal ve kentsel, imarlı ve imarsız, binalı ve binasız, kapsamı belirtilen, ülkenin tüm topraklarında” diyor.

Burada kamuya ait kamu kurum ve kuruluşlarının bu ülkedeki malları, tüm kamusal mülkiyeti, özel mülkiyeti emre açmak varolduğu gibi, aslında özel mülkiyeti, yani tapuyu delen birtakım hususlar da var. Yani, özellikle dar gelirli kesimler eğer rantı yükselen yerlerde oturuyorlarsa, bunların taşınmazlarına el konulmayı içeren bütün mekanizmaları da içinde barındıran ve esasen bütün bunları da proje ortaklığı başlığı altında, kamu ve özel sektör ortaklığı ile yapmayı da planlayan bir düzenlemeden bahsediyorum.

Bunun deprem meselesine dönük olmadığı da çok açık. Bir örnek veriyorum, bitiriyorum, galiba uzadı. Dünyada örnekler var, yani ne bileyim Lübnan’da eski savaşta harap olmuş Lübnan merkezini onarmak ya da İngiltere’de liman örnekleri var. Bunlar özel yasalarla yapılabilen örneklerdir. Dünyanın hiçbir yerinde olmadığı şekilde bütün bir ülke sathının özel düzenleme alanına çevrilmesini öngören ve Türkiye’de şu an yürürlükte olan 13 düzenleme yasasını, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Milli Parklar Kanunu, Çevre Kanunu, Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kararnameyi, Kıyı Kanunu, Boğaziçi Kanunu, Maden Kanunu, Orman Kanunu, Köye Yönelik Hizmetler Kanunu, Toprak Koruma Arazi Kullanımı Kanunu, Mera Kanunu, Sivil Havacılık Kanunu vs. 13 tane yasayı kenara iten, yani tasarısı şunu diyor: “Bunların da önerileri dikkate alınır” diyor. Peki, önerileri dikkate almazsa ne olur? Yani önerilere uymadı bizim yaptığımız o Dönüşüm Alanları Tasarısıyla. O zaman, Bakanlar Kuruluna sorulur, Bakanlar Kurulunun verdiği karar geçerli olur. Yani, bu yeni çıkartılacak tasarısı veya kanundaki haliyle Bakanlar Kurulu kararıyla bütün bu kanunları ve planlama ve uygulama yetkisini ortadan kaldırmış olacaklar. Çok dramatik derecede bir işin kaotik bir piyasalaştırma mekanizmasına doğru nasıl dönüştüğünü anlatmak açısından söylüyorum.

Bu arada örneğin, özel çevre düzenlemesi varsa, yani eğer bir üst ölçekli plan buna engel oluyorsa burada, o takdirde de üst ölçekli plan değil, bu dönüşüm alanlarına ait alt ölçek düzenlemeler geçerli olacak. Bu da herhalde bir ilk olur. Alt ölçek plan, üst ölçek plana uymayacak, tam tersi olacak. Dolayısıyla, burada tam Anayasa Mahkemesine dönecek olan bir durum var. Ama büyük bir aç gözlülüğü de, tüccar siyaset anlayışımı da iktidarın nerelere götürebildiğini göstermek açısından önemli, arkasında tabii uluslararası güçler de var.

Bir örnek; bu düzenlemelere bağlı olarak yeni bir düzenleme geliyor. Adını duymamış olabilirsiniz, şu an Mecliste komisyonda görüşülmeye başlandı. Adımı okuyorum, çok ilginç, adı bile yeter. “Bazı yatırım ve hizmetlerin kamu kesimiyle-özel sektör işbirliği modelleri çerçevesinde gerçekleştirilmesine ilişkin kanun tasarısı”. Ne kadar güzel değil mi, ilk defa Türkiye böyle bir kanun tasarısıyla karşılaşmış olacak. Aslında ilginç olan bu tasarısı, henüz

tasarı halindeki diğer tasarıya referans veriyor. Yani çıkmamış, dikkat edilirse bu da hukuk tarihimizde bir ilk. Görüşülen tasarıya referans veriyor ve ondaki ortaklık kavramını genişletiyor. Bu yasa taslağıyla, kamuyla işbirliği yapacak alanlar inanılmaz genişliyor. Sağlık, eğitim, her şey devreye sokuluyor. Denetim ve kontrol tamamen gündem dışında bırakılıyor.

Böyle bir ülkede planlama ve siyaseti tartıştığımızı unutmamamız gerektiğini söylüyorum, teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Sayın Hocam, teşekkürler.

Türkiye'nin kentleşme macerasında yeni bir dönem yaşanıyor aslında. Kentlerin merkezleriyle ilgili olarak bir şeyler yapılmasının daha hızlı ve daha büyük müdahale araçlarıyla yapılabileceğine gelmesi aşamasındayız. Öyle görülüyor. Bu, Kentisel Dönüşüm Yasası ve buna benzer daha önce çıkarılmış olan yasada öyle. Böyle bir programın hayata geçirilmesini başlatan karar odakları, sayın Oyan'ın işaret ettiği gibi, sermaye kesimleri olduğu gibi, içeride de belli unsurlar var ve bunların siyasal karar süreçlerine ulaşmaları, en azından bugün bildiğimiz en klasik haliyle yasa çıkartarak, siyaseti düzene sokmak ve belki de planlamayı o anlamda yukarıdan aşağı biçimlemeye dönük bazı boyutlar taşıyor.

Gelecek turda belki bu çerçevede biraz daha üzerinde durarak, "bunlar hangi biçimlerde realize oluyor?"u umuyorum tartışmaya çalışırız.

Sözüm şimdi Bursa Eski Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Erdem Saker'e vereceğim. Erdem Bey de plancı olmamakla birlikte mühendis ve yaptığı belediye başkanlığı bağlamında bizim alanımıza çok yakalaşan, çok değerli insanlardan birisi. Türkiye'de Yerel Gündem 21 pratiğini de ilk yaşayan, belediye inisiyatifi onunla gelişmiş bulunuyor. Kendi deneyimlerini ve şehir plancılarını yakından tanıyan birisi olarak, planlama, yerel yönetim, belediye başkanlığı ilişkilerim bize anlatırlarsa mutlu olacağız, ama kendileri ne arzu ederlerse öncelikle ilk turda o özgürlükte buyurun.

ERDEM SAKER (Bursa Eski Büyükşehir Belediye Başkanı)

Sayın Başkan, teşekkür ediyorum.

Çok değerli katılımcılar; hepinizi sevgiyle selamlıyorum. Ben sözlerime başlarken, üç gündür izlediğim devamlı bilgi seliyle dolan böyle bir kongreyi düzenledikleri için, TMMOB, Şehir Plancıları Odamızı hem kutluyorum, hem kendilerine teşekkür ediyorum. Kendi meslektaşları açısından da çok değerli bir oluşum olduğunu da ben dışarıdan bakan bir insan olarak gördüm, ondan da çok mutluyum.

Bu üç gün sırasında acaba ne anlatırım diye düşünürken, konuşmaları izlediğimde, bu konuşmalara belki bir örnek teşkil edebilecek, edebileceğine inandığım bir tecrübemi sizlere aktarmayı uygun gördüm. Önce biraz birkaç kelimeyle kendimden bahsedeyim. Her ne kadar şehir plancısı değilsem de, biraz planlamaya yakınım. Ben inşaat mühendisiyim, ama bütün

meslek hayatım ki, 35 yıl belediye başkanlığı dışında, Devlet Su İşleri çatısında geçti. Zaman zaman İstanbul'un da dahil olduğu, Kocaeli, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Güney Marmara Bölgesi'ndeki büyük su havzalarının planlama süreçlerini yönettim. Bu planlamalarda öngörülen sistemlerin uygulamaya dönüşümündeki yatırımları yönettim. Planlamalarda ön gördüğümüz faydaların halka ulaştığını ve o planlamayla gerçek arasında ne gibi farklar doğduğunu yaşadım. Böyle bir durumda da 1994'te Belediye Başkanı oldum.

Başkan olduğumda şöyle de yüreğimde bir acı vardı. 1987 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi oldu. Büyükşehir hudutları o zaman, kapalı kapılar ardında o zamanın valisi, belediye başkanı, siyasileri tarafından belirlendi. Ben kentin birçok konusunda çağrılmamama rağmen, DSİ Bölge Müdürü olarak (ki, büyükşehir hudutları içinde sadece mekânlar yok, o insanların geleceğine yönelik topraklar, su kaynakları vesaire var) çağrılmadım, mücadele ettim, ama kaile alınmadım.

Açıklanan şehir hudutları içinde Bursa Ovası da vardı ki, Bursa Ovası bugün iddia ediyorum ki dünyada, sadece ülkemizde değil, dünyada toprak değerlendirmesini yapsanız, üst sıralarda yer alan değerde bir ova ve üzerindeki ürünleriyle beraber. Bu ovanın büyük bir bölümü kontrolsüz kaldı. 60'lı yıllardan itibaren Bursa bir sanayi kentine dönmeye başladı ve 70'li yıllar başında göçle beraber büyük bir patlamaya girdi.

Şöyle de bir anımı aktarırım: O zamanlar İller Bankası Bursa'nın 30 yıl sonraki nüfusunu da göz önünde tutarak, bir içme suyu projesi yapmıştı. Bizse, Devlet Su İşleri olarak nüfusu 100 bini aşan kentlerde bu projeleri yapma yetkisine sahiptik ve biz de belediyeyle protokol yapalım, böyle bir projeyi biz yapalım diyorduk. Neticede belediyeyi ikna ettik, biz aldık. İller Bankasının projesi 2000 yılında Bursa'nın 376 bin nüfuslu bir kent olacağına esasına dayanıyordu. Oysa, biz Orta Doğu Teknik Üniversitesiyle yapmış olduğumuz nüfus projeksiyonunda bunu 70 yılında yaptık. 2020 yılını hedef olarak, 50 yıllık bir periyodu hedef alarak yaptırdığımız projeksiyonda 2020 yılında 1 milyonu aşıyordu ki, bu arada üç sayım geçirdi bu nüfus projeksiyonu ve hepsi de tuttu.

Böylesine patlarcasına büyüyen bir kentte bir tarafta da çok önemli değerleriniz var; yani doğal değerleriniz var. Dolayısıyla, bunların da kontrol altında tutulması lazımdı. İşte başkan olduğumda, ilk aklımdaki şey şuydu: Böyle bir planlama nasıl yaparım? Gerçi yetki olarak da bugün Sayın Hocam Nihan Hanımın belirttiği o yetki karmaşasını nasıl çözerim? Önce buydu, çünkü ben sadece belediye hudutlarında yetkiliydim, belediye hudutları dışındaki alanlardaysa, Bayındırlık Bakanlığı yetkiliydi. Bayındırlık ve İskân Bakanlığının planlarında benim hudutlarım beyaz leke olarak görülüyordu, benim planlarımda dışarıya beyaz olarak görülüyordu. Bunu nasıl birleştiririz? Bunun üzerine ki, o zaman ben Türkiye Büyük Millet Meclisinde muhalefette olan bir partinin belediye başkanıydım ve iktidarda olan partinin bakanıyla bir uzlaşma yolu aradım. Geçen akşam dostlarla tartışırken, "siyasette uzlaşma nasıl olur, uzlaşma varsa siyaset yok olur?" falan gibi konuşuldu. Ben buradaki bu tecrübemle siyasetteki uzlaşmanın bir ürün ortaya çıkardığını da sizlere sunmak istiyorum. Tesadüf o ki, o uzlaşma Sayın Milletvekilimle aynı partide olan Sayın Bakanımın Onur Kumbaracıbaşı'yla yaptığımız bir uzlaşmaydı. Biz tek bir ekip kurduk. Kol kola girmiş bir ekip, belediye nazım

plan ekibi ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığının planlama ekibi. Her ikisi de kendilerini şimdi rahmetle anıyorum, her ikisi de rahmetli olan çok değerli hocalarımız Raci Hoca ve Gönül Tankut Hocamız da bizim yanımızda bu konunun uzmanları olarak yer aldı.

Bir başka olay şöyleydi: Belediyelerde İstanbul ve Ankara hariç, İzmir'i tam bilmiyorum, ama belediyelerde nazım planlama büroları bir şube müdürlüğü idi, proje daire başkanlığı içinde bir şube müdürlüğü. Ben "ne olur nazım plan daire başkanlığı kuralım" dedim. Maliye Bakanlığına gittik, kadro vermediler. Yine de benim vekaletimle biz müstakil bir nazım plan dairesi başkanlığı kurduk ve orada genç arkadaşlarımızı da takviye ederek, hocalarımızla birlikte güzel, dinamik bir ekip oluşturduk.

Bu ekibin önünde de siyasi otorite olarak ben bir yöntem koydum önlerine. Semahat Hocanın o gün planlamanın ana öğeleri olarak ortaya koyduğu biçimiyle "hangi ölçek yaparsak yapalım, planlar Meclise gelmeden önce mutlak surette ilgili sivil toplum kuruluşlarında tartışılacak" dedim. Kendi arkadaşlarım karşı çıktı "efendim, nasıl olur, bunlar rant konusudur" vs. Doğru, rant konusu, şeffaf olalım, anlatalım, rant toplumun rantı, kişilerin rant değil, toplumun rantı olsun. Herkes ne olduğunu bilsin. Bir yanlış yapıyorsak da, onu Meclise götürmeden, düzeltme şansını yakalayalım ve bunu kesin gerçekleştirdim. Tabii, kendi partimdeki arkadaşlarımla büyük mücadele verdiğimi de takdir edersiniz.

Bu havza planlaması üzerinde çalışmalara başladık hocalarımızla beraber ve sabahleyin Nihan Hocanın anlattığı gibi çevre düzeni planı kapasitesinde 1/100 000 ölçekli bir plan çalışmasına girdik. Ama bu planı biz şöyle yaptık. Adeta Bursa'nın bir strateji planı, 2020 yılını hedef alan bir plan. Nüfus büyüklüklerimiz belli, alanlarımız belli, Bursa'nın karakteri belli. İki otomobil fabrikası, tekstili, yani büyük bir hızla gelişen bir sanayi kenti Bursa. Ama bir tarafta çok hızlı büyüyen bir nüfus, bir tarafta da çok değerli doğal değerlere sahip bir bölge. Üniversitemiz orada. Bu şartlar içinde biz bu planı nasıl oluştururuz?

Yine Semahat Hocanın dediği kurallara uyararak, çok disiplinli, yani ilgili kurumları da işin içine katarak, toprak tasnifinden tutun, zirai ekonomiye kadar, planı ilgilendirecek bütün konuları kapsayan uzman kurumları da işin içine katarak, tartışarak, bir plan taslağı ortaya çıktı. Bu taslakta bazı stratejiler de koyduk. Uzmanlarımız nüfus artışı bu hızla giderse Nüfus projeksiyonumuzun da üzerine çıkılacağını belirledi. Dolayısıyla, Bursa'nın artık konvansiyonel sanayiye doyduğunu, daha fazlasını taşıyamayacağını bir ilke olarak, planın ana ilkesi olarak ortaya koydular ve biz bunu yazdık dedik ki, "bundan sonra Bursa artık teknoloji yoğun sanayiye gidecek, emek yoğun sanayiden yavaş yavaş elini çekecek" dedik.

Bu taslak ortaya çıktıktan sonra, ilgili sivil toplum kuruluşlarına planı hem anlattık, onların incelemelerine bıraktık, eleştirilerini aldık. Bu arada Bursa Ticaret Sanayi Odasına da gönderdik. Onlar da incelediler ve herkes eleştirileri söyledi. Neticede plan, Meclise gelebilecek noktaya geldi. Gelirken, mesela Ticaret Sanayi Odası da planı meclislerinden geçirdi, meclislerinde de anlattılar ve onların tasvibini de aldılar. Bizde o zamanlar Yerel Yönetimler Yasası yoktu, yasada böyle bir şey de yoktu. Urla Belediye Başkanımızın başlattığı, ikinci olarak Bursa'da kurduğumuz, sonra İzmir, Antalya kent konseyinde de halkı davet ettik, halka projeyi, planı anlattık.

Ardından tasdik noktasına gelindi. Tasdik noktasına geldiğimizde, biz planı bütün olarak Büyükşehir Meclisine getirdik, ama biz o planın içinde sadece kendi hudutlarımız içinde olan lekeyi onayladık. Aynı plan Bayındırlık ve İskân Bakanlığımıza gitti. Bütünüyle gitti, onlar da kendi yetkileri içindeki kısmı onayladılar. Böylece, bir uzlaşmanın güzel bir ürünü ortaya çıktı. Yani, yetki karmaşasıydı, şuydu, buydu, sen yapamazsın tartışmalarının çok ötesinde böyle bir ürün ortaya çıktı.

Planlama ekibimiz alt ölçekli planlara geçerken, alanı birtakım bölgelere ayırdılar. Yanlış hatırlamıyorsam 8 bölgeye ayrıldı bu alan ve o 8 bölgede yetkili olan idarelerin kendi sorumluluk alanlarındaki alt ölçekli planları yapacağı şekilde bir uygulama projesi için bir çalışma iskeleti kuruldu. Ben 99'da seçimleri kaybettim, ayrıldım.

Plana maalesef ondan sonra 5 yıl el sürülmedi. Bu arada neler oldu? Hani sabahtan beri tartışılıyor, gençlerimiz de tartıştı; planları nasıl koruyacağız veya bir uygulama noktasında tutacağız. O zaman beraber çalıştığımız Valimiz Orhan Taşanlar'dı, Orhan Taşanlar plana bir isim koymuştu "2020 strateji planı" diyorduk, "Bursa'nın anayasası" demiştik. Yani artık herkes bütün adımlarını bu anayasada vazedilen kurallara göre atacaktı.

Bu arada şöyle bir anım da var: Bir yatırımcı grup bana geldi, üçüncü bir otomobil fabrikası kurmak üzere. Ben buna karşı çıktım, kesinlikle kuramazsınız, çünkü plan notu var. Artık emek yoğun bir yatırım olmayacak. Kıyamet koptu, önce sanayicilerden koptu "sen bunu nasıl dersin?" diye. O zaman, onlara meclislerinden geçirdikleri planın o notunu okudum, sustular. Yani, ilk başlangıçta hakikaten bir güç verdik plana, plan kullanılabilir noktada oldu. Ama ardından maalesef gereği gibi sahiplenilmedi.

OTURUM BAŞKANI

Süre açısından bitirebilirsek iyi olur ama bu sanayicilerle olan çelişkili durum ne tür bedel ödemenize yol açtı.

ERDEM SAKER

Sanayicilerle ilgili bir bedel ödemedim, siyasi olarak da ödemedim. Açık olarak şunu söyleyeyim: O firma bana, kendi genel başkanımın telefon etmesiyle, randevu almasıyla geldi. Ben kendi genel başkanıma karşı, planı öne çıkardım, yani bu tavrım, siyasetçi tavrı mıdır, onu bilemiyorum; ben ne kadar siyasetçiyim onu da bilemiyorum. Ben karşı çıktım, o firmayı oraya getirmedim. Sanayiciler de savunduğum noktayı açıkladığım zaman, sustular "haklısın" dediler.

Yani, korumak nasıl olur? Yüreğimi yakan bir olaydır, bir cümle daha söyleyeceğim. Bu plan hâlâ geçerli olmasına rağmen, o günkü büyükşehir hudutları dışında kalan 2 bin nüfuslu (ki o 2 bin nüfus belde olsun diye toplanmıştı) bir beldede, ovanın göbeğinde, Devlet Su İşleri sulama inşaatlarını yapmış, üzerinde meyve ağaçları olan bir tarım alanında organize sanayi bölgesi kuruldu. Efendim, bir başka ilçe gene ovanın göbeğinde orada da organize

sanayi bölgesi kuruldu; bir başkası benzer alanda gene organize sanayi bölgesi kuruldu. Bunun çaresi nasıl olur, ne olur?

Onun için bunu örneklerle dile getirdim. Örneğimin doğru tarafları var, iyi tarafları var. İnsanı geleceğe umutla baktıran tarafları var, ama bir de böylesi var. Gündüz bahsedildi büyükşehir hudutları Pergel Yasasıyla bizim planın hudutlarına geldi ve tamamı büyükşehir yetkisinde. O planın vazettiği 1/25000 ölçekli planlar şu anda yapılıyor. Bu planın hâlâ geçerli olduğu kabul edilerek, plan notları da yazılarak yapılıyor. Ama uygulama tamamen ters yönde gidiyor.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sayın Başkan teşekkürler.

Bir belediye başkanı olarak plan belgesine dönüşmüş kararların arkasında durmak, sonunda "bu siyasetçilik midir, değil midir?" sorusunu bunca yılın siyasetçisine söyleten bir konum. Siyasetin aslında çok gelişkin bir toplumsal insan eylemi olmasının, tıpkı planlama kadar önemli bir insan eylemi olmasının farkında olan bir toplumuz, ama siyasetin, sözünün arkasında durmama gibi bir sığlığa bulaşmış olması da, ondan önemli ölçüde kaçmaya bizi zorluyor anladığım kadarıyla.

Gerçekten doğru algılar mı, yoksa çevre koşullarının bizi bazı şeylerden uzak tutması mı? Herhalde bunu da gelecek etaplarda tartışacağız. Plancıları da, siyasetçileri de cesaretlendiren bir yönelişe ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum.

Şimdi, sözü Sayın Enis Yeter'e vereceğim. Enis Bey şu anda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı. Bir önceki görevi Kastamonu Valiliği idi. Ondan önce de Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü yaptı. Sayın Yeter'in hem Mahalli İdareler Genel Müdürlüğünden gelen çok değerli birikimleri var. Hem valilikten gelen, hem de çok üst düzey bir kamu yöneticisi olarak. Bürokrasinin o noktasında bulunan bu deneyimden geçen bir kişinin planlama ve yerel yönetim süreçleri ve bunun siyasetle ilişkileri konusundaki deneyimlerini bizimle paylaşması önemli. Öncelikle de belki Kastamonu deneyimine dönük de bazı şeyler bize aktaracak. Sözü Sayın Yeter'e aktarmak istiyorum, buyurun efendim.

ENİS YETER (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı)

Sayın Başkan; teşekkür ederim. Tekrar hepinizin Dünya Şehircilik Gününü kutlayarak konuşmama başlamak istiyorum.

Belçikalı tarihçi Henry Pi 1925 yılında yazdığı "Ortaçağ Kentleri" kitabında önemli bir vurgu yapmaktadır. 10. Yüzyıldan bu yana oluşan ve bugün hepimizin hayranlıkla izlediği Avrupa kentlerinin aslında orta sınıf, yani tüccar sınıfı tarafından kurulduğunu söylemektedir. Bu insanlar kentin mimari ve mekansal dokusunu son derece önemsemişler, hiçbir zaman rant kaygısı gütmemişler, tersine kentin mabet, pazar yeri gibi kamusal düzenlemelerine gönüllü

parasal katkı sağlamışlardır. Yapıların cephelerine önem vermişler, “binaların dış yüzü şehrin aynasıdır” anlayışını benimsemişlerdir.

O anlayışın Avrupa’da geçen bin yıllık süreçte pek de değişmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. 1990 yılında mastır yapmak için Almanya’da Saarbrücken Kenti’nde bulunuyordum. Ev sahibi bayanı bir gün üzgün gördüm, nedenini sorduğumda, bir başka şehirde evlerinin olduğunu ve bahçesinin önünden geçen yolun iki katına çıkartıldığını, hem bahçelerinin bir kısmının gittiğini, hem de şerefiye adını verdiğimiz, bizim daha önceki yasada da mevcut olan bir paranın belediye tarafından kendisinden istenildiğini söyledi. Ben de şehrin Belediye İmar Müdürünü tanıyordum, ailece de beni davet etmişlerdi evlerine. Onu şunu söyledim: “Bu pek üzülecek bir şey değil, bir mektup yazarım ya da beraber gideriz, bu konuyu çözeriz” dedim. Kadın bir anda ciddileşti ve bana cevap olarak şunu söyledi: “Helmuth Kohl (o dönemin Federal Başbakanı) gelse bu durum değişmez, o artık imar planı olmuş” dedi. Bu da bize gösteriyor ki, bin yıllık süreçte değişen hiçbir şey yok.

Tüm halk şehrine gözü gibi bakıyor ve hiçbir rant kaygısı onları bu düşünceden saptırmıyor. Maalesef ülkemizde insanlar kent toprağını bir rant aracı olarak görmekte ve yönetimler de buna katkı sağlamaktadır. 6785 sayılı eski İmar Yasası çok merkeziyetçi bir yapı gösterdiği için eleştiriliyordu. Ben de 1982-84 yıllarında, yani 25 yıla yakın bir zaman önce Ağrı’nın Diyadin İlçesi’nde kaymakamlık ve belediye başkanlığı yaptım. 12 Eylül döneminin akabinde. O dönemde üç yıl kaldım ve bakanlığa gönderdiğim imar planı değişiklikleri, benim görev sürem içinde İmar ve İskân Bakanlığında onaylanarak geri gelmemişti. Ağır işleyen, belki ideal, ama hantal merkeziyetçi bir yapının yansımasıydı eski yasa. Ancak, bu yasanın yerine 3194 sayılı Yasa bildiğiniz gibi yürürlüğe girdi 1986’dan itibaren. Bu yeni yasa gerekli personel ve teşkilat normunu oluşturmadan, ayrıca uyulması gereken üst imar disiplininin varlığını da yadsıyarak, belediyelere geniş imar yetkileri tanıdı. Böylece şehirlerin tahribatı bir anlamda hızlandı. İmar planları uygulanmak için değil, adeta değiştirilmek için yapıldı.

Burada önemli gördüğüm bir hususu belirtmek istiyorum: O da yerel meclislere kamu görevlilerinin üye olarak girmesi konusudur. Kamu görevlilerine de bu demokratik hakkın tanınması kuşkusuz kentlerin gelişmesine önemli katkı sağlayacaktır. Kent yönetimimizdeki bir yanlış anlayış da kentlerin büyümesinin önüne engel konulamamasıdır. Belediyelerimiz düzenli ve yaşanabilir kentler yerine, bina, insan ve araba yoğunluğuna boğulmuş kentler olma sevdasına tutulmuşlardır. Kentlerin de bir doluluk oranının olduğu ve bunu aştığımızda, yapılaşma izni vermenin kente karşı suç sayılması gerektiği bilinmelidir. Doğal olarak bu sorun ülkenin bölge ve yöresel kalkınmadaki farklılaşmasıyla doğrudan ilintilidir. Ancak, bunu açmak rasyonel politikalarla güç olmayacaktır. Birçok Avrupa kentinde, Cenevre, Stockholm, Londra bunları çoğaltabilirsiniz yeni yapı ruhsatı verilmemektedir. Kent merkezlerine otomobille giriş sınırlandırılmakta, ücrete tabi tutulmakta ve kitle ulaşım araçlarına ağırlık verilmektedir.

Değerli katılımcılar; konuşmamın bu bölümünde özellikle kültürel değerlerin kentsel gelişime katkısını dile getirmek istiyorum. Anadolu toprakları gelmiş geçmiş en büyük 33

medeniyeete ev sahipliği yapmış bir toprak parçası. Bizler de ne mutlu ki böyle bir toprağı yurt edinmişiz. Toprağın üstünü saymazsak, toprağın altında iki kat uygarlık mirasını görebiliriz. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra kültürel değerlere büyük önem verilmiştir. Yüce Atatürk 29 Şubat 1931 tarihinde Konya'daki tarihi eserleri gezdikten sonra, Başvekil İsmet Paşa'ya telgraf göndererek, eski eserlerin önemine işaret etmiş, bunlar için yeterli ödenek ayrılmasını istemiştir. Atatürk'ün 10. Yıl Nutku'nu hatırlayacaksınız. Cumhuriyetin kurulmasından daha 10 yıl geçmiştir, ama Atatürk bu Nutku'nda ana tema olarak ulusal, kültürel değerleri ve güzel sanatları ön plana çıkartmıştır. Ancak, daha sonraki yıllarda bu duyarlılık izlenmemiştir. Avrupa ülkeleri savaşta yıkılan tarihi binalarını yeniden yaparken, biz sapasağlam yapılarımızı tahrip ettik. Nürnberg, Varşova örneklerini biliyorsunuz.

1940'lı yıllarda Lütfü Kırdar'ın belediye başkanlığı döneminde Fransız Mimar Prost'un planı doğrultusunda İstanbul'da yeni düzenlemelere gidilmiştir. Daha sonra 1956 yılındaysa, İstanbul'u kurtarma imar hareketi başlatılmıştır. İlber Ortaylı'nın 15 Ocak 2006 tarihli Milliyet Gazetesinde belirttiği gibi, hiçbir doğal afet Suriçi İstanbul'da Galata semtlerini bu imar hareketi kadar alt üst etmemiştir. Bu tarihi hortum eski medeniyetlerimizi adeta yok etmiştir.

Eski kent merkezinde yeni yapılaşmayla, nüfus yoğunluğunu artırıp, sonra da trafiği rahatlatmak için cadde ve sokakları genişletmek, herhalde benimsenebilecek bir kentleşme anlayışı değildir. Le Corbusier 1948 yılında İzmir için, uygulanmamış olmasına rağmen, bir plan hazırlamıştır. Bu gibi aslında usta-çırak ilişkisinden gelen ütopist kent mimarlarının, "eski kentler işlevlerini tamamlamıştır" anlayışından hareketle onları yok etmek değil, bir açık hava müzesi gibi onları korumak ve yaşatmak önemlidir yaklaşımını hatırlatmak isterim.

1966 yılında yürürlüğe giren Kat Mülkiyeti Yasasıyla kentlerimizde eski konakların, iki katlı taş binaların yıkılıp, yerlerine çok katlı apartmanların dikildiği bir yıkım süreci, bir yap-sat dönemi başlamıştır ve bütün hızıyla da devam etmiştir. Bütün bu gelişmelerle geri dönüşü olmayan yola girilmiştir. Ancak, Shakspeare'in güzel bir sözü var. Shakspeare; "o kadar geç ki, henüz erken demek mümkün" diyor. Biz de bu sözden hareketle, 1997 yılında atandığımız Kastamonu Valiliği görevinde, kentin tarihi dokusunu yaşatmaya, kültürel değerlerle kenti barıştırmaya giriştik. Aslında vali olarak yasalar bize kent merkezinden ziyade, kırsala yönelik hizmet yetkisi veriyordu. İşte orada bize yerellik ilkesi yardım etti. Biz de yerel yönetim biriminin, yani il özel idaresinin başı sıfatıyla bu çalışmalarını başlattık. Kuşkusuz, merkezi idarenin taşradaki en büyük temsilcisi olmanın avantajı vardı. Ama biz kentsel gelişmede, kültürel değerlerin kazanımını yerel yönetici şapkamızla yerine getirdik ve Çekül Vakfı'nın çok büyük katkılarıyla, Zekai Hoca da bunun yakın takipçisi, çalışmaları yürüttük.

Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanı Prof. Feral Eke Hocanın başkanlığında, öğretim üyesi ve öğrencilerden oluşan grubu davet ederek, çevre düzeni planını hazırlattık. Ayrıca, bir vali yardımcısı başkanlığında imar denetim birimi kurarak, yapılaşmayı kontrol altına aldık. Bu çok önemli konu, maalesef valiler ya da kaymakamlar imar denetimi konusunda kendilerini sorumlu görmüyorlar ve olayın dışında tutuyorlar. Ama denetim yaptıkları takdirde, çok etkin sonuç almak olası oluyor.

İlde koruma altında bulunan yapıların envanteri çıkartılarak, bilgi bankası oluşturuldu. Tüm eserlerin yer, büyüklük, mülkiyet durumu özellikleri, varsa röleve, restorasyon ve restitüsyon projeleri, fotoğrafları bilgisayar ortamına alındı.

3 Haziran 2000 tarihinde Kastamonu'da Kültürel Değerlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Rolü ve Sorumluluğu adı altında Mimarlar Odası ve Çekül Vakfı ile beraber toplantı yaptık ve bunun akabinde de Tarihi Kentler Birliği kuruldu ve koruma kültürü Kastamonu kitapları yayınlandı. Burada tabii şunu özellikle ifade etmek istiyorum: Kültürel değerler ülkemizin büyük bir zenginliğidir. Ben kentleşmede ve tabii ki plan yapımında bunları göz ardı etmediğimiz, onları koruduğumuz takdirde, çok güzel sonuçlar alacağımızı ifade etmek istiyorum.

Sonuç olarak, kentlerimizi çarpık kentleşmeden ve olumsuz yansımalarından koruyarak, özgün kimliklerini korumada, planlamadan yararlanmalıyız. Tabii ki, uygulama en az planlama kadar önemli olup, ilgili kurum ve kuruluşlar yanında, sivil toplum kuruluşlarına ve bireylere de görev düşmektedir.

Hepinize teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Sayın Müsteşarımıza teşekkür ediyoruz.

Üst düzey bürokratin beldesini, görev yaptığı alanı nasıl yeniden biçimlendirdiği, çok güzel bir örnek olarak görülüyor. İnsana bağlı pek çok şey öyle görülüyor. Hayatı ve kenti biçimlemek; insanın siyaset inisiyatifinin ve evrenini dönüştürme arayışının boyutuna bağlı olarak gelişebiliyor, bir vali bunları yapabiliyor.

Bürokrasinin politikayla ilişkileri kısmına dönük olarak Sayın Yeter'in deneyimini ikinci turda belki dinleme fırsatı bulacağız.

Şimdi, bir başka kamu yönetimi pratiğinden geçmiş konuşmacıya sözü aktaracağım. Sayın Perihan Kiper aynı zamanda şehir plancısı ve bu alanda akademik bir gelişme sürecine de girmiş vaziyette, aynı zamanda şu anda hocalık yapıyor. Sayın Kiper; buyurun, söz sizin.

PERİHAN KİPER

Sayın Başkan, değerli katılımcılar; öncelikle hepinizi sevgi ve saygılarımla selamlıyorum.

Belki bir küçük düzeltme yapmamda yarar var. Programda ve isminin anonsu sırasında Gazi Üniversitesi Öğretim Görevlisi olarak geçti, kadrolu öğretim görevlisi değil, yarı zamanlı öğretim görevlisiyim. Burada da şehir plancısı Perihan Kiper olarak konuşuyorum, bunu da belirtmek istedim.

Burada sizlere çok yeni şeyler söylemeyeceğim. Bu 2,5 günlük toplantının tamamını izlemeye çalıştım. Oradan aldığım notlarla size bazı anımsatmalarda bulunacağım, tabii ki kendi görüşlerim doğrultusunda.

Öncelikle sizlere kendi mesleğim olan kent planlaması alanında iki önerme, iki değerlendirme, ardından da bir saptama yaparak, tartışmaya açmak istiyorum. Değerlendirmelerimden birisi, bana göre ki, bu salonda da zaman zaman dile getirildi, dillendi; kent ve bölge planlama, özünde bir kamu hizmeti alanı. Yani, bu hizmetin kamuca görülmesi esas alınmalı. Ben böyle düşünüyorum, bu inançla da yaklaşık 30 yıllık meslek deneyimimin 26 yılını bir kamu kurmuşunda geçirdim. Bu yüzden, burada sizlere aktaracağım görüşler planlama-siyaset-siyasalar ilişkisine bir kamu çalışanı penceresinden bakmak şeklinde olacak. Burada şunu da belirtmeliyim: kamuyu, merkezi özerkssel yönetim ve yerel yönetim olarak bir bütün olarak görüyorum, onun da altını çizmemde yarar var.

İkinci değerlendirmem şu; planlama aynı zamanda ideolojik, politik boyutu ağır basan bir eylem alanıdır. Karar vericiler, uygulayıcılar için belirli önceliklerle, belirli seçimler yapmayı gerekli kılar. Bu boyutuyla da doğrudan siyasetle iç içe, yani bir siyaset yapma sanatı diye de belki değerlendirilebilir. Bir başka anlatımla, kaynakların kullanımında, kararların oluşturulmasında, uzun erimli toplumsal yarardan ya da daha öz deyişimle kamu yararından yana tavır almak -ki biz plancıların ve meslek odamızın yıllardır kurulduğundan bu güne kadar hep savunduğumuz ilkeler bunlar-. Böylesi bir ilkeyle yola çıkarak, bu doğrultuda da toplumdan yana, insanlık değerlerinden yana, doğal, kültürel mirastan yana, çevre değerlerine duyarlı, kamu yararı doğrultusunda seçimleri olacaktır bu tür meslek adamlarının.

Burada ancak bu iki değerlendirmeden sonra, yapmak istediğim saptamaysa; geldiğimiz dönemde şu günlerde kamu boyutu ağır basan bu iki görüşün de oldukça aşındığı bir dönem görüyoruz, yıpratıldığı bir dönem görüyoruz. Bunu şimdi biraz daha birlikte açalım istiyorum. Kamuda ya da özel sektörde çalışan biz plancılarla, politikacıların ya da üst düzey bürokratların kamu yararından yana olmak ya da belirli çıkar gruplarının baskısı altında bu genel ilkelerden uzaklaşmak bağlamındaki tercihleri her zaman örtüşmeyebiliyor. Bu alanda gerilimler yaşıyor, kamuda ya da özel sektörde çalışan plancılar. Kuşkusuz, bu tür gerilimler döneme özgü, sadece dönemsel gerilimler değil. Bakınız, 1950'li yılları değerlendiren Fehmi Yavuz Hocamız ilk şehircilerimizdendir, genç arkadaşlarımız için söylüyorum. O yılları değerlendirirken, şöyle demiş: "Liberal piyasa koşulları içinde pazar yozlaştırması, plancı ve mimarları zorluyor, uygulamada bu meslekler dönüşüyor" diye. Bunu bir yere not edelim isterim.

Bu tür örnekleri her dönemde pek çoğumuz yaşadık, bunlar artırılabilir. Ancak, son dönemlerde bir başka gelişmeyi daha izliyoruz bu da bu salonda oldukça fazla tartışıldı diye düşünüyorum. Bu son dönemlerde yaşadığımız süreçte, kamu yararı kavramının içeriği küreselleşme sürecine koşut neoliberal politikalarla dönüştürülmeye başlandı. Örneğin, bir iki örnek vermek gerekirse, yabancı sermayeyi çekebilmek adına İstanbul'da Dubaili bir girişimcinin bir kamu taşınmazı üzerinde yapacağı bir yatırım kararı, karşımıza "bu yatırım ülkemiz çıkarınadır" diye getirilebiliyor. Hatta, biz teknik elemanlardan böylesi girişimleri gerçekleştirme doğrultusunda planlar, projeler hazırlamamız bekleniyor.

Bu bir örnek. Bir başka örnek: Ankara'da yaşadığım kentte, kent merkezinde hiçbir şehircilik ilkesine, planlama esaslarına bağlı kalmaksızın, kent merkezi bir katlı kavşaklar sistemine

dönüştürülüyor ki, bu sistemle kenti yayalardan arındırıp, bir taşıt kenti haline dönüştüren bir süreç yaşıyoruz, Ankara'da yaşanan böyle bir siyasi tercih var. Üstelik bu siyasi tercih pek çok yurttaşın, bırakın meslek adamını, meslek odalarının ve meslek alanlarının tepkisine, karşı duruşuna rağmen, hatta kimi yargı kararlarına karşın gerçekleştirilebiliyor.

Bir başka örnek: yaşanan büyük bir afet, 1999 Marmara depremini kastediyorum. Afet sonrasında uzun erimde sağlıklı, güvenli yerleşmeler oluşturabilecek ülke kaynaklarının büyük bir bölümü belki de belirli çıkar gruplarına yarar sağlama adına geçici yerleşim birimlerine harcanmak durumunda kalıyor, hem de çok büyük altyapı maliyetleri sarf edilerek.

Bu tür yanlış uygulamaların sayısını kuşkusuz artırabiliriz. Ben şimdi bazı sorular sormak istiyorum ki, bu forum boyunca bunları birlikte tartışıp, belirli noktalara ulaşabilelim diye. Bu tür yanlışların sorumluluğu salt yanlış politik seçimler yapan siyasetçi ya da üst düzey bürokratlarda mı? Bu tür yanlış uygulamalarda doğru tercihler için çaba sarf etmeyen ya da yanlışlara karşı tepkisiz kalan kamu bürokratları ya da teknokratları ya da özel sektör meslek adamlarının sorumluluğu hiç yok mu? Şehircilik Günümüzün konusu bağlamında bu konuyu birlikte tartışalım, açalım isterim.

Öte yandan, küreselleşme süreci içinde bu da bu salonda tartışıldı. Sosyal devletin küçültüldüğü, kamunun etkinlik alanlarının daraltıldığı, kamu hizmet anlayışının değiştirilerek, yerine piyasa malı anlayışının getirildiği bir dönem yaşandığı da biliniyor. Bunu artık hepimiz biliyoruz. Bu süreçte kararlar çoğunlukla girişimcinin istekleri, tercihleri ya da yönlendiriciliğinde alınıyor. Böylesi bir ortamda kamuda ya da özel sektörde biraz önce altını çizmeye çalıştığım ilkeler çerçevesinde sağlıklı bir planlama hizmeti verebilir miyiz acaba, ya da verilebilirse bu nasıl olacak? Bu yöndeki savaşımlarımız, mücadelemiz nasıl örgütlenmeli? Bugünün en önemli tartışma konularından birisinin de konuyu bu boyutuyla tartışmak olması gerektiğini düşünüyorum. Ancak, şu noktanın da altını çizmemde yarar var: bunu sağlamanın, yani ilkeli planlama anlayışını sağlamanın artık gittikçe daha da güç olduğunun farkındayım; ancak bunu hep birlikte geliştirmek durumundayız.

Sizlere bir başka son dönem gelişmesi: benim de daha önce çalıştığım kuruma ilişkin bir son gelişme. İller Bankasının son dönemde yapılan tasarısından da bir iki cümleyle bahsedip, sonra sonuç bölümüne geçmek istiyorum. Dünya Bankasının uzun yıllardır dayattığı görüşler doğrultusunda hazırlanan İller Bankası Yasa Tasarısındaki değişiklik çabaları sadece bu kuruma özgü değişimler, dönüşümler olarak değerlendirilmemeli. Pek çok kamu kurumu bu bağlamda kendini sorgulamalıdır ya da önlemlerini almalıdır diye bu örneği getirdim.

Atatürk döneminde kurulan ve bugüne kadar yerel yönetimlere teknik ve finans desteği veren yerel, kamusal hizmetlerin görülmesinde yerel yönetimlerin bugüne kadar yardımcısı olan bu kurum yeni bir gelişmenin eşliğinde. Belki yeni değil, çünkü 80'lerden beri belli söylemler bu alanda söylemler sürüyordu. Kurumun artık teknik hizmet bölümünün törpülenerek, salt finansal hizmet kurumu -da değil artık, öyle söyleniyor, öyle dilleniyor ama- ticari bir şirket olarak kurulması gündemde. Bunun altını çiziyorum, hatta adı bile konulmuş artık "İl Bank AŞ" haline dönüştürülsün deniliyor.

Kuşkusuz, kurum kendi içinde iç yapısal sorunlar taşıyor ya da kurum son yıllarda bilinçli bir şekilde etkinlik alanları giderek daraltılıp, işlevsizleştiriliyor. Bunlar eleştirilebilir, ancak yapılması gereken kurum tümden yok etmek yerine, böylesi kamu kurumlarının daha etkin, daha işler hale, daha kamu yararı, toplumsal yarar ve ülke çıkarlarına yönelik olarak kurgulanması, reform çalışmalarının bu yönde yönlendirilmesi daha anlamlı olmaz mıydı? Çünkü, benim kişisel görüşüm özellikle orta ve küçük ölçekli belediyelerimiz için hâlâ böylesi kurumların misyonunu tamamlamadığı yönünde.

Tüm kamu kurumları -dediğim gibi kamu hizmet alanları, salt İller Bankasına özgü değil kuşkusuz bu değerlendirme-, ciddi bir saldırının arifesinde ya da saldırıyı günümüzde yaşıyor, saldırının hedefi durumunda. Sonuç olarak, meslek alanımızın temel doğrularına yönelik saldırılar bugün her dönemden daha yoğun olarak yaşanıyor. Bunlara karşı örgütlü mücadelenin önemiye daha da artıyor. Bunun için ortak mücadele kanalları geliştirmeliyiz, ortak araçlar bulmalıyız. Meslek alanımız özü gereği bu bağlamda toplumsal sorumluluklarımızı her geçen gün daha da artırıyor, omuzlarımıza yeni yükler bindiriyor. Unutulmamalıdır ki, bu sorumluluk salt meslek odaları yöneticilerinin omuzlarına yüklenecek sorumluluklar değil. Tüm toplumu ve biz tüm plancıları, tüm teknik elemanları ilgilendiren bir görev alanı olarak algılamalıyız hepimiz.

Son söz olarak plancılığı bir tutsak mesleği haline getirmek, dönüştürmek çabalarına karşı direnmek istiyorsak ya da plancılığı bir tutsak mesleği olmaktan kurtarmak istiyorsak, bu süreçte hepimiz yerimizi almalıyız bu mücadele alanında diye sözlerimi bitirmek istiyorum, teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sevgili arkadaşlar; alkışlıyorsunuz ve ilgiyle izlediğini düşünüyorum. Ancak, yüzlerde parlak bir neşe ifadesi görmüyorum. Bu benden kaynaklanıyor, bunun farkındayım, gerçekten benden kaynaklanıyor. Çünkü düşündüğüm şey şöyle bir şeydi: Aslında daha interaktif bir ilişki kurarak bu forumu yapmak. Solumda bulunan değerli konukları çok sevdiğim, çok değer verdiğim kişiler olarak düşünüyorum, özel konuklarım olarak, sizler de değer verdiğiniz kişilersiniz. Sizin zamanınıza ve onun zamanına saygı duyacak bir ilişki düzenini kurmak için biraz ahlâksız olmam gerekiyor aslında. Öyle bir belki zorlayıcı saygısız bir atmosferi de bir türlü hem kendime, hem kurduğum ilişkiye uygun görmüyorum. Bu bir parça sizi yormaya yol açan bir şey oldu. Ben biliyorsunuz, bel rahatsızlığı olan birisiyim, o yüzden oturmamaya da çalışıyorum, beraber aynı eziyeti çekelim diye.

Zafer'den bir dilek geldi, "Sayın Yeter'in sunuşu sırasında hemen bir soru sorabilir miyim?" diye. Formel davrandım, "birinci tur herkes eşit konuşmasını bitirsin, sonra sen sorunu sor" dedim. O da hemen kabul etti, sustu. Şimdi, böylesi bir durumda da interaktif bir ilişki kurulması mümkün mü? Sekiz konuşmacıdan sonra yarınız ölmüş olacaksınız. Dört değerli dostum daha var, onları da dinleme gücüne sahipseniz, aynı düzene devam edelim. Benim ilk düşündüğüm şeyden sonra biz biraz rahat, ev hali içerisinde konuşmaya başlayalım.

O zaman, şöyle bir şey düşündüm. İzmir’le ilgili konuşmak belki bizi biraz daha hızlandırabilir. Önce Sayın Topal’a sözü aktarmak istiyorum, sonra sayın Başkana aktaracağım, sizce uygun mu?

Tanıyorsunuz, İzmir Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı. Planlamayla ilgili doğrudan meslektaşımız. O konuda en deneyimli kişilerden birisi. Bölgenin sorunlarını, konularını biliyor. Bizimle paylaşacak, Sayın Topal buyurun.

HASAN TOPAL (İzmir Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı)

Sayın Başkan, teşekkürler.

Değerli katılımcılar; ben aslında bu kongreyi üç gün yeteri kadar izlemeye çalıştım. Söyleyeceklerimin bir kısmını farklı sunumlarda dinlediğimi de biliyorum. Yine de bir sistematik olarak iki noktada değerlendirip, bir de özellikle bu kongrede yer yer bazı sunuşlarda ve tebliğlerde gündem olan müzakere sürecinin nasıl sonuçlandığının bir siyasi örneğiyle de tamamlamak istiyorum. Ağırlıklı olarak planlama sürecindeki en büyük problemin, planlamanın bütünlüğü ve birlikteliği ilkesinin yerine, yetkinin büyüklüğü ve parçalanması ilkesinin geçtiği bir sürece, galiba toparlanamaz hale doğru gitmekte olduğunu söyleyerek, başlamak istiyorum.

Bunu hepimizin çok iyi bildiği süreçleri hızla bir özetleyerek tamamlayacağım. Örneğin, son yasal düzenlemeleri ki, bu düzenlemeleri siyaset oluşturuyor. Özellikle müzakere süreçlerinin az önce Sayın Milletvekilimiz altını çizdi. Parlamentoda dahi müzakere edilemediği bir toplumsal süreçte bulunuyoruz. Örneğin, çevre düzeni planlarını Çevre Bakanlığının, il çevre düzeni planlarını il özel idarelerinin, nazım imar planlarını büyükşehir belediyelerinin, uygulama planlarının ilçe belediyelerinin yaptığı bir yasal planlama süreci tarifleniyor.

Bu çok otoriteli planlama sürecinde öncelikle merkezi idarenin de kendi içerisinde çok farklılaşan bazı yetki ve onama karmaşaları içerisinde bu kongrede çok altı çizilen, bu bütünlük ilkesinin nasıl elde edilebileceği konusunda çok ciddi bir kaçış söz konusu, farklı ufukların ortaya çıkması söz konusu.

Bu saptamadan hareketle, bunu daha da derinleştiren bir ikinci değerlendirmeyi yine paylaşmak istiyorum. O da; bu kadar dağınık bir süreç içerisinde bütün bu kurumların, o sıraladığımız kurumların, farklılaşan kurumların, kendi yetkileri içinde planı elde etme biçimlerine ilişkin çok ciddi bir sorunun altını çizmek istiyorum. Eski büyükşehir belediye başkanı altını biraz tanımladılar. Çok kırılğan bir noktada bugünkü yasal düzenimiz. İsteyen bir belediye bu yapılanmayı altı çizildiği şekilde ve çok disiplinli yönünü de tamamlayarak, kurgulayabileceği gibi, isteyen bir belediye de hiçbir şey yapmayabiliyor. Bu kadar esnek, bu kadar kırılğan bir yapı içerisinde beklentilerimizin ne kadar gerçekçi olduğu konusunda da çok ciddi kaygılar taşıdığımı söylemek istiyorum. Tabii ki, burada diğer konuşmacıların da altını çizdiği gib, özellikle kamunun hizmet üretimi, biçim ve araçlarının gerçekten yeniden sorgulanıp, yeniden gündeme taşınması gerektiğini düşünüyorum.

Bu noktada belki lokal olarak yer yer bazı ölçeklerde bazı uygulamalarda, bazı kentlerde müzakerelerin olumlu sonuç verdiğini paylaşabiliriz, ancak şunu da doğrusu bir kaygı olarak hepimizle birlikte paylaşmak istiyorum; hayata, dünyaya, kamu yararına, insana, doğaya, çevre ve kültür değerlerine farklı bakan siyasal anlayışların, siyasaların bir müzakereyi nasıl birlikte yürütecekleri konusunda da çok ciddi bir kaygıyı taşıyorum. Belki de başta söylemeye çalıştığım uzlaşma kültürü toplumda yeniden üretilebilirse, geliştirilebilirse, ancak o kademelerle bu noktaya erişileceğini düşünüyorum.

Bütün bu çelişkileri şu örnekle de tamamlamak istiyorum. Çok uzun konuşmayacağım ben de, forumun interaktif kısmını sağlayabilmek adına. Geçtiğimiz aylarda İzmir’de nazım imar planı deneyimini yaşadık. Bu plan çalışmalarımız sırasında, burada altı çizilen birçok husus, hepimizin bildiği araçlar ve yöntemleri de kullanmaya çalışarak, planı üretmek durumunda olduk. Merkez kenti tanımlamış olduğumuz bölge içerisindeki belediyelerimizin birisiyle hiçbir sorunumuz olmayan bir süreçle bitirdik planı. Görüşmelerimizin sonunda, 3-5 toplantıdan sonra tamamen sorunsuz biçimde, teşekkür edilerek de ayrıldık. Ama plan, karar organına, siyasi yapılardan oluşan belediye meclisine indiğinde, hiç sorunu olmayan belediye başkanı ve onunla ilişkili meclis üyesi hayır oyu kullandı. Bakın, baştaki taşıdığım kaygının temelindeki aşılması gereken hususların altını doğrusu bu vurgulamayla çizmek istiyorum, çünkü bu benim için gerçekten yaşamımdaki en çok sorguladığım nokta olmuştur.

Dolayısıyla, burada galiba siyasileri de belki planla birlikte ayrıca tartışmak, belki onların karar süreçlerindeki yetkinliklerini ve konumlarını da tartışmak gerektiğini düşünüyorum. Sayın Başkan; şimdilik bu kadarla bırakmak istiyorum. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkürler, sağ olun.

Sayın Muzaffer Tunçağ Konak Belediye Başkanı, çok değerli dostumuz, aynı zamanda meslektaşımız ve Oda başkanlığında bulunan bir mühendis, söz Sayın Tunçağ’da, buyurun Sayın Başkan.

MUZAFFER TUNÇAĞ (Konak Belediye Başkanı)

Teşekkür ederim.

Sayın katılımcılar; Konak 7 bin hektarı merkezde olmak üzere, ayrıca 7 bine yakın hektarı çevrede olmak üzere, yaklaşık 13 bin hektar bir alanı kapsıyor. Fakat, bu alanda bulunan nüfusun da değişken olması, yani aşağı yukarı gece nüfusunun 800 bin olması bir değişkenlik getiriyor. Ayrıca, şöyle bir özelliği var Konak’ın; -bütün belki kentlerimizde var bu olgu, ama Konak’ta daha çarpıcı- bir planlanmış kesim var, bir de daha çok iç göçlerle plansız yapılaşmanın bulunduğu bölge var ve bu bölgeler arasında bir keskin ayırım var adeta. Yani, iki İzmir, iki Konak var gibi bir durum. Tabii, bu iki bölgenin sorunları da farklı.

Bu iki bölgenin sorunlarını ele alırken, biz esas olarak planlanmamış kesimde zorlanıyoruz. Bunun nedenlerinin başında da elbette bu meşhur imar afları geliyor. İmar afları bana göre kentleri bugünkü hale getirmiş ve kilitlenmiş bir olgu. Kenti afet karşısında iyice kırılğan hale getirdi ki, ben bu arada belirteyim; biliyorsunuz, İzmir deprem senaryosu üzerinde de daha önce çalışmıştım, yani İzmir'in durumuna da bir bakmıştık. Bu açıdan da en kırılğan bölgeler buralarda bulunuyor. Diğer bir neden de tabii, imara yönelik işlemlerin, çalışmaların yapılmasını son derece zorlaştırdı, zorlaştırıyor.

Bir kere bana göre, 85'ten sonra yapılan, 2981 sayılı Yasayla getirilen af, her şeyi affetti, yani toprağı da affetti, bence en ciddi hata burada. Biz şimdi ne yapıyoruz kamulaştırmada? Gidiyoruz, kamunun verdiği toprağı, arsayı gene satın alıyoruz. Bunun da bedeli belirsiz, her bir bilirkişi ayrı bir fiyat biçiyor, hatta yan yana, aynı anda yapılan kamulaştırmalarda bile çok farklı sonuçlar alınabiliyor. Bir kere belediye olarak bu bizim belimizi büken en başta gelen olgulardan birisi. Dolayısıyla, bu nasıl hallolacak, yani bundan sonraki aflarda da böyle mi olacak? Çünkü, af her an hazır olarak gündemde siyasileri bekliyor. Bunu bir türlü aşmamız gerekiyor.

Bu afların getirdiğı başka bir olgu da gene bizim önümüzü kesen yeni düzenlemelerde imar ıslah planlarının yapılmış olması ve mevcut duruma göre yapılmış olması. Biz orada imar iskân planlarıyla düzenleme ortaklık payı mevcut durum neyse, onu kabullenmiş olarak yapıyoruz planı. Oysa, yüzde 45'e kadar çıkmış olan terkler, artık düzenleme ortaklık payı ikinci kez alınmadığı için o bölgeler aynen kalıyor, yani kamusal bir müdahale yapılamıyor.

Bence yasal düzenleme yönünde verilecek, yani İmar Yasası yönünde verilecek mücadelede bunun düzeltilmesi, belediyelerin hareket kabiliyetini arttıracaktır. Yoksa, bizim düzenlemelerde son derece zorluklar çekilecek. Biz, Konak'ta iki tane kentsel yenileme alanı esas olarak, kentsel yenileme çalışması yapıyoruz. Biliyorlar, Şehir Plancıları Odası'ndan arkadaşlarımız ve Mimarlar Odası'ndan arkadaşlarımızla birlikte yapıyoruz. Bir Uzundere'de ve Ballıkuyu'da var. Uzundere'deki çalışmalar bitmek üzere, ama işte tapudaki işler, bürokratik işler öyle bir zaman alıyor ki, bizi yıllardır uğraştırıyor, ama artık sona geldiğini umuyorum. O çalışmalar biterse, Uzundere'de iyi bir düzenleme yapabileceğiz. Daha sonra da Ballıkuyu'ya sıra gelecek.

Bir de Gürçeşme bölgesinde bir çalışma var. Orada da biliyorsunuz, çalışmaları hep birlikte yaptık, tartıştık üç toplantıda. Ama açmazlar o kadar fazla ki, kamulaştırma çok geniş çaplı, kamulaştırmalar yapmadan bunu aşmamız mümkün değil. Tabii, biz bir yandan da kamulaştırmalara ağırlık veriyoruz. Çünkü, kamulaştırmalar da bu bozulmuş dokunun önünü açmanın en temel noktalarından birisi. Özellikle de, belli ana aksların ulaşımına açılması, bizim bu plansız bölgelerde bir hareket getirmemizi sağlayacaktır.

Konak'ta yine önemli bir adım attık bir bölgede. Gültepe'de üzerinde gecekondular bulunan veyillardır takılı kalan 50 hektarlık bir aile arazisini, aşağı yukarı 2 trilyona onu satın alarak mülkiyetine geçirdik Konak Belediyesinin. Orada umuyoruz, belki bu önümüzdeki düzenlemelerle de, iyi bir şeyler yapacağız.

Ben daha fazla uzatmayayım ve sorulara da yer bırakayım. Özellikle de uygulama planları konusunda belki bana da sorular gelebilir. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sayın Başkan; teşekkür ederim, sağ olun.

Arkadaşlar; Remzi Sönmez'i hepimiz tanıyoruz. Bizim Şehir Plancıları Odası Eski Başkanı. Özel sektör, yani büro sahibi bir plancı olarak, hem plan yapmayı kendi bürosundan sürdürürken, yerel yönetimlerle de, merkezi yönetimle de sık sık işbirliği içerisinde, daha doğrusu ilişki içerisinde olan bir meslektaşımız ve o deneyimin doruğunda bir plancı olarak bize "Planlama Siyaset Siyasalar" konusunda bir sunuş yapacak. Sayın Sönmez buyurun.

REMZİ SÖNMEZ (Şehir Plancıları Odası Eski Başkanı)

Herkese iyi akşamlar diliyorum.

Bu toplantıyı üç gündür ben de izliyorum. Aslında, geçmiş dönemdeki toplantıları da izleyen bir kişi olarak gerçekten çok canlı bir toplantı süreci yaşadığımızı söyleyebilirim. Bunun nedenini değerlendirdiğimde, aslında iki tane şeye bağlamaya çalıştım.

Birincisi; bu planlama paradigmalarıyla ilgili, planlama anlayışıyla ilgili sürekli bu salonlarda biz toplanıp, tartışıyoruz ve sürekli aslında yeni yeni fikirler de ortaya çıkıyor. Bu, yıllardır bu işi yapan bir kişi olarak beni heyecanlandıran bir şey. Şu anlamda: Biz bunları buralarda tartışıyoruz, umutlanıyoruz aslında bir ölçüde de, ancak tekrar bürolarımıza veyahut da belediyelerimize döndüğümüzde, çok da fazla ilerleme kaydedemiyoruz. Seneye tekrar geliyoruz, aynı umutları burada yükleniyoruz, ama böyle bir kısır döngü içinde gidiyoruz.

İkinci gördüğüm de, bizim bu planlama alanının çok yakından ilgilendiren konular var. Siyasetin son zamanlarda çok fazla ilgi göstermesi, bu konulara çok fazla el atması, yeniden yapılanma diyebileceğimiz bir oluşumun belki 3-5 senedir tabii çok da öncesi de olabilir, ama son zamanlarda giderek yoğunlaşması diye düşünüyorum.

Bu yeniden yapılanma konusu, aslında ne kadar bizim ihtiyaçlarımızdan ya da dinamiklerimizden kaynaklanıyor, ne kadarı da küreselleşmenin etkisiyle, sermayenin önünü açmaya yönelik düzenlemeler diye baktığımızda, aslında bunun gene ağırlıkla küreselleşmenin etkisiyle olduğunu değerlendirmesini kendi adıma yapmak istiyorum. Zaten, Avrupa Birliğinin doğrudan bize dikte ettirdiği ya da belli programlar içinde yapılması gereken yasal, kurumsal düzenlemeler yapılıyor, ama bunun dışında da gerçekten bazı düzenlemeler var ki, bunun daha çok toplumun ihtiyacından çok, belli kesimlerin ihtiyaçlarına dönük düzenlemeler olduğunu söylemekte istiyorum.

Buradan şuraya gelmek istiyorum. Aslında merkezi düzeyde yapılan belli düzenlemeler bunlar. Bir de işin yerel yönetimler boyutu var. Fakat, merkezi düzeyde yapılan bu düzenlemelerden toplumun beklentisiyle aslında siyasetin ortaya koyduğu yasal düzenlemeler ne kadar çakışıyor? Benim o açıdan tereddütlerim var, özellikle biliyoruz ki 99 depreminin

etkileriyle toplumun bir beklentisi oldu. Yani yasal düzenlemelerin yapılması, afet, imar, yapı yasaları ki, birbiriyle ilişkili olarak bu yasaların kurgulanması ve Türkiye’de yeni bir imar sisteminin oluşturulması, Deprem Şurasında da bu ortaya konulmuş bir gerçektir. Aslında baktığımızda, her üç yasa tasarısı da sürekli gündemde. Benim bildiğim ODTÜ’nün yaptığı hazırlık 97 yılında başlar. Birçok yasa tasarısı geliştirmiştir. Özellikle, İmar Kanununda isimleri de çok değişmiştir bunların. Şehircilik ve imar, planlama imar, sadece İmar Kanunu revizyonu gibi.

Son geldiğimiz noktada, hemen hemen bütün toplum kesimlerinin de üzerinde odaya sağlayabileceği, burada üç gündür planlama sistemiyle ilgili dile getirilen birçok soruna da yanıt verebilecek bir yasa tasarısı varken, bu nedense bir türlü Meclise gelemiyor. Bunun yerine ne geliyor? Örneğin, Dönüşüm Yasası geliyor. Dönüşüm Yasası, Oğuz Bey’in de bahsettiği gibi gerçekten sadece belli alanları açmak için, belli sermaye gruplarına belli sorunları çözmeye adı altında ortaya konulan bir düzenleme. Teknik bir yasa, yani sadece bir prosedürü ortaya koyan, bir süreci ortaya koyan bir yasa. Birçok bakımdan eleştiriye açık zaten, ama ben özellikle şu yönüne değinmek istiyorum. Bu yasa dönüşüm alanlarının belirlenmesiyle ilgili hiçbir ölçüt yok. Halbuki, biz dönüşümü Daha çok bir ihtiyaçla algılıyoruz. O kentin içindeki dinamikler açısından bir ihtiyaç oluşması gerekir. Bir de bu dönüşüme direnen bazı mekanizmalar vardır. Bütün bunların bilimsel bir şekilde ortaya konulması gerekir.

Belki şunu söyleyebiliriz: Burada dönüşüm planı veya projesi tanımlanmış. Bu dönüşüm planı ve projesinin yapılacağı süre kadar, en azından kentin hangi alanlarının dönüştürüleceğinin araştırılması, belki ondan çok daha fazla çaba, emek, zaman gerektiren bir şey diye düşünüyorum. Ortaya çıkan örnekler de gösterdi ki, gerek Zafer Beyin, gerekse Nihan’ın sunumlarındaki Ankara örneğinde tamamen boş alanların dönüşüm alanı olarak belirlendiği gibi bir durum var. Demek ki, yerel yönetimler bunu kendi amaçları doğrultusunda manipule edebiliyorlar, bu tür yasaları. Şimdiden belli olmasına rağmen, bunların birçoğu da aslında idari yargı konusu da olmuştur. Ona rağmen, bu yasa tasarısında buna karşı herhangi bir önlem, bir müeyyide getirildiğini de maalesef görmüyoruz, yani bunu bir örnek olarak söyledim.

Gene başka bir örnek vermek istersek, Hazine arazilerinin satışıyla ilgili son 2000 yılından itibaren zannediyorum, üç tane yasal düzenleme yapıldı. Yani, buna baktığımız zaman, bunun içine genelgeler vs pek çok araç var bunları saymıyorum. Nasıl algılıyor siyasi sistem planlamayı, nasıl manipule ediyor, kentlere nasıl bakıyor? Örnekleme açısından bunları söylüyorum. Bu üç düzenleme de bir kısmı af içerecek biçimdeydi. Ama esas itibarıyla bu düzenlemeleri, kamu arazilerini Hazinesinin açığına kapatacak bir yol olarak gören ve bu kamusal alanların, kamu arazilerinin elden çıkartılmasıyla, toplumun gelecekte ve bugünkü ihtiyaçlarının büyük ölçüde önünü kesen ve hatta ipotek altına alan işlemler ve politikalar olarak görebiliriz.

Çok da uzatmak istemiyorum. Burada, Kıyı Yasası var, başka yasalar var. Belki ikinci turda söz etmek istiyorum. Bu işin bir merkezi politika yönüydü bu aslında bir yönüyle. Ama bir de tabii yerel boyutta neler oluyor, onları da ikinci turda dile getirmeye çalışayım. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Remzi Bey teşekkür ederim. Hocam doğrudan söz size geçmiş vaziyette. Sayın İlhan Tekeli buyurun.

İLHAN TEKELİ

Tabii, arkadaşlarımız konuştu. Uygulamanın çeşitli yerlerinden geliyorlar ve bize zengin bir olaylar, olgular, uygulamalar perspektifi verdiler. Bana da, ben uygulamadan gelmediğim için, üstüne oturtacağım bir çerçeve kurmak yahut bunların içinden seçebileceğim temel bazı tartışma alanlarını gündeme getirmek durumu düşünüyor. Ben de böyle bir durum düşeceğini bildiğim için, arkadaşlarımız konuşurken, şuraya birer birer, böyle ikişer kelimele notlar aldım. Onları sorun alanları yahut düşüncelerimizi geliştirmemiz gereken temel alanlar olarak paketleyerek, bir tartışma sürdürmeye çalışacağım.

Önce Bülent'in getirdiği konu var. "Ben siyasetçi olmadan, siyasetçi oldum" dedi. Bu konu aslında ilginç bir konu. Onun için onun üstünde şöyle birkaç cümle söylemek istiyorum. Gene bu toplantının başında felsefeden gelen arkadaşımız ne dedi? Siyasetin çökmesi ve bunun analizini yaptı. Niye? Dünyada bugün eskisi gibi bir siyaset olamıyor, başka bir siyaset alanı var. Sanıyorum, orada bir yurttaşlık krizinden bahsetti. Aslında, bizim yöneldiğimiz temel nokta şu: Türkiye'deki bütün yurttaşların Bülent olmasını istiyoruz. Yani, hepsinin siyasetçi olmasını istiyoruz. Bir tanım var, "aktif yurttaş" diye ve bugünkü demokrasi ve katılımcı demokrasi aktif yurttaş kavramı üstüne duruyor. Aktif yurttaşların her biri partili olmadan siyasetçi oluyor. Aktif yurttaş iktidarı bölüşen bir tanımdır yahut iktidarı bölüşme talebidir. Önümüzdeki dönem eğer katılımcı demokrasi pratikleri gelişecek, temsili demokrasiyle başta söylediğim gibi iki yön yan yana varlıklarını sürdürecekseler, bu aktif yurttaş projesinin hayata geçmesiyle ilgilidir.

Ben bugün Türkiye'de çok sayıda aktif yurttaş olmaya hazır kimse görüyorum. Partilerin temel, siyaset üretmekteki temel probleminin bu aktif yurttaş, yani siyasetçi olmadan, aktif yurttaş olmak isteyenlere açık olmamalarıyla ilgili olduğunu düşünüyorum, ama bunu çok uzatmayacağım, burada bitecek bu tartışma.

İkinci bir soru, son dakikada Remzi getirdi. Remzi "bu son günlerde iktidarların bu işe ilgisi arttı" dedi. Hep bizim konularla uğraşıyorlar, acaba bu bir tesadüf mü? Bu tesadüf değil, bu çok önemli bir değişim yaşadığımızı ve bu değişimi kavrayıp, o değişimle uygun bir siyaset oluşturmadığımızı gösteriyor. Ne oluyor? İlk defa Türkiye'nin emlak piyasası uluslararasılaşıyor. Bu eski kurallarla yürümez, bu güçler farklı. Plan yaparsan bu plana ilişkin zaman talepleri de farklı. Müzakere yaparsan, müzakerecinin yeni bir ahlakı olacak, çünkü biz burada müzakereci planlamadan söz ediyoruz, fırsatların kullanmasından söz ediyoruz, ama şundan söz etmiyoruz; kapalı kapılar ardında gerçekleşen şey, müzakere değildir.

Müzakere ile ilgili olarak, ben ilk konuşmamda bunun ahlâkının neye dayanabileceği üstünde bazı şeyler söyledim, ama zaman çok sınırlı. Onun için bunu geliştirmek istemedim. Demek ki, bir aktif yurttaş problemi var, bir de bizim emlak piyasamızın artık uluslararasılaşması var.

Zaten başka türlü mümkün mü? Kapıları, bacaları her şeyi açtıktan sonra bu böyle olacak. Biz böyle bir olaya karşı nasıl bir siyasa geliştirebiliriz? Soru bu, bununla açıkça yüzleşmiyoruz. Tabii, bunun için neleri bilmemiz lazım? İlginçtir, bizim öğrencilerimizden birisi şimdi Hollanda'da tezini Sovyetler sisteminden çıkmış ülkelerin şehirlerinin, uluslararası emlak piyasası üstüne yaptı. Demek ki, bizim bu konularda bir birikim yapmamız gerekiyor. Biz geçmişteki emlak piyasasının kurallarına göre bu işe bakamayız. Ama bizim tepkilerimiz ve bizim işe yaklaşımımız eski koşullarımız üstünden oluyor. Ben de bu sorunun cevabını bilmiyorum. Hep beraber öğrenmemiz gerekiyor. Ben her ne kadar biraz daha yaşlı ve hoca pozisyonundayım da, her şeyi de bilmem gerekmiyor. Beraber öğrenmemiz gereken bir nokta. Ama soruyu doğru sormakta ve doğru bir şeyi araştırmakta yarar var diye düşünüyorum. İkinci konu bu.

Bir de Remzi bir şey söyledi. "Planlama paradigmasını burada konuşuyoruz, sonra gidiyoruz, çok da bir şey değişmiyor" dedi. Ben az da değilse, planlama paradigmasını konuşmamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü, eski hatalarımızı tekrar etmek üstüne kurulu bir meslek pratiğinin, saygınlığını koruyamayacağını düşünüyorum. Biz kendi pratiğimizin sonuçları üstünde düşünüp, yeni bir şeyler üretiyorsak, pratiğe çok da yansıtmasak bile, hiç olmazsa kendimize, düşüncemize saygımızı korumuş oluyoruz. Bence bu çok önemli. Bizim onurlu bir şehir plancısı olabilmemiz için, bu fikrî üretimi sürdürebilmemiz gerekiyor. Eğer, biz bu fikrî üretime son verirsek ve bu fikrî üretim dünyanın başka yerlerinden çok farklı bir üretim olursa, iyice memnun olmamız gerekir. Kendi kendimize özgüvenimizi de üretmiş oluruz bu da bir ufak saptama.

Şöyle bir şey var, birinci cümle şu: bu pergelle çizilen şehir sınırı, Türkiye için yüzkarasıdır. Meclisten böyle bir yasanın geçmesi, bütün Türkiye'nin kent planlaması, kent bilimi konusundaki bütün birikimine saygısızlıktır. Böyle bir şey olamaz, bu kadar cehalet olamaz. Belki yeni sömürge kurarsak, o olabilir. Ama bu kadar bir birikimi olan, bu kadar bir coğrafi bilgisi olan, bu kadar bunun teorisini üretmiş, bunun pratiğini yapmış, yıllardır şehir planlaması yapılan bir ülkede sınırları pergelle çizmek hakikaten akıl alacak bir şey değildir. Ben her toplantıda bunu söylüyorum, yeri geldi mi mutlaka söylüyorum. Bu bize hakarettir. Bu konu bu kadar bitti.

İkinci konuya geliyorum, bir de en son Hasan Topal'ın getirdiği bir konu var ve ben her şeyin temelinde onu görüyorum, onu biraz daha derin tartışmaya açacağım. Küreselleşme söylemi var değil mi? Bu küreselleşme söylemini biz nasıl kullanıyoruz? Bugünkü kullanma biçimimiz bizim özgürlüğümüzü ve düşünme yaratıcılığımızı nasıl elden alır? Onun alternatif bir yolunu önereceğim. Şöyle bir konuşma biçimi vardır genellikle. "Küreselleşme her şeyi belirliyor" Peki, o zaman susup, oturalım, onlar belirlesin, bizde de yapacak bir şey yok demektir. Küreselleşme belirlemiyor, ama belirliyor. Ama, bunun üstünden düşünmeye başladığımız zaman, hem ampirik gerçekliği görmüyorsunuz demektir, hem de kendi eylem alanınızı kısıtlıyorsunuz demektir.

Ben bunun yerine bir başka söylemde bulunacağım. Küreselleşme ve yerelleşme eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Bu bütün araştırma programını değiştiren ve siyasi bakışı deşif-

tiren, size özgür, yaratıcı bir alan açan bir şeydir. Nedir? Bu küreselleşme yükseliyor, ama aynı sırada o yerellik bu küreselleşmeyle beraber yeni bir yerellik üretiyor. Ben bu yerelliği incelemiyorum, niye incelemiyorum? Her şeyi küreselleşmenin belirlediğini varsaydığım için incelemiyorum. O beni köreltiyor, yerellekle yararlanabileceğim oluşumları gözleyip, bunu bir siyaset olarak geliştirme yolunu kapatıyor. Aynen tekelleşme söyleminin yıllardır sürüp, küçük sermayenin sürekli olarak kendisini üretmesi nasıl oluyorsa, hem küreselleşeceğiz, hem de yerelleşeceğiz ve bu yerellik yaratıcı bir yerellik olacak. Tabii, küreselleşmeyle ilişki içinde olacak, ama bu ikisinin birlikte olmadığını düşündüğüm zaman, koşulları yalnız küreselleşmenin belirlediğini düşündüğüm zaman da kendime, yerellekle kendi ürettiğim yaratıcılıkları görmemi engelleyen bir durum yaratmış olurum.

Son konuya geliyorum. Hasan Topal bir şey söyledi, çok önemli bir şey söyledi. "Bu bütünleşme meselesi var ya, bu bütünleşme meselesini çözmeden bu işler olmuyor" dedi. Bu çok temel bir mesele. Şöyle bir şey: hepiniz planlama söyleminde yüceltilmiş bir bütünleşme söylemine sahipsiniz, değil mi? Biz bunu çok yüce bir değer olarak görüyoruz. Acaba bu gerçek bir bütünleşme mi ve bizim sahte yarattığımız bir bütünleşme talebi mi? Biz planlı iktidarını sahte bütünleşme talebi üstüne mi kuruyoruz?

Burada biraz vakit alayım, bu biraz önemli bir konu. Ben bunu burada söyler, burada bırakırım anlaşılmaz. Bizim geçmişteki şehir planlama teorilerimiz neydi? Organik teorilerden ödünç alınmış bütünlük kavramları içeriyordu. Biz bir organik bütün olarak bakıyorduk kente ve aynen bir vücudun organları gibi bakıyorduk. Bu aşırı belirlenmiş bir bütün öngörüydü. Bunun arkasında ne vardı hemen paralelinde? Birincisi; Chicago okulunun şehir formuyla ilgili kuramlar vardı. Eğer, kent hakikaten o kadar bütünsel, ve o formlar varsa, bu aslında ne demekti? Kent planlılarının yapacağı bir şey yok, şehir formunu Chicago ekolüne göre çizeceksin. Ben ilk öğrenci olduğum yıllarda biz, planlama bilimsel olacak diye bunu öngörüydük ve şehir planlama yarışmaları oluyordu, biz de buradan esinlenerek bir şey yapıyorduk. Bu teorileri bilmeyen kişilerse, şehrin bu organik bütünlüğünü bilmeden, orasına burasına müdahale ediyorlardı, iyi ki öyle yapmışlar. Onların yaptıkları pratikler uygulamaya geçti ve başarılı oldu.

Biz sahte bir bütünlüğü arıyoruz. Eğer biz sahte bütünlüğü alıyorsak, müzakere meselemiz nereye dayanacak? Müzakere esnekliğin yoksa niye stratejik plan yapıyorsun? Demek ki karşımızda bir bütünlük sorunu var, ama bütünlük sorununun abartılması dolayısıyla karşımıza geçen bir durum var. Bunun tersine de bakabiliriz. Biz bütünlük arayışını tamamıyla atabilir miyiz? Atamayız. Nasıl bir sahte bütünlüğü talep edemezsek, gerçek bütünlüğü talep etmememiz gerekirken, varolan ilişkileri de görmezden gelemeziz. O zaman, bizim kente bakış biçimimiz, az bağlı bir sistem bakış açısıdır. Az bağlı sistem dediğim şu: diyelim ki, çok basit olarak size bunu formüle edersem, N tane bilinmeyen varsa, bunu biyotik olarak nasıl çözersin? N tane denklemin olması lazım ki çözesin. Şimdi, soru şu: Benim N değişkenim var, N tane denklemim yok. İlişkilerimin sayısı N'den biraz az. O işte bana esnekliği veriyor. O esneklik olduğu zaman, Hasan'ın bütünlük problemi de çözülmüş oluyor.

Ben hepimizin bunun üstünde düşünmemiz gerektiğini düşünüyorum. Ama, bu yetmiyor, ilk başlangıçtaki toplantıda biz kente kompleks olarak bakmamız gerekiyor demıştik. Halbuki, demin sözünü ettiğim denge arayışı içinde, doğrusal editif ilişkiler olarak bakıyoruz. Bizim bunu aşmamız gerekiyor, çünkü sistem kompleks, ama kompleks sisteme müdahalenin yollarını plancılar teorik olarak henüz bilmiyorlar.

Kompleks sistemlere müdahale ettiğiniz zaman, plancının rolü kritik hale geliyor. Editif, lineer bir sisteme müdahalede yanlış yapan bir plancının yanlışları çok su götürür. Fark edilmez bile, ama kompleks sisteme yanlış müdahale ederse, mahveder, iyi müdahaleler de tepeye çıkartır. Şimdi, o da bütünlük probleminin, az bağıllık, çok bağıllık probleminin ötesinde. Büyük bir tartışma var, herkes söylüyor, "sinerji yaratacağız" siz sinerji yaratmanın ne olduğunu biliyor musunuz? Sinerji yaratmak demek, kompleks sisteme, çatalı yukarıya çevirecek şekilde müdahale etmek demektir.

Biz bunu henüz doğru dürüst bilmiyoruz. Yani, ben bilmiyorum, başkalarının da çok bildiğini sanmıyorum planlama alanında. Ama, bu bizim karşımızda olan temel sorun. Bütünlük problemini 20. yüzyılın başındaki gibi biyolojik analogilerle götüremeyiz. Geldiğimiz nokta çok daha farklı. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Hocam, teşekkür ediyorum, sağ olun.

Sevgili dostlar; salona söz vereceğim. Söz almak isteyen arkadaşlar varsa, bir planlama yapmaya çalışacağım. Önce, Zafer Bey ilk sözü istemişti.

ZAFER ŞAHİN

Öncelikle bütün konuşmacılara bu zihin açıcı değerlendirmeler bütününden dolayı çok teşekkür ediyorum. Enis Bey'e çok önemli bulduğum Kastamonu deneyimini de bizlerle paylaşarak, deneyimlerini aktardığı için çok teşekkür ediyorum. Türkiye'de valilik sisteminin gerçekten önemli ve çok yüksek kapasiteli bir kurum olduğuna inanıyorum. Kimi zaman da, gelen valilerin bireysel deneyimlerine ve birikimlerine bağlı olarak çok önemli işlerin de yapıldığını görüyoruz. Ancak, belki eski sistemdeki atanmışlığın etkisiyle, bunun çoğunlukla kişilere bağımlı kaldığını gözlemliyorum. Rahmetli Recep Yazıcıoğlu örneğinde olduğu gibi, sizi de ben böyle varsayıyorum.

Önemli bir dönüşüm geçirdik. İl Özel İdareleri bir yerel yönetim birimi olarak öne çıkartılmaya başlandı. Valiler iki şapkalılarıyla özel idarelerin başındalar, ama aynı zamanda özel idarelerin birer genel sekreteri var. İl genel meclisleri de kendilerine bir başkan seçmeye başladılar. Çok önemli yetkiyi, sorumluluk ve kaynakları kullanmaya başladılar, başlayacaklar da. Bu yetki ve kaynakların kullanımını acaba sizce, özellikle büyükşehirlerde tek el olan, tek kutuplu olan planlama sisteminde bir denge unsuru olabilir mi? "Bu anlamda planlama sistemimize yeni olanak ve fırsatlar yaratabilir mi?" diye sormak istiyorum.

İkinci bir sorumu da çok kısa İlhan Hocama yöneltmek isterim. Müzakere dedik üç gün boyunca. Ben kişisel deneyimimde şunu gördüm: Müzakere kimi zaman, bir resmi yazının dağıtım listesi. O dağıtım listesindeki protokol sırasını doğru sıraya koymazsanız, müzakere edemezsiniz. Buradan da şunu görüyorum. Aslında, müzakere dendiği zaman, kapının dışında bir yerlerde hiç bilmediğimiz gizemlendirilmiş bazı süreçler kastediliyor çoğu zaman. Ama bazen de zaten şu an kullandığımız araçları ve süreçleri birazcık ayrıntılarına dikkat ederek, yeniden yorumlamamızın da yeterli olacağını düşünüyorum. Acaba bu anlamda ne düşünüyorsunuz? Çok teşekkür ederim.

TUĞRUL KIRMIZI

Aslında ben bir şey sormak istiyorum, cevabını alırsam devam edeceğim, olabilir mi? Özellikle konuşmaları takip etmekte olan genç meslektaşlarımız, öğrencilerimiz için biraz eskimiş bir soru, ama özellikle şurada yapılmakta olan konuşmada bu terimi kullananlara bir soru bu. Kamu yararıyla, halk yararını aynı manada mı kullanıyorsunuz? Efendim, kamu yararı o zaman, meslektaşlarımızı yanıltmamak açısından şunu söyleyebiliriz. Kamu yararı başka bir dille tanımlandığı zaman, mesela kamu yararının, halk yararıyla hiç alakası olmayabilir. Üstelik kamu yararı kurulu düzenin yararlarıdır zaten. Yani kamu yararının gerçi ileride böyle giderse, halk yararıyla bütünleşeceği söylenebilir, ama Nazi birlikleri de bunu söylüyordu zaten. Lütfen buna bir açıklık getirelim.

Ben açıkça şunu savunuyorum: Kamu yararıyla, halk yararı arasında bir paralellik de olmayabilir, genellikle de yoktur. Genellikle kamu yararı, benim gezdiğim dünyada, halkın yararına aykırıdır zaten. Teşekkür ederim.

ERSİN ÖZTÜRK

Benim sorum Sayın Tunçağ'a, hazır bir Belediye Başkanı bulmuşken soru sorabileceğim.

Sayın Valim Kastamonu'da çok güzel çalışmalar yapmış. Ben de görevim gereği bol bol gidiyorum, fakat bizim problemimizin bir devam problemi olduğunu düşünüyorum. Yani, Sayın Valimin yaptığı çalışmalar devam etmiyor, hatta sizin kurduğunuz o merkez de şu an kapatılmış teknik elemanları dağıtılmış durumda.

Sayın Tunçağ'a olan sorum da şu: Anladığım kadarıyla, valiler, kaymakamlar, belediye başkanları nedense hep "şunlar hiç olmuyordu da, bunları yapmaya başladım, bunlar olmuyordu da bunları yapmaya başladım" demeyi seviyorlar. Daha önceki yönetimin yaptığı şeyleri devam ettirmeyi bir kayıp olarak mı görüyorlar, yoksa onların vizyonunun geniş olduğunu göstermediğini mi düşünüyorlar. Böyle bir problemimiz var. Geçen bazı tartışmalarda da yaşandı, planlamanın devamlılığı da aynı şekilde Türkiye'de problem oluyor. Bu açıdan soruyorum, Sayın Başkanımız acaba daha önce hazırlanmış planların devamını sağlama konusunda da çeşitli çalışmalar yapıyor mu bu konuda ne düşünüyor?

SALONDAN

Önce, Sayın Yeter'e gerçekten kalbî bir teşekkürle başlamak istiyorum, çünkü bugünlerde çok kullanılan gençler arasında bir deyim var, benim de bazen hoşuma gidiyor; "bu mudur?" diye, evet işte budur. Siz bunları yaparken, Türkiye Cumhuriyetinin verdiği yasaları ve o yasaların size tanıdığı hakları kullandınız, doğru değil mi, sizin için özel bir şey yapıldı mı efendim? Demek ki, istenildi mi yapılmayacak iş yok. Her şeyden önce yasalar müsait olmayabilir belki, ama aslında yasalarımız genel anlamda müsait, ama bizim niyetlerimiz ne olduğu konusu hâlâ bir tartışma. Belli ki, siyaset ve planlamanın arasına sıkışan şeylerden birisi de bu.

Bunlardan birisi de, Perihan Hanımın söylediği bir nokta, "plancının kendisi ve planlama mesleği olmasın, hep beraber bir araya gelelim" diyor, ben ona tabii ki katılıyorum. Yalnız bir ufak hatırlatma, sadece bizim meslek değil, maalesef geçenlerde hâkimler de "vicdanla, cüzdân arasında kaldık" demişlerdi. Demek ki, toplum içerisinde bizi aradaki sandviçin iç malzemesi haline getirmeye çalışan, sıkıştıran alt ve üst katmanlar var. Demek ki, bu hareket sadece planlamanın cansiperane tavrından dolayı değil, birlikte yapılması gereken bir yeniden yapılanma işine dönüşecektir. Belki bunun o sancıları içerisindeyiz biz, bilemiyorum. Ama İlhan Hocamın söylediklerine baktığımız zaman, benim çıkardığım şu ki, eski ve bildiğimiz verileri, yöntemleri kullanarak, yeni bir şey yapma şansımız yoktur. Farklı çalışmaların içerisine girmeliyiz, dünyadan haberdar olmalıyız. Ancak yine Remzi'nin gayet net biçimde ortaya koymaya çalıştığı gibi, eğer o paradigmaları çalışmazsak, bir ucundan bu işin evveliyatıyla geleceği arasındaki köprüyü kurmaya çalışmazsak, sonuçta yine hüsrân olacak.

Sonuç olarak, eğer biz planlama teknikleri ve planlama yöntemleri açısından bakarsak ve bugün getirilen o kentsel dönüşüm sistemlerinin temelde kentsel tasarımın ırice yapılışı olan bir sistem olduğunu, çünkü çok kolay maniple edilebildiğini, çok kolay geri dönüşümü sağlanabildiğini, çok kolay gerçekleştirilip, buradan birtakım nemaların da aktarılabildiği bir sistem olduğunu düşünürsek, planlamanın bütünüün gerçekleşmesi açısından bakınca, süreler açısından bakınca, çok kolay olabiliyor ve herkese parça parça bu işi birleştirilebiliyor, yani bölünebiliyor. O zaman, biz belki global olarak düşünüp, yerel davranmanın biçimlerini geliştirmeliyiz. Ama, korkarım bu biçim böyle giderse şöyle bir şey olacak; eskiden imar planlarının bir değişik tipi vardı, köy istikamet planı. Bir yol istikameti verirlerdi, yol buradan geçecek, şu fonksiyonda şöyle lekeleşecek. Gerisi, Fransızların ünlü deyimidir; "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler". Biz böyle bir ülke olmak istiyor muyuz, istemiyor muyuz? Galiba temel anlaşmazlığımız burada. Buna karar verelim, planı da hallederiz, plancıyı da, siyaseti de, siyasetçiyi de, teşekkür ediyorum.

SALONDAN

Ben önce Remzi beye bir şey sormak istiyorum, galiba sonra da İlhan Hocamdan buna dair bir yorum isteyebilirim. Şunu söylemek istiyorum: bence serbest plancıların ve yerel yönetimlerde çalışan plancıların görüşleri ve deneyimleri çok önemli. Çünkü uygulamanın direkt

içinde olan ve direkt yönlendiren onlar. Her ne kadar teorik çerçevede bunlar konuşulsa, beslense de aslında şunu çok merak ediyorum. Yaşadığımız sistemin kendi rasyonelleri var, bir de bizim eğitim sisteminden gelen normatif olması gereken temeller var, teknokrat olarak yetiştiriliyoruz daha çok. Acaba, serbest şehir plancısı olarak ya da belediyelerde uygulama yapan, uygulamayı yönlendiren insanlar olarak bu sistemin rasyonelleriyle, yani bizim meslekte öğrendiklerimiz arasında nasıl mücadele yöntemleri, nasıl araçlar geliştiriliyor ya da nasıl açmazlarla karşılaşılıyor ve bunlara ilişkin nasıl deneyimleri var? Acaba, bunlardan eğitim sistemine aktarılmasını düşününce, aktarılacak şeyler var mıdır? Yani, böyle bir şey olsa, böyle araçlar geliştirse, bunların geliştirme yöntemleri öğretilse iyi olur. Eğitim sistemine dair, teoriye kavramsallaştırmaya dair önerileri olabilir mi diye merak ediyorum.

Mevcut sistemde nasıl mücadele ettiklerine dair bize anlatabilecekleri bir şeyler var mıdır diye merak ediyorum. Hâlâ daha modernist bir eğitim veriyoruz. Ama dünyanın parçalığından bahsediyoruz. Bu konuda değerli hocalarımız ne düşünüyor? Açıkçası onu da merak ediyorum, ne gibi şeylerle evrilmeye ve daha iyi planlar, daha iyi plancılar yetiştirme yönünde bir şeyler yaratmaya çalışabiliriz diye, teşekkür ederim.

MEMNUNE BAHÇIVAN AKIN

Benimkisi aslında soru değil tamamlama, hem de içinde soruları da barındıran bir toparlama gibi.

Üç gündür süren tartışmalardan yola çıkarak, tartışmalara baktığımızda, net sorun saptamaları ve çözüm önerileri üreten bazı sunumlar ve somut örnekler üzerinden, mekânsal örnekler üzerinden sunum yapan 3-4 kişi dışında; kongrenin başlığı gereği, daha çok sistemler üzerine konuşmalar yapıldı. Bu arada bu yapılan konuşmalar sırasında en keyifli olanın doğrusu gençlerin paneli olduğunu düşünüyorum, gençlerin panelini çok verimli olduğunu ve doğru yöne yönlendiğini düşünüyorum.

Planlamanın sosyal devletlerde neoliberal ya da liberal sistemde doğru ve etkin rol alabildiğinden başlayan konuşmalar, yenileme alanlarında soylulaştırmaya, kadın cinsinin kente olan ilişkisine kadar uzandı. Planlama bu süreçte nerede olmalı, rolü ne olmalı gibi sorulara, herkes dünya görüşüne, bilgi ve deneyimine göre farklı yanıtlar vermeye çalıştı ve bir anlamda da biz katılımcıları taraf olmaya çağırdı.

Bu üç günün sonunda ben biraz önce bir ara verip çıktığımda, düşündüğümde şunu fark ettim: bir taraf olmakta zorlanıyorum, oradan oraya savrulup durduğumu fark ettim, farklı görüşler arasında, farklı öneriler arasında savrulup, durduğumu fark ettim. Bu savruluşta kısmen bazı konuşmalarda kullanılan "akademik" dilin etkisi olmuştur mutlaka, benim bilgi birikimimin de etkisi olmuş olabilir. Ama çıkardığım sonuç şu ki; benim bir dünya görüşüm var aslında, pek parlak olmamakla birlikte bir planlama eğitimimi de tamamladım, 17-18 yıllık hem kamuda, hem özelde bir iş deneyimi de olan biriyim ve ancak, bu 2,5 günlük tartışmalarda bir türlü taraf olamıyorum, yani böyle bir sorun hissediyorum.

Bunun nereden kaynaklandığını düşündüğümde de, şöyle bir çıkarımda buldum: Aslında, biz ister geliştirmekte olan ülke diye tanımlayalım ya da ister az gelişmiş ülke olarak tanımlayalım, ne tam bir sosyal devlet, ne liberal bir devletiz. Daha doğrusu sürekliliği olan, kurumsallaşmış bir devlet değiliz biz. Yani, geliştirmekte olan ülkelerin ya da az gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde yaşandığı gibi, bizde de aynı sonuç var. Daha orada, yani daha devlet aşamasında o savrulmuş başlıyor. Bu savrulmuşla birlikte de sap-saman birbirine karışmaya başlıyor. Sabahki bildirimlerde üzerinde durulan, daha sonra öğleden sonraki bildirimlerde de üzerinde durulan yetki karmaşası olsun, çelişkiler, çatışmalar da biraz oradan çıkıyor gibi geliyor bana. Tabii, bilinçli tercihler mutlaka var, ama biraz oradan da kaynaklanıyor gibi geliyor.

Ben doğruyu bulayım ya da bulmayayım, kurumsallaşmış, sürdürülebilir bir devlet yapısı içinde olsam, bir taraf olabilirim, ya içinde yer alabilirim ya da mali olarak tarafımı belirlerim. Ancak, planlamanın yeri de, rolü de aktörleri de her iki sistemde de belirlenmiş. Tıpkı, Enis Beyin söylediği gibi, imar planı bir kez yapılmış, iş orada bitmiş, onu kavrayabilmiş vatandaş da, yani sistem öylesine kurumsallaşmış.

Her hükümette değişen, hatta aynı hükümet döneminde bile değişen anlayışlarla karşı karşıyayız. Dolayısıyla, tek bir demokrasi tanımında bile anlaşabilmiş değiliz toplum olarak. Planlamada gene üç gündür katılım diyoruz. Hangi katılımdan bahsediyoruz, nasıl bir katılım bu? Ona bakarsanız, pek çok kişiye göre de şu anki sistem bir katılım modelidir, Meclis üyeleri halkın seçtiği insanlar ve geliyorlar, orada aslında bir katılım modeli var. Bizim öngördüğümüz katılım bu mudur, onu tartışmak gerekir.

Ben 17 yıldır kamuda çalışıyorum, 17 yıldır soruşturma geçiren memur arkadaşlarımız oldu ancak yasayı yönetmeliği delen Meclis üyelerinden bir tane bile sorgulananını görmedim. Katılım bu diyebilir miyiz? Bir de planlamanın bizdeki yerine gelince, dediğim gibi yeri bir türlü belirlenemiyor ve biz de bu arada plancılar olarak, biraz önce genç arkadaşımın tanımladığı mesleki doğrularla, gerçeklik arasında sıkışıp, bir yerde kalıyoruz ve neyi kurtarırsak kâr gibi davranmaya başlıyoruz bir noktadan sonra.

Planlama siyaset midir? Planlama doğrudan siyasettir diyen bir gruptan olmama rağmen, Sezai Hocamın söylediği “aslında teknik bir iştir” tanımına kaymaya başlıyorum.

İki önerim var, sadece önerilerimi de söyleyeyim, bitiriyorum. Bu koşullar içinde planlama siyasalar, siyaset ilişkisinin doğru tanımlanamayacağını düşünüyorum. Ancak, klasik planlama anlayışlarının da yetmediğinin, her anlamda yetmediğinin farkındayız. Buradan hareketle de planlamayı, siyaseti, plancıyı yeni tanımları oturtmaya çalıştığımız tam bu günlerde iki şey yaparsak, iyi olacağını düşünüyorum. Birincisi; kavramlarımızı tek tanım üzerine uzlaştırmamız gerekiyor, yani halkın katılımı mı, halkın yararı mı, kamu yararı mı ya da katılım mı? Neyi kastediyorsak, tek tanımda uzlaşmamız gerektiğini düşünüyorum. İkincisi de; kent anayasası gibi bir düzenleme olmalı ve bunlar yazılı hale dönüştürülmeli ve yasalar, yönetmelikler yetki alanları, karar mekanizmaları da tam net bir şekilde düzenlenmeli diye düşünüyorum.

TOLGA ÇİLİNGİR

Sayın Oyan'a bir soru yöneltmek istiyorum. Siyasetçi kimliğine ilişkin bir soru. Cumhuriyet Halk Partisinin mekansal planlama politikalarını üretmede temel aldığı paradigma ya da paradigmaların neler olduğunu bugünkü konjonktür içinde merak ediyorum. Belki bu biraz söz konusu partinin kendini nerede tarif ettiğiyle de ilgili olarak yanıtlanabilir. Teşekkür ederim.

SALONDAN

Ben Malatya Belediyesinde şehir plancısı olarak çalışıyorum. 20 yıldır yaklaşık hocalarımızın, bürokratların konuşmalarını izliyoruz. Gönül isterdi ki, bu üç günün neticesinde belki de öğrencilere, belki de uygulamacılara yönelik, belki de devletimize, belki de yasaları düzenleyenlere karşı bir mesaj olsun. Fakat, somut bir şey ortaya çıkmıyor gibi geliyor. 20 yılda şehircilik kongresinin konuşulanları, yazılanları, kitapları buraya sersek, sanki devletin, milletin, hiç kimsenin bundan haberi yokmuş gibi biz kendi kendimize burada bir patinaj yapıyoruz gibi geliyor.

Ordaya ve burada katkısı bulunanlara bir kere saygım var, onların hepsine teşekkür ediyorum. Burada şunu söylemek istedim: Malatya Belediyesinden geliyorum, ama dertli geliyorum, yani oranın da birçok sorunu var; fakat sistemle bağlantılı sorunları var. Ben bunu dünden bu yana düşünüyorum, acaba nasıl ifade edeyim? Zamanınızı bölmeden, Malatya Belediyesi, Malatya Kenti Merkez Belediyesi olarak algıladığımızda; bakıyorsunuz idari olarak 16 parçaya bölünmüş. Bir kent 16 belediye başkanı tarafından idare ediliyor, iç içe geçmiş bir kent. Biz bu konuda birçok mücadele verdik, bunu aşamadık.

Efendim, bir çevre düzeni planımız vardı. Bayındırlık Bakanlığı tarafından iptal edildi. Buna benzer birçok sorunumuz var. Özellikle ben 16 yıldır İller Bankasından gelen meslektaşım da söylüyorum. İller Bankasının yapmış olduğu imar planı düzeltmekle memur edildim, maalesef. İller Bankası aslında bir af kurumudur, İller Bankasının aslında bir şabloncu bir dayatması vardır, bunu kabul etmek lazım. Belki de Türkiye'deki tüm şehirlerin benzeşmesinin temel sebebi de budur. Belki de kapanmasına sebep olacak, temel sebepler de var, bunu da kabul etmek lazım. Şehircilik hukukunun bir araya getirilmeyişi gibi.

Demin bir arkadaşımız "acaba okullarda okutulanların planlama pratiğine ne kadar katkısı oldu" dedi. Mezun olan bir öğrenci bürokrasiye girdiğinde, gerçekten bu bilgileri ne kadar kullanıyor? Bir kere okulların bunu düşünmesi, neyi öğreteceğini tekrar bir göz önüne alması lazım. Öte yandan yine söylendi; fiziki planlar bir sürü bakanlık tarafından yapılıyor, halen bir şehircilik mevzuatı oluşturulmadı. Burada da bir sıkıntı var. Arkadaşımız "şehircilik anayasası kurulsun" dedi. Hakikaten buna ihtiyaç var. Şehirlere çok müdahale eden kurumlar ve yasalar var. Bu yüzden biz planlarımızı gerçekleştiremiyoruz.

Kent bütününi diyoruz, bütüncül plan diyoruz, 16 tane belediye başkanının ayrı ayrı konuştuğu Malatya Kenti nazım imar planını nasıl gerçekleştireceğiz? Valinin başkanlığında hepsini toplamaya çalıştım, üç yıldır bir ses çıkmadı efendim. Toplu konutu yapıyoruz, Enerji

Bakanlığı hemen orada bir taşocağı ruhsatı veriyor. Vatandaş haykırıyor, hiç kimseden ses çıkmıyor. Buna benzer birçok sorun. Birçok yatırımcı, bakanlıklar birbirinden habersiz, eşgüdümsüz, plansız, yatırımlarla bence halkı da bezdiriyor. Devletimizin tüm imkanlarını da bence heba ediyorlar. Bu yönde devletin bir kere şehircilik politikasında bir eşgüdümü olmalı, belki de bir belediyeçilik enstitüsü şeklinde okullarda yüksek lisansın dallarının da oluşması gerektiğini ben hissediyorum. Sabır gösterdiğiniz için teşekkür ederim.

NIHAL ORAL

Serbest plancı olarak çalışıyorum, ama 30 yıllık bir meslek hayatım var, bunun yarısına yakını da kamuda geçti. Dolayısıyla, iki tarafı da oldukça tanıyorum, biliyorum. Ben serbest çalışmaya başladıktan sonra, hep bu rahatsızlığı duyuyorum. Serbest çalışan plancılarla, kamuda çalışan plancılar arasında giderek bir uzlaşmazlık ortamının büyüdüğünü görüyorum. Buna da üzülüyorum, yani biz serbest çalışan plancılar tu-kaka işler yapıyormuşuz gibi bir hisse kapılıyorum. Kamuda çalışan arkadaşlar karşısında.

Bunun sonucunda da, bizler kamuda çalışan arkadaşlarla planlar, kanunlar, yönetmelikler üzerinde tartışırken, şahıslar ve siyasiler bir şekilde uzlaşıyorlar ve sorunlarını çözüyorlar. Bunu da ben büyük bir sorun olarak görüyorum. Önce biz plancılar uzlaşmalıyız, kamuda çalışanlar ve serbest çalışanlar.

Hanımefendi planların kamu eliyle yapılmasını daha doğru olduğunu ve buna inandığını söyledi. Ben buna katılmıyorum, çünkü kamuda plan çalışması yapan arkadaşlarla aynı İmar Kanunu ve yönetmelikleri kullanarak plan yapıyorlar; bizler de aynı kanunları ve de yönetmelikleri kullanarak planlar yapıyoruz. Onları denetleyen yok, onlar yapıyorlar ve uyguluyorlar. Ama, bizi denetleyen kamu kuruluşları var. Ben onun için planların kamuda veya özel sektörde yapılmasının yanlış olmadığı kanısını savunuyorum.

İlhan Beyin söylediği gibi de gelişen koşullarda uluslararası emlak projesinden bahsettiler, yaratıcılıktan bahsettiler. Dolayısıyla, planların yalnız kamu eliyle yapılmasına taraftar değilim.

SERKAN SOYSAL

Katılım demiştik, katılımcı bir demokrasi istiyoruz demiştik. Eğer bizim katılımımız birileri tarafından beğenilmiyorsa, değerlendirilmiyordur. Deminki örnekte katılımımızın beğenilmemesinden kaynaklı kesilmesi gibi bir örnek var.

Demek ki, bir kişi katılım sağlayacaksa, bu sistemin istek ve arzularına, idare edenlerin görüşlerine ya da isteklerine göre katılım göstermesi gerektiğini, deminki örnekte gördük. Emlak ya da imarda, planlamada da bu örnekleri görüyoruz. Özel plancılar kendi iradeleriyle bir parseli on kat imar vermeyi istemez, sadece mülk sahibinin istediğini gerçekleştirmeye çalışırlar. Ama bir müteahhit, arsa değeri yüksek olan bir yerde arsa sahibi iki katlı müstakil bir ev istediğinde bile, arsa sahibini, on kata ikna ederek katılım sürecindeki tutumunu engeller.

Bize hep bir dayatma söz konusu olduğu için, kentlerimiz bu hale geldi. Biz bir köye yol götürdüğümüz zaman, o yolun gereksinimi olarak arabayı da götürmemiz gerekiyor. O köye ya yol götürmeyeceğiz ya da arabayı da götüreceğiz. Sorunumuz aslında burada. Biz bir köye yol götürdük, iyilik yaptık denilirken, aslında arabayı ve peşinden teknolojiyi, peşinden kent dediğimiz kavramın gerçek hegemonyasını götürüyoruz. Kentsel mekanı aslında iyi ve gereksinim duyulan bir şey olarak, her yere götürmeye çalışıyoruz. Aslında kent iyi bir yer değil.

EMEL KAYIN

Ben sorumu İlhan Hocaya yöneltmek istiyorum. Bu sempozyumdan beklentim şuydu: Siyasetin güncel durumunu anlamak ve planlamanın onunla ilişkili bir unsur olarak güncel durumunu anlamak ve siyasa konusunda kendimizi konumlandırmak, kent tasarımıyla uğraşan kişiler olarak. Fakat, öyle hissediyorum ki, siyasa konusu daha kaygan bir konu olarak bazı belirsizlikler içinde kaldı. O belirsizlik de şuna dayanıyor; sınırlar, her şeyin sınırları, genişledikçe, tasarım eyleminin sınırları genişledikçe, ülkelerin sınırları genişledikçe, ekonomik yapıların sınırları genişledikçe, aslında buna karşı olarak da kendimizi konumlandırmak için yeni sınırlar inşa etmemiz ve belirlememiz gerekiyor. Fakat, o sınırları belirlemek, bir taraftan da bu genişlik düzleminde çok zor görülüyor. Onu nereden kurabiliriz, daha soyut bir şekilde bir sınır belirlemek gerekir gibi geliyor. Yani, o sınır artık somut bir şekilde konumlandırılmıyor, o sınırların soyut parametrelerle oluşturulması gerekiyor.

Burada, İlhan Hoca sempozyumun başında şunlardan söz etmişti: Bilim etik ve siyaset gibi. Sonunda da aktif yurttaş diye bir şey geldi. Ben o ikisine şöyle bağlanmak istiyorum; aktif yurttaşın etikle olan bir bağlantısını sağlamak gerekiyor. Sınırı bu düzlem üzerinden kurmak gerekir diye düşünüyorum. Çok sayıda aktif yurttaş var ve o aktif yurttaşların tamamı siyasa oluşturmak konusunda bilgi sahiplerinden çok daha aktifler. Çünkü, mesela o etik sınırı ve gerçek bilgiyi bilemiyorsak, gerçekten müzakereci olarak çok aktif konumda yer almamalıyız. Bir şeyi gerçekten biliyorsak ve o konuda gerçekten toplumsal bir öneri getirebiliyorsak çok aktif olmalıyız diye düşünüyorum. Yani, bu insanın iç etiğiyle ilgili bir şey. Ama sistem, baktığımızda böyle işlemiyor. Sistem herkese açık bir taraftan ve aslında onu bilgi temelli ya da toplumsal yarar temelli aktifleştiremeyecek olan herkes de müzakerecinin bir taraftan içinde.

Bu etik sınırın tesis edilmesi bu çok soyut bir şey. Öyle tesis edilmeli ki, aktifleştirme olayının içerisinde birisi, bir şeyi yapmayacaksa, cesaret edememeli gibi geliyor bana. Gerçekten bilerek, bir şey söyleyecekse müzakere masasına oturmalı, o etik budur diye anlıyorum, ama siz de bir şey söylemek isterseniz, biliyorum. Teşekkür ederim.

VAHİDE ADIŞANLI

Bu kongrenin teması “siyaset ve planlama” diye geçiyor. Bence planlama ve siyaset değil, çünkü planlar kökten, siyaset gökten vahiy yoluyla inmiyor. Birileri siyaseti planlıyor. Kim-

lerin planladığını düşünmemiz ve bunlara nasıl müdahale edeceğimizi de bilmemiz gerekiyor. Plancının bence en önemli görevlerinden birisi siyaseti nasıl değiştireceğini bilmektir. Bir de slogan atacağım. Başka bir dünya mümkün arkadaşlar.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyoruz.

Sevgili arkadaşlar; forumu planlarken, şöyle bir şey düşündük. Çağrılı konuşmacılar burada kullanacağımız zamanın yaklaşık yarısına yakın bir bölümünü kullansın, diğer kısmını da salonla görüş alışverişi sağlayarak yapalım. Bir saatlik bir oturum yaptık ve konuşmacıların sunumları bir saat içerisinde bitti. Biz yalnız oturma bir saat geç başladık. Dolayısıyla, bir saat kayma nedeniyle de süre kısıtı olan konuklarımız var, Ankara'ya gidecek Sayın Yeter, Müsteşar ve yoğun görevleri var. Sayın Oğuz Oyan da aynı durumda. Belediye Başkanının da aynı şekilde.

Ama ben gene de salonun sözünü kesmemeye çalıştım. Devam edebileceklerle devam etmek üzere, ama vakti kısıtlı olanların görüşlerini alarak, salonu bir süre dinlemeye alacağım. Konuşmacılarımız yanıt ve katkı görüşlerini tamamlayacaklar.

Sayın Yeter buyurun.

ENİS YETER

Teşekkür ederim.

Zafer Şahin Beyin dile getirdiği hususla ilgili şunu söylemek istiyorum: Bizim yerel yasalarımız genelde Fransa'dan alınmıştır. İl Özel İdaresi Yasası, Belediye Yasası 1930 tarihli. Fransa Miterrand döneminde 1982'de gerekli reformu yapmış, örneğin valiyi, yani Paris'in atadığı valiyi, yerel meclisin başı olma sıfatından ayırmıştır. Meclisin içinde seçilen kişi, meclisi yönetmiştir ve daha sonra da gene vali yönetimin başı olma durumundan da yine ayrılmıştır. Biz aslında belki bu yapılan değişikliği daha önce yapmak durumundaydık, ama yeni yapılmış oldu. Genel sekreterin fonksiyonu, Anglosakson sisteminde gördüğümüz "city manager" şehir yöneticisidir. Benim görüşüme göre doğrudur. Tabii, burada meclislerin yapısı çok önemli. Konuşmamda da ifade ettim, yerel meclislere belirli meslek grupları giriyor, emekliler giriyor, örnek emlak işiyle ilgilenen emlakçi, müteahhit giriyor. Yani girmesin demiyorum, ama onun karşısında bürokratlar da girsin.

Ben 12 sene İçişleri Bakanlığında Mahalli İdareler Genel Müdürlüğünde görev yaptım. Şube müdürü olarak geldim, daire başkanı, genel müdür yardımcısı, en son genel müdür oldum. İkamet ettiğim Çankaya Belediye Meclisine ya da Ankara İl Genel Meclisine üye olma hakkım hukukum yok. Bir tarafta beni dışlıyorsunuz, sonra genel meclise diğer gruplar girebiliyor, serbest çalışanlar, şimdi buna demokratik bir yapılanma diyemezsiniz. Seçilerek girmek, başka türlü olmaz. Çok iyi bir grubu dışlıyorsunuz, çok büyük eksiklik. Son 20 yıldaki hükümet programlarına bakarsanız, hemen hemen hepsinde vardır, ama maalesef

bugüne kadar da gerçekleşmemiştir, bunu bir eksiklik olarak görüyorum. O yapılanmayı da sağlarsak, zannediyorum bu konuda daha başarılı oluruz.

Yeni, İl Özel İdaresi Yasası çevre düzeni planı yetkisini de getirdi. Bunu da önemsiyorum, çünkü mevcut imar planının tabi olacağı bir üst disiplin yok. Gerçi 3194 sayılı yasada bölge planlarından bahsediyor, valinin talebi üzerine Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılabileceğini öngörüyor, ama bir iki vali dışında böyle bir talep de olmadı, böyle bir plan da yapılmadı, çok lokal kaldı. Dolayısıyla, eğer uygulama gerçekleşirse, yeni sistemin yararlı sonuçlar getireceğine inanıyorum.

Ben son bir ekleme yapmak istiyorum. O da İlhan Tekeli Hocamın belirttiği “aktif yurttaş” deyimini bir adım daha aşıyorum. Aktif insan. Hatta bir anımı anlatarak, konuşmamı tamamlamak istiyorum. 1992 yılında Almanya’ya bir resmi ziyarette Dresden Şehri’ne gitmiştim. Dresden Orta Avrupa’da yer alan inanılmaz güzellikte bir şehir, eski yapılarıyla. Orada bana kadınlar kilisesini gösterdiler. İkinci Dünya Savaşındaki bombardımanda yıkılmış, enkazı duruyor. Yani, aradan geçen 50 yıla yakın bir süre zarfında. Yapılmamış, ama enkazını da kaldırmamışlar, yerine apartman da yapmamışlar. Etrafını çevirmişler, o halde duruyordu büyük bir kilise. Yani, bazilika dediğimiz, Paris’te, Roma’da, Brüksel’de gördüğümüz türde.

İki sene Müsteşar olarak tekrar Dresden’e bir seyahate gitmiştim, kiliseyi yeniden yapmışlar, birebir ortaya çıkartmışlar ve açmışlardı. Hemen yanında boş bir alan var, orada bombardımanda yıkılmış beş katlı tarihi bir bina, taş bir bina. Bana oradaki bizim çalışma müşaviri arkadaş şunu ifade etti. “Şu anda belediye meclisinde yoğun bir tartışma var. Burayı eski stilinde mi yapalım, yıkılmadan, bombardımandan önceki yapı stilinde mi, yoksa şimdiki çağdaş, modern cam ve çelik ağırlıklı mı yapalım diye tartışıyorlar?” dedi. Ben arkadaşşıma “benim adıma belediye başkanına bir mektup yaz ve ‘Sayın Müsteşarım geldi, buraları gezdi ve bu yapının eski mimaride yapılmasının daha uygun olacağı söyledi’ de” dedim. Arkadaşımız yazdı ve daha sonra o arkadaşımıza bana iletmek üzere, belediye başkanı tam iki sayfa mektup gönderdi, o benim elime de geçti. “Neden eski mimari, neden yeniden mimari?” diye. O tezleri anlatıyor, bu tartışılmış ve bundan birkaç ay önce Dresden’den bir misafirimiz geldi. “o sizin yazdığımız mektup da mecliste tartışıldı ve sonuçta eski mimaride yapılması meclis tarafından kabul edildi ve siz de bayağı konuşulduunuz” dedi.

Kent ne kent halkının, hatta ne de o ülke insanının, kent tüm dünya insanının diye görüşümü de ifade etmek istiyorum, hepimize teşekkür ederek, aranızdan ayrılıyorum.

OĞUZ OYAN

Soru soranlara ve sormayanlara çok teşekkür ederim. Herkes sorsaydı, bitmezdi zaten. Tabii, bizim kendi içimizde sorunlar da var, panel içi sorunlarımız da var. Belki onlara da değinmemiz gerekir. Panel değil, forumdu, ama panel gibi oldu.

Şimdi, birincisi; bu kamu yararı, halk yararı meselesi. Bunu biraz önce Sayın Tuğrul Kırımızı sordu ve şöyle bir genellemeye de gitti. “Kamu yararı genellikle halk yararı değildir hatta” dedi. Aslında ben öğrenci panelini izlerken, bir öğrenci arkadaş da çıktı “kamu yararı

devlet yararlıdır” dedi. Bence bir kere bu kamu yararı meselesine hak ettiği değeri vermemiz lazım. Kamu yararının bir prestij kaybına uğratıldığı, bu kadar tu-kaka edildiği, bu kadar önemsizleştirildiği, hafife alındığı iktidarlar tarafından yönetilen bir ülkede, bunu bu kadar küçümsemeyelim ve bir de yanlış olarak “bir uzlaşmazlık vardır” noktasına gelmeyelim.

Kuşkusuz, kamu yararı ve toplumsal yarar farklı kavramlardır. Bakın, bugün özelleştirmeler konusundaki bütün iptaller “kamu yararı yoktur” gerekçesiyle oluyor, fena bir şey mi? SEKA işletmesini Bahkesir’e 1 milyon 100 bin dolara satıyor ve bu kamu yararına aykırı olduğu için Anayasa Mahkemesi’nde iptal ediyor, fena bir şey mi? Bu aynı zamanda toplumsal yarar.

Devlet - kamu özdeşleştirilmesi çok yanlış bir özdeşleştirme. Biz bugün bir devlet üniversitesindeyiz. Bu paneli pekâlâ bir özel vakıf üniversitesinde yapıyor olabilirdik. Ama gene yaptığımız iş kamusal olurdu, özel bir şey değil, bu kamusal bir alan olurdu. Özel üniversitenin alanı da kamusal alan olurdu. Mekan özel olduğu için, bunun kamusal niteliği değişmez. Ulaşım hizmetini kent içinde özel halk otobüslerine veriyorsanız, o gene kamusal hizmet yapıyordur. Toplumsal hizmet amaçlıdır, o keyfi saatlerde çalışmaz, keyfi hatlarda çalışmaz, keyfi ücretler alamaz. Onu kamu adına düzenlersiniz. Çünkü, toplumsal yarar da gözetirsiniz.

Dolayısıyla, bu meseledeki ayrımı, biraz daha galiba net yapmamızda yarar var. Ya da ne bileyim bir yerde bir koruma alanı ilan edildi, koruyorsunuz. Bu durum, o an için orada oturan halkın aleyhinedir. Oradaki halkın aleyhine, ama kamu yararına bir iştir. Uzun vadeli topluma sadece bugün yaşayan bireyler kesiti olarak değil, geleceği sürekli üreten bir kesit olarak bakarsanız, kesit değil de süreç olarak bakarsanız, o toplumda koruma geleneğinin olması müthiş bir toplumsal yararlıdır. Koruma kararınız o an için o bölgenin halkının ekonomik zararına olabilir, ama toplumun o yaşayan bir organizma olarak gelecek nesillere aktarılması anlamında müthiş bir toplumsal yarar içerir.

Dolayısıyla, burada dinamik analiz yaparak, meseleye doğru bakmak mümkündür. İl Özel İdaresi konusunda soru soruldu, geçti ama şunu söyleyeyim; İl Özel İdareleri kuşkusuz, yeni yasayla daha çok görev alanına ve yetkilere sahip oldular, fakat şimdi Mecliste görüşülen Belediye ve İl Özel İdareleri Gelirleri Yasa Tasarısı var. Şu an İl Özel İdarelerinin gelirleri bütçe vergilerinin yüzde 1,12’siyken, 1,15’i yapıyor, yani müthiş bir samimiyetsizlik var bunun arkasında. Kaldı ki, şunu söyleyeyim: AKP, eğer başarabilseydi, Kamu Yönetimi Temel Kanunu geçirmiş olsaydı, altı bakanlık ve iki genel müdürün bütün teşkilatını İl Özel İdarelerine aktaracaktı. Çok daha kapsamlı projeye geldiler, eğitim ve sağlık dahil olmak üzere. Yani, şu an Türkiye çapında personel çalıştıran İl Özel İdarelerine 1 milyon kişilik bir kadroyu yönetmeyi aktaracak. Tabii müthiş bir kaos yaratarak, bunun arkasında denetlenemez rant kanallarını da açarak, bütün bir eğitim birliğinin içeri boşaltarak. Bu şekilde olamadı ama. Mevcut İl Özel İdarelerinin böyle bir deneyim içinden gelmediğini de ayrıca belirtmekte yarar vardır.

Sayın Tolga Çilingir’e teşekkür ediyorum, direkt olarak bana bir soru sordu. Ona da değineceğim, ama izin verirsiniz, şunu söylemek istiyorum. Şimdi, Sayın Tekeli bu emlak piyasasının

uluslararasılaşmasından bahsetti. Bir olgu olarak, evet böyle bir şey var gerçekten. Fakat, bunu olgu olarak kabul etmekle, acaba bunu meşrulaştırıcı bir zeminde mi olmalıyız, yoksa bu emlak piyasasının uluslararasılaşması meselesine “Türkiye kendi çıkarları açısından nasıl bakabilir?” diyerek mi odaklanmalıyız?

Demim bazı düzenlemeleri saydım, henüz tasarı halinde olanları da saydım. Nasıl bu yönetim denilen, o soyut kavramın içini nasıl doldurduklarını. Şimdi yeni yasalar geliyor, kamu kaynaklarını denetimden uzaklaştırarak, özel sektör sermaye birikimi lehine yönetmek üzere. Bunlar tasarlanıyor. Mortgage Yasası tasarısı, yani Kamu Konut Finansmanı İçin Çeşitli Kanunda Değişiklik Yapması Hakkında Kanun Tasarısı Mecliste. Benzer amaçla burada da gayrimenkullerin menkul değer haline dönüştürülerek, uluslararası fonların çekilmesi amaçlanıyor.

Burada dikkat çekmemiz gereken şey şu: Türkiye mali bakımdan bağımlı bir ülke. Çok yüksek cari açıklar veren ve çok yüksek borçluluk düzeyinde olan bir ekonomi. Şu an kamunun borç düzeyi 350 milyar .YTL dolayında. Türkiye'nin milli gelirinin 2/3'sini aşan bir boyutu var bu borcun. Türkiye bu borçları nasıl ödüyor? Halen çok önemli ölçüde cari açıklar için borçlanıyor, hem de Merkez Bankası rezervi için borçlanıyor. Bir kere bu borcu kamu hizmetinden kısarak ödüyor, yani bütçenin yüzde 26'sı faize gidiyor. Şu düzelmiş haliyle bile, önemli ölçüde bu borçlara karşılık hisse, borç takası yaparak ödüyor şimdiye kadar. Biliyorsunuz önce KİT'leri sattık. Şimdi özel sektörün dış borçluluğu 111 milyar dolara gelmiştir. Özel sektörün elindeki şirketler yavaş yavaş gidiyor.

Yeni bir alan lazım, o alan nedir? O alan da artık borç ve gayrimenkul takasıdır. Yani, Türkiye'nin bu borçlarına karşı mevcut gayrimenkulleri ya da yeni ürettiği taşınmazları satarak, borçluk düzeyinin bir bedelini karşılıyor gibi bir süreçle karşı karşıyayız. Dolayısıyla, bu emlak piyasasının uluslararasılaşması, dış baskılar üzerinden olmaktadır. Yani, Fransa'daki uluslararasılaşmasından çok farklı bir şey. Neredeyse yasaların dışarıda yazılabildiği ya da yasa müzakerelerinde, yasaların oluşmasında dış baskıların çok net olabildiği bir ülkede yaşıyoruz.

Bu küreselleşme, yerelleşme meselesi koşutluğu doğru. Ama küreselleşmenin kendisinin sorgulandığı bir dünyada yaşıyoruz, birincisi bu. Bu küreselleşme bu biçimiyle, bu tarz sermaye birikimi tarzıyla çok fazla uzağa gidemeyecek gözüküyor. Dolayısıyla, gelişmiş ülkeler bugün küreselleşmeyi bu biçimiyle tartışıyorlar. İkincisi; Türkiye bunları daha tartışmıyor, Türkiye “daha bu küreselleşmeyi nasıl yakalarız?”ı tartışıyor. Halbuki, dünya “küreselleşme tıkandı”yı tartışıyor.

Bir başka konu da tabii, bu yerelleşme meselesini biz acaba güçlü ulus-devletler karşısında nasıl görüyoruz. Yani, bir taraftan egemen güç ABD, ulus-devlet olarak inanılmaz güçleniyor (gerçi Irak savaşı dolayısıyla bu tartışılır ama), kendi ulus-devletini asla sorgulamıyor, ama birtakım çevre ülkelerdeki ulus-devletleri aşındırarak, yerelleşme üzerinden bu ülkelere daha fazla nüfuz etmeyi sağlayabiliyor.

Bu kuşkusuz, AB için de söylenebilir. Dolayısıyla, buradaki küreselleşme - yerelleşme koşutluğu dediğimiz şey, bizzat küreselleşmenin doğurduğu bir süreç ve istediği bir süreç.

Burada acaba yaratıcı yerelliği nasıl savunacağız? Bu boyutlarını görmeden, yani ulus-devleti aşındırarak, doğrudan çokuluslu şirketlerle örneğin müzakere sürecine giren yerel yönetimler modeli, Türkiye açısından daha iyi bir model denemez tartışmadan ki, istenilen budur. Çokuluslu şirket, karşısında güçlü ve müzakere edebilir bir ulus-devleti istemiyor. Karşısında zayıf, her zaman etkileyebileceği yerel birimler istiyor. Bunu eğer bu şekilde tartışmıyorsak, tartışmıyorsak, burada bir sıkıntımız oluşuyor.

Çok uzatmayayım, bütün bu gelen düzenlemelerde buna benzer hükümler, buna benzer düzenlemeler var. Şimdi, Sayın Tolga Çilingir'in sorusuna kısaca yanıt vereyim. Burada bulunan konuşmacılar arasında mühendis ya da şehir plancısı kökenli olmayan bir tek ben varım, ama buna rağmen belki de bu nedenle ben bir kamu maliyecisiyim, belki de şehir plancılığına en yakın alanlardan biridir. Ben, Cumhuriyet Halk Partisinde aynı zamanda yerel yönetim birimlerinin sorumlusuyum.

Sizin sorunuzu alırsam Cumhuriyet Halk Partisinin, mekânsal planlama paradigması nedir, çok basit birkaç şey söyleyeyim. Bugün Türkiye'de varolanın aksine birtakım şeyleri yapmak bile yeterli olabilir. Bunlardan birincisi; Türkiye'de mutlaka planlama konusunda yargı kararları ve planlama mevzuatına uyan bir anlayışın geliştirilmesi gerekiyor.

İkincisi; plan hiyerarşisine mutlaka uyan anlayışları benimsemek gerekiyor. Üçüncüsü; denetimden kaçınmayan, hesap veren, saydam planlama ve yönetim anlayışlarının geliştirilmesi gerekiyor. Dördüncüsü; -çok önemli, Türkiye'de varolamayan bir şey- toplumsal denetimin her alanda ve her aşamada mutlaka güçlendirilmesi gerekiyor. Bu tabii örgütlenmeyle oluyor, toplumun örgütlenmesi üzerinden buna destek vermek gerekiyor, bunun önünü açmak gerekiyor.

Beşincisi; Dönüşüm Alanları Tasarısı toplumsal dışlamaya yol açan bir şeydir. Toplumsal dışlamaya yol açarak, yeni gettolar oluşturacaktır, zengin gettoları ve şimdi cemaat gettolarını oluşturmaya çok müsait bir yapıdır. Belli alanlardan, belli sakinleri kovmak, sürmek ve onun yerine yeni homojen birtakım sosyal yapılar oluşturmayı dahi içerebilecek bu iktidar altında özellikle birtakım tasarımları içermektedir. Dolayısıyla, bunlara kesinlikle geçit vermemek gerekiyor.

Altıncısı; Türkiye gibi deprem kuşağında olan, sel baskınlarıyla 40 küsur kişiyi kaybedebildiğimiz bir ülkede mutlaka doğal afet eksenli politikaları, bölgesine göre özellikle geliştirmek gerekiyor. Nihayet, bizim temel felsefemiz de; sosyal devlet kavramını ana çerçeve olarak korumak ve kamusal hizmeti de bu sosyal devlet anlayışı içinde gerçekleştirmektir. Dolayısıyla, planlama da ancak sosyal olabildiği ölçüde, sosyal hedefleri olabildiği ölçüde toplumsallığı ve kamusalılığı içine taşıyacaktır. Teşekkür ederim.

MUZAFFER TUNÇAĞ

Ben arkadaşımızın sorusuna cevap vereyim. Süreklilik bence başarıyı da getiriyor, yani kadronuz iyiye ve yapılan işler doğruysa, onu devam ettirmek en doğru iş. Kastamonu örneğindeyse, tersi olmuş. Tam tersi, çok güzel işler yapılmış, onu biliyoruz, yerinde de

gördük. Ama, şimdi gelen yönetim buna sıcak bakmıyor, zaten o zaman da yerel yönetim sıcak bakmıyordu. Bilmem, o süreçte Kastamonu'ya gittiniz mi? Yerel yönetim çok isteksizdi. Bir de vali öyle gelince, ikisi birleştiler ve bütün bu yapılan güzel şeyleri çöktürmek için yahut olduğu gibi bırakmak için işbirliği yaptılar.

Bizde tam tersi oldu, ben her zaman söylüyorum. Zaten, beş yıllık süre çok kısa bir süre, yani bu yapılanları yapamazsınız. Benim demin bahsettiğim Uzundere, Balıkuyu projeleri geçmiş dönemden gelmese yapılamaz; iyi bir kadro onu hazırlamasa yapılamaz. Ne oluyor? Bürokratik engellere takılıyorsunuz. Tapu tescilleri vesaire, istediğiniz hızla ilerlemiyor. Siz bunun üstüne bir katkı yaparsanız, ilerleme sağlarsınız. Mesela, Kemeraltı'nda öyle olmuştur. Geçmiş dönemde başlamıştır, imar revizyon planları tamamlanmıştır. Sonra biz de bunu Oteller Sokağı'nda olsun, diğer Ada Sokağı'nda olsun, Kemeraltı'nda devam ettirdik ve devam ettireceğiz.

Bence burada stratejik plan da önem kazanıyor. Stratejik plan eğer gerçekten uygulanırsa, bizden sonra gelecek yönetimlerde o stratejik plana bakarak, yolu çizebilir, eğer iyi bir şey yapmak istiyorsa. Ama, istemiyorsa, o zaman başka bir yöne sapacak, yahut bizden önce öyle bir düşünce olsaydı, biz de onu seçmezdik, başka bir yöne giderdik. Ama dediğim gibi beş yıl zaten kısa bir süre. Ben bunu söylemiş olayım.

Ben izninizi rica ediyorum, teşekkür ederim, izlediğiniz için.

REMZİ SÖNMEZ

Arkadaşlar; kısaca yerel düzeyde ne oluyor diye biri iki cümleyle söz ettikten sonra sorulara geçeceğim, aslında bağlantılı.

Son dönemlerde baktığımızda, karar odağının bir ölçüde yerel düzeye geçtiğini görüyoruz, yerel yönetimlerle ilgili çeşitli yasalarda bunu izlemek mümkün, ama bir yandan da merkezi hükümetin getirdiği birçok yasada da bir parçalanmayı görüyoruz. Daha çok sektörel ya da alansal düzeydeki parçalanma da aynı şekilde sürüyor. Bu noktadan baktığımızda, yerel düzeyde yapılan plan da aslında yerel bir faaliyet diye düşünebiliriz. Esas itibariyle bugün katılım mekanizmaları düşünülmeli. Örneğin Perihan Hanım da hatırlayacak, TMMOB'un valiliklere bir yazısı vardı; bu yerel yönetim yasalarının getirdiği olanaklardan üyelerimizin yararlanması için, maliklerin kolaylık göstermesi için.

Belediyeler Yasası ve İl Özel İdaresi Yasasında galiba üç madde var. Birincisi; bu stratejik planlara katılım, ihtisas komisyonlarına katılım, kent konseyine katılım. Çok büyük bir mekanizma tanımı yok aslında. Belli mekanizmaların daha sağlıklı kurulması, işletilmesi gerekir, ama bana sorarsanız bunlar da belli katılım istekleri varsa, onları karşılamakta bir kapı aralıyor diye düşünebiliriz. Aslında, mesele burada bu yasal düzenlemelerden daha çok, toplumsal yapıyla ilgili diye düşünüyorum. Mesela özellikle son zamanlarda -ki, bu da Odamızın tartıştığı konulardan birisiydi- bu toplumsal ayrışmanın çok derinleştiği kentlerimizde, acaba bu katılımı ortaklaştıracak, yani onun ortamını sağlayacak yeterli bir ortam var mı? Bu cemaatler, cemaatleşmeler yahut da güç dengeleri üzerinde düşünülmeli ki, bu

güç dengeleri için artık yani uluslararası sermaye de girmiş durumda. O açıdan Hocam buna "aktif yurttaş" dedi, ama sadece aktif yurttaş konusu bunu çözer mi diye bir bende soru işareti var, ya da çözümü nedir.

Bir arkadaşımın sorusu bana mı yönelikti, bilemiyorum. Serbest çalışanlarla ilgili bir soru var. Bir başka arkadaşımızla değerlendirme yapacağız. Bir kere ben şunu söyleyeyim; ben 76 mezunuyum. Hiçbir zaman okulda öğrendiklerimizle piyasada karşılaşmadık. Bu şart da değil, aslında gerekli de değil, ama çok çok uzak olmamalı. Ben o eğitim kurumlarının bir adım daha önde olduğunu düşünüyorum. Eğitim sistemi bakımından pratikte bunun hemen karşılığını bulamayabilirsiniz. Tabii başlangıçta çok belki bizim eğitim sistemimiz o zaman çok farklı şeyleri savunuyordu ve pratikteki yapılan işler çok daha farklıydı. Dolayısıyla belki biz biraz daha fazla bocalamış olabiliriz, ama sonunda ona da adapte oluyorsunuz.

Serbest çalışanları, kamu çalışanları ayrı düşünemiyorum. Mesela, kamu adına karar veren ve onun altyapısını oluşturan bir meslek olarak düşündüğümüzde, serbest çalışan - kamuda çalışan ayrımını çok da fazla yapmaya gerek yok. Yalnız şöyle bir ince ayrım var. Serbest çalışan arkadaşlarımızın bir kısmı rol değişikliği yapabiliyorlar. Bu hepimiz için geçerli, bürosu olan herkes için geçerli. Kamudan aldığımız bir hizmeti yapıyorsanız, zaten kamu adına, o kamu kuruluşu adına yapıyorsunuz. Öbüründeyse, şöyle belki bir ince şey var. Bir mevzi plan yaptığımız zaman, bir özel kişiyle, kuruluşla, kooperatifle anlaşıyorsunuz, orada da onun çıkarlarını belki maksimize etmeye çalışıyoruz. Aslında burada bir çerçeve var, o da yasalar, yönetmelikler ama esas itibarıyla kamu yararadır, yani kamu yararını buradan hiçbir zaman, hiçbir plancının göz önünden kaçırmaması gerekir. Aslında bunun denetim mekanizmaları da var, ama çok çok güçlü değil bugünkü sistemde. Belki bunu daha güçlendirecek, daha iyi teknik mekanizmalar geliştirmekte yarar var.

Bir soru daha vardı, o da deneyiminiz içinde, ne tür açmazlar var, eğitim sistemine aktarılabilecek şeyler var mı? Mutlaka var. Mesela, ben çok somut örneklerle bir iki cümleyle geçmek istiyorum. Bizde hep şöyle bir şey vardır: Araştırma-planlama ilişkisi bir türlü kurulamaz. Yani, araştırma yapılır, bir tarafa konular, sonra oturulur plan başka bir şekilde yapılır. Hep şuna çaba göstermeye çalıştık. Bir planlamaya geçiş aşamasını tarif edip, onunla ilgili işler yapmaya çalıştık, hiç değilse planla-araştırma arasında bir ilişki sağlanabilirdi.

Bir başka örnek, -burada da sözü edildi- sosyal devlet kavramının örselenmesi diyelim, sonucunda özelleştirme vesaire. Mesela bu, bizim planlamada 70'li yıllardaki ezberimizi ya da bizim lejanımızın biçimini değiştirdi. Bir sağlık tesisi, eğitim tesisi, devlet artık bunlardan çok büyük ölçüde vazgeçmiş durumda. Hatta bunlar belli ölçülerde yönetmeliğe de girmiş, lejanımızda kamusal alan, kamusal olmayan alan ayrımı açısından bir sorun yaşıyoruz. Daha da ileride bu derinleşecek gibi görülüyor. Doğrudan doğruya siyasetin ya da toplumdaki değişimin planlamaya yansıdığı bir alan. Bunu olumlu bir şey olarak görmüyorum. Ama, bizim uygulamalarımızı doğrudan doğruya etkileyen bir şey diye düşünüyorum.

Burada tekrar nasıl geri dönüş olabilir? Yani, ben illa da pratikten, ilişkisinin kurulmasından yanayım, ama şehir plancısı illa da teknik şartnameyi uygulayan bir kişi olmamalı, gerektiğinde o teknik şartnameyi yeniden yazan kişi olmalıdır diye de düşünüyorum. Teşekkür ederim.

PERİHAN KİPER

Teşekkür ediyorum, hem soru soran, hem de katkı koyan arkadaşlara. Ama esas teşekkürüm Sayın Tuğrul Kırmızı'ya olacaktı. Hem de yanıtlamak isterdim, ancak kendisi salonda değil, ama ben yine de o konuyu salona açıklık getirme anlamında tekrar kısaca değinmek istiyorum.

Soruyu bana yönelttiği zaman, “kamu yararı mı, toplum ya da halk yararı mı?” diye, bilinçli olarak ben iki kavram aynı şeyi kastediyor diye özellikle öyle söyledim ve konuşmamda hep altını çizmeye çalıştım. Son dönemlerdeki gelişim süreci içinde bu kavramın yıpratılmaya çalışıldığını görüyoruz. Belirtiler Sayın Oğuz Oyan. İdari yargıda ya da Anayasa Mahkemesi kararlarında biz buna dayanıyoruz, kamu yararı kavramına dayanıyoruz. Ben bu kavrama biraz da sahip çıkma adına söyledim, yoksa sizin bu tür kavramları kullanırken, içini nasıl doldurduğunuz önemli. Yani, kamu yararıyla, toplumsal yararı, halk yararı kavramlarını benzer içeriklerle dolduruyorsak ki, ben içeriğini aynı şekilde doldurduğumuza inanıyorum, o zaman, tartışılacak konu yoktur diye düşünüyorum.

Bu bağlamda bir konuya açıklama yapmama olanak tanındı, o anlamda da teşekkür ederim. Çünkü konuşmalardaydı, madem küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz, o zaman kamu yararı kavramının yerini acaba, tüm insanlığın yararı kavramı alsın mı diye bir konuşmacımız bir konu ortaya attı. Bence önemliydi, tartışılmalı. Ben özellikle Batı esintili gelen her kavramı sorgulayarak, çekinceyle yaklaşmamız gerektiği kanısındayım. Yönetişim kavramı, müzakereci, planlama kavramı. Bunların içini nasıl doldurduğumuz, nasıl kavramsallaştırdığımız önemli. Çok haklı olabilir o konuşmacı, ancak “insanlığın ortak mirası” olarak tarihi ve kültürel, yerel miras için kullanılan uluslararası kavram kapsamında, acaba bu ülkedeki yerel değerleri alıp, örneğin Bergama Müzesinde sergilemek de insanlığın ortak mirası tanımı içinde olumlanabilir bir süreç haline dönüşebilir mi? Öyle olduğu anlamında söylemiyorum, ama bunları hep nerelere götürebilir diye sorgulamamız gerektiğini düşünüyorum, o da bir başka boyuttu.

Burada bir arkadaşımız Konak Belediyesi'nden Memnune Hanımın “kavramlarda bir uzlaşma sağlayın” uyarısı da bence çok haklıydı, önemli bir boyuttu. Memnune Hanımın diğer konuşmalarını katkı olarak değerlendirme olarak aldığımı söylemek isterim.

Daha sonra, Malatya Belediyesi'nden soru yönelten ya da eleştiri yönelten arkadaşımız da çok haklı olabilir, İller Bankasında üretilen planların, şablon planlar olabildiği konusunda. Bu planlama sistemimizin getirdiği bir sorun, kurumun değil. Ben burada İller Bankası örneğini verirken, kesinlikle onun adına bir konuşma yapmak, kurumu savunmak gibi bir misyonum da zaten olamaz. Ben sadece kamusal alanlarımız daralıyor, kamu kurumlarımız yok ediliyor anlamında bir örnek olarak, çok gündemde olduğu için, örnek olarak sundum.

Hepimiz biliyoruz ya da ben öyle düşünüyorum. Ben kamuyu, özerk merkezli yönetim ve yerel yönetim bir bütün olarak algııyorum diye altını çizmiştim bunun. Yerel de güçlülüyor şu anda, yerel kamusal alanlar da bana göre küçülüyor. Altyapı hizmetleri elinden alınıyor, başka hizmetleri elinden alınıyor. Tam bu noktada ben Sayın İlhan Hocama bir soru sormak

isterdim, biraz açalım o konuyu diye. Küreselleşmeyle, yerelleşme birbirine koşut, yani aynı süreç içinde geliyor dediniz. Burada yerelleşme eğer güçlü bir yerel yönetim yapılanması getirecekse, tabii ki hepimiz yanındayız bu tür yerelleşmenin. Ama ben, küreselleşmeyle getirilen yerelleşmeye, bu anlamda yerel kamusal alan da biraz küçülüyor mu diye kuşkuyla baktığımı söylemeliyim. “Yerelleşmeye ait birtakım araçlar geliştirebiliriz” dediğiniz konuyu açarsanız, ben kendi adıma çok sevineceğimi söyleyeceğim Sayın Hocam.

Bir başka arkadaşım, sanıyorum, beni çok yanlış anladı. Ben “planlama bir kamu hizmetidir” diye altını çizmiştim. Kamuda yapılmalıdır denilirken, kesinlikle bunu merkezde bir kamu kurumunun yapması gibi algılamadığımı burada belirtiyim. Ben burada yerel ölçekteki - hangi yerel ölçekteyse- o planların o yerel kamu birimlerince hazırlanması şeklinde benim kişisel görüşüm.

Kuşkusuz, geçiş sürecinde hiçbir yerel kamu kurumumuzun ya da pek çok yerel kamu kurumumuzun bu anlamda gücü olmadığı için, özel çalışan bürolardan yararlanacaktır. Buna hiç karşı görüşüm yok, hiçbir önyargım yok. Ben Remzi arkadaşımız gibi de düşünmüyorum, benim kişisel görüşüm, özelde çalışan arkadaşlarımızın konularının çok daha güç olduğu yönünde. Bu piyasa mekanizması içinde, onların mücadele alanlarının çok daha büyük olduğunu da, çünkü biz kamuda çalışırken, hiç olmazsa arkamızda bir kamu gücü görüyorduk; sizlerin öyle bir gücü de yok. O anlamda, sizlerin durumunu çok daha zor diye de değerlendirmek istiyorum, ancak mücadele alanımız aynı, aynı düzlemde gidiyoruz. Ben onu vurgulamaya çalıştım. Yoksa öyle bir ayırım ya da önyargım benim kesinlikle yok, onu da belirtmek istedim.

Son söz olarak, konuşmamın en sonunda vermeye çalıştığım mesajı Sayın Hocam çok güzel formüle etti. Ben doğru terimi bulamamıştım, “aktif yurttaş” olalım demek istemiştim, yani bu yük hepimizin, bu sorumluluk hepimizin omuzlarında, bunu taşımamız, bu sürecin içinde mücadeleciler olarak, bir aktör olarak görev almamız denilirken, aynen bunu söylemek istemiştim, aktif yurttaş olalım. Teşekkür ederim.

İLHAN TEKELİ

Bana aslında epey soru var. Ama böyle bir vicdan azabı çekiyorum, uzun konuşmamak için, herkesin de sabrının tükendiğini görüyorum. Böyle bir vicdan azabı, yani cevap vermemesim bir türlü, versem bir türlü. Onun için cevaplarımı biraz telegrafik vereceğim. Hem cevap vermiş olacağım, hem de kısa sürede bitecek.

Birincisi şu: İyi ki üniversitemiz şehir planlama pratiğini öğretmiyorlar. Çünkü, meslek yüksekokulları değil. Buradan mezun olanlar çok kısa zamanda kendi pratikleri içinde o işi doldururlar ve o işlerin belirli şekilde yapılmasına da hapis olmazlar. Her an yenisini üretmek, kapasitesini taşırlar. Onun için üniversiteyle, meslek yüksekokulu arasındaki fark budur ve üniversiteler bundan hiç rahatsız olmazlar, pratiği tam öğretmedikleri için. Birinci soru bu.

İkinci soru şu: Bu kamu yararı meselesi o kadar kolay geçiştirilecek bir mesele değil. Birincisi; bütün idare hukuku dediğimiz olay kamu yararı kavramı içine oturuyor. Ben o kamu yararını çektiğim zaman, idare hukuku çöker. Ama bunu söyleyerek de kurtulamayız. O kamu yararının teorik, doğru temellendirmesini kurabilmek lazım. Teorik doğru temellendirmesini kuramazsan, bir gün yıkılır. Yani savunamazsın ki, savunabilmek için teorik doğru temeli gereklidir.

Giden arkadaşımız bir şey söyledi. “Bu Naziler de kamu yararıydı” dedi. Buradaki mesele kamu yararından çıktığımız zaman, anlaşılabilir. Buradaki mesele devlet teorisiyle ilgilidir. Devleti organik devlet olarak kabul ederseniz, o devlet bütün bireyi ve onun özel alanını da ilgilendirir. O tür kamu çıkarı aslında kamu çıkarı falan değildir, halkın çıkarı hiçbir şekilde değildir. O, organik devletin halktan ve bireyden kopuk çıkarıdır, bunu katiyen karıştırmamak lazım. Kendi kamu yararı pratiğini de idari yargıyla karşı karşıya kaldığında, başka bir ontolojik kabulden çıkarak kurmak gerekir. Bir demokratik toplumda bireyin tercihlerinden bağımsız bir kamu yararı olamaz. Çünkü esas mesele bireyin tercihlerine dayanan sosyal demokrasi, bütün demokrasinin temel problemi budur. Bireyin tercihlerini, hangi mekanizmalarla bir sosyal tercihe dönüştüreceksin?

Bu özellikle Eroğlu'nun demokrasi kuramıyla ilgili çıkardığı kitaptan sonra, büyük tartışma konusu olmuştur. Burada plancıların babalarından biri olan John Friedman bir makale yazdı; “biz kamu yararı kavramını insanlığın büyük tehlikelerle karşı karşıya kalmasından atamayız” diyor. Onu attığımız zaman, tehlikelerle kalırız, o zaman bunu nasıl temellendireceğiz? Demokratik esaslar. “İyi Şehir Kavramı” diye kitap yazdı Friedman -“Good City”-, demokratik esasları siyasal süreçle, odayaşma süreçleriyle tanımlıyor. Zaten kamu yararı dediğimiz şey, bilimsel bir olay değil, yani doğru yanlış ikilemi içinde değil, iyi kötü ikilemi içinde. Onun içinde o demokratik prosese dayalı bir kamu yararından söz edeceğiz, ama bu oldukça karmaşık bir alan. Ama kamu yararını atamayız, kamu yararını bireyden yola çıkarak, temellendirdiğimiz zaman, o faşizme falan gidemez. Faşizme gidebilmek, bireyden bağımsız bir devlet kavramına sahip olmakla mümkündür.

Emel bir soru getirdi. “Bu aktif yurttaşın etik temeli olacak mı?” dedi. Aktif yurttaş, hiperaktif çocuk gibi durmaz da, düz duvara tırmanır bir adam değil. Çok aktif bir birey var, kendi çıkarını korumaya yırtınıyor, o aktif yurttaş falan değil, o kendi çıkarını maksimize eden bir adam. Aktif yurttaş, tabii etik temeli olan bir şey. Yurttaş kavramının bir etik temeli var zaten ve onun dayandığı haklar manzumesi var, ona referansla hak tanımladığın zaman, sorumluluk da tanımlıyorsun. Aktif yurttaş, sorumluluğu olan bir adam aynı zamanda, aynı zamanda da hakları olan bir adam. Bu siyasi kanalları dışında aynen siyasetçi gibi, toplumuna sahip çıkan ve eylem yapabilen bir adam. Bir anlamda, Bülent'lerin çoğalmasıyla ilgili.

Vahide, “başka bir dünya mümkün” dedi. Tabii, esas mesele o. İlk konuşmamda planlamayı artık bir rasyonel planlama, kısa erimli araçsal rasyonelitenin planlaması değil, iletişimsel rasyonelitenin bir demokrasi projesi olarak tanımladığım zaman, o neyi getiriyor? Bütün o eleştirel gerçeklik akımı neyi getiriyor? Mümkün olup, mümkün gibi gösterilmeyeni deşifre ediyor. Değişebilecek olan ancak, değişmez gibi göstereni ortadan kaldırıyor. Değişebileceği değiştiriyor, ama değişiyor diye çocuk gibi oynayarak, bozan bir şekilde değiştiriyor. Bir demokratik süreç içinde toplumun odayaşmasıyla değiştiriyor.

Bu kavram meseleleri bir grup olarak geldi. Bir yerde kavram karışıklığı varsa, o, kavramların karışık olmasından değildir. O kavram üstünde siyasal mücadele vardır demektir. O karışıklık, lügate kavramın tarifini yazmakla kalkmaz; o ancak siyasal mücadelenin sonuçlanmasıyla neticelenir.

Kavram dışarıdan geliyor meselesi. Sen dünyanın düşünce macerasına katılmıyorsan ve o düşünce macerasının paralelinde kavramları üretip de içini doldurmuyorsan, dışarıdan gelir. Onun için temel problem kavramın dışından gelmesi değildir, dünyanın o kavramı geliştirirken, karşı karşıya kaldığı sorunu kavrayıp, o soruna dünyayla beraber kendi kavramını da geliştirerek, onun formülasyonunun içini doldurmaktır. O zaman, benim ithal edecek bir şeyim yoktur, dünyayla beraber geliştirdiğim düşünce vardır. Ben kendi alanımda bilim adamı olarak kavram ithal etmiyorum. Kavramları belki onlardan önce, onlarla beraber geliştiriyorum ve yorumları onlarla üst üste düşmüyor. O zaman, o kavramın üstünde siyasal mücadele yapılmış oluyor. Ben farklı bir yorum getirdiğim zaman, o kavramın oluşmasında siyasal mücadele yapmış oluyorum. Sanki bir şey yapmamış gibi gözüküyor. İthalat ihracat problemi değil, başka bir problem.

Yerelleşme, küreselleşme meselesi. Burada, Oğuz arkadaşım, benim aramda bir farklılık var; gayet net olarak bir farklılık var. Tarihe bakış ve tarihe bakarak, siyaset geliştirmede kullanılan yöntem bakımından bir farklılık var. Ben tarihsel tarihi olumsal "contingent" bir süreç olarak görüyorum. Dinamiğini o "contingent" sürecin yönlendirilmesinde görüyorum. Hâlbuki Oğuz arkadaşım varolan duruma bakıp, oradan bir anlamda biraz deterministik bir kestirim yapıyor. O kestirimin sonuçlarına göre şimdi önlem öyle diyor. Bu iki bakış açısı arasında nihai hedeflerimiz arasında hiç fark olmamasına göre, o da özgürlükçü, o da eşitlikçi, ama yöntem olarak farkımız var.

Ben kendi yöntemimi kurduğuma inanıyorum, Oğuz da kendininkine inanıyor tabii. Yerelleşme bu bağlamda ortaya çıkıyor. Yerelleşmeyi Oğuz arkadaşım nasıl eleştirdi? Dış dünya tekellerinin etkilemesi bağlamında eleştirdi. Hâlbuki ben belki şöyle bakmak eğilimindeyim: artık Denizli, merkezin çok denetiminde olmadan, dünyayla eklemleniyor, o eklemlenirken de bazı yenilikler yapıyor. Yerel burjuvazinin gelişme problematiğini farklılaştırıyor. Bugün mesela, konutlara bakarsak; Gaziantep'teki konutlarla, İstanbul'daki bilmem Sabancı'lar yahut Koç'ların modernleşme programlarının ciddi olarak farklılıkları var ve o yerelliği kavrayabilmek, benim onu kavrama biçimim önemli. Aynı mesele ben bunun metodolojik bir problem olduğunu düşünüyorum. Bu gerek modernitenin, gerek genel olarak ikili karşıtlıklar üstünden kavramlaştırmanın ortaya çıkardığı problemlerle ilgili, ama buna girersek, uzun bir teorik meseleye girer.

Ben yerelleştirmenin inovatif olarak kullanılabileceğini ve aslında bu küresel dünyada inovatif olarak kullanılan yerelliğin çok önemli bir kaynak olabileceğini, nasıl bir sosyal sermaye tanımlanıyorsa, bir yerellik sermayesinden de bahsedilebileceğini düşünüyorum. Ama bunlara girersek çok olur, sustum.

OTURUM BAŞKANI

Ne yazık ki, forum yeni başlıyor, öyle görülmüyor.

Oğuz Hoca baştan şunu söyledi “Ben politikacıyım, gitmiyorum” dedi. Ben de size baktım, gördüm ki, hakikaten politikacı olma potansiyeli olan bir topluluk var burada. Bu umut verici, bu gerçekten umut verici, direnip, sonuna kadar kalmak gerekiyor. Politikada yani, aktif yurttaş olarak mı, yarı politik bir adam olarak mı, öğrendiğim en temel şeylerden birisi bu, direnebilme meselesi.

Bir iki soru çok kısa, Buğra Bey size söz vermiştim, buyurun lütfen.

BUĞRA GÖKÇE

Merhabalar.

Önce şunu söyleyeyim: Bu değerli forumun ardından programa göre esasında bizim salonla birlikte bir değerlendirme de yapmamız gerekiyor, benim üzerimde görülen bir sorumluluk var.

Başından beri bir dizi de not aldım. Tabii, bir yandan da süre sıkıntımız var. Onun için bu değerlendirme anlamında yapacağım saptamaları burada söylemek istemiyorum, ama belki biraz evvel Oğuz Beye sormaya niyetlendiğim soruların öncesinde çok kısa bir şey söyleyip, daha fazla Oğuz Beye yöneltmek istiyorum. Şöyle ki: biz esasında üç gündür, belki çok daha uzunca bir süredir planlama ve siyaset alanının ilişkisine dair birtakım değerlendirmeleri yapıyoruz. İlk gün İlhan Hoca bir değerlendirme yapıp açarken, planlamanın içinde bulunduğu ya da planlama paradigmasının içinde bulunduğu durumu bir yandan demokrasi alanındaki gelişmelerle, temsili demokrasiden, katılımcı, müzakereci demokrasiye geçişle, bir yandan insan hakları alanındaki gelişmelerle ve bir yandan bilim felsefesi alanındaki gelişmelerle ilişkilendirip, arkasından da planlamayı esasında, planlama ve siyaset alanının birlikteliğini bilim, etik ve estetik üçgeni içerisinde birbirine müdahaleler dizisinde tanımladı. Yani, etik alan daha çok siyaset alanının sorumluluğunda görülen bir alan olarak tarif edildi ve elbette bunlar bir müzakere süreci içerisinde birlikte üretmeliler, ama siyasetçi bilim alanına da, etik alanına da, estetik alanına da müdahale edebilecek hakkı kendi bünyesinde toplamaya başladığı anda, bu bir sorun, bu bir kriz yaratabilir noktasına gelindi.

Bir taraftan da çok yoğun yasa tasarılarıyla ilgili değerlendirmeler yapıldı. Birgül Hoca bunların tam da sizin tarif ettiğiniz biçimiyle, geliş biçimine ilişkin, dayatılma biçimine ilişkin çok kapsamlı değerlendirmeler de yaptı. Biz de zaten meslek odası olarak bir yandan bu yasa tasarılarıyla, bir yandan yerel plan uygulamalarıyla çok yoğun da bir mücadele yürütüyoruz.

Şöyle toparlayayım, getireceğim nokta şu: biz bir yandan bu içinde bulunduğumuz durum kapsamında kendi planlama disiplinimizi, kendi anlayışımızı sarsacak bu gelişmeler kapsamında bir kafa karışıklığı yaşıyoruz. Bu üç gün içerisinde toplantının içerisindeki tüm insanların da belli netlikleri olmasına rağmen, belli sorunları olduğu da ortada. Ama öyle de bir durum ortaya çıkıyor ki, geldiğimiz noktada biz esasında kendi kendimize de eleştirdiğimiz, çok memnun olmadığımız yıllardan beri sorunu anlatmaktan usanmadığımız mevcut planlama mekanizmasını savunur hale geldik. Yani, nasıl yıllar önce YÖK'e karşı çıkanlar, şimdi YÖK'ü savunur hale gelmişse öyle. Şunu söylemeye çalışıyorum; konjonktür ülke genelinde öyle bir noktaya geldi.

Şimdi bir yandan mevcut planlama mekanizmasına ciddi bir saldırı var. Hem kente, hem planlama alanına ve bu müdahale eskiden sadece yerel düzeydeyken, artık bir merkezi düzeyi de aşmış, uluslararası düzeyden gelmeye başlayınca, siz bunun savunulması anlamında da bir sıkıntı yaşıyorsunuz. Dolayısıyla, biz kendi alanımızı bu kadar zorlayıp, yeni kuramlar, yeni kavramlar oluşturmak anlamında ciddi çabalar sarf ederken, “bu katılımı nasıl tartışacağız, müzakere ahlâkını nasıl bir temelin üstüne oturturacağız, aktif yurttaş nasıl oluşabilir?” gibi bir dizi çok üst düzey kavramları tartışırken, acaba siyaset alanı bu anlamda kendini yenilemek üzere bir hazırlıkta duruyor mu? Bunun şöyle bir yanı var; siz, Bölge Kalkınma Ajansları Yasasından bahsettiniz. Ben onun Mecliste görüşüldüğü dönem, bundan bir yıl önce Odanın İkinci Başkanıydım, bu yasa tasarısının görüşmelerine kendimi zorla davet ettirdim. Şimdi, böyle bir yasa tasarısı var, bizim bir görüşümüz var, bir değerlendirme yapıyoruz. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisinin komisyonlarında böyle bir yasa tasarısında kendimizi anlatabilmek anlamında ben, Plan Bütçe Komisyonu, Komisyonu Başkanı da dahil olmak üzere, defalarca görüştim. Meclis kapısından girmekte dahi zorluk çekiyorsunuz. Şimdi, katılımdan bahsediyorsunuz, ben bir meslek odasını o noktada temsil ederken, Türkiye Büyük Millet Meclisine girmekte sıkıntı yaşıyorum.

O komisyonlarda yaşananların bir kısmını da size özetleyeyim. Biz ilk gün komisyona gittik, değerlendirmelerimizi anlattık. İktidar partisi mensuplarının bize olan tepkilerini size anlatsam şaşırırsınız. Çok memnun kaldılar; hakikaten doğruları söylediğimi söylediler, bana teşekkür ettiler. kartlarını verdiler, çok memnun oldular, “çok doğru şeyler söylüyorsunuz” dediler. Üç gün sonra komisyon toplantısı tekrarlandı, ben tekrar komisyona gittim, komisyonun şekli değişmişti, bambaşka bir hâl aldı. Orada bir katılım mekanizması tanımlanıyor, o bölge kalkınma ajanslarına bir katılım mekanizması tanımlanıyor. O mekanizmaların içinde öyle bir yapı var ki, valinin başkanlığında bir ajans kuruluyor, içerisinde ticaret odası olur, sanayi odası olur diyorlar. Ben “niye her kentte ticaret sanayi odası olsun?” dedim. Yani, sözcüğümü Antalya’da turizm acenteleri birliğinden soyutlanan bir kalkınma ajansı düşünebilir misiniz ya da niye bunun içerisinde üniversitelerin ilgili bölümlerini kurgulamıyorsunuz? Bana çok yetkili bir ağızdan bir milletvekilinin söylediği şu; “arkasına bakarsanız, bu ajansların finansmanını ticaret ve sanayi odaları sağlıyor, parayı veren düdüğü çalar, siz de verin, sizi de koyalım” dedi. Böyle bir nokta, bu çok vahim bir nokta.

Yerel düzeyde de, hiçbir partiye bakmıyorum, yani Ankara’da Çankaya Belediyesindeki kavga, İmar Komisyonu kavgasıdır, meclis üyeleri istifa etmiştir; İmar Komisyonunun CHP’li meclis üyeleri istifa etmiştir; İmar Komisyonuna girebilmek için istifa etmiştir. Girenle giremeyen arasında bir kavga yaşanıyor. Yani ülkedeki durum partilerden bağımsız olduğu gibi, yerel düzeyde de o komisyonlarda bulunabilmek anlamında. Yerel düzeydeki meclislere de gidip, görüşlerinizi veremiyorsunuz. Bu yeni çıkan kanunlarda “gerek duyulursa, meslek odalarından görüş alınır” diyor. Bize daha ulaşılmış bir görüş talebi olmadığı gibi, görüş vermek için gittiğimizde, kapıların bize kapandığını da görüyoruz.

Burada bir sahte katılım mekanizması var. Hem merkezi düzeyde, hem yerel düzeyde. Bir taraftan parayı veren düdüğü çalar misali, sermaye temsilcilerinin çok aktif katıldığı bir katılım mekanizması var. Ama bu katılım mekanizması bilimi, estetiği, emeği çok fazla içine almıyor gibi görülüyor. Acaba, sizin partinizin bu anlamdaki siyaset alanının, bu demokrasi

alanındaki açılımına ilişkin, planlama alanına ilişkin değerlendirmeleri, bu sahte katılımın ötesine geçebilecek mi? Siz ne öngörüyorsunuz ki, hakikaten söylediklerinizin sağlam bir temele oturduğuna inanalım?

SALONDAN

Ben de Oğuz Bey'e direkt sormak istiyorum, karşımda bir politikacı bulmuşken. Yaklaşık 17-18 yıldır bir yerel yönetim ağı için, yerel yönetimde fiilen planlama çalışmaları içinde bulunmuş bir kişi olarak beni çok acıtan bir olay, Hazine arazilerinin satışıdır. hemen daha dün yaşadığımız bu sel felaketini biz on yıl önce İzmir'de yaşadık, yaklaşık 60 kişi öldü. Biz bu dere yataklarına yapılmış gecekonduları temizlemek için yer bulamadık, valilik konut yapmak için kent içinde yer bulamadı ve Karşıyaka'da bir ağaçlandırılacak alanda ancak böyle bir yer bulabildi.

Durum böyleyken, Bayraklı'da gecekondular afetle karşılaşmışken, biz yerel yönetim olarak Hazine arazilerini elde edemezken, Hazine arazileri bugün çok yoğun bir şekilde satılmaktadır. Hatta, öyle bir duruma gelmiştir ki, bir kamu kurumu yerel yönetimlere bu konuda rüşvet teklif eder hale gelmiştir. En son 3-5 ay önce bir yazıyla plansız alanlar dışındaki Hazine arazilerini imarlı hale, daha açıkçası ranta dönüşür hale getirirseniz, size de bu pastadan pay vereceğim demiştir yazıyla. Bugün böyle bir ülkede biz yaşıyoruz. Bu hakikaten benim her zaman için içimi acıtan bir olaydır, Hazine arazilerinin satışı.

Size ben şunu sormak istiyorum: Biliyorsunuz, 5393 sayılı Yasa, Belediyeler Yasası kabul edildiğinde, bir gün için tüm belediye sınırları içinde Hazine arazileri yerel yönetimlere bırakılmıştır, ancak bu bir gün sürdü, hemen ertesi gün değiştirildi. İktidara geldiğimizde, bütçe yaparken, gelir kalemleri içine siz de Hazine arazilerinin planlı alanda ya da plansız alanda satışını bir gelir kalemi olarak koyacak mısınız? İkincisi; 5393 sayılı Yasada bir gün kalan bu maddeyi tekrar kamu lehine çevirecek misiniz?

Bir ikincisi, belediye meclisleriyle ilgili bir şey söylemek istiyorum; ben ilk yerel yönetimde çalışmaya başladığımda, belediye meclislerinde şuna çok şaşırırdım, neden ilgili teknik insanlar komisyonlarda yer almıyor diye. Fakat dört tane meclisle çalıştım, meclislerin nitelikleri, kalitesi hep yükselecek diye beklerken, ne yazık ki hiçbir değişiklik olmadı. Yeri geliyor, hep eleştirdiğimiz o bakkal manav meclis üyeleri, o yeşil alanın imara açılmamasını teknik elemanlardan çok daha iyi savunabiliyor.

OĞUZ OYAN

İlhan Hoca "konuşmayacağım" diyor. Zaten ona herhangi bir tekrar söz alacak bir şey söylemeyeceğim, sadece yöntem farkının ötesinde farklarımız var, ama bunun saati geçti, tartışamayız.

Bana iki soru yöneltildi, hem Buğra Beyden, hem sizden geldi, hem de bir aydınlatma gerekiyor bütün bu tartışmalar üzerine. Bu siyaset planlama meselesi öncelikle sermayeyi de içine katmadan düşünülebilir bir kavram değil. Siyaset, planlama, bütün bunlar sermaye birikim tarzından ayrılmış gibi, bunun dışındaymış gibi kavranamaz. Dolayısıyla, siyaset,

planlama dediğiniz zaman, mutlaka bunu en çok etkileyen güçleri, süreçleri iç içe katmak lazım. Bakın, örneğin bu kentlerdeki çarpık kentleşmemizde ortada ne var? Gecekondu diye bir mesele var. Bu gecekondu sadece siyaset ve planlama bağlamında açıklanabilir bir şey midir? Hayır, aslında bu birikim tarzının öncelikle bir ürünüdür. Yani, siz bugün 385 milyon asgari ücret verdiğiniz bir insanın gecekondu türü dışında bir barınma imkânıyla sorun çözmesini bekleyebilir misiniz? Dolayısıyla, bugünkü bu düşük ücret rejiminde gecekondu bir çözümdür, sermaye birikim tarzı açısından bir çözüm olarak çıkar. Yani, çarpık kentleşme dediğimiz olay, bu sermaye tarzının bir ürünüdür ve böyle kabul edilir. Siyasal iktidarlar da bu yüzden göz yumarlar. Ama siyasal iktidarların çarpık kentleşme açısından bunu daha da derinleştiren etkileri vardır, o da şudur: Siyasetçi açısından bugün için sıfır maliyetli olan bir politika, kendisi için en harika politika olarak kabul edilebiliyor. Bunu özellikle sağ siyasetçiler açısından söylüyorum.

Bugün için sıfır maliyetli olan şey nedir? Gecekonduya göz yummak ya da gecekondu çok katlı hale gelmesini, tapu tahsis belgesini sağlamak. Ama toplum açısından bu, uzun vadede çok yüksek bedelli politikalar. Politikacı eğer kendi elinde bütçe imkânları daralmışsa, bütçeyle artı kamu hizmeti sunamaz duruma gelmişse, böyle bir cendereye sokulmuşsa, bu tür sıfır maliyetli yağmalara başlıyor. Hazine arazilerinin satışı da benzer bir kavram. Ciddi bir dolaysız vergi politikası ile insanların kazancına göre vergilendirmesini sağlamak, çok güçlü toplumsal tepkileri göğüslemek gerekiyor.

Bugünkü Meclis kompozisyonu içinde, emek sınıflarının temsilinin çok zayıf olduğu bir meclis içinde böylesine bir meydan okumayı bekleyemezsiniz. Meclisin bu yapısının değişmesi gerekiyor. Tabii ki, burada bütün katılım süreçleri denilirken bu süreç, sadece gidip bilgi belge almak değil, gerek yerel mecliste, gerekse de Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilmeyi de kapsıyor. O anlamda ben katılıyorum. Bugün Türkiye’de ücretli kesimler, emek kesimleri, kendi emeğiyle hayatını kazanan kesimler, toplumun çok büyük bölümü, Mecliste bu önemde temsil edilmiyorlar. Tabii idilseler ne kadar bu planlama mekanizmasında doğru kararlar alır, o ayrı bir hikâyedir. En azından bu vergi meselesinde ücretli kesim çok daha farklı bir tutum içinde olabilir, vergisini veren bir kesim olarak.

Bütün bu tartışmalar içinde olmadı, ama “devlet küçülürken” diye bir arkadaşım söyledi. Evet, hakikaten devletin en azından hizmet anlamında küçüldüğü bir yerdeyiz. Böyle bir durumda “hizmet merkezde mi üretilsin, yerel de mi üretilsin?” tartışması birinci öncelikli değil. İlk önce kamu hizmeti üretemeyen devleti kamu hizmeti üretebilir duruma getirmek gerekiyor.

Bir başka mesele, aslında bu biraz önce Tolga Bey’in sorusunda eksik kaldı. Mekânsal planlama açısından Türkiye’de mutlaka çözmemiz gereken bir alan da, kırsal göç fenomenidir. Bunu çözmediğiniz zaman kentleri planlayamazsınız. Her yıl bir Eskişehir kadar büyüyen bir İstanbul’u planlayamazsınız. İzinli yapıların, ruhsatlı yapılara oranı yüzde 50’yi aşmış bir ülkede bütün bu tartışmalar havada kalır, yani havanda su dövmek olur. Eğer, yasaları çiğnemek kiteselleşmişse, herkes fiili durum üzerinden işini görmeye başlamışsa, yani

herkes suç işliyorsa, o zaman kim denetleyecek? Dolayısıyla, ilk önce bu göç dalgasının durdurulması ya da kontrol altına alınması gerekiyor. Bu dramatik bir şey aslında, ki bu IMF, Dünya Bankası politikalarının bir sonucudur.

Bir kere üç şey yapmak lazım. Birincisi; Türkiye’de tarımsal destek vermemenin kentsel ve siyasal maliyeti çok yüksektir. O verilmeyen desteğin çok üzerinde bir maliyettir. Kentler artık yeni kuşaklara tahammül olmayacak kadar şişmişlerdir. Suç oranları çok yüksektir ve Türkiye’de her türlü siyasal savrulma, yeterince güçlenmiştir. Bütün bu göç dalgaları bunları daha fazla besler. Mutlaka tarımsal destekleri bugün olduğunun iki üç katına çıkartmak gerekir. Bölgesel destekler vermek gerekiyor ki, tarımsal faaliyetten, tarım dışı faaliyete geçen insanın İstanbul’da, İzmir’de değil de, kendi bölgesinde tarımsal faaliyetten, tarım dışı faaliyete geçmesini sağlamamız gerekiyor.

Üçüncüsü; bizim mutlaka özel istihdam programları geliştirmemiz gerekiyor Türkiye’de. Bunu yapmadan sorunu çözemezsiniz ve bu arada Güneydoğuda köye dönüş programı çok gecikmiş bir olaydır, ama zararın neresinden dönersek kârdır. Bunu hemen bugün kendi kaynaklarımızı oraya yönelterek, borç ödeme planımızı zamana yayararak, kaynağı sağlayarak, mutlaka yapmalıyız. Çünkü Türkiye kendi geleceğini, kendisi kuramayan, kendisi tayin edemeyen bir toplum, bir devlet durumundadır. Böyle bir durumda olduğu için de zaten yerellik meselesi çok riskli bir mesele haline geliyor.

Fransa’da 1980’lerde yerleşmeye geçmekle, Avrupa Birliği bütünü içine girmiş. Bizim gibi Avrupa Birliğine girmesi hiç mümkün olmadığı anlaşılmış olan bir toplumda, hele Ortadoğu coğrafyası gibi bir coğrafyada olan toplumda bu çok riskli bir olaydır. Osmanlı döneminden itibaren bir merkezî gücün hakim olduğu riskli coğrafyada bulunan bir ülkede, Fransa ya da başka bir örnek vererek, “onlar geçti, biz de geçelim” demek lüksüne sahip değiliz. Avrupa Birliği içinde olsa, belki bunları daha rahat konuşabiliirdik.

Dolayısıyla, Türkiye’nin dünya ile eklemlenme biçimini göz önüne almadan, dünyayla sanayi temelinde değil, ticaret, turizm ve maliyet serbestleşme temelinde bir eklemlenme içine giren bir ülkede, bağımsız bir gelişme, bir sermaye birikim sürecini yaratmak mümkün değildir. Bu gelişmeden de Türkiye’de biz, başkalarının kavramlarını düşünmeye devam ederiz, çok teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. Oğuz Oyan, çok teşekkür ediyoruz.

Bir toparlama yapmak için vakit kalmadığını görüyorum. Planlama eğitiminin yanı sıra siyaset eğitimi de almamızda yarar var. Hiç olmazsa bir ders olsun diyen öğrenci veya yeni bitirmiş arkadaşın sözleriyle bunu yapmaya en yakın topluluğun da plancılar olduğunu bilen birisi olarak, sizleri sevgiyle selamlıyorum.

Çok değerli konuşmalarıyla, görüşleriyle foruma katkıda bulunan konuk konuşmacılarımla sorularıyla ve katkılarıyla zenginleştirici çabalarınız içinde sizlere çok teşekkür ediyorum.

DEĞERLENDİRME VE KAPANIŞ
BUĞRA GÖKÇE

BUĞRA GÖKÇE

(TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu Başkanı)

Çok geç saatlere kaldık, ama çok yararlı tartışmalar oldu. Belki bu konuşma, bugünün toparlanması değil, üç günün toparlanması anlamında bu da çok önemli bir değerlendirme toplantısı olacak, ama vaktimiz de sınırlı. Ben esasında nasıl bir şey düşündüğümü çok kısa olarak sizlere aktarayım. Onun üzerinden de birlikte bitirelim istiyorum, çünkü benim söylediğim sözlerin üstünden bitmesini çok yerinde bulmuyorum.

Benim kafamdaki bu son oturum izlencesi şöyle: Birincisi; Dünya Şehircilik Günü sürecine ve son kongreye dair birtakım değerlendirmelerim olacak. Arkasından kongreleri kolokyumlardan ayıran, onları son beş yılla ilişkilendiren bir çerçevede "Odamızın son beş yıl üstünden Dünya Şehircilik Günü kolokyumlarında seçtiği temalar ve sonuç bildirgelerinde söylediği konular ve bunların ortaklaşma noktaları acaba neye işaret ediyor?" gibi bir değerlendirme yapacağım. Üçüncü olarak; bu kongre boyunca tespit edilen önemli başlıkları, tüm oturumlar üzerinden birlikte tartışalım istiyorum. Yani, benim tespit edeceğim bazı başlıklar olacak, bunun üstünden sizlerin, salonun, hem öğrencilerin, hem diğer katılımcı konukların, akademisyenlerin de aktarabileceği başlıklarla bir etkileşimli süreç tanımlayalım ve bütün bunların sonucunda acaba sonuç bildirgesine birlikte gidebilir miyiz, onun ip uçlarını buradan birlikte üretebilir miyiz şeklinde bir değerlendirmem var.

Eğer, sizler de uygun görürseniz, bu çerçevede bir kısa sunuş yapacağım ve sizlerle birlikte sonuçlanmasını arzu ediyorum. Dolayısıyla, bir önceki oturumda söz alamayan ya da üç gün boyunca değerlendirme yapmak isteyen, ancak aktaramayan ve fakat bunları bu kongrenin teması bağlamında sonuç bildirgesine girebilecek nitelikteki değerlendirmeleriyle bizlerle paylaşmak isteyen konuklarımız varsa, bu anlamda da bir fırsatımız olduğunu da hatırlatayım.

Birincisi; öncelikle böylesi bir kongrenin başarıyla son gün, son saatine kadar gelmiş olması anlamında çok içten teşekkürlerim var. Bunu paylaşmak isterim. Bu teşekkür; hem bize çok içten bir ev sahipliği yapan Dokuz Eylül Üniversitesinin Mimarlık Fakültesine ve Şehir ve Bölge Planlama bölümüne, hem de çok özverili, çok gönüllü, çok içten çalışmalarıyla, böylesi bir sürecin çok sağlıklı kurgulanması anlamında öğrenci arkadaşlarımıza, İzmir Şubemizin Yönetim Kuruluna, hem de Odamızın her biriminde çalışan, bu sürecin her noktasında görev alan tüm arkadaşlarımıza. Hepsine içten teşekkür ediyorum. Bunun da çok önemli olduğunu düşünüyorum.

İkincisi; Dünya Şehircilik Günleri 30 yıldır düzenleniyor. Ülkemizde 76 yılında ilk defa Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde -o zamanki ismi Güzel Sanatlar değil- Mehmet Çubuk

Hocanın büyük emeğiyle Türkiye’de kutlanmaya başlanan bu süreç, yaklaşık 10 yıldır da Odamızın eşgüdümü, koordinasyonu ve işbirliği içerisinde artık bir geleneksel hal aldı. Ben 30 yıl önceki halini bilmiyorum ama 10 yıllık, belki de 15 yıllık kısmını, öğrenciliğimden bu yana gayet iyi takip ediyorum. Dünya şehircilik günlerinin geldiği nokta, katılım düzeyi, kurumsallaşması, seçtiği temaların kamuoyunda yer alma biçimi, tartışılma biçimi, etkinlik düzeyi, bunların hepsi çok gurur verici. 3 gün boyunca böylesi bir etkinliğin 800’ü aşkın bir katılımı, salonun her an dolu olarak -bu son oturum hariç- gerçekleşmiş olmasından çok da büyük bir mutluluk duyuyoruz, bunu sizlerle paylaşmak isterim. Bu büyük ilginin artırılabilmesi, daha ileri bir noktaya taşınabilmesi anlamında bizlerin üstüne düşen sorumluluğun da bilincinde olduğumuzu ve bunu taşımak anlamında da birtakım çabalarımız olacağını sizlerle paylaşmak isterim.

Birincisi şu: Bu anlamda dünya şehircilik günlerinin artık daha kurumsal yapısının gelişmesi anlamında belki birlikte yapabileceğimiz bir hazırlığa ihtiyaç var. Biliyorsunuz, 5 yılda bir kongre düzenliyoruz. Bu bizim işbirliği protokolümüz gereği kongrelerin temel özelliği, son 5 yılın değerlendirilmesi amacını taşıyor ve temaları da bu bağlamda seçiyor. Bir yandan içerik ve bir yandan da biçim anlamında artık kolokyumlarla kongrelerin izlencelerini nasıl kurgulamak lazım; burada seçilecek bildirilerin içeriğinden tutunuz, kongreyle kolokyumların biçimine yönelik tartışmaları daha sağlam bir temele nasıl oturturabiliriz, belki bu amaçla birtakım çalışmalar yapmak, bazı çalıştaylar düzenlemek daha yararlı olabilir diye düşünüyorum. Bu anlamda da açık olduğumuzu ve bunun sürecini kurgulamaya çalışacağımızı, bir hazırlığımız olduğunu, bir yönerge taslağı hazırladığımızı sizlerle paylaşmak istiyorum. Bu anlamdaki katkı ve önerilere de muhtacız, onu da sizlerle paylaşayım.

Belki bu format anlamında bugün Öğrenci Oturumundan hem çok mutlu oldum, hem de aklıma birçok da soru geldi, birçok da endişe duydum. Öğrenciler çok temiz, zihinleri çok açık, ama öğrencilerin oturumlarının belki daha rafine edilebilmesi anlamında belki birkaç güne yayılan birtakım workshop’lar düzenlenebilir mi diye düşündüm. Çünkü hem söylemek istedikleri şeyler çok fazla, hem belki de anlatmak istediklerini biz daha dar bir vakitte ve çok da sağlıklı olamayacak bir şekilde dinliyoruz. O anlamda, öğrencilerimizin geleceğimiz olduğu noktasından hareketle, belki bu 3 gün boyunca Dünya Şehircilik Günü bağlamında bir yandan workshop’lar düzenlenebilir mi, öncesinde düzenlenebilir mi; buna ihtiyaç var.

Bölümlerimizin birbiriyle ilişki kurması anlamındaki sıkıntıyı aşmak anlamında da Odanın çok büyük bir çabası var. Çünkü çok açıkça söyleyeyim, bundan 3 yıl önce kadar kurulan, Odanın sekreteryasında yürütülen Planlama Okulları Birliği olmasa, ben şöyle düşünüyorum ki, bölümlerimizin birbirlerinin ne yaptığından çok fazla haberleri de yok. Bu bir tek bizim bölümlerimiz için değil, akademinin diğer bölümleri için de böyle. Biz 3 yıldır bu anlamda bir çaba yürütüyoruz ve dün akşam yapılan Türkiye Ulusal Planlama Okulları Birliği toplantısında geldiği noktada, Haziran ayı içerisinde bir eğitim kurultayı toplanması yönünde bir kararla bittiğini sizlerle paylaşmak isterim. Bu anlamda, öğrencilerimizin de içinde daha fazla bulunacağı bir çabaya dünya şehircilik günleri formatıyla bağlantılı, ama bir yandan da Planlama Okulları Birliği bünyesinde, ondan da farklı içeriklere uzanabilecek bir çerçeve tanımlayabileceğini aktarmak istiyorum.

İkinci olarak, Dünya Şehircilik Günüyle ilgili şöyle bir değerlendirme yapalım istedim: Dedim ki, dünya şehircilik günlerini 5 yılda bir kongre olarak düzenliyoruz ve bu kongrelerin kolokyumlardan farkı, son 5 yılı değerlendiren, onu da değerlendirebilecek bir içerikte oluşturulan bir temayla toplanması. Bu yıl seçilen tema ise, aslında tesadüfen “Planlama, Siyaset ve Siyasalar” diye oluşmuş bir tema da değil. Çünkü bu son 5 yılı, belki de 5 yılı değil, birkaç 5 yılı, 80’li yıllar sonrasındaki birkaç 5 yılı düşündüğümüzde, planlama kuramının ve bunun kılıgısının, uygulamasının biçimlenmesinde, esasında bu seçilen temayla çok ilişkili birtakım gelişmeler olduğunu okumak mümkün.

Bu çerçevede değerlendirmek anlamında temanın çok da yararlı olduğunu düşünüyorum. Pratikte ilgili bağlantılarının kurulmasında sıkıntılar olabildiği, öğrencilerimizin kafasının kristalize olması anlamında ya da karışması anlamında bazı tespit ve değerlendirmelerin de olabildiği doğru ve bunların haklılık payı yok değil. Ama böylesi bir konunun da çok daha sığ ve direkt uygulamanın içerisinden bakarak tartışılmasının da çok daha büyük sakıncalar doğuracağı noktasından hareketle böylesi tartışmalara ihtiyaç var. Belki kongreler için bu anlamda, böyle derin konuların seçildiği kongreler için kongreye hazırlık anlamında, kongre öncesinde, hatta yerinde bazı çalıştaylar düzenlenebilir, farklı birimlerde, daha detaylarına inebileceğimiz konuların oluşturulabilmesi anlamında bu da yararlı olabilir. Bizim bu sene bu anlamda bir ilke kararımız oldu. Dünya Şehircilik Günü’nü sadece kutlandığı 6-7-8 Kasım tarihleri itibarıyla ve etkinliği yaptığımız kentle sınırlamayalım, örgütümüzün tüm biriminde bunun 15 gün ya da bir ay öncesinden bir ay sonrasına kadar sarkan bir zaman diliminde bununla entegre olabilecek, kolokyum temasıyla entegre olabilecek birtakım etkinlikler yapalım düşüncesini benimsemiştik. Bu anlamda Bursa’da böyle bir etkinlik yapıldı; fakat tabii yeterli değil, bizim bunu biraz daha az önce söylediğim biçimde, kongreyle bütünleşebilecek bir içerikte, oralardan çıkartıklarımızı buraya taşıyabileceğimiz içerikte kurgulamamız sanırım daha yararlı olacak. O anlamda bizim de biraz daha deneyime ve sizlerin katkısına ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum.

Dünya şehircilik günlerini kongre yapan son 5 yıla bakıldığında, esasında biz hangi temaları seçmişiz ve bu temalar bağlamında Oda olarak Dünya Şehircilik Günü bildirelerinde nelemi söylemişiz, çok kısa bunları söyleyeyim. 2000 yılında İzmir’de yine, bundan 6 yıl önce “Geleceği Planlamak” başlığıyla düzenlediğimiz bir Dünya Şehircilik Günü var. Bu Dünya Şehircilik Günü’nün bir önemi de, 17 Ağustos depreminden kısa bir süre sonra yapılmış olması ve “Geleceği Planlamak” isimli bu Dünya Şehircilik Gününe, kolokyuma damgasını vuran, bildirgeye damgasını vuran esaslar da bir miktar depremlerden çıkıyor. Bu bildirgeden birkaç nokta okuyacağım size, esasında yararlı olabileceğini düşündüğüm hususları da var.”17 Ağustos, şehirciliğimizin bugün ulaştığı düzeyin ve bu düzeyde biz plancıların rollerinin, konumlarının yeninden değerlendirilmesi için de bir milat olmuştur. Ne var ki, bu eleştirel-özeleştirel tavrın geliştirilmesinde sadece deprem-afet olgusuna ve bunun şehir planlama meslek alanıyla ilişkisi bağlamına takılmamız, geçmiş yanlışların devamından öte bir anlam da taşıyabilir.”

Devamla başka bir paragrafında, “İmar planlama sürecini belirleyen mevzuat kalıplarıyla sosyomekânsal bileşenleri, özellikleri ve yapıları farklı, her kent için tek tip planlama yaklaşımına ve yalnızca yapılaşmayı hedef alan benzer çözümlere ulaşılmaktadır. Oysa bugün planlamanın

sadece fiziksel tasarım problemi olmadığı açıktır.” ...“Planlama pratiğimiz, kentin toplumsal, kamusal birlikteliğinin tüm alt parçalarının temsiline olanak tanıyan ve bunların varlığını yadsımayan, yok saymayan nitelikte yeniden düşünülmeli ve kurgulanmalıdır. Bu yolla ulaşılabilecek yeni planlama modeli yaklaşımı, kentlerin özgün koşullarından, sosyomekânsal yapılarından, iç dinamiklerinden hareketle kentte yaşayan dezavantajlı kesimlerin haklarını da gözeterek, doğal ve kültürel değerleri dikkate alan toplumsal bir süreç tasarlanmalıdır. Ancak böyle bir yaklaşım ile deprem, afet olgusunun bir yandan risk düzeyinde, diğer yandan afet sonrası iskân gereksinimleri bakımından ele alınıp çözümlenmesinden bugün yeni yeni farkına varmaya başladığımız özürülüler başta olmak üzere, farklı gereksinimleri olan kentli grupların ihtiyaçlarını, haklarını gözeterek sağlıklı ve yaşanılabilir mekânlar üretilebilmesine kadar şehir planlama meslek alanının sahip olduğu tüm potansiyel aktive edilebilir.” Yine devamla, “Kentsel rantların yağmalanması amacıyla dayatılan yaklaşım ve kararlara karşı direnç gösterilmesinde mevcut imar planlama pratiği ve bunun yasal araçları yeterli olacak gibi görünmüyor” gibi bir ifade var.

Bunlar şöyle önemli: Bunların bir kısmını 6 yıl sonra hâlâ tekrarlamakta hiç de bir sakınca yok; çünkü çok ileriye gittiğimizi, çok önemli aşamalar kat ettiğimizi söylemek olanaklı görünmüyor.

Bir yıl sonra, 2001 yılında Ankara’da Avrupa Birliği Süreci ve Planlama” başlıklı, o dönem çok yoğun tartışılan, bugünün de gündemine çok paralel bir temayla Dünya Şehircilik Gününü toplamışız. Bu, esasında o dönem şu anda ülkenin yaşadığı Avrupa Birliğiyle ilgili süreçleri de değerlendiren bazı içerikler de taşıyor, Avrupa Birliği sürecinin taşıdığı bazı risklere de değiniyor. Bizim esasında değiştirmemiz gereken, kendi dinamiklerimizden değiştirmemiz gereken şeyler olduğunu, bunların Avrupa Birliği bağlamında ele alınmak yerine, kendi iç dinamiklerimizle nasıl yorumlanabileceğinin de altını çizmeye çalışıyor. Buradan da bir iki paragraf okuyayım: “Geride bıraktığımız 1,5 yıllık süre içerisinde meslek alanımızla doğrudan ilgili olan ve planlamanın etkinliğini azaltıcı kimi olumsuz gelişmeler de para piyasalarını odağına alan yaklaşımların nihai ürünü olarak gündeme geldi. Hazine arazilerinin ve orman alanlarının satışı yoluyla kaynak yaratılmasına dönük yasal düzenlemeler, krizden çıkışın formülünü yine krize neden olan kamu kaynaklarının, kamu yararının yok edilmesi, arsa spekülasyonu ve rant ekonomisinde aradılar. Bu yasal düzenlemelere yön veren temel kararlar IMF politikalarından kaynaklanmaktadır. Ancak Avrupa Birliği de Türkiye’nin Birliğe uyum sürecinde IMF politikalarını önkoşul olarak tanımlayarak bütün bu olumsuz gelişmelerin dolaylı da olsa, sorumluluğunu paylaşabilir, bu risk göz ardı edilmemelidir.”

Bunun dışında, Avrupa Birliği sürecinin fırsat olarak değerlendirilebileceğine dair paragraflar da var, ama bunun bir iç dinamik olarak tanımlanmasına dair hususlar içeriyor. Bu sürecin esasında çok daha kapsamlı değerlendirilmeye muhtaç olduğunu, ama yine şu anda içinde bulunduğumuz bazı hazine arazisi, orman arazisi, çevresel, kentsel, doğal arazilerin satışına yönelik projelerin ülke ekonomisinin kurtarılması amacıyla rotaya konulan satışların esasında çözüm üretmediğini bundan 5 yıl önce, 2001’de de söylemişiz.

2002 yılında “Kent Yoksulluğu ve Planlama” başlığıyla Dünya Şehircilik Günü toplanıyor ve bu tema, esasında bugün de değerlendirmelerde çok ciddi şekilde karşılığını bulan ve toplumun

esasinda dezavantajli kesimlerinin sorunlarına parmak da basan içeriğiyle çok önemli. O dönemde yapılmış değerlendirmelerin de esasında yoksulluğun aşılabilmesi anlamında çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bunların bir kısmını sizinle yine paylaşayım: Yoksulluk Kolokyumunun Bildirgesinde, “Yoksullaşmanın piyasa mekanizması tarafından kaçınılmaz olarak yaratıldığı bilinmektedir. Buna ek olarak yoksulluğun ve yoksullaşmanın belirli düzeylerde önlem alınmazsa, sistem açısından büyük bir risk haline geleceği de bilinmektedir. Bu bilginin, 70’li yıllardan itibaren, yani piyasa mekanizmasının yeni liberal ekonomi politikaları öncülüğünde küresel düzeyde etkinliğini kurduğu dönemlerden başlayarak Dünya Bankası, IMF ve bazı gelişmiş ülke devletleri ve politika yapımcıları tarafından bir veri olarak dikkate alındığı görülmektedir. Planlamanın ülke ve bölge ölçeklerinde kaynakların dağılımının rasyonel biçimini belirleme işlevi göz önünde bulundurulduğunda, üst ölçekli planlamanın kentler ve bölgeler arasındaki gelişme farklılıklarının giderilmesinde uygun bir araç olabileceği anlaşılacaktır. Daha alt ölçeklere inildiğinde ise, gerek yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı ve sorunsallaştığı alanların, kentli haklarının sağlandığı kentsel çevrelere dönüştürülmesinde, gerekse de kentsel yaşamın yok olmaya başlayan kamusal yaşamın kente geri kazandırılmasında yine planlama kurumuna önemli görevler düşmektedir. Burada üzerinde durulması gereken konu, her ölçekteki planlara ve planlama sürecine piyasanın ve yatırımcıların kısa vadeli çıkarları ve yer seçme eğilimleri karşısında toplumun uzun vadeli hedefleri doğrultusunda düzenleyici olma gücünün kazandırılmasıdır. Böylesi bir gücün kazandırılmasında kentsel rantların işlevi ve boyutu görmezden gelinemez. Kentin ve toplumun kolektif eylemliliği sonucunda oluşan değer artışları ve rantlar üzerinde etkin bir denetim kurabilen ve bunların kamuya ait olan bölümünün yoksulluğun çeşitli biçimlerinin giderilmesinde kullanabilen bir planlama kurumu, toplumla sağlıklı bir ilişki kurabileceği gibi, toplumun son seçimlerde de gözlenen siyasal taleplerine de kendi olanakları çerçevesinde cevap verebilecektir” demişiz.

Bir sonraki yıl Mersin’de “Şehircilikte Reform”u tartışmışız. “Şehircilikte Reform”u esasında biz, tıpkı bugün yaptığımız gibi, hem kendi meslek alanımızın bir özelleştirisi bağlamında tartışmışız, hem de dışsal verilerin değiştirilebilmesi anlamında, bundan önceki bildirgelerde söylediğim hususları ortaya koymak anlamında tartışmışız. Bu reforma dair çok kapsamlı, tüm kamu kurum, kuruluşlarına, bölümlere dağıttığımız bir küçük, “hand book” da var. Onun halen gittiğim kamu kurumlarında plancılarının arkalarında asılı olduğunu görmek bizi mutlu da ediyor. Belki oradan çıkararak, acaba böylesi bir bildirge yaparsak, bunun benzer bir yöntemle dağıtılması anlamında da bir çaba gerekli olabilir mi diye sizlere yine bir soru yöneltmek istiyorum.

“Şehircilikte Reform” Kolokyumunda şunları söylemişiz: “Günümüz ekonomi politikaları kapsamındaki kaynak yaratma çabalarının kentlerimiz ve çevre değerlerimiz üzerinde odaklanmasının geri dönüşü mümkün olmayacak hasarlar bırakacağı açıktır. Yapılan yasal düzenlemeler ile devlete kaynak yaratma çabaları sonucu zaten yeterli olmayan kamusal hizmet alanları satılırken, kentlerimizin geleceği de ipotek altına alınmaktadır. Gelecekte devletin vermek zorunda olduğu kamusal hizmetleri sağlamak amacıyla bugün satışa çıkardığı alanları tekrar kamulaştırmak zorunda kalacağı düşünülürse, öngörülen mali kaynak yaratma çözümlerinin de rasyonel olmadığı açıktır. Ayrıca satış yapılacak olan bu alanlar üzerinde yaratılacak kentsel rant, varsıl kesimler

tarafından paylaşılacak, kentlerimiz, kentlerimizin yok sayılamaz bileşenlerinden olan orta ve yoksul kentli sınıfların daima aleyhinde gelişen bir yapı ortaya çıkaracaktır. Bu süreç, toplumsal adalet ve eşitsizlik problemlerini daha da arttıracaktır.

Şehircilik ve planlama alanında hissedilen reform ihtiyacı, merkezi yönetim kadar yerel yönetimler düzeyindeki olumsuzlardan da beslenmektedir. Merkezi yönetimin şehirciliğimiz ve planlama alanına yönelik yasal düzenlemelerle oluşturduğu bu tehditlerin yanı sıra, bugün yerel seçim sürecine girmiş olan belediyelerimizin birçoğu, siyasi şova dönüştürdükleri altyapı çalışmalarıyla kamu kaynaklarını fütursuzca savurmakta, yaşadığımız kentleri birer şantiyeye çevirmektedirler.

Planlama kurumuna, kentlere ve doğal, çevresel ve kültürel değerlerimize ilişkin anlayışlarımız ile yönetme ve muktedir olma anlayışlarımızda köklü bir reforma ihtiyaç duyulmaktadır. Şehircilik reformuna giden yolda, öncelikle yapılması gereken, bir zihniyet reformudur. Zihniyet reformunun önemli bir bileşenini oluşturacağı şehircilikte reform ise, yönü belli olmayan bir yeniden biçimlenmeyi değil, gerçekleştirildiğinde sistemin temel kurallarında, yasal, yönetsel ve kavramsal tüm alanlarında kapsamlı değişimler yaratmayı amaçlamalıdır; iyileştirme unsurları içermeli, bilinçli ve kalıcı etkiler sağlamalıdır. Günümüzde şehirciliğin kuramsal alanında geliştirilen güncel tartışma ve kavramlar çerçevesinde çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik, afetler, kentli hakları gibi pek çok konu, şehircilik tartışmalarının yeni ve geleceğe dönük gündemlerini tutmaya başlamıştır. Bu gündemler, şehircilik ve planlama alanında bazı değişimlerin belirleme çabalarının gerekliliklerini ivedi bir biçimde ortaya koymaktadır. Şehircilik alanında yaşamakta olduğumuz sorunlar yumağına, günümüzde çevresel, kültürel ve tarihi değerlerimiz üzerine gerçekleştirilmeye çalışılan yeni yağma politikalarının eklendiği de düşünüldüğünde, tüm bu güncel kavram ve yaklaşımları kapsayan bütüncül bir şehirleşme politikası geliştirilmesi, şehir plancılarının bugün en önemli uğraş alanı olacaktır” demişiz, 2003 yılının 8 Kasımında.

2004 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesinde, İlhan Tekeli Hocamızın onuruna “Değişen, Dönüşen Kent ve Bölge” temasıyla düzenlediğimiz Dünya Şehircilik Gününde de esasında çok ciddi şekilde ülkenin gündemine giren kentsel mekânın metropoliten nitelik yerine, ‘bölge kentler’ biçiminde oluşabilmesi sürecinde bu gelişmeleri algılamaya çalışan, çözümlemeyi hedefleyen bir dizi yaklaşım kendini gösteriyor. Burada söylediğimiz şeylerin bir kısmını bir sonraki yılda da söylemişiz ve muhtemelen bu yıl da söyledik. Bunların çoğunu tekrar tekrar söylüyoruz esasında, ama bir kısmını yine size çok kısa olarak okuyayım. 4 tane başlık var. Şehir plancıları ne istiyorlar? Kentlerin sosyal adalet temelinde kullanım değerine dayanan yaşanabilir ve insancıl mekânlar haline gelebilmesine katkıda bulunabilmek için, kentsel sosyal adalet temeli, dışlayıcı olmayan, kent mekânının ve kentsel kamusal alanların her kesime açık olması anlamında mücadele edilmesi gerektiğini, kent mekânını şekillendiren temel dinamik olarak rant yaratma kaygısının değil, tüm kesimlerin kent ve kentin yarattığı olanaklardan yararlanmasını sağlayan politikaları desteklemesinin zorunlu olduğunu; çalışma, konut edinme ve temel hizmetlerden yararlanmanın her kentlinin temel ve vazgeçilmez hakkı olduğunu; bunun yanında tüm kentlilere haklar yanında sorumluluklar da yükleyecek kentli haklarının tartışılarak hayata geçirilmesi gerektiğini; kentlerin piyasa güçlerine hizmet eden plansız gelişmesinin engellenmesi ve dışlanan geniş kitlelerin, dezavantajlı grupların gereksinimlerinin de karşılanması gerektiğini söylemişiz.

2005 yılında, geçen yıl İstanbul'da bunlarla bağlantılı olarak özellikle son dönem gündeme giren, büyük projelerin üstüne çok fazla yoğunlaşan bir değerlendirme var, onu size okumak istiyorum: "Kentler, kat ettikleri gelişmelerden öte, derinleşen ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlarıyla boğuşmakta" diyor ve devamla, "Kentler, sosyallikleri tamamen göz ardı edilerek, sadece ekonomik olanakları ve rant değeri üzerinden paylaşılmak dışında olanakları bulunmayan yapılar gibi geliştirilmeye çalışmakta. Yeni yapıya uyum gösterebilen sınırlı bir kitle bu dönemin meyvelerini toplarken, büyük çoğunluk yoksulluk ve yoksunluklar içinde bir yaşama terk edilmekte, kentlerin önemli bir özelliği olan birlikte yaşama kültürünün nesnel temelleri ortadan kalkmakta ve toplumsal bölünmenin yolu açılmakta. Bir yanda parçacı ve kent bütününe getireceği maliyetler düşünülmezsizin tasarlanan ve çoğu kez siyasilere tercihleriyle acil ve öncelikli olarak yaşama geçirilmeye çalışılan, toplumsal fayda ve maliyetleri derinlemesine analiz edilmesi gereken projeler kentsel gündemleri işgal etmekteyken, öte yanda ise deprem, afetler gibi uzun soluklu politika geliştirilmesi öncelikli ve acil olmasına karşın, ısrarla ihmal edilen gerçek gündemler" demişiz geçen yıl ve "yukarıda açıklanan sorunlu ve eksik yaklaşım dizisinin son dönemde kentlerimizdeki en temel kendini gösterme biçiminin bütünlük, derinlik, planlama stratejisi ve ufuk genişliğinden uzak, pazarlama öncelikli büyük projeler olduğunu söylemek olası" diye Başbakan ağızından açıklanan büyük projelere bir gönderme yapmışız. "Korunması gerekli doğal, kültürel varlık ve değerlerimizin toplumsal müzakere ve uzlaşma süreçlerinden geçmeden, sadece siyasi otorite ve yatırımcı kararlılığı üzerinden kısa dönemli ekonomik getirilere feda edilmesi, en önemli öncelik ve sorun olarak karşımızda duruyor" diye bugün de konuştuğumuz konuların bir kısmının altını çizmişiz. Geçen yıl ifade ettiğimiz konuların içerisinde bugün de konuşulan kamu yararı, kentli hakları, kente karşı suç kavramları ve bunların içeriklerinin doldurulması anlamında da bir dizi başlık var. Bunları çok detaylı okuyorum.

Bu yılki Dünya Şehircilik Günü Bildirgesini de başlangıçta arkadaşlarımız okudu ve yine esasında bunun çıktığı nokta da bizim burada bir paranoya içinde olduğumuzu söylemekti. Yani bu yılki Dünya Şehircilik Günü Bildirgesini okurken, arkadaşımız çok da net ifade etti, "biz bir paranoya içinde değiliz" diye. Göstere göstere gelen bazı gelişmeler var, bazı tasarımlar var ve bu son 5 yılda şöyle bir değerlendirmeyi yapmak sanırım yanlış olmaz: Esasında birtakım kırılma dönemleri yaşadık bizim ülkemiz. 50'li yıllarda bir kırılma dönemi yaşamıştı. 80'li yılların başını bir başka kırılma dönemi, serbestleşme süreciyle başlayan bir kırılma dönemi olarak tarif ettik hep, birtakım hakların yerel yönetimlere devredilmesiyle de ilişkilendirdik. Belki 2000 yılının sonrasını, belki de 2002 tarihini bu anlamda başka bir kırılma olarak da tarif etmek mümkün. Onun içeriğinde de 2002'den bu yana çıkan onlarca yasayı, o tarihten bu yana uygulanmaya başlayan bir dizi yerel plan uygulamasını, kentsel dönüşüm projelerini tarif edebiliriz diye düşünüyorum; çünkü bizim bahsettiğimiz bu tehlikeleri içeren, anlık birtakım çözümleri hedefleyen bir sürü yasa hayata geçerken, bunların yerelde de bir dizi karşılığı oldu.

Bu süreç; bir yandan kıyı alanları için, bir yandan kültür varlıkları için, bir yandan kentsel dönüşüm için, bir yandan yerel yönetimlerin, belediye düzeyinde il özel idaresi düzeyinde kurgulanması anlamında yasalarla hayata geçerken, bir yandan da hiç ilgisinin olmadığını düşündüğümüz birtakım yasalarla hayata geçti. Yani öylesine torba yasalar, öylesine bizimle ilgili olmadığını

düşündüğümüz yasaların son maddeleri içerisinde son saniyede yapılmış düzenlemeler var ki, bunlar da planlama alanına esasında çok ciddi müdahaleler içeriyor. Tek bir örnek vereceğim: Galataport. Galataport'un yapılması anlamında önce Kıyı Kanununun Uygulama Yönetmeliğinde bir değişiklik yapıldı. Biz bu yönetmeliği dava ettik, "bu yönetmelik Kıyı Kanununa aykırı, Anayasa'ya aykırı" diye. Danıştay yürütmesini de durdurdu, yönetmeliği de iptal etti. Ama bu süreçte plan yapıldı, Galataport'un imar planı yapıldı. Biz imar planını da aynı gerekçelerle dava ettik. Yargının yönetmeliği iptal etmesi ardından şöyle bir görüşme Meclis kayıtlarında, tutanaklarında da vardır, yatırımcı ağzıyla söylenmiştir: "Yönetmelik iptal olmuşsa, yasa yaparız" demiş yatırımcı. Hakikaten yasa yapıldı, Meclisin kapanmasına bir saat kala, 2004 yılı Haziran ayının son günleri, son saat bir torba yasanın içerisine, özelleştirmeyle ilgili bir yasanın içerisine kurvaziyer limanının yapımına ilişkin Galataport'u tarif eden bir yasa maddesi konuldu ve bu yasa hayata geçti.

Şu ana kadar Galataport'un hayata geçmemesinin sebebi de bizim imar planına açtığımız davanın imar planını iptal etmiş olmasıdır. Yani böylesi bir mücadeleyi hem yasal düzeyde, hem de uygulaması düzeyinde takip etmiş olmanın hem gururunu taşıyoruz, ama hem de bu mücadelenin ne kadar güçlükler taşıdığını ve siyasi otoritenin hem merkezi, hem yerel düzeyde nerelere yöneldiğini göstermesi açısından ilginç geliyor.

Esasında üçüncü başlık ile, bu 3 günlük kongre bağlamında tespit edilen konulara da bir parça girmiş oldum. Bu zamana kadar, belki 2000'li yıllara, 2002 yılına kadar daha yerel ölçekte algılanan kentsel rantların ya da planlamaya ilişkin kaygıların 2002 yılından sonraki değişikliklerle bizi merkezi düzeyde hükümet projesi olarak daha önce olmadığı kadar hayata geçmeye başlamış olması önemlidir. Bu da tesadüf değil hakikaten, bunun diğer konuşmacılar da altını çizdiler, tesadüf olarak görmek çok mantıklı gelmiyor.

Bir yandan İstanbul projesi yürütülüyor, bir yandan da yerelerde bunların birtakım karşılıkları var. Her kentin İstanbul benzeri dinamikleri yok, Ankara'daki dönüşüm süreçleri, uluslararası sermayeyi birebir içine alacak bir biçimde yürümüyor. Ancak Ankara'da da ulusal sermayenin belediye başkanı üzerinden çok ciddi pazarlıkları olduğunu çok açıkça biliyoruz ve bu süreçlerin hayata geçme biçimine ilişkin olarak da bir yandan dava süreçleriyle, bir yandan basın açıklamalarıyla, bir yandan toplumun diğer kesimleriyle buluşmak anlamında çabalarımız var. Bunun da önemli olduğunu düşünüyorum.

Çok uzatmayacağım, bu 3 günlük kongre bağlamındaki tartışmaları esasında bir sonuç bildirgesine bağlayabilmekten bahsetmişim, bir yandan bunun parçalarını sizinle paylaşmak istiyorum. Ancak biraz evvel Oğuz Oyan'a sorduğum sorunun esasında salonda da bir karşılığı olabileceğini düşünüyorum. Şöyle ki: Biz kendimizi böylesi bir özeleştiriyile değerlendirirken, yani acaba biz planlama anlayışımızı, planlama paradigmalarını nasıl tarif edelim, nasıl katılımı bunun içerisine koyalım, kapsamlı planlamada neyi yanlış yapıyoruz, nasıl bir iletişim mekanizması tanımlayalım, bir sürü şey konuşuyoruz. Bunların bizim alanımızı etkileyen demokrasiden, bilim alanından, insan haklarından kaynaklı sorunlar olduğu, planlamanın üstüne oturduğu etik, estetik ve bilim kaynaklı bir temel olduğunu, bu temelin sarsıldığını ve bunların üzerine acaba nasıl bir alan inşa

edebileceğimizi tartışıyoruz. Ancak şu anda da geldiğimiz nokta, esasında saldırılar karşısında kendimizi savunmak. Ben bu kongre kapsamında kapsamlı planlamaya ilişkin ya da mevcut imar uygulamalarına ilişkin birtakım savunmaları ya da birtakım düşünceleri aktaran insanların değerlendirmelerini biraz evvel Oğuz Oyan'a da söylediğim gibi, kaybetmeye başladığımız kurumlar ya da mekânlar olduğunda yaptığımız bir savunmaya benzetiyorum. Nasıl YÖK'ü 20 yıl önce hararetle protesto ederken, şu anda YÖK'ün tarafında olan ya da buna benzer bir sürü şeyi savunur bir pozisyona gelmişsek, şu anki direncimiz ya da savunmamız da esasında kapsamlı planlamaya ilişkin çok katı bir savunmadan başka bir noktaya geliyor bence. Planlama alanına ve kente dair çok ciddi bir saldırı var ve elimizden kalan tek şey bu ve bunun üstünden bizim silahlarımızla, bizim kavramlarımızla bizi vurmaya çalışan da bir gelişme dizini var. Bu noktada tavırlarımız; 'acaba biz neresinden kendimizi savunabiliriz, neresinden tutunabiliriz' gibi bir açmazın üstüne biçimleniyor gibi geliyor bana.

Dediğim gibi, buradan bir Dünya Şehircilik Günü Sonuç Bildirgesine birlikte ulaşalım ve bunu kamuoyuyla paylaşalım. Bir küçük not vereyim: TUPOB toplantısında kararlaştırılan eğitim kurultayından başka ele alınan önemli bir konu olarak, yine burada çokça sözünü edilen Dönüşüm Alanları Yasa Tasarısının, sadece Odamız tarafından daha önce yapılmış basın açıklamasıyla yetinilmeyerek, tüm bölümlerimizin de altına imza attığı başka bir basın açıklamasıyla tüm basına, kamuoyuna, siyasi partilere, akademisyenlerin tümüne açıkça duyurulması yönünde bir karar alındı. Bunun da esasında akademi alanının mesleğin uygulamasıyla, pratiğiyle bütünleşmesi açısından önemli olduğunu ve doğru bir mesaj verebileceğini düşünüyorum, sizinle paylaşayım.

Sabrımıza, anlayışınıza çok teşekkür ediyorum. Bu etkinliğin bu noktaya gelmesi için çaba sarf eden herkesi tekrar kutluyorum ve Dünya Şehircilik Günü kutlu olsun diyorum.